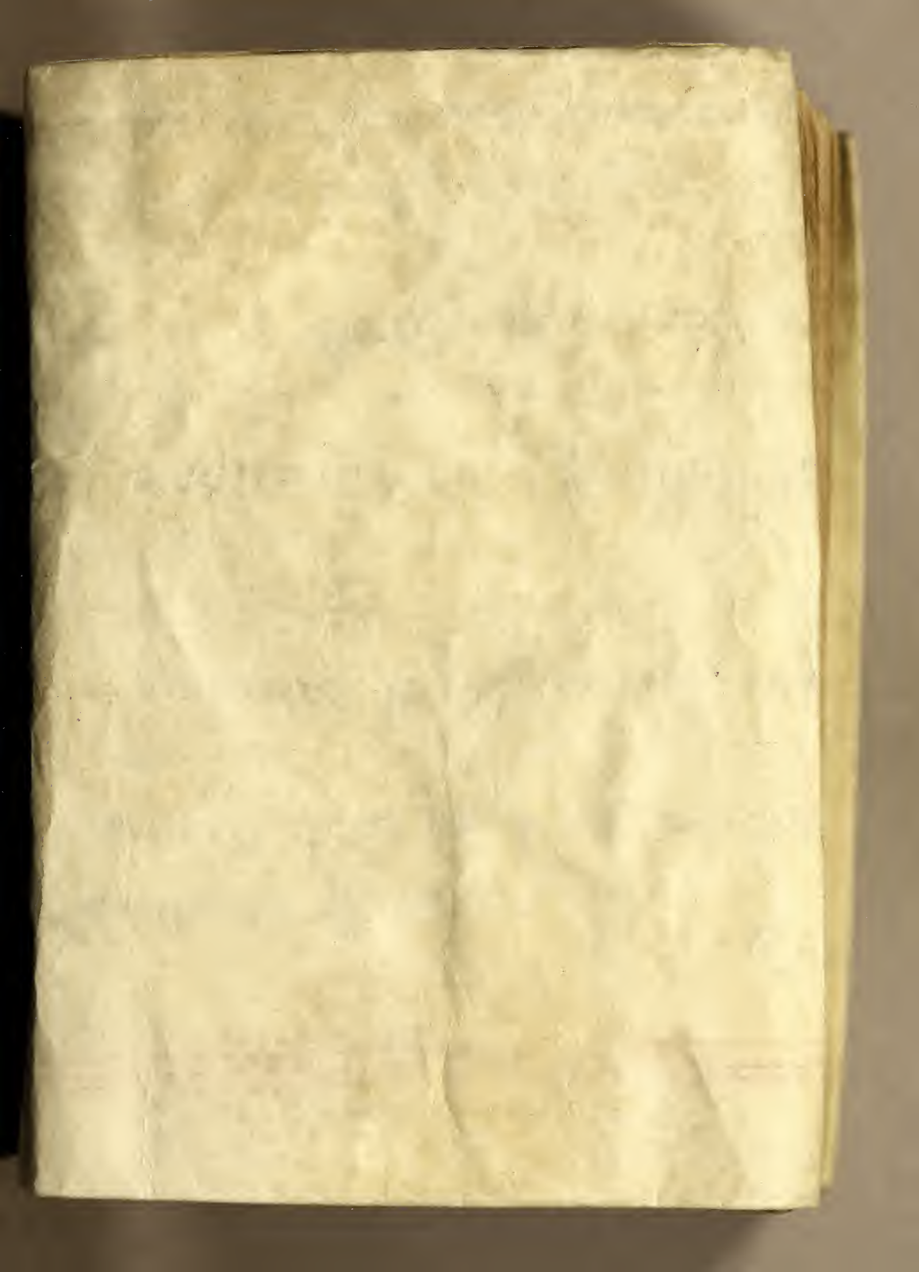

~~[illegible]~~ . 6 . 2

Omnes hic in quaestione sunt. ut omnes [illegible] Hermolaum Barbarum. Ruellium Marcellum Virgilium. Manardum. Leonicenum Antonium Brassavolam. Matthiolum. Joan. Agricolam Ammonium Leonhartum Fuchsium [illegible] p. 186.

Gr. sunt Paulus Aetius Oribasius Alexand. Trallianus. antiq. [illegible] Hippocrates.

Lat. Cornelius Celsus Q. Serenus Plinius uterque Scribonius Largus [illegible] p. 101.

Qui [illegible] scripserunt Herbarii omnes [illegible] omnes [illegible] Hermolaus Barbarus Ruellius Marcell. Virgilius. Manardus Leonicenus Ant. Musa Br. Matthiolus. J. Agricola Ammonius Leonhartus Fuchsius. [illegible] f. 186 magna [illegible] p. 10. monachi [illegible] [illegible] [illegible] Gaspar Gabrielis vel Italianus. p. 12

[illegible] apud Hispanos [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] simplicia [illegible] ut et Anatomia [illegible] [illegible] [illegible] corporis humanum [illegible] mortuum [illegible] p. 188.

I.
II.

Augustinus Riccius medicus Lucensis
longe doctissimus in ea parte annota
tionum quam [illegible] secundo operum
Galeni reddit. quae ipse [illegible]
[illegible] et doctissimus [illegible]
medicus [illegible]
[illegible] [illegible] formula [illegible] ve
[illegible] in nostrum sensum restituere
conatus quem [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] et [illegible]
ob epitomen factam Galeni. ita etiam
reddit. [illegible] p. 787 cap. 91.

[illegible] (Lusitanus)
Pr. Tch. 124 (in [illegible])
8°, 37 cc (ultima bianca),
807 pagg., 8 cc inn.
pag. 577 [illegible] in bianco
[illegible] tagliato

IN DIOSCORIDIS ANAZARBEI DE MEDICA MATERIA LIBROS QVINQVE, AMATI LVSITANI DOctoris Medici ac Philoſophi Celeberrimi enarrationes eruditiſsimæ.

Acceſſerunt huic operi præter Correctiones Lemmatum, etiam Adnotationes R. Conſtantini, Necnon ſimplicium picturæ ex Leonharto Fuchſio Iacobo Dalechampio, atque aliis.

Franciſcus B

Arens

1550

1545

LVGDVNI,

Apud Gulielmum Rouillium, ſub ſcuto Veneto.

1558. d. y

RPJCB

ILLVSTRISSIMIS VIRIS RECTORIBVS,

ET AMPLISS. SENATVI Rhacusino: Amatus Lusitanus Medicus Physicus Salutem, & felicitatem P. D.

D° Brima

VVM SVPERIORIBVS annis, Ferrariæ medicinam publicè profiterer, Viri clarißimi, Patritius quidam vester Orator, nomine (ni fallor) Sebastianus Menseus, quòd inter pleraque alia mandata à vestra clarißima Republica illud non postremum habebat, vt de medico apprime docto vestræ ciuitati conducendo diligenter inquireret, illuc aduenit: ille vt erat sui obeundi muneris studiosus, Antonium Musam Brassauolam virum, & doctrina, & vsu rerum præstantißimum, ac illustrißimi Ducis illius ciuitatis medicum primarium adit, consulturus quis nam illi huic negotio aptior & ex vsu magis videretur. Qui dum cupit, & Oratori vestro viro graui in primis & præstanti, & vestræ dignißimæ Reipublicæ satisfacere, dumque huc illuc animo vagatur, talemque medicum inuenire conatur, qualem deceret tan-

tum virum veſtræ ciuitati proponere, qualemq́ue vos ipſi cupitis: tandem me rogat an vellem talem ſubire prouinciam. Ego verò qui per ea tempora à Sarmatarum rege, quem vulgò Poloniæ vocant, ingenti mercede, & conditione honeſtiſsima vocabar, cùm eſſem anceps animi, dixi me tunc de illa re decreturum quum veſter Orator à ſua legatione reuerteretur. Properabat ſanè tunc Mediolanum, in reditu Ferrariam (vt aiebat) iter facturus: qui tamen aliqua grauiore forte impeditus cauſa Ferrariam omnino non redierat, tunc Braſſauola vir prudentiſsimus, qui me penitus abijcere conſilium eundi ad Sarmatas rationibus coegerat, literis ſuis Senatui Rhacuſino ſignificat, me ex tanto medicorum numero ſibi idoneum tandem viſum, qui tali curæ præficerer, quarum literarum exempla ſiue ipſaſmet literas, in veſtro tabulario etiam nunc aſſeruari puto. Ab illo igitur tempore repudiatis Sarmatarum, & multis alijs conditionibus, adductus laudibus iſtius ampliſsimæ Reipublicæ, quas mihi doctiſsimus Braſſauola veris indicibus demonſtrabat: exarſi tanta viuendi apud vos, ac vobis ſeruiendi cupiditate, vt nullam aliam vrbem præter iſtam incolendam mihi proponerem. Cuius rei gratia relicta ab hinc annos fere quatuor Ferraria, Anconam, vt propior vobis eſſem, me contuli: vbi ſumma familiaritate

liaritate

liaritate Magnifici & generosi IOANNIS GONDOLAE *ciuis vestri, viri nunquam satis laudati, ac omnium literatorum optimi fautoris: &* BENEDICTI GONDOLAE *eius fratris, vsus: probè noui patritios Rhacusinos quàm sint nobiles, quàm præclari, quàm virtutis & bonarum artium amatores, capiens quoddam quasi specimen ex ijs duobus. Vnde mihi persuasi, tam generosæ Reipublicæ inseruire summam mihi gloriam fore, atque clarorum istorum virorum vti consuetudine, Deorum propemodum ipsorum familiaritati æquiparabam. Ardebam igitur ac indies hæc mihi non improbanda cupiditas augebatur: quum ipse mecum cogitans: quo pacto meæ huius erga vos voluntatis testimonium apertè manifestare possem: quum id neque fortunæ bonis quorum vos affluitis: neque meis viribus, quæ per se sunt tenues: statui tandem literarum, quarum estis natura sititores, testimonio æterno id efficere. Et ecce se mihi offerunt quædam in Dioscoridem Anazarbeum commentaria, quæ annis ab hinc quindecim Antuerpiæ cœperam, atque in primum, & secundum eius Autoris librum edideram. Quæ, quum scirem permultos claros in medicina viros post illam meam editionem de ea etiam re locupletissimè scripsisse: inter quos connumerantur, Ruellius Gallus,*

Braſſauolus ſuperius memoratus, Syluius Pariſienſis, Leonardus Fuchſius Germanus. Ioannes Agricola Ammonius, & plerique alij, quorum eo tempore ſcripta nondum extabant, ſupprimere vtcunque decreueram. Prætereo Mathiolum Senenſem virum doctiſsimum, qui nuper Dioſcoridem è Latino Hethruſcum reddidit, & illum commentarijs illuſtrauit: atque complures alios, qui vt rem medicam locupletent, quotidie multa eiuſmodi moliuntur & edunt. Ego minime deinde tantorum virorum ſcriptis deterritus: cœpi quæ edideram relegere, atque de integro in omnes quinque libros Dioſcoridis nouas enarrationes cudere, vt haberem munuſculum quod veſtræ nobiliſsimæ amplitudini dicarem: ad quod perficiendum non tam me doctorum virorum adhortationes impulerunt, quàm meum vobis gratificandi ſtudium excitauit: à quo, & ſi non ſolum negotia domeſtica, ſed etiam medendi cura auerterent, ſucciſiuis tamen poſt ſtudia temporibus, amore veſtri incitatus, id tandem Deo Optimo Maximo auſpice perfeci. En igitur in Dioſcoridis libros quinque enarrationes meas, in veſtram clariſsimam Rempublicam obſeruantiæ teſtes, vobis dedico: quas quaſi iure ſuo veſtra patria Rhacuſium meritò repoſcere videtur, imò omnia de re medica ſcripta illi debentur: quum medicinæ

totius

totius inuentor Aesculapius non longe ab vrbe vestra olim habitauerit, donec Romani graui coacti pestilentia illum in suam vrbem euocarunt, apud quos Epidauro vectus ne forma quidem Dei, sed Draconis vultu mansit. Huius rei testes hodie extant apud vos certissimi: Antrum, fons etiam saluberrimus, & P. Dolabellæ prope fontem sepulchrum, quorum omnium Marcus Syluius vir doctissimus, ac vestræ Reipubl. à secretis fidissimus, opere quodam elegantissimo meminit. Hic ille Aesculapius Apollinis filius est, quem omnes ferè tum Græci, tum Latini celebrant & inuocant, vt Q. Serenus in exordio sui de Re medica operis dicens:

Tuque potens artis reduces qui tradere vitas
Nosti: atque in cœlũ Manes reuocare sepultos.
Qui colis ægeas, qui Pergama, quiq; Epidaurũ:
Huc ades, & quicquid cupido mihi sæpe rogãti
Firmasti, cunctum teneris expone papyris.

Ob hoc igitur vobis Viri clarissimi, qui de medicina scribunt, multum debent, quum Aesculapium medicinæ deum vestram inhabitasse olim vrbem certò sciant: neq; medici tantũ, sed & omnes viri docti in quouis disciplinarum genere: tum omnes religioni addicti, omnes libertatis amatores, & quicunq; sunt aliqua virtute præstantes. Vos enim optimis ac doctissimis viris abundatis, religione

inſigni eſtis præditi. Præterea quũ tota Dalmatia ſimul cum Græcia ſeruiat, Vos ſoli auream illam libertatem iam tota Italia, ne dicam toto orbe fugatam, hoſpitio ſanctiſsimo accepiſtis. Sed quo Ciuium veſtrorum gloria non penetrat? nuper ingentes naues veſtræ ad Vlyſsiponem vrbem, quæ eſt ad Oceanum Occidentalem, admirandæ cuiuſdam magnitudinis Luſitanis, quibus ampliſsimis mos eſt vti in Indiæ præſertim nauigatione, ſunt viſæ: vt nullus ſit iam terræ angulus, vbi præclari ciues Rhacuſini non diuerſentur, magna & ampla negotia tractantes: quorũ egregiæ virtutes aliquibus imitationi, omnibus certè ſunt admirationi. Sed ne veſtris laudibus longius me inuoluam, de quibus, vt ille, melius eſt tacere, quàm pauca dicere, quum vix humana poſsint facundia numerari: & ne hoc auribus veſtris dare videar: Venio ad Dioſcoridem, cuius opus de medicæ materiæ cognitione inſcribitur: Qui cæteris de ea re ſcriptoribus antecellit, atq; ideo à Galeno doctiſsimo ac locupletiſſimo medicinæ Authore, non ſolum laudatur, verum etiam reliquis antefertur: cuius doctrina præclara Galenus ipſe perterritus, non auſus eſt de ea re, quum de innumeris ſcripſerit, quippiam commentari. Hic noſcuntur omnes fere herbæ, frutices, arbores, plantæ, fructus, gummi, reſinæ, piſces, metalla, lapilli, gemmæ, perinde ac ſi pe-

nicillo

nicillo depingerentur: hinc ſibi Plinius multa deprompſit, hinc totius medicinæ fundamentum, quod eſt potiſsimum in ſimpliciũ cognitione, certa & indubia deprehenditur, quæ tamen omnia noſtris commentarijs lucidiora facta, non iniquo, ſed candido lectori videbuntur: vt iam quiuis aromatarius à ſimplicium ſcopo aberrare haud quaquam poſsit: atq; ideo herbarum & cæterarum rerum nomenclaturas, non ſolum Græcè, & Latinè, ſed Italicè, Hiſpanicè, Gallicè, & Germanicè expreſsimus, vt vnus quiſq; tanquam è penu, quod ſibi cõducat depromere poſsit: Dioſcoridi antiqua adiecta nomina, vtpote hodie inutilia, conſultò detraximus: quem ordinem ab alijs poſt me tentatum videre quiuis poterit. Debeant ergo viri Rhacuſini, omnes quibus hoc noſtrũ opus placebit, poſt deum vobis, quorum eſt auſpicijs cœptum & perfectum: quem tamen ſi vobis non ingratum laborem ſenſero, veſtra fretus humanitate, ad alia maiora ſub veſtra autoritate edenda libentiſsime accingar: vt cognoſcat tota Italia, ne dicam Europa, vos optimarum literarum, & omnium diſciplinarum, & eſſe, & ſemper fuiſſe fautores. Valete viri clariſsimi.

Romæ decimoquinto die Maij.

M. D. L I.

15

R. CONSTANTINVS

IACOBO DALECHAMPIO CADOMENSI, MEDICO *literatiſſimo & celeberrimo.*

*

SOLENT Scriptores non parùm multi huius temporis atque ætatis (quod & à pluribus & humanioribus quidem, vt malo exemplo ac more introductum iam video improbari) tanquam affixis præludiis, librorum initia nimis longis præfationibus farcire atq; onerare: quod faſtidioſum lectorem auertit, priuſquam alliciat: Et glorioſæ oſtentationis ſui plenum eſt, & emptori ſumptuoſum. Sic dum impendiò magis in id ſolum ſtudent, bullatis vt ſibi nugis Pagina turgeſcat, vt eſt in Perſij Satyris, hoc incommodi conſequuntur (quod pro infauſto & deſpuendo omine deputandum) vt primo ingreſſu faſtidiantur prius, quàm legantur. Nam & ſæpe qui nugacem librum in manus ſumpſit, tam prolixè narrationis impatiens longas trahit oſcitationes, & mox ſpectat eſchatocolon, vt Seuerus ille Martiali: tãdemq; pertæſus, grande & ſpiſſum volumen cum ſuo authore abiicit, vt tineas paſcat taciturnus inerteis, Horatij enim noſti cætera. Hoc autem quod iſtis Prologis vſuuenire conſueuit, ne in

iſto

isto authore contingat meo vitio & culpa, qui has partes mihi desumpsi alterius hortatu & instinctu potius, quàm mea voluntate, omni cautione mihi declinandū esse sentio: Etsi multis factum meum exponere atque adeo excusare oportebat. Itaque non committam vt quod in aliis culpandum esse duxerim, in me quis seuerior iure posit criminari. Id verò effugiam, vt spero, quia paucis præfari & verba in compendium conferre voluerim, presertim cùm horum bona copia non magis mihi defutura sit, quàm cæteris: nec per se sterilius sit argumentum, si collibuisset spatiari & longius excurrere. At istud facere in priuo campo & fundo non placet, minusq; in hoc alieno, ne parum ciuiliter & decenter id fieri videatur. Itaque cur in hunc doctum & diligentem herbariæ scriptorem, extemporalem hanc recognitionem parauerim, & minusculas obseruationes etiam miniatula cera, sed leui manu oblitas, causa vna extitit Gulielmi Rouilij optimarum partium studiosi ciuis, & vtriusque nostrum amantissimi viri petitio, cui nihil honestè possum denegare. Nam cùm denuò hoc opus imprimi cœptum esset & in lemmatibus presertim, ab ipso deprehensa grauissima quædam errata, continuò cœpit à me contendere, vt singula folia dum excuderentur, quoniam medicinalis esset tractatio, relegere ne grauarer atq; etiam castigare. Equidem eius amicitiæ plus tribuens, quàm meæ famæ (quantulacunque est illa modò, aut futura)

con

ſulens, hoc in me amicè magis, quàm conſultè recepi: nempe vt quantum mihi à priuatis ſtudiis daretur otij, ea ſucciſiua & ſubſecundaria tempora ad hæc recognoſcenda conferrē. Ideoque vt alter Ariſtarchus, cenſoria quadam virgula, quæ falsò irrepſiſſe & ſubdititia eſſe conſtabat, ſummouere familia occœpi, & alia propria in ſublatorum locum ſubrogare atq; aſciſcere: breuiterque omnia præſtare, quæ res exigere videbatur. Sed ingenuè fatendum eſt, ſtatim incœpti pœnituit, cum typographi ἐργοδιώκτης me non ceſſatorem alioquin, importunè vrgeret: & ſeſquiopera, veluti penſum, opus abſoluere oporteret, quod triduò attentè legere commodùm potuiſſem. Sed hæc eſt currente rota, id eſt prælo, typographica properatio, in qua omnia raptim fiunt atque perturbatè. Eius artis morem qui non nouerant, ſubitarios & informes fœtus coguntur ante tempus effundere: vt in hac editione nobis accidiſſe, inuitius confiteor. Verùm Deo duce, licebit otioſè, aliis operibus quæ præ manibus habeo, hoc quicquid eſt famæ naſcentis detrimenti acceptum reſarcire atque honori velificari: Nam in illis elaboratis diuturnis vigiliis, omnia præparatò nihilq;, vt in præſentia feſtinatò lectorum oculis ſubiiciam. Quapropter hæc ſint temporaria Iacobe Dalechampi optime & politioris humanitatis peritiſsime, vt illa manſura & ætatem ferre poſſe confido, quæ poſtea ſeueræ tuæ cenſuræ commiſſa, in lucem proferemus. Et

hæc

hæc interim tamen qualiacunque tandem ſint, hoſpitaliter excipies: & ſub nominis tui autoritate exire patiêre. Nam tametſi à nobis, iam maior tibi pagina ſancitur, tamen & hæc ipſa munuſcula leuidenſæ, craſſo filo, te ſibi patronũ me cogunt adoptare. Quòd libri huius authori, tibi, ac ipſi mihi perinde ars eadem ſit: & priuatim nobis ambobus patria item communis (vt qui ſis non modo conterraneus, ſed meus etiam propemodum ciuis) Quòd amicitia intercedat non vtique vulgaris: liberque demum iſte prodeat, tuis etiam vigiliis & copiis ornatus, quod & alibi vt non ingratis, ſic nec obſcurè teſtatus ſum, & quoad vita ſuppeditabit, non deſinam id manu docere, & libenter profiteri. Verùm nouum embolium quod cogito, maiore auxilio tuo eget: & hîc mihi peropus eſt limatulo illo & polito iudicio tuo, necnon literis interioribus. Quæ omnia vt mihi quaſi commodes, méque communicato labore & partita mecum opera vt ſubleues, te verò oro atq; obteſtor. At vti te in hanc ſcriptionis ſocietatem, ſic iam & in laudis (ſi quæ modo futura eſt) partem inuito ego & aduoco, hac etiam ſyngrapha publicis obſignata teſtibus, qua mediusfidius perlubens aſtringar, quò omnia laudis & honoris inſignia, atq; ornamenta virtutis (quæ in te certè quidem iam expreſſa & abſoluta cernuntur, in me autem tanquam rudimenta tenuiter adumbrata, fortaſſe poſsint expectari) mihi tecum queant eſſe communia: Vigeatque

ſemper

ſemper inter nos neceſsitudo propemodũ ſingularis, quæ vtrumq; immortalitati commendet, & poſteris exemplo eſſe poſsit, quomodo ſancta amicitiæ iura religioſè & inuiolatè colantur. Quare vt hinc incipiam, quod fœlix fauſtumque ſit, liber hic & qui me deinceps eſt habiturus authorẽ, tuis prodibit auſpiciis in publicum: ſibique vt ſpecioſum & honorarium, nomen tuum præſcribet: Et quidem ita, Refferat vt nihilo ſit tuus, anne meus. Hoc ſiquidem Auſonij, verſu velut exodio, concludam extemporalitatis epiſtolam, & in qua nihil eſt niſi dictum populariter.

Vale & ſalue.

15

Composita medicamenta
quae per me parare or-
narunt . .

(1)
Aquae siue decoc-
tione siue stillat-
ioe a—— }

(2)
Syrupi (al. quil) }
aqu. - { syr e succo marlurialis 779

(3)
Confectiones siue electu. { ~~caryophill. confect. 400.~~ 9.7 elect. ex gemis
diarh. Dr. Cardelius. 354.

(4)
Pillulae solidiores
omnes antedo-
tu. ac
Succos — .

(5)
Olea. { oleum Hyperici. 575.

(6)
unguenta }

(7)
Emplastr. { oxycroceum. 66.

(8)
Simplicium
quorund. per
Cellulas { radix tormentill. 582. 400 caryophill. Balsam
9.47. manna. 103: 110. mastix. absinthium sc
mum 351

17

RERVM AC VOCVM IN HISCE COMMENTARIIS MEMORABILIUM *Index.*

*

Allium

Anisum

Capu

Comit

Esula

Gum

hyacinth

Intub.

Leucan

Lolium

Mali

myrrha

oleum

Pra

phlomos. fol. 675

pontica

Resinae

Rosac

Saluia

Smaris

[illegible]

Vernix

Volucrum

Zea

Z

FINIS.

R Sulphuris vivi ℥ij Salis com. ℥ij
Saccrum . veruperi qua utuntur bibliopole
Ellebori albi an ℥ij Sulli tribinali
℥iiij. assum . totum . herpema ...
... ℥j olli ex 5 lini ℥3 ...
exquisitissime indi . coquantur super cineres
donec reducatur ad formam unguenti
postea exprimatur unguentum et rejicitis
fecibus unguatur ... in colo et in
... ... pedib. et manibus

IN PEDACII DIOSCORIDIS ANAZARBEI DE MEDICA

materia Librum primum, enarraticnes Doctoris Amati Lusitani Medici præstantissimi.

ENARATIO IN DIOSCORIDIS PROOEMIVM.

QVOD MEDICVS non solùm herbarum ac simpliciũ medicamentorum notitiam tenere debeat, verum etiam eorum differentias, naturas, positiones, tempus collectionis, ac reposituram obseruare, in præsentia monet Dioscorides: cuius verba Galenus sapientisimè, vti solet, animaduertens lib.iij. de Compositione medicamentorum κατὰ γονη, id est, per genera, ita suadet, inquiens: Hinc enim puto bonæ indolis iuuenes incitatum iri, vt medicamentorum materiam cognoscant, ipsimet inspiciẽtes, non semel aut bis, sed frequenter: Quoniam sensibilium rerum cognitio sedula inspectione confirmatur, cuius rei indiciũ est euidentisimum, ꝙ gemelli per omnia similes esse nobis visi, differentes iis qui ipsos inspicere consueuerunt, videantur. Itaq; herbarum, fruticum, & arborum materiam priusquam è terra eximantur, contemplari pulcherrimum est, dum fructus videlicet futuri sunt, dum eduntur, dum augescunt, & dum vigent. Hæc siquidẽ continua eorum speculatio docebit te, quando potisimùm ipsos decerpas, ac in siccis domunculis repositos custodias, ne à solis radiis exurantur, nec ab humiditate ex tecto, vel muris madefiant: id optime fiet, si domus neque subterraneæ sint, neque aliis vicinæ, neq; sub tegulis, sed fenestras ad meridiem spectantes habeant, prope quas tamen medica-

menta reponi non debent.& ſubdit:Quiſquis igitur auxiliorum vndiq; copiam habere volet, omnis ſtirpium materiæ,animalium, metallorum, tum aliorum terreſtrium corporũ, quæ ad medicinæ vſum ducimus, expertus eſto, vt ex eis & exacta & nota cognoſcat: deinde in commentario meo, quem de ſimplicium medicamentorũ virtute prodidimus, ſeſe exerceat:niſi enim hoc modo inſtructus ad præſentis operis præſidia veniat, verbotenus quidem medendi modum ſciet,opus verò nullum ipſe dignũ perficiet. Hæc Galenus, cuius multa & varia ſimilia, conſultò prætermittimus, quæ hinc inde adducere poſſemus, Dioſcoridis verbis omnino adſtipulantia, & ad partem illam accedimus, in qua legitur, ex herbarũ medicamentis durare ad multos annos ſolum candidum & nigrum veratrum,reliqua ad triennium tantũ habere uſum. Quæ ſanè verba diminuta eſſe, certum eſt, quum vt ibidem in contextu collocata ſunt, falſa eſſe ſciamus, præſertim ex Theophraſto, lib.ix. de Plantarum hiſtoria, capite xiiij. dicente: Elleborus enim vel annis triginta vtilis eſt, malum terræ quinq;, aut ſex, vernilago nigra quadraginta, fel terræ decem, vel duodecim, pinguis hæc, ſpiſſaque admodum eſt: peucedanum quinq;, aut ſex, vitis ſylueſtris anno,ſi in vmbra & ſine ictu reſeruetur,alioqui putreſcit, & inanis,fungoſaq; redditur; & aliis alia tempora tribuuntur: Sed omnium medicamenrorum diuturniſsimum elaterium eſt opportunumq; quod vetuſtiſsimum. Itaque medicus quidã, vir haud inſolens,neq; mendax elaterium ducentorum annorũ virtute mirabili ſeruare apud ſe retulit, eo à quodam munere donatus. Cauſa quamobrem tam longo ſeruari tempore poſsit, humoris copia eſt, ea de cauſa vel cùm præciderint in cinere humidum ponunt, & tamen ne ita quidem ſiccari poteſt, ſed vſque ad quinquageſimum annum lucernis admotũ lumen extinguit; hæc igitur vis peculiaris iſti tribuitur. Hactenus Theophraſtus. Per quæ verba, ſatis percipitur prooemium hoc Dioſcoridis corruptũ, & acephalum eſſe, quod facillimè quiſque ex prædictis Theophraſti verbis ſatis reſtituere poterit.Nec enim credere eſt, Dioſcoridẽ ſic in portu impegiſſe, quum omnium in hac materia oculatiſsimus ac diligentiſsimus fuerit, & ea de cauſa Galenus præ cæteris illi

Dioſcoridis procemium hoc corruptũ eſt.

Galenus

illi palmam tribuit, herbarum contentus inscriptione ab hoc ipso facta (vt ex prooemio libri sui sexti de Facult. simpl. medicamentorum percipitur) vbi ita legitur: At Anazarbeus Dioscorides, quinq; libris materiā omnem vtilem absoluit, non herbarum tantum, sed & arborum, & fructuum, & succorum, & liquorum, memorans insuper & metallica omnia, & partes animalium: Et mihi vtique videtur omnium perfectissimè tractatum de materia medicamentorum confecisse. Quibus proxima sunt illa, quæ lib. primo de Antidotis, ipse retulit, dicens: Sed traditum est abundè de tota medicinali materie quinq; Dioscoridis libris, à quo præter alia etiam olfactus, gustusq; qualitates, quibus potissimùm probatiora medicamenta à deterioribus cognoscuntur discernunturq;, licet tibi condiscere, in nonnullis etiam visibiles qualitates non parum conferre reperies. Quum igitur Galenus Dioscoridi in historia medicinali primatum tribuat, in eo accuratè intelligendo, desudare iustum erit, quum (vt ille tradit libello de Antidotis primo) Medicum peritum esse oporteat omnium stirpium: Sin minus, at plurimorum & quorum vsus frequens est, genera ipsorum, aut si mauis differentiæ, Hæ sunt, arbores, frutices, herbæ, spinę, virgulta: Nam ea ab initio ad finem vt possis cognoscere, in multis terræ regionibus reperies, quemadmodum & ego in Italia offendi variis locis, quæ neque nascentia, neque aucta nouerunt hi, qui siccata tantum agnoscunt. At de iis satis, & ad Iridis caput calamum diuertamus.

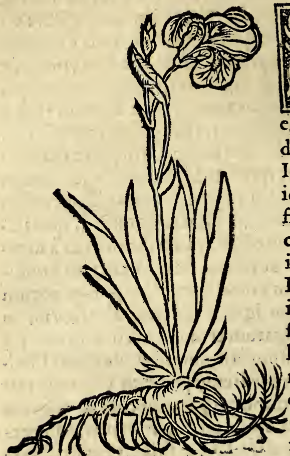
Dioscoridi palmā tribuit in herbarum & simpliciū deliniatione.

Stirpium differentiæ.

DE IRIDE.

Græcè, ἶρις Latinè Iris, Radix consecratrix, Lilium cœleste: Lusitanicè, Lirio decor de ceo: Hispanicè, Lirio Cardeno. Italicè, Iride, giglio azzurro, Lilio cœleste: Gallicè, des flambes du glayeul. Germanicè, Gemeinblauu Gilgen blauu Schuuertel veiel vvrtz Himel Schuuertel. *Teutonicè seu Flandricè lelie. Arabicè Asmeni iuni, & Aiersa.*

Textus Primi Enarratio Prima.

Iris.

RIS cuius tantum radix à medicis commendatur, ea est herba, quam hodie officinæ sub nomine Ireos monstrant, Quæ ideo Irisdicitur, quia eius flores, veluti Iris arcus cœlestis multis & variis insigniti sunt coloribus. Reperiuntur enim varij ij colores, in vnoquoq; flore, candidi, pallidi, lutei, purpurei, & vt plurimum cœrulei, vt facilè quis intelligere posSit, Irim dici non ob diuersitatem colorũ in specie, sed in diuiduo potius. Quanquam non ab re esset quoque dicere, irim sic nominari, ob diuersitatem varietatemque colorum in specie repertorum, Quum Iris quædam albos flores habeat, alia luteos, alia vero pallidos, nonnulla autem purpureos, vt Ferrariæ in horto Magnifici Marci Pij adnotauimus, & eas diligentisSimis discipulis nostris indicauimus: Imò hanc sententiam verisSimam esse, varia Dioscoridis Græca exemplaria attestantur, cui Plinius subscripsit, lib. xxj. suæ Naturalis historiæ cap. vij. quum dicit: Floret iris diuersi coloris specie sicut arcus cœlestis, vnde & nomen. Ceterũ iris Illyrica, omniũ consensu cæteris præfertur, & omniũ est laudatisSima, quanquam tamen in multis orbis regionibus, minoris licet nominis nascitur, nempe in Hispania, Germania, Gallia, & Italia: quæ si non Illyrica, aut Macedonica, quibus primas & secundas Dioscorides adscribit: bona tamẽ censenda est, & eo magis, quanto odoratior fuerit. Illyricæ vero, vt refert Plin

Iris varia.

Iris Illyrica cæteris melior.

Iridis Illyricæ duæ species.

Plinius, loco à nobis citato, duæ sunt species, Altera rhaphanitis, ob similitudinem sic dicta, quam eius radix cum rhaphano habet: Altera rhizotomos, quarum melior habetur, quæ ad subruborem tendit, vt in præsenti loco Dioscorides tradit, à quo nec Plinius dissidet: vnde qui Plinium in hac re à Dioscoride differentem contendunt, toto aberrant cœlo, quum Plinium superficie tenus tantum legant, virum alioqui grauissimum, raro solitum errare. Ex iis enim Mathiolus Senensis se offert, primo capite sui Dioscoridis Italice loquentis, Qui obnixè admodum eo loco Plinium errantem ostendere nititur, quum tamen Mathiolus ipse magis reprehensione dignus sit: Nam Plinius nihil quicquam à Dioscoride hac in re variat, vt tamen Mathiolum ipsum aberrantem conuincamus, audiant qui hæc legerint, si quis modo legerit, in primis verba per quæ Mathiolus errantem Plinium credit, adducamus è loco citato, quæ sic habent: Illyrica quoque duorum generum est, rhaphanitis à similitudine, quæ & melior: Rhizotomos subrufa, optima quæ sternutamenta tactu mouet: hactenus Plinius. Per quæ Mathiolus Plinium accusat, quum innuere videatur, quod Rhaphanitis melior est rhizotomo subrufa, adeò vt subrufam postponat non subrufæ, quum tamen Dioscorides Iridem colore subrufo maximè laudet, & cæteris anteponat. At hæc tam parua, tamque minutula sunt, vt paucis opus habeant responsis, præcipuè si literam legerimus, vt in codice antiquissimo, ad hunc modum legitur, Illyrica quoque duorum generum est, rhaphanitis à similitudine, qua & melior rhizotomos subrufa. Sic enim legendo omnis diluitur dubitatio. Nec enim aliud quàm litera vna permutatur, vt facilè loco, qua, perperam postea dictio, quæ, scripta fuerit. Sed esto phrasis, vt in Frobenianis habetur codicibus, legatur, scilicet, rhaphanitis à similitudine, quæ & melior rhizotomos subrufa, proculdubio non inde elicitur, quòd rhaphanitis melior sit rhizotomo subrufa, imò contrarium qui vel mediocriter in lectione doctrinaque Pliniana versatus fuerit, deprehendet, quum dictio quæ, non referat aliud, quam rhizotomos, vt sit sensus. Secunda rhizotomos subrufa, quæ & melior.

Mathiolus Senẽsis falso Plinium accusat.

 Quòd

Quòd Plinius verò sic intelligendus sit, & quòd cum Dioscoride subrufam iridem laudauit, non aliunde comprobatum iri volumus, quàm ab ipso Plinio, qui seipsum declarat, & cum Dioscoride subrufam iridem laudat, lib.xxj.cap.xx. quo iridis prosequitur iuuamenta, dicens: Iris rufa melior quàm candida, Hæc ille. Quibus clarius aut apertius nihil dici potest: vt merito Mathiolus Senensis accusandus sit, quum Plinium sic immeritò vellicet lancinetue. Cæterũ Galenus libro de Antidotis, de iride posteritati memoriam reliquit, cuius verba, vtinam Andreas Lacuna Hispanus vir sine cõtrouersia doctissimus, in Galeno à se in epitomen redacto, non in vniuersum prætermisisset, sed ea potiùs pro coronide subscripsisset, quum nusquam quod sciam, de iride Galenus mentionem fecerit quàm in eo loco, nec enim in libris de Facultatibus simplicium medicamentorũ, de iride quicquam reperies: proinde locum è libro de Antidotis in hunc nostrum transcribere non ab re est visum, qui ita habet: Illyricam iridem Andromachus post rosas iniiciendã censet. Quem sermonem ne obiter inaudias, ceu & de alio quodam medicamento, de quibus dicturus sum infrà, optima in unoquoq; genere quale sit, edocens, polium itaque & chamedrys Romam apportantur paulò præstantiora his quæ in Italia nascuntur. In quibusdã enim locis Italiæ non multo inferiora crescunt, illis annis quibus ver totũ non humidum euaserit, quemadmodum sæpe fit, vt assimiletur æstati. Verùm quum siccior aëris constitutio oboritur, ea quæ Italia profert aut Cretensibus similia, aut non multo deteriora quędam nascuntur, exempli gratia, chamedrys, chamepitys, hypericũ, gentiana, thlaspi, nigrum veratrũ, aliaque similia: Ac de iride non ita habet, nam si conferas eam quæ ex magna Libya Romam copiosissima affertur, tantum ab Illyrica abest, quantum mortuum corpus à viuo: non tamen in aliis nationibus ita multum abesse apparet: atq; in huius genere odoratiorem deligito, quemadmodum in aliis medicamẽtis. Vnumquodq; enim præstantissimum est, quod proprium generis sui odorem habet valentissimũ, quod ex multa inspectione singulis innotescit. & subdit: omnes itaq; prodiderunt, irim quidem esse laudatissimã, quæ in Illyricis nascitur. Hæc Galenus, rursus:

Andreas Lacuna taxatur.

Iris apud Galenum.

rursus:Illyrica regio,hodie Sclauonia dicitur,ex qua hodie quoq; ad nos iris optima affertur, quæ calida & sicca, prope tertium gradum temperamenti locatur, & ex ea eclegma in officinis, contra pectoris vitia paratur: Nam tussi vtilis est, & humores in pectore viscidos, & cõtumaces extenuat: communis autem iridos (nam Illyrica sicca ad nos defertur) succo, contra hydropẽ vtimur, non contemnendo profecto iuuamento, vt curatione.xxiij. Centuriæ primæ nostrarum curationum abundè diximus, vbi vnicam integram electuarij è radice cum melle parati, pro aluo subducenda propinamus: Imo & succi huius nostratis iridis, ad vnciam vsque vnam, non nunquam cum melle rosaceo colato, aliquando verò cum decocto senæ, vel aqua mellis mixtam præbemus. *Authoris Centuriæ curationum.*

DE ACORO.

Græcè, ἄκορον, Latinè, Acorum, Acorus, herba Venerea, galangua crassa: Hispanicè, Italicè, Acoro, Calamo aromatico, Gallicè, galanga: Germanicè Schuuertel vvrtz. *Arabicè vage & vgi.*

Textus Secundi Enarratio.

ACorus Venerea dicta herba, quæ ab officinis Seplasiariorum Acorus simul vocatur, ea apud omnes, aquatica gladiolus, luteis floribus insignita putatur herba non sine tamen antiquo atq; inueterato errore, quum Dioscoridis in præsenti loco verba, cui in herbarum & fruticum descriptionibus fides est habẽda, sicuti Galeno, in earundem perscribendis naturis ferè illi conueniant. Nam vt radicis figuram prætercam, quæ minime respondet, illius potiùs sapor astringit, & quasi insipidus quandam prę se frigiditatem fert, non ferè acris est, nec secum vllum adferens odorem, quæ vero acoro pernecessaria esse, tum Dioscorides, tum Galenus, atq; eius simia Paulus Aegineta testantur. Nec minus ex Plinio hoc satis probari potest, vt ex dicendis patebit: vnde mirari satis nõ possum, quo modo Ruellius Gallus, vir alioqui doctissimus, in hunc condescenderit errorem, vt apud illum est legere libro ij. sui voluminis de natura stirpium, eiusdem numeri capite. proinde quum acorus aquatica hæc gladiolus *Ruellius Gallus taxatur.*

Gladiolus aquatica. Acorus non glorias.

simia Galeni Aegineta.

Author ab hinc. 15 annos cõmentarios in Dioscoridem scripsit.

Acorum.

non sit, quid nã sit, dicendum est. Nos qui ab hinc quindecim annos commentarios in Dioscoridem edideramus, scriptũ reliquimus, quòd cõmunis calamus aromaticus acorus apud Dioscoridẽ erat. Quam opinionem Manardus Ferrariensis, Euritius Cordus, & ex nouissimis, Mathiolus Senensis, pro vera affirmarunt: vnde Ioãnes Agricola Ammonius Germanus vir doctus, statim in initio libri primi sui de Herbaria medicina ita tradit: Acorus verus quid sit fortassis ignoratur, Manardus, Cordus, & Rodericus Lusitanus succedaneo vtendum esse censent calamo illo nostro aromatico, siquidem hic nomini suo non satisfacit. Nicolaus Leonicenus, & Antonius Brasauolus, quam officinæ galangam vocant, verũ putant esse Acorum, quoniam huic descriptio tota sit conueniens. Hæc ille. In lucẽ enim superioribus illis annis commentarios, sub nomine Ioannis Roderici Lusitani, euulgauimus. Nunc vero, rem ipsam pensitatius aduertens, ab hac libere desistimus opinione, quum magis inclinat animus, huic adhærere alteri, videlicet, quòd galanga crassus verus acorus sit. Quam intelligens Apuleius Veneream vocauit, raramque inuentu, suo æuo dixit. Quòd vero crassa hæc galãga verus sit acorus, testatur radicis ipsius figura, quæ omnino acoro respondet: tum sapor ipsius acer ad amaritudinem tendens, vt adnotat Galenus, nec gratus in ea quoq; deest odor. Quantum vero ad colorem attinet, in quo maior vel tota apparet difficultas, quum galanga nigra ad rubedinem vergens est, Acorus vero, vt tradit Dioscorides, albus esse debet, & candicans. Plinius hanc animad

Author Ioannes Rodericus Lusitanus est dictus Doctor Amatus.

Galanga crassa verus acorus est.

animaduertens dubitationem, illi occurrit, et eam diluit, libro suo Naturalis historiæ xxv. capite. xiij. ita iniquiẽs: Acoros, iridis folia habet angustiora tamen, & longiore pediculo, radices nigras, minusq; venosas, cætero, & has similes iridis, gustu acres, odore non ingratas, ruptu faciles. Optimæ Ponticæ, deinde Galaticę, mox Creticæ, sed primæ in Colchide iuxta Phasim amnem, & vbicunq; in aquosis, Recentibus virtus maior quàm vetustis, Creticę candidiores Ponticis. Hæc Plinius. In quibus, inquit, Acorus Ponticus optimus est, qui radices nigras habet possidetq;, quales in galanga conspiciuntur crassa: in parte præcipuè exteriore superficiali, ad rufedinem vergentes: Sed in hoc quod subdit Plinius, Creticæ candidiores Ponticis, in quo absurdum asserere videtur, quum Creticas radices candidiores Ponticis insinuet, ac si Ponticas candidas dixerat, quum potius eas nigras præfixit, omnem sustulit dubitationem: exponẽs vtiq; Ponticas acori radices candidas esse, quo ad partes centrales interiores: sed Creticæ Ponticis candidiores sunt, in eisdem partibus, quum vtræque nigræ in parte sint exteriore. Nec enim Plinius tam lethargicus, aut obliuiosus in scriptis suis reperitur, vt sit iudicare hic tam turpiter errasse, nec meminisse tribus antea versibus scripsisse Ponticas acori radices colore nigras esse. Intelligendus igitur Dioscorides venit, quum inquit, acori radix primã habet bonitatis æstimationem, quæ colore subalbida, densa, & candicans est, in parte interiore, quum in exteriore potius nigricet cum quadam rufedine, vt in crassa cõspicitur galanga, cui nec folia iridis desunt, vt ab iis accepimus, qui in Guineam nauigarunt, & eam inde eradicantes, ad nos singulis annis transuehunt, quanquam à Syria, & Babylonia eam quoque afferant: vnde multi herbarum consectores, Cyperum Babylonicum eam cognominarunt. Alia vero galanga Indica est, quam seplasiarij subtilem appellant, secundum sui totum rubens, ex qua, conditum apud officinas paratum habetur coctionem ventriculi iuuans, & omnes frigidos dolores finiens. Cæterùm Galenus, acori, libro vj. de facultatibus simpl. medicamentorum ita meminit, dicens: huius radice vtimur, quæ gustu modicè amaro est, odoreque non iniucundo: Itaq; facultatis calidæ est, & con-

Plinij locus expenditur.

Acorus Galeni.

Leonicenus vir multa eruditiõe praditus. Antonius Musa Brasauola. Leonhardus Fuchsius. Monachi Mesues enarratores hallucinantur.

sistentiæ tenuis, quare & vrinam mouet,& lienes induratos discutit,cerato idisq; crassitiem detergit, extenuatq;: ad quod succus præstantior existit. Calfacit enim, & siccat, in tertio ordine. Rursus, hanc sententiam ꝙ galanga crassa, verus sit acorus, primo adstruxit Leonicenus, vir multa eruditione præditus, quem postea secutus fuit Antonius Musa Brasauolus, mihi Piladea quadam amicitia coniunctus, vir & morum sanctitate, & eruditione non vulgari insignis, cuius quoque iudicio, subscripsit Leonhardus Fuchsius, in illo suo magno artificio confecto herbario. Patres quoq; qui nuper Mesues Antidotarium enarrarunt,galangam, radicem iunci odorati esse contendunt, non sine ingenti errore:tamen,vt omnes vel mediocriter in re herbaria exercitati norunt. Proinde contra illos non opus est incedere, quum satis reprehendatur id quod falsum esse omnes norunt. Quo nomine verò, Acorus istic communis apud Dioscoridem appelletur,id quarto libro dicemus.

DE MEO.

Gracè μεῖον ἢ μῆον, Latinè, meum, Hispanicè, pinillo, Arabicè, mu. Athamanticum, anethum syluestre, fœniculus tortuosus. Germanicè Baer vvrtz, &, Hertz vvrtz.

Textus tertij Enarratio.

DOleo quidem non mediocriter,quod non maiorem noscendis simplicibus, in Lusitania iuxta atq; Hispania, operam nauauerim,vt maior mea posset esse facultas,hisce præcipuè patrocinãdi,quibus herbarum cognitiones sunt cordi: non verò illis, qui quum palliotenus doctores haberi student, totam hanc operam herbarum tam imprudenter spernunt, quàm insigniter ignorant, quibus quid in præsentia precemur, nisi aliquando meliorem mentem dari, vt quod hactenus sunt aspernati, agnoscentes, malint semel bene recurrere, quàm semper (quod est in prouerbio) male currere. Nam tunc melius nobis liceret cum hisce tum hominibus nostris sperare, qui illorum ignorantiæ, non sine maximo vitæ periculo sunt

Meum.

ſunt obnoxij, quod optimè poſſet eſſe indicio Meu herba: Quæ quum in Hiſpania famigeratiſsima ſit, tamen hactenus ab illis eſt ignorata, & quanquã aſsiduis eorum importuniſque calumniis ab hac cognitione fuiſſẽ deterritus: tamẽ perſuaderi nõ potui, vt eam penitus abiicerem, quod factum eſt, vt ſi non omnes, ſaltem bonam dum illic ageremus partẽ cognouiſſẽ, inter quas Meu fuit: quã in Hiſpania naſci, Dioſcorides, præ cæteris in hac re diligẽs ſcrutator, eſt author. Eſt igitur, Meu herba, caule, & foliis anetho ſimilis, verùm craſsior, radicibus comoſis, obnigris, in obliqui rectumq; ſparſis, & frequentibus, qua de cauſa hodie multi tortuoſũ fœniculum, ſiue tortuoſum anethũ appellarunt heæ: Cæterùm radices, in medico vſu à multis deſiderantur, quæ facilè ex Hiſpania, & montibus Bononienſibus in multas orbis partes vehi poſſunt. Nam olim mihi, quoſdam Germanorum agirtas conueniẽti, qui in Antuerpiam tanquam celebre emporium, non paucas herbas adferre ſolent: quidam, inter alias quaſdam radices oſtendere, ſuo nomine berrouertez appellatas: quas tamen meu eſſe herbæ, ſummopere contendebat, quum ex herba folia, caulemq; non diſsimilia anetho habente ſe collegiſſe affirmabat, eaque de cauſa, ab officinis Germanię, pro vero meo habebatur: cæterùm minime ita ſe rem habere, illud mihi indicabat, quòd præter diſcrepantẽ figuram, non erant odore, quem aromaticum meon Hiſpanũ habet. Nam multi quoq; Itali pharmacopolæ pro vero meo quaſdam indicant albas radices, daucum odore referentes, quæ non multum ab illis

Meu in Hiſpania herba famigeratiſsima.

Meu tortuoſum fœniculum.

illis quibus Germani vtuntur absunt. At re vera, verum meum in Italia nascitur, in montibus præcipuè Bononiensibus, ex quibus Herbarij quidem diligentissimi ad nos attulerunt illi nõ nisi à nobis in Hispania conspecto, simile, quod Dioscoridis historiæ in vniuersum respondet: nam radices exterius nigræ, intus verò albæ sunt, quarum odor similis illi est, quem fœniculum siccum ex se spirat, suauior tamen: earum quoque sapor, non admodum acutus erat, aromaticum quid præ se ferens: quæ in infima parte capillatæ, comatæ'ue adeo reperiuntur, vt spicã nardi quicunq; has radices viderit, primo intuitu esse dicat. A quibus argumentum non mediocre desumimus, quòd spica nardi passim officinis obuia, radix potius, quàm plãtæ summitas sit, vt suo dicemus loco, quum Galenus ita esse nobis antea dixerit. Curabunt igitur deinceps pharmacopolæ, verum meum non solum ab Hispania, sed etiam montibus Bononiensibus habere, quum ibidem verum & Athamanticum reperiatur: sic dictum, quia ab Athamante inuentum. Nec enim veritas ipsa occultanda est hac de causa, quia Plinius scriptum reliquerit, suo tempore meum in Italia non nisi à paucis medicis seri, vt apud ipsum est legere lib. xx. capite xxiij. quem secutus postea Marcellus Virgilius vir alioqui doctissimus, rei tamen herbariæ non admodum peritus, dixit, nunc quod sciam, nullum Italiæ meon est: Ob quæ verba, Mathiolus Senensis, in Italia quoq; meum nõ reperiri clamat. Imo contra Patres Mesues interpretatores acriter agit, qui in Calabria & Nursiæ montibus meum nasci, & inde eradicasse affirmant, quod ita esse crediderim, quum apud Bononiam quoq; nascatur, vt testes sunt, Nicolaus Nicolucius pharmacopola Ferrariensis, & Gaspar de Gabrielis, nobilis Patauinus, harum rerum maximus indagator, & qui publicè rem herbariã apud Ferrarienses profitetur. Accusandus igitur Mathiolus potius est quum negligens in inquirenda hac herba fuerit, quàm diligentissimi patres, qui desudantes, Nursiæ montes, vt eam inde eradicarent, ascenderunt. Interdum tamen auarus pharmacopola si hac caruerit radice, Galeni & Aeginetæ consilio, in suis Antiuallomenis, succedaneis dictis, myrobalano, id est, glande vnguentaria, vti debet: est enim

Meu verũ in Italia nascitur.

Spica nardi radix est.

M. Virgil.

Mathiolus fallitur.

Gaspar de Gabrielis nobilis Patauinus.

Glans vnguẽtaria, ben Arabum est.

enim glans siue nux vnguentaria, ea quam Græci myrobalanum, siue balanum myrepsicum vocant, quam myropolæ, vnguentarij dicti, Arabica voce, ben appellant, & ea pro conficiendo oleo, ac suffitibus maxime vtuntur, vt iiij. libro, cap. clxj. copiosius dicemus. Cæterùm est meum, vt testatur Galenus lib. vij. de Facult. simpl. medicam. calidum tertio ordine: siccum verò secundo, vt eius hæc indicant verba: radices eius sunt calidæ tertio excessu, in secundo siccæ, proinde vrinas mensesq; mouent, quòd si liberalius sumantur, capiti dolorem conciliant.

Meum Galeni.

DE CYPERO.

Græcè, κύπειρος, *Latinè, cyperus, cyperus odoratus, angulosus iuncus, triangularis iuncus, quadratus iuncus: Hispanicè, iuncia de olor & iuncia auellanda: Lusitanicè, iunca de cheiro, Albafor: Gallicè souchet: Germanicè,* Vuildargalgan: *Longobardicè, tricola. Arabicè, saherade. Italicè, Cypero.*

Secunda species cyperi.

Secunda species Cyperi, Latini, Curcuma officinarum, radix Indica.

Textus quarti Enarratio.

Consultius mea sententia esset, si in præsentia cyperi tres species potiùs describeremus, quàm duas tantum, quum re ipsa conspecta, ita esse comperimus: nam altera species, Iuncus est, folia porri in parte decliuiori habens, longiora tamen & exiliora, in cuius cacumine minuta sunt, inter quæ semen exoritur: cui caulis cubitalis & maior inest, qui plerunq; quadrangularis conspicitur, nam radices rotundæ, nonnunquam oblongis oliuis sunt similes, nigræ, suauiter olẽtes, & gustu aliquantulum amaricantes: hanc verò Cornelius Celsus verus Hippocratis imitator, libr. iij. suæ medicinæ capite xxj. quadratum iuncum appellauit, cuius in aquosis & palustribus plerunq; nascentis radices, medico vsui seruantur: quibus vniuersa Hispania abundat, nec opus habet Syriacis,

Cyperus quadratus iuncus à Cornelio Celso appellatur.

Cyperus

cis, quas ſua voce præcipuè Salmanticẽſes pharmacopolæ, auellanada vocant. nec enim in Italia præſertim Longobardia deſunt, ſed myropolæ parum curioſi, communioribus radicibus earum loco vtuntur. iis autem radicibus affinis cùm voce, tum figura, alia radix, quam vniuerſa Luſitania iuxta ac Hiſpania, iunca auellanada vocant: quod verbum tu rudius ſed ſignificantius, iuncum auellanam vertas, quæ ex Aethiopia & inſulis circumiacentibus in Luſitaniam deferuntur, magnitudine auellanæ nuclei, vnde nomen traxiſſe videtur, colore exteriore ſubpallido, nam intus lactea eſt. capiti etiam, vt illud obiter attingamus, non mediocriter conducit. Hanc quoque radicem Venetiis, apud pontem Ripæaltæ, venalem videre eſt, quam ibi ſua voce Traſi vocant: quæ licet ex Aethiopia, præcipuè ex inſula ſancti Thomæ, æquinoctiali ſubiacenti ad nos afferatur, in Italia quoq; naſci certum eſt, vt ij qui Veronenſes campos percurrerunt norunt: quam radicẽ ibidem ex herba ferragini, ſecalæ, ſiue centeno dicto perſimili eradicant. Secũda autem ſpecies Cyperi, vbiq; in aquoſis comperitur, foliis à prima non diſsimilibus, caule tamen triangulari, cuius radices oblongę, tortuoſæ, nigræ, ad rufedinem vergentes ſunt, ſed multis implicitis internodiis, quæ iucundè ſpirant, & parum, ob nimiam contractam humiditatem, amaricant. Hanc Plinius libro xxj. cap. xviij. triangularem appellauit iuncum, cuius radices, Hiſpaniæ & totius Italiæ mulierculæ, aceto paratas, pro odoramento, ac ſuaui ſuffitu recondunt: Nec communiores officinæ, alias,

Iūcus auel lana quid.

Traſi.

alias, præter has radices, pro vero Cypero monſtrant habéntue, quum tamen illæ primæ, oliuis ſimiles, à Dioſcoride, vt præcipuæ comendentur. hanc verò ſecundam ſpeciem Cyperi nominari cupimus, cui veluti & primæ, Dioſcorides caulem, non quidem triangularem, aut quadratum ineſſe dixit, ſed angulosum potius, vt cautos nos redderet, ꝙ cyperus & triangularis, & quadratus reperiatur. Item quod melius eſſet, triangulari illo, radices oliuis ſimiles habente vti: quanquam & altero, pro vero dexterrime vti poſsimus, pro vt hoc tempore myropolæ continuo factitant. Cæterùm Plinius lectorē in præſentia monitum deſiderat, ne nominis vicinitate decipiatur, quum Cypirus longe alia ſit res à Cypero. Eſt enim Cypirus herba, quam xyphion Græci appellant, noſtri vero gladiolū, bulboſas radices habens, de qua lib. iiij. mentionē faciemus. At licet Plinius hæc ſuadeat, apud Theophraſtū tamen, Cypirum pro hoc de quo agimus capi nouimus, anguloſo ſcilicet, odorato, cuius radices, teſtātibus Galeno, ac eius ſimia Paulo, libris ſeptimis huic dicatis negotio, excalfaciunt, ſiccantque abſq; morſu. Quare humidioribus vlceribus, cicatricem mirabiliter inducunt, quibus & inciſoria quædam ineſt vis, qua calculos comminuunt, vrinamq; & menſtrua promouent. Tertia Cyperi ſpecies quam Dioſcorides ſecundam facit, ex India ad nos vſq; fertur. radix gingiberi figura, ſapore & odore non abſimilis, vnde fit quod frequenter inter gingiber reperiatur: nam commanducata crocatum ſputum reddit, & ex ea Dioſcorides pſilothrum, ſiue depillatorium parari inquit, id quod nos experimento compertum habemus. Vt tamen rem de qua agimus qui hæc legerint, noſcant, ſcire licet, quod Cyperus iſte Indicus, ea eſt radix, quam communiter officinarū ſeplaſiarij, Curcumam nominãt. Nec enim in hoc ambigendum eſt, quum inter ſe adeo conueniant, vt inuitè hoc fatendum ſit: ſed in hoc animaduertendum duximus, quod Curcuma hæc quæ paſſim in officinis monſtratur, non ea eſt, quam Serapio capite ccxciij. deſcribit, quum ibi potius chelidonium maius & minus Serapio pertractet, vt cuique conferenti ea quæ in ipſo capite inquit, cum iis quæ à Dioſcoride deſcribuntur, capite de chelidonio, facilè patebit.

Cyperus triāgulatus et quadratus.

Cyperus et cypirus differunt.

Cyperi tertia ſpecies.

Cyperus Indicus curcuma eſt.

Curcuma officinarū.

patebit. Hinc enim error ortus est, vt hucusq; crederetur, quòd curcuma hæc officinarum, non cyperi sit radix sed chelidonij potius: imò pharmacopolæ chelidonij radicem, ob magnam quam habet cum vulgari curcuma similitudinem, curcumam appellant, nec aliter interpretantur quum curcumã legunt, quod, id est, radicem chelidoniæ, ignorantes radicem hanc ex India delatam, cyperum istum apud Dioscoridem esse. sed re vera firmiter crederem Serapionis interpretem, ansam aberrandi pharmacopolis dedisse, non vero ipsum Serapionem, quum rauroch, verbum Arabicum, chelidoniam significans, interpres curcumam verterit, vnde postea pharmacopolæ, vt diximus, curcumam chelidoniæ radicem esse semper hucusq; crediderunt: quum tamen Serapio ipse de hac Indica curcuma, sub cyperi nomine egerit, Dioscoridem imitatus, vt apud ipsum est legere, cap. clxxxix. Cæterùm Ruellius Gallus, libro sui voluminis, ij. cap. iiij. Cyperum hunc Indicum, radicem quandam esse, quam officinæ terram meritam appellant, ait, quam nisi curcumam hanc officinarum intelligat, procul dubio vt nouistis, errat.

Differt à Serapionis curcuma.

Serapionis interpres errat.

Ruellius errat.

DE CARDAMOMO.

Græcè, καρδάμωμον, Latinè, Cardamomum, Cardamomum Indicum, Cardamomum maius: Arabicè, cordumeniũ. v. cordumeni vel Cardameni: vulgò cardamomo, Germanicè Cardamomelin.

ARABVM CARDAMOMVM.

Arabicè, Sacola, Latinè cardamomum minus, Malagueta, maligreta, granum paradisi: vulgò malagueta.

Cardamomum aliud minimum: Melanthij species: Serapionis maius est.

Textus

Textus quinti Enarratio.

NIſi celebre illud aroma, quod ex India, præcipuè Cananoris inſula, aduehitur, Græcorum cardamomum ſit, vt illud dignoſcamus vate proculdubio opus habemus, cardamomum dico, anguloſum granum, nullam exactè figuram habens, in ſiliquis, ciceris cuiuſdam modo, naſcens, quod officinæ (abſoluta voce) cardamomum appellant, vel cũ additione cardamomum maius, vel Indicum cardamomum, quod an cum hoc à Dioſcoride & Græcis depicto ſit, vnum cum altero conferre opus eſt, nam Dioſcoridis præſens cardamomum vt bonum ſit, decet contumax frangenti ſit, plenum, denſum: item, quod odore caput tentet, guſtu acre & ſubamarum: Cardamomum verò Indicum à nobis deſcriptum, granum anguloſum eſt, ſubrufum, ſapore non adeo acre, in ſiliquis quibuſdam naſcens, quæ omnia tantum abſunt ab altero, quantum cancer abeſt ab anguilla: quo factum eſt, vt omnes hucuſq; ſcribentes, cardamomum hoc Indicum, non eſſe Dioſcoridis, aut Græcorum cardamomum, dixerint. At mea ſententia falluntur, viri alioqui eruditiſsimi, quum parum animaduertant, Græcos homines, crebro arbores, frutices, plantas, arbuſculáſue, ex quibus fructus vel ſemina colliguntur, deſcribere, fructibus vel ſeminibus ipſis intactis, vt in carpeſio facile videre eſt, ne quis mihi falſum loqui obtrudat: de quo quum Galenus libro de Antidotis primo loquitur, inquit: feſtucas tenues quaſdam perſimiles ſurculis Cinnamomi eſſe odore & ſapore valerianæ non abſimiles, illius tamen fructum ſubticuit, qui Actuario viro Græco doctiſsimo teſte, cubeba officinarum eſt. *Carpeſiũ cubeba eſt.* Dioſcorides igitur arbuſculam cardamomum dictam delinians inquit, illud probatiſsimum eſſe, quod ex Comagene, Armenia, & Boſphoro affertur, quanquam in India, & Arabia naſci quoque tradat, difficulter frangibile, plenum, & præcluſum: quod enim tale non erit, non bonum dicendum eſt, quibus addit, vt bonitas huius ligni exactius dignoſcatur, quod tale ſit, vt odore ſenſum tentet, guſtu acre & ſubamarum: quæ omnia ligno cardamomi conuenire non dubito, quin potius certus ſum,

Cardamomi plāta, à Dioscoride describitur.

& experimento compertum habeo, omnes has dotes, quas Dioscorides suo tribuit cardamomo, in siliquulis cardamomi reperiri, præcipuè recentibus, vt olim Antuerpiæ, ad quam omnium aromatum ex India, & aliis exteris regionibus magnus est confluxus, exactè nouimus: nam vetustate confectæ siliquæ, nullam prædictarum ferè conditionum habent, veluti omnes sunt, quæ in Italiam aduehuntur. Describit igitur, vt receptui canamus, Dioscorides, fruticem, siue plantam cardamomi, non verò semen ipsum. At Plinius, semen potius quàm lignum delineat, vt apud illum est legere lib. xij. cap. xiij. vbi illius quatuor facit genera, quorum secundum, hoc Dioscoridis est cardamomum, de quo Andromachus in descriptione sic cecinit, & cardamomum quod tenet Indus ager. Nec enim hodie, apud Indos cum quibus magnum est Lusitanorum commercium, aliud prorsus cardamomum nominatur, vel reperitur: vt demum fateri debeant, Cardamomum Indicum hoc, Græcorum esse cardamomum: quod Serapionis interpres ineptè admodum cordumeni, id est corui agreste, vocauit, vt apud ipsum est legere capite ccciiij. de Hardameni: vbi quoq; idem interpres taxandus venit, quum vice vertendi, Cardamomum pellit latos ventris lumbricos, dixit ascarides.

Cardamomum Indicum, Græcorum cardamomū est.

At quum de Cardamomo agamus, non ab re erit de duobus quoque aliis Cardamomi generibus, quæ in officinis habentur, verbum facere, quorum vnum Cardamomum minus comparatione ad Indicum dictum, Cardamomum dicitur: quod tum intelligas velim, virtute siue aromaticitate, quum forma hoc maius sit, quod maliguetam à terra vnde eum deferunt cognominant, quanquam aliis granum paradisi magis appellari placeat: est enim hoc granum, rufum, pressum, in pyramidem vergens, quod ex Guinea regione Malagueta dicta, in Lusitaniam tantum adducitur, sapore acuto, acri, nam odore omnino caret, quod Græcis ignotum fuisse certus sum, testante id Auerroe, lib. v. sui Collectorij, vbi enumerans ille aliqua quæ post Galenum fuerunt reperta: hoc Cardamomum cap. xxv. obiter attingit, quasi diuersum sit, ab eo priori cuius antea capite xxiiij. eiusdem libri meminerat: Imò Serapio quum de hoc agit Cardamomo

Cardamomū minus malagueta est.

Cardamomū minus ignotum Græcis.

maligueta

maligueta dicto, sub nomine Sacolæ, nec Dioscoridem aut Galenum, vt plerunque solet, adducit, quasi de re illis ignota agens.

Alterũ verò Cardamomi genus ab officinis receptum, semen subcitrinum est, angulosum, boni odoris, saporis aromatici, pingue, puluerulentum, nihil à melanthio præterquam colore differens, quum melanthiũ nigrum sit, hoc verò vt diximus, subcitrinum, quod & nigellam vocant, de quo nec Græci aliquam fecère mentionem. NICAN. Vbi nam Arabes huius meminerunt Cardamomi? AMAT. eo capite in quo de Maligueta Serapio agit, & de hoc quoque sermonem fecit. NICAN. Sub quo nomine? AMAT. vt paulò anteà diximus, sub nomine Sacolæ, nam eo loco Serapio duo Cardamomi genera facit, maius & minus: Maius cortices habet, & capita sicut rosa, & sunt grana magna sicut nabach, aut maiora parum, & intra ipsa sunt granula parua, angulosa, boni odoris, pinguia, puluerulenta, & delectabilioris naturæ quàm minus: Imo in sapore suo est stipticitas, & acuitas. NICAN. quid per hæc verba intelligit Serapio? AMAT. vt hæc quis deprehendat, plus sedentario studio opus habet, quum tamen tu celebris nostra hac ætate sis philosophus, & vir omnis antiquitatis & eruditionis amantissimus, at mihi Pyladea quadam amicitia coniunctus, non grauabor rem in medium afferre, vt ea conspecta, Serapionis mentem facillimè teneas, in iis enim calicibus semen, vt vides, subcitrinum, angulosum, boni odoris, ac puluerulentum includitur, quod Cardamomum, vt diximus, officinæ appellant, alij verò, nigellam: hoc igitur Serapionem intellexisse hucusque sum arbitratus, quum cardamomum maius ibidem nominat. NICAN. ita esse res ipsa clamat, & Antonius Musa Brasauolus, harum rerum maximus indagator, & insignis hac nostra ætate philosophus, tecum sentit, non quidem in examine simpliciũ, sed siruporum potius, numero septuagesimo septimo. AMAT. Gaudeo equidẽ cum tanto viro sentire, quem tanti feci semper, vt propter illius humanitatem, ac admirandam sapientiam quam cognoui, per septennium apud Ferrarienses moratus fuerim. Est igitur granum hoc puluerulentum, nigella dictum,

Alterum cardomomi genus nigellæ species est.

Nicander Toletanus vir doctissimus.

Anthonij Musæ Brasauolæ humanitas.

Sacola siue cardamomũ maius Arabum: nigella citrina est.

Ruellius non bene sensit in cardamomo maiori Arabum.

Piperis indici fructus rubri pyramidales.

Cardamomum minus, Serapionis maliguetaest.

Andreas Bellunsiẽs Auicennæ corrector.

Cardamomi facultas.

apud Serapionem maius cardamomum. Vnde Ruellius, in hac re, minime audiendus est, quum lib.ij.sui Voluminis stirpibus dicati, contendat, quod Cardamomum maius Serapionis, piper Indicum vulgò dictum sit, passim herba nascens, non multum à solano communi dissimilis, cui flores lutei insunt, in quibus fructus postea prodeunt quidem oblongi, pyramidales, cordis effigiem repræsentantes, primo virides, postea lutei, maturi verò quum sint, adeo rubri & lucidi fiunt, vt corallum esse appareant, intra verò fructum istum, semen lentibus paruis simile includitur album, adeo mordax & acutum, vt per se vel cum ipso fructu commansum, & linguam & fauces, igneo quodam feruore exurere videatur: hunc autem fructum tanti feruoris & acuitatis, Vulgus, piper Indicum nominat, quod Arabum non esse maius Cardamomum, vt falsò Ruellius contendit, vel ex hoc tantum probari potest, Quia maiori suo cardamomo, Arabes non tantum tribuunt saporis acumen, quod proculdubio, si nouissent, non prætermisissent. Item quod semen non angulosum vt diximus est, nec puluerulentum, quanquam in grano magno, vel alabastro quod in rosa conspicitur simili, reperiatur. Proinde cardamomum Serapionis maius, non esse hoc piper Indicum, sed potiùs à nobis granum illud angulosum, in officinis Cardamomum minimum, vel nigellam dictum, in confesso est. Nam Serapionis minus Cardamomum, vt diximus, maligueta est, vt conferenti notum erit, quam quoq; sententiam secutus fuit Andreas Bellunensis nouissimus Auicennæ corrector. Cæterùm Galenus libro Succedaneorum suadet, vt quum Cardamomum defuerit, loco illius vtamur Cypero, vel saltem myrto. At quum non solùm suum, hoc est, Græcorum Cardamomum, sed ipsius potius multa alia nobis suppeditent genera, succedaneis opus non habemus: de quo Galenus septimo de Facul.simpl.medic.ita verba fecit, dicens: Quanto suauius magisq; fragrans nasturtio est, tanto & imbecillior ei calida facultas inest, nec enim vlcerare est idoneum, habet autem adiunctum quiddam amaritudinis, qua lumbricos interficit, & cum aceto valenter psoras detergit.

De

DE SPICA NARDI.

Græcè, νάρδος, καὶ νάρδου στάχυς, *Latinè*, *Nardum & nardus*; *Spica nardi*, *Arabicè*; *stumbel*, & *Seubel*: *Hispanicè*, *Azumbar*, *Espiga sil*: *Italicè*, *Nardo*: *Germanicè*, Edel fremb, vvolriechend, *Spiken nardi*: *Gallicè*, *Aspic d'oultre mer*.

Textus Sexti Enarratio.

Nardum.

QVi Lusitanorum nauigationes in Indiæ interiora cognouerunt, facile persuaderi possunt, Lusitanos ipsos, optima & vera Indica nardo abũdare: quod ita esse certius est, quàm hic à me multis monstrari opus sit: quũ quotãnis Lusitani inde ingentẽ classem omniũ genere aromatum ornatam in Lusitaniam vehant: Inter quæ, celebris nardi spica tantopere celebrata non deest, radix veriꝰ quàm spica, multis capillamentis dissoluta, leuis, nigra, ad rufedinem vergens, odoratissima, simili odore cyperi, sapore suaui, diu in ore permanente, ad amaritudinem aliquantulum inclinante, vt nullum, si modò fateri verum debeam, aroma celebrius, aut odore suauius, aut verius, ex vniuersa India hac Indica Spica ad Lusitanos deferatur: vnde postea in multas orbis regiones distrahitur, rarò tamen in Italiam, quum Venetæ triremes in Tripolim Syrie ciuitatem, per mare Ionium, quolibet anno nauigantes, inde inter alias merces, & va- *Spica nardi vera ad Lusitanos defertur.*

ria aromata, spicam nardi quoque adferant, & postea vniuersa Italia, è Venetiarum ciuitate tanquam cæterarum regina, sibi comparent, non adeo tamen bonam, & odoriferam, vt illa quæ in Lusitaniam portatur: quanquam tamen contingat interdum Venetias optimam adferri, vt mihi hæc inquirenti Venetiis videre contigit, in ea præcipuè aromataria officina, cui Angelus pro symbolo est. vnde sæpe sum admiratus, cur Manardus Ferrariensis, vir alioquin exercitatissimus, & cui veræ medicinæ studiosi multum debeant, in epistolis suis scriptum relinquat, quod nardus hæc passim in Italiæ officinis habita, nec Indica, nec Syriaca sit. At re vera, Manardi errorem, non aliunde euenire satis sum conscius, quàm ex ignoratione hac, videlicet, quæ nam plantæ nardi pars, spica hæc sit, quam si exactè dignosceret, non tam fœde proculdubio Manardus cespitaret. Libro enim vj. suarum epistolarum, epistola iij. inquit ille, Galeni mentem esse, spicæ nardi radicem, in theriaces compositione ponendam esse, non verò spicam ipsam, quam tantum ad nos afferunt, & vtinam bonam, ita enim ibi Manardus sub iis verbis loquitur: carere nos Indica nardo, quis dubitet, qui spicam quidem vocari apud Galenum legerit, esse tamen radicem, sed & in ea theriaces præparatione quàm cæteris veluti concisam magis, & manifestiorem præfert Galenus, sic ad verbum carmine quodam scribitur terebinthíque resinam, nardíque radicem Indicæ: & subdit, ad nos vehitur spica, atque vtinam nardi esset. Suauitate enim odoris penitus caret, & saporis est valde ingrati. Item lib. viij. eiusdem voluminis, epistola iij. tradit, quod in theriaces præparatione teste Galeno libro de Antidotis præferendæ sint radices tanquam virtuosiores, spica neglecta: in quibus verbis, liquidò claret, quàm male Manardus Galenũ ibidem intelligat: quod non aliunde oritur, quàm quia vt diximus, nõ nouerat ille, quæ pars plantæ nardi spica esset, quæ dubio procul non alia est, vt suprà meminimus, quàm radix: id quod Galenus citato loco libri de Antidotis, facillime declarat, dicens: Iubet Andromachus adiicere nardum Indicã, ea verò est quam spicam vocant, non quòd spica sit, radix etenim est, sed quòd spicæ figuram habeat. Hæc ille, per quæ, nisi quis

saxeus

ſaxeus ſit, percipiet, Galenum per ſpicam hanc Indicam, radicem intelligere, quum re vera radix & non ſummitas, aut plantæ ſpica ſit, dicitur tamen ſpica, quia ſimilitudinem quandam cum ſpica habeat. Non ab re, Galenus lib. viij. de Facul. ſimpl. medic. tractaturus de nardo, capitis lemma præfixit, de ſpica nardi, tanquam parte totius herbæ nobiliori: ſciens vtiq; ille, quum de ſpica mentionem faceret, radicem ipſam pertractaſſe, vtpote plantæ totius partem præſtantiorem. nam ſi Galenus hoc aliter intelligeret, quod ſpica radix non erat, ſpicam ipſam relinqueret, & in titulo capitis, ſub nomine totius plantæ, vel ſaltem ipſius radicis partis nobilioris, & notabilioris totius plantæ ageret. At quum eandem rem eſſe ſciret, ſub ſpicæ nomine, de ea ſcriptum poſteritati relinquere par fuit. Cæterùm Plinius in hac re audiendus non eſt, imò potius parua illi fides eſt habenda, quum nardũ longè aliter delineet, quàm res ipſa ſit, vt ex Galeno & Dioſcoride, in præſenti diiudicare eſt, nam lib. 12. eiuſdẽ numeri capite, ita de nardo ſcribit: frutex eſt graui & craſſa radice, ſed breui ac nigra, fragiliq; quamuis pingui, ſitum redolente vt cyperi, aſpero ſapore, folio paruo denſoq;: cacumina in ariſtas ſe ſpargunt, ideo gemina dote, nardi ſpicas ac folia celebrant. Hactenus Plinius, in quibus non ſolum à veritate multum aberrat, ſed etiam multis & præclaris viris aberrandi anſam dedit, inter quos nominare eſt Hermolaum Barbarum, Ruellium, & Antonium Muſam Braſauolam, quorum priores duo, vt plerunq; adnoto, malunt pluries cum Plinio errare, etſi errantem noſcant, & manifeſtum errorem videant, quàm verum dicere. Ea de cauſa Ruellius capite 6. libri ij. in officinis à ſe nardum conſpectam Plinianæ nardo reſpondentẽ affirmat, quod falſum eſſe crediderim, quum multis qui hæc magna cura quæ-runt, nunquã vel caulem, vel folia, aut feſtucas, radicemúe alteram præter ſpicam videre contigerit: quapropter, vt Mathiolus doctiſsimè adnotat, facetiſsimus ille Muſæ Senex fruſtra Venetias mittitur, ſi modo præter ſpicam, nardi folia, caulem, vel radicẽ comparare ibi ſibi debeat. parcat Amicus, quum magis amica ſit veritas ipſa, quæ nullius vel odio, vel amicitia deſerenda eſt: quum ſpica omnibus officinis obuia radix ſit, nec in fruticis ſummi-

Spica nardi radix eſt, non ſpica.

Plinio in deſcribẽdo nardo parua fides danda eſt.

Plinius anſam aberrandi viris doctiſsimis dedit.

Mathiolus

tate eueniat, vt falsò Plinius dixit, & Ruellius credidit: imò nec Dioscorides, nec Galenus, partem nardi alteram vsui medico commendarunt, præter spicam ipsam, quam hic Dioscorides vt præcipuam plantæ partem (vt sui moris est, quum herbam aut plantam fruticemúe aliquã describit) delineat, quum inquit: habetque Syriaca nardus primum bonitatis honorem, quæ recens, non ponderosa, comosa, colore rufo, odoratissimaque est, & quę vna cum angulosi odorati iunci odore, breui spica, & amaro sapore sit: quæ itidem linguã exiccet, odoris suauitate diu permanente. In iis ergo clare Dioscorides spicam ipsam nardi depingit, quæ si nõ radix esset, vel radix altera res esset, de ea proculdubio dissereret, & illi, vt parti præcipuæ & in honore habẽdæ signa tribueret: sed quum spica in officinis habita, radix nobilis nardi sit, de ea vt præcipua, sermonem agere consequens fuit. Quod verò Dioscorides inquit numerosas ex vna eademq; radice prodeuntes spicas ex se mittere, easdemq; comosas, implicitasq; & odore viroso: nobiscum agit: quum ab vna præcipua radice, tanquàm cæterarũ matre, plures radices ceu spicæ comosæ implicitæ oriantur: vt simile videre cõtigit in quadam herba è montibus Bononiẽsibus ad nos delata, quã Meum esse deprehendimus, cuius radices infinitæ, ita in spicas diuaricabantur, vt spicam nardi esse, omnes videntes dicerent: inter quos erat Gaspar de Gabrielibus nobilis Patauinus, vir doctissimus, & harum rerũ curiosissimus, vt demum concludere debeamus, in nardo nullã præter spicam reperiri radicem, quum spica radix sit, non verò fruticis summitas: de qua Galenus, libro viij. de Facul. simpl. medi. ita tradit: calfacit excessu tertio, desiccat secundo cõpleto: constat ex astringenti, acri & leuiter amara substantia. Quare radix iecori & ventriculo cõuenit, & pota & admota extrinsecus vrinã ciet, morsus stomachi sanat, ventris, capitis, & thoracis fluxiones desiccat, valẽtior tamẽ est Indica, quæ nigrior, q̃ Syriaca existit. Cæterũ, hæc illa spica nardi est, quæ rhabarbaro, nõ vt malignitatẽ aliquam extinguat, sed vt viã laxiorẽ prębeat, miscetur: quãquã illius loco, potius cinnamomo vti melius est. Ex hac quoq; spica nardi in officinis paratũ oleum habetur: olim verò vnguentum concinnabatur, ut Galenus millies meminit,

Meu in mõtibus Bononiẽsibus reperitur.

Gaspar de Gabrielib. Patauinus

Spicæ nardi tẽperatura.

minit, & de eo quoque in Euangelio legitur.

DE NARDO GALLICA.

Græcè, κελτικὴ νάρδος, *Latinè*, *Gallica nardus*, *Celtica nardus*, *Celticum nardum*, *ſpica Romana*, *ſpica Celtica*, *ſpica Gallica*: *vulgò ſpica nardo*, *da Genoua*.

Secunda ſpecies.

Græcè, ψευδονάρδος, *Latinè*, *Saliunca*, *hirculus*, *ſpica communis*, *maſcula ſpica*: Italicè, *ſpigo*: *Hiſpanicè*, *ſpliego*: *Luſitanicè ſpique*: *Gallicè Aſpic*: *Germanicè*, Spica nardi.

Tertia ſpecies.

Græcè, ψευδονάρδος θήλεια: *Latinè*, *lauandula*: *Hiſpanicè*, *alhuzema*, *alfazema*: *Italicè lauanda*, *Gallicè lauende*: *Germanicè*, Lauendel.

Nardum Celticum.

Textus ſeptimi Enarratio.

QVantum herbaria medicina à maioribus noſtris neglecta, & cõtemptui fuerit habita, non aliunde, mea ſententia, argumentum quærendum eſt, quàm à Celtica nardo, quæ quum herba Italiæ famigeratiſsima ſit, illius tamen loco hucuſq; in officinis recepta ſit herba, nullum penitus habens ſaporem, aut odorem, oblonga, contorta, caule tenui, in quo minutiſsima inſunt folia, ad luteum vergentia colorem, nam tota ipſa herba, arborum muſcum figura

refert, imò sparti cordam: quæ tantum differt à vera Celtica nardo, quantum crocus à crocodilo. Sed hæc & similia non aliunde eueniunt, quàm ex, principum & ciuitatum rectorum auaritia, ignauiáve, qui medicos suos male alunt, nec eos iudices constituunt super ipsos pharmacopolas: vt quum falsa pro veris venderent, eos carceri prius mancipatos, tanquam malefactores, & vitæ humanæ inimicos, pecuniaria pœna mulctarent: igni quæcunq; falsa, vel putida, aut corrupta, muscidáve forent tradendo. nam tunc, mea sententia, in vnaquaque ciuitate omnes inter se conuenirent pharmacopolæ de optimis captandis medicamentis, radicisecas transmittendo in varias orbis partes, vt inde veras herbas, plantas, frutices, radices, semina, fructus, flores, lapillos, metalla, & si qua sunt alia, portarent: quod si fecissent, procul dubio non deesset in Italiæ officinis nardus Celtica, quæ non solùm in alpibus Liguriæ nascitur, sed Istria, Gallia, & aliis variis locis: herba longè à spica vulgari, & communi lauandula differens: illius tamen flores lutei sunt, & radices tanquam spicæ, conspiciuntur, quarum & caulium præcipuus vsus est. Curent igitur seplasiarij deinceps veram Celticam nardum habere, quam è Liguria afferre facile possunt, vt nonnulli curiosi pharmacopolæ ad se deferendam instituerunt. De qua Galenus breuiter dixit, nardus Celtica, id est, Gallica, ad omnia est imbecillior dictis, præterquam ad prouocandam vrinam, nam calidior illis est, sed minus astringit: hæc ille. Vnde mea sententia, si rhabarbaro spica adiungenda est, hæc & non Indica adiungenda est. Cæterùm spica communis, à spicatis cæruleis floribus dicta, qua tonsores & balnearij in lixiuio vtuntur: ferè eadem cum lauandula est, nisi quòd maiusculas spicas habeat, cuius folia tantæ soliditatis sunt, vt frangi potius quàm plicari queant: vt merito Plinius lib. xxj. cap. vij. de ea sub * saliunca agens dicat, foliosa quidem est, sed breuis, vt in coronas necti non possit, herba verius quàm flos, densa veluti manu pressa, breuiterq; sui generis cespes, quæ in Pannonia & Noricis nascitur, tantæ soliditatis, vt metallum esse ceperit. Etiam si mendosè, non soliditatis, vt vetus habet lectio, sed suauitatis scriptum sit, quanquam & Ruel

Principum & ciuitatum auaritia.

Nardus Celtica in Italia nascitur.

Celtica spica rhabarbaro adiungenda est.

& Ruellius hoc minime animaduerterit, sed cùm cespitans in hac lectione incesserit, sic legendo, tantæ suauitatis, vt metallum esse ceperit, ac si metallum suaue reperiatur: sed de iis satis. Est igitur communis hæc spica Plinij Saliunca, vt Euritius Cordus vir verè cordatus in herbarum suo sermone testatur: non verò saliunca, Gallica nardus est, vt falsò credidit Leonicenus, quem sequi Ruellium audio. Quæ tamen Leoniceno, & Ruellio occasionem aberrandi dederunt, verba hæc ipsa Dioscoridis sunt, quæ in quibusdam non probatis codicibus comperiuntur, quæ ita habent: Nascitur Gallica nardus in Liguriæ alpibus, ab incolis gentis suæ vocabulo, saliunca appellata; quũ in melioribus, non saliunca, sed Gallica appellari comperiatur, vt ex Marcelli Verg. versionē cōprehēdere est. Est igitur cōmunis hæc spica, vt diximus, apud Plinium Saliunca: quanquã si quis apud Dioscoridē, sub nomine hirculi ob intensum quem habet odorē collocaret, qua idem Dioscorides queritur Celticam spicam adulterari, non multum à veritate aberraret: imò huic sententiæ subscribit Euritius Cordus loco à nobis signato. vtcunque tamen sit, nos pseudonardum eam appellamus, ex cuius floribus oleum hodie in Italia paratur tanti odoris & acuitatis, vt quemuis alium odorem sibi proximum facilè superet: qua de causa myropolæ & vnguentarij rarò in apothecis suis & vnguentariis tabernis illud habent, ne vnguentorum & rerum redolentium suauitas, ab illius odore superetur, suffocetúrve. Huic affinis lauandula est, hortis vulgatissima herba, quæ fœmina spica illius respectu dici potest, quum minor sit, breuiusculas habens spicas, sic dicta lauandula à lauando, quoniam ea homines maxime lauantur: & ex ea quoque aqua per campanam elicitur, & oleum paratur, quod fœdifragi pharmacopolæ loco olei spicæ nardi, ægrotantibus, contra stomachi frigidioris vitia porrigunt. Sunt enim duæ iste herbæ viribus non absimiles.

Euritius cordus laudatur.

Saliunca apud Plinium, vulgaris spica est.

Leonicen⁹ errat.

Ruellius errat.

Lauãdula herba.

CONSTANTINVS.

LOngè aliter legitur apud Pliniũ: nam addit de suo, Amatus Lusitanus, in coronas: quæ voces, in Plinij codice nō leguntur. Rursus omittit hæc verba: radici numerosè cohæret. Et hæc sequentia inuertit, cespes sui generis: Ac continentem clausulam resecat.

Tandem

Tandem obtrectandi studio, author alioqui de arte herbaria (in qua quidem vel vnius Plinij elegantia, hanc excusationem adimit: ornari res ipsa negat contenta doceri) tam benè meritus, quàm malè de lingua Latina, in qua vt nullus est, ita in illa summus, ac propemodum singularis, Plinij lectionem corrumpit, consultò, an inscienter nescio, certè vt ex aperto, Ruellium doctissimum petat. Et vt vt sit, Plinij hæc verba de saliunca, tantæ suauitatis est vt metallum esse cœperit (eius bona pace dixerim) non assequitur. significat enim his verbis Plinius, propter odoris suauitatem, metalli loco expeti: vel vt metallum conquiri, quasi non sit minoris indicaturæ & pretij. Quæ enim, amabo, noster Amate (ad te enim conuertetur oratio) metalli cum herba conuenientia, si tantum in soliditate conferantur? vel quis tibi, aut Cordo concedat, Plinij saliuncam spicam esse communem, nisi qui Plinium, cæterosq; herbariæ scriptores non legerit? Sed hoc controuersum, alio loco transigemus. verùm quod postremo loco ponendum, quis te ferat vt philosophum, ac non potius vt physiologiæ ignarum coarguat, cùm hoc loco ita ineptè philosopheris? Cuius folia tanta soliditatis sunt, vt frangi potius quàm plicari queant. An non etiam solida permulta plicantur, inter quæ aurum & ferrum? Sed (ò bone) nihil flecti potest, quod lentum humorem & sequacem non habeat: è diuerso verò, flexile, nec fractu contumax quicquid lentore præditum est. Quod igitur flectatur, aut disiliat causa non est, quod solidum & compactum, aut cauum & rarum sit: sed quod tenaci & viscoso humore, plus minusve, abundet, aut careat. Quare hoc totum, iudicatò retracta amicè admonitus: vel nobis ita esse, saltem rationibus ostende: in quo omnibus facies satis, mihiq; priuatim quàm gratissimum.

DE MONTANA NARDO.

Græcè, νάρδος ὀρεινὴ: Latinè, nardus montana, montanum nardum, vulgò montano nardo.

Textus octaui Enarratio.

Nardus montana vera. VEra montana nardus, ex Syria quum hęc scriberem, ad me delata est, cuius radices sunt solidæ, graues, subnigræ, semidigitalis longitudinis, hastulæ regiæ radicibus persimiles, graciliores multò tamen, ex se optimum expirantes odorem, quas Italia hucusq; nunquam vidit

vidit. eas tres nunc Ferrariam mittimus, vt doctissimus Brasauola discernat, quantum hæc ab spica Indica differat: de qua Galenus, vt superius retuli, ita inquit: plurima in Cilicia nascitur, sed prædictis infirmior.

DE ASARO.

Græcè, ἄσαρον, νάρδος ἀγρία: Latinè, Asarum, rustica nardus, nardus agrestis, vulgò: Hispanicè, asara baccara: Italicè, asaro: Gallicè, cabaret: Germanicè, Hasel vvrtz. *Arabicè, Asaron.*

Enarratio nona.

Asarum.

Asarum, siue rustica nardus, officinarum asarum est, cuius folia adeo cyclamino respondent, vt difficile inter ea diiudicare quis posset, nisi variis notis illa cyclamini emacularentur. Dicitur verò à nonnullis asarum, bacchar, vnde monendum est, ne pro asaro bacchari, baccharis intelligatur. quum baccharis herba fruticosa, qua fascinũ depellitur: addiq; solebat in coronis apud veteres, de qua Virgil. vtrunq; eleganter exprimẽs in carmine Bucolico, inquit: Bacchare frontem Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro. de qua lib. iij. cap. xlvj. agemus. Cęterũ Antonius Musa Brasauola vir doctissimus, in examine suorum simpliciũ, Plinium huius quoq; esse opinionis, videlicet quod baccharis sit asarum, cõtendit. Mea tamen sententia, Plinius longè aliter sentit, quum lib. xxj. cap. 6.

Asari & cyclamini differẽtia. *Asarum à bacchare differt.* *Brasauola fallitur.* *Plinius à calũnia defenditur.* *

cap.6. potius acriter eos mordeat, qui credunt baccar, esse rusticã & agrestem nardum: quum re vera, rustica hęc nardus, asarũ sit, & non baccharis dicatur, vt eius verba è citato loco indicant, quæ ita habent: Sed eorũ quoq; error corrigendus est, qui baccar, rusticũ nardum appellauere: est enim alia herba sic cognominata, quam Græci asaron vocant, cuius speciem figuramq; diximus in nardi generibus. Quinimo asaron inuenio vocitari, quoniã in coronas non addatur. Hæc Plinius. In quibus luce clarius videtur, quòd baccharis apud Plinium longè alia est herba ab asaro: proinde doctissimus Brasauola, potius emẽdandus est, quàm Plinius ipse taxandus. Nam quicunq; melius dixerit me suum habebit asseclam. vnde tamen ortũ sit, asarum, bacchar à multis vocitari, nõ aliunde crederẽ, quàm quòd multa quæ capiti de bacchare deseruiunt, huic de Asaro inserta sunt: quę mea sententia optimũ esset expungere, & ad locum suum reducere. sunt enim illa, vt nullus ambigat, hæc: Magi sanguinem Martis: Osthanes thesam: Aegyptij, cercertam: Thusci, succinum: Galli baccharem: Romani perpensam dicunt, Coronaria: Hactenus verba illa, quæ dubio procul huic capiti adiectitia sunt, & ea de causa expungenda puto, & baccharis capiti addẽda. Cęterum Asari radix vtilis tantum est, quæ in tertio ordine caliditatis & siccitatis collocãda est: quum Galenus easdem cum acoro vires habere dicat, lib. vj. de Facultatibus simplic. medicamentorũ, ad istum modum: Huius herbæ radices vtiles sunt, facultate similes radicibus acori, intensiores tamen, itaq; ex iis, quæ de illis prodita sunt, hic facienda coniectura. Constat enim Galenum collocasse acorum tertio gradu caliditatis & siccitatis. Mesues verò, inquit, asarum longis febribus à meatuum obstructionibus ortis conuenire, quod & bilem & pituitã soluit, pondere quatuor drachmarũ. Dioscorides porrò ad septẽ vsq; concedit, proinde nos à semiuncia ad integram cõsulto propinare possumus. cæterùm de asaro Manardum legere ne pigeat libro xj. suarum epistolarum, epistola quinta.

Baccharis ab Asaro differt.

Asari radix & facultas.

* *

Dosis Asari.

CONSTANTINVS.

*

Baccar siue Baccaris Plinio libro 21. cap. 6. lib. 21. cap. 6. 12. 13. lib. 21. cap. 19. 35. & cap. 11. 26. 36. 35. lib. 12. cap. 12. 15. est. Asarum: quo etiam nomine à nonnullis nardum falso vocari scribit.

bit. βάκχαρις verò, siue baccharis, alia est herba, quam describit Dioscorides libro 3. capite.51. sed affinitate nominum falluntur quotquot sunt rei herbariæ recentes scriptores: & non animaduersa scripturæ differentia, in re minima grauissimè peccant: & inter se rixantur. Consimilis eorum omnium est error in Cassia, quæ κασσία est Græcorum cum duplici sigma: cum simplici verò Casia herba est coronaria, & apiarijs expetita, cuius tantùm ex antiquis meminit Virgilius, tribus aut quatuor ad summum, locis. Vt etiam de Bacchare, apud eum versus legitur in Bucol. quo loco intelligendum de Dioscoridis bacchare herba in coronas addi solita. Nam Asaron ob id dictum, quòd coronarium non esset idem scribit Plinius, lib.21. Cap.6.

CONSTANTINVS.

PErniciosum consilium: siquidem experientia constat valentem esse vim Asari, vt quod veratri albi modo purget, etiam Dioscoride teste, cuius vncia sumpta ἀπὸ τῆς ὑπερικάθαρσιν*, inducet. Consultius igitur, multò infra subsistere, quàm ita temerè periclitari: cùm in talibus rebus, sæpe vel minimus error, exitium afferat. vnde mirari subit, in rebus tanti momenti, nonnullorum hominum temeritatem & supinam negligentiam. Certe quidem Dioscorides Asari drachmas senas tantum exhibet: atq; hic etiam codex impressus corruptus est: nam in vetustissimo manu scripto, pro ς' legitur ε quinarij nota. Adde quod vires nostræ ætatis hominum, antiquorum viribus nequaquam respondeant, vt innoxiè ferre possint complurium pharmacorum præscriptum pondus à maioribus. quod quia in confesso est, existimemus multoties, potius quàm multum, in purgando securius.* * *

DE PHV.

Græcè, φοῦ, ἀγρία νάρδος: Latinè, Valeriana, syluestris nardus: Hispanicè, herua benedicta: Italicè, Valeriana: Gallicè, Valeriane: Germanicè, Baldrian, Theriacks kraut: *Arabicè Fu.*

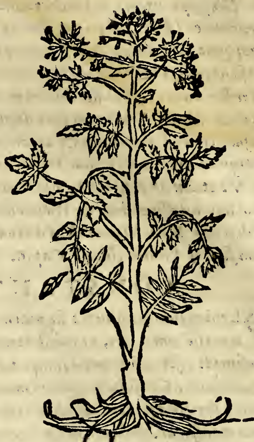
Textus decimi Enarratio.

PHu, siue Syluestris nardus, absque verborum ambagibus, aut controuersia vlla, nostra est Valeriana: quòd verò nostra paulò minor apparet, quàm Dioscoridis descriptioni respondeat, hoc regionis influentis culpa, non *Phu nostra est valerianæ.*

verò

Phu.

Valeriana.

verò rei causa est. Quare sapientissimè Marcellus Virgilius inquit, quam pro Dioscoridis phu, herbarij ætatis nostræ ostendunt, Valerianam scilicet herbam, minor longè ea est, quæ ab hoc scriptore describitur: nec omnes omnino vtriusque inuicem sibi respondent notæ, quæ tamen præcipuè à Dioscoride numerantur conuolutæ glomeris modo, & vt Plinius ait, villosæ radices, earumque nardi odor, & albicans in caule purpura: in nostra pariter sentiuntur, credimusq; nos, vt in animalibus etiã fit, quæ non eadem mole corporis, ingeniiq; sui natura vbiq; nascuntur, in alieno orbe, cœli aut terræ beneficio, phu hãc prociriorem nasci: quoniam & in nostro orbe cubitalis aliquando visa fuerit: imò herbarij multi, valerianas duas indicant, alteram minorem, alteram verò maiorem theriacariam herbam dictam, omnino Dioscoridis descriptioni respondentem, sed quòd verè flores nõ respõdeant floribus narcissi, id parui est momenti: quum textus iste corruptus, & mutilus sit, vt Ruellius optimè adnotat.

Valeriana maior theriacaria herba dicitur.

Cæterùm

Cæterùm huius radices in vsum veniunt medicum, quæ natura similes sunt spicæ nardi, & ea de causa, calidæ in primo gradu, siccæ in secundo collocandæ sunt: de quibus Galenus ita lib. viij. de Facul. simpl. medic. loquitur: phu odorata quodam modo est. huius herbæ radix, nardo viribus similis, sed tamen ad pleraque infirmior: vrinas mouet plusquam aut Indica, aut Syriaca nardus, perinde vt Gallica.

Valeriana calida in primo gradu, sicca verò in secundo.

DE MALABATHRO.

Græcè, μαλάβαθρον, φύλλον, Latinè malabathrum folium: & folium Indicum: Lusitanicè iuxta & Hispanicè betre: Indice, betre.

Textus vndecimi Enarratio.

EST apud Indiam regio quædam Malabar dicta, cuius maritimæ ciuitates sunt, Batequala, Cananor, Calicut, Chalequa, Tanor, Cochym, Charamandel, & aliæ plures, quas Lusitani nostri, non tam habitant, quàm frequentant: in qua regione, planta quædam magni nominis & pretij, viticosa nascitur, quæ lupi salictarij modo, aut volubilis aliis hæret, circumuoluiturve arboribus: folio viridi perpetuo, amplo, persimili folio nucis, quod à parte exteriori, tribus satis notis lineis ornatur, nam totum folium vndulatum est, quod paucis foliis herbarum vel fruticum euenire notauimus. Vocant autem Indici homines folium hoc, betrum, siuè batrum: alij verò à regione in qua præcipuè nascitur, malabatrum: quod folium, tanquàm pretiosissima res, ac deliciosissima, ab incolis Indiæ habetur, illo enim continuo vescuntur: quia cerebrum confortat, stomachum roborat, & cor exhilarat, ac Venerem incitat. Imò huius folij esu homines illi ita oblectantur, vt postposito omni genere cibariorum, hoc tantum contenti euadant: nec enim eo solo in victu vtuntur, sed aliis admixto rebus, præcipuè Chalci ex ostreis, aut buccinis confecto quàm sua voce Chulabum appellitant: veluti quoque pulueri nucis cuiusdam Areque dictæ, quæ magnitudine nucis moscatæ, ex arbore procera apud illos nascente, colligitur, cui folium bicubita-

Malabar regio apud Indos.

Betrũ Indicum.

Chulabũ Indicum quid.

Arequa apud Indos quid.

lis magnitudinis eſt, latitudinis vero, dodrantalis in acutum deſinentis. Eſt porro, vt obiter de iſta nuce arequa dicamus, fructus admodum ſtipticus, ſputũ croceum reddens: vnde quum folium malabathri, Chalci, & Areque mixtum ori admouetur, totum os croceum redditur. Mirum enim in modum, malabathri folium, pro halitus, oriſve ſuauitate commendatur: quo fit vt homines vel negotiis impliciti, illud in ore continuo trahant: calidum enim, & ſiccum, in ſecundo gradu. Indicum hoc folium eſt, quod, an Arabum Tembul ſit, pro firmo vt crediderim nondum ſtatui: certus tamen ſum, folium quoddam officinis hodie pro malabathro receptum, aridum, nucis iuglandis folio ſimile, ſubpallidũ & ſolidum, non hoc betrum à nobis deſcriptum eſſe: quum potius illud cinnamomi folium ſit, vt officinarum Seplaſiarij quoque fatentur, & ipſius atteſtatur ſapor. Suaderem igitur, ſi betrum hoc Indicum haberi poſſet (quod hodie verum ex India delatum, Anconæ habemus, & ex Olyſsipone omnium ciuitatum occidentalium facile regina, peti poteſt) nullum aliud deſideretur malabathrũ folium Indicum dictum: quum omnia in folio Indico deſiderata, in betro iſto reperiatur: & niſi tanta eſſet authoritas Dioſcoridis in deſcribendis veris ſimplicibus, proculdubio non vererer affirmare nullum in India vnquam malabathrum reperiri, præter hoc à me dictum, & in India hodie repertum, imò antiqua voce ſeruatum: quum batrum ſiue betrum, dempta particula, mala, vocent: quam particulam à Græcis potius additam crediderim, ob regionem ſic Malaber dictam, in qua præcipuè vt diximus creſcit: quum India, ſua antiquiſsima rerum teneat nomina, quia non vaſtata, aut deſtructa, aliiſúe linguis fœdata vnquam fuit, vt multis euenit populis, quibus de cauſis, rerum nomina variantur, mutanturúe. Verum Plinius lib.xij.cap.xxvj. malabathri duo facit genera, alterum paluſtre, de quo in præſentia agit Dioſcorides, & omnibus hodie ignotum. Alterum vero arboreum, à nobis delineatum, ex quo oleum exprimitur, & vnguentum antiquitas magni pretij parabat, foliatum dictum, quo locupletes Romanæ mulieres oblini ſolebant, vt teſtatur Galenus, ac Plinius.

Tembul.

Betrũ Indicũ malabathrũ eſt.

India priſca ſua retinet nomina.

Malabathri duo genera.

De

DE CASSIA.

Græcè, κασσία: Latinè, Caßia: Arabicè, selicha, selche, & selihacha: Gallicè Canelle: Italicè Canella, Casia, Cannella: Hispanicè, Canela: Germanicè, Zimmet, Zimmet reerlin, Zimmetriden.

Enarratio XI.

TAnta est Casiæ cum cinnamomo confinitas, vt persæpe testante id Galeno, libr. de Antidotis, Casiæ ramuli, in cinnamomum vertantur, & contrà, quod dignoscentes illic Indici gentiles, quum arbores excorticant, vtriusq; nullam faciunt differentiam, sed indiscrete casiam cum cinnamomo in fasciculos redigentes ad nos mittunt. gizi enim vel ziger, Galenus ad Dioscoridis mentem, meliorem casiam dixit, quæ multum ad cinnamomum accedit, vnde pro cinnamomo suo tempore vendebatur. Sic enim ille libro primo citato prodit: Cæterum ex iis omnibus quæ de Casia retuli, maxime est necessarium definire, qualis casia sit iniicienda, quum gizi maximè commendent, mox appellatam moton, sunt qui, arebo, & daphnitem, quòd igitur gizi cinnamomo in omnibus respondeat, dictum à me quoq; est: Hæc est quæ subinde ab huiusmodi rerum peritis, ceu cinnamomum venditur: eiusce generis existit, sed fistulam dictam ab aliquibus, iunioz Andromachus iniiciendã censet, omnibus autẽ hæc cognoscitur, quinetiam facillime omnium comparatur: exteriorem sane corticem, quem fistulam dicunt, fortem tum odoratu, tum gustu obtinet: interiorem vero imbecillimam, vt nullus ipsius vsus esse nobis posit: Hæc ille: Per quæ nollem quis tam ἄμυσος, aut fatuus esset, vt casiam hanc fistulam, cum Arabum & officinarum soluente casia fistulari, vel siliqua dicta Aegyptia, confunderet, quum multum, vt omnes ferè iam norunt, inter se differant, cuius inanimaduertentia multi medici, quum casiam pro euocandis irritandisúe mensibus legebant, non casi am hanc Græcorum: sed potius siliquæ purgantis cortices, mulieribus non sine ingenti periculo

Casiæ cum cinnamomo confinitas.

Casia fistularis Græcorum à casia fistulari Arabũ differt.

riculo propinabant, vt Leonicenus vir acri ingenio præditus, & qui tenebris inuolutam medicinam, in lucem & priſtinum nitorem redegit, prius aperuit: omnes tamen ferè neoterici, canellam ſiue officinarum cinnamomum, Græcorum caſiam eſſe opinantur: in quam ſententiam, non ſic facilè condeſcendo, quum ſciam, in vaſtiſsimis capſis canella refertis, que ex India Antuerpiam afferebantur, & caſiæ & cinnamomi omnia penè reperiri genera, vt qui hæc quoq; curioſè quæſiuerit, inueniet. Eſt tamen cinnamomum nonnullis internodiis ornatum, ad nigredinem rubens, ſapore acri, linguam maxime vellicans, odoratiſsimumque: vnde fit, vt eius loco caſiæ duplici pondere, vt olim Quintus præcipiebat, minimè opus habeamus, quum cinnamomo maxime abundemus, vt latius capite ſequenti dicemus. Caſia verò, coralli modo rubet, nec linguam ita intenſè vt cinnamomũ erodit, ſed cum acuitate quadam potius aſtringit, cuius maior copia quàm cinnamomi ſemper comperitur, de qua Galenus libr. vij. de Facul. ſimpl. medic. ita ſcriptum reliquit: caſia exiccat, & excalfacit, tertio quodammodo ordine: ſed & tenuium admodum partium eſt, guſtu verò plurimum habet acrimoniæ, leuiter quoq; nonnihil aſtringẽs, quamobrem, ob hæc omnia incidit, ſimulque digerit quæ in corpore ſunt recrementa, & ad hæc, robur etiam inſtrumentis addit: idoneum verò etiam ſuppreſsis menſibus, quum videlicet à copia ſimul & craſsitudine excrementorum quod ſufficiat euacuari nequit.

Leoniceni laus. *Recẽtiores errant.* *Cinnamomũ quid.* *Caſia quid.* *Caſia exiccat & excalfacit 3. ordine.*

DE CINNAMOMO,

Græcè, κιννάμωμον καὶ κινάμωμον, Latinè, Cinnamomum & cinnamum: Arabicè, Darſeni.

Enarratio XIII.

Cinnamomum, cuius non pauca reperiuntur genera, notiſsimum aroma eſt, quod nobis Zeilam inſula mittit, non parui apud Indos nominis, in qua multa pręterea precioſorum lapidum copia habetur, nempe adamantum, carbunculorũ & aliorum plurium quæ referre non vacat, nec ſi vacaret, puto fuiſſe operæpretium. Eſt etiam mons in eadem inſula, quem Adam, dum pœnitentiam ageret, tenuiſſe ab incolis creditur: cuiuſce rei penes

Zeilam inſula apud Indos.

ēs ipsos fides esto. Verùm, vt ad aroma nostrum reuertamur, quoniam Plautus non minus facetè quàm eruditè, inquit, plus valet vnus oculatus testis, quàm decem auriti: non grauabor hic referre, quid de Cinnamomo audiuerim à quodam qui viginti annos Zeilam se egisse fatebatur. Arbor est, dicebat, quatuor ferè in altitudine cubitorum, crassitudinis brachialis, sex vel septem è trunco mittens ramulos, qui singulis annis amputantur, atq; iterum pullulant: quorum cortex, qui cinnamomum est, vt tenuissimus, ita maximè in pretio habetur, colore exteriore, subrufus, rugosus, cum quadam nigredine, nam intus cineritius conspicitur, odore suauis, gustu acer, ac mordax: nam folia quibus arbor hæc vestitur, nucis iuglandis esse dices, quę in officinis pro malabathro, falsò tamen venduntur: Hæc enim cinnamomo nostro ita respondent & à Galeno tam sæpe descripto, vt nullum aliud vnquam extitisse cinnamomum crediderim: Proinde rectè mea sententia seplasiarij, nostro cinnamomo, pro vero & Græcorum cinnamomo vtuntur, quare nullo opus habemus, duplo casiæ pondere, cinnamomi loco, vti: quum cinnamomo vero vt diximus abundemus. Argumentum verò quod recentiores adducunt, vt credamus nos vero carere cinnamomo, ex Galeni verbis à nobis inferius subscribendis desumunt, quæ siquis penitius animaduertat, inueniet Galenum non quidem asserere, suo tempore cinnamomum venale non prostare, sed potius quum sex cinnamomi genera passim ferebantur, vt facilius quis bonum à malo discerneret cinnamomum, opus erat Imperatorum cinnamomum optimum, tanquam regulam & cotem videre, & cum eo conferre: ac si quis hodie, gemmas, & pretiosos lapillos, emere decreuerit, veluti verbi gratia, rubinum: opus habet, non quod desint venales rubini, apud se perfectissimum reconditum habere, vt gemmarij vbique sed præcipuè apud Indos faciunt, vt eo perfectissimo præsente, facile de aliis iudicium ferre possint, vt de balsamo Galenus quoque fecit, qui vt verum haberet, in Iudæam nauigauit, vt facile eo vero præsente, adulteratum dignosceret. Sed quod regiũ magis quàm aliud nominet cinnamomum, illud mihi videtur in causa esse, vt integras cinnamomi arbores, vt in orbe alieno, apud

Cinnamomũ quid.

Folia cĩnamomi pro malabathro falsò vsurpantur.

Cinnamomũ verum habemus.

Imperatores integras cinnamomi arbores habebant.

Galeni sententia de cinnamomo.

Imperatores ſtare indicaret, in quibus expertus fuit, illos omnino errare, qui cinnamomum longo temporis ſucceſſu non inueteraſcere, nec vires amittere contendebant. Quæ an ita Galeni verba habeant, eâ hic placuit ſubſcribere, vt lector facile iudex ſit: Quæ ita habent: At de cinnamomo contraria his, quæ in opobalſamo dicta ſunt ſentio, perſuaſum nanque mihi eſt optimũ cinnamomum iis qui crebro viderunt, omniũ facillime poſſe dignoſci, hoc autem aliquem aſſequi non licet, niſi quis, imperatorum parata cinnamoma, quæ in ſex ferè differentias generales diuiduntur, conſpexerit: eſt nanque in his ipſis, inſignis optimi ad deterrimum exceſſus, quemadmodum in caſiis, vt optima caſia parum à prauiſsimo cinnamomo abſit: item quia cinnamomi vis quæ vſui ſit idonea diuturna haud efficitur, quippe, ad triginta quidem annos facultas ipſius quam initio obtinebat, integra conſeruatur. At nonnulli nugantur, qui ex huiuſmodi medicamentis cinnamomũ ſenij expers permanere pronuntiant, nec enim centum, nec ducentis annis interea delapſis, ſed paucis, ſi tantum numerum reſpicias, mutationẽ iam aliquam vetuſtiori cinnamomo obortam vidi. Quum itaq; theriacam Antonino præpararem, vaſcula multa lignea conſpexi, alia Traiano imperante ſcriniis recondita cum cinnamomo, alia principatu Adriani, alia regnante Antonino, qui Adriano in Imperio ſucceſsit, ac omnia cum congeneri cinnamomo manifeſto ſe inuicẽ ſuperabant, tum guſtus, tum odoratus imbecillitate & vehementia, quantum & tempore euariabãt. Quin etiam quum aſportatum eſſet aliquando ex barbarorum terris ſcriniolum quatuor cubitos dimidiumq; longũ, vbi arbor tota cinnamomi primi generis erat condita, vnde cõpoſitionem quandam Imperatori Marco Antonino molitus, totum expertus ſum antidotum abundè aliis præcellere, vt poſtquam Imperator ipſum deguſtaſſet, tempus non expectauerit, quemadmodum in aliis, in quo medicamentũ concoquitur, ſed ſtatim vſus ſit, ne duobus quidem menſibus integris interea præteritis. Verùm vbi Commodus ipſi ſucceſsiſſet, nec theriaces antidoti, neque cinnamomi ratione ab ipſo habita, tũ arboris illius reliquũ, tum quodcunq; aliud poſt Adriani tempora apportatum eſt, totum

Cõmodus imperator negligens.

inter iit

interiit. Quare quum huius tempestatis nostræ Imperator Seuerus iniunxisset, ipsum simili modo quo Antonino præparabam, antidotum componi: coactus sum ex iis quæ Traiani Adrianiq; tempore erant seposita, deligere, ac mihi euidenter imbecilliora euasisse nunc apparebant, neq; triginta quidem annis interea absolutis: quapropter sermoni de optimo cinnamomo habito, aliquid necessarium cogito adiicere, vt sit odoratissimum, indicibilem quandam odoris gratiã, super alia omnia referat, gustanti calidum admodum percipiatur, non tamẽ, vt moleste rodat: colore autem tali, veluti si quis lactis colorem fusco admiscuerit cum modico ceruleo nuncupato: sumpto autem ex eo quantum volebam, sicuti consueui, paucos ramusculos apud me reposui in scriniũ, vbi omnia quę mihi chara & in pretio erant, continebantur: At eo combusto, quando & Pacis delubrum incendio flagrauit, cum aliis quinq; cinnamomi generibus, totum quod cõparaueram intercidit. hactenus Galenus. Per quę lectori satisfactum iri ad mentem nostram minime dubito. Tacebunt igitur deinceps scribentes, nec amplius verum desiderabunt cinnamomum, quum eo nos abundare in confesso sit: de quo Galenũ quoq; legito, lib. de Facul. simpl. medic. septimo, vbi ita pro coronide inquit, summe tenuium est partium, atque ex tertio ordine calfacientium, nihil autem æque desiccat, eorum quæ pariter calfaciunt propter tenuitatem essentiæ.

Cinnamomũ tertio ordine calfacit, & summe exiccat.

AMOMVM.

Græcè, ἄμωμον: *Latinè amomum: Arabicè, hamemis, & hamama.*

Enarratio XIIII.

QVis cœlum terræ non misceat, & mare cœlo, si medici nostri temporis, quum multa antiquorum medicamenta nobis aut penitus sint ignota, aut manca prorsus nobis venerint, tamen ne illis videantur carere, adulterinis medicamentis vtantur, quæ aliquando præsentissimam mortem potius quàm salutem adferant: quum tamen illa pro veris & germanis venditent, quod in amomo præsenti facile est videre: nam quũ verò careant amomo, botruoso, & velut minuta vua, quidam eius loco quodam

Amomum non est minutum semē nigrū.

geranij genere vtuntur, nempe gruina rostra proferente, & suauiter olente, ob idq; moscata acus dicta herba. Alij autem, vt officinarum hoc tempore magistri, in eius locum, quodam exiguo vtuntur semine, & illo quidem nigro, non sine ægrotorum tamen iactura: quum frutex potius quàm semen amomū sit, quod adulterari simili planta, sed sine odore & semine solet. Quæ fœminino genere, amomis dicitur, vt Dioscorides, iis sequentibus verbis monstrat, dicens: Sunt, qui amomum, ea quæ fœminino genere amomis dicitur, adulterant, amomo simili planta, sed sine odore, & sine semine. & subdit: oportet in huiuscemodi rerum probationibus fragmenta vitare, eligendaque sunt, quæ ab vna radice, suos habeant integros ramos. hæc Dioscorides. Ex quibus clare percipitur, amomum lignū quàm semen potius esse, cui fructus botruosus, veluti vuarum racemus innascitur, quem Andromachus, descriptione theriaces dictæ galenæ, id est securæ, vuam appellat, & ea vti præcipit, sequenti carmine: meu totidem drachmas, & amomi postulat vua: quam vtinam ad nos portassent, quum hucusq; vero careamus amomo. interim tamen cum eo caremus, consulere eius loco acoro, id est crassa galanga, quam illo triuiali, exiguo, nigroq; semine, ab officinis recepto, vteremur: quum similem facultatem amomum cum acoro habeat, vt Galenus libro Succedaneorum, testatur. Cæterùm, qui amomum, rosam Hierichontis esse cōtendunt, proculdubio errant, quum in ea planta, nec origani percipiatur odor, quo sensum tentet, nec sapor acris, gustum erodens, imò nec folia bryonæ in ea conspiciantur. At Mathiolus Senēsis, quum nos vero carere amomo sciret, vt illum tamen habeamus, in Lusitaniam nos remittit, vbi ex India nunc delatū contendit, mea tamen sententia fallitur, quum hucusq; amomum verum incompertum sit: de quo Galenus lib. vj. de Facul. simpl. medic. ita tradit: Amomum acoro similem facultatem obtinet, nisi quòd acorum siccius sit, maiore autem concoquendi facultate amomum.

Amomo vero carem⁹.

Rosa hierichontis nō est amomum.

Mathiolus fallitur.

Amomi facultas.

COSTVS.

Græcè, κόϛ@, & κοϛάϐιον, Straboni: Latinè, costum, costus: Hispanicè, costo, vulgo, costo: Arabicè, Kostos,

Koſtos, & Chaſt.

FALSVS COSTVS.

Græcè, ψευδοκόςος: Officinis, Hortulana Romana, menta Romana: menta Sarracenica, coſtus hortulanus: Hiſpanicè, el coſto delas huertas, herua buena Romana: Gallicè, du cocq. Italicè, menta Romana.

Enarratio XV.

Coſtus.

COſtus, vel coſtum, aut vt Strabo, coſtarium, frutex eſt, cuius radix medico vſui venit, & eius Dioſcorides tria facit genera natali ſolo tantũ differentia, nempe Arabicum, Syriacum & Indicum: Plinius verò eius duo eſſe genera aſſerit, coloribus tantum diſtincta, ſcilicet albo, & nigro: vt apud ipſum legere eſt, libro Naturalis ſuæ hiſt. duodecimo, eiuſdem numeri capite: Hodie verò in officinis, & myropoliis, dulcis & amarus dicitur: quũ tamen amarum tantũ exhibeant, & pro eo herbæ cuiuſdam radicẽ capiant, quam hortulanam Romanam, ſiue mentam Romanã, aut Sarracenicam mentam ſeplaſiarij vocant, quæ herba vbique familiariſsima eſt, folio betonicæ, maiori tamen, ſed tenuiori, & multum odorato: nam illi caulis cubitalis eſt, & amplior, in cuius ſummitate, auri fulgore flaueſcentia capitella quædam adnaſcuntur. Hanc autem herbam, plerique hortulanum coquum, herbarium quendam Florentinum imitantes, appellitant, vt apud Impe-

Menta Romana coſti loco ſumitur à ſeplaſiarijs.

Hortulanus coquus non eſt.

ratorem Constantinum, libro de Agricultura, si Imperatoris est, legimus, qui costum, & balsamum in hortis seri viua radice asserit: nec hodie Castellani alio nomine herbam hanc vocant, quàm costum, præcipuè quum eam Culinæ pro iurulentis veruecinis carnibus parandis adaptant. Attamen quod herba hæc verus costus non sit, notius est quàm à me explicari posit.

Ruellius fallitur. Ruellius verò Gallus, eam Plinij siliquastrũ, siue Dioscoridis hydropiper credidit, quod an ita sit, necne, alibi differemus: indicandum tamen est eam pseudocosti appellationem mereri. alij verò costi veri loco, lepidij radice vtuntur: quum mea sententia, multo melius, & ad Galeni mentẽ, deficiente costo, ammoniaco, vel helenio: id est, enula campana, vti deberent, vt ex libro succidaneorum Galeno tributo, deprehenditur. Commodum hæc commentabamur, quum Franciscus Lusitanus qui Anconæ agit, mihi aliquot radices dono dedit, quas ab India sub nomine costi allatas esse dicebat: & erant revera ab India per mercatores Lusitanos, qui illic frequẽter negotiantur allatæ: eas quum primum vidi verũ costum esse iudicaui, & ne thesauri huius parcissimus esse viderer, continuo Ferrariam ad Brasauolam, Venetias ad amicos alios partem misi, qui omnes per literas & mihi gratias egere, & verum eam radicẽ costum esse mecum sensere. quare multum Lusitanis hæc nostra tempora debere credo, quorum opera & industria non tantũ noua regna nobis aperiuntur, sed permulta etiam ad rem medicam pertinentia, quæ temporis vetustate sepulta habebantur, in lucẽ emergere cœperunt. Est autem costus hic Indicus apud nos habitus, radix non integra, sed vt rhaponticum verum, in multas secta partes, cui crassitudo pollicaris, et maior inest: color verò exterior subniger: interior autem cum albedine rubricat: gustu feruet radix hæc, nõ nisi magna & suaui aromaticitate, odore quoq; eximio & suaui, quam ante nos, multos annos, vniuersa Europa non vidit, & deinceps nostra diligentia, vt verũ rhaponticum frequenter habebit, quam ex Olyssippone Seplasiarij, & diligẽtes medici petent, quum ad hanc ciuitatem mercatores ex India venientes, radicem hanc nostris monitis adferre curabunt, ex ea suum quoq; quæstũ faciẽtes, simul vt mortalibus opem aliquam

Lusitanorum studium cõmendandum.

Costi descriptio.

aliquam

aliquam ferant, quam quum habuerint, theriaca, & antidotum Mithridaticum, vero costo non defraudabuntur. Sed magis officinæ aromatariæ costi veri oleo ornabuntur, veluti Anconitanæ iam hodie ornantur. Cæterùm de costo, & eius viribus tradit Galenus libro vij. de Facult. simpl.medic.ad hunc modũ: Costus leuiculã plane amaram, plurimam autem acrem & calidam in se qualitatem simul & facultaté continet: adeo vt etiam exulceret, quum ex oleo corpus eorum quibus per circuitum rigor inuadit, ante accessionem illo confricatur: sic verò etiam in resolutis & ischiadicis, atq; in summa in quibus excalfacere partem quamuis, aut ex alto in superficié extrahere quippiam est opus, ad costum confugitur: eadem de causa vrinas mensesq; prouocat, & ad rupta, cõuulsa, ac laterum dolores congruit: porrò ob amaritatem quæ illi inest latos lumbricos necat: ob eandem & ad contractas velut ex Sole maculas, ἐφήλεις Græci vocant, cum aqua aut melle vsurpant: inest item flatuosa quædam illi temperiei humíditas, per quam & venerem excitat cum vino mulso. *Costi vires.*

DE SCHOENO.

Græcè, σχοῖνος, σχοῖνος ἀρωματικὸς καὶ σχοῖνος μυρέψικος Hipp. Latinè iuncus odoratus rotundus, palea camelorum: Hispanicè, paya dela mequa, paya de chamelhos: Italicè, Schinanto: Germanicè, kamelstro: *Arabicè, Adcher.*

Enarratio XVI.

Schœnos siue odoratus iuncus, in Africa & Asia præcipuè nascitur, quanquam & in Campania & Apulia reperiri, viribus saltem impotentioribus audio, quem Latiniores rotundum iuncum odoratum appellant, vt diuersum ab illo odorato anguloso iunco faciant, quem hodie officinæ sub eodem ferè nomine habent, schinanthum appellantes. Verbum iunci, florem significat, nam Schœnos Græcè, iuncus est, Anthos verò flos, vnde schœnanthum, quasi iuncus flos: quanquam hodie, veluti Galeni tempore, flos ad nos non affertur, vnde ille libro de Antidotis primo, ita inquit, præterea iuncum rotundum *Schœnanthum.*

Arabicum

Arabicum immitti præcipit, qui à vulgo, haud ſcio quomodo, iunci rotundi flos dicitur, quum tamen nos non adeo floris copiam habeamus, tota enim aduehitur herba, ſubinde ex parte ſuperiori à camelis eroſa: nam libentiſsimè eam depaſcuntur, & copioſiſsimam in Arabiæ viis creſcentem habent, hæc ille. Hodie quoq; ex oriente ad nos abſq; flore portatur, cuius folia, caulis, & radix, in officinis habentur, quæ vtinam pura eſſent, quum à multis adulteretur, illis varia immiſcentibus, vel recentia ſaltem & non vetera portarentur, quum Galeno authore, facilè ſchœnos veteraſcat, quod ex odoris amiſsione deprehenditur. Nonnulli tamen opinati ſunt, vt Monachi qui nuper Meſues antidotarium enarrarũt, quod hodiernum ſchœnanthum officinis vulgare, Dioſcoridis iuncus iſte odoratus rotundus non ſit, quum in eo acutus ille deſideratus ſapor, linguam mordicans non percipiatur, nec quantulumq; odoratum ſit, nec manibus confricatum, roſæ odorem ſpiret. Item quod ſchœnanthum hoc, non iuncum aliquẽ ex ſe mittit, ſed potius calamum, ſimilem illi, quem triticum aut hordeum facit, vnde inter ſe multum differre, pro firmo gloriantur: ſed re vera eorum gloria in infamiam vertetur, quum duplici errore comprehendantur, primo Dioſcoridis textum non intelligentes, quum Dioſcorides ſchœnum, id eſt odoratum iuncum, non iuncum aliquem ex ſe loco caulis mittere, ſed potius harundinem, aut calamum tradat, vt in ſua legitur lingua, quæ ita habet, χρῆσις δὲ τοῦ ἄνθους, καὶ τῶν καλάμων, καὶ τῆς ῥίζης, id eſt, floris, calami, & radicis vſus eſt. Ex quibus verbis ſatis percipitur, quàm malè Monachi iſti Dioſcoridem intellexerunt, quum ſchœnon, non iuncum, ſed calamum ex ſe caulis vice mittat: ſecundo hallucinantur fratres ij, quia experientiæ contradicunt, affirmantes officinarũ ſchœnanthum in guſtu linguam non vellicare, quum re vera recẽs eam valentiſsimè mordicet, vnde credendum eſt, ſchœnanthum ab illis guſtatum vetus omnino eſſe, à quo non ſolùm odor: ſed ſapor facilè, vt ex Galeno didicimus, euaneſcit. Sed quod roſæ odorem referat, qui illius flores viderunt, ſimilem odorem habere atteſtantur, vt minimè ambigendum ſit, quod officinarum ſchœnanthum, iuncus iſte odoratus

Schœnanthum facilè ueteraſcat.

Monachi enarratores Antidotarij Meſues, errãt.

Dioſcoridis ſit, cuius vires inueſtigans Galenus, lib. viij. huic materiæ dicato, ita inquit: Schinouanthos, modicè calfacit, modiceque etiam aſtringit, nec planè à tenuitatis natura alienum eſt, quocirca, his de cauſis, vrinam mouet, menſesq; ciet, adhibitum ſiue in fomentationem, ſiue in potionem: prodeſt & iecoris & ſtomachi, ac ventris phlegmonis, magis eo aſtringit radix, quod verò florem vocant, calidius eſt. Porrò in omnibus ſui partibus, in aliis magis, aliis minus guſtantibus apparet aſtrictio: proinde medicinis quæ hæmoptoicis, ſiue ſanguinem reiicientibus exhibentur, commiſcetur.

Schœnanthi temperatura.

DE CALAMO AROMATICO.

Græcè, κάλαμος ἀρωματικός: *Latinè, Calamus odoratus vel Aromaticus: Vulgò, calamo aromatico. Germanicè*, Calmus: *Arabicè, Haſabel, Caſab aldatira.*

Enarratio XVII.

QVum nihil magis cordi fixum vnquam habuerim, quàm vera ſimplicia dignoſcere, & illis vti, factum eſt vt poſt longam inueſtigationem, firmiter aſſeuerem, quòd cõmunis calamus aromaticus ab officinis receptus, verus calamus aromaticus Dioſcoridis ſit, quum omni ex parte inter ſe maximè conueniant: vnde qui calamum iſtum aromaticũ, Dioſcoridis acorem eſſe autumarunt proculdubio errant, quum revera communis habitus in officinis calamus aromaticus, verus calamus aromaticus Dioſcoridis & Græcorum ſit. nec me pudet hodie ab antiquo & inueterato iſto deſiſtere errore, quũ olim quoq; vulgatum calamum aromaticum acorum eſſe dixerim, veroque nos carere calamo aromatico putauerim, quam ſententiam Manardus Ferrarienſis & plures alij, ſecuti ſunt. At revera, vt diximus, galanga craſſa Dioſcoridis acorus eſt: calamus verò aromaticus officinis vulgaris, apud Dioſcoridem calamus aromaticus eſt, quẽ ex India Luſitani noſtri, ſingulis annis adferunt, veluti mercatores ex ipſa India per mare rubrum in Chairum, & Alexandriam

Calamus Aromaticus officinarum verus cal. aromat. eſt.

Galanga craſſa acorus

xandriam deferentes. Venetias portant, calamis similem, vnde nomen accepit, odoratum, odore suaui, & aromatico album & subrufum, crebris geniculis, qui quum frangitur in assulas multas dissilit, fistulosus, araneolo illo albo plenus, nam quum manditur glutinosus cum quadam adstrictione subamarũ sentitur, vt facilè iudicare debeamus, calamum odoratum vulgarem officinis, Græcorum esse odoratum calamum. Qui verò contrarium contendit, velut Mathiolus Senensis, huic innititur rationi quòd calamus aromaticus, calamus siue harundo esse debet, non vero radix, vt ex Teophrasto probare contendit, qui libr. ix. de Plantarum historia, capite vij. calami tantum mentionem facit, quum inquit, calamus vero & iuncus trans Libanum montem, inter ipsum Libanum & alium quendam montem paruum valle minima exeunt, non vt quidam dixere, inter Libanum atq; Antilibanum, inter quos campus amplissimus & pulcherrimus est, quem Aulonem appellant: qua vero calamus & iuncus proueniunt, lacus in amplum spaciatur, iuxtàque eum palustribus siccatis isti assurgunt, occupant loci plus quàm triginta stadia, virides nequaquam esse videntur, sed sicci: forma vero nihil ab aliis differunt, locum ingredienti protinus odor aspirat, non tamen longius spirat, vt quidam referunt: hic enim locus à mari plus abest, quàm stadia centum quinquaginta, sed in Arabia spirationem agri odoratissimam esse, omnibus constat. hæc Theophrastus: quibus Plinius quoq; subscripsit, libr. xij. cap. xxij. per quæ Mathiolus credidit, calamum aromaticum harundinem siue calamum, non vero radicem, esse debere: At mea sententia decipitur Mathiolus, quum, licet Theophrastus & Plinius, in calamo odorato calamũ & non radicem laudare videantur, alibi tamen calami aromatici radicem desiderant, & eam cæteris partibus calami anteferunt: vt apud Plinium est legere libr. xxiiij. cap. xj. In quo, quum calami odorati iuuamenta enumerat, inquit: efficacissima autem in omni harundine, quæ proxima radici: efficacia & genicula. Per quæ verba manifestè percipitur, quòd ex omni calamo siue harundine radix efficacior est pars: qua de causa calami odorati radix, quàm calamus potius in opus trahenda est, vt merito

Mathiolus taxatur.

Mathiolus decipitur.

rito

rito hactenus pharmacopolæ; hac preciosa & exotica radice, pro vero, & germano calamo odorato, vsi sint. Nec enim est quod alium desiderent, modo vulgarem recentem, minime vero inueteratum habeant, quem ex odore & sapore facile discernere possunt. Quantum vero ad Dioscoridem attinet, si quis introspiciens eum accuratius expenderit, inueniet illum de radice potius loqui, quàm de calamo: quum radix geniculata dicitur, calamus vero potius nodis cinctus. Huic nostræ sententiæ adstipulatur Antonius Musa Brasauolus, cuius iudicium in arte medica multis antefero. est igitur receptus in officinis calamus aromaticus Dioscoridis & Græcorum calamus aromaticas, de quo Galenus lib. septimo Simplicium ita loquitur: calamus odoratus, leuiculam quandā astrictionem, ac minimam acrimoniam possidet, magna ex parte essentia eius terrena est & aëria, in caliditatis frigiditatisque coniugatione temperata: quamobrem, moderate vrinam mouet, & facultatibus quæ iecori stomachoque imponuntur, misceri potest, tum in fomentis quoque vteri, quæ phlegmonis gratia, aut irritandis mensibus assumuntur, vtiliter admiscetur. ponatur itaque habeaturque secundi ordinis, eorum quæ excalfaciunt & desiccant, valentius, tamen magis desiccat, quàm excalfacit, inest quoq; ei quædam partium tenuitas, velut aliis omnibus odoratis siue aromatibus. Cæterum illorum compluribus tenuium partium plurimum, calamo vero non multum adest.

Cala. aromat. excalfacit et desiccat secūdo ordine.

DE BALSAMO.

Græcè, Βάλσαμον: Latinè, Balsamum: Arabicè, Balesem, Bolesma, Belsan: Italicè & Hispanicè, Balsamo: Gallicè Bausme.

Enarratio XVIII.

Balsamum, Arbuscula quædam est, tricubitales virgas & illas quidem viticosas habens, huius enim proceritatis ac magnitudinis, albam violam, vel licium pixacanthem, nasci nouimus, quibus Dioscorides eam similem facit: nec ab hac magnitudine multum recedit, mali Punici arbor, cui Theophrastus lib. ix. de plantarū historia,

ria, capite vj. similem fecit: nam folia vt ibidem inquit, perpetua illi sunt, nec vnquam decidunt, virentia, rutæ foliis per quàm simillima, multò tamen candidiora: in quam sententiam Dioscoridem in præsenti ire animaduertimus, nec Plinius lib. xij. cap. xxv. vbi de ea tanquam de re sibi conspecta iudicium fert, ab illis dissentit: quinimò folium proximum rutæ, perpetua coma, habere affirmat. Nascitur arbor hæc, vt refert Theophrastus, in Syria tantum, vnde Plinius eleganter vt solet libro xvj. cap. xxxij. fastidio balsamum (inquit) alibi nasci natura, quàm in Syria noluit ferre; subscribens verò ille Theophrasti verbis, lib. xij. ita quoq; inquit, balsamum vni terræ Iudæe concessum, quondam in duobus tantum hortis vtroque regio, altero iugerum viginti non amplius, altero pauciorum. Quo verò in loco Iudææ balsamum proueniat, Iustinus historicus è Trogo Pompeio tradit lib. xxxvj. Qui post multa & varia citata nugamenta in hunc modum inquit: Opes genti ex vectigalibus opobalsami creuere, quod in iis tantum regionibus gignitur, est nanque vallis, quæ continuis montibus velut muro quodam cincta instar hortorum clauditur, spatium loci ducenta millia iugera nomine Iericho dicitur: in ea valle sylua est, & vbertate & amœnitate insignis, siquidem palmetto & opobalsamo distinguitur: & arbores opobalsami formam similem pineis arboribus habent, nisi quòd sunt humiles magis, & in vinearum morem excoluntur: hæc certo tempore anni balsamum sudant. Hæc Iustinus. In quibus inquit, balsamum in Iericho Iudææ nasci, quod ita esse tradidit Iosephus Hebræorũ magnus historicus. Dioscorides verò non solùm in conualle Iudææ quadam, sed Aegypto quoque nasci fatetur, quod ita esse certi sumus, vnde ad nos nunc Xylobalsamum verum adductum est, odoris suauissimi, primo aspectu vitis ramusculos, figura & colore referẽs. Cæterùm hodie alibi balsamum, quàm in iis regionibus nasci nouimus, vt experientia compertum habemus, videntes opobalsamum, apud eos qui è Perù nouiter inuenta regione, reuersi sunt: & inter thesauros suos tanquàm rem preciosissimam reconditam asportant, tantæ suauitatis, ac iucundissimi odoris, vt meritò Plinius omnibus odoribus balsamum præferri dixerit.

Iustinus historicus de balsamo.

Xylobalsamum verum.

Balsamũ ex Perù.

dixerit. Vocant verò opobalſamum, balſami liquorem, ardentiſsimo Canis æſtu exceptum, qui eo tempore, vulnerata arbore, fluit, non vt Theophraſti, aut Dioſcoridis temporibus, ferreis vnguibus fiebat: ſed potius vt Plinius teſtatur, vitro, lapide, oſſeiſve cultellis, quum ferro lædi vitalia odit, & protinus emoritur. Raro hodie pretioſiſsimus liquor iſte opobalſamũ dictus, ad nos verus & ſyncerus affertur: imò multis mixtus, adulterinus & falſus è Græcia delatus: cuius cauſa Galenus, vt verum à falſo dignoſceret, in Iudæam nauigauit, vt libro de Antidotis legitur, ad hunc modum: Inde opobalſami, & cinnamomi in prædictis verſibus Andromachus meminit, in quibus poſt traditas à Dioſcoride notas, maximum eſt ea prius inſpexiſſe, in qua regione vnumquodque ipſorum præſtantiſsimum gignitur, quemadmodum ego conatus ſum (ſciens opobalſamum variis adulterari modis, vt ægrè poſsit dignoſci) ipſe videre quomodo liquorem fundat: ac inde ceu regulam quandam aliorum obtinere porrò didici multas ipſius adulterationes, vt etiam exercitatiſsimos lateant, quas publicare ſcientes non dignum æſtimo, ne praui ipſas in tranſcurſu diſcentes, in opere ad malas actiones transferant. Hæc ille. Quod vero opobalſamum è Perù noua regione adfertur, purum & ſyncerum eſſe crediderim: quum tantæ ſit fragrantiæ aut odoris, vt omnes alios præſtantiſsimos odores antecellat: quod, vt tradunt ij qui arborem illic viderunt, ex arbore pino perſimili, non adeo tamen procera effluit colligiturve, quod vt ſuperioribus diebus deprehendimus, guſtu pingue eſt, acutum, diu in ore ſaporem retinens, odoris ſuauiſsimi, ad belzuinum tendentis, nam color & illius ſubſtantia tanquam aquæ mellis ſpiſſæ erant: vt manifeſto appareat opobalſamum hoc, non eſſe eiuſdem ſpeciei cum Iudaico, aut Aegyptio: quanquam Trogus Pompeius, vr diximus, arbores opobalſami, quæ in Iudęa naſcebantur, pineis ſimiles fecit, ita vt has arbuſculas Perù delineaſſe viſus ſit. Deprehenditur autem optimum opobalſamum ſi laneæ veſti inſtillatũ maculam non relinquat: ſi lacti inſtillatum coagulet: aquæ aut lacti infuſum quamprimum diſiiciatur, & lactis modo ablbeſcat. vetuſtate craſſeſcit, ſed generoſitatem amittit: dum enim no-

Balſamũ raro ſincerum habetur.

Galenus nauigauit in Iudæã vt verum balſamum cognoſceret.

Balſami veri ſigna.

uum est siue mustum: colorem habet candidum & oleo crasſiori ſimile eſt, deinde rubeſcit, poſtea dureſcit, & tranſlucidum fit. optimum modice rufum eſſe debet: ſecundum bonitatis locum obtinet album, tertium viride, peius nigrũ. nec illius copioſius quotannis ſex ſeptémve congiis, vt Dioſcorides tradit, colligebatur, eſt enim congius, vt obiter hoc attingamus, menſura quædam, continens olei libras nouem, vini decem, mellis vero tredecim cum dimidia, vt Galenus libello de ponderibus & menſuris ſibi adſcripto tradit. Item, inquit Dioſcorides, rependitur quo loco naſcitur, duplo ad pondus eius argento, nunc vero, verum & legitimũ, decuplo potius argenti pondere ob admirabilem eius facultatem redimitur. Secundas vero, carpobalſamum bonitate obtinet, quod vt bonum dicatur, decet rufum, plenum, grande, ponderoſum, feruidæ cuiuſdam in guſtu mordacitatis, & odoratum eſſe: vnde facile diiudicari poteſt, quòd hoc tempore in officinis granum pro ſemine balſami receptum, balſami ſemen non ſit, quum oppoſitas omnino in eo qualitates videamus: nam ſubnigrum eſt, leue, euanidum, nec guſtui mordax, imo parum aut nihil odoratum, vt facile inclinet animus credere, hoc officinarũ carpobalſamum, non balſami, ſed verius ſemen illud hiperico ſimile, quod ex Petra Paleſtinæ oppido affertur, quo olim (teſtante id Dioſcoride) adulterabatur. Tertias verò bonitatis dotes ad Dioſcoridis mentem zylobalſamum obtinet, quod tam à vero illo quod officinæ illius loco monſtrant, abeſt, quantum peniculum ab arca differre animaduertimus, quum præter gracile eſſe, nihil cum ligno balſami veri habeat: hoc vero vt tradit Plinius in vnguentis coquitur, & pro ſucco ipſum ſubſtituere officinæ. Corticis etiam ad medicamenta precium eſt, quod Dioſcorides ſiluit, præcipua autem (ſubdit) gratia, lachrymæ: ſecunda ſemini: tertia cortici, minima ligno, de quibus Galenus lib. vj. de Facul. ſimpl. medic. ita poſteritati ſcriptum reliquit: balſamum deſiccat & excalfacit ſecundo exceſſu: eſt autem & tenuium partium, adeo vt odoratum ſit, ſed liquor eius ſubtiliorum etiam partium eſt, quàm planta ipſa, non tamen adeo calidus, vt quidam exiſtimant, tenuitate partium falſi: porro fructus eius

Congÿ menſura quæ.

Carpobalſamum bonum vt ſit quid.

Carpobalſamum officinarum nõ eſt carpobalſamum.

Xilobalſamum.

Cortex ligni balſami.

Balſami tẽperatura.

perſimilis

persimilis facultatis est, cæterum longè in subtilitate partium inferior. Hactenus Galenus. At vltra tam multas balsamo vires tributas, recentiores plures alias eidem attribuunt facultates: primam, quòd vulnera citissime curet, & ea absq; cicatrice relinquat: secundam, ad sibilum, obtusumque auditum, instillata in aurem opobalsami gutta, multum valet: tertiam, mulierum lentigines è facie delet, & eam perpolitam, claram ac formosam reddit: quartum, lapillos renum & vesicæ ita celeriter frangit & minuit, vt opus incantamento simile esse videatur, quod & Abinzoar medicus doctissimus expertus fuit, vt apud ipsum est legere libro ij. sui Theisir, sectione secunda capite vij. Verum Galenus libro Succidaneorum suadet deficiente balsamo, eius loco vtamur stacte, id est mirrhæ, pretiosissima gutta, quam hodie officinæ, storacem liquidam, vt opinor, appellant: vel oleo irino; vel, vt Paulus tradit, liquore myrthi. Nam loco ligni balsami, vtendum est albæ violæ radice. In quodam vero tractatu, qui absque authoris alicuius nomine, circumfertur, quem recentiores, Quid pro quo appellant, legitur, loco balsami vtendum esse terebinthinæ oleo, vel oleo laurino, aut gummi hederæ: & carpobalsami loco, hederæ corymbis: & xylobalsami vice, ipsius hederæ ligno: Multi præterea moliuntur balsamum parare artificiale, quorũ compositiones consultò prætermittimus. *Balsami succidaneũ quid.*

CONSTANTINVS.

Οποβάλσαμον Liquor est Balsami, qui & βαλσαμέλαιον dicitur authore Simeone Sethi. καρποβάλσαμον, Balsami fructus: ξυλοβάλσαμον, lignum Balsami. Balsami historiã lege apud Plinium lib.12. Cap.25. Dioscorid. lib 1. Cap.18. Theophrastum lib.9. Cap. 6. & Strabonem geographiæ libr.16. Meminit etiam Balsami, Galenus libro 1. de Antidotis & lib.6. de simpl. facult. Iustinus historicus lib.36. & Pausanias in Bæoticis.

DE ASPALATHO.

Græcè, ἀσπάλαθος: Latinè, aspalathus, lignum Rhodium, lignum aloes Rhodiorum, cortex bugiæ:

Arabicè, Darsisan, Hispanicè, alargiz: Italice, legno aloes da rhodes.

Enarratio XIX.

Aspalathus (nam asphaltus genus est bituminis) darsisan apud Arabes nominatur, vt conferenti capita manifestum erit. Nam Auicenna libro ij. capite xxj. ne quis inquirendo, & conferendo fatigetur, ita de darsisano inquit: Darsisan arbor est crassa, spinam habens grandem, qua medicinarum venditores sua experiuntur vnguenta, hæc Auicenna: cuius fidelis interpres, Gentilis de Fulgineo, nobili in Italia ciuitate, quum locum enarrat istum, inquit: darsisan Arabum, arbor quam Dioscorides aspalathum vocat, est, at quæ sit ignoro. Hæc Gentilis. Quòd vero ita se res habeat, Dioscoridis historia confirmat, quæ ita habet: Aspalathos lignosus est, crebrisq; spinis aculeatis frutex, quo spissandis vnguentis vnguentarij vtuntur, à quibus nec Serapio vt solet capite xxvj. discrepat, quo de darsisano agit, quanquam eo in loco inepte admodum pro eo interpres granatum syluestre interpretetur, sed de iis satis. Est vero aspalathos, vt Ruellius testatur, & recẽtiores Græci confirmant, lignum quod è Rhodiorum insula affertur, & illud lignum aloes Rhodiorum, officinæ hodie appellant, ex quo coronæ ad fundendas preculas Deo parantur: Nec enim Mathiolus, qui hoc tanquam falsum euertere contendit, audiendus est, quum revera lignum hoc ex quo coronæ parantur, ex arbuscula humili crebris spinis aculeata, in insulis Rhodiorum, & aliis Græciæ locis cædatur, non vero ex oliuæ speciem referente arbore. Vidimus enim nos, apud Thomam Lucensem, insignem apud Ferrarienses pharmacopolam, à quo Manardns multa se didicisse, libris suarum epistolarum fatetur, huius ligni fructum, brachialis crassitudinis, solidum, graue, multis interceptum nodis, quod à Græcis hominibus sub nomine aspalathi acceperat, & ex eo coronę siue indices parantur: erat enim lignũ illud coloris subrufi, cui simile in Hispania, apud Valentinos, & Terraconenses præcipue magna in copia reperitur: & illius radicis cortices, officinæ sub corticæ bugiæ mercatoribus vendunt. Si quis vero hoc ligno

Aspalathos lignũ Rhodiorũ est.

Mathiolus errat.

Cortex vngiæ aspalathus est.

Aspalathum Lignum Rhody

ligno caruerit, Galeni consilio, agni casti semine vtatur, non vero granati syluestris radice, vt multi perperam faciunt: quum Galeno in hac re, velut in cæteris, plus fidei habendum, quam trecẽtis Pandectis ac Auicennis, omnibusque qui hucusq; de medica materia conscripsere: ad hunc autem confugiendum est, velut ad sacram anchoram, quoties in noscendis simplicibus suborta fuerit dubitatio, aut controuersia vlla, huic assentiendum contra quantumuis diuturnum & receptum vsum, ac errantem authoritatem. De aspalatho igitur ille libro sexto de Facul.simpl.medicamentorum ita inquit: Aspalathos gustu quidem acris simul & astringens est, facultate vero ex dissimiliaribus constat, nempe partibus suis acribus, excalfaciens, partibus vero aliis austeris scilicet refrigerans: itaq; vtriusq; ratione desiccat, & proinde ad putredines & fluxiones est vtilis. Nonnulli tamen aspalathum rubrum sandalum esse contendebant, falsò tamen, quum sandalus res noua sit, & Arabum inuentum: de quo tractans Serapio nullum Græcum authorem adducit: item quod aspalathus humilis arbor vt diximus est, sandalus vero procere arborescit, vt nostri Lusitani, qui magna cum gloria vniuersam Indiam suo imperio subiugarunt, illic viderunt, argumento certe est, quia aspalathus calidus est, Sandalus vero frigidus: cuius tres sunt species, nam alius ruber dicitur Sandalus, parui aut nullius profecto odoris: alius vero luteus siue citrinus dictus, odoratissimus, & cæteris melior: Tertius vero albus, medium inter vtrunque bonitatis possidens. Sunt enim Sandali tertio ordine frigidi, sicci vero secundo, de quibus Auicenna libro de Viribus cordis: cor nõ solum sandali roborant, sed etiam illi lætitiam inducunt, qua de causa inter cordialia hodie sandalus habetur, & medicinis ad cor faciẽtibus miscetur: Nam rubens destillationes à capite descẽdentes cohibet, delirantibus & iis qui in phrenesim descẽdere sunt parati, temporibus, fronti, & syncipiti, cum aceto & aqua rosaceis applicatur, nec minus pulsibus, id est brachiis admouetur, velut in ardentissimis febribus: pectus, stomachus, & cor, cum aqua rosacea dissoluto, refrigerantur, quæ omnia quoq; citrinus vel albus perficiet: nam arthriticæ calidę, succo semperuiuę mixtus, vel portulacę, aut solani

Aspalati temperatura.

Aspalathus nõ est Sãdalum ruber.

Sandalorũ tres species.

magnum adiumentum præstat. ex omnibus verò conditum officinæ hodie parant, Dia triûm sandalorũ dictum, febrium putredini mirum in modum resistens.

Dia triũm sandalorũ putredini resistit.

DE MVSCO ARBORVM.

Græcè, βρύον, σφάγνος, ὕπνον, σπλάγχνον: Latinè, muscus: Arabicè, Axnech, vsnee: Gallicè, mousse: Officinis, vsnea: Italicè mosco de gli alberi: Hispanicè, musgo d'Arbor: Germanicè, moofz.

Textus vigesimi Enarratio.

BRyon siue muscus, officinarum vsnea est, nemini non nota, vt pote superfluitas arborum, lapidum, ac fruticum. Dioscorides eam adstringẽdi vim possidere asserit, Galenus verò, ac Paulus Aegineta, illi potius discutiendi, atq; mediocriter emolliendi potestatem concedunt. Nos verò scientes, bryum secundum quod ab arbore extrahitur, ipsius arboris secum qualitatẽ similem trahere, cum hoc volumus: dum inter hos graues viros, in medicamentorum potestatibus præscribendis suborta fuerit dubitatio, aut dissensio, vt Dioscoridi præ cæteris tam Græcis quàm Latinis in herbarum, ac fruticũm describendis historiis fides habenda est: sic Galeno in earundẽ assignandis naturis & viribus: quum nihil de illis tradiderit, quod non antea experimento vt ita dicã, venatus fuerit, vt procemio decimi libri de Facul. simpl. medic. scriptum reliquit: cuius fidem desiderare nemo debet quũ nihil in sua doctrina posteritati mandauerit, quòd non verum esse experiamur, de quó libro vj. prædicti voluminis ita differit: Bryon, quidam vero splachnon, inuenitur autem in quercubus & piceis, & populis albis, vim habet astringentem, inualidam, nec enim multum est frigidum, sed proximè ferme mediis, quia videlicet, & digerendi & emolliendi facultatis est particeps maximè quod in cedrinis lignis reperitur. Nos hic notandũ duximus, quòd Galenus quum dixit, muscũ in piceis reperiri, intelligit, in omnibus eius speciebus, velut, abiete, larice, & pino, imò illas arbores tantum citauit, vt cæterarum essent exemplum: sciebat enim Galenus & in oliua & variis aliis arboribus & lapidibus muscũ nasci: De hoc verò, sub nomine vsneæ Serapio

Vsnea Serapionis, muscus est.

rapio capite nonagesimo inquit: Vinum in quo vsnea per aliquot dies maduit, somnum profundum ebibitũ facit, si verò stypticum vinum fuerit, stomacho confert, & illum roborat, imò illum aromatizat, & vomitum reprimit, & ventris fluxum constringit. Sed & Auicenna libro illo vbi cordi medicamenta conuenientia tractat: inter ea vsneam quoque tanquam cordialem reponit. Attamẽ, ne quis nominis vicinitate decipiatur, scire licet, moschũ aliam rem à musco siue arborum vsnea esse. Est enim moschus puluis pretiosissimus odoratissimusq; qui vel vesiculis quibusdam pilæ modo rotundis, è pelle paratis, vel vasculis plumbeis inclusus ex India affertur. Nam qui Vlyssipponem per mare sex mensiũ spatio aduehitur, non ita bonus moschus est, velut ille qui terrestri itinere Venetias adducitur: Imò Venetiis orientalis moschus duplo venditur precio carior occidentali, quum tamen ab eadem regione portetur: id in causa est, quòd qui diu in mare permanet, plurimum suæ amittit generositatis: vocant verò Mauritani sua voce moschum, misch: sed potissimũ articulo Al addito, Almisch, vocabulum vel hodie à Lusitanis iuxta & Beticis receptum. Cæterum vnde moschus colligatur, aut ex quo animali extrahatur, non mediocre dubium est: Nam Serapio, & Aëtius, vt placet Ruellio, quamquam in vniuerso opere Aëtij hæc non reperiri certò sciamus, inquiunt moschum sanguinem concretum in vmbilico cuiusdam animalis esse: quod capreæ simile est, & vnico armatur cornu, qui sanguis in saniem versus, & inde emissus post aliquot tempus sibi magnam odoris suauitatem adsciscit, hæc enim & multo plura Serapio de moscho tradit, quæ cuiq; legenti obuia sunt. At revera omnia falsa & mendaciorum plena esse, hodie nouimus, quum moschus nec sanguis, nec animalis alicuius sanies sit. Est igitur, vt paucis dicamus, apud Indos regnum amplum, ab incolis eiusdẽ loci Sciam dictum, & vt melius dignoscas, vltra Malacham situm, in quo animal quoddam leporis magnitudine reperitur, & illud quidẽ frequens, & in magna copia, vbi non minus ac lepores apud nos, venatur: hoc igitur animalculũ viuum virgis primo flagellatum, neci traditur, à quo detracta pelle, & interaneis demptis, vniuersam carnem sic verberibus liuidam cum ossibus

Moschus quid.

Serapio in moscho errat.

Moschus verus quid sit.

contundunt, pinsuntq; : quæ quum optime est pista, manu tractatur, vt siquæ duriuscula in illa fuerint ossicula reiiciantur: Hanc verò carnē sic optime pistam, manu in globos quosdam redigunt, & frusto pellis ab eodem animali excoriatæ obuoluunt, vnde tanquā pilę forma postea euadit, & moschus in folliculo, ceu vesicula inclusus dicitur: quanquam magna copia quibusdā in vasculis ad nos quotidie deferatur. Huius enim animalculi caro sic contusa pistave, moschus est, qui ex regno illo Sciā dicto, in Pegu prouinciam venalis apportatur, & inde in varias orbis regiones distrahitur, velut in regnum Sinarum, quod Serapio Seni appellat, & in regnum Corasceni, Persarum regi Sophi dicto subiectū: Cuius regni homines albi & bello dediti sunt, quos Lusitani nostri apud Indos, corrupta voce Corasones, pro Corascenis vocant, & cum illis mercium distractionem exercent. Non minus quoq; in Tumbas cum moschus defertur, regnū hodie Tumbequitum dictum, ad quod Chairi ciuitatis, Mauri mercatores pedestri itinere octo mensium, cum suis carauanis exercendarum mercium gratia singulis annis eunt, & inde optimum afferunt moschum, quem postea in Italiam remittunt. Nam moschus in Portugalliā aduectus, vt diximus, non ita bonus est, quia maris nimia contracta humiditate hebetatur. calidus autem in secundo gradu, siccus verò in tertio moschus habetur, qui cerebrum roborat frigidum, & partes imbecillas firmat, non minusq; quos animus deficit reuocat: cæterum de illo prisci nullam posteritati reliquerunt memoriam, quanquam multi Hebræorum, qui legem interpretantur, cōtendant, moschi in Bibliis mentionem fieri, quod an verum sit dubito, quum rerū naturalium inuestigatores, illum vtpote rem preciosissimam ac odoratissimam, non prætermitterent. Paulus Aegineta tamen, qui potius inter neotericos cōputandus est, lib. vij. suæ medicinæ in compositione hermodactylorū moschi mentionem fecit, velut Aetius lib. xij. cap. 46. & lib. xvj. cap. 116. Est vero moscho res multum similis, odoratissima quam Zibettum siue algaliam nominamus, inter inguina testiculosq; animalis duplo cato domestico maioris concretam, quæ quum recens est, tetri & horribilis est odoris, postea verò successu temporis ex se non minorem

Moschi tēperatura.

Zibettum quid.

ac mosc

ac moſchus ſpirat odorem, non adeo tamen ſuauem: valet autem ad ea ad quæ moſchus, multum tamen ad matricis ſtrangulationem, modo ex ea peſſi adaptētur: non minus Venerem incitat præſertim ſi ex ea pudenda illinantur. Vnum tamen animaduerſione dignum eſt, quod apud Serapionem, Zibeta ſiue Algalia, longe ab hac de qua agimus Zibeta differt, vt cap. 119. de Sardeuam videre eſt, qui herbam vel ſuccum nigrum in medicamentis odoriferis ingredientem, & fluxum ſanguinis cohibentem ibidē eſſe tradit. Nouimus enim nos Zibetę catos, tum in Luſitanię, tum etiam in Flandriæ, Venetiisq;, vbi domini ſui quæſtu non contemnendo prolificant, qui non aliunde quàm ex Luſitanorum comercio habētur. Accedit rebus odoriferis, Ambarum griſium dictum, quod priſci quoq; ignorarunt: naſcitur enim in mari, & vt inquit Serapio, inſtar fungorum in terra, quumq; exæſtuat mare, & ab imo fundo excernit lapides ingētes, vna cum iis etiam fruſta ambræ eliduntur: & ſubdit, accidit hoc potiſsimum in terris Zingi in occidente, quas ego Africæ eſſe crediderim, vbi hodie mare, magnas ambræ moles ex ſe emittit, & in Luſitaniam ac Hiſpaniam, mercatores vendendas afferunt. Optima verò ambra, quę illic colligitur, figura eſt rotunda coloris cœleſtis, quæ verò alba eſt inſtar oui ſtruthionis, eſt deterior. Eſt tamen piſcis quem barbari azel appellant, qui ambram deuorat, & ex ea ſtrangulatur; quem viſum inhabitatores terræ Zingi funibus & vncis ferreis ad littus extrahunt, è cuius ventre eximitur ambra non præclara: at ad eius ſpinalem medullam ambra reperitur pura, & optima. Ex India verò ſingularis adfertur ambra, præcipuè ex inſulis Maluiæ dictis, non niſi præſtantiſsimi & ſuauiſsimi odoris, ex qua ſimul & moſcho, pira ſiue poma dicta, auro incluſa parantur, præcipuè in Hiſpania mulieribus, vt collo ſuſpenſa cerebrum roborent, cor lætificent, & animum exhilarent: ſimulq; vt aliorum amorem ſuauiſsimo illo odore, portantes ſibi concilient. non minus quoque ex iis duobus & agallocho, id eſt ligno aloes, compoſitio quędā gallia moſchata dicta, ornatur, & in officinis habetur. Eſt enim ambra teſtāte Auicenna, calida in ſecundo gradu, ſicca verò in primo, cuius proprietates ſunt hæ: cerebrum recreat, cor confortat, & ſen-

Ambarū griſium. in mari fungorum ingentium in terris

Ambra optima qualis.

Ambra ex inſulis Maluiæ ſingularis habetur.

Gallia moſchata cōpoſitio.

Aëtius ambram cognouit.

sus omnes reficit, item senioribus, & iis qui frigidã temperaturam habent insigniter conducibilis. De ea verò Aëtius mentionẽ fecit lib.xvj.cap.122.vbi suffumigium moschatum describit. Proinde non ab re Hermolaus Barbarus dixit, Aëtium alicubi ambram cognouisse, quæ ab ambro, id est succino, multum vt nouistis, abest.

DE AGALLOCHO.

Græcè, ἀγάλοχον, & ab Aëtio, Simeone Sethi, atq; Nicolao myrepso, ξυλαλοὴ: Latinè Agallochum, lignum Aloës: Arabicè, Hoad, Agaloian, Agalugin, Agalugen: Gallicè, lignum Aloës: Italicè, legno Aloë: Hispanicè, Lin Aloe, aquila legno: Germanicè, Aloës holts kreutz holtz. *Persicè & Indicè, Calambuco.*

Enarratio XXI.

Tarum Aetij.

Lignum aloës ex taprobane insula portatur.

AGallochum, siue vt Aëtius tarum appellat li. xvj. capite vltimo, officinarum xyloaloes, siue lignum aloes est, quod Lusitani nostri, ex India, præcipue insula Sumatra, Taprobane à Latinis dicta, è proceris arboribus colligentes, ad nos portant: vnde Pandectarium & alios decipi, qui huius ligni ortum à nemine visum cõtendunt, luce meridiana clarius est: imò in hoc, non minus multi delirant, credentes vtique ramulos huius ligni per flumina paradisi deferri, quum non minus huic arbori, quàm cæteris contingat: nam quum flumina alueum suum exeunt arborum ramos & truncos, secum deferunt, vnde lignum aloës, sæpe corrosum & perforatũ, multis illis collisionibus visum est, qua de causa creditum est à terrestri paradiso ortum traxisse: quod falsum esse, vt diximus, nostri Lusitani indicarunt, qui ab India optimum adferunt, non nisi suauissimũ, ac iucundissimi odoris, ex quo pretiosissimi suffitus parantur, & illud Lusitaniæ instructiores officinæ sub ligni aquilæ nomine inquirentibus monstrant, quanquam tamen optimum, hoc est nigrum, non nisi suauissimi odoris, Lusitani nostri apud Indos, calãbuco appellant, quum tamen calambuco vox sit Persica, lignum

Lignum Aquilæ.

Calambucum vox Persica.

gnum

gnum aloes significans, de quo Plinius lib.xij.cap.xx.sub tari nomine mentionem fecit: Galenus verò de illo libris de Facul.simpl.medic.non meminit: nec enim Serapio cap.cxciiij. Galenum adducit, nisi in trãslatione Albatarich, quem profectò crediderim Paulum Aeginetam esse, quum eadem verba ibidem ab eo adducta, apud Paulum lib.vj. sic leguntur, agallochum lignũ est quod aduehitur ex India, thiæ ligno simile odoratum, quod mansum animæ suauitatem commendat, & in suffitum adhibetur, ramenta eius pota denarij pondere, languidum ex humore ventriculum, resolutumque confirmant: ad hæc, iecinorosis, dysentericis, pleuriticisq; opitulantur, nec enim ignoro hæc eadem verba à Serapione sub nomine Pauli repeti, quæ antea ex Galeno in translatione Albatarich scripserat, est vero lignum hoc, vt Serapioni placet, calidum & siccum in ij. gradu, quod officinarum mangones vitiant, eius vice aspalathum vendentes, vt capite de aspalatho diximus.

Tarum Plinij lignum aloes est.

Lignialoes Galenus non meminit.

Lignialoes temperatura.

DE NARCAPHTHO.

Græce, νάρκαφθον: Latinè, narcaphthum, Arabicè, nabach, lazabasten: Hispanicè, Lusitanicè, almea: Italicè, tigname.

Enarratio XXII.

NArcaphthon, siue nascaphthon, lignũ corticosum, & velut putidum, antiquitatem nimiam præ se ferens est, quod officinæ hodie thymiama, quia in suffimentis præcipue eo operantur, nominant: Itali corrupta voce, tigname vocant: Hispani vero, vt plerumque interuenit, Mauritana voce Almeam appellant: Huius Paulus Aegineta meminit lib.vij. suæ medecinæ, dicens: naocanthon sunt qui nacaphthon dicunt, Indicum est odoramentum, quod ad astrictos fœminarum locos suffitu vaporetur. Plinius vero, non nacaphthum appellari voluit, sed magis serichatum, cuius descriptionem, vt de re sibi incognita, libro xij. capite xxj. prætermisit, tantum ab aliquibus in vnguenta addi dicens. Cæterum thymiama vagum nomẽ est, suffitus omne genus comprehendens, de quo Serapio, sub nomine Isahaten, verba fecit.

thymiama

Paulus Aegineta.

Serichatũ apud Plinium narcaphtum est Græcorum.

CONSTANTINVS.

* Δ *αφρασφάτους istos & coniectores meritò vocemus, qui quasi laurum momorderint, tam facilè diuinent, & tam audacter pronuntient quid authores senserint in his præsertim quæ velut non intellecta præterierunt, contenti nomina tantum apponere, vt de gaballio fecit Plinius, de serichato & Taro. ea enim vt ipse ingenuè fassus est, lib. xij. cap. 21. nostro orbi tantum nominibus cognita sunt. Et tamen serichatum nartaphton interpretatur Amatus: Iarum verò Agallochon. quod ita diuinando, ad eruditionis famæ aucupium, authores interpretari non est, sed eos ludificari.*

DE CANCAMO.

Græcè, κάγκαμον: Latinè, cancamum: Hispanicè, Lusitanicè, anime blanco: Arabicè, Sac, Lach: Officinæ Lacca.

Enarratio XXIII.

Cancamũ nõ est lacca. QVi hucusq; cancamum, laccam esse putarunt, miro errore deprehenduntur, quum cancamum gummi odoriferum sit: lacca vero siue commansa, siue suffimentis expetita in odore percipitur, quam hodie Lusitani nostri, ex India afferunt, rubram, transllucidam, tincturis præcipuè deseruientem, & ex ea officinæ compositionem quandam præparant, dialaccam appellatam, Quę vt certo scimus, non gummi, aut arboris, plantæve alicuius gutta est, sed potius formicarum alatarum stercus, fauagóve, velut cera apum. In regno igitur Pegù dicto apud Indos quum terra, vel pluuia, vel arte plus iusto irrigatur, formicæ prædictæ, ligna quædam subtilia ab incolis sic disposita in altum ascendunt, in quibus laccam generant, & hac de causa, in lacca ligna ipsa percipimus, quæ dubio procul arboris non sunt laccam ferentis, vt hucusque omnes ferè crediderunt. Est verò alia lacca artificialis, quam infectores pannorum vendunt, quæ ex fece brasilij virzinij dicti, & cocci resultat, qua pictores pro conficiendo colore rubro obscuro maximè vtuntur: hanc verò Serapio, ineptè admodum cum prima confundit lacca: vnde hodie multi impudentissimo errore, Serapionis authoritate seducti, eam in compositione dialaccæ miscent. Monachi autem qui nuper Antidotarium Mesues expo

Lacca non est gummi, sed formicarum stercus.

Lacca artificialis.

Serapionis error.

Monachi.

exposuerunt, alta mente cæcutiunt, delirantve, quum in compositione dialaccæ, dicant: Si defecerit lacca, eius loco iniiciatur lachrima sanguinis draconis. Quãto verò errore, omnes norunt, quum lacca apertiua sit, & menses prouocet: sanguis verò draconis tantum abest, vt aperiat, vt potius miro modo constringat, vt suo diximus loco. Sed hæc de lacca sufficiant, & ad institutum nostrum, hoc est, quid sit cancamum, reuertamur. Est igitur cancamum gummi quoddam, quod ex Guinea, Mina, Africáve, & insulis illi circumiacentibus Lusitani nostri adferunt, aniimum appellantes: decidit enim gummi hoc, vt testantur illi, ex proceris arboribus, folia myrti habentibus, quod album reperitur, & aliud subnigrum myrrhæ quodammodo persimile, odoratum, quod Dioscorides, illis de causis, inter myrrhæ species, tanquam improbam commemorat, & mineam à terra vnde præcipuè nascitur, eam appellat: quanquam Serapio amineam nominet, vnde Lusitani nostri corrupta dictione, pro minea, vel aminea, aniimum vocẽt, & eo mulieres maximè pro suffumigiis, & medici contra dolores à frigiditate ortos præcipuè vtuntur. Hanc vero assertionem primo adstruxit Brisotus Gallus, vir magna eruditione præditus, qui quũ apud Lusitanos ageret, vt inde ad Indos, cupidus cognoscendi rerum nouarum, nauigaret, gummi hoc vidit, quod cancamum esse dixit. Proinde, quum cancamo opus fuerit, Lusitanorum aniimo deinceps vtemur. Nec enim benzuinum cancamum est, vt capite de laserpitio diximus. Cancami etiam meminit Paulus libro vij. suæ medicinæ, dicens: Cancamum lachrima est arboris in Arabia myrrhæ similis, odore grato, qua etiam ad suffitum vtuntur. Vis eius est obesos extenuare, abstergere, & aperire obstructa: Sed ad memoriam hic reuocandum est, quod Galenus libro primo de Antidotis, mineam myrrham, tanquam cæteris myrrhæ speciebus meliorem laudat: de qua re capite de Myrrha in hoc libro plura dicemus.

Enarratores Mesues errant.

Cancamum quid sit.

Aniimum gummi quid.

Brisotus Gallus vir doctissimus.

Cancamũ nõ est benzuinum.

Minea myrrha apud Galenum melior est.

DE CYPHI.

Græcè, κῦφι: Latinè cyphi.

Enarra

Enarratio XXIIII.

Cyphi quid. SIue caput hoc Dioscoridis sit, siue adiectitium, est sanè cyphi, suffimenti, siue thymiamatis compositio, olim Soli & Lunæ dicata, qua vt Platonis verbis vtar, præclari egregiique quondam in sapientia Aegyptij rudi & inculto adhuc seculo vtebantur, vt Plutarchus libro illo, cui titulum de Iside & Osiride fecit monstrat. Non minus Politianus in libro de Nutritia: cuius causam Statius. 4. Thebaidos libro, iis carminibus tetigisse visus est, quæ ita habent. *Statius.*

Hi lucis stupuisse vices, noctisque feruntur,
Nubila & occiduum longe Titana secuti,
Desperare diem.

Hodie verò compositio hæc non paratur, illius tamen loco suffimenta quædam habentur, quæ Cyprias, auricularum modo formata quasi à cyphiis corrupto nomine appellant. Hispani vero massam, pastillorum modo, ex variis odoriferis rebus conformatam, pastillam vocant. Est autem cyphi compositio, vt placet Plutarcho sedecim sacris literis contenta, ex melle, vino, vua passa, cypero, resina, seseli, aspalatho, myrrha iũco, bryo, calamo, vtraq; iunipero, lacaphtho, cardamomo, & bitumine. Huius enim Galenus lib. ij. de Antidotis meminit, dicens: Quoniam verò cypheos meminit Democrates, quod & ipse conficit, rectè fecit, qui id quomodo præparari debeat, infrà adiecerit.

Pastilla Hispanorum. *Plutarchus de cyphi.* *Galenus de cyphi quid.* *Cyphi est cõpositio.*

At Cyphi, non est vlla simplex mistio,
Nec terra quæpiam istud fert, nec est liquor,
Aegyptij confectum, quo dicam modo,
Diis propitiandis, afferunt suffimine,
Albam passam, capis vnam pinguißimam,
Et corticem semenq; totum huic eximis,
Carnem ipsius perleuigatam insigniter,
Bis duodecim constituunt drachmis Atticis,
Terebinthinæ crematæ ponunt totidem,
Myrrhæq; duodecim, vnam sed croci,
At vnguium bdellij tres, aspalathi duas
Semis, spicæ nardi tres, caßiæ tres bonæ,
Et cyperi tres, nec non & pinguium
Et grandium baccarum iuniperi sint tres,

Odori

Odori calami drachmæ sint nouem,
Mellis modicum, vini pauxillulum quoque.
At bdellium, vinum, myrrham, mortario
Demitte, leuiga dum spißitudinem
Mellis liquidi accipiant melle superaddito,
Vuam comminuunt, deinde facta leuia
Hinc vniuersa sumunt, atque orbiculos
Fingunt exiguos, diis hinc dant suffimina,
Ruffus vir optimus, & in arte exercitus,
Illo parandum sane prodidit modo.
Quidam carentes cinnamomo, tantum inuicem
Pondus locant ex cardamomi semine.
Vtuntur vt priori mistura quidam,
Verum vlceratis, iecore vel pulmonibus,
Aut viscere alio nonnulli dant potui,
Ex antidoto, quantum pendet denarius.

μέλιτ@ τὸ μέτριον, Mellis q̃d sat est. σαφίδα vuam passam. ἅπαντα κα]αμί-ʃαν]ες omnia cōmiscentes. Ruffi medici laus. δραχμὴ dracmi.

CONSTANTINVS.

Hæc prætermisit, quæ in exemplari Græco ita leguntur κινναμώμου δ'. σχοίνου ιβ'. id est Cinnami 4. iunci rotundi (vt Cor. Celsus interpretatur lib. 3. Cap. 21.) 12. Sequitur in Græco codice, βδελλίου ὄνυχας quod interp. bdellij vnguium: quasi vero vngues habeat Bdellium. lachryma arboris Sarracenicæ. Sed exemplar Galeni in his versib. Democratis (sic enim legendum) corruptum est: vera autem lectio ita restituetur si pro ὄνυχας mecum legeris ὄνυχ@, ἢ ὀνυχίου, ἢ ὀνυχίτου: qua forma dicitur a Dioscoride, ὀνύχινον μύρον, καὶ κελμεῖα ὀνυχῖτις. habet enim Bdellion quod sit εὐῶδες ἐν τῇ θυμιάσει, ἐοικὸς ὄνυχι, authore Dioscoride libro 1. Cap. 66. quod refferendum ad vnguem odoratum, qui ad suffitus expetitur, & in officinis Blatta Byzãtia dicitur. Blatta Byzãtia tamen nihil aliud est, quàm βλάτ]@ καὶ βλάτ]ιον βυζάν]ιον ab Actuario dictum, Arabum vero Blatta Byzãtia. nõ tamen ignoro doctißimum Fuchsium, Blattam Byzãtiam intelligere, os naris purpuræ, deceptum Nicolai Myrepsi interpretatione, qui exponit, ἐστοῦν τῆ ῥινὸς τῆ πορφύρας. Sed hic author est admodum dilutæ fidei & parùm probatæ. Deinde in eo fallitur Fuchsius, quòd præter consuetudinem, parùm expendat, hæc verba Dioscoridis: ὄνυχες εὐώδεις θυμιώμενοι, καστορίζοντες πως τῇ ὀσμῇ. Non impedit igitur, vt voluit Fuchsius, quin Blattium sit vnguis odoratus, quòd Blattium suffitum Castoreum suboleat: quando id

quoque

quoque vngui odorato, Dioscoridis authoritate, tribuatur. Bdellium Dioscoridis odore confertur onychi, onyx autem Castoreo. Ideo βδέλλιον ὄνυχον. Bdelliũ vocauit Galenus libro x. de Compositione medicamentor. κατὰ τόπους, in Malagmate Asclepiadis: βδέλλης ὄνυχος λίτρας β. Idem lib. ij. de Antidotis in Charmidis Antidoto, βδέλλης ὄνυχός τε τ̃ διαυγοῦς ὡς δραχμὴν. Malè igitur legitur hoc in loco, ὄνυχας pro ὄνυχος, vt deprauatè itidem lib. 8. de Compositione Medicamentor. κατὰ τόπους in Democratis Malagmate, βδέλλης ὄνυχάς τε τὰς ἴσας pro ὄνυχος consimiliter. quod ibidem paulo post exponitur idem esse βδέλλιον καὶ βδέλλη cum subiicit βδέλλιον οἴνῳ διάβροχον ποιῶν τηκεῖ. An Arriano verò Bdellium dicitur βδέλλα: περὶ πλωτῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης, φέρεται δὲ inquit ἀπὸ τῶν τόπων νάρδος, κόστος, βδέλλα, ὀνυχίνη λιθία, καὶ σμύρνα. Sed Plinij verba de Bdellio onychite non transmittenda Silentio: libro enim 12. Cap. 9. De Bactriano Bdellio: Bactriano nidor siccus, multisq; candidi vngues, quod de vnguibus humanis intelligi non debet: vt alibi fusius dicemus, Sed de onyche conchylij genere, de quo Dioscorides loco superius citato.

HActenus Galenus, qui libro viij. de Compositione medicamentorum *κατὰ τόπους* id est, per loca vbi præcipue agit de pharmacis ad hepaticos, ex Andromacho, ita breuissime hæc complexus est, in primo Antidoto, dicens: Hæc quidem est Antidoti descriptio, Appellauit autem hanc cyphoidem, hoc est, cypheoformem, ob similitudinem: nam & odore & gustu similis est cyphi ab Aegyptiis appellati, qui sane primi hoc pharmacum composuerunt, & vtuntur eo quotidie ad vaporem edendum, accenso in deorum honorem igne.

DE CROCO.

Grecè, κρόκος: Latinè, Crocus, vel Crocum: Arabicè, Zahafaran, vel Zafaran: gallicè & Germanicè, saffrem: Hispanicè, Azafran: Italicè, Zaffarano.

Enarratio xxv.

Croci descriptio. OMnibus notissimus est Crocus, quo condimenta coquinaria, passim ornantur, cuius descriptionem sic habeto, quum eam Dioscorides silentio præterierit: Crocus

Crocus.

cus est herba folio gracili, angusto, paruo, pene in capillamenti modum dissoluta, cuius radix bulbosa, nucleis intersecta: aliis simillima est, quæ vergiliarũ occasu flore ceruleo floret, in quo capilli illi Crocus dictus, hebetes licet postea odorati nascuntur: is enim olim Cilicius nobilior habebatũ, nunc vero apud Italos Aquilanus palmã obtinet, qui ex Aquila Neapolim affertur: quãquam qui è Germania hodie adducitur, primas obtineat, vt Venetiis aliquãdo vidimus, in ea præcipuè officina cui Coralium pro symbolo est. In Hispania quoq; plurimus & optimus nascitur. At qui à Græcia vbi vberrimè crescit, aduehitur, pessimus omnium iudicatur: optimus enim vt dicatur Crocus, flauissimus sit oportet, tum odoratissimus, & longo tempore in vigore suo persistens, vt ex Galeno libro de Antidotis desumitur. Est autem Crocus medicina cordialis, quæ merito tum intus, tum extra medicamentis cordi adaptatis, misceri debet, nã cor roborat, & lætificat, & ea de causa, risum promouet, & ita promouet, vt fabulosum non sit aliquando hominem risu & cachinno, ob nimium croci esum mori. Vidimus enim nos apud Mitinam à Campo, totius Hispaniæ celeberrimum emporium, mercatorem quendam, qui cum plures Croci sarcinulas siue inuolucra emeret, vt in Lusitaniam portaret, multum ex illo in olla carnes iurulẽtas pro cœna continente iniecit: qui post earum esum, in tam intensum ac vehementem risum prorupit, vt non multum abfuerit, quin risu, & cachinno tunc è vita discederet. Tunc enim Serapionem verũ dixisse credidi, quum capite de Croco

Crocus medicina cordialis.

pulchra et notatu digna.

Crocus interficit.

ex mente Rasis dicat: Crocus pondere duarum drachmarum partum accelerat, & inebriat ebrietate forti si cum vino misceatur, & lætificat adeo, donec facit insaniam excellenti lætitia. Quum igitur Crocus summam hanc cordialem virtutem habeat, non multum mea sententia damnādi illi sunt medici, qui Rufi pillulis, Crocum tempore præsertim pestilenti addunt. quòd vero Crocus appetitum deiiciat, recentiorum est inuentum, vt verò Galeno placet libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, Crocus secundi quidem est ordinis excalfacientium, primi vero exiccantium, proinde concoquendi quoq; vim obtinet, adiuuante etiam ad id quadam exigua astrictione: nam lib. de Antidotis, se ob Croci odorem incurrere capitis dolorem, fatetur. Proinde nō mirandum, si agaso quidam apud Pisaurenses, super duabus Croci sarcinulis dormiens, eadem nocte obierit: vt superioribus annis accidit, vt testantur omnes Pisaurenses, ac Magnificus Ioannes Gondula, patritius Ragusinus, vir non minus doctrina quàm generis nobilitate clarus, qui eo tempore apud Pisaurenses agebat, & hoc ita esse confirmat. Ex Croco vero, cerotum oxycroceum dictum, officinæ hodie parant, membris contusis, & fractis ossibus dicatum: resoluit item durities, & multa adfert præterea commoda.

Crocus pillulis Rufi addi potest.

Crocus calidus in secundo ordine siccus verò in primo.

oxicroceū

DE CROCOMAGMATE.

Græcè, κροκόμαγμα: Latinè, crocomagma.

Enarratio XXVI.

CRocomagma olei crocini fex est, quam instructiores officinæ reconditam habent: eius porro vires eædem fere sunt, cum iis quas crocus habet.

Crocomagma.

DE ENVLA CAMPANA.

Græcè, ἑλένιον: Latinè, Helenium, Inula, & Enula. Hispanicè, raiz de alla: Italicè lella, enola, enoa: Gallicè, enula campana, Aulnee: Germanicè, Alant: Alantvvurtzel.

Secunda

SECVNDA ENVLA.

Aegyptia enula, Helenium Aegiptium, νηπενθές, Hom. tametsi alij intelligant cirsium siue Buglossum.

Enarratio XXVII.

Helenium.

HElenium, nostra est inula Campanica, siue enula Cãpana, hortis fere omnibus famigeratissima herba, cuius folium latissimum est, ad symphyti folium accedens, albicans vna ex parte, ex reliqua vero lanuginosa est, nam florem luteum fert, radicem vero crassam, amaram, tamen credendum est, vt docte admodum Marcellus Virgilius adnotauit, Dioscoridis historiã hanc corruptam & acephalam hic, vt in multis aliis locis deprehẽditur, esse: Nam quòd folia angusta verbasco similia habere tradat, id cœli causæ forsan tribuendum esset, quum in vno loco procerius herba vna quàm in altero crescat: sed quòd insignem amaritudinem in inula repertam, silentio prætermiserit, non possum non testari textũ istum corruptum esse. Imò Marcellus Virgilius confirmat se sic in antiquissimo Dioscoridis codice legisse: caulem ex se mittit Helenium, crassum, hirsutum, cubitalem, & aliquando maiorem, angulosumq; : flores luteos, & in iis semen verbasco simile, tactu pruritum faciens: vnde facile credere est, vt hæc peruersa & immutata fuere, ita quoq; pars hæc ad amaritudinem attinens, quãquam eam quóq; à Plinio prætermissam animaduerto, vnde Mathiolus Senensis, hic falsò admodum Plinium adducit, libro xix.

Enula Cãpanica.

Dioscoridis historia acephala est.

Mathiolus Senẽsis falso Plinium citat.

cap.5. quia vltra quòd in eo capite, nullam penitus de helenio, siue enula mentionem faciat, libro tamen xxj. cap.10. vbi helenij meminit, non de hac loquitur, sed potius de Aegyptia, cui Dioscorides in hoc capite, ex mente Crateuæ herbarij, ramulos serpilli modo, humi sparsos tribuit, folia vero lenti similia, cui quoq; eo in loco nullam tribuit amaritudinem: Imò in describẽda hac herba, Plinius à Dioscoride variat, quum Dioscorides folia lẽtis, & ramulos serpilli per terram sparsos Aegyptiã enulam habere tradat: ille vero non lentis folia sed serpilli potius possidere dicit. Accedunt ad hæc, quòd cap.xxj. prædicti libri, vbi medicamenta Helenij pertractat, dulcem esse asserit, non amaram, vt liquido constet Plinium de illa tantum dulci Aegyptia inula memoriam fecisse, non vero de hac à nobis amara tractata: Proinde Mathiolus si Plinij authoritatem in hac parte subticuisset, prudentius dubio procul fecisset, ac non ita duplici errore hallucinaretur, primo, quum credat Plinium de hac inula prima mentionem fecisse, quum vt diximus potius de secunda Aegyptia agat: secundo quum dicat Plinium inulæ amaritudinem tribuere, quum re vera illi dulcedinem condonet, & non amaritudinem, vt cuique legenti notum erit.

Mathiolus dupliciter hic errat.

Verum enulæ radix adeo lætificat, vt in omnium apothecariorum ore sit, Enula Campana reddit præcordia sana: imò hac de causa, à multis creditum est, hanc, nepenthem herbam illam ab Homero tanta laude decantatã esse, quia perpetuam pariat lætitiam, & tristitiam omnem aboleat, omnes abigendo curas, & malorum omniũ obliuionem inducendo, præcipuè si eius succus vino immistus bibatur, quæ omnia vera esse crediderim, modo de Aegyptio helenio Campano dicantur, quum in nostra enula hæc prorsus non reperiantur: nec Itali illius radices quotidie coctas, & sacchardo vel melle & aromatibus paratas licet esitent, talia experiantur. De illa igitur enula Aegyptia vera nepenthe sic cecinit Homerus libro iiij. Odysseæ.

Enula radix cor lætificat.

Nepenthes enula Aegyptia est. non Campana.

Tum Ioue nata Helena hic meditata est pharmaca potu
Ac subito iniecit medicamina rara Lyæo,
Vnde bibunt proceres Nepenthes inclyta succo
Gramina, quæ irarum, siue omnis cladis & omnis
Vsque mali herbarum ducunt obliuia potu.

Hæc

Hæc si mixta scyphis aliquis præsumpserit, ille
Luce illa nunquam lachrymas effundet obortas,
Non si vel genitor materq; Acherontis arenas
Rapta petat Stygias, non si natumq; fratremq;
Coram disiectos ferro, atque in sanguine mixtos
Hoste oculis videat claris.

Cæterum helenium ab Heleno Troiano inuentum sibi nomen vindicasse, non vero ab Helena vt poëtarum narrant fabulæ, crediderim: cuius naturam & vires prosequens Galenus libro sexto de Facultatibus medicamentorum, ita inquit: Helenij herbæ radix maxime est vtilis, non primo statim occursu excalfaciens, ac proinde dicenda est non calida & sicca exactè, ceu piper tum atrum, tum candidum, sed cum recrementitio humore, quapropter eclegmatis, quæ faciũt ad educendos ex pectore pulmoneq; crassos lentosq; humores, idoneè commiscetur, rubrificant eius quoq; vi partes frigidis ac diuturnis vexatas affectibus, cuiusmodi sunt nonnullæ coxarum passiones, ischiadas vocant, & exiguæ assiduæq; articulorum quorundam præ humiditate procidentiæ ac luxationes. *Helenium vnde dictum.* *Helenij tẽperatura.* *Helenium pectori cõfert.*

DE OLEO.

Græcè, ἔλαιον: *Latinè oleum*: *Hispanicè olio, azeyte: Arabicè, Cait, vel Zait. Italicè, olio, vel oglio, Gallicè huyle, Germanicè, oel*, ἔλαιον ὀμφάκινον: καὶ ὠμοτριβές: *Latinè oleum omphacinum, Hispanicè, oleo de oliuas en agraz, olio de oliuas verdes: Germanicè*, Baumœl.

Enarratio XXVIII.

OLeum ex oliuis expressum, omnibus notũ est, quod hodie maturum in vsum victus, non vero omphacinum immaturum aut acerbum dictum, venit: est enim maturum, hoc est, oleum ex oliuis maturis confectum, calidum & humidum, & eo magis si vetustum est, vel in eo sal iniectum fuerit, vt hodie apud Hispanos plerunq; fit. omphacinum vero frigidum & siccum est, & tãto magis si cum exprimitur, oliuæ surculi vel folia quoq; simul *Oleum calidum et humidum est.*

Oleum omphacinum frig. et sic.

exprimantur, vnde Galenus lib.ij. de Compositione medicamentorũ secundum genera, quum andromachi emplastrum viride examinat, inquit: olei sanè nomen vnum est, qualitas & facultas diuersa, nam omphacinum frigidius: ex maturis oleis pressum calidius est: temporis tamen processu calfaciẽdi vim auget, sic etiam quod salem habet quantũ ex illo sumpserit tanto calidius est, magisq; siccat, quàm quod ipsius expers est. Quod surculos oleæ, θαλλοὺς Græci nominant, continet, valentius astringit, Hæc ille. Olim verò & si omphacinum præcipuum in sanitatis vsu habebatur, ex maturis quoque oleis, multis in locis parabatur, præcipuũ tamen Sabinum, non procul ab vrbe Roma, in Sabinorum regione prognatum, vt Galenus libro ij. de Compositione medicamentorum secundùm locos ait. Hodie verò vt diximus ex maturis oleis tanquam sanitatis vsui magis seruientes paratur, omphacinum verò in officinis & rosaceum, & per se proprium, tanquam repercussorium medicamentũ seruatur. De quo Galenus lib.vj. de Facult. simpl. medic. ita pro coronide tradit: oleum quod ex oliuis exprimitur, humectatorium esse & moderatè calidum iam supra docuimus, eiusmodi est, quod dulcissimum est, fitque potissimum ex oliuis

Oleum moderatè calidum est.

quas drupas appellant. Cæterum quod omotribes & omphacinum nuncupant quale ab Hispania vehitur, id quantum in se habet astrictionis, tantum etiam illi inest frigiditatis. porrò oleum vetus, quod quidem ex dulci inueterato efficitur: & calidius est, & potentioribus ad euaporandum viribus: quod verò ex crudo, id dum reliquum quippiam seruauerit astrictionis, mistæ permanet facultatis: Vbi vero illam prorsus abiecerit reliquo euadit simile. Quinetiã quicunq; in præparando ramos iniiciunt, ij omphacino simile oleum efficiunt.

DE OLEO OLEASTRI.

Græcè, ἀγριέλαιον *vel* ἔλαιον ἐκ τῆς ἀγρίας ἐλαίας ἤγουν τοῦ κοτίνου, ἢ ἀγρίππου ἢ ἀγριελαίου: *Latinè oleum oleastri: Hispanicè, olio de azenbuche, olio de azambugeiro: Italicè oglio de oliuastro.*

Enar

Enarratio. XXIX.

OLeum quod ex oleaſtri amari conficitur oleis, pro cibo non accipitur. Si quis tamen eo quotidie barbam, vel capitis capillos inunxerit, canitiem remorabitur: de quo Galenus libro vj. de Facul.ſimpl. medi.tradit. Quod ex agreſti oliua exprimitur, extergit, ſimulq; aſtringit, ſqualidiſsimus enim id eſt ex omni olei genere. *Oleũ oleaſtri canitiẽ remoratur.*

DE OLEO ALBO SICYONIO DICTO.

Græcè, Σικυώνιον ἔλαιον: *Latinè Sicyonium oleum.*

Enarratio XXX.

SIcyonium oleum, ſic appellatur, quia in Sicyone ciuitate, apud Peloponneſum Moream vulgo dictam, olim perfectiſsimum parabatur, hodie vero vt audio, ciuitas hæc Baſilica dicitur. Cæterum, priſcis maxima cura erat, oleum parare albiſsimum, quia illo quotidie vniuerſa corpora inungebant, vt agilia prompta, & expeditiſsima ea haberent, qua de cauſa frequentiſsime ſe lauabant, & tam ſæpe balneis vtebantur, in quibus oleoſa ſuperfluitas illa colligebatur, de qua Dioſcorides ad præſens ſermonem facit, dicens: calefaciunt itidem quæ in balneis olei ſtrigmenta colliguntur, &c. Non minus olim quoque athletæ luctatores, quum ad palæſtram nudis corporibus, vt difficulter delibuti, ab aliis in lucta ſiue palæſtra, perſtringerentur, vniuerſum corpus oleo illinebant, quod puluere eleuato & ſudore permixtum, inde ſordida pinguitudo reſultabat, quam Dioſcorides intelligit, quum inquit. Quæ vero ex palæſtris, &c. Hæc quoque craſſa ſordes quum luctatores gymnaſiorum parietibus & ſtatuis adhærebant, fixa illic manebat. Quam Dioſcorides quoque intelligit, quum dicit, nec minus etiam calfaciunt, & cætera. At hæc hodie vt multa alia non habentur. *Sicyonium oleum à ciuitate dictum.* *Strigmẽtã balneorũ.*

DE ELAEOMELLE.

Græcè, ἐλαιόμελι: *Latinè elæomel, oleum palmarum: Hiſpanicè, olio de palmeras: Italicè oglio de palmiere.*

Enarratio XXXI.

Hermolaus Barbarus errat.

Elæomeli quid.

Ex palmyris multa colliguntur.

QVi rerum variarum cognitionem desiderat, & earum naturas tenere, multas orbis partes perlustrare opus habet, quum sedentario studio tantum non adquirantur, cuius defectu Hermolaus Barbarus patricius Venetus, vir singularis doctrinæ & eloquentiæ, in hoc deceptus est, credens vtique elæomel, mannam qua ad ducendam aluum vtimur, esse: quum elæomeli, vt veritas ipsa testatur, & Plinius subscribit lib.xv.cap.7. sponte nascatur in Syriæ palmyris, licet mendosè hodie maritimis, legatur. Quod ex arboribus manat pingue, crassius melle, resina tenuius, sapore dulci. In India vero & insulis Cap.viridis, palmyras hodie nasci nouimus, ex quibus non solum oleum lucernis, & cibo deseruiens extrahitur, sed etiam vinum, mel, fructus, linum pro parandis sacculis, & ligna igni deseruientia colliguntur, vt mirum planè sit, quantis dotibus natura hanc dotauerit arborem, de cuius fructu, capite de elate legere ne pigeat, quum ibidem hæc vberius tractentur.

DE OLEO CICINO.

Græcè, κίκινον ἔλαιον: *Latinè, oleum cicinum, oleum ricininum, oleum de cherua, oleum de cataputia maiori, de pentadactylo: Hispanicè, olio de semente, de figueira del inferno: Italicè, oglio de mirasole, o girasole, o fagiuolo Romano, o fagiuolo Turchesco: Germanicè*, Vuunderbaum: oder Creiitzbaum.

Enarratio XXXII.

Oleum de cherua.

OLeum Cicinum Latini ricinium appellant, ob similitudinem, quam semen vnde oleum conficitur, cum animalculo sic dicto, habet. Est vero animalculũ hoc infestum canibus, capris, asinis, & equis, quod ricinus Latinè dicitur: Hispani verò illud sua voce, canapatum appellitant: Itali autem zeccam. Dicitur verò oleum hoc apud Arabas, oleum de cherua, siue de maiori cataputia, quod in nonnullis instructis & ornatis officinis paratum habetur,

tur,de quo Galenus lib.vij.de Facul.ſimpl.medic.ita tradit:Oleum quod ex ſemine ricini conficitur,tum calidius eſt,tum tenuiorum partium, quàm eſt oleum commune, ac proinde potentius quoq; digerit.nos verò Meſues conſilio,eo contra colicos affectus à frigiditate ortus, tum in clyſteribus tum in vnctionibus vtimur, de qua re quarto libro vberius agetur.

DE OLEO AMYGDALARVM.

Græcè, ἀμυγδάλινον ἔλαιον*: Latinè oleum amygdalarum. Hiſpanicè olio de almendras : Luſitanicè azeite de amendoas : Italicè olio di mandorle: Germanicè,* Mandelœl. *Gallicè,huyle d'amandes.*

Enarratio XXXIII.

Oleũ amygdalarum amararũ deſcribit Dioſcorides tantũ.

TAntum de oleo amygdalarum amararum loquitur in præſentia Dioſcorides,quòd μετώπιον appellat: proinde nos de dulci ſermonem faciamus, quum eo frequẽtius vtamur,& medico vſui quotidie veniat. Parat enim oleũ amygdalarum dulcium ſic:contunduntur autẽ amygdalæ,& in cacabo æneo ad ignem trahuntur,poſtea canabaceo panno multis obducto plicaturis excipiuntur, & in torculari exprimũtur,vnde oleum exit, ſed in hoc parandi modo monẽdi ſunt pharmacopolæ, quum vt optimum oleum amygdalarum dulcium fiat, opus eſt ex optimis amygdalis ſelectis paretur:quas à corticè mundare, & eas albas reddere operæ pretiũ eſt:nam aliter virtus olei huius lenitiua,& pectoralis amittitur,hoc magis,ſi rancidas & veteres amygdalas aliis mixtas acceperint. Sed hoc aliud maius malum in hoc concinnando oleo committitur,quod eſt,quia quum ad ignem,ſic contuſas & piſtas in cacabo æneo admouent amygdalas, eas ſic torrere permittunt,vt non multum abfuerit quin omni ex parte olei virtus deperderetur,niſi eas,pauca aqua roſcidas facerẽt. Sed & cum hoc, adeo eas vrunt, vt horridæ & combuſtæ fœteant. Proinde deinceps monitos pharmacopolas vellem, vt quum oleum ex amygdalis dulcibus parare propoſuerint,conentur amygdalas ſelectas & bonas habere: item quòd eas albas faciant, quũ cortex ille procul dubio

ſtypticus, ſiccus, aſper,& ſcabritie plenus ſit: Quæ omnia viribus olei huius contraria ſunt,& multo magis,ſi torrefieri,vt plerunq; fit, amygdalæ permittãtur, proinde cortices deinceps deponito,nec amygdalas ſic torrefieri ſinito. Hæc omnia Meſue pharmacopolarum princeps noſcens,ſuadet, vt amygdalæ calefiant calore quodam modico,ſuaui,& minimè acri,vt in balneo Mariæ fit, in quo vtinam pharmacopolæ deinceps, hoc oleum pararent, quum ſic paratum in eo omnes vires attributæ reperiantur,& pectoris aſperitates lenit, ac gutturis & pulmonis, velut iuncturarum quoque duritiem & ſiccitatem. Suaue eſt enim in cibis,& confert hecticis, & phthiſicis, impinguat,auget ſperma, ſedat tuſsim, & vrinæ ardorem mitigat,nam veſicæ,& renum, & vuluæ excoriationibus cum fiſtula iniectum medicatur:pondere verò quatuor vnciarum ebibitum oleum hoc aluum cõſtrictam lenem facit. Amarum verò oleum vltra tam multis à Dioſcoride illi viribus tributis, obſtructiones aperit, & ventoſitati aduerſatur.

Meſue.

Oleũ amygdalarum dulcium in balneo Mariæ fieri debet.

CONSTANTINVS.

AMygdalarum oleum μετώπιον, *non vocat* Dioſcorides, *vt affirmat* Amatus Luſitanus, *non enim in re tam aperta, tam bonus author cæcutit: ſolum adiicit ita ab aliquibus vocari. eius verba ſunt:* ἀμυγδάλινον ἔλαιον ὅτινες μετώπιον καλοῦσι. *Cauit etiam omniũ optimè* Plinius, *ne in illam vulgi* ἀκυρολογίαν *incurreret, Cùm dixit libro xv. Cap.7.* Amygdalinum, *quod aliqui metopium vocant, ex amaris nucibus areſactis, & in offam contuſis, aſperſis aqua & iterum tuſis exprimitur,* Nimirum *ſciebat vterq; aliud eſſe* μετώπιον, *quod &* νέτωπον *vocat* Hippocrates *libello de ſuperfœtatione.* Comprimis Dioſcorides *qui libro j. Cap.72. de metopio ita prodidit* Σκευάζεται δὲ καὶ ἐν αἰγύπτῳ μύρον, ἐπιχωρίως ὑπ' αὐτῶν καλούμενον μετώπιον, διὰ τὴν τῆς χαλβάνης μίξιν. τὸ γὰρ ξύλον ἐξ οὗ γεννᾶται ἡ χαλβάνη, μετώπιον καλεῖται. Plinius *vero in hæc verba lib.xij. Cap.8.* Ergo Aethiopiæ *ſubiecta* Africa *ammoniaci lachrymam ſtillat in harenis ſuis: inde & nomine etiam ab* Ammonis *oraculo, iuxta quod gignitur arbor quam metopion vocant: reſinæ modo aut gummi.*

DE OLEO BALANINO.

Græcè, ἔλαιον βαλάνινον: *Latinè, oleum balaninum,*

oleum

oleum de myrobalano vnguentaria, oleum de nuce siue glande vnguentaria, oleum de ben, oleum myrepsicum: Hispanicè, azeite de auelhana de la Jndia. Jtalicè, olio di Ben.

DE OLEO SESAMINO.

Græcè, ἔλαιον σισάμινον: *Latinè oleum sesaminum, oleum è sesamo semine: Hispanicè, olio de alegria simiente, olio de gorgilim: Jtalicè, oglio de sisamin, de iesamin.*

DE OLEO NVCIS.

Oleum nucis iuglandis, oleum nucis basilicæ, oleum nucis: Hispanicè, olio de nuezes: Jtalicè, oglio di noci, Germanicè, Nussœl.

Enarratio XXXIIII.

OLeum balsaminum è fructu quodam, nucis auellanæ magnitudine, & figura conficitur, qui fructus hodie apud myropolas, & vnguentarios, ben dicitur, vnde quòque oleum de ben appellant: Græci verò quoq; fructum istum myrobalanum appellant: Romani autem vertẽtes, glandem vnguentariam meritò vocant: quia huius oleo vnguentarij pro cõficiendis & apparandis odoratissimis vnguentis vtuntur, præsertim in quibus moschus, ambra, & cibetum ingrediuntur, hodie verò pro chirothecis & manicis suffitu perfundendis in myrothecis reconditum ab vnguentariis habetur: sub nomine tamen olei de ben, vt quarto libro amplius videre est. Verùm oleum hoc est abstersiuum, mundificatiuũ, & oppilationũ aperitiuum, nam strumas quoq; resoluit, & duros minuit tumores, mirificè contra induratos splenes valet, qua de causa hodie multi in vnguentis de obstruentibus spleneticis dictis, id miscent: valet quoq; ad multas propulsandas ægritudines frigidas, præsertim conuulsionem, iuncturarum dolores, ac iis similes. Inest enim mira proprietas huic oleo, quod nunquã in longo temporis tractu senescit, aut rancidum euadit, imò si oleo amygdalarũ gutta vna vel altera huius de quo

Glans vnguentaria quid.

Oleum de ben contra splenis scirrhos valet.

de quo agimus olei adiungatur, illud à corruptione præseruatum habet. An verò oleum hoc ex fructus putamine, vel potius nucleo parari debeat, quũ in hoc authores varios esse animaduertimus quæri potest: Respondeo ex nucleo fieri debere, prout hodie quoq; fit, nã putamen ineptum admodũ, vt ex eo oleũ parari aut confici posſit, est.

Sesaminũ oleum. Sesaminum verò oleum, ex ſeſamo ſemine admodum paruo conficitur, quo hodie vniuersa Græcia maxime in cibo & lucernis vtitur: post oleum autem ex oliuis confectum, ſeſaminũ primas obtinet, corpora enim incraſſat, ſemen genitale multiplicat, vocẽ clarificat, pectus lenit, & ſcirrhoſos tumores mollificat. Est enim omnino medicum hoc oleum, in multis adhibitum oleorum compoſitionibus.

Nucũ oleum. Nucum verò oleum in multis paratur regionibus, præcipuè in Longobardia, Ethruria, Germania, & aliis variis locis, oleo oliuarũ carentibus, cuius vice, illo præparando lucernarũ lumine præcipuè vtuntur: in vſum verò medicamentorum raro oleum hoc venit.

DE OLEO HYOSCYAMINO.

Græcè, ἔλαιον ὑοσκυάμινον: Latinè, Oleum hyoſcyaminum, Oleum Apollinaris herbæ, Oleum Alterci herbæ: Hiſpanicè, Oleo de velenho: Luſitanicè, azeite de memendro: Italicè, Oglio di dente cauallino, Oglio de hyoſcyamo: Gallicè, huyle de Hannebane, ou de iuſquiame: Germanicè, œl von Bulſenkraut.

Enarratio XXXV.

Oleũ hyoſcyaminũ. OLeum hyoſcyaminum, ex hyoſcyamo Apollinari ſiue alterco dicta herba, raro in officinis paratur, non ſine errore tamen, quum multũ podagricis, & calidis affectionibus valeat, contra Phreneſin magno iuuamento inungitur, non minus contra gonorrhœam, ſi renes eo illinantur, facit: aurium acutiſsimos dolores curat, præſertim ſi cum caſtoreo vel croco intus inſtilletur, item teſticulorum & mammillarum dolores ac inflammationes ſedat, dentium dolores ore retentum mitigat, & pilorum regenerationem prohibet, de quo plura libro 4.

DE

DE OLEO DE GRANO CNIDIO SIVE GNIDIO.

Græcè, κνιδέλαιον*: Latinè Oleum de grano cnidio, Oleum de grano gnidio, Oleum de cocco gnidio, Oleum de thimelæa: Hispanicè, Lusitanicè, Olio de toruisco: Italicè, Oglio de pepe de monti.*

Enarratio XXXVI.

Oleum de grano cnidio siue gnidio, Oleum ex semine thimeleæ confectum est, nam chamælea mezeron est, vt 4. libro dicemus. Cæterum hoc Oleum exoletum ab officinis est, nec à quoquam in vlla regione paratur, de quo plura quarto libro legito. *Granũ cnidium, gnidium thymelææ idẽ.*

DE OLEO CNICINO.

Græcè, κνικέλαιον, καὶ ἔλαιον κνίκινον*: Latinè, Oleum cnicinum, Oleum è grano cnico. Oleum è carthamo, Oleum è croco hortulano: Hispanicè, Olio de Semiente de Alacor, Olio de Semiente de papagaios: Italicè, oglio de Carthamo.*

Enarratio XXXVII.

Oleum Cnicinum, è grano cnico, oleum de carthamo est, quod ex semine eius id est croci hortulani paratur: Concinnatur verò velut amygdalinum, eo tamen calidius est, nam oleum hoc apertiuum est, & resolutiuum, pectoris remouet stricturam, facillitat anhelitum, medetur ictericiæ, sedat stomachi dolorem & coli. *Granum cnicinum carthami croci hortulani, idem.*

DE OLEO RAPHANINO.

Græcè, ῥαφανέλαιον καὶ ῥαφάνινον ἔλαιον*: Latinè oleum raphaninum, oleum è semine radiculæ, oleum è semine raphani: Hispanicè, olio de simiente de rauano: Italicè oglio di semenze de radice: Germanicẽ,* Rettichœl.

Enar

Enarratio XXXVIII.

Vomitum prorritãs.

OLeum è ſemine raphani, plebeis ſeptentrionalibus admodum protritum oleum eſt, tum in obſoniis, tum in lucernis, velut Aegyptiis hominibus olim fuit; pulchram enim oleum hoc mulierum faciem reddit, & illius à vento contractas emendat ſcabrities: nam & quibus à longa valetudine pediculi abundant, accommodatum eſt, præter cætera autem hanc obtinet excellentiam, quòd vomitum leuiter admodum prorritet.

DE OLEO E NIGELLA.

Græcè, ἔλαιον μελάνθινον ἢ μελανθέλαιον Latinè oleum de nigella, oleum melanthinum: Hiſpanicè, olio de Axenuz: Luſitanicè olio de Alepiure: Italicè oglio de nigella.

Enarratio. XXXIX.

Melanthiũ vera nigella eſt.

MElanthinum oleum, id eſt è grano nigellæ dicto, non paratur, ſi tamen pararetur eaſdem ferè vires obtineret, quas ſeſaminum oleum. Eſt enim melanthium longè aliud granum ab eo quod inter frumentum reperitur, vt ſuo dicemus loco.

DE OLEO SINAPINO.

Græcè, σινάπινον ἔλαιον ἢ σιναπέλαιον, Latinè Oleum Sinapinum, Oleum è ſinapi: Hiſpanicè Olio de moſtaza, de moſtarda: Italicè Oglio de moſtarda o verò de Senape.

Textus quadrageſimi Enarratio.

OLeum Sinapinum, in vniuerſa Germania in maximo habetur vſu, nec non in aliis regionibus quoque paratur. Eſt, enim Oleum hoc maximè ad ſe trahens, proinde antiquiſsimis medetur doloribus.

DE OLEO MYRTINO.

Græcè, ἔλαιον μυρσίνινον ἢ μυρσινέλαιον, Latinè, Oleum Myrtinum, Oleum myrteum: Hiſpanicè, Olio de arhaiam, Olio de mortinhos: Italicè oglio de mirto.

Enar

Enarratio XLI.

Oleum myrtinum quomodo parari debeat.

OLeum Myrtinum in omnibus officinis paratum reperitur, sed vtinam eo modo concinnatum quo Mesue suadet, cum oleo scilicet omphacino, in balneo Mariæ: vt vero optimum paretur sic componi debet: accipe Myrtilorum recentium libram vnam, succi Myrtilorum libram mediam, vini nigri styptici, id est austeri libras duas, Olei omphacini libras tres, omnia simul mixta in vas vitreum vel stanneum optime obturatum mittantur, postea vas in balneo Mariæ reponatur, & lente per triduum ad ignem ebulliat, postea verò prælo omnia exprimantur: cui expresso, fructibus siue baccis tanquàm inutilibus reiectis, nouas myrti baccas iterum optimè pistas addere est opus, & per triduum quoq; , vt primo modo diximus, in balneo Mariæ tractari debent: sic verò & tertia vice innouari debent. Sed animaduertendum est, quòd vltimo die quo hæc extrahere ab igne voles, vasis os per aliquot horas apertum permittere debes, vt vini humiditas exhalet, & Oleum purius maneat, sic enim concinnatum oleum hoc, multo perfectius quàm quod tempore Dioscoridis parabatur, deprehenditur: credereque par est, si huius balnei artificium Dioscoridi notum fuisset, in eo omnia similia olea pararet, non verò ad carbonum ignem. Est enim Oleum hoc cõstringens frigidum, proinde stomachum valde roborat, sistit vomitum, & ventris fluxum compescit, nec minus contusiones sedat.

DE OLEO LAVRINO.

Græcè, ἔλαιον δάφνινον ἢ δαφνέλαιον : *Latinè Oleum Laurinum*: *Hispanicè*, *Olio de laurel*: *Italicè*, *Oglio de bachelle de lauro*, *Germanicè*, Laurœl.

Enarratio XLII.

Oleũ myrtinum frigidum constringens est.

OLeum laurinum, ex lauri baccis paratur, officinis triuiale, quod vtinam pharmacopolæ præpararent ac non ab aliis adulterinum vt plerunq; faciunt, acciperent, hoc verò calidũ & apertiuum est, colicam affectionem, & frigidos alui dolores, & stomachi, curat: non minus capitis, epatis, splenis, renum, matricis, neruorum, iuncturarum, velut cæterôs frigidos dolores mitigat, & lenit.

DE

DE OLEO LENTISCINO.

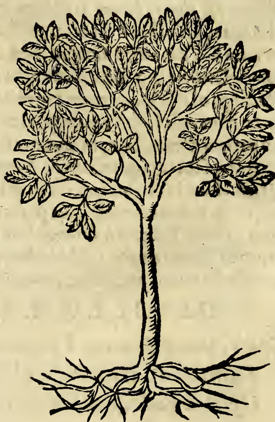
Græcè, ἔλαιον σχίνινον ἢ σχινέλαιον : *Latinè , oleum lentiſcinum : Hiſpanicè , olio de lentiſco , olio de mata : Luſitanicè , olio de Arueira : Italicè, oglio del lentiſco.*

DE OLEO TEREBINTHINO.

Græcè, ἔλαιον τερεβίνθινον : *Latinè oleum terebinthinum : Hiſpanicè , olio del arbor de la termenthina : Italicè , oglio de bachele del terebintho.*

Lentiſcus.

Terebinthus.

Enarratio XLIII.

oleum lentiſcinum viſum acuit.

OLeum lentiſcinum, ex baccis lentiſci, in multis Italiæ locis paratur præcipuè prope Senas ciuitatem, vbi ab iis qui oleum hoc componunt, creditur, viſum multum acuere. Galenus vero lib.v.de compoſitione medicamentorum

torum ſecundum locos.cap.ix.Gingiuis ex inflammatione dolentibus, optimum pharmacum (inquit) eſt oleum lentiſcinum caliditate temperatum ore retentum, modo ſit recens, nam vetuſtius tanto recẽtiore peius eſt,quanto ætate antecellit: Imponatur autem in vaſculum in quo calefit lentiſcinum, in aliud maius vas, quod aquam calidam multam complectatur, maximopere itaq; inflammationi gingiuarum hoc cõducit: nec vero minus etiam ſi iuxta quandam aliam partem, tum pelliculæ linguam ambientis tum ſuccingentis totum os aliquis dolor ob inflammationem oriatur, dolorem ſedat lentiſcinum,repellit enim citra moleſtiam, & abſq; aſperitate, quam pleraque auſterorum habent, diſcutitque citra mordacitatem, cuius rei inflammatis præcipuus vſus exiſtit. Hæc Galenus. Ex quibus, vt obiter hoc attingamus, balneum Mariæ ſatis illum cognouiſſe liquet,quum vaſculum paruum in magno aqua pleno immergendum ſuadet. Dioſcorides præterea, cap. 77. huius voluminis inquit: Fit præterea ex lentiſci ſemine, oleum, quod adſtringendo eſt, his quæ adſtringenda erunt præcipuè accõmodatum, & quo hodierni noſtri vnguentarij Hiſpaniæ maximè vtuntur pro inficiendis chirothecis ſeu manicis. Oleum terebinthinum ex baccis terebinthi arboris extrahitur, hodie voce tantum notum, poterit tamen concinnari ex terebinthi reſina, miras dotes poſsidens,quas multi opobalſamo tribuunt, inter quas præcipua habetur, contra omnes frigidas ægritudines, & maximè neruorum. Verùm Dioſcorides in præſentiarum tradit oleum terebinthinum refrigerare: quod dubio procul abſurdum eſſe videtur, quum cap. 78. huius primi libri, terebinthi fructum calfaciendi vires habere tradat: Quamobrem crederem huic capiti, de quo agimus, verbum hoc, & refrigerat,ſuperadditum eſſe, quod animaduertens Manardus Ferrarienſis, prima epiſtola octaui libri ſuarum Epiſto. inquit: Quare magis probandus inuulgatus Græcus codex alter, in quo nulla virium mentio, ſed præparatio tantum terebenthini olei docetur.

Lentiſcinũ temperatè calidũ eſt.

Galenus balneũ mariæ optimè nouit.

Oleum terebinthinum.

Verba huic textui Dioſcorid. addita.

DE OLEO MASTICHINO.

Græcè. μαςιχέλαιον, ἢ ἔλαιον μαςίχινον: *Latinè,ma-*

f ſtich

ſtichinum, Oleum ex reſina lentiſci: Hiſpanicè, olio di almacigua: Italicè, Oglio di maſtice: Germanicè, Maſtixœl, *gallicè, huyle de maſtich.*

Enarratio XLIIII.

PAratur oleum maſtichinum ex reſina lentiſci, maſtiche dicta, vnde Dioſcorides capite.77.huius libri inquit: naſcitur & ex lentiſco reſina, quæ ab arbore, lentiſcina, à quibuſdam vero maſtiche appellatur. Cæterum hoc oleum in officinis hodie communiſsimum habetur, quod vt optimum ſit, in balneo Mariæ, vt Meſue docet, parari debet. Eſt enim oleum hoc ſtypticum, proindè ſtomachum roborat, aluum retinet, & virtutem concoctricem, ac membra omnia lapſa & debilia confortat, olim vero in Chio inſula, non procul à Conſtantinopoli ciuitate perfectiſsimum hoc concinnabatur oleũ, nec mirum; quum hodie quoq; ex inſula illa tantum maſtix in omnes orbis partes diuerſatur.

Maſtix ex Chio inſula aduehitur.

DE VNGVENTORVM CONFECTIONIBVS.

Enarratio XLV.

VOcat Dioſcorides Oleum, quod per ſe ex fructu vel ſemine, nulla alia admixta re extrahitur: vnguentum verò, quod ex Oleo componitur, & in eo varia ſimplicia miſcentur. At re vera, Olea (ſi hoc nomen pluraliter flecteretur) quàm vnguenta appellari merentur. Qua de re Galenus lib.ij. de Facul. ſimpl. med.cap.27. inquit quum de roſaceo oleo loquitur, præſtiterit fortaſsis ipſis etiam nominibus ea diſtinguere, quod veteres feciſſe conſtat, oleum etenim roſaceum nominare aſſolent, quod abſq; odoramentis præparatum eſt, cui autem & horum aliquid inditum fuerit, non id etiam oleum, ſed vnguentum cognominant. Item lib.vj. eiuſdẽ voluminis, capite de oleo, prope finem: ex dictis (inquit) cognoſcere iam liceat, & de aliis olei generibus, quæ æquiuocè ipſis dicuntur vnguentis, puta roſaceo, melino, liliaceo, & quæcunque id genus floribus, fructibus, germinibus, foliis, in oleo maceratis conficiuntur. Horum quodque vbi vnà

Oleum ab vnguento in quibus differat.

cum

cum aromatibus præparantur, vnguentum efficitur, nostra vero vnguenta, longè aliter hodie, quàm tempore Dioscoridis parantur.

DE VNGVENTO SIVE OLEO ROSACEO.

Græcè, ῥόδινον ἔλαιον, Latinè, rosaceum, Gallicè huyle rosat: Italicè, oglio rosato.

Enarratio XLVI.

Siue enim hoc vnguentum rosaceum dicatur, longè tamen aliter in officinis nostris ad Mesues mentem præparatur. Vnguentum vero rosaceum plurimum valet pro inflammationibus arcendis, repercutit enim materiam, sedat dolores, febricitantiũ capitibus, & eorum renibus, magno iuuamento inungitur, refrigerat ardentes febres, epar, & stomachum. Oleum vero rosaceum, absolutè rosaceum, siue completum dictum, & cum additione immaturum siue omphacinum paratur vbique, nec enim communem modum parandi Dioscorides præteriuit, quum dicat: quidam solas rosas tantũ detractis vnguibus insolatas pondere vnciarum sex in olei sextarium demergunt, demissasque in eo diebus octo madere sinunt, mox quadraginta diebus tertia rosarum adiectione insolatas sic reponunt, & seruant. De hoc vero rosaceo oleo locutus est Galen. ij. lib. de Facult. simpl. medic. cap. 27. quum dicat: oleum rosaceum easdem vel similes vires obtinet, quas succus rosarum: Omphacinum autem oleum rosaceum ex nondum completis rosis, & oleo ex oleis nondum maturis extracto conficitur, non solum ad Solem, sed etiam in balneo Mariæ: Hoc enim frigidius est, quàm absolutè rosaceum dictum: vulneribus enim capitis accommodatissimum est, & prohibens inflammationes.

Vnguentũ rosaceum.

Oleum rosaceum.

DE OLEO ELATINO.

Græcè, ἐλάτινον ἔλαιον, Latinè, oleum elatinon: Hispanicè, vnguento de cortezas de palmito: Italicè, oglio de cephaglione.

Enarratio XLVII.

VNguentum elatinum olim parabatur, nunc verò omissum est, paratur verò ex recentibus palmulis quibusdam, quas Græci, ἐγκέφαλον vel κεφάλιον appellāt, nos verò palmitem vel palmitum dicimus fructum stomacho admodum gratum, multum genitalis seminis creantem, qua de causa à nobilibus, in maximo pretio habetur, de quo capite suo, hoc est, de elate multa videre est.

DE OLEO MELINO.

Græcè, μήλινον: *Latinè*, *Oleum melinum*, *Oleum ex malis cotoneis*: *Hispanicè*, *Olio de membrilhos*, *de marmelos*: *Italicè*, *Oglio de mele codogni*, *vel cotogne*, *Germanice*, quittenœl.

Enarratio XLVIII.

PAratur hodie in officinis, oleum melinum, id est ex citoniis, non illa tamen arte quâ prisci vsi sunt, sed hac potius sequenti, R. citoniorum incisorum cum cortice non exactè ad maturitatē venientiū, succi eorum añ. libram vnam, olei omphacini libras duas, omnia in vas vitreum mittantur, & quindecim diebus soli exponantur, deinde verò in balneo Mariæ coquantur per sex horas, postea verò permutentur citonia, & coque, prout primo fecisti, bis vel ter: quousque oleum purū maneat. Est enim oleum hoc mirum cōtra stomachi debilitatem, nam vomitum & ventris fluxum arcet, sistit sudorem, corroborat neruos, concoctricem virtutem viuificat, & appetentiam incitat.

DE OLEO OENANTHINO.

Græcè, οἰνάνθινον: *Latinè oleum œnanthinum*, *Oleum ex flore labruscæ*: *Hispanicè*, *Olio de flor de vid montisina*, *azeite de flor de vuas labruscas*: *Italicè*, *oglio de i fiori de la lambrusca*.

Enarratio XLIX.

Ampellos agria duplex,

AMpelos Agria, dupliciter à Dioscoride describitur, vno modo folio hortensis solani, quarto libro, quæ

& si

& si vitis syluestris dicatur, herba tamē est: dicitur tamen vitis, ob fructum quem emittit racemosum. Alio vero modo lib. v. de cuius floribus oleum ad præsens paratur. Dicuntur verò flores labruscæ, οἰνάνθη, qui in officinis quotannis seruantur, & in multis adhibentur compositionibus, ex quibus oleū hoc facile parari posset, nec alio modo quàm à Dioscoride edocto: An verò œnanthe, filipendula herba sit, vt Brunfelsius dixit, suo dicemus loco. *Flores labruscæ œnanthe est.*

DE OLEO FOENIGRAECI.

Græcè, τήλινον: Latinè, telinum, oleum fœnigræci Hispanicè, Olio de alholuas, de alfornas: Italicè Oglio del fien Græco.

Enarratio L.

OLeum è fœno Græco non habetur in officinis: Author tamen maioris luminaris ex mente Rasis illud parat, in quo vncias octo elaterij miscet, quanquā in aliquibus exemplaribus non vncias sed libras falsò tamen legimus.

DE OLEO SAMPSVCHINO.

Græcè, σαμψύχινον: Latinè, Oleum sampsuchinum, Oleum ex sampsucho, Oleum ex amaraco: Hispanicè, Olio de almoradux, azeite de axedrea: Lusitanicè azeite de manyarona: Italicè Oglio di persa, Oglio de maiorana.

Enarratio LI.

ET si apud Theophrastū, & Plinium, nonnullosq; alios celebres viros, sampsuchus, eadem cum amaraco siue maiorana herba sit: apud Dioscoridē tamen & Galenum, ac Paulum Aeginetam, multum inter se differunt, quum sampsuchus maiorana herba, hodie in fictilibus, & vasculis reposita ad fenestras, pro delitiis habita sit: Amaracus verò parthenium est, quæ an matricaria officinarum sit, tertio dicemus libro: Hanc verò animaduertens inter vtranq; differentiā Galenus ac Paulus, diuersa capita, tanquam de rebus diuersis fecerunt, videlicet, de sampsucho *Sampsuchus amaracus. Maiorana apud. Plin. idem.*

Amaracus Galeni & Pauli, apud Dioscoride parthenium est.

& amaraco, quam prius noscens Dioscorides vigilantissimus, oleum sampsuchinũ, ab oleo amaracino, tanquam rem diuersam distinxit: vt cap. 60. videre est: nam amaracus Galeni & Pauli, proculdubio apud Dioscoridem parthenium est, vt 3. lib. facile quis comprehendere poterit, quum ibi parthenium amaracũ esse dicat. Qui verò amaracum Galeni & Pauli, marum Dioscoridis esse opinantur, miro modo cæcutiunt, quum & si verũ sit, quòd Galenus & Paulus, in libris de Facultat. simpl. medic. de maro nullam faciant mentionem, non proinde amaracum illorum, Dioscoridis marum, ob nominum vicinitatem esse, dicere debent: & eo magis, quia Galenus libris de Antidotis & amaraci, & mari, tanquam rerum diuersarum meminit. quare Mathiolus Senensis si hæc animaduertisset,

Mathiolus

non sic facile cespitasset, nec hæc sic confusa reliquisset. si quis verò locum Galeni legere cupiuerit, legat primo lib. de Antidotis in enarratione antidoti hedychroi, quæ verba hic consulto prætermittimus: Nam tertio libro capite de maro ea subscribemus.

DE OLEO OCIMINO.

Ociminum

Græcè, ὠκίμινον: Latinè, ociminum: Hispanicè, Olio de aluahaqua, de alfauaqua: Italicè Olio de basilico herba.

Enarratio LII.

OCiminum Oleum, ab ocimo siue basilico dicta herba olim conficiebatur, nunc vero in vsu non est.

DE ABROTONINO OLEO.

Græcè, ἀβροτόνινον Latinè, abrotoninum Oleũ: Hispanicè, Olio de hierua lombriguera, azeite de abrotano: Italicè Oglio dell' Abrotano.

Enarratio LIII.

Abrotoninum.

ABrotoninum oleum priuatim ab aliquibus paratur contra ventris lumbricos: qua de causa abrotanum apud Hispanos herba lumbricorum appellatur.

DE

DE OLEO ANETHINO.

Græcè, ἀνήθινον: *Latinè, anethinum Oleum: Hispanicè, azeite de eneldo, azeite de endros: Italicè Oglio dell'anetho, Germanicè,* Dillenœl.

Enarratio LIIII.

Officinis frequens habetur oleũ anethi, cuius vsus continuus ad sedandos dolores est: aperit namque poros, rare facit apostemata, curat tumores & scirrhos resoluit, mitigat quoque febrium rigores, & sudorẽ euocat, in clysteriis quoque contra colicas affectiones, tanquam ventositatis carminatiuum vtiliter adhibetur, est enim primo ordine calidum. *Oleum Anethinũ primo ordine calidum.*

DE OLEO LILINO.

Græcè, Σούσινον, ἢ κρίνινον: *Latinè, Susinum oleũ, oleum lilinum, oleum lirinum, oleum liliorum alborum: Hispanicè, olio de acucenas, olio de lirio blanquo: Italicè, oglio de giglio bianco: Germanicè,* Vveiss Gilgen œl, *Gallicè, huyle de lis.*

Enarratio LV.

Oleum Lilinum, id est ex lilio albo paratum, eo quotidie vtimur præcipuè contra mulierum ægritudines, sedat enim frigidos pectoris dolores, renum & matricis, curat colicos dolores à frigiditate ortos: Maturatiuum est, & resolutiuum: ac inde calidum. Habetur verò simplex, & compositum, simplex ex Oleo & liliorum alborum floribus cõcinnatum: Compositum verò, prout Dioscorides imperat. *Oleum lilinum.*

DE OLEO NARCISSINO.

Græcè, ναρκίσσινον: *Latinè oleum narcissinum, oleum ex narcisso: Hispanicè olio de narcisso frol: Italicè, oglio de narcisso.*

Enarratio LVI.

Ex floribus narcissi Oleum narcissinum conficitur, est enim narcissus lilij quoddam genus, nonnunquam flores purpureos habens, aliquando verò virides, quandoque *Narcissus varius.*

doq; verò albos, vt in Italiæ hortis frequentiſsime cernitur, qua de cauſa facillime oleum parari poterit: quanquam Plinius libro decimotertio capite primo, dicat ſuo tempore illius componendi vſum perditum fuiſſe ac omiſſum.

DE OLEO CROCINO.

Græcè, κρόκινον: Latinè Oleum crocinum: Hiſpanicè, Olio de acafran: Italicè, Oglio de Zaffarano.

Enarratio. LVII.

Oleum Crocinum, ex Croco facile parari poteſt.

DE OLEO LIGVSTRINO.

Græcè, κύπρινον: Latinè, Oleum Cyprinum, Oleum liguſtrinum, Oleum de alcana: Hiſpanicè, Olio de albena, de alfena: Italicè, Oglio de guiſtrico, Oglio de oliueto, Oglio de chanbroſſene, de caprarodano.

Enarratio LVIII.

Oleum de Alkana. OLeum Cyprinum ſiue liguſtrinum dictum, Mauritanorum oleum de Alkana eſt, quod in nonnullis Hiſpaniæ officinis paratum reperitur: eo verò Mauritani præcipuè pro tingendis crinibus, & caudis equorũ vtuntur.

DE OLEO IRINO.

Græcè, ἴρινον: Latinè, irinum Oleum, Oleum è radice iridis: Hiſpanicè, Olio de lirio cardeno, Olio de lirio de color de cielo: Italicè, Oglio de giglio celeſte.

Enarratio LIX.

Oleum irinum. QVanquam in præſenti Dioſcorides ſubticeat, quam nam Iridis partem pro componendo oleo Irino accipere debeamus, facile tamen quis intelligere poterit, quum nouerit ille radicem huius herbæ partem præcipuam eſſe, vt pote odoram: flores verò vt grauiter olentes dimittendi ſunt: itaq; radix tantum pro Irino hoc conficiendo oleo accipi debet: cæterum Oleum hoc in maximo medendi vſu eſt, quod reſoluit, attenuat, maturat, facilitat ſputum & anhelitum, ſedat tuſsim, & frigidos

dolor

dolores epatis, splenis, & maximè matricis curat, resoluit dura apostemata, emollit durities, confert spasmo, iuncturarum dolori, ac aurium, & narium fœtori, vnicè autem escaras relictas à candente ferramento delet, quod vnum chirurgicis notum esse vellem. Est præterea Elis ciuitas & regio Achaiæ, vt Ptolemæo placet, non verò Arcadiæ, vt multi falso rentur. *Elis ciuitas Achaiæ*

DE GLEVCINO.

Græcè, γλεύκινον: Latinè, gleucinum, musteum.

Enarratio LX.

SIc hoc modo Oleum siue vnguentum hoc confectum, simplex Dioscorides appellat, ad differentiam compositi, quod Columella capite quinquagesimo libri decimi tertij describit, in quo multa & præclara aromata, simpliciaq; odorifera sunt. Vnde illud quoq; non nisi calfaciendi vires possidere credendum est, quod propter Plinium dictum vellem, qui libr.xiij. cap.4. aperte inquit, gleucinum infrigidandi & constringendi vires habere, vnde credendum est, vel quòd Plinius longe aliam descriptionem huius olei nouerit, ab ea quam Columella describit, & Dioscorides in præsenti docet, vel potiùs quòd in eius signanda natura omnino errauerit, quod sanè verisimilius videtur, quum capite 7.libr.xv.ferè cum Dioscoride loquitur dicens, gleucino mustum incoquitur, vapore lento, ab aliis sine igne, circundatis vinaceis diebus viginti duobus, bis singulis permixtum, quæ proculdubio eadem cum Dioscoride in præsenti videntur, vt omnino iudicare sit Plinium in describēda gleucini temperatura errasse, quum calfaciendi vires possideat, non verò (vt ille inquit) infrigidandi constringendiq;. Attamen neglectum minimeq; in vsu hoc Oleum est. *Plinius errat.* *Gleucinum calfacit.*

DE AMARACINO.

Græcè, αμαράκινον: Latinè, amaracinum oleum: Hispanicè, olio de magarca: Italicè, oglio de bruzaculo.

Enarratio LXI.

Parthenium amaracus est apud Diosco. Cotula fœtida parthenium est.

AMaracinum Oleum, non quidem ex Sampsuco maiorana vt diximus cõficitur, sed ex parthenio potius herba. Est enim parthenium vt libro tertio videre est, non quidem matricaria: sed potius herba quædam camomillæ persimilis horridi & tetri odoris, ob quem cotulæ fœtidæ nomen meruit.

DE MEGALIO.

Græcè, μεγαλεῖον: Latinè, megalinum oleum.

Enarratio. LXII.

MEgalinum Oleum exoletum nunc, sicut etiã Dioscoridis tempore est.

DE HEDYCHROO.

Græcè, ἡδύχροον: Latinè, hedychroum.

Enarratio LXIII.

Hedychroi cõpositio.

HEdychroum, vel hedychrum, à coloris hilaritate dictum, idem cum amaracino, vt testatur Hermolaus Barbarus, esse videtur, nisi quòd nomen hoc propriè habet in eo, vbi præstantissimum olim præparabatur. Galen. lib. j. de Antidotis, hedychroi compositionem vel potius pastillos describit, theriacam adornans, vnde Medicus sui temporis Romę ex illis, qui antidotum theriaces præparare non viderunt, ex scriptura confectionem eius aggredi ausus, quærebat apud vnguentarios hedychroon: putans, herbã esse, aut aliquod tale simplex medicamentum; quod hodie quoque multis simile euenire vidimus, & audimus: compositio verò hedychroi à Galeno ibidem inscripta ita habet.

Hedychroi vult magma, mari liras sil i drachmas,
Aequales & amaraci habens, asari: aspalathiq;.
Et iunci teretis, calami qui suauis odore est,
Phu ponti, ligni & succi, quem balsamon edit,
Tres sunto drachmæ: totidem costi cinnamomi,
Myrrhæ sex alias misces, folij malabathri,
Indorum nardi, flauiq; croci insuper aquas,
Quin etiam casiæ totidem, sed pondus amomi

Sum-

Sume duplum, drachmam Chiæ sed mastica habebit,
Hæc etenim debent conspergi cuncta falerno.
Hanc vero compositionem Arabes, andacaron corrupta voce appellant: alij vero diacoralium, cuius vt nomen, ita quoque medicamenta & eorum pondera peruertunt. Quibus de causis, ab illis theriaca falsa, & omnino corrupta parabatur.

DE METOPIO.

Græcè, μέτώπιον: Latinè, metopium.

Enarratio LXIIII.

METopium à galbani ligno denominationem sibi vendicat, quod lignum metopium dicitur, ex eo chalbanum siue galbanum desudat, gummi hodie myropolis frequens, vnguentum vero paratum non habetur. *Metopium Galbani lignum est.*

DE MENDESII COMPOSITIONE.

Enarratio LXV.

MEndesij compositio, ea in regione Aegypti vbi Mendes, id est caper colitur, præparatur.

DE STACTE.

Græcè, στακτὴ: Latinè, stacte, gutta, pinguissimus flos myrrhæ: Hispanicè, storaque liquida: Italicè, storace liquida.

Enarratio LXVI.

STactæ pinguedo recentis myrrhæ tusæ, exiguaque aqua contusæ, & postea prælo expressa est, quæ hodie omnium votis Serapionem imitantium storax liquida est, Qua odoratissima preciosissimaq; ad paranda poma odorifera & suffitus, vnguentarij passim vtuntur: apud verò Psalmistam, vt multi putant, psalmo 44. gutta, siue lachrima nominatur, quum legitur: propterea vnxit te deus, Deus tuus oleo lætitię, præ cõsortibus tuis, myrrha & gutta & casia. At re vera textus Dauidicus non ita habet, vt Hebraica veritas indicat, quæ sic habet. *Stacte storax liquida est.* *Textus Dauidicus emẽdatur.*

אהבת צדק ותשנא רשע על כן משחך
אלהים אלהיך שמן ששון מחבריך:
מור ואהלות קציעות כל בגדותיך:

Quæ ita ad verbum Munsterus Germanus, vir hac nostra ætate doctissimus, & linguarum multarum peritissimus vertit. psalmo 45. sponsis dicato, dicens: dilexisti iustitiam & odisti impietatem, propterea vnxit te deus, deus tuus, oleo lætitiæ, præ consortibus. Myrrham, Aloen, & keiam (redolent) omnia vestimenta tua: hactenus Munsteri interpretatio. In qua mea sententia optime verbum (redolent) suplet, & ex ea satis constat, quàm inepte personatus ille & nō verè Hieronymus, quisq; ille fuerit, guttam pro ahalod, interpretatus fuerit, quum vox ipsa clamet ahalod agallochum Græcorum esse, Romanorum verò lignum aloes: vnde Munsterus emendandus à me quoq; venit, quum verbum aholod, aloen verterit, cùm re vera lignum aloes, & non aloen dicere debuisset, nam aloe succus herbæ est, quem Hebræi sua voce Aloe appellant, ahaloth verò lignū Aloes est, quamobrem Munsterus rectiùs sic interpretaretur, dicēdo, Myrrham, lignum aloes, & keizam (redolent) omnia vestimenta tua: sed quid per keizam intelligere debeamus, quia Munsterus vocem istam inconuersam relinquit, dicamus, quòd multi Rabinorum locū istum enarrantium, per keizod, siue keizam, costum intelligunt, sed revera non sine ingenti, ne dicam pudendo errore, quum costus apud Hebræos kerah dicatur. Est igitur queziod, casia, quæ à cinnamomo vt diximus differt, in quam sentētiam vox ipsa Hebraica legentem trahit, quum casia à caziod deriuata fuit, adeo vt loco keziam, casiam interpretari liceat.

Munsterus Germanus errat.

אלואי

קרה

DE CINNAMOMINO.

Græcè, κινναμώμινον: Latinè, Oleum de cinnamomo: Hispanicè, azeite de canella: Jtalicè, oglio de cinnamomo. Enarratio LXVII.

Cinnamomum vnguentum.

VNguentum Cinnamominū, olim ad prodigium vsq; in pretio habitū nunc verò optimū parari poterit, quia

quia cinnamomi veri copia nobis maximè suppetit.

DE NARDINO.

Græcè, νάρδινον, Latinè, Nardinum vel spicatum.

Enarratio LXVIII.

Vera spica nardi abũdamus.

NArdinum siue spicatum Oleum aut vnguentum, olim fœminis Romanis, & præcipuè diuitibus familiare, nunc vero in officinis, nardinum dictum oleum paratur, an verum dubito: fieri tamen verum potest, quia spica nardi vera abundamus, vt suo proprio diximus capite.

DE MALABATHRINO.

Græcè, μαλαβάθρινον, Latinè foliatum.

Enarratio LXIX.

Verũ malabathrũ habemus.

Μαλαβάθρινον, siue foliatum oleum, sic dictum quia ex Malabathro, ceu malabethro, folio Indico, dicto, concinnetur, exoletum est: In India tamen Lusitani facillime illud conficere possent, & ad nos mittere, quia malabathro frequentissimè vtuntur, bethrum appellantes, nomine antiquissimo patrio hucusque reseruato, vt suo diximus capite. At verum malabathrum hodie nos habere, ex India delatum, verum est.

DE IASMINO.

Græcè, ἰάσμινον: Latinè, Iasminum, Oleum sambacinum, cloum de zambac: Hispanicè, azeite de yasmin: Italicè, oglio de gelsomino.

Enarratio LXX.

FAma tantum & aliorum relatione iasminum cognouit Dioscorides vt quisquis mediocriter eruditus, illius verba pœnitius animaduertens, inueniet. Quum in Perside redolentes flores, Persica voce, Iasme, vel Iosme, quasi odorariam violam dicas, nominatos, reperiri dicat: ex quibus vnguentum suauissimum cõcinnabatur, Iasminum dictum, quo Persæ fœtorem animæ & corporis, multitudine ciborum & ebrietate natum, summouebant. Si enim frutex illi obuius aut cognitus fuisset, proculdubio non silentio eum præteriret, Sed vt sui est moris, deliniaret: at quum tantum aliorum relatione acceperit,

apud

apud Persas ex flore Iosmin nominato. Vnguentum quo virus & fœtor, ob nimia & varia cibaria contractus depellitur, præparabatur, factum est, de eo vt per transennam tantum sermonem fecerit. Est verò Iasmin, frutex hortis familiarissimus, qui non ita pridem è Perside in Europam transportatus fuit. Attollitur enim procero sambuci caudice: sed inde viticosos, frequentes, & prælongos emittit ramulos, topiario operi maximè deseruientes, adeo vt hodie pro cooperiendis topiariis hortorum fornicibus, & testudinatis turriculis, aut concameratis sinubus, ea maximè vtantur. Inest enim illi folium angustum, in obtusum mucronem turbinatum, ex viridi nigricans, flos candidus maximę suauitatis & fragrantiæ, quamobrem & pręcipuæ commendationis, quamuis & luteus hic Ferrariæ, imò per vniuersam Italiam hodie in hortis, pro delitiis, non minoris odoris habeatur: in Babylonico quoq; agro, & cærulei coloris, vt multi tradunt frequens reperitur. Vocant enim Mauritaniæ clasis medici, Iasminum Zambachum, & eius Oleum Zambachinum, quod calfaciendi resiccandique vires habet, præcipuè quod ex albo præparatur. At Serapio capite de Zambach, ex mente Mesue calidum in principio secundi gradus esse inquit, conferreq; humiditatibus, & phlegmati salso, & senibus, ac doloribus à pituita ortis affirmat. Si quis tamen biliosus, calidam temperaturam habens, hos flores plus iustò olfecerit, verendum, ne in sanguinis fluorem è naribus incurrat. Verùm qui Iasminum leucanthemum esse contendunt miro modo cæcutiunt, veluti illi qui pelicenum apud Plinium esse augurabātur. Ex dictis igitur satis liquet, violaceū Oleum, longè aliud esse, ab hoc Iasminino dicto, ac inde Mathiolum Senensem perperam in hac re sensisse. Porrò Pandectarius, ne ab ista chorea eliminetur, per Iaseminum, rosam moschatam Damascenam dictam intelligi, prope finem suarum pandectarum vult, cuius opinionem Ioan. Sinapius Germanus vir varia eruditione præditus, tanquam veram, quum mecum de hac re dissereret, affirmabat.

Iasmin quid.

Iasmin frutex, & luteos flores producit.

Mathiolus

DE MYRRHA.

Græcè, σμύρνα: *Latinè*, *Myrrha*, *Arabicè*, *ler*, *mur*,

mur, & mor: *gallicè, Myrrhe*: *Hispanicè, Myra*: *Germanicè* Mirrhen.

SECVNDA MYRRHA, CAVCALIS.

Caucalis, Myrrha vulgaris, officinarum myrrha.

TERTIA MYRRHA MINEA.

Minea Myrrha, gummi mineum : *Hispanicè, anime negro.*

Enarratio LXXI.

Diminutam hic derelinquit historiam Dioscorides arboris ferentis myrrham, quam Plinius capite 15. libri duodecimi compleuit, dicens: Est arbori, altitudo ad quinq; cubita, nec sine spina, caudice duro & intorto, crassiore quàm thuris, & ab radice etiam quàm reliqua sui parte, Corticem leuem similemq; vnedoni, scabrum alij spinosumque dixere, folium oliuæ, verum crispius & aculeatum, Hæc Plinius. Defluit igitur lachryma ex hac arbore incisa, quæ myrrha dicitur. Aliquando tamen in trunco ipsius arboris, lachryma ipsa cõcrescit. Quę omnibus præstantior est troglodytica, hodie apud Lusitanos simul & reliquos Hispanos, in officinis, sub nomine belzuini amygdalini, reperta lachryma leuis subnigra vndiq; sibi concolor, fragilis, quæ confracta, album quid vngues humanos, vel amygdalas dealbatas referés, ostendit: vnde Lusitani, qui ex India eam adferunt, belzuinum amygdalinum vocant, vt inter eam, & alteram nigram, proprie belzuinum bonum, siue vt illi dicunt, à boninas, differentiam ponant, de quo capite de laserpitio sermo agitur. Verùm inest huic de qua agimus lachryma, myrrha troglodytica dicta, quam Hispani belzuinum amygdalinum vt dixi vocant, sapor amarus, odor vero bonus, sed ita acer & vehemens ac intensus, vt omnes assistentes, quum ex ea suffitiones fiunt, in sternutamenta prorumpant, qua de causa, indies magis ab Hispanis despicitur, delicatioribus odoramentis abundantes. Hunc odorem considerans Dioscorides grauem odorem myrrham habere dixit: Galenus verò libro primo de Antidotis,

Arbor Myrrha qualis.

Optima Myrrha belzuinũ amygdalinum est.

Belzuinũ à boninas.

tis, eam gratiſsimi odoris eſſe tradit, quem ita eſſe deprehendimus intenſiorem tamen, ſed animaduertendum, quòd Galenus ibidem à Dioſcoride diſcrepat, quia mirrham Mineam, à regione in qua naſcitur, ſic dictam, præſtantiſsimam facit, quam tamen Dioſcorides, vt improbam & cæteris myrrhæ ſpeciebus peiorẽ derelinquit. Hanc vero lachrymam belzuinum amygdalinũ dictum, raro aut nunquam Italia vidit, qua de cauſa non mirum eſt, ſi Manardus vir diligentiſsimus lib.vj. ſuarum epiſtolarum dixerit, nõ ſolum optima, ſed etiam bona myrrha caremus: ex hac vero myrrhæ ſpecie ſtacte præcipuè conficitur, deſtillatur cum colore tum odore & ſapore illi maxime conueniens. Cæterum vulgata & communis myrrha, Dioſcoridis caucalis eſt, arida, colore nigro, & velut ab igne torrida, quæ ex India quoq; præcipuè inſula Farico dicta ad nos adfertur. Hanc vero falſo nonnulli bdellium apud Dioſcoridem eſſe contendunt: Non hic tamen prætaeribo, quin admoneam id quod Gal.lib.j. de Antidotis ſcriptum reliquit: ſcilicet quòd ſuo tempore myrrha adulterabatur ſucco arboris calpaſi dictæ, vnde ſuccus iſte opocalpaſus dicitur, omnino venenoſus, & vitæ humanæ aduerſus, vt hac ſua hiſtoria indicat ſic dicẽs: At opocalpaſon lethale eſt, multoſq; forte fortuna noſtris temporibus propter inſcitiam myrrhæ, quæ opocalpaſon habebat interiiſſe nouimus, &c. Quæ vero hæc arbor calpaſon dicta ſit, aut eius ſuccus, nõ opus eſt ſcire, quum venenoſa, & humano generi inimica ſit: Plinius verò eam opocarpathum appellat. Myrrha vero Minea, vel Aminea dicta, hodie quoq; in Luſitania, & vniuerſa Hiſpania paucis mutatis literis habetur, vt capite de cancamo diximus, gummi ſcilicet aniimum appellantes, cuius duo genera habentur, album & nigrum: Nam album cancamum eſſe, ex Briſoto didicimus: nigrum vero, Minea hæc Dioſcoridis myrrha eſt, quæ ex proceris arboribus decidit, nullo cogente artifice, aut vulnere in arbore facto. An vero Minea hæc regio, Mina hodie dicta regi Luſitaniæ parens, ſit, coſmographis inquirendum relinquo. Scio enim in hac regione aniimum optimum quoq; reperiri, à qua quotannis Luſitani noſtri, in Portugalliam adferunt. Galenus vero, Minæam vt diximus myrrham,

Cõciliatio inter Galenũ et Dioſcoridem.

Myrrham verã Italia raró vidit.

Communis myrrha caucalis Dioſcoridis eſt.

Opocalpaſon Plinius opocarpathũ appellat.

Aniimum duplex, album & nigrum.

inte

inter cæteras ſpecies præcipuam collocauit, qua de cauſa, in illo textu libri de Antidotis, aut in hoc Dioſcoridis mendam eſſe ſuſpicor quum Dioſcoridi ex diametro contradicat, calidum enim hoc gummi eſt, odoriferum, ſuffitionibus adaptatum: quo capitis præcipuè dolores frigidi propulſantur.

Bœotica vero myrrha, voce tantum nobis nota eſt: ne tandem ordinem prętermittamus Gal. de myrrhę viribus & dotibus, ita proſequitur, lib. 8. de Fac. ſimpl. medicam. dicens: ſmyrna ſecundi eſt ordinis calfacientium & exiccantium, vnde capitis vulnera glutinat, ineſt illi amaritudo non exigua, qua fœtum & lumbricos enecat, eiicitq;: Habet etiam & abſtergendi vim moderatam, quare ocularibus miſcetur medicamentis, & iis quę ad veterem tuſſim atque anhelationem adminiſtrantur, myrrha verò Bœotica, vim habet calfaciendi, fundendi, & emolliendi.

Bœotica myrrha.

Myrrha calida & ſicca eſt in ſecundo ordine.

DE STYRACE.

Græcè, Στύραξ: Latinè, ſtyrax, ſtorax calamita: Hiſpanicè, ſtoraque: Italicè, ſtorace, ſtorace calamita. Arabicè, Miha, Meha, Mehaha, et Aſtarach.

Enarratio LXXII.

STyrax, communiter in officinis ſtorax calamita dicitur, cui calamitę inditum cognomen eſt, ex Galeno libro de Antidotis, vbi examinans ille ſimplicia theriacam adornantia, ſtyracem è Pamphilia in calamis aduectum, tanquam meliorem laudat, vnde calamita dictus eſt, quo fit vt medici noſtri temporis, quum Styracem bonum in compoſitionibus iniiciendum cupiunt, ſtyracem calamitam deſcribant, nec ſane immerito, quum eo loco Galenus, ſtyracem iſtum calamitam, cæteros ſtyraces ita ſuperare viribus tradat, ac vinum optimum falernum cætera vilia vina in tabernis proſtantia ſuperat: ita enim Galenus, ne eius deſideres verba, inquit: ſtyracem conſtat iniiciendum eſſe, qui in arundinibus ex Pamphilia affertur, quique paucisſimis gignitur, & tanto diſcrimine, à copioſo hoc ſtyrace euariat, quãto falernum vinum ab eo quod in tabernis venundatur: attamen ex ipſius genere capere oportet, pallidisſimum: conſtat autem & odore hunc eſſe

Styrax unde calamita dictus.

Stirax calamita optimus eſt.

valentissimum, & gustu nihilo minus. hactenus Galeni verba: ob quæ Manardus Ferrariensis credidit textum istum Dioscoridis, mutilum esse, & vice catabalites, legendum esse, calamites: qui mea sententia, fallitur, quum Gabalites vt Marcellus optimè interpretatus est, ad Plinij mentem legi debeat, non vero catabalites, vel calamites: sic enim Plinius lib. 12. cap. 25. inquit: Proxima Iudææ, Syria supra Phœnicem styracem gignit, circa Gabala, & Maratuca, & Casium Seleucium montem, verbum enim illud gabala nobis annotandum venit, vnde Gabalites merito apud Dioscoridem legitur, in quam quoq; lectionem eunt viri multiplici eruditione præditi, Hermolaus Barbarus, & Ruellius Gallus. At Plinius, eodem quoque loco præter styracem ante laudatum, illum quoque optimum facit, qui ex Pisidia, Sidone & Cypro affertur: nam Cretēsem vt improbum dimittit, Imò rationem reddit, cur styrax fere continuo purulentus reperiatur: quia (vt ait) in eo pennati vermiculi circa Canis ortum aduolant, & illum rodentes, in scobem vertunt. adulteratur verò styrax, cedri resina, gummi Arabico, melle & amygdalis amaris: at nostris temporibus, syncerus, purus, ex Zana apud Indos insula, styrax portatur, qui inter suauissima ac pretiosissima odoramenta habetur.

Manardus Ferrariensis fallitur.

Stirax cur purulētus reperiatur

Stirax optimus ex Zana Indiæ insula portatur.

DE BDELLIO.

Græcè, βδέλλιον: Latinè, bdellium: Arabicè, Molochil, Molochal, Mochol, & Mochel.

Enarratio LXIII.

BDellium gummi officinis triuiale est, quo maxime pro laxandis atque emolliendis tumoribus vtimur, rarò tamen bonum & sincerum quale à Dioscoride describitur, habetur: scilicet, pingue, amarum, translucidum, taurino glutini simile, & nescio quid album, vngui humano persimile habens, quod quum incenditur odorem ex se mittit, falso enim opinantur, qui vulgatam myrrham, Dioscoridis bdellium esse dixerunt, quum multum inter se dubio procul differant, si quis vero bono caruerit bdellio, Galeni cōsilio in suis Succedaneis, eius loco arborum muscho vtatur. Cęterum, bdellium hodie nō Scythicum, aut

Bdellium optimum.

Myrrha vulgaris nō est bdellium.

Muschus arborū pro bdellio.

aut Arabicum myropolæ appellant, sed Iudaicum potius, sub cuius nomine Serapio libro suorũ simplicium, de eo mentionem facit, eadem illi tribuendo, quæ Dioscorides huic suo tribuit, vnde bdellium Iudaicũ Serapionis idem cum bdellio Dioscoridis esse, certum est. Aliud vero bdellium Serapio describit, quod ex Mecha bdellium appellat, nasciq; in quibusdam cubitalibus palmis, ciphilionibus dictis, tradit, quas Hispani pro victus vsu habẽt, easq; sua voce palmites, siue palmitos, vocant. De quibus capite de palmis multa dicemus. Galenus vero bdellij facultates describens, ita inquit, lib. 6. de Facult. simpl. medic. bdellium quod Scythicũ nominant, estq; acrius & resinosius, emollientis admodum & efficacis virtutis est. Arabicum autem quod splendidius est, magis quam emollientia exiccat, videturq; in potu sumptum calculos renum frangere, tum vrinas ciere, & crudorum flatuum discursus, præterea laterum dolores, rupturasque sanare.

Bdellium. Iudaicũ verum bdellium est.

Bdellium ex ciphilionibus.

Bdellij temperatura.

DE THVRE.

Græcè, λίβανος *: Latinè, Thus : Arabicè, Ronder, Conder, vel Cateth : Hispanicè, enciẽso : Gallicè, encens, Italicè, incenso, Teuthonicè,* Vveirauch.

Enarratio LXXIIII.

THus officinis notissimum, cuius duo præcipua genera nominantur, masculum & fœmina: est enim masculum quod sic à specie testium vocant, mammosum cum hærente lachryma priore consequuta. Deprehenditur autem verum thus, quia facile accenditur ad ignem, nec ex eo cinis relinquitur aliquis: olim ex Arabia præcipue aduehebatur, nunc vero ex regione Seyr apud Indos cognominata ad nos portatur. Est verò maximus eius vsus in lustrandis mortuorum cadaueribus, & mirum dictu, vt hic mos per omnes ætates, inter omnes ferè gentes & religiones inoleuerit. Sed magna inter authores disputatio est, qualis thurifera hæc arbor sit, nec adhuc, quod scio inter illos est decisum, quare hac in parte lectorem ad Theophrastum amandabimus, & eius interpretem Plinium, illum cap. 4. lib. ix. hunc vero cap. 13.

Thuris duo genera.

Thuris vsus.

lib. xij. in quo, vt obiter hoc admoneamus, legi debet CCC. non vero, MMM. De thuris vero viribus, ex Galeno, ſequenti capite legito.

DE THVRIS CORTICE.

Græcè, φλοιὸς λιβάνυ: *Latinè*, *cortex thuris.*

Enarratio LXXV.

Thus calfacit ſecundo ordine, deſiccat primo.

Cortex thuris, ſiue corticoſum thus, lachryma thuris cruſtæ coniuncta dicitur, quæ conſtringendi ac exiccandi vires potentiores, quàm thus habet, vnde Marcellum Virgilium in hac re non rectè ſenſiſſe dicendum eſt, quum dicat, quod in cortice thuris laudatur, thus eſt. De thure verò, ac eius cortice, ita Galenus libro ſeptimo huic negocio dicato, tradit, dicens: libanotus, excalfacit ſecundo ordine, deſiccat primo, habet quoque aſtrictionem puſillam, cortex eius euidenter aſtringit, deſiccatq; in ſecundo ordine, eſt autem craſsiorum partium quàm thus, & minimum acrimoniæ poſsidet, quare in hæmoptoicis, ſtomachicis, cœliacis, & dyſentericis eo vtimur: Ramus eius, ſiccioris & calidioris eſt facultatis quàm ipſum thus, adeo vt ad tertium vſque exceſſum perueniat: habet vero etiam & abſterſorium quiddam, vnde expurgare & implere oculorum vlcera poteſt.

DE MANNA THVRIS.

Græcè, μάννα λιβάνυ: *Latinè*, *Manna thuris*, *offic. olibanum.*

Enarratio LXXVI.

Olibanum officinarũ eſt Græcorum manna.

Serapio cõfundit græcorũ mannã cũ manna Arabũ.

Manna thuris, officinarum olibanum eſt, non verò Arabum manna. Quum huic laxandi, atque ſubducendi aluum vis inhæreat: illi vero adſtringendi potius: Vnde Serapio hæc non animaduertens, vtranque ineptè admodum confundit. De hac verò Græcorum manna, Galenus libro tertiodecimò Methodi medendi ita diſſerit: Manna (inquiens) eſt purgamentum thuris, leui aſtrictione prædita, atque hoc etiam nomine thure ipſo ad nonulla vtilior. Thus enim puris tantum mouendi facultatem obtinet vtpote nullã aſtringendi vim habens, magiſque

giſque id facit, quod pinguius ex eo eſt, & magis albicans, ſicuti etiam quod flauum ex eo magis eſt validiùs ſiccat: Mannæ verò etiam corticis thuris paululum eſt admixtum, vnde ſcilicet adſtringendi vim habet, ipſe verò cortex thuris, tum adſtringit, tum exiccat inſigniter: Itaque ad moderatiores ſanguinis profuſiones eo vtimur ſolo, ſicut etiam ad validiores ſolo vſto, ſed tunc cribrato, & in molliſsimum puluerem redacto. Item lib. v. eiuſdem voluminis, inquit, eſt autē manna medicamentum quod magis quàm thus aſtringit. Quā de cauſa non immerito Galenus per totam eius doctrinā, eo præcipuè in libro, cui titulum de compoſitio. medicament. κατὰ γένη eſſe voluit, ab initio libri, vſque ad calcem tanquam conſtringente medicamento, in omnibus ſuis adſtrictoriis medicamentis & compoſitionibus vtitur, velut cæteri Græci, & Latiniores homines, inter quos Paulum eſt videre, Aëtium, Oribaſium, Alexandrum Trallianum, & ante hos, magnum illum & admirādum Hippocratem: ex Romanis vero, Corneliū Celſum, Quintum Serenum, vtrunq; Plinium, quibus & Scribonium Largum adiungere eſt. Ex iis enim Plinius vir grauiſsimus cap. 14. lib. xij. quo de thuris generibus agit, inquit. Micas concuſſu eliſas mannam vocamus. Quibus omnibus ſatis manifeſtum eſt, mannam hanc Græcorum, prout Dioſcorides in præſenti loco teſtatur, adſtringēdi vires habere, non verò laxandi: At quum in hac re perplexior eſt controuerſia, quàm quæ paucis explicari queat, non abſurdum mihi fore videtur, Si Manardi Crinitique verba de hac re hic ſubſcripſero, vt ſtudioſi iuuenes legendo veritatem comprehendant. Hi vero, Manardus atque Petrus Crinitus, quanta olim inter ſe neceſsitudine fuerint cōiuncti ipſius Criniti verba teſtātur. libro de Honeſta diſciplina. xviij. capite 4. Qui quum Varronis locum fœdiſsimè deprauatum, ad vxorem Fundaniam ſcriptum, in priſtinum nitorem reddidiſſet, nullum alium præter Manardum ſibi iudicem requirit, tantum illius hominis eruditioni videlicet tribuens. Antea tamen quàm ad ea ſubſcribenda deueniemus, pauliſper, de Arabum Manna cōſonum erit diſſerere: Eſt igitur manna, ros melleus, condenſatus, deſcendens in quibuſdam locis, ſuper arbores, vnde

Manardi & Criniti amicitia.

Māna Arabum quid.

colligitur, pro emolliendis diuitum ventribus accomodatus, ex præcipuis autem vnde cadit locis, Calabria est: vbi præcipue singulis æstatibus descendit, & ab omnibus passim colligitur, trium videlicet generum, vnum suprà folia, quod perfectissimum est, à vulgo dictum manna de folio: Alterum super ramos & caudices arborum cadit, primo deterius, sed crassius & corpulentius: Tertiũ verò super terram, cæteris deterius. Quæ verò manna, super lapides cadit, mea sententia cæteris generibus nobilior censenda est, Dicitur verò Calabrensis manna hæc, mastichina, quæ tanquam præcipua celebratur, & in pretio hodie habetur. Est præterea, alia orientalis, quæ ex monte Libano, & aliis locis Venetias portatur, aliquando granulosa, nonnunquam verò liquida mel referens portatur: primam Arabes mannam absolutè appellant. Secundam verò tereniabim. An verò manna hæc priscis nota fuerit, vel de ea sermonem aliquem fecerint, in dubium hodie multi vertunt: cui quæsito facilè respondemus, quòd Galenus libro tertio de Facult. Alimentorum, capite de melle, huius mannæ mentionem fecit, in æstate dicens, super arborum herbarumque folia, mellis quam plurimum repertum fuisse, vt gaudio exultantes rustici cantauerint, Iupiter mel plue, apud suos rarò id accidere affirmans, secus autem in monte Libano, vbi singulis annis, expassis super terram velleribus, mel à concussis arboribus decidens excipientes, ollas, ac fictilia plena referant, vocantq; illud roscidum mel, vel mel aërium. Sic enim Galenus, vt omnes noscant, loco citato, id est capite 39. inquit: Memini aliquando, quum æstate super arborum ac fruticum herbarumque folia, mel quam plurimum fuisset repertum, agricolas velut ludẽtes cecinisse, Iupiter melle pluit, & subdit huius rationem reddens, præcesserat autẽ nox, vt per æstatem bene frigida, nam tum tempus anni æstiuum erat, pridieque calida & sicca fuerat aëris temperies, peritis quidem naturæ interpretibus videbatur halitus è terra & aquis, à Solis calore sublatos, ac inde exactè tenuatos ac coctos, à frigore secutæ noctis concretos coaluisse: apud nos verò rarò id accidit: In monte autem Libano quotannis persæpe, itaque coria super terram extendentes, & arbores excutientes, quod ab eis defluit

Mãnæ tria genera.

Manna supra lapides cadens melior est.

Gal. mannã nouit.

excip

excipiunt, & ollas ac fictilia melle implent, vocantque id mel roscidum & aërium. Hæc Galenus, in quibus mannam descripsisse satis constat, quam quoque Suidas vir Græcus & doctus syluestre mel è cœlo cadens appellitat. Plinius quoque illius mentionem fecit libro vndecimo, capite duodecimo, dicens: venit hoc ex aëre, & maximè siderum ortu, præcipueque in ipso Syrio splendente fit, nec omnino prius Vergiliarum exortu sublucanis temporibus, itaque cum prima aurora folia arborum melle roscida inueniuntur, at si qui matutino sub diuo fuere, vnctas liquore vestes, capillumq; concretum sentiunt siue ille est cœli sudor, siue quædam syderum saliua, siue purgantis se aëris succus, & cætera. Non minus Pomponius Mela hanc mannam attigisse videtur, in sua Cosmographia, præcipuè in Indiæ descriptione, quum dicat, India tam pinguis alicubi, & tam feracis soli, vt in ea mella frondibus defluant: Nec enim augurari est per hæc mella, aliud intellexisse Pomponium, quàm mannam, mel aërium dictam. Quæ quoque multis in locis hodie super arboribus cadit, vt apud Rhagusium, vnde quoque colligitur, & Venetias & Anconam affertur. Manuel Cirnius vir nobilis & magnificus, qui apud Belgas Lusitanorum regi à negotiis erat, frequenter mihi dicere solebat, Portugallenses rusticos, erat enim ille ex Portu ciuitate oriundus, inuenire solitos super arborum foliis rorem melleum, qui mox in speciem saccari condensaretur: qui quidem ros, quoties (non enim quotannis defluebat) è cœlo descenderet, fertilitatem illius anni insignem prædicebat, Fuit igitur, vt receptui canamus, manna antiquis satis cognita, quam in vsum medicum non traxerunt, quum illius facultates penitus ignoratas habebant: quas Arabes dignoscendas in praxim aduocarunt: & ea de causa Auerrois Cordubensis, videns post Galeni tempora, mannæ in re medica vsum, dixit eam post Galenum inuentam esse. Cæterum manna, vt placet Auicennæ & Mesue, temperata existit, ad caliditatem aliquantulum vergens, Auerrois verò eam calidam & humidam constituit, quæ aluum cit, debiliter tamen per se sola: qua de causa syrupum rosaceum solutiuum, aut tamar Indorum decoctum, casiamue fistularem, aut

Suidas. *Plini. mannæ mentionem fecit.* *Pomponius Mela.* *Manna apud Ragusium inuenitur.* *Græci mãnæ vires ignoratas habebant.* *Arabes mãnã in usum traxerunt* *Manna tẽperatura.* *Actuarius.*

mel roscidum

rhabarbarum illi adiungimus. De ea vero & cassia fistulari Actuarius, vir Græcus, inter recentiores connumerandus, ita loquitur. Hæc perquàm moderate purgant, nimirum casia nigra & manna, casia quidem tribus aut quatuor drachmis sumpta, vix moueret aluum: Manna vero etiam maiore modo quàm casia sumenda est, & flauam bilem simplici ratione pellit: Casia vero ipsa flauam bilem, sed magis retorridam, & quæ iam in atram degenerauit, extrahit, quinetiam pituitam educit mediocrem: cæterum præbemus vtranq; quibus potentius medicamen aliud dari non potest, nimirum pueris & fœminis vtero gerentibus, commoditate quadam, & necessitate vrgente repræsentamus, ex iis quibus exuperans febris reliquorum medicaminum vsus respuit. Manardi autem ac Petri Criniti verba consultò prætermittimus, quum ea suis locis lector percurrere poterit: est enim locus apud Petrũ Crinitum, lib. xxv. de Honesta disciplina capite 7. apud Manardum vero, epistola quarta sui voluminis, eidem Crinito dicata.

DE THVRIS FVLIGINE.

Enarratio LXXVII.

Αἰθάλη λιβάνου, Thuris fuligo est, quæ thure cremato fit, & in officinis non præparatur.

DE PICEA ARBORE.

Græcè πεύκη: *Latinè, picea arbor: Hispanicè, Pino negro arbor: Italicè, pezo: Germanicè,* Fiechten, forhnen. *Arabicè, Artz, vel ars: Germanicè,* Rot. Dannenbaum.

PINVS.

Græcè, πίτυς: *Latinè, Pinus, Pinus hortensis Pinus vrbana, Pinus domestica: Hispanicè, Pino aluar arbor: Italicè Pino, Germanicè,* Zirbelbaum. *Arabicè, Sonobar: Germanicè,* Hartz baum. *Gallicè, Pin.*

Pinaster.

PINASTER.

Pinaſter, Pinus ſylueſtris: Hiſpanicè pino, Pinheiro brauo: Italicè, Pino ſylueſtre: Germanicè, Vvilder zirbelbaum.

Enarratio LXXVIII.

LOngum profectò nec minus difficile eſſet, omnes Pini ſpecies percurrere: illius tamen (Theophraſto authore lib. iij. de Hiſtoria plantarum, cap. 10.) duæ ſunt ſpecies, altera vrbana, altera verò ſylueſtris. Sylueſtris verò in Idæam & maritimam partitur, nam Idæa id eſt, montana, rectior, celſior, materieq; craſsior eſt: Sed maritima folio ornatur tenuiori, imbecilliori, & cortice leuiori, ad coriaq; vtili, in qua nux conſpicitur, rotunda breuiq; dehiſcens, in Idæa verò, tanquam nux ſylueſtrior, oblongior eſt, viridis, minusque hiſcens. Hæc ad Theophraſti mentem, quæ vera eſſe, nullus hucusque in dubium traxit, præter vnum Mathiolum Senenſem, qui omnino hæc ſuo iudicio tantum fultus euertere conatur, dicens ſe in ſylueſtri maritima pinu obſeruaſſe, nuces nõ quidem rotundas, ſed oblongas potiùs, ſolidas difficulter dehiſcentes: in montana vero non oblongas, ſed breues & ad aperiendum faciles. At nos revera Theophraſtũ verum vniuerſaliter dixiſſe hucusq; obſeruauimus, ac Mathiolum aut non rectè apprehendiſſe, aut potiùs vt noui aliquid aliis dixiſſe videretur, in medium hæc adferre voluiſſe. Verùm vltra ſylueſtris pini iam enumeratas ſpecies, aliæ plures reperiuntur, quæ quum ad rem medicam parum faciant, eas nunc curioſiùs non conſectabimur: ex quibus velut cæteris, reſina alba vſui medico colligitur, non minus quàm operi fabrili deſeruientes tabulæ, quæ proculdubio nõ meliores ſunt, (vt autumat Plinius) quàm cæteræ quæ ex aliis arboribus reſinam ſtillantibus, parantur: quum quæ ex larice fiunt ſcandulæ, primatum obtineant, cum firmitate: tum temporum diuturnitate. Sic enim Plinius libro decimoſexto, capite decimo de ſcandulis, id eſt ligneis tegulis, prodit: Scandulæ è robore aptiſsimæ, mox è glandiferis aliis, fagoq;, facillimè

Mathiolus ineptè Theophraſtum reprehendit.

ex omnibus quæ resinã ferunt sed minimè durant, præter quam è Pino. Iis enim videtis Pliniũ pini tabellas magis laudare, quàm quæ ex cæteris arboribus resinam ferentibus, fiunt, quum tamen hoc falsum sit: scimus enim nos ex omnibus Pini generibus, Laricis materiam, duriorem, firmiorem, & temporis iniuriis magis resistentem esse: proinde in isto Pliniano loco, mendam subesse, non tamen Plinium errasse omnino dicendum est. Theophrastus autem loco citato, morbum pinis euenientem describit, dicens, quum Pinus in tedam vertitur, strangulatur ac emoritur: quæ verba Plinius libro allegato omnino corrumpit, quum quæ de pino Theophrastus inquit, Plinius larici tribuat, inquiens: laricis morbus est, vt teda fiat. Ruellius verò hæc animaduertens, Plinium defendere, ac eum ab errore vindicare conatur, proponens, non mirum esse, si multa quæ Theophrastus Pino tribuit, Plinius larici adscribat, quum larix pino facie, situ, & perpetua fronde similis sit: in quibus satis constat Ruellium nunquam laricem vidisse, quum laricem perpetua coma describat: quod falsum esse, certiùs est, quàm vt à nobis probari oporteat, quum larici folia hyemis tempore decidant, nec cum pino similitudinem aliquam dictu dignam contrahat, quum Larix arbor sit ingentis proceritatis, cortice crassissimo, & illo quidem crebris rimis interciso, in quibus rufus color quidam apparet: nam rami in hac arbore gradatim circumdãtes truncum incedunt, qui in summo arboris, inter se multi nectuntur complicanturq́;, ad luteum vergentes colorem & optimum ex se spirantes odorem, folia porrò densissima sunt, oblonga, tenella, & strictiora quàm quæ pini, non tamen cuspide acuminata, quæ autummi tempore ex viridibus pallida facta, facile decidunt, adeo vt per totam hyemem hæc arbos ex omnibus resinam ferẽtibus, sola frondibus, denudata maneat, interdum enim larix iuuenescit: cupresso in totum persimilis est, minimè verò pino, vt Ruellius credidit. Producit præterea arbor hæc flores ineunte vere purpureos, grati odoris vsui admodum gratos, deinde vero fructum nuci cupressi persimilẽ iucundi quoq; odoris: In quo Plinius taxãdus quoq; à nobis venit, quum crediderit ipse laricem sterilem esse. Cæterum laricis lignum,

Laricis materia cæteris pini speciebus firmior est.

Plinius errat.

Ruellius errat.

Larix arbor qualis.

Plinius taxatur.

lignum, vt diximus durissimum est, ac firmissimum, qua de causa fabricæ maxime expetitur, igni quoq; aptissimum est, vt experientia comprobatum habet Mathiolus Senensis, qui apud Tridentum, igne non nisi ex ligno laricis constructo, ferri venam percolari tradit, vt hinc facile est iudicare, quanto errore deprehensi sint, Plinius, Vitruuius, & alij plures, qui contendebant laricis lignum in igne non vri, quum re vera apud Brixienses laricis carbones in maximo sint vsu, & vt experiētia nos quoq; compertum habemus, ligna sicca laricis, maximo impetu ob nimiā vnctuositatē vruntur, ex quibus carbones optimi quoq; parātur. In larice agaricus non nisi generosus & optimus nascitur, vt suo dicemus loco. Ex larice quoque in officinis præclaram & multis encomiis dignam illam resinam liquidam habemus, quam loco terebinthinæ veræ arboris terebinthi, terebenthinam vocamus, & eam in actum practicum trahimus, quæ non nisi caudice arboris perforato ab artifice in æstate destillat, & eam vasculis ex cortice piceæ colligunt, candidior autem terebinthina ea est, quæ ex iunioribus arboribus exit, turbulentior verò, quæ ex vetustioribus. Reperitur quoque in caudice laricis, non nisi vetustissimi, medullæ vice, album quoddam corio persimile, quod pro constringendis, & agglutinandis vulneribus, ac cōpescendo sanguine vndecunque fluxerit, multi vsurpant. Sunt præterea arbores quoque ex quibus resina destillat, multum inter se similes, adeo vt nisi quis multum in eis exercitus fuerit, discrimen ponere nesciat, ex quibus picea & abies præcipuè sunt, vtraq; enim in longitudine, crassitie figura & frondibus, idem habet, nam rami tanquā brachia, à duobus lateribus in trunco oriuntur, vt in crucē nasci merito quis dixerit, ita quoq; & folia in ramusculis ad illum modum enascuntur, oblonga, & dura, sed in hoc inter se differunt, quòd folia piceæ obscuriora multo sunt quàm quæ abietis, item cortex piceæ ad nigredinem quoque vergit, qui tanquam corrigia facilè complicatur: Abietis vero cortex potiùs albicat, quum complicatur, illico disrumpitur: iis addamus, quòd rami piceæ terram versus curuantur, id quod abietis ramis non accidit, imò & lignum piceæ pulchrius est, & vtilius, venas directiores habens, & nod

Therebinthina vulgaris, laricis est.

Abies & picea arbor similis.

& nodos pauciores, sola fœmina picea fructum parit: & quāquàm Plinius tradat abietem masculum & fœminam quoque fructum producere, in multis tamen regionibus, sterilem vtranque conspicimus, velut apud Tridentinos, & nemora Rauennæ. Verùm, gignit picea plerunque resinam suam obduram, densam, inter corticem & trūcum concretam, quanquàm aliquando, sed rarò liquidam quoque emittat, & illam quidem lariceæ similem. Ex abiete quoque oleum abietis siue abiegnum dictum extrahitur, quod non solum ex caudice, sed ramis, vesicis affectis, intra quas resina ipsa siue oleum abiegnum contentum est, diuellitur, de quo plura legito cap. 82. huius præsentis lib.

Picea arbor.

Oleum abietis.

DE STROBILIS.

Græcè, στρόβιλοι, πιτυΐδες: Latinè, strobili, nuclei pinei: Hispanicè, pinhones mundados, Gallicè, Pignons, Germanicè, Zirbelnuss, pineen.

Enarratio LXXIX.

Loch de pino.

Pityides nuclei sunt pinei, in conis id est nucibus pineis arboris inclusi, quibus hodie in officinis ad Hippocratis vestigia, eclegma, id est loch, siue lambetiuum dictum, à pino nominatum præparatur, pectoris non nisi, & pulmonis vitiis accommodatum, is enim fructus vires reficit, & vt de eo refert Galenus libro secundo de Facul. simplic. medic. boni ac crassi est succi, multumque nutrit: non tamen facilè coquitur: Appellant autem nunc Græci ipsum non conon, sed στρόβιλον.

Pinei nuclei.

DE LENTISCO.

Græcè, σχῖνος, Latinè, lentiscus: Hispanicè, lentisco arbor, mata, arueira: Italicè lentisco, Arabicè, daru: Gallicè lentisque.

Enarratio LXXX.

Lentiscus.

NAscitur lentiscus in vniuersa fere Hispania, & Italia aliquando arborescens, quandoque vero ex trunco, multos & subtiles emittens ramulos, quibus folia perpetuo viridantia qualia in arboribus pistatiorum videmus, insunt, sunt enim illa vt noscas, oliuæ foliorum figuram imitantia nunquam vt diximus, ab arbore decidentia, ob

quæ

quæ Cicero de lentiſco ita cecinit, libro de diuinatione, vt poſtea Plinius libro 18. capite 25. ſubſcripſit: ad hunc modum. *Cicero de lentiſco.*

Iam verò ſemper viridis ſemperque grauata
Lentiſcus, triplici ſolita eſt grandeſcere fœtu,
Ter fruges fundens, tria tempora monſtrat arandi.

Eſt verò fructus, quo arbore iſta ornatur, figura, magnitudine, & colore baccarum ſambuci, ex quo oleum confici diximus, ab Hiſpanis in maximo vſu habitum, præſertim pro inficiendis chirothecis, quod ſua voce à mata appellitant, deſudat enim arbor hæc reſinam, quam maſtichem vocant, non ſolum in Chio inſula, ſed etiam vt Auicenna rectè dixit, & nos ipſi experientia compertum habemus, in Hiſpania, & Italia. Theophraſtus verò maſtichem ex India aduehi, & ex frutice quodam ſpinoſo colligi, ac ixine appellari tradit. Verùm Galenus de Lentiſco libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum ita inquit. Ex aquea eſſentia leuiter calida, & terrena frigida non pauca, lentiſcus conſtat, deſiccat itaque ſecundo ordine completo, aut tertio incipiente, in caloris frigoriſque medio conſiſtens quodammodo, aſtringit autem ex æquo moderateque omnibus partibus ſuis, ſuccus bibitur & per ſe, & cum aliis medicamentis, quæ dyſenterias & alui affectus ſanant: Quin & ad ſanguinis expuitiones, fluores muliebres, necnon ſedis vuluæque procidentias idoneus eſt, vtpote ad hypociſtida nonnihil accedens propè. Non præteribo in præſentia quin reuocem in memoriam, quòd hodie velut Dioſcoridis tempore, ex lentiſco dentifricia pro purgandis dentibus apud Hiſpanos parantur, ita enim Dioſcorides in præſentia (inquit) viridibus ex lentiſco dentifriciis, pro arũdinacea acie frictione dentes vtilius exteruntur.

Maſtix. *Lentiſci tẽperatura.*

DE MASTICHE.

Græcè, μαςίχη, Latinè, maſtix, reſina lentiſcina: Hiſpanicè, almaſtiga: Italicè maſtiche, Arabicè, maſtech, maſteche, vel maſtiche: Germanicè, Maſtix.

Enarratio LXXXI.

Mastix.

MAstix, lentisci resina est, quę & si in Hispania & Italia proueniat, adeo tamen in parua quantitate reperitur, vt de ea colligenda homines nullam habeant curam: in Chio verò insula ita feliciter nascitur, vt non mediocre vectigal quotannis ex ea ciues habeant, ex qua mastichinum oleum in officinis paratum reperies, vt suo diximus loco, quo frequentissimè vtimur, præcipuè pro roborando ventriculo, & vt tradit Galenus de mastiche lib. vij. de Facultatibus simplicium medicamentorum candida quidem & Chia, astringit simul emollitq;: proinde stomachi, ventris, intestinorum iecorisq; inflammationibus competit, vtputa secundo ordine excalfaciens & siccans: nigra verò quæ Aegyptia dicitur, magis desiccat, minúsque astringit, quamobrem aptior est ad ea quæ validiorem digestionem per halitum postulant, porro oleum quod prę-cipuè ex Chia conficitur, similis est cum mastiche facultatis. Cæterum, quum camphora siue caphura, mastiche alba adulteretur, non alienũ erit si in præsenti de ea verba fecerimus. Est igitur camphora arboris gummi, quod præcipui Lusitani nostri ex insula Burneo apud Indos adferunt, quanquam tamen è regno Fansur aduehatur, quod regnum Serapio ex sententia Isaac Fafellum nuncupat: Hæc enim & præparata, hoc est alba, & non præparata, id est cruda, ad nigredinem tendens, ad nos portatur, quam non minus ac infimum zuccarum, ad suppremam albedinem redactum, in quasdam formulas redigunt, quæ Arabum consensu, frigiditatis & siccitatis tertium occupat gradum: quamobrem & capitis dolores, qui à caliditate eueniunt, mulcet: inflammationes restinguit, renes refrigerat, & semen genitale absumit, non minus sanguinis fluxum cohibet, præsertim narium, modò cum succo vuæ acerbæ imponatur, crebro vsu assumpta canitiem accelerat, & stomachum debilitat: hęc somnum conciliat, modo eius nimius usus non fit: qui si fuerit, proculdubio insomniũ adfert, huius enim granum vnum aut alterũ in aqua nympheæ, aut portulacæ lactucæve, ardentissimis febribus laborantibus bibendum non sine magno iuuamento propinamus, somnum enim conciliat, & capitis dolorem summouet, & febrilem æstum ardoremúe remittit. Qui verò

Olei lentisci facultas.

Camphora quid.

Camphora frigida & sicca est in tertio ordine.

verò hanc calidam esse opinantur, penitus non sunt audiendi: quum non omne odoratum calidum esse naturalis philosophiæ dogmata doceant, & Galenus libris de Facultatibus simplicium medicamentorum non siluit, quin potius monitos nos reddit, dicendo: quòd nec à calore nec ab odore, de facultatibus simplicium medicamentorum iudicare debeamus. Deprehenditur autem syncera & vera camphora à falsa, si pani calido è furno extracto inclusa humescat: si vera sicca maneat, falsa & adultera iudicatur. Cæterum operæpretium est audire qua innocentia Burnei homines, camphoram Lusitanicis mercibus permutent, vt enim Lusitanica nauis in ea littora applicuit, mercatores non procul à littore, nec enim longiùs procedere audent, humi merces reponunt, quas quidem camphora permutatas volunt, quo facto è vestigio se ad naues recipiunt. Accedit Burneus & mercibus inspectis, nec iniquè æstimatis, parem pretio camphoram iuxta apponit, quo denuo recedente, adest rursus Lusitanus, & si par permutatio videtur, propriis relictis mercibus, camphoram secum aufert, fiuntque plerunque frequentes accessus illi recessusque disceptantibus de permutatione, donec tandem conueniant, quod potissimum in causa esse arbitror, vt camphoram ferentis arboris species, nostris hominibus minus sit cognita: Alteram verò camphoram albissimam, è cœlo cadentem nonnulli qui ex India redeunt, se vidisse contendunt: vocant enim Hispani camphoram adiecto articulo Arabico, vt plerunq; faciunt al, alcamphor. nam alcohol, longè apud illos alia res est, vtpote Dioscoridis stibium, antimonium dictum, vt suo vberius dicemus loco.

Camphora non est calida.

Camphora quomodo emitur.

Alcohol stibium est.

DE THEREBINTHO.

Græcè, τέρμινθος: Latinè, terebinthus: vulgo terebintho, Arabicè, Baton, Boton, Botin, vel Albotin.

Enarratio LXXXII.

Terebinthus arbor, nostro orbi ignota est, ex qua vera terebinthina desudat, cuius Theophrastus meminit lib. iij. de Plantarum historia, ca. 15. & illius verba Plinius ita ad verbum vt plerunq; solet reddit, libro 13. capite 6. dicens:

Terebinthus.

dicens: Syria & terebinthum habet, ex iis mascula est sine fructu, fœminarum duo genera, alteri fructus rubet lentis magnitudine: alteri, pallidus, cum vua maturescit, non grandior faba, odore iucundior, tactu resinosus, circa Idam Troadis: Sed in Macedonia breuis arbor hæc atq; fruticosa, in Damasco Syriæ magna materies ei admodum lenta, ac fidelis ad vetustatem, eximij ac nigri splendoris, flos racemosus oliuæ modo, sed ruber, folia densa, fert & folliculos emittentes quædam animalia, ceu culices, lentoremq; resinosum, qui ex cortice erumpit. Hæc ille ex Theophrasto. Hodie vero in Italia nasci terebinthum non procul ab Vrbe audio, cui folia lentisci paulo maiora insunt. Venetiis quoq; arborem istam in hortis excultam, nonnulli contendebant: mea tamen sententia falluntur, quum folium à vero terebintho multum distet, illius præcipue arboris, quam terebinthum esse credebant. Cæterum ex terebintho, vt diximus, resina desudat, quam trebinthinam veram appellamus, vt capite sequenti videre est, porrò terebinthi facultates viresúe, Galenus lib. viij. de Facul. simpl. med. ita attingit dicens: cortex, folia, & fructus eius adstringunt, & secundo ordine excalfaciunt, valde etiam quod siccet, liquet, porrò fructus aridus propinquus est tertio ordini desiccantium: calfacitque valenter, quare & vrinam prouocat, & lienibus auxiliatur.

Terebinthi natura.

DE ALIIS RESINAE GENERIBVS.

Græcè, ῥητίνη, *Latinè*, *resina*: *Arabicè*, *Ratin*, *vel Natis*: *gallicè*, *resine*: *Italicè*, *ragia*: *Germanicè*, Hartz.

Enarratio LXXXIII. Nascitur & liquida, &c.

Resina laricea, vulgaris terebinthina est.

NAscitur vera therebinthina, vt diximus ex terebintho arbore dicta, cuius penuria, quum rarò in Italiam, & Hispaniam adferatur, resina ex larice illius loco vtimur: quam falsò terebinthinã officinæ vocant, quanquam in hoc magnus non cõmittatur error, quum vtraq; easdem

Larix.

easdem ferè vires ac facultates obtineat, vt testatur Galenus, cui postea subscripserũt Paulus Aegineta, & Aëtius: Satius tamen esset vera vti terebinthina. At dum ea caremus, laricea vti rectè mea sententia possumus. Cæterũ antiqui medici, terebinthina pro subducenda aluo olim vtebantur, vt apud Aeginetam legere quiuis poterit, libro primo suę medicinę, capite 23. in quo senibus victus rationẽ debitam describit, ita enim eo loco Paulus Aegineta inquit: Quòd si venter magis astrictus nihil deiecerit, & Mercurialis herba, & cnicum abunde sunt, benè facit etiam resina terebinthina, interim vnius auellanæ, interim duarũ triúmue magnitudine sumpta: capite vero 43. in quo quæ sanis aluum subducant, & quæ vrinam moueant, recitat, tradit: Aluum iuuabit terebinthina, ex qua oliuæ magnitudinẽ dormituris offerebant, at quum acrius subducere eam cogitamus rheu momentum admiscebimus: nos vero hodie non tantum ventris soluendi gratia, quantum renum expurgandi causa, ieiuno stomacho pondere vnius vnciæ cum zuccaro, propinamus, cuius accipientis lotium, moschi odorem refert. Habetur quoq; liquida resina vt Dioscoridi placet, ex piceis, pineis siue tedis arboribus, quod ita esse scimus, quanquam ab istis arboribus resina absolutè dicta sicca, concreta siue dura colligatur, potissimum tamen à pinastro, tametsi si nonnulli hanc strobilinam appellent: qua de causa Plinius libr. xiiij. capite 20. resinam siccam colligi à piceis & pineis arboribus tradit, non negat tamen Plinius, & liquidam arbores istas destillare resinam, quia

Terebinthina aluũ subducit.

Rheu pro subducenda aluo vtebatur Paulus.

tamen paucam: siccam vero siue concretam copiosam, ea de causa liquidam subticuit: Hæc vero resina sicca co-
Pix Græca. quitur, & hodie pix Græca, siue Hispana pix dicitur, quam officinæ Coloniā quoq; appellant, quia in Colophone vrbe Ioniæ regionis clarissima paratur: Secundum enim resinę colorem, & ipsius maiorem minorémue
Oleum Abietis. cocturam, alius & alius ei inest color: Semper tamē translucida manet, quam coctam quoq; in præsenti loco Dioscorides nominat. Verum, ab abiete liquida resina, quam seplasiarij oleum abietis, siue oleum abiegnum appellant, emanat: quam Dioscorides cæterique post eum authores cognouerunt, quum in abiete sicca resina raro reperiatur, imò abietes siccam resinam ex se emittentes, vt refert Plinius, morbidæ sunt, & sicca resina in eis, pro morbo habetur. Proinde credere fas est, Dioscoridē lachrimam istam abiegnam nouisse: quanquam de huius arboris sicca resina tantum mentionem fecerit. Afferuntur autem,
Resinæ liquidæ. vt testatur Dioscorides, optimæ resinæ, ex Pityusa insula, quæ ad Hispaniam est, & vt hodie nouimus, non procul à
Resinæ siccæ. Balearibus insulis. Sunt igitur, vt breuibus absoluam, resinæ liquidæ, terebinthina, laricea, & abiegna, quanquam & hæc sicca quoq; reperiatur: Siccæ vero sunt, absolute resina dicta, ex piceis & pineis arboribus collecta, tametsi liquida quoq; vt Dioscoridi placet reperiatur, Lentiscina, quæ cæteris siccior & durior est, prætereunda non est, quam Plinius inaduertenter inter liquidas computat, cæteras vero resinas suis locis enucleabimus, nunc vero Galenum audiamus libr. 2. de Compositione medic. per genera, in emplastri viridis Andromachi confectura, qui dilucide admodum de resinis ibidem sermo-
Strobilina resina. nem fecit, dicens: primum resinæ strobilinæ in eo meminit, quæ vt in Commentariis de Simplicium medicamentorum facultatibus asserui; resinarum longe calidissima est, sicut terebinthina ambabus qualitatibus omniū moderatissima, omnes siquidem calefaciunt & exiccant, sed hæ magis, illæ minus. Validissima igitur est strobilina, moderatissima vt dixi terebinthina, quínetiam siccat celerrimè strobilina, & quæ priuatim pityinon physema dicitur resina quidem & genere ipsa siccans, & calfaciens, siccando autem à strobilina non superatur, calfaciendo pluri

plurimum. Hæ ergo exiccatæ pinguis expertes sunt, ideoq; emplastra bene adhærentia conficere non debent, vt viscosæ & liquidæ, inter pityinon physema, id est piceam & strobilinam, media calore abietina est, liquida tamen diutius perdurat, sicut etiam Colophonia thus redolens, quæ nonnullis sola vocatur Colophonia, odoratu suauitatem quandam referens, vt abietina, & calore sicut illa mediocri prædita, nascitur admodum modica, atq; ob id pretiosa est: Humidissima tamen omnium altera laricis appellatæ differentia, nam hæc quoq; duplex est, vna quidem omnino similis terebinthinæ, altera hac acrior, calidior, magis liquida & odoratu grauior, tum gustu amarior, sed & vasis fictilibus piceam resinam continentibus quæ subsidet liquida resina, consistentia & colore terebinthinæ ad amussim similis est, odore & gustu diuersa, ingratior quidem olfactu, sicut & acrior & gustu mordacior. Quare satius est terebinthinam omnibus medicamentis quæ vlcera rectè curabunt, admiscere. Quoniam primus præcipuusque in eis scopus est, vt id quod offertur non mordeat. Hactenus Galeni verba: quibus suffragantur ea quoq; quæ libro iij. eiusdem voluminis, ad istum modum scripta sunt: Omnium vero resinarum siccissima est, quam nonnulli frictam, alij Collophoniam appellant: huic succedit, quæ ex figulinis impura, nec frixa sumitur, quam si purges in frictam mutabitur: His ambabus siccior est quę dicitur pityinon physema, ac si dicas picea germinatio, hanc sane ceu squalidam, in præsentis emplastri compositionem non esse idoneam ratus, abieci: vsus autem sum fricta & liquidis. Iam vero ex iis nonnullæ diutius liquidæ permanent, quemadmodum terebinthina: aliæ cito inarescunt, sicut strobilina, media vtriusq; est abietina, quinetiam facultate calidior est quidem strobilina, mox vero abietina, deinde terebinthina, cupressi resinam miscere non ausus sum, vt quæ non nihil astringeret, putabit forsan aliquis nobiscum dissentire Dioscoridem Anazarbeum in sermone de resinis, hunc in modum scribentem, primo de medica materia commentario, ex omnibus resinis principatus terebinthinæ datur, post eam lentiscinæ, tum ei quæ de picea raditur, & abiete: vltimum locum pinea

Dioscorides à Galeno nō dissentit.

ſtrobilinaq; obtinet, in his enim Dioſcorides tanquam de infima ſtrobilina, optima vero terebinthina ſentire videtur: Verum ego ex iis tribus reſinis, ſtrobilina, abietina, terebinthina, principem certe ſtrobilinam calore, ſecundam abietinam, poſtremam terebinthinam eſſe dixerim. Quemadmodum igitur, qui inter Italiæ vina auſtera optimum ponit vinum Italicum, alius ad qualitatem vnam ſermonem referens, alius abſolute de tota ipſius ſubſtantia, pronuntians, verus deprehenditur: eadem ratione etiam inter reſinas optimam, tanquam medicamētum in multiplices vſus accommodatum, meritò terebinthinam affirmaueris, nō tamen caliditate primas obtinere. His addenda ſunt, quæ libro octauo de Facul. ſimpl. medi. ipſe tradit, quæ quiſq; per otium videre illic poterit. Porro ad memoriam hic reuocandum eſt, quòd ex fuligine reſinarum hodie atramentum componitur, quo typographi ſæpe vtuntur, adiecto aceto, & gummi Arabico, quo tenacius craſsiuſque fiat, velut quoq; Dioſcoridis tempore, pro pingendis characteribus parabatur.

Atramentum ſcriptorium.

DE PICE LIQVIDA.

Græcè, πίσσα ὑγρὰ: *Latinè*, *pix liquida*, *Hiſpanicè*, *alquitran*: *Arabicè*, *Eerf*, *Ceſt*, *Zeft*, *Kir*, *Gallicè*, *Poix fondue*, *Bray*, *Germanicè*, Schiffbech, Bech.

Enarratio LXXXIIII.

Alkitran.

HAec hodie ex Dania affertur, qua nauium ornamenta illinuntur, & eam omnes Hiſpania alkitran appellitant.

DE OLEO PICINO.

Græcè, πισσέλαιον: *Latinè*, *oleum picinum*: *Hiſpanicè*, *azeite de pez*: *Italicè*, *oglio di pegola*, *Arabicè*, *Kepſen*, *Kapſen*, *Kapſe*.

Enarratio LXXXV.

HOc non præparatur, nec à recentioribus commendatur.

DE PICIS FVLIGINE.

Græcè, λιγνὺς ὑγρᾶς πίσσης : *Latinè, picis fuligo, Hispanicè, fulugen de pez : Italicè, fuligine di pegola.*

Enarratio LXXXVI.

CRemata pice, ipsius fuligo fit, quæ non minus ac resinarum fuligines, pro conficiendo atramento typographico præstat, prostant autem venales fuligines istæ resinarum, vbi libri excuduntur, velut quoq; apud pictorum officinas. *Picis facultas.*

DE SICCA PICE.

Græcè, πίσσα ξηρὰ: *Latinè, sicca pix, spissa pix, pix naualis, pix nigra: Hispanicè, pex negra: Italicè, pece, pegola: Gallicè, poix, Germanicè,* Schvvartz hartz.

Enarratio LXXXVII.

PLinius qui centesimo vigesimo quinto anno post Dioscoridem vixit, quandoq; Dioscoridem ipsum imitatur, quandoq; verò vt breuiloquum dilatat, vt in hoc factum videmus capite: qui libro xvj. cap. II. ita inquit: Pix liquida in Europa è teda coquitur, naualibus muniendis, multosq; ad alios vsus: lignum eius concisum, furnis vndique igni extra circumdato, feruet, primus sudor aquæ modo fluit canali: hoc in Syria cedrium vocatur, cui tanta vis est, vt in Aegypto corpora hominum defunctorum eo perfusa seruentur. Sequens liquor, crassior iam picem fundit: hæc rursus in cortinas æreas coniecta, aceto spissatur, & coagulata brutiæ cognomen accepit, doliis duntaxat vasisq; cæteris vtilis, lentore ab alia pice differens: item colore rutilante, & quòd pinguior est. Hęc ille. Cæterum pix ad eum hodie modũ paratur, quo item carbones cõficiuntur: concisis enim vetustissimis pineis tabellis, & quadrato ordine in area dispositis, postea quàm & arena, & earundem arborum ramis probe obturatæ sunt, ignis supponitur, quo desudantes tedæ picem emittunt, quam per canales fluentẽ, æreæ excipiunt cortinæ: Huius enim

Plinius post Dioscoridem 125 anno vixit.

Cedrium.

Pix quomodo paratur.

enim in re medica varius vſus eſt, de qua Galenus lib. viij. de Facultatibus ſimpliciorũ medicamentorum ita diſſerit: Pix ſicca quidem deſiccat, & calfacit ſecundo ordine, at plus ſiccare valet quàm calfacere, humida verò contrà plus calfacit quàm ſiccat, habetque partium tenuitatem nonnullam, qua aſthmaticos & purulentos adiuuat: ſatis eſt autem cyathi linxiſſe menſuram melli miſtæ: abſtergendi etiam, cõcoquendi, digerendiq; quandam vim habet, veluti in guſtu leuem amarorem & acrimoniam, ſic leproſos vngues eximunt miſtæ cum cera, lichenaſq; detergunt: coquunt item duros & crudos tumores. Cataplaſmatis inditæ, atque ad ea omnia, humida valentior eſt: arida verò glutinandis vulneribus aptior.

Picis facultas.

DE ZOPISSA.

Græcè, ζώπισσα, ἀπόχυμα & ὑπόχυμα: Latinè zopiſſa, nauium pix: Hiſpanicè, breu: Italicè, pegola de le naui.

Enarratio LXXXVIII.

OLim naues picabantur pice, cera adiecta, quã compoſitionem, zopiſſam aut hypochyma Græci appellant, & eam à nauibus deraſam, variis medicis accommodabant remediis: Hodie vero ex pice cum oleo liquida naues picatæ videntur: cæterum, ex pice, & cera pauco adiecto oleo, maſſa quędam componitur, qua mercatores ſuos ſigillant pannos, non minus quoque ex reſina & cera alia paratur compoſitio, cancellariis, pro obſignandis literis frequẽs, nam ea maſſa qua cerdones pro illinendis filis vtuntur, ex pice cera & ſepo concinnatur, reduuiis admodum vtilis.

Maſſa pro ſigillis.

DE BITVMINE.

Græcè, ἄσφαλτος: Latinè, aſphaltus, bitumen, bitumen Iudaicum: vulgo bitume de Iudæa, Arabicè, Hafral Ieudi, Chefer Aliheud, Italicè, Bitume: Germanicè, Iuden Leim.

Enarratio LXXXIX.

BItumen, nomen equiuocum eſt, omnem maſſam è terra, vel mari, aut fluuio ſcaturientem comprehendens,

dens, siue illa dura, aut mollis, solida vel liquida sit: proprie tamen & absoluta voce, de Iudaico intelligitur bitumine, cuius loco, hucusq;, artificiali seplasiarij vsi sunt, composito ex pice & variis, quæ subticere satius est. Nunc vero ex Iudæa verũ & sincerum asportari cœptum est: nascitur autem vt à Iudæis accepimus, qui è Iudæa frequenter Venetias veniunt, & Broccardus in terræ Sanctæ accuratissima descriptione confirmat, in lacu quodam mare Mortuo siue mare Salis dicto, in quod Iordanis fluuius euoluitur, quinq; millib. passuũ à Iericho vrbe. Cæterum est bitumen hoc, massa quædam pinguis in lacu illo fluitans, quæ ab vndis & vento agitata, ad littus emittitur vbi densa & tenax fit, non adeo tamen tantæ duriciei vt pro sui eliquatione sanguine menstruo opus habeat, vt multi inepte admodum putarunt. Est vero bituminosum hoc stagnum, vt refert Galenus lib. iiij. de Facult. simpl. med. cap. 19. cui nullum nec animal nec plãta inesse conspicitur, imo quum duo in eum confluant fluuij, piscium copia scatentes, quorum vnus Iordanis est, nullus tamen piscium, fluuiorum ostia excedit, quod si stagnum aliquem aggredi contingat, illico emoritur, adeo est omnibus animantibus, & plantis inimicũ & infestum stagnum hoc, de quo quoq; fertur, quòd corpora quantumcunq; grauia si in eum iniiciãtur, non subsidunt, aut fundum petunt, sed potius enatant, quia vt Aristoteli placet, aqua illa crassa & grauis est, vnde factum est, quòd naues onera in mari plura, quàm in fluuiis citra submersionem portare valent: quia marina aqua fluuiatili crassior est, & melius attollit eleuátq; pondera. Hoc enim stagnũ est, quod Sodomeum, siue Sodomenum appellatur, vbi olim Sodoma & Gomorra, cum suis circumuicinis ciuitatibus à Deo ob peccatum nefandissimum submersæ sunt, vt Sacræ testantur literæ. Ita vero appellari stagnum istud, confirmat Galenus, loco citato, quum inquit: Vocant autem eum Sodomenum à circumiacentibus stagnum montibus quos Sodoma appellitant. Habet enim stagnum hoc, siue mare Mortuum, vt refert Broccardus monachus, latitudinem quinq; leucarum, longitudinem vero, quinquaginta, & vt idem eodẽ loco tradit, Patriarcha Hierosolymitanus, qui sæpe locum istum inuisit, scribit, mare

Bitumen Iudaicum

Broccardus.

Bituminosum Stagnum.

Sodoma et Gomorra.

Vallis illustris.

illud ſemper Fumum reddere & nebulam, in modum camini infernalis, vnde tota illa vallis quæ aliquando ob ſui fœcunditatem & amœnitatem illuſtris dicta fuit, ad ſpacium itineris dimidiæ diei ſterilis & inutilis reddita eſt, ita vt nec vllum germen proferat, fere per ſpatium quinq; leucarum, niſi iuxta ciuitatem Iericho, vbi horti irrigantur à fonte Eliſæi: Hæc verba patriarchæ Hieroſolymitani faciunt, vt multi hodie cum philoſophis credant ciuitates illas, ob terræ motum, ab accenſo in bitumine igne ortum, ſubuerſas fuiſſe, ſed de iis ſatis. Olim igitur Syriaci homines, velut Aegyptij, & infimæ plebis Iudæi, bitumine iſto, pro ſeruandis cadaueribus loco pretioſorum medicamentorum, videlicet balſamo, myrrha, aloe, & croco, quibus carebant, vtebantur: vt ex Strabone libro xvj. facile percipitur. Qua etiam de cauſa recentiorum nonnulli, bitumen hoc Arabum mumiam eſſe autumarunt: mea tamen ſententia Mauritanorũ mumia Dioſcoridis non eſt aſphaltos, ſed potius piſſaſphaltos, vt capiti ſequenti monſtramus, habet enim bitumen hoc Iudaicum picis odorem, vt Auicenna ſcriptum reliquit, & experientia ipſa atteſtatur: de quo Galenus libro xj. de Facul. ſimpl. medic. ita dixit: Optimum vero bitumen in mari, quod Mortuum vocant, prouenit: cuius medicaminis vis eſt tum reſiccatoria tum excalfactoria in ſecundo exceſſu, meritò itaq; vtuntur eo ad cruentorum vulnerum glutinationem, & ad alia omnia quæ exiccari debent, ceu modica excalfactione.

Mumia Arabũ apud Dioſc. piſſaſphaltos eſt.

CONSTANTINVS.

* *AMatus prælicenter in Bituminis hiſtoria, rerum geſtarum pronunciatori ſyncero, & grandi Ioſepho, refragatur: qui περὶ ἁλώσεως. id eſt, de captiuitate l. 4. oculata fide aſſerit, quod aurita tantum, hic noſter negat. Certiſſimum experientia Bitumen nulla re melius ſeparari, quàm filo tincto menſtruo ſanguine.*

DE PISSASPHALTO.

Græcè, πιττάσφαλτος: Latinè, piſſaſphaltus, bitumen Apolloniæ, Arabicè, Mumie, Mumiay, Mumia, Gallicè, Mommie, Italicè, Mumia,

Arab

Arabum mumia: Hispanicè, pex bitume mineral, cera da minera: Italicè, pece bitumine da minera, Germanicè, Dinſen Bluot.

Enarratio xc.

QVòd vero Arabum mumia Dioſcoridis ſit piſſaſphaltos, Serapio Dioſcoridis fidelis ſectator indicat, quanquam interpres ineptè admodum vertat, quum dicit capite de mumia, ex Dioſcoridis mente, eſt in terris quæ dicuntur acoloniæ, deſcendit nanque ex montibus qui dicuntur fulmina, cum aqua, & eiecit eam aqua fluminis in ripis, & eſt coagulata, & fit ſicut cera, & habet odorem picis mixtæ cum aſphalto, eũ alico fœtore, & virtus eius eſt, ſicut virtus picis & aſphalti mixtorum. Hactenus Serapio. Cuius verba licet mutila & mendoſa legantur, id vitio interpretis vt diximus tribuendum eſt, non verò Serapionis errori, qui vt noſtis, per mumiam piſſaſphaltum intelligit, tam naturalem quàm artificialem: nouerat enim Serapio, non vt Strabo dixit, & nonnulli crediderunt Mauritanos, mortuos condire aſphalto, id eſt bitumine Iudaico tantum, ſed potius, aſphalto adiecta pice, potiſsimum quando naturali piſſaſphalto id eſt mumia eorum carebant, velut nobilior mumia illa mortuorum conditura, quæ ex pretioſiſsimis medicamentis apparabatur, vt balſamo, aloe, myrrha, & croco. At quum hanc difficulter habere poterant, quum ea balſamati ſiue conditi diuites & nobiles erant, & clauſis locis repoſiti, ceperunt Mauritanorũ familiæ medici eius loco in vſum medicum trahere mumiam hanc, piſſaſphaltum dictam, quia facillime eam ex cadaueribus infimæ plebis hominum habebant. At poſtea officinarũ mangones auariſsimi, & lucri cupidi, non mortuorum cõditura tantum cõtenti, ipſorum pulpamenta, pernas, brachia, capita, imo integra corpora, in officinas abſq; vllo pudore traxerunt. Plectendi igitur ſunt, & dira pœna cõdemnandi, tanquam malefactores & veri dei contemptores, qui deinceps corpora mortuorũ in tabernis tanquam hominũ ſaluti conuenientia, habuerint, curabũt tamen condita illa aromata ex mortuis corporibus tempore longo in pheretris repoſitis habere, quũ præcipuè hæc ſit mumia. Si tamen eam

Piſſaſphaltos mumia eſt.

Corpora mortuorũ pro mumia vſurpata.

Hominũ auaritia quò impudẽtiæ peruenerit.

habere non liceat, saltem pissasphaltum verum & naturalem, vel ex cadaueribus extractum, vt habeant solliciti sint, quum multum rei medicæ deseruiat. Nascitur enim pissasphaltos hæc, vt tradit Ioannes Agricola Ammonius Germanus vir medicus doctus, nō procul à valle Oeni fluminis, ad montes Seefeld, quod post immodicos imbres colligitur, appellantq; ibi eum Germani *durſenbluot*, id est gigantum sanguinem, ex eo quoq; ibidem funalia, & cerei parantur, tetri tamen & pessimi odoris, præcipuè ex eo quod ex Transsyluania Pannoniæ superioris parte adfertur, non minus quoq; ex Aulone antiquo Græciæ oppido affertur, durum, solidum, illic in montibus nascens, quod in Italiam affertur, & magna ex parte pro pice venditur. Cæterum mumia vt Gulielmo Placentino placet, & Serapio prius docuit, vires asphalti & picis habet, quæ calida in 2. ordine est, styptica, & resolutiua, confert abscessibus ex pituita obortis: Opitulatur fracturis, rupturis, plagis, atq; ex alto lapsibus factis: Valida est, in epilepsia, & vertigine, semidrachmæ pondere cum vino epota pulchræ euocat menses, resistit omni corruptioni, & putrefactioni, in tēpore præcipue pestifero: Cōducibilis admodū est vlceribus, obstructionibusq; quibusuis, &, venenis aduersatur: totius corporis lapsum frigidū & humidū remouet, cuius vsus per se expetitur absq; cōiuge medicina, aut copulat ipsa sulphuri viuo, aut mastichi, & cū aqua vitæ cochleari vulgato exorbetur, medetur eadem febri quartanę si ante paroxismi accessionē ī potu exhibeatur.

Vera mumia quæ sit. *Pissasphaltus vbi nascatur.* *Ioannes Agricola.* *Ammonius.* *Mumiæ vires.*

DE NAPHTA.

Græcè, νάφθα : *Latinè*, *naphta*, *oleum petroleum*, *oleum saxi* : *oleum Medeæ*, *Hispanicè*, *azeite de penha* : *Italicè*, *oglio de sasso*, *oglio petroleo* : *Germanicè*, Steinœl.

Enarratio XCI.

Oleum petroleum.

NAptha, oleum quod ex petra vel terra erumpit est, variis in locis repertum, nonnunquā album, quandoque verò nigrum, imò aliquando subrufum. Nascitur enim (vt Babylonicū præteream) sub dominio illustrissimi Ducis Ferrariæ in Mutinēsi agro, præsertim in monte Zilio dicto, nō minus in Liguria, & Sicilia, Neapoliq;, sed

ſed & in Hiſpania quoq; non deeſt, fœtet enim vnum alio magis, quod ſæpenumero ex medio ſaxi erumpit, ſcaturitve, tantæ vis ad ſe trahendi ignes, vt ex interuallo (vt recte Dioſcorides adnotat) etiam ad ſe trahat, vt circumforanei nugas vendentes, ex pulpitis tanquam rem monſtruoſam plebeis quotidie indicant. Calidum enim prope tertium gradum oleum hoc eſt, ad multa valens, quę Dioſcorides in præſenti citat. Fit præterea oleum artificiale ex Lateribus luteis, vt Albucaſi placet, nouis, vel vt Meſue & Arnoldo, veteribus, quod & petroleũ appellant oleum tãtæ dignitatis, aut magiſterij, vt philoſophorũ nõ ſolum nomine dignetur, ſed etiã à plerisq; ſapiẽtiæ oleum & benedictum, imò diuinum & ſanctũ dicatur: eo tamen non indigemus, quum naturali & vero abundemus. *oleum petroleum calidum in tertio.*

DE CVPRESSO.

Græcè, κυπάρισσος : *Latinè*, *cypariſſus*, *cupreſſus*: *Hiſpanicè*, *cypreſte arbor*, *cypreſteiro* : Italicè, *cypreſſo*: *Gallicè*, *cypres*: *Germanicè*, Cypreſſ.

Cupreſſus.

Chamæcypariſſus.

Enarratio XCII.

Cupressus arbor. CVpressus arbor ex iis est, quæ in altum, procereque excrescunt, folio pini, carnosiore tamen & illo quidem perpetuo, odore vehementi, cui galbuli siue pilulæ, nucesúe, aut poma, ita enim fructus appellari potest, in sunt, magnitudine oui vitelli, quæ interim dum virent argentei sunt coloris, siccæ verò, aliquantulum rubent: ter in anno arbor hæc fructum emittit, qui, & Ianuario & Maio & Septembri colligitur. Nam intra fructum semen occluditur minutissimum: quod formicæ maximè appetunt, & sui causa rarò cupressi absq; formicarum examine comperiuntur. Naturalis Certæ insulæ cupressus est, & vt tradunt, inde in alias orbis regiones transportata, mascula & fœmina, fœmina in altum cuspidata crescit, & vt Theophrastus credit sterillis: mascula verò fœcunda ex se ramos expergit, vtraq; enim resinam fundit, sapore acerrimam, Quare verumiculos & terenides necat, qua res vnctæ, à carie vindicantur: item si lentes, fabæ, phaseoli, & vniuersa alia legumina, tusis cupressi foliis, vel ipsius scobe, simul asseruentur, vermiculis obnoxia nunquã erunt. *Chamæ cyparissus herba.* Cæterum, chamæcyparissus herba, id est humilis cupressus, cuius Plinius meminit lib. xxiiij. capite 15. an fœmina abrotanum sit, de qua Plinius mentionem fecit libro xxj. eiusdem numeri capite, suo dicemus loco. Nuces porro cupressi in officinis ad multos medicinæ vsus seruantur. De quibus & arbore Galenus lib. vij. de Facultate simpl. medic. ita disserit: Cupressi folia, germina, pilulę recentes *Cupreßitẽperatura.* & molles, magna vlcera glutinant in duris corporibus, quare resiccandi vim habent absq; insigni acrimonia aut calore, tanta enim ei acrimonia inest, caliditasq́;, quanta satis sit deducendæ in altum acerbitati, proinde in alto latentes in flaccidis putrescentibusq; affectibus humiditates, innoxie depascit & populatur. Sic enterocœlicos iuuat, exiccans, roburque addens corporis partibus præ humiditate laxatis. Quidã ea vtuntur ad carbunculos, herpetesq;, polentæ miscẽtes: Sunt qui ad erysipelata vtantur.

DE IVNIPERO.

Græcè, ἀρκευθὶς: Latinè, iuniperus: Hispanicè, enebro,

bro, *Italicè*, *ginepro*: *Gallicè*, *du geneure*: *Arabicè*, *Arconas*, *vel Archencas*, *Germanicè*, Geneuer, Vvecholter, krametbeer.

DE GVMMI.

Græcè, κόμμι ἀρκευθίδος, *Latinè*, *gummi iuniperi*: *Arabicè*, *Sandarax*: *Gallicè*, *& Hispa. vernix*: *Germanicè*, verns.

Enarratio XCIII.

Iuniperus.

IVniperi duo & illa quidem vulgata habentur genera, alterum maius: alterum verò minus. Quibus coma perpetua ineſt, quæ ſpina verius quam folium eſt, vnde topiario operi ac pergulis non immerito inſeritur arbor; cuius lignum nunquam carioſam ſentit ſenectam, vt ex trabibus tẽpli Dianæ Plinius lib. xvj. cap. 40. approbat. Fert arbor hæc baccas myrti magnitudine, primo virides, poſtea nigricantes, cũ pauco cyaneo colore perfuſas, quibus pauperes pro cubiculorũ ſuffitibus vtuntur. Differunt enim iuniperi duo hæc dicta genera inter ſe, arboris tantum & ſeminis magnitudine. Verũ ex iunipero gummi extrahitur, quod Arabes ineptè admodũ ſandaracham appellant, quod quum recens eſt, album, lucidum, & tranſparens conſpicitur: quum verò veteraſcit, ad rubedinem declinat: multum enim, ſandaracha hæc Arabum, à Græcorum ſandaracha differt, quum Arabum vt diximus ſandaracha

Iuniperi duo genera.

Sandaracha Arabũ gummi iuniperi eſt.

daracha iuniperi gummi:Græcorum verò ſandaracha auripigmenti ſpecies quædam ſit,vt lib.v.quoq; dicitur,quę proculdubio corroſiua & venenoſa eſt.Quum igitur candidati iuuenes, apud Arabas ſandaracham legerint,intelligant velim,gummi hoc iuniperi,non verò pernecantem & corroſiuam Græcorum:Secus verò ſi apud Græcos ſandaracham lectitauerint & ea opus habuerint, non illam Arabum, ſed potius hanc corroſiuam rubri auripigmenti ſpeciem accipere debent, quæ an per os tuto dari poſsit, alibi quum de ea ſermonem fecerimus,aperiemus. Nunc verò ſat ſit dixiſſe, quòd Gal.& Paulus Aegineta eam in compoſitionibus & ſuffumigiis,quę per os ſumuntur immiſcent, vt apud ipſum Paulum legere eſt, lib.iij.ſuæ medicinæ capite 28.in paſtilli cuiuſdam compoſitione.capniſti dicti,& libro v. capite 13. quum antidota contra viperarum morſus, ad mentem Oribaſij deſcribit,à quibus nec Dioſcorides diſſentit,vt capite 76. quinti libri legere eſt,vbi hæc ad amuſsim & ex profeſſo tractamus. Ad noſtrum igitur gummi reuertentes, dicamus, quòd Plinius quanquam lib.xiij.cap.11.vbi gummi multas ſpecies tractat,dicat iuniperi gummi ad nihil vtile eſſe, contrarium tamen hoc noſtro tempore percipimus, quũ ad multa nedum vtile,ſed perquam neceſſarium facilè dixerim,ſit:fit enim ex eo & oleo ſeminis lini,Vernix liquida,qua pictores pro luſtrandis picturis & imaginibus vtũtur, non minus ea quoq; enſes, ſicæq;,& cultri, velut alia ferrea ornamenta,decoris gratia oblinuntur.Valet pręterea ad igniũ combuſtiones, non minus quoq; excellens eſt contra tumores hæmorrhoidarũ & ipſarum dolores.eſt verò gummi aridum hoc iuniperi, calidum & ſiccum in primo ordine:quod vt Serapioni placet,ex Iſaac Eben ambrã,ſanguinem ex naribus profluentem ſiſtit,præſertim ſi oui albumini immixtum fronti & temporibus applicetur, fluxum menſium retinet, non minus vomitionem cum polline thuris & oui albumine exceptum,ſupprimit,firmatq; profluentem aluum, tineas & cæteras lumbricorum ſpecies necat, fiſtularũ ſinus reſiccat, manuũ & pedum hiantibus rimis illitu ſuccurrit,& vt ſummatim dicam, ſuccini,charabe dicti, vires obtinet. Paratur verò ex iuniperi ligno per deſcenſorium aut alambicum vitreum, oleum, non

Sandaracha græcorum corrodens eſt.

Sandaracha græcorũ an tuto per os dari poteſt.

Vernix quomodo paratur.

Gummi iuniperi, calidum & ſiccum primo ordine.

non nisi ad multa vtilissimum, præsertim ad paralysim, spasmum,& iuncturarum dolores à frigiditate ortos. Lignum verò iuniperi, vt testatur Galenus lib.vj.de Facult. simpl.medic.calidum & siccum.3.ordine est, fructus verò similiter calidus, sed siccus primo tantū. Nec prætereundum tamen est hoc loco, id quod chimistæ aiunt, scilicet, si ex iuniperi ligno carbones accensi, cum eiusdem cinere cooperti manserint, quòd per integrum annum sic perdurabunt accensi. Non minus hic taxandi à me Hispani veniunt, oleum sua voce (meram) dictum, quo ouium scabiem depellunt, iuniperi esse credentes, quum reuera, non iuniperi sed cedri potius oleū sit: causa tamen erroris est, quia cedri arbores adeo iuniperis similes sunt, vt nō facilè sit alias ab aliis discernere, vt capite de cedro dicemus. *Mera oleū apud Hispanos.*

DE SABINA.

Græcè, βράθυ καὶ βράθυς, τὸ βόραθρον Diodoro. quod alij βάρῖον ἢ βάρον καὶ βάραθρον: Latinè, sabina, Hispanicè, Italicè, sabina: Arabicè, Abel, Abhel, Alharar: Gallicè, Sauinier, Germ. Sauenbaum.

Sabina.

Enarratio XCIIII.

Sabina officinis sauina dicit, cuius duo genera vulgatissima sunt: alterum cupressi folio, alterum vero tamarici simile: perpetua enim hæc coma virescunt, proinde topiariis non immerito quoque reponuntur. Nōnulli autem crassa ignorantia obcæcati, loco sabinæ, quandam accipiunt herbam in montibus nascentem, cuius folia sabinæ simillima sunt, sed odore & sapore longe differētia: quam Plinius (mea sententia lib.xxiiij.) cap.11. *Sabina.*

ſelaginem appellat, quum dicat; ſimilis herbæ huic Sabinæ eſt ſelago appellata. Legitur ſine ferro dextra manu per tunicam, qua ſiniſtra exuitur velut à furante, candida veſte veſtito, pureq; lotis nudis pedibus, ſacro facto prius quàm legatur, pane vinoque: fertur in mappa noua. Hanc contra omnem perniciem habendam prodidere Druidæ Gallorum, & contra omnia oculorum vitia fumum eius prodeſſe. Hæc Plinius. De ſabinæ viribus ita refert Galenus. 6. de Facult. ſimpl. medic. libro, Sauina quantum in acrimonia cupreſſum vincit, tantum ab eo ſuperatur in aſtrictione: quare illo & calidior eſt, & potentius digerit: quin & ſimiliter cupreſſo putredinibus accommodari poteſt, maxime vbi rebelliores fuerint, & diuturniores: Carbunculos item ſoluit, menſeſque, vt ſi quid aliud, eſſentiæ tenuitate prouocat, & ſanguinem per vrinas mouet, fœtum etiam viuentem interficit, & mortuum adducit. Eſt autem hoc medicamen tertij ordinis tum excalfacientium tum exiccantium, ex numero eorum quę maxime tenuium ſunt partium.

Selago herba.

Sauina calida & ſicca in 3. ordine.

DE CEDRO.

Græcè, κέδρος: Latinè, Cedrus, Arabicè, Serb'n, Gallicè, Cedre, cuius reſina κεδρία, Cedria, Arabicè, Kitran, & Alkitran, Germ. Ceder.

Enarratio xcv.

Cedri duæ ſpecies.

CEdri duæ ſunt ſpecies, altera procera, reliqua verò humilis, quæ à iunipero difficulter diſcernitur, imò præterquam fructu inter ſe non differunt, quum iuniperi niger cyaneo colore perfuſus ſit, cedri verò fructus ad ruborem quendam declinans conſpicitur, qui cedris dictus, boni eſt odoris, & antequam ad integram perueniat maturitatem, alter naſcitur nouus, adeo vt in eadem arbore, & vetus & nouus ſemper reperiatur fructus: is enim in cibo ſumptus vt teſtatur Galenus ſecundo de Alimentorum facult. libro, nullum corpori alimentũ prębet. Inſunt enim cedro, folia aculeata, nec vnquam quoq; cadentia. Lignum porro huius arboris, duriſsimũ ſolidiſsimumq; eſt, adeo vt eo antiquitas tanquam corruptionem nunquàm ſentiente, in templis, inſtar lapidum vteretur. Creſcunt

ſcunt enim cedri, in inſula Maderiæ, tanta proceritate, vt cæteras illic ſuperare dixeris arbores, non minus quoque in inſula Cypri atq; in Syria feliciſsimè creſcunt, ex quibus liquor quidam fluit, & ex eo oleum paratur coloris ſubrufi, quo hodie paſtores ad antiquorum imitationem pro ouium ſanandis vlcerationibus à tonſura derelictis, veluti ſcabie, vtuntur. Hoc verò Hiſpani ſua voce (merã) vocant, & iuniperi oleum appellant, non ſine errore tamen, quum arbores illę ex quibus meram colligunt, cedri ſint, non verò iuniperi, iuniperi tamen illas eſſe credunt, non minus ac Iſtriæ incolæ, apud quos cedri in maxima proueniunt copia, qui & Iuniperos, non verò cedros, eas appellant. Pix quoq; ex cedro paratur, cedria dicta: de qua & cedri viribus, Galenum audiamus lib. vij. de Facultatibus ſimplicium medicamentorum, vbi Dioſcoridem mea ſententia interpretatur, præſertim in iis quæ ad cedri liquorem faciunt, ſic enim Galeni veluti pro coronide habentur verba, vt in Epitome per doctiſsimum Andream Lacunam legitur: cedrus ſpecie eſt duplex, altera fruticoſa iunipero aſsimilis: altera arbor non exigua, vtraque eſt calidæ ſiccæque temperaturæ tertij quodam modo ordinis, ſecundum vtrunq;. Cæterum cedria (vocatur ita cedri oleum) quartum etiam ordinem attigiſſe videtur, admodum calida & tenuium partium, quare mollem viuentium carnem prompte, citraq; dolorem putrefacit: Nam mortuorum corpora exiccat, ſimulq; à corruptione tuetur, vtpote humiditates eorum depaſcens, at ſolida haud quaquàm attingens corpora. Nec mirum videri debet, ſi cùm tanta vi polleat, lendes, pediculos, tineas, auriumque vermes interficere valeat, tum fœtum viuentem quidem interimat, extinctum autem eiiciat, quemadmodum & ipſum ſemen, ſi coeundi tempore, pudenda eo circumlinantur. Proinde partui aduerſum eſt medicamen: quod etiam dentium foraminibus inſtillatum, eos & confringit, & à dolore liberat: extenuat quoq; oculorum cicatrices, & viſus hebitudini ab humorũ craſsitudine ortæ medetur, vtuntur autem ea plebeij, quum ad vulnera ouibus inter tondendum à forfice illata, tum etiam contra ipſarum ſcabiem & ricinos, quos κρότωνας vocant: at fructus moderatiores exiſtunt, adeo vt comedi poſsint, quãquam

Mera oleũ cedri.

Pix cedri cedria dicitur.

ſi iis liberalius vtare, capiti dolorem inferent, ardoremq; ac morſum in ventre percipies, hactenus Galenus. Non libet ab hoc loco prius diſcedere, quàm reſinarum, & gummi amicitias odiaq; recenſeam, ſunt enim nonnullæ quæ aquam, ſpreto oleo velint: ſunt quæ oleũ contrà aqua reiecta: ſunt quæ neutrum, quæ igitur oleum amant, & cum eo amicitiam habent hæc ſunt.

OLEVM AMANTIA.

Maſtix.
Thus.
Sandaracha iuniperi.
Euforbium.
Styrax calamita.
Colophonia.
Benzuinum.
Reſina Pini.
Terebinthi reſina.
Camphora.
Gummi elemi.
Oppoponax.
Sagapenum.
Chalbanum.
Aſſa fœtida.
Ladanum.
Pix naualis.

AQVAM ET NON OLEVM.

Gummi Arabicum.
Lacca.
Drachantum.
Sanguis Draconis.

NEC OLEVM NEC AQVAM.

Ammoniacum.
Bdellium.
Myrrha.

DE LAVRO ARBORE.

Græcè, δάφνη: Latinè, laurus: Hiſpanicè, laurel, loureiro: Italicè, lauro: Gallicè, laurier: Arabicè, haur, & har, Germanicè, Corberbaum.

Enarratio XCVI.

LAurus arbor illa quondã Apollini dicata, qua triumphantes in coronis vtebantur omnibus nota eſt. Cuius duo genera habentur, domeſticum & ſylueſtre, parum inter ſe differentia, vt Dioſcorides in præſenti innuere videtur; baccæ verò lauri in officinis adſeruantur, ex quibus

Laurus.

quibus & oleum vt diximus & electuarium ab illis denominationem trahens concinnatur, non nisi morbis frigidis conueniens: vnde Galenus libro sexto simplic. ita de lauri viribus tradit: huius folia calfaciunt & siccant vehementer, at fructus adhuc vehementius: radicis cortex minus quidem acris est, & calidus, verum magis amarus, habetque etiam astrictionis nonnihil: quamobrem & calculos confringit, & iecori prodest. Bibitur ex vino fragrante trium obolorum pondere.

DE PLATANO.

Græcè, πλάτανος*: Latinè, platanus: Italicè, platano, Arabicè, Dulb, Gallicè, Plane, Germanicè,* Bei denteutschen vnbekannt.

Enarratio XCVII.

PLatanus rarò hodie conspicitur, nec mirum quum olim exquisitis illecebris nutrita, in solo Italo dedignaretur, vtcumque tamen, Ferrariæ duæ visuntur arbores, folio vitis, ampliore ac multifido, apud Neapolitanos verò frequēter crescere audio, de qua Plinius abūde lib. xij. cap. I. ita inquit: sed quis non iure miretur, arborem vmbræ gratia tantum, ex alieno petitam orbe? Platanus ea est, hæc per mare Ionium in Diomedis insulam, eiusdem tumuli gratia primum inuecta, inde in Siciliam transgressa, atque inter primas donata Italiæ, & iam ad

Morinos vſq; peruecta, &c. Hæc vero Arbor, adeo vinum amat, vt eo irrigata enutriatur, proſpereque creſcat, vt citato loco Plinius quoq; meminit, quem legere ne pigeat, quum varia ex Licinio Mutiano conſule in Lyciæ prouincia legato non niſi lectu iucundiſsima referat. Galenus vero platani vires attingit, libro viij. de Facul. ſimpl. medic. ſub iis verbis: Humidioris frigidiorisque eſſentiæ eſt, non ita multo quàm ſymmetra: proinde folia viridia trita & illita, non obſcure naſcentes phlegmonas adiuuant: cortex & pilulæ magis deſiccantem vim obtinent, vt ille quidem in aceto coctus ad dentium adhibeatur dolores, pilulæ vero cum adipe, ad vlcera ambuſta. Vitandus eſt puluis foliis arboris inſidens: alioqui ſi attrahatur ſpiritu, arteriam offendit, valenter ſiccans, exaſperansq; nec non vocem lædit, ſicuti & auditum & viſum, ſi in oculos aut aures inciderit.

Platani vires.

DE FRAXINO.

Græcè, μελία: Latinè, fraxinus: Hiſpanicè, freſno, frexo: Italicè, fraſſino, Gallicè, fraiſne: Germanicè, æſch, oderæſchbaum, ſteynerſchern:

Enarratio XCVIII.

FRaxinus, vbiq; nota arbor eſt, non niſi ſerpentibus infeſtiſsima: vnde Plinius libro ſuę naturalis hiſtorię, fœdiſsime proculdubio hallucinatur, quum quæ Theophraſtus, mylaci, id eſt Taxo arbori venenoſæ tribuit, ille nominis vicinitate deceptus, non mylaci, ſed potius meliæ, id eſt fraxino, tribuit, vt apud illum eſt legere libro xvj. capite 13. vbi fraxini folia iumentis mortifera, & lethalia eſſe tradit, quum tamen non meliæ, id eſt fraxini folia Theophraſtus venenoſa eſſe ſcripſit, ſed mylacos, id eſt taxi. Nam tantum abeſt, vt fraxini folia venenoſa & mortifera ſint, vt ea potius præſentaneum antidotum contra veneni omne genus reputentur, vt ibidem quoq; ille non negat, & nos centuria prima Curationum noſtrarum abũde indicauimus, præcipuè vbi curationem demorſæ puellæ à vipera deſcribimus. Cæterum, in fraxinorum ſummitatibus folia quædam craſſa amygdalarum magnitudine reperiuntur, intra quæ ſemen reconditur,

Plinius errat.

Fraxini folia aduerſantur ueneno.

ditur, ſeminis melonis magnitudine, aromatici quid habens,quod officinæ, linguam paſſerinam, ſiue linguam auis appellant, ad irritandam Venerem accommodatiſſimum: De quo Plinius cap.8.lib.xxiiij.memoriam facit, dicens: fraxinus, quam vim aduerſus ſerpentes haberet, indicauimus, Semen foliis eius ineſt, quæ medentur iocineris & lateris doloribus in vino, aquam quæ ſubit cutem extrahunt, corpus obeſum leuant onere ſenſim ad maciem reducentes, hæc Plinius: ex quibus Manardum perperam dixiſſe comprehendimus, quum ab antiquis de hoc ſemine nullam fieri mentionem, lib. xj. ſuarum epiſtolarum, epiſtola ſecunda tradat: fateri tamen eſt, quòd huius ſeminis vis, ad venerem faciens, incognita priſcis fuerit, quod Arabes, Serapio præcipuè linguam auis nominat, quia cum auicularum lingulis quandam cõtrahat ſimilitudinem, vel potius, lingua auis ſemen hoc dicitur, ad imitationem linguæ anſerinæ, quæ vt multi credunt venerem ſtimulat. Cæterum, eſt ſemen hoc calidum in ſecundo gradu, cum quadam humiditate, vt Serapioni placet,qua mediante venerem irritat.

Lingua paſſerina.

Manardus errat.

Lingua paſſerina ſiue lingua auis calida in ſecundo ordine.

CONSTANTINVS.

Carpitur Plinius à Mathiolo Senenſi medicò ad Galenum, & ad Dioſcoridem herbario (cuius etiam aſſecla in hac parte Amatus Luſitanus, & in multis imitator atque reprehenſor) quòd lib.xiij.cap.16.dixerit fraxinea folia iumentis mortifera, cæteris ruminantibus innocua, ex Græcorum authoritate: quum hoc ipſum Theophraſtus Taxo aſcripſerit. Sed profectò ab hac calumnia exonerandus eſt Plinius noſter: Primùm quòd hoc pro vero non aſtruat, imò liquidò teſtetur, id non verum in Italia deprehendi. Secundo loco, quòd abſurdum non ſit, eandem facultatem differentibus plantis genere, à diuerſis authoribus attributam, & tantum à Plinio recitatam. Neuterq; *mihi probat, Plinium qui omnium optimè luculenter Græcè ſciret, tam facilè vicinitate nominum aberraſſe, vt ipſi cauſantur, aut potius criminantur. Et ſi quæſo, quæ nominum affinitas in his vocibus Græcis σμῦλαξ & μελία? id eſt. Taxus & Fraxinus, de quibus, vicinis Capitibus egit ipſe Plinius nominatimq; perſcripſit libr. xvj. cap.10. Taxum ipſam à Sestio ſmylacem appellatam eſſe. Sed ambo dum ambitioſè græcari ſtudent & videri volunt*

lunt in his doctrinæ literis tantum profecisse, vt vtriusque linguæ peritißimum Plinium, inscitiæ coarguant, profecto vel in grammaticis, suam produnt imperitiam, quòd vtriusque causa doleo. Siquidem μίλαξ per iota & σμίλαξ Græcè dicitur. Sed pro hederæ specie & frutice quē describit Dioscorides. lib.ij.cap.176. qui & νικοφόρος cognominatus est, cuius duo genera ponit Plinius lib.xxij.cap.10. & lib.xxj.cap.9. recenset inter Coronarias. de hac planta intelligendum apud Platonem ij. de Rep. illud, κατακλινέντες ἐπὶ στιβάδων ἐστρωμένων σμίλακί τε καὶ μυῤῥίναις discumbentes in toris & smilace & myrto adornatis. Et apud Aristophanem in Nebulis, μίλακος ὄζων smilacem olens. Quinetiam ea scriptura smilax legitur apud Plinium lib.xvj. cap.6. pro Ilicis specie & aquifoliæ. σμύλαξ verò per ypsilon est arbor quæ θύμαλος ἢ θύμιον & à Romanis taxus dicta est teste Dioscoride lib.iiij. cap.8. & lib.vj. cap.12. & Plinio lib.xvj. cap.10. non autem μύλαξ, vt legit Amatus Lusitanus apud Theophrastum: μύλαξ enim ea scriptura idem est quod μυλίας, siue μυλίας λίθος, lapis molaris. Atque ita semper distinctum inuenies in omnibus emendatis codicibus, Verùm isti, vt adnotauimus de Baccaris, & Baccharis, de Caßia & Casia (ita enim Cneoron vocauit Hyginus apud Plin.lib.xij.cap.19.) differētia, scripturæ cōfusione se se implicant & alios credulos pertrahunt in errorem.

DE POPVLO ALBA.

Græcè, λεύκη: *Latinè, populus alba: Arabicè, Haur: Hispanicè, alamo blanco: Italicè, albero, pioppo bianco: Gallicè, Tremble: Germanicè*, Meisser Alberbaum, oder vveiss popel vveiden.

POPVLVS NIGRA.

Græcè, αἴγειρος: *Latinè, nigra populus: Hispanicè, Alamo nigrilho: Italicè, oppo pioppo nero: Gallicè, tremble, peuplier: Arabicè*, Haur Romi.

Enarratio centesima.

NOn solum ad ripas fluuiorū regis Eridani seu Padi Ferrariam perlabentis, populi arbores nascuntur, de quibus poëtarum extant fabulæ: sed variis aliis in locis prospere

prospere crescunt, ex quibus, tenellos cauliculos, pro cōficiendo myracopo, id est, vnguēto populeo, officinarum magistri colligunt: quo medici pro extinguendo capitis & renum ardore, frequentissime, illitis fronte & temporibus, renibusque ipsis, ardentissimis in febribus vtuntur: an verò bene, in dubium vertamus, quum vetus Galeni translatio, αἴγειρον calidam in tertio gradu esse constituat, cui opinioni Serapio & Auicenna cap. 344. fauent, eam in tertio caloris gradu collocantes: à quibus nec Oribasius dissentit lib. ij. ad Eunapium, & lib. xv. ad Iulianū Cæsarem, quum eam inter calida tertij ordinis medicamenta adnumeret: quæ si vera sunt, proculdubio vnguentum populeum potius calidū quàm frigidum censendum est. At revera, res ipsa non ita se habet, quum vnguentum populeum prope tertium gradū frigiditatis, à doctissimis indicetur, & quotidiana experientia ita esse attestetur. Proinde populum frigidam esse, vel saltem non calidam necessarium est, id quod castigatissima emendatissimaque Galeni versio Venetiis excusa ita esse ostendit, quū lib. vj. Simplicium, ægirum non calidam tertio recessu legitur esse, sed potius primo, vt Paulus Aegineta, verborū Galeni verus interpres, in sua medicina quoque scripsit, eam scilicet calidā in primo ordine collocans. Quibus Constantinus monachus author non vsque quaq; aspernabilis consentit, imò natura ipsa arboris, & proprietates, satis indicant calidam nō esse, quibus magis credere debemus, quàm omnibus hucusq; de ea scribētibus. Nam arbor ipsa parum est odorata, nec eximio aliquo sapore prędita dum gustatur, quæ qualitas errare nunquam permittit, imò ea mediante, medicamentorum temperamēta indaganda præcipuè sunt. Primo nanque modice astringit, obscuram quandam amaritudinem post se relinquens, quæ omnia exiguam caliditatem, vt nostis, arguunt. Itaque populum ad frigiditatem potius quàm caliditatem inclinare in confesso est. De alba vero populo, quòd frigida sit temperamento, non est dubium, vt testatur Galenus, lib. viij. dicti voluminis, sub iis verbis: Leuce, ex aqua tepida, & terrena extenuata essentia cōflatur, quamobrem & abstergentis facultatis est particeps. Hæc Galenus. Cæterum multi innixi iis verbis Dioscoridis (scilicet *Populus arbor frigida est.*

licet fertur vtriusque populi lachryma circa Eridanum fluuium, in distillando densari, fieríque quod electrum Græci, Romani succinum vocant) crediderunt electrum siue succinum, quod carabe Arabes appellant, & vulgus alambrum, populi gummi esse, non animaduertentes Dioscoridem aliorum opinione, verba illa retulisse, & vt falsa reliquisse minimeque approbasse, quum re vera, vt Plinius aperuit, non populi gummi aut ipsius lachryma electrum siue carabe est, sed potius vt libro trigesimo septimo, capite tertio legitur, Arboris cuiusdam pineæ similis, sic enim post multas & varias de illo citatas opiniones, quas explosas & extirpatas relinquit, veram ad istum modum prosecutus est, dicens: Certum est gigni in insulis Septentrionalis Oceani, & à Germanis appellari glessum, itaque & à nostris vnam insularum ob id Glessariam appellatam, Germanico Cæsare ibi classibus rem gerente, Austrauiam à barbaris dictam. Nascitur autem, defluente medulla pinei generis arboribus, vt gummi in cerasis, resina pineis, erumpit humoris abundantia, densatur rigore, vel tepore autumnali, quum intumescens æstus rapuit ex insulis certè in littora expellitur, ita volubile, vt pendere videatur, atque considere in vado, quod arboris succum esse prisci nostri credidere, ob id succinum appellantes: hactenus Plinius. Cuius verba vera esse hodie cognoscimus, quum in mare Germanico Baltheo dicto, electrum siue succinum ex quo preculæ siue coronę fiunt colligatur & nusquam alibi: quòd vero gummi arboris pineæ simile sit, ipsius in attritu pineus odor attestatur, imò qui è Dantisco vrbe libera apud Germanos, nobiscum versati sunt, tanquam de re conspecta iudicium suum ferebant, nec in re aliqua à Plinio dissidebant. Nascitur enim electrum, liquidum tanquam pini resina, quod quum musteũ fluit, formicas, muscas, paleas, & alia rapit, quæ omnia postea in eo densato, videntur, vt Martialis hoc disticho complexus est.

Electrum.

Quum Phaëthontea formica vagatur in vmbra,
Implicuit tenuem succina gutta feram.

Vario porrò colore electrum reperitur, quod ad se festucas & paleas trahit velut magnes ferrum. Ex hoc enim electro pastilli olim pro sistẽda sanguinis fluxione Græci parabant,

parabant, quos Arabes quoq; sub nomine caraber pro eodem effectu construunt, & in officinis hodiernis repositi habentur. Valet autem flauum electrum ad multa, nam pueris pro amuleto cõtra fascinationes appenditur, Contra dysuriam quoq; bibitur. Album vero cũ aqua stillata è raphano nephritim curat ebibitum, nec minus cordis tremori, & orthopnœæ prodest: nam inspersum rhagadibus, dolorem & pruritum præsenti auxilio mitigare traditur. Cæterũ lapis lyncis officinis hodie sic nominatus, electri species quędã est, quam lyncuriũ, siue pterygophorum, id est plumas trahentẽ, Græci appellant: nõ verò vrina lyncis est, velut pharmacopolæ dicunt lupi ceruarij concreta, vt recte admodum Dioscorides lib. ij. cap. de vrina aperuit. *Lapis lyncis.*

DE MACERE.

Græcè, μάκερ & μάκις: Latinè, macer, macis, cortex nucis moschatæ: Hispanicè, macias, macas: Italicè, macis: Gallicè, Macis: Arabicè, Thaliffar, bisbese, Germanicè, Macis, oder Muscatblueet.

Enarratio c I.

NOn approbo illorũ iudicium, qui macerem à mace officinarum diuersum esse statuunt, quum revera, antiquorum macer, macis nostra sit: cortex scilicet subrufus, crassus, & in gustu astringens, qui ex India ad nos adfertur, quem Galenus intelligens, clarius de eo lib. vj. Simplicium, ita prodidit, dicens: macer cortex est, qui ex India aduehitur, gustu multum acerbo cum leuicula quadam acrimonia odorata, constat autem ex mista essentia pleraq; terrena frigida, paucula vero calida, & tenuiũ partium, itaq; valenter desiccat, astringitq; ob idq; cœliacis & dysentericis medicamentis miscetur, in tertio exiccantium consistens ordine: in caloris frigorisq; discrimine, neutrum insigniter præstans. Iis enim Galeni verbis facile quis nisi contumax sit, dicet, Galenum, nostrum macem descripsisse, quum corticem esse dicat, ex India aduectum, & inter aromata habitum, quæ omnia huic respondent. At hodie multi rerum nouitate gaudentes, omnia in dubium trahunt, affirmantes, omnia fere *Macer & macis idẽ.*

officinarum medicamenta, antiquis incognita fuiſſe, id quod olim Lud. Viues Valentinus vir ſanè doctus, mecum querebatur, quum tamen pauciſsima hodie habeantur, de quibus priſci mentionem non fecerint: fatendum tamen eſt, quòd antiqui de macete tanquam de re obſcura, & non ſatis illis cognita locuti ſunt, quod mea ſententia, magis temporum anguſtiis, quàm illorum ignorationi tribuendum reor, quo factum eſt, vt Plinius libro vigeſimoſecundo, capite octauo, tanquam de re ſibi incomperta, vt ipſe quoq; fatetur, dicat: Macerem corticem rubentem magnæ radicis, nomine arboris ſuæ eſſe, qui ex India aduehebatur. Nouerunt enim omnes macerem, ſed vnde colligebatur, aut ex qua re extrahebatur ignorarunt, imò non diu eſt exactè huius rei vera habita cognitio, quum ante repertum pomum, & vt ita dicam excorticatum, ex quo maces extrahuntur, multa & falſa de mace circumferebantur. Qui igitur deinceps veram macis hiſtoriam tenere deſiderat, (*Macis quid ſit.*) aures præſtet, quum de re nobis millies conſpecta ſententiam feramus. Eſt enim pomum, quod non diu ex India ad nos ſaccaro confectum deferri cœpit, magnitudine qua pomum Perſicum, rotundum, obſcuris quibuſdam lineis interſectum, nam color illi Perſici quoq; ineſſe videtur. Huius autem pomi caro ſuauiſsima ac guſtui gratiſsima eſt, & cordialis: & ea de cauſa, eius libra quatuor venditur aureis ducatis, poſt excorticatum autem pomum, prope centrum, cortex quidam cancellatus rufus apparet, os non exactè tegens, qui cortex, macis ſiue Græcorum macer eſt, craſſus, adſtringens, ſuauis, ſtomacho & cerebro conducibilis, qui non exactè calidus, inter nobilia aromata connumeratur. (*Nux moſcata.*) Nam os ſubtus corticem iſtum apparens, nucleum intus habet, qui moſchata nux dicitur, tabernis, & pigmentariis familiariſsima admodum aromatica, quæ & ipſa, capiti vtilis & ſtomachalis eſt, matrici amica: quã Hermolaus Barbarus & poſt eum Manardus, aliique viri doctiſſimi, nucem myriſticam appellari contendebant, quàm vero bene, iudicent lectores, quum nomen hoc glandi vnguentariæ ex directo reſpondeat, quam Græci βάλανον μυριψικὸν ſua voce appellant, vt lib. iiij. videre licebit.

DE

DE VLMO.

Græcè, πτελέα: *Latinè*, *vlmus* : *Hiſpanicè*, *vlmo*: *Italicè*, *olmo*: *Gallicè*, *orme*: *Arabicè*, *Didar*, *Dirdar*, & *Luzach*, *Germanicè*, Rueſtholtz, Vlmerbaum, Lindbaſt, & yſſenholts, & ylmen.

Enarratio CII.

VLmus hæc illa arbor eſt, quæ viridis facile ceditur, ſicca verò valde difficulter: Cuius Plinius quatuor enumerat genera, libro decimoſexto capite decimoſeptimo, Columella duo tantum, quæ Italiæ familiariſsima ſunt, & vitibus ſuſtentandis accõmodatiſsima. Inueniuntur enim in vlmo veſiculæ quædam in quibus gummi, ceu lentus ac glutinoſus humor quidam reperitur, ex quo culices, proprie cnipedes dicti, generantur. Valet enim gummi vlmi, ac præſentiſsimum remedium eſt puerorum rupturis, modo ſub brachiali, ligatura dicta, vt decet, apponatur. De vlmi vero viribus, ita Galenus, libro octauo de Facult. ſimpl. medic. inquit. Vlmi foliis quandoq; recens vulnus conglutinauimus, confidentes aſtringentem ſimul & abſtergẽtem ineſſe eis facultatem. Cæterum cortex magis amarus eſt, aſtrictoriusq; magis: itaq; cum aceto & lepras ſanat, quod ſi viridis circum ligetur vulneribus, ea glutinare poteſt. Radices etiam eandem vim obtinent, quarum decocto, ſunt qui perfundant fracturas, quæ callo obduci deſyderant.

Cnipes in vlmo.

DE LIGNORVM CARIE.

Græcè, σαπρότης ξύλου : *Latinè*, *lignorum caries*: *Hiſpanicè*, *carcoma demadera*, *caruncho de legno*: *Italicè*, *tarlatura di legno*: *Germ.* Vurmmel.

Enarratio CIII.

HOdie quoq; ad ea quæ Dioſcorides commendat. lignorum carie medici vtuntur, præſertim pro vlceribus abſtergendis. Conſonum tamen eſſet, ſi Guaiaci ligni cariem haberemus, ea in purgandis morbi Gallici vlcer

vlceribus vti: vnde Galenus hæc animaduertens, inquit libro octauo simpl. caries lignorum, & maxime quæ particeps est astrictionis, velut vlmus, expurgat, impletq; vlcera humida.

DE HARVNDINE.

Græcè, κάλαμ𝈶: Latinè, calamus, harundo: Hispanicè, canhas: Italicè, canna: Gallicè, canne: Germanicè, Ror.

Enaratio. CIIII.

Harundinis omne genus circa radicem efficacius est Mathiolus in calamo aromatico errat.

HArundinis, quinq; tantum genera, vt communiora, & vsui hominum magis euenientia, Dioscorides in præsenti enumerat, quanquam Plinius libr. xvij cap. 36. & li. xxiiij. cap. 11. illius viginti noué potius assignet, vbi vt capite de calamo aromatico adnotauimus, Plinius inquit, harundinis omne genus, circa radicem efficacius esse, quod dictum ad memoriam reuocatum velim, propter illos, qui contumaciter admodum contendunt, quòd calamus aromaticus, non radix, sed harundo esse debet, ex quibus, vnus mihi nominandus venit, Mathiolus Senensis in suo Dioscoride Hetruscè loquente. Primum itaq; genus à Dioscoride descriptum, nastos dicitur: harundo scilicet enodis, solida, concreta, & leuis, ex qua Syriaci & multi alij sagittas parant. Nascitur enim vt testatur Plinius, & nos ipsi propriis vidimus oculis, in rheno flumine Bononiensi. Secundum verò genus, comparatione ad primum fœmina dicitur, pro tibiis parandis commodatissima. Tertium autem fistulare dicitur, harundo scilicet, ex qua optimi parantur calami, de characteribus pingendis seruientes, quibus hodie viri literati vtuntur. Reperitur enim variis in locis tum apud Hispanos, tum etiam apud Italos, præcipuè apud Fauentinos, circa eam vallem quam Ammonis appellant. Quartum quoq; genus nō minus notum est, quod Cyprium, vel harundo Cypria dicitur. Quintum vallaris harundo est, communis: quæ ideo vallaris vel spicularis nominatur, quia vallis sepibusq; vtilis est, quin etiam, ex ea pedamenta pro erigendis à terra vitibus, multis in locis parantur, hanc Theophrastus cap. 12. libri quarti de Historia plantarum, crassam & validam, vt pote

vallat

vallatoriā desiderat: Dioscorides verò in præsenti potius gracilem commendat, vnde hic apud Dioscoridē mendam subesse crediderim, quum revera pro texendis sepibus erigendisq; pergolis, ac apparandis baculis, crassior & validior, melior est. Harundo omnium consensu, inimica filici est, & contrà: At asparagis omnino amica, adeo vt perbelle asparagi ad radices harundinum sati, crescant. Plinius inter harundinis genera, adarcham etiam connumerat, quum tamen re vera, adarcha harundo non sit, sed potius gelata quædam salsugo harundinibus adhærens, vt ex ipso Plinio cap. 10. comprehendi potest, & Dioscorides li. v. cap. 91. prius docuit, proinde Plinium hac in re errasse, notum est, quocirca consultius mea sententia Colenucius fecisset, si hunc Plinij errorem admisisset, quàm dum illum defendere cupit, in tam fœdum errorem incidere, vt belle in illum, vulgatum illud carmen possit quadrare, Incidit in Scyllam: nam & duas esse adarchas nugatur, quarum à Dioscoride aut Galeno, diligentissimis alioquin harum rerum scrutatoribus, mentionem factam nunquam legimus, sed nos Colenucium virum alioqui insigni eruditione præstantem ad suos iurisconsultos relegamus. Sed iam harundinis generibus Zuccarum ferentem harundinem addamus, aspectū vallari similem, sed solidam, concretam, succosam, & minime fistularem. Non minus quoq; harundinibus adiungendæ sunt radices hodie è Cinnarum regione ab Indis aduectæ, quas contra morbum Gallicum valere, omnes dicunt, & illis cōtra podagram Carolus Quintus Imperator, authoritatem dedit, de quarū viribus prostat libellus vbiq; venalis, per doctissimum Andream Vesalium Bruxellensem conscriptus: tibi vero lector caput de ebeno legere ne pigeat. At de harundinum facultatibus ita tradit Gal. libro septimo de Facul. simpl. medic. Calami phragmitis radix, cum bulbis, aculeos, sagittasq; infixas extrahere ex alto traditur: etenim abstergentem minimeq; acrem facultatem sortitur, quemadmodum & ipsa folia, cortex vero combustus, admodum tenuium partium, & digerentis facultatis efficitur cum nonnulla abstersione, vt exiccet, & calfaciat, tertio quodammodo ordine, cæterum eius flos est vitandus: nam si in aures incidat,

Textus Dioscoridis corruptus.

Adarcha. Plinius errat.

Radix cinnarum.

adeo tenaciter hærens affigitur, vt auelli non possit, auditumq; vitiet.

DE PAPYRO.

Græcè, πάπυρος: Latinè, Papyrus: Vulgo, papiro.

Enarratio CV.

Papyrus. PApyrus, Alexandri Magni victoria, vt Plinius refert libro decimotertio capite vndecimo, ex Varronis mente, ad chartarum vsum inuenta fuit, quum antea palmarum foliis, atq; arborum libris vterentur, cui studia bonarum artium multum debent, atq; magis quum chartæ vsu, maxime humanitas vitæ constet, & memoria. Præsens tamen papyrus, in Aegypti paludibus nascitur præcipuè illis, quibus aqua duos cubitos non excedit, crassitudine brachiali, & illa quidem triangulari, altitudine vero decem cubitorum, cuius interna pars pro parandis chartis olim seruiebat, non minus quàm hodie vetusti disruptiq; panni linei, ex quibus quoq; paratæ chartæ ad prioris imitationem papyrus nominatur. *Iuncus papyrigenus.* Huius porro Aegyptiæ papyri genus, iuncus quidam est, qui ex India, senum & debilium hominum sustinendi gratia adfertur. Papyri vires prosequitur Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum: Papyrus, oxycrato vinóve macerata, recentia vlcera glutinat, maxime in circulum circumposita, vt macerata sanantia medicamina excipiens: at vbi vsta fuerit, medicamen exiccatorium existit, vt chartæ combustæ cinis, hoc tamen cinis papyri est infirmior.

DE TAMARICE.

Græcè, μυρίκη Latinè, Myrice, tamarix, tamariscus: Hispanicè, eltarai, tamargueira, thamariz: Italicè, tamarigio: Gallicè, tamaric: Germanicè, Tamarischken.

Enarratio CVI.

MYrica à Græcis quondam in maximo habita honore, arbor à nobis tamarix, seu tamariscus, dicta est, vt Plinius quoque fatetur libro xiij. capite 21. sub iis verbis: myricen

Myrica.

Myricen, & Italia fert, quam alij tamaricem vocant. Hæc vero rei rusticæ vulgo nota arbor est, folio cupressi, fructu vero gallæ, quanquam alicubi sterilis proueniat, quæ præcipuè apud auriferum fluuium, quem nos Tagũ appellamus, nascitur, licet quoque multis aliis in locis humidis prospere proueniat, coma perpetua, non minus quàm aliis variis euenit arboribus, vt abieti, pinastro, iunipero, cedro, terebintho, buxo, ilici, aquifolio, suberi, taxo, vnedoni, oleæ, & aliis. Ex huius vero arboris ligno, lienosis calices fiunt potorij, quos vniuersus medicorum chorus maxime laudat, tum Dioscorides, Plinius, Columella, Auicenna, & alij sexcenti. Est enim tamarix, medicina lienosis dicata, præcipuè radix & ipsius coma, nam ligni cinis, vt Serapio testatur mirifice omnia exiccat vlcera, quin etiam ea quę ab ignis vstione proueniunt prospere sanat. Qua de causa linimentis contra morbum Gallicum paratis, optimo consilio miscetur. Imò vt inquit Alkanzi duæ mulieres, lepra affectæ id est Græcorum elephantiasi, ad sanitatem restitutæ fuerunt, assiduo potu decoctionis tamaricis cum vua passa apparatæ, vnde mihi in animum subit credere, quòd omnes effectus, quos Guaiacum lignum efficit, tamarix efficere poterit, præsertim si eo victus ordine & successu, quo Guaiacum præbetur, concedatur: de cuius viribus Galenus lib. vij. de Facul. simpl. medic. inquit: Tamarix abstergit & incidentis est facultatis, absque perspicua desiccatione, habet vero etiam astrictionem nonnullam, igitur cum aceto decocta prodest lieni indurato, sanat

Arbores perpetua coma uigẽtes.

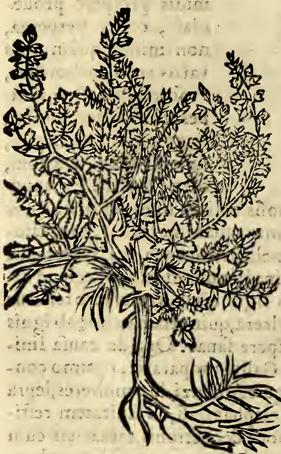
Tamaricis vires.

ſanat etiam dentium dolores, fructus & cortex non paucam poſsident aſtrictionem, ac cinis myricæ, admodum deſiccatoriæ facultatis eſt, plurimam habens abſtergendi vim, aſtringendi pauxillam.

DE ERICA.

Græcè, ἐρείκη: *Latinè erice, erica*: *Hiſpanicè, Luſitanicè, queiro*: *Gallicè, bruyere*: *Theutonicè*, Heyd.

Enarratio CVII.

Erica.

IN inuenienda erica, multi decipiũtur, credentes vtique fruticem vbique obuium, ericem eſſe, ex quo ſcopas, pro verrendis areis frumenti, & vuarum, rura parant, eſt enim frutex iſte bicubitali altitudine naſcens, ab vna radice multas virgas, & illas quidem digitalis craſsitudinis mittens: qua de cauſa, ex illis inſtrumenta aucupandis auiculis vbique parantur, nam folium roris marini, in acutum tendens illi eſt, flores vero ex albo rufeſcentes. Porrò, radix magna, prædura, fortis, conſpicitur, carbonibus aptiſsima materia. Vocant enim Hiſpani, ex iſta radice paratos carbones, carbones à breſo. Naſcitur enim frutex hic in vniuerſa Hiſpania, quem Luſitani noſtri, vrgueiram appellant, nõ minus quoq; variis aliis in locis naſcitur, præcipuè in Italia apud Hetruſcos, Patauinos, Fauentinos, Bononienſes, ac Anconitanos, quem Hermolaus Barbarus, Marcellus Virgilius, ac alij plures

plures, ericem esse autumarunt, sed revera nõ sine errore, quum erica bis in anno floreat, frutex vero hic semel tantum. Est igitur erica planta fruticosa, tamaricis effigiem referens, vt tradit Plinius lib. xxiiij. cap. 9. dicens, ericem Græci vocant fruticem non multũ à myrice differentem, colore roris marini & pene folio, & vt refert Theophrastus bis in anno floret, cuius floribus apes maxime oblectantur, & inde mel ericeum dictum, non adeo tamen bonum cõficiunt. Reperitur autẽ planta hæc frequens apud Hispanos, quam Lusitani nostri sua voce queirum vocãt: in Italia vero eam nasci dubito, quũ hucusq; nullus illam mihi monstrare valuit. * Scholiastes quidam Nicandri interpres hallucinatus est, quum ericẽ, hederæ folia habere tradat. Ne tamen ordinem prætermittamus, Galenum de erice audiamus. qui lib. vj. de Facult. simpli. medi. ita scribit: erice digerendi per halitum facultatem obtinet, flore eius potissimum ac foliis vtendum.

Nicandri interpres errat.

CONSTANTINVS.

INterpres Nicandri est Diphilus, quem etiam citat scholiastes Theocriti in Eid. I. Eius autem hæc verba, ἐρείκη δὲ εἶδος βοτάνης φύλλα ἔχει τῷ κισσῷ παραπλήσια, μακρότερα δὲ καὶ βραχύτερα: *Cùm exponit hos versus Nicandri in Ther.* λάζεο δ' ἀνθεμόεσσαν ἄφαρ τανύφυλλον ἐρείκην, ἧ τε μελισσαῖος περιβόσκεται οὔλαμος ἕρπων.

DE ACACALI.

Græcè, ἀκακαλὶς: *Latinè, acacalis: Lusitanicè, camarinhas.*

Enarratio CVIII.

ACacalis, ab Acacali Minois regis filia est dicta, quæ ab Apolline viciata fuit, vt de ea Apollonius poëta in Argonauticis cecinit. Est verò acacalis planta, fructum ferens, album, rotundum, paruis margaritis persimilem, quem Lusitani nostri, sua voce camarinham appellitant: nec enim crederem fructum istum, in Europa vniuersa, præter quàm apud Olyssipponã crescere. Est enim planta hæc, vbi prædictus fructus nascitur, media inter myri-

cem & ericem: qua de causa Dioscorides prudentissime quum de myrice & erice sermonem fecisset, de hac illico caput sequens constituit. Est porrò fructus iste, vt obiter hoc attingamus, esui gratus, quo mulieres & effrenati pueri in cibo frequenter vtuntur. In Aegypto verò nasci prospere Dioscorides testatur. At vbi Galenus de acacali locutus fuerit, aut sub quo nomine ignoramus: Paulus tamen sub propria dictione de acacali sic inquit: Acacalis fruticis in Aegypto nascentis fructus est, cuius dilutum collyriis claritati oculorum efficacibus miscetur: Verum Cacalia herba longe alia est, quanquam Plinius illi quoque fructum margaritis simillimum inesse dicat, vt quarto libro videre est.

Gal. acacalis non meminit.

Cacalia herba.

DE RHAMNO.

Græcè, ῥάμνος: Latinè rhamnus, vua crispa: Arabicè, Nausig. Hispanicè, Lusitanicè, scambrones: Italicè, marrucha: Germanicè, Stechdorn: Greussel beerbaum: oder grosselberbaum. *Gallicè, Bourg' espine, aliis groiselier.*

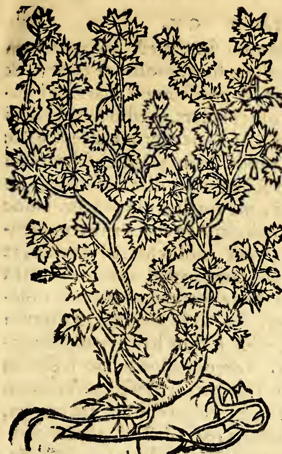
Enarratio CIX.

RHamnum tam album, quàm nigrum, & in Hispania & Italia prospere crescere animaduerto, qui sepium ornamentum sunt, præsertim albus, cuius spinæ oxyacanthæ sunt similes, folia vero crassa, pinguia, oblonga, oliuæ magnitudine. Nam niger, vt testatur Dioscorides ramos cubitorum fere quinque in longitudine emittit, quibus spinæ insunt quoq;: sed infirmiores prioribus, porro fructus follicularis est, tenuis, candidus, rotundus, similis verticillo, in cuius medio nescio quid nigri conspicitur, vt Pisauri prope mare adnotauimus. Cæterũ errant Dioscoridis interpretes, qui huic textui addunt, rhamnum appellari leucacantham, id est, albam, spinã, vel spinam ceruualem, quum proculdubio additicia verba, minime verò germana illa sunt, quibus instructus Ruellius Gallus hallucinatus proculdubio est, quum spinam ceruualem, quam Hispani aluarem: Itali verò merlam, vel ceruinam, Galli autem burgam vel neprum appellant, rhamnum esse putauerit:

Rhamnus albus & niger.

Dioscoridis interpretes errant.

Ruellius errat.

Rhamnus.

tauerit: quum re vera, cerualis hæc ſpina, nulli rhamni generi reſpondeat, nam folia lata fere piri habet, fructum verò nigrum, liguſtri baccæ effigie, quo pictores pro conficiendo perfectiſsimo viridi quodam colore vtuntur, vt libere fateri eſt, Ruellium hac in parte hallucinatum eſſe. Non minus profecto inaduertẽter Ruellius hac in parte Theophraſtum adducit, quũ quæ Theophraſtus paliuri ſemini tribuit, ille ad rhamni ſemen refert, ſed in hoc lapſus facilis deprehenditur, quia poſtquam Theophraſtus de rhamno verba feciſſet, de paliuro loqui cœpit,& quæ paliuro cõueniebant, Ruellius non paliuro ſed rhamno potius conuenire putauit,quanta vero negligentia aut errore, quicunque Theophraſtum legerit facile deprehendet. Plinius vero ne illum prætereamus, lib.xxiiij. cap.14. Rhamnum inter rubi genera collocat, vt ſtudioſo notum erit. At Galenus libro viij. de Facult. ſimplic. medic. de Rhamno ita tradit: Rhamnus deſiccat & digerit exceſſu ſecundo, refrigerat in primo completo aut ſecundo incipiente: proinde herpetes ſanat, & eryſipelata non magnopere calida. Cæterum ad hæc teneris vtendum eſt foliis.

Ruellius taxatur.

DE HALIMO.

Græcè, ἅλιμος: Latinè, halimus: Hiſpanicè: Luſitanicè, ſalguadeiras: Gallicè blanceputain: Arabicè, Molochia.

Enarratio CX.

Halimus apud Salmanticenses.

HAlimus frutex Rhamno similis est, absque tamen spinis, cuius folia oliuæ sunt, molliora tamen, & candidiora, qui in sepibus, & potissimum maritimis locis crescens, ex se cauliculos profert, in cibo instar oleris laudatos. Nascitur enim Salamancæ prope ædem diuæ Mariæ à Veiga, in cuius tutela Portugalenses scholastici sunt: sed caueant ipsi, ne Rhamnum illic nascentem, & hortos circumuallantem, me intellexisse putent. Hanc Mauri sua voce, apud Chairum Aegypti vrbem opulentissimam, vendentes, clamant, molochia. Molochia, vt Serapio quoque nouit, raro tamen apud nostrates in cibi vsum venit, quum variis & melioribus abundemus oleribus, apte tamen à sapore suo salso Lusitani, halimum salgadeiras appellitant, velut Aëtius halmyrum ob eandem scilicet salsuginem. Admonendus porro lector in presenti à me est, ne verbis Dioscoridis ductus, in errorem incidat, credens Albucum, halimum esse: quum re vera, Albucus asphodelus sit hastula regia dicta. De halimo vero apud Galenum, absque aspiratione, lib. vj. de Faculta. simpl. medic. ita legitur: Semen, & lac simul hæc planta gignit: estque gustus acris & substringentis, ex quibus constat ipsam esse dissimilarem; maior tamen pars eius temperate est calida, cum humiditate inconfecta, & leuiter flatuosa.

DE PALIVRO.

Græcè, παλίουρος: Latinè, paliurus, agrifolium: Hispanicè, azebo: Lusitanicè, aziuinho: Germanicè, Melbeer.

Enarratio CXI.

NVllum in medicina est periculum maius, quàm grauissimorum authorum dissensiones, quorum præsertim authoritatibus fidem habemus, quum ex eis nonnisi questiones, altercationes, atque inde errores oriantur, quo malo nullum maius in hac arte excogitari potest: quod Plinius noscés, libro 29. capite primo, dixit: Quum sit periculum in nullo mendacio maius. Nec enim hæc absque ratione in medium attulimus, quũ Agathocles paliurum in Ale

De paliuro varia sententia.

in Alexandria nasci tradat, vlmi atque pinus amplitudine, folio viridi, rotundo, molli, ramis frequentibus, prælongis, in quibus fructus oliuis persimilis, bis in anno cõspicitur, qui & crudus & viridis manditur, quum verò exiccatur ex eo farina paratur, quę sic in puluere, nec aqua vel alia re subacta, comeditur. Theophrastus verò, vt nostis, grauissimus author, paliurum fruticem describit in siliquis semen ferentem vt apud illum quiuis videre potest libro iij. de Historia plantarum cap. 17. Plinius quoque non minus aliter paliurum depingit, libro 13. capite 19. dicens: Cyrenaica regio loton suæ postponit paliuro, fruticosior hæc fructuque magis rubens, cuius nucleus non simul manditur, iucundus per se, atque suauior è vino, quin & vina succo suo commendans. Hæc ille: quæ vt percipitis ab aliis multũ absunt. Dioscorides porrò, vt de re passim obuia, eius exactam prætermisit historiam, vt tamen coniecturis assequi possumus, hic idem paliurus Dioscoridis, cum eo à Plinio descripto est, quem Theophrastus lib. 4. de Historia plãtarum eiusdem numeri capite, prius descripsit, & eum Afrum paliurum vocant. Trahunt autem in hanc me sententiam Plinij verba, libri vigesimi quarti capite 13. vbi paliuri vires prosequitur: quæ fere cũ Dioscoride ita habent: Paliurus quoque spinæ genus est, semen eius Afri zuram vocant, contra scorpiones efficacissimum remedium, item calculosis, & tussi, folia astrictoriam vim habent, radix discutit panos, collectiones, vomicas, vrinas trahit pota. Decoctum eius potum in vino aluum sistit: serpentibus aduersatur. Radix præcipue datur in vino, & cætera. Quæ omnia cum iis quæ Dioscorides suo tribuit paliuro conueniunt, Sed qualis hodie paliurus frutex sit, aut sub quo nomine in officinis habeatur, ne quis de nostra queratur diligentia, dicamus. Est igitur paliurus frutex, folia habẽs lauri, latiora tamen, crassa crispa, & per circuitum, spinis armata, cuius rami facile plicantur, colore viridi: is enim fructum fert rubrum colore, magnitudine, qua cedri fructus conspicitur, vocant verò fruticem istum rei rusticæ scriptores agrifolium, non verò aquifoliũ, nam agrifolium de quo à nobis mentio fit, frutici coccum id est granum ferẽti, simile est, quo Anthuerpiẽses monachi sectæ Franciscanæ hortum suum

Dioscoridis & Plinij paliurus idem.

Agrifolium

quem habent excultiſsimum ſepiunt, & illius radicibus viſcum pro irretiendis auiculis paratur. De quo Galenus libro octauo de Facul.ſimpl.medic. ita tradit: paliuri folia & radix adeo perſpicue aſtringunt, vt fluxum ventris cohibeant, adeoque digerũt, vt mitiora phymata curent. At fructus tantam incidendi vim poſsidet, vt calculos veſicæ comminuat, & pectoris pulmoniſque excretionibus auxilietur.

DE OXYACANTHA.

Græcè, ὀξυάκανθα: Latinè, oxyacantha, acuta ſpina: Hiſpanicè: Luſitanicè, pirlitero piliriteros: Italicè, bagaia, amperlo, pane de orſo, barazzo bianco. Arabicè, Amirberis, & Amyrbaris: Gallicè, eſpine vinette: Offic. Berberis.

Enarratio CXII.

Oxyacantha.

Acuta ſpina.

QVi de oxyacantha hucuſq; ſermonem fecere, omnes vno ore fruticem berberos ferẽtem eſſe crediderunt, ſed mea ſententia non ſine ingenti ne dicam pudẽdo errore, Quum oxyacantha vt teſtatur Dioſcorides, arbor agreſti pyro ſimilis ſit, minor tamen, ac magis ſpinoſa, quæ fructum myrti baccis æqualẽ fert, confertum, rubẽtem, fragilem, nucleum intus habentem, quin & radices in profundum deſcẽdentes, & illas quidem multifidas, quę omnia, ſiquis animaduerterit, inueniet oxyacantham tantum abeſſe à berberos ferente fruticem,

ticem, quantum ficus à pinu, hoc magis, si folia à Dioscoride prætermissa, quæ oxyacanthæ insunt descripserimus. Nam primo oxyacantha, id est acuta spina, arbor pyro agresti similis est: berberorum verò frutex raro vel nunquã in arborem ascendit: Item pyrus agrestis à radicibus multifidis in trunco quodam crasso & alto crescit, adeo vt in arborem iustæ magnitudinis deueniat, frutex tamen berberorum, cuius infinita prope dixerim copia passim videtur, nullum notatu dignum à radicibus emittit truncũ, sed potius virgas spinosas ad summum policaris crassitudinis, quæ nec altitudine humanam excedunt staturam. Quibus addimus, quòd cortex pyri agrestis cum quadam subrufedine nigricat, inæqualis, crassa, & squãmosa: Quæ verò berberorum frutici hæret, inter spinas suas, lucida, & subtilis albicat, si tamen parum excoriari contingat, luteum colorem, qualẽ inesse arbori mali granati videmus, repræsentat: non minus quoque in spinis magna interest differentia, quum in pyro agresti spinæ, vt in pruno conspiciuntur, in berberorum verò frutice, trinæ enascuntur, duæ à latere, vna verò in medio. Iis adiungendum, quòd fructus acutæ spinæ, magnitudine myrti est, rubens, intus nucleum habens, qui veluti cerasum pendet: fruticis verò berberorum fructus, grani tritici figuram imitatur, parũ tamen maior, rubens, mali punici granum referens, in ramis ordinatim pendens, velut vua in botris. Sed hæc omnia clariora reddentur, si modo folia quæ oxyacanthæ insunt ex Dioscoride & Theophrasto patefecerimus. Sunt ergo vt paucis dicam, folia acutæ spinę, apij foliis similia, quæ ita esse, ex Dioscoride elicitur, capite de mespilo, dicente: Arbor mespilus est, aroniam aliqui appellant, aculeatam oxyacanthæ foliis: legitur enim in nõnullis exemplaribus sed falso, pixacanthæ, id est buxeæ spinæ foliis, vt ex Theophrasto facile deprehenditur, qui duodecimo capite libri tertij de Plãtarum historia, mespili arborem folia, vt apij diuisa habere tradit, quæ hodie ita esse deprehendimus, non quidem in vulgari arbore, mespila vulgaria & communia hodie ferente, sed in ea potissimum, de qua Dioscorides in eo capite primo disserit, cuius fructũ antiqui aroniam appellabant, & hodie pisaurẽses & Neapolitani apud quos procere crescit, ad antiqui nominis

Azarolus fructus. imitationem, azarolum vocant, pomũ, scilicet paruum, rubrum, quanquam & album à nobis visum sit, ossicula tria intra se habens, vnde tricoccum, quasi trium granorum, dictum est: Sapore suaue, ad acidum tendente, ob quem à multis maximè expetitur, ex iis igitur deprehendens, oxyacantham apij folia habere debere, quum eadem cum mespilo similia habeat, vnde manifeste cognoscitur, quòd frutex berberorum non est oxyacantha, quum non apij sed potius mali punici fere folia habeat. Sed quum hucusque quid non sit oxyacantha diximus, deinceps consonum erit disserere, quid sit. Est igitur, vt breuiter dicamus oxyacantha, arbor quam vniuersa Hispania sua voce piltriterium appellitat, Ethrusci vero begaiam, alij autem amperlum, vel vrsi panẽ nominant, arbor pyro agresti figura cũ trunco tum ramis & floribus persimilis: nam flores albi sunt, folia vero, vt diximus apij, fructum porrò quem arbor hæc emittit, rubrum conspicimus, intra se nucleũ piperis grani magnitudine habentem, qui fructus maturus quum est, & tangi contingat facile excoriatur, & à pueris auidissime comeditur, & in nonnullis regionibus perpetuus arbori tenaciter hæret, vt in Lusitania plerunque obseruaui, & Hebræi huius mentionem reddunt: quia hæc ipsa arbor, ab illis rubus creditur ille, quem viderat Moyses in flammam conuersum & sine noxa obumbrantem, ex quo Deus illi locutus, & calopodia vt exueret iussit, quia in terra sancta erat. Dicunt igitur illi, ob illam dignitatem, perpetuum arbori huic fructũ esse. Est igitur vt paucis rem perstringamus, oxyacantha, acuta spina dicta, non vero acida, arbor hæc pyro agresti similis, quam nonnulli inter rubi genera collocant, de qua Galenus libro octauo de Facul. simplic. medic. ita loquitur: vt specie, sic facultate hæc arbor pyro syluestri est similis: cæterum pyri syluestris fructus prorsus acerbus est: oxyacanthes vero, & tenuium est partium, & nonnihil incisorium sortitur, estque rubens & rarus, qui quidem affectus omnes fluxionum cohibet. Cæterum acutæ spinæ frutex humilis quidam folio & spinis reperitur similis, qui in vniuersa Hispania, quod sciam, fructum non emittit, secus vero in Germania, Gallia, & vniuersa Italia: quum fructum ferat vuis

Oxyacantha quid.

immatu

immaturis similem, & illum quidem acerbum culinæ, agrestæ vice communissimum, veris præcipuè & æstatis temporibus, in quibus iurulentæ carnes piscésve eo condiuntur, & à prægnantibus quoque maxime appetitur, quem alij vuam crispinam, alij vuam spinam, alij vero vuam marinam appellitant, ardentissimis autem febribus laborantibus magno datur iuuamento, quem prisci prætermisere, nec de illo verbum aliquod fecere. Iam vero quia de berberos ferente frutice locuti sumus, illamque non oxyacantham id est acutam spinam esse probauimus, non ab re erit, vt de illa verba faciamus, quum & ab antiquis fructus iste prætermissus quoque fuerit. Est igitur berberorum frutex planta tricubitali ad summum altitudine crescens, multas à radice virgas producens, digitalis crassitudinis, in quibus spinæ multæ videntur, & illæ quidem trino ordine consitæ, duę à latere, vna vero in medio: nam huius radices luteæ sunt, nec minus quàm ipsius flores racemosi, qui Maij tempore odorati erumpunt, porrò folia veluti mali punici conspiciuntur, fert igitur frutex hic, fructum rubrum, grano tritici maiorem, intra se oblonga duo granula, plana mutuo nexu coniuncta, continentem: ex quo fructu, succus extrahitur, quem officinæ berberorum vinum appellant, vino malorum punicorum acidorum acerbius, qua de causa ardentissimis in febribus contra sitim, cum iulepo rosaceo, aut violaceo potissimum propinatur, non minus biliosum vomitũ coërcet, & stomachicum fluxum restringit, frigidis vero stomachis nocet, & pectoris angustiis inimicum est. Proximum quoq; erit citare hic, fruticem illum, ribes ferentem, quum de illo quoq; antiqui nullam fecerint mentionem: antiquos quum dico, velim intelligatis Hippocratem, Theophrastũ, Dioscoridẽ, Galenum, Oribasium, Paulum, Aëtium, Catonem, Varronem, Plinium, Palladium, & Columellam. Est igitur ribes ferens frutex folia vitis habens, sepibus intertexendis accõmodatissimus, qui fructum rubrum acidum & acerbum parit, ex quo vinum quoq; extrahitur, febribus, & calidis ægritudinibus, non minus ac citri aut limonum succus. Conueniens, & ex eo sirupus in officinis, contra capitis destillationes calidas paratus publice habetur, inest enim huic

Vua crispina. et Crespa

Berberorũ frutex.

Ribes.

Medici antiqui.

fructui ſapor acidus, cum quadam permixtus dulcedine, vnde firmiter crederem, hunc ipſum fructum, quem nos ribes appellamus, eundem apud Serapionem, ribes eſſe, quum eundem ſaporem Serapio ſuo tribuit, quem in hoc officinarum guſtamus, nec enim in cæteris notis Serapio ab hoc cõmuni quicquam deuiat, proinde noſtros ribes, Serapionis quoque eſſe crediderim.

DE CYNOS BATO.

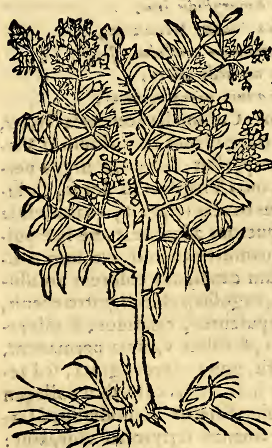
Græcè, κυνόσβατος: Latinè, ſentis canis, rubus canis, canirubus: Hiſpanicè, carca roſal, carca peruna: Luſitanicè, ſylua macha: Gallicè, eſglantier: Germanicè, Feldroſsen. *Italicè, rouo canino: Arabicè, Sent.*

Enarratio. CXIII.

CYnos batus Græcis, ſentis canis Columellæ eſt, aliis vero rubus canis, Theodoro Gazæ canirubus, vaſtiſsima autem ſpina hæc eſt, maximos & oblongos ramos ferens, quam inter vepres & ſenticeta ſæpe arboreſcere videmus, folio roſæ, nam flos, roſæ moſchatæ ſimilatur, cũ colore ipſo albo, tum foliis rarioribus, qui quum decidunt, fructus pullulat rubens, oblongus, oliuæ ſimilis, intra quem lanuginoſa quædam ſemina clauduntur, qualia in roſarum fructibus videmus, hunc fructum pueri & mulieres auidiſsime comedunt, eius lanuginem abiicientes, ex quo ſeplaſiarij Hiſpaniæ conditum pro ſiſtendo vndecunque profluente ſanguine parant. At Theophraſtus lib. iij. de Plantarum hiſtoria, cap. xviij. longe aliter cynoſbatum deſcribit, vtpote, magnitudine inter fruticem, & arborem granatum, fructu malo punico ſimili, & ſubrutilo. Cæterum, quidam cynoſbatum, cynorrhodum id eſt, caninam roſam eſſe putant, inter quos nominare eſt Marcellum, Virgilium, & Monachos Meſues Antidotarij interpretes, qui vel ex Plinio tantum errare deprehenduntur, lib. viij. cap. 41. vbi cynorrhodi radicem ad canis rabidi morſum, tanquam ex oraculo acceptam maxime laudat: libro vero xxiiij. cap. 14. cynoſbati duas deſcribit ſpecies, in vniuerſum à cynorrhodo differentes, adeo

adeo vt manifestum sit cynosrhodum, aliam rem à cynosbato esse, mea tamen sententia, in hac re paruus est lapsus, quum cynosbatos à cynosrhodo, in hac tantum differat, quòd cynosbatos nullas habet spongiolas, cynosrhodos vero habet, imò vt tradit Plinius lib. xxv. cap. 2. cynosrhodus apud antiquos, spongiolæ in ipsius fruticis spinis repertæ dicebantur, vt merito concludere possimus, quòd cynosbatos id est canis rubus, idem cum cynorrhodo, id est canina rosa sit, nec in alio quàm spongiolis dictis, differant: quæ in cynorrhodo dubio procul reperiuntur: secus autem in cynosbato, de quo Galenus lib. vij. de Facult. simpl. medic. ita disserit: Huius fruticis fructus non segniter astrictorius est, folia vero mediocriter, lanugo fructus arteriam vitiat.

DE LIGVSTRO.

Ligustrum.

Græcè, κύπρος*: Latinè, cyprus, ligustrum: Hispanicè, alfena albena: Arabicè, Kenne, hẽne, Hanue, & alkana: Italicè, oliuella, guistrico, olineta, chãbrossene, caparrodano: Gallicè, du troesne: Germa.* Beinhœltzlin, mundoltz, Geysholtz, Rheinuueyden.

Enarratio CXIIII.

QVi Ligustrum, volubilis speciẽ quandam esse crediderũt, eam præcipuè quam passim obuiam videmus aliis circumligatam herbis, flore albo, campanæ effigie, toto, vt dicitur, aberrant cœlo: quum inter se tantum differ ant, quantum

tum cancer ab anguilla. Est igitur ligustrū, arbor parua, foliis oliuæ similibus, floribus minutis, candidis, odoratis, racematim constitutis, qui Maij mense apparent, postea vero ipsis decidentibus baccæ oriuntur primo virides, in processu vero nigræ fiunt, vuarum modo congestæ, quæ in ruderibus, & sepibus potissimum nascitur nassis & tesseris aptissima: hanc Patauini conastellum, quasi oleastellum dixerint, appellant: quum illi & folio, & fructu similis sit. Nec enim ambigendum est, cyprum, ligustrum esse, quum Plinius li.xij.cap.24. dicat, cyprum arborem Aegypto familiarē, in Italia ligustrum vocari. Proinde Franciscus Massarius Venetus omnino fallitur, quum annotationibus suis, super nonum librum Plinij, cyprum aliam arborem à ligustro esse contendit. De ligustri vero floribus & ipsius baccis siue vaciniis, cecinit Maro in Bucolico, dicens.

Ligustrum quid.

Massarius errat.

Virgil. in Bucolicis

Nonne fuit satius tristes Amaryllidis iras.
Atq; superba pati fastidia, nonne Menalcam;
Quamuis ille niger, quamuis tu candidus esses,
O formose puer nimium ne crede colori,
Alba ligustra cadunt, vacinia nigra leguntur.

Nec iis Vergilianis verbis, Columella contraria scribit, quum lib.de Re rustica 10.ligustrum non album vt Virgilius, sed nigrum potius appellat, dicens, & nigro permixta ligustro balsama, quia Virgilius ad flores, Columella vero ad maturas eius baccas respexit, quas vacinia Virgilius vocat, quum puerum admoneat, ne suæ pulchritudini atq; colori, quamuis candido, nimium confidat, quia cum ætate illum candidum colorem amissurus est, futurus deformis, rugosus, veluti ligustro euenit, quod flores quum habeat pulchros, candidos, & odoratos, cito tamen eos perdit, & solum vacinia permanent, quæ postea nigra & aspectu, non vt flores, grata, sed tetra potius pro aucupiis, & inducendis coloribus colliguntur, vt olim apud Gallos fieri solebat, & hodie apud Italos pro conficiendo atramento scriptorio vsurpatur. Nec silere in præsentia debeo multorum errorem, qui additiciis Dioscoridis verbis seducti vacinia hyacinthos esse interpretantur, inter quos mihi nominandus venit Hermolaus Barbarus patritius Venetus, vir alioqui do-

Vacinia hyacinthi.

Her. Bar. errat.

ctissi

ctißimus, ſunt enim verba adiecta Dioſcoridi, apud quartum librum, capite 61. vbi de hyacintho agit, quæ ita habent: hyacinthon Romani vacinium dicunt; quæ verba in melioribus exemplaribus non reperiuntur, imò omnia fere nomina in vno quoq; capite comperta non Dioſcoridis eſſe, ſed alicuius qui Dioſcoridi gratum facere arbitrabatur pro re firma & vera mihi perſuaſum habeo: argumentum enim vt cæteros prætercam locos, ex capite de ſampſucho deſumi poteſt, hanc noſtram coniecturam cõfirmans, in quo maioranam verbum nouum, & à Plinio non vſitatum legimus, velut in leucoio, violam matronalem, vt ſexcenta alia prætercam capita, in quibus huiuſcemodi nomina reperiuntur. Seruius quoq; grammaticus nõ minus hanc in rem impegit, quũ per vacinia, violas interpretetur, ſed Seruio notißimũ hoc eſſe debuerat, quia Virgili⁹ eodẽ carmine, & violas & vacinia, nominet, ait enim; & nigræ violæ ſunt, & vacinia nigra. Verum de cypro id eſt liguſtro, ita tradit Galenus libro ſeptimo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum. Huius arboris folia ſummaque germina habent in ſe quiddam digerens cum aquea ſubſtantia modice calida, habentq; & aſtrictionem quandam ex terrena ſubſtantia frigida: itaq; eorum decocto quidam ambuſta fouẽt, nec non igneos phlegmonas carbunculoſq; :nam abſq; moleſtia ſiccant, ſed ſponte ortis in ore vlceribus, commanſa folia commodißima ſunt. Hæc Galenus. Liguſtri vero radicibus, hodie Mauri ſuos inficiũt capillos, velut equorum quoq; crines, quod olim quoq; fieri Dioſco. tradit, non vt Marc. interpretatur, aut Ruellius, cum ſucco lanariæ herbæ, ſed potius cum ſucco ſtruthei mali, nam pro ſtrutheo, id eſt malo cotoneo, ſtruthion, id eſt herbam lanariam intellexerunt.

Seruius grammaticus errat.

Liguſtri tẽperatura.

Marcellus et Ruellius errant.

CONSTANTINVS.

QVid ſit Liguſtrum ſiue Cypros, profecto ignotum eſt his noſtris temporibus, Plinius quidem Cypron Liguſtrum dictam ſcribit lib. xxiiij. cap. 10. & lib xij. cap. 24. ſed Dioſcoridis Cypros, folia habet oleæ, Liguſtrum Plinij zizyphi, & ſemen coriandri, Dioſcoridis ſambuci: in flore etiam vix conueniunt cum Dioſcoridi muſcoſus ſit, Plinio tantùm albus & odoratus. in hoc ſolum

solum hi duo authores consentiunt, quòd vterque dicat esse arborem, qua vel sola nota excluditur vulgaris illa planta ab huius consortio, quam nobis pro ligustro & Cypro ostendunt herbarij, quæ fortasse est ligustrum Virgilij, non autem Cypros Dioscoridis, aut Plinij ligustrum, imò nec Columellæ, qui libro decimo dixit & nigro permista ligustro Balsama. hic enim frutex in sepibus maxime communis vix vnquam visus est arborescere: nos Galli vocamus du Troesne. Sed Cyprus siue ligustrum, id est arabũ alcanna, arbor rara est & inter pretiosa simplicia semper adnumerata. testis mihi Iosephus historicus lib. iiij. περὶ τῆς ἁλώσεως, cuius verba cùm de hierichuntina loquitur: φέρει δὲ ὀποβάλσαμον ὃ δὴ τιμιώτατον τῶν τῇδε καρπῶν, κύπρον τέ, καὶ μυροβάλανον: & subiungit εἶναι, σπανιώτατα καὶ κάλλιστα. Et Beatus Hieronymus in Cantic. Cyprus, inquit, cum nardo, nardus & Crocus, fistula & Cinnamomum cum vniuersis lignis libani. Meritò reprehendit Amatus Marcellum & Ruellium: sed ipse omisit locum apud Plinium lib. xxiij. Cap. 4. de Cypro, qui illorum errorem detegit: Decoctum, inquit, foliorum ambustis & luxatis prodest: ipsa rufant capillum tusa, adiecto struthei mali succo.

DE PHILLYREA.

Græcè, φιλλυρέα: Latinè, phillyrea, species ligustri: Hispanicè, otrasuerte de alhenan: Italicè, vna altra oliuella: forte Germanicè, Hartrigel. *Arabicè, Mahaleb.*

Enarratio CXV.

Dioscoridis interpretes errant. ERrant non solum Marcellus Virgilius, Dioscoridis Interpres, sed alij plures, qui in præsenti Phillyreã, tiliam esse interpretãtur, cùm re vera phyllyrea arbor parua ligustro æqualis cum folio tum fructu sit, adeo vt phillyream ligustri speciem esse constet, nec immeritò Dioscorides, quum de ligustro egit, de hac quoq; phillyrea ligustri specie, sermonem coniunxit, sed ij reuera nominis affinitatem secuti, in errorem prolapsi sunt, quum pro philyra apud Theophrastum, tiliam significante, phillyream, quæ non tilia, sed potius ligustri species est, tiliam interpretati sunt. Est etiam philyra apud Theophrastum lib. iij. de Historia plantarum, duorum generum, quibus folium non oleæ sed hederæ potius est,

Phillyrea ligustri species est.

Phillyrea vera tilia.

fructus

fructus vero fabaceus. Proinde phillyream à philyra diuersam esse, nemo non videt, Quibus adde, quòd philyra arbor est procera, crassa, & vt inquit Theophrastus cap 10. ad fabricas nauium, arcarum, & cunarum aptissima materia: phillyrea vero frutex potius quam arbor dicenda est, de qua hoc loco Dioscorides pertractat. *Phillyra duo genera.*

DE CISTO.

Græcè, κίςος: Latinè, cistus: Hispanicè, Lusitanicè, cerguacos: Italicè, cisto. Arabicè, Kamet, Alteis, & lhaie althis.

Cistus Mas.

Cistus fœmina.

Enarratio CXVI.

Cistus nam Cissos hedera est, cuius inaduertentia Plinius cæcutiuit, vt Leonicenus ad Angelum Politianum eleganti epistola primò indicauit. Est igitur cistus frutex ramosus in latum se diffundens, qui apud Hispanos hodie pro abstergendis vestibus in vsu habetur, eumq; Lusitani *Cistus à cisso differt.*

Lusitani ad imitationem antiqui nominis illi dicati, cisthacos, aut cissaros corrupte, cerguacos appellant: reperitur enim & flore albo, & subrutilo, de quo Galenus 7. libro de Facult.simpl.med.ita tradit: cistus frutex astringens est, folia eius & parua germina trita adeo desiccant astringuntq;, vt vlcera glutinare valeant, sed flores efficatiores sunt, adeo vt cum vino poti dysenterias, ventris imbecillitates, fluxusq; & humiditates persanent, cataplasmatis ritu illiti, vlcerum putredinosa iuuãt, desiccant, enim secundo excessu.

CONSTANTINVS.

PLinius grauissimus author, quasi deserto vadimonio à Leoniceno, Mathiolo, & Amato Lusitano compactò traducitur, & culpatur acerbius: στῆναι δ' ὅμως ἀναγκαῖον πρὸς τοὺς λογολέσχας καὶ μὴ ἐρήμην ἁλῶναι λόγον, vt dixit Nazanzenus. Quid igitur isti canentes victoriam ante triumphum, Plinio obiiciunt? quòd Cissi id est hederæ & Cisthi, græcarum vocum non intellecta significatione, historiam confuderit. Vt eorum confutetur impudentia, & ipse per se eos mendacij reuincat, satis habebo locos adducere, quibus imprimis bonus author non solum rerum, sed & linguarum peritissimus, verborum vim expressit, & rerum proprietatem atq; naturam. libro enim 24. Cap. 10. Sic inquit, de hedera loquens: gummi etiam in hedera quærunt, quod ex aceto vtilissimum dentibus promittunt: græci vicino vocabulo Cisthon appellant, fruticem maiorem thymo, foliis ocimi. Duo eius genera, flos masculo rosaceus, fœminæ albet, & paulo post: Sub his maxime nascitur hypocisthos, quam inter hederas diximus. Scilicet cum de hederis ageret. libro 16. Cap. 34. Cisthi subiunxit historiam, propter Cissi & Cisthi vocum affinitatem nonnullamq; plantarum similitudinem. Quo loco ita scribit: Est rigens hedera, quæ sine adminiculo stat, sola omnium generum, ob id vocata cissos. Et loco superiore: Cissos Erythranos ab iisdem appellatur, similis hederæ. Quid vero etiam de hypocisthide tradiderit, audi libro 26. Cap. 8. Hypocisthis, orobathion à quibusdam dicta, malo granato immaturo similis nascitur, vt diximus, sub Cistho, vnde nomen hoc &c. In carpendis igitur extra fortunæ atq; inuidiæ aleam scriptoribus, licentiorem pruriginem moderentur: ne meritò illud in eos vsurpemus, Facilius esse calumniari, quàm æmulari.

DE HYPOCISTIDE.

Græcè, ὑποκιστὶς, κύτιν@: Latinè hypocistis, cytinus, barba hircina: Hispanicè, Lusitanicè, pultegras: Italicè, hypociste.

Enarratio CXVII.

Hypocistis, Barbarorum hypocistidos est, siue herba hircina, quæ plerunq; ad cisti radices nascitur: herba potius quam frutex, crassa, succosa, quibusdam granis, pineis similibus plena, qua auidissime nonnulli vescuntur. Nam tota ipsa herba ad luteum colorem cũ quadam albedine tendit: quæ non solum in Hispania, sed variis aliis in locis nascitur. Venetiis enim apud officinas frequenter conspicitur, quæ ex Illirico & Dalmatia regionibusq; circumuicinis portatur. ex qua succus extrahitur, & ad medicos vsus reseruatur, præcipue ad eos, vbi constringere opus est, velut floribus punicorum expressus, quemadmodum refert Dioscorides capite de malis punicis. Verum nihil refert, herbam istam hypocistidem, vel cytinum, aut succum ipsum, eo modo appelles, vt Dioscorides in præsentia facit: & Aegineta imitatur. De qua Galenus citato loco ita inquit: Hypocistis multò est magis astrictoria quàm folia: admodum efficax remedium ad omnes fluxionum affectus, quin si quam partem roborare consilium fit, quæ videlicet plusculo humore exoluta fuerit, robur ac firmitudinem illi haud segniter addit, quo nomine antidoto ex viperis inditur. *Hypocistis* *Hypocistidos.* *Barba hircina idem.*

DE LADANI ARBORE.

Græcè, λῆδον: Latinè, Lada: Arabicè, Chasus: Hispanicè, xara: Lusitanicè, esteba: Italicè, ladanifero arbuscelo, pinguitudo illius, ladanum, laudanum: vulgò laudano.

Enarratio CXVIII.

Ladanifer frutex in altum crescit, tricubitali altitudine, & ampliori, virgas à radice mittens, digitalis crassitudinis, duras, solidas & firmas, in quibus folia hærent oliuæ, nigra, viscosa: flos vero roseus, albus, tres qua- *Ladanifer frutex.*

tuórue maculas nigras habens, quo decidente, fructus pilulæ magnitudine, pediculo alligatus pullulat: totus enim frutex ille viscosus resinosúsue conspicitur, adeo vt ipsum depascentes hirci capellæúe, pinguedinem viscositatémue illam in barbis & femoribus contrahant, quam ladanum appellamus. Reperitur verò in officinis pinguitudo ista, siue succus densatus, sub nomine ladani, vel laudani, aut labdani, quanquam raro syncerus aut purus. Verus autem & purus, optimi est odoris, vt Rufus Ephesius per hos indicat versus à Galeno subscriptos lib.j.de Compositione medic, secundum loca, cap.2.

Ladanum quid.

Rufus Ephesius.

Inuenias in Eremborum quoque ladanon orbe,
Caprarum circa mentum, gratissimus illis,
Succus is è cisthi folio decerptus amico,
Imbuti hoc villi, menti laterumq; madescunt,
Non tamen ad morbos hoc præstat, laudem ab odore,
Egregio quo spirat habet, quod plurima mixta
Pharmaca Erembi habeant diuinis viribus aucta,
Orta solo & campo longe lateq; patenti.

Hunc porrò fruticē barbam hircinā potius appellandam crediderim, quum illi magis quadret, cōueniátue nomen: quanquam Serapio, & cæteri Arabes, barbā hircinam hipocistidem potius nominent. Non minus quoq; crediderim, quod Scribonius Largus hanc cisthi speciem, rosam appellat syluaticam, non vero alterā. Est præterea huius cisthi ladaniferi species altera, quam Hispani masculam comparatione ad primam faciunt: & eam stebam appellitant folio in orbem circinato, subnigro & hirsuto. De ladano vero Galenū audiamus. li. vij. huic dicato volumini, sic differentem: cisthos id est ladanum, primo excessu medicamen est quodam modo complete calidum, ita vt secundum attingat, habens etiam astrictionis nonnihil: est præterea substantia tenui & emolliens, nec non moderate digerens concoquensque, peculiariter igitur ad vteri vitia est aptum. Diffluentes tamen capillos retinet: verum alopecias & ophthalmias sanare non potest, quod hi affectus valentiora medicamenta desiderent.

Ladanum Galeni calidum est.

CONSTANTINVS.

FRutex ille siue herba de genere Cisthi, vnde colligitur Ladanum à Dioscoride dicitur λῆδον à Plinio vero lada: Sic enim

scriptum

scriptum reliquit libro 26. Cap. 8. Lada appellatur herba ex qua Ladanum fit in Cypro, barbis Caprarum adhærescens: Miror q; Mathiolum senensem, virum sane propter insignem eruditionem admirabilem, hæc de Plinio tam inconsiderate scripsisse in Dioscoridis libr. I. Cap. 110. Comment. Cæterum Plinius vocabulorum vicinitate deceptus (vt etiam in superiori commentatione dictum) ex cisso id est, hedera, non autem ex cisto ladanum colligi dixit. Ex quo item multis falsò persuasum est, quòd non à Cisto, Sed ab hædera Ladanum legeretur: Hactenus Mathiolus. quæ, vt plenius falsa esse intelligas, legere ne pigeat, quæ aduersus ipsum & Plinij admissarios adnotauimus Cap. de Cisto: tum, vt Plinij famæ hæc inusta macula eluatur, rogo vt quam ascripsi Plinij dictionem expēdas accuratius postremoq; iudices quàm immeritò tantus scriptor accusetur. Eius hæc verba lib. 12. Cap. 16. Arabia etiamnum & Ladano gloriatur: forte casuq; hoc, & iniuria fieri odoris, plures tradidere. Capras maleficum aliàs frondibus animal, odoratorum vero fruticum expetentius, tanquam intelligant pretia, carpere germinum caules prædulci liquore turgentes, distillantemq; ab his casus mixtura succum, improbo barbarum villo abstergere. Hunc glomerari puluere, incoqui sole. Et ideo in Ladano caprarum pilos esse. Sed hoc non alibi fieri quam in Nabatæis, qui sunt ex Arabia contermini Syriæ. Recentiores ex autoribus strobon hoc vocant: traduntq; Syluas Arabum pastu caprarum infringi, atq; ita succum villis inhærescere, verum autem Ladanum Cypri insulæ esse: vt obiter quæq; genera odorum dicantur, quamuis nō terrarum similiter hoc & ibi fieri tradunt, & esse œsipum hircorum barbis genibusq; villosis inhærens, sed hederæ flore deroso, pastibus matudinis, cùm est roruleta Cypros. Deinde nebula sole discussa, puluerem madentibus villis adhærescere atq; ita Ladanum depecti. Sunt qui herbam in Cypro ex qua id fiat, Ladam appellent. Etenim Ladanum vocant huius pingue insidens &c. Quod vt intelligas non ex sola planta colligi, vt nec manna, nec muscus, Sed eas tantùm recitari in quibus laudatissima illa proueniant, Certè etiam Ladani quod in segetibus nascitur meminit idem Plinius libro xxvj. Cap. vndecimo. Optimum igitur Ladanum ex Cisthi colligitur genere illo quod λῆδον Dioscorides & Plinius Ladan nominauit. Colligitur etiam ex hedera aliisq; plantis quibus pinguis humor ille & glutinosus adhæsit.

DE EBENO.

Græcè, ἔβενος : *Latinè, ebenus : vulgò ebano legno, Arabicè, abanus, & ebenus : Gallicè, ebene.*

SECVNDA SPECIES EBENI.

Lignum Guaiacum, lignum Indicum, lignum sanctum, lignum morbi Gallici : Arabicè, Karon: Hispanicè, el legno santo, el legno dellas antilhas: Italicè, il legno santo : Germanicè, Holtz auſs Indien, Frantzoſen holtz : *Gallicè, guaiac.*

Enarratio CXIX.

Ebenus. NAſcitur ebenus, non vt Virgilius credidit, tantum in India, ſed Arabia, Aethiopia & aliis variis locis, vt ex Dioſcoride, Plinio, & Pōponio Mela edocti ſumus, quam primò Romam adduxit Pompeius Magnus, in triumpho Mithridatico, materia denſiſsima, colore nigro, ſplendido, & graui, adeo vt eius quantumcunque ſiccum lignum non fluitet, ſed fundum & cētrum potius petat. Hodie verò, ligni huius magni trunci in officinis, vbi pectines fiūt, viſuntur, quum ex eo non ſolum egregij parantur pectines, ſed etiam varia alia, & præcipue coronæ mulierculis pro numerandis præculis idoneæ. Cęterum ebeni lignum oculare eſt, oculorum vitiis apprime conueniens, vt ex Dioſcoride deprehendere eſt, & Galeno lib. vj. de Facultatibus ſimpl. ad iſtum modum dicente: Ebenus ex iis lignis eſt, quæ trita in aqua ſoluuntur. Vis ei ineſt excalfaciendi, extergendi, & tenuium partium, quamobrem, quæ pupillas offuſcant extergere creditur, miſceturque aliis ocularibus medicamentis. Secūda autem ebeni ſpecies, Guaiacum lignum morbo Gallico deſeruiens eſt, quod ſanctum omnes vocant, velut Auicenna caron, libr. ij. ſui canonis. De cuius vſu, ac origine, ſic habeto. Guaiacum vltra quòd priſcis cognitum fuit, & oculorum fluxionibus accommodatiſsimum, contigit, quum ſuperioribus annis, nouæ quædam terræ, antiquis forſan cognitæ, & temporum iniuria factæ incognitæ, nunc verò nouiter repertæ eſſent, in quandam incidiſſent inſulam Hiſpani, cuius omnes

Guaiacum Caron.

accolæ morbo Gallico quandoque laborabant, acsi Europei variolis. Hispani verò quum quæstores in prouincia essent, ac grauiter morbo illo affligerentur, ab indigenis medicamentum quo curarentur, quærunt: quibus illico lignum huiacum (sic enim insulares pronũciant) monstrarunt, quo non multis interpositis diebus, vt cæteri à morbo liberati, vt summum bonum, eius vsum in Hispaniam attulere, guaiacum ipsum appellantes, insularium vocem imitantes, qui huiacum, vt diximus, lignum vocant, ex arbore apud eos crescente, proceritate, qua apud nos fraxinus, quæ foliis vestitur plantaginis solidioribus tamen, ac rotundioribus, flore verò luteo sed fructu castaneis persimili, & illo quidem solutiuo. Totius autem arboris color, cineritius est, ad nigredinem tendẽs. Hæc verò arbor, vt tradunt nostri Hispani, & Alfonsus Ferrius libello suo de morbo Gallico conscripto scribit, in tribus præcipue insulis nascitur: nempe in insula sancti Ioannis, in insula sanctæ Crucis, & in insula sancti Dominici: lignum verò quod ex arboribus insulæ sancti Ioannis adfertur, melius est, quia insula illa cæteris duabus distãtior à torrida zona est, qua de causa non ita torrefactum lignum, aut vstum videtur, imò humidum & vnctuosum. Curabunt igitur castellani, quum in eas insulas peruenerint, non aliunde lignum Sanctum abscindere, & in Hispaniam afferre: quàm ex insula sancti Ioannis. Sed an lignum hoc eligi debeat nigrum: vel album potius, non infimum & postremum erit inquirere, quum multi in hac re varient: nam triplici differentia lignum hoc conspicitur, aliud crassum, quod quum per trãsuersum secatur, totum fere nigrum conspicitur, dempto circulo quodam superiori ad luteum vel album declinante. Aliud nõ ita crassum conspicitur, cuius centralis pars nigra quoq;, sed non adeo vt primi ligni est. Tertium subtilius duobus dictis, quod cãdidum tam intus quàm foris videmus, lineis percurrentibus distinctum, cæteris ligni differentiis odoratius, & cum quadam amaritudine acutius. Sed quum hæc ita se habent, nõ est tamen credẽdum quòd tria hęc ligna diuersa aut ex arboribus diuersis scindantur, quum ex vna & eadem arbore tria illa ligna colligantur: nam nigrius, arboris stipes est, minus nigrum, ex partibus mediis inter

Alfonsus Ferrius.

Guaiacum an albũ vel nigrum eligi debeat.

ſtipitem & ramos habetur, quæ pars Ariſtoteli truncus dicitur, in quo arborum cor collocat, vt ex Paruis vocatis naturalibus dicendum eſt: totum verò album, rami ſunt, in quibus virtus vegetabilis potentior viget, & ea de cauſa lignum hoc album nihil nigri habens, potentius & melius iudicatur: deinde quod à media arbore colligitur, quã quam huic parti ad mentem Ariſtotelis primæ dignitates tribuendæ ſint, tertias verò nigriori dare eſt. Aliquando tamen lignum hoc album ex arbore ſecatur tenella: nondum ad eam perueniente ætatem, in qua nigredinẽ acquirit, vt in aliis quoq; percipimus arboribus, quarum ligna interim dum iuuenilia ſunt, alba vidẽtur, poſtea verò ſucceſſu temporis veteraſcunt, & nigredinem adſciſcũt. Vtemur igitur albo ligno, in difficillimis morbis, vlceribus Gallicanis & malignis complicatis: illo verò paruam obtinente nigredinem, in mediocribus: tertio verò fere toto nigro, in debilioribus. Sed vnum dignum conſideratione venit: quòd lignum hoc album, etiam ſi aliis lignis validius eſt, cito tamẽ ob nimiam humiditatem corrũpitur, & quia gracile facile exiccatur: proinde illud recens, & ſolidum habeas, minime verò corroſum aut antiquatum curare debes, quod ſi habere non potueris, ſatius procul dubio erit, nigro recenti, illius loco vtaris. Quam verò temperaturam lignum hoc obtineat, inquirendum eſt, quum frequens vſui medico habeatur. Nam authore Galeno libro tertio de Temperamentis, atque ſexcentis aliis locis, illud per ſe calidum dicitur medicamentum non verò per accidens, ſi corpori occurrens, à principio occurſus calfaciat, calfaciendoq; procedat, atque in calfactione permaneat, quod ſimile de frigido, humido, ſiccove intelligendum eſt medicamento: qua de re lignum hoc calidum eſſe dicendum eſt, quum corpori occurrens non ſolum temperato, ſed in frigiditatem labenti, calfaciat, ac in calfaciendo procedat, quod & ſiccum eſſe vltra experiẽtiam quotidianam de eo habitam, ratio quoque atteſtatur: quũ lignum hoc amarum ſit, quæ enim amara ſunt, non ſolum calida, ſed etiam ſicca eſſe omnes confirmant, vt Galenus libro quarto de Facultatibus ſimplicium medicamentorum capite 8. & tertio de Ratione victus in morbis acutis quoque dixit: ſed non propterea ab aliis ſpoliatur qualitatibus

Temperatura guaiaci.

tibus quum & humidum esse lignum istud deprehendimus, quasdam habens partes pingues oleaginosas, quibus certi ligni decoctum bibentes aluntur, atq; inde per longum tempus absq; victu vllo permanēt. Nec vero mirari quis debet, si lignum hoc diuersas in se contineat qualitates, quum Galenus libro iij. simplicium cap. xiij. multo plures & diuersas vni inesse medicamēto fateatur dicens: omnia propemodum medicamenta, licet sensu simplicia appareant, natura tamen esse composita, quin & subinde quoque diuersissimas in sese continere facultates, nempe exercendi, & sistendi, incrassandi & extenuandi, rarefaciendi & condensandi, illinendi atque abstergendi, tendendi & laxandi, cæterasque oppositiones vniuersas, & subdit: At hoc mirum videri minimè debet, in id genus facultatibus, quum vni & eidem medicamento vim calfaciendi & refrigerādi inesse appareat, aut exiccandi & humectandi, aut tenuium partium & crassarum: Hæc ille. Non mirabitur igitur spectator si lignum hoc & calidum & siccum, & humidū esse dixerimus, In quo tamen gradu caliditatis collocari debeat, audite. Medicamentum calidum, frigidum, humidum vel siccum dicimus, non alia de causa, nisi quia talem in corpore humano temperato valet imprimere qualitatem: At quod nec excalfacit, nec frigefacit, nec humectat, nec exiccat, symmetrum, id est temperatum medicamentum appellare necesse est. A vincente ergo seu excedente qualitate & facultate cognominatur medicamentum. At calidum primi ordinis nominamus, quod temperatum corpus excalfacit, non tamen euidenter: qua de causa ad illud comprobandum opus insuper demonstratione est rationali, sic de frigido, humido, & sicco, dicendum est: illud vero quod manifesto aut calfacere, aut frigefacere, aut humectare, aut desiccare potest, id secundi esse ordinis dicetur: at quod iam vehementer quidem non tamē summè, tertij dicitur gradus: quod vero adeo excalfacere potest, vt escharam moliatur & vrat, quarti. Iis igitur prælibatis facile diiudicare quis poterit, cui gradui caliditatis, siccitatis, humiditatisve lignum hoc subiici debeat, præcipuè tamē ipsius ligni odorem, saporem, atque ipsius effectus animaduertendo. Nos autem quantum ex iis comprehendere possumus iu-

dicamus lignum hoc in fine ſecundi gradus calidum eſſe, ita vt tertij principium attingere videatur, quum eius caliditas vehemens, non ſolum à corporibus temperatis, ſed etiam ægris percipitur, ſiccum quoq; in medio ſecundi: at humidum primum gradum non excedere ipſa rei experientia, quæ reliquis præſtat, confirmat. Sed iam quo ordine huius ligni aqua parari debeat, aut eius quoq; vinum, quod paſsim hodie morbo Gallico affecti pituitoſi, & humidi præcipuè bibunt, dicamus. Aſſueſcunt autẽ pharmacopolæ lignum hoc elimatũ habere, vt petentibus præſto tradant, ſed tu caue ne hoc elimato vel in puluerem redacto vtaris, quum facillimè exiccatur, & citò vires amittit: præcipuè, ſi diu in puluerem redactum manſerit. Cura igitur lignum album, parum aut nihil nigri habens, recens elimare, aut nigrum pingue multos cum gumma habens cortices, cuius ramentorum ſiue ſcobis libram, in aquæ puræ libris quindecim per vigintiquatuor horas madere ſinito, poſtea in eodem vaſe quod nouum & vitreatum eſſe propoſuimus, ad lentũ ignem bullire ſinito, quouſque libræ maneant quinq;: hæc autem prima eſt decoctio, quam primã aquam ſiue aquã ſirupi vice venientem appellant, cuius pondus ad vncias ſex vel ſeptem, pro vice, ſecundum virtutis potentiam propinatur. Scobi vero manenti, nouam aquam addere ſolent, verbi gratia, libras quindecim, quæ ad medias conſumi permittitur, quanquam nouo vti ligno melius eſſet, quum hodie vili pretio lignum iſtud habeatur: Hæc vero ſecunda eſt decoctio, ceu ſecunda aqua dicta, ex qua ægrotãtes vini loco tempore victus, & interdiu, ad lubitum bibunt. Ex prima vero decoctione, ſpuma coopertorio hærens, pro abſtergendis vlceribus ſeruatur. Sed hic adnotandum duximus, quod aqua hæc prima aliquando in balneo Mariæ fit: aliquando vero vt diximus, & interdum ſimplex nullo adiecto medicamento: interdum verò adiectis medicamentis, tum calidis, tum ſoluentibus, vt ſena, epithimo, polypodio, hermodactylis: aliquando vero alterantibus calidis, vt betonica, fumo terræ, ſtechade: nonnunquam vero frigidis, vt endiuia, cichorea, lichene, & aliis variis, vt centuria prima Curationum mearum abunde dixi, in ea præcipuè Franciſci Ferreriæ curatione. Pari quoq;

modo

modo vinum parari poteſt, primum & ſecundum, quanquam nonnulli, abſq; ratione eos vellicent medicos, qui primum vinũ ſirupi vice propinant. Eligendum eſt enim vinum album odoriferum, vt curatione vigeſima octaua prædictæ noſtræ Centuriæ, pro quadam muliere Ferrarienſi, ad caſtellum nouum habitante, & colico affectu laborante, diſſeruimus. Cætera vero quæ de ligno Guaiaco dicuntur, legito apud Huttenum, Manardum, Maſſam, Almenaram, Mathiolum, Leonicenum, Benedictum Victorium Fauentinum, atque alios ſexcentos, qui de hac re libros in lucem emiſerunt. Eſt quoque hodie radix quædam ſubtilis, quam quoque ex Peru prouincia ſuperioribus annis repertam Hiſpani adferre cœperunt, & eam Sarcam parrillam, ſua voce appellitant, quod verbum ego rubum viticoſam verterem, ad multos vſus accõmodatam, de cuius laudibus, non deerit quoque qui encomium nobis deſcribat. Radicem chynarum capite de calamis attigimus, de qua nos plura in lucem Deo duce mittemus.

Vinum guaiacũ.

DE ROSIS.

Roſa.

Græcè, ῥόδον: *Latinè, roſa: vulgò roſa: Arabicè, Nard, Naron, & vard: Gallicè, Roſe: Germanicè*, Roſen.

Enarratio cxx.

ROſa omnibus eſt nota, quæ officinis magnum præbet ornamentum, nam ex ea zuccharum roſatũ conficitur, mel roſatum foliatum, mel roſatum colatum, acetum roſatum, oleum roſatum commune, oleum roſatum omphacinum, electuarium

de ſucco roſarũ, diarhodon, ſirupus roſatus ex roſis ſiccis, ſirupus roſatus abſolutè dictus, ſirupus roſatus ſolutiuus, quem mucharũ Mauritani vocãt, iulep roſatũ, aqua roſarum, aqua capitũ roſarũ: ſeruãtur folia exiccata, ſeruãtur capita, ſeruatur ſuccus ex illis expreſſu, ſeruantur quoq; flores lutei, vt alia præteream, at quũ nõ ex vna tantũ ſpecie roſarum, hæc conficiantur, conſonum erit hic citare nonnullas eius ſpecies, nam omnes perſequi, vt difficile, ita lectori faſtidioſum eſſet. Sunt igitur quædam roſæ rubræ, craſſæ, ſtypticæ, ex quibus zuccarum roſaceum parari debet, nam vt dixi ſtypticæ ſunt, & conſtringentes: proinde recte quoque ſirupus roſaceus, pro fluxu ſiſtendo, ex ipſis ſiccis cõficitur, quæ quoque ſiccatæ pro lauacris ſeruantur. Sunt quoque aliæ albæ, ex quibus cætera à nobis citata parantur, in Hiſpania & Flandria in maxima copia repertæ, in nonnullis verò Italiæ ciuitatibus, paucæ habentur, præcipuè Ferrariæ, vbi illarum loco incarnatis, id eſt, colorem inter album & rubrum habentibus, vtuntur: quæ dubio procul, Ferrariæ, velut Anconæ & Neapoli, aliisve variis è locis, ſolutiuę ſunt, & maxime purgãt, præcipuè ſi ex illis mel roſaceũ foliatũ fiat: Nam vncia huius mellis roſacei, cum ſtrepitu, & alui turbatione leui, purgare in corpore mediocri, ter & quater facit, vt millies expertus ſum, illud pro laxante medicamento ægrotantibus propinans. Nec enim dicendum eſt, vt multi medicamenti huius vires ignorantes contendunt, conditum hoc mellis ratione tantum purgare, quum mel coctum parum aut nihil purgat, imò mel crudum ciendi vim habet, quam in coctione amittit, vt Hippocrates teſtatur libro de morbis qui extra, & Galenus libro tertio de alimentis capite 38. non minus Paulus Aegineta libro primo ſuæ medicinæ, capite 96. hoc vt ſolet approbat, inquiens: mel coctum valentius nutrit quàm ſubducit aluum, non coctum è cõtrario. cui adſtipulatur Alexander Aphrodiſeus ſectione 2. Proble. 66. dicens: mel incoctum tergit & purgat, coctum alere tantũ poteſt. Ex quibus liquido conſtat, roſis iis vim laxandi & ſubducendi inſitam & naturalem eſſe, non verò ex melle acquiſitam: ſed ii nullo rerum vſu præditi, quę in buccam veniunt tantum effutiunt, veluti philoſophi illi, quos Galenus libro de Semine redarguit. Ex iis igitur roſis,

Roſæ incarnatæ ſolutiuæ ſunt.

Mel coctũ parumpurgat.

rosis, sirupus rosatus solutiuus multarum infusionum dictus nobile & securum purgatorium medicamentum parari debet, pro vt hodie in vniuersa Italia magno ægrotãtium iuuamento paratur, qui mea sententia efficacior & nobilior euadet, si aquæ loco, cum rore è celo super ipsis rosis cadente, pararetur, vel saltem super caulibus, ex quibus roris vel pruinæ magna copia haberi potest. Sũt præterea aliæ rosæ albæ ad citrinum tendentes, paruæ pauca folia habentes, quæ fere per totum annum in arbore videntur quas moschatas, quia moschi odorem referunt, vel Alexandrinas vulgus appellat. Hæ verò, odore caput tentant, & potentissime aluum subducunt, non minus ac scamonium, ita vt si sex vel octo acetario folia miscueris, totum acetarium purgatorium reddes, & ea de causa ab illis, tanquam pernicioso medicamento, naturæ vim inferente, abstinendum suadeo. Nam nõ ita pridem Venetiis, nobilissima Beatrix à Luna, mulier opulentissima, & omnium virtutum genere ornatissima, in morbum quendam incidit, pro quo iuuando, medicus quidam Venetus, ex prædictis rosis & saccaro conditum parare fecit, vt eo tanquam præstantissimo, & securo purgatorio medicamento interdum vteretur: at quum primum præclara illa domina, conditum gustare cœpit, faucium & linguæ excoriationem cum stomachi rosione contraxit, sed illa dubitans, num symptomata ea ex morbo, aut condito orta essent, nullam in medicamentum culpam reiecit. Ego verò noscens medicamentum potentissimum & fere venenum esse, eam monui, ab illo abstineret, nec eo amplius vteretur: putauerat enim liberalissima hæc domina, cõditum illud ex rosis incarnatis à nobis dictis paratum esse, quo alias Anthuerpiæ sæpe vsa erat, ad quam, meis votis, viuente Didaco Mendio huius cognato, & omnium mercatorum suæ ætatis ditissimo: Sebastianus Pintus, è Ferraria miserat, velut ad alios principes, tanquam donum præcipuum, & sanitati humanæ deseruiens, Hæ verò rosæ moschatæ in Hispania raro videntur: sunt enim albæ subcitrinæ, similes vt paucis dicam, rosis caninis inter spinas nascentibus, quæ ad summum tria quatuorve folia habẽt. Non mirũ igitur est, si Hispani iis rosis moschatis carẽtes, dubitent, num incarnatæ à nobis dictæ, quæ & solutiuæ sunt,

Sirupus rosatus solutiuus.

Rosæ Alexãdrina siue moschata dicta.

ſunt,& apud ipſos reperiuntur, moſchatæ vel Alexandrinæ dicantur: Sunt enim longe differentes,quum roſa hęc moſchata, Alexandrina ſiue Damaſcena dicta,alba ad citrinum inclinans eſt omnino fugienda: Incarnata vero roſa,quæ inter rubram & albam media eſt, rubricatque, longe alia eſt, qua vt præſtantiſsima & nobili ſoluente medicamento vti ſuaderem. Quia enim in maxima copia habetur per vniuerſam Italiam roſa hæc, ſyrupus roſatus ſolutiuus, ſiue nouem infuſionum: mirus paratur, adeo vt illius vnicæ tres abſque noxa vlla malos è corpore humores pellant. An verò Ieneliabim de roſis Perſicis, apud Auicennam prima quarti multis in locis citatum, ex aliqua roſarum dictarum paratur? Reſpondeo quòd non, quia Auicenna ex floribus Perſeæ arboris, mel roſatum, ſiue ieneliabim, confici ſuadet: vocat enim flores iſtos interpres roſas: proinde ornatæ nonnullæ officinæ, ex illis ſyrupum paratum habent, morbis pituitoſis admodum conuenientem. Sunt enim flores iſti, natura purgatorij, pituitam & lentes humores, ac craſſam bilem depellentes. Cæterum, in roſa, partes iſtæ reperiuntur, cortex, calix, flos, capillamentum, vel capillus, caput, lana, ſemen, vnguis, folium dempto vngue, de quibus Manardum audiamus, libro quarto. Epiſtolarum, epiſtola quadam Hippolyto miſſa, cuius verba ita habentur: Antiqui in roſa ſex partes non nomine tantum, ſed viribus quoq; & facultatibus differentes cognouere, quas à recentioribus fere neglectas, non inutile fuerit recenſere. Roſam primo diuidunt in folia, flores,& capita, folia in vngues:& id quod exemptis vnguibus remanet. In flore aliud ſemen, aliud capillus, in capite aliud cortex, aliud calix, vt Plinij verbis vtar intelligitur. Vnguis pars illa candida vocatur, quæ capiti proximè adhærens, præcidi à ſeplaſiariis conſueuit, rhodomeli vel rhodoſaccarum reliquo paraturis, vndæ roſæ tales exungulatæ ſolent appellari. Florem luteum illud intelligũt, quod foliis circumquaq; ambitur ſeparatũ in capillum, id eſt in tenuia quædam fila,& in ſemen, quod ſub his filis lanugine quadam opertum, cortice continetur. Caput autem ſolidũ illud, quod foliis & floribus ceu baſibus ſubſternitur. Cuius ſuperior pars, ex qua flos & folia prodeunt proprie caput, reliquum

Ieneliabim de roſis. Perſicis quid.

Flores Perſeæ arboris.

Roſæ frutex.

Roſæ temperatura.

Roſa moſchata Alexandrina et Damaſcena dicta.

reliquum calix nuncupatur, hactenus Manardi verba. Galenus porrò lib. viij. de Facult. simpl. medic. de rosa ita tradit: ex aquea substantia calida, duabus aliis qualitatibus mista, astringenti videlicet & amara, composita est: flos tamen, magis quàm rosa ipsa est astringens, ac proinde etiam exiccatorius est.

DE ROSEIS PASTILLIS.

Græcè, ῥοδίδες: *Latinè, rosei pastilli, trochisci è rosis.*

Enarratio CXXI.

Rosei pastilli ad Dioscoridis descriptionem, hodie non parantur. At Paulus Aegineta libro vij. suæ medicinæ, longe aliter pastillos roseos, quam hic Dioscorides, describit, ad arcendos videlicet humorum fluxus, tantum accommodatos, hodie vero pastilli siue trochisci rosei non parantur, possunt tamen parari, veluti è violis, apud Mediolanenses præcipue in vsu frequenti habiti, scamonio & thurbito, ad subducendam aluum ornati: nam diarhodon, à pastillis roseis longe alia res est. *Pastilli de violis*

DE LYCIO.

Græcè, λύκιον: *Latinè, lycium, buxea spina, pixacantha, lycij succus: Arabicè, Hadhadh, Hadad, Kilulem, & felzaxarag.*

Enarratio CXXII.

Concretus succus in officinis habetur, quem lycium appellamus, quod an Dioscoridis lycio respondeat, collatione facta, iudicabitur. Est igitur lyciũ apud Dioscoridem optimum, quod igne accenditur: nostrum vero, vt expertus sum non accẽditur. item Dioscoridis lycium, intus rubricat: nostrum non rubricat, nec rufescit, quibus adde, Dioscoridis lycium, in gustu amaricat: nostrum vero non amaricat, vt in totum fateri est, lycium hoc, in pharmacopolarum officinis habitũ, diuersum esse, à Dioscoridis lycio. Sed quid hoc nostrum lycium sit, aut vnde colligatur, variant testes. Quidam succum ex baccis ligustri expressum esse dicunt, alij ex baccis matris syluæ *Lyciũ Dioscoridis, non est vulgare lyciũ.*

potius

potius contendunt: vtcunq; tamen ſit, noſtrum hoc commune adulterinum & minime ſyncerum eſt, proinde ſuaderem, vt lycij veri loco, pharmacopolæ, amurca æneo vaſe incocta, aut ſumachio vterentur, vt ex Dioſcoridis præceptis, capite de amurca, & rhu, percipitur, vel ſaltem lycium ex radicibus rhamni, ad Plinij mentem pararent. Sic enim Plinius libr. xxiiij. cap. 14. inquit: huius radice decocta, fit medicamentum quod vocatur lycium. Satius tamen erit, vero lycio vti quod ex Lycia prouincia, facile Venetias adducere quis poterit, quum Alexandriā iuerit. De cuius viribus ita ſcribit Galenus li. vij. de Facul. ſimp. medic. lycion arbor eſt ſpinoſa, ex qua lycium fit, medicamen id liquidum, quo ad ſugillata, ſedis oriſq; phlegmonas, vlcerationes, herpetes, putredines, vlcera contumacia, aures pure fluentes, intetrigines, & paronychias vtūtur: eſt enim facultatis exiccatoriæ, compoſitum ex diuerſi generis ſubſtantiis. Altera quidem tenuium partium, digerente atq; calida: altera terreſtri & frigida, ex qua aſtrictionem exiguam obtinet. Digerit & ſiccat in ſecundo ordine, in calore autem mediis eſt proximum. Eſt porro lycium Indicum ad omnia valentius.

DE ACACIA.

Græcè, ἀκακία: Latinè, Acacia, ſpina Ægyptia, frutex gummi Arabici: Hiſpanicè, arbor de la goma arabica: Italicè, acacia. Arabicè, Æhachie.

HVIVS SVCCI SVCCEDANEVM.

Succus ſylueſtrium prunorum: Hiſpanicè, cumo de endrinas montiſinas de Abrunhos monteſinhos: Latinè, ſucco di bruni, ſaluatici: Germanicè, Schlehen. *Gallicè, Ius de prunelles.*

Enarratio CXXIII.

Extrahitur ex Acacia arbore ſpina dicta Aegyptia, ſuccus, eiuſdem quoq; nominis cum ipſa arbore, quem Andromachus primus cyaneam lachrimam vocanit, & eo hoc noſtro tempore officinæ carent, cuius loco, ſucco

Acacia.

ſucco prunorum ſyluestrium merito vtuntur, præcipue, vbi opus eſt infrigidare, conſtringere, & repercutere, illum potiſsimum in orbes redigentes & exiccantes. Cæterum de acacia ita prodit Galenus: Acacia & planta ipſa acerba eſt, & fructus & ſuccus, qui lotus acrimoniā deponit, porro ſi parti illinatur protinus eam ſicciorem ac contractam reddit, eſtq; tertij ordinis exiccantium, & ſecundi refrigerantiū, vbi quidem elotus fuerit, alioqui ſi illotus ſit, primi. Eſt autem conſiſtentia terrens, habetq; in ſe partes quaſdam aqueas, nec non alias tenues & calidas: hactenus Galenus. Ex arbore porro acaciæ, gummi abſolute dictū emanat, quod Arabes, gummi Arabicum vocant, cuius tres differentiæ à Dioſcoride notantur. Nam bonitate excellit gummi, quod lumbricorum figura eſt, vitri modo pellucidum, & tranſparens, minus bonum candidum eſt: tertium vero, cæteris peius, quod reſinoſum ſordidumue eſt. De hoc vero gummi abſolute dicto tradit Galenus libr. vij. de Facult. ſimpl. medic. ad iſtum modum dicens: lachryma eſt concreta in truncis arborum ipſam producentium, eſtq; exiccatoriæ & emplaſticę facultatis, aſperitatibuſq; medetur.

Acacia.

Gummi abſolutè, gūmi Arabicum eſt.

DE AMVRCA.

Græcè, ἀμόργη: Latinè, amurca: Hiſpanicè, Luſitanicè, ago à ruca, alpechim: Italicè, lamorca del oglio.

Enarratio CXXIIII.

AMurca non olei fex eſt, vt quidam putant, ſed potius aqua quædam, quæ quum oleū ex oliuis exprimitur, ipſa

ipsa subdit & residet, atq; in cortina subtorculari, vbi oleum defecatur, foramine disposito, depellitur, & oleum purum & syncerum manet. Hæc vero aqua amurca dicta, æneo vase decocta lycij vice apponitur, de qua Galenus libro vj. de facultatibus simplicium medicamẽtorum ita disserit: ex secundo est ordine calfacientium, at siccantium intenso quodam modo magis, terrestris substantiæ quum sit. Sic & vlcera corporum temperatura siccorum curat, quæ vero in aliis omnibus sunt exasperat, perinde vt resina, pix sicca, & bitumen.

DE VITICE.

Græcè, ἄγνος λύγος: Latinè, agnus, vitex: Arabicè, famanchest, Samanchest, & Bengiechest, Hispanicè, gatillio casto, pimentero syluestre: Italicè, agno casto: Gallicè, agnus castus, Germanicè. Schaffs mulle & Keus chlamp.

Enarratio CXXV.

AGnos siue lygus, aut vitex, Arbor quam vulgus agnum castum appellat est, quanquam nostri veluti alij piper agreste, non inepte eam nominant, quum eius semen sapore piperi sit simile. De quo Plinius eadem fere cum Dioscoride fecit verba, libro xiiij. cap. 9. dicens: non multum à salice vitilium vsu distat vitex foliorum quoq; aspectu, nisi odore gratior esset, Græci lygon vocant, alij agnon, quoniam matronæ Thesmophoriis Atheniensium castitatem custodientes, his foliis cubitus sibi sternunt. Duo eius genera, maior in arborem salicis modo assurgit, minor ramosa foliis candidioribus, lanuginosis, prima album florem mittit, cum purpureo, quæ & candida vocatur: nigra quæ tantum purpureum. Cæterum agni casti semen, genituram & gonorrhœam extinguit, nec tantum epotum semen: sed etiam si folia & surculi, in cubili substrauerint. Vnde Paulus sapiẽtissime lib. j. suę medicinę, cap. 38. quo de seminis redũdantia agit, præcipit, vna cum refrigerantibus herbis, viticis teneros surculos substernendos, est vero arbor hæc agnus castus siue vitex dicta, alia longe à salice Amerina dicta quam Hispani arborẽ Paradisi appellant. De cuius viribus Galenus

Viticis duo genera.

Salix Amerina differt à vitice.

Piper agreste

nus

nus libro vj. Simplicium ita inquit: Agnos, aut vitex, fruticosa illa planta, calidus quidem & siccus est tertio ordine, verum multum tenuis substantiæ, tum gustu acris simul & astringens, ipsas tamen vitices ad medicinam habet inutiles, cęterum folia, semenq;, & flos, calida siccaque sunt facultate, nec nõ tenui substantia, quare sæpe nobis sunt vsui, porro semen edẽdo est, tam perspicuo tamen calfacit, vt capiti dolorem hoc nomine pariat, quanquam si id frigatur, minus caput tentat, vtcunq; tamen sumatur flatus ventris discutit, præterea tum semen, tum flos, tum folia, venereas intemperantias compescunt, quare nõ tantum esa potaque conferre ad castitatem videntur, verum etiam substracta, vnde planta ipsa, agnos, hoc est casta vocatur. At ruta quàm agnos magis quidem excalfactoria & exiccatoria existit: ad hæc, agni quidem semen ac germina, modicam astrictionem ferunt, aut ruta vbi aruerit: exacte amara est, & acris: quàm diu verò humida fuerit, subamara: Nulla tamen austeritas aut acerbitas illi inest, aut illa certe obscurissima, quocirca & ad iecur & lienem indurata & obstructa, agni semen potius quàm rutæ competit: præter dicta autem agnus & menses mouet, & indurata digerit, & lassitudinem tollit.

DE SALICE.

Gracè, ἰτέα: Latinè, salix: Hispanicè, salze, salgueiro, Italicè, salice, salcio: Arabicè, Bulef, Bhulles, saffaf, vel Chalif, Theutonicè & Germanicè, Vvilgenbon, Vveiden, & Felbinger: *Gallicè, Saulx.*

Enarratio CXXVI.

SAlix arbor vbiq; nota est, cuius species, nonnullæ habentur, quas Plinius prosequitur lib. xvj. cap. 37. & lib. xvij. cap. 20. Nec enim vsus salicis sic à medicis contẽnendus est, quum tam multis & magnificis polleat viribus, vt ex subscriptis Galeni verbis apparet, quæ è lib. vj. Simplicium ita habent: Salicis foliis ad cruenti vulneris glutinationẽ vti possis: verũ floribus eius maximè prope omnes vtuntur, ad exiccãtis emplastri præparationem. Est enim vis eorum ita desiccatoria, vt morsu abstineat, habet vero *Salicis flores maximè exiccãt.*

m etiam

Salix.

etiam quandã aſtrictionẽ, porro ſuccus expreſſus, medicamen exiccatorium exiſtit, expersq́; mordacitatis. Nec enim inuenias aliquod medicamen ad plures res vtilius eo, quod citra mordacitatem exiccat, arboris cortex ſimilem facultatẽ obtinet, tum floribus tum foliis, niſi quòd tẽperaturę ſiccioris exiſtit, veluti omnes cortices; etenim cinere corticis macerato in aceto, nonnulli callos, atque myrmecias tollunt.

Syluestris olea.

DE AGRESTI OLEA.

Græcè, ἀγριελάια ἀγριέλαιος, κότινος καὶ ἄγριππος*: Latinè, olea agreſtis, oleaſter: Hiſpanicè, azebuche, azambuyero: Italicè, oliuaſtro: Gallicè, oliuier ſauuage, Germ.* Vvilder œlbaum.

Enarratio CXXVI.

AGreſtis olea, oleaſter, foliis amarus eſt, quo primus Hercules coronatus fuit, vt teſtatur

ſtatur Plinius lib.xvj.cap.vltimo: ſed hic animaduertendum eſt, quòd folia & flores oleaſtri, cōbuſta, pro ſpodio, vſurpantur, vt varia alia ab Arabibus inuenta.

COLYMBADES, ID EST SALSAE ET CONDITAE OLIVAE.

Græcè, κολυμβάδες, ἁλμάδες: Latinè, Colymbades, oliuæ conditæ, vel conditiuæ: Hiſpanicè, azetunas de conſerua, azeitonas de ſalmoura: Italicè, Oliue condite.

Enarratio CXXVIII.

Colymbades, conditæ ſalſæq; oliuæ ſunt, quas prima menſa, vt appetentiam excitent, lauti diuiteſq; ſumunt: Vnde Paulus libro primo ſuæ medicinæ, cap. 81. de illis ita prodit: Ex oliuis drupę ſtomacho aduerſantur, craſsi humoris, efficaces muria cōditæ, & colymbades, ſi ante cibū ſumātur, appetentiā faciūt, & aluū ſubducūt, ac magis quæ ex aceto & oxymelite, præparātur, hęc ille. In quibus, adnotandū eſt, quòd oliuæ duplę, virides abſq; cōditūra vlla dicūtur, quæ craſſum & peſsimū præbēt nutrimentum: quæ porrò muria condiūtur, quas halmadas, ab ἅλμη, muria ſignificāte vocāt, efficaces ſunt, non minus ac colymbades, vt hic deprehēdere licet, Paulū differentiam poſuiſſe, inter almadas, hoc eſt, muria cōditas oliuas, & colymbades, quanquā plures alij grauiſsimi authores, nullū inter illas diſcrimē ponant, ſi quis tamen plures & varias oliuarum cōdituras ſcire deſiderat, legat Palladiū, & Columellam, apud quos, colymbades dicūtur, quia innatent, & quaſi vrinabundæ fluitent.

Oliuæ drupaquæ.

Colymbades cur dictæ.

DE OLEO OLEASTRI.

Enarratio CXXIX.

De iſto verò abunde inter Olea diximus, Proinde illinc repete.

DE AETHIOPICAE OLEAE LACHRYMA.

Græcè, δάκρυον αἰθιοπικῆς ἐλαίας: Latinè, lachryma oleæ Aethiopicæ: Vulgò, gumma elemi.

Enarratio CXXX.

De Gummi ele mi.

ved Brass. in eum dum gumum ad verbum fuere du servantur.

DIcitur hodie gummi elemi, corruptè, quasi oleæ, quũ revera oleæ Aetiopicæ lachryma esse debeat, quæ verò in officinis hodie habetur, iucundi sane si prunis inieceris, odoris est; quæ an vera vel falsa sit, dubitatur, quia gummi huius arboris cum scamonio affinitatem & similitudinem habere debet, quam tamen gummi helemi officinarum non habet, imò vt resina aut aliquod aliud gummi est, vt iure censendum sit, vero gummi oleæ Aethiopicæ nos carere; quale tamen commune officinarum sit, mirum in capitis vulneribus habetur, qua de causa ex eo, & vnguentum & ceratum à pharmacopolis concinnatũ habetur. Huius porro loco nonnulli officinarum mangones hederæ gummi, non sine ægrotantium detrimento accipiunt.

DE QVERCV.

Quercus. *Viscum quercinum.*

Græcè, δρῦς: Latinè, Quercus, robur: Hispanicè, robre: Lusitanicè, carualho: Italicè, quercia: Gallicè

Gallicè chesne: Germanicè, Eychbaum. *Arabicè, Chullot hullet, vel Beluth.*

FAGVS.

Græcè, φηγὸς: *Latinè, Fagus: Hispanicè, haia arbore: Italicè, faggio, faggiuola: Gallicè, fau: Germanicè*, Buoch, Buochbaum. *Arabicè, Chinaos, vel Chiachas.*

ILEX.

Græcè, πρῖνος: *Latinè, Ilex: Hispanicè, Anzina arbore, anzinheira:* Italicè, *elice: Gallicè, hous aut housson, Germanis ignota. Arabicè, Barbes, vel Carmas.*

Enarratio cxxxi.

DRys vox æquiuoca est, omnem arborem glandiferam comprehendens, vt ex Dioscoride in præsentia comprehenditur, quum dicat: astringendi vires quercus omnis habet, proprie tamen drys quercus est, suaues & dulces glandes ferens, quam nonnulli, etymodryn id est veri quercum appellant: nam communis quercus insulsas, & suibus gratas glandes producit, cuius Dioscorides, tanquam species, fagum & Ilicem numerat, quod tu intelligas velim, viribus: secus auté figura, quum multum inter se differant. Nam fagus arbor est, quæ licet fructum glandi, figura & forma similem nõ habeat, glandiferis tamen annumeratur arboribus, quum fructũ ferat viridem aculeatum, intra quem glans dulcissima, triangulari figura includitur, subtili quodam cortice ad ruffedinem, cum quodam splendore, veluti in castaneis videtur, cooperta, quam glires & mures auidissime comedunt, & à turdis maxime expetitur: qua quoq; homines in victu tantum assumpta, diu vixisse feruntur. Ilex verò arbor est similis granam ferenti quæ vt diximus procere crescit, nonnulli tamen ilicem, maius suber esse crediderunt, sed falsò: quum maius suber arbor magnæ proceritatis sit, & ex qua cortices virides & sicci, variis rebus accommodati extrahantur, nam medius cortex, quem viridem appello,

Drys vox æquiuoca.

Fagus.

Ilex arbor

colore rubrum, à coriariis Hiſpaniæ pro præparandis bubulis coriis vſurpatur, exteriores vero cortices ſiue ſicci, pro cooperiendis domibus tegularum loco variis in locis accipiuntur, veluti pro conficiendis aluearibus, & crepidis, ac ſoccis ornandis. Hæc vero admodum glandifera eſt, vt plures aliæ arbores, porcis dicatæ, vt ſunt, cerrus, ægilops dicta, eſculus, platyphyllos, & roboris varia genera, quæ omnia conſtringendi vires habent, adeo vt Galenus roboris foliis, vulnus ſecuri inflictũ glutinaſſet, quum eo tempore nullum aliud ad manus adeſſet medicamen, ſic enim ille tradit libro ſexto de Facultatibus ſimplicium medicamentorum. Exiccandi, aſtringendique poſsidet facultatem cum mediocri quadam tepidaque caliditate: cæterum plus cæteris eius partibus aſtringit, quæ in trunci cortice membrana ſubeſt, tum quæ ipſius fructus conueſtit carnem, quamobrem ad profluuium muliebre, ſanguinis expuitiones, dyſenterias: & diuturnos ventris fluxus eam eſſe credunt accommodam, valentius autem aſtringunt fagus & Ilex: quarum plantarum folia tenella illita non inſtrenue deſiccant, nec non vulnera glutinant, eandem foliis vim habet & fructus roboris, eoq; medici nonnulli vtuntur ad incipientes atq; creſcentes phlegmonas.

Arbores glãdiferæ.

DE CASTANEIS.

Græcè, βάλανος σαρδιανὴ, λόπιμον, κάστανον, μότον, καὶ διὸς βάλανος καὶ ἄμωτον *Athe. Latinè, glans Sardiana, glans Iouis, caſtanea: Vulgo, caſtagnæ: Gallicè, Chataigne: Germanicè*, Caſtanien, oder Keſten.

Enarratio CXXXII.

CAſtanea echinis incluſa naſcitur fructus vbiq; notus, cuius differentię plures habentur, quas perſequi superuacaneum arbitror, dicitur tamen caſtanea, glans Sardiana à Græcis, quia primum Sardibus vrbe Aſiæ inuenta. Hæc verò, vt tradit Galenus, libro de Cibis boni & mali ſucci, ſi in ventriculo concoquatur, efficaciter nutrit,

Castanea.

nutrit, crassiq; , nunquã tamen mali succi est. Quibus verbis instructus Rabbinus Moses de Aegypto, castaneã inter præstantissimos fructus adnumerauit : flatuosa tamẽ castanea est, quæ sub cineribus cocta flatum amittit, & optimum, licet siccum, præbet nutrimẽtum, modo vel saccaro, aut pipere, vel sale cõmedatur: exiccatæ porro ad fumum castaneæ sanguinem è pectore fluẽtem sistunt, ex quibus variæ gentes annonæ penuria panem parant, inter quas Ligures præcipuè nominãdi veniunt, quum id genus pane frequentissimè vtantur.

Rabbinus Moses.

Panis ex castaneis paratus.

DE GALLA.

Græcè, κηκὶς: *Latinè*, *galla*: *Hispanicè*, *galha*, *bugalha*: *Italicè*, *galla*: *Gallicè*, *noix de galle*: *Arabicè*, *hafs vel hafus*: *Germanicè*, Gallœpffel, & Eychoepffel.

Enarratio CXXXIII.

FErt quercus & eius species, glandem & gallam quæ ex Syria præcipue affertur, parua, rotunda, in longũ tendens, crebris foraminibus perforata, atramẽto scriptorio conficiendo aptissima : nam optima, succosa sit oportet, plena, grauis, styptica, qualis Anconæ apud Italos, & Castello Albo propria patria nostra apud Hispanos nascitur: vnde suaderem, quum galla vti opus fuerit, hac potius recenti, quàm siccata illa Syriaca, vterentur, quum recens omphacitis acerbior & valẽtior ad omnia, vt diximus, sit.

Galla optima.

Eſt præterea gallæ alia ſpecies, magna, circulo veluti corona circũdata, caput vitulinum figura repræſentans, non adeo tamen vt altera acerba, ex qua pauperes coronas pro numerandis preculis conficiunt. De quibus omnibus Galenus libr. vij. de Facul. ſimpl. medic. memoriam facit, dicens: Galla, quæ omphacitis dicitur, admodum acerbum eſt medicamen, pleraque ſui parte eſſentiæ terrenæ & frigidæ, valde deſiccat, repercutitq; fluxiones, eſt verò tertij in deſiccando, ſecundi autem in refrigerando, ordinis. Altera autem galla, flaua illa & magna, laxaq;, & ipſa deſiccat quidem, ſed tanto minus, quanto minus acerbę qualitatis eſt particeps. Cocta itaque ipſa per ſe in aqua, aut ſi magis aſtringere vis, in vino aliquo auſtero, ac dein trita, cataplaſma eſt non inſtrenuum ſedi inflammatæ, procidentiq; Gallæ cõbuſtæ, extinctæq; in aceto aut vino, ſanguinis reprimẽndi falcutatem acquirunt.

Gallæ temperatura.

DE RHV OBSONIORVM.

Græcè, ῥοῦς καὶ ἐρυθρὸς: Latinè rhus, rhus obſoniorum, rhus coriariorum, ſumach: Hiſpanicè, ſumach, ſumagre: Italicè, ſumach: Gallicè, ſumach. Arabicè, ſumach, Adurion, Rosbar ſadiſticos & roſaïdicos.

Enarratio CXXXIIII.

Sumach.

RHus cuius ſemen rubricans, & durum conſpicitur, & olim piperis loco obſoniis deſeruiebat, frutex coriarius, ſiue vt Columellæ placet, ſutoria rhus eſt, quã officinæ hodie ſumach Arabica voce appellant, quãquam Plinius latino nomine olim carere tradat. Is enim frutex, exactiſsime à Dioſcoride deſcribitur, quo & nunc in puluerem redacto, coriarij totius Hiſpaniæ, pro ſpiſſandis & apparandis pellibus calceorum vtuntur, non minus ac illius loco, Itali coriarij calicibus glandium, ex Chio inſula & Aulone apud Epirum, aduectis. Eſt proculdubio ſumach, frutex omnino aſtrictorius, dyſentericis, & aliis inteſtinorum fluxionibus conuenientiſsimus. Qui mea ſententia, ros ſiue ſuccus Syriacus non eſt, tametſi Manardus, contra Crinitum credentem rorem Syriacum mannam eſſe,

ita

ita id esse cõtendat, epistola quarta libri primi, in qua Cornelium Celsum ab errore vindicare conatur. Sed quòd ros Syriacus, rhus obsoniorum non sit, satis liquet: quia ros Syriacus, siue Cyrenaicus aut Medicus dictus, laserpitij succus est, omnes succos caliditate & tenuitate exuperãs, vt Galenus lib. viij. de Facul. simpl. medic. testatur, & Dioscorides ante illum, libr. iij. capit. lxxxv. dixit. At Rhus, id est sumach medicamen ex tertio ordine exiccantium, ex secundo verò refrigerantium est, vt ex Galeno percipitur loco citatò. Proinde Manardum non minus ac Crinitum in hac re errasse, certum est: Alter, quia per rorem Syriacũ silphij verum succum, mãnam intelligit: alter verò, rhum, sumach dictum. Sed hic ad memoriam reuocandum est, quòd decoctum rhus ac ad mellis crasitiem redactum, ad ea valet, ad quæ lycium, vt Dioscorides in præsenti loco docet.

Ros Syriacus.

Manardus & Crinitus.

DE PALMA.

Græcè, φοῖνιξ: *Latinè, palma, dactylorum arbor: Hispanicè, palmera: Italicè, palma: Gallicè, palme: Arabicè, Machla, Nachal: Germanicè,* Palmbaum,

FRVCTVS PALMAE.

Græcè, φοινικες, καρυώτιδες, βάλαν☉ *fœmin.* ψὼ, *Mascul. Latinè, caryotæ, dactyli, palmulæ. Hispanicè, tamaras, datiles: Italicè, dattoli: Gallicè,* Dattes, *figues royalles. Arabicè, Tamar. Germanicè,* Datteln.

Enarratio cxxxv.

PHœnix tam arborem quàm ipsius fructum significat. Est enim palma arbor caryotas ferens, cuius varia & diuersa sunt genera, in Africa, Iudæa, & Aegypto, veluti vbi sabulosa & nitrosa terra est, prosperè nascens, tantæ generositatis (vt Gellius tradit) vt huius arboris lignum ponderi nõ cedat, sed sursum eleuare nitatur: qua de causa victoriæ signum habet, quoniam huiusce naturæ est, vt vrgentibus, opprimentibúsve non cedat. At reuera, nos,

Palma arbor.

Palma.

velut Antonius Musa Brasauola prius expertus fuit, quæ de hoc ligno tradita sunt falsa esse comperimus, nec enim cõtra pondera innititur, aut recuruatur, imò experientia indicat lignum hoc debile esse. Verùm, palmulæ siue dactyli, omnibus noti sunt, esui conuenientes, ex quibus conditum in officinis paratur, diaphænicon dictum, educendæ pituitæ accommodatum, quo frequentissimè omnes vtuntur medici. Dioscorides, in præsenti capite dactylos myrobalanis similes facit, & illis quidem in Arabia nascentibus, quod vnum animaduersum velim, vt hinc omnes noscant, sciantve, Dioscoridem, myrobalanos communes nouisse. Mirabuntur forsan multi rei nouitate quum hæc legerint, sed desinant rogo mirari, quousq; ex integro sententiam nostram tenuerint, sunt igitur ex Dioscoridis sentẽtia, palmulæ caryotæ, similes myrobalanis, in Arabia nascentibus. Sed qui ij sint myrobalani in Arabia nascentes, discamus, vt inde rem plenè teneamus. Nam hucusq; omnes, qui hac de re commentati sunt, per myrobalanum, glandem vnguentariã intelligunt, de qua quarto libro sermo habendus est: omnes voco, Hermolaum Barbarum, Ruellium, Marcellum Virgilium, Manardum, Leonicenum, Antonium Musam Brasauolam, Mathiolum, Ioannem Agricolam Ammoniũ, ac Leonardum Fuchsium. Sed quod in præsenti loco per myrobalanum, glandem vnguentariam intelligere non debeamus, vel ex hoc tantum probatur, quia glans vnguentaria, siue myrobalanus, auellanæ angulari, figura & magnitudine respondeat, vt testatur Dioscorides, & experientia rei

Dactyli.

Dioscorides myrobalanum nouit.

rei id ita indicat: nec verò cum palmulis affinitatem aliquam habet, vt liquido cõstet per myrobalanon Dioscoridem rem similem dactylis intellexisse, non vero myrobalanon, glandem vnguentariam dictam. Sed quæ hæc myrobalanus dactylis similis, ac semidigitalis magnitudinis sit inquiramus, quum illa proculdubio, quam Dioscor. intelligit erit. Sunt enim myrobalanorum omnium species quinq;, ex arboribus dissimilibus lectæ, quas percurrere, alienum non erit, vt saltem videamus, an aliqua earum cum palmulis conueniat. Est primo, myrobalanus citrinus colore, oblongus, intus os habens, similitudinem quandam cum dactylis paruis habet, vt non ab re fuerit asserere, dactylos iis similes Dioscoridem fecisse, sed esto non ita sit, ad secundam speciẽ accedamus. Myrobalanorum, qui chebuli dicuntur, ex fusco rufescentes, carnosi, pingues, semidigitales, adeo dactylis similes vt merito Dioscorides ipsis dactylos persimiles fecerit, quũ ita inter se conueniant, vt magis inter ouũ & ouum conuenire non possit, vt collationẽ facienti manifestum erit, nec enim, credo, erit vllus tam ἄμυσος, aut ceruicosus refractarieq; pertinax, qui ab hac nostra vellet discedere opinione. LVDOVICVS. Quur igitur si Dioscorides myrobalanos nouit, de illis caput vt solet non præfixit? AMATVS. nouit quidem vt dixi, Dioscorides myrobalanos, sed de illis nullam penitus experiẽtiam habuit, qua de causa, de illis, velut rebus, quarũ vires ignotę illi erant locutus non fuit. LVD. quod equidem meminerim hucusq; nunquam apud aliquem legi, qui dixerit, Dioscoridem myrobalanorum meminisse, imò omnes inter res nouas, & ab Arabibus inuentas, & in vsum medicum adductas hucusq; connumerarunt. AMA. Verum fateris, quum nullus huc vsq; adaperuit, neq; literis mandauit, quòd Dioscorides nostros communes myrobalanos nouerit, quia quum myrobalanum legebant, glandem vnguentariam, quam myrobalanum vocant, intelligebant, parum alioquin aduertentes, Dioscoridis collationem, quam inter palmulam & myrobalanum facit. LVD. perinde ac si eos non nouisset dixerim, quum eorum vires ignorauerit. AMAT. ea de causa Arabum inuentum myrobalani dicuntur, quia prius illis vsi fuerunt, & in actum practicum traxerunt.

Myrobalanorũ quinque species.

LVD. de iis præceptores nostri Salmanticenses parũ nos instruxere, imò eos qui de simplicibus curam habebant, simplices appellabant. AMA. vera narras, sed eorum vnus hodie superstes, vt audio resipiscit, & ad bonas literas & Galeni doctrinã comparandã enixissime operam dat, nec veretur id fateri, vt discipulis suis exemplo sit. LVD. Ita se res habet, & cito speramus, vt herbaria medicina apud Hispanos iam in pretio haberi incipiat: ita quoq; anatomiæ erit, absq; qua Galenũ intelligere, vt nosti, impossibile est. AMA. quantum ad anatomiæ cognitionem attinet dubito, quum piaculũ sit corpus humanũ mortuum apud Hispanos dissecare. LVD. noui, sed isthęc missa faciamus ne in Hispanię sanctimoniam incidamus, de qua disserere longum profecto, nec minus tædiosum esset, & myrobalanorum cæteras species enumerare ne graueris. AMAT. Tertia species myrobalanorũ accedit, qui Indici dicũtur, oliuam figura referẽtes, nullum os intus habẽtes: quibus quartã adiungere est, in qua emblicos reponamus, qui potius per fragmẽta quàm integri ad nos vehuntur. Quinta demum species, belerici sunt, rotundi, magnarum auellanarum magnitudine, qui non minus ac chebuli saccaro conditi ex India ad nos portantur, caput apprime roborantes, veluti stomachum, & alia viscera. Citrini bilem fugant, Indi atram: cæteri pituitam. De quibus iuuabit legere Mesuem inter Arabes, & Actuarium inter Græcos. Scire tamen licet antea quã ab isto discedamus loco, quòd ossa palmularum & chebulorũ vsta, spodij vice valent, vt ex Dioscoride in præsentia deprehenditur.

Myrobalanorum vires.

DE PALMVLA THEBAICA.

Græcè, φοίνιξ θηβαϊκή: Latinè, palmula Thebaica, tamarindus: vulgo, tamarindo.

Enarratio CXXXVI.

Tamarindi.

THebaica palmula, ea est, vt mea fert opinio, quã officinæ, Mauritana voce, tamaridã vocant, idem enim est tamar, ac dactylus vel palmula, vnde tamaridum, idem est ac si dicatur, palmula Indica, ex qua vinum olim apud multos populos parabatur, hodie verò in Persia ex palmulis iis

lis iis Indicis contusis & optime salitis succus exprimitur, quo vniuersa Persia, Arabia, & India, aceti loco vtuntur, imò sic saliti tamarindi & contusi plerunq; ad nos vehuntur, quos ego maxime detestor, quum ob insitam salsilaginem sitim incitent, & febrem augeant. Quum igitur tamarindis vti opus fuerit, integros & non salitos eligendos curabis, quia integri ac non saliti febrim minuũt, sitim arcent, & aluum subducunt, quæ omnia saliti deperdita habent. Sunt porro tamarindi vt placet Mesue frigidi & sicci in secundo ordine, vel vt Auerroi, in tertio.

DE ELATE.

Græcè, ἐλάτη ἢ σπάθη: *Latinè*, *elate*, *nux Indica*: *Hispanicè*, *coquo*: *Italicè*, *noce de la India*: *Gallicè*, *noix d'Inde*.

SECVNDVM GALENVM.

Ἐλάτη ἐγκέφαλος: *Cephalio*, *palmites*, *palma agrestis*: *Hispanicè*, *palmitos*: *Italicè*, *præsertim in Sicilia*, *cephaglione*:

Enarratio CXXXVII.

TAm clare, tamq; manifeste Dioscorides in præsentia per elatem nucem Indicam intelligit, vt nõ magna opus sit digressione, sed quod ita res habeat paucis indicemus. Primo, nux Indica quæ ex India in Lusitaniam, & inde in varias orbis regiones distrahitur, & eam in officinis pharmacopolæ tanquam spectaculum prætereuntium suspensam habent, ex palma arbore colligitur, quæ apud Indos, veluti apud insulas Capi viridis prosperè crescit, fructus magnitudine capitis humani: qui ideo nux dicitur, quia nucem figura referat: & Indica quia primo ex India vecta fuerit. Hæc igitur nux Indica primo, cortice crasso vestitur, subnigro, ad ruborem inclinante, qui etsi superficie durus, callosus, & tenax sit, intus tamẽ mollis videtur, et capillaro inuolucro texitur. Is primus huius fructus cortex est, quem Dioscorides inuolucrum & operimentũ fructus palmularum vocat, qui quum recens est, ex se subgrauem mittit odorem, & astringendi vires obtinet, quo deposito

posito, fructus occurrit rotundus oui anserini magnitudinem & maiorem habens, cortice coopertus crasso, lignoso, ad ruborem declinante, intra quem medulla seruatur, parte exteriori, eiusdem coloris cum cortice, nã eius interior pars, lactea est, cõcaua, aquam in pretio habitam continens: hunc vero corticem Dioscorides quoq; elaten vocat, veruti borassum alij, in quo foramina quædam, simiæ figuram repræsentantia, conspiciuntur, ob quæ nux hæc à Lusitanis, quoquo appellatur, voce qua mulieres pueris metum inducere solent. At medulla interior, quam Dioscorides cor appellat, candidi est coloris, in parte vt diximus interiori, cibo gratissima, multum genitalis seminis gignens, qua de causa multis conditis ad irritandam venerem dicatis, miscetur. Dicitur autem arbor hæc, siue palma fructum istum ferens, à multis, pauperis refugium, ob id quod multis & variis abundet donis, nam ex ea fructus dictus colligitur, qui quum recens & viridis est, lanha appellatur, tantæ suauitatis, ob aquam intus contentam, vt Deorum ambrosia à multis dicatur: macilentos enim & graciles, obesos reddit, cuius aqua à mulieribus maxime pro facie decoranda expetitur. Fiunt quoq; ex corticibus huius fructus, pocula, quibus inauratis, vel argento ornatis, nobiles vtuntur, parantur quoque ex ista arbore, chordæ, non minoris prætij ac bonitatis quam quæ ex canabe conficiuntur. Fluit quoque arboris huius (caudice perforato) succus, qui vini loco habetur, & postea in acetũ euadit: nam quũ musteus est, ad ignẽ coctus, mel vel sapa redditur, destillat quoq; ex ista arbore liquor olei munia supplens: de quo & melle Dioscorides simul tanquam ab eadem arbore emanãtibus, mentionem fecit, capite de eleomelle: in quo non de vna agit re, sed duabus potius, olea scilicet & melle, vt ibidem quoq; adnotauimus. Attamen, ne in huius arboris donis diuager, in summa dicam decẽ vel vndecim res, ad vsum humanum accommodatas ex ea colligi, vt merito pauperum refugium dicatur, quia quũ pauper vnam vel alteram, huius palmę arborem possidet, illico miseram pauperiem effugisse creditur. At Plinius, per elatem arborem quandam abietem dictam intelligit, vt lib. xij. capite vltimo, qui de ea ita differit: Est præterea arbor ad eadem vnguenta pertinens, quam alij elaten vocant,

Arbor elate.

Plinij elate abies est.

cant,quod nos abietem:alij Palmam:alij ſpathen.Galenus præterea per elaten non nucem vt Dioſcorides, aut arborem,vt Plinius,intelligit, ſed palmæ tenellum quoddam germen,encephalon,id eſt cerebrũ,vel medullam intra ſe continens,dictum,quanquam & encephalos planta reperiatur parua, à nonnullis cephalio nuncupata,quam vocẽ hodie Neapolitani ſeruant,eam cephaglionvocantes:Luſitani verò noſtri,ſimul ac reliqui Hiſpani, palmitem vel palmitum appellant, quam Viues in colloquiis agreſtem palmam nominat, neſcio quem ſecutus authorem. LVDOVICVS. Hanc ipſam plantam quam Galenus intelligit,& Dioſcoridem intellexiſſe,ſcholaſticis meis,quum publicè Colimbriç interpretarer,ſæpe dixi. AMATVS. Scio certe,quum nos duo è Salmanticẽſi,nobili apud Hiſpanos gymnaſio,in Luſitaniam reuerteremur,te publicè medici nani apud Colimbrienſes, regis mandato legiſſe, imò ibidem tibi in eo munere primas delatas recordor. Sed ego relictaLuſitania,vt qui ab hinc decem & octo annis præſagieram,quæ nunc eueniſſe audio,regios contempſi honores,& in Anthuerpiam me recepi,vbi ſeptẽnium egi,& inde Illuſtriſsimi ducis Ferrariæ Herculis ſecundi iuſſu,Ferrariam veni, ſub cuius clientela ſexennium moratus ſum,vbi quoq; publice artem medicam profeſsi ſumus; & multa à viris doctiſsimis, in re anatomica & herbaria didicimus, LVD. vtinam eo tempore tecum ſentiiſſem,nec in illo regno tam longam traxiſſem moram, vt Germanorum mores citius dignoſcere potuiſſem,quibuſcũ hodie Anthuerpiæ feliciſsimè diuerſor. AMAT. Sunt certè Germani viri probi & doctiſsimi, Germanos dum dico,ſimul & Belgas illos,qui nunc Brabanti,Batavi & Flandri appellãtur,intelligo:de quibus aliàs,nunc verò ad noſtrum encephalum reuertamur,quod tu Dioſcoridis elaten eſſe putas. LVD. ita certe autumo,quum quoq; illius deſcriptioni,Galeni encephalos ſiue elate reſpondeat. AMAT. quòd res ita ſe habeat, apparet, imo tecum ſentio, quòd Dioſcoridis elate idem ſit cum encephalo ſiue Galeni elate, nec enim grauor ita celeriter ſentẽtiam immutare,quum poſteriora,vt eſt in veteri prouerbio,meliora ſemper eſſe ſoleãt. LVD. non ab re quoq; eſſet,per elaten, in præſentia nucem Indicam intelligere, vt tu probè

Galeni elate cephalio eſt.

Viues.

in lem

in lemmate finxisti, quũ quoq; elates descriptio illi respõdeat, quin ab eadem arbore nux Indica, & encephalos colligantur. AMAT. Memoriæ occurrit, me apud Theophrastum li.vij. de Historia plantarum legisse, esse bulbi quoddam genus, circa ripas amnium nascens, in cuius medio, hoc est inter summum corticem, & eam partem quam comedunt, lana reperitur, ex qua mappalia, vestes, & alia similia conficiebantur: sed vbi aut in qua regione id fiebat, subticuit: imò Plinius de hac re Theophrastum adducit, postquam de sparto locutus fuit, lib. xix. suę Naturalis historiæ capite secundo. LVD. ita est, & per hanc bulbosam plantam, quum plerunq; sim contemplatus, nullam aliam Theophrastum intellexisse, quam encephalum hoc, assequi potui. AMAT. Tecum sentio & à tua non discedam opinione, quum re vera Theophrasti bulbosa illa, planta, encephalos siue palma nostra parua sit, qua frequentissime vescimur. Nam primo encephalos, bulbosam radicem habet, multis obuolutam cooperimentis, quum eam excorticanti, primo crustata quædã folia horridis armata spinis occurrant: post quæ, lanei multi plexus apparent, ex quibus, dubio procul, & vestes, & togæ, & mappalia, & sacci fieri possunt: post hanc vero lanam, laminæ quædam digitales, tenellæ, cibo cum toto ipso radicis meditullio, aptæ conspiciuntur. Quæ sane à Theophrasti descriptione non multum abhorrere videntur, quin imo cum ea cõuenire, pro comperto habeo. Nam lana hæc sub primis tunicis habetur, adeo vt inter internum quod manditur & externum media sit: ex qua sacculi hodie perbelli pro seruandis pecuniis ornantur, & illis Lusitani nostri passim vtuntur, & nisi lini & lanæ ingens esset copia, vestimenta ex ea parari possent, quę olim confici creditu facillimum est. Verum huius plantæ, in Betica regione, & Algarbia Lusitaniæ parte, magnus est prouentus. Ex quibus regionibus, ad Anthuerpiam apud Belgas florentissimam ciuitatem magna adducitur copia, quæ in maximis habetur deliciis, nec nisi optimatibus, aut principibus pręsentatur, quum cibus sit delicatissimus, suauis, ventriculo gratus, multum genitalis seminis gignens, qua ratione ab illis multum desideratur, & de ea Serapio bdellium confici meminit, vt capite de bdellio diximus, quam cifilionem

Elate Dioscoridis idẽ cum encephalo Galeni.

Theophrastus interpretatur.

Bdeliũ ex quo fiat.

nem corrupta vt solet voce appellat.

DE MALOPVNICO.

Græcè, ῥοὰ vel ῥοιά: Latinè, malum Punicum, malum granatum: Hispanicè, granadas, romanas: Italicè, Melagrum, grani: vel pomi granati: Gallicè, pomes grenades: Arabicè, Kuman, Ruman, & Romam: Germanicè, Granat œpffel.

Enarratio CXXXVIII.

POmum granatum, malum Punicum dictum, omnibus notum esse arbitror, cuius genera Plinius quinq; facit, lib. xiij. cap. 19. scilicet, dulce, acre, mixtum, acidum, & vinosum, quæ ad tria tantum Dioscorides Hippocratis more reduxit, dulce, acidum, & vinosum, non acre in acido collocauit, & mixtum in vinoso. Recentiores vero, dulce, acre, & medium, quod Arabes musum appellant, dicunt, cuius loco ipso deficiente, dulci & acri mixtis vtuntur. De horum vero temperamento in præsenti inquirere necessarium est, quum varient authores: nam Dioscorides in præsentia, dulce, calidum esse intelligit, qua de re in febribus vitandum suadet, quia calorem inducit. Item Hippocrates lib. ij. de Diæta: mali Punici dulcis succus, inquit, aluum mouet, habet autem quid æstuosum: Mala punica vinosa minus æstuosa sunt: acida vero magis frigefactoria: Nuclei autem omnium aluum sistunt, hæc Hippocrates. ex quibus constat, malum Punicum dulce calidum esse, cui axiomati omnes fere Arabes fauent, & primo razes lib. iij. ad Almansorem regem dicato, qui capite secundo ita inquit: mala granata dulcia non infrigidant, sed inflammationem & sitim faciunt: à quo nullus quod sciam Arabum dissentit. Præterea sapor dulcis caliditatem attestatur, quum quæ dulcia sunt, ea calida dicantur, vt iure credendum sit, dulce pomum Granatum, calidum sit, non vero frigidum aut alterius qualitatis. Iis porro Paulus Aegineta oppositus est, quum dicat: Malum Punicum omne astringẽdi vires eximias posſidet, quibus refrigerat siccatq;, verũ dulce aliis minus: Per que verba clare patet, quòd mala Punica dulcia, frigida esse dicat,

Malorum Punicorum temperatura.

cui adſtipulatur quoq; Auicéna Paulum plerunq; ſequens cùm lib.ij. ſui canonis dicat: Granatum dulce frigidum & humidum in primo gradu eſt, acetoſum vero frigidum & ſiccum in ſecundo. Nos verò vt in hac re audacter iudicium noſtrum proferamus, credimus, quòd Paulus, vere dulcia granata non nouit, imò quæ apud nos vinoſa aut media ſunt, illi pro dulcibus habebantur, vnde omnia non immeritò frigida eſſe dixit: Sciebat enim Paulus, dulce pomum granatum calidum eſſe, vt ex Galeno deprehenditur lib.viij. de Facultatibus ſimplicium medic. dicente: Omne malum Granatum aſtringentem qualitatem ſortitur, non tamen in omnibus ea exuperat. Nam inter ea quædam ſunt acida, quædam plus dulcia, quàm auſtera, pro ratione quarum qualitatum vincentium ſuos vſus præſtant. Porro, acini aſtringentiores & exiccantiores ſunt ſucco, ſicuti & his putamina, quæ ſidia dicuntur. At ſimilem vim habent flores qui cytini dicuntur. A ſapore igitur inquirenda temperatura in iis malis Punicis eſt, quum quanto magis ad dulcedinem tẽdunt, eò magis calida dicenda ſint, & quanto magis dulcedine diſcedunt, & ad acetoſitatem appropinquant, tanto frigidiora dicenda ſunt, item quæcunq; magis lignoſa grana habuerint, eo magis ſtyptica dicẽda ſunt. L V D. Ea igitur poma granata, quę nos caphatilia, Itali alaſi appellamus lignoſo acino carentia ſtyptica non ſunt dicẽda. A M A T. ita eſt, quia parum aut nihil, cõparatione ad alia conſtringunt. L V D. Monendi hic pharmacopolæ ſunt, ne per malũ Punicum intelligant id quod ſeplaſiarius quidã Pariſiẽſis intellexit, quum medicus deſcriberet, ſucci malorũ Punicorum, ſiue malorum Granatorũ, ille craſſæ Mineruæ, hebes ingenio, & ignarus vocum, quũ ex malis granatis, & illis quidem optimis, ſuccum extractũ amãdare debuerat, tantum abfuit, vt optima, aut bona intellexerit poma, vt potius, putida & corrupta acciperet, ex quibus ſuccum fœtidum & putridum extractum ad miſerũ ægrotãtem miſit, credens vtiq; per mala, nõ poma, ſed mala putrida, corrupta ac flaccida granata, intelligi debere. A M A T. ab hinc decẽ annis rem ita eueniſſe audiui, imò Petrus Fernãdus amicus noſter, qui magna cum gloria apud Anglos Londini medicinam exercuit, & nũc proſperè apud Venetos agit, mihi

Sidia. *Cytini.*

libellum

libellum vbi hæc ſcripta erant Anthuerpiæ indicauit, quæ tu poſtea in ea epiſtola, quam Lexico Nebriſſenſis Anthuerpiæ excuſo appoſuiſti, ad memoriã reuocaſti. LVD. quæ igitur ex malis Granatis in officinis ſeruata habẽtur, edocere ne graueris. AMAT. Seruantur cortices, quin & ipſa poma ſeruata habentur, ex quibus & ſuccus quoq; extractus ſeruatur, præcipue ex acidis, quem vinum granatorum practici appellant, & eum febricitantibus pro extinguenda ſiti, & roborando ventriculo, ac mitigando ardore febrili, in potu propinant, non minus oxyzaccara, ex hoc ſucco & ſaccaro dicta, paratur, quæ & ſimplex & compoſita paſsim in officinis habetur. LVD. in hoc ſyrupo malorum Granatorum, medici monendi ſunt, quia laborantibus putridis febribus ab obſtructione pendentibus, continuo illum tribuunt, parum animaduertentes, quod ſyrupus iſte conſtringat, & arctos meatus reddat, vt Galenus libro decimotertio Methodi medendi docet, quum de malo Punico agit, dicens: Malum Punicum & cætera quæ aſtringunt, dum bilis meatus os arctant, bilem ipſam excerni prohibent, proinde mala Granata, & ipſorum ſyrupus veluti ſimilia alia, putridæ febri curandæ nullo modo conferunt. AMAT. Deteſtandi ſunt medici illi, qui tantum ad febrim, deſpecta eius cauſa aduertunt, nunquam vt tu probe noſti, Galenus febres putridas frigidis conſtringentibus depulit, ſed potius medicamentis aperientibus, quæ nonnihil caliditatis habent. LVD. Hæc maiori digreſsione indigent, propterea quia ad methodum medendi pertinent. AMAT. ita eſt, ſed methodus medendi cum notione facultatum medicamentorum mutuo nexu connectitur. *Monetur. Medici.*

DE CYTINO.

Græcè, κύτιν☉: Latinè, cytinus, mali Punici domeſtici flos: Hiſpanicè, flor de granadas: Italicè, fior de pome granate domeſtice.

Enarratio CXXXIX.

Cytinus flos eſt mali Punici domeſtici, quẽ pharmacopolæ vice balauſtij exhibent, ex quo ſuccus hypociſtidis modo exprimitur, ad eadẽ valẽs ad quę hypociſtis.

DE MALICORIO.

Græcè, σίδιον: Latinè, malicorium.

Enarratio CXL.

Malicoriũ. Malicorium granatorum putamen est, siue cortex, quanquam recentiores, malicorium tantum, parua illa poma rubricantia esse volunt, quæ & ipsa astringendi vires habent.

DE BALAVSTIO.

Græcè, βαλαύστιον: Latinè, balaustium.

Enarratio CXLI.

Balaustiõ. Balaustion, siue vt Columella balaustum, syluestris Punicæ flos est, quæ arbor Ferrariæ videtur, & præter oculis gratos flores, quos emittit, nullum alium fructum profert: Qui apprime constringunt, & ea de causa in officinis seruati habentur.

DE MYRTO.

Græcè, μυῤῥίνη vel μυρσίνη: Latinè, myrtus: Hispanicè, raiam, murta: Italicè, mortella, mortina, myrto: Arabicè, Aes, As, vel Alas: Gallicè, Meurte: Germanicè, Vvelsch heydelbeer.

Enarratio CXL.

Myrtus frigida est. Myrtus tam frutex quàm ipsius niger, & albus fructus, communis est: ex succo cuius syrupus myrtinus in officinis pro sistenda aluo paratus habetur. Est enim myrtus vt Paulus lib. vij. inquit, ex diuersis composita substantiis, in qua terrestris pollet frigiditas, qua valenter siccat. At myrtula trunco & ramis ipsius adnascens tumida, maiore vi in astringendo & siccando scatet: iam vero & folia aridiora viribus magis siccant, itẽ fructus succusque tum foris applicatus, tum intus assumptus, persimiles vires pręse fert. Cæterum ex floribus myrti albis odoriferis, aqua per campanã elicitur, non nisi suauissimi odoris, ob quem à delicatissimis mulieribus in summo pretio habetur.

DE CERASIIS.

Græcè, κεράσια: Latinè, Cerasia, & Cerasa: Hispanicè, Cerezas: Arabicè, Sarasie: Italicè, ceregie: Gallicè, cerises: Germanicè, kriessen, kirssen.

ACIDA CERASA.

Græcè, oxycerason: Latinè, acida cerasa: Hispanicè, guindas: Italicè, marasche: Germanicè, Saur kirssen, Ammelbeer.

Enarratio CXXXIII.

Cerasia.

Cerasus arbor, & cerasum fructus dicitur, dulce & acre, quę Lucius Lucullus post victoriam Mithridaticam, anno vrbis sexcentesimo octogesimo, in Italiam è Ponto vexit: hodie verò multorum generum cerasa apparent, dulcia, acria, austera, vinosa, & illa quandoq; nigra, vt plurimum verò rubra, variis insignita nominibus. Cæterum Lusitania vt Placet Plinio, bona fert cerasa, sed quod equidé meminerim, nusquam meliora habétur, quam Lugduni: porrò acida siue acria cerasa, apud Salmanticam florentissimum Hispaniarum, imò totius orbis omnium doctrinarum gymnasium, gustui gratissima reperiuntur, quæ & saccaro & melle condita variis in locis reseruantur, vt illis postea febricitantes ad arcendam sitim vtantur: de quorum facultate, & tempera- *Cerasa optima.*

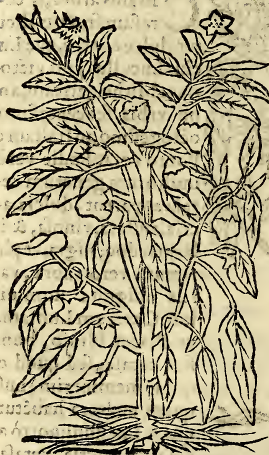
n 3 tura,

tura, Galenus, lib. vij. de Facultatibus simplicium medicamentorum ita tradit: Quæ dulcia sunt magis aluum subducunt, sed minus grata stomacho sunt: Austera verò, contrario modo: at acida, pituosis excremẽtosisq; stomachis sunt idonea, siquidem austera magis exiccant, & nonnihil etiam incidunt: ipsius arboris gummi arterias asperas lenit, calculisq; vexatos adiuuat.

DE CERATIIS.

Græcè, κεράτιον: *Latinè, ceratiũ, siliqua*: *Hispanicè, alfarobas*: *Italicè, carrobe*: *Ger.* S. Iohanes brot.

Enarratio CXXXIIII.

Siliquæ.

Ceratium per t. literam scriptum, siliqua dulcis est, quã alij xylocaratam vocãt, alij verò Mauritana voce charliob, vel charamulium, appellitãt, quæ vaginis, siue siliquis fabarum similis est, falcata esui cum toto cortice apta, intra quã, semina veluti in siliqua Aegyptia, casia fistulari dicta condũtur: nam sicca optima stomacho est, viridis vero amarissima ac stomacho ingrata, sicca aluum subducit: non est tamẽ hac de causa casia fistularis appellanda, quanquã omnino non ab re esset, affirmare, siliquam hanc vulgarem speciem casiæ fistularis esse, vnde nõ immerito quidam casiam fistularem siliquam Aegyptiam appellant. Quia vt hæc qua vescimur in Italia & Hispania, variisve locis nascitur, ita eo modo casia fistularis in Aegypto & India,

vt ij qui ex Alexandria in Chairum ciuitatem totius Aegypti caput per Nilum adnauigant, norunt. FEDERIC. Sunt ne arbores inter se similes, vt siliquas has dulces cum casſia fiſtulari affinitatem habere dicas. AMAT. Ita referunt qui vtranq; viderunt. Nam arbor caſsiam fiſtularem ferens procera eſt, folio nucis, per ordinem veluti in fraxino videmus, diſpoſito, cui cortex cinericij eſt coloris, quo detracto rubricat, in ſuperficie lignum, ſolidum, durum, intus nigrum quod dum viret peſsimè olet, imò vt rem manu tractemus, in promptu folia ſunt, quæ nunc, nunc per nauim iſtam onerariam ex Alexandria ad me vecta ſunt. FED. Omnia hæc arbori dulces ſiliquas ferenti quoq; conuenire ſæpe obſeruaui, quum frequens apud patriam meam, oppidum in agro Piceno quod vulgo Rocha Contrata dicitur naſcatur, vt iure dicẽdum ſit, ſoli tantum ratione, arbores differre iſtas, imò ipſæ ſiliquæ inter ſe maximam habent ſimilitudinem, & vtræq; eo modo in arbore pẽdent. AMA. Vtcunq; ſe res habeat, ſiliquæ caſsiæ fiſtularis eligendæ ſunt craſſæ, ponderoſæ, quæ quum quatiuntur, nihil intus ſonat: quum vero franguntur, ſplendẽt, & plenæ nigro illo atramentario pulpamento ſunt, quo frequentiſsimè pro depellenda vtraque bile vtimur, & ab eius propinatione, non multum permittimus, abſq; victu ægrum, ne loco cibi, natura illud ad ſe rapiat, vt ex Galeno in praxim capite de prunis traximus.

Caſsia fiſtularis.

CONSTANTINVS.

Est benignum, & plenum ingenui pudoris fateri per quos profeceris, vt dixit eruditionis flumen Plinius: è diuerſo obnoxij profecto animi, & infœlicis ingenij eſt, deprehendi in furto malle, quàm mutuum reddere, cùm præſertim ſors fiat ex vſura. Quod certè in Amatum Luſitanum (cuius ingenio raro, & doctrinæ ſingulari, vtroq;, quod dicitur, pollice faueo) non adducerem quamuis ἐν αὐτοφώρῳ deprehenſum, niſi Plinij ſenſum inuerteret: quod vtrumq;, vt melius percipias, loca ex Plinio noſtro recitabo libr. xv. Cap. 20. Haud procul abeſſe videntur & prædulces ſiliquæ, niſi quòd in iis cortex ipſe manditur. Digitorum hominis longitudo illis, & interim falcata pollicari latitudine. Et libr. 23. Cap. 8. Siliquæ recentes, ſtomacho inutiles, aluum

 ſoluunt.

soluunt. Eadē siccatæ sistunt, stomachoq; vtiliores fiunt. Ista confer cum Amati dictione. Consuluisset magis lectorum studiis, si etiam ascripsisset, quæ de siliquis hunc in modum idem author prodidit. lib. xv. Cap. 28. In siliquis vero quod manditur, quid nisi lignum est? Non omittenda seminis earum proprietas. Nam neq; corpus, neq; lignum, nec cartilago dici potest, neq; aliud nomen inuenit. Ibidem: siliquis gignuntur, ipsis dulcibus semenq; complexis amarum, cùm in pluribus semina placeant, in siliqua damnentur. Idem libr. xvij. Cap. 18. de siliquis græcis meminit serendis ante brumam per Autumnum. Quo loco tamē corruptè legitur siliqua græce pro siliquis græcis. Ex quibus satis constat. Siliquam, arborem significare quam galli vocamus vng Carrubier. Et galenus Paulusq; Aegineta κερατωνίαν. pro fructu vero sumitur etiam siliqua. Actuario est καῤῥουβία quod aliis græcis κέρατα aut ξυλοκέρατα, aut κεράτιον: quo nomine etiam vtitur Columella, Cerationem aut Siliquam græcam nominans libr. v. Cap. 10. Siliquam, græcam inquit, quam quidam Cerationem vocant, & persicum ante brumam per Autumnum serito. nostri galli vocant des Carrubes, quæ vox ex Arabica lingua deflexa est, Arabes enim hunc fructum vocant, Charrub: vel Charnub. Sed monendum in transcursu, ab hac siliqua græca, multum differre siliquam syriacam, quam Iones Cerauniam vocarunt trunco & ipsam fertilem, sed pomo Siliquæ, quam etiam Aegyptiam ficum falsò quidam nominarunt. De qua vide etiam apud Plinium libr. xiij. Cap. 8. Scilicet de Ceraunia Siliqua, quæ eadem est cum syriaca, de qua agit lib. xxiij. Cap. 8.

DE MALIS.

Græcè, μηλέα: Latinè, malus, pomus: μῆλον, malum, pomum: Arabicè, Tuffa & Tufaha: Hispanicè, mansanas: Italicè, pome, Gallicè, pommes: Germanicè, Oepffel.

Enarratio CXLV.

Pomorum varietas.

POma vbiq; nota sunt, de quorū varietate & præstantia, viribusq; legito Galenum libro secundo de Facultatibus alimentorum, capite vigesimo primo. Cæterum in præsenti loco minime grauabor inquirere, quæ potissimum Poma accipienda sunt, pro conficiendo syrupo pomorum

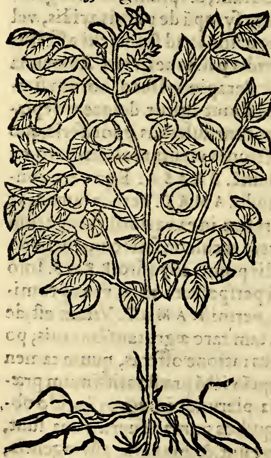
pomorum,quo cõtra cordis palpitationem,& syncopem, veluti contra cardiacam & luctuosa suspiria aliasq; atrabiliarias ægritudines vtimur. BRASAVO. Cur tu in ijs immoraris, quum Mesue & dulcia & acida accipienda pro parando syrupo de pomis suadeat. AMATVS. Noui hercle non ea tantum quæ Mesue dixit,sed quæ tu magno iudicio, in Examine syruporum de hac re exarasti, in quibus dubio procul, licet non suadeas, cupis tamen ab Aromatariis & Seplasiariis, diuersi pomorum syrupi vt fiant, Alter ex pomis dulcibus odoriferis, quæ vel dicente Galeno cor iuuantia sunt, qualia Camusia vocata,& Regalia dicta,ita odorifera,& cordialia,vt si eorum cortices ignitis prunis iniiciantur,ex se odorem referant moschatum: Alter vero ex acidis pomis,qui nõ cordis affectibus opitulatur,sed potius stomacho,& ipsius vẽtriculo,quum sitim arceat,ventriculũ roboret,& bilis vomitũ reprimat. BRASA. Recte sanè perpendisti,quum dulcia poma odorata cordi succurrant, acida vero nihil cũ corde habeant, sed ventriculum potius roborant, & ipsum constringant, & hac de causa Arabes,quum syrupũ de pomis acidis, vel musis id est medij saporis concinnãt,ad stomachi affectus illum parant,nõ vero ad cordis passiones,vt ex Auicenna quinto libro sui Canonis,& Serapione libro suorum simplicium elicitur. AMA. Parabunt igitur deinceps seplasiarij syrupum ex Pomis tantum dulcibus odoriferis,quo medici contra cordis affectiones vtentur: alium vero ex acidis ventriculo conuenientẽ. BRASA. Ego vero consilium tuum approbo & laudo. AMAT. Vereor tamen, vt quum pharmacopolæ auari sint,in ea variorũ syruporum compositione impẽsas facere recusent,satis contenti,vno syrupo ex dulcibus & acidis pomis cõposito. BRAS. Imò quum mihi illorũ ingeniũ perspectum esset, vt ex promiscuis pomis syrupus fieret,permisi. AMAT. Vnum est,de quo maxime miror,quòd tam raro ægrotantibus tuis, poma assa vel cocta,pro victus ratione offeras, quum tamen omnes fere medici,ea tanquã victũ præstantissimum præbeant. BRAS. Ita est, quia plerunq; in ægros incido obstructionibus laborãtes, quibus poma aduersissima sunt, quum pituitosa flatuosaque sint,& maxime astringentia, præcipuè si acida fuerint. AMA. Parũ in Hispania Medici

hoc animaduertunt: imò multi Italorũ, qui quoq; in quouis morbo correpto ægro, pomum vnũ vel alterum assum saccaro coopertum concedũt. BRAS. Sub calidis cineribus assatum, vel mediocriter aqua incoctũ, laudat Galenus, modo à cibo detur, quum vẽtriculum & stomachum roborat, & deiectam appetentiã incitat, & concoctionem adiuuat, imo qui diarrhœa, aut dysenteria, vomitũ ve infestati sunt, eo maxime iuuantur, præsertim si acerbũ fuerit. AMAT. Galenus libro de Attenuante victus ratione, si recte teneo, dixit, ex pomis ac piris minus nocebũt quæ elixa fuerint, quòd tamen ea febribus correptis, in victus ratione daret, hucusq; nunquã ab eo traditũ legi. BRAS. Ita est, & quum primum occasio se tulerit, affatim de hac re disseremus.

Poma assa vel cocta à cibo comedẽda sunt.

DE CYDONIIS.

Græcè, κυδώνια: Latinè, Cydonia, mala cotonea: Hispanicè, mẽbrilhos, marmellos: Italicè, codogni: Arabicè, Saffargel, Gallicè, Coings: Germanicè, Quittẽ.

Mala Cydonia.

Enarratio CXLVI.

CYdonia, siue mala cotonea, satis sunt nota, quæ, vt mea fert opinio, vere aurea mala sunt, de quibus Poëta ita tradit in Aegloga.

Aurea mala decẽ misi, cras altera mittam.

Aurea mala.

Romæ enim visitur hodie statua Herculis mala Cydonia manu tenẽtis, quę credibile est ab antiquis aurea vocata, nota est enim fabula, de Hesperidum hortis ab Hercule spoliatis: stomacho enim Cytonia gratissima sunt, ex quibus syrupus, miua Cytoniorum dictus, & cum aromatibus,

Miua cytoniorum.

bus,& sine illis,frequēter in officinis paratur, veluti conditum diacitonites,cum saccaro vel melle,quod nonnunquam scamonio ad ducendam aluum acuant: inest autem Cydoniis,virtus,ac piris,austerisve fructibus æqualis,qui quum ante cibum comeduntur,aluum constringunt,à cibo vero eam fluidam reddunt, vt Galenum adnotasse legimus libro secundo de Facultatibus alimentorum:dicta tamen sunt Cydonia à Cydone Cretæ oppido, vnde primum aduecta sunt.

DE MELIMELIS.

Græcè, μελίμηλα & γλυκύμηλα, Latinè, Melimela, Poma mellei saporis, Arabicè, Galopomella, Melomolla.

Enarratio CXLVII.

Melimela poma, à sapore melleo in eis reperto denominationem habent,sic quoq; Epirotica siue orbiculata, à figura rotunda dicūtur:nam syluestria poma, acerba & nulla arte culta sunt, quæ ventrem valentissime constringunt. *Melimela.*

DE PERSICIS.

Græcè, περσικά: Latinè, persica, poma persica: Hispanicè, pexegos: Italicè, persigui: Gallicè, pesches: Arabicè sauch. seu Chauch. Germanicè, Pfersich.

Duracina Persica: Hispanicè, durasnos, durazios: Italicè, durazini: Gallicè, presses: Germanicè, Sant Iohans pfersich.

Enarratio CXLVIII.

Qvum Dioscorides, in præsenti, de variis pomorum generibus agat, & de persicis pomis loqui consentaneum erat. Sunt enim horum varia genera, Duo tamen præcipua, duracinum, & præmolle. Duracinum sic dictum, quia difficulter ab ossibus auellitur, non vero à rhodacino deductum, vt quidam fabulantur, hoc in vniuersa Hispania in maximo habetur pretio: & meritò, *Duo genera persicorum.*

quia

Persica.

quia stomacho sua suaui & vix perceptibili stypticitate cõueniat, imò ea de causa inter cordialia medicamenta à nonnullis reponitur, prĕmolle vero, vt vile infimæ plebis hominibus relinquitur, sic dictum, quia facile ab esse suo diuellitur. Sunt tamen nonnulla præmollia persica in Italia, intus rubra, quæ duracinis non cedunt, grata sapore, stomacho accommodata, quibus donis, in pretio habentur, & plusquàm duracinis expetuntur. Hæc vero omnia persica poma, in Persia lethalia, & venenosa erant, in Aegypto postea mitia facta, & suauissima, qualia nunc videntur, vt vberius dicemus, quum de arbore locuti fuerimus. Cæterum admonendi à me in præsenti veniunt, qui Persicis vescuntur, ne illa post alios cibos comedant, sed potius prima mensa ante aliorũ præstionem accipiant, vt Galenus suadet libro secundo de Facultatibus alimentorum capite decimonono. Quia si post alios cibos comedantur, nimia sua humiditate innatant, & corrumpuntur, nec solum ea ipsa, sed etiam cæteri cibi. Sunt igitur lubrica humida, & quę subduci facile queant, proinde ante alios cibos mādenda. PYRRHVS. Hæc omnia de præmollibus intelligenda esse crediderim persicis, secus autem de duracinis, ex quibus optimus spirat odor, suauis, gratus, & spiritum recreans, nam eorum sapor delicatissimus est, cum quadā austeritate perceptibilis, qua mediante stomacho conducit, & ipsum roborat: quibus de causis post victũ accipi posse affirmarim: imo omnes principes Hispaniarũ, & viri delicatissimi, ea post victum comedunt, non nisi prius vino infusa, & nullam

lam inde noxiam euenire persentiunt. BRASA. Sub cineribus coctum, vnum vel alterũ pomum persicũ, ægrotantibus meis, quum eorum instat tẽpus, offero. AMAT. Obseruaui sedulo quum de salute ægrotantium inter nos sæpe consultatio fieret, vt ea persica assa, & saccaro respersa edenda illis concederes, quum tamen à nullo antea, nec Hispano, Gallo, vel Germano medico, cum quibus abunde versatus sum, vnquam id factitatum esse animaduerterim. BRAS. delicatissimus cibus est, & ægris perquàm gratus. AMAT. non dubito, quòd Hispani nostri deinceps eo vtantur, & in praxim trahant, vt sunt, Leonardus Nunius medicus apud Lusitanos, dignus vt primas apud regem dignitates obtineat: Hieronymus à Pedarneria, vir mea sententia doctissimus, & alij plures, quorũ nomina alibi citamus, non nisi doctissimi sapientissimi & multa laude digni. BRAS. Siccata persica vbiq; seruari animaduerti. AMAT. imò conditum ex ipsis persicis, nusquàm quod equidem meminerim, clarius aut sapidius quàm Genuæ paratum vidi. BRASA. Omnium consensu, primas illic obtinet, quanquam & apud Ferrarienses, non postremæ notæ concinnentur, quod conditum Abinzoar libro sui Theisir maxime laudasse videtur. AMAT. imò multorum iudicio & eorum præcipuè qui apud insulam Maderiæ diu egerunt, condita zuccarina multo perfectius Ferrariæ parantur, quàm apud insulares illos, zuccaro & omni genere fructuum abundantes.

CONSTANTINVS.

Non abs re dixit grauissimus author Plinius nominum affinitatem errore parere, nisi quis optimè distinxerit. Itaque non mirum si Marcellus Virgilius, in Dioscoridem Amatus Lusitanus, in hoc cap. & Enarr. 166. Ioannes Agricola de Simplic. Et Simphorianus Campegius in historialibus Galeni campis nullo facto discrimine inter perseam & persicam arborem grauiter prolapsi sint eandem rem esse asserentes: cùm re vera his vocibus duæ specie differentes arbores significentur quæ singulatim vtroque nomine dicuntur tùm græcis tùm latinis authoribus. harum tamen quæ propriè persea dicitur nobis tàm est incognita, quàm Persica vulgaris. voces itaque quibus promiscuè, aut seorsum nuncupantur hæ plantæ, sunt περσέα Dioscoridi libro j. cap.

147. Theophrasto lib.iiij.de historia plantar.cap.2.Galeno libro de Alimentis 2. & eiusdem numeri libro de compositione medicamentorum secundum locos: Straboni lib.vltimo geographiæ, atque Aristoteli libello de mundo, quã etiam Galenus loco citato πέρσιον dictam scribit: Et Theophrastus lib.ij.de plantarum historia. Dicitur etiam περσεῖα καὶ περσία apud theophrastum, lib.iij.de hist. Plantar.cap.5. περσέη verò legitur apud Nicandrum in Alexipharmacis quo loco ita cecinit.

Καί τε καταtριφθέντα μετ' ἀργήεντος ἐλαίου
Σκληρ' ἀπὸ περσείης κάρυα βλάβος οἷον ὀρύξει.
Περσεὺς ἣν ποτε ποσσὶ λιπὼν Κηφηΐδα γαῖαν,
Αὐχέν' ἀποτμήξας ἀρπηγονόεντα Μεδούσης,
Ῥεῖα μυκηναίησιν ἐνηέξησεν ἀρούρης.

Quo loco perseæ τὸ ὀστοῦν, id est os, vocat κάρυον hoc est nucem, vt ita Græcè vocauit Theophrastus de plantis lib.xiiij. sicuti Diphilus Nicandri interpres adnotat. (legendum tamen. lib.iiij.) & vt Latinè nucem vertit Plinius lib.xiij.cap.9. At Persica hoc est, περσικὴ apud ipsum Theophrastum deprehenditur lib.ij.cap.7.de plantar.hist. quæ Galeno est. μηλέα περσικὴ lib.vij.simpliciũ vel ῥοδακινέα Nicandri scholiastæ & ῥοδακηνὴ. Constantino, Paulo, Aetio ac Simeoni, Sethi. Harum plantarũ fructus melius distinguntur, περσικὰ enim Dioscoridi li.j.ca.165.Et Theophrasto li.iiij. de hist.plant.cap.4.siue περσικοὶ Alexãdro Aphrodiseo in problemata, recentioribusque Græcis ῥοδακινὰ, ἢ ῥοδάκηνα poma persica, sunt propriè arboris persicæ fructus nobis vulgo dicti Pesches, vt arbor ipsa peschier. At Persia πέρσια, arboris persiæ nobis incognitæ. De nostris persicis intellexit Columella, cùm libro de hortorum cultura hunc in modum cecinit.

Tunc præcox bifera descendit ab arbore ficus,
Armeniisque & cereolis, prunisque Damasci
Stipantur calathi, & pomis quæ barbara Persis
Miserat, vt fama est, patrijs armata venenis:
At nunc expositi paruo discrimine lethi
Ambrosios præbent succos, oblita nocendi.

Vt etiam Plinius cùm dixit lib.15 cap.12.sed persicorũ palma duracinis: & paulò post: pomum innocuum expetitur ægris, Pretiumque singulis iam triceni nummi fuere, nullius maiore: Quod miremur, quia non aliud fugacius. longissima namque decerpto bidui mora est, cogitque se venundari. Et lib.15. cap.13. In totum quidem persica peregrina etiam Asiæ Græciæque esse, ex nomine ipso apparet,

atque

atque ex Perside aduecta. De his tandem etiam intellexit Dioscorides cap.165. libri j. Nunc rursus ad ipsas arbores redeundū, vt appareat authores earum nomina alicubi distinxisse, alibi verò confudisse, cùm tamen diuersas plantas depingerent. Sic discreuit Plinius capite 13. libri 15. Persicæ arbores serò & cum difficultate transiere, vt quæ in Rhodo nihil ferant, quod primò ab Aegypto earum fuerat hospitiū: falsum est venenata cum cruciatu in Persis gigni, & pœnarum causa a regibus translata in Aegyptum, & terra mitigata: id enim de Persea diligentiores tradunt, quæ in totum alia est. At verò perseam ipsam sub persicæ arboris nomine, voces ipsas cōmiscens, depingit idem Plin. his verbis lib. ix. cap. 13. Aegyptus & persicam arborem sui generis habet, similem piro, & folia retinentem: fertilitas aßidua eius subnascente crastino fructu. Maturitas Etesiarum flatu. Pomum longius piro inclusum amygdalæ putamine & corio, colore herbido: Sed vbi nux illi, huic pomum, differens breuitate ac mollitie & quamuis blandiatur prædulcis suauitas: innocuum. hæc de persica vulgari intelligi non poßunt, quæ humilis arbor est potius, quàm procera, ferens amygdalæ folia paulò maiora, flores subpuniceos, poma carnosa, succulenta, molli lanugine conuestita, quibus nux includitur osse scabro nucleum continente amygdalæ persimilem. sed hoc loco de persea propriè dicta, locutū Plinium confirmat Theophrasti authoritas: Nam persicæ arbori tribuit Plinius, quæ Theophrastus de persea prodidit lib. iiij. cap. 2. de Plantarū historia. de qua etiam locutus est Strabo Geographiæ vltimo, perseæ perpetuā comam tribuens & fructū piri magnitudine, figura oblonga, amygdalæ modo putamine inclusum & corio: Et quam Galenus lib. ij. de Alimentis, in Alexandria se vidisse testatur, & lib. ij. de Compositione medicamentorum secundū locos. De eademq; mihi videtur intellexisse, cùm dixit lib. viij. simplicium περσέας τὰ φύλλα στυπτικῆς μετείληφε συμμέτρως δυνάμεως, præsertim cum lib. vij. de malis persicis loquens dixerit, τὸ δένδρον ἔν τε τοῖς βλαστοῖς καὶ τοῖς φύλλοις, ἐπιπραχθεῖσαν ἔχει τὴν πικρὰν ποιότητα, An vero sit ista persea necne, quam Plutarchum scribere memini arborem esse in Aegypto Isidi gratißimā, quòd fructum ferat figura cordis æmulum, folium vero linguæ, mihi turpe non puto, quando rei literariæ lex ampliandi potestatem facit, non primò iudicare. Quare apponam tantum veteris fori notas N. L. Concludamq; cum illo Horatij versu,

Displicet iste locus clamo, & diludia posco.

DE

DE ARMENIACIS, ET PRAECOCIIS.

Græcè, μῆλα ἀρμενιακὰ: *Latinè, armeniaca, præcoqua, præcocia: Hispanicè, albiricoques: Italicè, mogniague, grisomele, armilini: Gallicè, abricotz: Arabicè, mermex, mirmix, mex, mesmes, & mismis, Germanicè*, mœllelin.

Enarratio CXLIX.

Armeniaca à præcocijs differunt.

ARmeniaca à præcocibus differunt, quanquàm Dioscorides nullam inter ea differentiam, ob nimiam quam habent similitudinem faciat, de quibus Martialis ita cecinit.

Vilia maternis fueramus præcoqua ramis,
Nunc in adoptiuis persica sola sumus.

Persicis enim minora sunt, & melioris succi, de quibus Galenus libro secundo de Facultatibus alimentorum capite vigesimo ita prodit: Hæc quoq; ex genere sunt persicorum, bonitate nonnihil ea superantia, nec enim in ventriculo corrumpuntur vt illa, nec etiam acescunt: Vulgo autem suauiora apparent, vnde etiam stomacho sunt gratiora, præcocia tamen Armeniacis præstant, porro ventriculus, quæ deorsum quidem vergunt, ex molestantibus, ea per aluum expellit: quæ verò supernatant, per vomitus eiicit,

DE CITRIIS.

Græcè, μηδικὰ μῆλα: *Latinè, medica mala, citrium, Citreum Pomum: Hispanicè, cidras: Italicè, cedri, citroni: Gallicè, citrons: Germanicè*, citrin œpffel, Iuden œpffel & citronaten.

SPECIES CITRI.

Limones: Hispanicè, limones: Italicè, limoni: Gallicè, limons: Germanicè, Limonen.

Narantia, aurantia, citrangulum: Hispanicè, naranyas: Italicè, aranci: Gallicè, auranges: Germanicè, Pomerantzen.

Adam

Adam poma : *Hispanicè*, *azamboas* : *Italicè*, *lomie*, *pome de adamo* : *Germanicè*, Adams œpffel.

Enarratio CL.

CItrum vel citreum pomum, olim malum Medicum, quia ex Media adductum nominabatur, quod olim & si in cibi vsum non veniebat, hodie tamen & crudum & saccaro conditum, in delitiis habetur, ex cuius corticibus syrupus in officinis ad cerebri & cordis affectiones frigidus, veluti ex acetositate siue ipsius succo; alter, ad omnes morbos ex pura bile ortos, & pestilentes, ac eos qui veneni naturam sapiunt parantur: is enim syrupus, ex acetositate citri dictus, optimus est ad extinguendã sitim, & prægnantium cissam à caliditate ortã, veluti ad omnes alios æstuantes morbos: non minus ac ex prædicta acetositate paratũ cum succaro conditum. Cæterum inquirunt medici, de huius pomi temperatura, quum varient inter se authores, quos in præsenti postponimus, & ad Galeni mentem dicimus, in semine vincens habetur qualitas acida & sicca, adeò vt ipsum tertij ordinis resiccantium refrigerantiumq; sit. Sed adnotandum duximus, quòd per semen Galenus, non nucleum, aut verum semen intelligit: sed acidam potius medullam, intra quam nuclei vel verum semen continetur. Quod vero ita sit, ipsemet Galenus in fine capitis indicat, quum de vero tractet semine, dicens, & nucleus qui in illo inuenitur, id quod reuera semen est, hic amarus est, & digerendi videlicet siccandiq; facultatem obtinens, secundo quodammodo ordine à temperatis recedens. Hæc Galenus. Per quæ satis clarè patet, quòd primo per semen, partem acidam intelligit: Secundo vero, per semen, nucleum, verum dictum semen, quod calidum & siccũ in secundo ordine constituit, quum amari siccãdi discutiendiq; vires in secũdo ordine esse dicat. Cortex verò desiccat secũdo ordine, & temperate calfacit. At caro post corticem alba apparens, pituitosa est & frigida, quæ cum toto cortice Galeni tempore comedebatur. Sunt igitur, vt paucis dicamus in citro, primo cortex rugosus, colore auri, odoratus, calidus temperate: succus verò in secundo excessu. Post corticem apparet caro alba, esui quoq; apta, frigida, pituitosa, ac crasi succi. Sequitur

Cortex citri temperate calidus.

Caro alba citri frigida.

O quitur

Medulla acida frigida & sicca in 3. gradu. quitur tandem medulla acida, quam semen Galenus improprie vocat, infrigidandi siccandiq; vires in tertio gradu possidens: intra medullam, nucleus verũ semen habetur, calfaciendi siccandiq; in secundo ordine vim habens. *Semen citri calfacit & siccat in 2. ordine.* De quo non minus dubium est, an solum veneno resistat, vel potius totum pomũ, quia Dioscorides de solo semine loqui videtur, quum dicat: semen habet, pirorum seminibus simile, quod in vino potum venenis aduersetur: At reuera, non solum semen, sed totum pomum venenis aduersari certum est, vt ex Plinio colligitur lib. xxiij. cap. 6. dicente: Citrea contra venenũ in vino bibuntur, vel ipsa vel semen. *Totum citri pomum aduersatur veneno.* Nec minus hæc probari possunt, ex antiquissimis historiis, modo Athenæo fidẽ præstemus, qui ad eum modum tradit: Maleficos homines quum ad supplicium ducerentur, quia citrea poma ab obuia muliere sibi oblata degustauerant, ab aspidum morsu incolumes, illæsosque extitisse, erat enim id supplicij genus, nota est historia, & ab Athenæo diffusius enarrata, cui astipulatur Virg. in 2. Georgicorum libro, quum canit. *Athenæi historia.*

Media fert tristes succos, tardumque saporem
Fœlicis mali, quo non præsentius vllum,
Pocula si quando sæua infecere nouercæ
Miscueruntque herbas, & non innoxia verba,
Auxilium venit, ac membris agit atra venena
Ipsa ingens arbos, faciemque simillima lauro,
Et si non alium latè iactaret odorem,
Laurus erat, folia haud vllis labentia ventis,
Flos apprimà tenax, animas & olentia Medi
Ora fouent illo, & senibus medicantur anhelis.

Citrea malus. In iis enim carminibus, Virgilius exactè, & arborem & ipsius fructum malum citreum dictum describit. Nam citrea malus, arbor parua spinis horrida est, omnibus horis pomifera, quum in ea & maturescentia, & acerba, & nouiter subnascentia poma semper videntur, folio lauri sed latiore, cuius species sunt plures, quædam limones ferens, acidos, dulces, medij saporis, varia figura cõspectos: Nam & de acetositate limonis, syrupus parari potest, maioris efficaciæ quàm qui ex citri succo cõficitur, qui mirum in modum, febribus pestilentibus, secum accidẽs illud, morbum dictũ pulicarem, medetur, vt experientia longa com- *Syrupus de acetositate limonis.* *Narantiũ pomum.*

probatum

probatum habeo. Altera verò citri species, narrantiũ pomum est, siue aurantium dictum, vel rancidum, quod Auicenna citrangulum appellat, acidum & dulce: acidum bili aduersatur: dulce verò facillime in pituitam vertitur, vtrisq; tamen cortices calidi sunt. Vltima demum species citri, Adam pomum dictum est, non vbiq; vt cęteræ species obuium, cortice rugosum, sapore gratum, quod Lusitani & reliqui Hispani, corrupta voce, loco Adam poma, azam boa sua lingua appellitant. Omnium autem harum specierum arbores parum inter se differunt, quæ florem emittunt album summæ fragrantiæ, & ex eo per campanam aqua ignis vi elicitur, tantæ suauitatis, & redolẽtiæ, vt cæteras odoriferas aquas superare certum sit: quæ hodie pro leui vomitum proritante medicamẽto, apud medicos Hispaniæ habetur, à quibus, aqua naphæ vel narantij appellatur. Reliquum erit, vt qui plura de iis legere desiderat, legat Antonium Musam Brasauolam, in ea epistola quam ad illustrissimum Herculem Estensem Ducem Ferrariæ, misit, & eam Examini suorum simplicium prefixit: nõ minus Ruellium Gallum capite 69. primi libri, sui voluminis de Stirpibus.

Adam pomum.

Flos arantiæ.

Aqua naphæ.

DE PYRO.

Græcè, ἄπιον: Latinè, pyrum: Hispanicè, peras: Italicè, pere: Gallicè, poire: Arabicè, humechte, Cirmetre & cemetri: Germanicè, Byren.

PYRVM SYLVESTRE.

Græcè, ἄχρας: Latinè, sylueſtre pyrum: Hispanicè, peros de mato, peros montesinos: Italicè, peri saluatici.

Enarratio CLI.

PYri vt multifaria sunt genera, sic passim notissima & in continuo victus vsu communia, laudat tamen vna quæque regio, suum quoq; pyrorum genus, quæ percurrere non minus longum, quàm fastidiosum esset, quorum temperatura, à sapore vt in malis quoq; diximus exploranda est. Cæterum pyra agrestia constrictoria sunt, & fungorum strangulationibus conuenientia.

Pyrorum genus.

Pyre agrestia.

DE MESPILIS.

Græcè, μέσπιλον & ἀρώνιον: Latinè, mespilũ, Arabicè, Zaror, Zarur, & Alzarur: Italicè, azzarolo frutto, pomo di rege: Gallicè, Nefles: Germanicè, Nespel.

SECVNDA SPECIES.

Mespilum, ἐπιμηλὶς: σὶτάνιον, Hispanicè, nesperas: Italicè, nespole vulgari: Gallicè, Nefles.

Enarratio CLII.

Error in exemplaribus Dioscoridis.

MEspilus arbor, oxyachantæ, non verò pyxachantæ folia habet, vnde impressoris incuria, hic errorem commissum esse, nulli dubium est. Sunt igitur vt capite de oxyachanta meminimus, folia huic primo generi mespilli, tanquam apij, fructus verò ruber pillularum magnitudine, intus ossicula tria habens, sapore subacidus, stomacho gratus, qui apud Neapolitanos azarolus dictus optime & felicissime crescit, veluti apud Pisaurenses, & alios nonnullos. Nam in Hispania vniuersa, quod nouerim, fructus iste non prouenit. Secundum verò mespilli genus, vbiq; vulgatũ est, penticoccon dictum, quia intra se quinque contineat grana, quæ, vt experientia comprobatum nonnulli habent, contra nephritim multum valent, hoc verò mespilum epimelis à Dioscoride dicitur, quanquam epimelis apud Galenum, vnedo, fructus comari, id est arbuti sit, vt apud ipsum est legere lib. vj. de Facultatibus simplicium medicamentorum ad istum modum dicentẽ: Epimelis acerba hæc planta est, vt quæ dixerit quispiam pomum syluestris. Vocatur autẽ ab Italis rusticis vnedo, ingens eius in Calabria prouentus, fructus eius acerbus quidem est, nihilominus tamen stomacho ingratus, & capitis mouens dolores, admixta siquidem ei est aliena quæpiam qualitas. Hæc Galenus. Per quæ facile percipitur epimelida, vnedonem appellare, non vero mespilum, vt Dioscorides in præsentia facit. Attamen Serapionis interpres turpiter errat, quum lemma capitis de mespilo, nõ mespilo tribuit, sed potius sorbo, vt legenti manifestum erit quum quæ ille sorbo tribuit, Dioscorides de mespilo dixerit

Epimelis Galeni vnedo est.

Serapionis interpres turpiter errat.

dixerit. De quo Galenus 7. libro de Facul. simp. medic. ita disserit: Mespili fructus admodum acerbus est, vixque edi possit, ventrem strenuè coërcens, quin & in germinibus, & foliis acerba hæc qualitas non pauca reperitur.

DE LOTO.

Græcè, λότος: Latinè, lotus arbor, celtis: Hispanicè, almez arbol: Italicè, bagolaro, Perlaro: Gallicè, Alisier.

Enarratio CLIII.

Rara arbor lotus in Italia, & perpaucis cognita: nos vero in Italia sedulo eam inquirentes, tandem post longam inuestigationem inuenimus. Est enim lotus arbor spaciosa, grandis, ramosa: corticem subnigrum & lucidum habens, ac ob id oculis per quàm gratum: Huius folia ilicis, magna, crassa, ex nigro viridantia & in cuspidem desinentia sunt: valde per ambitum serrata, quæ ab arbore nunquam decidunt: sed illi perpetuo hærent, vt malo Medico, & lauro, & reliquis eiusmodi: pro fructu baccam arbor hæc fert pipere nigro maiorem, pediculo oblongo cerasorum modo pendentem, primo viridem, dein vero quum ad maturitatem Octobri mense peruenit nigra, rotunda, ori grata & suauis euadit, dulcis namque est, odore quodam herbaceo quæ comesa ex se subtilem quandam in ore pelliculam exuit, sub qua carnis parum subest, quia ossiculum baccæ fere totius occupat corpusculum: Hunc porro fructum Anconitani à similitudine quàm cũ cerasorum habet, cerasum hyemale appellare solent: quan quàm non desint eorum aliqui qui arborem hanc sycomorum vocent, sed falso: Viget autem arbor hæc Anconæ apud Diuum Cyriacum, quam nobis Ambrosius Nicãder Spoletanus vir doctissimus & humanissimus primo, vt si quod nomen illi à priscis impositum tenerem, illi aperirem, mihi demonstrauit: quæ nam illa enim esset omnes ignorabant: nos verò, ea conspecta, lotum arborem apud Diosc. descriptam ex multis signis cognouimus, nec minus ex Plinio hoc decerperamus, qui lib. xiij. suæ Naturalis Hist. capite. 16. in Italia huic arbori inesse fructum cerasi modo, tradit: Nam in Africa & variis aliis regionibus

Lotus.

Baccã fert lotus.

Cerasum hyemale.

Fructus loti varius.

fructu arbor hæc variat: quum magnitudine fabæ crocei coloris, eumque densum in ramis myrti modo ferat, & is est qui copiose apud Lotophagos, authore Homero in sua Odyssea prouenit: porro nostratis loti fructus stomacho perquam gratus est: arboris vero lignum dysentericis vtile, si modo in scobem redactum aqua ferrariorum maceretur & ad ignem coquatur, & per clysteres eius decoctum iniiciatur adiectis variis aliis quæ dysentericis affectibus prosunt, à nobis centuria secunda Curationum medicinalium nostrarum ex amussim tradita. Cæterum lotus æquiuocum nomen est, non solum arborem, sed herbas quoque nonnullas complectens de quibus in hoc opere agendum est.

DE CORNO.

Græcè, κρανία : Latinè, cornus arbor : Hispanicè, cornizolos : Italicè, corniolo : Gallicè, corneillier : Germanicè, Cornelbaum, & Dierlem.

Enarratio CLIIII.

Cornus. CORnus Arbor, procera, fortis, & speciosa, nota est, cuius mas & fœmina, referente Theophrasto capite duodecimo libri tertij de Historia plantarum reperiuntur: mas robustius crescit, adeo vt eius lignum ad rotarum radios vtile sit: fœmina verò viticis modo ramosa expanditur. Nam huius arboris fructus, oliuę magnitudine cernitur, qui quum ad maturitatem peruenit, ruber efficitur, sapore acetosus, auster, mirum in modum constringens, vt merito hodie ex illo seplasiarij, & succaro conditum pro cohibendis fluxibus biliosis parent. Hæc enim illa corna sunt, quæ Virgilius libro tertio Aeneid. lapidosa vocat, quia foris parum carnis, & intus plurimũ ossis habeant. De quibus Galenus libro vij. de Facultatibus simplicium medicamentorum sermonem facit, ad istum modum dicens: fructus eius admodum acerbus est, esuique aptus, proinde valenter aluum restringit, quemadmodum & mespila, folia quoque & germina peracerba sunt gustui, valenterque deficcant, itaque maxima vulnera glutinare possunt, potissimumque duorum corporum.

DE

DE SORBO.

Græcè, ὄα: Latinè, ſorba: Hiſpanicè, ſorbas: Italicè, ſorbe: Gallicè, cormes: Germanicè, Eſchrœſslin: Speirlin, Sporœpffel.

Enarratio CLV.

Sorba.

SOrbum, fructus arboris, communiſsimus eſt, qui dum immaturus eſt, valentiſsime aſtringit: maturus verò, parum aut nihil. BRAS. quum olim in Examine ſimplicium meorum in ſimilia verba prorupiſſem, non defuit poſtea quidã maleferiatus vir, qui tanquã falſa ea obliterare conabatur. AMAT. Sinamus iſtos ſycophantas maledicentes, qui nihil præter obtrectationes, calũniasque diſcũt, neſcientes bonũ à malo diſcernere, & vitium à virtute. BRAS. quum nullos habeant ad quos diuertant ægrotantes, vt magni tamen & ſcientes appareant, alios mordent, alios vellicant, alios dilaniant, vt merito rabidi canes ſint appellandi. AMAT. non dubito ſane hos in rabiem angi, quũ nullũ habeant lucrũ. BRAS. quum homines miſeranda triſtitia perurãtur, in maximã incidunt ſiccitatem, & conſequenter, rabiem. AMAT. ita plerunque fit, nec ambigendũ eſt, homines rabie affici poſſe, vt Leonicenus vir nunquam ſine honoris titulo nominandus, in eo libro cui titulum eſſe voluit, de Plinij & aliorum medicorum erroribus, patefecit, & poſt illum Cælius Rodiginus, magnæ lectionis vir. BRAS. iſthæc miſſa faciamus, & iſtos cum ſua rabie in malam crucem ablegemus.

Sorbum cõſtringit.

Homines rabie affici poſſunt.

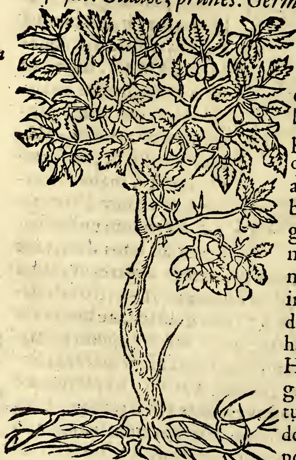
AMAT. imo in malos coruos. BRAS. sorbum igitur immaturum apprime constipat, maturum verò adeo parum, vt merito sorbum maturum non constringere, aut constipare sit dicendum. AMAT. nec hoc mirũ est, quum multi fructus interdum quum immaturi sunt, constringunt, postea verò maturi facti, tantũ abest, vt constringant, vt potius valentissime soluant. BRAS. meministi, si recte memoria teneo, capite de Mespilis, Serapionis interpretem, quæ mespilo debebantur, sorbo tribuisse. AMAT. ita est, vt qui conferre voluerit, ea quæ apud Serapionem de sorbo dicuntur, cum iis quæ à Dioscoride de Mespilo scribuntur, facile inueniet.

Serapionis interpres.

DE PRVNIS.

Græcè, κοκκυμηλέα: Latinè, pruna: Hispanicè, prunas, andrinas, amexeas: Italicè, suscine, brugni sequi: Gallicè, prunes: Germanicè, Pflaumen.

Pruna varia.

Prunus.

Enarratio CLVI.

PRunus Arbor vbiq; famigeratissima est, cuius fructus varius habetur, quum quædam reperiantur pruna viridia, quædam alba, alia rubra, alia lutea, nonnulla herbacea, reliqua vero nigra, item ex illis quędam magna, alia parua, alia mediocria, varia forma insignita, ex quibus hodie Damascena pręcipua habentur, Syracusana ab Hispanis nominata, nigra, rubricãtia, vel in totum alba ad citrinũ tendentia, oblonga boni saporis, dicta Damascena, quia ex Damasco Syriæ præcipua ciuitate vectæ primò fuere: de quibus Dioscorides in pręsenti, ita inquit: Syriaca pręsertimq; in Damasco

ſco genita ſiccata pruna,ſtomacho accommodata ſunt, & aluum cohibent.Galen.verò,animaduertens Dioſcoridis hæc verba ſic abſolute prolata falſa eſſe, cõſulto ea eſt interpretatus lib.7.de Facultatibus ſimpliciorum medicamentorum ad hunc modum inquiens: pruni fructus ventrem ſubducit,recens quidem plus,aridus minus.Cæterũ, haud ſcio cur Dioſcorides pruna Damaſcena ſiccata ventrem ſiſtere dicat, quum & ipſa palam etiam ſubducant, minus tamen quam quæ importãtur ex Iberia. Siquidem Damaſcena magis aſtringunt: at quæ Iberia fert,dulciora ſunt. Iis igitur verbis ſatis clare patet,Galenum interpretari Dioſcoridem, quum Damaſcena pruna ſiccata, licet ventrem ſubducant, comparatione tamen ad Hiſpaniæ pruna, adeo parum, vt id conſtringere potius dicendũ ſit: Hanc vero Galeni eſſe mentem,facile elicitur ex libro ſecundo de Facultatibus alimentorum, capite trigeſimo primo quum dicat: fama eſt ea pruna omnium eſſe præſtantiſsima,quæ in Damaſco vrbe Syriæ naſcuntur:ſecunda autem poſt illa eſſe quæ in ea regione quam Iberiam ac Hiſpaniam nominant,proueniant: Verum hæc quidem nihil aſtrictionis præ ſe ferunt, nonnulla vero Damaſcenorum, vel plurimum, id eſt aſtrictionis habent,hæc ille. Quam aſtrictionem animaduertens Dioſcorides,non veritus eſt aſſerere Damaſcena pruna conſtringere. Nam quanto pruna magis ſunt acida, tanto plus frigida dicenda ſunt,& preſsius aluum cohibẽtia,ſaccaro tamen cocta, vel melicrato ſumpta, ſtypticitatem amittunt, & aluum optime deiiciunt: Iberica porro pruna meliora ſunt, quæ & Damaſcena, & Syracuſana apud ipſos dicuntur, nigra, & citrina reperta,nam citrina multi ob colorem,cerea appellare nõ dubitant. Verum multi ex omnibus pruni ſpeciebus in Hiſpania repertis, quandam præcipuè laudant, quam Salmanticenſes Andrinas ob colorem nigrum illis inſitum vocant: rotunda autem pruna hæc ſunt, nigra, ſapore acido,ori gratiſsimo,quæ matura febricitantibus, apud Salmanticenſes, Doctor Alteretus præceptor meus nunquam pœnitendus, non ſine optimo ſucceſſu concedebat. Nam corpus refrigerant & humectant, bili aduerſantur,ſitim arcent,& aluum deiiciunt: ſiccata vero non adeo vt recentia ſuos effectus producunt: quibus pro pa-

randis decoctis, apozimatibus, & syrupis quotidie vtimur: eligi tamen debent pruna osse paruo, multum vero carnis habētia, ex quibus electuarium in officinis & cum scamonio, & sine illo paratum prostat. Syluestria vero pruna, nō minus quoq; nota sunt, ex quibus succus exprimitur, quem loco acaciæ seplasiarij, vt diximus hodie exhibent. Prunus proximus fructus est, sebesten dictus, quem Dioscorides & Galenus subticuerunt. Paulus vero veluti & Actuarius & Aëtius de eo mentionem faciunt, sic enim Paulus inquit: Myxa siue Myxaria, arboris fructus est, minor quidem prunis, facultate vero consimilis. Ex quibus verbis percipitur, myxam siue sebesten, aluum laxare: non vero eam constringere, vt Leonardus Fuchsius in suis Paradoxis non sine errore contendit, quum nō solum Paulo, sed experientiæ quotidianæ contradicat, quæ, fructum istū bilem depellere indicat. Quin & Actuarius scriptor Græcus doctissimus, aluum laxare dicit, & sitim extinguere, imò vt passim videmus, fructus iste linguæ ariditatem & ipsius asperitatem remouet, quinetiam pectoris vitiis vtilis est, & vrinæ ardorem à bile ortum refringit, non est ergo quod Fuchsius dicat conditum ex sebesten non ob fructum istum purgare, sed ob scamonium & alia in eo admixta medicaméta, quum fructus iste, non minus aluum subducit, quàm casiæ fistulæ pulpamētum. Verum myxa siue myxaria, vt placet Hermolao Barbaro in suo Corollario, sebesten, dicuntur, hoc est si latine interpreteris, augusta. Nascuntur enim ingenti copia in Syria, quæ & myxa appellari tradunt, ob mucilaginem illis insitam, mucoremue, ex quo Syriaci viscum parāt, & Venetias ad irretiendas auiculas mittunt. Huic fructui affinis est alter, quem Dioscorides prætermisit, & iuiubam officinæ appellant, Græci vero sericam, latiniores autem Zizipham, quam vocem imitantes Hispani, licet corrupte, acufeifas eū appellant: Lusitani vero Arabica lingua, pomum ab alnafegua eū nominant: de quo Galenus libro secundo de Facultatibus alimentorum, capite trigesimo secundo ita tradit: Nec hęc quidem ausim affirmare quicquam ad sanitatis tutelam, aut morborū profligationem pertinere, mulierum enim atq; infantium effrenatorum est edulium, quod exigui est alimenti ac coctu difficilis, & præ

Myxa Myxaria sebesten idem.

Fuchsius errat.

Iuiuba serica.

Zizipha idem.

& præterquàm quòd stomachum non iuuat, parum etiam alimenti corpori exhibet, hactenus Galenus. Qui licet suo tempore iuiubas in vsus medicos non traxit, ab Arabibus tamen pro spissando bilioso sanguine, ac densanda subtiliori materia ad pectus descendente, earum syrupus maxime laudatur, veluti pomula ipsa in decocto, quod aiunt, pectorali. Nec enim erat, quur hic Fuchsius caninam suam maledicentiam, vt solet in Arabas exerceret, qui tum demum præclare se perfunctũ officio suo putat, quum viginti Latinis versibus vnũ Græculum inseruerit, vt eruditionem aliquã ambitiose ostentet, cùm hactenus nullam præter laboriosam illam ex aliorũ commentariis coaceruationem vel compilationẽ potius consecutus sit. *Fuchsij maledicentia.*

CONSTANTINVS.

Hic nimis satyricè & è plaustro loquitur, quòd homine christiano & docto indignum: nec ita Lusitanus Fuchsium virum doctißimum traducit, atque describit, sed se ipsum lectori ridendum exhibet, quod eius causa doleo.

DE ARBVTO.

Græcè, κόμαρος: Latinè, arbutus, vnedo, Hispanicè, madronho, madronheiro: Italicè, albatro, ceresa de la mare, Gallicè, Arbousier: Arabicè, tratiladib.

Enarratio CLVIII.

Komaros arbutus est, frutex aliquãdo arborescens cotonei mali magnitudine, folio lauri, splendido, viridi: Nam lignum huius squammosum videtur, rubricans, in cuius summitatibus flores albi cymbalorum modo, racematim pendent, apibus gratißimi, quibus decidentibus, fructus memecylis, vnedo dictus pullulat, rotundus, primum viridis, postea luteus, vltimo quum ad exactam maturitatem peruenit ruber fit, magnitudine qua vulgatum mespilũ videtur: Qui ideo vnedo dicitur, quia ob eius maliciam vnum tantũ edendum sit pomum, nam stomacho aduersatur, & facile cephalalgiam comedenti inducit. In Hispania porro nõ ita noxius fructus iste prouenit, quum eum multi auidius quàm par sit comedant, & tamẽ in nullum corporis detrimentũ incurrunt: eo tamen turdi, sturni, merulæue, & alij passerculi in dumetis degentes maxime *Comarus arbutus idem.* *Memecylis vnedo idẽ.* *Vnedo vnde dicatur.*

mè gaudent,adeo vt aucupes hoc fructu,in aucupio vtantur. Multi præterea fruticem istum contra pestem, & venenum,tanti faciunt, vt ex illius folijs & floribus aquam per elambicum extractam,tanquam sacratissimum antidotum,ad eosdem effectus seruent. Nonnulli tamen differentiam faciunt, inter plantam istam quum frutescit, & eam quæ in arborem crescit, in quam sententiam Theophrastum ire animaduerto, quum comaron,id est arbutum ab vnedone arbore, lib.j. de Plantarum historia,vbi corticum differentias enarrat, diuersum facit:quanquam tamen idem Theophrastus nunquam de vnedone sermonem priuatim,quod equidē obseruauerim, habuerit: Galenus tamē illum imitatus, vno in capite de vnedone fructu sermonē fecit,vt capite de mespilo diximus:alio verò de arbuto siue comaro,vt libro vij.videre est,qui de eo ita tradit: Arbutus arbor ipsa qualitate acerba vna cum fructu est, eum memecylum nuncupant, est autem hic & infensus stomacho & capiti dolorē commouens. Hæc Galenus. Mea tamen sententia, vnedo ab arbuto siue comaro in nulla re differt,quum eadem sit arbor specie,& vtriusq; fructus vnedo siue memecylus dicatur, stomacho infestus, & cephalagiam inducens. Libet hoc loco Lusitanorum quorundam stupiditatē irridere, qui cateruatim ad fœminam quam ipsi honoris causa Magistram vocabant, ad recuperandam amissam valetudinem concurrebant:ea vero,quid illis & si diuersissimo morbo tentatis propinaret,præter aquam ex vnedone per campanam expressam, habebat nihil: quòd si quis astris ita fauentibus amissam recuperaret valetudinem, non iam mulierem aut Magistram sed diuam potius vocare, illique eos honores exhibere,quibus tantum Diui afficiuntur. Memini visam esse à me hanc fœminam in oppido Stremotio,quod non longe ab vrbe Ebora distat.

Aqua arbuti.

DE AMYGDALIS.

Græcè, ἀμυγδάλη καὶ ἀμύγδαλον: *Latinè,amygdala: Hispanicè,almendras: Italicè,mandorle: Gallicè, amandes: Arabicè,Iauz,Kauz,& Lauzi:Germanicè*, Mandeln.

Enar

Enarratio CLIX.

AMygdala tam dulcis quàm amara, satis nota est: Nam dulcis viribus impotentior reperitur: De qua Galenus libro secundo de Facultatibus alimentorum, ita prodit: Amygdalæ nihil prorsus habent facultatis astringentis, Sola enim tenuandi facultas ac detergendi in eis præpollet, qua tum viscera purgant, tum humores è pulmonibus ac thorace, sputis expectorant, & cæterea. Item libro quinto de Facultatibus simplicium medicamentorum, vbi extergentium & farctu liberantium medicamentis agit, inquit; simile quiddam amygdalis accidit, nam & horum ipsorum, ea quæ amara sunt, & detergunt, & meatus expurgant, quæ vero edendo sunt detergunt quidem, non tamen in farctu liberant. Galeni igitur consilio oleo amygdalarum dulcium, contra nephritim, colicos affectus & alias frigidas passiones vtimur, veluti quoque amygdalarum amararum, quum calidum vtrunque sit ex amaris tamen magis, vt Galenum adnotasse constat libro sexto citati voluminis sic dicentem; amygdala quæ quidem palam amara sunt, omnino extenuandi vim possident. Siquidem ephelim purgant, & excreationibus ex pectore pulmoneq; crassorum lentorumque humorum mire auxiliantur. Obstructiones præterea iecinoris à crassis & viscidis succis ortas expediunt: quin & lateris & lienis, & coli, & renum dolores, ab huiusmodi causa natos persanant, ipsius arboris etiam radices coctæ illitæq; epheles purgant; porro amygdala dulcia, quæ & ipsa nonnihil sortiuntur amaritudinis, moderate sunt calida. Attamen amygdalæ æstuosæ, ob pinguitudinem quam habent sunt, vt Hipocrates libro secundo de Diæta testatur, cuius verba Auicenna postea enarrans, libro secundo sui Canonis, dixit: Et Sauic earum est commouens choleram, ob sui vnctuositatem, proinde animaduertant qui indiscretè febricitantibus amygdalarum porrigunt, aut saltem iis, qui stomachum biliosum habent, quum iuuamenti vice præstandi, magnum ægris adferant detrimentum. Virides vero suo integro operimento comestæ amygdalæ, bonum faciunt stomachum, & illum ab humiditate emendant.

Amygdala.

DE

DE PISTATIIS.

Græcè, πιστάκιον : *Latinè*, *Pistacium*: *Hispanicè*, *alhocigo* : *Italicè* , *pistacchi*: *Gallicè* , *pistaches*: *Germanicè*, Vvelsch Bimpernufzlin.

Enarratio CLX.

PIstatius quam primo è Syria Lucius Vitellius in Italiam portauit, licet Syriacis, peculiaris sit arbor, in multis tamen Italiæ & Hispaniæ locis hodie videtur, parua, lentisci folium habens, maiusculum tamẽ, in qua fructus pistatium siue fisticus dictus, pendet ea magnitudine qua pinei nuclei cũ putaminibus sunt, nam intus fructus iste virescit, esui perquàm gratus, qui & Venerem incitat, & apprime nutrit, quibus de causis, hodie bellariis instaurantibus & reficientibus, eum misceri commendamus, imò vt Auicenna de eo libello de Viribus cordis tradit, cor confortat, velut Rabbinus Moses de Aegypto, ex omnibus fructibus, fisticus præstantissimus habetur. At Galenus, de Pistatiis lib. ij. de Alimentorum facultatibus, inquit: Hæc quidem ad magnam Alexandriam proueniunt, sed multo vberiora in Berrhœa vrbe Syriæ, parum quidem nutrientia, verum ad hepar roborandum & succos in ipsius viis infarctos purgandos, vtilia. Qualitatem enim habent aromaticam, subamarã, & subastringentem. Scio autem & alia huiuscemodi pleraq; hepati esse vtilissima, quemadmodũ in opere de simplicibus medicamentis est demonstratum. Porrò non ausim affirmare, vllam ex ipsis stomacho accedere vtilitatem, aut læsionem insignem, quemadmodum neq; quod aluum deiiciant, aut sistant, hæc Galenus, in quibus Auicẽna tacite illum mordet, præsertim quia dicat, stomacho neq; iuuamẽtum nec nocumentum pistatia præstare, ita enim Auicenna tradit: Quidam innuit pistatia neq; prodesse neq; obesse stomacho, At ego rem aliter euenire nosco, quum ventriculum roborent, & nauseam prohibeant, vt eorum sapor obscurus, amarus, austerusve testatur.

Auicenna tacite Galenum reprehendit.

CONSTANTINVS.

DE *Syriacis nucibus id est pistacijs Plinius libro xv. Cap. 22. & libro xiij. Cap. 5. quæ eosdem vsus & effectus habent, quos pinei nuclei, præterq; ad serpentium ictus, siue edantur*

siue

ſiue bibantur, eodem authore teſte libr. xxiij. Cap. 8. piſtacia eleganti & proprio epitheto vocauit Nicãder *in theriacis, cùm dixit.*

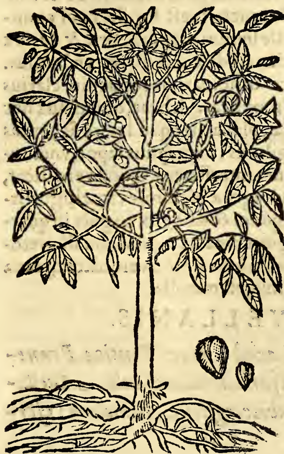
πιστάκι ἀκρεμόνεσιν ἀμυγδαλόεντα πέφανται.

Officinæ vocant fiſtica, quæ vox ex arabica lingua profluxit ſeſtuch. Sic enim vocant Arabes*, vel puſtech.*

DE NVCIBVS.

Græcè, κάρυα βασιλικά: Latinè, nuces iuglandes, regiæ nuces: Hiſpanicè, nuezes: Italicè, noci: Gallicè, groſſes noix: Arabicè Ieuz, Leuz vel hiauzi. Germanicè, Nuſs, oder Vvelſchnuſs.

Enarratio CLXI.

Nux Iuglans.

NVces tàm ſunt vbique notæ, vt nulla prorſus indigeant deſcriptione, de illis tamen & caricis, rutaue antidotum vt Dioſcorides adnotat, paratur. De quo Galenus libro de Cibis boni & mali ſucci ita tradit: Nonnulli de lethalium venenorum compoſitione ſcribentes, caricas cum ruta nucibusque præſumptis, venenis eiuſmodi vniuerſis aduerſari teſtantur. Cæterum ieiuno ſtomacho comeſtę nuces, lumbricos latos pellunt, vt experientia compertum habeo. Nam rob de nucibus, vbique quoque vulgatum eſſe arbitror. Non ab re quoque erit in præſenti, quum de nucibus agimus, & de nuce vomica, & metella ſermonem habere. Eſt igitur vt paucis dicam nux vomica apud Serapionem, ea quam ſeplaſiarij, nucem metellam appellant:

Rob de nucibus

Nux vomica & metella.

lant: & ea quam Serapio metellam vocat, officinarum nux vomica: quòd vero ita sit, ne quis nos falso accuset, ipsum Serapionem audiamus, capite de nuce vomica, ita dicentem, ex mente Abraham: Nux vomica cuius color est inter glaucedinẽ & albedinem, maior auellana parum est, in qua sunt nodi. Hæc Serapio. Per quæ facillime, qui cognitionẽ vtriusq; nucis habuerit, iudicabit, nucem vomicam Serapionis eandẽ esse cum metella officinarum, quum officinarum metella nux talem obtineat colorem, & ab vtroq; latere attollatur tuberculis quibusdam circularibus oculos imitantibus, vt nulli sit dubium, metellam hanc officinarum, apud Serapionem vomicam esse. Non minus quoq; ex ipso Serapione elicitur, quam ille Metellam appellat, vomicam officinarum esse: ita enim de Metella cap. 364. prodit: Nux metella est similis nuci vomicæ, & semen eius est simile semini mandragoræ, & cortex eius est asper, & sapor eius est delectabilis, & vnctuosus. Quæ omnia nuci vomicæ officinarum conuenire clarius est, quàm vt à me multis monstrare debeat, quum nux hęc communis vomica dicta, plana vtroque latere sit; cuius cortex est asper, veluti pilosus: nam ipsius sapor, vnctuosus, & delectabilis est, canes interficiens. Quòd vero dicat, semen illius semini mandragoræ est simile, intelligo virtute: secus autem figura, quum & hæc nux frigida in quarto sit gradu. In summa igitur dicamus, quòd nux illa vtroque latere eleuata, vera vomica est: illa vero altera, plana vtraque parte & velut pilosa, est metella.

DE AVELLANIS.

Græcè, λεπτοκάρυα: Latinè, nuces Ponticæ Prænestinæ, auellanæ: Hispan. auellaas: Galli. Auellanes, noysettes, Arabicè, agileuz, Bunduch: Germanicè, Haselnu.

Enarratio CLXII.

POnticæ nuces, id est auellanæ, communes quoq; sunt, quarum oblongæ & rotundæ reperiuntur, sic dictæ Ponticæ, quia è Ponto prius aduectæ fuere, de quibus & prioribus, hoc est nucibus, Galenus 7. de Facultatibus simplicium medicamentorum ita tradit: Arbor tum in foliis

Auellana nux. *Auellana ſyluestris.*

foliis tum in germinibus aſtrictionem quãdam poſsidet: cæterum euidentem multamq; in nucis putamine recenti pariter & ſicco: eius autem ſucco expreſſo, ac melle decocto, nos loco ſtomachici medicaminis vtimur, oleum quod ex fructu elicitur inueterato admodum per halitum digerit, quare nonnulli eo gangrænas, carbunculos, & ægilopas ſanant. Sunt qui ad neruorum vulnera vtantur: Si tamen recens ſit, aſtringentis nonnihil qualitatis obtinet. Nucleus arefactus & vſtus, tenuium partium & exiccatorium citra morſum eſt medicamen: At Pontica nux, quam λεπτοκάρυον, & auellanam appellant, plus habet eſſentiæ terreſtris ac frigidæ, itaq; auſterior tum cortex, tum planta, tum fructus apparet.

DE MORIS.

Græcè, συκάμινα*: Latinè, mora: Hiſpanicè, moras del*

moral: *Italicè*, *more*: *Arabicè*, *Thut*: *Gallicè*, *meures*, *Germanicè*, Maulbeer.

Enaratio. CLXIII.

Morus.

MOra sycaminea dicta nota sunt, quibus trinus inest color: nã primo albescunt, deinde rubescunt, postremo nigerrima fiũt, quasi Thisbes puellę Aegyptię cruore resperſa. Hic vero fructus ieiuno stomacho edendus est, nec omnino maturus, quum exacte maturus facillime corrumpitur, & in venenum transit, vt Galenus libro de Cibis boni & mali succi suadet. Verum ex moris, rob diamoron dictum in officinis contra tonsillarum inflammationes paratum reperies. Nam alba morus Ouidio cognita fuit, vt ex fabula citata apparet, cuius foliis bombices, sericei vermes dicti, maximè oblectantur. De quibus Hieronymus Vida Cremonensis, vir singularis eloquentiæ, elegantissimè cecinit: nam Ouidio antiquiores, arborem istam ignorarunt: nec mirum, quum postea, ex nigra moro populo inserta, alba effecta est.

DE SYCOMORO.

Græcè, συκόμορος: *Latinè*, *sycomorus*, *ficus Ægyptia*: *Hispanicè*, *fuiguera de Adam*, *figo de Adam*: *Italicè*, *fico d'Egitto*, *fico de Adam*: *Arabicè*, *Mumeiz*, *Iumeis*, *Aliumeiz*, *Gimmezei*.

Enarra

Enarratio CLXIIII.

SYcomorus: arbor Aegyptia est, quæ quoq; in India procere crescit, & vt ab iis qui ex Alexandria & India ad nos sunt reuersi, accepimus, arbor similis moro est, fructum tanquam ficum non prope folia, sed in trunco & crassioribus ramis faciens, & illum quidem dulcem, semine interiori carentem, quem multi ficum Adam appellant, quia in eo Adam peccasse credant, vt vero fructus iste, esui aptus fiat, ab arbore colligatur atq; ferreo vncino opus est. Sic enim intra quatuor dies maturescit, & in eo loco à quo collectus fuit, alius repullulat, ita vt in anno ter & quater arbor hæc fructum pariat. De huius vero arboris ligno, mirum fertur, quod præterire non est, scilicet, quòd nunquam siccum euadit, nisi immersum aqua, quum autem diu in aqua maduerit, siccescit, & supra aquam ascendit. Qui vero sycomorum, ficum agrestem parietibus frequentem, esse autumant, toto proculdubio errant cœlo. Nam huius arboris plures species, tum apud Syros, tum apud Aegyptios, & Indos, reperiuntur, quæ omnes, fructum, veluti apud nos ficus, producunt. Cæterum de sycomoro ita Galenus prodit lib. ij. de Facultatib. alimentorum capite 35. Plantam sycomori vidi in Alexandria vna cum fructu, paruæ ficui albæ adsimilem, is fructus nullam habet acrimoniam, exiguæ tamen dulcedinis est particeps, estque facultate vt mora, humidior quodammodo, ac frigidior, quin potius in medio mororum ac ficuum iure quis ipsum collocarit, indeque nomen ipsi arbitror esse positum. Ridiculi enim sunt, qui fructum hunc ob id aiunt sycomorũ fuisse nominatum, quod paruis ficubus sit adsimilis, ipsius autem generatio ab aliis arborum fructibus quodammodo est diuersa, non enim ex surculis ac germinibus, sed ex ipsis ramis ac stipitibus enascitur.

DE FICV.

Græcè, σῦκον: *Latinè, ficus: Hispanicè, figo: Italicè, fico: Gallicè, figues: Arabicè, fin, fin, & Tin: Germanicè*, Feygen.

Enarratio CLXV.

Ficus.

FIcus tã arbor, quàm ipsius fructus, vbiq; proueniunt, & communes sunt, albæ, nigræ, & diuersorum colorũ, quarum meliores habentur, quæ optimè sunt maturæ, crassi, & boni saporis, similiũ enim alimẽtum Galenus vuarum alimento anteponit, qui in vniuersum maxime penetrant, adeo vt si post esum aliorum cibariorum ficus quis comederit, ad imam ventriculi partem descẽdisse, percipiet, modo post horam euomat, quum prius, vniuersus cibus per vomitum exibit, quàm ficus euomantur, vnde ipsos in infimam ventriculi partem descendisse, vt diximus, facillime percipitur, quarum & caricarum, vt lector notitiam exactam habeat, legat Galenum libro secundo de Faculta. alimentorum, & libro octauo de Facult. simplicium medicamentorum: libro enim de Faculta. simplic. ita tradit: ficus arbor, calidæ, tenuiumq; partium temperaturæ est, sicuti indicant tum liquor eius, tum foliorum succus: valenter enim calfacit vterq;, itaq; non mordicat tantum aut vehementer abstergit, sed & vlcerat, & ora vasorum reserat, & verrucas extirpat, quin & vim purgatoriam habet: Porro lachryma & succus agrestis ficus, quam caprificũ vocant, ad omnia quã satiuæ, valentior est. Verum ipsarum surculi adeo calidi sunt, atque tenuium partium, vt carnes bubulas duras, si coquendis adiiciantur, friabiles ac teneras reddant. Libro vero secundo de Faculta. alimentorum ita quoque inquit, Ficus quanquam prauitatem non potuerunt omnino

effugere

effugere, facile tamen totum corpus peruadunt, nam & abstergendi quoq; insignem obtinēt facultatem: quo fit, vt post ipsarum esum, nephritici arenulas multas excernant. Nutriunt præterea vberius cæteris autumnalibus fructibus, flatibus tamen hæ quoq; implent. At quæ ficus iam prorsus maturuerunt, propemodum nihil omnino lædunt, quo modo nec caricæ, quæ multiplicem quidem præstant vtilitatem, si quis tamen largius eas esitauerit, offendetur ab ipsis, quandoquidem sanguinem non admodum probum gignunt, quo fit, vt ex ipsarum esu, pediculorum multitudo proueniat: habent etiam tenuandi facultatem, & incidendi, qua ventrem quoq; ad excretionem irritant, renesq; expurgant: Cæterum iecori, lieniq; inflammatione obsessis sunt noxiæ, quemadmodum & ficus, communi omnium dulcium ciborum ac potuum ratione, obstructis tamen illis, aut scirrho affectis ipsæ ex sese nihil commodant, nec officiunt, sed medicamentis incidentibus extenuantibus, & abstergentibus mistæ, non mediocriter iuuant, tum caricæ, tum ficus.

DE PERSEA ARBORE.

Græcè, περσέα: Latinè, persea.

Enarratio CLXVI.

VAnum est id quod multi dictitant, credētes, perseam arborem à Persica differentem esse, quum parum animaduertant, Dioscoridem: qui quum de malis omnibus egerit, & de persicis quoq; sermonem habere consentaneum erat. Egit igitur de persicis, hoc est de pomis arboris perseæ, cap. 146. nunc vero, de ipsa arbore, ne illam silentio prætermitteret caput constituit: & quòd ita se res habeat, quicunq; rem penitius animaduerterit, inueniet, quum vtroq; in capite fructum huius arboris, stomacho conducibilem esse tradat, quod non dixisset, si modo de arbore venenosa fructum venenosum habente tractasset. Hanc nostram sententiam confirmat Galenus, lib. vj. de Aegritudine & morbo, cap. 1. quum dicat: Sunt qui nutrimentum mutare corpus non posse, quod ab eo nutritur existiment, eo quòd hæc natura scilicet nutrimentum videtur illis tātummodo significare rem mutabilem, & non

mutantem: Secundum rei veritatem, hoc nequeunt affirmare. Quid enim dicturi sunt, de arbore illa transplantata de Persia in Aegyptum, quæ quum in solo Persarum foret mortifera, in Aegypto absq; nocumento reddita est, & quæ de qualitate pessima mutata est in bonam? Hæc Galenus. Quibus satis liquet, siue persicam, vel perseam dicas nihil interesse, quum res eadem omnino sit, in Persia mortifera & lethalis: in Aegypto vero salubris: nec hoc mirum esse debet, quum varietates regionum non solum in arboribus & plantis differentiam faciunt, sed etiam in hominibus & animalibus, adeo vt specie differre videantur, quod Platonici de hominum animis cõcedere videntur. Vnde simul fit, quòd Ligures vani, Latini superciliosi, Galli fortes, Itali graues, Germani hodie literati, Angli inurbani, iactabundi Hispani, Pœni fedifragi, & vt Epimenides poëta Græcus, quem citat D. Paulus Apostolus, Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Demum vt vnico cõcludam verbo, tantæ è diuersitate regionum eleuantur oppositiones, tantæq; contrarietates, vt multa quæ aliquibus saluberrima sunt, reliquis præsentissima atq; exitialia venena videantur. Vnde nõ mirum, si Galenus hæc animaduertens lib. ij. de Facult. alimentorum, duo capita diuersa facit, in quorum altero, de persea tanquam apud Persas venenosa, tractat: in altero vero non vt venenosa, sed Aegyptia & salubri verba fecit. Huic vero nostro iudicio subscripsit Ioannes Agricola Ammonius, vir mea sententia apud Germanos doctissimus, & qui quotidie in lucem aliquid noui profert, præsertim in eo libello, quem de Herbis & simplicibus, superioribus annis edidit. AGRICOLA. Ita certè à commentariis tuis acceperam, in quibus, te Ioannem Rodericum Castelli albi Lusitanum nominatũ inueni: nunc vero quum Amatus potius appellari mauis, in dubium vertebam, an tuum illud esset opus. AMAT. nouum non est, viros rei literariæ deditos, sua plerunque immutasse nomina, vt apud Paulum Iouium virum doctissimum, legitur in eo libro, quo de imaginibus doctissimorum virorum agit.

Persica & persea idẽ.

Luvres Latini Itali Galli Germani Angli Hispani

CONSTANTINVS.

ENarratione 148. *multis locis adductis in medium, hanc opinionem Amati Lusitani* καὶ τῆς αὐτοῦ γνώμης αἱρετιστῶν *refut*

refutauimus: quod & liquidius oſtendemus in proprio opere de omni genere plantarum.

DE IBERIDE.

Græcè, ἰβηρὶς λεπίδιον: *Latinè, Iberis, lepidium, ſylueſtre naſturtium: Hiſpanicè, naſturtio monteſino: Italicè, naſturtio ſylueſtre: Gallicè, paſſerage: Arabicè, Hauſab, Sitareghi: Germanicè:* Gauch bluom.

Enarratio CLXVII.

Iberis.

ABſq; ambagibus & controuerſia vlla, ἰβηρὶς herba, lepidiũ eſt, vt teſtatur Galenus libro decimo de Compoſitione medicamentorũ per genera, dicens: Damocratis extat libellus Clinicus inſcriptus, in quo verſibus iambicis (quémadmodum ſolet) de tribus diſſerit medicamentis. Ac primo quidem de eo quod ex herba, quam ipſe iberidem appellat, conſtat: ſecundo ex ſemine dolores ſedãte cõpoſito: tertio vero purgatorio, & ab ipſo Hiera appellato. De primo in Iſchiadicorum curatione in eo libello hæc ſcripſit: in Iberide, inquit, medicum quendam amicum ſuum per hãc herbam curatum eſſe, quam herbam, vt dixi, ipſe Damocrates Iberidem appellat, vt qui ipſe viſu herbam cognorit, nomen autem eius nullum audierit, quum etiã id ipſum ignorarit is qui eum vſum eius docuit: Verùm ex ſignis quę ſcribit, videtur iberidem appellare, quæ à Græcis lepidium nominatur,

tur, à regione in qua amicus eius curatus est appellatione ducta. Describit autem ipsius signa per hos iambos.

Herba hæc vbique multaque frequens nascitur,
Monumenta iuxta antiqua, muros & veteres
Tritasque quondam publice pedibus vias,
Quas iuxta aratrum duxit haud quis agricola
Semper virescens, foliis nasturtij
Florentibus vere: attamen maioribus.
Caulem cubitalis longitudinis gerit
Paulo minorem aut rursus ampliorem: ab hoc
Aestate pendent folia, donec multa hyems
Sarmentiam deducat, hæc ad imaginem, &
Deiecta & exiccata depereant gelu:
Adnata radici tamen cernes alia
Aestate florem fert colore lacteo.
Multum tenuem variumque valde cauliculum,
Ad quem sequitur semen penitus sic exiguum
Visum fere vt fallens, oculos quoque effugiat,
Odorem habet radix at inde acerrimum,
Vero similem quàm maxime nasturtio.

In iis enim versibus, tam clare herba hæc pingitur, vt nihil sit quod desiderare quis possit, quæ passim in ruderibus, & ad parietes, vbi herbæ aliquot nascuntur, inuenitur cuius radicem quum quis gustauerit, nasturtium mandere dicet, quo fit, nasturtij syluestris nomine appelletur. Credere igitur est, caput hoc, adiectum ab aliquo in huius libri fine esse, quum reuera lepidium, Iberis sit, vt testatur Paulus libro tertio, suæ medicinæ cap. 77. dicens: In totum verò ischiadicos restituit sanitati iberidis herbæ vsus, quam lepidion quoque, alij syluestre cardamum appellant. Plinius porro lib. viij. cap. 19. longe aliã herbam pro lepidio delineat, cubitalem scilicet, & foliis laurinis ornatam, quam quoq; Paulus citato loco nouit, & eã alteram lepidij speciem vocat, quum dicat: Quæ vero apud nos fruticosa nascitur, similibus lauri foliis & multo amplioribus, respondere multa experimenta testantur, non solum in coxarum sed aliis quoque diuturnis affectibus: & subdit: per ætatem vero longe sunt efficaciora: atqui si folia tunc nõ produxerit, cortex ipsius radicis contunditur cum adipe suillo, vt emplastri speciem repræsentet, &

cætera. Quæ vero hæc secunda lepidij aut iberidis species sit, non facile est coniectari, quum Ruellius Gallus & Hermolaus Barbarus, raphanum ab Hispanis Gallicum dictum esse putent, sed reuera, rem ita non esse, ipsius folia testantur: quæ dubio procul, non lauri, sed potius lata, oblonga & fere lapathi aut enulæ sint. Erit igitur, vt finẽ huic primo imponamus libro, secunda hæc iberidis, vel lepidij species, herba illa quam piperellam, vel piperitim in hortis passim nascentem appellamus.

lepidij folia lata oblonga lapathi aut enulae si milia sunt

CONSTANTINVS.

HOc μνημονικὸν est ἁμάρτημα (quale nuper in Galeno animaduertit & primus detexit H. Stephanus humanitatis, & politioris literaturæ scientißimus) hij enim Democratis Iambi leguntur apud Galenum libro decimo κατὰ τόπους quos licet de Græco minus benè conuersos in præsentia non emendamus quia correctiones & emendationes in omnia Galeni opera & Hippocratis Deo duce, si vita suppeditabit, aliquando proferemus.

Constantinus scholia et correctiones in omnia Galeni et Hippocratis opera promittit.

*

IN DIOSCORIDIS ANAZARBEI LIBRVM SECVNDVM ENARRATIONES Doctoris Amati Lusitani Medici celeberrimi.

DE ECHINO MARINO.

Græcè, ἐχῖνος θαλάττιος: *Latinè, echinus, erinaceus marinus*: *Hispanicè, erizo de la mar, ouriso marino*: *Italicè, riccio marino*: *Gallicè, herisson de mer*: *Germanicè*, Meer Igel.

Enarratio primi Capitis.

ECHINVS tam aquatilis, quàm terrestris, notissimum animal est, quod Latini erinaceum marinum, & terrestrem appellant, quanquam Theodorus Gaza Thessalonicensis in suo à se verso Aristotele, echinum marinum non aliter quàm echinum interpretatus est, Plinium forte imitatus: Terrestrem vero echinum erinaceum vertit. Est igitur echinus marinus siue erinaceus marinus, piscis rotundus, aculeis armatus, veluti castanearum echinus, vnde & nomen, ἐχῖνον enim Græcè, Latini hirtum vertunt, non minus enim hirtus piscis iste est, quàm castanearum calices, aculeis siue spinis armatus, quibus pedum vice ambulat rotaturve. Cæterum piscis iste esui idoneus est, & mari Adriatico, & Tyrrheno familiaris, quo pro lotio proritando multi vescuntur. Porro echinorũ genera sunt plurima, quorum Aristoteles quarto libro de Historia animalium, vnum minutum spinis longis, præduris, ornatum, non nisi in alto gurgite gigni solitum, maxime cõtra destillationes vrinæ laudat. Vnde Paulum Iouium hic decipi certum est, quum libello suo de Piscibus, cap. 41. non hoc genus, sed aliud maius, echinomet

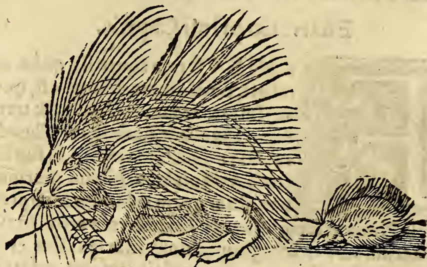
Echinus marinus.

Paulus Iouius errat.

nometram contra vrinæ destillationes laudari, sed potius minutum illud genus à nobis delineatum, vt legenti manifestum erit. At de vtroq; echino, Galenus lib.xj.de Facultatibus simplicium medicamentorum ita tradit: Erinacei vtriusq; tum marini tum terrestris corpus vstum cinerem efficit, facultatis tum extergentis, tum digerentis tum detrahentis. Itaque eo quidam & ad excrescentia & ad sordida vsi sunt vlcera.

DE ERINACEO TERRESTRI.

Græcè, Ἐχῖνος χερσαῖος: *Latinè*, *Erinaceus*: *Hispanicè*, *orico quacheiros*: *Italicè*, *riccio terrestre*: *Gallicè*, *herisson*: *Arabicè*, *Ceufud*, *Caufed*: *Germanicè*, Schvvein ygel, Hunds ygel.

Enarratio II.

Echinus terrestris. Echinus siue erinaceus terrestris, marino admodum similis est, qui taxo vel potius histrici similatur apparetve. Animal omni ex parte spinis horridum, & aculeis armatum. Quod quum vuis aut fructibus aliis adhæret, eos spinis transfixos, onustum incedit, & ad cuniculos & nidi sui anfractus portat. Est enim animal hoc frigidum natura, multis scatens superfluitatibus. Qua de causa eius caro potius in medico vsu, quam in continuo victu accipienda est. Habet enim animal hoc vt obiter hoc notem, testiculos renibus adhęrentes, de quo Razes multa tractatu de sexaginta animalibus scripta reliquit: quæ omnia apocry

apocrypha, & non Razis esse certissime crediderim. Ad multa tamen valet, quæ Dioscorides in præsenti scribit, inter quæ alopeciam pilorumve defluuium præcipue nominare est.

pilor. defluu.

DE HIPPOCAMPO.

Græcè, ἱππόκαμπος: Latinè, hippocampus: Hispanicè, caualinho marino: Italicè, caualin marino, caualin ritorto, dragonetto:

Enarratio III.

Hyppocampus.

Nusquam quod equidem notauerim frequentius hippocampus, quàm in Anconitano flexuoso hoc mari cernitur, vbi piscatores illum, draconem, alij verò equulum circumflexum appellitãt, pisciculus scilicet, subniger, equinũ habens caput, oblongum & rotundum, collum verò latum, multis clauatum ordinibus: nam cauda quadrata, subtilis, ac circumflexa in eo cernitur. Verũ, hunc pisciculum marinũ Dioscorides non descripsit, ipsius nomenclatura contentus, quæ satis ipsum exprimit declaratve. Dicitur enim Hippocampus Græcè, ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ κάμπτω, id est ab equo & flecto, quasi flexuosus equus. Vnde Mathiolus Senensis hæc ignorans, plura nõ nisi absurda, de hippocampo scripsit: inquit enim ille, particulam hippo, magnum significare, vt in hipposelino, & hippomaratro fit: ignorabat enim Mathiolus, hippon equum crebrius significare, vt in præsenti euenit, & capite 22. sequenti, vbi de hippopotamo, id est fluuiatilis equi testiculo agit, vt sexcentos alios prætercam locos, in quibus hippos pro equo accipitur. Cæterum, mulieres Anconitanæ, pisciculo isto in puluerem redacto & vino

Hipocampus.

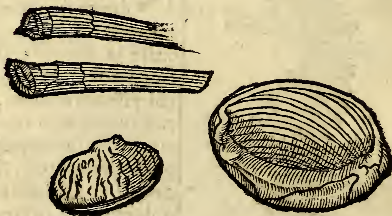
Mathioli error.

excep

excepto, pro lacte euocando in potu vtuntur, ad ea verò quoque quæ Dioscorides valere tradit, potentem esse, experimento compertum habeo.

DE PVRPVRIS ET BVCCINIS.

Græcè, πορφύρα: Latinè, purpura, buccina, concharum genera: Hispanicè, buzios: Italicè, buccine: Arabicè, Naporan & porphyra: Germanicè, Ostern, Muscheln.

Enarratio IIII.

Purpura quid. PVrpura & buccinum, è genere concharum in mari repertarum sunt, nam purpura aculeis clauata, lingua digitali, firma, torosa, & valida, vt reliqua conchilia perforare valeat, est: in cuius colli vena liquor ille pretiosissimus, purpureus dictus reperitur, quo purpureæ Imperatorum & Regum vestes tingebantur. Hunc vero liquorem, casu canem Herculis inuenisse dictitant, quem Latini non solum liquorem vel succum, & florem: verum etiam, rorem, & sarranum, & tyrium, & saniem, & pelagium, veluti Vitruuius, ostrum appellant. Extrahitur enim liquor iste à viuis purpuris, nam in mortuis illico euanescit: qua de causa, piscatores viuos purpuras ad manus habere, maxime soliciti sunt. Viuunt autem purpuræ extra mare, quinquagenis diebus, saliua sua: si tamen aquam dulcem gustare illis contigerit, illico moriuntur. Latitant vero, vt placet Aristoteli libro octauo de Histo-

ria

ria animalium, & libro quinto eiusdem voluminis, circa Canis ortum tricenis diebus: plura vero apud Plinium legito; & illius enarratorem Massarium libro nono, capite trigesimo sexto. Buccina vero vt prædiximus, purpurarum sunt species, minor tamen, quæ ideo buccinum dicitur, quia ad similitudinem eius buccini quo sonus editur, est: habet vero orificium quo sonus illiditur, vt ori sonantis applicetur, aptissimum: hoc enim buccinum crederem ipse, concham illam esse, qua olim Triton apud Olyssipponenses canebat, vt eorum legato ad Tiberium Cæsarem, (referente Plinio) nunciauit: cæterum, iis buccinis vt diximus, purpuræ sunt maiores, quæ rostrum canaliculi modo oblongum, in quo lingua continetur, habent: non nisi clauatum, ad turbinem vsq;: septenis fere in orbem aculeis, qui in buccino non reperiuntur: at commune purpuris & buccinis, vnum est quòd tot orbes siue volutas habent, quot annos: Buccina tamen non nisi petris adhærent, circaq; scopulos leguntur: quarum puluis, vt hodie operatur vel cinis, vt Dioscorides & Galenus suadent, vlcera maxime purgat. Buccinis hodie vice cadorum Lusitani nostri vtũtur, præsertim ex India delatis, quæ procul dubio, alba, nitida, margaritarũ colore conspiciuntur, & in maximo pretio habentur. Non est quoq; in præsenti silere id quod dicit Dioscorides, scilicet, quòd ex buccinis calx fit, quum hodie apud Indos, non alterius calcis quam huius, pro ferruminandis lapidibus, & construendis parietibus copia detur. Sed quum de cõchis agimus, non alienum erit, inter eas annumerare eam in qua margaritæ siue vniones nascuntur, quum de illis, nec Dioscorides, nec Galenus, vllam fecerunt memoriã. Nascuntur igitur margaritæ in concha non multũ ab ostreorum conchis differente, vt quotidiana experientia testatur, & Plinius non siluit, libro Naturalis Historiæ nono, capite trigesimo quinto, non quatuor aut ad summum quinque in concha vna, vt ille tradit, inclusæ, sed plures, centũ numero excedentes, quæ proculdubio vt Arabes testantur, cordis & oculorum affectibus subueniunt. Nec audiendi sunt hodie nonnulli, qui vt aliquid noui asserere videantur, margaritarum contemnunt vires, ignorantes alioqui margaritarum vsum, rei medicæ magnum ornamentũ, ac

Buccina.

Triton apud Olyssipponenses.

Margaritæ vsui medico deseruiunt.

ægrotantibus non infimum nec contemnendũ iuuamentum esse, ex quibus conditum diamargariton dictum passim in officinis paratum habetur, sed quòd margaritæ integræ, vel perforatæ in vsu medico accipiendæ sint, id recentiorum est commentum. Nam quæ ex India adferuntur margaritæ, solis ingentissimo æstu flauescunt: secus autem ex Peru prouincia, ex qua hodie ad nos albissimæ, rotundæ admodum in magna quidem copia aduehuntur, quarum si quis exactam desiderat historiã, legat Plinium, loco citato, qui recte mea sententia vniones præstantissimos, in mari Rubro reperiri tradit, id quod nos hodie verum esse deprehendimus, quum Lusitani nostri, apud Ormusium, insulam Persiæ, non procul à mari Rubro negotiantes, inde præstantissimos albissimosq; portent vniones: Senio tamen confectæ margaritę flauescunt, & rugosæ fiunt. In Hiberniæ verò mari, hodie margaritæ reperiuntur, non admodum tamen excellentes, olim tamen perfectissimas ac maximi pretij reperiri, Iulij Cæsaris thorax indicat. Sunt quoq; hodie buccina quędam parua, quæ ex Aegypto aduehuntur, Italica voce porcelleta dicta, quibus mulieres pro decoranda facie maxime vtuntur. Hæc enim in succo limonis quum merguntur, liquefiunt, & tanquam vnguentum euadunt, quo mulieres vt dixi suas fucant genas, & tanto magis, si parum sublimati, illi miscuerint.

Porcelleta.

ormusia insula

DE MYTVLIS.

Græcè, μύακες: Latinè, Myaces, mytuli, musculi: Hispanicè, Lusitanicè, mixilhus: Italicè muscioli, Gallicè, Moulles. Arabicè amarchas.

Enarratio v.

Mytulus.

NOn eleuo iudiciũ Pauli Iouij viri doctissimi, quum dicat Athenæum insequendo in eo libello quo de Romanis piscibus egit, mytulum tellinam esse, vt apud ipsum est videre capite quadragesimo primo, Dioscoridis forsan oblitus, qui mytulum à tellina differentẽ facit, vt ex præsenti capite & sequenti satis clare patet. Nec minus ex Hippocrate hoc satis probari potest, libro secũdo de Diæta, vbi mytulum à tellinis differentem facit, quum dicat: mytuli vero & pectines, ac tellinæ, magis aluo secedunt.

mytuli tellini [illegible]

cedunt. Est igitur mytulus, cõchæ margaritiferæ species quædam, testa leui, subtili, nigricante, hirsutaue, nam intus lucens, nitensue est, quæ vt tradit Plinius, libro nono capite trigesimo quinto, vbi de margaritis & vnionibus agit, in Bosphoro Thracio, ruffos ac paruos vniones producebat, at hodie mytulos nõ solum in mari, sed fluminibus intrantibus mare, nõ tamen margaritiferos obseruamus, quos musculos Latiniores appellant, quanquàm non me lateat Theodorum Gazam libro tertio de Historia animalium, mystocetũ in Aristotele, musculum vertisse, imò Hippocrates, citato loco, musculum diuersumà mytulis facit. Verum mytuli sua sponte in arenosis, extra mare, & fluuiis mare intrantibus nascuntur, vt meminit Plinius citato libro, capite 51. Qui capite decimo libri trigesimi secundi, myacas in mytulos degenerare, & in algosis, non arenosis viuere asserit. Cæterum, mytuli, vt cætera conchilia, in victus vsum veniunt, quorum cinis quoq; causticam vim habet.

DE TELLINIS.

Græcè, τελλῖναι: Latinè, Tellinæ: Hispanicè, brignigois: Italicè, telline, calcinelli. Arabicè, Sedef, & Talsam.

Enarratio VI.

HAec conchulæ quoq; sunt, & è conchiliorum genere, quæ vbique in mari reperiuntur, & in victus vsum quotidianum veniunt, gustui admodum gratæ, verum ob arenulas quibus scatent, renibus officiunt, & nephritim generant. *Tellina.*

DE CHAMIS.

Græcè, χῆμαι: Latinè, chamæ: Arabicè, Hame.

Enarratio VII.

SVnt vt paucis dicam chamæ, conchiliorum genus, veluti plura alia, vt digiti, vngues, patellæ, & alia varia, quæ Dioscorides prætermisit, & eorum ius esculentum tantum aluum prorritant. *Chamæ.*

DE ONICHE.

Græcè, ὄνιξ: Latinè, Onix, conchula Indica, vn-

guis odoratus, blatta bisantia; Vulgò blatta bisantia, Athfar, vel Adfar.

Enarratio VIII.

Onix blatta bisantia est. EST onix, Indica conchula dicta, vnguem magnum referens, quæ quia odorata, vngula odorata appellatur, hodie verò officinæ eam blattam bisantiam appellant, cuius odor teter, ac castorei, quàm bonus vel suauis reputandus est, vt ex Dioscoride in præsenti colligitur.

DE COCHLEIS TERRESTRIBVS.

Græcè, κοχλίαι χέρσαῖοι: Latinè, cochleæ terrestres, limaces; Hispanicè, caraqueles: Italicè, chiocciole terrestri, lumache, bugoni: Arabicè, Dalsum: Gallicè, limaces, escargots: germ. Schneken.

COCHLEAE MARINAE.

Græcè, κοχλίας θαλάσσιος: Latinè, cochleæ marinæ: Hispanicè, caramuyos: Italicè, lumache marini: Gallicè, Limas de mer, virelis: Germanicè, Meer Schneken.

Enarratio IX.

Cochleæ terrestres. COchleæ terrestres omnibus sunt notæ, ex equino capite cornibus armato, illis saltem insito, quarũ magnæ, paruæ, & mediocres, comperiuntur, & illarũ quoque aliæ

aliæ bonæ,aliæ malæ & venenosæ:aliæ verò mediæ. Sunt autem bonæ, in cibum ganearũ receptæ, quæ in bonis & odoriferis reperiũtur herbis,vt calamẽto,origano, fœniculo,petroselino,stechade,& aliis. Verũ,iis nostri medici, ad antiquorũ imitationem, pro tuberculis maturãdis per se vel aliis admixtis medicamentis vtuntur. Non minus quoq;,nonnulli hodie eas hectica febri laborantibus concedunt,non cõtemnendo profecto iuuamento : de quibus Galenus libello de Cibis boni & mali succi dixit:cochleæ crassi succi censentur : & vndecimo de Facultati.simplic. medicamen. vbi de viperæ carnibus agit : At cochlearum inquit,caro prius in mortario contusa ac postea ad leuorem redacta, omnium valentissime desiccat partes superfluo humore grauatas,adeo vt & hydericis cõueniat, &c. quæ in eodẽ capite sequuntur, & capite proprio, à lectore videnda,de quibus quoq; Plinius consulendus est, lib. ix. cap.56.& lib.viij.cap.39. Porro marinæ cochleæ, stomacho quoq; sunt gratę,qua de reincœnis maxime expetuntur, quas Lusitani voce sua caramuyos appellitant. *Cochleæ marinæ.*

DE CANCRIS.

Græcè, καρκῖνος*:Latinè,cancer fluuiatilis:Hispanicè, cangreio pescado de agoa dulce : Italicè, granchi di fiume,mollecche,mancinette: Arabicè, Sartan, & Sarthan, Gallicè, cancres vel crabes, Ger.* Krebs.

Enarratio x.

Astacus marinus.

CAncri & fluuiatiles: & marini ſunt, quorum alij parui, alij magni, alij verò ingentis ſunt magnitudinis: cauda omnes carent, & lato rotundoq; corpore conſtant. Cæterum, de fluuiatilibus cancris, hic agit Dioſcorides, à quibus aſſatis, cinis, tantopere decantatum medicamen, cõtra rabidi canis morſus paratur, vt ex Galeno lib. xj. de Faculta. ſimplic. medica. percipítur, qui ibidem à tota ſubſtantia, nõ vero qualitate manifeſta, medicamẽ hoc agere, contra Pelopem præceptorem ſuum contendit. Sic enim antidotum hoc parari, vt illi placet, debet, hoc vno propoſito, quòd menſe Iulij cancri in patella viui vrãtur, & inde cinis paretur. Recipe cineris cancrorũ fluuiatilium, partes decem: thuris partem vnam: gentianæ partes quinq;, miſce, fiat puluis, cuius pondus drachmæ in aqua bibendum propinetur. Eſt enim cochleare magnum ſex continens obolos: paruum vero tres tantum. Animaduertendum tamen, quòd pondus hoc, ſingulis quadraginta diebus dari debet. Si tamen demorſus non illico ab eo die in quo inflictum fuit illi à cane rabido vulnus, antidotum hoc acceperit, tunc potius drachmarum duarum pondus quotidie, ad quadraginta vſq; dies bibere debet, & tanto magis, quanto morſus venenoſior fuerit. Solet enim pernicioſum hoc canis rabidi virus, aliquando illico interficere, ſæpe vero poſt aliquot menſes, imò & annos, repullulare, vt ex Galeno tertio libro de Morbis vulgaribus commentario 3. didicimus, & res ipſa experimento comprobata

Antidotum contra venenum.

probata

probata attestatur: ob actiuitatem enim veneni, & dispositionem patientis, actio & reactio illa, breuis vel longa fit. Cæterum cancri fluuiales ij quoq; dicuntur quos testudines appellamus, qui hecticis & lenta febre laborantibus maximè commendantur, quoniam humidum, leue, & valde refrigerans præbent alimentum: Sunt enim harum pulpamenta tanquã gallinæ, aut capi, quæ prius optimè lauari debent, vt illis innatam salsedinem exuant, & postea per se vel pullorum carnibus admixtæ, in aqua coqui debent. Vnum tamen præterire non est, quod Dioscorides inquit: Elixi cancri, cum iure suo in cibo sumpti, tabidis opem ferunt. Quibus verbis Aëtius subscribens sermone.10. suæ medicinæ, inquit, vt iure albo incoquantur: est enim ius album, compositum ex porro, anetho, & cepis, & aliis similibus, quæ proculdubio phthisicis, & hecticis, magis obsunt quàm prosunt. Proinde intelligere opus est apud Aëtiũ, cancros iure albo coquendos, id est, in aqua nulla sibi re admixta, tunc enim ius album quoque appellamus, quum præter carnes, & aquã, in elixatione nihil quicquam super addimus. Porro, cancer fluuiatilis tritus illitusq; spicula, & surculos extrahit, vt testatur Gal. lib. de Theriaca ad Pisonem. *Testudines*

DE SCORPIONE TERRESTRI.

Græcè, σκορπίος χερσαῖος: Latinè, scorpio terrestris: Hispanicè, alacral: Italinè, scorpione: Arabicè, harrab, vel Acharab: Gallicè, scorpion.

Enarratio XI.

SCorpio animal familiarissimum vbique est, quod venenosum, & hominibus infestũ omnes norunt, quanquam in nonnullis regionibus nõ admodum venenosum percipitur, vt apud Germanos, & illos qui sub Septentrione agunt: Ex illis vero hodie oleum irritanda vrina paratum vbiq; habetur, quod & Auicenna in aurium dolore præcipuè commendat. Verum nõnulli hodie oleum contra omne genus veneni conficiunt, cuius fundamentum scorpiones sunt, & illius descriptionem annis superioribus vidimus, imò eo oleo doctissimus Antonius

Musa Brasauola in duobus ad suspendium paratis, periculum fecit, & ille cui oleum datum fuit, per aliquot superuixit horas, valet autem oleum hoc inuncta cordis regione, & pulsantibus arteriis, circa corpus, in peste, veluti contra lumbricos.

DE MARINO SCORPIONE.

Græcè, σκορπίος θαλάσσιος: Latinè, marinus scorpio: Hispanicè, alacral del mare: Italicè, scorpione marino.

Enarratio XII.

Scorpio marinus.

PVtant multi, hodiernam scorpenam, scorpionem marinum esse, hac de causa, quia scorpena piscis rufus est, varius, multis armatus aculeis, & qui gobionis similitudine lubricus, venenato aculeo insignitur, sed reuera, ij omnino falluntur: quia scorpio marinus longè alia res est, à scorpena, vt ex Aristotele percipi potest & Athenæo illi subscribente. Est igitur scorpio marinus, pisciculus terrestri scorpioni admodum similis, quem semel mihi tantum apud Lusitanos videre contigit, in eo oppido Alkobacia dicto, non nisi è portu à Pedarneria aduectum.

DE DRACONE MARINO.

Græcè, δράκων θαλάσσιος: Latinè, draco marinus: Hispanicè, dragon de la mar: Italicè, pesce ragno: Gallicè, viure.

Enarratio XIII.

Draco marinus.

DRaco marinus, piscis nobis ignotus est, quem Albertus Magnus, ingentis magnitudinis feram, & aligeram depingit. De quo Plinius lib.ix. cap.27. inquit, captus à piscatoribus draco marinus atq; immissus in harenam, cauernam sibi rostro mira celeritate excauat.

DE SCOLOPENDRA.

Græcè, σκολόπενδρα θαλασσία: Latinè, scolopendra, centipes: Hispanicè, centopea: Italicè, cento gambe.

Enarratio XIIII.

scolopendra terrestris.

EST scolopendra aquatilis, & terrestris: terrestris, vermis est oblongus digitalis longitudinis, & maior, ad

ruborem declinans, multis sed paruis, super quibus ambulat, pedibus armatus, qui asplenio herbæ, quam Arabes ceterac appellant, similis est, & ea de causa, herba hæc scolopendra quoque appellata est: Verum aquatilis siue marina scolopendra, in rubore plerunque magis viget, quàm terrestris, de qua Aristoteles, nono de Historia animalium ita inquit: Piscis qui scolopendra apellatur, vbi hamum deuorarit, euomit foras sua interiora, donec hamum eiiciat, tum recipit intro, ac valet eadem qua ante salubritate: & subdit, mordet non ore sed tactu totius corporis, similiter vt quæ vrticæ vocantur. Plutarchus porro scolopendram non interanea euomere tradit, sed potius se ipsam, quum hamũ deglutiuit, inuertere: reuera tamẽ Aristoteli plus fidei tribuendũ est, quàm Plutarcho, cum Aristoteli quoq; Plin. scribit lib. ix. cap. 43.

Plutarchus ab Aristotele uariat.

DE TORPEDINE.

Græcè, νάρκη: Latinè, torpedo: Hispanicè, Lusitanicè, hugia: Italicè, tremolo, battipota, foterigia, torpedine: Arabicè, Tead: Gallicè, endormie, turpille.

Enarratio XV.

Torpedo.

Torpedo piscis inter cartilaginea, planus est, à Græcis narce dictus, qui ita appellatur, quia si quis manu viuam tenuerit, torpedinem brachio inducet, imò à longinquo retis interuallo, vel virga tacta, lacertos quamuis præualidos torpefacit, vt dixit Auerrois, libro octauo Physicorum, & secundo de Cœlo & mundo: sed ante illum Plato diuinus in suo Menone, Torpedinem appropinquantibus torporem inspirare dixit: quem secutus Aristoteles nono libro de Natura animalium, ita prodit: Torpedo inquiens, pisces quos appetit, afficit, & ipsa quam suo in corpore continet facultate torpefaciẽdi, atq; ita retardos præ stupore capit & vescitur, abdit se in harena & limo, tunc pisces adnatantes torpore affectos, corripit, quam rem pleriq; conspectam à se retulerunt. De qua Galenus lib. xj. de Facultatibus simplicium medicamentorum ita disserit: Si applicetur viua cui caput dolet, fieri

potest vt dolore liberet, similiter aliis quæ sensum obstupefaciunt.

DE VIPERA.

Græcè, ἐχίδνης σάρξ: Latinè, viperæ caro, viperæ: Hispanicè, biuora, bicha: Italicè, marasso: Arabicè, labame, Alfahay: Gallicè, vipere.

Enarratio XVI.

EXtant duo libelli de vipera conscripti, quorum vnus, Leoniceni est, viri omnium consensu doctissimi: Alter vero Pandulphi Colinutij Pisaurensis, cōtra ipsum Leonicenū euulgatus, quos diligens lector percurrere poterit. Nos vero hodie rei medullam tenētes, relictis eorum iudiciis & controuersiis, paucis summam comprehendemus. Est igitur echis, siue echidna, vipera, quam Itali marassum, Hispani vero biuoram, id est viuum parientem appellant, animal in vniuersum venenosum, maleficum, & hominibus infestū, in Hispania cubitale ad summum, capite presso, acuto, in quo verruca cernitur, dorso variegato, & catena quadam depicto. Dicitur autē vipera, non quod vi pariat, vt hucusq; omnes crediderunt, sed potius, quia viuum animal pariat: vnde rectius, mea sententia viuipera, quàm vipera appellari meretur, vt ex Aristotele inferius comprobabitur. Receptum enim est, viperam fœminam per os concipere, atq; ea amplexus dulcedine, masculi caput abrodere, postea fœtus ex tali semine prognatos, naturali quadam vltione, maternum vterum abrodere, & foras prorumpere, ita vt tanquam patris vindices, matrem perimant: ita enim Nicander in suis Theriacis hoc scriptum reliquit, quod postea Galenus quoq; memoriæ commendauit, libro de Theriaca ad Pisonem, dicens: Vipera autem inter omnes alias feras caput habet perniciosius, siquidem aiunt ipsam os aperire ad suscipiendam maris genituram, qua accepta, caput illius abrodere, atq; hunc ipsis esse praui complexus modum. Deinde fœtus ex semine prognati, naturali quadam vltione, parentis vterum erodere, & foras prorumpere, ac ita ipsos patris vindices, matrem perimere, quod nobis egregius Nicander Aetolus Poëta Græcus versibus suis

ingeniose

ingeniose scriptum reliquit, sunt autem hi è Græco in Latinum conuersi.

Ne sis in triuiis quum morsus vipera coniunx,
Fœmellæ fugiens agitatæ vulnera abhorret.
Et quum dente caput magno maris amputat atri.
Fœmina dira nimis, labiis & mordicus hærens.
Sed catuli vltores patris sunt protinus, vt qui
Perrumpant latera occisæ iam rara parentis.

Hæc Galenus, ex Nicandro, cui quoq; subscribit Plinius libro decimo capite 62. At reuera, quum res ita se non habeat, contra doctissimos viros sententiam contrariam referre, mirum non erit. Vidimus enim nos, & plures alij experientia comprobarunt, viperas prægnantes pyxidibus inclusas parere, quæ inde ex partu, nec mortuæ nec visceribus perforatæ manserunt, imò potius viuæ illæsæ vt prius, in dies multos perdurarunt, vnde credendum est, vulgi famam, viros doctissimos istos, quam rem experientia comprobatam, literis mandasse, vel potius quòd Aristotelem minus bene intellexerunt, quod de Plinio libere asseueramus, qui dubio procul in istum deuenit errorem, quia Aristotelis mentem assecutus non fuit, capite vltimo libri quinti, de Natura animalium, vbi ita inquit, Vipera è serpentibus vna animal edit, cũ intra se oua primum peperit: ouum hoc vnius coloris, & molle, vt piscium est, & subdit, parit catulos obuolutos membranis, quæ tertia die rumpantur: euenit interdum, vt qui in vtero adhuc sunt, abrosis membranis prærumpant, singulos, diebus singulis, parit, & plures quàm viginti, hæc Aristoteles. In quibus, vt cernitis, hæc inquit, Vipera ex ouo intra corpus gignit catulum, qui catulus membranis obuoluitur, quę membranę post exitum catuli in lucem disrumpuntur: sed cum hoc contingit, quòd catuli membranis obuoluti, interim dum adhuc sunt in vtero matris, disrumpant ipsas membranulas, & foras exeant. Plinius vero quum hunc textum interpretatur, vt dixi libro decimo capite 62. illum corrumpit, quum, dicere deberet, quòd catuli vltimi, in vtero existentes, aliquando membranas, in quibus sunt obuoluti disrumpant, vt exeant: vertit, quòd catuli prærumpunt latera matris: verba longe profecto aliena ab Aristotelis mente. Quæ vero à Galeno

Contra antiquos.

Plinius errat.

Aristoteles exponitur

leno de viperæ carnibus, libro vndecimo traduntur, ac quantum elephanthiasi conueniant, legere ne pigeat: simulq́; ea quæ de illis scripsit libro primo de Antidotis, vbi pastillos theriacos parare docet. Sed hic adnotare decet, quòd Dioscorides in præsenti eos irridet, qui viperarum extremas partes ad quatuor digitorum mensuram amputare contendunt, quum tamen laudet, caput & caudam vt partes venenosiores, & duriores amputandas esse: super qua re Galenus iudicium suum ferens inquit, libro vndecimo de Facultatibus simplicium medicamẽtorum, caput quidem totum abiici, ob venenum quod ore continent, verum à ratione alienum esse adimere & caudam. Item taxat Dioscorides illos, qui contendunt affirmare, viperinis carnibus vescentes, pediculosos fieri, quod tamen Galenus pro vero affirmat, in illis præcipuè, qui multis & corruptis, ac vitiosis abundant humoribus, vt ex suis verbis, citati loci, satis liquet, vbi inquit: quibus igitur copia mali succi in corpore abundat, iis pediculorum numerosa multitudo exoritur.

DE ANGVIVM SENECTA.

Græcè, γῆρας ὄφεως: *Latinè, anguis senecta, anguina vernatio: Hispanicè, pele de la culebra: Italicè, spoglia delle serpi: Gallicè, despouille de serpent: Germanicè,* Schlangen haut.

Enarratio XVII.

Anguium senecta.

ANguium senecta, siue anguinea vernatio, inter lapides, sepes, ac parietes reperitur, quæ ad omnia quæ Dioscorides citat, valet: ego tamen illa, axungia porcina excepta, palos, spinas, ac spicula carni affixa, extrahere soleo, loco affecto superimposita.

CONSTANTINVS.

HOc anguium spolium Græcis λεβηρὶς *dicitur & γῆρας Nicandro in Theriacis. Plinio lib. xxix. cap. 6. vernatio et lib. xxx. cap. 3. Anguina vernatio: libroq́;. xxix. cap. 5. mẽbrana siue Senectus Anguiũ vernatione exuta. Et lib. viij. cap. 30. Senectus. Alibi vernatio annua, & pellis exuuiæ. Virgilio in Georg. Exuuiæ. Lucretio vestis, libro. iij. vestemq́; relinquere vt Anguis gauderet.*

Idem

Idem libro iiij. cum lubrica serpens exuit in spinis vestem. Statio Senium & squallentes anni Thebaidos iiij. Ceu lubricus alta Anguis humo verni blanda ad spiramina solis Erigitur liber senio & squallentibus annis. Quod Græci leberidem, Latini Senectam & exuuias, dixit Senium & squallentes annos: Quia, inquit Lactantius grammaticus, deposita pelle dicuntur serpentes in iuuentutem redire: Herba quædam dicitur Mathios, quam cùm comederint, Senium deponunt ætatis, quo loco manifestarius est error (vt in transitu opem feramus classico grammatico) in dictione Mathios, cùm legendum sit marathros, vel potius marathron: cuius fidem facit locus apud Nicandrum huius etiam argumenti, in Theriacis: τῆμος ὅτ' αὐαλέον φολίδων ἀπεδύσατο γῆρας

Μῶλυς ἐπιστείχων, ὅτε φωλεὸν εἴαρι φεύγων,
ὄμμασιν ἀμβλώσσει, μαράθου δὲ ἐυχνχυτος, ὅρπηξ
(Sic enim corrigo pro ἐυνχυτος*)*

βοσκηθεὶς, ὠκύν τε καὶ αὐγήεντα τίθησι. *Clarius fit ex his verbis interpretis Diphili* ἰστέον δὲ ὡς οἱ ὄφεις ἐν τῷ χειμῶνι τυφλοὶ γίνονται διὰ τὸ πανέστου, ἐν τῷ ἔαρι γευσάμενοι μαράθου πάλιν ὀξυδερκοῦσι καὶ ἀναβλέπουσι.

Et alibi ὁ πχυλὸς τοῦ μαράθου ὀξυδερκίαν παρέχει, οἱ δράκοντες οὐ μόνον ἐσθίουσιν αὐτὸ, ἀλλὰ καὶ περιχρίουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν.

DE VTROQVE LEPORE.

Græcè, λαγωὸς θαλάσσιος*: Latinè, lepus marinus: Hispanicè, Lusitanicè, Lula:*

LEPVS TERRESTRIS.

Græcè, λαγωὸς χερσαῖος*: Latinè, lepus terrestris: Hispanicè, lieure: Italicè, lepre: Gallicè, lieure: Arabicè, arnebeni: Germanicè,* Haaſſ.

Enarratio XVIII.

Est enim lepus marinus, animal pusillum tetri cuiusdam odoris, inter loligines computatum, quod ideo lepus dicitur, quia capite lepori terrestri simile. In India vero pilosum reperiri, ac tactu veneficum, & pestilentem, tradit Plinius libro nono capite 48. qua de causa, nec viuus ibi capitur. **Lepus marinus.**

Lepus

Lepus terrestris. LEpus terrestris, notissimū animal, & velocissimum est, quod ex omnibus coagulum habentibus, solum dentes in parte anteriori, tam suprà quàm infra habet, quia enim timidissimum animal, apertis dormit oculis, parit omni mense, & superfœtat, ita vt fœtum educans, alium in vtero pilis vestitum habeat, alium vero implumem, vnde Leporum infinitus crescit numerus, coëunt autem (natura ita constituente) natibus aduersis, quibus duo iecinora inesse, circa Briletum, & Therně, & in Cheroneso ad Propontidem, testatur Plinius, lib.xj. cap.36. Caro leporis siccum præbet alimentum, vt de ea Manardus abunde, & docte disseruit lib.xiij. suarũ Epistolarum, episto.4. Cuius pili admodum sunt constringentes, vt ex Galeno, & medicorum choro percipitur, At de capite Leporino, ita Galenus dixit lib.xj. de Facult. simplic. medic. Alius capite leporis vsto vtebatur, ad alopecias cum adipe vrsino: de cerebro vero eiusdem, vno interposito capite, ita quoque dixit, id attritum & esum vtile dicimus esse pueris dentientibus. Quidam etiam aduersus tremores, vtiliter edi cerebrum hoc prodidere. Verum, cuniculus, figura lepori similis est, specie vero dissimilis.

DE PASTINACA PISCE.

Græcè, τρυγὼν θαλάσσια: Latinè, pastinaca, Italicè, pesce columbo, Gallicè, glorin, vel glorieuse.

Enarra

Enarratio XIX.

PAstinacam, Trygona Græci dicunt, quam Ambrosius turturem vertit, & eam Veneti hodie piscem columbum appellitant, è raiarũ & squatinarum genere, qui radium digitalis, & interdum semipedis lõgitudinis, in modum serræ denticulatum, dentibus retrouersis super caudam retinet, quo nihil (vt tradit Plinius) in mari venenatius reperitur, adeo vt si radicibus arborum innitatur eas exsiccat marcescereque facit. Tripudio cantúve maxime delectatur, vnde iis etiam capi consueuit. Coit pastinaca quemadmodum raia, & latrocinatur ex occulto, cuius solertiæ indicium est, quòd sæpius eam capiunt habentem in ventre mugilem piscem velocissimum. Hæc in cibo sumpta, ventrem exonerat, sed vt placet Plinio, ex illa extrahi debet totum quod croco habet simile, non minus & caput, quibus & caudam aliqui addunt. Quo modo vere aculeo isto, siue radio vtendum sit, in sedandis dentium doloribus, docet Plinius lib. xxxij. cap. 8. ad istum modum: Pastinacæ quoq; radio scarificare gingiuas, & in dolore vtilissimum, conteriturq; iis & cum helleboro albo illitus, dentes sine vexatione extrahit. Cæterum, piscis columbus aliquibus is piscis dicitur, quem rotundum, veluti ollam, suspensum, in domibus principum tanquam prætereuntiũ spectaculũ cernimus, quem quoq; alij piscem hirundinem appellant, vt Dalmatę & Illyrici, qui eum hodie sua lingua, lastouica, id est hirundinem vocant, & meritò, quia piscis hirundo vere dicitur, & est,

Pastinaca piscis colũbus est.

Piscis columbus.

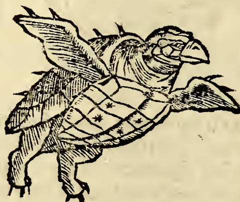
DE

DE SEPIA.

Græcè, σηπία: *Latinè*, *sepia*: *Arabicè*, *Sarathan*, & *serthan*: *Hispanicè*, *siba*: *Italicè*, *sepia*: *Gallicè*, *Seche*: *Germanicè*, Blachfich.

Enarratio xx.

Sepia piscis.

Sepia piscis marinus est, plebeis & baiulis satis notus, qui ex se attramentum, quum apprehendi se à piscatore, vel alio pisce nouit, vt aquam nigram reddat, effundit: cuius osse, Aurifices Argentarij, preparandis, & poliendis monilibus, & annulis, hodie præcipuè vtũtur.

Loligo polypus. Est sepiæ congenus loligo, polypus, & alij lubrici & plani pisces: differt tamen sepia à loligine in hoc, quòd sepia latior, loligo vero longior est: item sepia nigrum attramentum, vt diximus in timore ex se emittit: loligo vero rubrum, adde, quòd loligni hæret, quæ hodie calamarium dicitur, Gladiolus vero perspicuus est, & crystallo persimilis, polypus verò, à pedum multitudine, quasi multipes dictus est. Constat enim octonis pedibus per quos acetabula quędam dispersa habet, quibus haurit quodammodo id cui adhæsit, & ita tenetur ne queat diuelli, de quo extat pergrata lectori historia apud Plin. lib. ix. Cęterũ omnes isti pisces, crassum & difficilis coctionis præbent alimentum, vt de eis tradit Gale. lib. iij. de Facult. alimen. cap. 35. sub iis verbis: mollia, inquiens, vocãtur, quæ neq; squammas, neq; asperam cutim, aut testaceam habent, sed mollem instar humanæ: cuius generis sunt, polypi, sepiæ, loligines, & alia quæ his sunt similia: hæc certe quoniam neq; squammeum, neq; asperum, neq; testaceum tegmen gerunt, mollia tangenti apparent: duræ tamen sunt carnis, & ad coquendum difficilis, exiguumq; in se succum salsum continentia: Si tamen concoquantur, alimentum

Mollia quæ.

non

non paucum corpori exhibebunt, cæterum hæc quoque ſucci crudi plurimi gignunt. Hæc Galenus. Quæ omnia ex Hippocrate deprompſit libro de Diæta, quum dicit. Sepiæ verò & polypi & huiuſmodi piſces, neq; leues, velut videntur ſunt, neq; per aluum ſecedunt, quapropter etiam oculos comeſti grauant, iuſcula tamen horum aluum mouent. De ſepiæ vero teſta, plura apud Galenum legito lib. xj. de Facult. ſimplicium medicamentorum.

DE MVLLO PISCE.

Græcè, τρίγλη: *Latinè*, *trigla*, *mullus piſcis*, *mullus barbatus*: *Hiſpanicè*, *Luſitanicè*, *ſalmonete*: *Italicè*, *barbone*, *triglie*: *Gallicè ſurmulet vel barbue*, *Germanicè*, Barben.

Enarratio XXI.

TRigla piſcis, hodie Græco nomine ſeruato, in multis Italicæ locis trigle appellatur, quanquam tamen Venetiis, & aliis variis locis, ſeruata Latinorũ voce, barbone illum vocant: nominat autem eum Cicero lib. Paradoxorum, barbatulum, veluti Varro tertio de Re ruſtica libro, barbatum mullum, quia duplici barba, illum ornari videmus. Sed dicitur mullus, quia mulli colore, hoc eſt ad ruborem declinante inſignitur, vel potius dicitur mullus, vt Feneſtellæ placet, à mulleorũ colore: eſt enim mulleus, vt Feſtus inquit, genus calceorum, quibus Albanorum reges primi, deinde patricij vſi ſunt. Dicitur quoq; à Græcis trigla, non quia triformis, aut quia Dianæ triformi dicatur, ſed melius, quia ter anno pariat, vt ex Ariſtotele v. lib. de Hiſtoria animaliũ percipitur, quum ex piſcibus, ſolum mullũ, ter anno parere dixerit, & Plin. libr. ix. ſubſcripſit. Eſt proculdubio mullus piſcis, hodie in maximo pretio habitus, veluti quoq; olim habebatur, adeo vt Aſinius Celer, Claudij temporibus, mullum octo millibus numum, hoc eſt ducentis aureis emerit, raro binas libras pondere ſuperare videmus, quod Martialis ſcriptũ reliquit iis verbis, Nolo mihi ponas rhombũ mullumq; bilibrẽ: & Horatius, laudas inſane trilibrem mullum, At Seneca lib. xv. ſuarum Epiſtolarũ, mullum quatuor librarum, Tyberio Impera- *Trigla mullus eſt.*

Imperatori donatum, quẽ postea in macellum vendi iussit, ab Octauio quinq; sestertiis emptũ fuisse scribit. Iuuenalis quoq; mullum sex librarũ fuisse, sexq; millibus sestertiis emptũ commemorat. In mari quoq; Rubro octoginta librarũ, mullum captum, Licinius Mutianus, vt refert Plinius, testatur. Mullus, testãte Cornelio Celso, optimi succi est, vt postea attestatus est Galenus lib. iij. de Facultatibus alimentorũ, cap. 27. dicens: Hic quoq; pelagicis piscibus annumeratur: celebratur autẽ apud homines tanquam voluptate cibos reliquos superet, omnium ferme aliorũ carnem habet durissimam, & valde friabilem, quod idẽ significat ac si dicas nihil in eo esse lentoris neq; pinguedinis: nutrit certe quum probe confectus fuerit, omnibus aliis piscibus copiosius, & cætera. Sed hic lectorem monitum velim, ne nominum vicinitate decipiatur, quũ trigla, vt diximus, mullus est, Trichia verò, sardinia: at Thrissa, clupea, vel alosa, saualúsve est, quẽ Itali chiepã appellant. Quòd vero mullus claritati oculorum officiat, Dioscorides testatur, an verò recte, dubito: quum gratus stomacho sit, & optimum gignat nutrimentũ. Item quòd humanas carnes insequatur, ridiculosum mihi videtur, quum piscis mitis, paruus, & haud truculentus sit. Dicitur verò ab Hispanis piscis iste, salmonetus, quasi salmoretus, quia ex eo olim præcipue salmuria parabatur. Sed quia de mullo pisce egimus, non ab re erit, de asello pisce quoque sermonem facere veluti & de lupo. Est igitur asellus piscis ex iis qui in alto capiuntur mari, antiquissima voce Bacchus nominatus, quam vocem hodie Hispani, & Germani inferiores seruantes, illum, licet corrupte, bacchalhao vocant. Melius igitur Bacchus apud Plinium legitur, quàm banchus, vt olim Hermolaus Barbarus contendebat. Sed quòd asellus vt diximus piscis iste, in foris piscariis vacchalhao dictus sit, ab Erasmo Roterodamo, viro omnium cõsensu maximo, viua voce accepimus. Dicitur verò asellus, vt Varroni placet, à colore asinino illi insito, vel vt Opiano, ob ignauiam segnitiamúe. Lupus verò piscis, ore immenso conspicitur, aspero, sed sine dentibus, squamosus, candicantibus minutis squamis, presertim supina parte, quem olim spigolã Romani vocabant, hodie verò Veneti varolum, Hispani autem robalum nominant. Hunc olim

Mulli vires.

Trigla mullus est.

Trichia sardina.

Trissa clupea vel saualus.

Asellus.

Lupus spigola.

olim antiquitus Romana in maximo habuit pretio, cuius altera ſpecies, abſoluta voce, piſcis dicebatur, quem hodie quoq; Hiſpani piſcem, vel piſcatam, ſeruata Romanorum voce, appellant: quia inter cæteros piſces, excellentiā obtineat, ita vt piſcis nomine ſolus appellari dignus ſit. Is enim, vt placet Galeno iij. lib. Alimentorū, cum perdicis carnibus, maximā habet conuenientiā. Poſſumus quoque lupi ſpeciebus addere piſcem illum fluuiatilem, quem lucium Itali, hechtum & ſnuchū Germani, Galli vero bruxetum appellitant. At Angli voce Luſitanica eum pique vocant, quanquam in vniuerſa Hiſpania non reperiatur. *Varolus robalus. Lupi altera ſpecies. Lucius.*

Galli Lucium vocant brochet, Angli vero pig. de quo Auſonius in Moſella.

DE TESTICVLO FLVVIALIS EQVI.

Græcè, ὄρχις ἱπποποτάμου: Latinè, teſticulus fluuiatilis equi.

Enarratio XXII.

Hippopotamum, id eſt equum marinum, hucuſq; videre nunquam mihi contigit, in Nilo tamen reperiri, & quòd ex eo vene ſectio in vſu medico adducta fuerit, tradit Plinius libro viij. capite 25. & 26.

DE CASTORIO.

Græcè, κάστορος ὄρχις: Latinè, amphibium, caſtorium, caſtoris teſticulus, fiber: Hiſpanicè, biuaro, biueiro, Italicè, biuaro: Gallicè, Bieure: Arabicè, Inchian, *Beduſter: Germanicè,* Bibergeyl.

Enarratio XXIII.

Caſtor animal, & in terra & aquis vitam degit, qua de cauſa, amphibium appellatur, cuius teſticuli caſtoriū dicti, magni vſus in re medica ſunt, adeo vt Archigenes integrum volumē de illis, vt tradit Galenus lib. xj. de Facultatibus ſimplicium medicamentorum, ſcripſerit. Parum enim animal hoc à lutra differt, imò Hiſpanorum aliqui, ob magnam quam habet cum lutra ſimilitudinem, lutram aquaticam, illud appellant, ſed neq; figura tantum animalia hæc duo ſimilia ſunt, ſed etiam viribus. Nam lu- *Caſtoris teſticuli. Lutræ teſticuli.*

træ testiculi ad eadem valere nouimus ad quæ castorium, imò carnes lutræ eædem sapore cũ carnibus castoris sunt, quæ in cibo ad omnia quæ testiculi valent, magnum sumptæ præbent iuuamentũ. Proinde medici rectè deinceps facient, si huiuscemodi carnibus neruorũ ægritudinibus à repletione pendentibus, male affectos aluerint, quũ proculdubio & calidæ & siccæ sint, & magnum præbeant iuuamentũ. Quòd vero hoc animal, quum à canibus persequitur, sibi testes amputet, falsum esse tradit Dioscorides, id anno 1541. nos quoq; experti sumus, quum Ferrariæ in officina Nicolai Nicolutij pharmacopolæ à Pinea, integrum castorẽ habuimus, & eum circa testes dissecuimus, quos adeo spinæ hærentes inuenimus, vt illos difficulter cultro extrahere potuerimus, quorũ vires Dioscorides in præsenti exacte prosequitur, & illis Galenus libro xj. de Facul. simpl. medi. subscripsit, quas illic legere ne pigeat,

Exploditur error.

DE MVSTELA.

Græcè, γαλῆ: Latinè, mustela domestica: Hispanicè, doninha, ducnha de casa: Italicè, donnola : Gallicè, Bellette. Enarratio XXIIII.

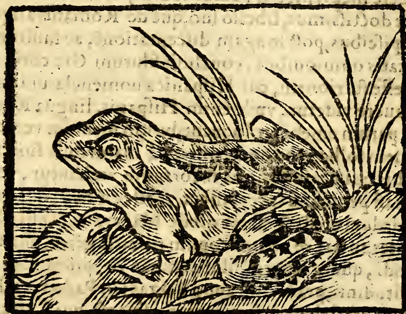
Mustella aquatica et terrestris.

MVstela duplex est, aquatica & terrestris. Est enim mustela aquatica, piscis lampreta hodie dicta, variis foraminibus in collo perforata; terrestris verò, animal paruũ quadrupes sciuri magnitudine dicitur, quæ domestica,

ſtica,& ſylueſtris reperitur. Domeſtica ea eſt, quæ mures in domibus noſtris,tanquam felis venatur,de qua ad præſens Dioſcorides loquitur:ſylueſtris verò illa dicitur,quæ in ſyluis & montibus viuit: vtraque verò catulos ſuos, de loco ad locum quotidie, eorũ timentes raptum transfert: contra ſerpentes muſtela inuadit, non niſi prius rutæ pabulo munita,vt placet Plin. lib.viij.cap.27.vel cicerbitæ, vt aliis videtur.De qua legito Galenũ lib.xj. de Facultat. ſimplic.medic.vbi muſtelam, pro podagricis, & arthriticis,nunquam combuſsiſſe fatetur.

DE RANA.

Græcè, βάτραχος: Latinè,rana: Hiſpanicè, Italicè, rana. Gallicè grenoille,raine. Arabicè, Difdaha. *Germanicè,* Froſch.

Enarratio XXV.

RAna notiſsimum animal, cuius ſpecies ſunt plures, quas omnes tanquam venenoſas, & hominibus indignum cibum,omittendas cum Moſe conſulimus,à quibus quoq; Galenus abſtinere ſuadet, lib.de Cibis boni & mali ſucci,& libris de Morbis vulgaribus,qui penuria vrgente,vel luxus potius gratia,has veluti leguminia omnia fere,fungos, cochleas,carnes ferorum animalium, & alia id genus reliqua, in victus vſum homines (inquit) venire permittunt:imò Aëtius lib.xiij.cap.55. paluſtres ranas in- **Rana.**

r 2 ter

ter venena connumerat, quanquam lib.ij. cap.162. earum ius tanquã alexipharmacum descripserat. Terrestris porro rana, obmutescens dicta quam rospum Itali, Hispani verò sapum appellant, ab omnibus tanquam præsentissimum venenum, non minus ac rubeta habetur. De quibus si placet, legito Mundellã Brixiensem epistola octaua sui voluminis. Cæterum rana marina piscatrix dicta, inter pisces planos & cartilagineos adnumeratur, qui hodie ab Istriæ piscatoribus, piscis rospus dicitur, à nostris verò piscis sapo.

Rana piscatrix.

DE SILVRO PISCE.

Græcè, σίλουρος: Latinè, silurus: Hispanicè, Lusitanicè, solho.

Enarratio XXVI.

Rectè mea sentẽtia, Paulus Iouius, vir hac nostra ætate doctissimus, libello suo, quẽ de Romanis aliquot edidit piscibus, post longam disceptationẽ, ac multorum confutatis opinionibus, conclusit silurum Græcorũ, nostrum esse sturionem, cui Hispanica nomenclatura multum fauere videtur, vnde enim Hispanis, lingua Romana, sed parum emendate loquentibus, in mentem venit, vt sturionem solho, vocarent, nisi ita à maioribus suis, hoc est, ab his qui Latina lingua incorrupte vtebantur, vocatum quasi per manus accepissent, facile enim à siluro vox solho deduci creditũ est. Proinde Manardus, & alij illum sequentes, in hac re veluti scopum nõ attingẽtes, non sunt audiendi, quum reuera, silurus sturio sit, piscis ingentis magnitudinis, præsertim apud Belgas: in Pado vero Ferrariam præterlabente frequens is piscis est, qui si nõ adeo prægrandis magnitudinis sit, sapore tamẽ cæteros excellit. Cæterum ex sturionũ ouis, cauiarium, in Ponto conficitur, & ad nos salitum in massas ingentes coactum affertur, quod primatum inter salsamenta hodie habet.

Silurus Sturio est.

Manardus errat.

CONSTANTINVS.

Errat Amatus Lusitanus cum Paulo Iouio: Italorũ enim sturio non est silurus, potius est γλάνις. Aristoteli & Athenæo: idemq; qui Plinio silurus grassator à B. Ambrosio in hexam, vorax vocatus est, Danubij accolis dictus Acchia & germanis Boluh, diuersus à siluro Ausonij qui Antacæus straboni, & Herodoto

doto creditur. At sturionem alij voluerunt esse phocanam Aristoteli, Plinio tursionem vt Gaza, alij Attilium, Hermolaus hyccam Athenæo, alij lupum. Ego quidem pedibus, quod dicitur, transeo in Rondeletij viri doctissimi sententiam, qui in illa de piscibus absoluta historia (quamuis obtrectet Cardanus libro de varietate rerum & illum mentiri impudenter clamet, à quo omnia huius argumenti surripuit) qui sturionem credit esse accipenserem Romanorum, & Dorionis oniscon, siue Galeni galaxiam.

DE SMARIDE PISCE.

Græcè, σμαρὶς: Latinè, Smaris piscis: Italicè, giroli, Arabicè, absamaris.

Enarratio XXVII.

SMaris piscis, mænis similis est, quem hodie Græci quoq; smaridem vocant, Veneti vero giroli, vel girrulos, vel gerrulos nominant. Dicuntur autem smarides, pisces ij, ob colorem illis album insitum: vnde homines præ metu albidos, & exangues redditos, smaritos hodie Itali appellant. De iis vero piscibus, Aristoteles libro octauo de Historia animalium mentionem fecit. *Smaris piscis.*

DE MAENIS.

Græcè, μαινίδες: Latinè, mænæ: Italicè, menole: Hispanicè, pandelhas, Gallicè, Menuise.

Enarratio XXVIII.

MAena pisculus digitalis longitudinis est, qui in hyeme albescit, æstate vero nigrescit, ex albo cæruleus quodammodo redditus, de quo Plinius libro nono, verbum facit, & Aristoteles libro octauo de Natura animalium. *Mænula piscis.*

DE GOBIO PISCE.

Græcè, κωβιὸς: Latinè, gobius, gobio: Hispanicè, Lusitanicè, cadozes: Italicè, go: Gallicè, gouion, Arabicè, Ramen: Germanicè, Goeb.

Enarratio XXIX.

GObius, siue gobio, aut vt Plinius cobio, piscis paruus est, ex nigro & albo variegatus, capite magno, inter præstantes hodie habitus, quem Veneti voce depra- *Gobius cobius idem.*

uata; hoc est prima tantum syllaba mutila goo appellant, Hispani vero Lusitani, Hebraica voce, pisces istos, cadozes, id est sanctos appellant. Sunt tamen pisces alij, quos vniuersa Hispania gobiones appellant, quos potius inter tinearum species adnumerandos esse autumarem, quum parum cum figura tum temperamento inter se differant, de quibus Galenus libro tertio de Facultatibus alimentorum capite vigesimo nono ita tradit: Gobio littoralis est piscis, ex numero etiam eorum, qui parui perpetuo manent: præstantissimus autem omnium ad voluptatem, coctionē, distributionē, ac deniq; succi bonitatem is est, qui in arenosis littoribus, aut saxosis promontoriis degit. Cæterum gobiorum caro, vt carne saxatilium est durior, ita mollior quàm mullorum, ipsa igitur proportione vescentium corpus nutrit.

Gobiorum altera species.

DE THVNO.

Græcè, θύννος: Latinè, Thunnus: Arabicè, Resam & aliena: Italicè, Tonno: Hispanicè, atuni, Gallicè, Tonine vel Thun.

Enarratio XXX.

THynnorū præcipua hodie est captura in Algarbiis Lusitaniæ, vnde in vniuersam Europam, eos cadis membratim dissectos salitosq; tanquam celebre mercimonium deferunt. Cæterum, in thynno duæ seruantur partes, altera nobilior, circa abdomen, quam Romani, tarantellam dicunt, nostri vero à ventre ventriscam appellitant: quæ vt pinguis & palato grata est, ita facile stomachos subuertit, ad nauseam eos promouendo: altera vero pars, dorsi, & caudæ, totiusue corporis, melandrya à Plinio nuncupatur, sicca, omni pingui succo admodum carens, quæ deiectum stomachum reuiuiscere omnino facit. Dicitur autem thynni fœtus quum primum ab ouo prodit, cordylla, postea limaria, tandem adolescens, pelamis, siue palamia nominatur: quum vero pedalem excesserit magnitudinem, in thynnum abit, qui vt placet Aristoteli, intra biennium moritur, nec amplius viuit, de quo Galenus, citato loco, intra dura carne, prædictos pisces, mentionem fecit.

DE GARO.

Græcè, γάρον: Latinè, garum: Arabicè, Muri, vel Almuri.

Enarratio XXXI.

Garum. GArum liquamen ex salmuria saliti piscis gari apud Græcos dicti, confectum est, vt ex Plinio libro trigesimo primo capite septimo didicimus: quod in varios culinæ vsus veniebat, olim apud Aphros optimum conficiebatur, quod sociorum quoq; appellebatur, in vniuersum abolitum: hodie tamen ex scombris sardis apud Hispanos dictis, garum, veluti ex thynno, & aliis variis piscibus habetur, quod salmuriam vocamus, de qua veluti ea, Salmuria. in qua carnes seruantur, Dioscorides in præsenti loquitur, intelligitur. Animaduertendum tamen, quòd garum Halme. vt diximus, proprie sanies intestinorum piscium est, halme vero muries & salsugo piscium inueteratorum, hoc est, ius salsum, in quo pisces seruantur, & illud, salimuriam appellamus, quam Dioscorides intelligit. Ceterum, Oxalme. ex aceto & muria, compositum paratur quod oxalme nominatur, veluti ex muria & allio, scordalme dictum.

DE RECENTIVM PISCIVM ESCVLENTO IVRE.

Enarratio XXXII.

REcentium piscium esculentum ius facile paratur: Ius piscium. pro quo animaduertendum, quòd Dioscorides, illud parari iubet ex piscibus petrosis & saxatilibus, qui omnino marini sunt, non autem fluuiatiles, vt multi falsò rentur, credentes quum pisces saxatiles, aut petrosos apud authores legunt, non marinos, sed fluuiatiles intelligi. Cæterum phycides ex iis piscibus sunt, qui colorem mutant, & in alga nidificant, atq; pariunt, vt placet Aristoteli libro octauo de Historia animalium, qui omnino tincarum viridium colorem atq; effigiem referunt, vulgo Romanorum, dicti fici, omnino insipidi, qua de causa, raro procerum mensas occupant. De scorpionibus vero supra abunde diximus. At iulides qui sint pisces, non satis constat. Hermolaus Barbarus, in Corollario, iulidas siue

iulides, ait porcos vocari, vtcumq; tamen crederem ipse, piscem paruum & saxatilem esse, sed perca piscis satis est notus, quem Itali, præcipuè Ferrarienses, apud quos magna illius est captura, persicum piscem appellant, Theutones vero Anthuerpienses, illum sua lingua basim dicũt, & cum maximo in pretio habent, fluuiatilem & marinum, branchis subrufum, dorso spinis armatum, pondere ad summum semilibrem, gustui gratum, & languentibus salubrem. Quomodo vero, ius hoc parari debeat, vt aluum moueat, aut quantum anethi, olei, & salis iniici debeat, quæret aliquis: cui respondemus, id coqui arbitrio relinqui, qui secundum piscis quantitatem, plus & minus addere vel detrahere poterit. Cæterum antiquitas esculentum ius hoc, veluti gallinaceorum, post purgationem, ad infringendam eius erosionis acrimoniã propinabat, vt libro quinto capite de Aqua marina testatur Dioscorides, & nos ibidem vberius dicemus.

DE CIMICIBVS.

Græcè, κόρεις: Latinè, cimices: Hispanicè, chismes, chiemesas, parauelhos: Italicè, cimici: Gallicè, punaises: Germanicè, Vventel, Vvantzen.

Enarratio XXXIII.

Cimices. CImices tam sunt noti, vt eos ob putidum & pestilentem, quem emortui relinquunt, fetorem, satius esset præterire: quòd verò Dioscorides illis, in quartanæ curatione tribuit, id vt fabulosum Plinius refutat, libro vigesimo nono capite quarto dicens: Cætera quæ de iis tradunt, vomicæ & quartanarum remedia, aliorumq; morborum, quanquam ouo aut cera, aut faba, inclusos censeant deuorandos, falsa, nec referenda arbitror: quòd vero virgæ pro irritanda vrina concisi immitti debeant, id hodie consultius factum iri puto, quum viuos in vrinæ canali indunt: quia sua velicatione, expultricem, quoquo modo virtutem, ad excretionem incitant. Sunt præterea cimices agrestes, in maluis & variis aliis herbis vigentes, de quibus Plinius ita inquit: eos qui agrestes sint, & in malua nascantur, crematos cinere permixto rosaceo, infundunt auribus. hæc Plinius. quæ ideo in istum locum transcri

transcripsimus, vt Mathiolum parum oculatum in hac re monstraremus, qui de illis nullũ vsum in medicina, apud aliquem reperiri contendit.

DE MILLEPEDIBVS.

Græcè, ὄνοι ἢ κυβαρίδες: *Latinè millepedæ*, *Arabicè*, *harna*: *Hispanicè*, *gallinilha*: *Lusitanicè*, *porquinhas*, *bicho*: *Italicè*, *porcelletti*: *Gallicè*, *Closeporte*: *Germanicè*, Esel.

Enarratio XXXIIII.

SVnt onisci, id est aselli vermes, admodum parui, multorum pedum, & cineritij coloris, qui sub hidriis, & humectis locis maxime reperiuntur, & tacti illico in globum plicantur, quorum frequens apud vulgares in potu pro cienda vrina vsus est: eos enim siccatos & in puluerem redactos, in vino vel iure aliquo, offerunt. De quibus Galenus libro vndecimo de Facultatibus simpliciorum medicamentorum, capite de dracone marino mẽtionem facit, non minus quoq; libro secundo de Compositione medicamentorum secundum locos, capite de cephalea.

CONSTANTINVS.

DE *haccentipeda siue millepeda quæ ex varia authorum lectione obseruauimus in supplemento linguæ* Græcæ *nondum impresso, non pigebit ascribere.* Apud Trallianum *lib. ij. legitur* φυσικῶς δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιοῦσι, οἱ ὄνοι οἱ παρὰ τὰς ὑδρίας εὑρισκόμενοι. Apud Dioscoridem κυβαρίδες ἤγουν ὄνοι *lib. ij. cap. 37 describuntur* ὑπὸ τὰς ὑδρίας ζῶα πολύποδα, σφαιρούμενα κατὰ τὰς ἐπαφὰς τῶν χειρῶν *Animalia vt* Plinius *loquitur multipeda arcuatim repentia, tactuq; se contrahentia.* De *quibus ita* Scribonius Largus: Be*stiolæ multorum pedum quæ conduplicant se in orbem pillulæ rotundißimæ similem*, κατοικιδίους ὄνους *aut* πολύποδας Græci *vocant.* Marcellus Empeiricus *has bestiolas vocat cutiones*: Cutiones *inquit, bestiolæ sunt multipedes, cute dura & solida, quæ tactæ complicant se in orbem pilulæ rotundißimæ, polypodas* Græci *appellant.* Et *alibi: cutiones qui in stercore nascuntur, quiq; cõtacti in globulos complicantur.* Idem *alibi* Bestiolæ *multipedes quæ in locis humidis &* Sordidis *nascuntur, quæq; contactæ pilulam de se faciunt.* Idem *author, in locis humidis &*

sordidis sub lapidibus inueniuntur bestiolæ multipedes, quæ contactæ contrahuntur & rotundantur. Cælius autem Aurelianus medicus (quem ab infinitis mendis repurgatum Dalechampij eruditißimi viri & amici mei censura, perlegi) porcelliones vocat, vt adhuc porcelletos vocat Italia. Porcelliones inquit ille Chronion libri j. Cap. 4. hoc est animalia quæ humectis & aquosis locis sæpè nascuntur, à græcis appellata onisci. Quæ omnia curiosius adduco, vt intelligas huius, licet exigui, insecti maximum vsum esse in medicina, vel ipsorum authorum testimonio, qui ita certatim describunt. Nos galli vocamus closeporte, quæ diuersa est ab alia millepeda siue etiā centipeda dicta, quæ venenata est: ea græcis est, σκολόπενδρα de qua Plinius libr. xxix. Cap. vltimo, quam tradit etiam à græcis sepa vocari. Non tamen ignoro Pliniū in eo capite oniscon aliter descripsisse ac cæteri omnes, cùm dixit: Millepeda, ab aliis centipeda, aut multipeda dicta, animal est è vermibus terræ pilosum, multis pedibus arcuatim repens, tactuq; contrahens se, oniscon græci vocant, alij tilon: efficaciter sanat aurium dolores, in cortice punici mali decoctum & porri succo. Loca si quis conferat videbit in onisci descriptione solùm in medicinis Plinium consentire cum Dioscoride aut Galeno cæterisq; citatis authoribus. Oniscos enim Plinij est de genere erucarum, at Dioscoridis oniscos qui & κύαμος dictus est propter coloris similitudinem, nihil habet in figura, cum eruca conuenientiæ. Oniscos autem quos etiam ὄνυς πολύποδας vocauit Aristoteles, quidam & ἴουλους dixerunt. Sed propriè ἴψ est ἴουλος quem ἀμφινάξω Nicander scribit reclamante interprete ex Aristotelis decreto. Et Lycophronis interprete qui ἴουλους μυριόποδας scolopendras intelligit.

DE BLATTA PISTRINARIA.

Græcè, Σίλφη: Latinè, blatta: Hispanicè, Lusitanicè, rapa coua, rapa cona: Italicè, piattole, Germanicè, Grillen & heymichen.

Enarratio xxxv.

Blatta vermis. BLattæ, testante Plinio lib. vigesimo nono cap. vltimo, plures sunt species, quæ tamen à Dioscoride in præsenti describitur, ea est, quæ circa molas, & in pistrinis reperitur, vermis scilicet gliri admodum similis, quem nostri Hispani, rapa coua, vel rapa cona, quasi dicerent, scalpentem foueam appellant.

DE

DE PVLMONE MARINO.

Græcè, πνεύμων θαλάσσιος: Latinè, pulmo marinus: Hispanicè, Lusitanicè, natura de vieya, capacha, de velha: Italicè, potta marina.

Enarratio XXXVI.

SVpernatant Pulmones marini, carnositate quadã chartilaginea, & translucida constantes, forma rotunda, superne concaua, vt inde vulua marina ab Italis et Hispanis, communi voce dicatur. Ii enim silicea testa inclusi, veluti ostreæ, stellæ, & alij pisces, plantarum modo, sine vllo viuunt sensu, vt tradit Aristoteles, lib.iiij.de Partibus animalium, & Plinius lib.ix.cap.47. Præsagiunt enim pulmones marini, vt idem Plinius tradit, futuram tempestatem, ex quibus si virgæ ligneæ inungãtur, nocte tanquam accensæ candelæ lucent. *Pulmones marini.*

DE PVLMONE SVILLO ET AGNINO VVLPIS ET VRSI.

Enarratio XXXVII.

PVlmones prædictorum animantium, facile habentur, vulpis tamen, in vsu quotidiano est medico, quum ex eo loch officinæ contra pectoris vitia paratum habeant.

DE IOCINORE ANIMALIVM.

Græcè, ἧπαρ: Latinè, iecur, hepar: Italicè, Hispanicè, figado, Italicè, fegato: Gallicè foye. Arabicè, Bedib: Germanicè: Leber.

Enarratio XXXVIII.

IEcur asininum, quod tostum comitiali morbo conueniat, id à tota substantia conuenire credibile est, quum iecur, sanguis coagulatus est; crassum præbens alimentum. Medicamẽta vero quæ comitiali morbo medentur, incidentis opus est, sint facaltatis, vt Galenus libro xj. de Facultatibus simplicium medicamentorum capite de sanguine adnotauit. At caprinum iecur assatum, & ipsius saniem, ad eadem valere, ad quæ Dioscorides notat, subscribit Galenus lib. à nobis citato: obnoxium tamen tam caprinum *Asininum iecur.* *Caprinũ iecur.*

prinum quàm hircinum iecur epilepticis esse, imo illo comesto, morbum irritari, ac de nouo moueri tradit Galenus quoq; lib. prædicto: Proinde qui hircinum iecur tanquam sanum laudant, animaduertant etiam atq; etiam moneo. Porro aprinum iecur, id est porci syluestris, ad ea quæ Dioscorides tradit valere, credere est: canis vero rabidi iecur, ad ea non valere quæ tradit Dioscorides testatur Galenus eodẽ citato libr. xj. imò omnes mortuos esse, qui eo solo vsi fuerant eodem capite confirmauit. Nec id mirum videri debet, quum ex iecore canis rabidi, venenum inter cætera veneni genera potentissimum paretur, vt ipsi nouimus. Mergi hepatis non meminit Galenus: At Paulus Aegineta lib. 7. suę medicinæ, siccum & potum calculos eiicere tradit, sed vt opinor textus ille corruptus est, quum loco earum vocum, secundas eiicit, vt scribit Dioscorides, calculos in eo legitur. Cæterum & si Galenus mergi iecoris mentionem nullam fecerit, fecit tamen de illius ventre, quum dicat: Ventrem mergi quidam commendant tanquam medicamen concoquẽs, & pepticum, idq; siue protinus elixum, siue arefactũ comedas. At nos id experti vanam esse promissionem comperimus, sicut sane etiam quod de interna tunica gallinarum memoriæ est proditum. Aiunt enim quidam si ea arefacta bibatur, iuuare stomachicos.

Aprinum iecur.

Mergi hepar.

Mergi venter.

Quum igitur, de iecore animalium agimus, lupinum prętermittere extra rationem erit, quũ de illo hodie multi ambigunt, dubitantq;, nec sane immerito, quum Galenum in eo dubium ac fere sibi ipsi contradicentem animaduertant. Dubitant igitur, an iecur lupinum, hepaticis, id est eparmale affectum habentibus, siue in fluxu hepatico, hydrope, vel alia quauis affectione iecoris conueniat. Et quod sic, cum Galeno libr. de Compositione medicamentorum secundũ locos. 8. & eiusdẽ numeri capite, respondent, vbi ait: Videntur autem hæc iuxta totam substantiam efficacia esse, non secundum vnam aut alteram qualitatem, quale est & lupinum hepar, cuius abunde experimentum habemus, & subdit: teritur enim exacte hepar lupinum, & datur drachma vna, cũ vino aliquo dulci. Porro libro vndecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum dictis contraria innuere videtur, quum de

Lupinum iecur.

illo nullam habere experiẽtiam tradat, quum dicat: iecur lupinum sæpenumero in medicamentum indidi hepaticum, quod ex eupatorio conficitur, neq; tamen quòd mentione dignum sit, amplius præstare comperi, ad illud videlicet cõparans, quod sine ipso componitur. Hæc Galenus, in quibus nullam de iecore lupino experientiã habuisse inquit, quæ dubio procul, contraria illis à nobis citatis è libr. viij. de Compositione medicamentorum secundum locos videntur, imò sexto lib. huius citati voluminis, capite 2. tradit ipse Galenus, in compositione quadam Archigenis, oris crustis dicata. De lupino hepate non habeo quod dicam, ob quæ multi vt dixi, in hac re ambigui dubiiq; sunt, imò quod Gale. sibi ipsi contradixerit, clamant: Quibus nos paucissimis respondemus, & primo apud Galenum nullam esse contradictionem: fatetur enim Galenus libro. 8. κατὰ τόπους lupinum iecur hepaticis conuenire, quod & vndecimo de Facult. simpl. non negat, imò si quis interius aduerterit, inueniet hoc dicere, videlicet, quòd tanta inest vis iecori lupino, quanta medicamento ex eupatorio pro hepaticis confecto: vel aliter respondemus Galenum nunquam de illo experimentum habuisse, quousq; locum illum, libri de Compositione medicamentorum κατὰ τόπους attigit, ita enim illi euenire posse arbitramur, veluti & morbis, quibus nonnulla hodie innotescunt, quæ antea ignorabamus.

Conciliatur Galenus.

DE CERVI MASCVLI GENITALE.

Græcè, αἰδοῖον ἐλάφου: Latinè, pudendum cerui: Hispanicè, vergalho de ceruo: Italicè, verga del ceruo: Gallicè, verge de cerf:

Enarratio XXXIX.

NOn solum contra viperæ venenum Virga cerui valet: sed etiam vt testatur Rasis, ad colicas affectiones, & vrinæ retentionem, vel vt aliis placet, ad stimulandam venerem. Cæterum, circumfertur hodie lapillus quidem ex India ad Lusitanos primo aduectus, vt plurimum, magnitudine & figura glandis colore cineritio, ad cyaneum inclinante, multis compositus laminis, quem

Virga iecur.

Lapis belzahharticus.

cerui

cerui lachrymam quidam, alijvero lapidem belzahart appellant, & illum tanquam præstantissimum ac diuinum antidotum, cōtra omne genus veneni approbant. De quo Abinzoar libro sui Theisir testatur, se illo quendam deploratū à perniciosissimo ingurgitato veneno liberasse, cui granorum hordei trium pōdere belzaharti, in quinq; vnciis aquæ cucurbitæ propinauerat. Nam æger ille illico in auriginem icteritiam dictam deuenit, in qua bilis vigebat, pro qua infringenda ac domanda, antidotum in cucurbitæ aqua dedit. Quo vero modo lapis iste gignatur, aut vnde gignatur, non alienum erit inquirere. Gloriosus Abinzoar, eo citato loco, hunc quem modo citaturi sumus, ordinem insequitur. Nam cerui vt testatur Plinius capite 32. libri octaui, cum serpentibus habent pugnam, ita vt inuestigent cauernas, & eas narium spiritu extrahant, renitentes: quod libro xxviij. cap. 9. prope finem confirmauit, dicens: exitio iis (hoc est serpentibus) esse ceruos nemo ignorat, vt si quæ sunt extractas cauernis, mādant. Hoc innuit Regius Propheta Dauid in psalmo, cùm dicat: *Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum ita anima mea desiderat ad te domine.* Nam post esum serpentium, in orientalibus regionibus, vbi prægrandes reperiri solent, tunc vero ea infestus siti, ceruus præsto ad stagnantes aquas confluit, in quibus immersus, natura ita docente, velut Tantalus in mediis fluctibus, sitiens, non bibit, nam si quid aquæ degustaret, illico concideret mortuus: interim ad eius oculos humor defluit quidam qui paulatim crassescit, cogitur, & coagulatur, atq; in glandis magnitudinem excrescit, quem postquam ex aquis exiuit ceruus, deciduum homines quærunt, & tanquam rem pretiosissimam seruant, lachrymam cerui appellantes, vel potius lapidem belzaharticum, id est, lapidem antidotum. Hodie vero Lusitani nostri, qui ex India multa referunt, quæ hucusq; de isto tradidimus lapide fabulosa esse testantur, quum illum potius, è stomacho vel cuiusdam animalis corde extrahi, pro firmo contendant, quod ita esse certum est: quum lachryma cerui lapillus alter est, coloris mellei, latus, in pyramidem tendens, à paucis huc usq; visus, quem nos, quum hæc scribimus, ob oculos habemus & Belzaharticus dictus ad ea valēs, ad quæ lapillus ex cor

Abinzoar.

Lapis belzaharticus ex stomacho animalis extrahitur.

ex corde vel ſtomacho animalis extractus. Datur enim ad minus pondere triũ granorum hordei, nonnunquam contra venena in oleo, vel aqua naphæ, potu, contra febres peſtilentes magno datur iuuamento in aqua nenufaris, vel acetoſæ, vel alia frigida: puerorum vermes extirpat, vigente febre, in aqua portulacæ datus, vel ſine febre in vino potus, experti ſumus, rebellem pleuritidem huius potu domari. Complet enim opus ſuum lapis iſte aliquando per vomitum, nũnunquam vero per ſeceſſum, plerunq; tamen per ſudorem. Nunc quũ hæc literis commendabamus, illuſtris Domina Beatrix à Luna, mulier opulentiſsima, Venetiis agens, lapillum vnum ex iis quos deſcribimus ab Indiæ animali extractũ à quodam nobili Luſitano, qui apud Indos Prorex fuerat, centum & triginta aureis ducatis emit: erat enim lapillus ille, vt hoc quoq; dicamus oualis ferè magnitudinis. Cæterum, non ab re quoq; eſſet, in præſenti poſtquàm de præſtātiſsimis antidotis contra venena egimus, de vnicornio quoque memoriam facere, ſed quoniam capite de cornu cerui, de illo ſermonem facimus, ideo ſuperſedimus, lectorem ad citatum locum relegantes.

DE VNGVLIS ANIMALIVM.

Græcè, ὄνυχες: *Latinè*, *vngulæ, vngues*: *Hiſpanicè*, *vnhas de animal*: *Italicè, vnghie*: *Arabicè*, *chafit, ſtes, & dalef*, *Gallicè, ongles.*

Enarratio XL.

SVnt enim vngues animalium, ex iis medicamentis, quę paratu facillima dicuntur, præter tamen vngues aſini & capræ, de quibus Dioſcorides in præſenti agit, à Raſi ſummo Arabum medico, bouis quoq; laudantur, præſertim manuum, ad lactis euocationem, modo vſti & in cinerem redacti, in liquore aliquo, poti dentur, non minus quoque mulæ vngulæ pro ſterilitate inducenda, ab eodem commendantur. *Vngues animalium.*

DE EQVORVM LICHENIBVS SIVE CALLIS.

Græcè, λειχῆνες ἵππων: *Latinè*, *lichenes equorum*,

calli equorum: Italicè, porri delle gambe de i caualli: Hiſpanicè, impigenes de los cauallos: Arabicè, zeide: Gallicè, cals, ou porreaux de cheual.

Enarratio XLI.

Loch equorum. PEdum equorum lichenes, ad cuiuſuis feræ morſum quoq; valere tradit Galenus libro xj. de Facultatibus ſimplicium medicamentorum.

DE VETERVM CALCIAMENTORVM CORIO.

Græcè, κατ]υμάτωγ παλαιὰ δέρματα: Latinè, veteramenta, corium veteris calceamenti: Hiſpanicè, ſuella de zepatos viegos: Italicè, ſcarpe vecchie: Arabicè, geldalatiche: Gallicè Sauates.

Enarratio XLII.

Gattinaria hiſtoria. FVmum veterum calciamentorum, matricis ſtrangulationibus valere, omnes vetulæ nouerunt, quo ſerpentes quoq; fugari certum eſt, de quo Marcus Gattinaria admirandam enarrat hiſtoriam, quum dicat; in agro quum quidam aperto ore dormiret, vipera per os ingreſſa eſt, quæ multis adhibitis remediis, nunquam à corpore profligari potuit, tandem ſuffumigiis ex iis veteribus calciamentis apparatis, & naribus admotis, illico vipera per anum exiuit, quæ an vera ſit hiſtoria, dubito, quum Hippocrati remedia hæc ignota non eſſe, ſciam, qui lib. v. de Morbis populariter vagantibus, ita de quodam, qui ſerpentem dormiẽdo deuorauit, & mortuus fuit, dixit: *Hippocratis hiſtoria.* Adoleſcens (inquiens) quidam multo meraco poto, ſupinus in habitaculo quodam dormiebat, huic ſerpens arges appellatus, in os ingreſſus eſt, & ſane quum ſenſiſſet, & loqui non poſſet, dentibus ſtridit, & ſerpentem deuorauit, & dolore magno tenebatur, & manus prætenſas adhibebat, velut qui ſtrangularetur, & iactabat ſeipſum, & conuulſus mortuus eſt.

DE GALLINIS ET GALLIS.

Græc, ἀλεκ]ορίδες: Latinè, gallina: Hiſpanicè, gallinas:

linas: Italicè, galline: Arabicè, Degedi, & giaziuduch: Gallicè, poulles, & gellines: Germanicè, Hennen.

Enarratio XLIII.

SVnt proculdubio in regionibus temperatis, gallinæ, optimum gignentes succum, secus autem in frigidis, veluti apud Germanos inferiores, apud quos experientia comprobauimus, gallinas illius regionis, carnes hircinis vel caprinis duriores habere, quæ malum, & viciosum præbent alimentum, quo fit, vt ibi raro in cibi vsum veniant. Cæterum, gallinarum esculentum ius simplex, retinendi vim possidet, veluti gallorum subducendi, vt enarrat Galenus xj. lib. de Facult. simpl. medic. capite alectorides, quod animaduersum à practicis deinceps velim, qui post exactam medicamentorum purgationem, tanquam (lauatiuum vt dicunt) nihil præter ius gallinæ purgatis bibendum porrigunt, vt purgantium medicamentorum reliquias stomacho hærentes, descendere ad intestina faciat, quod sane contrarios effectus, vtpote adstringentes, non vero abstergentes, aut lauantes inducere, ipse Galenus expertus est. Porrò ius gallorum subducendi vires habet, & eo magis si polypodio, aut mercuriali, soldanela, aut cartamo, sena vel epithimo coquatur. Pullorum tamen gallinaceorum nōdum coëuntium ius, veluti eunuchorum gallorum, optimum esse pro prædicta exequenda operatione, credendum est, quod hodie admixto saccharo,

Gallina.

Gallorum ius subducendi uim habet.

Iecur gallinaceorum.

ſaccharo, pro parandis ad expulſionem humoribus, delicatioribus damus, imò eorum teſtes & iecinora, tanquàm cibum corpori multum alimenti præbentem, extenuatis concedimus. Irridendi proculdubio ſunt illi, qui gallinaceorum iecur, tanquàm nutrimentum obſtructiones gignentem, deteſtantur: quum reuera extra Galeni mentem, & veritatem ipſam loquantur. Quòd verò Dioſcorides inquit, diſſectas gallinaceorũ carnes ſerpentium morſibus ſubuenire, id omnium conſenſu, hodie melius exequitur, ſi gallinaceorum deplumato ano, venenato morſui, gallinaceos viuos apponãt, vt inde tanquam ventoſa, ipſo ano venenum attrahant: ſed hoc opus, non vna gallina tantum fieri debet, ſed pluribus: quæ in vniuerſum venenoſæ inde manent, ita vt ſi canibus poſtea dentur, ſuperſtites non maneant, ſed certo peribunt. Item irridet Galenus eos, qui interiorem tunicam ſtomachi gallinarum, tanquam ſtomachicorum præſtans iuuamentum laudant, quam tamen Dioſcorides in præſenti ſummopere valere contendit. Cæterum tradit Plinius libro xxix. cap. 4. hoc mirum videlicet, dicens: non præteribo miraculum, quanquam ad medicinã non pertinens, ſi auro liqueſcenti gallinarum membra miſceantur, conſumunt illud in ſe, ita hoc venenũ auri eſt, & ſubdit quòd ſi collo gallorum circulus vitis imponatur, deſinẽt conſuetis horis cantare, ſed hæc forſan in præſenti potius omittenda erant.

Interior tunica ſtomachi gallinarum.

DE OVIS.

Græcè, ὠὰ: Latinè, oua: Hiſpanicè, hueuos, ouos: Italicè, vuona: Arabicè, naid, beid, & Baid: Gallicè, œufs: Germanicè, Ey.

Enarratio XLIIII.

Candidũ oui.

OVum ex multis habetur altilibus: gallinarum tamen Dioſcorides in præſenti proſequitur, in quo album & luteum includitur: ex albo pullus gignitur: ex luteo vero nutritur, vt experientia quotidiana indicat, & Ariſtoteles ſcripſit lib. vj. de Natura animalium, cap. 3. quanquam Hippocrates, libro de Natura pueri prope finem, potius ex luteo generari, & ex albo nutriri contendat. Cæterùm candidum oui frigidum eſt, ex quo & gypſo mixtis,

mixtis, frons illita, narium sanguinis fluxus cohibetur. Hippocrates quoq; lib. iij. de Morbis cap. 20. quo frigefactoriæ potiones, contra ardentes febres describuntur, ita de candido oui tradit: ouorum trium aut quatuor, candidum in aquæ congio concussum bibat, hoc valde frigefacit, & ægrum ad aluum exonerandam cõturbat, eo quoq; mulierum facies poliuntur, & vulnera recentia curantur, non minus quoq; intestinorum vlcera ex eo & tracagantho gummi, amilóue, ad cicatricẽ in dysentericis, modo per clysteres iniiciantur, reducuntur. Vitellus vero oui, fundamentũ digestiui vnguenti dicti est, quo passim chirurgici, vulnera, & vlcera sordida, rubra & ad statum sanitatis prope reducunt. Conficitur enim vnguẽtum hoc, digestiuum dictum, ex vitello oui, oleo rosaceo, & terebinthina, cui modo abstergere quoq; velis, addere possis, mellis rosacei colati portiunculam, vt alia plura præter eam. Fit quoq; ex vitello oui, venenum irremediabile, quod subticere satius erit: non minus quoq; ex oui vitello, oleum conficitur, quo mulieres pro facie polienda passim vtuntur, & eo quoq; chirurgici insigniores, in vulneribus capitis, vbi cerebri meninges sunt affectæ, vtuntur. Cætera verò quæ de ouo traduntur, Galenus præ cæteris melius lib. iij. de Alimentorum facultatibus, memoriæ scripta reliquit, quæ ita habent, cap. xxij. gallinarum & phasianorum oua, omnibus sunt præstãtiora: deteriora autem anserum & struthocamelorum: porro quę oua dicuntur tremula, ad nutriendum, omnium sunt præstantissima: sorbilia autem minus quidem nutriunt, sed subducuntur facilius, & pharyngis asperitates læuigãt, cocta vero, & ad coquendum sunt difficilia, & tardi transitus, corporiq; crassius alimentum largiuntur: his autem tardius permeant, & crassioris sunt succi, quæ in calidis assantur cineribus: quæ vero in sartagine sunt inspissata, pessimum habent modis omnibus alimentum. Porro quę suffocata appellant, sunt elixis atq; assis meliora, parãtur autem ad hunc modũ, vbi enim ipsa oleo & garo, & pauco vino conspersa fuerint, vas quo cõtinentur, cacabo aquam calidam habenti indunt, deinde vbi ipsum totum supernè obturarint, ignem substruunt, quo ad oua mediocrẽ consistentiam sortiantur. Cæterum, hic adnotare est, quòd

Vitellus oui.

Oleum ex vitello oui

oua non ſemper gallinis ſubmittuntur, vt ex illis pulli gignantur, quum in terris frigidis, & regionibus nimis calidis, ſtercore obrutis ouis, aut furno tepente immiſsis, intra viginti dies, pulli naſcuntur, vt Conſtantinus Imperator in libro de Agricultura docuit. Non minus quoq; te ſcire decet, quòd vt oua recentia in Europa, antiquis meliora ſunt, ita apud gẽtes Bengallos Indiæ, niſi putrida aut in pullos ferè redacta fuerint, in cibi vſum nõ admittuntur, tantum enim recentia oua apud illos odio & contemptui habentur. Cæterum, ouum ſymmetro temperie frigidius eſt, cuius naturæ & ipſe vitellus eſt, vt refert Galenus lib. xj. de Facult. ſimpl. medic. erit igitur ouum frigidum in primo gradu, in quo & vitellus reponi debet.

Ouum frigidum in primo.

CONSTANTINVS.

Ovorum apud medicos differentia eſt: ὠὰ ἁπαλὰ ἢ τρομητὰ oua mollia & tremula, ῥοφητὰ Sorbilia: ἀνγοκελικὰ Setho, ταγηνιστὰ Frixa, πνικτὰ Suffocata, Setho ἔξεφθα in aqua cocta, σκληρὰ dura, ἑφθὰ καὶ ὀπτὰ cocta & aſſa, de quibus Galenus libro iij. de Alimentis.

DE CICADIS.

Græcè, τέττιγες: Latinè, cicadæ; Hiſpanicè, ciguattregas: Italicè, cicala; Gallicè, cigale: Germanicè, Hevuſchreck.

Enarratio XLV.

Cicadæ cantatrices, notiſsimæ ſunt, de quibus legito Galenum libro vndecimo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum.

DE LOCVSTIS.

Græcè, ἀκρίδες: Latinè, locuſtæ: Hiſpanicè, lagoſtas de tierra, gafanhotes grandes: Italicè, cauallетti, ſaltelli, ſaiuppi: Gallicè, ſauterelles.

Enarratio XLVI.

Locuſta terreſtris.

Locuſta terreſtris, animal notum eſt, & ſegetibus, ac fructibus maleficũ, quo non ſolũ Scythæ, ſed Aphricæ Iudæi etiã, in Lepti, ciuitate Cepta hodie dicta, & aliis variis locis veſcuntur. Hæc enim locuſta eſt, quam Diuus

Ioannes

Ioannes Baptista, quum in deserto esset, in victus vsum accipiebat, non vero herba raponeolus, quã locustã nonnulli appellant, neq; herbarum summitates quas Græci ἀκρίδας vocant, sed de raponeolis, quum de rapis sermonem fecerimus verbum vnum vel alterum attingemus; de locusta vero animali plura apud Plinium legito. *

CONSTANTINVS.

NVllus Græcorum, quod sciam, summitates herbarum ἀκρίδας vocauit sed potius nomine communi ἄκρα ἢ ἄκρη vt germina ἀκρεμόνας, βλαστήματα καὶ κυήματα vel κύματα. Sed Cymæ propriè de caulibus summitatibusq; cauliculorum braßicæ. Cymata etiam dixit Columella & ad aliarum plantarum summitates transferri potest: vt rapicia de rapis dixit Pli. li. xviij. cap. 13.

DE OSSIFRAGO AVE.

Græcè, φίνη ἢ φίνις: Latinè, ossifragus, aquila barbata: Hispanicè, quebranta vesso aue: secundum Albertum, auis ossifraga: Italicè, agroti dicitur, Gallicè, offraye.

Enaratio. XLVII.

VAria de ossifraga aue referũtur. Nam Plinius lib. x. cap. 3. ossifragã, aquilæ halieti id est marinæ dictæ, filium esse tradit, dicens: halieti suum genus non habent, sed ex diuerso aquilarum coitu nascuntur, id quidẽ quod ex iis natum est, in ossifragi genus abit. Aristoteles verò lib. 9. de Natura animaliũ cap. 32. & 34. ossifragam auem aquilæ similem facit, & benignam, quæ non solum suos nutricat pullos sed optime etiã aquilæ, solet enim aquila *Ossifraga auis.*

ſuos pullos, cogente fame, adhuc parentis operam deſiderantes nec volandi adeptos facultatẽ, è nido mittere, quos oſsifraga benigne recipit, & tuetur, ac alit, dum quantum ſatis ſit adoleſcant, parũ hæc oculis valet, nubecula enim oculos habet læſos. Albertus verò cognomento Magnus, longe aliam de oſsifraga ſentẽtiam profert, inquit enim, oſsifragum auem aquaticam cygno maiorem eſſe, roſtro oblongo, ſed inferiori parte, adeo amplo, vt ſaccum quis, eius collum diceret. Hanc verò auem ſemel apud Belgas me vidiſſe recordor, pro qua educanda vetula quædam à Carolo Quinto Imperatore, ſingulis diebus, tres ſtuferos accipiebat, poſtea vero Ferrariæ alteram emortuã vidimus apud Ioannem Baptiſtam Cananum, anatomicũ inſignem, & amicum ſingularem, ſed vt audio apud Senenſes auis hæc familiariſsima eſt: cæterum, non deſunt quidam, qui oſsifragum ab oſsifraga differre ſpecie dicant.

Albertus.

DE GALERITA.

Græcè, κορυδαλὸς: *Latinè, galerita, alauda: Hiſpanicè, cucuyada: Luſitanicè, cotouia: Italicè, lodola, capellina: Arabicè, hanabroch: Gallicè, cocheuis, ou Alouette: Germanicè*, vvalt herch.

Enarratio XLVIII.

Galerita auis.

GAlerita auis puſilla eſt, cuius duo genera, apud Ariſtotelem lib. 9. de natura animaliũ, cap. 25. referuntur: Alterum terrenum, criſtatum, galerita, à criſta ex plumis in capite eleuata, appellatũ, auis nobis in itinere plerunq; obuia, vermes & ſemina herbarum quærens, & quæ ex auiculis prima, ver pronunciat, & eam Luſitani noſtri à cantu ſuo, cutuuia, appellant, ita enim nomen hoc, auis hæc referre videtur, quam Dioſcorides in præſenti intelligit: Alterum verò genus gregale, nec ſingulare, more alterius, verum colore ſimile, quanquam magnitudine minus, & galero carens, cibo verò idoneum: eſt verò auicula hæc ex iis quæ optimè canunt, ita vt cum luſciniola certare de ſuauitate concentus dicatur, quam cõmuni voce, calandram omnes fere nominant, & de ea Galenus lib. xj. de Facultatibus ſimplicium medicamẽtorum agit, vbi vt

Calandra auicula.

in

in antiquo exemplari Græco legitur, passeribus qui pyrgitæ appellãtur, similis est, sed & crista secernitur, & paulò maior est ipsis. Cæterum est & herba corydalis appellata, quam quoq; colicis multum valere Galenus ibidem testatur. Troglodytes verò, iuxta sepes & muros victum quæritans, longe alius est passerculus, qui nephriticis, & vesicæ calculo laborantibus vnice prodest, vt apud Aëtium legere est, vndecimo sermone suæ medicinæ, capite 9. quo ita legitur: Est autem passerculus minimus iuxta sepes, & muros victum queritans, estque hoc animalculũ omnium auicularum minimum, ea excepta quæ regulus appellãtur, similis est autem regulo in multis, præter quam quòd in fronte auricolores pennas non habet. Est etiam troglodytes, passer regulo paulò maior, & nigrior caudamque semper subrectam & albo colore, retro interpunctam habet. Magis item garrulus quàm regulus est, & sane iuxta summum alæ lineamentum cinerei amplius coloris, breues item volatus facit. *Troglodytes.*

DE HIRVNDINE.

Græcè, χελιδών: *Latinè*, *hirundo auis*: *Hispanicè*, *golandria*, *andorinha*: *Italicè*, *rondinella*, *rondine*, *Arabicè*, *thartaf*, *chatas*, *chataf*: *Gallicè*, *arondelle*: *Germanicè*, Schuualb.

Enarratio XLIX.

Hirundine nulla est nobis magis domestica auis, vt quæ in domibus nostris nidificat, cuius pullos sæpe dissecui, & lapillos in eorum stomachis inueni, magnitudine milij granorum, colore verò ad cyaneum declinantes. Verum hoc tempore practici, prò angina euranda discutiendáve emplastrum ex nido hirundinis collo imponunt, non sine magno & euidenti iuuamento, quanquam non desint aliqui, qui quum nidum ex terra & paleis compositum animaduertant, rebus, vt apparet, stypticis, illius admotionem timent, verentúrve ne forsan sua stypticitate, materiam intus retrocedere faciat: quo fit, solo nidi decocto, in quo cæteræ res anginam discutientes miscentur, tantum vtantur: Sed reuera falluntur, quum omnia in hirundinis nido cõtenta, potius discutiendi vim, quàm con- *Hirundo.* *Emplastrũ ex nido hirundinũ.*

striĉtoriam aliquã habeant. Prisci tamen omnes non nido aut aqua in qua incoquitur nidus, pro discutienda angina vtebantur: sed potius, crematarum hirundinum cinere, quem deinceps vtinã medici pro extirpandis & remouendis anginis in vsum traherẽt medicũ. Curent igitur pharmacopolæ, pyxidẽ huius cineris plenã cõtinuo in apothecis suis habere, quum maximi sit profectus & iuuamenti.

Cinis crematarum hirundinũ

DE EBORE.

Græcè, ἐλέφας: *Latinè, ebur, dens elephantis: Hispanicè, marfil: Italicè, auorio: Gallicè, yuoire: Germanicè*, Helffantin.

Enarratio I.

Longum profecto esset hic de elephanto sermonem habere, nec minus superfluũ huius animalis effigiẽ, naturam ac mores describere, præsertim quum Plinius ea omnia exacte depinxerit lib. viij. suæ Naturalis historiæ. Affertur enim animal hoc sæpe ex India ad Lusitanos, cuius admirandæ magnitudinis dentes ebur dicuntur, & ex illis pectines, scutulæ, vascula, ac speculorum circuli parantur. Valet enim eboris scobes, vt experientia comprobauimus, morbo regio laborantibus. Datur verò ventriculo vacuo, nonnunquã drachmæ vnius pondere, vbi non est febris, in vino: Secus verò in aqua cicoreæ & lupulorum. Confert quoque medicamen hoc diuturnis obstructionibus, & remouet insuper stomachi dolores: Vsus præterea ipsius in potu, mulieres ad concipiendum fœtum aptissimas reddit.

Ebur dens Elephãtis.

uires

DE SVIS TALO.

Græcè, ἀστράγαλος ὑός: *Latinè, talus, porci talus, suis talus: Hispanicè, tornizuelo de pie del puerco: Italicè, talone del porco, osso de la cauichia del porco, Gallicè, talon de pourceau.*

Enarratio II.

Talus os pedis est, quod cruri inseritur, & illud multi, cauilham alij verò os balistæ appellãt, falso multi eum malleolum nominant.

Talus à malleolo differt.

DE CORNV CERVI.

Græcè, ἐλάφου κέρας: *Latinè, cornu ceruinum: Hiſpanicè, cuerno de cieruo, punta de cieruo: Italicè, corno de ceruo: Gallicè, corne de cerf: Germanicè,* hirtz horn.

Enarratio LII.

CORnu cerui, præter tam multa ad quæ crematum Dioſcorides valere tradit, hodie contra puerorum vermes paſsim datur, tum per ſe, tum quoque ad mixtum ſemini ſantonico, cum aqua portulacæ, vel decocto coriandri, vbi præſertim febris fuerit complicata, ſecus autem cum vino aut melle. De oſſe porro cordis ceruini quid in præſenti dicemus? quum præſtãtiſsimum antidotum contra venenum & febres peſtillentes ſit: eius tamen loco pigmentarij os bubulum tradant, ſubtile & flexibile, quod ex capite bouis extrahunt, vt apud Venetos plerunq; id fieri percepi: plectendi merito balatrones iſti ſunt, omnium rerum peruerſores, qui quum falſa & adulterina omnia reddant, nigrum pro albo vendentes, ſic in hoc oſſe, quod facillime, & paucis nummis emere poterant, ne abſq; fraude prætereant, mores ſuos exercent. Cæterum de cornu monocerotis, id eſt animalis, vnicornis dicti, nonnulla in præſenti dicemus, quum cornu hoc exoticum & pretioſiſsimum ſit, & contra quoduis venenum efficax antidotum. Depinxit autem Plinius monocerotem, ferociſsimum animal, libro octauo capite 21. ſic dicens: Aſperrimam autem feram monocerotem, reliquo corpore equo ſimilem, capite ceruo, pedibus elephantho, cauda apro, mugitu graui, vno cornu nigro media fronte, cubitorum duum eminente, hanc feram viuam negãt capi. Hæc Plinius, qui de illius cornu viribus nihil quicquam memoriæ tradidit: At Albertus Magnus, libro vigeſimoſecundo, de Animalibus, monocerotem ab vnicornu differentem facere videtur, cui vtpote erranti non accedimus, quia monoceros animal, vnicornis, vt eius indicat etymon dicatur: ſed rhinoceros animal, omnium conſenſu, differens ab vnicorne eſt, quod anno quintodecimo ſupra milleſimum quingenteſimum, vniuerſa

Cornu cerui. — *Os cordis ceruini.* — *Vnicornu efficax antidotum.*

Olyſsippona, magno omnium applauſu vidit, non niſi ex India ad Emanuelem regem inuictiſsimum Luſitanorum aduectum, & illud poſtea cum nonnullis elephantibus, potentiſsimus rex ille ad Summum pontificem, tanquam ſpectaculum admirandũ miſit, ſed naufragio prope Maſſiliam amiſſa nauis, in mari fera periit, cuius corium ad Franciſcum Regem Galliarum vt rem viſu dignam accolæ attulere. Erat enim bellua hæc, figura & magnitudine bouis, latior tamen, mitis omnino, quæ conchis quibuſdam variegatis per vniuerſum corpus veſtiebatur. Nam ſupra nares cornu ſemicubitale, carneã referens ſubſtantiam habebat, vnde rhinocerontis nomẽ illi inditum eſt, animal in vniuerſum à monocerote, vnicorne dicto differens. Quale verò animal hoc vnicornis ſit, præter ea quæ ex Plinio accepimus, nihil quicquam habemus: nec Luſitani noſtri qui interiora Indiæ penetrarũt, de animali hoc aliquid nobis referre norunt: fatentur tamen apud Indiæ reges, cornu vnicornis, ſiue monocerotis, in maximo eſſe pretio, imò Medici Luſitani noſtri, qui diu apud Indos artem medicam exercuerunt, & ad nos reuerſi ſunt, dicere ſolent, nullum apud Indos validius aut potentius antidotum, contra venenum & febres peſtilentiales reperiri hoc cornu vnicornis, de quo & nos cũ pluribus celeberrimis medicis, tam Hiſpaniæ quàm Italiæ, ſententiam ferre poſſumus, quum illius ſcobẽ, ſcriptuli quantitate, in oleo contra epotum arſenicum dederimus, & per vomitum totum reiectum fuerit, & æger liber, & ab orci faucibus ereptus manſerit. Datur quoq; in aquæ naphæ pro irritando vomitu, non minus in aqua nenupharis cõtra peſtem, veluti in aqua acetoſæ, vel quauis alia frigida, pueris vermibus vexatis in aqua graminis, vel vino, aut pręſente febre, in aqua portulacæ, aut aqua decoctionis coriandri, trium granorum hordei pondere, certo datur iuuamento: complet autem opus ſuum plerunq; vomitu, aliquãdo ſudore, nonnunquã verò ſeceſſu. Hodie vero in ærario diui Marci Venetiis duo reconduntur cornua brachiali craſsitudine, longitudine bicubitali pretij inæſtimabilis, quæ ſemel in anno, Aſcenſionis die, cum pluribus & variis pretioſiſsimis rebus, omnibus palam oſtenduntur. Eligendus verò eſt in iſto cornu color niger, vel ſaltẽ ſubcineritius.

Item

Item curandũ ne nimis vetus cornu sit, quum dubio procul vires suas senio confectũ amittat, vt de metallis quoq; vetustis Galenus lib. j. de Compositione medicamẽtorum secundum locos innuit. Caueto tamen in eius electione, ne decipiamini, quum multi ex calce & aliis variis rebus, mixturam, ad formam cornu redactam, pro cornu monocerotis monstrent: alij verò balenæ os pro eo vendãt: Nec aures præbeatis illis, qui quum cornu vnicornis esse probare nituntur, in aquam ramentũ, aut scobem infundunt, quam illico sudare, aut in ebulitionem venire dictitant, quum illud ex quacunq; osśis scobe in aqua infusa, euenire percipere posśitis, vt in ebore experire poteritis. Dignoscetis igitur verum vnicornis cornu hoc pacto: duos apprehendetis catulos, vel pullos, quibus venenũ aliquod in aqua vel vino dabitis. Alteri quorum scobem siue ramentum illius cornu, quod experiri volueritis, æquali vel maiori pondere, veneni illius quod antea dederatis: alteri verò non dabitis: Si verò cornu verum & legitimũ fuerit, ac veri vnicornis, dubio procul, catulus vel pullus cui ramentum alexipharmacũ dedisti, non morietur, alter verò omnino peribit: Ita enim Venetiis anno elapso periculum feci, de quodam cornu, libras duas ponderante, in duobus pullis columbinis, pro quo mercator duo millia ducatorum petebat, quibus arsenicum præbuimus, quorũ vnus, qui alexipharmacum non ebiberat, intra horã obiuit: alter verò qui ebiberat, quinq; superuixit horis, vnde iudicauimus cornu optimum & verum esse, nam arsenicum, corrodit, cuius venenum, pauca vel nulla antidota emendant, imò certi eramus, si homini datum esset, quòd liber euasisset quum patentiores vias habeat, per quas extrudi venenũ, aut vomitu, aut secessu, aut sudore posśit. Ab hoc verò experimento, Magnificus Bartholomæus Panciaticus, nobilis Florentinorum mercator, Florentiã cornu hoc, vt illustrisśimo Duci, tanquam rem pretiosisśimam, ac raram indicaret, secum adduxit: cui consului, vt illic cornu, in duobus hominibus suspendio paratis, experiretur. Cæterum, fertur, quum inopia aquarum, ad paucos amnes feræ in confinibus Indiæ se congregent, earum nullam prius ebibere velle, quousq; vnicornis aquas, suo cornu è venenatis salubres attingendo reddat, vnde argumentum

Nota veri vnicornu.

mentum desumptum est, contra venena valere.

DE ERVCA ANIMALI.

Græcè, κάμπη: Latinè, eruca: Hispanicè, Italicè, bruchi: Arabicè, riapsa: Gallicè, chenilles: Germanicè, Raup.

Enarratio LIII.

Eruca vermis.

ERuca vermis dirus olera erodens est, de quo Plinius libro vndecimo, capite trigesimo optimo breuiter sed confuse locutus fuit, quæ ex Aristotele mutuatus est, libro quinto de Natura animalium, capite decimonono, & ea de causa Aristotelem in præsenti adducamus, qui clare vt solet, ita loquitur: Nascuntur papiliones ex erucis, erucæ ex virentibus foliis maximeq; ex brassica: primum minus quid milio consistit in folio, mox vermiculi inde contrahuntur & accrescunt, tum intra triduum eruculæ afformantur, quę auctæ motu cessant, suaq; forma immutantur, appellanturq; tantisper chrysalides quasi aurelias dixeris: duro intectæ putamine sunt, ad tactum mobiles, meatibus araneosis obductæ, non os, non aliud ex membris, quod conspicuum sit, possident, longo post tempore, putamine abrupto euolant inde animalia pennigera, quos papiliones vocamus: itaq; primum dum erucæ sunt, cibo aluntur, atq; excrementum emittunt, at vero cùm in aurelias dictas transierint, nihil vel gustant, vel excernunt. & subdit: Fit ex quodam verme grandiore, qui veluti cornua gemina protendit, suiq; generis est, primum toto immutato, eruca, deinde quæ bombyx appellatur, ex quo necydalus, in validam, quæ varia formarum successio in semestri temporis spatio completur: ex hoc animalis genere bombycina illa, mulieres nonnullæ retorquendo in filum deducunt, deinde texunt, prima texisse in Co insula Pamphila Latoi filia dicitur. Hæc Aristoteles: in quorum vltimis verbis, bombyces sericeos effigiare visus est.

Aristoteles bombyces sericeos nouit.

DE CANTHARIDIBVS, BVPRESTIDIBVS ET PICEARVM ERVCIS.

Græcè,

Græcè, κανθαρίδες : *Latinè*, *cantharides* : *Italicè*, *Hispanicè*, *cantarides*, *cantarelle* : *Gallicè*, *cantharides* : *Arabicè Dherarie*, *carariha* : *Germanicè*, Goldt keffer

BVPRESTIDES.

Græcè, βουπρήστεις : *Latinè*, *Buprestes* : *Hispanicè*, *Arebenta buei*, *vaqua loura* : *Italicè*, *bupresti* : *Arabicè*, *Xofostis* : *Germanicè* : Qualster.

PICEARVM ERVCAE.

Græcè, πιτυοκάμπαι : *Latinè*, *erucæ picearum* : *Hispanicè*, *gusanos del pino* : *Italicè*, *bruchi de i pini* : *Arabicè*, *pytoriapsa* : *Germanicè*, Soltzvvurm.

Enarratio LIIII.

CAntharis, muscarum effigie animal est, nocte tanquam ignis lucens, quod officinæ hodie sub eodem nomine ad ciendas vesicas seruant, cui, an pedes, pennæ, & caput in eius exhibitione abiicienda sint, antiquissima quæstio est, dicente Plinio, libro vigesimonono, capite quarto prope finem : Ipsarum cantharidum venenum, in qua parte sit, non constat inter authores : alij in pedibus & capite existimant esse : alij negant. Conuenit tantum pennas earum auxiliari in quacunq; parte sit venenum, quod Dioscorides quoque in præsenti confirmat, dicens: Retulerunt pleriq; etiam potarum cantharidum maleficio aduersare remedioq; esse eiusdem animalis alas & pedes, cui sententiæ Hippocrates totus contrarius videtur, quum cantharides absq; alis & capite, imo & pedibus concedit, vt apud ipsum est legere libro de Internis affectionibus, in regij siue arquati morbi dicti curatione, ita enim eo loco eius leguntur verba : Exhibeto & cantharides, sine alis, & capite quatuor tritas, & in vini albi hemina dimidia dilutas, modico etiam melle affuso, atque has bis aut ter in die bibat : libro quoq; de Natura muliebri, non longe à principio, idem ita inquit : cantharides quatuor bibat, pedibus, & alis, ac capite reiectis, & folio sequenti vbi potiones & subdititia medicamenta, secundas

Venenum in cantharidibus qua parte.

Hippocrates.

das & menses educentia describit, ita retulit: Cantharides quinq; auulsis alis & pedibus ac capite, deinde tribolos ad mare nascentes bibat, & cætera. Sed vt cæteros omnes prætereà locos, quarto de Ratione victus in morbis acutis, ipsemet Hippocrates textu 124. ita concludit, dicens: poculum hydropi, cantharides tres, abiectis singularum tum capite, tum pedibus, tum alis, in cyathis aquæ tribus terantur, atq; quum bibens laborauerit, calido perfundatur, vngatur prius, ieiunus bibat. Iis omnibus Galenus, tanquam certissimus experientiæ author, & naturę secretorum inuestigator diligentissimus opponitur, confirmans cantharides non nisi integras propinandas esse, vt ex enarratione prædicti textus facile quis percipere poterit, & multo clarius libro vndecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum vbi inquit: cum idoneis emplastris impositæ, adeo scabros vngues educunt, vt toti cadant: Cæterum præceptorum meorũ quidam earum nonnihil solet diureticis medicamẽtis iniicere: at nonnulli solas alas & pedes iniiciunt, alij contra: Cæterum nos totas indimus. Porro aptiores sunt eæ cantharides, quæ inuentæ in frumento, lutea transuersim in alis cingula obtinent. An vero cantharides in potu pro lotio euocando dandæ sint, non mediocre dubium est, quum Plinius, citato loco dicat: Cantharides diximus, sed in iis magna quæstio, quoniam ipsæ venena sunt potæ, vesicæ cum cruciatu præcipuo: & vltra Cossinum quendam equitem Romanum amicitia Neronis principis notum, cùm is lichene correptus esset, vocatus ex Aegypto medicus ad hanc valetudinem eius à Cæsare, cùm cantharidum potum præparare voluisset interemit. Galenus porro, vt legitis, paucis ab hinc interpositis lineis, præceptoris sui authoritate, earum nonnihil diureticis medicamentis iniici meminit. Consulo tamen ipse, ne quis audax in cantharidum exhibitione sit, quum venenosæ tam integræ quàm secundum partes sint, vt experientia compertum habemus. Audiuimus enim nos, & vidit doctissimus ac maximus medicamentorum explorator Antonius Musa Brasauola, quendam cui pharmacum datum fuerat, paratum in mortario, vbi antea cantharides pistæ fuerunt, & totus excoriatus à faucibus ad anum vsq; euasit.

Galenus cõtra Hip.

Canthari-des inte-gra danda sunt.

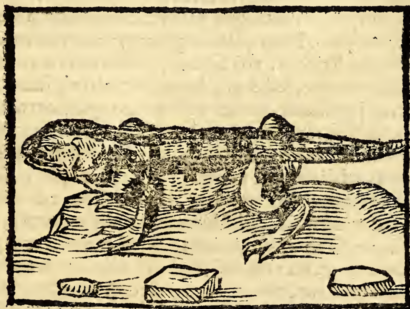
Canthari des an sint danda in potu.

sit. Efficacissimæ autem omnium cantharidum habetur, quæ in fraxino nascuntur. Buprestis verò vt placet Dioscoridi, cantharidum genus est, virtute scilicet, secus autem figura, quum vermis digitalis sit longitudinis ruber, multis & nigris maculis pictus, & vt tradit Plinius libro trigesimo capite quarto: Animal in Italia rarum simillimum scarabæo longipedi, fallit inter herbas, bouem maxime, vnde & nomen inuenit, quod hucusq; Lusitani seruarunt, rumpentem bouem appellantes, deuoratum enim tacto felle, ita inflammat, vt rumpat: hæc cum hircino seuo illita lichenas ex facie tollit, synectica vi vt dictum supra est. At erucæ picearum, vbi arbores pineæ sunt, reperiuntur. Buprestis.

DE SALAMANDRA.

Græcè, σαλαμάνδρα : *Latinè*, *Salamandra*: *Hispanicè*, *Salamantegua* : *Italicè*, *salamandra*: *Gallicè*, *Salamandre*: *Germ.* Molch oder olm.

Enarratio LV.

SAlamandra in aquis hodie potissimũ reperitur, animal venenosum, lacertæ magnitudine, subnigrum, de quo falsum fertur, in igne non cremari, vt Dioscorides in præsenti adnotat, & Galenus libris de Temperamentis illi subscribit, dicens: In igne aliquandiu incolumem viuere posse, sed si diutius in eo manserit, non secus ac alias res comburi, *Salamandra comburitur.*

comburi, id quod nos verum esse comprobauimus, Salamandram in ignē iniicientes.

CONSTANTINVS.

Theophrastus de signis pluuiæ ostendit σαύραν etiam Salamandram significare, cùm dixit σαύρα ἣν καλοῦσι σαλαμάνδραν: de hac præter Aristotelem Aelianum & Nicandrum in Ther. & Alexiph. loquitur Plinius lib. 10. Cap. 67.

DE ARANEIS.

Græcè, ἀράχνη: Latinè, Araneus: Hispanicè, araña: Italicè ragni: Arabicè, hamdebut, & hanchebut: Gallicè, areigne: Germanicè, Spinn.

Enarratio LVI.

Araneorũ plura genera.

ARaneorum plura sunt genera, ex quibus altera sunt venenosa, altera, veneno carentia, de quibus hoc loco Dioscorides intelligit. Ex venenosis vero phalangium est, cuius vna species, tarantola, à ciuitate Taranto hodie dicta, in qua, ditionis Regni Neapolitani frequens est, dicitur: ex cuius morsu mira sed non dictu falsa subsequuntur symptomata, quæ pati videmus huius animalis ictu percussos. Nam quidam plorant: alij rident, alij vlulant, alij strident, alij saltant, quidam vero canunt, nonnulli tremunt, sed & alij dormiunt, alij vigilant, alij sudant, alij gestiunt, taliter vt demone ipsos correptos diceres. Quæ symptomatum varietas, à varia huius animalis natura euenire creditur, tametsi non desint aliqui qui potius ad dierum & horarum varietatem, in quibus animal hoc momordit reiiciant, sed omnium rationum hæc vincit admiratio, quòd huius animalis venenum, veneficiúmve, sono cuiusuis instrumenti musices mitigetur ac superetur, ita vt morsi, interim dum sonoram vocem illam audiant, coërcitum ac victum morbum, siue affectionem illam habeant, & tanquam liberi ac sani sint redditi: At si musicus instrumentum desinat pulsare, derepente ad symptomata redeunt prima, sed curatio, interim dum musices melodia viget, conficitur, theriacam, vel mithridaticum illis propinando, quousq; omnino ab affectione leuati sint. Cæterum Galenus de Theriaca ad Pisonem libro, vbi Democritum Damasippi filium & Epicurum

curum philosophos redarguit, quia principium rerum omnium, Indiuiduum atq; Vacuum, Inaneq; esse opinabantur, nō minusq; Asclepiadē medicum dictis adiiciens, qui vt cæteri opinabatur, permutatis tamen nominibus, vt pro indiuiduo corpuscula, pro vacuo meatus dicat, refert, quis namq; artes ab animalculo araneo factas inspiciens non credit, etiam telam per dilucida adeo tenui atq; fila parari, vt etiam aliqui dicant, texendi artem homines primum ipsi referre acceptā. Hanc verò araneorū telam, pro vulnerum sistendo sanguine, valere omnes norunt.

DE LACERTA.

Græcè, Σαῦρα: *Latinè*, *lacerta*: *Hispanicè*, *lagartixa*: *Italicè*, *lucertola*: *Gallicè*, *lesarde*: *Ger.* Heidex.

Enarratio LVII.

SVnt lacertarum plures species, oua, veluti serpentes, parientes omnes: alia parua, domorum parietibus & muris familiaris: alia maior, inter saxa viuens, quæ cum serpētibus, hoc est colubris, bellū habet, de quibus duabus Dioscorides intelligit: quia harum caput, palos, surculos, & corpori infixa spicula extrahit, præsertim contusum & loco admotum. Altera vero species maxima est, insulæ sancti Thomæ, æquinoctiali subiacenti admodum familiaris, veluti apud insulam Caprariam, alteram Fortunatarum: apud quas animalia hæc ingentis magnitudinis cernuntur, pro quibus interficiendis, bombarda, vel sclopettis aliisq; bellicis tormentis opus est. Sed has potius forsan inter crocodilos reponendas putarem, quia à crocodilis aquaticis nihil quicquam differāt. Cæterum stercus lacertæ, in vsu medico habetur, præsertim pro delendis oculorum nebulis, vt docti norunt medici, chirurgicive.

Lacertarū species.

Stercus lacertæ.

DE LACERTA, QVAE DICITVR SEPS.

Græcè, σὴψ: *Latinè*, *seps*, *Chalcidica lacerta*: *Hispanicè*, *salta rostro.*

Seps quid ſit.

Enarratio LVIII.

SEps vt Dioſcoridi & Nicandro placet, Chalcidica lacerta eſt,& illa quidē venenoſa, parua variis coloribus depicta,muris & parietibus ferè ſemper adhærens, quam noſtri Hiſpani timent,quia ſæpe in hominum faciem ſaltat,& ea de cauſa illam ſua voce, facie ſaltantem appellant: Romani verò, quia ſub terra longo tempore anni permanet,eam terrantolam nominant. At Aëtius lib.xiij. cap.xxvj.longe aliud animal, per ſepem intelligit,quum dicat: ſerpens qui ſeps appellatur, longitudine quidem duorum cubitorum reperitur, ex craſſo autem in tenuem abit,recta verò ac tarde proſerpit, caput habet latum, os acutum, vniuerſum autem corpus multis albis notis reſperſum, & cætera.

DE SCINCO.

Græcè, σκίγκος: Latinè, ſcincus, terreſtris crocodilus: Hiſpanicè, ſtinco: Italicè, ſtinco: Arabicè, Aſchanchur. v. Schanchur.

Scingus.

Enarratio LIX.

SCingus tametſi à Dioſcoride terreſtris appelletur crocodilus,verus tamē hodie ex Nilo adfertur, quem officinæ ſtincum aut ſtingum vocant, lacertæ magnitudine, figura crocodili, cuius carnes renibus propinquas paſsim in electuariis venerem irritantibus immittuntur. Porrò illius

illius loco Venetiis, species quædam in lacubus vicinis nascens venditur: minor tamen, & viribus ignauior. De crocodilo verò, quid dicturi sumus, quum non solum in Nilo, sed variis aliis locis reperiatur, animal quadrupes hominibus infestissimum, vt nostri nouere castellani, qui in Perù terram nouam adnauigarunt. Veluti Lusitani nostri quoq; in insula sancti Thomæ quotidie experiuntur, non sine tamen eorũ magna iactura, vbi non solum quindecim cubitorum, vt Aristoteles sed decem & octo, vt tradit Plinius, aliquando visus fuit. Causam verò referre, cur crocodilus superiorem maxillam mobilem habet, inferiorem vero immobilem, anatomici viri est, quum id ossium in structura, compaginéve eueniat, quæ contrario modo quàm in aliis animalibus connectuntur, vt anno superiori Ferrariæ, quum caput crocodili dissecuisset Ioannes Baptista Cananus, amicus noster integerrimus, vir hac ætate cum ipso Vesalio facile conferendus, percepimus. At cætera de crocodilo apud Plinium legito. Crocodilus

DE LVMBRICIS TERRESTRIBVS.

Græcè, τὰ τῆς γῆς ἔντερα: *Latinè, terræ vermes, terræ intestina, lũbrici: Hispanicè, lumbrizes de tierra, minholquas: Italicè, lumbrichi: Arabicè, charatin, Gallicè, lumbris ou vers de terre, Germanicè,* Regen vurm.

Enarratio LX.

LVmbrici vermes, quibus hamo affixis pisces capiuntur, notissimi sunt, ex quibus oleum pro iũcturarum & neruorũ sedando dolore, in officinis & extra officinas, paratur, quod vtinam deinceps, in balneo Mariæ fieret.

DE MVRE ARANEO.

Græcè, μυογάλη & μυγάλη: *Latinè, mus araneus: Hispanicè, mus ganho, murganho: Italicè, topo ragno: Gallicè, mesarane: Germanicè,* Ratten, *alij* Zissmauss.

Enarratio LXI.

Mus. MVs araneus, vt tradit Aëtius lib.xiij.cap.14. colore similis est mustelæ, magnitudine autem muris, vnde & mygale apud Græcos nomen obtinuit, os autem oblongum habet, caudam exiguam, dentes tenues, ac eos duplici ordine sitos in vtraq; maxilla, quo fit, vt quatuor dentium ordines habeat, appellant autem Hispani animal hoc sua voce mus ganho, pro mure araneo.

DE MVRIBVS.

Græcè, μύες: *Latinè*, *mures*: *Hispanicè*, *ratones*: *Italicè*, *toppi*, *sorgi*: *Gallicè*, *souris*: *Ger.* Mauss.

Enarratio LXII.

MVs animal omnia rodens, plures habet species, à quibus hodie nullum desumimus medicamentum, campestrem tamen multi pro delitiis in victu recipiunt.

DE LACTE.

Græcè, γάλα: *Latinè*, *lac*: *Hispanicè*, *leche*: *Italicè*, *latte*: *Gallicè*, *laict*: *Arabicè*, *Leben*: *Germanicè*, Milch.

Enarratio LXIII.

LAc sanguis biscoctus in vberibus animantiũ fœminarum est, quod ex triplici, dissimiliq; substãtia constat, scilicet, caseosa, serosa, & pingui siue butyrosa. Desumitur enim lac hodie non solum pro victu, sed medicinæ vsu, ab homine, à capra, à boue, à vacca, à bubulo, ab asina, ab equa & camelo. Primas humanũ obtinet, caprinum secundas: Ouillum vero crassum & pingue est, & parum seri habet: at vaccinum crassum & cæteris pinguius est, à quo butyrum præcipue conficitur, ita dictum, quia à bouis lacte fiat: vnde Galenus x. lib. de Facultatibus simpliciũ medicamentorũ, capite de butyro, inquit: Miror autem quo pacto Dioscorides ex ouillo & caprino cõfici referat, ego namq; ex bubulo fieri noui, ac proinde nuncupatum esse butyrum existimo. Asininum autem lac, admodũ aquosum est, & serosum, in quo nihil quicquam pingue reperitur, & ea de causa, hecticis maximo iuuamẽto datur: suillum quoq; lac crudum aqueumque est. Porro equinum & camelin

camelinum caseosum est. Cęterum dignoscitur optimum lac ex colore, sapore, odore, & ipsius substantia: ex colore, quia oportet albissimum lac sit, splendidum, clarũ, & minime liuidum: ex sapore, vt gustui sit suaue, non acre, non amarum, non acidum, non salsum, aut qualitatis alicuius excedentis particeps: ex odore, vt bono sit odore præditũ, vel saltẽ omnino odoris expers: ex substantia quoq; diximus, vt neq; liquidum neq; nimis crassum sit, sed substantia medium, quale est quod in pollicis vngue iniecta gutta, nõ cadit, sed simul adiuncta retinetur, & minime spargitur, tale enim optimum iudicandum est, & in optimum vertetur sanguinem, modo ab animante sana, & nouiter emunctum sit, ieiunoque stomacho bibatur, nec desuper aliquid vini vel nutrimenti acetosi, vel qualitatẽ aliquam excedentẽ possidentis sumatur: imò vt hæc omnia consequantur, opus est, vt stomachus lac bibentis, ab omni superfluitate mundus sit: quod si hęc non fuerint, lac proculdubio in pessimos vertetur humores, & stomachum & aluum turbabit. Datur enim lac maximo iuuamento iis quibus Dioscorides concedit, sed dysentericis præcipue, modo ferris candentibus ferucat, vt suadet Galenus, lib. x. huic dicato operi, nõ verò ignitis marinis calculis, vt Dioscorides vult: sed lac nocet febricitantibus, caput dolentibus, oculorũ affectibus, paralysi, neruorum contractionibus, distillationibus, nephriticis, obstructionibus, dentibus, & gingiuis: quod cum ita sit, opus est ab ipsius bibitione dentes lauentur, sed optimum fore consilium arbitror, si lacti semper aliquid mellis vel saccari adiiciatur, ne in stomacho coaguletur, vel lateribus illius adhæreat. Quòd vero lac cum piscibus non sit comedendum, vulgatum iam est, quanquã tamen Galli & Germani consilium hoc floccifaciunt, non sine eorum tamen iactura, quum eorum plures elephantiasi, Mauritanorũ lepra corripiantur, vt apud Belgas per septenniũ percepimus. Verũ quod Dioscorides in præsenti asserit, de lacte canino, id Galen. tanquam falsum reprobat, lib. x. de Facul. simpl. medic. ad istum modum dicens: alij verò palam mentiti sunt, vt de lacte canino, quod in palbebris pilos renasci prohibeat, si prioribus auulsis, ei loco foret illitũ, vnde pillorũ radices extractæ essent. Cęterũ lac frigidũ temperatura est.

Lac disentericis quo modo dari debeat.

Lactis nocumenta.

Lac caninum.

DE SERO LACTIS.

Græcè, ὀῤῥὸς γάλακτος: *Latinè, ſerum, lactis aqua: Hiſpanicè, ſuero de leche: Italicè, ſero, aqua de latte: Gallicè Meſgue, ou laict clair. Germanicè,* Molcken, ſcheyd milch.

Enarratio LXIIII.

Serū cuius temperaturæ ſit.

SErum vna ex quibus ſubſtantiis lac cōſtat eſt: quod an calidum vel frigidum ſit, dubitant Authores, quā quæſtionem quum nullus hucuſq; Braſauola melius diſſeruit, illius verbis placuit ſubſcribere, quæ lib. iij. Aphoriſmorum ita habent, pręſertim ſuper illis Galenianis verbis dicentibus: Hæc autē lactis pars, feroſa dicta, vim habet abſtergendi, inquit igitur Braſauola: ſerum abſterſiuum dicitur, propterea dubitandum videtur, quam qualitatem abſterſiuam habeat, & an ſerum tale ſit, vimq; exulcerādi habere poſsit. Videtur in primo ſtatim diſputationis veſtibulo, ſi ſerum abſterſiuum ſit, calidam qualitatē habere, imò Dioſcorides ſerum nō ſolum abſtergere dicit, ſed etiam è corpore humores educere, quod eſt caliditatis indicium, vnde & Galenus in iij. lib. de Alimentorum facultatibus, vbi de ſero pertractat, inquit: Veteres ad aluum exonerandam creberrima hac potione vſi ſunt, & de lacte ipſo tractans, cauſamq; cur ſoluat, aſsignans, inquit eſſe propter multum ſerum, quod habet admixtum in fine etiam huius partis, in qua de lacte agit, lac triplicem ſubſtantiam habere docet, caſeoſam, ſeroſam, & butyroſam: de ſeroſa parte loquens, inquit: craſsitiem humorum extenuat, & aluum ſubducit. Et in fine illius partis, in qua de acido lacte diſſerit, inquit: Tanto magis lac ſubducere, quanto plus habebit ſeri, hæc autem ſunt caliditatis opera, noſq; experiētia docet iecoris obſtructionem ſero aperiri, & ſingulis annis multi ex ſeri caprini potu ab obſtructione liberantur. Mauritani quoq; & Damaſceni medici ſerum calidum eſſe teſtantur. Meſue etiā dicit, aquam lactis, calidæ & ſiccæ complexionis eſſe in primo gradu, vſque ad ſecundum: & Auicenna, cap. 444. ij lib. de lacte tractans, inquit, quod natura eius aquoſitatis eſt calida, noſq; idem hoc medio ſuadere poſſumus, quia nullus eſt, qui

qui non concedat, vrinam esse calidam. Vrina autem est aquositas sanguinis. At simile est in lacte serum, quod in sanguine aquositas, ideo eandem qualitatē habebit: à natura enim aquositas ad hunc finem generatur, vt sanguis per omnes corporis venas deducatur. Deinde illa aquositas reuertitur, & ad vrinæ meatus transit, atque exit, quia nullum aliud officium habet, nec nutrire potest: in lacte serum est hæc aquositas, quę lacti mixta est, lac enim nihil aliud est quàm sanguis in carne illa mammillarū glandulosa iterum coctus, quæ dum concoquit, rubrū colorem aufert, & album inducit: talis autem glandulosa caro frigida & humida est, vnde hoc quod in lacte serum dicitur, est sanguinis aquositas: quæ cum per vias vrinarias exit, vrina nuncupatur, quum verò vrina sit calida, & ipsa sit aquositas sanguinis, quæ serum dicitur, serum ipsum calidum esse oportet. Nec ad illud tanquam ad asylū fugiendum est, quòd vrina in renibus caliditatē acquisiuerit per quos aquositas illa quæ serum dicitur, non transiuit, quoniam & in ipsis mammis altera coctio facta est. Nec ad istud tutò confugere poteris, quòd mammarum caro frigida sit, quia id opus concoctionis lactis per caliditatem fit. Adde, quod in venarū dissectionibus, aquositas illa quę à sanguine separatur, calorem, saporem, & vrinæ substantiam habet, tamē ad renes adhuc non transiuit: nec tamen iremus inficias, illius aquositatis caliditatem in renibus magis intēdi, quum & ipsa suapte natura calida sit: quum verò ad renes profluit, & per meatum vrinarum exit, sanguinis dispositionem ostendere putatur, ex his igitur inferendum videtur, serum calidæ temperaturæ esse. At in oppositam sententiam, Galeni verba facere videntur, qui lib. iiij. de Simplic. medic. facultatib. cap. 16. vbi disputat, propter quid mel ob caliditatem validiorem amaritudinem cōtrahat: lac verò dulcius efficiatur, in illo capite dicit, lac ex tribus substantiis compositū esse, caseo butyro & sero: postea addit, at excrementū illud serosum & frigidum & humidū est, & in tertio lib. de Arte curandi, serum frigidum facit, & in septimo eiusdem de Arte curandi libro, idem colligi potest, imò & ad hoc probandum ratio quædā philosophica in promptu est: Nam Aristoteles in quarto lib. Meteororū, si is liber Aristotelis sit, docet, so-

Lactis diffinitio.

Galenus.

quartus liber meteororum dubitatur Aristotelis (?) ...

lum ea quæ frigida ſunt, liquida, coagulari per frigus. At illa enumerans quæ frigore coagulantur, inquit: vt ſunt quædam vina, acetum, lixiuium, ſerum, igitur ſerum frigidum eſt, tum ex philoſophi ſentētia, tum ex ratione ipſa quæ ita eſſe demonſtrat. In hac igitur ambiguitate, quid dicere oporteat, inexplicatum videtur: quoniam rationes & magnorum virorum authoritates hinc inde tanquam inſtructæ acies militare videntur, imò ſi calidum ſit quia euacuat, & abſtergit, erit in Galeno contradictio, qui in iij. lib. de Alimentorū facultatibus, ipſum ſoluere dicit, in quarto autem de Simplicium medic. facultat. cap. 16. frigidum & humidum eſſe iudicauit, imò & in decimo de Simplicium medic. facultat. ipſum calidum ponit, quia & extergendi & ſubducendi vim habet: Nos igitur vt hanc controuerſiam eo meliori modo quo fieri poteſt cōciliemus, aliquam caliditatem ſero ineſſe dicamus, tamen non talem, tantám ve, quin à frigidioribus partibus ſuperetur, ratione huius caliditatis & acredinis cuiuſdam, non multum manifeſtæ, tamen quæ aliquo modo ſentiatur, ſi quis penſiculate guſtet, in ipſo vires ſunt attenuādi, detergendi, & ſubducendi per aluum, ſuapte autem natura, & pro maiori parte frigidum & humidum eſt, ob maiorē mixtæ aquoſitatis copiam. Dioſcorides lib. ij. propter hanc paruam caliditatem & acredinem dicit ſerum efficacius in purgando eſſe quàm lac, & quod his datur, quos ſine acrimonia purgare volueris, quales atra bile laborātes, comitiales, lepræ, elephantiaſes, & toto corpore papularū eruptiones. Experientia verò frigidū eſſe docet, propterea vulgus noſtrū in menſe Maij, vt bilis calorem ſupprimat, & erumpentibus pruriginoſis puſtulis ſuccurrat, ſerū copioſe propinat, ſed caprinum potiſsimum quærit, aut aſininum, & intentum aſſequitur: adde, quòd id lac apud authores frigidius exiſtimatur in quo plus ſeri inuētum ſit, vt de aſinino Galenus infert. Serum igitur frigidum eſſe conſtat, quod eius quoq; guſtus, qui inſipidus eſt probare videtur. Nec ratio illa te commoueat, vt ipſum calidum eſſe fatearis, quoniam abſtergat, etenim aqua ordei idem efficit, tamen frigidam eſſe conſtat, ſubducit verò ſerum ob modicam illam acredinem & caliditatem, quam in ſe habet. Hæc de ſero dicta ſuperſint, in quo & caliditatem

serum frigidum eſt, ſed ſecunda in parte calidū.

Serum frigidum eſt.

Serum caprinum optimum ad sanguinem ustum [illegible].

aliq

aliquam, & aliquam acredinem inesse putamus, quæ abstergit, & aphthas in puerorum ore facit, his autem modicis qualitatibus, Damasceni & Mauritani illecti, serum calidum esse professi sunt, quum tamen absolutè non sit.

DE LACTE SCISSILE.

Græcè, σχιστὸν γάλα: *Latinè, lac scissile: Hispanicè, leche azeda: Italicè, latte acetoso.*

Enarratio LXV.

LAc scissile, acetosum lac est, quod hodierni Græci & Thurcæ in maximo habent vsu.

DE CASEO.

Græcè, τυρὸς: *Latinè, caseus: Hispanicè, queso: Italicè, formagio cascia: Arabicè, lubon, & gieben: Gallicè, formage: Germanicè*, Kesen.

Enarratio LXVI.

CAseus, vbiq; tanquam vinum, suas habet laudes, vetus verò calidus & siccus est, discutiendiq; vires possidet, vt ex Galeni præclara historia deprehenditur: recens verò, frigidus est, ac astringendi nonnihil virium habens. Proinde qui caseo recenti, viperæ morsus curare nitũtur, toto vt dicitur aberrant cœlo. Athippace, equinus caseus est, cuius Hippocrates meminit, lib. de Aere, aquis, & locis, vbi de Scythis agit, & lib. iiij. de morbis vbi Morborũ causas inquirit, dicens: Et habet hęc res similitudinẽ ad id quod Schitæ faciunt ex equino lacte, lac enim in caua vasa lignea infusum concutiunt, illud autem dum turbatur, spumescit ac secernitur, & pingue quidem, quod butyrũ vocant, quum leue sit, in superficie consistit, graue vero & crassum deorsum sidit, quod etiam secretum siccant, vbi verò concretum ac siccatũ fuerit, hippacen ipsum vocant.

Caseus vetus calidus & siccus est.

Hippace caseus equinus.

DE BVTYRO.

Græcè, βούτυρον: *Latinè, butyrum: Hispanicè, mantequa: Italicè, burro, smalzo: Arabicè, zebd: Gallicè, beurre: Germanicè*, Butter.

Enarratio LXVII.

BVtyrum, è pinguiſsima lactis parte fit, ita vt ſpuma lactis concretior dici poſsit, à boue ſic nominatum, vt diximus, quia è bubulo lacte potiſsimum paratur, vt Gal. quoq; capite proprio, Dioſcoridem admiratus dixit, facultatis enim cõcoquentis butyrum eſt, digerentiſq;, præſertim in corporibus temperatura mediis, non verò duris: Nam corporum plane durorum tumores præter naturam hoc nequit medicamen digerere: At quæ in mollibus phlegmonæ, eas & concoquit, & digerit perfacilè. Nam parotidas & bubonas, & oris phlegmonas, aliaq; innumera prorſum illo ſolo curauimus, nimirum puerilibus corporibus, ac muliebribus perpetientibus. Sed & gingiuis puerorum dentientiũ, aſsidue illitum: nihilo imbecillius melle gingiuas extenuat, per quas exitus eſt dentibus, & alios omnes in ore affectus phlegmonoſos, poſteaquàm fluxio reſtiterit, digerit pariter & concoquit. Proinde cataplaſmatis inditur, quæ extrinſecus imponuntur parotidibus, hypochondriis, & bubonibus: ſed & in ventrẽ deuoratum, & ex eo diſtributum, magnifice confert, expuitionibus ex pulmone, idq; in pleuriticis, & peripneumonicis affectibus, cũ hoc quod eos etiã concoquat atq; ſi ſolum lingatur, magis quidem concoquit: verũ minus educit: Sin cum melle & amygdalis amaris, plus educit, ſed minus concoquit. Cæterum fit quoque ex lactis ſuprema parte, ex quo butyrum conficitur, id quod vniuerſa Italia, lactis caput appellat, Hiſpani verò natam vocant, cibus ori ſuauis, ſed per ſe ſolus non admodum ſtomacho gratus, quum ſua pinguedine, ipſum mollificet, relaxétve, & craſſum præbeat nutrimentũ, ac ab ſtomacho cibum intempeſtiue deſcẽdere faciat. Proinde, cibus iſte abſq; saccaro vel melle nunquã comedatur cõſulo. Secernitur quoque ex ſero cocto pars quædã, quã recoctã, ſiue pouinam Itali vocãt, Hiſpani verò recaſeum, quaſi alterum caſeum dixeris, appellant: Cibus frigidus, bilioſis ſtomachis gratus, ſitim extinguit, ſomnum conciliat, & fluxus bilioſos cõpeſcit, ſalitus quoq; cibus iſte venditur præſertim apud Longobardos, qui ſitim excitat, & peſsimi ac craſsi eſt nutrimenti. Porrò fuliginis butyri, cuius Dioſcorides mentionem facit, nullus hodie vſus eſt.

Lactis natta.

Recocta.

DE

DE LANA.

Græcè, ἔριον: *Latinè*, *lana*: *Vulgò lana*, *Arabicè*, *ſauf*, *vel ſuf*: *Gallicè*, *laine*: *Germanicè*, Schmutzi guuollen.

Enarratio LXVIII.

LAna ſuccida, præcipuè ex ouibus extracta, rei medicæ conducibilis eſt.

OESYPVS.

Græcè, οἴσυπος: *Latinè*, *œſypus*: *ſuccidarum lanarum pinguedo*: *Hiſpanicè*, *iſopilho humido*: *Italicè*, *eſipo humido*: *Arabicè*, *ſenſe*, *ratab*: *Gallicè*, *graiſſe de laine ſurge.*

Enarratio LXIX.

OEſypus hodie in officinis corruptè iſopus humida vocatur, ſcilicet lanarum ſuccidarum pinguitudo, habet enim concoctoriam vim ſimiliter vt butyrum, & parum quid de diſcuſſoria, vt refert Aëtius ſermone ſecundo ſuæ medicinæ.

DE COAGVLO.

Græcè, πιτύα, *vel* πυτύα καὶ ὀπὸς: *Latinè*, *coagulum*: *Italicè*, *caglio*: *Hiſpanicè*, *coaglio*, *&* *coalho*: *Arabicè*, *anfea*: *Gallicè*, *caillé*, *preſſeure*: *Germanicè*, Lipp.

Enarratio LXX.

COagulum ex multis & variis extrahitur animalibus, quod pro coagulando lacte, ex quo caſeus reſultat deſeruit. De quo Galenus lib.x.de Facult.ſimpl.medic.ita prodit: Coagulum omne acris & digerentis potentiæ eſt, atq; etiam exiccatoriæ, nam neceſſario id ſuperiora comitatur: ac leporis quidem coagulum comitialem morbum, ſi cum aceto bibatur, preterea profluuium muliebre ſanare proditum eſt, necnon coactum in ventre lac diſſoluere, id quod nos ſumus haud dubie experti, non ſolum in leporino, ſed etiam in aliorum omnium animalium coagulo, ſed & ſanguinem in ventre concretum ſimili modo epo

do epotum coagulum leporinum dissoluit, ac efficacius quidem cæteris, verum non solum, quum hoc omni sit commune coagulo.

DE ADIPE.

Gallicè, στέαρ: Latinè, adeps: Hispanicè, gordura: Italicè, seuo o vero grasso de animali, o vero assungia: Arabicè, menim: Gallicè, graisse & suif, Germanicè, Feysste, fette.

Enarratio LXXI.

DIffert à pinguedine adeps quòd crassior sit ac propterea animantibus totam naturam terrosiorem habentibus, vt bobus & capris, adeps prouenit: velut humidioribus, vt suibus bene habitis, pinguedo. Proinde pinguedo celeriter in ignē posita, colliquescit, nec facile vbi semel liquata fuerit, rursus concrescit, aut cogitur: At adeps, nec facile funditur, liquescitve, & fusus celerrime congelatur. Porro adeps suillus aliorum omnium est humidissimus, ob idq; actione sua vicinam oleo vim possidet: verum qui mordicationes perpetiuntur, aut in recto intestino, aut in colo, iis potius caprinum adipem quàm suillum iniicimus, non quòd plus acrimonias obtundat, sed quòd cōcrescat citius: suillus autem instar olei defluat, quare caprinus potius dysentericis & tinesmosis iniicitur, quando morsum eorum mitigare est consilium. Cæterum, quum inter pinguedinem & adipem differētia sit, tu si voles, oleosam & pinguem in animalibus substantiam omnem, adipem appellato, vt pleriq; medici, sed & pinguem appellare totum hoc genus licet, vt ait Galenus libro xj. de Facultatibus simplicium medicamentorum.

Cæterum vtimur pinguedinibus pro leniendis, ac sedandis doloribus, emolliendisq; tumoribus. Ex auibus vero anserina partium tenuitate penetrabilior præfertur: Deinde gallinacea, mea tamen sententia: anatum & syluestrium anserum pinguedo siue adeps, ea quæ ab anseribus domesticis desumitur adipe tenuioris essentiæ dicēda est, imò adeps & pinguedo agrestium animantium & volatilium, in vniuersum potētior est, quàm quæ ab animantibus quæ in vrbibus otiose aluntur, extrahitur, modo speciem

Auiū pinguitudo.

ſpeciem ſpeciei cõferas:& quæ à maſculis, calidior quàm quæ à fœminis. Ex quadrupedibus vero leonina primas obtinet, deinde ex pardo, mox quæ ab vrſo habetur, tandem taurina:mox hircina, poſtea caprina, tandem bubula, deinde vitulina, ac hœdina, ſuilla vero ita habet, vt intra illam & anſerinam gallinacea medium teneat, vt ex Galeno deſumitur libro ſeptimo de Compoſitione medic. ſecundum genera. & 2. de Febribus ad Glauconem: damæ porro pinguedinem Dioſcorides tum Galenus, & Paulus præterierunt, quum tamen pro emolliendis ſcirrhoſis tumoribus multum valeat. Cæterum Galenus libr. xj. de Facul. ſimplic. medic. inquit: Dioſcorides Anazarbenſis multa profecto bene dixit eorum quæ de medica materia memoriæ prodidit: ſignificata tamen vocum Græcanicarum non ſatis pernouit. Hic ergo quum ait, magis eſſe adſtrictorium adipem caprinũ ſuillo, ſiquidem acriorem ſignificare velit per magis aſtrictorium accipimus ſermonem ceu verum: At ſi illud talem habentem qualitatem qualem rhus, rheon, hypociſtis, balauſtium: haud verum eſſe ſermonem dicemus. Porro quoniam viperarum adipem vbi radicitus pilos ſub alis euulſeris, prohibere illos recreſcere illitum referunt, viſum eſt mihi eius facere periculum eſſe ſatius. At vbi prout iubent feciſſem, mentitos comperi. Sicut etiam quod initia ſuffuſionum ſanet: Verum vrſorum adipem alopecias curare vere eſt proditum, quum tamen probatiora habemus ad eum affectum remedia. Porro quum dicant vulpinum adipem dolores aurium ſanare, nec dicant quos aurium dolores, ceu non noſcentibus ipſos diſtinguere, attendendum non eſt. Alij piſcium adipem laudant, tanquam ad ſuffuſiones aut quencunque alium affectum nominare velint, congruat, & cætera.

Adeps quadrupedum.

Damæ pinguedo.

Viperarũ adeps.

Vrſorum adeps.

Sed & hoc iterum repetere, non extra rationem eſt, quum quæ bona ſunt, bis & ter, vt Plato ſuadet, repetenda ſunt, hircino igitur & caprino ſepo, hodie pro cohibendis fluxionibus dyſentericis, priſcorum more, vtimur, ſed animaduertant medici, quòd pinguedines emollientes, & parum digerentes pueris & fœminis, & carnes molliores habentibus conueniunt, quales ſunt, ſuilla, gallinacea, & vitulina: corporibus vero durã carnem & ſiccam poſſiden

Quæ bona ſunt, bis et ter repetenda ſunt.

sidentibus, vt messoribus, fossoribus, laboratoribus, & baiulis, digerentes potius pinguedines conueniunt, vt leonina, taurina, vulpina, pardi, hyenæ, damæ & similium animalium, inueterascens quoq; pinguedo recenti calidior & tenuior efficitur, ac proinde quoq; valentius desiccans. *Pingue æstuosum.* Cæterum, omne pingue æstuosum est, & stomachum subuertẽs, pauci præterea nutrimenti vt ex Hippocrate elicitur libro secundo de Diæta, & & Galeno lib. iij. de Facul. almen. cap. 11. Verum, dubitant aliqui, an pinguedines, calidæ & humidæ natura sint, vel potius siccæ: ratio huius dubitationis in hoc consistit, quia in Aldino exemplari Græco legitur ξηραντικὴ, id est, desiccatoria, ita vt legatur, omnis igitur pinguedinis facultas est calfactoria, & desiccatoria: sed revera textus iste Aldinus corruptus est, quum loco θερμαντικὴ, ξηραντικὴ legendum sit, sic: omnis igitur pinguedinis facultas est humectatoria & excalfactoria, quã lectionem cõfirmat quoq; vetus interpres, & Galeni sententia ita legendum monet, quum eo loco pinguedinum duas faciat cõparationes: alteram ad corpus humanum: alteram vero pinguedinum inter se: *Pinguedinis duæ cõparationes* quum vero ad corpus humanum Galenus pinguedines refert, eas humidas esse tradit, vt eius indicant verba, quæ ita habent: Omnis igitur pinguedinis facultas est humectatoria & excalfactoria, humanorũ corporum, vbi nota verbum humanorum corporum, & subdit, vt res clarius comprehendatur: Nam pinguedo suis, vt ad nos quidem, largius humectare potest, sed non æque excalfacere, sicuti neq; oleum. Ex quibus satis manifestum est collatione facta ad corpus humanum, pinguedines calfactoriam & humectatoriam vim habere: quam Aëtius aduertens, ita libro ij. suæ medicinæ cap. 152. dixit, omnis pinguedinis vis est, humana corpora humectandi ac calfaciendi. Alteram vero comparationem facit Galenus pinguedinum inter se, quo fit, dicat, pinguedinum vna siccior altera est, id est, vna non ita humida est veluti altera. *Pinguedo calida & frigida dici potest.* vt paucis igitur absoluamus, lectio communis tanquam verior retinenda. Cæterum pinguedo in quantum pinguedo, calida est, quia sanguinis vnctuosa pars: inquantum vero à frigore concreta, frigida dicitur: quibus paucis Galeni varia dicta conciliari possent, vt alibi dicemus. Reliquum

erit

erit in præsenti citare, ſepum, quod ex pinguedinibus hodie ad mulierum ornamentum paratur, quod Hiſpani ſepum confectum, Itali vero pomatam vocant, cuius veram deſcriptionem talem habeto. Recipe adipis ceruini, vel illius qui ab hœdi renibus extrahitur, libras duas, pinguedinis ſuillæ recentis libram mediam, quas pinguedines à membranulis purgatas, albo vino lauato, deinde lineo panno exprimito: taliter vt à vino pinguedines ſincere maneant, quas poſtea in olla vitreata, aqua roſacea ſemiplena infundito, modo aqua pinguedines cooperiat, quibus tunc addes, pulueris gariophyllorum vnciam mediam, nucis moſchatæ drachmas duas, ſpicæ nardi grana quatuor, pomorum camuſiorum mundatorum & inciſorum numero octo, poſtea optime cooperta olla, lenibus prunis eam admoueto, atq; baculo interdum miſceto, feruereq; permittito vt aqua ad conſumptionē fere deueniat: tandem depoſita ab igne olla, contenta per linteum nouum in vas fictile roſacea aqua reſperſum percolato, feces tamen relinquendo, quæ percolata, iterum in alteram infundantur vitreatam ollam, quibus addas, olei amygdalarum dulcium vncias ſex, ceræ albæ vncias quatuor, & ad ignem omnia liquefacta, iterum colato, & in vaſculum vitreatum, roſacea aqua roſcidum, cadere ſinito, demum omnia illa aqua roſacea moſchata abluta, in vaſe vitreo optime cooperto ſeruato, quod albiſsimum ſepum euaſit minio tamen rubrum confici poteſt. Valet autem vt diximus, pro manibus & facie emolliendis, ac dealbandis, labiorum quoq; fiſſuras & narium ac manuum rupturas ſanat, ſed id validius efficit, ſi coralli pauxillum admiſcueris illi.

Pomata ſiue ſepum confectū.

Vi[illegible] [illegible] [illegible]

DE MEDVLLA OSSIVM ANIMALIVM.

Græcè, μυελὸς: Latinè, medulla: Hiſpanicè, tuctanos, tutanos, Italicè, midolla d'oſſa: Gallicè, moelle, Arabicè, mochial & moch: Ger. Marck.

Enarratio LXXII.

DE medullis nihil quicquam melius aut elegantius dici poteſt, quàm quod Galenus de illis ſcriptum reliquit,

Medullæ.

reliquit lib.xj.de Facul.ſimpl.medic.proinde illius verba ſubſcribere in præſenti minime grauabor, quæ ita habet: Medulla vim habet corpora indurata & ſcirrhoſa emolliendi, optimam ſum expertus ſemper ceruinam,dein vitulinam: At hircorum & taurorũ,tum acrior eſt,tum ſiccior, itaq; durities ſcirrhoſas mollire nequit: ex vitulina igitur & ceruina peſsi componuntur,ad emolliendos vteros,& extrinſecus vteris medicamenta imponuntur, quæ ex medulla parantur,vim emolliendi habentia.Accipitur autem non ſolum medulla ex oſsibus, quæ ſane revera eſt medulla,ſed ex ſpina etiam, quæ tum durior, tum ſiccior eſt altera,vtramq; autem hyeme collectam, in ſicca editaque domo cum foliis lauri ſiccis repone, ne videlicet computreſcat, & cætera. Porro in cibo medullæ ſumptæ ad vomitum ſtomachos incitant.

Peßi ex vitulina & ceruina medulla parantur.

Medulla vomitum irritat.

DE FELLE ANIMALIS.

Græcè, χολὴ: *Latinè*, *fel*: *Hiſpanicè*, *Hiel*: *Italicè*, *fiele*, *Gallicè*, *fiel*: *Arabicè*, *Sararae & Merara*: *Germanicè*, Gall.

Enarratio LXXIII.

Fel.

FEl tanto potentius eſt, calidius, & quanto abanimali deſumitur calidiori, proinde taurorũ fel calidius quã caſtratorum boum perſentitur. Hodie autem ex felle,linimentum contra puerorum lumbricos ab omnibus fere paratur,cuius compoſitio, vt tyrunculi in re medica addiſcant,ita habet: Accipe pomum narantium ab interna medulla excauatum,in quo infunde,fellis taurini vel hircini,aut ſaltem bouis,pro cauitatis capacitate, cui addas, aloes myrrhæ an. drachmam vnam, croci ſcriptulum vnum,& ſupra calidos cineres,calefiat,quo vmbilicus, & anus inungantur,interficit enim vermes , & ſecedere facit. Cæterum in felle taurino potiſsimum,& bubulo, lapillus quidam reperitur, quem Dioſcorides & Galenus præterierunt,magni tamen iuuamenti, vt apud nonnullos legimus authores. Nam in puluerem redactus & vino ebibitus,veſicæ calculos frangit, non minus quoque per nares impulſus viſum clarificat, & oculorum ægilopas retrahit,ac epilepſiam emendat,modo per nares cum ſucco ma

Compoſitio contra lumbricos.

Lapis in felle repertus.

co maioranæ vel radicis betæ impellatur, quòd vero lapillus iste ieiuno stomacho in iure capi ebibitus incrasset, obesumque corpus reddat, ac fedum faciei colorem detergit, experti sumus. Cæterum felle auratæ piscis, vel lucij, aut perdicis, gallive, in coitu mulieres illitę delectari certum est.

DE SANGVINE.

Græcè, τὸ αἷμα: Latinè, sanguis: Arabicè, dem: Italicè, sangue: Hispanicè, sangre: Gallicè, sang: Germanicè, Bluot.

Enarratio LXXXXIIII.

SAnguinis vanas promissiones Galenus comperit, qua de causa, non eo vti satius est. Nam in primis, nec humano aut suillo vnquam vsus fuit, vt eius apparent verba, quum si quis sanguinem humanum morbo alicui vtilem esse dixerit, id in suillo primo experiri oportebat, quum similia effectus similes efficiant tradat, At Marsilius Ficinus, summus Platonicus, libro de vita longa, capite vndecimo senes potu sanguinis boni à iuuene temperato accepti, repuerascere contendit, & ab aniculis dictis strygibus, argumentum desumit, quæ puerorum sanguinem, vt reiuuenescant, sugunt, quæ vera esse credendum est vt multi alij celebres viri affirmarunt, sed præcipue Comes Mirandulensis, in eo doctissimo libello quem de strygibus edidit. Non minus quoque Arnaldus Villanouanus reprehensione dignus est qui in emplastro siue ceroto de pelle arietina, ad crepatos conscripto, sanguinem hominis ruffi admiscere mandat, ac si ab alio animali, efficaciori iuuamento desumi non poterat. Porro Antidotum quod à sanguinibus inscribitur, cōtra venena accommodatum est, vt apud Galenum & omnes fere Græcos videre est. Columbæ tamē sanguine, aut palumbi, turturísve Galenus in vulneribus capitis meninges attingentibus, nunquam vsus est, quum oleum rosaceum pro illa complenda operatione satis illi esset, dicit enim: Ego verò sexcentos noui eorum quibus Romæ perforata fuere capitis ossa, necquicquam ab vsu rosacei, citra columbæ sanguinē offensos, & subdit: Itaq; melius inuenire nihil posis in capite perforato, quàm vt rosaceo probo vtare. Item pro sanguine

Marsilius Ficinus.

Stryges vere reperiũtur.

Arnaldus Villanouanus.

Antidotũ ex sanguinibus.

Sanguis columbæ.

guine in oculo cõcreto, eo quoq; nunquã fuit vſus, quum collyria ſunt plurima quæ medeantur hypoſphagmatis, & maxime quod plurimam recipit myrrham, quale eſt, quod à Damocrate compoſitum eſt. Ad eundem modum falſum eſt, quòd noctuæ, ſiue nycticoracis ſanguis aſtmaticis valeat, veluti quod quidam dictitant de ſanguine veſpertilionis, vt ſi virginis vberibus illinantur, plurimo tempore ea ab excreſcentia tueri, & pilos ſub alis enaſci prohibeat, quod Xenocrates tanquã falſum calumniatus eſt. Non minus quoq; quod de Galli vel gallinæ ſanguine ab aliis ferebatur, quod ſanguinis eruptioni meningum conferebat, tanquam inexploratum experimentum, prætermiſit, quum periculoſa ſit huiuſcemodi experientia. Agnorum quoq; ſanguinẽ comitiali morbo, potum non mederi tradit ibidem Galenus: quum quæcunque potu iuuant epilepticos, ea facultatis ſunt incidentis: At ſanguis agninus omnium minime talis eſt, hœdinus quoque ſanguis ab eo tanquam inutilis pro ſanguinis è pectore reiectione prætermittitur. Ranarum quoq; viridium ſiue terreſtrium ſanguinẽ euulſos ex palpebris pilos inunctum, eorum renaſcentiam non prohibere, vt nonnulli opinabantur, expertus fuit, vnde hic apud Dioſcoridẽ mendam eſſe certus ſum. At hircinus ſanguis præparatus, cõtra calculos renum & veſicæ datur. Cæterum inquit Dioſcorides, rabidi canis morſus, ſanguinis canini potu curari, cuius cauſam, quærens Marſilius Ficinus, loco à nobis citato, ita inquit: Galenus atq; Serapio morſum rabidi canis, ſanguinis canini potu curari dicunt: rationẽ verò illis aſſignare non placuit: ego igitur biduũ eam quæritans, opinor denique ſaliuam canis rabidi venenoſam impreſſam hominis pedi læſo per venas paulatim ad cor aſcendere more veneni, niſi quid interea diſtrahat: Si igitur interim canis alterius ſanguinem ille biberit, ſanguis ille crudus ad multas horas natat in ſtomacho, eum denique velut peregrinũ deiecturo per aluum, interea caninus ſanguis iſte ſaliuam caninam ſuperiora membra prehenſantem, prius quàm ad præcordia veniat, deriuat ad ſtomachum: Nam & in canino ſanguine virtus eſt ad ſaliuã canis attrahendam, & in ſaliua viciſsim virtus ad ſimilem ſanguinem proſequendum: Venenum igitur à corde ſemotum, ſanguiniq;

Sanguis nycticoracis.

Sanguis veſpertilionis.

Epilepticis medicamenta conuenientia.

Textus Dioſcoridis corruptus eſt.

Sanguis caninus opitulatur morſui canis rabidi.

guinique imbibitũ in aluo natanti, vnà cum sanguine per inferiora deducitur, hominemq; ita relinquit incolumẽ. Quorsum hæc? primo quidem vt rei tam occultæ succurrentem inter disserendum causam aperuerim, deinde, vt moneam, sanguinem potari posse, & quidem salubriter, atque in sanguine humano virtutem esse, qua humanum sanguinem attrahat, & mutuo prosequatur, ne forte diffidas iuuenilem sanguinem à sene bibitum trahi ad venas, membraq; posse, ibique prodesse quam plurimum. Reliqua verò de sanguine olim abunde disseruimus, in hoc quoq; capite præcipue quærendo, an sanguis anima esset. *Sanguis salubriter bibi potest.*

DE STERCORE ANIMALIVM.

Græcè, ἀπόπατος ἢ κόπρος: Latinè, stercus: Arabicè, hebel: Hispanicè, estiercol: Gallicè, fiente: Germanicè, Dreken.

Enarratio LXXV.

STercus alterum altero calidius est, secundum quòd à calidiori excernitur animali: caninũ, vt affirmat Galenus, anginam curat, & dysenteriã constringit, præcipuè in cocto lacte epotum: non minus quoq; medicamentis maligna vlcera sanantibus adiungitur. Porrò humanum, gutturis phlegmonibus & anginis mederi celebri historia scripsit Galenus, sed lupinum colicis affectibus magno iuuamẽto propinatur, præsertim album, super fruticibus collectum. Verùm ego, quum lupus interficitur, iubeo illius intestina cum stercore seruari, ac exiccata & in puluerẽ redacta in potu contra colicas affectiones dare, non contemnendo profectò iuuamento. Caprarum verò stercus, acris & digerentis est facultatis, proinde strumis & scirrhosis tumoribus conuenit, præsertim in corporibus duris, & rusticorum: Secus autem puerorũ, ac mulierum. Extrinsecus quoq; pulticulæ modo ventri impositũ, ipsius doloribus subuenit: At bubulum exsiccatoriæ est facultatis, veluti columbinum causticæ, & exedentis potentiæ quod Abinzoar inter antidota contra pestem adnumerat, & de eo Gal. lib. iij. de Temperamẽtis historiam de domo in Asia combusta enarrat. Ciconiarum verò, comitiali morbo mederi, falsum Galenus inuenit: At lacertarum

Stercus caninum. Humanũ stercus. Lupinum stercus. Caprarũ. Bubulum. Columbinum. Ciconiarũ stercus.

vnice oculorum nebulas, eorumq; concursus sanguineos delere, certi sumus, de quibus omnibus Gal. consulendus est, lib. x. tam sæpe à nobis in hoc opere allegato.

Lacertorũ stercus.

DE VRINA.

Græcè, οὖρον: Latinè, vrina, lotium: Vulgò vrina, Arabicè, Baul.

Enarratio LXXVI.

Vrina.

FRequenter hodie vrinæ vsus in clysteriis habetur, quum abstergendi vires obtineat, præcipuè pueri stomachum ieiunum habẽtis. At Galenus, vlcera digitorum pedis, maxime quæ ex illisione atque offensione essent inflicta, sæpenumero, vbi nimirum phlegmone careret, curabat: hoc præcipuè in seruis & rusticis, & in agro, & rure, vbi medicamentorum aliorum non erat copia: nec tantum in prædictis vlceribus, sed omnibus à thorace ad imos vsque pedes corripientibus, vti illa concedit. Capitis porro vlcera, aut faciei, ea lauari nõ assentitur Galenus veluti nec eam dare in potu. Proinde orthopnœę curandæ gratia, eam ebibere, necessarium nõ esse tradit. Auicenna tamen, illius potu, nonnullos sanitati restitutos memorat, vt ex secundo sui Canonis libro capite proprio percipi potest. Cæterum vrina hominis omnium propè aliarum vrinarum est imbecillima, excepta ea quæ à sue castrato domestico mingitur, quum hæc humanæ persimilis sit. Aprorum verò valida est, vt eius acutus indicat odor, quam Florentini in propria vesica oleo admixtam ad fumum seruant, appendúntve, & ea mellis crassitudine inspissata, contra puerorum vermes vtuntur, nares & pulsus ac abdomen inungendo. Ex vrina verò chrysocolla conficitur, vt Galenus bis docuit, & nos ipsi experti sumus, quanquam vera chrysocolla minerale esse sciamus, quod potissimum ex India in Lusitaniã adferri solet. Cæterum laps lincurion dictus, electri species est, alio nomine quia plumas attrahit, pterygophoron appellatus, vnde qui lapidem istum vrinam lyncis siue lupi ceruarij esse opinantur, toto vt dicitur, aberrãt cœlo, vt capite de electro quoque meminimus: Respondet vrinæ saliua, cuius vis differens quoque est, tum in animalium speciebus, tum in eorum vnoquoque sano, & ægro, ieiuno & sitibundo, aut contrà,

Saliua.

contrà. Etenim vt vrina & fel, sic & saliua sumpto quidem cibo imbecilla est, valida proculdubio & acris est eorum qui ingenti aut inedia, aut siti premuntur: sed in medio vtriusque est eorum qui probe concoxerunt, nondum tamen cibum potúmve hausere, qua puerorum lichenes, id est impetigines curantur, non minúsque illius causa, triticum ore mansum dothienes, id est furunculos concoquit, & digerit, porro saliuam, scorpios interficere, memoriæ tradidit Nicander, & Galenus vt verum quoq; approbat, quod nos ita esse quoq; experientia nouimus.

saliua scorpij interficiuntur

DE MELLE.

Græcè, μέλι: Latinè, mel: Gallicè, miel. & Hispanicè, Mele. Italicè, Mele. Arabicè, hael: Germanicè, Honig.

Enarratio LXXVII.

MEl, liquor dulcis, ab apibus condensatus, ac fabrefactus, vbiq; vulgatissimus est, quod rutili coloris Dioscorides & medici desiderant, cum tamen hodie albissimum primas obtinere sciamus, præsertim quod à nimia caliditate ita album traxit colorem: Nam album ob frigiditatem multam habens spumam, quod incoctum rectè dixerimus, nõ bonum est. Reperitur enim præstans hoc mel tanquam butyrum albissimum apud Olysipponenses: quod ex oppido Hueiras dicto aduehitur. Cæterum venenosum mel, varia symptomata inducens, variis in locis reperitur, præcipuè vbi apes rosa nerienis, vel flore aconiti, vel napelli cucullato, pastæ fuerint. Subducit autem mel crudum aluum magis quàm coctum, vt libro primo capite de Rosis diximus, quod desiccandi & excalfaciendi secundo ordine vires habet, facile enim calidis in corporibus in bilem vertitur: proinde pituitosis summum est iuuamen. Verùm, saccarum quod Dioscorides mellis genus, in India & Felici in Arabia proueniens facit, absq; verborum ambagibus & controuersia vlla, nostrum vulgatum & commune est succharum. Magna etenim succhari copia, & prouentus apud Indos semper fuit, & est hodie, vt quoq; Lusitani nostri fatentur: apud quos ordo ac modus illius conficiendi,

Mel venenosum.

Mel crudũ subducit aluum.

Succharũ antiqui cognouerũt.

non ita pridem fuit exploratus, quum ſuccharum de locis ad locos in vtribus deferebant inclusum. Vnde non mirandum ſi Dioſcorides & Galenus, cæteriq; qui de ſaccharo locuti fuerunt, tanquam de re illis non probe cognita & explorata locuti fuere, vnde ſuccharum, mel, aut ſal in harundinibus concretũ dixerunt: nec ab re, quum in ipſis harundinibus non quidem fiſtuloſis, ſed ſucco plenis, magno æſtu, ſuccus foris attrahitur, & ibidem ac reſina, vel gummi, in ipſis harundinibus denſatur ac cõcreſcit, ſimilis omnino ſuccharo cando dicto, hodie arte parato, vel ſali dulci, vnde, multi illum ſalem Indicum appellabant: Nec tantum in India hoc euenire nouimus: ſed etiã hodie in inſulis Maderiæ, & ſancti Thomæ, ac Fortunatis, quas Canarias dictitant, in quibus ſicuti in nonnullis Italiæ locis, ac Aegypto, & noua terra Braſilio dicta, fertilis eſt prouẽtus, cuius modus conficiẽdi ac in turbinatas maſſas reddẽdi, nouus eſt, & antiquis plane ignotus: imò ſi verum fateri debemus, ſuccharum olim in perexigua reperiebatur copia, adeo vt illius vſus, parua aut nulla erat cura, vtcunq; tamen ſit, illius Varro meminit, iis carminibus.

Sal Indicus ſuccharum eſt.

Varro meminit ſucchari.

Indica, non magna nimis arbore, creſcit harundo,
Illius & lentis premitur radicibus humor,
Dulcis, cui nequeant ſucco contendere mella.

Floruit enim Varro Narbonenſis, Latinę linguæ peritus ante Dioſcoridem & Galenum, annis multis, qui iis carminibus adeo ſaccharum deſcribit, ac ſuis coloribus depingit, vt nihil amplius deſiderare queas. Illius quoq; Galenus noſter meminit, non ſolum libris Simplicium, ſed libro octauo Methodi medẽdi, capite quarto, vbi ſaccharum inter res febribus vt exceſsiue nõ calidas, conuenientes adnumerat, vt liquido cõſtet, antiquorum ſaccharum, noſtrum cõmune eſſe. Nec enim Manardus, aut Fuchſius, qui oppoſitum contẽdunt, audiendi ſunt: quum nullis aut momenti alicuius rationibus fulciãtur, nobiſcum autem Leonicenus agit atq; Curtius, aliiq; celebres viri, vt demũ concludere debeam, hoc ſaccharum Dioſcoridis noſtrum commune eſſe. Sed Dioſcoridis tẽpore, parua admodum extabat copia, ita vt Plinius libr. xij. cap. 8. dicat, ſuo tempore ad medicinæ vſum tantum ſtare: nunc vero illius magna eſt copia, & ad multos venit vſus, ganeæ præſertim,

Saccharũ antiquorũ

Manardus & Fuchſius errant.

quia

quia stomacho pergratũ sit,& pectori prosit, quod quanto albidius redditur, tanto magis caliditatis metas fugit. Saccharum vero quod ex insula sancti Thomæ affertur, officinæ rubrum appellant, caliditatis primum gradum non excedens,ex quo Venetiis albissimum,resinatum dictum,præcipue paratur.Porrò in sacchari cõfectura, mel liquidum & crassum quoddam remanet,quod remel dicitur,cuius magna copia ex insula Maderiæ, Anthuerpiam florentissimum emporiũ aduehitur, & ex eo non nisi placentulæ popularibus hominibus dicatæ conficiuntur. ***Remel quid.***

DE CERA.

Græcè, κηρός: *Latinè*, *Cera* : *Italicè*, *cera*, *Hispanicè*, *Ciera*, *Gallicè*, *Cire* : *Arabicè*, *hamaha*: *Germanicè*, Vvachss.

Enarratio LXXVIII.

CEra vt testatur Galenus septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, medium quodam modo tenet calfacientium, refrigerantium, humectantium,& desiccantium:habet vero quiddam etiam essentię crassæ atq; emplasticum, quamobrem aliorum medicamentorum materia existit: ipsa autem per se ex genere fuerit debiliter concoquentium, habet tamen quiddam digerentis, calidæq; potentiæ, quæ plurima melli inerat. ***Cera temperata est.***

DE PROPOLI.

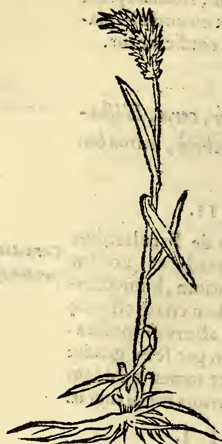
Græcè, πρόπολις: *Latinè*, *Propolis*: *Hispanicè*, *betun de colmena*, *Arabicè*, *Mum*: *Germanicè*, Vorstoss.

Enarratio LXXIX.

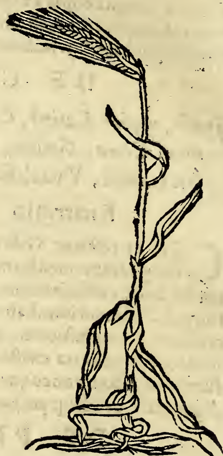
PRopolis fauorum stabilimentum, vt Plinio placet, est: quanquam Dioscorides & Varro, circa aluearum foramina, per quæ apes ingrediuntur, reperiri tradant: de qua Galenus libro octauo tam sæpe citato dixit: propolis modice quidem extergit,cæterum valide trahit: est enim essentia tenui, excalfacit porro ordine secundo completo, aut certe incipiente tertio. ***Propolis.***

DE TRITICO.

Græcè, πυρὸς: Latinè, triticum, frumentum: Hispanicè, trigo: Italicè, grano, formento: Gallicè, Blé, ou froment vel fourment: Arabicè, henca: Germanicè, Vveytzen.

Trimestre.

Triticum.

Enarratio LXXX.

Triticum.

TRiticum vt bonum dicatur, optime maturum sit oportet, contumax frangenti, plenum, graue, lucidum, splendidum, auri colorem fere referens, ex tali enim trium mensium ætate, farina fieri debet. Nam præstans triticum plus farinæ reddit: deterius vero minus. Porro farina recens calida est, vetus vero frigida, qua de causa mediæ ætatis eligenda est, ex qua panis quinq; genera, vt placet Galeno libro primo de alimentis, parantur. Omnium purissimus siligineus est, ex siligine, parte subtiliori

tiliori farinæ tritici factus: secundus autem panis similagineus dicitur, ex similagine paratus, farina tritici, non tam perfecte pura, quàm hodie è Græcia, ad nos Turcæ & Græci homines aduehunt, farinam scilicet granulosam, albissimam, arenæ similem, quam semolam vel similam vocant, quam Galenus dixit esse difficilis coctionis, ac obstructiones gignentis, vt libro quinto de Sanitate tuenda, vbi senum regimen describit, legere est: tertius panis, autopyros, cum ipsis furfuribus coctus & conflatus, ex toto tritico dicitur: quartus, sordidus ex multis furfuribus confectus: quintus, totus est furfuraceus, canibus tantum deseruiens. Vt autem panis optimus dicatur, opus est, sit bene fermentatus, bene subactus, optime pinsus, mediocriter salitus, ac iuste coctus, non est edendus calidus panis, quia æstuosus est, & capiti & ventriculo nocet: nec multorum dierum coctus, quia natiuam caliditatem humiditati naturali coniunctam deperditam habet, vt ex Hippocrate libro secundo de Diæta desumitur. Panes porrò caseo, aut butyro, lactéve confecti difficilis coctionis sunt, & in epate obstructiones parientes, cum oleo verò parati, sulphuri, vt Auerroi placet, similantur. Maza quoque oleo frixa, aut clibano, vel sub cineribus cocta, veluti quoque azymus panis, maximè obstruunt, & multum lædunt, melle tamen hæc comesta, ab noxiis suis temperantur, remittunturque, veluti ex farina triticea omnes paratæ placentæ, vt tradit Galenus libro quinto, de Sanitate tuenda, & primo de Alimentorum facultatibus, capite tertio. Triticum aqua coctum, difficilimè in stomacho coquitur, vt ex Galeni historia percipitur libro primo de Facultatibus alimentorum, capite septimo, qui fame vrgente cum duobus adolescentibus suis, semel in rure comedit. Est demum triticum, vt refert Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum calidum primo ordine, non tamen nec resiccare, nec refrigerare manifesto potest: habet verò etiam quiddam lentoris obstruentisque naturæ. Ex eo verò oleum ferramentis candentibus extrahitur ad multos vsus accommodatum, vt ex variis authoribus percipi potest. Non hic tamen

Panis quinque genera.

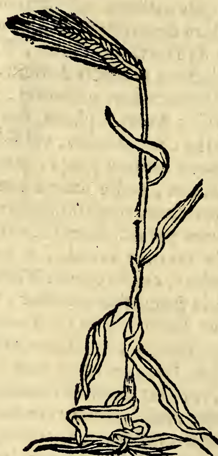
Tritici têperatura.

ſilentio prætereundus eſt panis diſſectus, & aqua lauatus, quem hodie ſuccharo reſperſum febricitantibus concedimus vt Galenus olim quoq; ſuis propinabat ægrotãtibus, quũ optimi ſit nutrimenti, vt ex curatione Sexti filij Antonini Imperatoris apud eundem Gale. lib. de Præcognitione percipitur, vt librum primum de Alimentis tam ſæpe repetitum ſileam, in quo illius abunde laudes deſcribit. De fermento vero Dioſcorides abunde diſſerit, & ea de cauſa de illo nihil quicquam agimus.

DE HORDEO.

Græcè, κριθὴ: *Latinè*, *hordeum*: *Hiſpanicè*, *ceuada*: *Italicè*, *orzo*: *Arabicè*, *Shair*: *Gallicè*, *orge*: *Germanicè*, Gerſten.

Enarratio LXXXI.

Hordeum.

HOrdei duplex ſpecies reperitur, altera communis, equis & iumentis in cibo deſeruiens: altera verò Gallis, & nonnullis Italię populis familiaris, granum ſcilicet habens ab ſpicæ paleis facilè explicabile, vnde ordeum mundum appellari meretur, Granum per omnia ferè grano tritici ſimile, ſed craſſius & albidius, ex quo ptiſanam olim pręparari crediderim, quum cibo idoneum ſit, & hodie quoq; ſorbitiunculæ ex eo febricitantibus conuenientes conficiantur. Vnde Manardus Ferrarienſis, hãc hordei differentiam parum aduertens, in totam ptiſanam, & hordei vſum, tanquam reprobum damnauit. Reuera tamen ex

iſto

isto hordeo mũdo à Galeno nudo dicto, ptisana ita valida & potens ac antiquorum ptisana parari possit, quę duplici modo conficitur, colata, & nõ colata: Non colata ptisana ea dicitur, quando hordeum totum probe decoctum, cum ipsa aqua manet: Colata verò, quando ab hordeo probe decocto, expressio fit, quam cremorem ptisanæ nonnulli quoq; appellant: quanquam Galeno succum ptisanæ eam aliquando appellare placuit: tametsi nõ ignorem aliquos, qui differentiam, inter ptisanam non colatam, & cremorem ptisanæ faciant. De ptisana verò Galenus libro de Euchymia & cacochymia ita tradit: Ptisana probe ex optimo hordeo confecta, inter cibaria omnia prorsus omni noxa caret: nutrit tamen quàm panis minus: de qua plura legito lib. de Ptisana Galeno inscripto, ac lib. de Ratione victus in morbis acutis. Humectat enim ipsa ptisana, vbi plurimũ intumuerit coctione longa vt refert Gal. lib. de Alimentis, cap. de hordeo, quod & de aqua hordei idem dicendum crediderim. Nam hordeum in exiccando & refrigerando primi est ordinis, habetq; pauxillum abstersionis, vt Hippocr. lib. ij. de Diæta non procul à principio tradit: At secundum se totum hordeum à paleis non purgatum, magis abstergit & purgat: decorticatum verò magis refrigerat, & aluum sistit. *Hordei temperatura.*

DE ZYTHO ET CVRMI.

Græcè, ζῦθος, κοῦρμι: Latinè, zythum, curmi, ceruisiæ genera: Gallicè, ceruoise, biere: Germ. Bier.

Enarratio LXXXII.

HAbet vnaquæq; regio, vini loco, suas sibi deputatas potiones. Nam Aegyptus olim vt testatur Plin. lib. xxij. vltimis verbis: zythum habebat, Cantabria verò ex pomis in hunc vsq; diẽ suam cæreã parat: Angli, Flandri, multi Germani, Boëmi, atq; Galli nonnulli ceruisiam parant ex hordeo & tritico lupulorum adiectis floribus, in aqua maceratis: aliquando simplicem, nonnunquam verò lauri baccis compositã. Est proculdubio ceruisia optimus potus, & febricitãtibus cõuenientissimus, præsertim simplex. Quia lupulus, quẽ Diosco. & Gal. prætererierunt, & salictarium, siue reptitiũ lupũ Plin. appellat, iecori maxime conuenit, & illius obstructiones curat, ex quo hodie syru- *Zithum. Cærea. Ceruisia.* ceruisia optimus potus febricitantibus

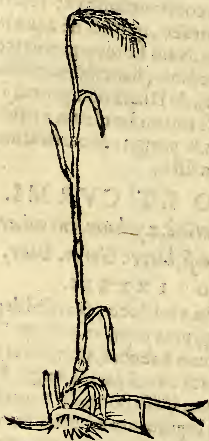
pus

pus in officinis instructioribus paratus habetur, veluti & aqua per campanam siue lambicum destillata. Nam herba ipsa vt paucis dicam, in vniuersa Germania, & Flādria, ac Anglia seritur, non nisi pro hac cōficienda ceruisia, quanquam sua sponte in topiariis passim proueniat, folio vitis aspero, allia, & vinum, fricato subolente: vnde herbam hanc calidam aliquantulum esse affirmarē, tametsi Ioan. Ruellius, natura frigidam, peramplo suo volumine, eam constituit: sed qua fulcitus methodo, ignoro. Huius enim stolonibus, ac asparagis in acetariis vtimur. Vocat autem herbam hanc Hispania luparum, Italia verò lupulum, & nonnunquàm, quia arboribus circūuertitur, verticem. At ebur, in zytho madens tractabile, & plicabile fieri, vt falsum prætermittimus.

DE ZEA.

Græcè, ζεία: Latinè, zea, semen, spelta: Longobardicè, alga: Arabicè, hais: Italicè, biada: Hispanicè, spelta: Gallicè, espeautre: Ger. Speltz *alij* dinckel.

Zea. Spelta.

Curmi.

Enarratio LXXXIII.

ZEa, quæ olim priuatim semen à Latinis dicebatur, hodie spelta appellatur, & eius duas dignoscimus species, equis & mulis in cibum venientes, de quibus legito caput 89. huius præsentis libri.

DE CRIMNO.

Græcè, κρίμνον: Latinè, crimnum, granum tritici, vel speltæ crasso modo tritum: Hispanicè, farina ator

tolada

colada, rolum: *Germanicè*, Griefs.

Enarratio LXXXIIII.

QVum enim triticũ, vel ſpelta, zea dicta, craſſo quodammodo moluntur pinſunturque farina reſultans crimnon dicitur, ex qua quondam Romani pultem parabant, & ea panis loco vſi fuere, vt refert Plinius libro decimo octauo capite octauo.

DE OLYRA.

Græcè, ὄλυρα: *Latinè, olyra*: *Hiſpanicè, centeno blanquo*: *Italicè, ſegala bianca*: *Gallicè, du ſeigle blanche*: *Germanicè*, Rocken vnd korn.

Enarratio LXXXV.

OLyra, ſemen eſt, in Orientalibus præcipuè regionibus naſcens, quod Hiſpani centenum, Itali verò ſegalam appellitant, quod ideo centenum Hiſpani nominant, quia ab vno grano centena enaſcuntur, hoc verò falſo quidam ſiliginem appellitãt, quum ſiligo puriſsimum optimumq; triticum ſit. Apud Plinium tamen, centenum hoc, ſiue ſecala, farrago dicitur, vt libro xvj. cap. 18. videri poteſt, nigrum omninò & aſpectu triſte. Nam olyra, dubio procul candidũ eſt, ex quo poſt triticeos panes, optimi conficiuntur, quibus ruſtici in Hiſpania, veluti nobiles ſeptentrionales cum butyro aluntur, à quibus tiphini panes, à tipha ſic dicti, parum differunt: qui, referente Galeno, calidi adhuc furni caliditatem retinentes, minime verò duri, trium quatuórve dierum, edendi ſunt. Eſt enim tipha ſemen in Aſia frequens, parum à zea differens, quod Aſiani ſua voce brizam vocant, vt dixit Galenus j. lib. de Facultatibus alimentorum, capit. decimotertio. Animaduertat tamen candidus lector, quòd tipha à typha differt, nam tipha ſemen de quo diximus eſt: typha verò iuncus quidam, de quo ſuo dicemus capite.

Olyra.

Farrago ſegala eſt.

Tipha à typha differt

DE ATHERA PVLTICVLA.

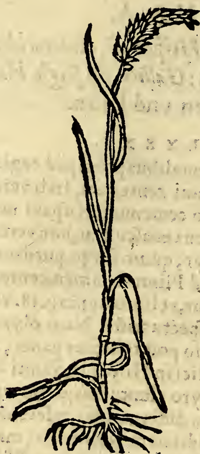
Græcè, ἀθήρα: *Latinè, athera*: *Hiſpanicè, papas*: *Germanicè*, Brey, Muos.

Enar

Enarratio LXXXVI.

Athera differt à crimno.

ATHERA, puls ex zea in tenuißimum pollinem sub mola redacta est, quam hodie quoque non solum ex spelta, sed tritici & milij farina, pro pueris & adultis, Germani & Lusitani cum lacte, vel melle parant. Differt enim crimnon ab athera, quod crimnõ ex non bene molita & pista farina paratur: athera vero ex subtilissima.

Tragus.

DE TRAGO.

Græcè, τράγος: *Latinè, tragus: Arabicè, Sult: Germanicè,* Hamelkorn.

Enarrat. LXXXVII.

TRAGUS, semen farri, aut zeæ persimile describitur, quod olim ex Orientali plaga aduectum erat, nunc verò eo caremus. Hippocrates porro lib. secundo de Diæta, tragũ cum olyra idem facit.

DE BROMO.

Græcè, βρῶμος: *Latinè, auena: Hispanicè, auena: auea: Italicè, Biada, vena: Gallicè, auoyne: Arabicè, Churtal: Germanicè,* Habern.

Enarratio LXXXVIII.

Auena.

AVENA, granum vulgatissimum est, iumentorum cibo deseruiens, ex cuius farina, Germanorum nonnulli pulticulam parant, quam muoss ab illis nominari,

capite

Auena.

capite de Athera diximus. Est enim semẽ hoc calidum, digerendi vim posſidẽs, id quod ex gustu patet, leuiter enim est acre, vnde & ex eo liquet, quòd phlegmonas induratas, & egilopas sanat. Est enim semen hoc, vt Hippocrati placet, natura frigidum, vt verò Galeno libro primo Alimentorũ calidum: Nam hæc de qua agimus auena, domestica est, & cultura elaborata: de syluestri verò, sua sponte in agro veniente, quarto libro, capite de ægilope, videndum est. *Galenus ab Hipp. discrepat.*

DE ORYZA.

Græcè, ὄρυζα: Latinè, oryza: Hispanicè, atroz: Italicè, riso: Gallicè, ris: Arabicè, ars & arzi: Germanicè, Reyſs.

Enarratio LXXXIX.

ORyza, in genere frumentaceo etiam adſcribitur, hominum non aſpernandum edulium, quo pro compeſcenda aluo paſsim vtimur.

DE CHONDRO ET FARRE.

Græcè, χόνδρος: Latinè, alica, altera ſpelta, far: Italicè, ſcandella, farro: Arabicè, chandaros.

Enarratio XC.

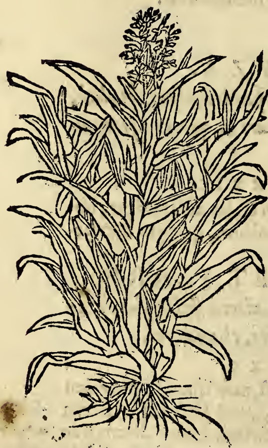
CHondrus, vagum nomen eſt, nam quandoque valentiſsimum ſignificat triticũ, quod Hiſpani triticum à Candia: Luſitani verò canorum: Itali autem album, ſiue caluiſium triticum appellant, ex quo panes albiſsimi hodie *Chondri, nomen vagum.*

die parantur, in quo significatu apud Galenum semper reperitur, pulticula verò ab hoc tritico parata alix vel chondrus appellatur. In alio verò significato chondrus reperitur, zeę id est speltę speciē quandā significans, quę in spica alas duas tantum habet, id est duos ordines, in quibus granum continet, qua de causa, dicoccum quasi duo habens grana vel duos ordines, à Dioscoride vocatur, quum tamen in hordeo quatuor comperiantur, hoc autem frugis & zeæ genus, ab Italis scandella dicitur, ex qua far paratur, quanquam ex Galeni chondro, far quoq; parari sciamus. Huius verò scandellæ pulticula halica appellatur. Olim granum hoc gypso siue creta conseruabatur, veluti hodie zinziber rubra terra, à qua quū pro cibo sumebatur, optime lauabatur, vt meminit Gal. li. j. Alimēt. cap. 6.

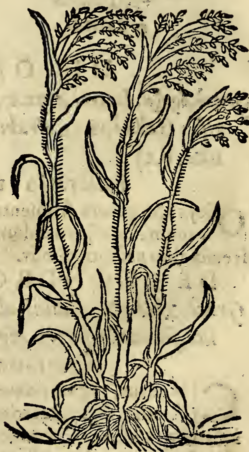
Alix quid

DE MILIO.

Græcè, κέγχρος: Latinè, milium: Hispa. milho miyo: Italicè, miglio: Arabicè, giaures: Gallicè, mil, ou, millet: Germanicè, Hirss.

Sorgi.

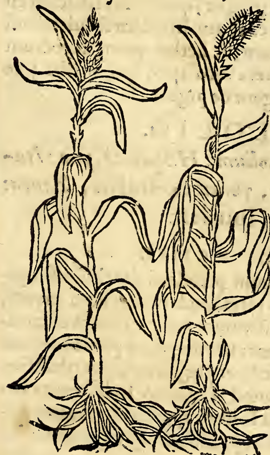
Milium.

Enarratio XCI.

Milium,vulgo notũ ſemen, quod foris impoſitum in ſacculis, colicis doloribus,idoneũ eſt remediũ, Verùm Galenus ipſum refrigerare primo ordine,tertio verò exiccare lib.7.fatetur: Poſteriores verò illi vires refrigerandi, in tertio gradu, ſiccandi verò in ſecundo aſsignarunt. At ex illius farina cũ lacte placentæ parãtur,quas ruſtici in victu tanquã Deorũ ambroſiam habẽt:non minus quoq; panes ex ea cũ melle conficiunt,quibus ruſtici præcipuè Portugalliç maxime oblectãtur,& eos ſua voce boroas appellitant. Cæterũ aliud milium craſſum eſt, figura & colore maliguetæ, ex quo Italiæ infima plebs panes conficit,& illud ſua voce,meleguã,vel ſorgũ,veluti Luſitani,milium zaburrũ vocant: vnde Ruellius hic taxandus venit,qui panicum apud Italos meleguam appellari dixit. *Milium.* *Ruellius fallitur.*

DE PANICO.

Græcè,ἔλυμος:Latinè,panicum:Hiſp.paniz,painſo: Italicè,panico: Arabicè, dochon: Gallicè,paniz: Ger. Heydenfenich,oder fenich.

Panicum.

Enarratio XCII.

IN Hiſpania,& vniuerſa Italia,panicum ſuauius quàm in Aſia prouenit,vt refert Gal.lib.j.de Facul.aliment.cap.151.& vt li.6.de Facul.ſimplic. medicam.ait,ex leguminum genere eſt, milio ſpecie ſimile, facultate certe pauci nutrimenti, & exſiccatoria,ſiſtit quoque nonnihil ventris fluxus,ceu ipſum etiam milium, ſi vero foris illinatur exſiccat atque refrigerat, At huius farinam, ad eoſdem vſus, ruſtici vſurpant,ad quos,milij. *Panicum.*

x DE

DE SESAMO.

Græcè, σήσαμον: Latinè, Sesamum: Hispan. Iorgilim, alegria: Italicè, Sisamo: Gallicè, Sisame, ou Iugliome, vel Iugioline: Arabicè, sensera.

Enarratio XCIII.

sesamum stomacho gratum.

NOn tam contemnẽdum Sesamum in cibo est, quàm hic à Dioscoride & Græcis describitur: quum re vera sesamum gratum stomacho esse percipiamus, abunde corpora pinguia efficiens: ex quo placentulæ sesamoides cum melle, non quidem crudo, vt Galeni tempore, sed discocto hodie conficiuntur, stomacho admodum gratæ. Ex eo verò oleum, apud Græcos & Turchas in maxima copia hodie paratur: in cibo secundum locum bonitatis post oleum oliuæ habens. Nascitur autẽ sesamum, vt propriis vidimus oculis in planta quadam tricubitalis altitudinis, caule quadrato, folio parietariæ sed ampliori, siliculis triquetris: in quibus semen obcluditur sesamum dictum, quod moderate calidum esse Galenus libr. viij. de Facult. simpl. medic. fatetur dicens: sesamon non parum in se continet viscosum & pingue, quare emplasticum est & emolliens, ac moderate calidum. Eiusdem facultatis est quod ex eo conficitur oleum, & herbæ quoq; decoctum similem vim obtinet, cætera vero apud ipsum libr. j. de Facul. alimen. cap. xxx. legere ne pigeat.

Oleum sesaminum.

DE LOLIO.

Græcè, αἶρα: Latinè, Lolium: Hispanicè, yoio: Italicè, Loglio, Gallicè, yuraie: Arabicè, Zeuen: Germanicè, Raden, Iuualch:

Enarratio XCIIII.

QVi mecum olim lolium pseudomelanthiũ esse opinabantur, omnino retrahendi sunt, quum revera, lolium granum perniciosissimum inter triticum & farraginem hordeúmve nascens, fit: non vero pseudomelanthium dictum, flosculus scilicet purpureus, segetibus frequens. Est igitur lolium, quod Hispani & Itali seruata voce, parum tamen corrupta Iolium appellant, granum scilicet farragini, secale dicto, persimile, quod quum anni

constit

constitutio parua, pluuiosa, & plus iusto humida est, multum innasci contingit, quinimo tunc triticum in lolium vertitur, vt Galeni pater agriculturæ, studiosior factus, adnotauit, vt de eo Galenus vltimo capite libri primi de Facul. alimen. memoriæ commendauit. Est enim lolium, vt eodem loco idem meminit, ingratissimum perniciosissimumq; hominibus, capitis grauedines, dolores, & vertigines faciens, imò homines ipsos furiosos, & cæcutientes reddens: Vnde & merito Aristoteles, in libro de Somno & Vigilia, inter ea quæ capitis grauedinem efficiunt, lolium adnumerat. Curandum igitur est, triticum optime à lolio purgetur, quum eius esu succorum prauitas maxima gignatur, à quibus tot tantaq; dicta mala oriuntur: eius tamen farina, ad curandas nomas, vetera vlcera, gangrænas, lichenes, strumas & lepras multum valet. Cæterum spica lolij, parum à phœnicis herbæ spica differt, & nisi quis exacte instructus in re herbaria fuerit, proculdubio inter vtranq; discrimē ponere nesciet. habet enim lolium, folia super spicam, phœnix vero non habet, calidum enim lolium est, in principio tertij ordinis excalfacientium, secundi vero extremo exiccantium, vt Galenum adnotasse legimus lib. vj. de Facul. simpl. medic.

Triticum in lolium vertitur.

Lolij farina.

Phœnix.

Lolium calidum in 3. siccum verò secūdo.

DE AMYLO.

Græcè, ἄμυλον: *Latinè, amylum*: *Hispanicè, Italicè, amido*: *Arabicè, nixe*: *Gallicè, & Hisp. amydon*: *Germanicè*, Ammelmel, amlung.

Enarratio XCV.

Amylon ex tritico fit, sic dictum quòd sine mola conficiatur, hodie verò indocte aromatarij amidum vocant, quod natura frigidum est: vt tradit Gal. lib. viij. simplicium, capite de tritico: Similem quoq; panibus lotis facultatem habet, vt ipsemet scribit lib. j. de Alimentorum facultatibus, ex eo verò & succharo, sauonea pectoris & pulmonis vitiis accommodatum medicamentum paratur. Nam amyli quoq; in re medica multus vsus est: miscetur enim maximo iuuamento clysteribus ad dysenterias & biliosos fluxus faciētibus, quia qualitatis expers est, & adstrictionis particeps.

Amylon.

DE FOENO GRAECO.

Græcè, τῆλις, βούκερως: Latinè, fœnogræcum, fœnum græcum: Hisp. alforuas, alholuas: Italicè. fien greco: Arabicè, olba: Gallicè, fœnigræc, ou senegre: Germanicè, Bocks horn, oder kuohorn.

CONSTANTINVS.

FOenumgræcum à Græcis authoribus, multis vocatur nominibus, dicitur τῆλις καὶ κάρφος καὶ αἰγόκερας καὶ βούκερας Theophrasto lib. iiij de historia plantarum Cap. 5. Necnon Galeno (tametsi Menetheus adnotarit hac voce etiam Anagallidem significari) Latinum etiam nomen habet, nam quia corniculi instar siliquatur, vocatur etiam à Columella libro vndecimo, siliqua. à Plinio vero lib. xxiiij. Cap. 8. in quo recenset Fœnigræci vtilitates in medicina, nominatur Silicia; cuius hæc verba: Nec Fœnogræco minor authoritas quod telin vocant, alij carphos. Aliqui buceras, alij ægoceras, quoniam corniculis semen est simile, nos Siliciam. quam idem author libr. xviij. Cap. 21. Sicuti & phaseolos, tradit occari tantum, non autem runcari.

Enarratio XCVI.

Fœnugræcum calidũ 2. ordine, siccum primo.

Fœnumgræcum.

FOenumgræcum, semen vulgatum est, in siliculis corniculatis, cuiusdam herbæ trifolio persimilis, nascens: quod referēte Galeno lib. viij. Simplicium, calidum est secundi ordinis, desiccat primo. Proinde feruētes phlegmonas irritat, acerbatq;: quæ verò minus sunt calidæ & magis duræ, eas digerendo curat. Verum admiscendũ est fœnogræcũ decoctionibus & medicamentis pectori conuenientibus, vt ex Gal. deprehēditur lib. j. de Facul. alimē. cap. 25.

DE

DE LINO.

Græcè, λίνον: *Latinè*, *linum*: *Vulgò*, *lino*: *Arabicè*, *bazarichichen*: *Gallicè*, *lin*: *Germanicè*, Flachs.

Enaratio XCVII.

Linum.

NOn opus eſt quicquam de lino dicamus, quum vbiq; vulgatiſsimum ſit, cuius ſemen ad eoſdem ferè vſus medicos vſurpatur, ad quos fœnugræcum deſeruit, eo tamen lini ſemen temperatius eſt, quum Hippocrate teſte, libro ſecundo de Diæta, comeſtum aluum ſiſtit, habet & quiddam frigefactoriũ. Quibus verbis Paulus ſubſcribit: Galenus tamen, in primo ordine quodammodo calidum, ac humiditatis & ſiccitatis medium tenens, libro ſeptimo ſimplicium collocat: At ex eo confectum oleum ad neruorum ægritudines multum valet. *Lini ſemen temperatè frigidũ eſt.*

DE CICERE.

Græcè, ὀρέβινθος: *Latinè*, *cicer*: *Hiſpanicè*, *grauancos*: *Italicè*, *cice*, *ceci*: *Arabicè*, *chemps*: *Gallicè*, *pois ciches*: *Germanicè*, Zyſern.

Enarratio XCVIII.

TRia hodie cicerum genera reperiuntur, alba, rubra, & nigra: Alba in victus vſu cæteris meliora ſunt: nigra verò & rubra, rei medicæ expetuntur, præſertim arietina, quæ nigra & parua ſunt, arietina dicta, quia ca- *Cicerũ tria genera.* *Arietinum cicer.*

Cicer.

put arietis figura referant. Ex ciceribus autem ſatius eſt ipſorũ ſuccum in aqua coctum bibere, vt cõſulit Galenus lib. j. de Facultat. alimen. cap. 22. & nos ipſi in praxim duximus: de quibus Galenus ſexto de Facultat. ſimplic. medicam. ita loquitur: Cicer legumẽ eſt flatuoſum, copioſi nutrimenti, aluo mouẽdæ habile, ciendæ vrinæ idoneum, lacti & ſemini generando aptum: prolicit verò & menſes: Cæterum quod arietinum dicitur, efficacius vrinã prouocat, cuius decoctum renũ calculos frangit: Reliquum erebinthorũ genus eadem vi pollet, puta attrahendi, digerendi, incidendi, extergendi, ſunt enim calidi & modice ſicci, participes item amaritatis: cuius vi & lienẽ & iecur, & renes expurgant, pſoraſq; & lepras & lichenes extergunt, tum parotidas, & teſtes induratos diſcutiũt, tum vlcera maligna cum melle ſanant. Viridia nanq; cicera, ab effrenatis pueris, & guloſis hominibus vbiq; hodie comeduntur, quæ excrementoſum alimentum, & humidum præbent, non minus frixa ſale, vt tempore Galeni quoque ac fabæ parantur: quæ licet flatum deponant, concoctu tamen ſunt difficillima, & ſucci craſsi alimentum corpori exhibent, vt de aliis omnibus latius Galen. libro primo de Alimen. facultatibus capite nono differit.

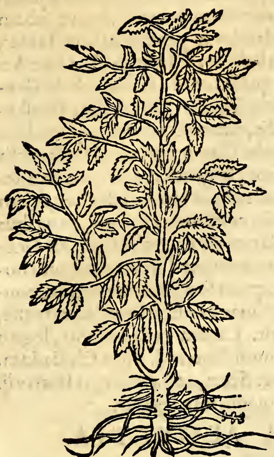
Cicerum vires.

Cicer viride.

DE FABIS.

Græcè, κύαμ☉ : *Latinè*, *faba* : *Vulgò*, *faua* : *Gallicè*, *febue* : *Arabicè*, *Bachale* : *Germanicè*, Bonen.

Enarratio XCIX.

Faba.

Κύαμος, faba oblonga, aliquantulũ plana, compressaq; facie, in siliquis, nunc ternæ quaternæq; nascuntur, nigro vmbilico, seu oculo, ita magnæ, vt duæ drachmã vnam pendãt, qua ratione, nostratem fabam, diuersam ab antiquorum faba esse certo crediderim: & primo quòd ita res se habeat, mõstratur, quia antiquorũ fabę, non latæ, planæ, aut oblongæ sunt, imò potius rotundę ac admodũ paruæ, quod ex Galeno elicitur lib.j. de Facultat. aliment. capite de aphaca & vitia, vbi inquit: Horum seminum figura non rotunda veluti fabarũ, sed aliquantulum latiuscula similiter lenti, ex qua comparatione similitudinéve facta, satis percipitur, fabas antiquorum, rotundas paruasque esse. Item Galenus lib.xj. de Facult. simpli. medic. oniscos, multipedes vermes, etiam cyamos, id est fabas appellari tradit, hac tantum de causa, quia dum contrahuntur, fabarum figurã imitantur: nunc verò easdem bestiolas in rotundissimas pilulas conuolui experientia indicat, cui subscripsit Scribonius Largus, ac Paulus lib. vij. suæ medicinæ, quum dicat: onisci vermes in humidis locis agunt, & tacti in orbem se conduplicant: iis Dioscoridis verba suffragantur capite de iunipero, in quo illius semina rotunda, fabis comparare videtur. Præterea describunt authores caput, cui titulus est, si faba, vel aliud quippiam rotundum in aures ceciderit. Quibus omnibus satis conuincitur, quòd antiquorũ faba exigua rotundaq; sit. Accedũt quoque dictis, quod libello Galeno inscripto,

Antiquorũ faba exigua & rotunda erat.

Obolus quid.

de ponderibus & menſuris, legimus, in Aegypto cyamo obolus ſemis, id eſt, Aegyptia faba ſemi obolum pōderis habet. At obolus drachmæ ſexta pars eſt, ita vt fabam Aegyptiam duodecimā drachmæ partem habere ſtatuat, quum ſemioboli pondus habeat, ſed quum faba hæc Aegyptia multò maior ſit, quàm hæc à Dioſcoride & Græcorum nonnullis deſcripta, ſequitur fabam hanc Dioſcoridis admodum paruā eſſe, quum ſemiobolum nondum ponderare tradat. Sed quòd faba Aegyptia, Dioſcoridis hac deſcripta faba ſit maior, ſequentis capitis verba atteſtantur, quæ ita habēt: comeditur viridis faba hæc, etiam nigreſcit ſiccata, maiorq; communi faba eſt, ex quibus verbis luce meridiana clarius patet, quòd fabæ hæ Græcorum, multum à noſtratibus ſunt differentes, quum noſtrates, non tam obolum, quàm ſemi drachmam ferè ponderent, quare antiquorū fabas à noſtratibus diuerſas eſſe, nemo deinceps dubitabit. Cætera verò de fabis, legito apud Galenum, & Eraſmum Roterod. libro Chiliadum. Sunt enim fabæ frigidæ & ſiccæ, ac flatuoſæ, vt libro vij. de facult. ſimpli. medicamentorum legitur.

DE FABA AEGYPTIA.

Græcè, κύαμος αἰγύπτιος: Latinè, Faba Aegyptia: Hiſpanicè, inhame: Italicè, faba de Egitto.

Enarratio centeſimi capitis.

Faba Aegiptia inhame eſt.

RECte admodum tradit Dioſcorides Aegyptiæ fabæ radicem, olim homines comedere, quum hodie ſciamus, ea, multo plures quàm tritico aut fruge altera ali. Nam innumeri ferè dixerim Aethiopum populi, Nigritarumq; ampliſsima regio, hanc radicem in cibo, panis loco, tantum habent, quam ſua voce, inhame vocant, radicem albam, quam meliorem dicunt: ruffam verò minus bonam, brachialis craſsitudinis, magnitudinis verò vulgarium raporum: quam crudam, & ſub cineribus coctam, aut aqua elixam, per ſe vel cum oryza mandunt: Nec enim in Aethiopia tantum, aut Aegypto, vbi colocaſium appellatur, radix hæc inuenitur, ſed in Luſitania, præcipuè apud Salatium, oppidum Setubalum hodie dictum, vbi in lacubus nonnullis perbelle creſcit, Dioſcori-

dis

dis historiæ in vniuersum respōdens: nec minus Venetiis faba hæc Aegyptia, in nonnullis amœnissimis hortis sata cernitur, folio peramplo, nenupharino æquali, quod Ioannes Falconerius Anglus, vir doctus, & simpliciū medicamentorum diligentissimus inuestigator, mihi & doctissimo Brasauolæ tanquam rem raram Ferrariæ monstrauit. Nos verò vt verum dicamus, millies hanc comedimus radicem, & illam quidem sub cineribus coctā, cuius sapor, castanearum sapori respōdet. Nam alimentum penitus humidum radix hæc præbet, non minus ac radices aliæ, quæ ex insulis Capiuiridis afferuntur, batatæ dictæ: quibus quoq; populi illi, loco panis vtuntur, & eas Olyssipponenses frequentissimè habent, & in victu pro delitiis sumunt. Prætereo alias plures apud insulam Maderię nascentes radices quæ inter res nouiter inuentas adnumerari debent, de quibus volumen amplum confici possit. *Batata radix.*

DE LENTIBVS.

Græcè, φακὸς: Latinè, lens: Hisp. lēteyas: Ital. lentichie: Arab. hades: Gallicè, lentilles: Ger. Linsen.

Enarratio CI.

ΦΑΚΟΣ, lens est, legumen vulgò notum, quòd comeditur & in cibi vsum hominibus venit: Cæterum dissentionem inter Dioscoridis interpretes habitam, prætermissam facimus, quum quidam, lentē cum suo cortice in cibo sumptam aluum cohibere tradat: Alter verò, potius eam emollire fateatur: cùm reuera Galeno, ac Paulo, imò & Plinio adhærentes, fatendum est, lentem secundum sui totū, corpus adstringere, sed in præsenti mirari satis non possum, medicorum tam stupidam credulitatem (ne vecordem cæcitatem dicam) eorum præcipuè qui lentes ægrotis, maximo, vt dicunt, porrigunt iuuamento, quum reuera, vt Antiquis placet, maximè obsint, & sæua secum afferant symptomata: Sed quòd ita sit, nemo est qui ignorat, quum omnes ferme nostri seculi medici id maximè conentur, vt omnibus ægrotantibus, tertiana, quartana, scotomia, vertigine, ac cephalalgio, veluti aliis morbis, inter quos pleuritim nominare est, lentes, tanquam præstantissimas ac boni succi, in victus ratione, dent: quòd

quantum errent,ac cōtra rationem agant,primo veterum testimoniis:deinde ratione vna aut altera demōstrabimus. Ne tamen Andabatarum more incedamus:sciant qui hęc legerint, si modo quis legerit,errorem, & malam consuetudinem istam, ex quibusdā male versis ac traductis Auicennæ verbis, Fendecima libri tertij, de Cura pleuritidis, effluxisse, quæ sic habent: Et maximi quidem erroris est, in potu tribuere infrigidantia vehementia, nisi in factis excolora, & non dentur in potu infrigidantia styptica,& cibi eorum sint sicut lentes,cum acetositate, & similibus. Hæc Auicennæ verba,quæ vt non solum,reliquis in ægritudinibus ansam, medici lentes concederent,sed etiam in pleuritide dederunt: quibus simul Rasis verba annectere possumus, libro ad regem Almansorem nono, capite de Cephalgia, id est capitis dolore, qui tapsil siue taxil ibi concedit. Est autem taxil, ipso Rasi teste libro suorum Synonymorum, cibus qui de lentibus coctis fit, quibus quoq; addere possumus sexcentorum aliorum Arabum confirmationes quorum authoritatibus fulciti hoc tempore practici, præcipuè Hispaniæ, omnibus ægrotantibus lentes dare nituntur: Sed quàm male agant,ac contra rationem operentur,indicemus, & primo,occurrit Galenus commentario primo, de Ratione victus in morbis acutis,enarratione decima octaua,cuius verba ita habent: Lens siquidem, & milium, & fœnogræcum tanquam medicamenta ob quosdā ventris morbos exhibentur, & non tanquam nutritura cibaria, hæc Galenus. Quibus percipitur, quòd lentes inter cibaria non reponuntur, ac inde nullatenus pro victus ratione ægrotis dandas fore concludendum est, quod sane Galenus diligens, quanquam ibidem non exposuit, alibi tamen non siluit, quin imo non minorem in hac re legem sanxiuit, illa Platonis, lib. ix. de Legibus,quæ habet,medici qui curantes sponte occiderint, morte plectantur. locus autem Galeni est,commentario citato, enarratione vero vigesima septima, vbi ni fallor suadet, monetq; capitali pœna,ne lētibus quisq; vtatur,sed præcipuè in pleuritico morbo, in quo & Auicenna eiusq; sequaces vnanimiter maximè laudant. Galeni igitur hæc sunt verba: Qui lenticulam ex aceto confectam pleuritico in ea morbi declinatione,quæ nihil aliud quàm

Taxil quid.

Medici lentibus in pleuritide vti non debent.

quàm coctorum expuitionẽ desideraret, exhibuit: is non immerito languenti ipsi qui sequẽte nocte suffocatus est, mortis occasionem dedisse est visus, imo lenticulam nemo qui mentis compos fuerit dederit. Hactenus Galenus, qui clarissime inquit, nullum medicum rationis participem esse qui lentibus alat ægrotantes pleuritide affectos: quòd si quis vero ita amusos, & irrationalis, declinante iam morbo, ægrotanti eas dederit, & sequenti die obierit, talem medicum mortis causam esse, tanquam legem adscribit, vt inde iudices, & recuperatores, damnum illatæ mortis vindicarent, sed hæc multo clarius Vetus traductio indicat, quæ sic habet: & medicus etiam qui dat infirmo, qui habet pleuresim, postquam declinat eius ægritudo declinatione completa, ita vt indigeat non aliqua rerum, excepto sputo illorum humorum qui digesti sunt cum sputo, lentes frigidas factas cum aceto, necessario putatur de eo, quia ipse est causa mortis eius, propterea quòd suffocatur in nocte secunda: Verumtamen, tu non inuenies aliquem ex iis quibus est ratio, qui lentibus cibet infirmos. Hactenus vetus traductio, quę vniuersalius quàm noua loqui videtur, nec sane immerito hæc à Galeno prodita sunt, quum lentes omnino pessimi sint nutrimenti, ac multarum affectionum causę primariæ, vt Dioscoridis præsentia verba indicant, quæ ita habent: Lens hebetat oculorum aciem, si eius multus est cibus, ægre eadem concoquitur, stomacho nocet, stomachum & intestina inflat, aluum cum suo cortice in cibo sumpta compescit, adstringẽdi vis & natura ei est, ideoq; aluum sistit, cortice suo denudata diligenterque elixa, & prima in coquendo diffusa aqua. Aluum enim soluit primum eius decoctum: grauia etiam & tumultuosa insomnia lens facit, neruis, pulmonibus, & capiti inimica, felicior illi contra alui fluores sua vis est, Hæc inter multa Dioscoridis. Quibus Galenus libro primo alimentorum, & octauo de Facul. simpl. medic. subscripsit, qui iis in locis lentibus, adstrictoriam vim tanquam præcipuam tribuit, à quo nec Paulus dissidet, imo Auicenna ea omnia dicta confirmat, dicens lib. ij. sui Canonis: lens est inflatiua, & composita ex virtute constrictiua & abstersiua, & facit videre somnia mala, & stypticitas eius corticis est plurima,

Lentiũ natura.

Auicenna.

ma, & in ipsa tota est inflatio plurima, & inspissat sanguinem, vt non currat in venis, & ipsa minorat vrinam & menstrua propter illud, & generatur ex ea humor melancholicus, & ægritudines melancholicæ, & fortasis res hordei est ei contraria. Rasis præterea libr. iij. ad Almansorem cap. ij. non procul à dictis, inquit, lenticulæ frigidæ sunt & siccæ, & sanguinem generant melancholicum, corpusq; desiccant, sperma quoque destruunt, atq; sanguinem sedant, cuius quoq; extinguunt caliditatem, infrigidant enim, atq; oculorum tenebrositatem & melancholicas ægritudines efficiunt: præsertim quum aliquis in comestione eis frequenter vtitur, quod & in Aphorismis, vt verum, veluti multis aliis in locis, repetere voluit. Si igitur à lentibus tales oriuntur affectus, vt omnes fatentur, proculdubio earum vsus reprobus iudicandus est. Nam earum præcipuum iuuamentum, sanguinem condensare est, vt omnes ipsis vtẽtes, pro victus ratione ægrotantium fatentur: Nocumenta vero quàm plurima dicta sunt, quare non mentis compos medicus cum Galeno dicendus est ille, qui propter vnum, tam multa obnoxia ac sæua accidentia inducere ægrotis veritus non est, præsertim quum eius intentio reliquis non ita pessimis medicamentis, aut cibariis perfici posset: sed age, illas nullius, in medico vsu, commodi esse, indicemus, & primo prẹter tam multa quæ habent incommoda, pauca hæc attestantur, ægrè concoquuntur, prægrauant stomachum, difficillimum reddunt ventris officium, grauia & tumultuosa insomnia faciunt, quorum quodlibet ægrotis superueniens, maximum est malum, & ægrum ad vitæ periculum trahens. Non me præteriit tamen, hac in re nonnullos extare, qui lentium substantia ægrotos non ali, sed earum decocto tantum asserant, qui mea sententia, non minore errore quàm cæteri comprehenduntur: Nam vt cætera mala lentibus omnes tribuunt, sic earum decoctum primum, aluum proritare fatentur: qua ratione, reliqui earum iure siue decocto tantum vtantur, non vero substantia, suadent: sed revera à ratione quàm maxime distrahuntur hi, quum & si earum decoctum ventrem subducendi vim habeat, non ea tamen de causa, vt rem bonam ægrotis propinare debent. Iure enim censendum est, quum lentes

Rasis.

tes pessimæ sint, earum quoq; decoctum pessimum esse, præsertim hodie, quum & si decocto earum ægri tantum vtantur, lentibus ipsis reiectis, quod difficile fieri est: ipsarum tamen cortices à decocto inseparabiles sunt, qui lentium corporibus peiores sunt, vt testatur Hippocrates, lib. iiij. de Ratione victus in morbis acutis, quum dicat: lens adstringit, atq; turbationem facit, si non detracto cortice ingeratur: cuius verba enarrans Galenus, ibidem ita inquit: Vocem hanc ἄμαδον turbationem quandam, & veluti pugnam quæ in ventre ex discrepantibus facultate cibariis oritur, significare dixi, quomodo & nunc significat, si cũ cortice adsumatur, vt pote quæ quàm caro ipsius longe coctu difficilior existat. Hæc Galenus. Quibus satis monstratur, lentium cortices, qui cum decocto eueniunt, lentium ipsarum corporibus peiores esse, atq; inde ipsorum decoctum, propter corticum admixtionem malum proculdubio censendum est. Dictis adde, quòd licet cortices decocto non misceantur, non eo tamen vti debemus, quum olim si lentium vllus erat vsus, præparabantur tamen oleo, garo, satureia, vel pulegio admixto, quod sane hisce temporibus minime fit, vel saltem alijs ipsas commiscebant eduliis, vt ptisanæ, illis contrariam facultatem habenti: ex quorum commixtione, quoddam præstãtissimum edulium componebatur, quod Græci sua voce φακοπτισάνην vocant, vel potius betis adiungebantur, vt Heraclites Tarentinus consueuit, qui mixtum inde resultans, τευτλοφάκην appellare consuebat. Quum igitur iis temporibus, nullo horum modorum, lentes præparentur, sanum consilium esse crederem, si ipsis nequaquam vteremur: quum per se sumptæ, malæ sint, imò omnino interdicendæ, vti fabæ inter Pythagoricos. Prædictis Hippocratis verba astipulantur libro de Ratione victus in morbis acutis, quum dicat, legumina omnia flatuosa sunt, & cruda, vbi ea omnia seu suam singulã malignitatem habentia, penitus à consortio bonorum ciborum eliminantur. Cui sententiæ Cornelius Celsus libr. ij. suæ medicinæ apertissime subscribit: quare nullatenus lentes esse dandas manifeste percipitur, atque id magis, quum quoq; illud sit notum ex Epidemiarũ libro, quàm malè id successerit iis qui in æno legumina esitarũt, quod

etiam

etiam Galenus repetit lib.iij.Aphorismorum, aphorismo decimo septimo: quibus perpendere debemus, omnino noxium esse ægrotos ipsis leguminibus alere, inter quæ lentes præcipuè adnumerare est, quas non immeritò Iudæi tanquam funebre edulium, in cibo, luctus tempore accipiunt. Præterea cibi illi qui non conueniunt sanis, minus conueniunt ægrotis quatenus cibi sunt, sed nulla legumina quatenus cibi rationem subeunt, sunt sanis conducentia, vt ex Auicenna percipitur, cap.de eo quod comeditur & bibitur: & Hippocrate, vltimis verbis libri de affectionibus, quæ habent: cibaria & potus & obsonia excepto pane, & maza, & carnibus, & piscibus, & vino, & aqua, reliqua omnia tenues ac debiles vtilitates exhibent ad augmentum, & ad robur, & ad sanitatem, tenuia item ac debilia mala ab ipsis fiunt: sequitur quod nec ægrotis danda sunt. Iis adde præcipuè lentes quum Galeno authore libro secundo de Locis affectis capite sexto, leguminum omnium maximè lentes inter melancholicos cibos numerantur. Animaduertant igitur, qui libros de Victus ratione febricitantium, inscribunt, in quibus lentes laudant, quanto deprehensi sint errore, præcipuè Brudus Lusitanus, qui etsi sæpe à me de hac re monitus fuerit, nunquam tamen à prauo errore & inueterato se abstinere & retrahere voluit, forsan patris sui secutus opinionem, qui Arabum maximus erat asecla, nomine Dionysius, qui olim cum Brisoto Gallo, de pleuritide longos habuit sermones. De qua re extant vtriusq; Apologiæ. Cæterum si quis nobis opponat Paulum & alios Græcos viros, lentes ægrotantibus dare, id verum esse fatemur, quum eas tanquam repercussorium medicamen concedunt, vt capite de dolore capitis prouenien te ex vini nimio potu legitur, veluti pro exiccandis corporum humiditatibus, & sanguine condensando, illis Galenus & Hippocrates vtuntur. Vt receptui igitur canamus, firmiter asseueramus, lentibus nullatenus in victus vsu vtendum esse, quum atrabiliosæ sunt, vitiosum ac pessimũ succum gignentes, vt ex dictis luce meridiana clarius percipitur. Nec enim candide lector, te moueat Auicennæ authoritas à nobis allegata, quum proculdubio nobiscum agit, & ad Galeni mentem, à lentibus

Lens funebre edulium est.

Brudus Lusitanus.

& rebus

& rebus ſtypticis in pleuritide abſtinẽdum eſſe ſuadet, ita enim Bellunenſis lectio habet, & maximi quidem erroris eſt, in potu tribuere infrigidantia, vehementia, niſi in factis ex cholera, & dare in potu infrigidantia ſtyptica, aut dare eis in cibo lentes cum aceto, & ſimilibus. Hæc enim Auicennæ verba, ſic à lentibus pleuriticũ abſtemium eſſe mandant, vt nihil clarius dici, aut excogitari poſsit, vt olim Doctor Alteretus præceptor meus nunquam pœnitendus, Salmanticæ, primus, viua voce detexit.

DE PHASEOLO.

Græcè, φασίολος: *Latinè*, *phaſiolus*, *phaſeolus*, *dolichus*, *lobus*, *eruilia*: *Hiſpanicè*, *eruiyas fauas*, *eruilhas fauas*: *Italicè*, *rouiglione grandi*: *Gallicè*, *phaſeoles*.

Enarratio CII.

Phaſioli.

PHaſeolus ſiue phaſiolus, quadruplici ſyllaba ſcriptus, magna & non vulgaris eruilia eſt, magnam dico, ad differentiã alterius paruæ, & communioris eruiliæ, quam Galenus ochron appellat. Hæc igitur de qua agimus eruilia, à Theophraſto dolichus vocatur, quæ Galeni tempore, phaſeolus vel lobus appellabatur, quam vocẽ vel hodie adhuc Luſitani noſtri, maximi Græcanicarũ vocũ ſeruatores, incorruptam ſeruarũt, vocantes vtiq; eruiliam hanc, eruiliam fabam: nam quum fabã ſuperaddunt, ſiliquam magnã vel vaginam, qua eruiliũ iſtud grana ſua occluſa habet, ob quam *Phaſeolus eruilia.*

quoq;

quoq; olim lobos appellari meruit, intelligũt, vnde Theodorus Gaza optimè admodum (vt mea fert opinio) hanc siliquam vertit, tametsi alteri quoq; legumini vox hæc conueniat. Crescit enim eruilia hæc ita procere, vt ex ea & tentoria, & scenæ ac tabernacula recte cooperiri possint, cuius siliquæ videtur magnæ, oblongæ, splendentes, & minime pilosæ: Communis vero eruilia parum propagatur, serpitve, cuius siliquæ semidigitales sunt crassæ & hirsutæ, quas Galenus, vt dixi, lib.j. de Facul. alimen. cap.28. ochron appellat, & de illis Hippocrates, libro de Diæta secundo, mentionẽ facit. Nam phaselus tribus syllabis inscriptus apud Dioscoridem smilax hortensis est, hodie phaselus nominatus.

Ochron er uilia vulgaris.

DE OROBO.

Græcè, ὄροβ☉· : *Latinè*, *Orobus*, *eruum* : *Hispanicè*, *Ieruos*, *hiezgos*, *cizylaon*, *eruilhaqua* : *Italicè*, *Mocho* : *Gallicè*, *ers* : *Arabicè*, *Kersene* : *Germanicè*, Vvicken, Eruen.

Enarratio CIII.

Eruum.

OROBUM verũ pauci dignoscunt, quũ plerique eius loco eruiliam accipiunt, non sine ingenti tamen errore, etenim vero multi hodie album dant, albo, & rubro: nam album in eius paranda farina Dioscorides eligendum suadet, Galenus vero rubrũ potius desiderat, quum potentius albo sit, vt libr.j. de Facul. alimẽ. legitur, & de illius viribus octauo de Facul. simpl. medi. ita quoq; tradit: Desiccat quidem excessu secundo intenso, calfacit vero

Eruum rubrum eligẽdum.
Erui temperatura.

vero primo: porro quatenus amaritatis est particeps, eatenus incidit, extergit, atq; obstructiones expedit. Cæterũ si sumatur copiose, sanguinem per vrinas euocat.

DE LVPINIS.

Græcè, θέρμ@: *Latinè*, *Lupinus*: *Hispanicè*, *Entra muces*, *entra mocos*: *Italicè*, *Lupini*: *Gallicè*, *Lupin*: *Arabicè*, *Arinus*: *Germ.* Feigbon.

Enarratio CIIII.

Lupini.

LVpini vbique sati, prospere crescunt, qui circa triticum, & segetes, seruntur, vt terram nidorosam, ad se, tanquam proportionatum nutrimentũ trahant. Sunt enim vt tradit Hippocrates libro de Diæta secundo, natura robusti & calidi, verum per præparationẽ leuiores ac frigidiores fiũt & aluo secedunt. Galenus porro de lupinis ita tradit: Lupini dura ac terrestris est substãtia, quocirca ipse concoctu sit difficilis, succumq; crassum gignat est necesse, ex quo nõ probe invenis confecto crudus proprie appellatus succus aceruatur. Hęc de amaris. De dulcibus vero ita subdit. Cęterũ, quum inter parandũ quicquid habuit amaritudinis deponat, τοῖς ἀποίοις, id est, qualitatis quæ sensu deprehendatur expertibus, similis euadit: par igitur est ipsum neq; ad deiectionẽ, neq; vt adstringentia, ad fluentis ventris cohibitionẽ esse accommodatũ, & tarde descendere & difficulter deiici, ac pertransire, &c. Huius vero farina in officinis parata habetur, quę exterius vmbilico admota aliis admixta rebus,

Lupini calidi.

Lupini dulces.

puerorum vermes interficit. Cæterum, in deſcriptione ſyrupi de cichorea legitur, Lupinorum, loco, vt arbitror, lupulorum, tametſi lupini in eo ſyrupo merito iniici poſſint, quia extergendi digerendiq; ac iecur & lienem expurgandi vires poſsideant.

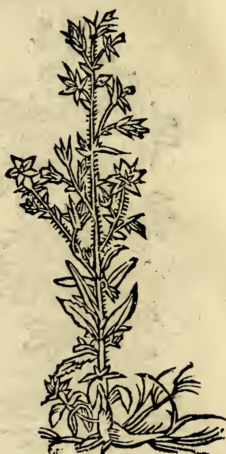
Syrupus de cichorea examinatur.

DE RAPIS.

Græcè, γογγύλη: Latinè, rapum, rapa: Hiſpanicè, nabos: Italicè, rape: Arab. ſelgen: Gallicè, naueau: Theutonicè, rape, Ruoben.

Rapum ſatiuum.

Rapum ſylueſtre.

Enarratio CV.

Rapa.

SVnt eſui communiſsima rapa, quorum oblonga quædam ſunt, alia verò rotunda, alia alba, alia verò rubra, & ex illis quædam parua, nonnulla verò ingentis magnitudinis, vt ſingula. 50. & 60. pendeant libras, vt apud Sabaudienſes cõſpicitur, & Luſitanos, in oppido Sabugalio dicto: Nam apud Hiſpanos parua quædam oblonga reperiuntur, non niſi tenera, optima, & guſtui perquã grata, quæ à loco vbi naſcuntur, beyarana appellantur, quibus

Rapa beyarana.

Ferrar

Ferrarienſia non cedunt figura, colore, & ſapore, ac coctura. Rapa craſſum & flatuoſum generant nutrimentum, cocta verò præſertim cum carnibus non aſpernenda ſunt, quum optimum gignant ſanguinē, & venerem incitent; atq; vt nonnulli opinantur, viſum acuant. De quibus Gal. lib. vj. de Facul. ſimpl. medi. ita tradit: Gongylidis ſemen venerē excitat, vtpote ſpiritum flatuoſum procreans: Sic & radix coctu difficilis eſt, inflatq; & ſemen generat. Hæc Galen. Sylueſtre vero rapum apud Hiſpanos in aruis naſcitur, quod Itali non contēnenda cura in hortis ſerunt, & eum omnes cōmuni voce raponeolum ſiue ripancum appellant, alij verò locuſtam, vt alibi quoq; meminimus, ex quo acetarium non aſpernendum parant.

Raparum natura.

Sylueſtre rapum raponeolus eſt.

DE NAPO.

Græcè, βουνιὰς: Latinè, napum: Hiſpanicè, nabicas: Italicè, nagoni: Gallicè, nauet: Germanicè, Steckruoben.

Napum.

Radix.

Enarratio CVI.

Napus bunias. EST enim napum bunias dictum, raporum species, cuius semen antidotis contra venenum miscetur: animaduertat tamen diligens lector, quòd bunias napum, à bunio napo differt, de quo lib. iiij. sermo habendus est.

DE RAPHANO.

Græcè, ῥάφανος: *Latinè, raphanus, radicula*: *Hispanicè, rauano*: *Italicè, rauanello, radice*: *Gallicè, raue, ou rayfort*: *Germanicè*, Rettich.

Raphanus.

Raphanus syluestris.

Enarratio CVII.

Raphanus radicula dicitur. RAphanum Columella radiculam appellat oleris vulgatissimum genus, quo ad ciborum prouocandam appetentiam, & vrinam promouendam vtimur, herba caule vno arboreo ferè vt in ruta conspicitur, assurgens; quare multorum Græci, δενδρολάχανον, quasi olus arborescens nominant, Nec gaza Theophrasti interpres aliter vertit. Huius prætereà tria Plinius memorauit genera, leue,

leue, crispum, & campestre. Dioscorides quoque simul trium mentionem facit, hortulani, syluestris, atq; alterius apios dicti, de quo in sequentibus sermonem habebimus. Porro hortulani seminis decocto, plerunq; Galeni consilio, ad prorritandum vomitum vtimur. Nam supremi raphani cortices, cibum in stomacho, vt aiunt coquere adiuuat, secus verò illius medullaris pars, quum terrestris & difficilis concoctionis sit: Si quid tamen in se caliditatis habet, id à corticibus traxisse credendum est. Verum Radicula vt tradit Galenus lib. viij. de Facul. simpl. medica. tertio gradu excalfacit, secundo vero desiccat, & vt lib. ij. de Facultatibus alimentorum legitur, eius radix ex iis est quibus assidue vescimur: estq; obsonium magis quàm alimentum nimirum quæ & ipsa cum manifesta calefactione attenuandi facultatem sortitur: nam qualitas acris in ipsa superat, sed caulis eius elixus magis nutrit quàm cruda radicula: paucissimum tamen & ipse alimentum præstat. Mirari autẽ subit eos medicos & idiotas, qui non sine multorum incommodo, post cœnam, crudas eas esitandas tradunt. Hæc Galenus, qui Dioscoridi in præsenti omnino contradicit, quum eos taxet medicos, atq; idiotas, qui post cœnam coctionis iuuandæ gratia, crudas radiculas esitant, quum potius in principio cœnæ comedendæ sint, quæ verba vt nostis in vniuersum Dioscoridi contradicunt, quũ Dioscorides ex illis est, qui post cœnam, radiculas comedendas esse tradũt, quem sequitur quoq; Alexander Trallianus, pro quibus conciliandis authoribus, dicimus. Si ventriculus calidus sit, & facile fluat, nec ad flatum gignendum aptus sit, tunc radiculas in initio cœnæ esitare bonum esse: Si vero contrà, post cœnam satius esse. Hanc vero nostram conciliationem Simoni Sethi, vt verum dicamus, acceptam referimus. Syluestris porro radicula, in aruis & campestribus nascitur, à satiua non multum ab similis.

Radicula tertio ordine calfacit secundo desiccat.

Galenus contradicit Dioscoridi.

Conciliatio.

DE SISARO.

Græcè, σίσαρον: *Latinè*, *Siser*: *Hispanicè*, *chirilias* *Gallicè*, *Cheruy*, *Arabicè*, *Culcas*: *Germanicè*, Geirlin & girgelin.

Sifer satiuum.

Sifer syluestre.

Enarratio CVIII.

Sifer quid. IN altum procere ſiſer creſcit, folio elaphoboſco vel apio grandiori perſimili, cuius radices apud Hiſpanos Luſitanoſq; in victu frequentes ſunt, quas Græca voce deprauata, ſuo idiomate chiriuias appellant. Qui verò ſiſer bauciam albam eſſe credunt, omnino falluntur, quum in ſiſeris centro, neruea quædam pars admodum dura reperiatur, & eam vt inutilem, quum radice vtuntur, reiiciunt: quam in baucia non videmus. Cæterum adeo guſtui gratæ radices iſtę ſunt, vt olim Tiberius Cęſar (vt narrat Plinius) eas ſingulis annis, è Germania Romã, pro ſuo victu afferre curauerit, de quarũ viribus ita tradit Gal. lib. viij. de Facul. ſimplic. medic. Siſari radix ſtomacho grata eſt, & vrinam mouet, ſecundo ordine excalfaciens, adiectam habens amaritatem quandam, cum leuicula adſtrictione.

DE RVMICE.

Græcè, λάπαθον: Latinè, Lapathus, lapathũ, lapatium rumex, lapathum acutum: Hiſpanicè, labaca: Italicè,

licè, rombice, Gallicè, doque, pareille ou patience, Arabicè, humadh. Germ. Mengel vvurtz.

DOMESTICVS RVMEX.

Domesticum lapathon, domesticus rumex, spinachia: Hispanicè, spinaques, spinafres: Italicè, spinachi: Gallicè, espinarts: Ger. Spinet, oder Binetsch.

OXALIS.

Oxalis, acetosa: Hispanicè, Azederilha, azedas: Italicè, Acetosa: Gallicè, Ozeille: Germanicè, Ampffer.

Enarratio cix.

Lapatum acutum.

SVnt rumicis, siue lapathi, plures & illæ quidem vulgatissimę species, nam quædam quia in acutum, aut in mucronem, cuspidemque eius folia tendunt, oxylapathon dicitur, quæ plerũque in locis humidis & aquosis reperitur, & ista quidem magna, aliquando vero parua, suibus & scrophis saginãdis apta. Nam hippolapathus vel grãdis rumex, foliis permagnis enulę similibus, in aquosis cernitur locis. Domesticus verò rumex siue hortense lapathum, spinachia nostra est: nec enim de hoc mirari est, quum spinachia alata vt acetosa quædam est, quæ in hortis hodie seritur veluti olim quoq; exculta habebatur, spinachia dicta, quia ex Hispania forte primo allata in alteras regiones fuerit, aut vt ego credo, quia semẽ spinosum habeat, quam Galenus merito inter olera, lib. ij. de

Rumicis plures species.

Rumex domesticus spinachia est.

alimentorũ facultatibus collocat, & eam betæ non gustu modo, sed viribus similem facit, quæ omnia illi conuenire, manifestius est, quã à nobis explicari posit: Nec enim vnquam persuaderi potui vt crederem quòd lapathon, rumex vulgatus, in vsu victus aliquando venisset, quũ herba insipida & palato ingrata sit. Oxalis verò, acetosa nostra est, quam Galenus oxylapathum vocat, cuius species plures sunt: nam quædam hortensis est, lata quæ in acetariis plerunque euenit: altera verò parua sagittæ modo alata, quæ plerunq; ad ruffedinem tendit, ex qua aqua per campanam elicitur, & in officinis habetur. Est & tertia, folio hederaceo acetoso, quam bisacutam recentiores vocant, in montibus & saxosis locis plerunq; nascens. Iis oxytriphyllon, id est acetosum trifolium, quod aleluiac vel acetosellam nonnulli appellant, adiungere est, de quo alibi sermonem habituri sumus: cæterũ, omnium harum herbarum acetosarum semen constringendi vires posidet.

Oxalis acetosa est.

Bisacuta herba.

oxitriphyllon.

CONSTANTINVS.

Hallucinatur Amatus Lusitanus, dum sine authoritate, aut ratione contendit, lapathum satiuum esse hoc olus, quod recentiores spinachium vocant, & vernacula lingua dicimus, Des espinards, *nam inter lapathum & spinachia nulla similitudo in figura, saporibus aut facultatibus: quod facilè animaduertet quisquis cognitas has plantas mutuo conferre voluerit. Si veteres spinachiũ agnouissent; inter tot scriptores aliquid de eo nominatim legeretur.* Manardus *χρυσολάχανον, siue atriplicis speciem esse ponit meliore ratione, quam tamen in solutũ non accipit* Mathiolus *Senensis, recentiores Græci σπανάκιον vocant:* Architrenius *verò* Adrianopolitanus *σπανακὸν quod in alio opere, à* Tralliano *πρόξιμον dici ostendemus & ab Arabum familia aspanar: non autem ab hispania eius ἔτυμον, vt* Amatus *comminiscitur, sed hoc illi nomen* Indidit *arabici sermonis proprietas. Falsum etiã quod adducit lapathum satiuum nec vescum esse aut edule, hoc communis vsus multis in locis confutat experientia. Sed est* Hortensis *oxalidis aliud genus, cuius nec* Dioscorides, *nec* Amatus *meminit: folio scilicet rotundo, & carnosiore quã vulgaris, sapore etiam in esculentis, iusculisq; quibus omphacij vices suo acore exhibet, gratiore.*

DE LAMPSANA.

Græcè, λαμψάνη: *Latinè, lampsana, napum syluestre,* Hispanicè

Hiſpanicè, ſamarago: Gallicè, ſaunes blanches.

Enarratio cx.

QVi miſera pauperie vexantur, apud Hiſpanos, lampſanam optime, vel inuite norunt, quum ad eorum menſas quotidie veniat, herba pedalis altitudinis, tria vel quatuor ad ſummum emittens folia hirſuta, napi ſimilitudine: vnde olus hoc, Hiſpani ſaramago, quaſi ſerum napum appellare ſolent. Dicitur quoque lampſana, quòd foliis humum lambat: nam eius folia terrã lambere videntur, illi ſemper hærentes, Galli quoq; olus hoc, ſaunas albas, quaſi ſilueſtres napos, nominant. Vnde rectè Dioſcorides à Romanis napum appellari dixit. Naſcitur enim herba in aruis, & locis, pręcipuè iam ſatis, cuius flos albus eſt, radix verò inutilis, eſtur enim herba hęc cocta, malum & peſsimum gignens ſuccum, ita vt de ea prouerbium feratur, vetulas interficere, & Galenus dixerit ſeptimo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum: equidem eſa ſuccos prauos procreat: at illita abſtergendi nonnullam digerendique facultatem poſsidet. *Lampſana cur dicta.*

CONSTANTINVS.

INter ſylueſtres braßicas & Lapſana cenſetur, à Plinio lib. xx. cap. 9. pedalis altitudinis, hirſutis folijs, napi ſimillimis, niſi candidior eſſet flore. Coquitur in cibo, aluum leniter emollit. lib. verò xix. cap. 8. olus ab eodem eſſe traditur ſylueſtre trium foliorum, diui Iulij carminibus pracipuè iocis militaribus celebratum. Alternis quippe verſibus exprobrauere lapſana ſe vixiſſe apud Dyrrhachium, præmiorum parſimoniam cauillantes. vocatur etiam Lapſana ab eodem authore cyma ſilueſtris, quæ ϛάφανος eſt ἀγρία vt ſtatim exponemus ſylueſtrem braßicam ita nominari, λαψάνη autem melius ſcribitur, quàm λαμψάνη: & Latinè lapſana apud Plinium legitur, non lampſana. λαψάνη enim dicitur quia rapam ſiue napum refert, rapum enim etiam Græcè dicitur λάψα, καὶ γόγγυλις quam etiam ex Galeno 2. de Alimentis vocare licet βουνιάδα. Ridicula eſt igitur etymologia quã profert Luſitanus, lampſanam ſcilicet dici, quòd folijs humum lambat: Græca enim vox eſt & λάμπειν, lucere ſignificat, vt λάπτειν ſiue λάψαι pro lambere ponitur, à quo potius deriuaſſet ſi animaduertiſſet λαψάνην potius dicendum, quàm λαμψάνην. mala tamen eſſet interpretatio, quam & mulierculæ quæ ſegetes runcant refutarent.

Rectis enim folijs assurgit non autem pendulis & ad terram decliuibus, nullibi frequentior prouenit quàm in Northmanorũ *meorum agro, à quibus vocatur des* Quelloques, *esturq; à tenuis fortunæ hominibus, vbi annona carior: aliàs boum gratissimũ pabulum.* Magis *apud nos floret vt brassica.* Reprehendendus *etiam* Lusitanus, *quòd inconsideratè scribat lampsanam ex* Dioscoridis *authoritate, à* Romanis *appellari napum: tribuit enim* Dioscoridi, *quod glossematum ignoto interpreti tribuendum, qui linguarum diuersas nomenclaturas singulis ferè* Dioscoridis *prefixit capitibus. in quo luto etiam volutatur* Theodorus Gaza *cùm* ῥάφανον & ῥαφανίδα *apud* Aristotelem & Theophrastum *vertit radiculam & radicem: nullum enim habet alium authorem quàm istum in* Dioscoridem Græculum *adnotatorem, quo probare possit radiculam* Latinis *esse* Græcorum *rhaphanum: rhaphani enim voce pro* Latina *vtuntur omnes rei rusticæ scriptores,* Pliniusq; *libro xix. cap.3. & lib. xxv. cap.5. struthion radiculam interpretatur herbam spinosam & caule lanuginoso lauandis* Lanis *succo idoneam.* Sed *nihil habet radicula fullonum herba, cum rhaphano simile.* Cartilaginei *namq; generis sunt rhaphani, qui cortice & cartilagine constant: multisq; eorũ cortex crassior etiam quàm quibusdam arborum.* Amaritudo *illi est plurima pro crassitudine corticis.* Sed *quia in hāc materiam orationis filo decidimus, quum præcedentibus capitibus vrgente librario, nihil potuerimus adnotare, hoc in loco rhaphanorũ, naporum, raporumq; naturam et germanitatem explicabimus,* Plinium *omnium artium præceptorem secuti.* Sed *prius de ipsorũ nominibus distinguendum,* ῥάφανος, & ῥάφανον, *est* κράμβη *id est, brassica:* At ῥαφανὶς καὶ ῥάπανον καὶ ῥέφανον *apud* Ionas & Atticos, καὶ ῥαφάνη Homero *in* Ranis *est rhaphanus, quam radicẽ & radiculam falsò vocasse* Gazam *ostendimus,* Ruellium, *multosq; alios.* De *hac vocum differentia vide* Athenæum, Pollucem, Ammonium, Aristotelẽ *de natura animalium,* Alexand. Aphrodiseũ *in problem. lib. ij. nolumus enim multorum exemplo, restincta siti, inuidiosè et malignè fontem polluere.* Genera *igitur rhaphani* Græci *fecere tria foliorum differentia, crispi, atq; leuis.* Tertium *syluestre est.* Latini Algidense *à loco, longum atq; translucidum & alterum rapi figura syriacum dictum, suauissimum ac tenerrimũ.* At *syluestre* Græci *agrion vocant.* Pontici *armon, alij leucem,* Romani *armoracion, fronde copiosius quàm corpore.* Rhaphanos *crudos dabant medici cum sale (methodicarum enim sectæ, vsitatissima cura fuit per* δριμυφαγίαν) *ieiunis*

ad col

ad colligenda acria viscerum, atq; ita vomitionibus præparabant meatum. Item *templo* Apollinis Delphis, *adeo cæteris cibis prælatus rhaphanus, vt ex auro dicaretur* Rhaphanus, *beta ex argento, rapum ex plumbo.* Hoc *oleris genus vtinã tam bene cognitum esset adulteris nostri temporis, quã olim mœchis fuit, quibus censura publica per podicẽ traijciebatur:* Quod *expreßit* Aristophanes *in* Nebulis, *cum dixit:* τίδ' ἢν ῥαφανιδωθῇ γε πειθόμενός τέφρᾳ τε τιλθῇ ἕξει τινὰ γνώμην, λέγειν, τὸ μὴ εὐρύπρωκτος εἶναι; Et Catullus ad Aurelium:

Ah tum te miserum malique fati,
Quem attractis pedibus, patente porta
Percurrent rhaphanique, mugilesque.

Sed hæc antiquitatem sapiunt, cuius libros iam perductos ad vmbilicos, quod fœlix, faustumq́; sit propediem publicabimus. Sed *redeamus cum nostro* Columella, *ad rapinam & napinam, nimis enim hic locus irriguus, siccaneaq; postulant napi & rapæ.* Conge*neres autem sunt hæ plantæ, nam, vt inquit* Palladius, *rapa mutatur in napos, in alio solo per bienniũ sata: alio verò napus transit in rapam.* Varro *verò et* Plinius, *ex semine braßicæ vetere sato, nasci aiunt rapam, & contra ex raporum braßicam.* Et *iam de rapis abundè dixiße poteramus videri (ne vt ille* Merchion *Græcus de raphano, sic & nos de rapo librum scriberemus) nisi medici masculini sexus facerent in his rotunda: latiora verò & concaua fœminini, præstantiora suauitate & ad condiendum faciliora, quæ sæpius sata transeunt in marem.* Nam, *vt* Plinius *docet, lib. xviij. cap. 13. raporum genera* Græci *duo prima facere, masculinum, fœmininumq́;, & ea serendi modo ex eodẽ semine, densiore enim sata masculescere, item in terra difficili. species verò tres omniũ: aut in* Latitudinem *funditur, aut in rotunditatem globatur: quæ verò tertia species,* Syluestris *est radice in longum procurrente. hoc oleris genus inter cartilaginea,* Græcis *dicitur* γογγυλὶς: Straboni *quia rotundum & teres,* καὶ γογγύλη. βουνιὰς *etiam* Galeno: λάψαν *etiam vocari tradidimus.* Latinis *est rapa, vel rapum* Martiali: *hinc & rapulum quod non pro paruo rapo, sed pro rhaphano mihi videtur vsurpaße* Horatius *2. serm.* Satyra *8. cùm sic cecinit:* In primis Lucanus aper leni fuit Austro Captus, *vt aiebat cœnæ pater: acria circum* Rapula. Idem Satyra *2.* Quum *rapula plenus, atque acidas mauult* Inulas. Rhaphano *enim hæc omnia cõueniunt non rapo, nisi intelligas de rapitijs: id est, in rapis, quod in braßicis cyma.* Quadrupedes *enim* Plinio *teste libro xviij. cap. 13. & fronde*

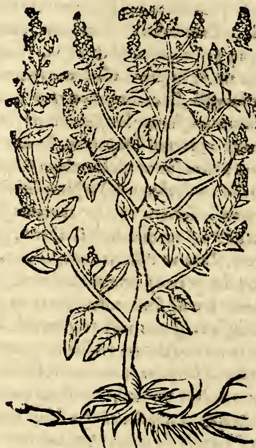
raporum

raporum gaudent, & homini nõ minor rapaciorum suis horis gratia, quàm cymarum, quo loco legitur rapaciorũ contra antiquorum codicum fidem, pro rapiciorum, vt rapicios coles fieri dixit Cato. Deniq; *rapa Columella magis vtilia censet napis, quorum quinq; genera faciũt et prætereα syluestre cuius folia erucæ similia.*

DE BLITO.

Græcè, βλίτον: *Latinè, blitum, blitus: Hispanicè, bredos: Italicè, biedoni, blito: Arabicè, bachala, iamenia: Gallicè, blete: Germanicè*, Maier.

Enarratio CXI.

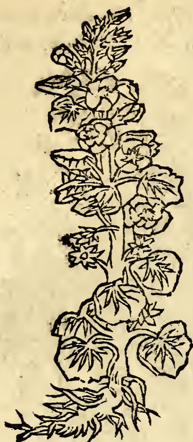

Blitum.

Blitum, ignauum, & insipidum ac fatuum omnium olus est, vnde inutiles, & rudes homines, blitos appellamus, & ita vulgare est olus, vt non cognoscenti illud, obiiciatur, blitum te meritò dixerim, qui blitum ignoras. Nascitur enim rubrum & herbaceum, & vt tradit Galenus, frigidum & humidum in secundo gradu, cui mea sententia in coctura acetum vel res aliqua acetosa adiungenda est, quum aliter stomachum subuertit, & vomitum prorritat.

DE MALVIS.

Græcè, μαλάχη: *Latinè, malua: Hispanicè, maluas: Italicè, malua: Arabicè, chabazi: Gallicè, mauues: Germanicè*, Pappel.

Malua vulgaris.

Malua ſatiua.

Enarratio CXII.

MAlua à molliendo dicta eſt, velut Varroni placet, molua, quod aluum molliat dicitur, quæ vbiq; familiaris eſt. Satiua tamé priſci olim in acetariis cum lactuca ad emolliendam aluum vtebantur, vnde Martialis dixit: Vtere lactucis aut mollibus vtere maluis. & alibi: **Malua.**

Exoneraturas ventrem, mihi villica maluas
Attulit, & varias, quas habet hortus, opes.

Quibus quoq; multi, hodie ex oleo & ſale conditis, tanquam olere in cibo vtuntur, quarum decocto, in clyſteribus ad aluum ciendam, & vrinam prorritandam paſsim vtuntur. Cæterum, eſt & malua quædam; arboreſcens, flores, roſæ ſimiles, autumno gerens, quæ cum cæteris, parumper calfacit, ac emollit. ***Malua arboreſcens.***

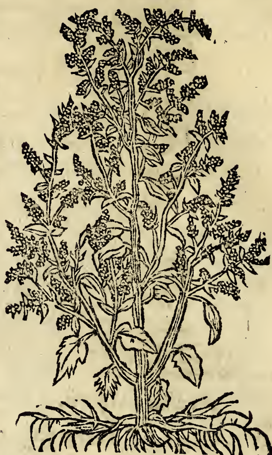
DE ATRIPLICE.

Græcè, ἀτράφαξις: chryſolachanon: Latinè, atraphaxys atriplex, aureum olus: Hiſpanicè, armolles:
Italicè,

Italicè, armola, trapeſe, reppeſe: Gallicè, arroches, bonnes dames: Germanicè, Molten, oder milten.

Satiuus.

Syluestris.

Enarratio CXIII.

vide infra 344

ATriplex, chryſolachanon, quaſi aureum olus dixeris, appellatur: vnde Hiſpani aureum olus exprimere volentes, corrupte Armoles, eam vocant omnibus ſatis vulgatam herbam, quæ octauo die, à ſatu proſilit, folio aureo, vnde nomẽ traxit, craſſo, in acutum ſagittæ modo deſinente, à quo nec ſylueſtris atriplicis folium multum deuiat. Nam ſpinachia, atriplicis ſpecies nõ eſt, quum lapathum hortenſe illam eſſe, prædiximus. Galenus porrò, de atriplice, ita prodit, lib. vj. de facult. ſimpli. medic. Humida & frigida temperie eſt: humida quidem ſecundi ordinis à mediis: frigida verò primi, quam vtiq; tepidã eſſe caliditatem poſuimus cuiuſmodi roſis ineſt, non tamen adſtrictionis eſt particeps, ſed aquea eſt, & minimum terrena, ſimiliter maluæ: quin & ventrem celeriter permeat,

vt illa,

vt illa, ob lubricitatem. Hortenſes autem atriplex, & malua, quàm agreſtes: tum humidiores ſunt, tum frigidiores: proinde phlegmonis, & phygethlis incipientibus agreſtes magis conueniunt. Semen eius abſtergendi vim habet, itaq; icteritiæ ab obſtructione iecinoris ortæ: auxiliatur. Cæterum huius ſemen pondere duarum drachmarum vomitum & ſeceſſum prouocare, tradit Serapio, quam ſententiam veram eſſe nouimus.

Atriplex ictericis cõuenit.

DE BRASSICA.

Græcè, κράμβη : *Latinè, crambe, braſſica, caulis* : *Hiſpanicè, colhes, couues* : *Italicè, caulo, verza* : *Arabicè, corumb* : *Gallicè, Chou* : *Germanicè*, Rœl.

Braſſicæ primum genus.

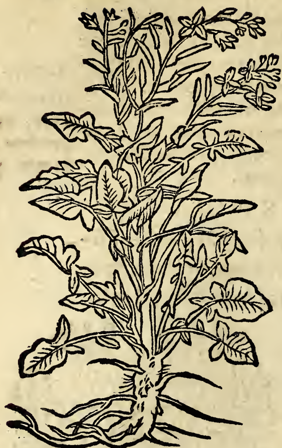

Secundum.

ALTERA SPECIES.

Lacuturris, caputium : *Hiſpanicè, repolho, colhes morcianas* : *Italicè, caputio* : *Gallicè, Chou pomme* : *Germanicè*, Cappes kraut.

Enarra

Tertium.

Quartum.

Enarratio CXIIII.

Braſsica. CRambe braſsica eſt, de qua Satyricus dixit, Occidit miſeros crambe repetita magiſtros. Cuius plures & variæ ſunt ſpecies, quas Dioſcorides vt hortis & culinæ familiares, ſilentio præteriuit: Plinius tamen verboſius eas proſequitur, libr. xix. cap. 8. vbi ſabellicã maxime laudat, quam quoq; hodie in honore vniuerſa Italia habet, admiranda foliorum criſpitudine, & eam caulem florem appellat, primo ex Syria aduectam, iam nunc in Flandriam & alias exteras nationes tranſportatã, aduehitur: namq; vt dixi: ſemẽ iſtius braſsicæ ex Syria, quod primo anno ſatum ex ſe prædictam emittit braſsicam, ex qua poſtea ſemen ortum ac ſatum non quidem braſsicam gignit, ſed potius in rapam degenerat: quod aduertens Plinius, dixit libro decimonono capite decimo ex ſemine braſsicæ veteris rapæ fiunt: proinde braſsicam pro radice rapam habentem ex ſemine caulis floris in Italia ſati oriri certum eſt: quod pauci hucuſque adnotarunt, quo fit quoque vt ſemen hoc ex Syria delatum, primo anno, caulem

lem florem tantum producat: quum ſemen à caule illo ortum loco producendi caulem florem, rapam potius gignit, & illam quidem ſuauiſsimam, & cibo gratiſsimam. Eſt quoq; altera braſsicæ ſpecies, quam citato loco Plinius & merito lacuturrem appellat, quia primo ex con ualle Aricina, Lacuturre dicta, quia ibi olim lacus & turris fuerant, Romam traxit, in orbem porrectam, clauſam, & apprime duram, quæ quum ſecatur per medium, innumero cernitur folio. Cæterũ diſcordiam inter braſſicam & vitem, omnibus notam crederem, atq; inde braſsicam in cibo ſumptam, cõtra temulentiam & ebrietatem valere, Androcydes quidam putauit, quum tamen Ariſtoteles in problematis, non contrarietatis cauſa id euenire dicat, ſed potius quia braſsicæ ſuccus dulcis diſcutiendi, & humores in aluum eliciendi vires poſsideat: quibus deorſum conuerſis, ſequax vini vapor ad ima deuocatur, & ſic crapula aboletur. Syluestris vero braſsica domeſticæ ſimilis eſt, foliis tamen craſsis, & hyoſcyami modo hirſutis, guſtui amaris. De domeſtica vero, ſiue eſculenta tradit Galenus libro ſeptimo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum, quòd deſiccandi vim habet, tum eſa, tum foris impoſita, non tamen etiam admodum acrem, vtcunq; tamen quiddam abſterſorium in ſe habet, & vt libro ſecundo de Alimentorum facultatibus ait, huius ſuccus facultatẽ habet purgatricem, quanquam & partes in ſe braſsica ipſa contrarias habeat, vnde quum quòd braſsica ſoluat, cupimus, parum coquatur permittimus, quia in eo primo decocto, excretoria facultas tranſit, manente in corpore & braſsicæ ſubſtantia conſtringente, vt in lente quoq; ſit. In huius porro viribus Galenus à Dioſcoride diſcrepat: nam libro citato de Alimentorum facultatibus, viſum braſsicam hebetare tradit: Dioſcorides vero, oculorum hebetudini, in cibo ſubuenire, & tremulis fatetur. Reuera tamen Dioſcorides intelligendus eſt ſic, braſsica ſubuenit iis quibus oculi hebetiores ſunt, modo hebetudo illa à nimia eueniat humiditate, quia ſua ſiccitate talem emendat hebetudinem, vt Galenus quoq; fatetur, quum inquit: lens itaq; & braſſica æquali inter ſe menſura ſiccant, ob idq; viſum hebetant, niſi forte totus oculus humidior fuerit, quam natu-

Galeni & Dioſcoridis diſcordia.

In coquendis herbis documentum. ralis habitus postulet. Non præteribo tamen in coquendis esculentis herbis documentum à Galeno traditum, in hoc capite, quod sic habet: Huius ante omnia memor, nihil quod bis coquitur, oportere nec Aërem neq; aquam frigidam contingere: non enim poterit amplius etiam si diutissime coxeris plane tabescere: sed oportet vt paulo ante diximus, aquam calidam habere paratam, vt quum ex priore extraxeris, in illam protinus coniicias. Hęc Galenus. videant igitur boni coqui, quum herbas coquunt, ne illis inter coquendum, frigidam aquã superinfundant, quũ quoquomodo recrudescere, eæ videãtur. Ex caulibus vero siue brassica hodie in officinis, eclegma loch dictũ contra pectoris vitia paratum habetur: At brassica syluestris, quodammodo calidior sicciorq; domestica est, vt Galenus citato loco tradit. *Loch de caulibus.*

DE BRASSICA MARINA.

Græcè, κράμβη θαλασσία: Latinè, Brassica marina, soldanella: Vulgo soldanella.

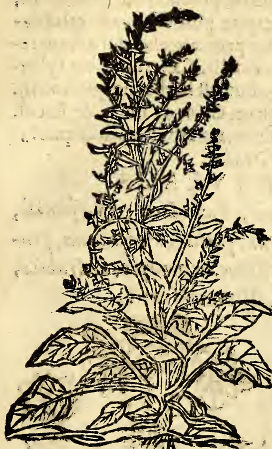
Enarratio CXV.

Soldanella Brassica marina, omnium consensu vulgaris est Soldanella, hydropicis admodum conducibilis herba, quanquam nõ desunt hodie qui eam maximè vituperent, & hydropicis non conuenire contendant: ex quibus Cardanus quidam nominandus venit. *Cardanus* Cæterum Mathæus Syluaticus, hic vt solet, pueriliter errat, quum credat chachile apud Serapioné Soldanellam nostram esse, vt ex foliis chachile à Serapione tributis, manifeste suus deprehenditur error, quæ proculdubio vsneæ aut nasturtij esse tradit, non verò aristolochiæ, qualia, soldanellam habere nouimus. Proinde emendandus hic Dioscorides venit, quum dicat, folia habet longissima, quod falsum esse, vt diximus, liquet, quum potius soldanella folia habeat parua, tenuia, rotundæ aristolochiæ similia, Sed error iste nõ aliunde vt credo venit, quàm ex Græco codice corrupto, in quo loco μικρὰ, id est parua, μακρὰ id est longa legebatur. *Dioscorides emendatur.* De soldanellæ vero viribus ita Galenus lib. vij. tam sæpe repetito meminit, dicens: Non solum aluum deiicit, subsalsa & subamara existens, sed etiam ad externos corporis vsus idonea.

DE

DE BETA.

Græcè, τεῦτλον: Latinè, Beta, olus siculum: Hispanicè, Aselgas: Italicè, Beta, bietola: Gallicè, de la porée, bete, iotte, Arabicè, Selb: Germanicè, Mangolt, piessen.

Beta.

Beta nigra.

Enarratio CXVI.

Reperitur hodie, præter duas betæ à Dioscoride signatas species vna tertia, omnino rubra, alba tamen & nigra hortis familiares sunt, alba sic dicta, quia non multum herbaceum ac viridem colorem possideat. Hæc cocta bonam facit aluum, ac eam subducit, vnde Martialis dixit: & pigro ventri non inutiles betas. Huius quoq; decocto in clysteribus maxime vtimur: sed illius succus pondere vnius libræ, pro laxando ventre, vbi alia non profuere medicamenta, primatum obtinet. Quo quoq; veluti maioranæ succo, pro expurgando per nares capite, quotidie vtimur, quod medicamentum Græci errhinum *Betæ tres species.*

vocant, vt apud Galenum, de ista herba amplissime legitur, lib.viij. de Facul.simpl.medic.quum dicat: Beta nitrosæ facultatis est particeps, qua tum digerit, tum extergit, & per nares expurgat: Cæterum cocta nitrositatem exuit, euaditq; leniter digerens, ad detergendum tamen digerendumq; validior est beta alba. Hactenus Galenus, in quibus verbis Betam calidam potenter esse percipitur, præsertim in purganda à capite pituita, quam caliditatem in coctura exuit; & eam primum eius decoctum recipit, vnde educens aluum euadit. Cæterum, beta syluestris vt Plinio placet, limonium est herba, de qua lib.iiij. sermo habendus est, quanquam Galenus lib ij. de Facul. alimét.cap.xliij.nullam esse betam agrestem, nisi quis lapathon ita nominare velit, tradat.

Beta calida est.

DE PORTVLACA.

Græcè, ἀνδράχνη: *Latinè*, *Portulaca*: *Hispanicè*, *Verdollagas baldroegas*: *Italicè*, *Porcellana*, *procacchia*: *Gallicè*, *porcellaine*, *ou pourpié*, *Arabicè*, *Bachele*: *Germanicè*, Burtzelkraut.

Portulaca syluestris.

Portulaca satiua.

due-speties

Enarratio CXVII.

HVius duo nota sunt genera, foliorum magnitudine tantum differentia, quæ in cibo sumpta exile, frigidum, & humidum, ac lentum præbent nutrimentum, refrigerat enim portulaca tertio ordine, humectat vero secundo, & ea de causa, illius stillatitia aqua, in officinis familiaris habetur. Datur enim pueris, vermibus correptis cũ febre, magno, vt experientia indicat, iuuamento. Portulaca.

DE ASPARAGIS.

Græcè, ἀσπάραγος: Laine, asparagus: Hispanicè, esparagos: Italicè, Isparagi, Gal. asperges: Ger. Spargẽ.

Enarratio CXVIII.

Asparagi.

ASparagos in hortis serendi, nulla hodie apud Hispanos cura est, tantũ cãpestribus & sua sponte nascentibus contenti: At Itali, pręter campestres, hortenses habent asparagos, cibo gratissimos, præsertim Rauénates, qui quoque olim, in maximo fuerũt honore, vt ex Martiale deprehenditur, quum dicat. Asparagi.

Mollis in ęquorea quę ceruit spina Rauenna.
Non erit incultis gratior asparagis.

Verùm asparagos quum dicimus, stolones, siue tenellos cauliculos intelligimus, nõ vero spinis armatum fruticẽ, quos primis mẽsis, oxolæo conditos, mica salis addita comedimus, & ita facile ad ignem coquuntur, vt quum rem celerrime perfici cupimus, dicere soleamus, citius quã asparagi coquãtur. Cęterũ asparagi radix, inter radices diureticas adnumeratur, ita vt inter illas primatũ

obtineat, quod percipitur; quia illius qui comedit asparagos, vrina maxime fœtet, stomachũ enim maxime iuuant omnes asparagi, vrinasq; cient, & parũ nutriunt, de quorũ temperatura, Galenus ita disserit, libr. vj. de Facul. simpl. medi. Asparagus petræus abstergendi vim habet, citra manifestam caliditatem aut frigiditatem: hinc iecur ac renes in farctu liberat, & maxime radices eius, & semen, quod & dentium dolores sanat.

Asparagi temperatura.

DE PLANTAGINE.

Græcè, ἀρνόγλωσσον: *Latinè*, *Plantago*: *Hispanicè*, *Lhantem*, *tanchagem*: *Italicè*, *piantagine*: *Gallicè*, *Plantain*: *Arabicè*, *Lisen*: *Germ.* Vvegerich.

Maior.

Minor.

MINORIS PLANTAGINIS LATINA NOMINA.

Plãtago minor, *Hisp.* *lãgoa de oueya*, *lãgoa de carnero*: *Ital.* *lãciuola*: *Gal.* *lãcelee*. *Ger.* Klein vvegerich.

Enarra

Aquatica.

Media.

Enarratio CXIX.

GRæcorum ἀρνόγλωσσον plantago nostratum est: ἄρνον Græci agnum vocant, γλῶσσαν vero linguam, id est linguam agni, cuius plura sunt genera, duo tamen præcipua, maior & minor. Minor, angustioribus foliis, & nigrioribus, linguæ pecorum similis, caule anguloso, interdum inclinato, in pratis cum reliquis nascens, quam officinæ quinq; neruiam, aut agni siue arietis linguã vocant: maior vero, foliis laterum modo inclusis, quæ quia septena sunt. Græci ἑπτάπλευρον vocauerunt. Nascitur in hortis atq; vallibus nec non paludibus, & pratis, cuius plura alia sunt genera, quorũ aliquot, diuino fauente numine, li. iij. attingemus. Cæterum plãtaginis dotes in præsenti audire est, quas Gal. lib. vj. vt solet, sapienter admodũ persequitur dicẽs: Refrigerat pariter & siccat in secũdo gradu, habetq; nonnihil austerũ, ratione terrearũ partiũ. Porro medicamenta, quæ cũ hoc quod refrigerant, vnà etiã astringunt, ea & ad vlcera rebellia omnia, & ad fluxiones & putredi-

nes conueniunt, ac proinde & ad dysenterias: Nam & sanguinis profluuia sistunt, & si quid aduratur, refrigerant, tum sinus quoq; glutinant, & alia vlcera recentia, & vetera simul, atque in omnibus fere id genus medicamentis, primas tenet, aut certe nulli secundum est arnoglossum, ob temperaturæ symmetriam, & cõuenientiam. Nam siccitatem obtinet morsus expertem, & frigiditaté quę nondum stupefaciat. Fructus etiã & radix similis sunt facultatis, nisi quòd tum siccioris, tum minus frigidæ: quin & semen subtilium est partium. Radices verò crassiorum: at herbæ folia exiccata, subtiliũ partium existunt, & minus frigidæ facultatis. Radicibus vtuntur ad dentium dolores tum mandentes, tum collutionibus incoquẽtes, præterea ad iecinoris renumque obstructiones, non has tantum adhibent, sed folia quoque, & multo magis semina.

DE SIO.

Græcè, σίον: *Latinè, sium, lauer: Hispanicè, rabacas: Italicè, gorgolestro: Gallicè, berle: Arabicè, Hamehanella: Germ.* Bachbungen, vvassermerch.

Sion herba.

Sium.

Enarratio cxx.

Sion herba sic dicta, quòd excutiẽdi vires habeat: in riuulis & locis aquaticis semper nascitur, apio perquam similis, quam crudam, aceto mulieres & pueri ineũte vere comedũt. Nam post aduentum auis cuculi dictæ, nõ amplius herbam esui aptam, mulieres Hispanicæ dictitant, imò illam inutilem & tãquam ab aue dicta affectã prædicãt. Nascitur enim aliquando cubitalis, stomacho admodũ grata, quæ & vrinam euocat, & vesicæ calculos excernit.

Plinius

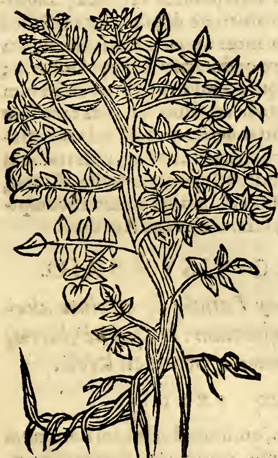
Plinius porro huius herbæ vires, cũ facultatibus aquatici sisymbrij, id est cressonis confundit lib.xxij.eiusdem numeri capite. Ne tamen si temperaturam desideres, Galenum audi, lib.viij.de Facul.simpl.medic.ita dicentẽ: Sion quantum gustu odoratum est, tantum etiã excalfacientis facultatis est particeps, sed & digerit, & vrinam mouet, & calculos renum frangit, & menses euocat. **Plinius errat.**

DE SISYMBRIO.

Græcè, σισύμβριον: Latinè, sisymbrium, mẽta aquatica: Hispanicè, herua buena delhagoa: Italicè, balsamita, menta aquatica: Gallicè, mente aquatique Arabicè, sisnasbar: Germanicè, Bachmiintz, oder Fischmiintz.

Enarratio cxxi.

Sisymbriũ.

Sisymbrium.

EST enim primũ hoc Sisymbrium, officinarum balsamita, herba plerumq; in aquis, & locis humidis nascẽs, & quę facillime, vt refert Plinius li. xix.cap.x.in mentem degenerat, adeo suauis odoris, vt Venerẽ incitare certum sit, quo fit, nomen Veneris ei inditum sit, qua hisce temporibus homines in coronis plerunq; vtũtur, & seplasiarij male loco nepithæ eam vsurpant. De qua Galenus libr.viij.citato: ita tradit: Tenuium est partium, facultatisq; digerentis, calfaciẽtis, & exiccantis in tertio ordine,

quidam, semen cum vino exhibent singultientibus, torminaq; patientibus. Verum, ne quis nominis vicinitate decipiatur, sciendum est, quod balsamina à, balsamita præsenti differt: Est enim Balsamina herba de qua Dioscorides nullam penitus fecit mentionem, vulneribus glutinandis commodatissima, quã Hetruria Hierosolymitanum pomum vocat, Myrabile Gallia, alij vero garantiam: quoniam, vt tradit Ruellius Gallus lib. ij. de Stirpibus, cap. cxxiiij. septi modo in hortis fenestrisq;, per cancellos opere topiario digeritur. Ea tenuibus prælongisq; flagellis, vltro citroq; reptantibus euagatur, foliis vitis albæ articulatoribus, exilibus pampinis, ex alarum sinu prodeuntibus, quibus illigantes sese cancellatim vicinis implicant statuminibus, flore cucumeris ex albo in luteum languescente, turbinato vtrinq; fructu, carnosa cute & per versus verrucosa, ac rigidioribus bullis intumescente, cucumeris pusilli vel citrij similitudine, malo verius ac tubere quàm grandi bacca, aut folliculo: aureus maturo color, cartilago intus punicea vel lutea, sanguineusq; succus, pomum maturitate dissilit, innanitasque confracto patet, semina intus aliquot lenticulæ figura continens, ruberrima, ex quibus oleum exprimitur, ad vulnera præcipuum. Aliqui pomum oleo prius imbutum aliquot dies insolant, deinde vel fimo vel terra tantisper obruunt, dum prorsus intabuerit, sic balsami vires glutinandis vulneribus adsciscere pollicentur, inde tractum balsaminæ vocabulum, mirabile pomum Gallis dicitur, quod vel pulchritudine sua vel insolita nouitate conspicientes in admirationem sui trahat. Hæc Ruellius.

Balsamina à balsamita differt.

DE ALTERO SISYMBRIO.

Græcè, σισύμβριον ἕτερον: Latinè, sisymbrium alterum, aquaticum nasturtium: Hispanicè, berros, Gallicè, cresson: Germanicè, Brunnen kresʃ.

Enarratio CXXII.

Cressones.

ALterum sisymbrium, omnium doctorum hominum in re herbaria consensu, communes sunt cressones, sic dicti, quia facile, & cito, in aquis crescunt, folio pseudo dict

do dictamni, sapore acuto, esui apta omnino herba, de cuius viribus & temperamento Galenus ita differit lib. viij. de Facul. simpli. medic. sisymbrium quod quidam cardaminem vocant, quandoquidem cardamomo simile quiddam gustu præfert, quum siccum est, tertij est ordinis excalfacientium & desiccantium: quum humidum & viride, secundi.

DE CRETHMO.

Græcè, κρῆθμον: *Latinè, crithmon, batis, baticula, crethamus: Hispan. perexil de la mar, vnhas de agnula yeruæ: Italicè, finochio marino herba di san Pietro: Gallicè, de la creste marine, bacille, percepierre. Germanicè*, Bacilen, Meerfenchel.

Enarratio CXXIII.

Crethmon vel batis, crethamus in officinis hodie dicitur, herba vbiq; nota, sua sponte prope mare crescens, foliis multidiuisis, pinguibus, oblongis, aquilæ vngues repræsentantibus, vnde multi Hispanorum, herbam istam, vnguem aquilæ appellant, quanquam alij petroselinum marinum, vel fœniculum marinum quoq; eam nominent, ac oxelæo & sale, vt cappares condiant, & in multas orbis partes cum aliis mercibus, venditum trahant: vrinam autem prorritat, & renũ ac vesicæ calculos comminuit, de qua Galenus libro septimo, de Facultatibus simplicium medicamentorum, ita tradit: Gustantibus salsum est, cum paucula amaritudine, quamobrem vis eius est exiccatoria & absterforia.

DE CORONOPO.

Græcè, κορωνόπυς: *Latinè, coronopus: Hispanicè, guia belha: Italicè, stella: Gallicè, corne de cerf: Germanicè*, Kraeenfuoss.

Enarratio CXXIIII.

Dioscoridis coronopus, hodie ab hominibus doctis ea putatur herba, quàm pharmacopolæ cornu cerui, & stel

Coronopus.

& ſtellam maris appellant, quæ quia multi diuiſa per terram ſpargitur, cornu cerui dicta eſt, & ex ea aquam per elambicum extrahunt. Aduertendum tamen duximus, quòd coronopus hæc, longe à coronopo Theophraſti differt. Eſt enim Theophraſti coronopus, herba ſpinoſa, & eſui minime apta: At de præſenti ita tradit Galenus libro ſeptimo de Facultatibus ſimpliciũ medicamentorum, Coronopodis radix cœliacis prodeſſe creditur manducata. Cæterum coronopus non eſt pes cornicis herba, vt quoque Mathiolus fatetur, quanquam, capite de batrachio ſibiipſi contradicat, vt legenti notum euadet.

Mathiolus ſibiÿpſi contradicit.

CONSTANTINVS.

OScitanter Mathioli viri doctiſsimi ſcripta legit Amatus Luſitanus, aut malicioſè interpretatur. Mathiolus enim cap. de Coronopo & cap. de Ranunculo cõſtanter aſſerit pedem coruinum Italorum, id eſt Piè coruino, ouero pie di cornachia qui ranunculus eſt, nõ eſſe Coronopum. quod apertius in Latino opere Mathiolus oſtendit, miror tamen hunc locum à Luſitano non intellectum in libro vulgari lingua edito, cùm ſoleat nunquã laudato authore, integras paginas conuertere.

DE SONCHO.

Græcè, σόγχος : *Latinè*, *ſonchus* : *Hiſpanicè*, *ſerraya*, *ſerralha* : *Italicè*, *cicerbita*, *creſpine* : *Gallicè*, *Letteron*, *ou palais de lieure* : *Germanicè*, *Moſs*, *genſs diſtel.*

Enarra

Sonchus aſpera.

Sonchus non aſpera.

Enarratio cxxv.

SOnchos herba, ideo dicta eſt, quòd ſalubrẽ fundat ſuccum, ἀπὸ τοῦ σῶον χέειν: Nam ebibitus ſtomachi roſiones lenit, & lactis abundantiam nutricibus ſubminiſtrat, & multa alia commoda elargitur: quæ communiori voce cicerbita vocatur: & interdum parua eſt & tenella, inter herbas acetarium adornantes connumeratur: imò multi ſolam per ſe tantum, aceto ſumunt: quum verò grandior fit, ſpinoſa euadit, & minime eſculenta, ſylueſtri reſpondens. Vnde Galenus hæc animaduertens dixit: vbi adoleuerit ſonchus ex ſpinoſis plantis eſt. Cæterum viridis etiamnũ & tener eſtur, perinde vt cætera olera ſylueſtria. Hæc rurſus illa herba eſt, qua muſtela dimicatura contra ſerpentem ſe prius munit, adeo enim ſalubris eſt, & contra venenum valet.

Sonchos herba. *Cicerbita.* Contra venenum

CONSTANTINVS.

SOnchum vel ſonchus dicitur Plinio libro xxvj. cap. vltimo & libro xxij. cap. eiuſdem numeri. Græcis eſt σόγχος & σόγκος

apud

apud Theophrastum libro iiij. de hist. plantarum, dicitur autem σόγχος quasi σομφὸς, ab inanitate caulium quo nomine etiam vocatur cucurbita syluestris ob eandē causam à Plinio lib. xx. cap. 5. futilis enim etymologia quam affert Amatus. Sancho enim nigro vt morbos faciente Cleemporus prohibet vesci, de albo cōsentiens. Non ignoro tamen hæc Plinium nostrum prodidisse lib. xxij. cap. eodem: Estur inquit & sonchos, vt quem Theseo apud Callimachum apponat Hecale, vterq; albus et niger, lactucæ similes ambo, nisi spinosi essent, caule cubitali anguloso, intus cauo, sed qui fractus copioso lacte manet. multaq; recenset eodem capite sonchi albi vtilitates in medicina, inter eas & ipsum bibi cōtra serpentes scorpionesq;, radicem verò illini. Tamen non video vnde confinxerit Lusitanus sonchum illam esse herbam, qua mustela vt ait, dimicatura contra serpentē se prius munit. non enim id habet Dioscorides aut Galenus cum de soncho agit, 8. simplicium aut Paulus lib. vij. imò nec alius author, quod sciam, hoc enim Plinius rutæ ascribit. simili modo inquit ille lib. xx. cap. 13. contra serpentium ictus, vt pote cùm mustelæ dimicaturæ cum his, rutā prius edendo se muniant. non soncho igitur sed ruta mustelæ, vt cunila quæ bubula appellatur muniunt se testudines cum serpentibus pugnaturæ, vt ipse naturalis historiæ parens mihi testis est lib. xx. cap. 16. & lib. viij. cap. 27. Testudo inquit cunilæ, quam bubulam vocant, pasta, vires contra serpentes refouet: Mustela ruta in murium venatu cum ijs dimicatione conserta.

DE ENDIVIA.

Græcè, σέρις ἀγρία, κιχώριον, καὶ πικρίς: Latinè, cichorium, intubum agreste, ambubeia: Hispanicè, almerones, ciboria: Italicè, cicborea: Arabicè, dumbebe: Gallicè, cichoree: Germanicè, Vueguuarten.

SECVNDA SPECIES CICHORII AGRESTIS.

Græcè, ἡδύπνοις, ἀφάκη: Officinis, dens leonis, rostrum porcinum, tarraxacon: Hispanicè, dente de leon hierua: Italicè, gruni, radice, girasole: Gallicè, dent de chien, dent de leon, ou pissenlict: Germanicè, Pfaffenrœrlin.

ENDIV

ENDIVIA DOMESTICA.

Græcè, σέρις: Latinè, intubus, intubum satiuum, endiuia domestica, latifolia: Hisp. endiuia: Ital. endiuia Gal. endiuie, Arab. Dumbebe: Ger. Endiuien.

ALIA DOMESTICA STRICTIORIBVS FOLIIS.

Græcè, σέρις: Officinis, seriola, scariola: Hispanicè, serraya enuide: Italicè, la scariola: Gallicè, scariole: Germanicè, Scariol.

Seris syluestris.

Seris satiua.

Enarratio CXXVI.

Differt endiuia à cichorea, tanquàm domestica à syluestri: Nam endiuia, domestica & hortis familiaris est, ex qua aqua & syrupus in officinis parari debent: Syluestris verò, cichorea siue cichoreũ appellatur. Nam syluestris endiuiæ dictę cichoreæ, duplex est species: quędam ambab *Endiuia à cichorea in quibus differat.*

ambubeia dicta, siue cichorea libere nascens, quæ ex se tricubitales emittit virgas, fistulosas, difficulter frangibiles, flore cœruleo, interdum albo, quæ apparẽte Sole panditur, & cum eo circumagitur: eo verò nubilo, aut nõ apparente, clauditur, & compressa videtur, vnde Ambubeiæ herbæ, aut solaris nomen accepit, non ideo tamen heliotropium, dicenda est, quum heliotropium longè alia sit herba, de qua suo loco plura dicenda sunt. Secunda verò cichoreæ species, illa est herba, quã leonis dentem pharmacopolæ, aut tarraxacon, vel rostrum porcinum appellant, & illam vniuersa Italia, in hortis tanquam celebre oxyporum, satam habet, quam multi quoq; cichoream appellant, & differentẽ à dente leonis herbam eam faciunt, quum tamen eadem fere sit, & in nihilo præter quàm cultura differant: vocat autem hanc Plinius hedypnoem, id est suauiter dormire, somnumq; irrepere facientem, non minusq; aphacam, lib. xxj. cap. xv. vt Theophrastus quoq; lib. vij. de Plantarum historia, cap. 7. Sed aduertẽdum est, quòd aphaca hæc multum differt ab alia aphaca, syluestri dicta vitia, de qua breui sumus dicturi. Domestica verò endiuia duplex est, altera latifolia, hortis familiarissima, & quæ terra obruta, alba reddita, hibernis mensis, oxelæo & sale, cruda, & cocta anteponitur, quanquam vniuersa Hispania, sic paratam eam nunquam quòd sciam, viderit, quam aliqui endiuiam, alij verò cichoream vocãt. Altera verò arctioribus foliis endiuia, à seri seriola, postea verò scariola nuncupata est. Cæterum, ab intybo siue intyba, corruptè endiuia deducta est, cuius omnes species in amaritudine conueniunt, maius & minus, vnde prouerbium, Intyba succesit ambrosiæ, & illud Virgilianum, amaris Intyba fibris. De quarum viribus, ita disserit Gal. lib. viij. de Facult. simpli. medi. Seris, holus est subamarum, & magis quod agreste est, id nanq; est frigidæ & siccæ temperaturæ, secundo excessu. At domestica magis quàm agrestis refrigerat; Porrò vtraq; astringentis qualitatis est particeps, vt condrilla, quæ est etiam sereos species.

Heliotropium.

Aphaca differt ab aphaca vitia.

Endiuia domestica latifolia albafit.

DE CONDRILLA.

Græcè, κονδρίλλη: *Latinè, condrilla*: *Hispanicè, Lusitanicè, leitugas, lechugas dentre los planos*: *Italicè,*

lattai

lattaiuola, latte dangelli: Gallicè, Lettron: Arab. candarel: Germanicè, klein ſonnen vuürbel.

Enarratio CXXVII.

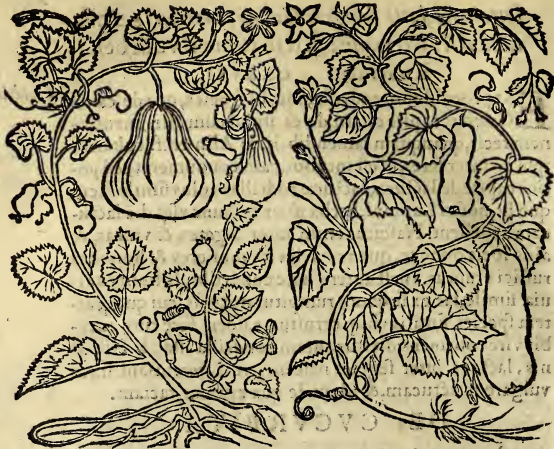
ESt proculdubio cōdrilla, intybi ſpecies, qua de cauſa Galenus capite citato, de ea ſimul cum aliis mentionem fecit, quanquam tamen lib. ij. de Alimen. facultatib. ipſe nō inter ſeres, id eſt intybos, eam connumeret, ſed potius capite de lactuca, lactucæ cōdrillam olus ſimile facit: quo fit, noſtri Luſitani, herbā iſtam in hunc vſq; diē lactucam appellent. Naſcitur enim inter ſegetes, & vineas, & aliis locis quoque, qua acetarij vice mulieres & homines ruſtici vtuntur. Ineſt autem huic condrillæ, folium endiuiæ ſimile, lac ex ſe quum rumpitur mittens, cui quoq; altera ſpecies ſimilis vbiq; cernitur, eaſdem fere cum intybis vires obtinens: dicitur autem condrilla iſta, ab Hiſpanis, lactuca inter ſegetes naſcens, vt differentiam inter vulgarem lactucam, & iſtam de qua agimus, faciant. *Condrilla*

DE CVCVRBITA.

Gracè, κολοκύνθη, Latinè, cucurbita: Hiſpanicè, lacalabaca: Luſitanicè, abolara: Italicè, ſucca: Gallicè, courge: Arabicè, hara: Germanicè, Kürbs.

Enarratio CXXVIII.

COlocynthæ, ea eſt cucurbita, quæ in cibi vſum quotidie venit, & multiformis conſpicitur, aliquando ventroſa, ſic dicta quia in ventre multum turgeſcit, nonnunquam curua, quandoq; vero tantæ longitudinis, vt modo nouem modo decem pedum viſa ſit, quæ ſæpe (natura artifice) ita eueniunt, quandoq; vero ab hortulano vinculo formantur, & finguntur, quum cucurbitæ qua coguntur forma, creſcunt, vt in harundine oblonga experti ſumus, quæ ſecundum harundinis longitudinē creuere: vnde merito, cucurbita à curuatura dicta eſt, quia facile in quamuis figuram dempto impedimento curuari poſſunt, non minus quoq; in amplis vaſculis immiſſæ, ventroſæ fiunt: Sic ornatæ, vt poſtea maturis, & ſiccis, ac inanitis, vaſorum vice, vtantur. Vnde Plinius Naturalis hiſtoriæ libro, dixit, nuper enim cucurbitarum vſus venere, *Cucurbita*

Rotunda. *Longa.*

nere, vrceorum vice, iam pridem etiam cadorum ad vina condenda. Columella quoq; de media inquit parte cucurbitæ, semen inuerso cacumine ponito, vt fiat incrementi vastioris, nam sunt ad vsum vasorum satis idoneæ, quod hodie in vsu videmus, atq; ipsis præcipue vtuntur, qui per æstatem atque ardores maximos in agris negociantur. Medici nostri temporis cucurbitam, pro bona victus ratione febricitantibus præbent, quum humidæ ac frigidæ potestatis sit: meo tamen iudicio, repurgato ventriculo, edenda cucurbita est, quia facillime in eos conuertitur humores quos stomachus in se continet, vt author est Galenus lib. ij. de Facul. aliment. cap. 3. qui quoq; libr. vij. de Facul. simpl. medic. ita eius persequitur vires. Humida & frigida est in secundo ordine cucurbita, quare succus eius rosaceo mistus, aurium dolori contracto ex phlegmone, est vtilis: præterea restinguit sitim,

DE SATIVO CVCVMERE.

Græcè, σίκυς; *Latinè*, *Cucumer*, *cucumis*: *Hispanicè*,

*nicè, cogombro : Italicè, cocomero, Gallicè, concombre, Arabicè, Chetha, Ger.*Cucumern.

PEPO.

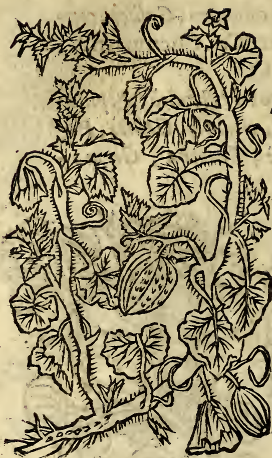
Græcè, πέπων : Latinè, Pepo : Hispanicè, Pepinos: Longobardicè, Cocomero, citruolo, Gallicè, Popons, Melons : Arabicè, Batocha, Germanicè, Citrullen.

Citrullus. *Cucumis marinus.*

Enarratio CXXIX.

CVcumer, non vbique satiuus reperitur, qua de causa multi non sine ingenti errore, citrullum quem peponem esse certò scimus, cucumerem appellant, vulgarium forsitan voce seducti, qui in Italia fere vniuersa, & Flandria ac Germania, citrullum cucumerem vocant, sed vt dixi, non sine magno, ne dicam pudendo errore, inter quos nouissimus extat Mathiolus Senensis, in suo Dioscoride Hetrusca lingua confecto. Est igitur Græcorum *Cucumer.*

Cucumis satiuus.

Pepo.

cucumer, siue cucumis, dictus sic, vt Varroni placet, quia facile curuatur, baculi crassitudine, colore viridi, longitudine cubitali, & maiori, præsertim, si in flore existens, in fistulam mittatur: tunc enim vt tradit Plinius lib. xix. cap. 5. mira longitudine, & ad fistulæ complementum crescit: & hac de causa Columella anguinum cucumerē eum appellat, quia oblongus, crassus, atq; instar anguis flexuosus sit. Nascitur enim in simili planta, qua cucumer sylvestris oritur. Cæterum est cucumer, natura frigidus & humidus, appetentiam concumbendi minuens, vnde sycis à Græcis dictus est. Hinc de cucumere (quia textrices magna ex parte impudicæ sunt) adagium ortum est: texens pallium mulier, cucumerem deuoret. Raro in Lusitania cucumer videtur: Secus autē in altera parte Hispaniæ, præcipuè apud Salmanticenses, vbi in magna cernitur copia, hirsutus, colore omnino viridi, longitudine cubitali & curua. At pepo is est, quem officinæ ob colorem citri, in maturitate acquisitum citrullum appellant, Græci

Cucumer anguinus.

Pepo citrullus est.

Græci verò illum πέπονον, id est maturum, Graia voce dixere, quam vocem Hispani vel hodie seruantes, nulla immutata litera aut syllaba, illum quoq; pepanum vocant, & eius supremam partem cõcisam, fronti æstus hora, in qua illum plerunq; comedimus, tanquam refrigerantem, admouemus, quod olim quoq; à Grçcis fieri Dioscorides inuere videtur. Vescimur enim pepone Hispani, dum viret: nam postquam maturuit, & colorem luteum, citri maturi contraxit, tanquam cibo inutilẽ reiicimus, si quid tamen illius comedendum sit, eius suprema & cartilaginea pars tantũ pro victu, reiecta eius medullari parte, accipienda est: vt apud inferiores Germanos plerumq; fit, qui peponibus iis, non nisi maturis, contra Hispanorum consuetudinem, in victu vtuntur, quorum medullarem & interiorem partem, in qua semen continetur, tanquã improbam & malam reiiciunt, suprema & cartilaginea illa, crebris verrucis ornata parte, cõtenti, qui mos apud Græcos quoque fuit, vt ex Galeno deprehenditur, lib. ij. de Alimentorum facultatibus capite 5. vbi inquit: huc accedit, quòd in peponibus homines à carne intima in qua semẽ habetur, abstinent. Sed hæc ignorans Mathiolus, nihil in hoc capite præter alios vellicare facit. Subdit quoque Galenus eodem loco, in melopeponibus antè mandunt, id est carnem interiorẽ, pro quo scire licet, quòd melopepones, hodierni sunt melones, quorũ varietas ingens est, quum alij cortice subtili teguntur, alij verò crassiori, & tardius maturi fiunt, quos Clodienses (Venetiis prope Riuumaltũ) vendentes, peponas appellant: alij autem intus sunt rubri, & illorum quidam muschatelli dicti, odore & sapore præstantissimi, vt apud Lusitanos, Abrantini dicti, ab oppido Abrantes dicto, quod Tagus aurifer præterlabitur, quibus Neapolitani respondent. Alij autem sunt albi, & illorum nonnulli hiemales dicti, quia per vniuersam hiemem suspensi in domibus seruantur, apud Salmanticenses frequentes, qui quoq; è Grçcia in Italiam hodie aduehuntur. Sunt quoq; præter istos, melones aquei dicti, quos angurrias multi appellant, alij verò, bateccas, Turcæ, carpuzes. Thusci, præter omnem loquendi cõsuetudinem, cucumeres nominant. Dicuntur verò melones aquei, quia intus aquam habeant, quam cum interiori substantia, adiecto

Mathiolus errat.

Angurria

ſuccharo Mauri & Turcæ, vigente æſtu, pro refrigerandis ventriculis, in continuo victus vſu habent, magnæ enim ſunt anguriæ iſtæ, ventroſæ, lucidæ, colore virides, quanquam nonnullæ paruæ reperiantur, multis variegatæ coloribus; quarum omnium, interior pars dulcis admodum eſt, qua febricitantes, ſitim arcere conantur. Sunt præterea, vt plures alias prætercam ſpecies, Saracenicæ quædam, vel Tranſmarinæ dictæ cucurbitæ quas nonnulli pepones appellãt, aliæ exterius albæ, alię verò ſubluteæ, omnes craſsi & peſsimi nutrimẽti: & ea de cauſa à ruſticis in hieme tantum comeduntur, Frigidæ enim & ſiccæ, temperatura ſunt, veluti priores omnes ſpecies, quas crudas comedere ſolemus, frigidæ & humidæ, in ſecundo gradu: Attamen, ſi quis aut ſemen aut radicem arefaciat, haud etiam humidæ fuerit naturæ: ſed iam deſiccantis, idq; in primo quodam ordine, aut in ſecundo incipiente, vt latius Galenus dixit libro citato de Facultatibus alimentorum. Porro, cucurbitam ac omne genus peponis vel eorum ſemina, ſaccaro hodie condiri, magno ægrotantium oblectamento, vel tonſores norunt, nedum aromatarij.

CONSTANTINVS.

SVperioribus notis in Amatum noſtrum, nobis rapina atq; napina egreßis, non ineptũ fore arbitror ſi etiam cucumerarium ingrediamur, Et *ſi hortulum hunc publicum adhuc arentem, communibus authorum aquæ viuæ fontibus, vel etiam priua & non conducta ciſterna irrigemus: modicè tamen per elices & ſulcos aquarios in colliquias humore deriuato. amãt enim cucurbitæ atque cucumeres aquam, non tamen nimis copioſam: atque irriguo nihil eſt elutius horto, iuxta* Horatiũ. N*unc igitur vt moroſus holitor à ſocijs informatas areas & licet cylindro æquatas reformat, ſic quia mihi non placet aliorum ſcriptorum, huius etiam cartilaginei generis, cucurbitarum ſcilicet, cucumerum & id genus ordinatio atque per areolas diſpoſitio, omnia explantabo atque aliter digeram, prout viſum erit hæc oluſcula lecturo commodius.* Pri*mum de cucurbita quæ* Dioſcoridi *eſt* κολόκυνθα, Galeno κολ.κύνθη *&* Ariſtophani *in* Neb. κολοκύντη *vel etiam ipſi* Galeno *in gloßis* ἀπικειόδης κολοκύνθη, *aliquid dicendum eſt.* E*a igitur aut eſt ſatiua, aut Syluestris: ſatiua duum eſt generum,* C*ameraria et plebeïa.* C*ameraria reptantibus flagellis & viticulis tanquam manibus admota quæq; complectens, in altum ſe ſubijcit, vt ſæpe per aſpera par*

ra parietum scandens in tectum vsq;, natura sublimitatis auida conscendat. Sic cui per se standi vires non sunt, alterius adminiculo fulcita statim maxima comparet: & leni foliorum vmbra subiectum locum opacat, cameras ac pergulas operiens. in hac, tenui pediculo libratur aura pondus immobile. At Plebeia longis sarmentis per terram expansis humi perreptat, & parum assurgit sua humilitate contenta: folijs tamen luxuriat, & hospitem locum suis floribus conuestit, omniq; modo fastigiatur cucurbita, vaginis maximè vitilibus, coniecta in eas postquam defloruit. Crescit enim qua cogitur forma, plerumq; & draconis intorti figura: libertate vero pensili concessa, iam visa est, testante Plinio, nouem pedum longitudinis. Cucurbitæ cum aqua tanta naturæ conuenientia & consensus, Græci vocant Sympathiam, quanta cum oleo repugnantia atq; insitum odium, quod ijdem antipathiam nominarunt. Subiectum aut admotum ne attingat, auertitur, & se ipsam contrahit, quasi olei attactum exhorreat: vt autem aquam attingat, velut siticulosa, crescendo festinat sese promittens admirabilitate naturæ. Inter cucurbitarum varietates, quædam est ventrosa: nam in ventrem crescens mira amplitudine turgescit, eaq; ἄπι@ est fatua & insipida, quæ in balneis vrceorum vicem præstitit, & cadorum ad vina condenda. Alia est quæ in longitudinem admirabilem excrescit atq; extenditur, à quibusdam etiam anguina appellata. Cucurbitarum præterea numerosior vsus, & primus, caulis in cibo. Cortex etiam viridibus deraditur dum tener est: in cibisq; salubriores quæ pendendo creuere. Lagenariæ vero Cucurbitæ dictæ, vsum viatores nouerunt, quibus lagenæ officio fungitur: Sed ipsa primùm ita artificio fungitur, funiculo dum crescit astricta qua parte desyderatur angustior. Nec nobis silendæ sunt Cucurbitarum genera indicta maioribus, & vt credibile, etiam incognita. Indica dico, tanta varietate naturæ quasi ludentis ad admirationem sui, vt difficile sit exprimere. Sunt & turchica subrotunda, parua, & veluti anguina vernatione, pluribus in locis per plagulas interlita, carne constant firmiore, pulpaq; in qua semina vt phaseolorum cuidam generi, rubicundissima. Nunc ad syluestres conuertatur oratio. Syluestris Cucurbitæ duplex species: vna somphos à Græcis appellata, inanis, vnde & nomen, digitali crassitudine, non nisi saxosis nascens. Colocinthis vocatur altera, ipsa plena, sed minor quàm satiua: viticulas & folia humi strata profert satiui cucumeris similia, incisa, vt habet Dioscorides: qui cùm de flo-

ribus taceat, tamen florum etiam conuenientiam cum cucumere, ementita Dioscoridis authoritate, de suo adiicit doctissimus Mathiolus, hæc syluestris cucurbita purgatoriam vim habet, diciturq; à Dioscoride lib.iiij.Cap.78. κολοκυνθίς ab Hippocrate κολοκυνθη ἀγρία, ἢ σικὺα ἀγρία σικυώνη: & apud ipsum leges τῆς σικυώνης σπόγγον pro pulpa spongiosa Colocynthidis, Galeno in glossis interprete, tametsi σικυώνη & σικύα hortensem cucurbitam alijs significent. Rufus medicus, cuius opuscula impressa, de græco transtulimus, σικυωνίαν vocat Colocynthidem, quam etiam alij σικύαν πικρὰν, κολόκυνθαν ἀγρίαν, ἢ ἀλεξανδρίνην nominarunt. A quibusdam hæc pituitaria dicitur: pituitam enim vacuat, etiam Alexandro Aphrodiseo teste in præfatione primi libri problematum, quamuis ex Plinij libr.xxiij.Cap.1. Sciamus pituitariam esse Astaphidagrian siue staphin, vuam tamineam falso nominatam.

CAPVT II.

CArtilaginei generis est, extraq; terram cucumis, siue cucumer. *Varroni lib.iiij.de lingua Latina cucumeres dicti à curuitate, quasi curuimeres, quorum semen Theophrasto lib.vij.de historia plantar.* σίκυον *dicitur.Sed fructus & planta* σίκυος, *vt etiam Galeno 8.Simplic. qui Dioscoridi* σίκυς. *Eius duplex genus est, hortense & syluestre. Satiuus Cucumis herba est prælongis sarmentis in ramos vitis modo se spargentibus, folio rotundo, cucurbitæ aliquãto minore, flore luteo, Particulatim autẽ cucumis floret, sibi ipse superflorescens, & sicciores locos patitur, candida lanugine obductus, magisq; cum crescit: fructus oblongus est, & vbi maturuerit planus, maculisq; distinctus, cuius naturam mirè expreßit Poeta cùm dixit: tortusq; per herbam, cresceret in ventrem Cucumis. mira voluptate, vt refert antiquitatis summus obseruator Plinius, Tiberio principi expetitus. Nullo quippe non die contigit ei, pensiles eorum hortos promouentibus in Soles rotis, olitoribus: rursusq; hy bernis diebus intra specularium munimenta reuocantibus. Cucumerum Græci tria genera fecere: Laconicum, Scytalicum, Bæoticum. Ex his tantum Laconicum aqua gaudere. Est & Cucumis agrestis* σίκυος ἄγριος *Græcis dictus, multò infra magnitudinem satiui. ex eo fit medicamentum, quod vocatur elaterium, succo expresso è semine, inquit Plinius lib.xx.Cap.2.vel ex fructu, vt habet Dioscorides lib.iiij. Cap.155. in quo docet parandi modum, & magnificat vterq; author cum Theophrasto, elaterij vsum in medicina, quo nullum*

diutur

diuturnius medicamentum, nec quod magis ætatem ferat. in summa agrestis cucumis, à satiuo, fructus tantum paruitate differt. Est enim oblongæ glandis similis, qui maturus non sine colligentium periculo, in oculos contentum succum eiaculatur, crepansq; dissilit, simul atq; attingitur. De genere eius est Cucumis *scorpionius dictus*, Anguininus *etiam, siue erraticus.*

CAPVT. III.

CVcumeres cum magnitudine excesserint, pepones vocari tradit Plinius: Ecce *inquit, cum maximè noua forma eorum in* Campania *prouenit, mali cotonei effigie forte primò natum, ita audio vnum, mox semine ex illo genus factum, melopeponas vocant.* Mirum *in his, præter figuram coloremq; & odorem, quòd maturitatem adepti, quanquam non pendentes, statim à pediculo recedunt.* Quibus *verbis profectò significantur*, Melones: *sunt enim vt* Palladius *author est, de genere* Peponum, *à mali* Cydonij *figura quam referunt, nomine composito,* Melopepones *appellati.* A *peponibus autem differunt, quia pepones maiores sunt, striati magis, magisq; succulenti,* Sed *minus grati: carne molliore, & semine pauciore.* πέπονες *igitur ipsi sunt, qui de* Peponibus *tantopere rixantur, cùm melones nihil aliud sint quàm* μηλοπέπονες Græcis, *de genere* Peponum. Pepo *vero* Græcis *vocatur* πέπων *&* σίκυος πέπων Aristoteli *in* Probl. Sect. 20. quæst. 32. Polluci *etiam lib. vj. quem etiam* σπερματίαν *vocari tradit.* Galenus *vero* 2. de Alimentis *composito nomine dixit:* σικυοπέπονας. Peponum *autem permulta sunt genera, quæ sapore & figura distinguntur.* Est *enim ventricosus pepo qui à pediculo ad oculum vsq; striatus & canaliculatus.* Alius *etiam quem fœminam vocant, minus striatus.* Sunt *item qui* Hircini *& vulgò turchici: fiunt & succrini dicti, artificio, seminibus moscho aut saccharo imbutis.* At *qui citrulus medicis dicitur, quasi citreolus, quod citrei mali in forma & colore sit æmulus, sapore cucumerem refert, & folia habet multis incisuris diuisa alarum aut pennarum instar.* Quinetiam *ex* Campania *&* Melita Siciliæ *insula pepones asciti sunt, quos bothecas vocat* Italia, *folio melonum sed latiore: fructuq; multò crassiore, strijs obscuris, crasso pediculo contra ac in melonibus. hij fructus versicolores sunt, alij albicant, alij virescunt magis, qui maturi dulces fiunt atq; ab ægris in febrium ardoribus vehementer expetũtur.* Tandem *sunt & hyberni pepones qui in area & solo non maturescunt, sed flauescunt solaribus appensi,*

magnaq; voluptate in hyeme comeduntur. Nostra Gallia *iam ferè hæc omnia agnoscit genera; sed alia alibi: quæ subtilius & enucleatius in iusto opere explicabimus.* Nam *hæc tantum sunt speciminis gratia, à nobis proposita lectoribus.*

DE LACTVCA.

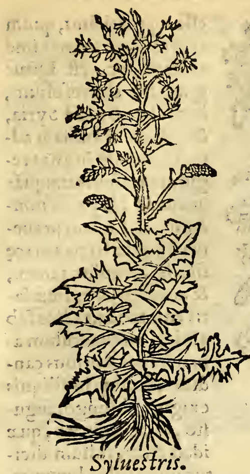
Græcè, θρίδαξ: *Latinè, lactuca: Lusitanicè, alface: Hispanicè, lechuga: Italicè, lattuca: Arabicè, cherbas: Gallicè, laittue: Germanicè,* Lattich.

Crispa. *Capitata.*

Enarratio CXXX.

Lactuca. DIcitur lactuca, vt Palladio in Ianuario placet, quod abundantia lactis exuperet, quod quidem lac ventrem mouere leuiter, olim credebatur, quare apud veteres, in primis epulis veniebat, vt Martialis sequenti carmine testatur, quum dicat. Prima tibi dabitur, ventri lactuca, mouendo Vtilis: de qua quoque ille dixit, Claudere quæ cœnas lactuca solebat auorum, Dic mihi cur nostras inchoat illa dapes? Syluestris verò longiori caule in campis

Syluestris.

pis nascitur, folio satiuæ simili, sed spinoso, præsertim quum ad complementũ peruenit, Satiua verò quæ in victus vsu quotidie venit, vt refert Galenus, humidum frigidumque est olus, non tamen extremè. Dicenda igitur lactuca, humida, & frigida est secũdum aquæ fontanæ frigiditatem, & vt lib. ij. de Facul. alimen. legimus, hoc olus, succi est quã alia omnia laudabilioris. Nã quum reliqua omnia sanguinem gignant paucissimum, ac praui succi, lactuca nõ multũ quidem generat, id tamen nec mali succi est, neq; omnino laudabilis. Porrò dum essem iuuenis, ventriculusque mihi infestaretur bile, lactuca qua ipsum refrigerarem vtebar: quum verò ad ætatem declinantem perueni, hoc ipsum olus fuit mihi contra vigilias auxilio, quæ senibus esse annexæ videntur. Habet itaque lactuca succum quidem frigidum atque humidum, minime tamen prauum, quare nec concoctioni resistit, nec perinde vt reliqua olera, ventrem cohibet sicuti neq; etiam prorritat. *Lactuca tẽperatura.*

DE GINGIDIO.

Græcè, γιγγίδιον: *Latinè*, *gingidium*, *chærefolium*: *Italicè*, *cerefolio herba*: *Gallicè*, *cerfueil*: *Germanicè*, Kerbelkraut.

Enarratio CXXXI.

Rectè mea sententia, Ruellius Gallus, & post illum Fuchsius, in suo herbario, gingidium chærefolium esse, *Gingidiũ chærefoliũ est.*

Gingidium.

esse, opinati sunt, quum reuera inter se maximè conueniant, est igitur gingidiũ chærefolium, herbula, nõ diu è Syria, & Cilicia in Italiam aduecta, & inde in alias regiones trãsportata: quãquam ad Hispaniã nondum quòd sciam peruenerit, syluestri pastinacę similis, tenuior tamen, & amarior, & culinæ satis commoda, radice subalbida, aliquantulum amaricante, floribus candidis, semine in siliquis exiguis, oblongo, angusto, & acuminato, quæ ideò chærefolium dicitur, quod foliis luxuriet. Quòd verò Hispani, herbulam hanc, in hortis suis hucusque satam non habeant, id in causa mihi esse videtur, quod coriandro viridi maximè vtantur, id ferculis quotidie infundendo, quod tamen vniuersa Italia, & Germania, ac Gallia, respuunt, & tanquam noxiam herbam horrent, cuius loco hanc amplexantur, chærefolium dictam, quæ in vniuersum alia est, ab ea quam Plinius chærefolium appellat. Huius porro vires, Galenus libro secundo, de Facultatibus alimentorum. cap. quinquagesimo quinto: & sexto libro, de Facultatibus simplicium medicamentorum, enarrat, dicens: Gingidium gustu amarum & astringens quum sit, temperie calidum frigidumque videtur: Secundum verò vtramque qualitatem, desiccatorium est, cætera porro, stomacho amicum existit.

Chærefolium Plinij.

DE SCANDICE.

Græcè, σκάνδιξ: Latinè, scandix.

Enar-

Enarratio CXXXII.

SCandicem gingidio similem herbam, nobis diligentissimus vir Ioãnes Falconerius Anglus, primò Ferrariæ indicauit, nec enim illam aliis nominibus appellari nouimus, qua de causa nomẽclaturas alias non adiecimus.

Scandix.

DE CAVCALIDE.

Græcè, καυκαλὶς: *Latinè*, *caucalis*, *daucus agrestis*: *Hispanicè*, *queyones*, *ierua*: *Italicè*, *pitrosello saluatico*: *Gallicè*, *persil sauuage*: *Germanicè*, Rauch bibernell.

Enarratio CXXXIII.

ADeo caucalis herba, daucum refert, cum figura, tum foliorum incisura, & vmbella, vt meritò Daucus syluestris à multis appelletur. Nascitur enim hæc vbique, in aruis, folio inferiori petroselino simili: superiori verò, inciso, minuto, vt in fœniculo, cernitur, vnde ab Italis, petroselinum aggreste, herba ista dicta est. Præterea, huic similis folio & vmbella alia est herba, caule hirsuto, cuius radices rotundæ, nucum magnitudine sunt: exterius nigræ, intus verò albæ, & esui aptæ, quas pueri in Hispania, frequentissime comedunt, & eas, eadem voce, qua iuncum auellanam appellari diximus vocant, nusquam quàm in Hispania à me visas: nec mirum, quum, vt ait Virgilius. Nec verò terræ ferre omnes *Caucalis herba.*

omnia

Caucalis.

omnia possunt. Cæterum de caulide, ita prodit Galenus libro septimo, de Facultatibus simplicium medicamentorum, quidam daucum syluestrem nuncupant, est enim ei adsimilis gustu simul ac viribus, excalfacit enim vt ille & desiccat, tum vrinam ciet, & muria ad repositionem conditur.

DE ERVCA.

Græcè, εὔζωμον: *Latinè, eruca*: *Arabicè, ergit*: *Hispanicè, aruga*: *Italicè, rucola, rucheta*: *Gallicè Roquette*: *Germanicè*, Vueiss senff.

Enarratio CXXXIIII.

Eruca. ERuca tam domestica quàm syluestris communissima est herba, quæ plerunque in acetariis venit, & ideo eruca dicitur, quia in gustu erodat: euzomos verò, quia iura commendet, detque illis gratum saporem. Venerem enim eruca mouet, qua de causa, à poëtis salax eruca appellatur: de qua Galenus libro secundo de Alimentorum facultatibus capite quinquagesimo tertio, ita inquit: hoc olus manifestissime calfacit, semenque gignere creditur, & coëundi excitare appetitum, capiti etiam dolorem infert, præsertim si quis ipso solo vescatur: hactenus Galenus. Quibus, tu adde, modo quo eruca vescitur, calidus tempera-

tura

Satiua.

Syluestris.

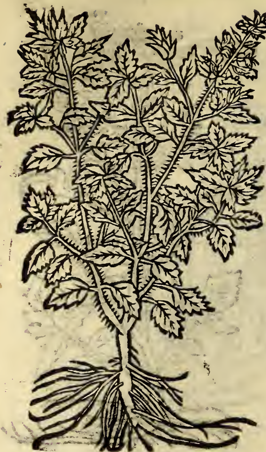
tura ſit, quum ſi frigidus fuerit, tantum abeſt vt illi dolorem capitis inducet, vt potius magnum adducat iuuamen.

DE OCIMO.

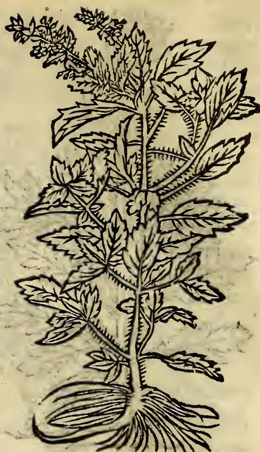
Græcè, ὤκιμον: *Latinè, ocimum: Arabicè, berendaros: Hiſpanicè, albahaca: Italicè, baſilico: Gallicè, baſilic: Germanicè*, Baſilig.

Enarratio cxxxv.

NOn ſolum in hortis ſatum ocimum videtur, ſed paſsim ad feneſtras figulinis vaſis repoſitum, quod mulieres ob fragrantiſsimum quem habet odorē fouent, vnde ocimū ab ὄζω verbo quòd eſt redoleo, deductum eſt. Reperitur enim gariophyllatum dictum ſuauioris odoris, ſic dictum quòd neſcio quid gariophylli redoleat, propriè verò baſilicon minutis foliis ornatum, acinos eſt, de quo tertio libro ſermonem faciemus. Cæterum in ocimi *Ocimum.*

Ocimum mediocre.

Ocimum maius.

ocimi viribus multi dissident, Galenus tamē cui habenda fides est, sic de eo lib. viij. de Facult. simplic. medic. tradit: Ocimum ex secundo est ordine calfacientium, habet autem recrementitiā humiditatē, proinde nec commodum est, quòd in corpus sumatur: cæterum foris illitum ad digerendum & concoquendum idoneum est. At Simeon Sethi, de eo ita quoq; iudicium suum fert, quum dicat; basilica ocima, olfacta, cor, & caput iuuant, si aqua irrigantur humidiora fiunt, & somnum cōciliant, semen eorum cardiacis affectibus succurrit, animi mœrorem ex atra bile ortam, in hilaritatem & lætitiam mutat.

Acinos quid.

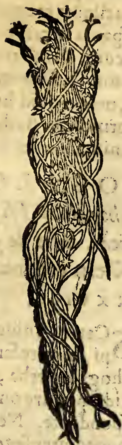
Simeon Sethi.

DE OROBANCHE.

Græcè, ὀροβάγχη *: Latinè, orobanche, erui angina: Hispanicè, yerua vaqua: Italicè, herba lupa, coda di leone, herba tora: Gallicè, pain de lieure, Jenien: Germanicè,* Sommervuurtz.

Enar

Enarratio CXXXVI.

Orobanche.

NAscitur orobăche inter legumina, hordeum & canabin, pedalis altitudinis, cauliculus, & minoris ad ruborem declinans, sine foliis, hirsutus, pinguis, tener, asparagi modo crassus, flore subrutilo, ad album declinante in totum hypocisti similis, nam radix illi, tenera, pollicaris crassitudinis est. Orobanche ex maleficio nomē traxit, quòd videlicet, legumina, pręcipuè orobum, inter quę nasci diximus, strangulet, non illis, se circumligando, vt Theophrastus dixit, sed tantum inter ea nascendo, vt experientia indicat. Dicitur verò herba hæc, nonnullis, herba tauri: ab aliis autem herba vaccæ, eo quòd vacca quum eam comedit, illico ad taurum accedit, non minus quoq; cynomorion appellatur, quòd canis genitale membrū referat, nam vna parte crassa videtur, alia verò subtilis. De qua ita Galenus lib. viij. de Facultatibus simplicium medicamentorum inquit, breuissimè, siccæ frigidæq; tēperaturæ est, in primo ordine.

Orobăche cauliculus est.

DE TRAGOPOGONE.

Græcè, τραγοπώγων: Latinè, tragopogon, barbula hirci: Hispanicè, barba de cabron, yerua, nozelhas: Italicè, sassefrica: Gallicè, barbe de bouc: Germanicè, Bocksbart.

Enarratio CXXXVII.

EST dubio procul herba hæc similis omnino herbæ croci, præsertim illa flores purpureos emittens: nam alte-

Tragopogon.

ra luteos potius flores producit, ſed vtriq; radix eſt parua, bulboſa, aliquantulum oblonga, auellanæ magnitudine, dulcis, eſui apta, quam pueri in Hiſpania in campis eradicantes, à ſimilitudine paruarum nucum, nozellas appellitant, & illarũ eſu maxime oblectantur. Dicitur enim herba hæc barba hirci, quia in calice, neſcio quid hircinam barbam repræſentet, quanquam Hermolaus Barbarus vir alioquin doctiſsimus, parum hoc animaduerterit.

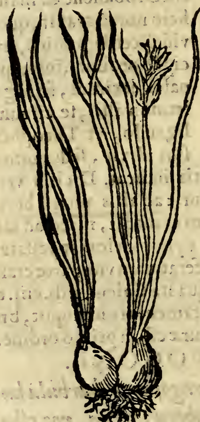
Hermolaus taxatur.

DE ORNITHOGALO.

Græcè, ὀρνιθόγαλον*: Latinè, ornithogalum: Hiſpanicè, leche de gallina yerua: Italicè, latte de gallina: Gallicè, churles: Germanicè,* Klein erdtnuſs.

Enarratio CXXXVIII.

Ornithogalon.

Ornithogalon.

SCatent vniuerſi campi fœno referti, ornithogalo herba, Dioſcoridis picturę omnino reſpondente. Nec minus quoq; inter ſegetes reperitur herba hæc, ſine foliis caulem producens, tenerum, ſubtilem, tribus quatuórve agnatis, & ipſis etiam tenellis, ex quibus flores prodeunt primo aſpectu albi, ſed poſtea penitius introſpecti, exterius herbaceo, intus verò tantum lacteo colore deprehenduntur: in medio quorum poſtea tanquam in pillula ſemen ſeruatur, piſtrinæ accommodatum, quum id panibus tanquam melanthium iniiciant: Radices quoque huius herbæ dulces ſunt, bulboſæ, in victus vſu quotidie venientes, non minus ac caſtaneæ, quas ruſtici deficiente annona, non prætermittunt, famem, crudis & coctis propulſantes.

DE

DE TVBERIBVS TERRAE.

Græcè, ὕδνα: Latinè, tubera: Hispanicè, turmas de tierra: Italicè, i tartuffi: Arabicè, ramech: Gallicè, trufles: German. Morchelen, hirtz brunſt.

Enarratio CXXXIX.

PArit intra ſe tubera tellus, ſine caule, ſine foliis, aliiſve agnatis, quæ peſsimum & terreſtrem præbent nutrimentum, & vt tradit Auicenna neruis & ſtomacho inimica ſunt, qua de cauſa, conſulto iure carnium pinguium tubera elixanda ſunt, vel vt Platinæ lib. de Obſoniis placet, vino lota ſub cineribus coquēda ſunt, ac ſale & pipere aſperſa, adhuc calida in conuiuiis, poſt eſum carnium comedenda. Erūpunt enim, vt obiter hoc dicamus, tubera tonitru, vnde Aquinas poëta dixit: Et facient lautas optata tonitrua cœnas. *Tubera.*

DE HORTENSI SMILACE.

Græcè, σμῖλαξ κηπαῖα: Latinè, ſmilax hortenſis, phaſelus: Hiſpanicè, feyones: Italicè, fagiuoli, faſeli: Arabicè, lubia: Gallicè, faſeoles: Germanicè, Faſelen, Vuelſch bonen.

Enarratio CXL.

ADeo clare phaſelus vulgatiſsimum legumen à Dioſcoride in præſenti deſcribitur, vt non multis opus ſit comprobationibus. Nam renum figura legumen hoc cernitur, aliquando rubrum, aliquando verò album, non nunquam quoq; nigro colore compunctum. De quibus omnibus hic Dioſcorides ſimul agit, non verò, vt quidam putāt, de vno tantum genere, pluribus variegato coloribus, quod hodie, Italia phaſelū Turcicum appellat, vt cap. 101, abunde diximus. cæterum coquuntur hodie in Italia pro cibo, teneræ ac virides cum ſemine phaſeli ſiliquæ, veluti quoq; olim fieri Dioſcorides meminit, Cæterū, flatuoſum nutrimentū phaſelus gignit, nec omnino malum. *Phaſelus.*

DE MEDICA HERBA.

Græcè, μηδική: Latinè, medica: Hiſpanicè, alfaſe, eruaye: Arabicè, cot, & alfaſaſat: Gallicè, ſaint

foin, foin de bourgongne: Grand treffle.

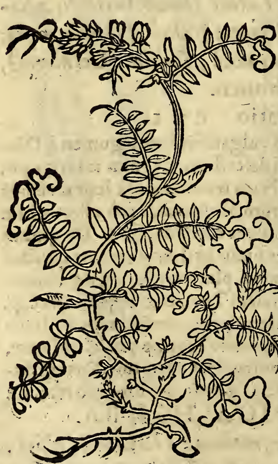
Enarratio CXLI.

HAec non vbiq; prouenit herba; at in regno Valentino apud Hispanos, abundantissime crescit, vbi quoque illius serendæ diligens, pro saginandis iumentis cura habetur, quam Arabica voce, alfalse, vel alfasafat appellare solent, in Gallia quoque eam nasci Ruellius est author, vbi trifolium magnum, aut potius Burgundiæ trifolium appellari tradit. Dicitur tamen herba ista Medica, quòd ex Media, in Italiam olim adducta fuerit, vbi quoque magna diligentia, pro iumentorum pabulo serebatur, sed nunc quòd nouerim, vniuersa Italia ea caret.

DE APHACE.

Græcè, ἀφάκη: *Latinè*, *Aphace*, *syluestris vitia: Gallicè*, *vesseron*, *Arabicè*, *apaki*: *Germanicè*, Feldvuicken.

Enarratio CXLII.

Aphaca.

NAscitur in pratis & prope sepes aphace herba, caule quadrato, folio lentis, aut campestris eruiliæ, flore subrubro, sed postea siliculas quasdam emittit paruas, in quibus semen, ad speciei conseruationem recondit. Nam aphaca, apud Theophrastũ longe alia est herba, vtpote cichoreæ altera species, quam dentem leonis, aut tarraxacum, vel altarraxacũ appellari diximus. Porrò Fuchsius in præsenti errat, quum aphacen, os mundi, herbam esse dixerit, quum proculdubio, os mundi, folia

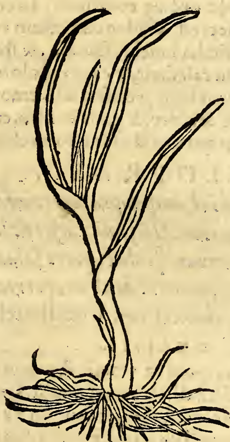
Aphaca en diuia species.

Fuchsius errat.

folia maiora habeat, filicis modo alata, herba in altum crescens, & ea de causa, à multis spectaculi gratia in hortis sata habetur: Hodie verò aphace, in Hispania nõ seritur, quia vbiq;, & in omnibus campis, præcipuè fœno refertis sua sponte nascatur, vt audio tamen, in nonnullis Italię locis, illius, non minus ac alterius cuiusq; leguminis cura serendi habetur, de qua Galenus libro sexto, de Facultatibus simplicium medicamentorum, ita inquit: Aphace astringit, editurque vt ipsa lenticula, ægrius tamen concoquitur: Cæterum valentius desiccat, & moderati caloris est, cætera verò legito lib. j. de Facult. alimen. cap. 6.

DE PORRO CAPITATO.

Græcè, πράσον κεφαλωτόν: *Latinè*, P*orrum capitatum*: *Hispanicè*, *Puerros*: *Italicè*, *porri*: *Gallicè*, *Poureaulx*: *Arabicè*, *Curat*: *Germanicè*, Lauch, schnitlauch, & bryslauch.

Porrum capitatum.

Porrum sectiuum.

Enarratio CXLIII.

Prasum porrum. Prasium marrubiũ.

PRasum, porrum est, prasium verò marrubium, cuius inaduertentia Plinius quandoq; lapsus fuit. Agit igitur Dioscorides de porro capitato, non quidem quòd ab aliis communioribus radices habentibus longas differat: sed potius, quia olim in isto capitato, maior suauitas & & teneritudo quàm in cæteris, percipiebatur. Parabatur autem porrum capitatum, id est, capitis latioris, vtpote cepæ modo incrementum habens sequenti modo: quum enim transplantabatur, folia à radicibus auferebantur, ac subtus parum tegulæ, aut cuiusuis alterius testæ ponebatur, ne porri radix in altum cresceret, sed magis cepæ modo lata fieret, de quibus, & cepis, ac aliis, Galen. lib. ij. de alimentorum facultatibus cap. vltimo sermonẽ fecit, cùm dicit: corpus enim calefacit, & crassos in eo humores extenuat, glutinososque incidit, bis tamen aut ter in aqua decoctum, acrimonia spoliatur, quanquam nec sic quidem vim perdit extenuandi. At Simeon Sethi, porrum calidum & siccum in secundo ordine constituit, dicens quoq;, vrinam cit, & mali succi est, assidue comestum visus hebetudinem efficit, difficilia inuehit somnia, & stomacho nocet, genitale semen calefacit, & capitis dolores excitat, iecur, renes, & vesicam ledit, confert ad hæmorrhoidas, bis verò aqua coctũ & aceto, & garo & oleo, cuminóq; cõditũ, salubre est, iis qui frigido sunt stomacho.

DE AMPELOPRASO.

Græcè, ἀμπελόπρασον: Latinè, ampeloprasum, vinearum porrum, agreste porrum: Hispanicè, ayos de las vinhas, puerros de las vinhas: Italicè, porro saluatico, porrandelo: Gallicè, porreau de chien, porreau sauluage: Arabicè, Nabati: Germ. Vuildlauch.

Enarratio CXLIIII.

Porrum vinearum.

DIcitur ampeloprasum, quod in vinetis frequentissime nascatur, quo rustici allij loco vescuntur. Durã enim substantiam ampeloprasum habet, & acutum ex se spirat odorem. De quo Galenus libr. vj. de Faculta. simpl. medic. ita inquit, ampeloprason, si inter allium & prason, hoc est, porrum, medium quiddam concipias, facultatem ampelop

ampeloprasi inueneris. Est enim agreste vt sic dicam porrum, quamobrem & acrius eo & siccius est; sicut agrestia omnia reliqua hortensibus, ac proinde stomacho quàm illud nocentius, sed & crassos & lentos humores potetius incidit, valentiusq; infarcta organa obstructione liberat, hac quoq; ratione, vrinas sæpe prouocauit, vbi à crassis & lentis retinebantur humoribus, adeò vero est calidum vt illitum cataplasmatis modo exulceret. Dictum autem est antea, quòd quæ eum in modum sunt calida, extremi sint ordinis. Hæc Galenus: in quorũ verborum primordio animaduertendum duximus, quòd Galenus, Ampeloprasum viribus constituit inter allium & porrum, quum tamen hæc potius scorodopraso, hoc est allio porro, quàm ampelopraso, vineto porro, conueniant: quæ quoq; Galenus lib. viij. eiusdem citati voluminis cõfirmauit, quum dixerit scorodoprason, sicut gustu & odore mediam scorodi, hoc est allij, & prasi id est porri, qualitatem possidet: ita & viribus, vnde prima illa verba, capitis ampeloprasi, addita superesse pro firmo crediderim.

DE CEPA

Græcè, κρόμμυον: *Latinè*, *Cepa*, *cepe* : *Hispanicè*, *Cebolhas* : *Italicè*, *Cipolle*: *Gallicè*, *Oignon*: *Arabicè*, *Basil* : *Germanicè*, Zvuibel.

Enarratio. CXLV.

CEpa lachrymosum olus, vbique vulgatissima est, cuius dulcis & acris ac media, veluti rubra & alba reperitur, quæ quoq; inter bulbos reponitur, imo Celsus omnia capitata olera, vel quorum radices in victum veniunt, inter bulbos reponit, vt capite de scilla quoq; meminimus. Ex quarto enim ordine excalfacientium cepa est, vt tradit Galenus, lib. vij. de Facul. simpl. medica. de quo certe haud admirari non possum, quum cepam in quarto collocet gradu: scillam vero medicamen venenosum in secundo tantum. Cæterum, cepa vt Simeoni Sethi placet, lotium cit, & semen genitale gignit, cibi appetentiam excitat, capitis dolores facit, & stomacho officit, rationem etiam vt aliqui ferunt, lædit: si verò coquatur, plurimum malignitatis deponit, & vtilis fit *Cepa.*

ad thoracis aſperitates, & tuſſes, hæmorrhoidas impoſita aperit, & cum aceto inunctum, alphos extergit, etſi autem craſſarum partium ſubſtantiam habeat, humores tamen craſſos & lentos extenuat, ventriculum verò inflat, ſi crebrius quis ea vtatur, in lienis vitia incidit.

DE ALLIO.

Græcè, σκόροδον: *Latinè, Allium, Hiſpanicè, ayos: Italicè, aglio: Gallicè, ail: Arabicè, Thum: Germanicè,* Knoblauch.

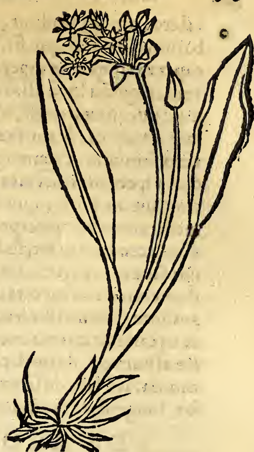
Allium hortenſe. *Syluestre.*

Enarratio CXLVI.

Scorodon allium. SCorodon quaſi σκαιὸν ῥόδον id eſt rudem roſam, quòd aſpere ſupra modum redoleat, dictum puto, & allium, quòd exiliendo creſcat, honeſtum ac gratũ ruſticæ plebi obſonium eſt, adeo vt à Columella lib. ij. inter hortorum delitias numeretur, & à Galeno ruſticorum theriaca, ſiue ruſticorum antidotum appelletur, quòd ad allium tanquam ad ſacrum antidotum & theriacam, quum male ſint affecti,

Syluestre.

Vrsinum.

affecti, concurrant: cuius à Dioscoride in præsenti duo describuntur genera, Hortense siue domesticum: alterum vero syluestre quod Græci ophioscorodon, id est anguinum allium vocant, sua sponte in aruis crescens, folio prælongo, tereti, intus concauo, iunceam speciem repræsentante, radice vero domestico non absimili. Tertium autem genus, præter hæc duo citata comperitur, vrsinum dictum, in nemoribus nascens, & nunc hortis Italiæ familiare factum, folio persimili lilio conuallis, flore multiplici, albo, odorem allij respirante, radice vero tenui. Cæterum an allium pestilenti morbo conueniat, & in eo tuto dari possit, dubium est: cui quæsito facile respōdemus, quòd in præseruatione pestis, aliis vti, optimum est consilium, quanquam Abinzoarem oppositum asseuerantem videamus: sed re vera, allium veneno aduersari, & optimum esse antidotum, non solum comestum pro pestis præseruatione, sed etiam vt ex eo conficiatur rubricans emplastrum in bubone pestifero certum est. Verum allium in curatione morsus viperæ multum

Anguinū allium.

Vrsinum

Allium in peste.

Allium in viperæ morsu.

valere, omnes tradunt, & nos ipsi experientia comprobatum habemus: quo fit, Auicenna Fen sexta, quarti libri, cap. xxxiij. quo de viperæ morsus cura agit, emendandus veniat, quum loco alliorum, Interpres somnum ineptissime interpretatus est, Vocum forsan Arabicarum affinitate deceptus: Nam taumi Arabes allia vocant, naumi vero somnum. Quum igitur Auicenna dicat, quod affectus viperę morsu, vtatur si possibile est, alliis & vini multitudine in potu, quum omnem excedat curationem, medicamen hoc interpres, non alliorum & vini multitudine, vtendum dixit, sed potius somni & vini quantitate: qui sane error vitæ humanæ periculosissimus est. Proinde Auicenna in eo loco vt diximus, emendandus est. Allium authore Galeno libr. viij. de Facul. simpl. medica. desiccat & excalfacit quarto excessu. Porro, ophioscorodon, agreste allium est, domestico valentius, ceu reliqua agrestia omnia. Sed hæc de scorodo sunt dicta: nam scordion herba, longe alia res est, de qua suo loco plura dicturi sumus.

DE SCORODOPRASO

Græcè, σκοροδόπρασον: *Latinè*, *Allium porrum*, *allium Turcicum*: *Italicè*, *aglio de Turchi*, *Germanicè*, Feldknoblauch.

Enarratio CXLVII.

Decipitur Marcellus Virgilius.

SCorodoprason herba, à natura producta est, non vero ab holitore ex allio & porro composita, vt Marcellus Virgilius putat. Nascitur in aruis foliis porri; quæ & in hortis iam hodie spectaculi gratia cernitur, & illam Turcicum allium vel Turcarum porrum appellant, allij & porri vires possidens, vt de eo testatur Gale. loco superius citato dicens: Scorodoprason, sicut gustu & odore mediam scorodi hoc est allij, & prasi id est porri, qualitatem possidet, ita & viribus.

DE SINAPI.

Græcè, σίνηπι ἢ νάπυ: *Latinè*, *Sinapi*, *Hispanicè*, *Mostarda*, *mostaza*: *Italicè*, *senape*: *Gallicè*, *seneue*: *Arabicè*, *Cardel*: *Germanicè*, Zam oder garten senff.

Enarratio CXLVIII.

Sinapi.

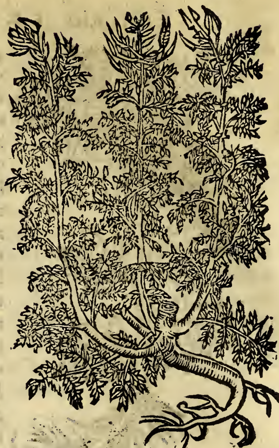
Sinapis vt Atheneo placet, hic dicitur quod olfactu suo luminibus officiat, cuius duo habentur genera. Alterum, caulem habens hirsutum, longum, ramosum, folia rapi, minora tamen & asperiora, flores luteos, siliquas rotundas ac hirsutas, plenas semine paruo, minuto, & candicante. Alterum verò hirsuto quoque caule præditum est, minore tamen, foliis erucæ, sed maioribus & latioribus, ac laciniatis, floribus albicantibus, crucisque effigiem referentibus, siliquis teretibus, & oblongis, semine pullo rufescentéve refertis. Cæterum, ex sinapi, adiecta panis medulla & aceto, conditum paratur, pro bubula potissimum & duris piscibus comedendis, accommodatum, non minus quoque ex musto rubro & sinapi, apud Gallos frequentissime quoque concinnatur, veluti ex pomis sinape, cinnamomo & melle: est enim sinapis semen calidum & siccum quarto ordine, ex quo sinapismus ad exulcerationem paratur, vt Galenus ex mente Archigenis libris de Locis affectis meminit, oleum porrò ex eo confectum in officinis prostat. *Sinapis.* *Sinapis têperatura.*

DE NASTVRTIO.

Græcè, κάρδαμον: Latinè, nasturtium: Arabicè, harf: Hispanicè, nasturcyos, malpica: Italicè, agreto: Gallicè, cresson alenois: Germanicè, Garten kressen.

Nasturtium hortense.

Syluestre.

Enarratio CXLIX.

Nasturtiũ. NAsturtium appellatum est, à naribus torquendis, quòd odore & seminis acrimonia sternutamenta prouocet, cuius genera sunt duo, syluestre & domesticũ: de syluestri paulò antea diximus lib.j.capite de hiberide siue vicetoxico:nunc autem de satiuo, siue domestico sermo habetur, quod egregie inter olera prouenit,& Venerem stimulat,quanquam Plin.lib.xx.cap.13.illud eam inhibere contendat,non absq; errore tamen, vt experientia quotidiana docet. De quo Galenus lib.7.de Facultatibus simplicium medicamentorũ ita prodit: Nasturtij semen, adurentis facultatis est particeps, veluti napy.proinde omnia quæ rubrificationẽ postulant, eo excalfaciunt: miscetur quoque remediis quæ exhibentur asthmaticis,tanquam valẽter crassos succos incidere valeat:porro & herba arefacta semini similem facultatem sortitur:nam quæ humida est, & viridis, multis numeris inferiorem.

Nasturtiũ venerem incitat.

Plinius errat.

DE

DE THLASPI.

Græcè, θλάσπι: *Latinè*, *thlaspi*: *Hispanicè*, *Lusitanicè*, *paniqueso de flor blanquo yerua*: *Gallicè*, *seneue sauuage*: *Germanicè*, Besem kraut.

Latifolium. *Angustifolium.*

Enarratio C L.

TAnta est thlaspis herbæ similitudo, cum ea quam officinę bursam pastoris appellant, vt nonnulli herbariorum, eam quoq; bursam pastoris nominauerint: At reuera inter se multum differunt, quum folia in thlaspide diuisa in summitate esse videmus, crassa, stricta, lõgitudinis digitalis, saporis acuti, non insuauis. Vnde fit, quod pueri Hispaniæ illis vescentes, panem & caseum, herbam istam appellent: accedũt iis, quòd flores thlaspis, albi semper sunt: in bursa verò pastoris, plerunq; lutei conspiciuntur. Semen quoq; in thlaspi, rubrum acutũ, & latum percipimus, vt eas inter se, vt viribus, ita & figura differentes dicamus. *Thlaspis.*

dicamus. De qua Galen.lib.vj.de Facultat.simplic.medic. ita tradit: Semen eius facultatem acrem sortitur, adeo vt internos abscessus potũ disrumpat, menses ciet, & fœtum enecat, per sedem infusum sanguinoléta euacuans, ischiadibus prodest, euacuatque superne & inferne bilem oxybaphi mensura epotum. Verum, herba bursa pastoris dicta, frigida & sicca cum quadã stypticitate est, cuius succus recens extractus, vulnera recentia glutinat, & aceto mixtus, inflammationes & erysipelata sanat. Nam ex ea, & plantagine, parata in aqua pluuiali decoctio, cum bolo Armeno, dysentericis & hæmoptoicis, id est sanguinem è pectore screantibus, medetur. Demum, herba ista prosistendo quocunque sanguine fluente, accommodata est, & merito vulneraria dicta.

Bursa pastoris herba.

DE ARABIDE.

Græcè, ἀράβις καὶ δράβη: *Latinè, Arabis, draba.*

Enarratio CLI.

Arabis.

HAnc & si Ruellius in Gallia nasci, præsertim in locis nuper cultis, eamque cuminum syluestre à vulgo appellari tradat, hucusq; tamen nunquam eam videre potui. Proinde, crederem herbã hanc, potius apud Cappadoces particularem esse, cuius semine frequentissime in cibariis vtuntur, quàm vel in Hispania, vel Italia nasci.

DE ERYSIMO.

Græcè, ἐρύσιμον: *Latinè, irio*: *Hispanicè, rinchaon*: *Gallicè, tortelle*: *Germanicè*, Vuilder senff.

Enarratio CLII.

DIoscoridis erysimon, siue irio, multum ab eo quod Theophrastus describit, differt, quum erysimon hoc Dioscoridis, herba passim in ruderibus, & fossis nascens sit, folio syluestri erucæ persimili, flore luteo, caule ramoso, lento, frangenti, cõtumaci, nam floris loco, siliquæ corniculorum figura prodeunt, in quibus semen minutum, sinapi vel nasturtio simile includitur: de quo Galen. loquitur lib.vj.de Faculta.simplic.medic. & Plin.lib.xxij.cap. vltimo. Nam Theophrasti erysimon frugũ genus quoddam est, hordeo vel speltæ perquàm simile, de quo Plin. lib.xviij.cap.7.& 10. locutus fuit, & Galen.1.de Facultat. aliment.

Erysimon Theophrasti frugum genus est.

aliment.lib. vbi ſeſamo,irionis ſemen ſimile fecit. Quod verò frugis genus hoc hodie ſit,dubitatur, quũ Ruellius, tritici quoddam genus, ab Italis frumentonum dictum, eſſe credat,mea tamẽ ſententia nõ ſine errore, quum irionis folia, interdum virent, vt refert Theophraſtus, à iumentis non edantur,quum tamen folia huius frumentoni auidiſsime, ab illis comedantur, nec vllam cum ſeſamo contrahit ſimilitudinem, vt facile Ruellius conuincatur, quòd Theophraſti eryſimon tritici genus dictum non ſit. *Ruellius errat.*

DE PIPERE.

Græcè, πέπερι: *Latinè*, *piper*: *Hiſpanicè*, *pimienta*: *Italicè*, *pepe*: *Arabicè*, *fulful*: *Gallicè*, *poiure*: *Germanicè*: Pfeffer.

Enarratio CLIII.

Naſcitur piper apud Indos, eò modo quo apud nos hedera, ſic enim quoque piperis planta parietibus & arboribus hæret,circumuoluiturque folio mali cotonei,ſed rotundiore, quanquã piper quoq; in planta folia vitis ferente,naſci à nõnullis viſum eſt,& hodie Venetiis in nonnullis hortis conſpicitur. Naſcitur enim prius piper, affixum ramulo,tanquam verruca carni,ſed poſtea,pediculis tanquam hederæ bacca pendet. Virides namq; piperis racemos, aceto ſeruatos, ex India,ad nos Amici tranſuexerunt:ex quibus exactè conſcij ſumus,quod piper eo modo dicto creſcat, naſcatúrve, ſed quum ad maturitatẽ peruenit,colligitur,& in ſtoreis ad torridũ Solem ponitur, vbi eo modo quo nos corrugatũ videmus efficitur. Interdum autem granum hoc omphax, ac immaturũ eſt, album piper appellatur, ita vt piper nigrum, & album eiuſdem ſit arboris fructus, nec in alio differãt, quàm maiori vel minori maturatione. An verò piper album, nigro calidius ſit,vel è contrario,variant Authores. Nam Dioſcorides, nigrum calidius, ac maiori acrimonia præditũ, gratiusq; cibis eſſe teſtatur:Galen.verò,lib.viij. Simpliciũ, contrarium contendit, vtcunq; tamen ſit,vterq; errat,quia piper longum eiuſdem arboris,fructum eſſe credant, quum reuera,piper longum,alterius arboris fructus ſit, qui ex inſula Somatra, Taprobana dicta adfertur, valenter enim *Piper.* *Piperis genus quod calidius ſit* *Galenus errat.* *Dioſcori. errat.*

omnia

omnia hæc tria piperis genera calfaciunt, tum deficcant, & vt quarto lib. de Sanitate tuenda refert, piper longum, flatuosi spiritus crassitudinem soluit, & quę in præcordiis pigra cessant, ad ventrem inferiorem depellit, & concoctioni ciborum subuenit, & subdit: Si huius copia non est, vtiq; albo vtendum, quippe quod suprà duo reliqua genera ventrem roborat: Sin hoc non adest, optimum nigrum petendum est: id verò fuerit, quod pondere præcellit. Paratur enim ex omnibus compositum, diatrion pipereon dictum. Cæterum quum de pipere locuti simus, non ab re quoq; fuerit, de caryophyllo præstātissimò aromate, verbum facere, quum culinæ multum deseruiat, tametsi eo antiquitas pro odoramento, referente Plinio, tantum vtebatur. Est igitur caryophyllon festucarius quidam flos cuiusdam arboris apud Indos nascentis, buxo, tum figura, trunco & folio persimilis: falluntur qui caryophyllo folium nucis, aut cinnamomi inesse autumant, quum reuera, arbor caryophyllorum, buxi folio vestiatur: vnde Paulus Aegineta, libr. vij. suæ medicinæ recte hoc animaduertens dixit: Caryophyllon, quasi dicas, nucifolium non eam habet substantiam, quæ nomine prætenditur: sed ex India, veluti flores cuiusdam arboris festucacei, & nigri sunt, longitudine pollicari, propemodum odorati, acres, subamari, calidi & sicci in tertio ordine, qui multiplicis vsus sunt, tum in faciei medicamentis, tum in aliis. Apud Galenum tamen, nusquàm quod meminerim, de illis mentio facta est, quanquam Serapio, cap. 307. Galenum citet, & paulo post dicat: Paulus quidem dixit sicut Galenus de litera ad literam, vnde significatur, quòd ea ab eo transtulit, & subdit: cōfert enim stomacho caryophyllon, & epati, confortat cor, ventrem constringit, & cibum concoquit, pondere vero quatuor scryptulorū cum lacte, ieiuno stomacho, potentiam veneream corroborat. Iis carpesium proximum est, quod cubeba officinis dicitur, vt libr. j. meminimus, & Actuarius confirmat, non enim carpesium, zedoaria siue zurumbet Arabum est, vt Mathiolus augurat, quum potius, vt dicimus carpesium cubeba sit, de quo Galenus lib. vij. de Facul. simpl. medic. ita inquit: Carpesium simile est valerianæ, tum gustu, tum facultate, sed plus habet tenuitatis, proinde magis ea viscerum

Piper longum.

Diatrion pipereon.

Caryophyllum.

Carpesium cubeba est.

ſcerum obſtructiones extergit, vrinam mouet, reneſque calculis degrauatos expurgat.

DE ZINGIBERE.

Græcè, ζιγγίβερις: *Latinè*, *Zingiber*: *Hiſpanicè*, *Gengiure*: *Italicè*, *gengero*: *Gallicè*, *Gingembre*, *Arabicè*, *Zingibel*: *Germanicè*, Imber.

Enarratio CLIIII.

ITa enim apud Indos Zingiber ſeritur, quo apud nos allia, imo Zingiber, cannarum & veluti alliorum folia emittit, quibus in iuſculis & coquinario vſu, ac acetario, Indiani, veluti nos alliorum foliis, vtuntur: aduehitur porro zingiber ex inſula Cananoris. Radix alba nodoſa, multidiuiſa, odorata, ſaporis acuti, quæ ne euaneſcat, ac vermibus corrodatur, terra quadam rubra aqua diſſoluta, inficitur, ac ſic infectam, rubrum zingiber appellant. Affertur enim ex India ſaccaro conditum, ſenibus, & pituitoſis, ac frigidis, & male concoquentibus ſtomachis accommodatum, quanquam Venetiis & variis aliis locis, ſiccum zingiber lixiuio emollitum prius, ſaccaro quoq; paratur, non adeo tamen bonum, vt ex India aduectum. De zingiberis vero viribus, ita meminit Gale. libr. vj. de Facul. ſimpl. medic. Zingiberis radix excalfacit, ſed non primo ſtatim occurſu, veluti piper: vnde ſane & minus eſſe ſubtilium partium quàm piper, exiſtimanda: Etenim illaboratam quandam, & craſſam retinere in ſe videtur humiditatem, quemadmodum piper longum, quare diutius perſeuerat quæ proficiſcitur à zingibere, aut pipere longo caliditas, quàm quæ ab albo aut nigro. Porro vbi totum corpus celerrime calfacere conſilium eſt, ea tunc exhibẽda ſunt, quæ & celerrime à caloris noſtri contactu incaleſcant, & promptiſsime vndequaq; ferantur. Verum vbi partem quamuis refrigeratam recalfacere ſtudemus, contrà agendum, nimirum quæ tarde caleſcentia, plurimo tempore perdurent, ea præbendo. Cæterũ, licet zingiber & piper longum, hac prædicta ratione à nigro pipere differant, non magna tamen eſt differentia. At naſturtium, napy, tapſia, & agreſtium columbarum ſtercus, maiori tempore perfecte accenduntur, & plurimo tem- Zingiber.

pore perdurant. Cæterum zingiberi aroma aliud simile videtur, quod zedoariam: Arabes vero, zurumbet vocant, à Græcis vt dixi, prætermissum: quia carpesium cubeba est, non vero zedoaria, de qua Serapio, cap.169. ita inquit: zurumbet, id est zedoaria, calidum & siccum, in secundo gradu est, impinguat conueniente obesitate, & aufert ventositates, & de eius proprietate est, alliorum, ceparum, & vini, tetrum odorem auferre, item morsui venenosorum animantium opitulatur, & crassas ventositates resoluit, ac ventrem constringit: quibus adde apostemata quæ sunt in matrice resoluit, vomitum retinet, & colicam affectionem curat.

Zedoaria. *Zurūbet.*

DE HYDROPIPERE.

Græcè, ὑδροπέπερι: *Latinè*, *Hydropiper*, *persicaria non maculata*: *Hispanicè*, *hierua pexiguera sin manchas*: *Italicè*, *herba persecaria*: *Germanicè*, Mucken kraut, vuasser pfeffer.

Enarratio CLV.

Hydropiper. HYdropiper siue aquaticum piper, vt paucis dicamus, persicaria herba absq; literulis est, sic dicta, quia folia persicæ arboris similia habet: Nam absq; literulis siue maculis aut notis dicitur, ad differentiam alterius, maculis insignitæ. *Persicaria immaculata.* Est igitur herba hæc persicaria immaculata dicta, sapore acuta, acinosum semẽ, & acutum quoq; habens, aquosis in locis plerunq; nascens, in vniuersum descriptioni hydropiperis respondens, vt meritò affirmare debeamus, persicariam officinarum absque notis, Græcorum hydropiper esse. Vnde mirari satis nõ possum *Ruellius errat.* Ruellium virum alioqui doctissimum, qui tam intentatè scriptum reliquerit, quòd eupatorium cõmune officinarum, canabis folia habens, hydropiper sit, quum tantum revera inter se differant, quantum beta à portulaca. Cæterum *Siliquastrum.* siliquastrum vel piperitis à Plinio descripta, lib.xx. cap.17. ea est herba, cuius mentionem lib.j. cap. de Cardamomo fecimus, quæ pyramidales siliquas, cordis modo, profert, vnde siliquastri nomẽ meruit, & piper Hispanum siue piper Indianum appellant. Auicenna verò zingiber caninum appellare videtur, cuius siliquæ maturæ rubræ

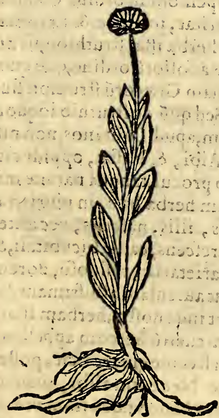
coralli

coralli modo lucentes sunt, tanti feruoris & acuminis, vt piper excedere, ac sapore superare videantur. Nam piperitis, vulgaris herba, vt diximus, alia res est. De hydropipere verò persicaria dicta, loquitur Galenus lib. viij. de Facultatibus simplicium medicamentorum dicens: hydropiperi à locis in quibus nascitur, & à similitudine quæ illi cum pipere in gustu est, nomen sortitum est. Cæterum, non vsq; adeo calidum est quàm piper, attamẽ herba ipsa etiamnum viridis, cataplasmatis in modum imposita sugillata & tumores induratos digerit.

DE PTARMICA.

Græcè πταρμικὴ : *Latinè*, *Ptarmica* : *Italicè*, *Oliuella* : *Hispanicè*, *Pelitre saluatico* : *Germanicè*, Vvilderbertram.

Enarratio CLVI.

Ptarmica.

ΠΤΑΡΜΟΝ, Latini sternutamentũ vertunt, vnde ptarmice, quia sternutamentum iterare faciat, nomen habet, herba pyrethro non absimilis, tum folio, flore, & saporis acutie, vellicat enim linguam pyrethri modo, quanquam mitius, flores porrò, anthemidis siue camomillæ, rotundi in huius herbæ summitate apparent, qui acri suo odore, nares ferientes sternutamentum irritant, & vt tradit Galenus libro octauo citato, præterdicta, sugillata & cæteras ecchymoses digerit: Viridis porrò calfacit, secundo ordine, tertio autem siccat.

DE STRVTHIO.

Græcè, στρούθιον, *Latinè*, *radicula*, *Arab. Condes.*

Enarratio CLVII.

Struthion, siue radicula, aut fullonum herba, Arabum condisi est, quam nostri saponariam appellant, cuius species duæ hodie visuntur, altera parua, flores lanosos producēs, humi sparsa, & ea de causa, à Græcis, χαμαίστρουθον, appellata, quæ aqua manibus fricata, ex se spumam emittit, qualem à sapone oriri videmus, Hispanis admodum familiaris, sub nomine saponariæ. Altera verò ab herbariis hodie indicatur lanaria herba, siue saponaria, hortis familiarissima, clymeni folia habens, caulem vero rotundum, nodosum, nō verò fabaceum, vt in clymeno conspicitur, quæ dubio procul, multū ab ea quam Plin. lib. xix. cap. 3. describit, abest, vtriusq; tamen radix, pro sternutamento euocando, in vsum trahitur. De qua Gale. lib. viij. citati voluminis dixit: Radix eius est acris, calida, siccaq; temperamento, ex quarto propemodum ordine excalfacientium, sed & abstergit, & irritat, proinde & sternutationē prouocat. Cæterū, vnde herba ista, struthion, sit dicta, non satis constat, nisi forte à foliorū ordine, quę quodantenus auiū alas imitantur, nam Græcorū struthon siue struthion, Romanis passer est. Sed quū de struthio loquor, in mentem venit herba quædam, apud Lusitanos, non nisi in muris patriæ meæ Castelli Albi, & Nisiæ, oppidi circumuicini, nascens, quæ dubio procul tanquā naturæ miraculum adduci potest. Est enim herba hæc, in muris, vastissimis lapidibus constructis, illis, nascens, nec aliter quàm inter vtrunq; lapidem crescens, caule bicubitali, & ampliori, lanuginoso, folio parietariæ, resinoso, florem verò si spectes, passerculum, aut auiculam albissimam, lanugine quadam vestitā dices, vt inde nostri, herbam istam non nisi passerculorum, aut auicularū herbam appellent, floret autē veris tempore, ac in hyeme emarcescit, postea verò, verno tempore repullulat. Nec enim alibi, quàm in iis duobus citatis locis, herbam hanc vnquā mihi videre contigit. Nullius pręterea vt hæc dicamus, odoris flos hic est, imò tota ipsa herba ad nullos vsus medicos seruabatur: Olim verò causam huius floris inuestigans, nō aliam inueni,

Herba passerculorū.

inueni, quàm quòd ſtruthij, paſſeres dicti, inter illos magnæ molis lapides, nidificant, ex quibus ſemen eiaculatum herbæ radicem attingere, ac eam inficere, erat poſſibile, adeo vt inde, & cœlo fauente: flos ille auiculæ modo effigiatus euaſerit. μυθολογία

DE CYCLAMINE.

Græcè, κυκλάμινος: Latinè, Cyclaminus, rapum terræ: Hiſpanicè, pan de purco: Italicè, pan porcino, ciclamino: Gallicè, pain de pourceau: Arabicè, Buchormarien: Germanicè, Erdvuurtz, oder apffel, Schuuein oder ſeuubrot.

Enarratio CLVIII.

Cyclaminus.

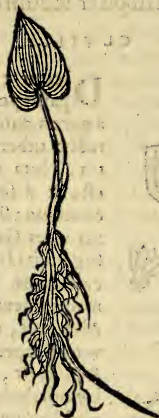
Dicitur cyclaminus, panis porcinus, quia à porcis auidiſsime eius radix tuberoſa manditur. Nota enim herba eſt, & à ſeplaſiariis in continuo vſu habita, cuius vires Galenus inueſtigans ita lib. vij. de Facultatibus ſimplicium medicamentorũ tradit: Abſtergit, incidit, ora venarũ aperit, attrahit, & digerit, ſuccus eius hæmorrhoidas reſerat, violẽterque ad ſeceſſum prouocat in floccis appoſitus. Sic etiam facultatibus phymata, ſtrumas, aliasq; durities digerẽtibus commiſcetur, ac ſuffuſis cum melle illitus competit: ad hæc per nares expurgat, adeo vehemens eius facultas ſit, vt abdomine illito, ſubducat aluum, & fœtum perimat. Tota autem radix ſucco imbecillior eſt, quanquam & ipſa vehemens

ſatis. Nam & menſes ſiue epota, ſiue appoſita, euocat & aurigini prodeſt. Modus eius bibendi eſt drachmarum trium, ſiue cum meliocrato, ſiue cum paſſo, cutem deterġit, ac tum alopecias, ephelidas, omniaque exanthemata curat, necnon auxilio eſt lieni indurato. Meſue verò, calidam & ſiccam in tertio ordine hanc collocat herbam.

DE ALTERA CYCLAMINO.

Græcè, κυκλάμινος ἑτέρα: Latinè, Altera cyclaminus.

Enarratio CLIX.

Cyclaminon vnico folio.

Quænam herba hęc, ſecunda cyclaminus ſit, non ſatis conſtat. Nam Ruellius herbam quandam, ab Italis tamaro dictam, pro ea indicare ſolebat, quā quoq; ſigillum Mariæ appellari, ob id quod ab Arabibus bothomarien dicebatur, contendebat: ſed reuera Ruellius fallitur, quia Arabes, primam cyclaminum, bothomarien appellant, non verò ſecundam hanc: item, quia herba ab eo delineata, magis vitis nigræ deſcriptioni, quam huic reſpondere videatur vt ſuo dicemus loco. Porro Mathiolus Senenſis, hanc ſecundam cyclaminum à ſe conſpectam affirmat, radice parua, auellanæ perſimili, quam hucuſque nos nunquam videre potuimus.

Ruellius fallitur.

DE DRACVNCVLO MAIORI.

Græcè, δρακόντιον: Latinè, Dracontium, dracunculus maior, Proſerpinalis Apuleio, Hiſpan. Tara-

gontia,

gontia, *Italicè*, *dragontea maggiore*: *Gallicè*, *Serpentine*: *Arabicè*, *Luf*: *Germanicè*, Schlangen kraut.

Enarratio CLX.

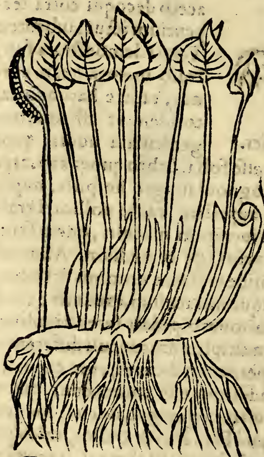
Dracunculi. I. species.

VArias esse dracunculi species, testatur Plinius lib. xxiiij. capite 16. vbi ita inquit: Id autem quod Græci dracontion vocant, triplici effigie mihi demonstratum est, foliis betæ, non sine thyrso; flore purpureo: hoc est simile aro. Alij radice longa, veluti signata articulosaq; mon strauere, tribus omnino cauliculis, folia eius ex aceto decoqui cōtra serpentium ictus, iubentes: Tertia demonstrata fuit, folio maiore quàm cornus, radice harundinea, totidem vt affirmabant geniculata nodis, quot haberet annos, totidemq; esse folia. Libro quoq; xxv. cap. 2. In Lusitania, inquit, cognoui in agro hospitis, nuper ibi repertū dracunculum appellatū, caulē pollicari crassitudine, versicoloribus viperarum maculis, quem ferebant contra omnium morsus esse remedium. Alius est quem nos in priori volumine eiusdem nominis diximus, sed huic alia figura, aliudque miraculum, exeuntis è terra ad primas serpentiū vernationes bipedali fere altitudine, & cætera. Ex hac igitur multiplici dracunculi differentia satis clarè patet, quàm perperàm dicant ij, qui caput sequens Dioscoridi superadditum esse contendunt, quum dracunculus maior in multis crescat prouinciis, longe à minori differens. Nam apud Flandros & Gallos, Italosque procerè crescit, ita vt Seplasiarij ad tabernas, tanquam spectac

Legitur apud Pli. in ea, & loquitur de lacetania, Hispaniæ proxima parte. vide apud ipsū Plin. de Lacetanis lib. & cap. 3.

ſpectaculum, ac prætereuntium remoram; eum ponant, præſertim quādo purpureo illo flore, cornu modo oblongo floret. Nam tunc, res mira, ac horrenda apparet. Cæterum Galenus dracūtiorum omniū, vtpote eaſdem ferè facultates habentium, ſub vno capite mentionem fecit, dicens: Quiddam aro perſimile obtinet, tum foliis, tum radice: cæterum illo acrius eſt, & amarius ac proinde calfactorium magis, & tenuioribus partibus. Habet etiam & aſtrictionē leuiculam: radix omnia viſcera expurgat, optimumque remedium eſt contumacium vlcerum. Verum exterget etiam cætera omnia, quæ exterſionem deſiderant: folia præterea ſimilem facultatem ſortiuntur, obidque ſi ſint viridia, recentia vulnera glutinant, fructus valentior eſt, nō foliis tantum, ſed radice, itaq; & cancros, & polypodas creditur eliquare, ſuccus eius quoq; vitia oculorum expurgat. Hæc Galenus. Cæterū dracontium hoc calidum & ſiccum in ſecūdo ordine eſt, aluum quoq; tentans, vt experientia quotidiana indicat, quare Manardum hic minus bene Meſuem taxare, certum eſt.

Manardus non benè Meſuem taxat.

Dracunculi. 2. ſpecies.

DE DRACVNCVLO MINORI.

Græcè, δρακόντιον μικρόν: *Latinè, dracunculus minor, dracuntiū minus: Hiſpanicè, taragontia, hierua colubrina: Italicè, dragontea minore: Gallicè, ſerpentine: Ger.* Klein ſchlangen kraut.

Enarratio CLXI.

Dracunculus minor.

Dracunculus minor, qui viperina, aut dracōtia, ob eius quoq; maculatum caulem dicitur, vbiq; vulgaris eſt, & offi-

cinis

cinis satis cognitus, cuius radix abortum facit, & aluum subducit, ac magnifice faciem abstergit: qua de causa, ex ea mulieres pro polienda facie, quotidie vnguentum parant. Cæterum, in vniuersa Italia, herba quædam hodie comperitur, quam draconē, siue draconeam, aut dracontium appellant, folio oblongo, hyssopi modo, sed ampliori, sapore feruido, acetum & salem referente, & ea de causa, acetariis expetita, quia vtriusque saporem, in ea herbarum miscella superet, ita vt nec salem, nec acetum, sit opus addere. Nascitur autem herba ista, ex semine lini in cepa incluso. *Dracon herba.*

DE ARO.

Græcè, ἄρον: *Latinè*, *arum*, *Hispanicè*, *yaro*, *foia de yaro*: *Italicè*, *aro*, *Iaro*: *Gallicè*, *vit de prestre*: *Germanicè*, Pfaffenpint, arona.

Enarratio CLXII.

Arum.

ARum communis, & nusquā non familiaris habetur herba, diuersimode tamen, quum non vbiq; æqualiter nascatur, acris, imò aliquando adeò mitis eius comperitur radix, vt rapæ modo, edi posit, quemadmodū Galenum adnotasse legimus lib.ij. de Facult. alimentorum, cap. 63. qui quoq; de illius viribus lib. vj. de Facult. simplic. medic. ita inquit: Mediocrem extergēdi vim possidet, estque primi ordinis calfacientium, & exiccantium, radices eius *Arum.*

comesæ mediocriter humorum crassitiem incidunt, ita vt sint excreationibus ex pectore idoneæ. Hæc Galenus. Verum herba ista, vt viribus differens quádoq; reperitur, ita quoq; & radicis colore varia cernitur, quo factum est, vt Dioscorides, candidam radicem habere arum tradat: Plinius verò nigram libro xxiiij. capite xvj.

DE ARISARO.

Græcè, ἀρίσαρον, Latinè, Arisarum: Hispanicè, fraylillos hierua, fradinhos hierua: Italicè, erisaro.

Enarratio CLXIII.

Arisarum Est vt refert Plinius libr. xxiiij. ca. xvj. & res ipsa indicat, arisaris, vel arisaron, aro similis herbula, minor tamen, & minoribus ornata foliis, radice vero oliuæ magnitudine, quá multi tãquam pretiosissimo secreto apud Germanos inferiores contra pestem vtuntur; vocant autem Hispani herbam istam, plurali numero, fraylillos, id est fraterculos, forsan quia figura monachulum referre videatur.

DE ASPHODELO.

Græcè, ἀσφόδελος: Latinè, asphodelus, hastula regia, Hispanicè, Gamones, gamonitos: Italicè, Amphodello: Gallicè, Aphrodille: Arabicè, Biruach: Germanicè, Goldtvuurtz.

Enarratio CLXIIII.

Asphodelus officinarum affodillus est, herba hastula regia dicta, ob id quòd omnium plantarum, quæ bulbos habent, maximum proferat caulem, cui radices coaceruatæ, multæ glandibus similes, in longitudine sunt, colore vero aureo, sapore acri, quæ in vniuersa Hispania passim in pratis & conuallibus reperitur. Nam in frigidioribus regionibus difficulter nascitur, & Anthuerpiæ semel tantum, & eam quidem in horto Martini chirurgici satam vidi. Nostro hoc tempore, huius radices in vsum victus non veniunt, vt olim veniebant: & Hesiodus ac Plinius cæterique antiquissimi viri affirmant, imò tam nunc alienus hominibus cibus, asphodelus est, vt potius pro muribus interficiendis, ipsa hodie vtantur.

Vnde & merito illius radices, inter medicamenta erodentia, censendæ sunt, non vero inter olera, vt prisci faciebant. De qua Galenus, lib. vj. de Facult. simpl. medica. ita prodit: Huius radix extergentis est facultatis, vstæ autem cinis, calidior, exiccantior, subtilior, ac digerere potentior existit, ac proinde alopecias sanat.

CONSTANTINVS.

Asphodelum etiam heroion dictam scribit Plinius libr. xxij. Cap. eodē, in syluis nasci dixit Hesiodus, Dyonisius marem ac fœminam esse: Folium habet oblongum, inquit idem author lib. xx. Cap. 17. radix napis modicis similis est, neq; alia numerosior. 80. Simul aceruatis sæpè bulbis. Theophrastus & ferè Græci, princepsq; Pythagoras caulem eius cubitalem, & sæpè duûm cubitorum, folijs porri syluestris anthericon vocauere: radicem verò: id est bulbos, asphodelum: nostri inquit idem Plinius, illud albucum vocant, & asphodelum hastulam regiam. Nicander & contra serpentes & scorpiones, vel caulem quem Anthericon vocari tradidimus, vel semen, vel bulbos dedit in vino. Mandebantur enim olim bulbi, quod nostris temporibus desitum. in huius plantæ nominibus, inter se non consentiunt authores tantum interpretum culpa, maximè Dioscoridis, qui huius hæc verba de Asphodelo li. ij. Cap. 199. καυλὸν δὲ λεῖον ἔχοντα ἐπ᾽ ἄκρου ἄνθος καλούμενον ἀνθέρικον, ita interpretantur: caule læui, ferente in cacumine florem, quem anthericon appellant: cum adiectiuum καλούμενον id est vocatum, referendum sit ad caulem, non ad florem vt optimè Plinius ostendit: quod miror adhuc à nemine animaduersum. super hac materia vide Aulum Gellium libr. xviij. Cap. 2. Et Theophrastum lib. vij. Cap. 12. de historia plantarum, qui anthericon videtur vsurpasse pro tota planta, vt etiam obseruauit Cælius antiquarius, qui tamen nec ipse Dioscoridem intellexit. Interpres Theocriti à se facere Theophrastum asseruit, cum illud enarrans apud ipsum Theocritum, Αὐτὰρ ὅτε ἀνθερικεῦσι κατ᾽ αὖ πλέκει ἀκριδοθήραν σχοίνῳ ἐφαρμόσδων. Anthericos inquit, fructus asphodeli, cuius folia porri syluestris maiora & latiora: caulis vero antherix vocatur, cubitali vel amplius magnitudine, hoc ipsum ait & Theophrastus. Asphodeli mentionem & Homerus fecit, Lucianusq; manes eo vesci tradidit. Decantatumq; illud Hesiodi οὐδ᾽ ὅσον ἐν μαλάχῃ τε καὶ ἀσφοδέλῳ μέγ᾽ ὄνειαρ. Nec tacendum illud, quod apud Dioscoridem lib. j. Capite de Rhamno in impressis Græcè codicibus, de rhamni fructu legatur, κοινὰς ἀσφοδέλῳ?

δέλῳ. id verticilo similem interpretes reddiderunt, quod & Thusanus adnotauit in dictione Asphodelos libri menda deceptus: legendum enim σπονδυλίῳ, vt & credibile Ruellium, cæterosq; legisse in fideliore Codice.

DE BVLBO VOMITORIO.

Græcè, βολβὸς ἐμετικὸς: Latinè, Bulbus vomitorius: Arabicè, Zir.

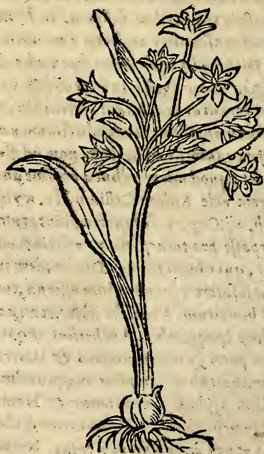
Enarratio CLXV.

Bulbus. BVlbus vomitorius, ad differentiam cibarij bulbi, quia vomitum ciet, dicitur, planta quæ foliis nigris, & radice allio persimili vestitur.

DE BVLBO, QVI EDENDO EST.

Græcè, βολβὸς ἐδώδιμος: Latinè, bulbus esculentus, Arabicè, Basar alzir.

Enarratio CLXVI.

Bulbus esculentus.

FRequenti in vsu, bulbus qui edendo est, habetur: cepa quidē parua, oblonga, rubra, quæ venerem irritat; & Ascalonitam, siue Ascaloniæ cepam, quia ab Ascalone oppido Syrię aduectam, appellant, de qua Martialis in epigrāmate dixit.

Quum sit anus cōiux, & sint tibi mortua membra.
Nihil aliud bulbis quā satur esse potest.

Vnde & merito, Marcus Varro, in nuptiis bulbos edendos suadet, cui Apitius assentitur, dum modo, nuclei pinei, erucæ succus, & parum piperis dictis addatur. Cęterum, tanti fecit Pythagoras bulbos Megarenses, vt de eorum natura

natura, integrum, vt fertur, composuerit volumen, inter quos scillam, & pancratium præcipuè numerare est, aliaq; diuersa genera vt, apud Theophrastum, lib. viij. de Plantarum historia legere est, & Plinium lib. xix. cap. 5.

CONSTANTINVS.

Fallitur Lusitanus, est enim & bulbus vomitorius & esculentus nostris hominibus ignotus: Atq; Ascalonia ab oppido Iudeæ nominata. Plinius enumerat inter cepe genera li. xix, cap. 6. & Theophr. lib. vij. Cap. 4. de bulbo vomitorio ab effectu vide Plinium lib. xx. Cap. 9. qui bulborum syluestrium florem anemonem etiam vocat lib. xxj. Cap. 11. De bulbis etiam Galenus lib. vj. Paulus Aeg. lib. vij. Martialis. lib. xij. Columella lib. x. Quæq; viros acuunt armantq; puellas, Iam Megaris veniant genitalia semina bulbi. Megarenses enim plurimi fecit Cato. Bulbus Græcis est, βολβὸς accepit tamen Aristoph. in Neb. pro tuberibus cùm dixit βολβὰς ἄρα ζητοῦσι. Multa autem bulbosam radicem habent vt Harundo, Crocum, Lilium &c.

DE SCILLA.

Scilla.

Græcè, σκίλλα: Latinè, Scilla, squilla, Hispanicè, Cebolha albarrana: Italicè, squilla: Gallicè, squille, oignon marin: Arabicè, hausel: *Ger.* Meerzuuibel.

Enarratio CLXVII.

Scilla, suspẽsa in officinis, squilla est, quæ in taleolas, sic ne inuicem se tangant, per interualla, suspenditur, ex qua acetum scilliticum, & oxymel scillinum, parantur, cuius vires inuestigans Galenus, ita prodit libr. viij. Simplicium: Scilla, admodũ quidem incidit,

incidit, calfacit autem secundo ordine, porro præstat eam assam, aut elixam sumere, quod sic eius vehementia exoluatur. Hęc Galenus, Cęterum an acetum Scilliticum, leniat asperam arteriam, vel eam potius exasperet, in dubium vertitur. Tu Cardanũ Mediolanensem lege, Contradictione decima sui libri, quum paucis rem illic absoluit, ac vtinam non ita obscure vt solet, loquatur, vt inde tyrunculi in re medica illum intelligant.

Acetum scilliticũ.

DE PANCRATIO.

Græcè, *πανκράτιον*: *Latinè*, *Pancratium*, *scilla minor*, *scilla nigra*: *Germ.* Klein meer zvuibel.

Enarratio CLXVIII.

Pancratiũ

HAec minor scilla, & illa quidem nigra, ab herbariis indicatur, quam masculum appellarem; Superiorem vero, vt pote albam, fœminam, quanquam Ruellius, contra naturæ ordinem, albam, masculum appellat, nigram vero fœminam.

DE CAPPARE.

Græcè, *κάππαρις*: *Latinè*, *Capparis*, *Hispanicè*, *alkaparras*: *Italicè*, *Cappare*: *Gallicè*, *Cappres*: *Arabicè*, *Cappar*.

Enarratio CLXIX.

Cappares.

NOtissimæ sunt cappares, & officinis, & tabernis fere omnibus, salitæ prostant. Nam hortenses cappares, in frutice, non spinoso nasci Ferrariæ vidimus, appetentiam enim deiectam incitant, & lienem minuunt, atque obstructiones aperiunt, qua de causa, capparis radice, & ipsius oleo pro liene atq; meatibus obturandis, frequentissime medici vtuntur, ipsi porro cappares, non admodum probum gignunt succum, imo vt tradit Galenus lib. ij. de Facul. alimen. tenuium quidem est partium capparis, ac proinde minimum alimenti exhibet, vtimur autem fructu huius plantæ magis vt medicamento, quàm vt alimento: sale enim conspersus ad nos importatur, propterea, quòd putrescit, si reponatur solus: vbi igitur salsuginem deposuerit elota, collapsam appetendi vim excitat, pituitam ventris detergit, atq; subducit, purgatq; tum

tum lienis, tum hepatis obstructiones, Vti autem ad eas res oportet, ante alios omnes cibos, ex oxymelite, vel oxelæo. Huius etiam plantæ virides ac teneros surculos, non aliter quam terebinthi mandunt, in aceto simul & muria, aut solo aceto condientes. Cæterum capparis pugnantibus facultatibus constat, vt lib.vij.de Facul.simpl. medic.legitur: extergit enim radix eius, & probe purgat, incidit, discutitq; tum amaritudine, tum acrimonia: at acerbitate contrahit, stringit, & densat, quapropter lienes induratos, & pota & extrinsecus imposita iuuat, menses promouet, pituitam per os educit, maligna viscera sanat, dentium dolores sopit, tumores digerit, & vitiligines, quas alphos dicunt, aurium vermes enecat, folia autem & fructus similem quidem, sed imbecilliorem vim posident. *Capparis natura.*

DE LEPIDIO.

Græcè, λεπίδιον: *Latinè*, *lepidium*, *Iberis*, *Gallicè*, *Coc*: *& poiurée*, *Arabicè*, *hausab*: *Germanicè*, Pfefferkraut.

Enarratio CLXX.

Lepidium vt Galeno placet, iberis est herba, de qua libro j.cap.vltimo diximus: non desunt tamen, qui dicant, piperitim hortorum, lepidium esse: alij verò qui credant raphanum Gallicum potius esse, quæcunq; tamen ea sit herba, exulcerandi, ac ex cute squamas pellendi vim habet. Porrò Plinij lepidium, eadem est herba cum secundo à Paulo Aegineta descripto lepidio, quod raphanum dictum Gallicum esse, omnino crederem, scitaragi à nonnullis Mauritanis appellatum.

DE BATRACHIO.

Græcè, βατράχιον: *Latinè*, *batrachion*, *ranunculus*, *Hispanicè*, *Lusitanicè*, *hierua belida*: *Italicè*, *pie de gallo*, *pie coruino*: *Gallicè*, *Basinets*: *Germanicè*, Hanenfuoss, frœsch pfeffer.

Enar

Primum genus Ranunculi. *Secundum genus.*

Enarratio CLXXI.

Batrachio. BAtrachion, id est ranunculus, herba à nostris pes coruinus dicta est, cuius genera plura, officinis nota sunt satis, quæ exulcerandi, & ignis modo, vrendi vim possident: vnde mirari satis non possum, vt multis ab hinc annis dixi, cur Otho Brunphelsius, huius tria genera effigiata, non batrachio, sed coronopo potius tribuerit, quum illorum quodlibet gustatū, linguam exulcerat, non verò vt coronopus astringit: Vos verò illorū viuas herbas gustate, & vt spero non inuiti pedibus in meam sententiam ibitis. Est enim primū horum genus, radicem rotundam habens, castaneæ magnitudine, qua pro excitanda vesica, ac exulcerando loco cutaneo, sæpe vtimur. Secundū verò genus, apium risus dicitur, vel potius herba Sardonia, quę ridendo interficit: de qua Apuleius dixit, si quis eam gustauerit ieiunus, ridendo exanimabitur, vnde risus Sardonius dictus est, & vt Salustio placet, neruos labiorum & oris musculos, illius qui eam comedit, contrahere facit, adeo

venenum

Sardonia herba.

Prima species.

Secunda species.

adeo vt ridendo mori videatur. Nouimus nos, apud Anthuerpiam, hodie omnium ciuitatū facile reginam, nonnullos iuuenes Italos, in acetario herbario, hāc degustasse herbam, quorum nonnulli illico vitam cum morte commutarunt: alij verò, qui ſubito ad antidota, & medicaméta vomitoria confugere, euaſerunt, venefica enim herba hęc eſt, & vitæ humanæ aduerſa. Tertium verò genus, commune eſt, & vbiq; obuium, inſunt autem iis omnibus folia apij, flores verò aurei, de quibus apud Hiſpanos, prouerbium circumfertur, ſic de la herua belida, preſeue lheno, barrigua fazia: quod ſic ſonat, quum batrachium herba in præſepio eſt, præſepium ea ſemper eſt plenū, at ventres iumentorum vacui ſunt: Nam illa non veſcuntur, nec immerito, quia exulcerandi vim poſsidet, veluti & quartum genus folia lactea habens: de quibus Gal. lib. ſexto de Facultat. ſimplic. medic. ita tradit: Huius omnes quatuor ſpecies adeo acres exiſtunt, vt cū dolore exulcerent: quare ſi cōuenienter vtare, pſoras & lepras excoriant, & vngues

Historia

 diuellunt

ad detrahedr verrucas et frangedum dentis

diuellunt, tum leprosis stigmata digerunt, & verrucas detrahunt, quin & alopecias iuuant, exiguo tempore admotæ. Radix arefacta sternutationem prouocat, sed & dentes dolentes iuuat, sic vt eos frangat. Est itaque valde calida & sicca, tum radix tum vniuersa herba.

DE ANEMONE.

Græcè, ἀνεμώνη: Latinè, anemone: Hispanicè, amapollas de frolchiquita: Italicè, anemone: Gal. coquelourdes, ou passefleur: Arab. Iachaik alnahamen.

Enarratio CLXXII.

Anemone.

QVum olim Ferrariæ, vnà cum doctissimis viris, & rerum naturaliũ curiosissimis inuestigatoribus, Gaspare de Gabrielis nobili Patauino, ac Gabriele Mutinensi, nec non Ioanne Falconerio Anglo, in horto amœnissimo, Magnifici Azaioli conuenissemus, illic anemon inter plures alias herbas, indicata fuit: quæ dubio procul, multũ à rheade, id est papauere erratico, papaueralide dicto, differt, nam folia in anemone, diuisa veluti in coriandro, cernuntur, radices verò rotundæ ad oliuæ magnitudinem, flores verò parui, nec ita magni veluti in erratico papauere, rubro, passim obuio sunt, purpurei vt plurimum, aliquando lactescentes, nonnunquam albidi, & punicei: Item, in anemone, quum rumpitur caulis, nullum ex se emittit lac, quòd contrarium in papauere erratico euenire animaduertimus. Dicitur enim anemo, quia non nisi flante vento, aperiatur. Est & altera

anemo

anemonis species, hodie cauda vulpis dicta, herba hirsuta, lanuginosa, quæ loco floris, lanuginẽ in summitatibus cauliculorum producit, & illam, nonnulli potius inter batrachij genera reponunt, quia omnino caustica, & vlcera faciens est. At de anemone ita tradit Galenus lib. vj. de Faculta. simplic. medic. Radix eius commansa pituitam euocat, succus è naribus purgatur, & oculorum cicatrices extenuat. Insuper sordida vlcerum anemonæ expurgant, & lepras detrahunt, mensesq; apposite eliciunt, & lac trahũt. *Anemonis nomenclatura.*

DE ARGEMONE.

Græcè, ἀργεμώνη: Latinè, argemone.

Enarratio CLXXIII.

ARgemonia hæc, multũ ab agrimonia vulgari abest, nam vulgaris agrimonia, Græcorum eupatorium est, vt suo diximus capite. Quæ verò hæc Græcorum argemonia sit, mihi albo coruo rarior est.

DE ALTERA ARGEMONIA.

Græcè, ἀργεμώνη ἑτέρα: Latinè, argemone altera: Vulgo argentina herba.

Enarratio CLXXIIII.

HOc alterum argemoniũ, vt paucis dicamus, argentina recentiorum est herba, sic argẽtina dicta, ab argenteo colore, quem in foliorum parte exteriori habet.

DE ANAGALLIDE.

Græcè, ἀναγαλλὶς: Latinè, anagallis: Hispanicè, muruges: Italicè, anagallo: Gallicè, mouron & morgeline: Germanicè, Gauch heil.

Enarratio CLXXV.

ANagallidis multa sunt genera, omnia officinis satis nota, sub morsus gallinæ nomine, quanquã Dioscorides in præsenti duo tantum eius memorat, alterũ cœruleo flore ornatum, fœmininũ dictum: reliquum verò masculum, phœniceo, siue rubro corallio persimili colore, vnde corallium quoque à multis ob colorem sui floris dictum *Corallium herba.*

Anagallis mas. *Fœmina.*

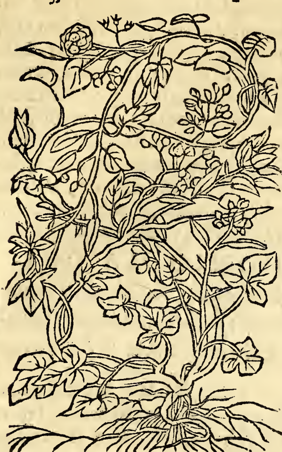
ctum est, quo fit vt Paulus Aegineta lib. vij. suę medicinæ quum antidotum articulari morbo cōueniens describat, cuius titulus ab anagallide sumendus erat, ille potius, à corallio, id est anagallide flores rubros, corallio similes habente, illum desumpsit, & diacoralliū appellauit, cuius inaduertentia, Auicenna atq; eius omnes asseclæ, aberrauere, credentes à corallio potius antidotum denominationem sumpsisse, quàm ab herba corallio dicta, vt Ferrarienses primo magna vigilantia indicarunt. At Galenus, vtriusque anagallis facultates ita libro vj. citato enarrat. Anagallis vtraq;, & quæ cœruleum, & quæ purpureū fert florem, extergentis est facultatis, habet verò nonnihil etiam caloris, & quandam trahendi vim, qua corpori infixa extrahunt, succus earum ex naribus purgat, eadem de causa, in summa, desiccandi vim habét citra mordicationem, quamobrē vulnera glutinant, & putrida corrigunt.

Auicenna errat.

DE HEDERA.

Græcè, κιαρὸς; Latinè, hedera: Hispanicè, edera, era; Italicè,

Italicè, hedera: Gallicè, Ierre, ou lierre: Arabicè, cussus: Germanicè, Epheuu, Mauer.

Hedera nigra.

Helix.

Enarratio CLXXVI.

Cissos hedera est, nõ verò cisthos, vt alias monuimus, cuius inaduertentia Plinius errauit: cæterum hederæ plura & varia sunt genera, vt apud Plinium est videre lib.xvj.cap.34.& Theophrastum lib.iij.cap.18. Dioscoridis tamen, tria tantũ descripta genera omnibus sunt nota, vnum album, à fructu & folio sic dictum: vnde Virgilius dixit: candidior cygnis, hedera formosior alba. Alterum verò nigrum, corimbos ferens nigros, atq; racemos in orbem circumactos de quo dixit quoq; Virgilius, atq; hederæ pandunt vestigia nigræ. Hæc ipsa, apud Plinium mas est, quæ olim Bacchica & Nisia dicebatur, quia in Bacchi sacrificiis, quæ Dionysia appellabantur, & illa confectis corollis vterentur. Tertium verò genus, Helix dicitur, quia multas habeat inuolutiones. Hedera omnino sterilis, nullum præbens fructum: de quibus omnibus Galen.

lib.vij.de Facultatibus ſimplicium medicamentorum ita inquit: Ex contrariis facultatibus hedera conſtat, habet enim quiddam aſtringentis ſubſtantiæ, quæ terrea & frigida exiſtit, habetque nonnihil acris, quam calidam eſſe, vel guſtus comprobat, pręterea ſi viridis ſit, obtinet etiam quandam aqueam & tepidam. Viridia igitur folia, in vino decocta, grãdia vlcera glutinant, malignaq; ad ſanitatem reducunt, igne factas exulcerationes cicatrice obfirmãt, cum aceto decocta lienoſis opitulatur: flores autem quodammodo validiores ſunt, ſuccus medicamen eſt errhinon, vetuſtas auriũ fluxiones ſanat, nec non vetera vlcera tum auriũ tum nariũ, lachryma hederę perimit lendes, piliſq; nudat, adeo quippe eſt calida, vt etiã obſcure adurat.

DE CHELIDONIO MAIORI.

Græcè, χελιδόνιον μέγα: *Latinè*, *chelidonium maius*, *Hiſpanicè*, *celiduenha*: *Italicè*, *celidonia*: *Gallicè*, *eſclere*: *Arabicè*, *memiran*: *Germa*. Schelkraut

Enar. CLXXVII.

Chelidonia.

Chelidonium.

SCatent omnes ferme nũc horti & parietes chelidonia. Quæ hirundinaria, vt Theophraſto placet, appellatur quia aduentu hirundinis, ſuũ excitat florem, vt apud ipſum legere eſt, libro ſeptimo; capite decimo quarto. Plinius vero lib. vigeſimoquinto, capit. octauo, chelidoniam (inquit) viſui ſaluberrimã hirundines mõſtrauere, vexatis pullorum oculis, illa medẽtes. Cæterum, hæc non memithe eſt, vt Gerardus Cremonẽſis & alij multi, nono ad Almanſorem regem dicato libro

libro, Rasem interpretati sunt, quia memithe Dioscoridis glautium est, vt Ferrarienses primo indicarunt, & post illos Leonardus Fuchsius libro Paradoxorum. At chelidonij vires, prosequitur Galenus libro. viij. de Facultatibus simplicium medicamentorum ita: Admodum extergit & calfacit. Succus eius ad acuendum visum est commodus, quidam radicem eius, ad auriginem ab obstructione iecoris ortam, in vino albo cũ aniso propinant, Mansa etiam confert dentium doloribus.

Memithe Glautium est.

DE CHELIDONIO MINORI.

Græcè, χελιδόνιον μικρὸν: Latinè, chelidonium minus, hirundinaria minor: Hispanicè, scrofularia menor, Italicè, fauosello: Gallicè, herbe aus escroelles: couillons de prebstre: Arabicè, Memithen: Germanicè, Feiguuartzen, oder blaternkraut.

Enarratio CLXXVIII.

VErna herba hæc est, atque ob id, quod apparentibus hirundinibus, è terra erumpit hirundinaria appellatur. Humi enim serpit herba ista, passim obuia, folio hederaceo, paruo tamen, sine caule, flore luteo, quẽ Dioscorides siluit, nam radices, illi paruę insunt, tritici granis perquàm similes, albæ, inter quas capillares nonnullæ comperiuntur, parum tamen acutæ sapore: nam in alio loco, acres reperiri non dubitarem, vt de Aro quoque Galenus dixit lib. ij. de Facultatibus alimentorum, & nos proprio capite meminimus. Proinde dotes huic chelidonio minori tributas, in nostro non reperiri crediderim, quum acredinem illam propriam, qua potissimum operatur, amissam habeat. Vt de eo ita dixit Galen. vbi suprà, chelidonium minus, quum maiori sit acrius, celeriter cutem exulcerat, vnguesque scabros eiicit, succus eius per nares purgat. Hæc itaque siccat, & calfacit, in quarto incipiente ordine: At chelidonium maius in tertio.

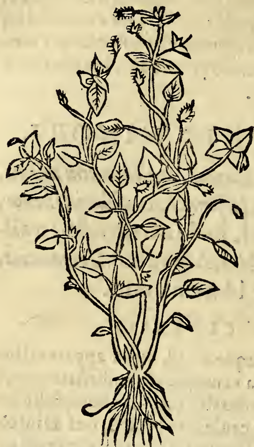
Chelidonium minus.

DE OTHONNA.

Græcè, ὀθόννα: Latinè, othonna.

Enarratio CLXXIX.

OThonna quid ſit, non ſatis inter priſcos conſtat: Paulus tamen, illis adhęrere videtur, qui credunt, othonnam ſuccum maioris chelidonij eſſe.

Auricula muris.

DE MYOS OTIDE.

Græcè, μυὸς ὦτα: Lat. myoſotis altera, auricula muris: Gal. Mouron.

Enar. CLXXX.

PRima hæc myoſotis, id eſt auricula muris, quarto libro, alſines dicta eſt, quare cum Marcello Virgilio, quū hic de ea ſemel factum fuerit, non eſſe de ea iterum agendū, dicendum reor, quum vtrobiq; eadem eſt historia, & medicina, ſequens tamen myoſotis altera eſt.

DE ALTERA MYOSOTIDE.

Græcè, μυὸς ὦτις ἑτέρα: Latinè, myoſotis altera, Auricula muris.

Enarratio CLXXXI.

HOc ſecundum auriculæ muris genus, primo in Flandria vidimus, præcipue in oppido Beueres dicto, in vniuerſum herbula, cuius folium auri muris reſpondet, vnde merito nomen contraxit. Cæterum Auicennā confuſe admodum loqui, vt qui herbas quatuor, helxinem, alſinem, myoſotida, & anagallidem, natura & figura, multum differentes, ſub Auriculæ muris nomine confundit, Ferrarienſes primo patefecerunt. Huius porro temperaturam ac dotes breuiſsime attingit Galen. lib. vij. de Facult

Auicennæ error.

cultat.ſimplic.medic.dicens. Myoſotis deficcat ſecundo ordine:cæterum nullam euidentem caliditatem poſsidet.

DE ISATIDE SATIVA.

Græcè, ἰσάτις ἥμερος: Latinè, Iſatis ſatiua, glaſtum, Hiſpanicè, paſtel: Italicè, guado: Gallicè, du guede ou paſtel: Arab. Dili: Ger. Vueidt.

DE ISATIDE SYLVESTRI.

Græcè, ἰσάτις ἀγρία: Latinè, ſylueſtris Iſatis, Hiſpanicè, paſtel ſaluatico: Italicè, guado agreſte: Gal. guede ſauluaige: Germanicè, Vuild vueidt.

Sylueſtre Glaſtum. *Glaſtum.*

Enarratio CLXXXII.

NIhil nunc iſatide notius, qua infectores lanarum maximè vtuntur, adeo vt ſine illa, nihil in tingẽdis pannis proficere poſsint, quæ glaſtum, & hodie guadum vulgo dicitur, cuius Galli, ſerendi maximam curam habent, *Glaſtum guadum.*

& ex ea maximum faciunt quæstum, veluti insulares, regi Lusitaniæ parentes: de cuius viribus Galen. lib. vj. de Facultatib. simplic. medic. ita tradit: Isatis domestica, qua quidem vtuntur tinctores, facultatis est valenter exiccantis, nondum tamen mordentis: est enim simul amara & astringens, proinde magna vulnera corporum durorum glutinat, & sanguinis profluuio laborãtibus partibus vtiliter illinitur, tumores laxos mirifice digerit, simul ac reprimit, & aduersus omnia maligna vlcera mirabiliter resistit, At isatis syluestris, manifeste iam acre quiddam, tum gustu, tum actione præfert, proinde quàm domestica magis desiccans, valentius etiam putredinibus obsistit, ad cætera iam comprehensa deterior, hactenus Galen. Cæterum, ex succo isatidis Indicũ confici, suo dicemus loco: Plinium quoque errasse, qui isatim, inter lactucæ genera computauit, notum est.

Indicum Isatidis succus est.

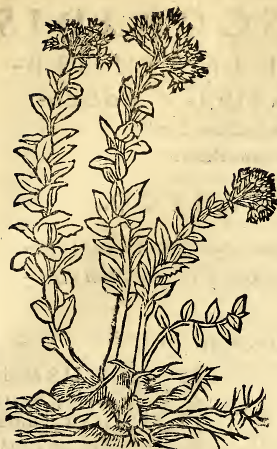
CONSTANTINVS.

Dioscorides sub Isatidis nomine duas plantas complectitur, tantùm syluestris aut satiuæ apposita differentia. Vtramq; suo nomine distinguit Plinius satiuam glastum vocans, syluestrem vero isatin: quem imitari potius deberent interpretes, quàm nomina confundere nullius authoritate vtramq; plantã glastum vocantes. Simile inquit ille lib. xx. cap. 1. Plantagini glastum in Gallia vocatur: quo Britannorum coniuges, nurusq; toto corpore oblitæ, quibusdam in sacris nudæ incedunt, Aethiopum colorem imitantes. (Idem scribit Cæsar in comment. lib. v. de bello Gallico) lib. autem xx. cap. 7. Tertium genus est inquit, in syluis nascens, isatin vocant. Quarto infectores lanarum vtuntur, quod glastum vocant: simile erat lapatho syluestri folijs, nisi quòd plura habet & nigriora. Quo loco Plinius de lactucæ generibus loquitur, inter quæ isatin posuit propter similitudinem, quam etiam lactucæ confert Dioscorides: quo apparet, quàm sine ratione Lusitanus Plinium accuset: & quàm iustè Philandri summi alioqui viri fides suspectior esse posit, qui in suis eruditißimis commentarijs in Vitruuium scribit glastum in horum authorum antiquis codicibus non legi.

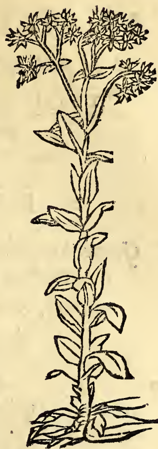
DE TELEPHIO.

Græcè, τηλέφιον: *Latinè, telephium.*

Enar

Telephium album.

Purpurascens.

Enarratio CLXXXIII.

TElephium non est crassula maior, vt multi rentur, quia crassula maior, faba inuersa dicta, frigida est: Telephium verò calidum. Proinde telephiũ, syluestrem portulacam, siue tertium sedum apud Dioscoridem esse, pro firmo crediderim, de quo sermo illic habendus est, At fabam crassam inter sedi quoque genera reponi debere, & illa quidem frigida, non inepte quis dixerit.

CONSTANTINVS.

TElephion de quo etiam Plinius libro xxvij.cap.13. & Galenus lib.viij.simplicium, Paulusq; lib.vij.non est nostrum vulgare orpin dictum quod digitalis species est, siue sedi: non etiam est illecebra siue andrachne syluestris, tametsi ea quoque telephij nomine dicta sit ab Hippocrate: & Dioscorides ita vocatam lib.iiij. cap.91. illecebram testetur, quæ portulaca est syluestris, cui secundum Dioscoridem loco citato, vis inest acris & vlcerandi: refrigeratoria autem iuxta Plinium lib.xxv.cap.13. At hoc telephium de quo nunc agitur, vel Galeno authore tantùm calidum est in primo ordine & siccum in fine secundi.

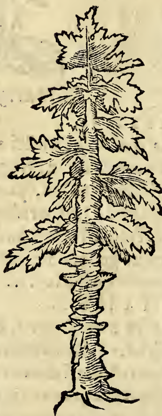
IN

IN DIOSCORIDIS ANAZARBEI LIBRVM TERTIVM ENARATIONES DOCTORIS Amati Lusitani Medici præstantissimi.

DE AGARICO.

Græcè, ἀγαρικὸν: *Latinè*, *agaricum*: *Vulgo agarico*: *Gallicè, agaric*: *Arabicè garicum*: *Germanicè*, Agaric.

Enarratio capitis primi.

Agaricum.

Agaricum X IIS Medicinis, Agaricũ est, quibus passim, magno cum ægrotantium iuuamento vtimur, non enim radix est agaricũ, tametsi Galenus illud radicem appellet, fungus autẽ potius dicendus est, qui ad radices multarum diuersarum arborũ, nascitur, non quidem ita albus aut politus, vt in officinis cernitur, sed cortice potius quodam coopertus, quo veterinarij, mulo medici dicti, plerunq; vtuntur, ex eo clysteres pro irritandis iumentorum fecibus parantes: optimus hodie ex Aphrica affertur, ex Allobrogibus verò non ita bonus asportatur, quo vniuersa Gallia ac Italia vtuntur. Fœmina agaricus, primatũ obtinet, modo vt inquit Mesue, sit habens quinque

Agarici boni nota.

que dotes,prima quarum est,sit leuis:secũda, sit albus:tertia velociter frangibilis: quarta, porosus: quinta rarus. Nam agaricus fœmina,à Dioscoride descriptus, intus rectas pectinum modo venas, & diuisiones habens, proculdubio pessimus iudicandus est, qua de re, in isto textu, mendam esse, aliquando sum suspicatus, quum quæ masculo pessimo debentur, Dioscorides fœminæ, agarico optimo tribuit,sed vtcunq; res se habeat,vt bonus dicatur agaricus,albissimus sit oportet,leuissimus,& minime lignosus:talis proculdubio erit, absq; lineis percurrẽtibus, quas in malo sæpe conspicimus,& optimus dicendus erit, quem Democritus familiæ medicamen solebat appellare,quia in omni tempore, & omni ætate tuto dari possit. [redacted] Agaricus, calidus in primo gradu est, & siccus in secundo,& vt tradit Galenus lib.vj.de Facultat.simplic.medic. Democritus sententia Agarici radix,primo quidem gustu dulcis, sed paulo post subamara apparet,acrimoniæque & astrictionis leuiculæ quandam speciem temporis spacio inducit, estque consistentia laxa: quare composita hæc radix est, ex substantia aërea & terrea à calore extenuata: Minimũ autem habet essentiæ aqueæ, hac ratione & digerendi vim possidet, & crassitudinem incidendi, tum anfractus viscerum expurgandi: Iccirco regio morbo laborantes ex obstructione iecinoris, nec non morbo comitiali obnoxios sanat, tum rigores per circuitus recurrentes, ex crassis viscidisq; humoribus ortos, exterminat: iuuat & morsos à bestiis frigore lædentibus,aut cõpunctos,tum foris in affecta parte impositum, tum intro in corpus assumptũ, pondere drachmæ vnius, cum vino diluto. Est etiam & purgatorium, in iis autem Gal.verbis, adnotandum duximus, quòd in agarico sapor amarus cõperitur,quo mediante (etsi à tota substantia) pituitæ purgatorius agaricus sit,biliosos quoque & serosos educit humores, præter quas dotes, reperitur quoq; in eo,vt tradit Galenus & experientia ipsa indicat, acrimonia pauca, & vix post longũ tempus perceptibilis, qua crassa incidit. At quia acrimonia ista vt diximus,pauca est,parum incidere potest, ideo sapientissime, medici, huius agarici facultates inuestigantes, quum ex illo pastillos parant,zingiber,vel cinnamomum, aut cassiam,cum salegema,& oxymelite,illi adiungunt, vt acrimonia

Agarici vires.

monia parua, à natura illi data, prædictis acribus medicamentis fortior euadat, & consequenter potentius crassa incidat, & educat. Sed vnum est, in iis pastillis, siue trochiscis admonendum, quòd pharmacopolæ omnes, illos paratos in suis habent pyxidibus, vt quum à medicis descriptum sit, Ex trochiscorũ de Agarico, illico ad eas, nulla interposita mora, confugiant, parum alioqui animaduertentes medici, in iis trochiscis, vires agarici deperditas esse, quia siccitate acquisita, subtiliores particulæ, quibus opus perfici solet, euanuerunt, manentibus crassis, & terrestribus: & ea de causa, medici prudentiores, & qui rerum curam habent, nunquam agaricum nisi nouiter in pasta paratum ægrotis præbent, scientes trochiscatum illum vires suas omnino amisisse. Proinde caueant Medici deinceps, ne suis ægrotantibus trochiscatum istum præbeant agaricum, imo pharmacopolas, vt ab ista abstineãt compositione, moneant: quum prudentius multo facient, si quoties agarico vti opus fuerit, de nouo vt diximus conficiãt, & in pastam redigant. Sic enim melius operabitur, imo in pasta, eo modo quo pilularum massa redigitur, lõgiori tempore, quàm forma trochiscorum seruabitur, nec ita celeriter suas amittet vires. Soluit autem agaricus, pituitam, ac bilem crassam, viscidosq; & crassos humores: Verum agaricum internis inflammationibus obesse, Silanus quidam commentariis super 9. libro Rasis, regi Almansori dicato, contendit, de qua re Nicolaus Florentinus, ac Mathæus de Gradis consulendi sunt, nunc vero rem tetigisse sufficit.

Taxantur medici.

DE RHAPONTICO.

Græcè, ῥαπόντικον: Latinè, rhaponticum, rhecoma, radix Ponti: rheon, rha, rhabarbarum Ponticum: Vulgò rheubarbaro da ponto, repontico.

Enarratio II.

Rhaponticum.

ANconam veni nobile apud Italiam emporium, ad quod omne genus hominum mercatorum, totius Orientalis plagæ confluit, eo consilio, vt ab illis, si quæ sunt medicamenta à nostris desiderata, quæ ex Oriente afferri solent, haberem: nam quum hodie nullus extat prin

princeps, qui pro illis veris cognoſcēdis ſollicitus ſit, aut qui medicis ſuis, modum aliquem inquirēdi cum impenſis conſtituat, vt olim Alexander Magnus præceptori ſuo Ariſtoteli ſummo philoſopho opes ingētes ad hæc inquirenda naturæ ſecreta affatim largiebatur: Decreui, non vt principibus placerem, aut ex illis ſtipendium aliquod ſperarem, ſed magis vt animo ſatisfacerem ac poſteritati prodeſſem quo ad fieri poſſet rerū occultarum, & de quibus authores hodie maximas habēt contentiones, certam afferrem notitiam: quo factum eſt, vt res votis non infeliciter ſucceſſerit, vt in rhapontico iudicare quis poterit, quod ad me aduectum fuit, in maxima quidem copia, & id Gerardus Caroli Quinti Imperatoris, apud Solymannum Turcarum Imperatorem doctiſsimus orator, propriis manibus, in regione Ponti eradicauerat. Eſt enim vir ille doctiſsimus, & variarum linguarum peritiſsimus, ac medicamentorum ſimplicium diligentiſsimus inueſtigator, qui hoc tempore, primo radicem iſtam in lucem traxit, digitalis longitudinis & craſsitudinis, fungoſam, leuem, coloris exterioris ſubnigri, ſub quo luteus alter videtur, nam intus ea fracta, eiuſdem cernitur coloris, quo vulgare rhabarbarum, præcipue immaturum, inſignitur, quam ſi dentibus tractaueris, labia & ſputum, crocei coloris reddi certum eſt, porro ſaporis mixti eſt, communis ferè aut vulgati rhabarbari ex ſe ſaporem reddens: Nam tota iſta radix, ſtyptica eſt, vt experientia compertum habeo: illius enim drachmarum duarum pondus ſæpe dedi, & nullus bibentium egeſsit, imò potius eorum ventres conſtricti magis fuere. Proinde rhapōticum hoc Græcorum, diuerſum à vulgari rhabarbaro eſſe, non ſolum figura, ſed viribus ipſis, certiſsimum eſt. Quum autem hæc literis mandaremus, huius radicis Ponticæ partem, ad Antonium Muſam Braſauolam virum doctiſsimum, miſimus, veluti ad Anthuerpienſes, vt inde ſingularis doctrinæ vir, Ludouicus Nunius Santarenenſis Luſitanus, in Hiſpaniam ad amicos tranſmittat. Eam vero hodie quoq; Monachi, qui Meſues. Antidotarium enarrarunt, habent, veluti alij plures doctiſsimi viri Romæ agentes. Quapropter, de iſto rhapontico nihil amplius agendum decreuimus, modo Dioſcoridem ſic in præſenti

Rhaponticum a Rhabarbaro diversum.

intellig

Exponitur Dioscorides. intelligendum monuerimus, eo modo quo Manardus olim interpretatus est, circa verbum hoc: Datur agarico similiter, in singuli prædictis morbis eodem pondere, in iisdem liquoribus, &c. non autem Dioscorides per hæc verba, rhaponticum purgatoriũ, vt agaricum intelligit, vt multi falso interpretantur, sed inquit, potius: Dosis rhapontici in prædictis morbis, eadem est, qua agaricus conceditur, tuto enim rhaponticum hoc dysentericis conceditur. *Rheon Galeni.* De quo Galenus libro octauo de Facultatibus simpl. medic. sub rheo & rha sermonem habet dicens: Quiddam habet terrestre frigidum, ceu indicio est astrictio: adiuncta est illi tamen quædam caliditas. Siquidem si mandatur plusculum, subacre conspicitur: est etiam aëreæ cuiusdam substantiæ subtilis particeps, quod indicat laxitas, leuitasq;: quare conuulsis, ruptis, orthopnœęq; prodest, sic quoq; liuentia & lichenas cum aceto illitum persanat. Astructionis ratione, sanguinem expuentibus, cœliacis & dysentericis confert. Libro quoq; de Antidotis, ita de eo tradit: *Rheon adulterabatur.* Rheon quoq; ipsum adulteratur, quandoquidem statim in regionibus vbi gignitur, recens nonnulli capientes ipsum, decoquunt, donec totum cremorem reddat, quę postea cremorem, vbi acuratius percoxerint ceu purum, atq; aba quæ mistura alienum, ad nos transmittunt, sicuti & rheon ipsum siccatum, tanquam neq; id prius cocturam fuerit expertum. Cognoscetur tamen facile dolus, nam eiusmodi rheon, nec densam compactam ue substantiam posidet, vt quod integrum est, sed rarius apparet, astrictionemq; aut obscuram, aut plane nullam gustanti exhibet, quam tamen rheon vigens, validissimam posidet. *Quæ debētur rheo: Mesue suo tribuit rhabarbaro.* Hæc vero Galeni verba, Mesue suo tribuit rhabarbaro. de quo nunc paululum disserere, non ab re erit. Est igitur RHABARBARVM vulgare, Medicamentum benedictum, & sanctum dictum. Radix è Scythia prope Persiam, hodie aduecta, figura orbicularis, pondere ad summum vnius libræ: quę quanto grauior, ac ponderosior fuerit, eo melior erit. *Rhabarbarum.* Calidum enim & siccum rhabarbarum hoc est, & vt Mesue placet, in secundo gradu, quod natura sua bilem purgat, deinde pituitam, imò vt subdit inibi Mesue, maior eius proprietas est, mundificare & confortare hepar & stomachum, & conferre

calidum et siccum

dolor

doloribus pungitiuis eorum, & clarificare ſanguinem,& auferre oppilationes, & morbos quorum mater eſt obſtructio, ſicut hydropem & icteritiam, & ſplenis craſsitiem, & febres oppilationum, & ſimilia. Super quibus verbis adnotandum eſt, quòd quādo Medicus decreuerit, meatuum obſtructiones aperire, ac vias obcluſas reſerare, tunc rhabarbari infuſum offerre ægrotātibus melius eſt: quando vero ſimul aperire, & roborare, tunc rhabarbari ſubſtantiam dare ſanius eſt conſilium: ſua enim ſtypticitate laxam particulam conſtringit, ac roborat. Vnde Arnaldus Villanouanus, reprehenſione dignus eſt, qui ob ſtypticitatem inſitam rhabarbaro ipſo prægnantibus interdicebat, ignorans alioqui vir doctus, & practicus inſignis, nullam rhabarbaro ineſſe partem præſtantiorem, ob quam tuto vtero gerentibus dari poſsit, hac ſtyptica, ob quam quoque, & pueris, & ſenibus, ęſtate, & hyeme, frequenter, abſq; noxa vlla datur: totum enim rhabarbarum in ſubſtantia exhibitum, optime educit, & multo melius ac ſecurius, quàm eius infuſum, vel dilutum dictum: nam āſtrictione ſua, quæ purgationem non impedit, viſcera fortificat, & ea roborat: quo fit, extenuatis, & debilibus, iiſq; qui viſcus aliquod debile habent, in ſubſtantia ipſum dare, melius ſit. Comperiuntur autem in rhabarbaro, tres nobiles facultates, quarum vna, acrimonia eſt, qua craſſa incidit, extenuat, ſubtiliat, & ad deiectionem præparat, ad quam facultatem iuuandam, neoterici, tanquam rhabarbaro opem ferentes, ſpicam nardum illi adiungebant, credentes rhabarbari acrimoniam, ſpicæ nardi acrimonia intendi & adiuuari, quorum ratiocinatio licet optima ſit, in hoc tamē claudicat, quòd licet veram ſpicam habeamus, vt vere habemus, qua multos carere diximus, in ea tamen, vel Galeno teſte, libro de Facul. ſimpl. adeo pauca, & memoratu indigna comperitur acrimonia, vt certum ſit, ea parum aut nihil adiuuari poſſe. Quare prudentius medici ij feciſſent, ſi loco nardi ſpicæ, cinnamomum, aut caſsiam illi adiunxiſſent, pro qua complenda operatione, optimo profecto conſilio, medici in illius infuſione, parum vini albi generoſi, & aromatici infundere ſolent. Qui vero rhabarbarum vſtum dyſentericis propinant, miro detinentur errore,

Methodus dandi rhabarbarū.

Arnaldus Villanouanus errat.

Rhabarbari tres facultates.

uires

quum tantum abest, vt vstum rhabarbarum constringat, vt potius vlcerata intestina magis rodat, & fluxũ augeat. Mordacitatem enim, & acredinem quandam ab igne con trahit, quam Aristoteles empyreum appellat; qua mediante, corrodens ac mordicans efficitur: præsertim si non lauetur: nam Galeno authore libro citato, capita chalcitidis, vt sexcentos alios locos ex libris de Compositione medicamentorum taceam, vsta omnia si lauentur, moderatiora redduntur, minusq; mordacia. Mea igitur sententia, rhabarbarũ si dysentericis dari debet, Græcorum rhabarbarum siue rhaponticum dictum, esse debet, nam commune & vulgare rhabarbarum, non quidem vstum aut tostum, offerri debet, sed potius eius substantia à subtilioribus particulis denudata, quas in aqua plantaginis, vel rosacea, prius optime pista, & per diem mersa, amittit, sic enim rhabarbari substantia tuto dari potest. Testis enim Deus est, nos plures Lusitanos, fluxu laborantes, vidisse, quibus rhabarbarum assum, tanquam rem præcipuam medici dabant, quorum plures, è vita illico discesserunt. Nam cùm virtus expultrix tribus de causis, ad expellendum prouocatur, multo pondere, multa mole, & rosione: fit inde, vt excoriata intestina, rhabarbari assi rosione, magis corrodantur, ac vlcerentur, & consequenter diem suum obeant ægrotantes. Est vero Rhabarbarum alterum, hortis familiare, folia habens ampla, longa, enulæ campanæ similia, cuius radix non infeliciter quoq; soluit, quod Fuchsius, nescio quo augurio ductus inter rumicis genera collocauit.

Rhabarbarum vstũ dysentericis dari nõ debet.

CONSTANTINVS.

ALiud est rhaponticum veterum, aliud nunc vsitatissimum Rhabarbarum dictum, Rhapõticum vocant Dioscorides & Galenus libro 8. simpl. Paulusque Aegineta libr. vij. ῥᾶ καὶ ῥῆον Ipseq; ῥῆον ποντικὸν: Actuarius ῥίζαν ποντικὴν, Cornelius Celsus radicem ponticam nominat, & Plinius rhacoma lib. xxvij, cap. 11. Rhacoma inquit, affertur ex his quæ supra Pontum sunt regionibus, radix Costo nigro similis, minor & ruffior paulò, sine odore, calfaciens, gustu astringens. Eadem trita vini colorem reddit ad crocum inclinantem: hoc rhaponticum purgandi vim habuisse à nemine proditum. Rhabarbarum vero Arabum purgatricem facultatem insignem habet cum non pauca amaritudine, quæ cùm

vel Aristotelis testimonio, omnibus in sectis ex itio esse soleat, miraculi loco esse potest, vermes tamen ex Rhabarbaro *viuere. Sane non ita pridem eius dissecta magna radice, non vitiata quidem illa, aut exoleta, vel cariosa, sed satis recenti & optima, in medio duos deprehendi figura chrysalidis, quam ex* Theophrasto Gaza *vertit aureliam.* Mesue Rhabarbari *tria statuit genera,* Barbarum, Indicum, *id est raued* Sceni *omnium præstantissimum: Atque aliud turchicum deterrimum. horum nullũ nouit* Serapion *aut* Auicenna. Nicolaus *myrepsus sæpe vsurpat* Rheon *barbarum pro* Rheo *pontico, & è diuerso.* De his *omnium optimè tractauit multis in locis doctissimus* Fuchsius.

DE GENTIANA.

Græcè, γεντιανη: *Latinè, gentiana: Hispanicè, la gentiana: Italicè, gentiana: Gallicè, gentiane: Germanicè*, Entzian, oder bittervurtz.

Gentiana.

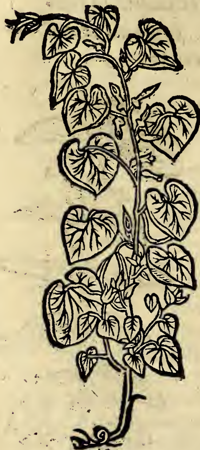
Gentianæ species.

Enarratio III.

Gentiana. NOtissima officinis, Gentiana herba est, à Gentio Illyricorum rege, qui eam in bello inuenerit, sic dicta. De qua Galenus exactè dixit lib. vj. de Facultatibus simpliciũ medicamentorũ, hoc modo: Huius herbæ radix, multum est efficax, quum opus est extenuatione, purgatione, absterſione, obstructionis liberatione: nec mirum si hæc posſit, quum impensè sit amara.

DE ARISTOLOCHIA.

Græcè, ἀριστολοχία: Latinè, aristolochia, malum terræ: Arabicè, Zarauad: Hispanicè, & Italicè, astrologia: Gallicè, aristologie, ou sarrasine: Germanicè, Holvurtz, osterlucei.

Aristolochia longa.

Aristolochia rotunda vera.

Enarratio IIII.

DIcitur Aristolochia, quod ἀρίστη ταῖς λοχοῖς ἢ ταῖς λοχούσαις, id est, optima puerperis sit, nam remoratos men

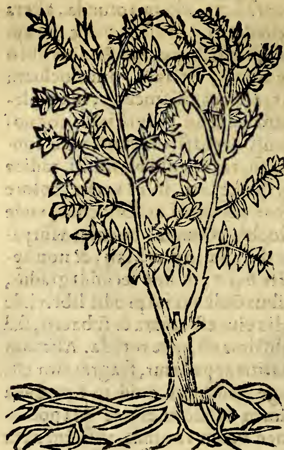
menses, & hęrentes secundas, à partu optime expellit, cuius duo vulgatissima genera sunt; altera rotunda, altera vero longa: tertia vero clematitis, id est sarmentaria appellatur, hodie herbariis ignota. Præter has Plinius libro vigesimoquinto, capite nono, alteram, pistolochiam dictam describit, densis radicis capillamentis, iunci plenioris crassitudine, quam quidam polyrhizon cognominant. Hæc vero, à bonis herbariis ineunte vere conspicitur, folio tenero, diuiso, ranunculo persimili, radice crassa, bulbosa, inferiori parte lata, intus vacua, colore lutea, sapore vero & odore persimili aristolochiæ, vnde Germani, eã pro aristolochia rotunda, hucusq; vsurparunt. Delitescit enim herba ista in fine Maij, & non apparet. Cæterum, calidæ & siccæ, in fine secundi gradus, aristolochiæ sunt, de quibus Galenus ita prodit libr. vj. de Facul. simpl. medic. Radix eius est amara & subacris, sed & ex illis omnium subtilissima est, quæ rotũda. Aliarum vero duarum, quæ clematitis appellatur, fragrantior est, infirmior tamen. At longe, tenuitate quidem à rotunda vincitur: abstergendi tamen calfaciendiq; & ipsa potentiam obtinet minus tamen quàm rotunda abstergens & digerens, sed non minus calfaciens, imò forsan plus. Itaq; in quibus vsus est modicæ abstersionis, commodior est longa, vt puta in vlceribus carne implendis, at in quibus crassum humorem validius extenuare oportet, illic vsus est rotũdæ, proinde dolores à crasso spiritu inductos, rotunda exactius persanat: extrahit spicula, putredines corrigit, vlcera sordida purgat, dentes & gingiuas splendidas facit, auxilio est asthmaticis singultientibus, comitialibus, podagricisq;, si cum aqua bibatur: tum ruptis, & conuulsis, vt si quod alium medicamen idoneum est. Cæterum Mesue, aristolochiam inter medicamenta aluum soluentia adnumerat, vt legenti manifestum erit. *Aristolochia aluũ soluit.*

DE GLYCYRRHIZA.

Græcè, γλυκύῤῥιζα: Latinè, glycyrrhiza. Dulcis radix, Arabicè, sus: Hispanicè, regaliza: Mauritanicè, alcasuz: Italicè, regolitia: Gallicè, rigolisse: Germanicè, Suess holtz.

Enarratio v.

Plinius errat.

Dulcis radix.

DE hac, nihil dicendum erat, quum officinis familiarissima sit liquiritia dicta, nisi Plinius in ea errasset, quum eam inter spinosas herbas adnumeret; lib. xxij. cap. 9. dicens: & ipsa sine dubio, inter aculeatas est, foliis echinatis, pinguibus, tactuq; gummosis, id quod antea ca. xv. libr. xxj. quoq; dixerat: quę sane verba falsa esse, Dioscorides testatur, & experimentũ ipsum indicat, quum liquiritia non spinosa habet folia, sed lentisco potius similia, vnde credendum est Plinium non aliunde in hac re errasse, quàm quia legit, in codice aliquo Græco, loco vocis σχῖνος lentiscum significantis, ἔχινος, id est asperum & spinosum: ex quo satis claret, Plinium Glycyrrhizam nunquam vidisse. De qua Galenus prudentissime ita loquitur lib. vj. tam sæpe à nobis allegato: similiter radici ipse succus, dulcis leuiterq; astringens existit, proinde non modo asperæ arteriæ, sed vesicæ etiam scabritiem lenire potest, idq; temperaturæ mediocritate: quare fuerit sane natura eius familiaris nostræ temperaturæ: Cæterum, tepidam quandam caliditatem sortitur, porro quoniam temperie quoq; est humidum, id quod modice est dulce, iure sane etiam siti congruens medicamentum est, nimirum modice humidum, humanaque natura frigidius. Dioscorides ait, arefactæ radicis pollinem vnguibus oculorum mederi.

Plin. Glycyrrhizam nunquam vidit.

CONSTANTINVS.

GLycyrrhiza Plinio libr. xxij. Cap. 9. Dioscoridi γλυκύῤῥιζα. Idem Plinius lib. xx. Cap. 15. & lib. xxj. Cap. 54. vocat Glycyrrhizon.

cyrrhizon, Quæ Theophrasto est ἀδυγλυκεῖα καὶ σκυθικὴ ῥίζα, καὶ γλυκεῖα *: de historia plantarum libro ix. cap. 13. alias etiam dicitur* γλύκη. *Galenus apud Hippocrat.* γλυκύμηυ βοτάνην *exponit Glycyrrhizam. ab hac etiam fit vinũ quod Glycyrrhisites vocat. Columella lib. j. cap. 35. Et quia famem sitimq; sedat Glycyrrhiza, ob hoc adipsos vocata est.*

DE CENTAVRIO MAIORE.

Græcè: κενταύρειον μέγα*: Latinè, centuarium maius, rhaponticum officinarum: Arabicè, canthurion: Hispanicè, ruipontico: Italicè, reupontico: Gallicè, centaure, ou erronée: Germa.* Rapontick.

Enarratio VI.

Centaurea hæc maior, absq; ambagibus, & controuersia vlla, rhaponticum officinarum est, radix brachialis crassitudinis, nullibi non obuia, cuius vires prosequitur Galenus, lib. vij. Simplicium, ad istum modum: Radix eius gustui acris simulq; astringens apparet, cum leuicula quadam dulcedine. quod vero ad actiones pertinet, menses prouocat, viuum fœtum extinguit, extinctumq; propellit, præterea vlcera glutinat, sanguinemq; reiicientibus prodest: exhibentur autẽ eius binæ drachmę febrientibus quidem cum aqua, febri vero liberis, cum vino, quinetiam ruptis, conuulsis, dyspnœæ inueteratæq; tussi est auxilio, eadem quæ radix, & succus ipsius præstat. Cæterũ Theodorus Gaza, in Theophrasto, perperam huic Fel terræ nomẽ indidit, quum hoc nomẽ minori centaurio potius ob insignem eius amaritudinẽ conueniat. *Gaza errat.*

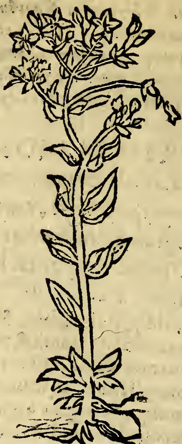
DE CENTAVRIO MINORI.

Græcè, κενταύρειον μικρὸν*: Latinè, centaurium minus, centaurea minor, fel terræ, febrifuga: Hispanicè, fel de tierra: Italicè, biondella: Arabicè, cantarion, seges: Gallicè, fiel de terre: Germanicè,* Fieber kraut, Tausent gulden kraut.

Enarratio VII.

Vulgaris admodum herba ista est, & ob nimiã quam possidet amaritudinẽ, Fel terræ dicta, quod nomen

Centaurea minor fel terra dicitur.

Centaurium minus.

hucusq; Hispani, & Gallorum plures incorruptũ seruant, cuius vires Mesue, cum maiore centaurio confundit, vt Ferrarienses doctissime ac euigilantissime primo indicarunt. Cæterum clysteribus hęc quotidie venit: de cuius viribus, extat Galeni libellus ad Papiam inscriptus, libro quoque vij. Simplicium, de ea ita inquit: Huius radix plane inefficax est: at caulis & folia & flores vtiliores sunt, vincit enim in eis qualitas amara, paululum habens & astrictionis: ob idq; admodum exiccatoriũ est medicamen, expers mordacitatis, vlcera itaq; magna herbæ ipsius recentis illitu glutinantur, & vetusta, quæq; ægre ad cicatricem perduci queũt, cicatrice obducuntur, arefacta vero glutinatoriis & desiccatoriis miscetur facultatibus, miscetur etiam iis quæ rheumaticis medetur affectibus, in quibus ea medicamina præstantissima sunt, quæ vehementer desiccantia cum quadam astrictione nullam habent mordacitatem. Decoctum herbæ quidam infundunt ischiadicis, ceu biliosa & crassa extrahens, nam & talia purgat, succus eius præter dicta, cum melle oculis illinitur, mensesq; & fœtum euocat, iecinoris quoque obstructiones optime aperit, bonumq; durato lieni est remedium, & impositum foris, & bibitum.

DE CHAMAELEONE ALBO.

Græcè, χαμαιλέων λευκὸς : *Latinè*, *chamæleon albus*, *Arabicè*, *chamalium* : *Hispanicè*, *cardo pintto* : *Italicè*, *Cardo maria*, *cardo maculato*:

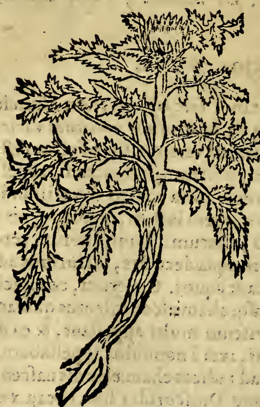
to: *Gallicè*, *carline* : *Germanicè*, Vehe diſtel, Marien diſtel.

Enarratio VIII.

CHamæleon albus, vt mea fert opinio, non aliunde nomen traxit, quàm ex multorum colorum varietate in quos chamæleon animal vertitur. Quo factum eſt, vt carduum iſtum Hiſpani, pinctum, vel pictum, appellent, & merito ſane, quia eius folia multis & variis inſigniuntur maculis, & illis quidem lacteis, quandoq; vero nigrioribus, qua de cauſa, alterum album, alterum vero nigrum vocant, iis vero in aqua decoctis, furfuribus adiectis Luſitani ſuos ſaginant equos. Cæterum, conſpicitur hodie ad radices vtriuſq; chamæleonis, lentus quidam humor viſcidus, quem viſcum multi appellant, & ea de cauſa, radix chamæleonis, ixia à nonnullis appellabatur. Eſt enim *ἰξίας* ſuccus iſte ad radices chamæleonis naſcens, veneni graue genus, de quo Dioſcorides libr. vj. cap. xxj. ſermonem fecit: quod Plinius quoq; ſemper intelligit, quum antidotum contra viſcum deſcribit. Nam chamælea, longe alia res eſt, cuius inaduertentia, Auicenna libro ſui Canonis errat, chamæleam cum chamæleone confundens. Eſt enim chamælea, officinarum mezereon, De qua proprio capite ſermo habendus eſt. Dicitur autem carduus iſte ſuarius, quia eius radix ſues interficiat, vnde charlinam vulgarem, chamæleonem iſtum non eſſe certiſsimum eſt, quia eius radix, tantum abeſt vt ſues interficiat, vt eos potius apprime nutrire valeat. Item charlina, pauca emittit folia, caulem vero à radice denudatum, in cuius ſummitate, pappus quidam, tanquam cardui echinus apparet, latus, purpureus, vndique aculeatus, ex quo polito, & ab horridis ſpinis denudato ac mundo, conditum ſaccaro, vel melle hodie paratur, frigidiori ventriculo conducibile, vt hodie experimur, in quodã, quod ad nos reuerendus Ludouicus Bartholus Vrbinas Anconæ apud Dominicanos prior digniſsimus miſit. Valet autem radix charlinæ, contra peſtilentem luem, quæ ab angelo, Carolo Magno, vt ea exercitum à peſte liberaret, indicata creditur.

ἰξίας venenum.

Charlinæ deſcriptio.

Chamæleon niger.

DE CHAMAELEONE NIGRO.

Græcè, χαμαιλέων μέλας: *Latinè, chamæleon niger : Hispanicè, cardo pinto negro, cardo aliogero : Italicè, chameleone negro: Gallicè, chardõnete: Arabicè, chemeleon melamos: Gemanicè*. Eberuurtz.

Enarratio IX.

Chamæleõ niger.

DE isto abundè superiori diximus capite.

DE CROCODILIO.

Græcè, κροκοδείλιον: *Latinè, crocodilium : Hispanicè, carlina: vulgo carina: Germ.* Vuildeber vuurtz.

Enarratio x.

Crocodilium charlina est.

CRocodilium vt placet Ruellio Suesſionenſi, ac Briſoto Pariſienſi viris doctiſsimis, charlina eſt, de qua cap.8. vnum vel alterum verbum fecimus: naſcitur enim, non ſolum in ſyluis, vt tradit Dioſcorides, ſed etiam arenoſis, & macris locis, vt Plinium adnotaſſe legimus, lib. xxij. cap. 4. prope enim terram, charlina ſuos emittit flores, de qua Galenus ſub crocodilij nomine, ita lib. vij. agit dicens: Crocodilij ſemen acre eſt, atque odoratum, vrinam menſeſque ciens, itaque facultatem habet calidam, digerentem & exiccantem, ſuccus tum caulis, tum ſeminis, vt quæ ſimilis ſint facultatis, nephriticos adiuuat, radix pectoris excreationibus valenter conducit, trahit vero etiam per nares ſanguinem, hæc Galenus. Quod vero charlina noſtra, per nares ſanguinem non trà-

Galeni crocodilium.

hat

hat, id loci ratione euenire credendum eſt.

DE DIPSACO.

Græcè, Δίψακος: *Latinè, labrum veneris, Hiſpanicè, cardencha, cardo pendeador: Italicè, cardo da cardar: Gallicè, chardon de cardeur: Arabicè, dibſacos: Germanicè*, Karten diſtel.

Enarratio XI.

Dipſacũ ſiue labrũ veneris.

VVlgaris carduus dipſacos eſt, & à pharmacopolis, virga paſtoris dictus, quia virgis oblongis, aculeis denudatis gregem paſtores ducũt. Errat Mathæus Syluaticus, nonnullos alios imitans qui virgam paſtoris carduum, cum corrigiola ſanguinaria, ac cẽtumnodia dicta herba, confundit, ignorans hãc centumnodiam ſiue ſanguinariam, polygoniũ apud Dioſcoridem eſſe, non vero dipſacum, vt ſuo dicemus capite. Dicitur quoq; carduus iſte officinis, cardo fullonũ, ſiue carduus fullonius, quia rudes panni, veluti & pilei, huius echino poliuntur. Naſcitur autem in Hiſpania in aruis, maxima quidem copia, vt nulla prorſus indigeat cultura: in Italia verò, præſertim apud Bononienſes, maxima cura ſeritur, ac ea de cauſa, multi inter domeſticum & ſylueſtrem, differentiam faciunt, quum tamen nulla prorſus ſit, & in vtroque qui diligenter quærit, vermiculum in echino inuenit, cuius Galeni temperamentum inueſtigans, breuiſsime lib. vj. de Facultatibus ſimplicium medicamentorum, ita dixit: Dipſaci ſpinę radix ex ſecundo ordine exiccatoria eſt,

habet

habetque nonnihil & absterſorium.

DE SPINA ALBA.

Græcè, ἄκανθα λευκή*: Latinè, ſpina alba: officinis bedeguar: Hiſpanicè, cardo ſylueſtre, que hecha alcachofres: Italicè, cardo ſylueſtre deli Carcioffi: Gal. artichau ſauluage: Arabicè, Bedeguar: Germanicè,* Feh diſtel.

Enarratio XII.

Spina alba.

SPina alba, officinarũ bedeguar eſt, apud nonnullos ſylueſtris dicta cinara, carduus ſcilicet ſylueſtris alcichoflos ferens, qui plerunque in montibus, & ſyluoſis locis reperitur, & eius floribus variis in locis lac coagulatur. Non eſt igitur vt pharmacopolę putãt, bedeguar ſylueſtris roſæ fructus, aut carduus benedictus, quã quam illius loco eo vti non extra rationẽ eſſet, vt ſuadet Braſauola in ſyrupo de eupatorio cõficiẽdo. Eſt igitur, ἄκανθα λευκή, id eſt ſpina alba, Serapionis & Arabum bedeguar. Nam λευκάκανθα, id eſt alba ſpina, res eſt, cuius inaduertẽtia Manardus errauit. Succhaha vero, nõ eſt bedeguar, ſed poti9 apud Dioſcoridẽ Arabica, ſiue Aegyptia ſpina, quãquã reuera, vtraq; ſoli ratione tantum inter ſe differant: nã bedeguar apud nos naſcit, ſucchaha vero apud Arabas reperitur, & ea de cauſa loco ſucchahe, bedeguar recte accipi poteſt. An vero radices harum ſpinarum, ingredi debeant ſyrupum eupatorij Meſues: in dubium vertitur, Braſauolus eas vt potẽ aſtringentes reiicit. Mathiolus

lus vero Senensis, acriter eum reprehendit. Ego vero, tametsi noscam Brasauolum doctissimum, exercitatissimumque in re medica esse, vt cui singulis annis, quingēti supra mille ægrotantes subiiciantur, non sic tamen à Mesue discedendum putarem, quum reuera, syrupus iste pro morbis diuturnis, & febribus longinquis, paratus sit, quibus languentium stomachi, languidi, deiecti ac debiles & relaxati, sunt facti, pro quibus roborandis, vel saltem non omnino destruendis, prædictæ radices consulto huic adiiciuntur syrupo. Quibus quoque adde, quòd radix bedeguar, id est acanthæ leuces, modice astringit, vt ex Galeno percipitur lib. vj. citato, sic dicente: radix eius deficcatoria est, & modice astringens, quamobrem & cœliacos & dysentericos iuuat, & sanguinis reiectiones cohibet, œdemataque illitu contrahit, ac dentes dolentes iuuat, si decocto eius colluantur, semen tenuis essentiæ & calidæ facultatis est, itaq; potui dari ijs qui cōuelluntur, cōuenit.

DE AEGYPTIA, SIVE ARABICA SPINA.

Græcè, ἄκανθα ἀραβικὴ: Latinè, arabica spina, ægyptia spina, Arabicè, succhaha.

Enarratio XIII.

Arabica siue Aegyptia spina, Arabum succhaha est, quæ natali tantum à spina alba differt, nam hæc apud nos crescit: illa vero apud Arabas & Aegyptios, vnde cognomina traxit. Loco igitur Arabicæ spinæ, quæ ad nos hodie non affertur, alba vti debemus. Cæterum Ruellius hic hallucinatur, credens vtique, Arabicam spinam, acaciæ arbusculum esse, parum Galenni animaduertens verba, quæ ita lib. vj. habentur: Acātha Aegyptia, quidam Arabicam vocant, similis autem est spinæ albæ nostrati, verum facultate validius astringente pariter & deficcāte. Itaque profluuium muliebre radix eius iuuat, & alia quibus auxilio est, quæ apud nascitur spina, sed efficacius tamen omnia adiuuant: tum radix tum fructus: Hic vero & columellæ prodest, & iis quæ inflata sunt, tum vlcera ad cicatricem ducit, mediocrem habens & non molestam astrictionem. Hæc Galenus, per quæ satis percipitur quòd *Ruellius hallucinatur.*

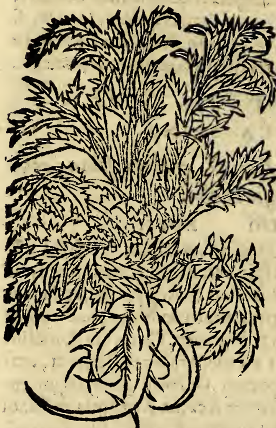
arbusc

arbuſculum ferens acatiam,tametſi in Aegypto naſcatur ſpina hæc Arabica, ſiue Aegyptia ſpina de qua agimus, non ſit. Nec enim ignoro Oribaſium ac Aëtium viros graues,acatiam cum Aegyptia ſpina, idem facere, quos forſan Ruellius ſecutus eſt,ſed vt dixi,non ſine errore.

DE SCHOLYMO.

Græcè, σκόλυμος: Latinè, ſcolymus, carduus, cinara, Hiſpanicè, cardo de comer, cardos: Italicè, cardoni: Gallicè, artichaut: Arabicè, ſacolomas: German. Artiſchauu.

Enarratio XIIII.

Carduus.

ETſi carduorum multa & varia ſint genera carduus tamen abſolute dictus,is eſt,qui invictus vſum venit, & lautioribus menſis, pro ſigillandis ac roborandis ſtomachis apponitur. Nã apud vniuerſam Hiſpaniam frequens carduus iſte habetur,qui hibernis menſibus terra obruitur,& albus ac delicatiſsimus redditur. At in germania, raro carduus iſte conſpicitur.Porro in Flandria, Hiſpanorum diligentia, qui huiuſcemodi delitiis multum delectantur, nõ infeliciter prouenit,præſertim apud Brugas, & Antuerpiam. De quo Plinius candide vt ſolet,inquit lib xix. cap. 4.& iam ne in herbis diſcrimen inuentum eſt. & ſubdit,& in iis aliqua ſibi quoque naſci tribus negant, caule in tantum ſignato vt pauperis menſa non capiat,ſyueſtres fecerat natura horridos, vt quiſque demeteret,paſſim,ecce altiles ſpectantur aſparagi,& Rauenna ternis libris.

bris rependit, heu prodigia ventris, Mirum esset nō licere carduis pecori vesci, non licet plebeis, item, cap. viij. eiusdem voluminis, inquit, poterant videri dicta omnia quæ in pretio sunt, nisi restarēt res maximi quæstus, non sine pudore dicenda. Certum est quippe, carduos apud Carthaginem magnam Cordubamq; præcipue, sestertia sena milia è paruis iis reddere, quoniam portenta quoque terrarum in ganeam vertimus, etiam ea quæ fugiunt, quadrupes consciæ. Cęterum Galenus de isto ita tradit lib. viij. de Facultatibus simplicium medicamentorum: Radix eius, si quis illam in vino coctam bibat, graueolentem vrinam abundanter elicit, fœtorique alarum medetur, succus enim eius est purgatorius, calfacit porro secundo & completo ordine, aut tertio incipiente, siccat vero secūdo. *Scolymi temperatura.*

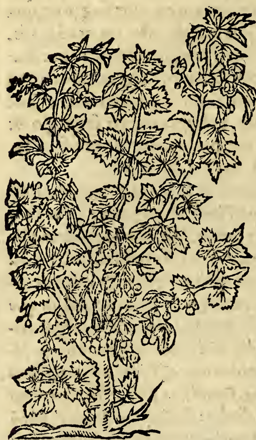
CONSTANTINVS.

Carduorum duplex est differentia. Sunt enim syluestres, & satiui: Syluestrium vt placet Plinio lib. xxj. cap. 23. duo sunt genera, vnum fruticosius à terra statim. Alterum vnicaule crassius, & vtrique folia pauca spinosa, muricatis cacuminibus. Sed alter florem purpureum mittit, inter medios aculeos, & celeriter canescentem, & abeuntem cum aura: scolymon Græci vocant, de quo lib. xxij. cap. simili sic tradit: Scolymon quoque in cibos recipit oriens, & alio nomine limonion appellat. Frutex est nunquam cubitali altior, cristisq; foliorum ac radice nigra, sed dulci, Eratostheni quoque laudata in pauperis cœna. Cicadæ ea florēte sunt acerrimi cantus vt testatur Alceus, & Hesiodus: ἦμ⊛ δ' σκόλυμός τ' ἀνθεῖ καὶ ἠχέτα τέττιξ. Scolymi autem carduorum generis, radicē etiam vescendo esse decoctam Idem author est Plin. lib. xx. cap. 16. Qui de satu carduorum Hortensium diligenter præscribit lib. xix. cap. 8. Et quamuis scolymi nomine apud Græcos, carduorum omne genus contineatur, tamen species quædam est, vt ex citatis locis liquet, quæ priuatim scolymos dicitur, quam secundo de Alimentis Galenus discernit à cinara, quæ itē satiui cardui generis est. scolymon enim statuit inter ἐυστόμαχα, cinaram vero inter κακόχυμα. quod si satis expendisset Mathiolus vir non sine honoris præfatione nominandus, non dixisset in huius capitis Comm. in Dioscoridem, Galenum carduum cinaram appellasse. De cinara quod meminerim, nominatim nullibi Dioscorides tractauit, aut Plinius: nisi de hac planta intelligas, quod dixit lib. viij. cap. 27. Ceruum herba Cinaræ venenatis pabulis resistere. De Cinara ita cecinit Columella lib.

la lib. x. hispida ponatur Cinara *quæ dulcis* Iaccho *Potanti veniat, nec Phœbo grata canenti. Ipsam plantam loco superius adducto, vocari tradit* Galenus κινάραν *per Iota &, κυνάραν per ypsilon, cuius quasi capita* σπονγύλυς *nominat. Alexandro verò Tralliano est* ἀρτύτικά, *nosq; vocamus artichauls: fructus videlicet Cinara, de qua etiam meminit Iulius Pollux libro vj.*

DE POTERIO.

Græcè, ποτήριον: *Latinè, poterion.*

Poterium.

Enarratio decima quinta.

POterion & neurax, idem est frutex, quanquam Paulus differentes faciat, est verò, poterion Hispanis familiaris carduus, sub nomine dicto habitus, quẽ Cornarius Germanus vir doctissimus, sua voce, *schleben* appellari tradit.

CONSTANTINVS.

DE Poterio *agit Galenus lib. viij. simpl. sub titulo neurados, quæ ita dicta est, quod neruos abscissos conglutinet. Phrynion etiam vocata à Plinio, quia rubetarum venenum depellit. Hanc describit Plin. lib. xxvij. cap. 12. meminit item lib. xxvj. cap. 12. & lib. xxv. cap. 10. Cornarius quem Amatus sequitur, poterion nulla ratione cõtendit esse prunũ Syluestrẽ, quæ spinus est Virg.*

DE ACANTHO.

Græcè, ἀκάνθιον: *Latinè, acanthium.*

Enarratio XVI.

VIdetur hodie Acanthion, foliis minoribus acanthæ, sed lanuginosis, & aliquantulum per ambitum spinosis

nosis, quæ manibus fricata, fabarum viridium, ex se spirant odorem, vt in horto probi viri Azaioli Ferrariensis experti sumus, sed in planta ista, non tanta reperitur lanugo, vt ex illa, vestes bombycinis similes parari possent, alibi tamen reperiri credendum est. At bombasium siue Gossipium, in planta nascitur spinosa, quam Dioscoridem nouisse, ex hac deprehendi potest similitudine, cujus semen tussi, & pectoris ægritudinibus prodest, calidum enim est, & emolliens, ac semen genitale augens, nam Gossipium vstum, sanguinis fluxiones constringere, certissimũ est. Porro de Acanthio, Galen. breuissime lib. vj. adducto, ita meminit. Radix hujus & folia facultatis sunt excalfactoriæ, vt & iis qui conuelluntur, auxilientur. *Gossipium quid.*

DE ACANTHO.

Græcè, ἄκανθα: Latinè, acãthus: Hispa. yeruagiguante, branqua vrsina: Italicè, acantho: Gal. acanthe, ou branch' vrsine: Germanicè, Beren klauu.

Acanthus hortensis.

Enarratio XVII.

Diximus ab hinc multis annis, id quod & nunc affirmamus, acanthum Græcorum, officinarum brancam vrsinam esse, quum adamussim inter se conueniant, nec aliqua in parte differant: Quæ ideo branca vrsina dicitur, non vero hircina, vt nonnulli, contendunt, quia eius folia similitudinem quandam, cum vrsorum anterioribus pedibus gerunt. Hęc quoq; depicta in colũnis & marmoribus antiquissimis hodie cernitur, *Brancha vrsina, acãthus est.*

ff

tur, vnde marmoraria à Romanis olim dicebatur. Hodie quoq; in pateris, & auleis, hoc est pannis depictis tapetariè, huius folia effigiata videntur, sunt enim vt paucis dicam, folia hæc lactucacea, cubitalia, subnigra, pinguia, palmaris latitudinis, incisuris quibusdam magnis diuisa: ex quorũ decocto clysteres quoq; passim componuntur, & vt tradit Gal. lib. vj. de Faculta. simpl. medic. huius folia mediocriter digerentem facultatem obtinent. At radix exiccatoria est leuiter incisoria, & tenuiûm partium.

CONSTANTINVS.

Achantus quem Dioscorides *ἄκανθαν vocat*, & Galenus *lib. vj. Simplicium ἄκανθον, καὶ παιδέρωτα ἢ μελάμφυλλον:* *Plinio lib. xxij. Cap. 22.* Achantos *dicitur:* Achantos *inquit, est topiaria & vrbana herba, elato longoq́; folio, crepidines marginum, adsurgentiumq́; puluinorum toros vestiens. Duo genera eius sunt, aculeatum & crispum, quod breuius: Alterum laue, quod aliqui paderota vocant, alij melamphyllon. dictamq́; marmorariam apud veteres Romanos acanthum scribit* Amatus, *sed ausim sacramento contendere, melioris nota scriptorem, cuius opera legantur, nullum hoc vnquam scripsisse. Nam marmaritis herba, ita appellata quòd in marmoribus crescat, ab acantho diuersa Plinio lib. xxiij. Cap. 17. à quo etiam aglaophotis dicitur. Nec tamen ignoro vel ex Vitruuij de architectura libr. iiij. cap. 1. in opere scalptili Acanthum magno in honore fuisse. Callimachus enim in columnis Corinthijs capitula Acanthi folijs exornauit. Sed etiam in manucalatis poculis eius herba placuit elegantia. Virgilius in Bucol. & molli circum est ansas complexus Acantho. In limbis etiam vestium pro maandro ascita est. Idem author Aeneidos j. Et circumtextum croceo velamen acantho. Quinetiã quia lentus est acanthus caulibus maxime vitilibus, & sequacibus, ideo olim atq; etiamnum regnat, in opere topiario: ob id à Virgilio mollis dictus 4. Georgicon: Ille comam mollis iam tùm tondebat Acanthi. Et Ibidem: nec sera comantem Narcissum: aut flexi tacuissem vimen Acanthi.*

DE SYLVESTRI ACANTHO.

Græcè, ἀγρία ἄκανθα: Latinè, Acanthus syluestris, branca vrsina syluestris.

Enarra

Achantus Syluestris.

Enarratio decimaoctaua.

HAec hodie quoque conſpicitur, aſpectu triſtior, quàm prima, cui folia nigriora & ſtrictiora videntur.

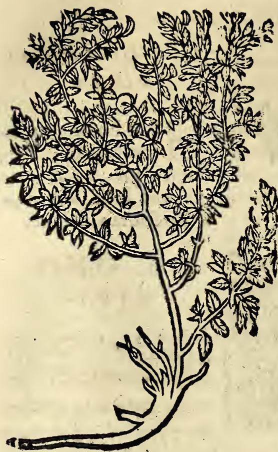
DE ONONIDE.

Græcè, ἀνωνὶς: *Latinè, ononis, anonis: Hiſpanicè, gatilhos, gathinos: Italicè, bonaga: Gallicè, bugranes, & bugrundes: Germanicè,* Heuu hechel, oder ſtallkraut.

Enarratio XIX.

NOrunt hanc anonidem, vel ononidem, dictam herbam, laboratores, ob id quòd eorum aratra illius implicitis radicibus remorentur, vnde remoræ aratri nomen traxit, quæ plerunque (ſilente Dioſcoride) flore purpureo ornatur, raro tamen luteo, & de ea Plinius libro vigeſimo ſeptimo, capite quarto, ita tradit: Anonim, quidam anonida malunt vocare ramoſam, ſimilem fœnugræco, niſi fruticoſior, hirſutiorque eſſet, odore iucundo, poſt ver ſpinoſa, in iis autem vltimis verbis, aut Plinius emendandus eſt, aut omnino errat, quum aſſerat, poſt ver ſpinoſa, nam Theophraſtus, autumno ſpinoſam fieri meminit, id quod ita eſſe, experientia teſtatur: legendus itaque mihi Plinius videtur ad iſtum modum, poſt æſtatem ſpinoſa. *Plinius emendatur*

ff 2

Anonis.

ſpinoſa. Cæterum, huius radice medici veterinarij, mulomedici dicti, plerunque vtuntur, ex ea decoctum parantes quod equis meiere nequeuntibus offerunt: excellens enim contra nephriticam paſsionem eſt, & à cruciatu calculi celerrime liberat; vnde de ea dixit Galenus, libro octauo voluminis citati ad iſtum modum: Radix eius calfacit, quodam modo in tertio ordine abſtergitq; & nonnihil incidit, itaq; non tantũ vrinas prouocat: ſed & lapides frangit, & cruſtas detrahit, præterea ad dolores dentium, qui oxycrato in quo fuerit cocta colluuntur.

DE LEVCACANTHA.

Græcè, λευκάκανθα: Latinè, leucacantha, alba ſpina.

Enarratio XX.

Leucacantha & acanthaleuce multum inter ſe differunt, vt ex Dioſcoride, Galeno, Paulo, ac Plinio, facile deprehendi poteſt. Nam acanthaleuce id eſt ſpina alba, Serapionis bedeguar eſt, vt ca. 12. ſuperiori diximus, Leucacantha vero, id eſt alba ſpina, de qua ad præſens agitur, longe res alia eſt, & cuius exacta notitia haberi non poteſt, ob prætermiſſam ipſius à Dioſcoride & Plinio hiſtoriam: vt tamen coniecturis aſſequi poſſumus, arbuſcula quædam, leucacantha dici debet, ſepes maxime exornans, quæ pyri folia habet, fructum vero nigrum, baccis liguſtri ſimilem, ex quo pictores viridem quendam ſaturum colorẽ parãt, vt cap. de Rhãno meminimus. Proinde Ruellius hic dupliciter errat, primo quòd cum Manardo, leucacan

leucacantham ab acanthaleuce non separat: sed rem vnam esse credidit: Secundo, quòd arbusculam hanc rhamnum esse descripserit. Cæterum, si frutex iste dictus, alba spina non sit, proculdubio, quæ illa sit ignoratur. De qua Galenus separatim à spina alba, caput præfixit, & eius verba lib. vij. huic dicato negotio ita legũtur: huius radix amara est, ac proinde incidit, exiccatque in tertio ordine: calfacit autem in primo. *Ruellius errat.*

DE TRAGACANTHA.

Græcè, τραγάκανθα: Latinè, tragacantha, spina, Gallicè, Dragant, espine à bouc: Arabicè, Alcuted.

HVIVS GVMMI.

Tragacanthum gummi, Hispanicè, Arabicè, alquitira: Italicè, gomma draganti: Gallicè, gomme dragant: Germanicè, Dragant.

Enarratio XXI.

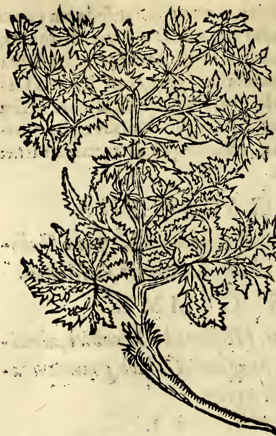
HVius plantæ liquor, gummi dragacanthum, vel tragacanthum officinis dicitur: quod ex Creta & Peloponneso præcipuè aduehitur, & de eo Gal. lib. viij. excitatis ita dixit: Tragacantha emplasticam facultatẽ similem gummi obtinet, nec non obtusiorem acredinem: ac sane similiter illi desiccat. *Gũmi dragacantũ.*

DE ERYNGIO.

Græcè, ἠρύγγιον: Latinè, Eryngium, Hispanicè, Cardo corredor: Italicè, Iringo: Gallicè, Panicault, ou chardon testu: Germanicè, Manns treuu, Brachendistel.

Enarratio XXII.

ERyngium nascitur passim in campestribus & asperis locis, carduus officinis satis notus, centum capita alioquin dictus, ob multa capita, quæ in summa continet parte, nam Plinij centum capita, diuersa res ab eryngio isto est, vt etiam apud serapionem deprehenditur, qui per centum capita, inguinalem herbam, siue aster Atticum apud Dioscoridem intelligit:

Eryngium.

Hallucinantur certe qui hanc secacul esse putāt, quum secacul Arabum, Dioscoridis polygonatum est, nostratum vero, herba dicta, sigillũ beatæ Mariæ, vel sigillũ Salomonis: quam alij geniculā vel genichellam appellant, & cuius radices, hodierni pharmacopolæ, succharo pro instimulanda venere, veluti radices Eryngij parant, quibus ego pro irritanda vrina vsus sum & feliciter successit. De Eryngio vero Galenus libro sexto ita dixit: Calore quidem est temperatum, non paruam tamen siccitatem sortitur, consistentẽ in tenui substantia.

DE ALOE.

Græcè, ἀλόη: La. aloe: Hisp. hierua babosa: Ital. herba di aloe Ara. saber: Gal. Perroquet: Ger. Alepatick.

LIQVOR ALOES.

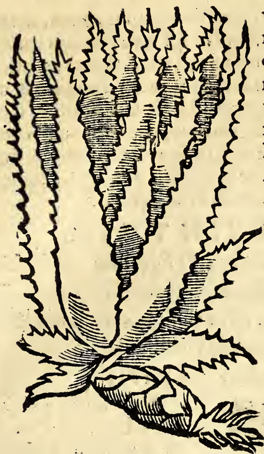
Aloe: Hispanicè, azeure: Italicè, aloe, Gall. aloe.

Enarratio XXIII.

NOn solum hodie herba Aloes, in hortis & fenestris seritur, sed in multis mercatorum officinis suspensa videtur, succum ex se glutinosum destillans, quem aloem appellamus, vnde Hispani à continua destillatione, illam, herbam babosam, appellitant, tam enim herba hæc descriptioni Dioscoridis respondet, vt in eius pictura immorari non sit opus. Affertur autem bona aloe, ex Indiæ quadam insula, Socotora dicta, vnde Succotrina Aloe appellatur, & cæteris antefertur, Iocinoris modo concreta, russa, splendens, friabilis, ac egregie amara; quæ vt tra

Aloe succotrina optima.

Aloe orificia venarũ aperit.

Aloë.

vt tradit Mesue, venarum orificia aperit, in qua re, immerito Manardus ac Fuchsius eum vellicant, quum experientia ipsa verũ dixisse Mesuem attestatur, vt AntoniusMusa Brasauola optime dixit, & Guiliel. Puteanus euidentissimis rationibus probauit, & nos ipsi ita esse nouimus, quę vt tradit Mesue, pituitam, & bilẽ expellit, & ab illis, caput & os ventriculi mũdificat, & confert iuuamẽto magno, doloribus eorũ, & inflãmationi stomachi, imò qui cõtinuo ea vtitur, nõ sentiet in corpore suo, nec instrumentis sensuum suorum ægritudinem, quæ non sit facilis sanatu, & præseruat à putrefactione: ita vt etiam cadauera, præcipuè cũ myrrha mixta, & aliis, incorrupta seruet. Caue ergo inquit Mesue, dare Aloen in temporibus frigidis, excoriat enim, ex solutione educit sanguinem. In quibus verbis, Mesue à Manardo quoq; reprehenditur, & merito sane, quanquã Brasauolus pro Mesue ab errore vindicando, rationes adducit, quas tanquam ficulneas dimittimus, quũ revera, aloe securius in hyeme quàm æstate operatur, & validius in æstate, sanguinẽ per ora venarum aperta detrahit quàm in hyeme, vt cuiq; vel mediocriter in re medica exercitato notũ erit. Vt tamen Aloes temperaturam, & illius dotes, apud Galenũ descriptas noscamus, ipsum in præsenti audiamus, qui ita lib. vj. tradit: Hæc herba optima in India nascitur, cuius liquor est id quod ad nos importatur, cognominatum Aloe, medicamentum ad plurimas res, propter siccitatẽ mordicationis expertem vtile, quod quidem astringit modice, sed fortiter amarũ est, ac proinde subducit ventrẽ. Est autem *Mesue errat.*

tertij ordinis exiccantium: calfacientium autem, aut primi intensi, aut secundi remissi. Ad hæc vero, gratum est ventriculo medicamen, vt si quod aliud, & sinus glutinat, sanat vlcera quæ ægrè ad cicatricẽ perduci possunt, & maxime quę in ano sunt, & pudendo: confert similiter si maceretur aqua, ad eorũ phlegmonas, nec nõ eas quæ in ore, naribus, oculisq; oboriuntur, in summa repellere & digerere simul potest, cum hoc vt paulum extergeat, quantum videlicet vlceribus puris non sit molestum.

Aloes temperatura.

DE ABSINTHIO.

Græcè, ἀψίνθιον: Latinè, Absinthium, absinthium Ponticum, absinthium Romanũ: Hispanicè, asentios, alosna: Italicè, assenzo: Gal. Aluyne: Arab. Assinthium: *Germanicè*, Vvermuot.

Enarratio XXIIII.

Absinthium.

Absinthiũ vulgare, idem cũ Pontico, & Romano Absinthio est, quia in nihilo inter se quàm natali tantum differant, quo factũ est, vt Galen. libris Methodi medendi, aliquando herbas diuersas facere videatur, quum tamen eadem sit: in Ponto tamen procerius crescit, cuius facultates & temperamentum ille libr. vj. de Facul. simpl. medica. ita prosequitur: absinthium astrictoriam, amaram & acrem qualitatem sortitur, excalfaciens, extergens, roborans, & exiccans: proinde biliosos ventris humores deiicit: ac per vrinas euacuat: Verum contentam in ventre pituitam, nihil adiuuat sumptum

sic

ſic nec in thorace aut pulmone contineatur: Nam aſtringens in eo facultas quàm amara, valentior eſt. Eſt autem calidum in exceſſu primo, ſiccum vero in tertio: at ſuccus longe quàm herba eſt calidior.

DE SERIPHIO.

Græcè, ἀψίνθιον θαλάσσιον: Latinè, ſeriphium, Abſinthium marinum: Hiſpanicè, aſſentios marinos, aloſna marina: Italicè, aſſenzo marino: Gallicè, barbotine.

Enarratio XXV.

NAſcitur ſeriphium nō ſolum prope mare, ſed in multis Italiæ hortis, ſemine onuſtum: vnde Fuchſium, hanc non nouiſſe herbam, certum eſt, quum in ſuo Herbario, quibuſdam ſiliquis ornatam eam depictam propoſuerit: & de ea ita tradit Galenus lib. viij. Simplicium, quū inquit: Seriphium abſinthio eſt tum ſpecie, tum guſtu ſimile: Cæterum, non æque aſtringit: ſed calfacit valentius, nec nō amaritudinem quandam ſalſuginoſam refert, ventriculoque eſt infeſtum: magiſque abſinthio lumbricos enecat, calfacit itaque ſecundo ordine intenſo, ſiccat autem in tertio. *Seriphium*

DE SANCTONICO ABSINTHIO.

Græcè, ἀψίνθιον σαντόνικον: Latinè, ſantonicum abſinthium: Gallicè, Aluyne de Xaintonge.

Enarratio XXVI.

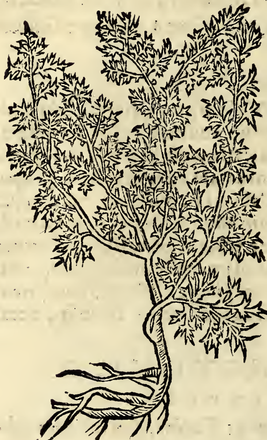
DIcitur Abſinthium Santonicum, à Santonibus Galliæ populis, apud quos plurimum gignitur. Cuius ſemen à ſantonico, corrupte ſanctum deductum eſt, quod hodie ſaccaro incruſtatur, pro vermibus puerorum interficiendis, & ea de cauſa, ſemen lumbricorum appellatur. Cæterum, qui Serapionis, tanabel, ſemen hoc interpretātur, omnino errāt: quia canabel Serapionis, arenoſa quædam terra eſt, à cœlo pluuiæ tempore cadens, non vero ſemen plantæ, quæ non ſolum contra vermes in vſu habentur, ſed etiam pro figulinis vaſis glutinandis.

DE ABROTONO.

Græcè, ἀβρότονον : *Latinè*, *abrotonum* : *Hiſpanicè*, *abrotano*, *hierua lombriguera* : *Italicè*, *abrotano*: *Gallicè*, *auroene ou garderobbe*: *Arabicè*, *Keſum*: *Germanicè*, Schoſs vuurtz.

Enarratio XXVII.

Abrotonũ.

Abrotonum.

VVlgata & inter cõmunes herbas, abrotonum habetur, cuius fœmina & mas ſunt: fœmina, infima ſiue ſylueſtris cypreſſus, in hortis naſcens eſt, quæ ſantolina vel camphorata à nonnullis quoq; appellatur. Mas verò, vbique reperitur, de quarũ virtutibus, Galen. lib. vj. de Facultat. ſimplic. medic. inquit: Abrotonum calidum & ſiccum eſt facultate in tertio receſſu, aut ordine, qui ad temperatam naturam expenditur, ſitum, valde ſiquidem eſt amarum, qui ſapor, quum terrenæ eſſentiæ ſit, à largo eſt calore extenuatus: porrò, ſi quibus per circuitus redeunt rigores, ante inuaſionem rigorum eos abrotono confrices, minus vtiq; concutientur ſubitòque ſenſum caloris percipient. Quòd abrotonum etiam lumbricos perimat, par quidem eſt, quum ſit amarũ: cæterum & digerendi & incidendi quandam vim habet, ipſoq; abſinthio maiorem, quandoquidem paucißimæ acerbitatis particeps eſt abrotonũ, haud autem exiguæ abſinthium: vnde inimicũ ſane eſt ventriculo abrotonũ, veluti etiam ſeriphium, gratum verò & amicum abſinthiũ, per ſe quippe amarũ omnifariam eſt infenſum ventriculo, auſterum

Camphorata.

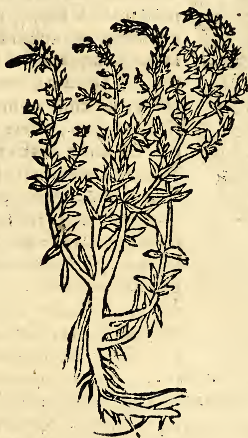
verò,

verò, aut acerbum, aut in summa astringens, amicum & familiare. Et subdit: abrotonum vstum, calidum siccumq; facultate est, magis etiam quàm cucurbita sicca vsta, & anethi radix, illa enim vlceribus humidis simul & citra phlegmonem callo induratis conueniunt, ac proinde maxime præputij vlceribus congruunt: At cinis abrotoni, vlceribus omnibus mordax est, atq; iccirco ex oleo aliquo tenui, cicino scilicet, aut raphanino, aut Sicyonio, aut veteri, & maximè Sabino, ad alopecias accõmodatur. Tum barbam tardius nascentem, in eorum aliquo, nec minus lentiscino maceratum elicit.

DE HYSSOPO.

Græcè, ὕσσωπος: Latinè, hyssopum: Hispanicè, hyssopo, Hissopilho: Arabicè, Iusa: Italicè, Hissopo: Gallicè, hyssope: Germanicè, Hysop.

Enarratio XXVIII.

Hyssopum.

Hyssopus officinis communis & vulgaris est herba, quam Dioscoridis & Græcorum hyssopum esse, vel ne, multi dubitabãt: quia capite de origano Heracleotica, legunt, secundum Marcelli versioné, folia hyssopi habet, non tamen vmbellam hyssopi modo: rotæ figura, in quibus verbis videtur hyssopum, vmbellã modo rotæ habere: sed reuera, textus iste verus est, cui tamẽ falsa verba hæc adiecta sunt, hyssopi modo, quum Dioscorides in flore origani nullam faciat similitudiné cum hyssopo, sed potius in folio tantum, proinde hyssopum

vuulg

vulgarem, Græcorum hyſſopum eſſe, non eſt dubium, de qua Galenus lib. viij. de Facul. ſimpl medi. breuiſsime ita dixit: Deſiccat & excalfacit tertio ordine, ſed tenuium eſt partium hyſſopum.

DE STECHADE.

Græcè, ϛιχὰς καὶ ϛοιχὰς: *Latinè*, *ſtœchas*: *Hiſpanicè*, *cantueſſo*: *Luſitanicè*, *roſmarinho*: *Italicè*, *ſteca*: *Gallicè*, *ſtechas*: *Arabicè*, *aſtuchudes*: *Germanicè*, Stichas kraut.

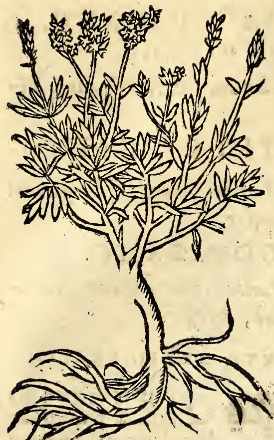
Enarratio XXIX.

Stœchas.

NOn vbiq; ſtœchas reperitur, quam ſeplaſiarij genitiuo caſu ſtichados appellant, imò Venetiis vbi maximus herbarum & ſimplicium confluxus eſt, veluti Ferrariæ, nunquã huius flores, ſed tantum denudatas ſpicas cum nonnullis ſtipitibus, videre potui. Eſt enim herba iſta, fruticoſa, in vniuerſa Hiſpania admodũ frequens, quam Luſitani, roſmarinum appellant: in Gallia quoque frequentem eſſe, Dioſcorides teſtatur: imò huius herbæ nomenclatura, ſtœchas, ab inſulis Stechadibus, prope Maſsiliam ſitis, contrahitur, ex qua ſyrupus in officinis paratur, & cum aromatibus & ſine illis: ex illius quoq; floribus, conditum, capiti, ventriculo & matrici conueniens, cum ſuccharo vel melle conficitur. De qua Galenus libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorũ ita inquit: Stœchas amara eſt, & mediocriter

ſub

Spica.

Lauendula.

subaſtringens, quum nimirum ex terrena eſſentia frigida exigua, & extenuata altera terrena copioſa, conſtet, quare obſtructione liberat, extenuat, extergit, roboratq; & viſcera & vniuerſum corpus: cæterum, herba illa à nonnullis ſtœchas citrina dicta, longe alia res eſt, de qua alibi ſermonem habituri ſumus. Eſt porro ſtœchadi, herba folio, & figura perſimilis, abſq; flore tamen: quam pleriq; criſpulam vocant, optimi ſane odoris, & cuius radix, thuris odorem maxime refert, & eam in vnguento marciatone iniiciunt. *Criſpula herba.*

DE ORIGANO HERACLEOTICO.

Græcè, ὀρίγανος ἡρακλεωτική; *Latinè*, *Origanum Heracleoticum*: *Hiſpanicè*, *Oreganos*: *Italicè*, *Origano*: *Gallicè*, *origan*: *ou mariolaine ſauuage*: *Arabicè*, *faudenegi*: *Ger.* Vvolgemuot, doſten.

DE

DE ASININA ORIGANO, ONITIDE DICTA.

Græcè, ὀρίγανος ὀνῖτις: *Latinè*, *onitis origanus*, *asinina origanus.*

DE SYLVESTRI ORIGANO.

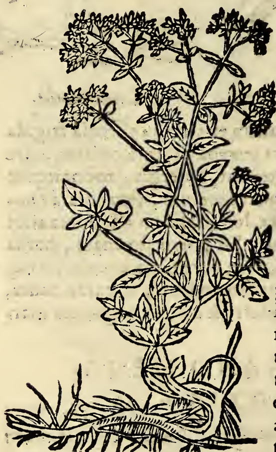
Græcè, ἀγριορίγανος: *Latinè*, *ſylueſtris Origanus*: *vulgo*, *origano campeſtre.*

DE TRAGORIGANO.

Græcè, τραγορίγανος: *Latinè*, *tragoriganus*, *hircicina origanus*: *Gallicè*, *Maſtic.*

Enarratio XXX. XXXI. XXXII. XXXIII.

Origani quatuor genera.

Origanum.

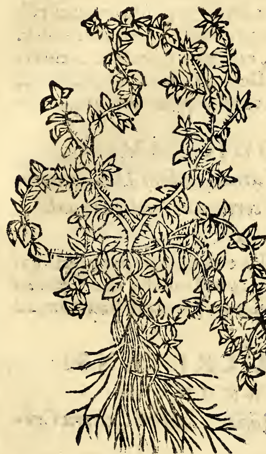
QVatuor origani genera à Dioſcoride deſcribuntur, quorum præſtantius,& verius,ſylueſtre eſt, quod nullibi quàm in Hiſpania hucuſque mihi videre contigit: in Gallia vero, & Germania ac Italia, genere quodam vtũtur non adeo tamen potente ac bono. Habent tamen origani vt refert Galenus libr. vii. de Facultatibus ſimplicium medicamentorum has ſequentes dotes, Heracleotica quidem efficacior eſt Onitide, agreſtis tamen eſt valentior vtraq;, omnes vero incidendi, extenuandi, calfaciendi, & exiccandi obtinent facultatem, in tertio nimirum exceſſu, At tragoriganus etiam quippiam aſtringit.

DE

DE PVLEGIO.

Græcè, γλήχων: Latinè, pulegium: Hispanicè, poleios, poeyos: Italicè, pulegio: Gallicè, pouliot: Germanicè, Poley, hertz poley.

Enarratio XXXIIII.

Pulegium.

OLim verò cum nonnullis doctisſimis viris, ac diligentisſimis ſimplicium medicamentorum inueſtigatoribus, in dubiũ vertebam, num pulegiũ vulgare, Dioſcoridis & Græcorum pulegiũ eſſet. Sed nunc re exactè contẽplata, pro firmo tenemus, in idẽ conuenire, nec ĩ aliquo inter ſe differre, Cuius duo genera reperiũtur, alterum flores albos, alterũ verò purpureos ferẽs: illũ marem, iſtũ verò fœminam Pli. lib. xx. cap. 14. appellat. Sed Fuchſius in hoc errat, credens, pulegium fœminã, purpureos flores gerens, nepitham eſſe, quum revera res inter ſe differentes ſint, vt experientia ipſa indicat: de quo Galenus lib. vj. Simplicium ita inquit: Glechon id eſt pulegium herba, quandoquidem acris & ſubamara eſt, valde extenuat, & calfacit. Quare & illita rubricat, & exulcerat ſi diutius hæreat, quinetiam humida, craſſa, & lenta, ex thorace & pulmone excreatu facilia facit, menſesq; mouet. *Pulegium.* *Fuchſius errat.*

DE DICTAMNO.

Græcè, Δίκταμνος: Latinè, dictamnum, Dictamnus Cretenſis, vulgo dittamo: Arabicè, Bari.

Enarratio XXXV.

Dictamnus.

AFfertur è Creta insula dictamnus, foliis pulegij, subrotundis, & tomento quodam desuper vestitis, qua nulla quantumcunque paupercula aromataria sit, in Italia iam hodie caret, tam enim frequens, ac continua illius aduectio est. Cæterum, quod Dioscorides inquit, ferunt in Creta vulneratis telo capris, eius herbæ cibo, tela cuspidesque omnes ex corpore decidere, hodie verum esse nouimus, est certe hærba hæc, vt refert Theophrastus lib. ix. de Plantarum historia, cap. xvij. mirabilis, præsertim pro partu accelerando. De qua Galenus lib. vj. citato, ita tradit: Tenuiori essentia constat quàm pulegium: cætera illi simile.

DE PSEVDODICTAMNO.

Græcè, ψευδοδίκταμνον: *Latinè, falsum Dictamnum: Hispanicè, pulegium ceruinum, poleo cerual.*

Enarratio XXXVI.

Pseudo dictamnum.

HAec in Hispania & Italia comperitur, quam Hispani, pulegium ceruinum appellant. De quo Galenus libro superius citato, inquit: At pseudodictamnum ad omnia imbecillius existit.

DE ALTERA CRETENSI DICTAMNO.

Græcè, ἕτερον εἶδος δικτάμνου: *Latinè, altera Cretensis dictamnus.*

Enarratio XXXVII.

Tertia dictamnus.

NOn solum in hortis hodie altera hæc Cretensis dictamnus videtur: sed etiam in fictilibus ad fenestras frequenter reponitur, folio cresonis, flore pulchro, purpureo, & qui fricatus odorem ex se refert, qualem ex flore narantij oriri videmus.

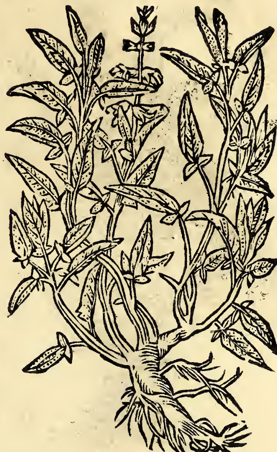
DE SALVIA.

Græcè, ἐλελίσφακον: *Latinè, saluia: Hispanicè, Italicè, saluia, salua: Gallicè, sauge: Arabicè, Elifacos: Germanicè,* Salbey.

Enar

Saluia maior.

Saluia minor.

Enarratio XXXVIII.

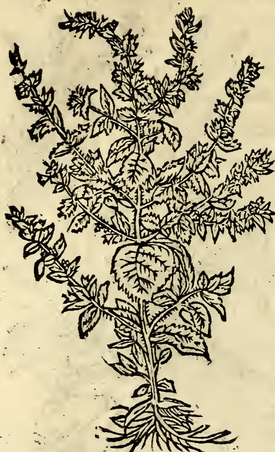
NVllus extat hortulus, quantumcunque pauperculus, qui non saluia ornetur, adeò vbique frequens est, nam & syluestris quoque non minus obuia est, quæ variis in locis fructum quendam gignit, gallæ omnino similem, paruum tamen, & colore subalbidum: de qua Galenus breuissime dixit libro vj. de Facultatibus simplicium medicamentorum. Elelisphacos, id est saluia, euidenter excalfacit, ac leuiter subastringit. *Saluia.*

DE MENTA.

Græcè, ἡδύοσμος ἥμερος: *Latinè, Mentha: Hispanicè, hierua buena, ortelana: Italicè, menta: Gallicè, mente: Arabicè, nahanaha: Germanicè*, Müntz.

Enarratio XXXIX.

VBique menta nota est, quæ quia in hortis semper reperitur, Hortulana ab Hispanis nonnullis appellatur. *Menta vnde dicta.*

Menta ſatiua.

Menta ſatiua altera.

Dicitur porro menta, quòd odore ſuo mẽtem & venerem excitet, vt ex Galeno & Dioſcoride facile percipi poteſt, quanquam Plinius lib.xx.cap.xiiij. oppoſitum dicat,non ſine tamen errore, vt ex Galeni ſequentibus iis verbis,facile percipitur, quæ ita habent: Tam menta quàm calamintha, guſtu acris, & facultate calida eſt, ex tertio calfacientium ordine: infirmior tamen eſt menta, & minus excalfacit: cæterum mediocriter ad venerem excitat, id quod omnibus accidit, quæ humiditatem ſemicoctam & flatuoſam continent, At calamintha,quum valentius calfaciat & exiccet, habet etiam quiddam amarum in ſe, ac acerbum: quare illo quidem lumbricos perimit, acerbitate verò,ſi cum oxycrato bibatur, recentes ſanguinis reiectiones reprimit: Subſtantia eſt, vt ſi qua alia herba, tenuium partium. Cæterum Galenus hic mea ſententia per calaminthā,mentẽ ſylueſtrem, dictam mentaſtrum intelligit, de quā ſermo ſubſequitur.

Menta ſylueſtris mentaſtrũ eſt.

Conſtan

CONSTANTINVS.

ERrorem ſuum congeminat Amatus Luſitanus Plinium culpans, & abſurdo conſectario, ex detortis Dioſcoridis & Galeni verbis concludens Menthæ falſam etymologiam. Nam quæ poteſt eſſe abſurdior conſequentia quàm hæc Amati? Dioſcoride ac Galeno authoribus, mentha ad venerem ſtimulat: ergo mentem emouet. falſa enim hæc eſt antecedens enunciatio: Omnia quæ ad venerem incitant conturbant mentem, ſiue vt ipſe loquitur excitant. Sed demus hoc pronunciatum verũ eſſe ac neceſſarium. An continuo ſequitur? Igitur in menthæ etymo lapſus eſt Plin. At ſanè Amate noſter, vt verè potius & libere dicam, quàm accuſatoriè aut aſſentatoriè, hæc eſt linguæ Græcæ, ſi non vtriusq;, pudenda ignoratio, ac in euoluendis bonis authoribus imitandi magis, quam criminandi cauſa, ſupina negligentia. Menthæ enim nomen Græco fonte defluxit, quod à vocabulo quo Græcis mens ſignificatur, tam lõgè abeſt, quàm quod maxime. quod ne gratis dixiſſe videamur, age laudentur authores. Cratinus apud Pollucem lib. vj. Onomaſtici, τυρῷ καὶ μίνθῃ παραλεξάμενος καὶ ἐλαίῳ. Mentha ſiquidem eodem Polluce teſte, non ſolum dicta eſt ἡδύοσμον, ſed etiam μίνθη καὶ μίνθα, tametſi apud eundem corruptè legatur μίθα, à Minthe Plutonis ſcorto (aliisq; Cocyti filia) in hanc plantam, vt fabulantur poetæ, conuerſo: quod cum Polluce teſtatur Ouidius Metamorph. lib. x. An tibi, inquit, quondam Fœmineos artus in olentes vertere menthas Perſephone licuit? Et Galenus lib. vj. ſimpl. ἡδύοσμον, inquit, quam nonnulli μίνθην, vocant. ſcitè igitur dixit literatiſſimus Plinius: Menthæ nomen ſuauitas odoris apud Græcos mutauit, cum alioqui mintha vocaretur, vnde veteres noſtri nomen declinauerunt. Quæ Plinii verba leguntur lib. xix. cap. 8. non, vt falsò citat Amatus, libro xx. cap. 14. Illic enim non de menthæ nomine agit, ſed de Menthaſtro quod ſylueſtris mẽtha eſt, differens ſpecie foliorum, quaſi figura ocimi, pulegii colore, propter quod quidam Sylueſtre pulegium vocant. Sed tamẽ indidem ſuam calumniam in Plinium, Amatus adornauit. Ibidem enim hæc ſunt verba Plinii: menthæ ipſius odor animum excitat, & ſapor auiditatem in cibis: ideo embammatum mixturæ familiaris. vides vnde compoſitæ inſidiæ, & conſuti doli? Ac vt, quod Plin. ipſe animum excitare, Pliniomaſtix mentem excitare dixerit, in hac ſignificatione (ſi diis placet) Latinius. Nimirum literatè tu quidem Amate ſcilicet, tuq; illiteratè naturalis hiſtoriæ parens atque reſtitutor. Certe quidẽ o noſter Luſitane, (vt hoc ſemel aduerſus omnes Plinii

obtrectatores dicatur, qui vt viatores cum sudum apparuit, platani ramos defringunt, sub quo tempore pluuio latuerant: aut vt orobanche, vitis, vel cucurbita, plantas arboresq; per quas creuere suffocant: sic Plinium isti suffocanei palmites supplantare nituntur & concerpere, à quo & eius ordinis scriptoribus, latrocinantur omnia) istud est cum laruis luctari: & Cyri pædiam côuellere. Sed hoc satis, superque sit. Mentha autem à Græcorum explanatoribus grammaticis, etiã κακὴ βοτάνη, dicta est, id est, herba noxia: non aliam ob causam, quã quòd ἀσυλλη\ψίαν ὀργάζεται. id est, conceptus impedit, vt mihi testis est Dioscorides, & Plinius qui eam generationi tradit resistere lib. vicesimo, capite decimoquarto.

DE MENTASTRO.

Græcè, ἄγριον ἡδύοσμον: *Latinè, mentastrum, menta syluestris: Hispanicè, Italicè, mentastro: Gallicè, mentastre: Germanicè,* Roſs müntz.

Enarratio XL.

MEntaſtrum ſylueſtris menta eſt, quæ potiſsimum in aquoſis creſcit, folio hirſuto, lanugine caneſcente, odore grauiori, quàm primi ſiſymbrij, ex qua lauacra quotidie parantur, & de illius natura, ac viribus, Galenus capite de menta, ſub calaminthæ nomine verba fecit:

DE NEPETA, SIVE CALAMINTHA.

Græcè, καλαμίνθη: *Latinè, calamintha, nepita, Arabicè, calamentum: Gallicè, calament: Hiſpanicè, laneuada: Italicè, nipotella: Ger.* Rorn müntz.

Enarratio XLI.

nepeta prima species calaminthe

TRes calaminthæ ſpecies à Dioſcoride in præſenti deſcribuntur, quarum ſecunda, nepeta ſiue nepita eſt, non vbiq; naſcens, ſed magis in regionibus calidis, vnde in Germania rariſsime videtur. Eſt enim herba hęc parua, gracilis, folio pulegij, flore vero purpureo, albicante, paruo, odoré ex ſe gratiſsimum expirante. Altera vero ſpecies, herba cataria appellatur, eo quòd ea cati maxime oblectantur, quam Ferrarienſes quoq; ſua voce neueda appellant, quum tamen vox hæc neueda, non huic catariæ,

cattaria altera vel species

Calamintha.

catariæ, ſed à nobis dictæ cõueniat: melius igitur eam vniuerſæ Italiæ reſiduum, herbam catariam appellat, quàm Ferrarienſes, & Longobardi nepetam, quum vt diximus, nepeta ſiue nepita, prima à nobis deſcripta eſt, à Dioſcoride verò ſecunda. Tertia quoq; ſpecies reperitur, quam proprie calamẽtum pharmacopolæ vocant, herbam lõge à duabus diuerſam, nec multum à ſiſymbrio differentẽ. Omnes tamen iſtæ herbæ eaſdem ferè vires obtinent, de quibus Galenus cap. I. lib. vij. de Facult. ſimplic. medic. ita tradit: Calamintha, id eſt nepita, eſſentia quidẽ eſt tenui, temperie autem calida & ſicca quodãmodo in tertio ordine. Eſt enim acris guſtu, paulumq; amaritudinis obtinet, extrinſecus admota, primum quidem valde excalfacit & mordicat, cutemq; exugit, poſtremo etiam vlcus efficit, in corpus autem intro aſſumpta, tũ ipſe per ſeſe ſicca, tum etiam cum melicrato, perſpicuo calfacit, atq; ſudores ciet, omneq; corpus tum digerit, tũ exſiccat. Iccirco ea contra rigores repetentes per circuitũ nonnulli vtuntur, ſicuti & contra iſchiadicos morbos, trahit enim quæ in profundo hærent ad ſuperficiem, totumq; adeo articulum excalfacit, & cutem non obſcure adurit, menſeſq; tum epota, tum appoſita admodum efficaciter prouocat, ac denique elephanticis etiam probe auxiliatur: præterea, cicatricibus atris candorem reſtituit, & ſigillata digerit. Pręſtat autem in huiuſmodi, vbi in vino decoxerimus, ipſam emplaſtri ritu apponere, & viridem magis quàm ſiccam: at ſicca ad venenatarum beſtiarum morſus aſſumitur, veluti etiam cauteria, & quæcunque medicamẽta calida ſunt & acria.

Succus eius aut infusus, aut epotus, ascaridas, lumbricos, & aurium vermes enecat, sic & conceptũ interimit, eiicitque: igitur incidendi quidem ei vis adest, ob calorem, tenuitatem, amaritudinem: abstergendi verò propter solam amaritudinem: quare asthmaticis atque ictericis conuenit, ad omnia tamen dicta, montana efficatior existit.

DE THYMO.

Græcè, θύμος: Hispanicè, tomilho: Italicè, thymo: Gallicè, Thyn: Arabicè, hasce: German. Thyn.

Enarratio XLII.

Thymum.

Thymus vulgaris & nota herbula est, aliquando flores purpureos, nonnunquàm verò albos producens, quibus apes multũ oblectantur, mel inde facientes. Nam thymus purpureos flores habens, melior est, ac securior, quanquam qui albos emittit validior ac potentior censetur. A nigro porro thymo abstinendum est, vt suadent nõnulli, quia venenosum omnino sit medicamen. Nascitur autẽ super thymo, capillus quidam implicitus, epithymus hodie appellatus, cuius copiam Salmanticẽses maximam habent, ad ripas fluuij Tormidis, nõ longe à fano diuæ Mariæ: De quo libro iiij. suus habetur sermo. Nunc verò thymi vires, ac temperamentum audiamus è Galeno, libro vj. de Facultat. simplic. medicamen. qui ita ait: Thymus incidit, & calfacit vehementer, ob idque vrinam & menses prouocat, fœtum euellit, potus viscera expurgat, educendis ex thorace & pulmone confert, ac denique excalfacit exiccatque in tertio ordine.

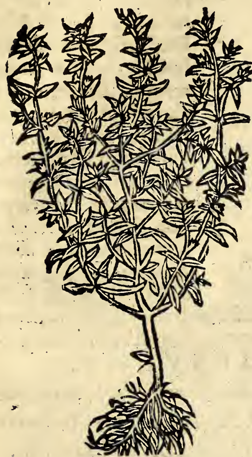
Epithymus.

DE

DE THYMBRA.

Græcè, θύμβρα: *Latinè, thymbra, satureia, cunila: Hispanicè, segurelha: Italicè, coniella, sauoregia: Gallicè, sarriette: Arabicè, sahater: Germanicè,* Saturey, Zuuibelysop.

Enarratio XLIII.

Satureya.

THymbræ, seu cunilæ, duæ sunt species, vna hortensis seu satiua, culinæ deseruiens: altera verò agrestis, siue rustica cunila quæ propriè thymbra dicitur, & maiori acrimonia quam prima ornatur: de qua Galenus nullã facit mentionẽ: At Paulus lib. vij. suæ medicinæ, ita de cunila refert: Cunila vtraq; siccat & calfacit in tertio ordine: hinc etiã oleum in quo decoquitur, rigores febrium circuitu remeantes discutit, flores idem præstant, quorũ decoctum menses citat, & fœtus extrahit, quæ verò in humidis regionibus nascitur, odore grauior & inefficacior est.

DE SERPILLO.

Græcè, ἕρπυλλος: *Latinè, serpillum: Hispanicè, serpolho, serpam: Italicè, serpillo: Gall. serpolet: Arabicè, Nemen: Germanicè,* Quendel.

Enarratio XLIIII.

SYlueстre & hortense reperitur serpillum, varie tamen, quia nonnunquam hortense humoris copia curuum, humi serpit, vnde nomen à serpendo sibi vendicauit. Ali-

Serpyllum.

quando verò in altum ſurgit, & in rectum attollitur, quę quoque ſylueſtri euenire percipimus, quo factum eſt, vt Dioſcor. in præſenti cum Plin. lib. xx. cap. 22. concors & vnanimis ſit, nec in aliquo inter ſe differant: Nam Dioſcorides quia Serpillum hortenſe per terram reptare: ſylueſtre verò in altum erigi vidit, ita chartis mandauit: Plin. verò, quia in ſuo ſolo, contrario euenire vidit, memoriæ comendauit ſerpillum ſylueſtre ſerpere, hortenſe verò in altum creſcere: vtcunq; tamen de eo Gale. lib. vj. de Facult. ſimpl. medic. ita breuiſsime dixit: vſq; adeo calfacit, vt vrinas & menſes moueat: eſtq; & guſtu admodum acre.

DE SAMPSVCHO.

Græcè, σάμψυχον: *Latinè, ſampſuchus, amaracus: Hiſp. maiorana: Ital. Perſa, maiorana: Gal. mariolaine: Arabicè, merzenius: Germ.* Maioran.

Enarratio XLV.

EST proculdubio, ſampſuchus, amaracus odorifera, maiorana hodie dicta herba, nam altera amaracus fœtida, reperitur, quam Dioſcorides parthenium & vulgares cotulam fœtidam appellant. De præſenti verò, agit Galenus breuiſsime lib. viij. de Facultat. ſimplic. medic. quum inquit: Sampſychon tenuium partium, & digerẽtis eſt facultatis, deſiccat enim & excalfacit, ordinè tertio.

CONSTANTINVS.

Ἀμάρακος καὶ ἀμάρακον Theophraſto lib. j. de cauſis plantarum, Σάμψυχον Dioſcoridi, καὶ σάμψυχος Polluci lib. vj. Eſt amaracus Virgilio lib. j. Aeneid. Nam vt author Plinius lib.

xxj.cap.11. Amaracum Diocles medicus & Sicula gens appellauere, quod Aegyptus et Syria sampsuchum: ex quo fit vnguentum sampsuchinum, id est amaracinum, vt ipsemet exponit libro xxj. cap. 22. Tamen de amaracino oleo & sampsuchino, distinctis tractat capitibus Dioscorides: ac de sampsucho atque amaraco tamquam differentibus plantis, diuersis locis scripserunt Galenus & Paulus Aegineta, sed eorum amaracus, ab aliis creditur Marum esse Dioscoridis, quod nostra lingua mastic dicimus, ab aliis verò parthenium: quorum opinioni magis assentior. Galenus enim tametsi (vt nec etiam Paulus) parthenij, aut mari inter simplicia non meminerit, Marum ab Amaraco apertè discernit libro primo, de Antidotis in compositione hedychroi.

DE MELILOTO.

Græcè, μελίλωτος: *Latinè*, *melilotus*, *sertula campana*: *Hispanicè*, *corona de rei*, *Italicè*, *Gallicè*, *melilot*: *Arabicè*, *Alchilelmelich*: *Germanicè*, Edler stein klee.

Melilotus.

Melilotus Italica.

Enarratio XLVI.

NVſquam quod equidem obſeruauerim, melilotum verum quàm in Hiſpania vidi, flore luteo, vel potius melleo, vnde forſan nomen traxit, & illo quidem in orbem coronæ modo conſito, vnde Corona regia, dicta eſt herba, non niſi optimum, ac iucundum ex ſe ſpirans odorem: Nam herba iſta, quæ paſsim pro meliloto à pharmacopolis vſurpatur, tantum à vero abeſt meliloto, quantum cancer ab anguilla. Porro in Calabria, & Neapolitano regno, verum quoq; naſci certum eſt, quod Dioſcorides vt diligentiſsimus inueſtigator, non ſiluit: de eo tamen Gal. lib. vij. de Facul. ſimpl. medi. ita tradit: Melilotum quiddã habet aſtringens, digerit tamẽ, concoquitq;: copioſior enim in eo eſt ſubſtantia calida quàm frigida.

DE MARO.

Græcè, μάρον: *Latinè*, *Maron*, *Gallicè*, *l'herbe du maſtic.*

Enarratio XLVII.

Acinos.

COnſpicitur marõ herba, apprime deſcriptioni Dioſcorid. reſpõdens & quã Colimbrienſes, bonarũ literarũ ſtudioſi habẽt amaraco ſimilem folio origani, admodum odoriferã, & amarã. De qua Gale. lib. de Antidotis mentionẽ tantum facit quum dicit in Italia ſicuti alias quaſdã herbas creſcere vidi, ita & amaracum, porro hæc planta à maro permultũ odore vincitur, &c.

DE ACINO.

Græcè, ἄκινος: *Latinè*, *Acinus.*

Enarratio XLVIII.

ACinos vt Ruellius credit, vulgare basilicũ est, quod in Aegypto vt ex Plinio percipitur lib.xxj. cap.15. & 27. flores non emittit.

CONSTANTINVS.

Ἄκινος, siue ἄκινος Dioscoridi, Plinio est acinos, quam & epipetron tradit vocari his verbis lib.xxj.cap.15. Et Aequinoctio nascens aphace, acinos quam epipetron vocant, quæ nunquam floret. quæ lectio verior mihi videtur quã hæc apud Theophrastum de historia plantar. libro vij.cap.8. ἔνια δὲ καὶ ὅλως ἀνανθῆ, καθάπερ καὶ τὸ ἐπίμετρον. id est, quædam enim prorsus non florent, vt & epimetron. De acino etiã hoc modo Plinius lib.xxj. cap.27: Acinum & coronarum causa & ciborũ Aegyptij serunt: Eademq; erat quæ ocimum, nisi hirsutior ramis ac folijs esset, & admodum odorata. Ciet menses & vrinas. Quibus locis apertè ostenditur Basilicum nostrum acinum non esse, quia illud floret flore albo, nec folijs aut ramis est hirsutum, sed ipsum Ocimastrum potius est, de genere Ocimi: & multo sanior est opinio doctißimi Mathioli Senensis, cui subscribimus.

DE BACCHARI.

Græcè, βάκχαρις: Latinè, Baccharis.

Enarratio XLIX.

NOrunt iam hodie officinarum mangones, asarum à bacchari multum differre, quum tamen, antea eas herbas confunderent. Quid vero sit baccharis, non satis constat: nam Leonicenus scarleam herbam, quam galli cristam Hispani, & multi alij appellant, esse dixit, cui tamen non accedimus, quum & si inter se similitudinem quandam foliis habeant, radicibus tamen omnino differunt. Quia scarlea, nec elleboro nigro radices similes habet, nec cinnamomo odore referentes, imò eas albicantes, subtiles, & inodoras conspicimus: faciunt etiam ad hæc, quòd scarlea, quæ domestica & syluestris comperitur, ad orminium Græcorum magis accedit, vt proprio dicemus capite. Non præteribo tamen vnum in præsenti, quòd mulieres Hispanicæ, contra puerorum fascinationes semine scarleæ continuo vtuntur, & vt ipsæ aiunt, non sine quidem optimo successu & maximo iuuamento, quæ vires olim bacchari tribuebantur, vt canit Virgilius.

Baccharis.

bacchare

bacchare frontem

Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

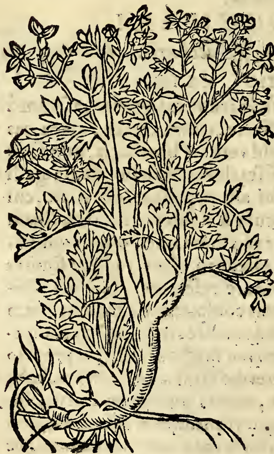
Ruellius porro, baccharim in Gallia reperiri, eamq; à rusticis, mariæ chirothecas appellari, contendit, quam nos, quum diligenter in Gallia quesiuissemus, à scarlea minime abesse nouimus. Cæterum de bacchari, Galenus, quod equidem teneam, in libris Simpliciũ nullam facit mentionem. Paulus tamen ita de ea loquitur libr. vij. suæ medicinæ: Baccharis odorata est herba similis cinnamomo, coronaria & acris, huius radicis decoctum meatus obstructos aperit, vrinam & menses citat, folia ipsius quum sint astringentia fluxionibus opitulantur.

DE RVTA.

Græcè, πήγανον: *Latinè, ruta: Hispanicè, arruda: Italicè, rutta: Gallicè, rue: Arabicè, sadeb: Germanicè*, Rauten.

Enarratio I.

Ruta.

Ruta.

TAm nota & vulgaris ruta est, vt ex ea, quum rem obuiam, & omnibus manifestam indicare volumus, prouerbium vsurpetur, dicendo: ruta notior est, quæ domestica, siue satiua, & syluestris reperitur: Satiua non adeo ingrata gustui est, imò eã vniuersa Italia, inter herbas acetarium componentes, miscet. Syluestris verò sua sponte nascitur, similis omnino domesticæ: sed sapore & odore grauior, & consequenter viribus potentior. Sed animaduerte, quòd syluestris hæc ruta longe

longe alia est, ab hac subsequenti syluestri ruta, quam harmel, siue armala Græci vocant, vt inferius sequenti capite dicemus, potens enim ruta est contra venena, vt ex Plinio elicitur lib. viij. suæ naturalis historiæ, cap. 19. & valida contra fascinationes, vt ab Aristot. libro Problematum desumitur, cuius temperamentum, Galen. lib. viij. de Facultat. simpl. medic. ita prosequitur: Peganon, id est ruta, aggrestis quidem, in quarto ordine excalfacit: domestica verò in tertio. Est autem non solum gustu acri, sed amaro: ex quo sane, digerere, incidereq; crassos & lentos humores potest, atq; mouere vrinas, quin & tenuiũ est partium, flatusque extinguit, quare ad inflationes competit, ac Veneris appetentiam inhibet, digeritq; atq; exiccat strenuè.

DE SYLVESTRI RVTA.

Græcè, πήγανον ἄγριον*: Latinè, ruta syluestris, Arabicè, Harmel, armel: Germanicè,* Vvildraut.

Enarratio LI.

Consulto prætermisimus, huius capitis magnam partem, quum illa supposititia huic capiti sit, & ex duobus aliis capitibus decerpta, videlicet, ex capite de hyperico, & ascyro, vt cuiq; conferenti manifestum erit, imò nonnulli extant codices, tam Græci quàm Latini, in quibus caput ita incipit: Vocant & aliqui agrestem rutam, &c. vt merito & nos ex iisdem quoq; verbis, capitis initium fecerimus. Hæc enim ruta syluestris, longe alia est ab ea syluestri ruta, quam capite superiori descripsimus, quum syluestris ruta superioris capitis, vt diximus vulgatissima sit: hæc vero Capadociæ, & Asiæ, particularis, quam harmel, siue armel aut armala Græci vocant: vnde fœdissimè, Mathæus vere Syluaticus, & alij Luminarij dicti, errant, credentes, quòd Harmel, cum litera H, scripta, significat semen cicutæ, cum A vero rutam; res proculdubio absurda, & à veritate multum aliena, quum siue cum H, siue cum A, scribatur litera, semper Harmel vel armel, rutam istam syluestrem significat, vt ex Auicenna, & Serapione deprehendi quoq; potest. Animaduertant igitur deinceps pharmacopolæ, quum pillulas fœtidas, & aggregatiuas componunt, ne illis pro harmel, semen cicutæ adiiciant, quum venenosum & mortiferum

sit.

ſit, ſed potius immiſceant ſemen rutæ ſylueſtris. Sed vnde error iſte ortus fuerit, vt pro ſemine rutę ſylueſtris, ſemen cicutæ acceperint, nunc dicam. Nam Auerrois lib. v. ſui Collectorij ita inquit: Armel vel alharmel, id eſt cicuta, calida eſt, & ſicca in tertio ordine, craſſos & viſcidos, ac lentos incidit humores, & ob eam vim vrinas mouet, & menſes ſubducit, ex quibus verbis, ſatis clarum eſt quod halmel cicuta ſit, quibus nos facillime reſpōdemus, quod textus ille Auerrois corruptus eſt, quum loco rutæ, cicutæ ſcriptum ſit, & quod verum ſit patet, quia cicuta frigida eſt, & ſomnifera, & textus inquit, pro vt Galenus lib. vij. de Facultatibus ſimplic. medica. capite moly. Harmel tenuium eſt partium, & calida tertio ordine, vnde craſſos humores & lentos diſſecat, ac digerit, & vrinam mouet. Ex quibus verbis ſatis conſtat, quòd Harmel Auerrois ſit ruta ſylueſtris, ſiue moly Galeni, quam quoq; harmolan Galenus & Græci appellant, vnde ſatis claret, quòd typographi, vel correctoris incuria factum ſit, vt pro ruta, cicuta ſcriptum ſit, quia verba ſubſequentia, temperaturam atteſtantia, rutæ reſpondent, & non cicutæ: quia vt diximus, cicuta mortifera eſt, & quarto ordine frigida: nō vero calida, vt harmola eſt, quemadmodum ex lib. vij. de Facul. ſimpl. medic. comprehenditur, vbi Galenus, vltimo capite prædicti libri, ita inquit. Moly hóc quidam vocant, peganon agrion, hoc eſt rutam ſylueſtrem, nonnulli harmolan, Syri beſaſan, ſicut Cappadoces Moly: quia radicem habeat nigram, & florem lacteum, vis eius tenuium partium eſt, & calida tertio ordine, vndę & craſſos humores ac lentos diſſecat, & digerit, ac vrinam mouet. Cæterum quæ herba hæc ſit, pauci norunt, nos tamen poſt longam inueſtigationem, eam inueniſſe credimus, quæ proculdubio, non alia eſt: quàm herba quędam, hodie in Italiam & Galliam, ex alieno orbe aduecta, flores ſimiles caryophyllis producēs, quandoq; mellei coloris, nonnunquam vero, lutei, aut crocei, lacteiue, quos vniuerſa Italia vltramarinos caryophyllos appellat, nam ab vna radice plures virgas & longas herba iſta emittit, in quarum ſummitatibus, capitula ſiue flores dicti caryophyllis perquam ſimiles naſcuntur.

Auerrois locus caſtigatus.

DE

DE MOLY.

Græcè, μῶλυ: Latinè, Moly.

Enarratio LII.

Moly vt fertur, à Mercurio deo inuenta herba est, incantationibus & veneficiis accommodata, vt ex Homero, decima Odyssеæ rapsodia, & Ouidio in Transformationibus colligitur, non minusq; à Plinio capite vigesimoquinto libri quarti, quæ bulbosa & nigra radice ornatur, vt Ouidius loco citato dixit, ad istum modum: Moly vocant superi, nigra radice retentum. flore vero quandoq; vero rubro ornari, ex Homero, tum etiam Græcis medicis, colligitur. Nam Homerus flore albo moly depinxit, & Ouidius illi subscribens dixit, Pacifer huic florem dederat Cyllenius album. Hæc vero hodie, non habetur, nec quæ sit dignoscitur: non desunt tamen aliqui herbarum inuestigatores, qui eam in agro Neapolitano nasci contendant. *Moly.*

DE PANACE.

Græcè, πάναξ ἡράκλειος: Latinè, panax heraclius: Arabicè, steusir.

Enarratio LIII.

Panax heracleon, siue panaces Herculeon, ab Hercule illius inuentore, sic dicta herba, in monte Gargano, sancti Angeli dicto, apud Apuliam nascitur, quæ in multis Italiæ hortis quoq; conspicitur, folio ficulneo, siue platani, ex qua liquor, opoponax dictus extrahitur. Cuius vires Mesue exacte prosecutus fuit, quanquam, nō recte ibidem dicat, panacem istum folio ferulæ insigniri. *Opoponax liquor.*

DE PANACE ASCLEPIADE.

Græcè, πάναξ ἀσκληπίειος: Latinè, panax Asclepias, Arabicè, panax Aschilibet.

Enarratio LIIII.

Panaces asclepion, hodie non videtur, illius tamen inuentorem Aesculapium fuisse audio.

DE

DE PANACE CHIRONIO.

Cræàe, πάναξ χειρώνιος : *Latinè, panaces Chironion, Arabicè, fanax caronion.*

Enarratio LV.

HAec verò à Chirone repertore dicta est, quæ quoq; hodie difficulter videtur.

DE LIGVSTICO.

Græcè, λιγυστικόν : *Latinè, ligusticum.*

Enarratio LVI.

Ligusticum.

el smallado ... de lysticus folia ... silvestri

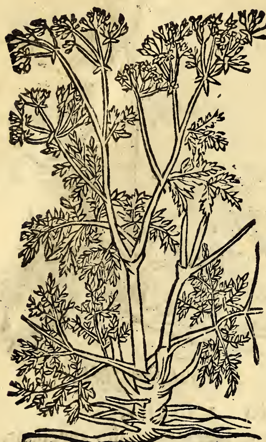
LIgusticum, appellat Galenus libisticum. Nam alpibus Liguriæ herba familiaris est, vnde nomen traxit quæ quoq; hodie in Italiæ hortis pasim videtur, imò eius semen, officinis totius Italiæ vulgatisimũ iam est, sed aduertendum est, quòd ligusticum hoc de quo agimus, non est liuisticum vulgare, herba scilicet apij figuram referens, quum hoc de quo agit Dioscorid. ferulæ campanæ folia habeat, minime verò apij. De quo Galen. libro septimo, de Facultatibus simplic. medicament, ita inquit: libistici radix & semen ex genere excalfacientium sunt, adeò vt & menses cieant, & vrinas prouocent, flatusque extinguant.

DE PASTINACA ERRATICA.

Græcè, σταφυλῖνος ἄγριος : *Latinè, pastinaca erratica, Arabicè, gezar : Hispanicè, canaorias blanquas: Italicè*

Italicè, paſtinaqua: *Gallicè*, *paſtenades*: *Germanicè*, Vuild paſtiney, vogel neſt.

Enarratio LVII.

Paſtinaca.

PAſtinacam præcipuè ſylueſtrem Dioſcorides deſcribit, quia natura potẽtior, & viribus validior quàm ſatiua eſt, cuius radix alba eſt, & in campis paſsim creſcit: ſatiuam tamen culinæ deſeruientem omnes habent; iis proxima tum figura ſapore ac viribus radix altera eſt, quę quãdoq; ſanguinei coloris, quandoq; lutei, nonnunquam verò nigri conſpicitur, quã Hiſpani propriè canaoriam, Itali verò, carotam, appellant. Verum multi hodie falluntur, credentes paſtinacam erraticam, daucum eſſe: Nam etſi viribus, & temperatura, herbæ fere æquales ſint, vt recte vna alterius vice poni poſsit, herbæ tamẽ differentes ſunt, ſed cum hoc quoq; non ab re eſſet fateri, quòd daucus verus, paſtinacæ ſylueſtris quoddam ſit genus: de quibus ſuo loco, ſermo habendus eſt. Cæterum, Galen. lib. viij. de Facultat. ſimplic. medica. de ſtaphilino, id eſt paſtinaca, ita tradit: Satiua imbecillior, agreſtis ad omnia potentior eſt. Vrinas menſeſq; prouocat, abſtergitque nonnihil, quum herba quidem tota, tum vel maxime ſemen & radix.

DE SESELI MASSILIENSI.

Græcè, σέσελι μασσαλεωτικὸν: *Latinè*, *ſeſeli Maſsilienſe*: *Officinis*, *ſiler montanum*: *Vulgo*, *ſiler montano*: *Arab.* *ſiſalios*: *Ger.* Vvelſcher ſteinbrech.

Maſſilienſe ſeſeli.

Creticum ſeſeli.

Enarratio LVIII.

Siler montanum. QVod officinæ hodiernæ ſiler montanum appellant, vt mea fert opinio, ſeſeli Maſsilienſe eſt, quia omni ex parte, inter ſe maxime reſpondeant. Naſcitur enim, in hoc Anconitano monte, fœniculi ſimilitudine.

DE SESELI AETHIOPICO.
DE SESELI PELOPONNESIACO.
DE TORDYLIO, ID EST CRETICO SESELI.

Enarratio LIX. LX. LXI.

Seſelis tres ſpecies. RAro tres iſtæ ſeſelios ſpecies, in officinis videntur, quia ad nos non portãtur, de quibus omnibus ſimul ita tradit Galen. lib. viij. de Faculta. ſimplic. medic. dicens: Adeo excalfacit tum radix, tum fructus, vt moueat vrinas: eſt etiam tenuium partiũ, vt comitialibus morbis, & orthopnœis competat: Cæterũ ſeſelim herbam à ceruis inuentam eſſe, tradit Ariſtoteles lib. ix. de Natura animaliũ, cap. 5.

cap.5. dicens: Ferarum quadrupedum, cerua maxime prudentia prçstare videtur, tum quia circa semitas pariat, quo scilicet beluæ propter homines minus accedunt, tũ etiam quia cùm peperit, in volucrum primum exedit, mox seselim herbam petit, quam cum ederit, redit ad prolem.

DE SISONE SIVE SINNO HERBA.

Græcè, σίσωρ: *Latinè, sison.*

Enarratio LXII.

SIson, in Syria exiguum nascens semen est, quod nec in Hispania nec Italia quòd sciam crescit.

DE ANISO.

Anisum.

Græcè, ἄνισον: *Latinè, anisum: Hispanicè, matahalua, Arabicè, anexisum: Italicè, aniso: Gallicè, anis: Germa.* Aniss.

Enarratio LXIII.

ANisum, tam herba quàm semen, satis cognoscitur. De quo Galenus lib. vj. de Facultatibus simplicium medicamentorum ita inquit: Anisi semen calfacit, & siccat in tertio ordine, proinde vrinam mouet ac digerit, flatusque ventris reprimit.

DE CARO.

Græcè, κάρος: *Latinè, carum. Officin. careum, carui: Hispanicè, alcarauea, alcorouia: Italicè, carui: Germanicè,* Vvissen kümel.

Enarratio LXIIII.

KArum siue kareum, vocant pharmacopolæ carui, semen satis notum, ventositates dissoluens, quod bubulis carnibus iurulentis, præsertim cum brassica conditis dicatur, & illius vires Galenus lib. vij. de Facultatib. simplicium medicamentorum ita scribit: Cari semen calfacit, & exiccat, tertio quodammodo ordine, moderate acrem possidens qualitatem, itaque & flatus extinguit, & vrinas ciet, tum semen tum planta.

CONSTANTINVS.

Recentiores Græci, vt Simeon sethi, Carum vocant καρναβάδιον, quod tamen Nicolaus Myrepsus interpretatur per cuminum æthiopicum.

DE ANETHO.

Græcè, ἄνηθον; *Latinè, anethum: Hispanicè, eneldo, endros: Italicè, anetho: Gallicè, anet: Arabicè, Sebet: Germanicè,* Dyllen.

Enarratio LXV.

Anethum.

Anethum.

ANethum, satis nota est herba, quæ hortos suo odore magnifice exornat, & eius semen in continuo est vsu. De qua Galenus libr. vj. de Facult. simplic. medica. ita tradit: Adeo excalfacit anethum, vt habendum sit aut secundi ordinis intensi, aut tertij remissi, exiccantis vero ordinis est secundi incipientis, aut primi finientis: itaq; merito in oleo decoctum digerit, dolorem sedat, somnum conciliat, crudos humores concoquit, vstum autem tertij ordinis, tum calfacient ium

facientium, tum exiccantium fit: proinde vlceribus nimis humidis prodest, potissimum iis quæ in pudendis consistunt: At quæ in præputio sunt inueterata, ea probe cicatrice inducit. Cæterum, viride humidius & minus calidum est, itaq; magis concoquit, & somnum conciliat: sed minus discutit.

DE CYMINO.

Græcè, κύμινον ἥμερον: *Latinè*, *cuminum*: *Hispanicè*, *cominhos*: *Italicè*, *cimino*: *Gallicè*, *cumin*: *Arabicè*, *Camum*: *Germanicè*, Roemisch kümich.

Enarratio LXVI.

Cyminum, semen vulgatissimum est, quod Hispanum Galenus sæpe desiderat, & ex ordine tertio calfacientium facit.

DE CYMINO RVSTICO.

Græcè, κύμινον ἄγριον: *Latinè*, *cuminum syluestre*: *Gallicè*, *cornuette*, *officinarum consolida regalis*: *Germanicè*, Vvilder kümich.

Enarratio LXVII.

Cyminum syluestre, hodie in officinis, rusticum cuminum appellatur, de quo in generali, libro septimo, de Facultat. simplic. medicament. ita breuiter dixit: Cymini semen calfacit in tertio ordine, vrinam mouet, extinguitque flatus.

DE SEMINE AMMI DICTO.

Græcè, ἄμμι: *Latinè*, *ammi*, *cyminum æthiopicum*: *Vulgò*, *ameos*: *Arabicè*, *nanochach*.

Enarratio LXVIII.

Ammi.

AMmi cuius gignendi casus, ammeos est, semen album, & exiguum est, quod origani saporem & odorem habet, & nũc ex Alexãdria affertur quod amomum appellant, falso tamen & corruptè, quum pro ammi, amomum pronunciant, nam amomum vt dixi, botruosum tanquam vua minuta est. Est enim semen ammeos simile semini anisi, quod vt dixi nunc ex Alexandria afferri incipit, sub nomine amomi, & illud Ferrarienses, apud officinam Nicolai Nicolutij à pinea, videre possunt, nam Venetiis, in omnibus fere officinis, iam hodie prostat. De quo Galenus libro sexto, de Facultatibus simplicium medicamentorum ita tradit. Eius semen est admodum vtile, quum enim sit subamarum & acre, constat ipsum & digerere, & prouocare vrinas: calfacit autem, resiccatq; in tertio ordine intenso.

DE CORIANDRO.

Græcè, κόριον, κορίανον : *Latinè*, *Coriandrum* : *Hispanicè*, *culantro*, *cœntro* : *Italicè*, *Coriandro*: *Gallicè*, *Coriandre* : *Arabicè*, *Rasbera* : *Germanicè*, Coriander.

Enarratio LXIX.

COriandrum, herba est communis & Hispaniæ hortis familiarissima, quia ea illic omnes, tanquam stoma

Coriandrum.

stomacho, & capiti conueniente, ac aromatica, viridi vtuntur, vnde mirari ipse satis nō possum, quòd præter Hispanos, cæteræ quidem nationes tanquam fœtidam ac pessimi saporis, ab ea abhorreant, reiiciantue illam, eius tātum sicco semine contentæ, sed quum in hac re contemplor in mentem venit, quòd prisci Coriandri esum maxime vituperant, imo illum inter venena reponunt, vt ex Dioscoride, libro sexto, capite nono percipitur, & multo magis ex Nicandro, in suis Alexipharmacis, vbi de Coriandro ita canit.

Quod si noxia quis biberit Coriandra repente
Ablato exagitur sensu stridenteq; voce
Edit acuta velut furiosæ iubila bacchæ,
Seu Stygiæ iniecto quasi percitus angue Megæræ,
Contra hæc ex dulci de pramnia vina racemo,
Vt madido spumans fudit vindemia prælo,
Diluat infuso tamen hæc maris vnda catino,
Quin & inanitis Gallinæ partulus ouis.
Confractis salsam testis superinijce spumam,
Qua vescens cepheus se seruat & interit esca,
Piscantes pueri structis vbi fraudibus illi
Insidiantur aui, sic vt capiatur ab his, dum
Albentem sequitur, non prouida in æquora spumam.

In iis enim carminibus Nicander Coriandri venenum, atq; illius antidotum describit, vnde credendum est, emanasse, vt populus hanc herbam pro venenosa habeat, repudiatue, illius tamen semine contentus. Sed revera contrarium euenit, quia coriādrum, herba optimi est odoris,

& ſaporis, grata ſtomacho, & capiti, ita vt inter medicamenta cordialia, digna ſit adnumerari, & non ab re, vniuerſa Hiſpania, ea tam ſæpe in iuſculis, & conditis vtitur, ex cuius eſu, nullus vnquam, noxam aliquam percepit. Proinde crederem ipſe, quum antiqui coriandrum venenoſum dicant, non hoc domeſticum intelligant coriandrum, ſed magis herbulam quandam, cicutariam dictam, folio ſimilem coriandro, quæ in vniuerſum frigida eſt, vt ſua frigiditate interimat: vel aliter reſpondemus, quod priſci illi, de ſylueſtri intelligunt coriandro, non vero de domeſtico. Nec obſtat quòd Plin. lib. xx. cap. quoque 20. dicat, coriandrum ſylueſtre non reperiri, quia falſum hoc eſſe, nunc in Italia deprehẽdimus, quum coriandrũ ſylueſtre cõperiatur, quod ſua ſpõte, nullo interueniẽte ſatore, in aruis & campis naſcitur, & creſcit, vt hic Ancone, non procul ab vrbe conſpicimus, vnde quotannis mulierculæ colligentes: ad pharmacopolas, vendendũ portant. Verũ, ad coriandri temperaturã accedamus, in qua Gale. à Dioſcoride diſcrepat: nam Hippocrates, vt primo illũ adducamus lib. ij. de Diæta, id eſt victus ratione, ita de coriandro tradit: Coriandrũ calidum eſt, & aluũ ſiſtit, & ructum acidum ſedat, & ſomnũ conciliat, ſi poſtremũ edatur. Hęc Hippocrates: Qui vt inibi videtur, de herba loquitur, non verò de ipſius tantũ ſemine. Libro verò de Affectionibus, ſiue illius ipſe ſit author, ſiue Polybus, ita quoque de coriandro teſtatur: ſtomacho gratũ eſt, & per aluum ſecedit, tum coctũ tum crudum. Dioſcorides porro, vt videtis, coriandrũ, refrigerandi vires habere ita tradit, vt ſi quis copioſiore vſu eo vtatur, nõ leui periculo mente tentabitur, vt de hoc coriandro vulgari loqui lib. vj. videatur. Sed hoc falſum eſſe Gal. indicat, quum coriandrũ calidum eſt, non verò frigidũ, vt ex eius percipitur verbis, quæ ita habent lib. vij. de Facul. ſimplic. medic. Hanc herbam refrigeratoriã eſſe, Dioſcorides prodidit, quòd miſta pani aut polentæ, illitaq; eryſipelas curet, quanquam certe exactum aliquod eryſipelas, quod vtiq; inflammatũ eſt, & flauum, haud vnquam à tali cataplaſmate perſanabitur, ſed illud tantũ quod refrigeratũ iam fuerit. Coriandrum itaq; ex contrariis facultatibus conſtat, plurimũ habens eſſentiæ amaræ, quæ tenuium partium eſt, & terrena: Nec parum

Coriandrum ſylueſtre.

Coriandri temperatura.

etiam

etiam aqueæ humiditatis obtinet, quæ tepentis eſt facultatis. His adiunctum eſt quoque aſtrictionis pauxillum. Quod autē longe à refrigeratione abſit coriandrum, hinc conſtat, quòd chœradas, ſiue ſtrumas, cū lomēto diſcutiat, id quod nullum refrigerantiū medicamentorū facere eſt aptum. Hæc Galen. Quibus clare percipitur, ipſum cōtra Dioſcoridē aſſeuerare, coriandrū eſſe tēperatura calidū, non verò frigidū. Sed reuera, cōciliatio facilis ex Galeno deſumitur, qui coriandrū, ex compoſitis facultatibus, non verò vna tantū frigida, inſigniri tradit. Cōponitur igitur coriandrū ex partibus quibuſdā calidis, quæ in ſuperficie habentur, & ea de cauſa ſtrumas & duros tumores diſſoluit, vt Galen. contendit, cæteræ verò coriandri centrales partes, terreæ ſunt & ſtypticæ, natura frigidæ, inter quas aqueæ quoq;, vt tradit Gale. inueniūtur: cæterū Auicenna, ne illū prætereā, cū Dioſcoride cōtra Galen. agit, vt apud illum quis legere poterit libro ij. ſui Canonis, cap. 140. *Auicenna.*

CONSTANTINVS.

Nicandri ſcholiaſtes in Alexiphar. Coriandri, ſiue coriani, vt etiam apud Theophraſt. legitur κορίανον, duo genera ſtatuit, Hortenſe & Syluestre, quorū ſatiuū ſuaueolens, & gratū. Syluestre verò Hortenſi ſimile, folijs latiorib. & longioribus, floribus, radicibus, adnatisq; copioſū, quod quouis modo aſſumptum & ingeſtum lethale ſit.

Hieracium.

DE HIERACIO MAIORI.

Græcè: ἱεράκιον μέγα: Latin. hieraciū maius.

Enarratio LXX.

Hieracion herba, vt placet Plin. lib. xx. cap. vij. vbi lactucę varia enumerat genera, ab accipitre ſuū nomē traxit, quoniam accipitres, eam

scalpendo, & eius succum oculis admouendo, ab eis obscuritatem quum sentiunt, discutiant, quę quoque lactuca erratica vocatur, variis in locis obuia. Cæterum hieracites, apud Galenum, lapis quidam est, profluentem ex hemorrhoidibus sanguinem sistens, vt libro nono de Facultatibus simplicium medicamentorum legitur.

Hieracites lapis.

DE HIERACIO MINORE.

Græcè, ἱεράκιον μικρὸν : *Latinè*, *hieracium minus*: *Hispanicè*, *coyon de galho hierua*.

Enarratio LXXI.

HAec verò, potius chondrillæ similis est herba, quàm maiori hieraceo, quæ per terram tracta folia habet, ex quorum medio, tenellum cauliculum emittit, in cuius suprema parte, nonnunquam verò inferiori, tuberculum quoddam concretum nascitur, & illud quidem tenerum, succosum, & gustui perquam gratum, quod ideo pueri Hispaniæ auidissime comedunt, & herbam testiculi galli appellant: quum enim ad statum herba ista venit, lacte abundat, & ea de causa meritò inter lactucas reponitur.

DE APIO SATIVO.

Græcè, σέλινον κηπαῖον: *Latinè*, *apium hortense*: *Hispanicè*, *perexil*: *Lusitanicè*, *salsa*: *Italicè*, *petrosemolo*: *Gallicè*, *persil*: *Arab*. *carfi*: *Germ*. Epffich.

Enarratio LXXII.

SElinon hortense, siue apium satiuum, nostrum vulgare petroselinum est, cuius rami (testante Plinio) largis potionibus per iura innatant, & in condimentis peculiarem gratiam habent, quod hodie ita esse quoque percipimus, & vt tradit Galenus lib.ij. de Facultat. alimentorum cap.52. vrinas mouet, ad quod opus vsitatissimũ est, nam & suaue est, & stomacho gratum. Nec hæc tantum de herba ipsa, intelligas opus est, sed etiam de ipsius radice, ac semine. Calidum enim petroselinum hoc vulgare in secundo ordine est, & siccũ in medio tertij, vt meminit Galen. lib.viij. de Facult. simplic. medic. dicens: Adeo calidũ est, vt & vrinam & menses cieat, flatus quoque digerit, & magis semen quàm herba. Oreoselini & hipposelini similis

Temperatura.

vis

Apium.

vis existit: Verum hipposelinũ imbecillius est: oreoselinum valentius. Hæc Galenus. Cæterum, an apiũ hoc sit funebribus cibariis dicatũ, quod ideo multi ab esu hominum explodebant, simul quia morbũ caducũ excitabat, ignoratur: credere tamen est, longe aliud esse, vtpote apium vulgare, Dioscoridis petroselinũ, quod comestum, caput tentat, & morbum caducum incitat: ita verò se rem habere, certissimus sum, nec rationes quæ ab Aegyptiis, & Hebræis desumi possũt hoc potissimum indicantes, in medium afferre est necesse.

DE PALVSTRI APIO.

Græcè, ἐλεοσέλινον: Latinè, apium palustre, paludapium: Hispanicè, perexil dagoa: Italicè, petrosemolo del aqua: Arabicè, asalis: Gallicè, persil de marests.

Enarratio LXXIII.

PAlustre apium, petroselinum nostrum est, in aquis tamen nascens, ad omnia ferè potens ad quæ hortense. Caueant tamen Hispani, ne herbam illam in aquosis potissimum nascentem, quam rabacias appellant, apio vulgari simillimam, palustre hoc apium esse credant, quum illa, vt dixi, Sion est, de qua libro ij. sermonem fecimus. Nascitur enim hoc de quo agimus, aquaticum petroselinum in lacubus, quoq; & locis paludosis, simile omnino hortensi, vel satiuo dicto apio, quòd nos petroselinum, communi voce appellamus. Cæterum hippocrates libro de Affect

de Affectionibus, paluſtre apium ſatiuo maiorem vim habere, memoriæ commendauit.

DE OREOSELINO.

Græcè, ὀρεοσέλινον: *Latinè, montanum apium: Hiſpanicè, perexil montiſino, ſalſa ſaluatiqua: Italicè, petroſemolo aggreſte: Gallicè, perſil de montaigne: Arabicè, acraſelinum: Germanicè*, Peterſilgen, peterlin.

Enarratio LXXIIII.

Oreoſelinon.

EST verò, vt breui dicam, oreoſelinon, hodiernum petroſelinum in montibus naſcens, herba herbariis nota, parum à petroſelino communi differens, vnde legendum crederem, in hoc capite, ad Theophraſti mentem, cum Plinio lib. xix. cap. viij. hoc modo: circa quem, ramuli, & capitula cicutæ ſimilia, multo tamen tenuiora, in quibus ſemen oblongum, acre, tenue, odoratum, cymino ſimile comperitur, nec obſtat, quòd in pluribus exemplaribus Dioſcoridis, capitulorum papaueris fiat mentio, quia vice, κωνείῳ, id eſt cicutæ, corruptè, μηκωνίῳ παρεμφερῆ, legitur. Habet igitur oreoſelinum, cicutæ folia, vt ex Plinio reſtituimus.

DE PETROSELINO.

Græcè, πετροσέλινον: *Latinè, petroſelinum.*

Enarratio LXXV.

PEtroſelinum Grecorum, officinarum apium eſt, quod & vulgares apium appellant, & cuius ſemen, herba, & radices, ſyrupos ingrediuntur aperientes, & decoctiones exornant diureticas. Eſt enim tertij ordinis tum excalfacientium, tum deſiccantium. De quo plura capite ſeptuageſimoſecundo, ſi rectè teneo, dixi.

CONSTANTINVS.

L*Vſitanus ſine ratione contendit* Dioſcoridis *petroſelinon eſſe vulgare apium, quum iam verum petroſelinon multis rei herbariæ ſtudioſis innotuerit, diuerſaq; ſit planta ab apio vulgari, vel à pimpinella quam* Hieronymus Tragus *nobis profert, pro petroſelino* Macedonico Dioſcoridis.

Petroselinum diversa planta est ab apio vulgari vel Pimpinella quam Tragus pro macedonico petroselino ostentat.

DE HIP

DE HIPPOSELINO, QVOD OLVS ATRVM DICITVR.

Græcè, ἱπποσέλινον: Latinè, hipposelinon, olusatrum, equapium: Arabicè, salis: Gallicè, ache, Ruell. leuesche, Mathiolo.

Hipposelinum leuisticum officinarum. equapium.

Enarratio LXXVI.

VT enim coniecturis assequi possumus. Hipposelinon, leuisticum officinarum est, nam ligusticum, aliam rem esse diximus. Porro admonendus hic à me candidus lector est, quia in hoc Dioscoridis textu Græco, nulla nigredinis in radice mentio fit, proinde expungẽda illa sunt verba: à Marcello Virgilio supperaddita, foris nigra, quum extra Dioscoridis mentem interposita sint, vt optimè quoq; Manardus adnotauit, qua tamẽ de causa Marcellus, illa duo addidit verba, dicã, quia Theophrastus suo hipposelino, radicem quoq; nigram tribuit, dicens: hipposelinum radice ornatur crassa raphano simili, & illa quidem nigra, vt apud illum est legere, lib. vij. de Plantarum historia, cap. 6. Sed revera Marcellus in hoc lapsus est, credens vtiq; quòd hipposelinon Theophrasti, idem sit cum hipposelino Dioscoridis, quod sanè falsum est, quum potius inter se multum differant: vt cuique vtriusque deliniationem conferenti manifestum erit. Cæterum, hipposelinon ex secundo ordine calfacientium, tertio verò exiccantium est.

Marcellus errat.

DE SMYRNIO.

Græcè, σμύρνιον: Latinè, smyrnion: Italicè, Macerone, Arabicè, Seniruion.

Enarratio LXXVII.

QVod enim iudicium hodie de apiis tradimus, tale quidem ab hinc quindecim annis in lucem emisimus, à quo Ruel. Gallus, Fuchsius Germanus, ac alij immerito proculdubio euariant, At Ferrariẽses ferè omnes, veluti & Mathiolus Senensis in vniuersum nobiscum agunt. Est igitur smyrnion, apium Macedonicum, quum inter se multum conueniant, & de quo Galenus ita dixit, lib. viij. de Facultat. simplic. medic. Smyrnium ex eodem genere

genere cum apio eſt, & petroſelino: fueritque apio quidem validius, imbecillius verò petroſelino, itaq; & vrinas & menſes proritat, calidum ſiccumq; tertio ordine. Cæterum, præter iſtas apiorum ſpecies, plures aliæ reperiuntur, inter quas Archangelica, ſiue Imperatoria dicta, primatum obtinet, herba hortis admodum familiaris, calida & ſicca, tertio ordine, atque inde morbis opitulatur frigidis, contra quartanam magno datur iuuamento, partus faciles reddit, & cerebrum expurgat, ac illud à ſuperflua humiditate liberat. Dicitur verò imperatoria, quia medium folium, ex tribus quibus ornari videtur, coronam imitatur, quia in tres diuiditur partes, altera verò folia duo, à lateribus exiſtentia, in duas tantum, vt demum, medium dictum folium, inter illa duo tanquàm corona medium ſit, appareátve.

Archangelica imperatoria dicta.

DE ELAPHOBOSCO.

Græcè, ἐλαφόβοσκον: *Latinè, elaphoboſcum, pabulum ceruorum.*

Enarratio LXXVIII.

INter herbas, quæ non facile in hominum cognitionem veniunt, elaphoboſcum eſt, quam nos ſedulo inquirentes, poſt longam tandem inueſtigationẽ inuenimus. Nam quum Ferrariæ mihi contigerit herbatum ire cum nonnullis viris doctiſsimis, & rerum naturalium diligentiſsimis inquiſitoribus, inter quos, mihi nominandi veniunt, Ioannes Falconerius Anglus, vir mea ſententia, cum quouis doctiſsimo herbario conferendus, & qui pro dignoſcendis herbis, varias orbis partes perluſtrauerat, quarum plures & varias, miro artificio, codici cuidam conſitas, ac agglutinatas afferebat: Alter verò, Gabriel Mutinenſis, philoſophus doctiſsimus, & cui ob plures eius dotes, ac variam doctrinam, hodie publice Dioſcoridem interpretandi munus datũ eſt Ferrariæ, elaphoboſcum inter plures alias herbas offendimus, cuius folium nõ adeo oblongum erat, duum digitorũ latitudine, aliquantulum aſperum vt lanugine cooperiri quis diceret. Nam caulis huic bicubitalis cernebatur, rubricans, cuius flores tũc videre, non fuit poſsibile. Hanc verò herbam Ruellius Gallus, in Gal

in Gallia frequentē esse,& Gratiam Dei appellari tradit,à qua vnguentum de Gratia Dei dictum,nomen sibi vendicat,vt apud Petrum de Largellata chirurgum non aspernendum videre est, quo omnes chirurgici, in vulneribus capitis pasim vtuntur. At licet in Gallia herba hæc Gratia Dei dicatur,in Italia tamen longe alia herba,pro Gratia Dei indicatur, & quam Iacobus Manilius, suo Luminari describit dicens:Herba Gratia Dei apud modernos herbarios, sic est vocata, & est herba, cuius longitudo est vnius palmi,aut parum plus, folia habet similia hyssopo, florem verò inter folia paruum, cuius color tendit de bicoloribus ad album & purpureum, sicut herba quæ dicitur volubilis,quæ in vineis nascitur,radicē habet paruam, nam apud nos in pratis valde abundat,& cognoscitur propter saporem foliorū, in quibus est amaror ita potens sicut in centaurea minori,& maiori.hactenus Iacobus Manilius in suo Luminari maiori. Hodie verò hanc quoque nasci percipimus locis paludosis & aquaticis,folio hyssopi,sed latiori,flore verò albo. Qua de ea causa multi eam syluestrem hyssopum appellare non dubitant, sed falsò, quia herba hæc illa vera est, Gratia Dei dicta herba, prædictum ornans vnguentum,sapore cum quadam stypticitate,amara, & quæ comesta potentissime bilem deponit, & vlcera facillime sanat. Cæterū, non me præteriit, quòd Plinius elaphobosco folia hipposelini id est olusatri dicauit,vt apud illum est legere lib. xxij. eiusdem numeri capite:quāquam Manardus libro suarum Epistolarū nono, epistola tertia,locum istum emendare ac restituere conetur, reuera tamen Plinius recte inquit, quum siquis folia in caule nata conspexerit,quodam modo olusatri referre percipiet,de qua Galenus lib.vj.de Facult.simplic.medic. ita tradit: excalfacit & tenuium est partium,ob idq; exiccat maxime in secundo ordine.

Herba Gratia Dei.

Plinius defenditur.

DE FOENICVLO.

Græcè, μάραθρον: *Latinè, fœniculum: Hispanicè, funcho: Italicè, finocchio: Gallicè, fenouil: Arabicè, ragenigi: Germanicè,* Fenchel.

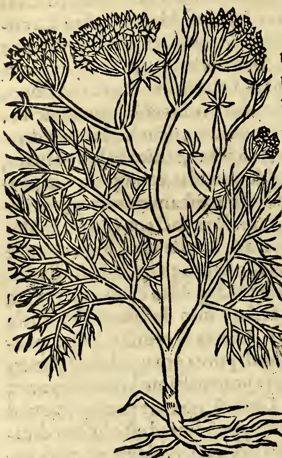
DE SYL.

DE SYLVESTRI SIVE ERRATICO FOENICVLO.

Græcè, ἱππομάραθρον: *Latinè, ſylueſtre fœniculum.*

Enarratio LXXIX. LXXX.

Fœniculũ.

Fœniculum.

SEritur paſsim fœniculum, in Italiæ hortis, quod caule turgeſcente colligitur & eſui dicatur. Lac enim potiſsimum fœniculum generat, & oculorum claritatem iuuat, vt teſtatur Plinius, præſertim eius in caule cõcretum gummi, quod calidioribus in regionibus reperitur, præcipuè in Hiſpania, vt recte admodũ notat Dioſcorides: Eſt enim herba hæc, ac eius ſemen, & radices, in continuo vſu medico: Nam ſylueſtre fœniculum in campis errat & naſcitur, de quorum natura, ita tradit Galen. lib. vij. de Facultatibus ſimplic. medicament. Marathrum, calfacit in tertio ordine, deſiccat verò in ſecundo, proinde lac gignit, auxiliatur ſuffuſis, menſesque & vrinas promouet. Radix & ſemen hippomarathri amplius quàm domeſtici ſiccãt, quare & ventrem videntur ſiſtere, poſſunt etiam & calculos frangere, curare ictericos menſesque & vrinas mouere: minimè tamen lac gignere.

DE DAVCO.

Græcè, δαῦκος: *Latinè, daucus: Hiſpanicè, dauco cretico: Italicè, dauco: Arabicè, gezar: Germanicè,* Beruuurtz.

Enarra

Enarratio LXXXI.

DAucus verus non solum ex Creta aduehitur, sed Hispaniæ & Italię frequens est, quem Hispani, daucum vel Cretensem daucum appellant, nascitur autem potissimum apud Colimbricenses in Lusitania prope fanũ diuæ Mariæ ab Spe dictæ, quanquam pharmacopolæ illius loci non ita illum facile noscant. Est & quoq; aliud genus, quo passim pharmacopolę vtuntur, quibus tertium addere est, quod Hispani vis nagam appellant, & illius vmbellis pro dentifriciis optimis vtuntur. Verum falluntur qui daucum, syluestrem pastinacam esse cõtendunt, quum syluestrem pastinacam, si quis recte Galenum animaduerterit à dauco aliam rem esse inueniet, vt ex vj. & viij. libro de Facultat. simplic. medic. clare res elici potest, in quibus, de iis tanquam rebus diuersis, diuersa capita faciat, à quo nec Dioscorides in præsenti dissidet. Proinde daucum à pastinaca syluestri rem diuersam esse in confesso est. Cæterum, cum iis fateri quoq; est Daucum syluestris pastinacæ speciem esse. De quo Galenus lib. vj. citato ita tradit: Domesticus esui aptior, sed imbecillior, acrẽ calidamq; facultatem sortitur, ac proinde etiam extenuat: At radix, sane flatuosum quid obtinet, ac venereum, semen autem domestici quidem & ipsum quandam ad venerem ciendum potentiam possidet: agrestis verò plane flatu caret, ac proinde vrinam mensesque ciet, quæ verò subsequuntur de semine dauci per otium legito.

Vis naga dauci genus.

DE DELPHINIO.

Græcè, δελφίνιον: Latinè, delphinium herba.

Enarratio LXXXII.

DElphinium herbam, conantur multi eam indicare, sed falso, quia folia, delphinorum figuram nullam habent, in Gallia porro nasci Ruellius tradit, cui fides habenda est, quum & in Hispania herba ista crescat, cubitalis altitudinis & maioris, caule rotundo innodo, ramosa, folia delphino pisci similia habens, florem vero purpureum, violæ, quam cheiri Arabes appellant, similem: nam semen, in siliquis quibusdam paruis recondit, vt optimi scholastici Colimbrienses in Lusitania videre possunt, quum illic herba ista felicissime crescat, præcipuè

Delphiniũ

prope fontem Reginæ dictum, non procul à cœnobio sanctæ Claræ dicato. Nam & apud Olisſiponam in maxima quoq; copia reperitur. Huius vero herbæ, nec Galenus, nec Paulus, Oribaſiusue, vllam fecerunt mentionem. Qua de cauſa, caput hoc Dioſcoridi ſuperadditum eſſe, multi arbitrati ſunt, & hoc magis, quia in nonnullis Dioſcoridis exemplaribus caput iſtud deeſſe notabant: ſed vtcunq; ſit, caput hoc legitimum & germanum apud Dioſcoridem eſſe, pro firmo habemus, quia in omnibus exemplaribus hucuſq; à nobis viſis reperiatur. Qui delphinum ſenam eſſe putant, omnino errant, quum ſena longe alia ſit res, nec cum delphinio ſimilitudinem aliquam habeat. Nec minori errore deprehenſi ſunt, qui ſenam alypon, aut empetrum putarunt: imò irridendi proculdubio ſunt, qui contendunt apud Dioſcoridem, ſenæ mentionem vllam factam eſſe, ſub quocunq; dicant nomine, vt olim ſenex bonus Vincentius Caprilis medicus Ferrarienſis mecum contendebat: Cui non aliud dedimus reſponſum, quàm quòd contentio hæc ſua, antiquas ſuas ſapere videbatur, vt ex plurimis, quas Manardus libris ſuarum epiſtolarum interpoſuit, iudicare quis poterit. Ruellius porro Dioſcoridem, Galenum, Paulum, Aëtium ac Plinium miratur de ſena mentionem nullam feciſſe, quum, vt ille putat, Theophraſtus illis ætate prior, de ea locutus fuerit, ac eam graphice depinxerit, ſub coluteæ nomine libr. iij. de Hiſtoria ſtirpium, cap. xvij. At Ruellius (bona viri pace dixerim) errat, vt ex infra dicendis quiſq; facillime deprehendere poterit, quia colutea à ſena multum differt, de qua Theophraſtus loco citato ita inquit: Colutea quoque lipare proprie traditur, arbor magnitudine præſtans, fructum in ſiliqua ferens magnitudine lentis, qui oues mirum in modum pinguefacit: naſcitur ſemine & fimo præcipue ouillo, & ſubdit: habet folium non abſimile fœnograeco, germinat primo vnicaulis triennio maxime, &c. quæ proculdubio, cum ſena in nihilo conueniunt. Nam SENA herba eſt in Liguria & Hetruria frequentiſſima, & quæ ſingulis annis, in campis ſeritur, & colligitur, & ex ea magnum vectigal, ac quæſtum populi illi faciunt, altitudine cubitali, ramoſa, folio vero oliuari, ſed minori, flore luteo, multis complicato venulis, ad ru-

Delphiniũ non eſt ſena.

Ruellius.

Ruellius errat.

Sena herba.

brum

brum vergentibus, in quo postea folliculus pendet arcuatus, renum modo, ab vtroq; latere planus & veluti compressus, in quo semina clauduntur, tanquam vuarum acini, nam folliculus iste facillime à vento percussus in terram cadit, quia pediculo pendet subtili, & eum pastores, vt Serapio adnotat, colligunt. Quæ verba Ruellius aduertens, senam coluteam Græcorum esse dixit. Sed reuera fallitur Ruellius, quia colutea arbor est, sena vero planta, per vnum tantum permanens annum, item colutea folia habet fœnugræci, siue trifolij, sena autem potius oliuæ: item, colutea & si luteum producit florem, non tamen similem brassicæ flori, qualem sena producit: quibus adde, colutea in folliculis semen latum lenti simile includit: Sena vero simile potius vuarum acinis, vt facile quis, ex iis collatis, differentiam inter vtrâq; ponere sciat. Quæ vero hæc sit arbor colutea dicta, posset quis quærere, cui breui respondemus, illam esse, quam nonnulli rei rusticæ scriptores, alburnum appellarunt: Itali vero & nonnulli Hispanorum, aorno vocant, quam ego, primo Mechliniæ, celebri ciuitate Brabantiæ, ac media inter Anthuerpiam & Louanium bonarum literarũ nobilem academiam, vidi, & vt verum fatear, primo intuitu, senam esse putaueram: sed quum postea, senam herbam & non arborem deprehendi, ab ea discessi opinione. Non desinam tamen, vnum fateri, quòd colytea à Theophrasto eodem libro, capite decimoquarto, descripta, senæ magis respondere videatur, quàm colutea, de qua supra, ita enim de colytea loco citato Theophrastus tradit; Colytea folio salici vicina est, ramosa, foliosaq; in totum ampla, fructum in siliqua sicuti legumina gignit, eaq; lata, non angusta, semen inclusum, paruulum, non magnum, durum modice. Hæc enim colyteæ descriptio, proculdubio senæ conuenire videtur, vt iure quis dicere possit, colyteam Theophrasti, nostram esse senam. Sed age siue sit vt nos putamus, siue non sit, vt Auerroi placet, dubio procul, sena medicina est, multis digna laudibus, de qua Actuarius Græcus author ita tradit. Senæ à Barbaris appellatum, siliquosus ille fructus est, qui circa noxam drachmæ ponduscuIo sumptus, pituitam & bilem purgat, & vt tradit Mesue, calidum est in principio secundi

Colutea arbor.

Colutea arbor alburnum dicitur.

Colytea.

Colytea Theophrasti nostra est sena.

Senæ vires.

gradus, siccum vero in primo. Quæ verba forsan ad senę siliquam siue folliculum referri debent, quia de foliorum temperatura ita subdit: & folia sunt in primo calida, & vniuersaliter Senæ est absterfiuum mundificatiuum, conuenienter & resolutiuum, & inferius inquit: Solutione educit cum facilitate melancholiam, & choleram adustam, & mundificat cerebrum, cor & epar, & splenem, & membra sensuum, & pulmonem, & confert ægritudinibus eorum, & aperit oppilationes viscerum, & confert vtenti eo in iuuentute, & generat gaudium, causam autem tristitiæ amputat, & ponuntur folia eius in lauacris ad caput, & proprie cum camomilla, & confortat cerebrum, & neruos, & secundum eius omnem administrationem, addit inuisum, & corroborat auditum, & est medicina bona febrium melancholicarum, & antiquarum, cuius infusionis dosis est, ad vnciam vnam: sed nos hodie absq; noxa vlla vncias quinq; & sex Serapionis con silio ægrotis præbemus. Verum hic dubitatur, an siliquę dictæ folliculi senæ, potentiores in operatione sint, quàm folia, vel contrà? Secundo, an senæ noceat stomacho, vel non? Tertio, an pituitam sena euacuet: Quarto, quomodo infusum siue decoctio dicta senæ parari debeat. Ad primum igitur respondentes, dicimus, quòd Actuarius, de folliculis siue siliquis, vt pote potentioribus tantum loqui videtur, non vero de ipsius foliis senæ: qua de causa Mesue, qui ab Actuario multa mutuatus in suum opus est, inquit, Melior, id est potentior in euacuando, pars senæ est folliculus, deinde folia, in quibus est virtus debilis valde, & melior folliculus est, cuius color accedit ad viriditatem & subnigredinem quandam, & in quo est de amaritudine res modica cum stypticitate, & qui est magis completus, &c. In quibus verbis, satis liquet apud Mesuem folliculos senæ, viribus potentiores esse, quàm ipsius folia, quem secutus quoq; est Antonius Musa Brasauola, qui vt tradit expertus est, Decoctum ex folliculis senæ, validius operatur, quàm ex foliis paratum, quibus & nos quoq; non possumus non subscribere, quum experimentum facientes, sæpe ex folliculis paratum decoctum, potentius inuenimus, quàm quod ex foliis ornabatur: nec nobis ratio deest, quia pars, vbi semen ad conseruat

Sena folliculi an potentiores sint quàm folia.

Senæ vires

seruationem speciei occluditur, potentior esse debet, quàm folium: igitur folliculus cum toto ipso semine potentior ac validior dicendus est. Manardus vero contrarium dicit, nec aliquam rationem præter experientiam adducit. Inquit enim decoctum ex foliis senæ, potentius multo esse, quàm ex folliculis parato. Fuit certe Manardus Ferrariensis vir doctissimus, & cuius iudicium, non sic spernendum facilè putarem, quo fit, quum senam describo, soleam ipse partem mediam folliculorum & mediam quoq; foliorum addere, quod in componendo decocto à pharmacopolis factitatũ iri desidero. Ad secundum, an sena ventriculo noceat, respondet Mesue, dicens: est solutionis debilis & tardæ, & debilitat stomachum, verum confortatur eius operatio in permiscendo cum eo aliquid ex rebus acutis, sicut zingiber, proprie & sal gema, & sal Indus, & medicinæ cordiales cum eo, & stomachicæ felicitant opus eius. Hæc Mesue, cui Actuarius contrarius videtur, quum dicat, contra noxam drachmę pondere sumi, cui ratio quoq; suffragatur quia in sena amaritudo quædam parua coniuncta stypticitati reperitur: qui sane sapor Galeno authore lib. iiij. de Simplicibus, tantum abest, vt obsit stomacho, vt potius illi iuuamentum ac robur magnum præstet, vt ab absinthio argumentum desumi quoq; potest. Nec enim cõfugere est, dicendo, quòd in sena, alia quædam extranea reperitur qualitas, ab illis dictis, prout in Epimelide amaro & styptico reperitur, quemadmodum Libro sexto citati voluminis legitur, qui & stomacho nocet & capiti dolorem affert, iis de causis crederem ipse, senam stomacho nullam noxam aut detrimentum afferre posse: vt tamen maiori cautela operemur, & medicorum vulgarium scrupulos fugiamus, consulimus, vt senæ aliquid semper ventositatem resoluens admisceatur, vt docet Mesue, & Brasauola consentit. Ad tertium, an pituitam sena expurget, respondet Mesue, senæ cum facilitate educit melancholiam, & choleram adustam, Serapio vero absolutè bilem purgare dixit. Quibus cõsentire videtur Auerrois, qui quinto libro sui Colliget, omnino negat senam posse purgare pituitam. Actuarius tamen vir Græcus & *Sena an pituitã expurgat.*

magnæ authoritatis, & cui ego plurimam tribuo fidem, senam purgare pituitam inquit, cui & experientia astipulatur quotidiana, quæ indicat senam pituitam remouere, præsertim in morbo Gallico, & febribus quotidianis, veluti & atrabiliarios humores.

Sena purgat pituitam.

Ad quartum, Quomodo infusum siue decoctum senæ, parari debeat, respondemus, quòd varij varie parant: pro illius tamen præparatione, Sena ex Alexandria adducta eligatur, quæ Ligustica aut Ethrusca præstantior est. Ea igitur habita, eius decoctum aut infusum dictum sic paretur. decoctio

R. Folliculorum foliorum senæ, vnciam vnam: Polypodij, drachmas duas: Passularum, vnciam mediam: Sebesten, numero decem: Pruna pinguia Damascena, numero octo: Zingiberis, drachmam mediam: Florum boraginis communis: Violarum: Rosarum rubearum: Naphæ, id est floris narantiorum, añ.3.i.

Modus autem conficiendi, talis seruari debet: Accipe polypodium optime contusum, recens quercinum, ac passulas, pruna & sebesten, & in olla vitreata continente libram vnam & mediam aquæ omnia iniiciantur, & ad lentum ignem, parum ferueant: quibus postea superaddas senam, cum prædictis floribus, & zingiberis radicem quæ simul quoq; ebulitione vna, vel altera feruere permittas: ac ollam optime obturatam, ab igne depositam, per aliquot horas finito, postea fortiter exprimito, ac mellis rosacei colati vncias quatuor illi admisceto. Hęc enim completa est decoctio senæ, quæ variis aliis modis parari solet, & plerunq; absq; melle rosaceo, quia cum aliis misceetur syrupis, vt syrupo rosaceo solutiuo, syrupo de fumo terræ, syrupo de epithymo, vel quouis alio, sed sæpe cum rhabarbaro datur, vel manna, aut cassia fistulari, aut alio simili medicamento purgante, imo senam multoties adiungi facimus, sero caprino, boragini, floribus cordialibus & fumi terræ, veluti, iuri capi, aut gallinæ, castratiue, prout intentio nostra est: Sed & aliquando pulrisculum ipsius senæ, pondere triū vel quatuor drachmarum in iure, vel stillatitia aqua, aut pulticula propinamus: Cæterum, infusi siue decocti prædicti senæ quantitas, ad vncias sex describitur quæ tuto sine læsione, & pueris, &

Infusionis senæ pondus.

ris, & vtero gerentibus, ac senibus in omni temporis constitutione dari potest.

CONSTANTINVS.

Sena Alexandrina siue orientalis siliquares fructus ferens, vt habet Actuarius, quam Serapio cap.58. habobanisa vocat & Mesue Abalzemer, planta est indicta antiquis scriptoribus, tum Græcis, tum latinis, non enim, κολοιτία, ἢ κολυκέα, nec κολυτέα, ἢ κολωτέα Theophrasti lib.j. & tertio de histor. plant. I. Colœtia vel colycea, nec Colutea aut Colotea (sic enim legendum ex emendatiorum codicum fide) Est enim eodem authore & colycea arbor circa Idam, & altera folio salicis, quã Plinij staphylodendron esse multi falsò contendunt: quùm Plinius ipse lib.xvj.cap. simili, arborem esse describat trans Alpes similem aceri albo materia, siliquas ferentem, & in ijs nucleos sapore nucis auellanæ: quæ omnia diuersa ab hac Colycea Theophrasti. Nec magis ipsius Colutea arbor Liparæ peculiaris, potest esse vulgaris sena, quã vocamus etiam baguenaudier: quia hæc frutex humilis est, illa verò arbor procera. Sed ista communis sena, potius connumeranda est inter solani vesicarij genera. Miror autem cuius authoritate contendat Amatus Lusitanus, Coluteam Theophrasti latinorum esse Alburnum: cùm sciamus Plinium lib.xvj.cap.38. Alburnum vocasse, partem illam in arboribus, quam adipis loco natura tribuit. Ipsius hæc verba: Atque in toto corpore arborum, vt reliquorum animalium, cutis, sanguis, caro, nerui, venæ, ossa, medullæ, pro cute cortex. Proximi plerisq; adipes: ij vocantur à colore alburnũ: mollis ac pessima pars ligni, etiam in robore putrescens, teredini obnoxia, quare semper amputabitur. Et lib.xvj.cap.40. robur exalburnatum vocauit, cui alburnum detractum. Ab Alburno autem diuersum est, vt hoc in transitu dicatur, viburnum, planta videlicet, inter vitilia, & ob id à Virgilio in Bucol. lenta nominata vno hoc carmine, nec alibi, aut alijs authoribus memorata quod sciam: Quantum lenta solent inter viburna cupressi. Ea est quam lantanã vocat. Italia, & Gallia nostra viorne: at aorno vulgò dici malè scripsit Amatus Lusitanus Coluteam Theophrasti.

DE PYRETHRO.

Græcè, πύρεθρον: Latinè, Pyrethrum, & saliuaris herba: Hispanicè, pelitre: Italicè, pirethro: Gallicè, pied D'alexandre, ou pyrethre: Arabicè,

Mucharcaraba, Germanicè, Bertram.

Enarratio LXXXIII.

Pyrethrum.

PYrethrum, herba cũ sua radice, in continuo medico vsu, pro masticatoriis, & dentiũ doloribus sedandis est, quæ hucusq; à me absq; vmbella semper visa est. Proinde crederem ipse, in hoc capite, ita esse legendum, scilicet, in pyrethro flores, vmbellæ modo rotundi sunt, vt in camomilla apparent, de qua Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum ita tradit: Radix eius causticam possidet facultatem, qua dẽtes refrigeratos mitigat, porro ad rigores ante periodum cum oleo confricatur, stupidosque & resolutos adiuuat.

DE ROSMARINO.

Græcè, λιβανωτὶς : *Latinè, rosmarinus : Hispanicè, romero : Italicè, rosmarino : Gallicè, Roumarin: Arabicè, almeriem : Germanicè*, Rosmarin.

DE CANCHRY.

Græcè, κάγχρυ : *Latinè, canchrys, fructus libanotidis,*

Enarratio LXXXIIII. LXXXV. LXXXVI.

LIbanotis, à Libano, hoc est thure, nomen sibi traxit, quia vna eius species thus redoleat. Primam speciem millies vidimus, & cuius fructus canchrys appellatur,

& in

& in eo semen obcluditur: Secundam vero speciem, non est difficile inuenire: Tertiam autem coronariam dictam, passim in syluis & montibus crescere, cum cæteris speciebus nouimus, & ita apud Hispaniam frequẽter, vt non temere multi illic, pro calfaciendis furnis, altero vtantur ligno. Est enim libanotis siue rosmarinus, frutex topiarius, simul & coronarius omnibus satis notus. De quo ita Galenus lib. vij. de Facul. simpl. medic. tradit: Libanotides tres existant, vna sterilis, duæ fructum ferentes. Omnes vero emollientis, digerentis, incidentis & abstergentis sunt facultatis, succus tum radicis, tum herbæ mistus melli, obtusam oculorum aciem ab humorum crassitudine emendat: decoctum eius, quam rorem marinum appellant, potum regio morbo auxiliatur. Hęc Galenus. Ex floribus rorismarini, conditum saccaro paratur, ventriculo roborando accommodatum, & matrici conuenientissimum, quod Simon Genuensis, dianthos appellat, quasi peculiariter flores istos, anthos Græci appellarent, quod falsum esse omnes norunt, dicuntur tamen flores isti ab Arabibus: alkhilil. *Conserua dianthos. Alkhilil flores.*

DE SPHONDYLIO.

Græcè, σπονδύλιον: Latinè, spondylion: Gallicè, panay sauuage: ou Austruce.

Enarratio LXXXVII.

SPondylion, siue sphõdylion, herba, in paludosis & aquaticis nascitur locis, folio platani, siue panacis, caule fœniculi, aliquando cubitali, in quo vmbella albi conspicitur floris, qua decidente, semen innascitur seseli montano persimile, latius tamen ac albidius, squamosiúsve, sapore quodã ingrato, quo multi sileris montani loco vtuntur. Nam radix illi, raphano æqualis est, alba & grati odoris, quo verò nomine herba ista apud Hispanos appelletur, Christophoro Oroscio medico probatissimo, & olim apud Salmanticenses, condiscipulo nostro, inquirendum committimus, nos vero vt qui ab hinc decem & octo annis, sponte ab Hispania discessimus, non sic in omnibus herbarum nomina tenere possumus, huius tamen vires, prosecutus est Galenus, lib. viij. de Facult. simplic. medic.

ad istum modũ dicens: Fructus eius acris & incidens est, itaque ad asthma & comitialem morbum, aptum est medicamen., prodest & aurigini: At radix vltra iam dicta, fistularum callos tollit, si sit circumrasa, floris succus, ad diuturniora aurium vlcera conueniens reponitur.

CONSTANTINVS.

PLinius lib.xij.cap.26: spondylion comparat cum quodam genere ferulæ, aitque ab illo tantum differre folijs, quia sunt minora & platani diuisura. Non nisi in opacis gigni, semen eodem nomine filis speciem habere, medicina tantum vtile. Spondylij verò medicinas exequitur lib.xxiiij.cap.6. Hæc autẽ planta est, quam pro Acantho ostendebant seplasiariorũ medicinæ, quamq; ne pro branca vrsina vsurpent pharmacopolæ, ipsos diligenter admonet eruditissimus Fuchsius, tametsi in suo herbario spondylion pro secunda Acanthi specie proposuerit. Lege eius lib. de Comp. Medica.

DE FERVLA.

Græcè, νάρθηξ: Latinè, ferula: Hispanicè, cananheia: Italicè, ferola: Gallicè, ferule.

Enarratio LXXXVIII.

Ferula. NAscitur Ferula in regionibus calidis, potissimum in insulis Canariæ, Portugallia, ac vniuersa Hispania, non nisi procere, & nodose, lanceæ altitudine, quã Hispani, à similitudine quam cum cannis in altitudine habet, cannam, & loco ferulæ, corrupte frescham, dicunt. Eam igitur cannam ferulam appellant, cuius plures videntur species, sed duæ præcipue, altera lanceæ altitudine, altera verò humilis, anetho persimilem habens vmbellam, quibus folia fœniculi modo insunt. In Apulia porrò, procerè quoq; ferulam nasci, certũ est, ex qua interim dum viret, pastores, meditullium oui vitello persimile, vt audio, extrahunt, ac sub cineribus coctum, pipere non iniucundo sapore, pro irritanda venere mandunt, de qua Galen. lib. viij. de Facultat. simplic. medic. ita inquit: Narthex, id est ferula eius semẽ calfacit, & tenuat, medulla autẽ astrictionis est particeps, vnde hæmoptoicis, & cœliacis conuenit.

CONSTANTINVS.

FErulam arborum generi ascribit Plinius libro xiij. cap.22. quoniam quarundam natura (sicut ipse distinguit) lignum omne corticis loco habent, hoc est forinsecus, ligni autem loco fungosam

gosam intus medullam, vt sambuci: quædam verò inanitatem, vt harundines. Ferula eo authore calidis nascitur locis, atque trans maria, geniculatis nodata scapis, cuius ipse duo genera statuit, vti & Theophrastus lib. vj. de. Historia plantarum, nartheca assurgentem in altitudinem, nartheciam verò semper humilem. A genibus exeuntia folia maxima, vt quæque terræ proxima. Cetero inquit, natura eadam, quæ anetho, & fructui similis, nullibi fruticum lenitas maior: ob id gestata facilius, baculorũ vsum senectuti præbet. vt autem idem author prodidit lib. xx. cap. 23. ferula semen simile habet anetho. Et quæ ab vno caule diuiditur in cacumine, fœmina putatur. Caules eduntur decocti, commendanturq; musto ac melle, stomacho vtiles: locoque citato ferulæ multas in medicina cõmoditates recenset. Sed mirũ illud est quòd ferulæ asinis gratissimæ, eodem Plinio teste. lib. xxiiij. cap. 1. cæteris verò iumentis præsentaneo veneno. nec minoris est miraculi, quòd ferularum natura vsqueadeo murenis infesta sit, vt ea solum contactæ expirent, quod etiam apud ipsum legitur. lib. xx. cap. 23. sicuti hoc ipsum lib. xv. cap. 28. quod in papyris & ferulis, spinaque alba, caulis ipse pomum sit. At semen ferulæ in Italia cibum esse, condiri quippe, durareq; in vrceis, vel anni spatio, ipsemet author est Plinius lib. xix. cap. 9. quo loco inquit, duo genera ea sunt, Caules & racemi: corymbiam hanc vocant, corymbosq; quos condiunt. Verum vt ad herbariæ studium prouocentur iuuenes, sine cuius, saltem mediocri cognitione, humanioris literaturæ principes scriptores non possunt intelligi, ista proponam exempli gratia, quæ de ferula ab ipsis tradita. primùm de ναρθηκοφόροις apud Platonem in Phedone, id est, de Bacchi ministris, quod ferula Baccho dicata: vt testis Plinius noster libro xxiiij. cap. 1. cur etiam Ion poeta apud Pollucem Onomastici decimo dixerit, ψαφαρὸν νάρθηκα; aut quod sapit antiquitatem, cur poetæ, vt Aeschylus & Hesiodus, ἐν κοίλῳ νάρθηκι Promethei furtũ, vt loquitur Virgilius, potius fuisse prodant, quàm in alia plantarum? Quid sibi vult Iuuenalis cùm dixit Satyra j. Et nos ergo manum ferulæ subduximus? Aut Martialis per illud lib. x. ferulæq; tristes Sceptra pædagogùm cessent. Aut quid tandem innuit Columella vocans, nec manibus mites ferulas: & alibi, ferulasq; minaces? Quare non minimi vsus simplicium cognitio.

DE PEVCEDANO.

Græcè, πευκέδανος: Latinè, peucedanum officinar.

fœnic

fœniculum porcinum: Hiſpanicè, heruatum: Italicè, peucedano: Arabicè, harbatum: Germanicè, Harſtrang.

Enarratio LXXXIX.

PEucedanum, omnium conſenſu, officinarum fœniculum porcinum eſt, herba coma ſpiſſa, ac ſubtili fœniculi modo creſcens, quod verò deſcriptioni omni ex parte non reſpondeat, id in cauſa eſt, quia in Sardinia, ac Samothrace, & Arcadia, laudatiſsimum creſcens Dioſcorides magis quam noſtrum deſcribere videtur: cuius vires, ac temperaturam Galenus ita libro viij. tam ſæpe repetito deſcribit, dicens: ſuccus eius admodum excalfacit, & digerit, eſtque tenuium & incidentium partium, quare omnibus neruorum affectibus creditur opitulari, tum morbis in pulmone & thorace ex craſsitudine humorũ ortis. Nec verò intra corpus ſumptus duntaxat, ſed olfactu etiã prodeſt, ad hæc ſæpe foratorũ dentium dolores, cauitati impoſitus, protinus mitigauit, quin etiam induratos lienes iuuat, ad quæ omnia, licet etiã vti radice, quæ & ſquamas celerrime ab oſsibus detrahit, & arida illita vlceribus cõtumacibus remedium eſt optimum, minus quidem quàm ſuccus excalfaciens, nempe in ſecundo ordine iam completo, deſiccans verò in tertio incipiente.

DE MELANTHIO.

Græcè, μελάνθιον: Latinè, melanthium: Arab. Sunis: Officinis, nigella Romana: Gallicè, poyurette, ou, nielle: Hiſpanicè, alipiure, axenuz: Italicè, nigella ortelana: Germanicè, Schvuartz rœmiſch Coriander.

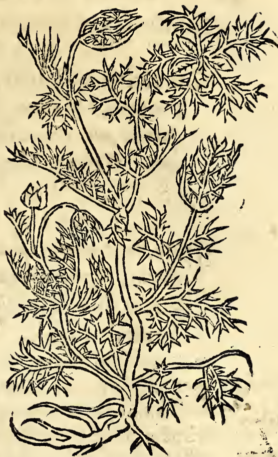
Enarratio XC.

Melanthiũ non eſt vulgaris nigella.

FAlluntur, qui nigellam in ſegetibus naſcentem, folio porraceo, ſemine nigro, & rotundo, Græcorum melanthium eſſe putant, quum Græcorum melanthium, ſemen paruum ſit, ſubnigrum, guſtu aromaticum, cum quadam acuitate, ob quã Luſitani noſtri ſemen hoc aliud piper appellant, quo mulieres frequentiſsimè contra matricis, & ſtomachi vitia, maxime vtuntur: hoc enim ſemen

Melanthium ſatiuum.

Syluestre.

men illud eſt, quod medici contra capitis deſtillationes potiſsimum laudant, nec ſic facile reperitur, quia nō niſi ſatum creſcat, aliud verò ſubcitrinum granum, in non diſsimili planta naſcitur. Quod aliqui nigellam quoque appellant, ſed nos ipſum potius inter cardamomi genera libro primo numerauimus, nam in tritico repertam nigellam pſeudomelanthium, ad Hippocratis mentem appellare quis poterit, quam Itali ſua voce, gittone, vel ruoſolam nominant, & eam Leonardus Fuchſius non ſine errore, pro lolio depinxit, ſed de Melanthio ita Galenus inquit lib. vij. de Facult. ſimpl. medic. Melanthium excalfacit & ſiccat in tertio ordine, eſtque amarū atq; tenuium partium, quare catarrhos ſanat, in linteo admotum, atque aſsiduè olfactum, flatus potum extinguit, lumbricos enecat; non eſum modo ſed etiam foris applicitum, lepras, clauos, atque myrmecias exterit, orthopnœam iuuat, & menſes prouocat, in ſumma verò vbi ſectione, exterſione, deſiccatione, excalfactione eſt opus, præſtan

Melanthiū ſubcitrinū.

Gittone.

Fuchſius errat.

ſtantiſsimum id remedium exiſtit.

DE LASERPITIO.

Græcè, σίλφιον: *Latinè, laſerpitium, laſer: liquor Cyrenaicus, Officinis, belzuinum, aſſa dulcis: Hiſpanicè, menzoin: Italicè, belgioino: Gallicè, Benioiun: Germa.* Meyſter vurtz.

SVCCVS SILPHII IN SYRIA NASCENTIS.

Græcè, ὀπὸς σιλφίου: *Latinè, ſuccus medicus, & parthicus, liquor Syriacus: Officinis, aſſa fœtida, ſtercus diaboli, vulgò, aſſa fetida: Germanicè,* Teüffels dreck.

Enarratio XCI. XCII.

Cirenaicus ſuccus. Syriacus.

EX planta ſilphio, ſiue laſerpitio dicta, liquor pretioſiſsimus, & in honore maximo ab antiquis habitus, & hodie quoq; ita receptus eiuſdem cum planta nominis colligebatur, cuius duæ erant differentiæ. Nam Cyrenaicus & Libycus, tanquam odore præſtans & ſyncerus, primas obtinebat: Syriacus verò, tanquàm odore viroſus ac fœtidus, poſtremas. Hanc verò differentiam apud Dioſcoridem factam, inter laſerpitium odoratum, & fœtidum animaduertentes Arabes, ſic poſtea eam operibus ſuis indiderunt, corruptè tamen pro laſere, aſſam ſcribentes, & illius alteram odoriferam conſtituunt: alterā verò fœtidam: Odoriferam verò Aſſam eā dicunt, quàm nos benzuinum appellamus: fœtidam verò, ſeruato nomine, aſſam fœtidam, quàm quoq; multi, ob tetrum, & immenſum quem habet fœtorem, ſtercus diabolicum vocarunt. Cæterum authore Hippocrate lib. iiij. de Morbis, non longe à principio, in Ionia & Peloponneſo, hodie Morea regione dicta, ſilphium nunquam repertum fuit: fieri enim non poteſt, inquit ille, multis fruſtra iam id tentantibus, vt in Ionia: aut Peloponneſo ſilphium naſcatur: At in Lybia ſua ſponte naſcitur, non enim eſt neq; in Ionia neq; in Pelopōneſo, eiuſmodi humor, qui ipſum alere poſsit, &c. quæ ad materiam noſtram multum faciunt, à nobis in præſenti prætermiſſa. Vt receptui igitur canam

canamus, silphium siue laserpitium odoratum, nostrum est belzuinum, præcipue subnigrũ cum quodam rubore, quòd Lusitani nostri à boninas appellant, vt capite de Myrrha copiose diximus: Nam virosum laserpitium, assa fœtida est, quod & in Syria sagapeno & chalbane, aliísve gummis variis adulteratur, & fœtidum euadit. Quòd verò laserpitium odoratum belzuinum esse dicam, hæ me permouent rationes, quia benzuinum satis odoriferum est lucidum, transparens, ad ruborẽ inclinans, gustui gratum, & quod si lauetur, quoquomodo albicat, quæ omnia laserpitio conuenire certum est: hoc verò nonnulli ex recentioribus ob dulcẽ quem habet saporem, dulcem assam appellarunt. At assam fœtidam, laserpitij speciem esse, illius attestatur odor, modo quis naribus, eam per spatium admotam habeat: tunc enim, qui huius periculum fecerit, deprehẽdet, assam fœtidam, odorem belzuini non absimilem, dereliquisse. Affertur autem belzuinum, ex Indiæ vastissima regione, præcipuè Sumatra insula, quàm Taprobanam dicunt, vbi arborem benzuinum ferentem, incolæ lasarum appellant: vt Ludouicus Romanus testatur, & Lusitani nostri cõfirmant, de quo Galenus lib. viij. de Facultat. simplic. medic. ita tradit: Silphij liquor calidissimus est, necnon folia, caulis, & radix, strenue etiam sunt calida, omnia tamen flatulentæ magis essentiæ sunt, ac proinde difficilia concoctu, foris autem imposita corpori efficaciora, liquor præcipuè admodum trahentem facultatem possidens, attamen & excrescentias exterit, & quandam liquandi vim possidet.

silphium odoratum belzuinũ.

DE SAGAPENO.

Græcè, σαγάπηνον: Latinè, sagapenum: Officinis, serapinum: Arabicè, sachabenigi.

Enarratio XCIII.

SAgapenum officinarum Serapinum est, liquor scilicet ferulaceę herbę, vt Dioscoridi & Galeno placet, vt verò Mesue, ex arbore oleandro simili destillans gummi est, quod raro ad nos syncerum & purum ex Orientali plaga adfertur, quanquam ex Apulia nunc licet minoris nominis adferri quoque incipiat. Cæterum, Serapinum aluum subducere, Arabes inuenere, & ea de causa, ex illo catapotia,

Serapinũ aluum subducit.

tia, pro euacuandis crassis, viscidis & tenacibus humoribus, veluti & serosis præparant, vnde Mesue de illo ita tradit: serapinum calidum est in tertio, siccum verò in secundo ordine: & subdit, solutione educit humores viscosos, & phlegma grossum, & aquam citrinam, & eius proprietas est mundificare cerebrum & neruos, & adducere materias eorum, & conferre ægritudinibus eorum frigidis, &c. Galenus libro de Antidotis, notas quibus verum sagapenum ab adulterato & falso dignosci debet, describit, dicens breuiter: verũ sagapenum, statim aqua rigatũ soluitur, quod non tale est eliquescit minime, & subdit: Sciendum autem est, chalbani partem in sagapenũ degenerare, sicut etiam optima cassia, in cinnamomum transit, & vt tradit lib. vij. de Facult. simpli. medic. Sagapenum liquor est calidus, & tenuium partium, sicuti & alij liquores, sed abstersionem quandam obtinet, qua oculorum cicatrices expurgat, extenuatq; : suffusionibus etiam & hebetudinibus oculorum quæ à crassitie humorum proueniunt non malum est medicamen. At planta ex qua prouenit, ferulæ assimilis, imbecilla est, & inutilis.

DE EVPHORBIO.

Græcè, εὐφόρβιον: Latinè, euphorbium: Hispanicè, alforuiam, alforfion: Italicè, euforbio: Gallicè, euforbe: Arabicè, farbion.

Enarratio XCIIII.

Euphorbium.

VVlgare & commune, officinis gummi euphorbium est, quod Iuba Mauritaniæ rex in monte Athlante inuenit, & herbam arborescentem, vnde effluit nomine sui medici, euphorbij dicti, & Antonij Musæ sui fratris, medici Augusti Imperatoris, euphorbiam appellauit, quæ vt placet Dioscoridi ferulacea est, quanquam Plinius foliis achãtinis potius ornari tradat, non tamẽ sine textus menda, vt suspicor, quum loco, foliis narthicis, id est ferulę, achantinis, scriptum fuit, sed quòd ita Plinius emendandus sit Pintiano viro doctissimo, & maximo Plinij instauratori, olim in bonis literis apud Salmanticenses, præceptori nostro, committimus, non minusque Ioanni Ferdinando, vnico literarum ornamento, & apud Colim-

Plinius restituitur.

bricen

bricenses publico bonarum literarum professori, discernenda permittimus. Mesue tamen, folia polij marini eam habere tradit, sed vtcunq; res se habeat, vero euphorbio nō caremus, quod vt tradit Mesue, cætera omnia gummi genera, calfaciendo & subtiliando excedit: calidum enim & siccum vt illi placet in quarto gradu est, & calidius & subtilius omni eo quod calfacit ex gummis, & est in eo virtus adustionē faciens, &c. At Dioscorides, & Galenus, euphorbiū, vim purgatoriam habere, non nouerunt: Paulus verò, Aetius, ac Actuarius maxime: de quo Actuarius libello suo, de Cōpositis medicamētis, ita tradit: Pituitam subducit, sed potentius aquam; est autem celerrimum, & maxime ignea vi flagrans, vnde colicis, & aluum frigidiorem habentibus datur: cæteros vehemēter conturbat, sitim maxime ciet, nonnihil ex odoratis seminibus ei est commiscēdum. Modus triobolaris ex aqua mulsa, præstat autem cum melle cocto in catapotia digerere, hactenus ille. A quo postea Arabes desumentes, ex euphorbio pilulas parare cœperunt, asciti morbo, id est aquosæ hydropi, vtiles. Porro recens euphorbium, & vnius anni, fortissimum est, & cuius drachmę tres, in potu hominem vrendo interficiunt, quum verò sextum annum transcendit, vires in vniuersum amittit, & in totum elanguescit: vnde Galenus hæc sciens lib. iij. de Compositione medicamentorum secundum genera, ita de euphorbio tradit: Euphorbium sane cùm principio bonum fuerit, & probe sit repositum etiam anno tertio adhuc vim aliquam retinet, interim anno quarto: quinto autē & sexto iam exoluitur: deinde procedente tempore in totum elanguescit, & vt libro vj. de Facultatibus simpli. medicament. de eo quoq; tradit: virentem & tenuiûm partium facultatem sortitur.

Euphorbium purgat.

Euphorbij ætas.

DE CHALBANO.

Græcè, χαλβάνη: Latinè, galbanum: Arab. bezard.

Enarratio XCV.

Vulgatissimum & tetri odoris galbanum est, quod chartilaginosum ad ammoniaci similitudinem, desideratur: de quo Galenus libro viij. de Facultatibus simplicium medic. ita dixit: succus est plantæ ferulaceæ, molliendi & digerēdi vi: calfacit enim ordine tertio incipiēte,

Galbanū.

aut completo ſecundo, ſiccat verò ſecundo incipiente.

DE AMMONIACO.

Græcè, ἀμμωνιακὸν: Latinè, ammoniacum: Hiſpanicè, aguaxaque: Gallicè, ammoniac: Arabicè, aſſach.

Enarratio XCVI.

POtius Ammoniacum, quàm Armoniacum, liquor iſte appellandus eſt, quia vt tradit Dioſcorides, in Libya, ad Ammonis Iouis templum naſcitur, vnde & nomen trahere certum eſt: cuius duæ ſpecies ſunt: altera præſtans, Thrauſma dicta, thuri perſimilis, qua olim antiqui pro parandis ſuffitibus vtebantur, & ea de cauſa, Ammoniacum thymiama, à Paulo & Aëtio plerunq; appellatum comperimus. Altera vero ſpecies, phyrama dicitur, minus bona, harena & calculis permixta, quàm dubio procul, commune noſtrum Ammoniacum eſſe crederem. Iis vero Plinius libro duodecimo, capite vigeſimo tertio ſubſcribit, quum dicat. Ergo Aethiopiæ ſubiecta Africa, Ammoniaci lachrymam ſtillat in harenis ſuis, inde etiam nomine Hammonis oraculo iuxta quod gignitur arbor, quam metopion vocant reſinæ modo aut gummi. Genera eius duo, Thrauſton maſculi thuris ſimilitudine, quod maxime probatur, alterum pingue & reſinoſum, quod phyrama appellāt: de quo Galenus libro ſexto de Facul. ſimpl. medic. ita tradit: Ammoniacum, cuiuſdam ferulæ eſt lachryma, intenſam emolliendi vim poſsidens, adeo vt articulorum tophos diſſoluat, & lienes induratos ſanet, & chœradas per halitum digerat.

Ammonia cũ thymiama dicitur

DE SARCOCOLLA.

Græcè, σαρκοκόλλα: Latinè, ſarcocolla: Hiſpanicè, lancarotes: vulgò, ſarcocolla: Arabicè, anſarot.

Enarratio XCVII.

SArcocolla lachryma, ſiue liquor denſatus, officinis familiaris eſt, quæ ideo ſarcocolla dicitur, quia mirifice carnis vulnera, agglutinet porro, ad ruborem inclinantem, & mannæ thuris ſimilem, cum quodam amarore guſtatam, laudat Dioſcorides: Plinius vero eam potius albam, quàm rubram eligit. vt lib. xiij. cap. 11. apud ipſum quis legere poterit. Tu vero pharmacopola, ſi optimam dignoſc

Sarcocolla amara optima.

dignoscere cupis, eam gusta: quòd si amaram inuenies, optimam esse dicas. Cæterum, sarcocollam vim purgatoriam habere, Mauritanorum inuentum est, & vt tradit Mesue, solutione educit phlegma crudum, & humores crassos, & proprie quod est in iuncturis & anchis, & mundificat cerebrum, & neruos, & pulmonem, & confert tussi, & astmati, & est ex rebus conferentibus senibus, & proprie phlegmaticis, &c. Calida enim in secundo ordine est: Sicca vero in fine primi, & vt tradit Galen. lib. viij. Simplicium, mixtam vim habet, ex emplastica quadam substantia, & paucula amara, itaq; citra morsum desiecat, ac proinde glutinare vlcera valet. *Sarcocolla purgat.*

DE GLAVCIO.

Græcè, γλαύκιον: Latinè, glauciũ: Arabicè, memithe.

Enarratio XCVIII.

GLaucium Græcorum, vocant factionis Mauritanicæ medici memitham, vt ex Serapione deprehenditur, & ita esse res ipsa clamat, quum præter quòd vulgata in officinis memitha ex Syria adferatur, in parte exteriore rubra est: in interiore vero lutei est coloris, sapore amaro, & odore tetro: quibus addimus, quòd oculorum affectibus mirum in modum subuenit, vt omni ex parte affirmandum sit, hanc memitham, cuius vsus frequens est, glaucium esse. *Memitha.* Quòd vero memitha succhus chelidonij non sit, aut cornuti papaueris, explosum iam est, vnde fœde admodum Serapionis interpres hallucinatus est, quum succum chelidonij, memitham esse dixerit, quum revera succus herbæ Syriacæ sit, quæ licet in Syria nascatur, apud Louanienses quoq; eam gigni nouimus Dioscoridis delineationi omnino respondentem, de qua Galenus lib. vj. de Facult. simplic. medica. dixit ita: Astringit cum quodam fastidio, tum adeo insigniter refrigerat, vt solum sæpe erysipelata, si valentia nõ fuerint, curare possit, constat enim ex aquea terreaque substantia, vtraq; frigida.

DE GLVTINO.

Græcè, κόλλα: ξυλοκόλλα: Latinè, glutinum: Hispanicè, grudel: Italicè, colla de carnicio: Gallicè, colle: Germanicè, Lepp.

Enarratio XCIX.

Glutinum ex bubulo corio.

Gluten ex similagine

GLutinum quod ex bubulo fit corio, notum est, Rhodium Dioscorides laudat: At nos Hispanum Salmanticense, apud pontem paratum non procul à domo Celestinæ mulieris famosissimæ, & de qua legitur in comœdia Calisti & Melibeæ, cæteris anteponimus. Cæterum huius Galenus quod sciam, in suis libris Simplicium, nullam fecit mentionem: illius tamen, quod ex farina paratur, pro libris agglutinandis, meminit, lib. vij. sic ad istum modum dicens: Gluten quo ad libros præparant ex similagine & garo, emplasticæ cōcoctorięq; facultatis existit.

DE GLVTINE PISCIVM.

Græcè, ἰχθυόκολλα: *Latinè*, *Ichthyocolla*, *piscium gluten*; *Hispanicè*, *colla de pece*: *Italicè*, *colla di pesce*; *Gallicè*, *colle de poisson*: *Arabicè*, *gara*: *Germanicè*, Mundt leim.

Enarratio C.

ET hoc quoque satis est notum, cuius quoque Paulus meminit.

CONSTANTINVS.

GLutinum siue Græcis collan, authores nominant, quo tenaci nexu res conglutinantur & cohærent, quæ alio modo coire & coniungi aptius non poterant. Glutinamenti autem cum simplex sit ratio, multiplex tamen glutinis materia: quia non omnibus compingendis & coagmentandis rebus Glutinosa compositio vna sufficiat, aut corporis vnius quantumuis lenti & sociabilis impermixta natura. Chrysocolla enim quam Plinius santernam vocari scribit lib. xxxiij. cap. 5. nisi legendum sit santeriam, ferruminatur aurum, glutinum vero est argilla ferro, cadmia æris massis, alumen laminis, resina plumbo, & marmori, sed plumbum nigrum albo iungitur, ipsumq; album sibi oleo. Item stannum æramentis, stanno argentum. In arboribus etiam ex quibus opera intestina fiunt, Glutinis magna ratio (vti etiā docet Plin. lib. xvj. cap. 43. Quia in omni genere & glutinum abdicant quædam, & inter se & cum aliis insociabili glutino, sicut robur. Sed nec ferè cohærent, nisi similia natura, vt si quis lapidem lignumq; coniungat. Quo factum vt glutini diuersa genera necessitas excogitarit, ad humanæ vitæ artificia, quæ postea ad suos

vsus

vsus nonnulla ex parte transtulit medicina. Est enim lithocolla quæ vtuntur in agglutinandis præcipuè marmorum fragmentis cum reliquo corpore: quæ lapide pario constat, siue marmore & glutino taurino. Est etiam alia glutinis compositio, quæ lapidis duritiem superat simul atq; inaruit. Calx vino extinguitur, tunditur, additurq; suillus adeps & ficus: omniaque vna probe subiguntur. Aliud genus est hoc quo cæmentarij vtuntur; quod fit ex picis Græcæ, piceæ resinæ, ac pulueris laterum mixtura, durißimum dum frigidum est ac firmißimum, sed si incalescat non ita fidele. De glutino autem chartarum quomodo parari debeat, legant glutinatores apud Plinium lib. xiij. cap. 12. Glutini alia genera quæ etiam in medicina locum habent, sunt taurocolla Græcè dicta, siue xylocolla: & Ichthyocolla. Taurocolla quæ & simpliciter Græcè colla, vt author Aristoteles libr. iij. de historia animalium, fit ex coriorum boum mucoso lentore, quòd in ijs abundet. Plinius verò lib. xxviij. cap. xvj. Glutinum fieri tradit ex auribus taurorum & genitalibus: nec quicquam efficacius prodesse ambustis. Nunc de Ichthyocolla, Idē author sic prodidit lib. xxxij. cap. 7. Ichthyocolla appellatur piscis, cui glutinosum est corium, idemq; nomen glutino eius, hic Epinyctidas tollit. Quidam ex ventre nō ex corio fieri tradunt Ichthyocollam, vt glutinum taurinum. Et ab eo laudatur pontica quæ cutem erugat & extendit, cuius vicem hac in parte potest explere quæ à nostris dicitur colle de bouche: parata ex mollua, pisce diuerso à salpa aut Ichthyocolla cetacei generis. Glutinum deniq; & Ichthyocollam adinuenit Dædalus Plinio teste libr. vij. cap. 56. parandi ratio ad vitrum etiam Glutinandum exponitur à Cardano libr. de varietate.

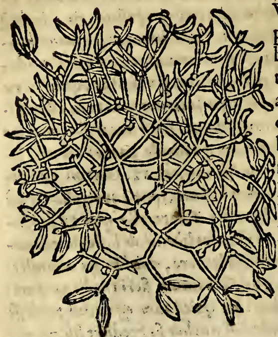
DE VISCO.

Græcè, ἰξὸς: *Latinè*, *viscum*: *Hispanicè*, *visco*: *Italicè*, *vischio*: *Gallicè*, *glu*: *frutex*, *guy*, *Arabicè*, *Dabach*: *Germanicè*, Vogelleim, & mistel *vocatur frutex*. Enar. c I.

DE visco in præsenti ait Dioscorides, quo aucupes pro irretiendis auibus vtuntur, nascitur autem pluribus in arboribus, præcipue quercu, vnde viscum quercinum per excellentiam est dictum: nascitur quoq; super alias arbores, quorum acinis turdi vescuntur, ac postea in illis cacantes, inde viscum enascitur, vnde prouerbium hoc

Viscum.

Prouerbiū

Viſcum.

hoc ortū eſt, turdus ipſe ſibi malū cacat. Verum ex Syria viſcum quoq; Venetias in magna copia affertur, quod ex ſebeſten paratur, & à multis Damaſcenum viſcum appellatur, non minus quoq; ex hibiſci radicibus aqua maceratis viſcum conficitur, vnde Poëta, aues fallere hibiſco dixit. Eſt autem hibiſcum, biſmalua, ſiue malua viſcū dictum. Sed hic adnotādum eſt, quòd ligni viſci, in operibus artis medēdi, longe plurimus eſt vſus, vt Gētilis Fulginas, ac Iacobus de Partibus, in vſum duxerunt, & ipſum ob præclaras illi inſitas vires, lignū ſanctæ crucis appellarunt, credunt enim, ac perſuaſum ſibi habent, contra epilepſiam, ac apoplexiam, & paralyſim, multum lignum hoc præſtare, tum intus epotum, tum vero in collo appenſum. Rurſus meminimus, quum de Chamæleone egimus, quòd ixia, ſiue viſcum, ad radices vtriuſq; Chamæleonis naſcens, ἰξιὰς eſt, veneni quoddam genus, quod Dioſcorides deſcribit libr. vj. huius voluminis, cap. xxj. At Galenus de viſco, ita libr. vj. de Facultat. ſimplic. medic. meminit: Ixos, id eſt viſcum, ex plurima aërea & aquea, paucisſima terrena ſubſtantia conſtat, quare ex alto humores extrahit, eoſq; diffundit, & digerit, tempus autem vt calfiat poſtulat.

Lignum viſci.

Ixia. ἰξιὰς venenum.

DE APARINE.

Græcè, ἀπαρίνη: *Latinè*, *aparine*: *Hiſpanicè*, *preſera*: *Italicè*, *ſperonella*: *Gallicè*, *grateron*: *Germanicè*, Klebkraut.

Enarra

Enarratio CII.

Aparine.

EX iis herbis, quę primo occursu herbariis se offerunt, aparine est, herba sepibus & leguminibus familiaris: præcipue lentibus, plurimis serpés ramis, & illis quidem quadratis, hirsutis, vestibus facile hærentibus: in quorum medio, rotæ quædam, tanquam in calcaribus conspectæ, ex ramusculis prodeunt, veluti quoq; in rubea nasci videmus: vnde multi, hanc herbam, rubeam minorē, aut syluestrem rubeam appellari non dubitabant: quum tamen, revera rubea minor, longe alia sit herba, radicem vtpote rubram habens: qua aparinem carere, certum est. Pandolphus autem Collinutius aparinen, lapariam vocari scribit, & mercurialis foliis vestiri contendit, non sine ingenti tamen, ne dicam pudendo errore. Huius porro herbæ succo, multi tanquam præstantissimo medicamine constringente vtuntur, & vt tradit Galenus lib. vj. de Facult. simplic. medi. modice extergit, & desiccat, habetq; nonnihil subtilium partium. *Aparine.* *Collinutius errat.*

DE ALYSSO.

Græcè, ἄλυσσον: Latinè, Alysson, rubea minor, Plinio incognita.

Enarratio CIII.

VAria de alysso iudicia referuntur, Nam Plinius lib. xxiiij. cap. xj. non procul à rubea differre alyssum contendit, vt eius hæc indicant verba: Erythrodanus, id est rubea tinctorum, distat ab eo qui alysson vocatur, foliis

liis tantum, & ramis minoribus, quippe nomen accepit, quòd à cane emorsos, rabiem sentire non patitur: potus ex aceto adalligatusque: ex quibus verbis, satis constat, alyssum apud Plinium, rubeæ tinctorum herbam persimilem esse, sed re vera, Dioscoridis alysson, à rubea multum abesse videtur, quia exiguus frutex alysson est, folia habens circinata, secundum quæ fructus exigui sunt, duplicis clypeoli figura, in quibus semen est, in latitudinem se æqualiter explicans, quæ omnia rubeæ non conuenire, notius est, quàm explicari posit. Ruellius vero, alyssum, syluestrem canabem esse opinatur. Aëtius quoq;, sermone primo, suæ medicinæ, alyssum aliam herbam à dictis facit, quum dicat: Alysson aiunt esse sideritim herbam appellatam, quæ iuxta vias nascitur, vbique purpureum florem habens, & folia crassiora: nomen inuenit, ex eo quòd commorsis à cane rabido mirabiliter succurrit. Nos vero, post tantam doctorum hominum dissentionem, & longam de hac re inuestigationem, concludimus, quòd Dioscoridis Alysson, eadem est herba, cum alysso à Plinio descripto, quæ proculdubio alia non est, quàm rubea minor dicta: non tamen ea, quam vulgares rubeam minorem appellant, nam rationabilius autem alysson rubea minor appellari meret, quàm vulgata herbula illa aparines similitudinem gerens, quum & si ambæ radices rubras habeant: Alysson tamen præter radicis ruborem, similitudinem in foliis magnam, cum foliis rubeæ tinctorum posidet, vnde hęc, rubea minor potius appellari debet: De qua Galenus libro vj. Simplicium ita tradit: Nuncupata est herba hæc alysson, quòd mirifice iuuet morsos à cane rabido, sed rabienti quoque data sæpe in totum sanauit, ob totius substātiæ similitudinem, siccat autem digeritque mediocriter: ac præterea detergit nonnihil, qua ratione vitiliginem & ephelim purgat.

Alysson rubea minor est.

DE ASCLEPIADE HERBA.

Græcè, ἀσκληπιάς: *Latinè*, *Asclepias*: *Germanicè*, Schvualben vuurtz.

Enarra

Enarratio CIIII.

Asclepias.

Longe alia herba apud Ferrarienses asclepias monstratur, quàm hedera terrestris, non est igitur asclepias, hedera terrestris, vt multi falsò putant: nec illa altera foliis laurinis, sed acutioribus vestita, quã vicetoxicum vocant, vt Leonardus Fuchsius in suo prægrandi vastoque Herbario putauit: quo nomine verò, vera asclepias apud vulgares vocaretur, expiscare non valui: qua de causa, proprio tantũ nomine eam insignitam dimittimus, de qua Galenus libro sexto citato breuissime ita dixit: Huius nondum nos periculum fecimus. *Asclepias.*

CONSTANTINVS.

Mathiolus & Amatus immeritò discedunt à Fuchsij sententia, cui etiam subscribit Hieronymus Tragus, verior enim pictura nulla dari potest, nec vlla planta quæ magis Asclepiadis notis omnibus respondeat, quàm est illa hirundinaria siue vicentoxicum Officinarum, cuius picturam illi proferunt. Viuam plantam multóties cũ Dioscoridis descriptione & Plinij lib. xxvij. cap. 5. collatam omnibus numeris respondere comperimus. De ea Galen. lib. vj. simplic. Paulus lib. vij.

DE ATRACTYLIDE.

Græcè, ἀτρακτυλὶς: Latinè, atractylis, fusus agrestis.

Enarratio CV.

Desudant aliqui multum in demonstrãdo, quòd atractylis non sit altera cartami syluestris species, sed reuera frustra, quum atractylis, cnici id est cartami sylue- *Atractylis*

Atractylis. 1.

Atractylis. 2.

ſtris, prima ſit ſpecies, vt ex Plinio facillimè deprehenditur, lib. xxj. cap. xv. ad iſtum modum dicente: Sed Aegyptij maximè celebrant cnicon Italiæ ignotam, ipſis autem oleo, non cibo gratam, hoc faciunt ex ſemine eius: differentia prima ſylueſtris, & ſatiuæ: ſylueſtrium duæ ſpecies, vna mitior eſt, ſimili caule: tamen rigido, itaque & colu antiquæ mulieres vtebantur ex illis, quam quidam atractylida vocant, ſemen eius candidũ, & grande, amarum, &c. Ex quibus liquido conſtat, atractylida, primam ſylueſtris cartami ſpeciem, à Plinio vocari, cuius hiſtoriam, plenius capite ſequẽti, eiuſdem libri deſcripſit, cùm dicat: ſcolimus quoq; floret ſero & diu, à corna colore tantum rufo diſtinguitur, & pinguiore ſucco, idem erat atractylis quoq; niſi candidior eſſet, & niſi ſanguineum ſuccũ funderet. Nec enim Theophraſtus lib. vj. de Hiſtoria plantarũ cap. iiij. à dictis diſsidet, quin pòtius illis aſtipulatur, quũ atractylida, inter ſylueſtris cartami genera adnumeret, & ex illius inciſis foliis, ſanguineũ ſuccum

Atractylis prima ſpecies ſylueſtris cartami.

cum efflui tradat: Hanc verò opinioné sequitur doctissimus Ruellius, cui quoq; fauere videtur Aëtius sermone primo suæ medicinæ, vbi atractylida, cnicum syluestre interpretatur, vt demũ concludere debeamus, quòd atractylis syluestris cartamus sit. Secunda tamen cnici syluestris species, carduus benedictus est, quem alij carduum sanctum, alij verò herbam Turcam appellant, multis proculdubio dotatum viribus, nam contra omne genus veneni valere fertur, simulque contra pestem: hodie verò illius magnus, & frequens est vsus, pro vino vel aqua ex Guaiaco ligno, contra morbum Gallicum conficiendo, nec sane immeritò, quia exiccandi ac maligna vlcera curandi vires insignes obtineat.

Secũda species cartami syluestris carduus benedictus.

CONSTANTINVS.

Mathiolus Senensis medicus maximi nominis, de Atractylide planè contrariam habet sententiam, veriorem, necne, alibi statuemus. Eius omnia argumenta, sed interuertens, sibi suo iure vendicat, vt consueuit Amatus Lusitanus, suppresso etiam nomine authoris, quod est plagiarium. At in medio posuit Deus omnia campo: verum, non tamen vt furari, sed apertè sumere & mutuari vnicuiq; liceat: quod hic noster minimè facit.

DE POLYCNEMONE.

Græcè, πολύκνημον: Latinè, polycnemon.

Enarratio CVI.

SEmel mihi tantum polycnemonem herbam, videre contingit, & eam quidem, apud Ioannem Falconerium Anglum, quam libro suo, variis referto herbis agglutinatam habebat, Dioscoridis descriptioni apprime respondentem: cuius vires ac temperaturam, Galenus vno versu complexus est, dicens: polycnemon deficcat, & excalfacit, secundo excessu, itaq; & ipsum vlcera glutinat.

DE CLINOPODIO.

Græcè, κλινοπόδιον: Latinè, clinopodium, pes lecti, montanum pulegium: Gallicè, pouliot de montaigne: Germanicè, Vverbel dost.

Enarra

Enarratio CVII.

Clinopodium. Pes lecti.

CLinopodium idem est, ac pes lecti, ita dicta herba: quia flores suos per interualla vt in marrubio, ac rotas, lecti pedes referentes, habeat: cui nomina vulgaria, vt nobis ignota, prætermittimus: qui verò ea tenuerit in lemmate scribat ac in medium proferat. At Galenus de clinopodio ita lib. vij. de Facultat. simplic. medicament. tradit: Clinopodium excalfaciendi vim obtinet, sed nondum adurendi, est verò etiã essentia subtili, ponatq; ipsum quispiã in tertio ordine excalfacientiũ tum resiccantium.

DE LEONTOPETALO.

Græcè, λεοντοπέταλον: *Lat. leontopetalon Officin. pata leonis: Gallicè, patte de leon: Ger.* Levuen tapp.

Enarratio CVIII.

Leontopetalon.

PLinius capite vndecimo, lib. xxvij. ita de leontopetalo tradit: Leontopetalon, alij rhapeion vocant, folia brassicæ, caule semipedali, alæ multæ, semen in cacumine, in siliquis ciceris modo: radix rapo similis, grandis, nigra, nascitur in aruis: Radix aduersatur omnium serpentium generibus ex vino pota, nec alia res celerius proficit, datur & ischiadicis. Hactenus Plinius. Cæterum hæc in aruis non solum conspicitur, sed hortis perquam familiaris est, quam nõnulli patam leonis appellant, præsertim illius radicem nodosam, nigram, rapç æqualem, de qua ita dixit Gal. lib. vij. de Facult. simplic. medic. leontopetali radice maximè vtimur: digerendi facultatem, & exiccandi excalfaciendiq; in tertio ordine possidet.

Pata leonis.

DE TEVCRIO.

Græcè, τεύκριον: *Latinè, teucrion.*

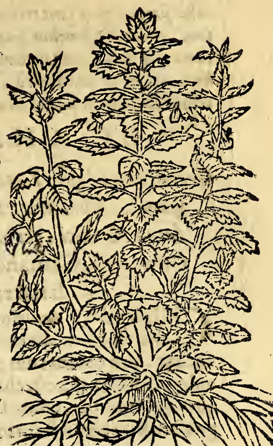
Enarratio CIX.

Teucrium pimpinellam vult Amatus. vide in oenanth. infra.

ADeo Teucri historia, pimpinellæ herbæ, acetariis familiari, respondet, vt contumax, & rudis dicendus ille sit, qui in hanc nõ condescenderit sententiam. Est igitur teucrium pimpinella herba, ideo pimpinella dicta, quòd odore, citrullum pipinum, vel peponem dictum, referat, vnde dubio procul, crederem, quòd huic herbæ nomen

Teucrium. 1.

Teucrium. 2.

men, ab aliquo Hiſpano vel Græco homine impoſitum fuerit, quia citrullus pepo, apud Hiſpanos, Græco ſeruato nomine, pipinus dicitur: & quia herba iſta, citrulli ſiue pipini odore dotata eſt, inde illi pimpinellæ nomē inditum eſt. Dictis accedunt, quòd pimpinella teucrium ſit, quia, vltra quòd delineatione reſpondent, viribus quoq; ſunt pares, vt merito concludendum ſit, quòd vulgaris pimpinella teucrion Græcorū ſit: cuius vires Galenus lib. viij. de facultatibus ſimplicium medica, ita enarrat: Incidit & tenuium eſt partiū, quare lienes ſanat, ac exiccat quidem in tertio, calfacit autem ſecundo ordine.

CONSTANTINVS.

HOc Amati paradoxon decretum de Teucrio, *propria abſurditate reuincitur: cùm nemo ferè ſit herbarius, qui non verum* Teucrion *ſiue* Teucriam *Plinio, hermion & ſplenion vocatam nouerit, ſpargentem iuncos tenues, folia curua, auſtero ſapore,* καὶ ἄκαρπον*: quæ omnia deſiderantur in pimpinella, cuius etiam ridiculam ſuo more, etymologiam profert* Amatus. Pimpinella

Teucrium [illegible]
[illegible]
Germander
[illegible]
[illegible]
[illegible]
capitis passion[illegible]
[illegible]
[illegible]

nella semen gignit: nec trixaginem plantam etiam optimè cognitam, refert. Quò melius quæ verior sit opinio possis liquidò statuere, legendus cum Dioscoride Plinius libro xxv. cap.5. qui eius herbæ etiam meminit libro xxvj. capite octauo, & Galen. libro octauo simplicium medicament.

DE CHAMAEDRY.

Græcè, χαμαίδρυς: Latinè, chamædrys, trixago: Hispanicè, chamedreos: Italicè, querciuola, chalamandrina: Gallicè, germandree: Arab. damederios: Germanicè, Gamanderlin.

Enarratio cx.

CHamædrys genitiuo casu apud pharmacopolas, chamædreos dicitur: latiniores verò, trixaginem vocant, quæ eadem cum chamærope siue gamandrea est: vulgaris herba ista est, chamædrys ita dicta, quòd infima quercus videatur, quam Itali tanquam antidotum à peste præseruans, ieiuno stomacho comedunt, & vt tradit Gale-

Trixago. 1.

Trixago. 2.

nus lib.viij.de Facultat.simplic.medic. Vincentem habet qualitatem amaram, & quodammodo acrem, quare merito lienes colliquat, vrinas & menses prouocat, crassitudinem humorum incidit, viscerumque obstructiones repurgat, calfacit itaque & desiccat tertio ordine, plus tamen calfacit, quàm siccat.

DE LEVCADE.

Græcè, λδυκὰς: *Latinè, leucas.*

Enarratio CXI.

QVod in hoc capite principiũ deest, testatur Marcellus Virgilius, & quòd ita sit, ratio indicat, quia quum de montana egit Dioscorides, de domestica prius egisse credendum est: cui adde, quòd Marcellus ipse affirmat, se ita capitis initium, in quodam Dioscoride Latino, inuenisse, Leuces duæ sunt species, altera domestica, altera verò agrestis, siue montana, Montana in hoc genere, & cætera. Sed quæ hæc sit herba ambigitur, quia Dioscorides illius exactam prętermisit historiam. Ruellius tamen, & ante eum Hermolaus Barbarus Venetus patritius, herbam in vineis nascentem, mercuriali persimilem, & quam pleriq; atriplicem rusticam appellant, leucada esse cõtendunt, de qua Galenus lib.vij.de Facultatibus simplicium medicamentorum ita tradit: leucas acrem possidet facultatem, exuberantem, temperaturã verò calidã siccamque in tertio quodammodo ordine.

DE LYCHNIDE.

Græcè, λυχνὶς: *Latinè, lychnis, bellaria, lychnis coronaria: aliqui*, Donner nægelin, oder bluotz trœpflin.

DE LYCHNIDE AGRESTI.

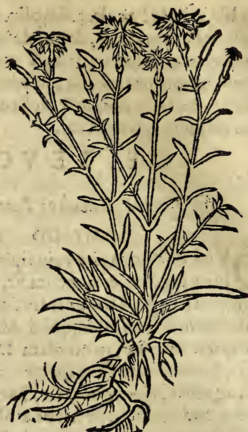
Græcè, λυχνὶς ἀγρία: *Latinè, lychnis agrestis.*

Enarratio CXII. CXIII.

VTraque lychnis nobis nota est, nã coronaria in hortis frequens videtur, folio calendulæ herbæ, sed magis hirsuto, latóve, quod viride, oleo inunctũ in flammam *Lychnis herba.*

ad

Lychnis satiua. *Syluestris.*

ad ignem accenditur, vnde nomen traxisse videtur: flos verò purpureus huic inest, inodorus, aspectu gratus, similis violæ cheiri Arabibus dictæ, à qua syluestris non multum abhorret. Cæterum, Plinius, lychnida coronariam inter rosas connumerat: Syluestrem verò, antirrhinum esse credit: extra tamen omnem dicendi rationē, vt cuiq; mediocriter in re herbaria exercitato notum erit: At de lychnide, ita vt solet tradit Galenus libro septimo huic operi dicatò: semen eius calidum & siccum est, secundo quodammodo, aut etiam tertio ordine.

Plinius errat.

CONSTANTINVS.

Alia est lychnis, alia verò lychnitis. Lychnitis enim quæ & thryallis & phlonis dicta est, tertia species est phlomi, id est, verbasci: de qua Dioscorides lib. iiij. cap. 104. & Plinius lib. xxv. cap. 10. De lychnide verò herba coronaria, hoc capite Dioscorides: & Plinius lib. xxj. cap. 4. in quo de rosis agit, cuius hæc dictio: Est & quæ Græca appellatur à nostris, à Græcis lychnis, non nisi in

humidis

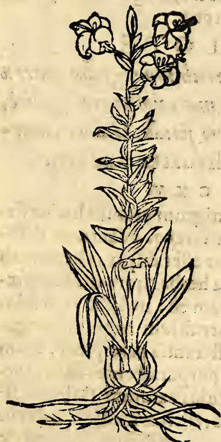
*humidis locis prouenien*s*, nec vnquã excedens quinque folia, violæ magnitudine, odore nullo. Est & alia graecula appellata, à conuolutis foliorum panniculis, nec dehiscens nisi manu coacta, semperq́; nascenti similis, latißimis folijs. Et lib. xxj. cap. 11. lychnis & Iouis flos inter æstiuos flores numerantur. Idem vero Plin. lib. xxv. cap. 10. sic inquit:* Antirrhinon *vocatur siue anarrhinon siue lychnis agria, similis lino, radice nulla, flore hyacinthi, semine vituli narium, quo loco apparet quàm* Amatus *impudẽter, aut saltem imperitè Plinium reprehendat: Siquidem ipse Dioscorides lib. iiij. cap. 33. disertis verbis scribit* Antirrhinon, *anarrhinon & lychnida agrestem vocari, semine vituli nariũ. Se reuocet igitur meritò Lusitanus, & Plinium immerentem calumnia exoneret.*

DE LILIO.

Græcè, κρίνον*: Latinè, lilium: Hispanicè, cebolla secen, Italicè, giglio bianco: Gallicè, lis: Arabicè, susen, Germanicè,* V veiss Ligen, oder gilgen.

Enarratio CXIIII.

Lilium. Lilium vulgare & officinis cõmune, sub lilio albo est, ex quo oleum paratum, mulieribus familiare habetur, cuius radix bulbosa emplastrum maturans apprime adornat, & de illius viribus Galenus lib. vij. de Facultat. simplic. medica. ita tradit: Lilij flos temperaturã mistam obtinet, partim ex tenui, partim ex terrena essentia, partim ex aquea, eaq́; temperata, quare quod ex eo conficitur oleum, digerendi, emolliendiq́; citra morsum facultatem sortitur, vnde fit, vt

Lilium.

Ll vteri

vteri fit duritiebus aptissimum. Porro radix foliaque per se trita, desiccant, abstergunt, & digerunt moderate: proinde quoq; ambustis competunt. Radicem ergo tostam, ac dein rosaceo cõtritam, ambustis, quoad obducatur cicatrix, imponũt, quum sit etiam vlcerum aliorum remedium. Emollit præterea vteros, mensesque prouocat: iterum, quum aut vitiligines, aut psoram, aut lepram, aut achoras, aut aliquid id genus extergere volumus, commiscemus illi aliquod aliorum medicaminum validius extergentium; cuiusmodi est mel: imposuimus verò etiam quandoq; & foliorũ succum cum melle & aceto coctum, eratq; respectu vtriusq; portio ipsius succi quincupla: atq; ita conficiebatur insigne medicamentum ad omnia vlcera, quæ exiccari absq; morsu postulant. Hactenus Galeni verba. Cæterum lilium alterum Italiæ hortis familiare, & *Martagũ:* sua lingua martagum dictum, flores albo similes, sed cro- *Petilium.* ceos mittens, quod Plinius lib. xxj. cap. 8. petilium appellat, huius speciem esse pro firmo teneo: Vnde Fuchsius reprehensione dignus est, qui lilium hoc asphodelum fœminam esse contendit, quum reuera, longe à descriptione abest, vt conferenti manifestum erit.

DE BALLOTE.

Græcè, βαλλωτὴ: Latinè, marrubium nigrum, marrubium fœtidum: Hispanicè, marroios negros: Italicè, marrobbio nero: marrobbio fetido: Gallicè, marrubin noir; Germanicè, Schvuartz andorn.

Enarratio CXV.

Ballote. ITa ballote siue marrubium nigrum melissæ herbæ foliis simile est, vt intuenti inter vtranq; discernere difficile sit, & nisi dubio procul odor esset dispar, alterum ab altera separans, vnam pro altera herbarij eradicarent, fœtida enim herba marrubiũ nigrum est: melissa verò odoratissima: non minus quoq; marrubium nigrum hoc galiopsi persimile est, sed flore differentia percipitur. Nam galiopsis, flores rubricantes ac purpurascentes habet: nigrum verò marrubium, albos, cuius naturam Galenus, siluit: Paulus tamen de illo, ita lib. vij. suæ medicinæ dixit: Ballote, quod alij marrubium nigrum dicunt, acris est, & abster

abſterſoriæ facultatis, impoſitum cum ſale, rabidi canis morſibus medetur.

DE MELISSOPHYLLO.

Græcè, μελισσόφυλλον: Latinè, Meliſſa, citrago, melitæna, apiaſtrum: Hiſpanicè, torongil, hierua cidrera: Italicè, herba roſa, cedronella, meliſſa: Gallicè, meliſſe: Arabicè, Bedarungi: Germanicè, Meliſſen.

Enarratio CXVI.

Apiastrum.

GRæcorum meliſſophyllon, noſtra eſt meliſſa, quę ideo citrago dicitur, quia, citri odorem habeat. Hęc enim vt Arabibus placet, quibus non parum medicos debere, doctiſsimi homines fatentur, quia medicinam ipſam ampliarũt, cordialiſsima herba eſt, vt apud Auicennam legimus libello ſuo de medicinis cordi faciẽtibus, & vt Serapio teſtatur, animam lætificat, & ieiuno ſtomacho comeſta, ventriculo frigido, & humido, confert: nam virtutem concoctricẽ illius roborat, & cerebri quoq; obſtructiones aperit: cordis quoq; imbecillitati cõfert, & cardiacam affectionem curat: non minus quoq; ſolicitudines, vmbras, timores, ac animi ſimiles affectus, à Melancholia & atra bile ortos, remouet: qua de re, non ſolum aqua per campanam extracta paſsim in officinis paràta habetur, ſed etiam ſyrupus ex illius ſucco, quem cum ſuc-

 charo,

charo,meis monitis, præclaris in ciuitatibus, in quibus diu egi, confici curaui, reperitur. Calida enim & ficcà secundo ordine melissa est, vt tradit Auicenna, loco à nobis citato, cuius quoq; Galenus lib. vij. de Facultatibus simplic.medic.meminit.

DE MARRVBIO.

Græcè, πράσιον: *Latinè*, Prasium, *marrubium*: *Hispanicè*, *marrois*, *marruios*: *Italicè*, *marrobio*: *Gallicè*, *marrube*: *Arabicè*, *farasio*: *Germanicè*, Andorn, oder gotts vergiss.

Enarratio CXVII.

Porrum. PRasium, marrubium est, prassum vero porrum, cuius inaduertentia Plinius sæpe in errorem labitur. Est autem marrubium herba vulgaris & officinis admodum familiaris, ex qua eclegma contra pectoris vitia paratum habetur, non minus quoq; syrupus ad eadem valens, prasinus dictus, vbique prostat, qui ad tussim antiquam, asthma, & longas pectoris ægritudines, à crassa viscida, & glutinosa materia pendentes, multum facit, nõ minus quoq; iecinoris, & viscerum interiorum obstructiones potenter aperit, illas præcipuè quæ à longis febribus originem & labem quandam contraxerunt. Quia vt tradit Galenus lib. viij. Simplicium, prasium amarum quum sit, iecur ac lienem liberat obstructione, thoracem & pulmonem expurgat, ac menses promouet, sed illitum etiam detergit & digerit: Calfacit itaq; secundo excessu completo, siccat autem tertio ineunte aut completo, succo eius ad aciei oculorum claritatem vtuntur cum melle, per naresq; auriginem purgat, ipsumq; ad inueteratos aurium dolores adhibent.

Marrubij temperatura.

CONSTANTINVS.

PLinium consummatæ lectionis & eruditionis authorem, perpetim, vt eius verbo vtar, aut vt Varronis, indesinenter vellicat Lusitanus, cæsim quidem & punctim petens, nequaquam tamen feriens, vt malus gladiator veteranum militem. Prasium inquit hic, marrubium est, prason verò porrum, cuius inaduertentia (sic enim Pliniomastix inartificialiter loquitur, credo quia inaffectata verborum veritas, iuxta Quintilianum) Plinius in errorem

tem sæpe labitur. Vt autem constet quàm falsò suggillet Plinium Lusitanus, luculenter Græcè scientem, ex ipso Plinio testimonia producam. Marrubium inquit lib.xx. Cap.22. plerique inter primas herbas commendauere, quod Græci prasion vocant. Et libro xxxvij cap.viij. de topazio loquens, & duo eius genera faciunt, prasoidem atque chrysopteron similem chrysoprasio: Eius enim tota similitudo ad succum porri dirigitur. Ac in eodem capite: vilioris est turba prasius, cuius alterum genus, sanguineis punctis abhorret, tertium virgulis tribus distinctum est candidum. Præfertur his chrysoprasius, porri succum & ipsa referente, sed hæc paulum declinans à topazio in aurum. Iam ne tibi videtur Amate, Græcorum linguam satis caluisse Plinius, vt prasi & prasij, id est, porri & marrubij significationem posset exprimere, & alterum ab altero distinguere? Imo verò hoc sciebat, atque amplius quod fortasse nescis, vel ab ipso didicisti: lib.xx. cap. 17. Origani genus quod & prasion vocent Græci, et onitin. hoc quid sit expendas. & ad verbi notationẽ, quãuis palleas semper, notabiliter expallescas. Disce mecum adhuc ex eodem, quo ego præceptore vti consueui, esse & maris fruticem phycos, & quia folia habet colore viridi, prason et Zostera vocari, lib.xxxvij. cap 8. de quo Diosc. lib.iiij. cap. 100

DE STACHY.

Græcè, στάχυς : Latinè, Stachys, Hispanicè, yerua olodera : Lusitanicè, hierua do souto : Germanicè, Feld andorn, riechen der andorn.

Enarratio CXVIII.

EST Stachys, herba inter cæteras herbas, odorem suauiorem, & præstantiorem habens, qua de causa, Hispani à suaui illo odore, illam oloderam sua voce, id est odoriferam appellant, quo fit, nos in lemmate quoque ipsam herbam odoratissimã appellare non dubitauimus, in vniuersum enim, foliis melissæ herba ista similatur: ex quibus odor vt dixi suauissimus expirat, quam in Italia hucusq; nunquam mihi videre contigit, Plinius porro, vt in hac re solet, hallucinatur, dicens Stachym folia porri habere, quum potius marrubij, dicere debuerat: Sed ille vocis vicinitate deceptus est, quia pro prasio, id est marrubio, prassum id est porrum, interpretatus est, & de illius viribus Galenus ita tradit libro octauo de Facultat.

Stanhys.

Plinius hallucinatur.

ſimplic.medicament.Stachys guſtu eſt acri & amaro, tertiiq́ue calfacientium ordinis, vnde menſes rationabiliter prouocat, facit tamen abortum, atq; ſecundas eiicit.

CONSTANTINVS.

SVperiori animaduerſione, oſtendimus Plinium praſi, & praſij apud Græcos non ignoraſſe differentiam: nec vocum germanitate deceptum vnquam fuiſſe, ſed (vt quiuis poteſt alius vel etiam doctißimus) corrupti codicis vitio & culpa. vti illi accidit libro xxiiij.cap.15.cùm dixit: Ea quoque quæ ſtachys vocatur porri ſimilitudinem habet, longioribus folijs, pluribusq́;, & odoris iucundi, colorisq́; in luteum inclinati.cùm dicere debuiſſet marrubij, non porri. Sed legit Plinius (vt eſt indubitabile) πράσυ, pro πρασίυ, qui procliuis error eſt & ignoſcendus, quem effecit vnius literæ detractio. Remittat igitur ſupercilium Amatus Luſitanus, nec fines excedat modeſtiæ: præſertim cum hoc erratum, non ignorantis linguam Græcam Plinij, ſed mendoſi exemplaris, perſpicacibus Mathioli Senenſis oculis, non ſuis inſpexerit. Atq; vt vterque horum, imo verò omnes perſpiciant, & indubitanter credant deprauati libri culpam fuiſſe: præter ea quæ ſuperius pro ipſius Plinij excuſatione protulimus, adijciemus argumentum euidentißimum iſtud, quòd dixerit, paucis admodum verſibus antea quàm de ſtachy loqueretur: Ampeloprason in vinetis naſcitur, folijs porri. Quid hac notatione & interpretamento clarius?

DE PHYLLITIDE.

Græcè, φυλλίτις: Latinè, phyllitis, lingua ceruina: Hiſpanicè, lengoa ceruina: Italicè, lingua ceruina: Gallicè, langue de cerf: Germanicè. Hirtz zung.

Enarratio CXIX.

Phyllitis lingua ceruina eſt.

SI quis exactè phyllitidis hiſtoriã introſpexerit, omnino inueniet phyllitim eandem cũ lingua ceruina eſſe, quam peruerſe admodum multi ſcolopendriã appellant, quia ſcolopendria, apud Græcos, aſplenium eſt, Mauritanorum verò ceterach. Sed quòd phyllitis ſit lingua ceruina, hæc atteſtantur notæ, prima, quia lingua ceruina, rumicis oblongiora ſpecioſioraq; folia habet, aliquando numero quinq;, aliquando verò ſex. Et plura, & illa quidem lineis illis tranſuerſis, rubricantibus inſignita, quæ tanquam vermiculi apparent. Secunda, quia lingua ceruina

Phalangium.

uina in puteis & vmbrosis locis plerunq; nascitur. Tertia, quòd in ea quoq; sapor acerbus reperitur. Quarta, quòd nec caulem nec florem aut semen ex se emittit, quæ omnia phyllitidi cõuenire, satis clare percipitur, nec enim moueor ob id quòd Ruellius, Leonicen. ac Fuchsius, linguam ceruinam hemionitidem esse dixerunt, quia revera, linguæ ceruina phyllitis est, quæ nihil omnino cũ splene habet, nec illius, aut visceris alterius apperit obstructiones, imo potius compescit, ac cõstringit, vt eius indicat sapor: qualitas quæ nunquam errare sinit, quia tamen pro scolopẽdrio, linguam ceruinam, in vsum multi trahebant, factũ est inde, vt eas vires, scolopendrio siue asplenio aut ceterach dicto, debitas, linguæ ceruinæ tribuissent. Nouistis enim asplenium siue ceterach, lienis minuendi insignes vires habere, quibus contrarias linguæ ceruina possidet, vtpote constringentes ac obstruentes, vt eius sapor satis testatur, de qua Galenus lib. viij. de Facult. simplic. medic. ita tradit: Phyllitis acerba quum sit, merito & diarrhœas & dysenterias epota iuuat.

DE PHALANGIO.

Græcè, φαλάγγιον : *Latinè*, *phalangium.*

Enarratio CXX.

PHalangion vt meminit Galenus, trifolij species est, sic phalangion dicta herba, quia phalangiorum morsibus medeatur. Nam aliter imposita, aut applicita, similia inducere solet symptomata, quæ à phalangij animalis morsu oriri solent, quæ vero herba hæc sit, hodie ignoratur, *Phalangion.*

ratur, de qua ita quoque Galenus lib. viij. de Facultatibus simplic. medic. meminit, dicens: phalangites sic dicitur, quòd morsis à phalangis auxilio sit, Est autem facultatis tenuiũm partium, & exiccantis, quare tormina lenit.

DE TRIPHYLLO.

Græcè, τρίφυλλον: *Latinè, trifolium: Hispanicè, angellina treuol: Italicè, trifoglio: Gallicè, treffle: Germanicè*, Klee.

Trifolium. 1. *Trifolium. 2.*

Enarratio CXXI.

QVi herbam Mauram, flauram, vel plantam leonis dictam, trifoliũ esse putarunt, omnino hallucinati sunt, quum herba matura illa dicta, trifolium odoratum, Dioscoridis cytisus est: nam trifolium hoc Dioscoridis, trifolium in pratis nascens est, cuius tria genera passim videntur, alterum foliis rotundis & magnis: alterũ verò acutis: tertium autem foliis quoque rotundis sed minoribus,

bus,quæ omnia,floribus lacteis, quandoque rubris, nonnunquam verò purpureis ornantur,& illa Plin. libro xxj. cap.9. descripsit, dicens: Folio coronat & trifolium, tria eius genera, minyanthes vocant Græci, alij asphaltion, maiore folio,quo vtuntur coronarij: Alterũ acuto, oxytriphyllon: Tertium ex omnibus minutissimum, de quibus, cap.35. libri.xviij. tradit,quòd imminente tempestate,inhorrescunt. Cæterũ Scribonius Largus,genus quoddam trifolij,apud montes Lunæ se vidisse inquit, præsertim quum Britannicum secaret iter, quod in Italia nunquam antea cõspexerat.Erat enim dictis simile, sed folio omnino acuto, vt in spinam terminari videretur, lanuginoso & crasso, nam caulis illi duorum pedum altitudine & ampliori erat, quod genus trifolij nos hucusque nunquam vidimus: Nam Trifolium,de quo in præsenti agimus,& pratense appellamus,primo rutã olet, postea verò quum ad cõsistentiam peruenit,bitumen olet,& odoratissimum est, De quo Nicander,in Theriacis,ita cecinit: **Scribonius Largus.**

A tribus hinc dictam folijs,si sumpseris herbam,
Non leue præsidium contra illa venena pararis,
Sunt & qui minyanthes eam, sunt qui tripetelon
Appellant,qualis loto est apparet imago,
Et similes rutæ,donec viget,edit odorem.
At flores vbi magna suos adnataq; membra
Cœperit,ingratum solet eructare bitumen
Collectum illius sume,& bene contere semen.
Appositi quantum breue vas comprehendit aceti,
Atque bonum aduersus serpentes ebibe potum.

De hoc vero Galen.lib.viij.de Facultatibus simplicium medicamentorum ita meminit,dicens: Triphyllum,calfacit & siccat in tertio ordine, vt bitumen, cui odore est. Proinde potum laterum dolores ab obstructione natos iuuat,& vrinam mensesque prouocat.

DE POLIO.

Græcè, πόλιον: Latinè, polium, polium montanum: Hispanicè, hierua vssa: Italicè, polio montano: Arabicè, giade: Gallicè, pouliot de montaigne.

Enarratio CXXII.

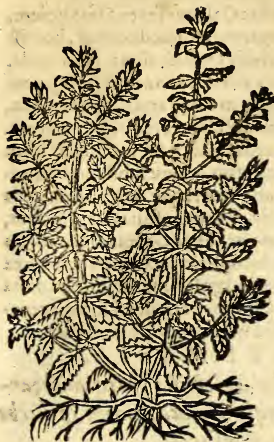
DEcipiebantur annis elapsis pharmacopolæ, in colligendo polio montano, quũ illius vice herbam quandam ramosam lino similem, & semine quodam rotundò ornatam accipiebant: nunc verò in veri polij montani cognitionem omnes ferè iam deuenerunt, in cuius summo, capitulum paruum cano hominis capillo simile apparet. Cæterum, Plinius, polium cum tripolio manifesto errore confundit, vt probe ostendit Leonicenus in epistola ad Hermolaum Barbarum, ter enim tripolium in die, floris colorem mutat, vt Dioscorides lib.iiij. tradit: non verò polium vt Plinius scribit, lib. xxj. cap. vij. imò quod peius est, quòd quæ floribus tripolij tribuuntur, ipse Plinius foliis polij condonat. Scripsit autem de polio Galenus lib. viij. citato, ad istũ modum: Amarum est, ac modicè acre. Obstructione itaq; omnia viscera liberat, vrinamque & menses promouet: at viride magna etiam vulnera glutinat, & maximè species eius fruticosa, aridum sanat rebellia vlcera, præcipuè quod minus est, & subdit: Polium minus, acrius & amarius est, quàm maius, adeò vt ex tertio sit ordine desiccantium: ex secundo verò completo calfacientium.

DE SCORDIO.

Græcè, σκόρδιον: Latinè, scordium: Arabicè, scordeon: Gallicè, scordeon, ou chamaras: Hispanicè, scordio: Germ. Vvasser batteng, oder lachen batteng.

Enarratio CXXIII.

EXplosus ab officinis error ille est, quòd scordiõ allium syluestre esset, qui sanè error non aliunde ortus fuit, quàm ex nominum vicinitate: est enim scorodon, allium: scordion verò, herba folio trixaginis, in aquosis plerunq; nascens, qua de causa, aquatica trixago dicta est. Huius enim folium fricatum, allia subolet, cuius causa alliaria dicta est herba, & quæ in theriaces compositione immitti debet, non verò allium syluestre. Est quoq; altera herba alliaria dicta, quòd eius quoq; folia manibus tractata, al- *Alliaria herba.*
liorum

Scordium.

Alliaria.

liorumodorem expirent, cubitalis enim & amplior herba ista est, folio atriplicis armolæ dictæ. Cæterum, optimum scordion ex Creta affertur, vt tradit Galen. libro de Antidotis primo, ad istum modum: scordiũ optimum ex Creta nobis aduehitur, quod quidem cadauera supra ipsum iacentia, diutissime tueri à putredine proditur.

DE TVSSILAGINE.

Græcè, βήχιον: Latinè, tussilago: Officin. vngula caballina: Hispanicè, vnha de asno, farfara: Italicè, farfara: Gallicè, pas d'asne: Germanicè, Ross huob, oder brandtlattich.

Enarratio CXXIIII.

BEchion ea est herba, quam officinæ farfaran, siue farfarellam, aut vngulam equinam, vel caballinam appellant, quæ mirum in modum tussi succurrit, præsertim, si per infundibulum eius fumus ad prunas suscipiatur & deuoretur, non immerito recẽtiores ea in multis pectoris

vitiis

vitiis hodie vtũtur,& vt refert Galenus ſexto Simplicium, bechium inde adeo nuncupatum eſt,quod bechas, hoc eſt tuſſes & orthopnœas iuuare ſit creditũ, ſiquis folia arida, aut radicem in prunis vrens aſcendentem inde fuliginem inſpiratu attrahat. Eſt autem modice acris, vt ſine noxa, moleſtiáve omnes thoracis abſceſſus credita ſit rumpere: ſane folia virentia partes cruda phlegmone obſeſſas illitu extrinſecus adiuuant, nempe ob aqueæ ſubſtantiæ admiſtionem, qua omnia viridia teneráque participant, alia plus, alia minus. Nam ſicca bechij folia acriora ſunt, quàm vt phlegmonis cõueniat. Hæc Galenus. Ad radices verò tuſſilaginis maturæ & cõpletæ, inchoãte hieme, lana quædã reperitur, ex qua cocta, ignis fomentum, eſca dicta paratur, quæ celerrimè, tacto ilice lapide cũ ferro, accenditur,& eam Germani paſsim in nundinis vendunt.

DE ARTEMISIA.

Græcè, ἀρτεμισία: *Latinè, artemiſia*: *Hiſpanicè, artemiſa*: *Italicè, artemiſia*: *Gallicè, armoiſe, & herbe S. Ian*: *Germanicè*, Beyfuoſs.

Artemiſia maior.

Minor.

SECVNDA TENVIOR ARTEMISIA.

Græcè, ἀρτεμισία λεπτόφυλλος: Latinè, tenuior artemisia.

Enarratio CXXV.

Artemisia ab Artemisia, vxore Mausoli regis, quæ sibi hanc herbam vendicauit, dicta est, & est duplex. Altera, latifolia hortensis, odore acuto, sapore verò amaro: Altera verò matricaria dicta tenuifolia, à Græcis leptophyllos appellata, nec enim in eam imus sententiam, quòd matricaria hæc parthenium sit, vt Mathiolus contra omnes fere grauissimos medicos cõtendit, quum reuera, tenuifolia artemisia, vulgaris matricaria est, nam parthenium brusaculum, herba fœtida camomillæ similis est, vt suo dicemus loco. Galenus tamen de artemisia ita lib. vj. Simplicium tradit: Duplex est, vtraq; tamen calfacit secundo ordine, intenso autem primo, aut secundo remisso desiccat, estq; tenuium partium, vnde calculis renum, vteriq; fomentationibus haud mediocriter congruunt. Hæc Galenus. Cæterum sequens caput, cui titulus est, de tenuifolia artemisia, vt alienum, & in multis codicibus non repertum prætermittimus. *Mathiolus errat.*

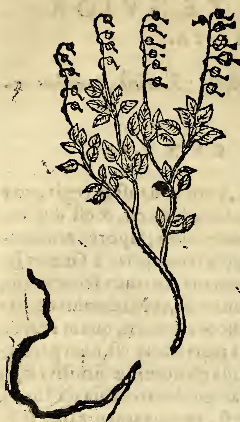
CONSTANTINVS.

Nihil certius quàm illud caput de Artemisia Leptophyllo ascitum & spurium esse: cuius fidem facit vetustissimum exemplar Græcũ Dioscoridis, in bibliotheca regia de Fontaine de bleau, in quo illud caput non legitur: testes etiam Mathiolus & Tragus, quorum authoritatem plurimi facio. Laterem itaque lauat Amatus, & quotquot super hac re disceptant.

DE AMBROSIA.

Græcè, ἀμβροσία: Latinè, ambrosia: Gallicè, herbe à vin.

Enarra

Ambrosia.

Botrys.

Enarratio centesi-
ma vigesima-
sexta.

GRæcorum ambrosia, recentiorum tanacetum est, de qua Galenus breuissime ita libro sexto Simplicium locutus fuit: illita vim habet astringentem, ac repellentem.

CONSTANTINVS.

ABsurda admodum opinio & iam explosa à Marcello Virgilio, quo authore non cognoscitur Ambrosia, falsò tamen id asserente. Plinius allegat inter artemisiæ genera: vt tanacetum Tragus, inter anthyllidis species. nos hoc controuersum in alio opere componemus.

DE BOTRY.

Græcè, βότρυς: Latinè, botrys: Gallicè, pymen: Germ. Türckischer beyfuoss.

Enarratio CXXVII.

HAec superiorum, species quædã est odorifera: quã vniuersi Germani inferiores, prope diem diui Ioãnis colligũt, eamque inter vestes suas panni pretiosissimas,

ſsimas, quibus maxime abundant, interponunt, quam Galenus tacuit, ſed Paulus lib. ſuo ſeptimo ita de ea dixit: botrys, quam alij ambroſiam, alij artemiſiã dicunt, planta eſt inſigniter odorata. Hæc cum vino pota, ſubrecta ceruicem ſpirantibus quos orthopnoicos appellãt ſuccurrit.

DE GERANIO.

Græcè, γεράνιον: *Latinè, geranium*: *Hiſpanicè, pico de ciguenha, aguyas pampilhos*: *Italicè, roſtro di grua*: *Gallicè, Eguille à berger, pied de coulomb, herbe Robert*: *Germ.* Storkenſchnabel.

Geranium. 1.

Geranium. 2.

Enarratio CXXVIII.

PLinius libro vigeſimo ſexto, capite vndecimo, Geranij tria facit genera, quorum vltimum, apud Dioſcoridem primum deſcriptum geranium eſt, quod anemonis folia habet, & inter ea, oblongas quaſdam acus, ciconiæ aut gruis roſtro perſimiles, vnde herba nomen accepit:

 nam

nam radicem rotundam posſidet,& illam quidem albam: ſecundum vero genus geranij Plinij, idem eſt, cum ſecundo, à Dioſcoride deſcripto, folio maluæ, ſed minori, & acubus quoq; illis inſignitum, quod multi pedem columbinum appellant, herbam duorum cubitorum, quam nonnulli, ſed falſo amomum quoq; vocant, cuius alteram nouimus ſpeciem, à multis dictam momordicam, reliquam vero dictam robertianam, ſiue robertam, quam Ruellius, non ſine errore Mirrhida apud Dioſcoridem eſſe credidit, quum Mirrhis, longe alia eſt herba, vt quarto libro latius dicemus. Aduertendum tamen eſt, quòd primum genus geranij, apud Plinium delineatum, noſtratum acus muſchata eſt, quia inter ſe, cum foliis, tum odore, & ſapore conueniunt, ideo enim acus muſchata dicta herba, quia præter quod acus illas, gruis roſtrum, referentes habeat, moſchi odorem ex foliis exſpirat, vnde moſchata potius quam muſchata dicēda herba eſt, quam quoq; falſo Ruellius primum genus geranij apud Dioſcoridem putauit, quia vltra quòd foliis non conueniant, radicæ quoq; differunt: Nam primum geranium Dioſcoridis radicem habet rotundam, acus vero moſchata, ea caret: vt eas inter ſe differre, certum ſit. Quare, vt noſtram ſententiam tandem interponamus, dicimus, quòd primum geranium Plinij noſtratum eſt, herba acus moſchata dicta: primum verò geranium Dioſcoridis, vltimum eſt Plinij, herba vbiq; vulgaris: ſed ſecundum geranium Dioſcoridis, ſecundum quoq; eſt Plinij, herba pes columbinus iam ab herbariis dicta, cuius duæ ſpecies ſunt, altera dicta robertiana herba, altera vero momordica. Vulnerariæ omnes iſtæ herbæ ſunt, quarum decoctum, & puluis, contra inteſtinalem rupturam in potu multum prodeſt: De quibus omnibus Galenus libris Simplicium, nullam facit mentionem: Paulus tamen libr.vij.ſuæ medicinæ, breuiſsime ad Dioſcoridis mentem ita dixit: Geranium id quod foliis reſpondet anemonæ, radicē habet eſculentā quę cū vino denarij modo pota, vteri inflationeꝫ diſſoluit, altera geranij ſpecies ad medicinā inutilis eſt.

Momordica. *Robertiana.* *Roberta herba.*

DE GNAPHALIO.

Græcè, γναφάλιον: *Latinè, gnaphalium.*

Enarra

Enarratio CXXIX.

GNaphalion, centumculus, vel centumcularis, aut tomentum herba dicitur, folia habens tenuia, alba, & mollia, imò tota ipsa herba albicat, & mollicula est, & ea de causa, vice tomenti, à multis vsurpatur, quæ ab Anconitanis herba zigi appellatur, & ea pro restauranda intestinali ruptura, & constringenda aluo, ac glutinandis recentibus vulneribus, chirurgici passim vtuntur, quam Plinius quoq; lib.xxvij.cap.10.ita describit quum dicat: gnaphalion, alij chamæzelon vocant, cuius foliis albis mollibusq; pro tomento vtuntur, sane & similia sunt, datur in vino austero ad dysenteriam, ventris solutiones, mensesq; mulierum sistit, infunditur autem tenasmo: illinitur, & putrescentibus vlcerum. Cæterum Hispani, Lusitani præcipue hanc herbam hirundinum vocant, an forsan quia ea hirundines suos exornant nidos.

Gnaphalion. *Cëtumculus tomentum herba* *Herba Zigi.*

CONSTANTINVS.

GNaphalion non est centumculus vt vult Lusitanus: diuersa enim planta est, à Gnaphalio centumculus, quem his verbis depingit Plinius lib.xxiiij.cap.15. Itali centumculum vocant rostratis folijs, ad similitudinem capitis penularum, iacentem in aruis, Graci autem clematidem. Cuius egregius effectus ad sistendam aluum in vino austero. postrema hac clausula de viribus centumculi, quia respondet cum his qua ab eodem Plinio traduntur lib.xxvij.cap.10.de gnaphalio, effecit vt Gesneri viri comprimis eruditi hasitationem, Amatus in asseuerationem conuerteret. Ille enim libro à se conscripto de historia plantarum, Gnaphalion centumculum esse dubitanter protulit, hic vero asseueranter, & id quidem cumulatè: scilicet gnaphalion centumculum esse, vel centumcularem, aut tomentum. Copia hac, sed inepta, ne quid dicam grauius. Non etiam Gnaphalion est ea planta, quam non minus doctus, quàm diligens Fuchsius, cuius etiam astipulator Lusitanus, pro gnaphalio demonstrat. nam ea, teste Mathiolo medico, & in re herbaria principe, potius est impia dicta herba, quam itidem fons literarum Plinius delineat libr.xxiiij.cap.19. Equidem, vt ingenue fatear quid super hac re senserim, in suam sententiam me ferè perduxit Hieronymus Tragus, & ipse non leuiter in plantarum inquisitione versatus: qui pro vero gnaphalio ostendit hoc harundinacei generis, siue, vt ipse habet, iuncei

graminis, quod in vliginosis prouenit, caule terete & enodi, quodq; fert obbam & paniculam lanuginosam, tomento mollissimo, & candidissimo Gossipij modo. præter authoritatem viri cum ratione coniunctam: hoc accedebat, quòd me legere memineram, Apud antiquos tomenti duplex fuisse genus: Leuconicum, quod fiebat ex lana alba concisa: Aliud Circense ex harundinibus ad stibadia, vel stramenta plebeiorum in circo Romano. Cuius testimonium apud Senecam de beata vita, & Martialem lib. xiiij, quo loco inquit:

Tomentum concisa palus Circense vocatur:
Hoc pro Leuconico stramine pauper emit.

Causa verò cur ab hac hæresi desciscam, ea est, quòd de tomento in panicula, nulla quæstio sit: sed de albore ac mollitie foliorum, quæ tomenti vicem ob hoc expleant. quæ omnia in hoc calamo quem proponit Tragus, desyderantur: tametsi plausibilior & acceptior eius opinio videri poterat, quòd typha palustris etiam harundinis historiam, gnaphalio subiungat Dioscorides: qui tam breuiter atq; concisè hoc ipsum percurrit, vt commodùm intergnosci queat, ab eo traditis notis (vt regula Lesbia cuiuis parieti) quàm plurimis alijs plantis, se se accommodantibus. Plin. verò qui solet omnes difficultatis nodos expedire, hunc de gnaphalio magis constringit, & fere reddit inexplicabilem. Etenim cum dixerit lib. xxvij. cap. 10. Chamæzelon vocari, lib. xxv. capite 9. Chamæzelon vocat Quinquefolium. Quinquefolium inquit, nulli ignotum est, cum etiam fraga gignenda commẽdetur, Græci vocant pentapetes, siue chamæzelon, siue pentaphyllon. Quare ne in errorem inextricabilem incidamus, si in rebus ita perplexis aliquid inconsideratè statuerimus, adhuc ampliandum censeo.

DE TYPHA.

Græcè, τύφη: Latinè, typha: Hispanicè, bohordo, iunco ama corocado: Italicè, mazasorda: Gallicè, roseau à masse, marteau, ou ionc marin: Germanicè, Moss kolben, oder narrenkolben.

Enarratio CXXX.

Typha & tipha differunt.

TYpha genus quoddam frumenti dicitur: At typha, iuncus quidam leuis, lacubus & paludibus familiaris, in altum crescens, & enodis est, in cuius summitate pappus quidam densus apparet, quem pueri, manu carpentes

Typha.

pentes, per aërem tanquã passerculos mittunt, & illum Itali, mazam surdam appellant, ea de causa, quia si contigerit in aurem cadere, surdastrum hominem reddit: cæterum è radicibus typhæ, folia enascuntur, quibus sedilia muliebria & puerilia texuntur, non minusq; phialæ, & œnophora vestiuntur, de qua nullam quod equidem obseruauerim, mentionem Galenus aut ipsius simia Paulus fecere: infimæ tamen plebis homines, in nonnullis locis, suas culcitras typha interius albescente, vice gossipij, aut lanæ implent. Medetur enim panicula illa, siue pappus, ambustis præsertim si adipe excipiatur.

DE CIRCAEA.

Græcè, κιρκαία: Latinè, circæa.

Enarratio CXXXI.

QVæ nam circæa hodie sit herba, ignoratur, quæ ideo circęa dicitur, quia Circe famosissima incãtatrix, ea multoties ad veneficia sua vtebatur, de qua Plinius ad Dioscoridis mentem lib.xxvij.cap.viij.sic inquit: Circęa, strychno satiuo similis est, flore nigro, pusillo, paruo semine, vt milij, nascente in quibusdam corniculis, radice semipedali, triplici ferme, aut quadruplici, alba, odorata, gustus calidi, nascitur in apricis saxis, diluitur in vino, bibiturque: ad dolorem vuluæ & vitia. macerari oportet in sextariis tribus quadrantẽ radicis tusę per noctẽ & diem. Trahit eadem potio secundas semine, lac minuit in vino aut mulsa aqua pota. In iis enim vltimis verbis Plinius Dioscoridi cõtradicit, quum dicat, lac circæam minuere, *Plinius contradicit Dioscoridi.*

nam Dioſcorides potius circæã lac prouocare tradit, cui Galenus quoq; lib.vij.de Facultat.ſimplic.medicamentorum fauet, dicens: Dioſcorides ait, radicem eius ex vino dulci potam, ſecundas purgare, eſt enim boni odoris, & calfactoria: ſemen autem eius in ſorbitione exhibitum, ad lactis generationem conducit.

DE OENANTHE.

Oenanthe.

Græcè, οἰνάνθη: *Latinè, œnanthe, filipendula: Hiſpanicè, filipendola: Gallicè, filipendula: Ger.* Rot ſteinbrech, & vuild garben.

Enarratio CXXXII.

OEnanthe multorum conſenſu, recentiorum filipendula eſt. Eſt quoque altera œnanthe vitis ſylueſtris flos, de qua ſuo loco plura.

DE CONYZA.

Græcè, κόνυζα: *Latinè, conyza, pulicaria: Hiſpanicè, attadegua: Italicè, conyza: German.* Hunds aug, dürrvuurtz. Enarratio CXXXIII.

OB oculos maiorem & minorem conyzam habemus, quas hucuſq; perpauci nouerunt. Eſt enim conyza minor, herba ſarmentoſa, ad ſummum cubitali altitudine creſcens, caule rotundo, & hirſuto, à quo plures ramuli prodeunt foliis acetoſæ paruæ ſimilibus, ſed circinatis, reſinoſis, ac boni odoris, in quorum ramulorum ſummitatibus flos luteus, camomillæ flori æqualis, ſed

ſapor

ſaporis acuti ad amaritudinem tendentis videtur: Maior vero conyza duplo maior creſcit; folio oliuæ craſſo, reſinoq;: ex quo odor grauis, non adeo iniucundus oritur, in cuius ſummitate flos quoq; minori non abſimilis naſcitur. Creſcunt autem herbæ iſtæ vbiq; præſertim hic Anconæ non procul à muro, quæ menſe Auguſto florent, & de illis ita Galenus lib. vij. de Facul. ſimpl. medi. tradit: Coniza & maior & minor adſimilis ſunt, tum temperaturæ, tum facultatis, guſtu amaræ & acres, luculenter autem excalfaciunt, ſiue quis folia cum teneris ramulis parti infricet, ſiue vbi oleo incoxerit, eo vtatur, ſiquidem rigores per circuitum redeuntes ſanare tale oleum videtur. Conſimilis quoq; flores ſunt facultatis, quos quidem nonnulli ex vino propinant, ad educendos menſes, atq; pellendũ fœtum. Eſt & tertiũ conyzæ genus in locis humidioribus naſcẽs vtriſq; illis graueolẽtius & imbecillius: at primæ memoratæ calfaciunt & ſiccant in tertio ordine. *Conyza temperatura.*

DE HEMEROCALLI.

Hemerocallis.

Hemerocalles.

Græcè, ἡμεροκαλλὶς : *Latinè, ſyluestre lilium, lilium pallidum : Hiſpanicè, lirio amarilho : Italicè, giglio ſaluatico gialo : Gallicè, lis ſauuage : Germa.* Geel gilgen, goldt vuurtz, heydniſch bluom.

Enarratio CXXXIIII.

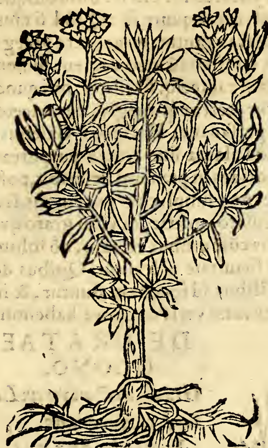
Hemerocallis. HEmerocallis, lilium ſylueſtre eſt, pallidum florem habens, quod in aruis & incultis vineis naſcitur, radice bulboſa ad luteum vergente, qua de cauſa Hiſpani lilium pallidum, aut luteum lilium appellant. Qui hemerocallim lilium conualliũ eſſe putarunt, omnino errant, de quo capite de ephemero plura legito: ſed de hemerocalli, ita tradit Galenus lib. vj. de Facul ſimpl. medicamẽ. Hemerocalles radicem habet lilij radici ſimilem, & figura & viribus: prodeſtq; vt illa, igni ambuſtis, nimirum tum leuiter digerens, tum nonnihil aſtringens.

DE VIOLIS LEVCOIS DICTIS.

Leucoium luteum.

Leucoium purpureum.

Græcè, λευκόιον: *Latinè, leucoion, viola alba, viola matronalis: Arabicè,* keiri: *Hispanicè, alilis, violetas amarilhas, violetas blāquas: Italicè, viola giala e biancha: Gallicè, violes, violiers, giroflees: Germanicè*, Geel violen.

Leucoium luteum.

Purpurascens.

Enarratio CXXXV.

Violæ quæ leucoia Græcis dicuntur, ab Arabibus keiri appellantur, cuius differentiæ sunt plures, aliæ albæ, à quibus potissimum leucoia dicuntur, aliæ purpureæ: aliæ vero luteæ, quæ cæteris primatum obtinent, & in muris, & veteris parietibus, frequentissime nascuntur. Hæc vero omnes, tum qualitatibus, tum quoq; viribus contrariæ sunt violis nigris, ferrugineis dictis, quæ propria & absoluta voce, violæ dicuntur, & veris initio iuxta muros & sepes, & inter dumeta, non ingrato odore, purpureo colore nascuntur, frigidæ natura, de quibus *Leucoion.* *Keiri.*

lib.iiij.sermo habetur. Hæc vero quibus de agimus, calidæ sunt, & morbis muliebribus familiares, de quibus Galenus libr. vij. Simplicium, ita tradit: Leucoion extergit ac tenuium est partium, plus tamen flores, ac præcipuè qui sunt sicciores: hi quippe & oculorum crassas cicatrices extenuant, præterea menses, eorum decoctum mouet, secundas, & partum emortuum elicit, bibitumque facit abortum, maxime amarum quum sit: Quòd si eius vires multa mistione aquæ frangantur, erit contra phlegmonas, & difficilia vlcera commodũ medicamen: semen etiam est eiusdem facultatis, radicesq; similiter, nisi quod hæ sunt crassioris essentiæ, terreæq; magis, cum aceto tamen lienes induratos persanant. Hactenus Galenus. Cæterum scire licet, quòd planta siue frutex purpureas violas ferens, quas Dioscorides in præsenti describit, post tertium ætatis annũ flores non simpliciter purpureos, sed albedine mixtos, ac emaculatos mittit, tã visui gratos, vt cum caryophyllis, floribus cõmunibus certare, nõ solum pulchritudine, sed odoris suauitate videantur. Quibus de causis, ab omnibus in fictilibus ad fenestras aluntur, & in omniũ manibus frequentissimè veris tempore habentur.

Keiri purpureum.

DE CRATAE OGONO.

Græcè, *κραταιόγονον*: *Latinè*, *crataeogonon.*

Enarratio CXXXVI.

Qvæ hodie crategogonos sit, ignoratur.

DE FOLIO, HERBA.

Græcè, *φύλλον*: *Latinè*, *phyllon*, *folium*: *Germanicè*, Ein blat.

Enarratio CXXXVII.

Hanc Ruellius alteram persicariã esse credidit, quo verò iudicio, alij iudicent. Est verò hodie

Phyllon thelygonon.

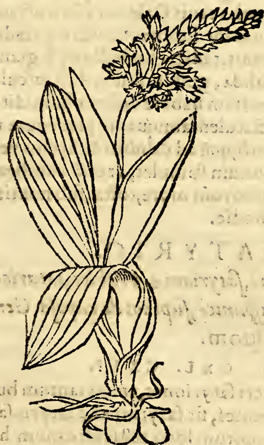
hodie herbula quædam, vnico tantum ornata folio, inde vnifolium dicta, semen racemosum, serpentis similitudinem ferens, ex qua oleum conficitur, pro glutinandis vulneribus accommodatissimum.

DE ORCHI.

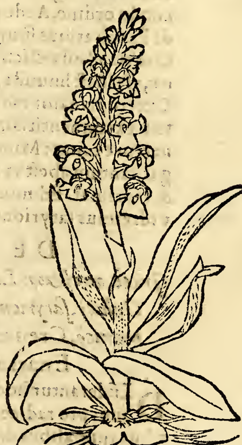
Gracè, ὄρχις: *Latinè, testiculus canis: Hispanicè, coyon de perro, hierua, sed corrupte, satyrion: Arabicè, chastalkel: Gallicè, souppe au vin, ou couillon de chien: Germanicè*, Rag vurtz.

ALTER TESTICVLVS. CANIS.

Gracè, ὄρχις ἕτερος: *Latinè, alter testiculus canis: Germanicè*, Knaben kraut.

Orchis.

Cynosorchis.

Enarratio CXXXVIII. CXXXIX.

Palma christi herba.

NOn ſolum duo hæc genera teſticuli canis in officinis habentur,ſed plura alia,inter quæ,palma Chriſti herba reponi debet,ſic ab herbariis dicta,quia ſimilitudinem in radice cum humana palma habet, quam quoque Auicenna,digitum citrinum appellat,cuius folia punctis quibuſdam,veluti ſtigmatibus, decorantur. Verum Leonardus Fuchſius, in ſuo vaſtiſsimo Herbario, hanc inter Satyriones reponit,ac depingit, quem quoque imitari video,fratres Meſues Antidotarij enarratores; non ſine errore tamen:quia ſatyriones,vnica tantũ naſcuntur radice, & illa quidem bulboſa,pomi magnitudine:non verò duabus,vt illi delineant: Reuera tamen ad errorem paruum conniuendum fortaſsis eſt, quum ſatyrionis loco, quodlibet genus teſticuli canis, accipi poteſt,quia eaſdem fere communes vires obtineant,præſertim, ad venerẽ irritandam,& pruritum libidinis excitãdum, calidæ enim & ſiccæ radices digiti citrini ſunt,& vt Auicennæ placet, in ſecundo ordine. At de teſticulis canis Galenus libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum ita tradit: Orchis,id eſt teſticulus canis,radici eius bulboſę & geminæ,vis ineſt humida,& calida, guſtantibúſq; dulciuſcula. Cæterum maior radix multam habere videtur humiditatem excrementitiam,& flatulentam:quapropter epota venerem excitat: Minor verò,quũ ad calidius & ſiccius vergat,tantum abeſt vt ad coitum ſtimulet, vt etiã cohibeat, & reprimat. Eduntur bulborum more,toſtæ,ſub nomine vt diximus ſatyrionum hodie.

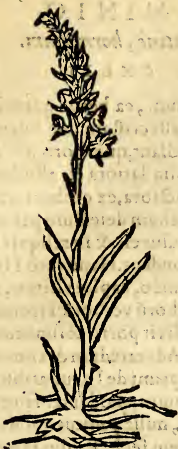
Fuchſius errat.

DE SATYRIO.

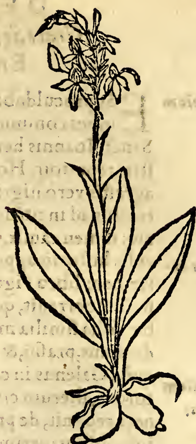
Græcè, σατύριον: *Latinè,ſatyrion: Arabicè,iatarich: Gallicè,ſatyrion: Hiſpanicè,ſupinos de rapoſa: Germanicè,* Creutz bluom.

Enarratio CXL. CXLI.

DEſiderantur hodie veri ſatyriones,vnum tantum bulbum pro radice habentes, ſic ſatyriones,à ſatyris ſalacibus animalibus dicti,quorum loco,teſticuli canum herbæ ſuperiori capite deſcriptæ ſuſcipiuntur ſic dictæ, quia duos habeãt bulbos canum teſticulis ſimiles. Verum,cùm

Satyrium trifolium.

Basilicum.

Dioscorides dicat,in hoc textu.141. Venerem satyrionem stimulare,si quis manu tantum radices eius gestauerit, in mentē venit herba illa,de qua Theophrastus dixit,lib.nono de Causis plantarum,capite vigesimo,ad istum modū: Ad rem autem Veneream mirum in modum herba pollebat,quam Indus attulerat:non enim solum edentibus, sed etiam tangentibus tantum genitalibus vim dixere vehementem adeo fieri, vt quoties vellent coire, valerent,& quidem qui vsi fuerunt duodecies egisse dixerunt. Indum autē ipsum,qui vel magno,atq; robusto corpore erat, septuagesies aliquando coiuisse fatentē licuit audire,verum emissionem seminis guttatim fuisse,demumq; in sanguinem deuenisse:& cętera. Porro de satyrionibus ita meminit Galenus libro octauo,de Facultatibus simplicium medicamentorum: Satyrion,triphyllon,humidum calidumque est temperie,ob idq; dulce, recrementitiam tamen & flatuosam humiditatem possidet, quo circa ad venerem incitat. *Herba venerea.*

DE

DE ORMINIO.

Græcè, ὅρμινον: Latinè, horminum.

Enarratio CXLII.

Orminium — Est proculdubio, orminum, ea herba quam hodie omnes communi voce galli cristam siue sclaream, aut Sancti Ioannis herbam appellant, quæ hortensis & syluestris reperitur. Hortensis folia latiora & albidiora sunt, agrestis verò nigriora & strictiora, ex quibus Lusitani intinctus ad incitãdum stomachum deiectum parant, vtriusq; tamen caulis, quadrangulus est, & in reliquis Dioscoridis historiis apprime respondent. (Plinius errat.) Hanc verò Plinius describens libro vigesimo secundo, capite vltimo, manifestissime errauit, quum loco horũ verborũ: Horminum habet folia similia marrubio: dixit porrò cõfundens, vt sæpe diximus, prasiũ, & prassum. Aduertẽdum diximus tamen, quòd Galenus in calce libri primi de Facultatibus alimentorum, alterum citat horminum, quod inter frumenti genera reponit, de primo verò, nullã penitus quòd equidem ipse obseruauerim mentionem fecit: (Orminium Galeni.) Paulus tamen, quæ à Dioscoride de illo tradita sunt, breuiter sic descripsit, libro suo septimo, dicens: Orminon marrubio specie simile est, calidum, mediocriter siccum & abstergens, venerem igitur stimulat, & oculorum crasities cum melle repurgat, tumores laxos discutit, & extrahit aculeos, syluestre domestico est valentius.

CONSTANTINVS.

Illa planta quam vocamus Toute bonne, ou oruale, & *Itali scarleam, caulem sæpè profert bicubitalem, folia multò maiora quàm marrubij, & calyculos sursum tendentes, semenque etiam rotundum syluestris, quæ omnia cum hormini descriptione discordant. non potest igitur horminum esse scarlea, aut gallitricum dictum. Errat igitur* Ruellij & Fuchsij *assectator & astipulator Lusitanus. Verum horminum ostendit* Mathiolus.

DE HEDYSARO.

Græcè, ἡδύσαρον: Latinè, securidaca: Hispanicè, yerua que ahoga las lenteias: Gallicè, graue, ou febue de loup: Germa. Vnkraut der linsen.

Enarratio CXLIII.

Securida- ca. Pelecinus.

SEcuridaca ciceris folia habet, flores luteos, & ſiliquas corniculorum figura inflexas, intra quas ſemen eſt ancipiti ſecuri ſimile, & illud quidem amariſsimum, ita vt triticum vel frugis quoduis aliud genus: in quod miſceri contigerit, amariſsimum quoq; reddat, de qua Galenus libro ſexto de Facultatibus ſimplicium medicamentorum ita dixit: huius ſemen amarum & ſubacerbum apparet, ob idq; potum ſtomacho gratum exiſtit, viſcerumq; obſtructiones expurgat, idem præſtant totius fruticis germina.

DE ONOSMA.

Græcè, ὄνοσμα: Latinè, onoſma.

Enarratio CXLIIII.

Onoſma.

NAſcitur Onoſma plerunq; inter rapunculos, ſua ſponte in aruis naſcentes, ita illis ſimilis, vt ſæpe interdum parua eſt, pro illis eradicetur, poſtquam verò adulta eſt, & illi folia maiora facta, hirſuta aliquantulum apparent, quam nos Ferrariæ in horto magnifici Azaioli, ſcholaſticis indicauimus, humi enim ſerpit, nec aliud præter folia emittit.

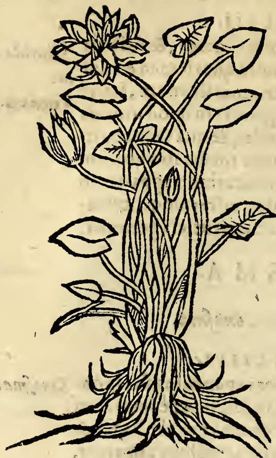
DE NYMPHAEA.

Græcè, νυμφάια: Latinè, nymphæa alba: Officin. nenuphar album: Hiſpanicè, guolfam del rio blanquo: Italicè, nenuphar biancho: Arabicè, nilofar: Gallicè, nenuphar, ou roſes d'eſtang: Germanicè, Vveiſs ſeebluomen.

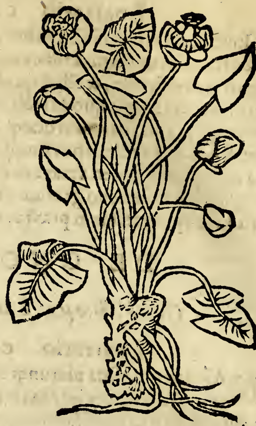
DE ALTERA NYMPHEA.

Græcè, νυμφάια ἄλλη: Latinè, altera nymphæa, lutea nymphæa: Officin. nenuphar luteum: Hiſpanicè, Luſitanicè, figuos del rio amarilhos, golfan amarilho: Italice, nenuphar giallo: Germanicè, Geel ſeebluomen.

Enarra

Nymphæa lutea.

Nymphæa alba.

Enarratio CXLV. CXLVI.

Nenuphar NYmphæa Græcorum, nenuphar corruptè ab Arabibus appellatur, cuius album & luteum, in paludibus lacubus, & aquarum ſtagnis reperiuntur folio lato, amplo, ſuper aqua natante, ſed flore roſeo, aliquando albo, quandoq; verò luteo, ex quo aqua per campanam elicitur, & inter cordiales frigidas adnumeratur. Non minus quoque ex eo ſyrupus conficitur, febribus peſtilẽtibus, & acutis conuenientiſsimus, veluti vnguentum, quo cordis regio, loco epithematis cordialis, dum opus eſt, inungitur, & vt tradit Galenus lib. octauo de Facultatibus ſimpliciũ medicamentorum: Tum radix eius, tum ſemen, deſiccandi citra morſum vim habet, itaq; vẽtris profluuia, ſemenque immodice profluens ſiſtit: At cui adeſt candida radix. ea & muliebri medet̃ profluuio, ex vino nigro & auſtero epota, vtraq; autẽ abſtergẽdi quandã vim poſsidet, quare maceratæ quidem aqua, ſanant alphos, liquida verò pice, alopecias, ad hæc tamẽ aptior eſt ea cuius radix eſt nigra.

DE

DE ANDROSACE.

Græcè, ἀνδρόσακες: Latinè, Androsaces.

Enarratio CXLVII.

EX herbis quæ ſupra lapides naſcuntur, Androſaces eſt, quam ſemel tantum vidi, & eam in muſæo ſuo mihi monſtrauit Antonius Muſa Braſauola vir cum quouis doctiſsimo conferendus, quam ex Illyrico ad illum aduexerant, erat enim herbula tota candens ſuper ſaxo naſcens, capillis albiſsimis loco foliorum ornata, digitalis altitudinis, in ſummitatibus quorum, capitula quædam valde parua cernebantur, in quibus ſemen continebatur. Nam cirros illos, ſiue capillos guſtu ſalſos, cum quodam amarore, tunc eſſe deprehendimus, de cuius viribus ita Galenus tradit, lib. vj. tam ſæpe citato: Amara & acris eſt herba, poteſt autem reſiccata ebibitaque tum ipſa, tum fructus eius magnopere prouocare vrinam, & nimirum etiam digerere & deſiccare.

Androſaces herba qualis ſit.

DE ASPLENIO.

Græcè, ἄσπληνον: Latinè, aſplenium, ſcolopendrium, offic. cæterach: Hiſpanicè, doradilha: Italicè, Scolopendria, Gallicè, ceterach: Arabicè, Scolofendrion: Germanicè, Ceterach, & neſſel farn.

Enarratio CXLVIII.

ASplenium, ſiue aſplenum, aut ſcolopendrium, vel ſcolopendria, Arabum cæterach eſt herba, non vero lingua ceruina, vt multi olim putabant, Nam lingua ceruina vt diximus, phyllitis apud Dioſcoridem eſt, quæ lienis potius obſtructiones claudit, quàm abſumit: cæterach vero ita lienem minuit, & eius oppillationes aperit, vt circa Cortinam vrbem, vt author eſt Vitruuius, pecora propter abundantiam aſplenij, multa ſine ſplene inueniantur, de quo Galenus lib. vj. citato, ita inquit: Aſplenum tenuium eſt partium, non tamen calida eſt herba, hac vtiq; ratione, lapides frangit, & lienes liquat.

DE HEMIONITIDE.

Græcè, ἡμιονῖτις: Latinè, hemionitis,

Enarra

Enarratio CXLIX.

Hemionitis.

VT capite de phyllitide diximus, perperam Ruellius, Manardus, & ante eos Leonicenus, opinati sunt, quòd vulgaris lingua ceruina, hemionitis est, quum reuera lingua ceruina, quã corruptè admodum scolopendriam vocãt, phyllitis vt dixi est, hemionitis verò herba est linguæ ceruinæ similis, sed lunata, quam nobis, Gaspar de Gabrielis nobilis Patauinus, primo Ferrariæ indicauit, quæ quoq; in locis vmbrosis & puteis nascitur: de qua Plinius ita lib. xxv. cap. 5. dixit: Inuenit & Teucer eadem ætate teucrion, quã quidam hemionitim vocant, spargentem iuncos tenues, folia curua, asperis locis nascenté, austero sapore, nunquã florentem, nec semen gignit, medetur lienibus, &c.

CONSTANTINVS.

AMatus Lusitanus perperam legit apud Plinium libro xxv. cap. 5. hemionitim: legendum enim cum correctis exemplaribus hermion, quam etiam lectionem se reuocans agnoscit Mathiolus Senensis in Dioscoridem capite de hemionitide, vbi Plinium in erroris suspitionem vocat, quòd lib. xxvij. cap. 5. asplenum vocarit hemionion: creditq; ipse Mathiolus, vt eius verba declarant, hemionium significare hemionitidem, sed tantus vir hoc in loco altùm dormit, & fas opere in tanto aliquando somnum obrepere, olum enim Plinius Dioscoridi astipulatur, per ipsius incedens vestigia. Disertis enim verbis Dioscorides tradidit asplenum, hemionium vocari, capite de Aspleno.

DE ANTHYLLIDE.

Græcè, ἀνθυλλίς: Latinè, anthyllis.

Enarra

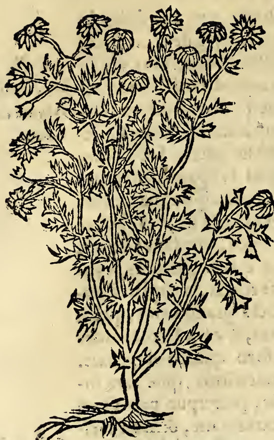
Enarratio CL.

OMnis cinis qui ex Syria aduehitur, pro conficiendo ſapone, & vitro, ex herba anthyllide combuſta conficitur, quam herbam & cinerem, Mauritani alkali appellant, ignorantes hodie multi quòd cinis iſte aduectus ex Syria, alkali ſit, ſalem tamen concretum ex lixiuio huius cineris reſultantem, ſalem alkali dicunt: Cinerem vero, alumen catinum. Naſcitur autem herba iſta, non ſolum in Syria, ſed optima apud Hiſpanos in regno Valentiæ: veluti in Gallia & Italia, præcipue maritimis in locis: Variat tamen, quum altera craſſa ſit, ſua ſponte naſcens, quam Valentini propria voce, bordam vocant, ex cuius cinere ſapo paratur, quo etiam pictores, cyaneum colorem parant. Hæc enim ſecunda Anthyllis Dioſcoridis eſt: Altera vero ſeritur dicta præſtantior, quam quoq; ſua voce, barrilham appellant, & eam Dioſcorides capite de Traho, ſiue Trago, libro quarto depinxit. Tertia vero, in lacubus naſcitur maritimis, quæ rara inuentu eſt, cæteris tamen nobilior, præcipue pro vitro conficiendo, quam Salicorniam nominant, & non ſeritur, nec vult ſeri. Adnotandum tamen eſt, quòd cùm herbæ iſtæ ad ignem vruntur, quòd eliquantur, & tanquam plumbum fluunt, poſtea vero, quum refrigerantur, concreſcunt, & cineres globati manent. Vnde ſi cinerem alkali verum eſſe, quis experiri voluerit, in ignem illum coniiciat decet, quòd ſi eliquabitur, & ebullierit, verum eſſe dicet: ſi minus, contrà. Sunt enim omnes iſtæ herbæ ſapore ſalſæ, prope mare naſcentes, quæ foliorum loco, grana quædam tritici modo confecta habent, quæ quum matureſcunt, ad ruborem quendam tendunt, vt capite de Traho, ſiue Trago, lib. iiij. dicemus. Omnes certæ herbæ iſtæ, abſtergendi vires obtinent, ac ſtigmata & maculas faciei delent, & vt tradit Gal. lib. vj. de Facul. ſimpl. med. Anthyllis vtraq; modice deſiccat, vt & vlcera glutinat: atque chamæpity aſsimilis eſt: ſubtiliorum eſt partium, magisque detergit, præterea comitialibus competit.

Alkali. *Sal alkali.* *Alumẽ catinum.* *Salicornia herba.*

DE ANTHEMIDE.

Græcè, ἀνθεμίς: Latinè, Anthemis: Hiſpanicè, macella, manzanilha: Italicè, camamilla: Gallicè,

Chamomilla satiua.

Chamomilla syluestris.

Camomille : Arabicè, Babunegi : Germanicè, Camillen.

Enarratio CLI.

CHamomilla vulgaris est herba: At quæ flores luteos habet, raro videtur: de cuius viribus Galenus libro tertio de faculta. simpl. medic, cap. 9, ita tradit; Est & chamæmelum tenuitate quidem rosæ persimile: calore vero, ad olei vires magis accedens, homini tum familiares, tum temperatas. Quapropter lassitudini, vt si quid aliud, in primis confert, doloresq; sedat, præterea tensa remittit & laxat, mediocriter dura emollit, constipataq; rarefacit, ad hæc febres quæ citra visceris inflammationem infestant, concoctas discutit, ac dissoluit, & potissimum quæ ex cutis densitate & humoribus biliosis proueniunt, ob idq; Soli à sapientissimis Aegyptiorum est consecratum. Est autem hypochondriis gratissimum, quibus etiam lini semen est gratum, minus tamen quam chamæmelum,

lum, quum & minus calidum ſit, & eſſentiæ craſſæ: Libro vero ſexto eiuſdem voluminis, ita quoq; de eo tradit: chamæmelum calfacit & deſiccat in primo ordine, eſtq; tenuium partium, ac proinde digerendi, laxandi, & rarefaciendi vim obtinet.

DE PARTHENIO.

Græcè, παρθένιον: *Latinè*, *parthenium*, *cotula fœtida*, *amaracus fœtida*: *Hiſpanicè*, *manguarca*: *Italicè*, *bruſaculo*: *Gallicè*, *cotula fetida*: *Arabicè*, *Achuen*: *Germanicè*, Vvilde camillen, krotten dill.

Enarratio CLII.

Parthenium.

Recte admodũ Dioſcorides, quum de chamomilla egit, de parthenio ſermonem fecit, quũ revera, parthenium, chamomilla erat, niſi fœtor in parthenio inuentus indicaret: Vnde cotula fœtida herba dicta eſt, quam Hiſpani ſimul & Luſitani, magorcam, ac ſi dixiſſes, Heu quod ardet, appellant, Quæ vox non multum abeſt, ab ea per quam Italicè indicatur, bruſaculũ, id eſt, ardet culum. Proinde errant, qui parthenium, matricariam eſſe credunt, inter quos Mathiolum Senenſem, reponere eſt: Quia parthenium, cotula vt dixi fœtida eſt, vt capite de Arthemiſia quoque meminimus, in ea enim odor viroſus, & amaror intenſus reperitur, vt guſtanti & olfacienti, experiendum committimus. Proinde ſi Mathiolus *Partheniũ cotula fœtida eſt.*

thiolus, iterum experiri voluerit, non dubitamus, quin in nostram eat sententiam, est enim quoq; parthenium Parietaria dicta herba, de qua suo loco diximus. Fuchsius autem in suo Herbario cotulam fœtidam cum matricaria confundit, vt legenti notum erit.

CONSTANTINVS.

Homonymum & , vt Martianus loquitur, pluriuocum est nomen hoc parthenium, sicuti etiam tradidit Galenus in glossematibus Hippocratis: quo authore parthenion vocatur anthemis, & helxine, & linozostis, & amaracum. Hoc ipsum confirmat Plinius lib. xxij. cap. 17. helxine inquit, etiam dicitur perdicium & parthenion: & lib. 15. cap. 5. linozostis, siue parthenion, siue mercurialis dicitur. Nec de alia intellexit planta quàm de parthenio cùm dixit lib. xxv. cap. 7. Mulieres quoque hanc gloriam affectauere. In quibus Artemisia vxor Mausoli, adoptata herba quæ antea parthenis vocabatur. de hoc autem parthenio de quo agit Dioscorides, mihi videtur intellexisse Plinius lib. xxj. cap. 30. cùm ita inquit: Contra parthenium, alij leucanthen, alij tamnacum vocant, Celsus apud nos, perdicium & muralium. Nascitur in hortorum sepibus flore albo, odore mali, sapore amaro: ad insidendum decoctum in duritia vuluarum, & inflammationibus &c. quo loco pro tamnacum legendum ex Dioscoride & Galeno, amaracum: & odore malo, vice odore mali. Apud eundem libro xxj. cap. 15. cùm parthenion censeatur inter herbas vulgares in cibo, de qua intellexerit meritò anquirendum, equidem intelligo de mercuriali locutum. Nunc vero quæ planta sit parthenion Dioscoridis, de quo etiam apud Theophrastum lib. 7. de historia plantarum, inter peritissimos rei herbariæ non parua oritur contentio: alijs matricariam esse quam vulgò vocamus espergoutte pro certo affirmantibus, ex quorum numero Mathiolus Senensis; alijs verò contendentibus esse cotulam fœtidam, vt Amatus Lusitanus, cuius sententiæ hoc in loco calculum meum adijcio. alibi enim causam ostendam fusius. In presentia satis sit hæc ratio, quod cotula fœtida Græcum etiam nomen seruet apud aliquas nationes, vt apud Northmanos meos, à quibus cotula fœtida vocatur amareuque, ou amoureuque, quod nihil aliud est quàm amaracum, id est parthenion: quod graueolens est & σμικρόφυλλον apud Hippocratem, quæ notæ non cadunt in matricariam. Hæc autem alibi, vt dixi, magis explicatè & distinctè.

DE

DE BVPHTHALMO.

Græcè, βούφθαλμον: *Latinè*, *Buphthalmus*, *offic. bouis oculus*, *cappacorania*, *crispula herba*: *Hispanicè*: *ben mequeres amarilho*: *Italicè*, *occhio di boue herba*, *chrispula*: *Gallicè*, *œil de beuf*: *Arabicè*, *bihar*: *Germanicè*, Rindsaug.

Enarratio CLIII.

IN demonstranda herba ista errat Fuchsius, veluti plures alij, quum tamen non difficilis inuentu sit. Nascitur enim in pratis & iuxta vias, folio chamomillæ, flore vero toto luteo, vnde nomen accepisse creditur. Hæc vero crispula à multis dicitur, vnguentum exornans, marciaton dictum, & de ea, ita Gal. tradit lib. vj. de Facultat. simpl. medic. Buphthalmos, flos eius floribus chamæmeli est, tum maior, tum acrior: vehementiusque digerit, adeo vt & durities sanet, cerato mistus.

Buphthalmos: Oculus bouis herba. Crispula herba.

DE PAEONIA.

Græcè, παιονία: *Latinè*, *Glycysida*, *pæonia*: *Hispanicè*, *rosa del monte*, *rosa albardeira*: *Italicè*, *peonia*: *Gallicè*, *piuoesne*: *Arabicè*, *feonia*: *Germanicè*, Venedische rosen.

Enarratio CLIIII.

PAeonia tam masculus, quàm fœmina, tum semina rubra, tum etiam nigra mittens, vbique vulgaris est; de qua Galenus lib. vj. de Facultatibus simplicium medic. ita tradit: Radicem habet leuiter astringentem cum quadam dulcedine: At si plusculum dentibus mādas, acrimoniam item quampiam subamaram subesse percipies, proinde menses ciet ex melicrato, amygdali pota quātitate, expurgat porro etiam iecur obstructum & renes, vētrisq; sistit fluxiones, si in aliquo austero vino cocta sumatur. Est præterea omnino resiccatoria, quare ex collo pueris suspensa, meritò comitialem morbum persanat, idque aūt

Paeonia.

Pæonia.

aliquem à se fluorem, per infantuli inspirationem immittens, aut aërem assidue mutans, atq; alterum reddens. Nam hoc pacto succus Cyrenaicus Columellam phlegmone affectam iuuat, & melanthium frictum palam catarrhos & coryzas deficcat, si quis id in calidum linteum rarum liget, assidueque calorem ex eo per inspirationem in nares attrahat, quin etiam si compluribus linis, & maximè marinæ purpuræ, collo viperę iniectis, illis viperam præfoces, eaque postea cuiuspiam collo obuincias, mirifice profueris: tum paristhmiis, tum omnibus iis quæ in collo expullulãt, pæonia itaq; & exiccat: & tenuium est partium, calfacit autem mediocriter.

DE LITHOSPERMO.

Græcè, λιθόσπερμον: *Latinè*, *Lithospermon*, *offic. lachryma*, *lachryma Mariæ*: *vulgo lachryma simiente*: *Arabicè*, *Culb*: *Germ.* Marien trahen.

Enarratio CLV.

Lithospermon lachrima est. LIthο Spermon nõ est milium Solis, vt hucusq; omnes omnes seplasiarij, & vulgares medici putarunt: Quũ milium Solis, phalaris est, vt capite sequẽti dicetur: lithospermon verò, semen album, rotundum, durum, lapidosum magnitudine ciceris, quo mulieres suos indices quibus preces, & patres nostros ad deos fundunt, parant: & ipsum Italicè præcipue, lachrymam Mariæ appellãt. Nascitur enim semen hoc, vt tradit Dioscorides, & viua ipsa herba indicat, prope summitatem iuncei cuiusdam ramusculi,

Lithospermon maius.

Minus.

ſculi, à quo quoq; per medium perforatur iunco ipſo, tanquam ſpica. in ſumma parte apparente, De qua Plinius libro xxvij. cap. II. admiratus, ſic tradit: Inter omnes herbas lithoſpermo nihil eſt mirabilius. Aliqui ægonychon vocant, alij dios pyron, alij heraclion, herba quincũcialis fere foliis duplo maioribus quàm rutæ, ramulis ſurculoſis, craſsitudine iunci, gerit iuxta folia ſingulas veluti barbulas, & in earum cacuminibus, lapillos candore, & rotũditate margaritarum magnitudine ciceris, duritia verò lapidea. Ipſi quà pediculis adhæreant cauernulas habent, & intus ſemen. Naſcitur in Italia, ſed laudatiſsima in Creta, nec quicquam inter herbas maiore quidem miraculo aſpexi, tantus eſt decor, velut aurificum, arte alternis inter folia candicantibus margaritis, tam exquiſita difficultas lapidis ex herba naſcentis, iacere atq; humi ſerpere, authores tradunt. Ego vulſam non hærentem vidi: Iis lapillis drachmę pondere potis vino albo, calculos frangi, pelliq; conſtat, & ſtranguriam diſcuti, nec in alia herbarum fides *Plinius.*

 eſt,

eſt: At de iſta herba, quòd ſciam, Galenus libris Simplicium, nullam fecit mentionẽ. Paulus tamen, vt ſolet, egregie ita de ea diſſerit: Lithoſpermon, quod alij dioſporon, alij heraclion, vocant, herbæ aëtonychi dictæ ſemen eſt lapideum, album, quod cum vino albo potum calculos frangit, & vrinas eiicit.

DE PHALARIDE.

Græcè, φάλαρις: Latinè, phalaris, milium Solis: Hiſpanicè, mijo del Sol, hierua: Italicè, milium ſolis: Gallicè, gremil, ou herbe aux perles: Germanicè, Meer hirſch.

Enarratio CLVI.

Milium Solis. Phalaris.

HAec officinarum milium Solis eſt, granum ſcilicet emittens herba, candidum, longum, milio perſimile, quæ in vniuerſa Italia frequens admodum eſt, & vbiq; naſcitur, pluribus compoſita ramulis, in quibus folia oliuæ, parua ſed hirſuta conſpiciuntur, & de illius viribus, ita tradit Galenus lib. viij. de Facultatibus ſimplicium medicamentorum. Phalaridis tum ſuccus, tum ſemen, tum folia potari vtiliter creduntur ad veſicæ dolores, ceu in ſeſe habeant tenue quiddam & calidum.

DE ERYTHRODANO.

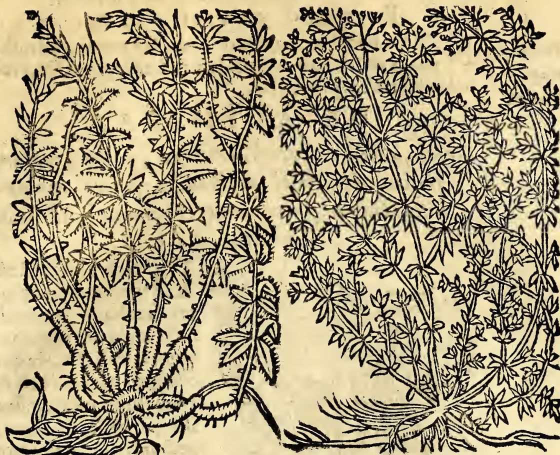
Græcè, ἐρυθρόδανον: Latinè, rubia tinctorum: Hiſpanicè, laruuia, à ruiua: Italicè, robbia da tingere: Gallicè, Garance, Arabicè, Paue: Germanicè, Roete.

Enarratio CLVII.

Rubea tinctorum.

NOtiſsima omnibus rubea tinctorũ eſt, cuius rubra radice, panni lanei & ſericei inficiuntur, & de illius viribus, Galenus ita lib. vj. de Facultatibus ſimplicium medica. dixit. Eſt autem tinctorum rubia radix acerba & amara: quare lienem & iecur expurgat, & vrinas craſſas multas,

tas,

Rubia ſatiua. *Rubia ſyluestris.*

tas, & interdum ſanguinolétas promouet, quin & méſes ciet, extergitq́; mediocriter, proinde vitiligines albas cum aceto illita iuuat.

Lonchitis prior.

DE LONCHITIDE.

Græcè, λογχῖτις: *Lati. lonchitis, lanceola.*

DE ALTERA LONCHITIDE.

Græcè, λογχῖτις ἑτέρα: *Latinè, altera lonchitis, altera lánceola.*

Enarratio CLVIII. CLIX.

Secundam pingit Mathiolus.

NVllum hucusque inuenire medicum potui, qui mihi vnam vel alteram lōchitidem indicare potuisset, proinde silentio eas præteribo.

DE ALTHAEA.

Græcè, ἀλθαία : *Latinè*, *Althæa*, *agrestis malua*, *Ibiscus*, *Hispanicè*, *maluauisco*: *Italicè*, *maluauisco*: *Gallicè*, *guimmauues*: *Germanicè*, Ybisch.

Enarratio CLX.

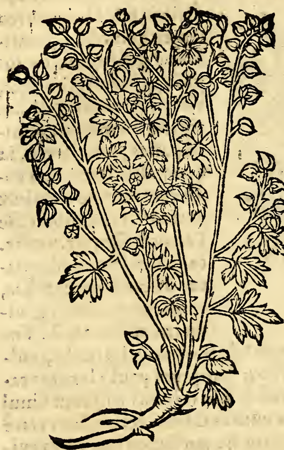
Althæa.

DIcitur althęa, id est medica, quia plures facultates medendi habeat, herba omnibus vbiq; familiaris, de qua eclegma id est loch & cum aromatibus, & sine illis, in officinis contra pectoris & pulmonis vitia prostat, & vt tradit Galenus libro vj. citato, facultate digerendi, laxandi, phlegmone liberandi, mitigandi, & concoquēdi difficiles coctu affectus est prædita. Cæterum, radix & semen, quàm folia, & tenuiorum sunt partium, magis quam exsiccatoriam & extersoriam facultatem ostendunt, vt vitiligines detergant, & semen, renum calculos frangat: At radicis decoctum, ad dysenteriam, diarrhœam & sanguinis reiectionem est aptum, quum nimirum etiam nonnihil astringat, hæc Galenus. Verum scire licet, quòd ebiscus siue hibiscus, ex iis herbis est, quarum radices, foliis potentiores sunt, vt tradit Galenus libro secundo de Facultatibus alimentorum, capite 61.

DE ALCEA.

Græcè, ἀλκέα: *Latinè*, *Alcea*, *Officinis*, *herba Vngarica*, *herba Simeonis*, *ſylueſtris malua*: *Hiſpanicè*, *malua de Vngria*, *malua monteſina*: *Italicè*, *Malua ſaluatica*, *buon viſchio*: *Gallicè*, *Guimauue ſauuage*, *ou ruſtique*: *Germanicè*, Sigmars vuurtz

Enarratio CLXI.

Alcea.

ALcea inter maluas plerunq; naſcitur, nec immerito, quia ſemine, flore, caule, & folio, maluæ ſimilis eſt, eſt tamen illi folium maiuſculum, ac magis communi malua diuiſum, cuius radix vnice pro curanda dyſenteria commendatur, vt Dioſcorides fatetur, & Paulus illi ſubſcribit, libro ſeptimo ad iſtum modum dicens: Alcea ſylueſtris maluę & hæc genus eſt, in vino pota inteſtinorum torminibus & rupturis medetur, multo magis ipſius radix. Galenus de iſta lib. Simplicium, nullum præfixit, quòd equidem ſciam caput: credere tamen eſt, inter maluas, lib. vij. eam collocaſſe.

DE CANNABI SATIVA.

Græcè, κάνναβις ἥμερος: *Latinè*, *Cannabis ſatiua*: *Hiſpanicè*, *canhamo*, *cañauo domeſtico*: *Italicè*, *Canape domeſtico*: *Gallicè*, *chanure*: *Arabicè*, *Canab*. *Germanicè*, Hanff.

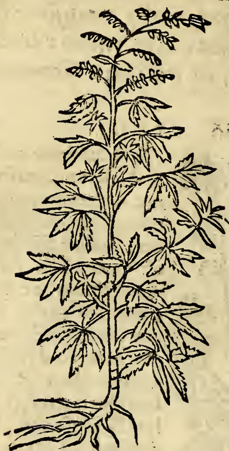
DE

DE CANNABI SYLVESTRI.

Græcè, κάνναβις ἀγρία.

Enarratio CLXII. CLXIII.

Cannabis satiua.

Cannabis.

CAnnabis satiua vulgaris est, excellens tamen apud Hollandos nascitur, ex qua linei panni Hollandiæ dicti, quos Itali, de renzo appellant, fiũt. Huius porro semen comestum, hominibus genituram extinguit, gallinis verò auget, videmus enim gallinas rigida hieme hoc semine pastas, oua parere, id quod aliis semẽ non comedentibus, nõ euenit: & vt tradit Gale. lib. vij. de Facultat. simplic. medic. cannabis semen adeo flatus discutit exiccatque, vt si argius edatur, genituram absumat. In fine vero libri j. de Facul. aliment. de illo quoq; ita tradit, multum autem calefacit, ideoq; sumptum paulo largius caput ferit, vaporẽ sursum ad ip sum mittens calidum simul ac medicamentosum. Ex quibus Galeni verbis, satis clarè liquet, quàm perperam agant ij, qui semen hoc cõtra epilepsiam, ac capitis affectiones dent. Cannabis syluestris, sua spõte in aruis nascitur, nec enim est, vt multi rentur, ex herba quam multi pro eupatorio hucusq; arripiebant.

Cannabis syluestris.

DE ANAGYRI.

Græcè, ἀνάγυρις : Latinè, Anagyris : Hispanicè, Anagyro : Italicè, eghelo.

Enarratio CLXIIII.

NAscitur anagyris arbor in syluis, quæ multorum spectaculo in hortis quoq; seritur, procere enim crescit,

ſcit, folio, quàm viticis, maiori, flore racemoſo, aureo, pendente, viſui grato, ſed omnino tetri odoris, ſemen in ſiliquis ſeruat, ſubnigrum, renum figura, vomitum maxime prorritans, de qua Galenus libro ſexto de Faculta. ſimpl.medic.ſic dixit: anagyris frutex eſt grauiter olens, & digerentis, excalefacientisq; facultatis, cuius folia viridia tumores reprimunt: at reſiccata, incidentis ſunt, exiccantisq; potentiæ: ſimilem fere vim habet eius radicis cortex: Semen autem ſubtiliorum eſt partium, vomitum tamen prouocat.

DE CEPAEA.

Græcè, κηπαία: *Latinè*, *Cepæa herba*: *Germanicè*, Vuild purtzel. Enarratio CLXV.

HAc ad littora arenoſa præcipue naſcitur, portulacæ perquam ſimilis, quam Galenus ſiluit, ſed Paulus de ea ita dixit: cepæa portulacæ ſimilis eſt, folia ipſius contra veſicæ ſcabies vtiliter bibuntur, radix cum aſparago, quem myacanthinum appellant, pota, vrinæ ſtillicidia, quæ oppleto vrinario meatu fiunt, abigit. ***Cepæa herba.***

DE ALISMATE.

Græcè, ἄλισμα: *Latinè*, *Aliſma*, *Damaſonium*: *Officinis barba ſyluana*, *plantago aquatica*, *fiſtula paſtoris*: *Hiſpanicè*, *herba fiſtola*: *Italicè*, *piantagine aquatica*: *Gallicè*, *plantain aquatiq*: *Germanicè*, Vvaſſer vuegreich, froſchloeffel.

Enarratio CLXVI.

ALiſma ſiue damaſonium, doctorum hominum conſenſu, aquatica plantago eſt, quã barbam ſyluanam, ſiue fiſtulam paſtoris, pharmacopolæ appellant: Naſcitur enim aquoſis in locis, & lacubus, & eam Luſitani noſtri, cannam fiſtolam herbam ſua voce appellant; cuius duas ſpecies meminit Plinius capite decimo, lib.xxv, ſic dicẽs: Item aliſma quam alij damaſonion, alij lyron appellant, folia ei plantaginis, niſi anguſtiora eſſent, & magis lacinioſa, conuexaq; in terram, aliàs & venoſa, ſimiliter caule ſimplici, & tenui, cubitali, capite thyrſi, radicibus denſis, tenuibus, vt veratri nigri, acribus, odoratis, pinguibus, na- ***Planta incognita Mathiolo.***

ſcitur

ſcitur in aquoſis: Alterum genus eiuſdẽ in ſyluis nigrius, maioribus foliis,&c.De cuius viribus Galenus ita meminit,libr.vj.citato:Damaſonij decoctũ radicis,calculos renum cõminuit, quare abſterſoriæ facultatis eſt particeps.

DE ONOBRYCHI.

Græcè, ὀνοβρυχίς: *Latinè,onobrychis,opaia.*

Enarratio CLXVII.

Onobrichẽ ipſi nouimus. NVllus ex multis, quibuſcum verſatus ſum medicis, pro dignoſcendis herbis, hucuſq; mihi onobrychim monſtrare valuit,de qua Plinius,libr.xxiiij.cap. 16. dixit, Onobrychis folia habet lentis,longiora paulo,florem rubentem,radicem exiguam & gracilem,naſcitur circa fontes,ſiccata in farinæ modum & inſparſa vino albo ſtrangurias finit, aluum ſiſtit, ſuccus eius perunctis cum oleo ſudores mouet,& vt refert Galenus, lib.viij.Simplicium, rarefaciendi,digerendiq; vim obtinet, proinde folia eius virentis illita,phymata digerũt, arefacta verò,& cum vino pota,ſtrangurias ſanant, ſudoresq; eliciunt, cum oleo inuncta.

DE HYPERICO.

Græcè, ὑπέρικον: *Latinè*, *hypericum*: *Officin. mille perforata*: *Arabicè*, keioſaricon: *Hiſpanicè,coraionzilho,mil furado*: *Italicè, perforata*: *Gallicè, millepertuis*: *Germa.* Sant Iohans kraut.

Enarratio CLXVIII.

Hypericõ. HYpericon, officinis familiariſsima eſt herba, quæ ideo mille perforata,quia folia pertuſa ac crebris foraminibus perforata habeat,in cuius lectione,male & corruptè Marcellus Virgilius Græcum exemplar ſuum,habebat,hypericum ornari flore albo,violæ matronali ſimili, quia in melioribus,& emendatioribus exemplaribus,flore luteo hypericũ,albæ violæ ſimili,ornari legamus.Proinde non eſt,quòd quis in hac re deinceps dubitet, veluti multi hucuſq; hæſitantes,rutam ſylueſtrem albo flore cõpoſitam,pro hypericone accipi contendebant, vt doctiſ- *Mathiolus Senenſis.* ſime ſane Mathiolum Senenſem hic adnotaſſe legimus, communis autem perforata, hypericon quoq; dicta, Dio

ſcoridis

scoridis hypericum est, in quo quoq; Plinius, errore comprehenditur, libr. xxvj. cap. 8. quum dicat historiam Dioscoridis describens: hyperici semen in siliqua claudi nigrum, quod cum hordeo maturescit, quum tamen Dioscorides hoc nõ asserat: sed potius hypericum siliquam habere non adeo hirsutam, in rotundo oblongam, magnitudine hordei, in qua semen nigrum clauditur, odore resinę: Sed vltra quod Plinij error satis patet, ex hoc quoque conuinci potest, quia hordeum in fine Maij exiccatur, hypericonis verò granum, in fine Iulij. Ex hypericone, quasi supra remedio, dicta herba, oleum cõficitur saluberrimum, & ad multos vsus accõmodatum, cuius confecturam, elegantissime apud Ioãnem Agricolam Ammonium, sic descriptam comperio: Sume, cacumina hyperici ad quantitatem trium vnciarum, & in vinum odoratum infundantur, trium dierum & noctium curriculo, mox duplici vase optime obturato bulliant, denique exprimantur, & abiiciantur cacumina, in eodemq; vino eandem quantitatem cacuminum hyperici infundito totidem diebus & noctibus: postea adde terebinthinæ vncias tres, olei veteris vncias sex, croci scriptulum vnum, misceantur hæc, & in duplici vase coquãtur, quo ad vinum euanescet, postea in vitriato vase, vitreóue seruato. Est enim oleũ hoc, coxendicis dolori accommodatissimum, vlcera immedicabilia sanans, & vt tradit Galenus de ipsa herba, lib. viij. de Facultatibus simpl. medicamen. calfacit & siccat, essentia tenui, adeo vt menses vrinasque prouocet, illitum viride, ad cicatricem omnia perducit vlcera: siccum contusumq; si inspergas, mollia, humida, & putrilaginosa sanabis, sunt qui & ischiadicis bibendum propinent.

Oleũ de hypericone.

DE ASCYRO.

Græcè, ἄσκυρον: Latinè, ascyron: Vulgò herba hircina: Gallicè, supparu: Germanicè, Hartavu.

Enarratio CLXIX.

Ascyron, planta nobis satis est cognita, quam vulgares herbarij, herbam hircinam appellant, pluribus autem & viticosis protenditur ramis, in quibus folia sunt, matris syluæ foliis similia, inter quæ, semina quædam ciceris magnitudine nascuntur, viridia, resinosa, tetri odoris,

Herba hircina.

odoris, vnde hircina herba ſit dicta, creditur. Cuius meminit Galenus, quum de androſæmo libro ſexto Simplicium agit, dicens: Planta eſt fruticoſa androſæmum, natura duplex, vnum enim dicitur aſcyron, ſpecies hyperici: alterum à quibuſdam appellatur Dionyſias. Eſt autem ſemen eorum purgatorium, foliorum vero facultas modice extergens, & deſiccans, vt & ambuſta curare credantur: cæterum in vino auſtero decocta, vinum ipſum vulnerum grandium glutinatorium efficiunt.

DE ANDROSAEMO.

Androſæmon.

Græcè, ἀνδρόσαιμον: *Latinè, androſæmum, hyperici ſpecies: Germanicè*, Ruonradt, & rotharthavu.

Enarratio CLXX.

Errat Andreas Lacuna.

HAnc Euritius Cordus, vulgatum hypericum eſſe putat, quē hodie quoq; imitatur Andræas Lacuna Secobienſis, in epitomen à ſe redacto Galeno, ſed revera falſo, quia hypericū Dioſcoridis, cū noſtro cōuenire certū ſit. Eſt igitur androſæmum, hyperici altera ſpecies, cuius vires ſuperiori capite, ex Galeno audiuimus.

DE CORI.

Græcè, κόρις: *Latinè, coris: Altera ſpecies hyperici: Germanicè*, Erdkiuer.

Enarratio CLXXI.

Coris. COris pro chamæpity ab aliquibus vſurpatur, tam enim inter ſe herbæ iſtę conueniunt, ſimileſue ſunt, cuius Galenus, libris Simplicium non meminit: Paulus tamen

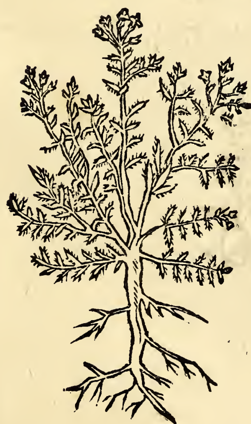
tamen libro septimo suæ medicinæ, ita de ea tradit: Coris herba, quam alij vocant hypericon, acris est, & odorata: semen eius ad vrinam & menses ciendos bibitur. Succurrit & phalangiorum morsibus, item ad opisthotonon cum oleo inungitur.

DE CHAMAEPITY.

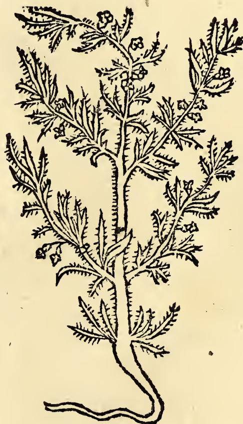
Græcè, χαμαιπίτυς: *Latinè, chamæpitys, abiga, aiuga: Officin. iua arthetica: Hispanicè, Lusitanicè, pinilho: Italicè, iua, chamepitio: Arabicè, hamefitheos: Gallicè, iue muscate: Germanicè,* Yelenger yelieber.

DE ALTERA CHAMAEPITY.

Græcè, χαμαιπίτυς ἑτέρα: *Latinè, altera chamæpitys: Officin. iua moschata: Vulgò, iua moschata.*

Chamæpitys 1.

Chamæpitys 2.

Enarratio CLXXII. CLXXIII.

CHamæpitys, in officinis gignendi casu, Chamæpiteos appellatur, ab aiuga vero, siue abiga, vel ibiga corruptè iua hodie dicitur: Altera vero minutioribus foliis reperitur chamæpitys, boni odoris, ac ea de causa à seplasiariis iua moschata vocatur, notæ enim hæ sunt herbæ, & à seplasiariis in frequenti vsu habitæ: quarum vires, prosecutus est Galenus, libro octauo de Faculta. simpl. medic, ad istum modum dicens: chamæpitys magis amara est quàm acris; quare abstergit, purgatq; viscera, magis quàm calfacit, proinde auriginosis, & quibus facile iecur obstruitur, bonum remedium est, quin & vrinam, & menses ducit, tum pota, tum illita cum melle, viridis vulnera magna glutinat: vlcera putrescentia sanat: durities vberum discutit. Est enim in siccando tertij ordinis, in calfaciendo, secundi.

Finis Libri Tertij.

IN DIOSCORIDIS ANAZARBEI DE MEDICA MATERIA, LIBRVM QVARTVM,

Enarrationes Doctoris Amati Lusitani Medici in Italia celebratissimi.

*

DE BETONICA.

Græcè, κέστρον: *Latinè, Betonica, Vetonica, serratula: Hispanicè, bretonica: Italicè, betonica: Gallicè, betoine: Arabicè, chastara: Germanicè*, Braun betonick.

Enarratio Capitis Primi.

ADEO est communis, & vulgaris, herba Betonica, vel Vetonica dicta, vt eam indicare, vel delineare non sit opus. Vocatur vero serratula à nonnullis, vt testatur Plinius, quia circumcirca in modum serræ diuisa est: De cuius viribus ac laudibus, libellum Antonius Musa, Cæsaris Augusti medicus, descripsit. Cæterum, errat Otho Brunphelsius, qui betonicam, flores albos habentem, herbam paralysis esse dixerit, quanquam, vt noto, tomo vltimo erratum fateatur. Non minus quoque Auerrois, in præsenti accusandus venit, qui lib. v. Colliget, betonicam calidam & siccam in quarto gradu constituit, quum tamen eius sapor amarus indicat secundũ non excedere, vt rectè admodum elici potest ex Galeno lib. vij. de Facultat. simplic. medic. vbi de ea ita loquitur: Cestrum, id est betonica, vim habet incidendi, vt gustus indicat, est enim subacris & amariuscula, quare calculos renum frangit, pulmonem, pectus, &

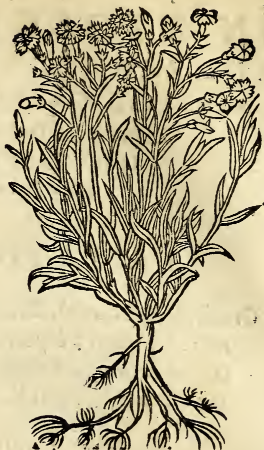
Otho Brũphelsius errat.

Auerrois errat.

uires

Betonica.1.

Betonica.2.

iecur expurgat, menses promouet, comitialibus prodest, rupta conuulsaque curat, omnibusq; bestiarum morsibus illita auxiliatur, postremo acidum ructantibus & ischiadicis bibita prodest. Cæterum, hodie ex herba ista, syrupus à seplasiarijs paratur, quem Ferrarienses prætermittunt, nec eo vnquam ante me vsi fuerunt, quum tamen in omnibus ægritudinibus frigidis, sed præcipue capitis, inter cæteros syrupos primatum obtineat, non minus quoque ex ea vnguentum, ac etiam cerotum conficiuntur, quibus nunc chirurgici maxime vtuntur.

DE BRITANNICA.

Græcè, βρεταννική, *Latinè*, *Britannica: Offic. bistorta.*

SECVNDA BISTORTA.

Græcè, βρεταννική δευτέρα: *Latinè*, *Heptaphyllon*, *septem folium, bistorta secunda, tormentilla*: *Hispanicè*, *Sette enrama*: *Italicè*, *settifoglio herba, la tormentilla*: *Germanicè*, Genss ampffer.

Enar

Enarratio II.

Britannica.

QVum de Britannica doctorũ hominum varia inquirerẽ iudicia, nõ aliud extorquere valui, quàm quod britannica, bistorta herba sit, acetosæ magnę similia folia habens, nigriora tamen, & cuius radices varie cõspiciuntur, nam quandoque subtiles apparẽt, aliquando verò crassæ, rubricantes, & tortuosæ, de qua Plin. lib. xxv. cap. 3. ita dixit: In Germania trans Rhenum, castris à Germanico Cæsare promotis, maritimo tractu, fons erat aquæ dulcis solus, qua pota, intra biennium dentes deciderent, compagesq; in genibus soluerentur, Stomacacen medici vocabant, & sceletirben. Ei malo reperta auxilio est herba, quæ vocatur britannica, non neruis modò, & oris malis salutaris, sed contra anginas quoque & serpentes, folia habet oblonga, nigra, radicem nigram, succus eius exprimitur, & ex radice, florem vibones vocant, qui collectus priusquam tonitrua audiantur, & deuoratus securos in totum reddit. Frisij quà castra erant, nostris demonstrauere illam. Miror quidem quæ nominis ei esset causa, nisi forte confini Oceano Britãniæ veluti propinquæ dicauere: non enim inde appellatam eam quoniam ibi plurima nasceretur, certum est. Cæterum est & alia bistorta, herba satis vulgaris, & pentaphylli species: quæ nonnunquam quinque, aliquando verò septem emittit folia; & ideo bistorta dicta quoq; quia eius radix tormentilla appellata, cũ prædicta similes habeat potestates virésve. Est enim vt obiter dicam radix hæc crassa, breuis, plena granis, ad ruborem

Hanc opinionem refutat Matthiolus.

inclinans: quæ veluti prima astringentem vim habet, & ad omnia quæ densari syrupus vtilis est, priuatim verò, vino austero pota, tum etiam super aluum, ac renes, aceto mixta, & admota, fœtum solitum per abortum perire, retinet, & seruat: eius quoq; puluis cum succo plantaginis, iis propinatur, qui vrinam retinere non valent, non minus quoque super vulnera, puluis eius resperſus, ad cicatricem facillime ea perducit, demum menses muliebres supprimit, & choleram morbum compescit. Porro tormentillam contra omne genus veneni, præstantissimum antidotũ, recentiores affirmant, qua de causa, ab ea aquam per elambicum parant, veluti ex radicibus decoctum, imo multi grassante peste, cõditum ex ista radice parant, quo ieiuno stomacho muniti, luem pestilentem minime formidant. Contra dysenteriam quoque radicem istam multum prodesse fertur, imo internum omne vlcus, ad cicatricem ducere, tum epota ad foris applicita creditur. De Britãnica verò, ita meminit Galenus lib. vj. de Facultatibus simplicium medicamentorum. Huius folia astringentia sunt, & vulnerum glutinatoria, similia agrestibus lapathis, at expressus ex illis succus perinde natus est astringere, videturque sanare iam putrescentia.

DE LYSIMACHIA.

Græcè, λυσιμάχιον: *Latinè*, *Lysimachia*, *salicaria: Hispanicè*, *lismacho*, *Gallicè*, *Chasseboſſe: Germanicè*, Vveiderich.

Enarratio III.

Lysimachion siue Lysimachia, frequens & multis cognita herba est, quæ aquosis potissimum locis gaudet. Nascitur enim ad ripas Padi, magna in copia, flore quandoq; ruffo, aliquando verò aureo, folio verò salicis, sed viridiori, nam huic cauliculi cubitales sunt, & maiores, fruticosi, tenues, ac nodosi, & vt paucis dicam, persicariæ omnino similis herba ista est. Vnde Leonicenum, ac post eum Ruellium Gallum erraſſe, clarũ est, quum corniolam herbam, qua infectores pro tingendis lanis vtuntur, lysimachium esse crediderunt, Nam reuera corniola

Ruellius errat.

longe

Lysimachia. 1.

Lysimachia. 2.

longe à lysimachio alia est herba, quam luteam quoque nonnulli appellant, & Hispani simul & Lusitani Lirium infectorium sua voce dicũt: Itali verò Cerretam, vel bragliam, in qua nec salicis folia videntur, nec in eis aliqua percipitur stypticitas, imò in ea potius cauliculi & folia lini conspiciuntur, vt liquido constet, corniolam Lysimachiam non esse. Lysimachium verò nos verum nouisse, nouit vniuersa Ferraria, ad quam, quicunque de re herbaria, veluti de bona medicina exactã notitiam habere desiderat, accedat consulo: Sunt enim Ferrarienses, cœlesti quodam influxu fauente, medici doctissimi, ac rerum naturalium cognoscendarum diligentissimi, qua de causa, apud eos, per sex annos, nunquam pœnitendos commorati sumus. Dicitur verò lysimachion quia Lysimachus rex eam primo inuenerit, vt testatur Plinius li.xxv.cap.7. dicens: Inuenit & Lysimachus herbam Lysimachiam, quæ ab eo nomen retinet, celebrata Erasistrato, folia habet salicis viridia, florem aureum, fruticosa, ramulis erectis,

odore graui, gignitur in aquosis. Vis eius tanta est, vt iumentis discordantibus iugo imposita, asperitatem cohibeat, & vt inquit Galenus lib.vij.de Facult.simpli. medic. Superantem astrictionem sortitur, per quam omnes sanguinis fluxus reprimit, tum pota, tum cataplasmatis modo admota.

DE POLIGONO MASCVLO.

Græcè, πολύγονον ἄῤῥεν: *Latinè, Polygonon centinodia, seminalis herba, corrigiola, proserpinaca, sanguinaria, sanguinalis: Hispanicè, cien nudos corriola : Italicè, corrigiola, centinodia : Gallicè, Corrigiole, ou herbe aulx innocens : Arabicè, Casialrahagi: Germa.* Vveggrasʃ, denngrasʃ, vueg dritt.

DE POLIGONO FOEMINA.

Græcè, πολύγονον θῆλυ: *Latinè, Polygonon fœmina, sanguinalis fœmina, corrigiola fœmina, centinodia fœmina : Germanicè,* Klein schafftheuu.

Enarratio IIII. V.

Polygonō. TAm masculus quàm fœmina, polygonon, siue centinodia dicta herba, officinis familiaris est, quę ideo sanguinaria vel sanguinalis dicitur, quia sanguinem vndecunq; fluentem maxime constringit compescitue. Masculum quia serpit, humiue repit, Apuleius proserpinacam appellat, quam aliquis potius fœminam nominaret. *Proserpinaca.* Alteram vero in altum crescentem, masculum. Sed reuera, quæ humi serpit, masculi denominationem habens, viribus potentior est, vt ex Galeno didicimus, lib.viij.de Facultatibus simpl.med.ad istum modum dicente. Vti astrictionis est particeps: ita in eo frigidum aqueum vincit, vt secundo excessu refrigeret, aut etiam initio tertij. Itaq; æstuanti ventriculo, erysipelati, atq; calidis phlegmonis, si illinatur frigidum, auxiliatur, sistit præterea vniuersas fluxiones, qua ratione videtur exiccatorium: quare ad herpetas, vlceraq; bonum remedium est: quin etiam cruenta vulnera glutinat, auriumq; puri & vlceribus confert,

stillic

ſtillicidio & ſtranguria affectis exhibitum, vrinam mouet, vt Dioſcorides ait, fœmina ad omnia mas præſtat.

DE POLYGONATO

Græcè, πολυγόνατον: *Latinè, Polygonatū, Offic. geniculata, fraxinella, ſecacul, ſigillum Salomonis, ſigillum Mariæ: Hiſpanicè, fraxinella: Italicè, fraſſinella: Gallicè, Signet de Salomon ou genouillée: Germanicè,* Vveiſs vuurtz.

Poligonatum mas. *Fœmina.*

Enaratio VI.

Polygonatum, hodiæ fraxinella, ſiue geniculata appellatur, pratis frequens herba, & Italiæ quoq; hortis ſatis familiaris, quam Manardus Secacul Arabum eſſe autumat, reclamante tamen Mathiolo Senenſe, Reuera tamen, polygonatum, ſiue fraxinella, à ſimilitudine quam cum foliis fraxini habet, dicta, Secacul eſt, cuius radices ſaccharo pro irritanda libidine, à multis parãtur, *Poligonatum.*

& vt tradit Galenus lib.viij.de Facul.ſimpl.medic. Aſtri-ctionis pariter & acrimoniæ habet quippiam, cum faſti-dioſa quadam amaritudine. Quare non vſq; adeo eſt ve-ſcum, Sunt qui radicem eius illinant vulneribus, alij eo næuos in facie detergunt.

DE CLEMATIDE.

Græcè, κληματὶς: *Latinè*, *Clematis*, *vincaperuinca*: *Hiſpanicè*: *peruinqua*: *Italicè*, *prouenca*: *Gallicè*, *Eſperuenche*, *ou Lyſeron* : *Germanicè*, Ingrien, oder ſingrien.

Enarratio VII.

Clematis.

Clematis.

CLematis prima, vt hiſtoria clamat, officinarum peruinca eſt, herba humi ſerpẽs, & quã hortulani, & hortorum mulierculæ, herbarum faſciculos ligãt, viciuntue, vnde illi peruincæ nomen inditum eſt. Cæterum, quidam peruincam chamædaphnẽ eſſe contendebant, non ſine tamen errore, quia chamædaphnes, alia vt dicemus eſt herba. De hac vero clematide, Galenus in medio capitis de clematide, libro ſeptimo de Facult. ſimplic.medic. ita dixit: Dicitur etiam clematis illa herba, quam nonnulli polygono idem appellant, quæ tantum abeſt vt exulceret, vt profluuiis, & dyſenteriis cum vino pota auxilietur, manſaq; dentium dolores mitiget, ac deniq; doloribus vteri in peſſo admota ſit vſui.

DE

DE ALTERA CLEMATIDE.

Græcè, κληματὶς ἑτέρα : *Latinè*, *Altera clematis, ambuxum, flammula* : *Hiſpanicè, Italicè, flammola* : *Gallicè*, *Viorne* : *Germanicè*, Vvald raeben Lynen.

Enarratio VIII.

HAec vero ab Herbariis, flammula dicitur, quia flammæ modo vrit, exulceratue: An vero alio nomine à flammula Hiſpani herbam iſtam vocent, mihi non ſuccurrit, nobis vero herba ſatis nota eſt, quæ validiſsime linguam rodit: in ſecunda tamen editione huius libri, viri doctiſsimi Hiſpani, quibus herbarum nomina vulgaria in promptu ſunt, lemmati ea addere poſſunt, vt pharmacopolis, & aliis exteris nationibus, herbarum integram cognitionem præſtent: porro huius naturam, & vires, Galenus initio capitis citati, ita proſequitur, dicens: Huius folia acrem & adurentem obtinent Facultatem, adeo vt lepras excorient, fuerit itaq; in quarti ordinis excalfacientium initio.

DE POLEMONIO.

Græcè, πολεμώνιον : *Latinè*, *Polemonium*.

Enarratio IX.

FErrarienſium cõſenſu, polemonium ruta capraria eſt, herba vbiq; nota, & quam omnes ob raras eius dotes, plurimi faciunt: quum vero Ferrarienſes dico, intelligatis velim, Leonicenum, Manardum, ac Muſam Braſauolam, ex quibus vltimus, ſe frequentiſsime per huius herbæ ſucci potum, obſeruaſſe tradit, plures peſtilentia correptos, in ſanitatem reſtitutos, id quod Dioſcorides quoq; fateri videtur, quum contra ſerpentes, & venena valere tradat. Quibus de cauſis, ex huius ſucco, Aloe, Myrrha, & Croco, contra puerorum vermes ſingulare paratur vnguentum. Nec eſt, quòd Mundella Brixienſis, vir mea ſententia doctus, ſed in praxi parum inſtructus, Braſauolam in hac re vellicet, quum ex variis ſimplicibus eandem vim habẽtibus, vnum medicamentũ componere, apud

Polemonium ruta capraria est. [illegible]

Contradicit Mathiolus, nullã tamen depingit.

apud medicos nouum non ſit. De polemonio Galenus lib.viij.de Facul.ſimpl. medi.ita inquit: Polemonium tenuium partium eſt, & deſiccandi vim obtinet, vnde quidam radicem eius cum vino, ad Iſchiadas, dyſenteriam, lienemq; induratum propinant.

DE SYMPHYTO PETRAEO.

Græcè, σύμφυτον πέτραιον, *Latinè*, *Symphytum petræum*, *conſolida* : *Hiſpanicè*, *Suelda* : *Jtalicè*, *Simphyta conſolida* : *Gallicè*, *Bugle* : *Germanicè*, Stein gunſsel.

Enarratio x.

Symphytũ Petræum.

Symphyton Petræon.

Ex herbis, quas Ioannes Falconerius Anglus, ſecum afferebat, Symphytũ petręum erat quam conſolidam nonnulli appellant, quæ vt teſtatur Ruellius, familiaris Gallis admodum eſt, & eam ſua lingua, buglam vocant : in Italia quoq; naſci, cum Paulo Caſtiliono medico affirmamus, quanquam Mathiolus nunquam eam ſe vidiſſe tradat : de cuius viribus Galenus lib. viij. de Facul.ſimpl. medi. ita dixit : Habet quandam vim incidendi, qua collectum in thorace pulmoneq; pus expurgare poteſt, ac ſimul contrahendi facultatis eſt particeps : qua eiectionibus ſanguinis auxiliatur, eſtq; humidum, ac non immodice calidum, vnde & dulce apparet, ac odoratu iucundum : Ad hæc, manſum ſitim extinguit, & arteriæ ſanat aſperitates, liquet igitur ipſum etiam & digerere & conſtrin

constringere posse: vnde & enterocæliis imponitur, & ad conuulsa & rupta cum oxymelite bibitur.

DE ALTERO SYMPHYTO.

Græcè, σύμφυτον ἄλλο: *Latinè*, *symphytum alterum, consolida maior, alum, solidago*: *Hispanicè*, *suelda maior*: *Italicè*, *consolida maggiore, alo*: *Gallicè*, *consyre, & oreille d'asne*: *Germanicè*, Vval vvurtz.

Enarratio XI.

HAec, omnibus consentientibus, consolida maior est, quæ flore non solum luteo, sed rubro, & albo ornatur, cuius radicem, tum intus, tum extra, contra rupturas, casus, ac vulnera, hoc tempore medici frequentissimè adhibent. Dicitur verò, consolida maior, alterius minoris respectu, quã falso multi seplasiarij, pro petræo symphyto vsurpare minime verentur, iis Germani, saniculam addunt, quinquefolio, aut fragariæ persimilem herbã quam diapensam quoq; vocãt, quia eius folium in quinq; partes diuisum habet, vnde multi inter pentaphylli genera eam reponunt, cuius radix alba mira nodorũ concatenatione implicita, ad eosdẽ dictos effectus valet, est quoq; præter dictas, alia consolida, quam margaritam aliqui, alij verò primulam veris, nonnulli verò herbam sancti Petri, herbam paralysis, vel clauium herbam appellant, hortis familiarissimã, vtpote flores iucundos, ex albo rubricantes, ac oculis gratos emittentem. Est quoq; altera consolida, regia vel regalis dicta, herba mira pulchritudine obuia, quæ flore purpureo, violæ magnitudine ornatur, & quam Germani militis calcar appellant, quia calcaris similitudine, corniculum, eius flos in infima sui parte emittat. Huius herbę flores, oculorũ ardori opitulari tradunt, præcipue si pisti, ac aqua rosacea excepti, desuper apponatur, paratur quoq; ex herba ipsa decoctum, quod multum valere scimus, ardoribus tussis, inflammationibus, veneno, ac cholericæ passioni, non minus quoq; vrinæ retentioni, renum calculo, & coxendicis dolori prodest, demum pro aluo purganda à multis vsurpatur. De altero verò Symphyto, quod magnum appellat, loco citato Galenus ita tradit:

Consolida maior.

Sanicula.

Margarita.

Consolida regalis.

tradit: Symphytum magnum, ſimilem dicto vim habet cæterum neq; videtur dulce, neq; odoratum. Eſt verò ſecundum viſcoſitatem mordacitatemq; ſcillæ ſimile.

DE HOLOSTEO.

Græcè, ὀλέϛιον: *Latinè, holoſteon.*

Enarratio XII.

HAllucinantur, qui Holoſteum piloſellam eſſe autumant, quum inter ſe maxime, vt conferenti manifeſtum erit: nam piloſella folia oliuæ emittit, albis onuſta pilis, vnde nomen traxiſſe certũ eſt, cuius quoq; ramuſculi ſerpunt, lanuginoſi, piloſiue, in quibus flores lutei naſcuntur, nam radices tametſi illi graciles inſint, longæ tamen non ſunt, ſed perbreues admodum, vt inter ſe differre certum ſit: Non ab re tamen eſſet, nec contra rationẽ actum, ſi quis vice holoſtei, piloſellam acciperet, & ea vteretur, quia vtraq; aſtringendi vires habet: ita enim piloſella potenter adſtringit, vt animalia, præcipuè pecora, quæ illam paſcuntur, ob reſtrictos ventres, de vita periclitẽtur: vnde paſtores hoc ſcientes, præcauent ſuos greges à campis & pratis herba iſta ſcatẽtibus. Caue tu tamen optime lector, ne Auriculam muris, piloſellam quoq; dictam, hanc piloſellam eſſe autumes, de qua nunc ſermonem habemus. Cæterum, eſt holoſteon, ea herba quam rura, molle gramen, vel canis denticulum appellant, quæ humi ſerpit, foliis, viticuliſque coronopo, aut gramini ſimilibus guſtu aſtringentibus, radice alba, prætenui vſq; in capillamenti ſpeciem protracta, longitudine quatuor digitorũ, de qua Galenus lib. viii. de Facultatibus ſimplicium medicamentorum ita tradit: Oloſteum deſiccandi vim obtinet, cum aſtrictione, ideoq; propinatur ad rupta.

CONSTANTINVS.

GRæcus codex Dioſcoridis ante octingentos annos conſcriptus, conſecratusq; bibliothecæ regiæ, munere illuſtriſsimi viri domini d'Aramont regis legati apud Mahumetanos, in pictura holoſtei, mihi notiſsimam herbam oſtendit, quam ab effectu herbarij vocant herniam, nosq; vulgò de l'herbe au turc. hæc explet omnes notas holoſtej apud Dioſcoridem & Plinium, qui ipſam plantam ita deſcripſit lib. xxvij. cap. 10. *Holoſteon ſine duritia herba, ex aduerſo appellata à Græcis, ſicuti fel dulce (nam, vt in ſupplemento*

to linguæ Græcæ omnium primi adnotauimus, ex Cælio, Aureliano, lib. iij. Chronion cap. j. multa contrariæ interpretationis vocabulum sumpserunt, vt fella quæ Græci γλυκέα, vocant, cum sint amarißima) tenuis vsque in capillamenti speciem, longitudine quatuor digitorum, ceu folijs angustis, astringens gustu. Nascitur in collibus terrenis, vsus eius ad conuulsa, rupta in vino pota, vulnera quoq; conglutinat. Nam & carnes coguntur addita. legendum verò ex authoritate Galeni & Plinij holosteon (vti etiam in prædicto manu scripto Dioscoridis exemplari legitur) non autem Olestion, vt in impresso Græcè codice.

DE STOEBE.

Græcè, στοιβὴ: Latinè, stœbe, colymbas, phleon.

Enarratio XIII.

PRætermittit Dioscorides stœbes historiam tanquam herbæ vulgaris, & omnibus notæ, quæ Theophrasto phleos est, herba fruticosa, aculeata, tum caule, tum folio, semine molli, rubido, radice tenera, quam oues vtilissime comedunt, nec alibi quàm in aquaticis nascitur. Galenus verò libro primo, de Antidotis, vbi de vinis sermonem facit, inquit: patrem suum, ad cōseruanda vina imbecillia & aquosa, ne quoque acescerent, stœbe copiosa, calida, apud domum calidissimā vasa plena vino cooperiebat, & assecutus fuit id quod sperabat, & subdit: porro herba quæ apud nos nascitur fruticosa, admodum est calida, acris, & odoratum quippiam resipiens. Vocant ipsam incolæ colymbadem, nonnulli stœben, ad vini conseruationē aptissimam, & cætera. Libro quoque de Fœtuum formatione, stœben herbam, iecori assimilat, quum dicat, ipsa propria hepatis substantia, de qua antea dixi, in orbem circumnascitur, & media fissurarū spatia ad similitudinem stœbes herbæ explet, atq; ita quidem exortus ex inferiore vena, in simis huius visceris partibus fiunt. Hæc Galenus. In quibus stœben herbam iecori similē facit, at quæ illa hodie sit, ignoratur: In Græcia tamē, vulgarem herbam esse, Græcus quidā medicus mihi retulit. Multi verò stœben, scabiosam esse dixerunt, sed falso, quia scabiosa aculeata herba non est, imò folia erucæ multidiuisa, ac subhirsuta habet, flores verò cæruleos, albicantes: item, scabiosa nascitur in campis, & siccis locis: stœbe verò in aquosis, vt

Stœbe.

Scabiosa herba.

liquid

liquido constet scabiosam non esse stœben. Proinde Pandectarius, in hac, vt in aliis sæpe solet, hallucinatur, credens vtiq; stœben scabiosam esse. Sed nos Matthæū istum Syluaticum, cum suis erroribus missum facimus, & ad scabiosæ facultates accedamus, quæ ita habent: Scabiem & psoram curat, non decoctum vel solum aqua ebibita, sed etiam vnguentis eius succus mixtus, qua de causa purgat, & abscessus rumpit, ac carbunculos curat. De stœbes vero viribus, ita tradit Galenus lib.viij.de Facul.simplic. medic. Fructus eius & folia astringunt citra mordacitatem, desiccantq; in tertio fere incipiente ordine, quare decoctum eorum iniicitur dysentericis, auribusq; pure fluentibus, quod etiam magna vulnera glutinat, præcipuè cum vino atro & austero. Valenter enim desiccat omnes præter naturam humiditates: folia viridia illita erumpentem sanguinem supprimunt, suffusionibusq; oculorum ex ictu medentur.

DE CLYMENO.

Græcè, κλύμενον: Latinè, clymenum.

Enarratio XIIII.

Clymenos herba.

CAule tantum, clymenos à saponaria vulgari, differre videtur, quia clymeno, caulis fabaceus quadrangulus inest: Saponariæ verò rotundus, ac nodosus, vtriq; tamen eadem sunt folia plantaginis: cæterum clymenum mulierculæ Lusitaniæ, apud quas, præ cæteris nationibus, Romanorū voces seruatas inuenio, sua voce, sexafriguam, vel saxifragā appellant, vnde in mentem venit, quòd non ab re esset, herba hac, quadratum caulem habente, quam nos clymenū dicimus, saponariæ veræ loco vti, quia vera saponaria saxifragia dici potest, quia calculos vesicę frangit, & eos cum vrina pellit: imò Mathiolus Senensis, vir mea sententia, in re herbaria veluti cæteris medicinę partibus, satis instructus, pro vera saponaria, hanc quadrangulum caulem habentem recipit, & eam clymenum esse dicit, De qua Galenus, nullam libris Simpli. mentionem fecit, veluti nec Paulus: Plinius tamen libro xxv. cap. 7. hanc à rege Clymeno, vnde & nomen traxit, inuentam contendit, cui, quæ periclymeno debebātur, non sine errore tribuit.

Mathiolus Senensis.

Plinius errat.

CONST

CONSTANTINVS.

CVm hominis sit oris durißimi, & perfrictæ frontis, in re aperta mentiri, subit mirari Amati Lusitani (cui sane alioqui, sua etiam laus debetur) ingenium atq; audaciam, quem Mathioli viri insigniter docti, authoritatem ementiri non pudeat: nec idquidem semel, sed sæpius, vti facit hoc in loco de Clymeno, quam plantam sibi incognitam esse ingenuè confitetur ipse Mathiolus, contenditq; non esse saponariam: iure quidem, nam pleriq; iam veram clymenon mecum agnoscunt, longe diuersam à saponaria, vt in alio opere graphica ipsius pictura, testabimur. Immeritò tamen Plinius à Mathiolo, ita culpatur: Hanc inquit, vt Plinius memoriæ prodidit lib. xxv. cap. 7. inuenit rex Clymenus, vnde & nomen herbæ. Quo in loco idem Plin. Clymeno perperàm illa omnia reddidit, quæ Dioscorides periclymeno aßignat. hactenus Mathiolus, cuius postrema clausula plane falsa est (quod tamen cum tanti viri bona venia dixerim) optimè enim Dioscoridis vestigijs insistens Plinius, periclymenon distinxit à Clymeno: sed pro diuersitate authorum quos sequitur, Clymenon duplicem describit. in secunda non dissentit à Dioscoride, in prima tantum specie, non omnes, vt inquit ipse Mathiolus, sed quasdam periclymeno attributas notas à Dioscoride, Clymeno ascribit Plinius, pro plantarũ, aut scriptorum differentia & varietate. Quæ omnia vt plana faciam, Plinij locos super hac re adducere operæ pretiũ est. lib. xxvij. cap. 12. Periclymenos fruticat & ipsa, ex interuallo, duo folia habens, subcandida, mollia. In cacumine autem semen inter folia durum, & quod difficile euellatur. Nascitur in aruis ac sepibus, conuoluens se adminiculis quibuscunq;, semen eius in vmbra siccatum tunditur, & in pastillos digeritur. Hi resoluti dantur in vini albi cyathis tribus, tricenis diebus, ad lienem: eumq; vrina cruenta, aut per aluum absumit, quod intelligitur à decimo (Dioscorides habet sexto) statim die. vrinam cient & folia decocta, quæ & orthopnoicis prosunt. Partum quoque adiuuant, secundasq; pellunt pota simili modo. At verò lib. xxv. cap. 7. sic inquit, Clymenos à rege appellata est, hederæ folijs, eramosa, caule inani, articulis præcincta, odore graui, & semine hederæ, syluestribus & montosis nascens. Quibus morbis pota medeatur, dicemus (nempe lib. xxvj. cap. 8.) sed hic indicandum est, dum medeatur sterilitatem pota etiam in viris fieri. Græci plantagini similem esse dixerunt, caule quadrato, folliculis inter se implexis, velut in polyporum cirris. Et succus autem in vsu, vis eius summa in refrigerando. Hactenus

Plinius, quem etiam, vt debitorem creditor appellat, & obtorto collo pertrahit Lusitanus, ipse qui totus est in ære Mathioli, ex cuius non mutuatitia, vt loquitur Gellius, sed surreptitia pecunia, suas facultates exornat, & amplificat.

DE PERICLYMENO.

Græcè, περικλύμενον: Latinè, periclymenos: Officin. volucrum maius, mater sylua, vinciboscum: Hispanicè, madre sylua: Italicè, matri selua: Gallicè, succetz, ou cheureseuille: Germanicè, Geyss blatt, speck oder vualdgilgen, vnd zeünling.

Enarratio XV.

PEriclymenos, omnium doctorum hominum voto, Matrisiluia est, quia omni ex parte inter se maxime respondent, quam quoq; nonnulli caprifolium appellant, sed reuera non sine errore: quum caprifolij nomen pyxacanthæ Dioscoridis magis conueniat: Sed huius erroris Matthæus Syluaticus author fuit, quem subticere satius est. Cæterũ ex periclymeni siue matris syluæ succo, optimum confici solet cerotum capitale, quod medici & chirurgici iuniores miris extollunt laudibus. At Ioannes de Vigo, non aspernendus chirurgus hanc herbam, crurium vlceribus, multum valere scriptũ reliquit, qui remedium hoc, à Galeno lib. viij. accepisse fatetur, sed sua pace bona dixerim, non sine menda, quum apud Galenum hoc non reperiatur, vt ex suis verbis percipitur, quæ ita habent: Fructus eius & folia adeo vehementer incidunt & calfaciunt, vt si diutius bibantur vrinam sanguinolentam efficiant, principio tantum vrinam mouentia, foris cum oleo illita etiam excalfaciunt. Iuuant & lienosos, & difficulter spirantes, competens mensura est, drachmæ vnius cum vino, desiccat etiam semen (& vt quidem tradunt) si liberalius bibatur, sterilitatem inducit.

Ioãnes de Vigo errat

DE TRIBVLO.

Græcè, τρίβολος: Latinè, tribulus: Hispanicè, abroyos, abrolhos spinas: Italicè, tribolo: Arabicè, hasach: Gallicè, macres, saligots, & chaudetrapes.

DE

DE TRIBVLO AQVATICO.

Græcè, τρίβολος ἔνυδρος*: Latinè, Tribulus aquaticus: Hispanicè, abroyos delhagoa: Italicè, tribolo aquatico, castagne del aqua: Gallicè, triboli aquatici: Germanicè,* Vvasser nuſs.

Enarratio XVI.

NOrunt terreſtrem tribulum, qui excalciati in pratis ſecus flumina, & in domorum areis vagantur. Humi enim ſerpit herba hæc, cuius folia minuta portulacæ figura ſunt, inter quæ ſpinæ tribuli dictę, magnitudine ciceris naſcuntur. Cuius alteram ſpeciem Theophraſtus lib. vj. de Hiſtoria Plantarũ, cap. 5. facit. Eſt præter terreſtrem tribulum, alter aquaticus, ob id quod in aquis tã dulcibus, quàm maritimis naſcatur, dictus, qui ſupernatat & triangularis magnitudine caſtaneæ apparet: qua de cauſa, Mantuani & Ferrariẽſes, imò omnes ferè Longobardi, tribulos iſtos, caſtaneas aquaticas appellãt, vel potius forſan ob id quod caſtanearum ſaporem in guſtu referant, ex quibus quoq; peregrini ſuas coronas parant, vt collo ſuſpenſis melius hypocriſim ſuam oſtentent. Nam Venetiis apud Riuum altum tribuli ij venduntur, & marini dicuntur. Naſcuntur enim, vt ſæpe vidimus in lacubus prope Clodiũ portum. De quibus Galenus lib. viij. de Facult. ſimplic. medi. ita inquit. Tribulus ex humida eſſentia modice frigida, & ſicca non mediocriter, cæterum ſimiliter frigida conſtat: Vnde contra phlegmonarũ generationes, & cõtra omnes influxus congruit: porro terreſtris ipſius fructus, quum tenuium ſit partium, potus renum calculos conterit. *Tribulus terreſtris.* *Tribulus aquaticus.*

DE SAXIFRAGA.

Enarratio XVII.

TAmetſi ſaxifraga verbum Latinum quàm Græcum potius referre videatur, cuius cauſa, caput hoc multi cum Marcello adiectitium Dioſcoridi eſſe putarunt: nihilominus tamen verum & germanũ eſſe atteſtatur quod in omnibus Dioſcoridis exemplaribus reperiatur. Quæ tamen hodie ſaxifraga Dioſcoridis ſit, multi non allequuntur, quum illius vice, herba quadam inter ſaxa plerunq; naſcente vtantur, quæ pimpinellæ ſimilis videtur, *Saxifraga*

Sed in hoc differunt, quia pimpinella habet pilos: Saxifragia verò illos non habet, vnde notum euadit, quòd recentiorum saxifragia, apud Dioscoridem non est saxifraga, quia Dioscoridis saxifraga epithymo potius, quàm pimpinellæ similis est. Revera tamen, Dioscoridis saxifraga, epithymo omnino respondens in Italia conspicitur, qua in minuendo renum & vesicæ calculo, ac lotio euocando, non infelici successu operamur, cæterum de empetro alibi caput habetur.

CONSTANTINVS.

SVppostititium & spurium est illud caput de saxifragia, non enim in antiquis Dioscoridis *exemplaribus legitur. Quin hæc quæ à falsario quodam, interposita sunt de saxiphragia, ita deprauatè & corruptè* Græcè *traduntur, vt qui hæc interiecta & non legitima non potest agnoscere, nesciat planè quid distent æra Lupinis. Plinius vocat* Adiantum *saxifragum, quòd calculos comminuat, libro xxij. capite 21.*

DE LIMONIO.

Græcè, λειμώνιον: *Latinè, limonium, beta sylvestris: Hispanicè, aselga montesina: Gallicè, bette, ou reparee de pré: Ger.* Vvald mangolt.

Limonium.

Enarratio XVIII.

VT testatur Plinius, lib. xx. cap. viij. limonium beta est syluestris, quãquam Galenus, lib. ij. de Facult. alimen. nullam reperiri betã syl uestrem dicat, Reuera tamen, Limonium hodie variis in locis reperitur, folio paruo betam referente, caule cubitali, & maiori, subtili, simili corneolæ, siue luteæ dictæ herbæ, Sed semine omnino

omnino onusto, cui radix alba raphani similitudine inest. Cæterum, non sunt audiendi medici illi, qui contendunt Limonium apud Paulum Aeginetam, fructum vulgo limonem dictũ, esse, inest enim limonijherbæ dictæ semini vel fructui dicto, austeritas quædam, ob quam limonem fructum esse falso opinati sunt: Vnde Galenus libr. vij. de Facul. simpl. medic. ita quoq; dixit: Eius fructum, vt pote acerbum, ex vino exhibent cœliacis, dysentericis, & hæmoptoicis, iuuat & profluuium muliebre: Satis est oxybaphi mensura.

DE LAGOPO.

Græcè, λαγώπους: Latinè, lagopus.

Enarratio XIX.

Lagopus.

IAm succinctè ac breuiter de Lagopo loquutus est Dioscorides, vt quæ illa sit herba, difficile sit diuinare, vt tamen coniecturis assequi potuimus, lagopũ, herbam illam, quam trinitatis appellant, esse, credendum est. Quæ ideo trinitatis herba dicitur, quia folia sua maculata, in tres partes diuisa, & longis pediculis à radicibus ortis, adalligata habeat, in cuius cubitali cauliculo, ineunte vere, cæruleus quidam flos peruincæ similis nascitur: nam radix huic multiplex est, subtilis & in nigrum rubricans. Cæterum hæc herba trinitatis, pes leporis dicitur, quia eius folium in tres partes diuisum pedem leporis animalis referat: Quæ aluum reprimit, vulnera consolidat, ac intestinali rupturæ prodest, præcipue si eius pulueris drachma in vino austero & styptico bibatur.

Quæ omnia, lagopo ex directo conuenire, certū eſt. Cæterum hanc Trinitatis herbam, Otho Brunphelſius, extra omnem animaduerſionis modum, inter hepaticas repoſuit, qua ratione illi in hac re nulla præſtanda eſt fides. Item non minori errore comprehenſus videtur Matthęus Syluaticus, quum lagopum, caryophyllatam eſſe dixerit: quia lagopus in hortorum areis naſcitur: caryophyllata verò, in montibus longe à ſepibus & viis, quā multi quoque, ſanam mundam, alij herbam benedictam appellant. Dicitur verò caryophyllata, ſiue gariophyllata quia eius radix odorem caryophylli expiret: Quæ, vt mea fert opinio à Plinio, Geū lib. xxvj. cap. 7. appellatur, Datur enim iis qui ex alto cadunt: Huius radix in puluerem redacta, per ſe vel conſolidæ adiunctæ, ac in vino pota, certo iuuamento, ſtomachum quoq; roborat, ac fluxum omnem reſtringit, & ſolo odore ſpiritū recreat, calida enim & ſicca eſt, vt eius atteſtatur ſapor & odor. Porro de lagopo, ita breuiſsime tradidit Galen. lib. vij. de Facult. ſimpl. medic. Facultatis eſt deſiccantis, adeo vt fluxus alui probè exiccet. Verum meminiſſe decet, eſſe alteram herbam trinitatis dictam, inter coronarias cōnumeratam, quam trinitatis appellant, quia in eius flore, trinus reperitur color.

Brunphelſius errat. *Mathæus Syluaticus errat.* *Caryophyllata.* *Geum Plinij caryophyllata eſt.* *Altera herba trinitatis.*

CONSTANTINVS.

Lagopus planta ignota eſt, quia à nemine deſcripta. Caryophyllata etiam quo nomine dicta ſit ab antiquis, incompertum eſt. Mathioli ſuſpitionem de Geo apud Plinium, in affirmationem arripuit Luſitanus. Illa verò planta etiam herba trinitatis dicta, à doctis hominibus creditur phlox, ſiue phlogion apud Theophraſtum lib. vj. de hiſtoria plantarū & Plinium lib. xxj. cap. 10. nos vocamus menue penſee: Alteram herbam trinitatis pied D'alexandre, ou D'alouette, quæ Lagopus Luſitano, Mathiolo abſque nomine cap. de trifolio.

DE MEDIO.

Græcè, μήδιον: Latinè, medion.

Enarratio xx.

Difficile admodum eſt, medium herbam hodie dignoſcere, quum in Media naſci tantum credatur regione, ac id magis, quia quibus ornetur foliis non cōſtet. In quibuſdam enim exemplaribus, legimus, medium folia ſeridis

dis habere, in aliis vero iridis: vtcunque tamen, ne ordinem peruertamus, de eo Galenus, lib.7. de Facultat. simpl. medicamen. ita tradit: Radix quidem eius austera est, omnesque fluxiones cohibet, At semen tantum abest, vt id moliatur, vt etiam menses cieat, nimirum tenuium partium quum sit, & facultate incidendi præditum.

DE EPIMEDIO.

Græcè, ἐπιμήδιον: *Latinè, epimedium.*

Enarratio XXI.

QVæ hæc sit herba, mihi albo coruo rarior est, iis tamen quæ Dioscorides de ea tradidit, subscripsit Plinius, lib. xxvij. cap. 9. & vt de illius viribus tradit Galen. lib. vj. refrigerat moderate, cum aquea humiditate, vberibus illitum, surrecta ea seruare potest, aiunt verò, si potu hauriatur, sterilitatem parere.

DE XIPHIO.

Xiphion.

Græcè, ξίφιον: *Latinè, Xiphium, gladiolus: Hispani. gladiolo de entre los panes: Italicè, monacuccie: Galli. glais ou, glaieul: Arabicè, Kasiflon: Germanicè,* Schvuertel.

Enarratio XXII.

NAscitur Gladiolus inter segetes vbiq; folio iridis, sed breuiori, angustiori, venoso, & cultri modo in mucronem desinente, vnde nomẽ traxisse videtur. Caulem verò ex se cubitalem mittit, in quo purpurei flores, ordine bene dispoti videntur, qui & si iridis figura similentur, breuiores

tamen ſunt, nam radices huic rotundæ duæ ſunt, teſticulorum canis, dictis radicibus admodum ſimiles, quarum vna alteri ſubſidet. Plinius verò libro xxv. cap. 11. per Xiphium, aquaticum gladiolum intelligere videtur, quia Xiphium, aquæ accolam dixit, quum tamen Dioſcorides, in aruis naſci tradat, de aquatica verò illa gladiolo, capite de acoro ſermonem habuimus: ſed multo ampliorem capite ſuo proprio de Xyride: At de Xiphio ita meminit Galenus lib. viij. de Facultat. ſimplic. medicamentorum. Xiphij radix maxime altera quæ ſuperior eſt, attrahit, digerit, deſiccatque.

Plinij xiphium.

DE SPARGANIO, SIVE XIPHIDIO.

Græcè, σπαργάνιον: Latinè, Sparganium: Gallicè, pillette: Arabicè ſaſarhe ramon.

Enarratio XXIII.

Sparganium ſpatula fœtida.

Burr reed

SParganion, ſiue Xiphidion, officinarum ſpatula fœtida eſt, quum inter ſe maxime cõueniant, vnde Mathiolum Senenſem hic errare certũ eſt, quia ſparganium non eſſe ſpatulam fœtidam contendit, & eo magis, quia in ſpatula fœtida pilulas non comperiri in quibus ſemen claudatur dicat, quod falſiſsimũ eſſe, qui ſpatulæ fœtidæ mediocrem notitiam habent: norunt, proinde ſparganium ſpatulam fœtidam eſſe certum eſt, cuius ſuccus hodie vnguentis, contra ſcabiem & pſoram miſcetur, & merito, quia, vt inquit Galenus lib. viij. de Facult. ſimplic. medic. Sparganium deſiccantis eſt facultatis.

CONSTANTINVS.

SParganion & Xyridem puto Luſitanũ ne per ſomnium quidem vidiſſe, nihil enim certius his qui vtramq; plantã cognoſcunt, quàm ſpatulã fœtidam eſſe Dioſcoridis Xyridem: nõ autem ſparganion. Ego quidem qui millies vtramq; plantam vidi in Anglia, & multis alijs locis, ſæpeq; contuli cum Dioſcoridis deſcriptione, doctiſsimo Mathiolo hoc in loco nõ inuitè ſubſcribo, à quo quidem non deſciſcit Luſitanus, niſi vt aliquis eſſe videatur.

DE XYRIDE.

Græcè, ξυρὶς: Latinè, Xyris: Hiſpanicè, lirio ſpadanal: Gallicè, coſſue, ou glaieul ſauuage: Arabicè,

bicè, Casoras : *officinis, spatula fœtida:Germanicè,* Vuandtleusz.

Enarratio XXIIII.

Xyris.

NAscitur Xyris aquosis in locis, & hodie gladiolus purpurea, à flore purpureo appellatur. Altera autem gladiolus luteis floribus reperitur, cuius radix pro acoro à multis vsurpatur, vt capite 2. libri primi diximus. De xyride verò Galenus ita tradit, lib. viij. de Facultatibus simplicium medicamẽtorum. Xyris, tenuium partiũ, attractoriæ, digerendi, & desiccandi facultatis est, cũ radix, tum multo magis fructus, qui quidem & vrinam ciet, & lienes induratos sanare potest.

DE ANCHVSA.

Græcè, ἄγχουσα : *Latinè*, *Anchusa* : *Hispanicè, soagem* : *Italicè, Anchusa* : *Gallicè, Orchanette, ou Anchuse* : *Germanicè*, Rot ochssen zung.

DE SECVNDA ANCHVSA.
DE TERTIA ANCHVSA.

Enarratio XXV. XXVI. XXVII.

ANchusæ omnes tres species norunt mulieres, quia earum succo radicum rubro, suas fucant genas. Ornantur enim per vniuersum caulem, flore purpureo ad albedinem inclinante, buglossæ persimili: De quibus Galenus lib. vj. de Facul. simpl. medic. agit, & illis lycopsim adnumerat, dicens: Anchusæ quatuor sunt species, Ono-

clea, quam vocant, radicem habet admodum refrigerantem, desiccantem, astringentem, & subamaram, corporibus condensandis & modice extenuandis idoneam, tum abstergendis quoq; & abluendis biliosis & salsis succis: quare aurigini & lienosis est vtilis. Præterea cum polenta illita, iuuat erysipelata, & abstergit non modo epota, sed etiam admota extrinsecus. Proinde aceto macerata, vitiligines & lepras sanat: At folia ipsius herbæ imbecilliora radice sunt, non tamen à resiccatione & astrictione aliena: itaq; profluuium sanant cum vino pota. Lycopsos nominata refrigerans etiam & siccans, similiter erysipelatis congruit, verumtamen radicem quàm onoclea magis astringentem sortitur. Onochilo cognominatæ vis & calidior & medicamentosior inest: quare eos qui à viperis morsi sunt, admodum iuuat, tum illita, tum suspensa, tum esa. Reliqua vero quæ quarta est, & parua, cæteris est calidior, amarior & medicatior: ac proinde ad latos lumbricos idonea, oxybaphi mensura cum nasturtio & hyssopo epota.

DE LYCOPSIDE.

Græcè, λύκοψις: *Latinè*, *Lycopsis*, *Anchusæ altera species*: *Germanicè*, Scharpffochsen zung.

Enarratio XXVIII.

Ruellius errat.

GAlenus quum de anchusa egit, de lycopside quoque tanquam anchusæ altera specie, sermonem habuit, vt ex præcedente enarratione facile comprehendi potest. Ruellius tamen, aliorum iudicio, lycopsim eam esse herbam contendit, quam vulgares Italiæ pharmacopolæ cynoglossam appellant: Sed revera falso, quia inter se maxime differunt, vt conferenti notum erit. Iis adde, quod Plinius noscens lycopsim herbam differentem à dicta cynoglossa, lib. xxvij. cap. 11. seorsum de ea agit dicens: Lycopsis longioribus, quàm lactuca est foliis crassioribusq; caule longo, hirsutis, adnatis multis cubitalibus, flore paruo, purpureo: nascitur in campestribus, illinitur cum farina hordeacea, igni sacro, sudorem in febribus mouet, succo aquæ calidæ admixto. De prædicta vero cynoglossa, lib. xxv. cap. 8. sermonem habuit, quum dicat: Inungitur & cynoglossos, caninas imitans linguas, topiariis

oper

operibus gratiſsima, aiuntq;, quæ tres thyrſos ſeminis emittat, eius radicē potam ex aqua ad tertianas prodeſſe, quæ quatuor, ad quartanas: Eſt alia ſimilis ei, & quæ ferat lappas minutas: eius radix pota ex aqua, ranis & ſerpentibus aduerſatur: vt liquido conſtet, lycopſim alteram herbam à prædicta cynogloſſa eſſe.

DE ECHIO.

Græcè, ἔχιον: *Latinè*, *Echion*, *Alcibiadion*, *Alcibiacum*: *Hiſpanicè*, *Yerua de la biuora*: *Luſitanicè*, *Chupamel*: *Italicè*, *la bugloſſa ſaluatica*: *Gallicè*, *Bugloſe ſauuage ou herbe à bouc*: *Germanicè*, Ochſen zung.

Echium domeſticum.

Syluestre.

Enarratio XXIX.

ECHIS Græcis, Vipera Latinis eſt, quæ ideo Echis herba dicitur, quia ſemen, capiti viperæ ſimile habet, multis ſatis nota, folio oblongo, ſtricto, aſpero, bugloſſo vulgari

vulgari ſimili, qua de cauſa multi ſylueſtrem bugloſſum appellant: imò Otho Brunphelſius, pro ſylueſtri bugloſſa, graphice eam depingit, quæ purpuraſcentes flores, ad ruborem tendentes, à medio caulis, verſus partem ſuperiorem habet, in quibus dulcedinem quandam pueri in Hiſpania ſugentes, percipiunt, vnde nomen herbæ impoſuerunt, quale in lemmate fiximus: Nam ſemen paruum eſt, nigrum viperino capiti perſimile, quod veluti & radix nigricans, digitalis craſsitudinis, viperarum morſibus, in potu ſuccurrit. Hanc vero Galenus ſiluit, libro ſuorum Simplicium, quanquam Paulus ad Dioſcoridis intentionem, de ea mentionem fecerit. Verum, Echion eadem eſt herba cum Alcibiadio, vt ex Dioſcoride percipitur, quãquam Plinium hoc ignoraſſe ſatis claret, vt eius indicant verba, quæ ita lib. xxvij. cap. 5. habent: Alcibion qualis eſſet herba apud authores non reperi. Sed radicem eius & folia trita ad ſerpentis morſus imponi & bibi iubent. Hactenus Plinius. Ex cuius verbis ſatis percipitur, quòd quia alcibium eſſet ignoraſſet, imò quòd Echion non eſſet alcibion, ex libro vigeſimo quinto, cap. ix. euidentiſsime comprehenditur, quum de Echio ita dicat: Echios vtriuſq; generis pulegio ſimilis, foliis coronata, drachmis duabus ex vini cyathis quatuor datur: item altera lanugine diſtinguitur ſpinoſa, cui & capitula viperæ ſimilia ſunt, hæc ex vino & aceto.

Plinius errat.

CONSTANTINVS.

Memoria in homine permulta complectitur, non tamen omnia: & finita cùm ſit, rerum infinitatem non aſſequitur. quo fit vt minime mirum ſit, Plinium quem ex ſcriptis conſtat tenaciſſimæ memoriæ fuiſſe, hoc in loco obliuioſum videri, nec quidem iniuria: ſiquidẽ teſtatum, ſe Alcibion qualis eſſet herba, apud authores non comperiſſe. Et tamen præter Dioſcoridẽ, apud que legendum Alcibion non Alcibiadion: etiam apud Nicandrũ in theriacis, luculentum hoc extat teſtimonium de alcibio.

Ἐσθλὴν δ' ἀλκιβίου ἔχιος περιφράζεο ῥίζαν.
Τῆς καὶ ἀκανθοβόλος μὲν ἀεὶ περιτέτροφε χαίτη.

Lege apud ipſum authorem reliquos ſeptem verſus. herba inquit, ipſius Nicandri interpres Diphilus, vocatur Alcibios & echis: Alcibios quidem à repertore: Echis autem ab efficacia aduerſus viperas, hiſtoriæq; authorem aduocat Demetrium. Nicander alibi

vocat

vocat ἐχίειον cuius duo genera facit. locus etiam in Theriacis, quo loco versus incipit:

Ενθα δύω ἐχίεια πιφάσκεο.

Plinio autem prior refricuit memoriam, illi aurem vellens Senensis Mathiolus. quod silendum non est, vel hac potißimum causa, vt imponam plagiario pudorem, iuxta Martialem.

DE OCYMASTRO.

Græcè, ὠκυμοειδές: Latinè, ocymoides, philitærium, ocymastrum, ocymum syluestre, basilicum syluestre: Hispanicè, albahaqua montesina, alfabega syluestre: Italicè, basilico saluatico: Gallicè, basilic sauuage: Germanicè, Vvild basilig.

Enarratio XXX.

NAscitur Ocymastrum, basilicum dictum syluestre, in segetibus plerunq;, folio ocymi, ramulis quadratis, hirsutis, & illis quidem dodrantalibus, in quibus flores albi (silente Dioscoride) nascuntur, quibus decidentibus, siliquæ dentatæ, hioscyamo persimiles, semine quodam nigro melanthio æquali plenæ conspiciuntur. Quibus labiis admotis, pueri non tam Italiæ quàm totius Hispaniæ sibilum edunt, & de eo Galenus vltimo capite libri octaui, de Facul. simpl. medic. ita dixit: Semen ocymoidis, tenuium est partium, & citra morsum, facultatis deficcatoriæ. *Ocymastrũ*

DE ERINO, SIVE ECHINO.

Græcè, ἔρινος: Lat. erinon, echinos, ocymũ aquaticum, basilicũ aquaticũ: Hisp. alfahaqua, de lhagoa: Ital. basilico aquatico: Gal. basilic aquatique: Ger, Vuasser basilig.

Enarratio XXXI.

QVi ex isto capite expungere contendunt, hæc verba, lacteo liquore abundãt caulis & folia erini, omnino nunquam herbam istam se vidisse indicant, quæ proculdubio in aquastrinis nascitur locis, plena non nisi liquoris lactei, & de ea Plinius lib. xxiij. cap. 7. ad istũ modum dixit: Herba quoq; quam Græci erinon vocant, reddenda in hoc loco propter gentilitatẽ, palmo alta est, cauliculis quinis fere ocymi similitudine, flos candidus, semen ni- *Hæc omnia adverbum ex Mathiolo.*

grum

grum, paruum, tritum, cum melle Attico oculorum epiphoris medetur, vt cũ duabus drachmis cum cyathis Atticis quatuor, manat lacte multo & dulci, herba perquàm vtilis aurium dolori nitri exiguo addito, folia resistunt venenis. Hęc enim vltima verba Dioscorides siluit, quum tamen Nicander, in sua theriaces cõpositione herbã hanc, vtpote contra venena valentem miscuerit. Verum Galenus hanc non erion, sed potius echinon appellat, nec mirum, quia in multis Dioscoridis exemplaribus, sic in lemmate, de echino legitur, de qua ille sexto de Facultat. simplic. medic. tradit: echini herbæ fructus, acerbus est, ac proinde repellentis & exiccatoriæ facultatis, vtuntur eo ad oculorum fluxiones, & aurium.

DE GRAMINE.

Græcè, ἄγρωστις: *Latinè, gramen: Hispanicè, grama gramenha: Italicè, gramigna: Gallicè, dent de chien; Arabicè, negen: Germanicè,* Grass.

DE CALAMAGROSTI.

Græcè, καλαμάγρωστις: *Latinè, harundinaceũ gramen.*

Graminis 1. genus.

Graminis 2. genus.

DE GRAMINE PARNASSI.

Græcè, ἄγρωστις ἐν παρνασῷ: *Latinè, gramen Parnaſi.*

Enarratio XXXII. XXXIII. XXXIIII.

Graminis aliud genus.

APprime dubio procul de gramine Plinius diſſerit, cuius prçter iſtas à Dioſcoride citatas ſpecies, alias tres aculeati lib. xxiiij. cap. xix. ad iſtum modum deſcribit: Gramen ipſum eſt inter herbas vulgatiſsimum, geniculatis ſerpit internodiis, crebroq́; ab iis & ex cacumine nouas radices ſpargit, folia eius in reliquo orbe in exilitatē faſtigiantur. In Parnaſſo tantum hederacea ſpecie denſius quàm vſquam fruticante, flore odorato, candidoque. Iumentis herba non alia gratior, ſiue viridis ſiue in veno ſiccata, tunditur aſperſa aqua, Succum quoq; eius in Parnaſſo excipi tradunt, propter vbertatem, dulcis enim hic eſt. In vicem eius in reliqua parte terrarum ſuccedit decoctum, ad vulnera conglutinanda, quod & ipſa herba tuſa præſtat, tueturq́;, & ab inflammationibus placat. Decocto adiicitur vinum ac mel, ab aliquibus & thuris & piperis myrrhæq; tertiæ portiones: rurſusq́; coquitur in æreo vaſe ad dentium dolores & epiphoras. Radix decocta in vino torminibus medetur; & vrinæ difficultatibus, vlceribus veſicæ, calculos frangit, ſemen vehementius vrinam impellit, aluum, vomitioneſq́; ſiſtit, priuatim autem draconum morſibus auxiliatur, & ſubdit: Quod à graminum genere ſeptem internodia habet, efficaciſsime capiti contra dolores adalligatur. Quidam

Gramen.

propter

propter veſicæ cruciatus decoctum ex vino gramen ad dimidias è balneis bibi iubent. Sunt qui & aculeatum gramen vocant trium generum, cum in cacumine aculei ſunt plurimum quini, dactylon vocant, hos conuolutos naribus inſerunt, extrahuntq; ſanguinis ciendi gratia. Altero quod eſt aizoo ſimile, ad paronychia & pterygia vnguium, & cùm caro vnguibus excreuerit vtuntur cum axungia, ideo dactylon appellantes, quia digitis medeatur. Tertium genus dactyli, ſed tenuius naſcitur in parietibus aut tegulis: huic cauſtica vis eſt, ſiſtit vlcera quæ ſerpunt. Gramen capiti circūdatum ſanguinis è naribus fluxiones ſiſtit. Camelos autem necare traditur in Babylonis regione id quod iuxta vias naſcitur: Hactenus Plinius. Nos vero graminis primam ſpeciem communiſsimam, ac vbiq; vulgarem eſſe nouimus, & qua iumenta optima pabulantur, & ex ea aquam per campanam in officinis paratam pharmacopolæ habēt, quia anguſtiis vrinæ prodeſt, & lapillos frangit: frigida enim aqua iſta eſt, veluti alkakengi, in ſummo pretio habenda, quum perpaucæ ſint medicinæ natura frigidæ, calculos frangentes, & vrinam elicientes. Cæterum perperam dixerunt, Leonicenus & Ruellius, quòd gramen aculeatum in quinq; diuiſum penulas, & quo pueri è naribus ſanguinē prorritant, coronopus eſt, quum vt diximus, coronopus, herba cornu cerui, vel ſtella maris, appellatur. Nam de aculeato illo gramine, abunde Plinius citato loco meminit. Non minori quoq; errore, olim à me cōprehenſus eſt Otho Brunphelſius, quum in ſuis Tomis, gramen polygonion eſſe putauerit. Harundinaceum vero granum vulgatiſsimum quoq; eſt, naſcitur autem ad ripas fluuiorum, præcipue Eridani, Padi dicti, qui Ferrariam præterlabitur. Dulce autem hoc gramen eſt, & iumentis gratum, ex quo in farinam redacto, panes deficientibus frugibus parari poſſunt, & multo meliores illis, quibus Braſilij homines ali ſolent, non niſi ex puluere cuiuſdam arboris apparatis, ac piſtis, ad quam regionem vtpote nobis nouam, quum Luſitani noſtri, longa nauigatione fracti, appuliſſent, deficiente pane, ac omni genere cibariorum, coacti ſunt farinam illius arboris, pro pane, more incolarum in victu guſtare, ſed non ſine eorum magna iactura, quum ex multis

Aculeatū gramē trium generum.

Ruellius errat.

Leonicenus errat.

Brunphelſius errat.

Panis ex ſcobe ligni.

multis perpauci euaserint, & in patriam reuersi sunt. Gramen vero Babylonicum, aut Parnassi, à me hucusq; visum non est. De viribus tamen graminis ita meminit Galenus lib. vj. de Facult. simplic. medic. Graminis radix, modice frigida est & sicca, mordacitatem quandam exiguam, & partium tenuitatem obtinens: At herba ipsa primo quidem recessu refrigerat, in humiditate vero & siccitate existens quam moderata, & subdit: Graminis esculenti radix, modice frigida & sicca est, proindeque cruenta vlcera glutinat: ipsa autem herba illita non vehementer refrigerat, in medio constituta humiditatis & siccitatis. Radici porro mordacitas & tenuitas quædam exigua inest, qua nimirum lapides frangit, si quis eam decoctam bibat: At semen alterius quidem, imbecillum est, eius vero quæ in Parnasso nascitur, vrinam ciet, ac fluxus ventris & stomachi resiccat, vis enim eius est exiccatoria, tenuium partium, & subacerba.

Gramen Babilonicum.

DE SIDERITIDE.

Græcè, σιδηρῖτις: Latinè, sideritis: Arabicè, sidrichis: Officin. tetrahit: & herba iudaica.

Enarratio XXXV.

Conspicitur sideritis hæc in nonnullis vallibus, folio aspero, saluiæ magnitudine, tanquam marrubij albicante, & per circuitum tanquam quercus dentato, quod fricatum, ex se odorem, qualem ex citoniis optime maturis oriri videmus, emittit, quem Dioscorides sub intelligit, quum dicat, gustu non iniucundo cum adstrictione aliqua. Hac vero Fuchsius in suo Herbario, nouisse videtur, quanquam Mathiolus oppositum contendat: sed revera Mathiolus eam nunquam vidit, quia si eam cognouisset, illius odorem suauissimum nunquam præterimisisset. Porro Ruellius hanc Iudaicam herbam appellari contendit, quum tamen Iudaica herba apud Auicennam, erui herba sit. Est tamen, altera quoq; herba Iudaica siue Pagana dicta, cuius caulis bicubitalis & maior est, colore subrufus, lucidus, & tersus, in quo folia oliuæ per circuitum minutim serrata apparent, Nam flores quoq; in herba ista, facile euanescentes, sed aurei coloris sunt,

Fuchsius. Mathiol. Inconsequentia.

Aurea virga herba.

Sideritis.

vnde Aurea virga dicta quoq; est, qua chirurgici, & empirici cruenta vulnera glutinant, & fluxus compescunt. At de siderite ita tradit Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum, Sideritis nonnihil abstergit, sed plurima pars eius est humida & mediocriter frigida, cum exigua astrictione; qua phlegmonem sedat & glutinat, Sideritis autem Achillea, dictam superans astrictione, sanguinis eruptioni, dysenteriæ, & muliebri profluuio est aptissima.

DE SIDERITIDE SECVNDA.

Enarratio XXXVI. XXXVII.

SIderitim secundam hucusq; nunquam vidi, tertiam vero Heracleam dictam, sub prædicto obseruaui nomine, & ea mulieres, pro cruentis glutinandis vulneribus vtebantur.

DE ACHILLEA.

Græcè, ἀχίλλειος: Latinè, Achillea, Gallicè, herbe au charpentier, ou reueille pasteur, Arabicè, Demalochotten: Germanicè, Vuild garben.

Enarratio XXXVIII.

HAec merito sideritis quarta species appellari meretur, quæ mille folium officinarum non est, quia mille folium stratiotes altera est, vt suo loco huius libri dicemus: Nec vero Achillea, vulgaris, & hortis familiarissima

Achillea.

risſima eſt herba: quia hæc Dioſcoridis Achillea tenui & minuto ornatur folio, adeo vt Ruellius eam vulgatum mille folium eſſe dixerit: vulgaris vero Achillea, herba bicubitalis eſt, hodie pro hortorũ ornamento habita, folio rotundo, diuiſo, flore verò vario, aliquando albo, aliquando purpureo, nonnunquam vero ſubnigro, quæ quoque pro agglutinandis vulneribus, ac conſtringendis membris diſſolutis vſurpatur. Eſt igitur Achillea hæc Dioſcoridis, herba pratis vulgatisſima, & quæ à vulgari mille folio parum abeſt. Hallucinatur certe Serapio, qui ex Conſtantini authoritate credidit, ſanguinem draconis liquorem huius herbæ ſuccum eſſe, quum reuera Sanguis Draconis, proceræ arboris, apud inſulas Maderiæ, & Canarias, olim Fortunatas dictas, creſcentis liquor ſit, quam arborem Hiſpani noſtri Draconariam, vel Draconem appellant, & illius rubrum liquorem, ſanguinem, vnde ſanguis Draconis liquor iſte dictus eſt. Quod ignorans Plinius, veri draconis animalis ſanguinem eſſe credidit, vt quinto libro, capite de cinabari, diuinis fauentibus gratiis, vberius dicemus. Cæterum, quum de Achillea agebamus, ad nos herba quædã aduecta eſt, caput Aquilæ dicta, caulis ſubtilis, quadrati, dodrantalis altitudinis, in quo folia ſtricta, oblonga, hyſſopi modo ſunt, quibus à latere alia duo folia à caule orta hærẽt, in ſummitate vero caulis flores ſtechadis modo plures ſunt, in quorum infima parte alij flores naſcuntur, cum albedine rubricantes, per medium diuiſi, vt vnuſquiſq; illorum flos, ſerpentis caput referre videatur, vel potius Achillis caput, vnde

Serapio Hallucinatur.

Sanguis draconis quid. infra 771

Caput aquilæ herba.

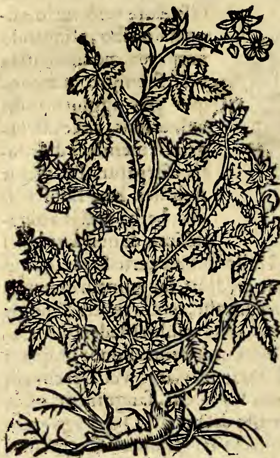
nomen traxisse videtur. Hæc autem astrictoria herba est, & vt sapore percipitur, frigida temperatura.

DE RVBO.

Græcè, βάτος: Latinè, rubus, sentis: Arabicè, bu-leieh: Italicè, rouo: Hispanicè, çarza: Gallicè, ronce: Germ. Brombeer, bramen.

Enarratio XXXIX.

Rubus mora.

Rubus.

RVbus mora ferens, in omnibus fere sepibus videtur, & ex illius moris diamoron parari debet. Curent tamē pharmacopolæ ea immatura, veluti ipsius rubi flores, in officinis seruare: fluxus enim constringunt, & decoctiones omnes constringentes ornant. Vnde Galen. hæc noscens, de rubo ita lib. vj. de Facul. simplic. inquit: Rubi folia, germina, flos, fructus, & radix, qualitate astringente neq; obscura participant. Sed folia germinaq; recens nata plurimum in se habent substantiæ aqueæ, parum vero astrictionis, quare vulnera glutinant: At fructus maturus, non parum habet succi calidi temperati, quæ existit dulcis, ob idq; & ob modicam astrictionem non est insuauis gustui: At immaturus acerbus est & validè exiccatorius, ac sane vterq; reconditur, validius quàm recens desiccans, flos eandem vim fructui immaturo possidet. Vtraq; ad dysenterias, ventris profluuium, robur deperditum, sanguinisq; expuitionem sunt idonea remedia. Radix præter astrictionem, non

paucam

paucam habet substantiam in sese tenuem, per quam & lapides renum comminuit.

DE RVBO IDAEO.

Græcè, βάτος ἰδαία: Latinè, Rubus Idæus.

Enarratio XL.

DIcitur Rubus Idæus, quòd in Ida mõte multus nascatur, qui à prædicto differt, quia spinis careat, & eius mora rubra plerunq; sunt, quandoq; verò alba & odorata, nonnunquam autem nigra, quæ paucioribus granis constant, gustui perquàm grata, vt ea ad ripas Padi vigintiquinq; milliaribus à Ferraria gustauimus, præsertim, cùm Ariostum virum doctissimum & grauissimum, ac Herculis illustrissimi ducis Ferrariæ negotiatorẽ, Milliarij oppido à morbo liberauimus. Sunt præterea fragra fructus, moris simillima, sed rubra, quæ in herba trifolio magno humi serpente nascuntur, de quibus Virgilius ita cecinit.

Qui legitis flores, & humi nascentia fragra.

Quæ Seruius eo loco, ob prædicta, terrestria mora appellat, & ea Hispani iuxta ac Lusitani, murangaos, vel muranganos vocant. Galli autem des frayses. Gustui autem grata sunt fragra, quæ apud Germanos inferiores, vino & saccharo mixta, in continuo victus vsu sunt, veluti quoq; apud Anglos, & alias nationes, stomachum enim refrigerant, & deiectam appetentiam incitant.

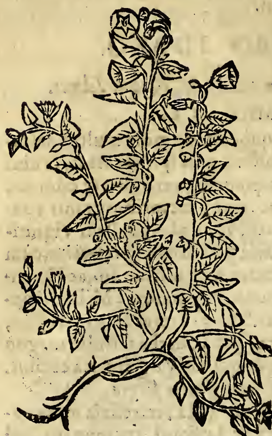
CONSTANTINVS.

RVbus Idæus appellatus est, quoniam in Ida non aliàs nascitur vt testis Plin. lib. xxiiij. cap. 14. non potest igitur esse ea planta, quam vocamus framboesier, & Itali vt inquit Mathiolus Ampomole. Lusitani igitur palato fides abroganda, etiam vadibus datis. gustatus sapores discernit; Sed quæstio de plantarum conuenientia, & cui conueniat descriptio.

DE HELXINE.

Græcè, ἑλξίνη: Latinè, helxine, parthenium, parietaria, vrceolaris, perditium: Hispanicè, Italicè, parietaria, vitreola: Gallicè, paritoire: Germanicè, Tag vnd nacht.

Enarratio XLI.

Helxine.

Vrceolaris herba.

COmmunis herba Helxine eſt, muralis, ſiue parietaria dicta, quòd muris & parietibus adnaſcatur, & hæreat, quã Auicenna quoq; herbam vitri appellat, ob viriditatem forſan quandam, qua veluti vitrum ſplendeſcere videtur, vel potius, quia ea vitrea vaſa lauantur. Qua de cauſa Scribonius Largus eã vrceolarem, quòd tergendis vrceis idonea ſit, vocare non dubitauit. Hac iam medici in initio dolorum, tam frigidorum quàm calidorum, tanquã præſtantiſsimo remedio vtuntur: nec ſane abſque ratione: quum omnis dolor attrahit & ſua attractione inflammationem plerunq; minatur, quod opus parietaria ſua ſtypticitate, maxime materiã propulſando, ac locum roborando inhibet. Vnde Galenus de ea ita prudenter lib. vj. de Facul. ſimpl. medic. inquit: Helxine, quam parthenium vocant, abſtergit, conſtringitq; cum humiditate ſubfrigida, vnde phlegmonas incipientes vſque ad augmentum ſanat, maxime ſi calidæ fuerint, incipientibus etiam phygetlis cataplaſmatis ritu illinitur, ad auriumque dolores phlegmonoſos ſuccus eius inſtillatus, ſicuti ad pariſthmia Gargarizatus conducit.

DE HELXINE CYSSAMPELO.

Græcè, ἑλξίνη κυσσάμπελος: *Latinè, helxine cyſſampelos, conuoluulus*: *Arabicè, acſin*: *Hiſpanicè, cãpanela*: Italicè, *vilucchio*: *Gallicè, lizet, ou cam*panette:

panette: *Germanicè*, Mitelvuinden, vueingart vuinden.

Enarratio XLII.

REpit herba hæc, & vitibus ac sepibus circumuoluitur, vnde cyssampelos, id est hedera vitis appellatur: quæ dubio procul alia non est, quàm conuoluoli species quædam parua, flores albos, campanarũ modo in æstate ferens, quam quoq; paruam volubilem appellamus, & de ea Plinius lib. xxj. cap. v. sermonem fecit, sub conuoluoli nomine dicens: Est flos non dissimilis illi in herba, quam conuoluolum vocant, nascens per fruteta, nullo odore, nec crocis intus, candorem tantum referens, ac veluti rudimentum naturæ lilia facere condiscentis. Hanc quoq; Seruius Grammaticus, non sine errore ligustrum appellauit: de qua breuissime Galenus lib. vj. de de Facultat. simplicium medicamentorum, ita tradit: Helxine altera cyssampelos dicta, digerendi obtinet facultatem.

DE ELATINE.

Græcè, ἐλάτινη: *Latinè*, *elatine*: *Arabicè*, *athlini*: *Germanicè*, Erd vuinden.

Enarratio XLIII.

NIsi elatine altera syssampelos species sit: quæ illa sit herba ignoratur. Ruellius porro in Gallia reperiri, & rapistrum campestre vocari tradit, quam rustici inter oxypora quoq; miscent, & ea vescuntur, de qua Galenus lib. vj. de Facul. simpli. medic. ita succinctè dixit: Elatine modice tum refrigerat, tum astringit. *Elatine.*

DE EVPATORIO.

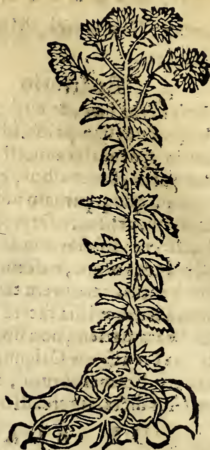
Græcè, εὐπατώριον: *Latinè*, *eupatorium*: *Officin*. *agrimonium*, *agrimonia*: *Arabicè*, *Cafat*: *Hispanicè*, *agramonia*: *Italicè*, *agrimonia*: *Gallicè*, *aigremoine*: *Germ*. Odermenig, Bruchvvurtz.

Enarratio XLIIII.

DIximus ab hinc multos annos, Græcorum eupatorium, Officinarum agrimoniũ esse: id quod ita esse, hodie quoq; confirmamus, quum revera, inter se maxime

Eupatorium 1.

Eupatorium 2.

respondeant. Proinde quum medicus Græcorum aliquam compositionem descripserit, in qua eupatorium ingredi necessum fuerit, pharmacopolā admoneat decet, vt agrimoniam vulgarem, eupatorij loco iniiciat, quum reuera, officinarum agrimonia, Græcorum eupatorium sit. Describit porro Auicenna alterum eupatorium, foliis cannabinis, quo hucusq; omes pharmacopolæ pro vero eupatorio vsi sunt. Nascitur autē herba hæc prope riuos aquarum, altitudine trium cubitorum, foliis, vt dixi, cannabis, subalbidis, hirsutis, gustu amaris, cui caulis subruber est, rotundus, solidus, multis alarum cauitatibus plenus, in summitate cuius flos in vmbellę modum ornatus, ex albo ruffescens, cernitur, qui facile plumæ modo exhalat. Est proculdubio herba hæc omnino medicinalis, obstructiones aperiens, & quæ materias crassas, ac viscidas incidit, & attenuat, quam Ruellius sed falso, apud Dioscoridem, hydropiper esse credidit, vt lib. ij. meminimus. Hanc igitur herbam pharmacopolæ, quum Auicennę compositiones

nes parauerint, in quibus eupatoriũ ingreditur, accipere debent, non verò agrimoniam, aut eupatorium alterum. Vocant autem Hispani simul & Lusitani Auicennæ hoc Eupatorium, Guafete. Mesue quoq; alterum describit eupatorium, officinis quoq; familiare, cuius flores, auri modo in vmbella lucent, quod, vt mea fert opinio, ageratum Dioscorides appellat, & eo pharmacopolæ Mesues compositiones ornare debent, in quibus eupatorium misceri debet. At de eupatorio præsenti agrimonio dicto, ita loquitur Galenus lib. vj. de Facultatibus simplicium medicamentorum. Eupatorium tenuium est partium, incidendique & extergendi vim citra manifestam caliditatem obtinet, quo circa obstructiones iecoris aperit, inest ei quædam etiam astrictio, per quam robur visceri addit.

CONSTANTINVS.

Eupatoria, vt vocat Plinius *lib. xxv. cap. 6. quæ quoq; regiam authoritatem habet, non solum* εὐπατώριον *dicta est* Græcè. *Sed etiam* ἡπατώριον, καὶ ἡπατῖτις, *quasi dicas iecoraria, vel hepataria. quia, vt etiam testis est* Alexander *Aphro. probl. vlt. lib. j. iecur mirabiliter adiuuat. Eius apud authores triplex est diuersitas:* Nam E*upatorium* G*ræcorum, est nostra vulgaris aigremoine.* E*upatorium verò* A*uicennæ, quo antea vtebantur medicinæ, quod hydropiper esse* Dioscoridis, *cum* Ruellio *affirmauit* T*agaultius:* C*anuaruolamq; in* Italia *vocari scripsit* Bacchanel*lus.* Tertium *Mesuæ* E*upatorium est, quòd* A*geratum esse apud* Dioscoridẽ *contendit* Mathiolus, *& vulgò giuliam vocari:* Fuch*sius verò gratia* Dei, *quæ gratiola est* Mathiolo, *falsò hyssopi montani nomen sortita.*

DE PENTAPHYLLO.

Græcè, πεντάφυλλον: *Latinè, pentaphyllon, quinquefolium: Hispanicè, cinco en rama: Italicè, cinquefolio: Gallicè, quintefeuille: Germ.* Fünffinger kraut, oder Fünffblatt.

Enarratio XLV.

NAscitur aquosis locis, & secus aquarũ canales, pentaphyllon hoc, folio mentæ, sed minori, & per ambitum serrato, in singulis enim pediculis, quinquefolia nascuntur, vnde & nomen illi: Quæ à tormentilla differt,

Quinquefolium.

quia pētaphyllon quinq; potissimū foliis constat, tormētilla verò septem: item pentaphyllum in aquosis nascitur locis: tormētilla verò in montibus siccis: Pentaphyllon quoq;, radice ornatur ruffa, helleboro nigro persimili. Tormentilla verò, vt capite de Symphyto diximus, multis implicita nodis, vt eas inter se differre, certissimum sit, quod Manardus Ferrariensis vir alioquin doctissimus ignorauit, porro de pentaphyllo Galenus lib. viij. de Facultatibus simplic. medicamētorum sermonem habet, dicēs, Radix eius desiccat vehementer, nimirum in tertio ordine, citra mordicationem tamen, Minimum siquidem habet cum acrimoniæ, tum conspicuæ caliditatis. Verum, præter quinquefolium dictum, in pratis eius duo altera genera videntur, omnibus vbiq; obuia.

Manardus ignorat.

DE PHOENICE HERBA.

Græcè, φοῖνιξ: *Latinè, phœnix, hordeum murinum: Hispanicè, alcacer del muro, auea del muro: Italicè, gioglio saluatico: Gallicè, yuraie sauuage: Germanicè*, Taub korn, vnd meüss korn.

Enarratio XLVI.

Phœnix herba.

TAm similis lolio, phœnix herba est, vt vnam pro alia nisi quis instructus fuerit, facillime arripere poterit: Differentia tamen est quòd phœnix foliola supra spicam non habet: lolium verò habet, vt capite de lolio diximus: item, phœnix supra muros, & domorum tecta nascitur,

nascitur, vnde murinũ hordeum dictum est; lolium verò inter triticum potissimum crescit: Constringens enim medicamentum est, vt eius indicat sapor, & vt tradit Paulus libro septimo suæ medicinæ, in vino austero pota, omnes fluidos affectus sistit.

CONSTANTINVS.

Qvæ Phœnix Dioscoridi, Phœnicea herba est, & murinum hordeum Plinio: quæ trita ex vino pota, præclarè ciet menses, libr. xxij. cap. xxv. similis penè est alia herba, quæ holcus dicitur, in siccis saxis nascens, hæc aristas habet, in cacumine tenues, culmo quale hordeum restibile, circa caput alligata, vel circa lacertum, educit è corpore aristas: atq; ob id Aristidam vocarunt. De ipsa Plinius libro xxvij. cap. 10.

DE IDAEA RADICE.

Græcè, ἰδαία ῥίζα: Latinè, Idæa radix, Radix è monte Ida.

Radix Idæa.

Enarratio XLVII.

Nascitur Idæa radix in Ida monte, apud Cretenses, quam nullus mihi hactenus mõstrare valuit, & de illius viribus ita vt solet tradit Galenus: Admodũ gustu est acerba Idæa radix, quare sanguinis effusiones, lienterias & dysenterias, mensesq; fluentes supprimit, tũ pota, tum etiam extrinsecus. *Radix Idæa.*

CONSTANTINVS.

Qvæ Dioscoridi idæa radix, Plinio Idæa herba: cui folia quæ oxymyrsinæ: adhærent his velut pampini, in quibus flos. Aluum mensesq;, & omnem abundantiam sanguinis sistit. spissandi cohibendiq; naturam habet. lib. xxvij. cap. xj. At idæa, lau-

*rus scilicet, Alexandrina est, eidem Plinio lib.xv.cap.*30. *Et Dioscorid. libro iiij. capite* 147. *radix verò siue rhiza apud Hipp. quæ Dioscoridi Onosma.*

DE RHODIA RADICE.

Græcè, ῥοδία ῥίζα: *Latinè, radix Rhodia: Germanicè,* Rosen vvurtz.

Enarratio XLVIII.

Rhodia radix.

Rhodia radix.

ADfertur hodie Rhodia radix è Germania, sic Rhodia dicta, quòd rosarum odorem præ se ferat. Porro in Macedonia eam nobiliorem nasci Græci testantur authores: Sed in Italia eam quoq; non infeliciter nasci tradit Mathiolus Senensis, cui placuit subscribere, eo quòd huius radicis ac plantæ exactè prosequitur historiã deliniationémve, quã hactenus à nemine descriptam comperio: & eo magis quia illam in horto suo, Goritiæ, satam habere testatur: cui fides ampla habenda est, quum doctus, & harum rerũ diligentissimus scrutator sit, inquit igitur: Radix Rhodia ex se caules emittit rotũdos, nonnihil concauos, ad summum cubitales, in quibus folia cernuntur oblonga: acuminata, tanquã portulacæ crassa, sed per ambitum minutim dentatata, in quarum caulium summitatibus, vmbella quædam viridis est, similis illi quam in tithymallo nasci videmus: quæ quum ad supremũ maturitatis deuenit, & iam iam collapsura, rubra euadit. Cæterum radix ista inæqualis est, crassa, costo similis, quæ interdum viridis est, lenis & lucida in superficie apparet, intus verò alba: Sicca vero, leuis redditur, ac ex alba

rubra

rubra in interiori parte effecta est, exterius verò squammosa, quæ masticata, vel pista, ex se rosarum odorē spirat, vnde Rhodiæ, vt dixi, nomē traxit. Viuax enim radix hæc est, adeo vt etiam longo tempore è terra eradicata permaneat, modo locis non admodum siccis seruetur. Si postea terra obruatur ac plantetur, illico repullulare, & ex se germen mittere nō dedignetur, tanta vtpote illi inhærens viuacitas. Nascitur autem montibus altissimis, siccis, lapidosis, & locis quibus vix terra illam cooperire valet. Hæc enim Mathiolus lingua sua Ethrusca dixit, quæ nos in hanc vtcunq; reddimus, qui proculdubio in maximo deprehenditur errore, quum Rhodiæ radici temperatam tribuat naturā, ex Gal. authoritate, atq; ea de causa omni capitis dolori siue calido, siue frigido valere cōtendit, oblitus forsan, vir alioqui doctus, verborum Galeni quæ paucis interpositis versibus descripsit, in quibus Galenus Rhodiam radicem, non temperatam describit, sed calidam in fine secūdi ordinis: aut initio tertij. Ita enim Galeni verba vt studiosi videant, habent, lib. viij. de Faculta. simpl. medicamen. Rhodia radix, ea videlicet quæ in Macedonia nascitur, tenuium partium, & digerentis est facultatis; In calfaciendo verò secundi ordinis censenda est, aut certe tertij incipientis. Hæc Galenus. Proinde Rhodia radicem frigidis tantum doloribus capitis mederi, credendum est. **Mathiolus errat.**

CONSTANTINVS.

Italicam linguam non satis caluisse mihi videtur Amatus Lusitanus: Quod testatur hæc clausula, de radice apud Mathiolum: liscia & lucida di fuori, quam ita conuertit: quæ interdum viridis est, & lenis & lucida apparet, quàm verò hoc non significent illius linguæ citata verba, vide ipsius Mathioli latinam versionem. In eo autem in quo Mathiolum carpit, ipsum ne putat Lusitanus adeo stupidum, aut obliuiosum in legendo, aut scribendo, vt cùm continentem periodū relegeret, aut scriberet, quid antecedens contineret continuò obliuisceretur? Sed profectò Lusitanus vel homo minimè acutus, vel ipsi Mathiolo infensus & iniquus, non animaduertit illius viri modestiam: qui in re comperta, nolit tamen apertè Galeno contradicere. Nec enim credo Mathiolo minus exquisitum palatum esse, quàm Galeno fuerit, vt ex gustatu, de simplicium facultatibus iudicet: præsertim cùm vel ipsius æmuli testimonio, in ea re sit exercitatissimus.

DE

DE HIPPVRI.

Græcè, ἵππουρις *: Latinè,hippuris : Arabicè,dhenhen alchail : Gallicè,queue de cheual,asprele , ou prele, Hispanicè ,coda de mula , rabo de mula : Italicè, coda di caualho , asprella : Germa.* Schafft hevu, kanten kraut.

Enarratio XLIX. L.

VTtraque Hippuris cauda equi dicta, in aquis nascitur,& vbiq; familiaris est, Dicitur verò earum vna species asprella , quia ea plerunque mulieres stannea vasa expurgant, fricantue. Vnde Germani eam kanten kraut appellarunt,cõstringit enim hippuris bilosum vomitum, & maxime exsiccat, ac scabiæ, vesicæ malo intolerabili eam mederi,experientia diutina compertum est. De qua Galenus lib.vj.de Facultat.simplic. medicam. ita inquit: Astringentem cum amaritudine facultatem posidet, ac proinde valenter exiccantem , sed citra morsum , itaque vulnera etiam maxima glutinat , vel si perfectos esse neruos contigerit:prętera vocatas enterocelas glutinat,nec non sanguinis reiectiones , fluentes menses , dysenterias, cæterosque alui fluxus coërcet : Succus verò eius prodest sanguinis eruptioni per nares, & fluxui obnoxiis in ventre pasionibus , ex austerorum vinorum quopiam epotus:ac si febre teneantur, ex aqua.

CONSTANTINVS.

EQuisetum hippuris a Græcis dicta (inquit Plinius lib.xxvj. capite 13.) & pratis vituperata nobis. Est autem pilus terræ equinæ setæ similis. lienem cursorum extinguit &c. Eadem planta est quæ ab eodem vocatur equiselis lib.xviij.cap.28. siliqua ait, etiam dira fœnisecis inuisa et equiselis a similitudine equinæ setæ. Idem alibi equisetum ephedron & anabasin vocat.

DE GRANO TINCTORIO.

Græcè, κόκκος βαφική *: Latinè , coccus baphica , granum infectorium : Arabicè , charmen , et kermes: Gallicè, graine , vermillon, ou escarlatte : Hispanicè,grana para tennir : Italicè, grana da tingere: Germanicè,* Scharlachbeer.

Enar

Enarratio LI.

NAſcitur hodie granum tinctorium primæ notæ, apud Luſitanos, vt quoque Plinius retulit, libro ix. cap. 41. quod lentis magnitudine ex ilice quadam parua colligitur, & facillime in aceto irroretur, in vermiculum vertitur, vt ſæpe experientia compertum habeo. Huius grani duæ ſunt partes, altera medullaris ſiue interior, nobilior, quam grani puluerē appellant, duplo & triplo, quàm dicenda valens: Altera verò exterior corticoſa, quã caſcolham Luſitani, vel vt Plinius lib. xvj. cap. 8. meminit, quiſquilium vocant. Eſt certe granum hoc infectorium apud Arabas khermes dictum, vt ex Serapione elici poteſt, nam karbiſinium quo floridus ille ruber color efficitur, longe alia res eſt. Naſcitur autem ad radices ſaxifragiæ, pimpinellæ ſimilis, non ſolum in Italia, ſed Polonia, & aliis variis regionibus: nec tantum ad radices prædictæ naſcitur herbæ, ſed ad radices farraginis, parietariæ & aliarũ herbarum, magnitudine, qua grana noſtra, quod ocyſsime quoq; in vermiculum vertitur, ni vt decet tractetur, vnde quidam coccum ſcolecion dici apud Plinium arbitrati ſunt, Sed hic ſcire decet, quod ab hinc ſex tantum annos, ex inſulis nouiter repertis carbiſinium in Hiſpaniam aduectum fuit, & inde in Italiam, tanti magiſterij, & coloris ſupremi, vt illius vncia vna ſuperauerit opus confectum libræ vnius vulgati carbiſinij: qua de cauſa, Venetiis ſericum carbiſino infectũ, viliſsimo pretio habetur: imò nigrũ, carbiſino, carius venditur. De Cocco verò, ſiue grana noſtra ita tradit Galen. lib. vij. de Facult. ſimpl. medic. Coccus baphicus, aſtringentem ſimulque amaram poſsidet qualitatem, Vtraque ſine morſu exiccat, proinde ad ingentia vulnera congruit, & ad neruorũ vulnerationes. Hæc Galenus, Nos verò, medicorum omnium conſenſu, granam, mulieribus ſolitis abortire, vel in abortum paratis, magno iuuamento, cum pari thuris pondere, in ouo recenti, bibendam propinamus.

Carbiſiniũ Hiſpanũ.

Mulierum abortientium remedium.

CONSTANTINVS.

COcci nomine, apud Græcos res duæ admodum diuerſæ ſignificantur. Nam vt author Galenus in Hippocratem, κόκκον ſine adiectione vocant granum gnidium, ſiue Cnidium, et granum infectorum, Tamē & ſeparatis diſtinctisq; nominibus efferuntur: ſiquidem

siquidem Galenus apud ipsum Hippocratem, κόκκαλον ex Dioscoride (apud quem tamen hanc vocem nondum legi) exponit Coccum gnidium: Et per κόκκωνα apud hunc ipsum scriptorem, idem Galenus intelligit commune granum, hoc est tinctorium. Ne nominum igitur affinitas imponat, paucis quid vtrumq; sit, distinguendum. granum Gnidium, quod et linon dicitur, fructus est fruticis Thymeleæ: de quo Dioscorides lib. iiij. cap. 173. Et Plinius lib. xiij. cap. 21. à quo etiam, lib. xxvij. cap. 9. Cocco Gnidio color Cocci tribuitur, magnitudo grani piperis maior, vis ardens, itaque in pane deuorari, ne adurat cũ gulam transit. Huic inquit, vis præsentanea contra cicutam, sistit aluum. At verò fruticem granum ferentem, granumq; ipsum, quo lanæ coccineo colore inficiuntur, vocat Dioscorides κόκκον βαφικὴν coccon baphicam. granum tantum vocat Plinius coccum, vt cum dixit lib. ix. cap. 41. coccum Galatiæ rubens granum, aut circa Emeritam Lusitaniæ in maxima laude est. Et lib. xxij. cap. 2. Iam verò infici vestes scimus admirabili succo. &c. fruticem vero, Cocci ilicem nominat & quisquilium, quod Amatus Lusitanus non videtur intellexisse. sunt hæc verba Plinij lib. xvj. cap. 8. Omnes tamen has eius dotes ilex solo prouocat cocco: granũ hoc primoq; ceu spectes frutices paruos aquifoliæ ilicis: quisquilium vocant, pensionem alteram tributi pauperibus Hispaniæ donat. Non tamen nego quin ex his verbis, iure quis possit contendere granum quisquilium appellari, non tamen, vt hoc demus, eo modo quo vult Lusitanus, vt grani exteriorem partem corticosam quisquilium significet: sed totum granũ ipsum indifferenter, quod etiam coccum ilicis, alibi vocat idem Plinius: vt lib. xxiiij. cap. 4. dixit: Coccum ilicis, vulneribus ex aceto imponitur. Est autem genus ex eo in Attica ferè, & Asia nascens, celerrime in vermiculum se mutans, quod ideo scolecion vocant, improbantq;. Quæ Plinij verba integrè recitaui, vt pateat quàm negligenter ipsum legant authorem, qui credunt, vt affert Amatus, rubens granum illud cuius infectu vsus est parando carmesino colori, scolecion esse Plinij: cum hoc coccum sit ilicis, illud verò tuberculum quoddam rubrum & excrementum, non fructus, in quibusdam plantis concretum. Ad coccum scolecion respexit Beatus Hieronymus, cum κόκκινον reddidit vermiculum, quia illud vt testatur, & alibi loquitur Plinius, vermiculatur: Græcis est σκωληκοῦσθαι, id est verminare, vt cum Corn. Celso dixit Seneca naturalium Quæst. lib. ij. Sed hæc satis de differentia aut indifferentia nominum, sine quibus tamen res ipsa percipi nõ potest. Coccina au-

tem

tem, vt habet Martialis, aut vt Lampridius indumenta coccea, quæ scilicet cocci colorem imbiberant, qualis in rosis emicat, olim plurimi fecit antiquitas: vel hoc vno argumento, quod coccum Imperatorijs dicatum paludamentis, etiam prodiderit naturalis historiæ scriptor lib. xxij. cap. 2. Nunc ex Cocci & bersilij fece, pigmentariorum lacha paratur ad rubrum saturũ: non autem illam lacham intelligo Arabum, quod cancamum est Græcorum, hodie ignoratum: sed illam pictorum, De qua etiam egit doctißimus Fuchsius lib. de comp. Medicament. qui aliam lacham tradit ex Arabum secta, gummi scilicet Kermes, siue Alkermes, ex quo Carmesinus color paratur. Narbonenses, vt in Lemmate reposuimus, Coccum vocant vermillon, nosque graine, ou escarlate.

DE TRAGIO FRVTICE.

Græcè, τράγιον: Latinè, Tragium.

Enarratio LII.

NAscitur Tragium hoc non solum in Creta, sed Hispania etiam, tam lentisco simile, vt eum quoq; Hispani lentiscum appellare non dubitent, in cuius descriptione Plinium non satis constare, vel ex hoc percipitur, quia libro decimotertio cap. 9. Tragium terebintho simile facit: libro vero vigesimoseptimo, capite vltimo, potius iunipero in vniuersum æquale esse dicit: De cuius viribus, Galenus lib. viij. de Facul. simpl. medic. ita tradit: Tragij folia, fructus, lachrymaq;, trahentis digerentisque sunt facultatis. Est vero & tenuium partium, & facultate in principio tertij ordinis calida; Stipites & infixa corporibus extrahit, lapides frangit, menses mouet, drachmæ pondere potum; Porro in Creta sola nascitur, lentisco simile: Alterum minus, cuius folia scolopendrio similia sunt, visitur quidem multis in locis, sed non parum habet facultatis astringentis, vt & ad fluxionum affectus conueniat.

Tragium.

Plinius inconstans.

DE ALIO TRAGIO.

Græcè, τράγιον ἄλλο: Latinè, aliud tragium.

Enarratio LIII.

HOc mihi ignotum est, de quo Galenus capite superiori verbum habuit.

DE TRAGO, SIVE TRAHO.

Græcè, Τράγος: *Latinè*, *Tragus*, *Kali herba*: *Hispanicè*, *Soda barilha*: *Italicè*, *Soda*: *Gallicè*, *Sode*: *Germanicè*, Huenerbeer.

Enarratio LIIII.

Vitrum ex qua herba conficiatur.

VT capite de Anthyllide meminimus, Tragus altera species illius herbæ est, ex qua vitrum & sapo conficiuntur, quam Hispani Valentini, Sosiani barrillam, vel Italica quoq; voce Sodam appellant, & eam Galli maximo questu quotannis ferunt. Sponte enim in litoribus maris nascitur, herba fruticosa, foliis carens, sed multis abundans ramulis, ex quibus grana quædam tritico similia pendent, primo viridia, postea vero quum ad maturitatem perueniunt, subrubra euadunt. Est enim tota hæc herba sapore salsa, cum quadam astrictione mixta, quam exiccant, ac postea comburunt, & illius conflatum cinerem, cali, siue cinerem cali vocant: ex lixiuio vero huius cineris, sal alkali resultat: At cinis induratus ille, alumen catinũ dicitur. Quum enim anno à Christo nato millesimo quingentesimo, quadragesimoseptimo, mense Maio, è Ferraria Anconam venissem, littora maris, prope Mangeuacam, hac herba cum crethamo scatere deprehendi, quam falso Leonicenus libello suo de morbo Gallico apud Dioscoridẽ telephium esse putauit. Quid vero Serapio per kali intellexerit, vsnem vocando, ignorare fatemur. Si modo hanc de qua agimus herbam non intelligit. Differt enim vsnen, ab vsnea, tametsi barbara sunt vocabula, nã vsnen kali est, vsnea vero muscus. Non prætermittendus quoq; est Ruellius, qui proculdubio, in dignoscenda herba ista, multum hallucinatus est, quum tragum iunci speciem esse crediderit, cui quoq; Mathiolus Senensis subscripsit, nulla fultus ratione, quum è directo Tragus herba à nobis dicta sit, & ex ea vitrum conficiatur, vt latius in ea diximus epistola, quam de hac re, ad illustrem simul ac Philosophum insignem, Alexandrum Manzolum Bononiensem scripsimus. Cæterum, Galenus hanc subticuit herbam, credens vtiq; easdem cum Anthyllide vires habere: sunt enim eædem fere herbæ, vt dixi,

Leonicenus taxatur.

Ruellius errat.

Mathiolus errat.

Tragus & Anthyllis. Proinde ad Anthyllidis recurrite descriptionem, quum de Tragij viribus scire desideratis.

CONSTANTINVS.

TRagos siue scorpio in totum spina est, nullum enim folium habet. vide Plinium libro xxij. capite 20. & libro xxj. capite 15. & libro xxvij. capite 13.

DE IVNCO.

Græcè, σχῖνος*: Latinè, Iuncus: Hispanicè, Iunco: Italicè, giunco: Gallicè, Ionc: Arabicè, Dis: Germanicè*, Bintzen.

Enarratio LV.

SVnt Iunci omnia genera notissima, quæ prope aquas nascuntur, sed acuminatus tanquam acus extrema habens, potissimum in maritimis conspicitur, de quibus Galenus lib. viij. de Facul. simpl. medi. ita prodit: Quidam oxyschœnos, alius oligoschœnus, crassior, laxiorq́; oligoschœnos, fructus huius somnum conciliat, Oxyschœni autem duæ sunt species, altera sterilis, cuius nullus vsus in medicina: Altera quæ fert semen somni conciliatiuum, sed minus quàm oligoschœni, vtrunq; si cum vino bibatur, ventris fluxus desiccat, & muliebre profluuium rubrum sistit, Est itaq; eorum temperies composita ex terrena essentia leuiter frigida, & aquea leuiter calida.

DE LICHENE.

Græcè, λειχὴν*: Latinè, Lichen, Officinis, hepatica: Hispanicè, Hepatica, figadella: Italicè, Epatica figatella: Gallicè, Doulues, ou pourcoran, hepatique: Arabicè, Azes: Germanicè*, Stein, oder brunnen leber kraut.

Enarratio LVI.

NAscitur Lichen, prope puteos, & humentes lapides, ac asperginosas petras, quibus hæret, folio lato, in quo foramina, veluti oculi emissitij essent, cõspiciuntur, Dicitur vero lichen, quia potissimum licheni, id est impetigini succurrit, porro iecoraria, siue hepatica vocatur,

Lichen.

Pulmonaria.

quia calidis eius morbis præ cæteris remediis, antesignanum remedium eſt, Cuius Plinius duo genera facit, libro vigeſimo ſexto, cap. 4. vbi Lichenis, id eſt impetiginis remedia proſequitur, dicens. Lichen verò herba his omnibus præfertur, inde nomine inuento: Naſcitur in ſaxoſis, folio vno ad radicem lato, caule vno, paruo, longis foliis dependentibus, hæc delet ſtigmata, teritur cum melle. Eſt aliud genus lichenis petris tantum adhærens, vt muſcus, qui & ipſe illinitur: hic & ſanguinem ſiſtit vulneribus inſtillatus, & collectiones illitus, morbum quoque regium cum melle ſanat ore illito & lingua: qui ita curantur, aqua ſalſa lauari iubentur, vngi oleo amygdalino, hortenſibus abſtinere, Lichenis vires ſic proſequitur Galenus lib. vij. de Facult. ſimplic. medic. Lechen, Lechenas curat, extergentem, modiceq; refrigerantem, ac ſiccantem obtinens facultatem, naſcitur enim in humidis roreq; perfuſis ſaxis.

DE

DE PARONYCHIA.

Græcè, παρωνυχία: Latinè, paronychia, vulgò bouinalis panaricius: Germanicè, Nagel kraut.

Enarratio LVII.

NAscitur super lapides, & truncos veterum arborum, paronychia herba, folio rotundo, & prope radicem maiori quàm in peplo conspicitur, in summitate verò caulis paruus est, nec ex se lac aliquod emittit, Dicitur herba ista paronychia, quia digitorum durities & reduuias, emplastri modo imposita sanat, & vt tradit Galenus lib. viij. de Facult. simplic. medic. paronychias & fauos sanat, digeritq; ea quę discuti postulat, calfacit enim & desiccat in tertio ordine, estq; tenuium partium, & sine mordacitate.

DE CHRYSOCOME HERBA.

Græcè, χρυσοκόμη: Latinè, chrysocome.

Enarratio LVIII.

Chrysocome.

CHrysocome, vt mea fert opinio, ea est herba quam amaranthũ vulgarẽ appellamus, & eam quoq; Dioscorides, olim amaranthũ appellari meminit, quã hodie in hortis, & ad fenestras, magna cura puellæ pro fucandis genis nutriũt, folia ocymi, flore spicato, ardentissimi cuiusdam coloris purpurei, à quo herba ista barba Iouis dicta est, quanquã & aizoon herba semperuiua dicta, à nõnullis barba Iouis dicatur, veluti quoque stœchas citrina, est enim flos iste, vt dixi purpureus, inodorus, & insipidus, quo mulieres genas suas ornant, & rubras efficiunt, quem quoque multi florem amoris vo- *Amaranthus.* *Flos amoris.*

cant, cuius radix vt tradit Galenus lib. viij. de Facultatib. simplic. medic. vincentes habet acrem & astringentem, qualitates: quare non admodum multi vsus est, quanquam cocta in melicrato perpneumoniis & morbis hepaticis auxiliatur. Sed & menstruis purgandis est vtilis. Hæc Galenus. Proinde Ruellium ac Fuchsium errasse, manifestum est, quum herbam istam vino ebibitam, omnem fluxum constringere, scriptum reliquerint.

Ruellius errat. Fuchsius errat.

CONSTANTINVS.

CHrysocome siue Chrysitis, nō habet latinam appellationem. palmi altitudine est, comantibus fulgore auri corymbis, radice nigra, ex austero dulci, in petrosis opacisq; nascens. vide Pliniū lib. xxj. cap. 8. & 20. Cordus Mentham putat sarracenicam, siue costum vulgare, meliore ratione, quàm Amatus Amaranthū vulgare: quia illud non aureo floret colore, sed purpureo. Ruellio species est pulegij montani. Mathiolo Senensi & mihi est incognita.

DE CHRYSOGONO.

Græcè, χρυσόγονον: *Latinè, chrysogonon.*

Enarratio LIX.

HAnc, natura sibi reseruatam habet, nec est aliquis qui eam demonstrare valeat.

DE HELIOCHRYSO.

Græcè, ἑλίχρυσον, ἑλιόσχρυσον: *Latinè, heliochrysos, Galeni amaranthus luteus.*

Enarratio LX.

HEliochrysim vocat Galenus amaranthum, quæ proculdubio officinarum stœchas citrina est, alioqui Genitiuo casu, stichados citrina dicta herba, de qua Galenus lib. vj. de Faculta. simplic. medic. ita inquit: Amaranthum, facultatis est incidentis & extenuantis, quare coma eius cum vino pota fluxiones desiccat, stomacho infesta: grumos

Elichryſum 1.

Elichryſum 2.

grumos etiam ſanguinis diſſoluere creditur, Hactenus Galenus: Vnde clare percipitur, Mathiolum Senenſem male Galeni hæc verba, ex Aëtio adducta, amarantho vulgari tribuiſſe, quum potius huic de quo agimus conueniat, nam amaranthus vulgaris flos amoris dictus, vt dixi, chryſocome eſt.

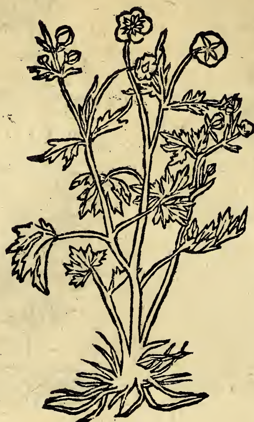
CONSTANTINVS.

Mathiolus verum pingit heliochryſon, Erratq; Luſitanus. ſtæchas enim citrina non poteſt eſſe heliocyryſon, quia folia non habet abrotoni. Amaranthus autem vulgaris, eſt Pliniј Amaranthus lib. xxj. cap. 8. nos vocamus paſſevelours cuius immortalis coma non marceſcit.

DE CHRYSANTHEMO.

Græcè, χρυσάνθεμον: *Latinè, chryſanthemum.*

Enarratio LXI.

Chrysanthemum.

CHrysanthemon multorum Doctorũ hominũ iudicio, calendula nostra est, quę ideo calendula dicitur, quia quolibet mense, & singulis calendis, florere deprehendatur, qua de causa, Itali quoq; herbã istam, Florem omnium mensium, appellare solẽt. Circumvoluitur autem flos aureus huius herbę ad solis motum, ipso enim apparente, flos apperitur, occultato verò, illico clauditur: qua de causa, solsequia, vel Solis sponsa, à nonnullis dicitur, ab Hispanis verò miraculum. Sed animaduertendũ est, quòd non ideo calendula, iudicanda est Heliotropium, quia heliotropium vt diximus, cicorea herba est. Verum & alia conspicitur calendula, quæ folia diuisa habet, & magis ad Dioscoridis descriptionem accedere videtur, vtraq; autem, esui apta est herba, ac vt experientia videmus, aluum mouet. De qua Galenus libris de Facultatibus simplicium medicamentorum nullam prorsus fecit mentionem.

CONSTANTINVS.

FAllitur Lusitanus, quia Chrysanthemon Dioscoridi, folia habet multis incisuris diuisa: Calendula verò minime, quæ caltha est grauis viola apud Plinium libro xxj. capite 6. qui solum Chrysanthemi obiter meminit lib. xxvj. capite 8.

DE AGERATO.

Græcè, ἀγήρατον*: Latinè, ageratum, eupatorium Mesues: Vulgò, eupatorio di Mesue: Italicè, herba* guilia:

giulia: *Germanicè*, Künigund kraut, vnd Vvasser dost.

Enarratio LXII.

AGeratum, vt historia indicat, Eupatorium Mesues est, herba officinis satis familiaris, & quam seplasiarij, cordatè admodum, vice eupatorij, in Mesues compositionibus iniiciunt. De qua Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum, ita breuiter dixit: Ageraton, facultatem digerendi habet, & leuiter quadantenus à phlegmone liberandi.

DE VERBENACA RECTA.

Græcè, περιστερεὼν ὀρθός: *Latinè, peristereon, verbenaca*: *Hispanicè, verbena*: *Italicè, verminacola, berbena*: *Gallicè*: *veruaine*: *Germanicè*, Hanenkamm.

DE VERBENACA SVPINA.

Græcè, περιστερεὼν ὕπτιος καὶ ἱερὰ βοτάνη: *Latinè, peristereon supina, verbenaca supina, hierobotane*: *Hispanicè, verbena, vrgibaon femea*: *Italicè, verminacola femina*: *Germanicè*, Eysen kraut, oder eysen hart.

Enarratio LXIII. LXIIII.

PAssim conspicitur verbenaca, præcipuè aquaticis in locis, cuius recta siue mas: & supina siue fœmina, parum inter se differunt, nec enim in alio inter se differre, qui vtranque exacte nouit, percipiet, quam quòd recta, paucioribus foliis ornatur: supina verò multis, quæ omnino frondosa est, ac cespitosa: vtrique verò flos glaucus est, id est cœlestis, cũ quadam albedine, coloris. Pro- *Verbena vtraque.*

Fuchſius in verbena errat.

Sacra herba.

inde Fuchſiũ in ſuo herbario, erraſſe certum eſt, vt qui verbenacæ rectæ florem lutei coloris tribuat. Non minori quoq; errore Othonem Brunphelſiũ, lapſum iam diu manifeſtauimus, qui ante Fuchſium, ſenetionem herbam vulgarem, pro verbenaca ſupina depinxit. Galenus noſcens vtranque eaſdem ferè vires habere, ita de verbenaca, libro octauo, de Facultatibus ſimplicium medicamẽtorum tradit: Periſtereon, dicens, vim habet hactenus deſiccantem, vt & vulnera glutinet.

CONSTANTINVS.

Sagmina vocantur verbenæ inquit Feſtus, *id eſt herbæ puræ, quia ex loco ſancto ſecabãtur à conſule, prætoré ve, legatis ad indicendum bellum aut fœdus faciendũ proficiſcentibus. vide* Plinium *lib. xxij. cap. 2. & libro xxv. cap. 9. vbi etiam verbenacam vocat. Lege præterea* Titum Liuium *libro j. ab vrbe condita & lib. x. belli punici.* Donatumq; *in* Andriam Terentij.

DE ASTRAGALO.

Græcè, ἀςράγαλος: *Latinè, aſtragalus: Germanicè*, Erdmoren, Chriſtian vvurtz.

Enarratio LXV.

Aſtragali radices, familiares admodũ apud Germanos inferiores ſunt, quibus teuthones caſtanearũ vice, ſub cineribus coctis, veſcuntur, & nos ipſi apud quos

per

per ſeptennium egimus, aliquãdo guſtauimus, Sunt enim radices nigræ hæ, intus albæ rotundæ, nucum magnarum magnitudine, ex quibus aliæ radiculæ ſubtiles, oblongæ: murium caudis ſimiles prodeunt, ob quas Germani radices iſtas, caudam muris appellant, eas quoq; prope Venetias naſci audio, quarum folia, hucusque à me viſa non ſunt, ſed vt referunt, in vniuerſum Dioſcoridis hiſtoriæ reſpondent, & de illis Galen. lib. vj. de Facul. ſimpl. medic. ita tradit: Aſtragalos radices aſtrictorias ſortitur, quare non inſtrenue ſiccat, nam & vlcera glutinat, & aluum fluentem ſiſtit, ſi quis in vino decoctam radicem bibat.

DE HYACINTHO.

Græcè, ὑάκινθος: *Latinè*, *hyacinthus*: *Hiſpanicè*, *Luſitanicè*: *los mayos flores*: *Italicè*, *cipola canina*: *Gallicè*, *vaciet*, *ou oignon de chien*: *Germanicè*, Breünling.

Hyacinthus 1.

Hyacinthus 2.

Enar

Hyacinthus 3.

Hyacinthus 4.

Enarratio LXVI.

Videtur hyacintus in omnibus fere pratis, folio & radice, similis cepæ, caule cubitali, subtili, innodo, colore herbaceo, à cuius medio flores cærulei purpurascentes iucũdissimi odoris, in fine Martij, & Aprilis initio pulcherrimi cernuntur: qui quum ad maturitatẽ perueniunt, terram respiciunt, & diu vigent. Est quoque alter hyacinthus florem habens rubentem, similem lilio, sed notis quibusdam emaculatũ, quẽ poëtæ ex sanguine Aiacis ortum fabulantur, imò in illis notis siue literis, nomen Aiacis inscriptum esse ita canit Ouidius libro x Metamorph.

Hyacinthus alter.

Talia dum vero memorantur Apollinis ore,
Ecce cruor qui fusus humi signauerat herbas
Desinit esse cruor, tyrioq; intensior ostro
Flos oritur, formamq; capit, quam lilia, si non
Purpureus color his, argenteus esset in illis.
Non satis hoc Phœbo est. (is enim fuit author honoris)

Ipse

Ipse suos gemitus folijs inscribit, & ai ai
Flos habet inscriptum, funestaq; litera ducta est,

Sunt autem notæ istæ in floribus Hyacinthi repertæ non quidem literæ veræ, sed maculæ quædam nigræ, vt in flore fabarũ quoque conspiciuntur. Quum hęc scriberemus, vtriusque hyacinthi radices, è Constantinopoli aduectæ sunt, ad magnificum & generosum virum Ioannem Gon dulanum, Patritium Ragusinum, quas præfectus nauis, ex horto Turcarum Imperatoris eradicasse testabatur: sunt enim radices hę cepis similes, sed paruæ, non gratum quendam odorem ex se inspirantes, quarũ magnam partem, per vniuersam fere Italiam, amicis impartiuit, vt secundam speciem, ac primam familiarem haberent: De quarum viribus, ita vt solet, tradit Galenus, libro octauo de Facultatib. simplicium medicamentorum dicens: Radix eius bulbosa est, desiccans primo ordine: secundo autem aut initio tertij refrigerans, fructus leuiter extergit, astringitque: vnde & regio morbo laborantibus exhibetur in vino, ordine quidem tertio desiccans, At in medio caloris frigorisque consistens.

DE PAPAVERE ERRATICO.

Græcè, μήκων ῥοίας: *Latinè, papauer erraticum, papauer rubrum: Arabicè, Thaxthax: Hispanicè, amapollas, papoullas: Italicè, papauero saluatico rosso: Gallicè, coquelicoq: Germanicè*, Klapper rosen, oder kornrosen.

Enarratio LXVII.

CErnitur papauer rubrum, mense Maio, & Iunio, prope segetes, in pratis, ita copiose vt aliquando è longinquo, quis rubros pannos super campos, stratos esse arbitretur, ex quibus rubris floribus, nonnulli syrupum contra pleuritim certo iuuamento parant, quorum quoque stillatitiam aquam, rustici in Hispania contra febres ardentes non infelici successu bibunt: imò eosdem flores tanquam saluti conuenientes, in victus vsu continuo habent, quod olim quoque à priscis factitatum iri apud Theophrastum lib. nono. de Plantarum historia. cap. 13. scrip

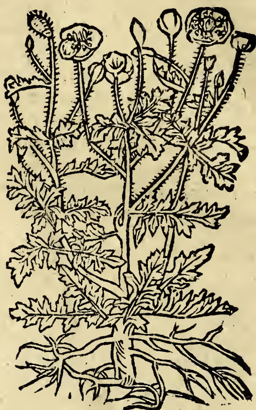
ſcriptum inuenio, præcipue, pro morbo comitiali præcauendo. Refrigerat papauer erraticum hoc, vt inferius ex Galeno dicemus.

DE SATIVO PAPAVERE.

Græcè, μήκων ἥμερος: *Latinè*, *ſatiuum papauer*: *Arabicè*, *Chaſchas*: *Hiſpanicè*, *dormidera*: *Italicè*, *papauere bianco*, *papauere negro*: *Gallicè*, *pauot*: *Germanicè*, Mag ſomen, oder mœn.

Papauer erraticum.

Papauer ſatiuum.

Enarratio LXVIII.

Papauer. ANimaduertat hic candidus lector quòd Dioſcorides album papauer tantum domeſticum, ſiue ſatiuum aut hortenſe appellat: nigrum verò ſylueſtre, hac tantum de cauſa, quia album papauer, ſic album à flore & ſemine albis, dictum, plerunq; in hortis ſerebatur, nigrum verò, ſua ſponte inter ſegetes, & legumina naſcebatur: At Plinius, lib. xix. cap. 8. non ſolum album & nigrum papauer ſatiuum

satiuum facit. Sed etiam tertium, de quo suprà sermonem habuimus, & erraticum siue rubrum nominamus, sub iis verbis: papaueris satiui tria genera, candidum, cuius semen tostum in secundis mensis cum melle apud antiquos edebatur, hoc & panis rustici crustæ inspergitur, adfuso ouo inhęrens. Hactenus de albo Plinius, quod hodie quoque multi in victus vsu habent, & eduliis suis miscent, de quo dixit Auicenna: Caue ne transcendas tale quale est papauer album, Somniferum enim mediocre album hoc semen est. Et subdit Plinius. Alterum genus papaueris nigrum, cuius scapo inciso, lacteus succus exprimitur. Tertium genus rhœam vocant Græci, id nostri erraticum, sponte quidem, sed in aruis cum hordeo maxime nascitur, ericę simile cubitali altitudine, flore ruffo, & protinus deciduo, vnde & nomen à Græcis accepit. Ex iis enim clare percipitur, quòd Plinius omnia hæc papaueris tria genera, domestica constituat. Cæterum, ex papauere, opium & meconium parantur, nam meconium differt ab opio, in hoc, quòd meconiũ ex foliis & calicibus ac herba ipsa, tritis, & expressis, succus collectus, ac in pastillos redactus est, quod opio ignauius est: opium verò, lachrimà siue lac ex papauere nigro cultro inciso, destillans, ac concretum est, quod ex Apulia hodie Venetias afferunt, quod reuera meconium potius, quàm opium appellari meretur. Verum, ne sic illotis quod aiunt manibus, ab opio discedamus, scire decet, quòd amaritudo in opio reperta, non aliunde illi euenit, quàm à glaucio, vel succo agrestis lactucæ, quibus plerunq; adulteratur, & illi miscentur, vt quoq; Dioscorides fatetur: si enim opio naturalis illa esset amaritudo, dubio procul calidum dicendũ esset, non verò frigidum, vt qui medicamentorum simplicium naturas, per regiam Galeni methodum sciunt, exactè norunt. De papauere verò ita tradit Galenus, lib. vij. de Facul. simplicium medic. Quum quatuor eius insignes species sint, facultas omnium existit refrigeratoria: cæterum, satiui semen mediocriter somnum conciliat, visu candidum: proinde pani ipsum inspergunt, ac melle maceratum esitant: At ex syluestribus, eiusquod rhœas dicitur, quia flos ipsius celeriter defluit, semen validius refrigerat, itaque nequaquam eo quis innoxie solo vti possit. Illius verò quod calicem

Opiũ meconium.

Opij amaritudo.

licem incidentem ſuſtinet, atrum exiſtit ſemen, medicamentoſumque, atq; impenſe refrigerans: Quod autem longiorem emittit calicem, medicatiſsimum omnium eſt, admodumq; refrigerans, idq; omnibus partibus ſuis: adeo quippe refrigerat, vt ſtuporem ac mortem etiam inducat: eſt enim ex quarto & vltimo refrigerantium ordine.

DE CORNICVLATO PAPAVERE.

Græcè, μήκων κεράτῖτις: Latinè, papauer corniculatum: Hiſpanicè, dormidera marinha: Italicè papauere cornuto: Gallicè, pauot cornu: Germanicè, Geel œlmagen, oder geel Magſamen.

Enarratio LXIX.

Corniculatum papauer.

NAſcitur papauer cornutum ad littora maris, præſertim inter ſaxa, vt Piſauri & Anconæ, aliiſue maritimis locis deprehẽdimus, folio verbaſci inciſuris diuiſo, ſed flore luteo, quo decidẽte ſiliculæ oblongę phaſeolorum modo, tanquam cornicula naſcuntur, à quibus cognomentũ traxit: nã radix huius adeo parua eſt, vt facillime è terra eradicetur. Cæterum hallucinati ſunt multi, credentes glaucium quod Arabes memithe appellãt, huius cornicularis papaueris ſuccum eſſe, vt candide Dioſcorides indicat. Nam de cornicularis papaueris viribus, ita tradit Galenus lib. vij. de Facul. ſimpl. medic. Meçon ceratitis, id eſt papauer cornutum, vim habet incidendi, ex-

tergendi

tergendiq;. Itaq; radix eius in aqua ad dimidium decocta, hepaticos affectus adiuuat, folia & flores sordidis & cõtumacibus vlceribus prosunt, sed ea reiicere oportet vlceribus iam repurgatis, alioqui sanam carnem exedent.

DE SPVMEO PAPAVERE.

Græcè, μήκων ἀφρώδης: Latinè, Spumeum papauer, Heraclium papauer, Herculeum papauer.

Enarratio LXX.

PApauer spumeum, nisi species quædam rhœadis papaueris, in aruis nascentis, florem tanquam spumam album emittens sit, quid sit ignoratur, de quo Galenus quoq; breuiter dixit libro septimo: Semen habet pituitam expurgans.

DE HYPECOO.

Græcè, ὑπήκοον: Latine, Hypecoum.

Enarratio LXXI.

QVi inter segetes diligenter quæsiuerit, Hypecoum certe inueniet: nascitur enim folio rutæ, flore vero luteo, & paruo, sed caule cubitali & ampliori, tenero, ac innodi, de quo Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum ita breuiter dixit: Refrigerat tertio ordine, parumq; à papauere distat. Hypecoũ.

DE HYOSCYAMO.

Græcè, ὑοσκύαμος: Latinè, Hyoscyamus, Iusquiamus, Appollinaris herba, altercum: Hispanicè, velenho: Italicè, dente caualino, disturbio. Gallicè, Iusquiame, & hanebane: Arabicè, Bengi: Germanicè, Bilsen, Bilsonien.

Enaratio LXXII.

IN Italia ex tribus Hyoscyami speciebus, quas Dioscorides citat, vnam tantum mihi videre contigit, & illam quidem flores luteos habentem, reliquas vero duas, olim in Hispania conspectas habebam, quas pharmacopolæ, corrupta voce, iusquiamum appellant: soporiferæ enim omnes sunt, sed purpureos flores & nigrũ semen habens, cæteris periculosior est, post quam luteos flores emitten- Hyoscyamus.

Hyoſciamus.

tem, adnumerare eſt; Tertiam vero albam, cæteris innocentiorem dicimus. Nicander porro in ſuis Alexipharmacis, Contra hyoſcyami venenum, perbelle vt ſolet, diſſerit: & Galenus octauo libro de Facultatibus ſimplicium medicamentorũ ita de illius viribus tradit: Cui ſemen atrum eſt, inſaniam ac ſoporem inducit, cui vero mediocriter flauum, propinquam ei obtinet facultatem; vtrique tamen fugiendi ſunt, vt deleterij & inutiles, at cui ſemen & flos eſt candidus, ſanitate idoneus exiſtit, ex tertio quodammodo refrigerantium ordine.

DE PSYLLIO.

Græcè, ψύλλιον: *Latinè*, *Pſillium*, *pulicaris herba*: *Hiſpanicè*, *zargatona*: *Italicè*, *Pſillio*: *Gallicè*, *herbe aux puces*: *Arabicè*, *Bezer cothame*: *Germanicè*, Pſilien Kraut.

Enarratio LXXIII.

Pſyllium Pulicaris herba.

FRequens & officinis vulgaris, pulicaris herba eſt, ſic dicta, quia ſemen pulicibus æquale habeat, quod omnes Pſillium vocant, & ex eo mucilagines infrigidantes parant: de quo Galenus lib. viij. de Facul. ſimpl. medi. ita dixit, pſillium ſemen habet admodum vtile, ex ſecundo refrigerantium ordine: in deſiccando vero & humectando, medium quodam modo eſt & ſymmetrum. Hæc Galenus, ex quibus ſatis patet, quàm perperam Meſue, de viribus

Meſue errat.

Psyllium.

viribus psyllij sentiat, quum dixerit, psyllium quoad partes exteriores frigidum esse, quoad internas verò calidas & comburentes, in quarto gradu, quum revera psyllium secundum se totum frigidum sit, & ita frigidum, vt illud inter medicamenta sua frigiditate internecantia medici collocare non dubitent, vt apud Dioscoridem, vt cæteros sileam medicos hoc affirmantes, legere quis poterit, libro sexto, capite decimo.

DE SOLANO.

Græcè, στρύχνος κηπαῖος*: Latinè, Strychnon, solanum esculentum, solatrum hortense: Hispanicè, Yerua mora: Italicè, solatro: Gallicè, morelle: Arabicè, hanab althaleb: Germ.* Nacht schatd.

Enarratio LXXIIII.

SOlanum officinis solatrum dicitur, quod olim in cibum veniebat, & in hortis inter herbas esui aptas serebatur, vnde solanum hortense, siue solanum esculentum appellabatur: hodie vero vbiq; sub nulla olitoris lege nascitur, & vagatur, quod semen emittit paruum rotundum, primo viride, postea vero indifferenter rubrum vel nigrum fit. Huius vero herbæ succo, vbi opus est simul & constringere & refrigerare, frequẽtissime vtimur, & merito, quia Galenus libro octauo de Facultatibus simplic. medicamentorum de eo ita tradit: Solanum esculentum quidem astringit, refrigeratq; in secundo ordine. Recen- **Solanum** **Solatrum.**

 tiores

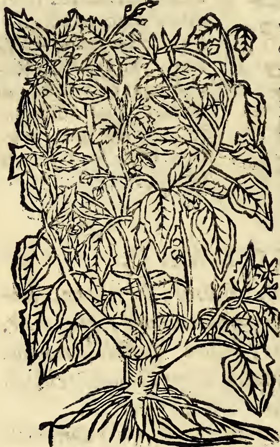
tiores vero, quia strumas solanum hoc resoluere animaduertunt, illi partes heterogeneas, ac quoque subtiles tribuunt.

Solatrum strumas resoluit.

DE SOLANO VESICARIO.

Græcè, στρύχνος ἁλικάκαβος: *Latinè*, *Halicacabon*, *solanum vesicarium*, *alkakengi*: *vulgò Arabica & Bexiga di perro*: *Gallicè*, *Baguenauldes*: *Germanicè*, iuden kirsen, oder schlutten.

Enarratio LXXV.

Solanum vesicarium.

Secunda species solani, Halicacabum hoc est, quod Arabes corrupta voce, Alkakengi vocant. Dicitur quoq; planta hęc vesicaria, quia eius rubrum fructum, in vesicis, siue folliculis contentum habet, magnitudine cerasi, de quo ita tradit Galenus lib. viij. de Facult. simpli. medic. At eorum quæ esui nō sunt, vnum quidem dicitur Alicacabum, fructum habens rubrum, acino vuæ persimilem: & subdit: Alicacabum igitur, fructum fert ciendæ vrinæ idoneum, compluribusq; facultatibus quę ad iecur, vesicam, & renes accommodantur, miscetur.

DE SOLANO SOMNIFICO.

Græcè, στρύχνον ὑπνωτικὸν: *Latinè*, *Solanum somniferum.*

Enarratio LXXVI.

Raro verum solanum somniferum reperitur, & vt ipse verum fatear id semel hucusq; tantum vidi, ad

ripas

ripas Belgici maris, folio cotonei arboris, flore rubente, cuius semen crocei coloris in siliculis paruis occludebatur, quod vero Officinæ solatrum somniferum vocant, differens ab hoc, de quo agimus, est: nam neq; croceum semen producit, neq; in siliquis occlusum, imò potius nigrum auelanarum magnitudine, merito tamen seplasiarij & vulgares medici, hoc quoq; somniferum appellant solatrum, quia easdem fere cum Dioscoridis somnifero solano vires habet, & eius semina egregie vrinam prouocant, & potentissime renes expurgant, ac somnum conciliant, & vt tradit Galenus citato loco, solani vero hypnotici, somni conciliatiui dicti, radicis cortex, si cum vino bibatur, somnum accersit, drachmæ pondere sumptus, existens succo papaueris similis, nisi quòd imbecillior, vtpote tertij refrigerantium ordinis, quum ille sit quarti: huius solani semen vrinam ciedi vim habet: si plus tamen duodecim corymbis hauseris, dementiam asciscet.

DE SOLANO FVRIOSO.

Græcè, στρύχνον μανικὸν: *Latinè, Furiosum solanum.*

Enarratio LXXVII.

DIfficulter hæc reperitur herba, proinde de ea nihil quicquam dicam: nõnulli tamen agyrtarum, & herbariorum affirmant, apud montem sancti Angeli prope Apuliam, qui latinè Garganus vocatur, reperiri. Ita enim ob oculos, eam Dioscorides ponit, & suis coloribus depingit, vt non difficile esset, eam inter plures alias herbas dignoscere, & de illa ita tradit Galenus libro Simplicium, inquiens: At tertium solanum quod ad insaniam adigat, omnes manicum nominant, & ad medicationes intra corpus inutile est: nam si quatuor eius drachmæ offerantur, mortem inferent: si pauciores, insaniam: vna certe innoxie sumitur, nihil tamen vtile præstat. At foris corpori illitum vlcera maligna persanat: verum ad talia, radicis cortex præfertur, desiccans secundo ordine iam completo, aut tertio incipiente: secundo autem incipiente refrigerans.

DE DORYCNIO.

Græcè, δορύκνιον: *Latinè, Dorycnium.*

Enarratio LXXVIII.

CHimici & ij qui profitentur ex Mercurio argentum conflare, hanc quotidie inquirunt herbam,& eam lunarem siue lunariam appellant, quia eius folliculus rotundus in quo semina conduntur, nocturno tempore ad radios Lunæ aperitur, & ita splendescere videtur, vt eam lucentem stellam è longinquo dixerit, quam incolæ sic videntes, & diabolum putantes aufugiunt. Ea enim chimici argentum viuum Mercurium dictum, fixum stabileque reddunt, & striges veneficia parant, ac dæmones irritant. Falsò certè Iacobus Manilius fabam inuersam, quam Lunariam herbam appellat, apud Dioscoridem, solanum somnificum esse dixit: Nam vt Euritius Cordus notat, historia omnino repugnat. Cæterum, Galenus lib. vj. de Facul. simpli. medic. sub Dorycnidio, ita de ista herba inquit: Dorycnidion aquea excellit frigiditate, quamobrem, pauculum quidem, soporem conciliat, plusculum vero sumptum, perimit.

CONSTANTINVS.

QVemadmodū è republica Plato esse dicebat, monstrosos partus non tollere: sic portentosas & absurdas opiniones minime admittere, rei literariæ & studiosorum communi imprimis conducibile esse arbitror, & ni fallor, multò iustius. Itaque meritò hæc Amati Lusitani (quem vtique sua laude in alijs benedictis, frustrari minime deceat) vana òpinio & monstrosè prolata explodetur. Nam Dioscoridis Dorycnion magno mortalium bono hac ætate ignoratum, Lunariam non esse herbariorum statim deprehendet, qui vel pictam aut descriptā viderit à Lonicero, Fuchsio, & Mathiolo, cui duplex capite de hemionitide. Nam ea lunaria quam Iosephus libro de Captiuitate describit βαάρας nomine, à quo etiam desumpsit Lonicerus de varia historia, omnem vincit admirationem naturæ, si non etiam hominum fidem. Vt autem tibi magis probem, quam futilis sit hac in parte, Amati authoritas & sententia de Dorycnio: lege quæ scripsit Plinius lib. xxj. cap. 31. & Nicander in Alexiphar. apud quem Dorycnion etiam melyssophyllon vocat explanator Diphilus. hoc Auicenna vuam lupinam nominat, quo nomine strychnon apud Græcos, explicat. Cælius Aurelianus libro Chroniōn.

DE MANDRAGORA.

Græcè, μανδραγόρας: *Latinè*, *mandragora*, *pomum terrestre*, *pomum caninum*, *Circe*: *Hispanicè*, *mandracola*: *Italicè*, *mandragora*: *Arabicè*, *tabora*: *Gallicè*, *mandragore*, & *mandegloire*: *Germanicè*, Alraun.

Enarratio LXXIX.

Mandragora.

NVnquam quod equidem meminerim, in Hispania mandragoram vidi: in Italia vero frequens est herba, præcipue Ferrariæ, vbi nullus ferè extat hortulus, in quo mandragora nõ reperiatur. In cœnobio enim Charthusianorum, apud quod, vnusquisq; monachus suum proprium & particularem hortulum habet, ita felicissime crescit, vt nullus extet qui non hac decoretur herba: crescit autem folio lapathi, lato, oblongo, per terram strato, ad cuius radices poma quinq; vel sex numero nascuntur, magnitudine paruæ pilæ, coloris interdum virescunt herbacei: quum verò ad maturitatem perueniunt, lutei saturi efficiuntur. nascuntur autem, vt obiter hoc attingamus, poma hæc pediculis semi dodrantalis altitudinis, ita apposite, vt vnumquodq; pomorũ, homuncionem quendam, absq; brachiis repræsentare videatur: qua de causa, Pythagoras mandragoram anthropomorphon, id est figuram hominis, appellauit. Quem secutus Columella, mandragoram in suo horto, semihominem dixit, cui signatæ causæ, alteram addimus vulgarem: Quia mandra- *Anthropomorphos.*

gora, radicem in duas fibras, veluti duo crura, diuisam habet, vnde quoq; semihomo appellatur. Hæc etiã Circe dicebatur, quia ea ad amatoria & veneficia, Circe famosissima incantatrix passim vtebatur, & de ea, in Pentateucho legitur, quam Hebræi, dudaim, sua lingua vocant. Ex huius verò radice, vinum mandragorite parandum Dioscorides, & medici suadent, quod plerunq; propinant iis quibus secare, aut membrum aliquod vrere volunt, mirifice enim stupefacit. Iustum erit hic enarrare tyrannidem ac imposturam nugiuendulorum ac impostorum hominum, qui homunculos quosdam ex radicibus cannarum sculptos, mulieribus sterilibus, & nõ parturientibus, loco mandragoræ, non paruo vendunt pretio, Sculpunt enim hominis effigiem in cannarum, vt dixi, radice ita apposité & solerter, vt vbi opus est appareant capilli, vt in barba, capite, & pectine, Grana tritici quædam affingant, quæ cum radice simul terra obruta, plures, tenues, ac capillis similes radices emittunt, ac inde tota ipsa radix, figura humuncionem repræsentat, quam è terra non nisi obturatis auribus eradicari posse, vel canis caudæ adalligatam, alta mente nugantur. Vendunt autem vnam vel alteram harum radicem, triginta, nonnunquam verò quadraginta aureis ducatis. Pereant igitur balatrones ij falsarij, quos vt Italia vniuersa fert, ita tota Hispania eos fugat, & non permittit imperitum vulgus imposturis circumueniri. Tertia verò species mandragoræ, Morion dicitur, quæ proculdubio melongena non est, vt nonnulli opinati sunt. Est enim melongena vel melezana, fructus vbiq; familiaris, quem aliqui berengenam vel belongenam, alij verò Cupidinis pomum, vel insanum pomum appellant, quod inter cucurbitas, & melones seritur, & victui non aspernendum obsonium esset, nisi tristes ac atrabiliarios gigneret humores, vt Auicennam adnotasse legimus. Huius porro altera species in Italia cernitur, pomum gignens luteum, quam ego morion esse dixissem, quia cum mandragora, magnam cum figura, tum viribus habet similitudinem: dequibus Galenus libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum ita tradit: Refrigerat tertio excessu mandragora, nonnihil tamen pomis caloris atq; humiditatis inest, vnde soporem

Circe.

Impostura hominum.

rem

rem conciliant. Radicis cortex non tantum refrigerat, sed etiam siccat, quod eo includitur imbecillimum est.

DE ACONITO PARDALIANCHE.

Græcè, ἀκόνιτον παρδαλιαγχές: Latinè, aconitum interficiens leones, pardos, aconitum interficiens pantheras: Hispanicè, centelha: Italicè, aconito: Gallicè, tore: Ger. Vvolffs beer, oder dollvvurtz.

Enarratio LXXX.

Aconitum.

PRima hæc aconiti species pardaliãches dicta, in multis reperitur locis, cuius radices nigras ad rubedinem declinantes, luporum venatores publice vẽdunt, & illis lupos interficiũt: Sed non ea de causa luparia dicenda herba hęc est, quum sequens verè luparia denominetur, & radices non quidem ad ruborem inclinatas, sed potius nigerrimas habet, quæ minus potenter lupos interficiunt, quàm huius de quo agimus aconito. Carnibus enim radices vtriusque aconiti mixtæ, lupos interficiunt: Sed vt dixi, primi huius aconiti radices potentius eos interimunt. Ex vtrisq; quoq; & taxo, venatores conditum parant, quo sagittas suas inficiunt, & toxicum appellant; quia Græci sagittas telaque sua, toxeumata vocant, Aconitum hoc pardalianches, quia pardos, leones interimat, dicitur: cui folia aspera cucumeris asinini foliis simillima insunt, de quo Plinius cum Dioscoride, ita

Aconiti species duæ.

Toxicum vnde dictũ

lib. xxvij. cap.3. dixit: Aconitum folia habet cyclamini, aut cucumeris nō plura quatuor ab radice leniter hirſuta: radicem modicam cammaro ſimilem marino, quare quidam cammaron appellauere: alij lycoctonon ex ea qua diximus cauſa: arida radix incuruatur paululum ſcorpionum modo, quare & ſcorpion aliqui appellauere: Nec defuere qui myoctonon appellare malint, quoniam procul & è longinquo odore mures necat. Naſcitur in nudis cautibus, quas aconas vocant, & ideo aconitum aliqui dixere, nullo iuxta, ne puluerem quidem nutriēte, &c. Ex quibus ſatis clarè patet, quàm perperam Leonardus Fuchſius in ſuo Herbario, pro primo hoc aconito herbam Paris depinxerit, nam primum hoc aconitum, præſtantiſsimum vt dixi venenum eſt, vt eo inunctis muliebribus genitalibus, eadem die mortem inferat: Herba vero Paris, tantum abeſt vt venenum dicatur, vt potius contra quoduis venenum ſingulare ſit antidotū, vt author ille qui additiones quaſdam pandectis adiecit, inquit, qui quoq; contra fatuitates & inſanias valere, commendat. Quibus nos addimus, quòd herba Paris, vnicum tantum emittit caulem, & illum quidem rotundum, duorum cubitorum altitudinis, in cuius medio folia quatuor, ſanguineo frutici ſimilia, & in crucem diſpoſita ſunt, in ſummo verò, alia quatuor quoque videntur parua, oblonga, in quorum medio fructus purpureus, rotundus, acino vuarum paruo ſimilis, vinoſus, albo quodā paruo ſemine plenus, cernitur. Nam radix capilloſa inter album & luteum colorem eſt, in qua ſcorpionis caudæ figura non cernitur, nec alabaſtri ſplendor aliquis, quæ duo in aconito reperiri Dioſcorides tradit. Cæterum Theophraſtus libro nono, de Cauſis plantarum, capite decimoſexto, inquit: olim aconitum ita componi, vt certis occidere temporibus poſsit, videlicet bimeſtri, trimeſtri, ſemeſtri, anno completo, nonnullum etiam biennio, quod nos hodie quoque fieri à nonnullis percipimus.

Fuchſius errat.

Herbaris. Licoctonō.

venenum

CONSTANTINVS.

Manardus & Leonicenus putarunt toxicum eſſe Auicennæ Napellum, quod refutat Mathiolus capite De toxico apud Dioſcoridem: ſed capite de Aconito videtur ſibi contradicere librarij culpa, qui negationem detraxit in verbis Mathioli. hic putat

Dioſco

Dioscoridem ignorasse quid esset toxicon, nec, quidnam sit asserit. Equidem Plinium sequor qui libro xvj.cap.10. de taxo loquens, inquit, hanc Sestius Smilacem vocari dixit, & esse in Arcadia tam præsentis veneni, vt siquis sub ea dormiat cibumúe capiat, moriatur. Sunt qui & taxica hinc appellata dicunt venena, quæ nunc toxica dicimus, quibus sagittæ tingantur. Aliā tamen Dioscorides lib.vj. affert Etymologiam: toxicon enim deducit a sagittis quæ τόξα Græce dicuntur vel τοξούμαζα vt habet Aegineta, distinctisq; capitibus ipse Dioscorides ibidem egit de taxo & toxico, cuius præterea meminerunt Plautus in Mercat. Et Ouidius 4. de Ponto Eleg. 7.

DE ALTERO ACONITO.

Græcè, ἀκόνιτον ἕτερον: Latinè, Lycoctonon, Hispanicè, mata lobo: Italicè, herba luparia, herba de la volpe: Gallicè, morteloup, ou patelouine, Germanicè, Vvolffs vvurtz.

Enarratio LXXXI.

TRia huius aconiti genera facit Dioscorides, quorum duorum historias non legimus, vnde credere est, vt pleriq; doctissimi viri credunt, textum istum corruptum & diminutum esse, quum in eo, tertij tantum Pontici aconiti historia legatur, quod passim folio platani multis diuiso incisuris cernitur: Caule vero filicis, flore luteo, & illo ampliore, quem ranunculus siue batrachion producit. Hanc vero herbam, lupariam communes appellant, ob id quod eius radices vt capite superiori diximus, lupos potissimum interficiant. Alterum vero genus vulgare quoq; cernitur, folia stricta digitalis longitudinis habens, ad summum pro parte septem. Tertium vero in monte Anconitano vidimus, folium rutæ simile habens, cæteris venenosius, ac pestilentius. Cæterum, adeo segniter, & frigide in examinandis simplicium medicamentis Auicenna se gessit, vt illum in hac materia præterire consultius esset, quod non aliunde euidentius percipi potest, quàm in aconito herba, quam multoties cum cicuta confundit, aliquando vero cum toxico, nonnunquam autem cum napello, vt abunde Ferrarienses indicarunt, ac post eos Leonardus Fuchsius Germanus,

Lycoctonon. *Luparia herba.* *Taxatur Auicenna.* *Taxatur Fuchsius.*

nus, qui quoq; mea sententia reprehensione digni sunt, credentes vtiq; aconitum Græcorum, apud Auicennam napellum esse, quum revera multum inter se differant: quod noscens Auicenna, de vtroq; aconito verbum fecit, vocans vtiq; vnum strangulatorem Adip, id est animalis, ita apud Hispanos dicti, ac medij inter vulpem, & lupum, quod gregatim incedit, & leones comitatur, ob id quòd ex præda à leonibus derelicta comedit. Reperitur enim in Aphrica animal hoc Hispaniæ contermina, de quo alibi, Deo optimo maximo fauente, plura dicemus. Alterum vero aconitum strangulatorem leonis pardi signat. At alibi de napello, tanquam ab aconito herba diuersa, caput præfixit, vt iure dicendum sit, napellum longe ab aconito differentem esse. Accedunt ad hæc, quòd Theophrastus, libro nono de Plantarum historia, aconiti folium, & fructum nihil penitus nocere, sed in radice tantum vim mortiferam habere tradat: Cui subscribunt omnes recentiores, qui de Antidotis contra venena scripserunt, vt Rasius, Alsaharanius, Conciliator, Guainerius & plures alij. Sed quia quæ non sit herba napellus, diximus: nunc quæ sit, dicamus, vt liquido constet, napellum ab aconito differentem esse. Est igitur napellus apud Auicennam descriptus, herba folia habēs artemisiæ maiori similia, flores vero purpurascentes, qui interdum aperti non sunt, cucullati apparent, & mortuorum capitibus similes: quasi volens natura per eos, herbæ mortiferam vim hominibus indicare, vt ab ea astinerent, vt in aliis pluribus quoque herbis cernimus. Nam postquam aperti flores isti sunt, galiopsis floribus similes euadunt sed maiores, qui cauli bicubitali hærent, in quo paruæ quædam siliculę quoq; videntur, in quibus semen nigrum admodum minutum occluditur, Huius radix, reti similis est, non vero scorpioni, aut cirris marinarum squillarum: vt liquido constet, inter napellum & aconitum differentiam non mediocrem esse. Est item apud Auicennam, napellus Moysis dictus, quem murem quendam esse ad radices napelli nascentem dicit, & qui in vniuersum, Antidotum contra omne genus veneni, & potissimum napelli sit, quem multi celebres viri viderunt, & tanquam rem pretiosissimam, ac vnicum contra quoduis genus veneni remedium

Adip animal in Aphrica repertum.

Napellus ab aconito differt.

Napellus herba.

Napellus Moysis.

remedium seruant, quo factum est, vt mulieres Hispaniæ, huius animalculi pedes, pro amuleto, contra fascinationes, & epilepsiam, puerulis suis, collo suspendant. Aduertat tamen bonus lector, quòd apud Plin. lib. xxvij. cap. 3. aconitum alterum, myoctonon id est mures interficiens appellari meminit, vt hac significatione ductus, ne forsan in errorem labatur, credens vtiq; napellum Moysis, aconitum quod mures interimit, sit. Ex napello autem, compositio quædam alberzachali ab Arabibus dicta paratur, quæ (vt tradit Auicenna) capite de napello: ebibita, vitiliginem albam curat. Proinde qui Auicennam hac in parte vellicant, digni sunt reprehensione, non enim Auicenna, ebibitum napellum vitiliginem albam, aut vt ille inquit, albaras curare tradit, Sed potius inquit, quòd ex napello compositio alberzachali dicta, in certa ebibita dosi, albaras delet & curat, vt nouam Bellunensis correctionem consulere est. Demum de aconito ac illius viribus, ita tradit Galenus lib. vj. de Faculta. simplic. medica. Aconitum pardalianches, putrefacientis & deletoriæ facultatis existit, quare in cibo potuq; fugiẽdum, & subdit: Aconitum lycoctonum, similis prædicto est facultatis, sed peculiariter lupos interficit, vt illud pardos.

Alberzachali compositio.

DE CICVTA.

Græcè, κώνειον: *Latinè*, *cicuta*: *Hispanicè*, *Ceguda*, *caneuoria*, *ciguns*: *Italicè*, *cicuta*: *Gallicè*, *Cigüe ou Següe*: *Arabicè*, *Sucaram*: *Germanicè*, Vvueterich, oder vuützerling.

Enarratio LXXXII.

VBique vulgaris cicuta est, sed alibi frigidior, & venenosior, quàm in Hispania aut Italia reperitur: cuius succo olim Socrates summus philosophus iniuste mortuus fuit: homini enim cicuta venenum est, pecudi vero & sturno pabulum, de qua Galenus libro septimo, de Facultatibus simplicium medicamentorum ita breuiter

Cicuta.

uiter dixit: Conaon, id eſt, cicuta, quod extremè ſane refrigeret, omnes norunt. Hęc Gal. Ego vero quandoq; cicutę radicem guſtans, eam valenter linguam rodere, ac vrere deprehendi, qua de cauſa illam calidam eſſe, in dubium trahebam, & niſi proculdubio vniuerſæ antiquitati contradixiſſem, illam calidam omnino aſſeuerarem: De qua quoq; Dioſcorides libro ſexto, capi. 11. ſermonem habet, & eam inter venena connumerat, cuius efficaciſsimum remedium, meraci, ac generoſi vini potio eſt.

DE TAXO.

Græcè, σμίλαξ: Latinè, Smilax arbor, taxus: Hiſpanicè: Taxo: Ital. naſſo, taſſo: Gal. Yf: German. Eyben baum. Enarratio LXXXIII.

Smilax, taxus arbor dicta, non ſolũ in vniuerſa Hiſpania ſed etiã maxima Italiæ parte creſcit, abieti cum figura, tum foliis ſimillima: humilior tamẽ aliquãtulo abiete eſt, rubras ferens baccas, illis ſimiles, quas agrifolium gerit. Venefica enim arbor hęc eſt, cui folia perpetuo hærent, de qua Virgil. cecinit, dicẽs: Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos. A taxo enim toxicum deductũ eſt, vt in aconito diximus. Cæterũ adeo peſtilẽs & mortifera arbor hęc eſt, vt eius vmbra ſubter dormientes enecet: hodie vero ex huius arboris ligno, ad antiquitatis imitationẽ arcus Punicei fere coloris parantur, quod quoq; ad ſcrinia, menſas, tabulas, & ſubſellia vſurpatur, de qua vt ab ea fugiamus tantum ſcribitur: referunt tamen nonnulli, innoxiam fieri, ſi in ipſam arborem, clauus æreus adigatur.

DE

DE APOCYNO.

Græcè, ἀπόκυνον: Lat. apocynon, braſſica canina: Hiſp. hauas de perros: Luſita. antramocos de quan: Ital. lupini canini. Enarratio LXXXIIII.

REperitur herba hæc apud Hiſpanos frequenter, quæ ſiliquas quaſdam fabis, vel potius lupinis magnis ſimiles emittit, quo fit, ſua voce, lupinos caninos vel fabas caninas herbam iſtam appellent, quæ omnino venenoſa eſt, & eam populus maxime fugit, & timet. De qua Galenus, libro vj. de Faculta. ſimplic. medicament. ita tradit: Canibus iuxta & hominibus eſt venenũ, herba grauiter olens, ob idq; vehementer calida, non tamen proportione deſiccat, itaq; illita admodum digerentis eſt facultatis.

DE NERIO.

Græcè, νήριον: Latinè, nerion, rhododaphne, rododendrum: Hiſpanicè, adelfa, eloendro: Italicè, oleandro: Gallicè, roſage, ou roſagine: Germanicè, Olander.

Nerion.

Enarratio LXXXV.

NAſcitur ad ripas fluuiorum nerion, perpulchras ferẽs roſas, quas Apuleius in aſinum verſus, veras roſas putauit, ſed vltimo diuerſas dignouit: planta enim fruticoſa hæc eſt, lauri folia habens, & illa quidem amariſsima, ex cuius virgis pueri in Hiſpania aclides, id eſt tela quædã, acutis ferris ornata parant, quæ in tauros eiaculantur. Cæterum, huius plantæ ligno, tactis aquis amaris, Moyſes dulces reddidit, vt credũt Hebræi: & de illius viribus,

bus,ita tradit Galenus lib.viij. de Facult. ſimplic. medic. Nerion rhododaphne, foris quidem illitus is frutex, digerendi vim obtinet: at ſi intra corpus ſumatur, virulentus homini & pleriſq; pecudibus eſt.

DE FVNGIS.

Græcè, μύκητες: Latinè, fungi: Hiſpanicè, hongos, cogomelos, turtulhos, cylberquas: Arabicè, batar: Italicè, funghi: Gallicè, champignons: Germanicè, Schvuemm.

Enarratio LXXXVI.

Fungi. FVngorum plures ſunt ſpecies, ex quibus, boleti in pratis plerunq; principio Aprilis naſcentes, primas obtinent, quos ego cum cæteris, tanquam noxios, ac peſsimi & frigidi nutrimenti reiiciendos conſulere, vt curatione quadam Centuriæ primæ Curationum mearum abundè dixi. Cæterum, tantus eſt hominum hodie luxus guloſitáſve, vt pro habendis quotidie fungis, lapides quoſdam excogitarint, quos in cellis vinariis, ſumma cura ſeruant, & eos terra cooperiunt, ſuper quos, ſingulis octo vel decem diebus, fungi naſcuntur, de quorum natura, ac malignitate tradit Galenus libro ij. de Facult. alimentorum, cap. 69. & libro de attenuante dieta, cap. 9. vbi omnium olerum, peſsimos eſſe fungos tradit. Libro verò ſeptimo de Facult. ſimplic. medicament. ita quoq; de illis diſſerit: Fungus, inquiens, frigida humidaq; admodum planta eſt, quare proxime ad enecantem facultatem accedit. Et ſanè inter eos ſunt, qui interficiant, maxime qui ex natura mixtam habent qualitatem putrilaginoſam, quibus Galeni verbis, tu addas, quales ſuilli fungi dicti ſunt, qui maxime venenoſi ſunt.

DE COLCHICO EPHEMERO.

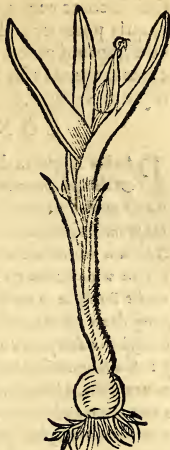
Græcè, κολχικόν: Latinè, colchicon, hermodactylus: Vulgò hermodactylos: Germanicè, Zeytloſs, oder Herbſtbluom.

Enarratio LXXXVII.

DIcitur ephemerum, quòd vno interficiat die, præſertim Colchicon hoc, in Colchide prouincia naſcens, quo ſerui, tanquam refugium in deſperatione quærentes,

Colchicum 1.

Colchicum 2.

vtebantur. Est autem præsentaneum venenum, ad sanguinem vsq; soluens, præcipuè vt dixi, in Colchide: in aliis verò regionibus, non ita venenosum percipitur, quod vt Serapioni placet, Hermodactylus recentiorum est, quo plerunq; contra rebelles ac diuturnos articulorum dolores vtimur. Nec enim mirari est, si Paulus seorsum de hermodactylo, tanquam re à Colchico ephemero differente, sermonem habeat, alibi verò de Colchico ephemero caput præfigat, quum id consultò fecerit. Videns vtique ephemerum non adeo venenosum esse, præcipue vbi hermodactylus dicebatur, sed rei medicæ potius conducibile: qua de causa, de eo vt venenoso, cum cæteris Græcis caput constituit: alibi verò tanquam de re sibi nouiter comperta, & non admodum venenosa, sub hermodactyli nomine, verbum fecit, dicens: Hermodactyli radix & per se, & ipsius decoctum vim habet purgandi, priuatim & arthriticis, tunc quum humores defluunt exhibetur: verum stomacho nimis quàm aduersatur. De ephemero verò

Colchico, ac venenosissimo, & exitiali lib. v. cap. 48. legere quis poterit apud ipsum. Est cæterum, hermodactylus vt Serapioni placet, calidus & siccus, in secundo ordine, cuius frequens vsus hodie contra morbum Gallicum antiquum habetur.

CONSTANTINVS.

Paulus Aegineta distinctis capitib. tractauit de hermodactylo & de Ephemeris, veluti plantis differentibus. Arabum familia & medicamentarij nostri, his vocibus, vt in rerum indifferentia promiscuè abutuntur. Actuarius autem & Nicolaus Myrepsus Arabum beben rubrum & album, cum ijsdem epithetis, hermodactylon vocant: non est tamen officinarum legitimum beben, sed credit Fuchsius in medicamentaria atq; herbaria, preter alias ingenij dotes vir maximus, radicem esse polemoniæ. Mesue Hermodactylos in duo partitur genera: vnum quod radice constat ad digitalem longitudinem, illudq; beben est, non autem ephemeron non venenatum. Alterum radice rotunda, quod rursus duûm est generum: vnum radice alba, crassa, ac modicè dura, illudq; est officinarum hermodactylus, qui purgatoriam vim habet, crassam pituitam vacuans: podagricis articulorumq; doloribus accommodatus. Alterum radice forinsecus nigricat, aut rubescit, in pratis per Autumnum se croceo flore vestiens: hoc ipsum colchicon est siue ephemeron infectum & lethale: De quo in transitu attigit etiam Plinius, lib. xxviij. cap. 9. & sub Ephemeri nomine, lib. xxv. capite vltimo: meminit item Plutarchus ephemeri pharmaci in vita Themistoclis, quod tamen de quouis subitario atque præsentaneo veneno intelligi potest. Nam colchicon & ephemeron de quo loquitur Nicander, ab hoc Dioscoridis, longe aliud est: naphta nimirum, & oleum Medeæ, à quibusdam etiam petrolæum appellatũ. Sunt hæc verba Nicandri, in Alexipharmacis:

Ἢν δὲ τὸ Μηδείης Κολχηΐδος ἐχθόμενον πῦρ
Κεῖνο ποτὸν λέξηται ἐφήμερον, οὗ παρὰ χεῖλη
Δυομένου δυσάλυκτος ἐπίσχεται ἔνδοθι κνηθμός. &c.

Est inquit, interpres Diphilus, pharmacon quod barbari naphtam vocant, quo quis oblitus, aut eius indumentũ, si in sole stet, ignem concipit, nec secus quàm ab ardenti ignium vi absumitur, causticam enim facultatem habet. Huius inuentrix fuisse videtur Medea: ob hoc & colchicon appellatur, quod & irin quidam dicunt, alij pharicon, alij ephemeron.

DE

DE EPHEMERO.

Græcè, ἐφήμερον: *Latinè, Ephemerum, ephemerum non lethale, Iris ſyluatica, Vulgò lilium conuallium*: *Germanicè*, Meyen bluemlin.

Enarratio LXXXVIII.

Ephemerum.

HOc vt Fuchſio Germano placet, lilium conuallis eſt, quo omnes horti hodie ornantur, & merito, quia eius flores, tanquam arbuti figura, eximiam referant redolentiam, odorē enim ex ſe emittunt, ſimilem illi quem narantij flores ſpirare ſolent, de quo Galenus lib. vj. de Facul. ſimplic. medicam. ita dixit: Ephemeron non venenū illud, ſed quod iris ſyluatica nominatur, aſtringit quidem, eſtque ſuauis odoris, Quare & repellit, & per halitum digerit, Non inefficaciter autem radix eius in dentium dolore colluitur: At folia cocta in vino, phymatum augmento & ſtatui congruunt. *Diuerſum pingit Mathiolus & vt puto, verum.*

DE LENTE PALVSTRI.

Græcè, φακὸς ὁ ἐπὶ τῶν τελμάτων: *Latinè, Lenticula paluſtris, lens aquatica*: *Hiſpanicè, lente yuela de ſtanque, lenteya dellagoa*: *Italicè, lente de i paludi*: *Gallicè, Lentille aquatique*: *Arabicè, Thaleb*: *Germanicè*, Vvaſſer linſen, oder meer linſen.

Enarratio LXXXIX.

Lenticula aquatica. SVpernatat in aquis præcipue ſtagnoſis, lenticula hæc colore viridis, qua de cauſa, lẽticula paluſtris vel aquatica lenticula nominatur, de cuius viribus Galenus libro octauo de Facult. ſimpl. medicam. ita dixit: Humidæ frigideque temperaturę exiſtit, vtrinque ex ſecundo ordine.

DE SEDO MAIORI.

Græcè, ἀείζωον μέγα : *Latinè, Aizoum maius, ſedum maius : Officinis ſemperuiuum maius, barba Iouis : Hiſpanicè, yerua puntera, ſempre viua : Italicè, ſempre viua : Gallicè, Iombarde, Arabicè, Beiahalalen : Germanicè,* Hauſs vvurtz.

DE SEDO MINORI.

Græcè, ἀείζωον μικρὸν : *Latinè, Aizoum minus, ſedum minus, ſemperuiuum minus : Gallicè, Triquemadame : Germanicè,* Maur treüblin, oder klein hauſsvvurtz.

Enarratio XC. XCI.

DIcitur aizoon, id eſt ſemperuiuum, quòd nec ingenti æſtu, nec atroce frigore vnquam moriatur, ſed ſemper in omni tempore viride, præcipue ſupra tecta antiqua & veteres muros vigeat. Frigida enim ac conſtrigẽs herba hæc eſt, medico vſui cotidiano veniens: At minus ſedum, vt ego opinor, faba craſſa, ſiue faba inuerſa, herba *Mathiolus errat.* dicta eſt, natura frigida: nõ vero vermicularis, vt Mathiolus, & alij putant: quia vermicularis herba, ſapore acris eſt, natura vero calida, quæ duo minime ſedo minori conueniunt, quum vt dixi ſedum minus, natura frigidum, vt maius eſt. Cæterum, & planta ipſa deſcriptioni ex toto reſpondet, vt iure concludendum ſit, quòd faba inuerſa, ſiue craſſa dicta, minus hoc ſemperuiuum ſit, de quibus Galenus, libr. vj. de Facul. ſimplicium medicamentorum ita inquit: Aizoon vtrunque tum maius, tum minus deſiccat

Semperuiuum. *Paruum.*

cat quidem leuiter, vtpote aſtringens modice: eſt tamen ex tertio ordine refrigerantium, in eóque aquea eſſentia præpollet: quare ad eryſipelata, herpetes, & phlegmonas à fluxione ortas accommodatur.

DE TERTIO SEDO.

Græcè, ἀείζωον ἕτερον: *Latinè, aizoon alterum, telephium, portulaca ſyueſtris, vermicularis herba: Hiſpanicè, vuas de perro yerua, la vermicular yerua: Italicè, herba graneloſa, la vermicolare: Gallicè, tette de ſouris, ou pain doyſeau: Ger.* Maur pfeffer.

Enarratio XCII.

TErtium hoc ſedum, vermicularis eſt herba, natura calida, ſapore acris, cuius duæ ſpecies habentur, altera luteos habens flores, altera verò albos: hanc fæminam, illam vero maſculum, nonnulli appellant. Cæterum hæc ipſa telephium quoq; dicitur, herba de qua capite vltimo, **Vermicularis.**

Aizoon maius.

Minus.

libri ſecundi ſermo quoq; habitus eſt. Proinde caput hoc idem cum illo eſſe, certum eſt, quod Galenus tacite confirmare videtur, quum de hoc tertio ſedo, non alibi quàm ſub telephio, mentionem fecerit, dicens: Telephium, exiccandi & detergendi facultate eſt præditum, non tamẽ inſigniter calida, ſed forſan ſecundi ordinis. Deſiccat etiã ſecundo, intenſo tamen, aut tertij principio, proinde ad putrida vlcera congruit, & cum aceto vtramque vitiliginem ſanat, Hæc Galenus. Cæterum, huic noſtræ aſſertioni fauet hiſtoria in Aldino exemplari ſcripta, quę multa reſecata habet, & ita incipit: Tertium ſedi genus, folia habet oliuæ, multo tamẽ minora, numeroſiora, & tenera, coliculos rubentes ab vna radice multos, in terram procliues, qui commanducati ſucco abundant, glutinoſique & ſalſo ſapore ſunt, calefaciendi vis & natura illi eſt, acrimoniam habet, exulcerat, & ſtrumas cum axungia emplaſtri modo impoſita, diſcutit.

DE

DE VMBILICO VENERIS.

Græcè, κοτυληδών: *Latinè*, *Cotyledon*, *acetabulum*, *vmbilicus Veneris*, *cymbalaria* : *Hispanicè*, *Lusitanicè*, *Scudetes*, *coucilhos* : *Italicè*, *cupertoiule*, *Gallicè*, *rondelette*, *ou escudes* : *Germanicè*, Nabel kraut.

DE ALTERO VMBILICO VENERIS.

Græcè, ἑτέρα κοτυληδών : *Latinè*, *Alterum genus vmbilici Veneris*, *cymbalion*, *alterum acetabulum* : *Germanicè*, Donnar bonen.

Enarratio XCIII. XCIIII.

HAerent parietibus & humectis locis, vtrunq; acetabulum, folio crasso, rotundo, concauo, coxendicis figura, quæ frigida sunt & combustionibus deseruiẽtia: de quibus Galenus libro vij. de Facult. simplicium medic. ita inquit: Cotyledon, humidam, subfrigidam, obscure astringentem, ac leuiter amaram obtinet facultatẽ, vnde refrigerat, repercutit, abstergit, & discutit, itaque phlegmones erysipelatodeas, & eræsipelata phlegmonodea persanat, æstuantiq; ventriculo commodissimum cataplasma existit. *Acetabulũ vmbilicus Veneris.*

DE VRTICA.

Græcè, ἀκαλύφη : *Latinè*, *Vrtica* : *Hispanicè*, *Ortiga* : *Gallicè*, *Ortie* : *Arabicè*, *Huniure*, *angiara* : *Germanicè*, Nessel.

Enarratio XCV.

OMnibus Vrtica nota est, & illius omnia genera, de quorum viribus ita tradit Galenus libr. vj. de Facult. simpli. medica. Huius herbæ, tum fructus, tum folia, admodum digerentis sunt facultatis, adeo vt phymata & parotidas sanent, sed & quiddã flatuosum exhibent dum coquuntur quo extimulant venerẽ, & maxime vbi semen cum musto bibitur. Quod non calfaciat vehementer, sed *Vrtica.*

Vrtica 1.

Vrtica 2.

nimis tenuium ſit partium, teſtimonio eſt craſſorum ex pectore eductio, tum pruritus quem in partibus excitat, porro ſubducit ventrem titillatione magis quàm purgatione, in vniuerſum, quæ exiccari citra mordicationem poſtulant, ea conuenienter perſanat.

DE GALIOPSI.

Græcè, γαλίοψις : *Latinè*, *Galiopſis*, *vrtica labeo*, *vrtica fœtida* : *Hiſpanicè*, *vrtiga muerta* : *Italicè*, *Ortica fetida* : *Gallicè*, *Ortie morte, ou puante*: *Germanicè*, Vinſs augen, Taub neſſel.

Enarratio XCVI.

Familiaris vbique galiopſis herba eſt, quæ prope vias, ſepes, & domorum areas, folio & caule vrticæ, naſcitur, non tamen pungit, ſed multum fœtet, qua de cauſa, vrtica fœtida à multis dicitur. Cæterum, ita galiopſis baloto ſimilis eſt, vt primo aſpectu, herbarius vnam pro altera eradicabit: differunt tamen, quia galiopſis, flores habet

Galiopſis balote.

Galiopſis.

bet purpuraſcentes, balotus verò albos: item, qui ſcrophulariam herbam officinis vulgarem, quam ferrariã, ficariam, caſtrangulam, & mille morbiam vocant, Dioſcoridis galiopſim eſſe autumant, omnino falluntur: quia ſi per galiopſim Dioſcorides ſcrophulariam intelligeret, illius proculdubio radices non ſubticeret, quas nodoſas & turbinatas habet. Quibus adde, quòd galiopſis naſcitur in ſepibus, ſecus itinera, & in domorũ areis: Scrophularia verò, potius prope aquarum riuulos. Argumentum tamen cui innituntur, ij qui galiopſim ſcrophulariam eſſe dixerunt, hinc deſumunt: vident enim ſcrophulariam florem galeæ quodam modo ſimilem producere, vnde galiopſis nomen illi conuenire arbitrati ſunt: ſed reuera decipiuntur, quia, Galea Latinum nomen eſt, Galiopſis verò Græcum, vnde non credendum eſt, quòd nomen Græcum à Latino deductum ſit, vt olim Euritius Cordus patefecit, quem quoq; Mathiolus Senenſis ſequitur, & Fuchſium in hac re reprehendit, qui prædicta ductus ratione in ſuo Herbario, ſcrophulariam pro galiopſi depingit. Eſt igitur, vt in pauca rem totam conferamus, galiopſis prædicta fatua vrtica non vero ſcrophularia, vel vt Euritius augurat, & Mathiolus credidit, herba quædam vrticæ ſimilis, in cuius foliis lacteæ quædã maculæ conſpiciũtur, ob quas, Galiopſim herbam hanc dici, à Gala id eſt lacte, creditur. De qua Plinius lib. xxvij. cap. 9. eadem cum Dioſcoride dixit, & illius Galen. libris Simplicium nullam fecit mentionem, quanquam Paulus Aegineta vt ſolet, ita de galiopſi tradat: Galopſis vel Galiopſis, vrticæ

Scrophularia.

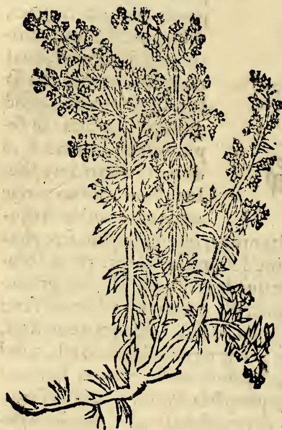
Fuchſius conuellitur.

ſimilis herba eſt, verum maiorem habet leuorem & odorem grauem, ſcirrhoſos tumores diſsipat & emollit, item ad vlcera ſerpentia facit, emplaſtri modo impoſita.

DE GALLIO.

Græcè, γάλλιον: *Latinè*, *Gallium*: *Hiſpanicè*, *Coaia leche*: *Gallicè*, *floraſtre*, *vel petit muguet*: *Germanicè*, Vnſer lieben frauuen vueg, vual, oder betſtro.

Enarratio XCVII.

Gallion.

CRucior quum herbam vulgarem, & mihi notiſsimam, & quá omnia fere prata ornantur, innominatam reliquerim, poſſunt autem huic veluti cõpluribus aliis nomina Hiſpanica indere viri doctiſsimi Hiſpani, veluti Chriſtophorus Oroſcius, qui apud Salmanticẽſes non infelici ſucceſſu agit, Antonius Ludouicus Olyſsipponenſis, vtriuſq; linguæ doctiſsimus, ac alij complures, quorum nomina Centuriis curationum noſtrarũ recenſemus. Cæterũ gallium herba eſt ad ſummum cubitalis altitudinis, cuius caulis gracilis, foliolis ſtellæ modo diſpoſitis, ad aparine herbæ figuram, ornatur, in cuius ſummitate flos luteus, denſus, exilis, numeroſus, ac grati odoris eſt: lac enim herba hęc coagulat, & ea de cauſa Gallion dicta, veluti illa altera herba quam Ethruſci & Longobardi, preſſuram vocant, quæ lac contrahit, & inde caſeus dulcis dictus, conficitur. De gallio verò, ita vt ſolet Galenus lib. vj. de Facult. ſimplic. medic. tradit: Gallium

vnde

vnde nomen sumpsit, quod lac coagulet, facultatem autem obtinet exiccatoriam, & subacrem, flos eius competere sanguinis profluuiis videtur, & combustis mederi: est autem boni odoris, & coloris lutei.

DE SENECIONE HERBA.

Græcè, ἠριγέρων: Latinè, Erigeron, senecio: Hispanicè, bon varon: Lusitanicè, attastinha: Italicè, Cardoncello, Speliciosa: Gallicè, seneçon: German. Grind kraut, creütz vvurtz.

Enarratio XCVIII.

Senecio.

ERigeron longè alia res est ab eryngio, cuius inaduertentia multi decepti sunt, credentes, erigeronen carduum esse benedictũ, quum tamen eryngium vt lib. iij. diximus, carduus centum capitum dictus sit. Est igitur erigeron herba vbiq; obuia senecio dicta: quæ plerunq; suprà muros, & parietes veteres nascitur, altitudine cubitali, multos à se cauliculos emittente, quibus folia multidiuisa sunt, quę diuisiones crucẽ referre videntur, vnde cruciata herba appellata est. Floret verò herba hęc initio veris floribus luteis, cito dehiscentibus & in pappos euanescentibus: vnde erigeron dicta est, quia vere flores ij humani capilli modo in ea canescant, vocant autem Græci ἔαρ ver: quibus γέρων senex dicitur vnde veris senex, vel senecio herba appellatur. Cæterũ, hanc falso Otho Brunphelsius, pro altera specie verbenæ in suo depinxit Herbario, vt iam diu patefecimus. Sed est quoq; altera herba, huic proxima,

Cruciata herba.

Brunphelsius errat.

xima,ſed procerior, vtpote caules tricubitales emittens, cuius ſucco medici Hiſpaniæ contra morbum Gallicum vtuntur,& eam Luſitani ſua voce, taſneriam, vel talaſneriam vocant, quam nonnulli vocum affinitate inſtructi, credunt, tanacetum apud authores deſcriptum eſſe, non ſine tamen ingenti errore,quum inter ſe maxime varient, vt conferenti manifeſtum erit. De erigero vero ita breuiſsime tradit Galenus lib.vj.de Facultat.ſimplic.medic. Erigeron refrigerat, & modice digerit.

DE TALICTRO.

Græcè, θάλικτρον: *Latinè*, *Thalictrum*, *thalietrum*: *Germanicè*, Heylblat.

Enarratio XCIX.

FAlſo Ruellius, argentinam herbam, thalictrum eſſe dixit, quum argentina herba longe alia eſt vt ſuo diximus loco: at thalictrum hucuſq; quod ſciam non vidi, de quo Galenus lib. vj.de Facult.ſimpli.medica.ita dixit: Thaliethrum folia habet coriandro ſimilia, caulem craſſitudine rutæ,vis eis ineſt citra morſum exiccatoria,itaq; vlcera inueterata ad cicatricem perducit.

DE MVSCO MARINO.

Græcè, βρύον θαλάσσιον: *Latinè*, *Brion thalaſſion*, *muſcus marinus*, *Gallicè*, *mouſſe de mer*: *Arabicè*, *Thabel*: *Germanicè*, Meer moſs.

Enarratio C.

Corallina.

OMnium doctorum hominum conſenſu,muſcus marinus officinarum corallina eſt, qua hodie pro depellendis puerorum vermibus, medici frequenter vtuntur: Merito enim corallina dicitur, quia cum corallo, ſimilitudinem quandam gerere videtur, vel quia cum eo plerunq; quoq; naſcitur: hic vero Anconæ in magna reperitur copia, cuius vires vermes interficiendi, antiqui ignorarunt, vt ex Galeno quoq; percipi poteſt, qui de eo libro ſexto de Facul.ſimpl.medic.ſermonem habet, & illi nullam ſimilem tribuit vim, dicens: Breon thalattion compoſitum eſt ex terrena & aquea eſſentia, vtraque frigida, ſiquidem & guſtum aſtringit,& calidisquibuſuis illitum,

ea refri

ea refrigerat,adiuuatq;. Cæterum Hiſpani herbam iſtam malhorquinam appellant, quia primo ad illos, ex Maiorica,altera inſularum Balearium, aduecta fuit.

DE MARINA ALGA.

Græcè, φῦκος θαλάσσιον: Latinè, Phicos thalattion, alga, fucus marinus: Hiſpanicè, las ouas del mar: Italicè, Alga marina: Gallicè, vray, ou vrac, fueillet de mer, Coralline.

Enarratio CI.

PHycos thalattios alga marina eſt, non ea tamen qua apud Muranum Venetiis vitrea vaſa parantur: nam & illa alga marina dici meretur, de qua Galenus lib.viij.de Facul.ſimpl.medic.ita tradit: Phycos ex mari exemptus & virens, ſiccat refrigeratq; in ſecundo ordine, habet enim quiddam modice acerbum.

CONSTANTINVS.

CVm nihil ferè notius ſit muſco marino, atque etiam marino fuco, his maxime qui in locis maritimis verſantur, nullum tamen interpretum adhuc comperi, tametſi multi multa ſuper hac re ſcriptitent, qui tam parabilia quàm ſalutaria hæc, vel per ſomnium nouerit: niſi tantũ ex lectione authorum, quos etiam credere præſtabilius, ac magis operæ pretium ſit, permulta probabiliter potius, quàm verè prodidiſſe, non vt quidem eorum eleuetur fides, verùm vt hac tuta diffidentia, noſtra in anquirendis tanti momenti rebus, deſidia caſtigetur. Eamobrem, *apponam non ſolum quæ ex hiſtoria aliorum, de hiſce rebus didici; ſed etiam quæ frequenti inſpectione, & talium tractatione certò cognoui, quantum poſſum ex memoria repetere.* Primo *autem loco ponendum, bryon thalaßion, ſiue marinũ muſcum,* Corallinam *non eſſe quam depingit doctißimus* Mathiolus. *fruticoſa enim planta & ſurculoſa eſt* Corallina, *muſcus verò marinus herbula capillacea, & veluti villoſa, inſtar muſci arborum; congener ſiquidem huic eſt & forma, non tantum nomine ſimilis. albicante autem colore eſt aut rufeſcente, nõ autem herbaceo: tametſi etiam glauco conſpexerim: ſcopulis qui mari alluuntur concreſcit, radice nulla notabili: & ſæpè oſtreorum, gammarorum, ac mytulorum teſtis atq; operculis cum inueterauerint, adhæreſcere firmiter obductus cõſpicitur. cùm exaruit facilè confringitur, & friabilis exiſtit, quod è diuerſo in*

fuco

fuco marino accidit. Corallina autem frutex est & genus alterum phyci, siue fuci marini apud Plinium libro xiij. cap. 25. capillaceo etiam folio, simile fœniculo, quod in saxis nascitur, & verno interit & Autumno. Phyces vero siue fucus marinus, qui etiam latinorum est alga, vocatur in Oceano Northmanico vray ou vrac à voce Græca βρύον. Nam bryon & algam, alterũ pro altero etiam, vt infra dicetur, vsurpat Plinius. Tria autem phyci genera existunt, vnum folio est caricis, id est graminis, sed æquabiliter lato, ac molliore, nec mucronato, vel acuto quale est agrostis, quæ carex est Virgilio, nihilq; penè differt ab vlua palustri, de qua etiam paulò post, nisi colore, quem vlua habet prasium, alga verò subuiridem tendentẽ ad ruffum, quem planè induit in mari, cùm vel diu euulsum atque inueteratum, vel cum in aëre exaruit. Pollicari mensura latiorem non vidi, aut vlna vna longiorem. Stirps in nostro mari nondum visa est. Folia tantum vndis innatant figura ligulæ lõgioris, aut teniæ vittatæ in corollis lemniscatis. Hæc algula est cui Dioscorides in odore corallia comparat, cùm inquit, lib. v. cap. 139. ἔτι δὲ ὀσμὴν βρυώδη καὶ φυκίοις ἐμφερῆ ἔχον. De qua etiam intellexit Nicander cùm ait: βρύα λεπτὰ πολυφλοίσβοιο θαλάσσης. Qui etiam scitè admodũ in Alexipharmacis protulit, φυκιόεντας ἀγμοὺς: algosas vias exponeret Plinius, id est litora. Nam vt etiã rei nauticæ peritissimus Virgilius expressit, scopulis illisa refunditur alga: quod fit præsertim cùm tempestuosum est, & sæuit mare. Tunc abundanter litoribus eiectam & dispersam rustici Aestate, vt fœniseces (fœnum nam hoc marinum est) rastellis accumulant, & in campo expositam furcillis versant quoad perarescat: deinde probe siccatam fœni instar in metas construunt, aut comportant in fœnilia vel palearia. Eaque sunt, quæ tum præparant pecorũ & boum hybernæ stabulationi stramenta. Ex eoq; qui hinc conficitur fimo, agros nimia defrugatione emaciatos & exinanitos stercorant læto segetum prouentu: tametsi alga ipsa per se, vt est è mari aduecta cum infinitate minutarum cochlearum (nos vocamus Virelys sermone patrio) pro pinguissimo lætamine sit, non secus atq; marga, quæ etiam nostris hominibus Neustriæ, maximo in vsu est. Alium etiam vsum præstat hæc algula tenuioris fortunæ hominibus: ea enim siccata, tomenti loco suas culcitras infarciunt. Quæ olim consimiliter ipsius cognita commoditas in farciendis centonibus, viridisq; in castris locum habuit. Quod intelligitur ex Vitruuio, cuius hæc verba sunt quæ subijciam, lib. x. de Architectura cap. 2. vbi de testudinis constructione loquitur: Circum tabulata collocentur

crates

crates ex tenuibus virgis creberrime textis, maximeq; recentibus, percrudis corijs duplicibus consutis, farctis alga, aut paleis in aceto maceratis, circa tegatur machina tota. Sed quoniam Alga (de hoc enim genere precipuè intelligendum) comparatur vluæ palustri, cuius mentio apud Virgilium Aeneidos 2. cùm ait Sinon:

Limosoq; lacu per noctem obscurus in vlua

Delitui: Et lib.vj.eiusdem operis, ipse inquit poeta:

Tandem transfluuium incolumes vatemq; virumq;

Informi limo, glaucaque exponit in vlua: Quid vlua dicendum item est. in quo fiet satis iam alga descripta, si tantum adiungam: Quod alga est mari, id paludi esse vluam, visum Seruio Mauro Virgilij explanatori. Ipsa herba in vliginosis & palustribus locis prouenit, sine caule, folijs graminis ab imo cespite prodeuntibus, longioribus quidem, nec acutis in summo, in stagnis sub aqua, recta, demersa conspicitur: cuius leuissimo aquæ motu vibrantur frondes. viridissimæ sunt: figuræ ligulæ, euulsæ ab radice aquis fluitant. De vlua loquitur etiam Vitruuius lib.ij.cap.1. cùm nonnullos scribit, ex vlua palustri componere tuguria tecta. sed reuertamur ad phycos, siue algam, cuius alterum genus est latifolium, folio quidem orizæ sed minime acuminato, verũ latitudine æquabili, & vndiq; sui simili, quales phyluræ. splenium enim longiusculum, aut fasciolam explicatam diceres cùm vndis supernatat. Hoc genus est, quod describit Plin. lib.xiij. cap. vltimo, folio lato, colore viridi: congruitque optimè quod quosdam ait, prason & Zostera vocasse: talis siquidem huius color & forma. sed mihi videntur herbæ folia, quæ fruticis esse ait. Rufescunt arida & complicantur, reuirescunt tamen aquæ imposita & subitò se explicant ac diffundunt, vt accitus viuiscere imaginetur qui nunquam ipsa viderit. Aliud est Algæ siue fuci marini genus quod mihi suffrutex videtur potius, quàm herba. hoc viscum marinũ voco, tale per omnia nisi folio quod habet crispæ lactucæ, & colore differat: nam surculis rubris germinat, substantia vero & toto aspectu glutinum taurinũ ementitur. De eo locutus est etiam Plin. lib.xxvj. capite 10. his verbis quo loco tractat de podagra: liberat eo malo phycos thalassion, id est fucus marinus lactucæ similis, qui conchylijs substernitur, non podagræ modo, sed omnibus articulorum doloribus impositus, priusquam exarefiat. Tria genera eius latum & alterum longius, quadamtenus rubens: tertium crispis folijs, quo in Creta vestes tinguntur, omnia eiusdẽ vsus, Nicander eam aduersus serpentes dedit. Hæc Plinius, in quo bona ex parte Dioscoridis

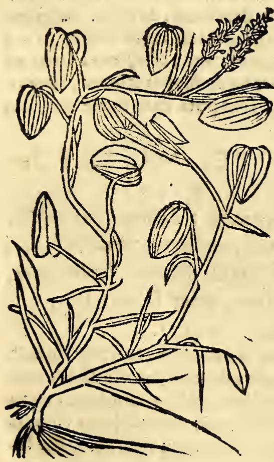
ſcoridis veſtigijs incedit. Item libro xxxij.cap.6. cùm inquit: Et Algam maris Theriacen eſſe Nicander tradit. Plura eius genera vt diximus, longo folio & latiore, rubente, aliove criſpo, laudatiſsimaque in Creta iuxta terram in petris naſcitur: tingendis etiam lanis ita colorem alligans, vt elui poſtea non poßit. Et vino iubet eam dari. Iſtis compone quæ idem author ſcripſit lib.xxvij cap.8. Bryon marina herba ſine dubitatione eſt lactucæ folijs, rugoſa veluti contracta, ſine caule, ab ima radice exeuntibus folijs. Naſcitur in ſcopulis maxime, teſtiſq; terra comprehenſis. Præcipua & ſiccandi ei ſpiſſandiq; vis, & collectiones omnes inflammationesque cohibendi, præcipuè podagræ & quicquid refrigerare opus ſit. Adijcienda ſunt etiam, vt nihil deſyderetur, quæ tradidit idem ſcriptor lib.xiij.cap.25. hunc in modum: Naſcuntur & in mari frutices arboresq;, minores in noſtro. Rubrum enim & totus orientis Oceanus refertus eſt ſyluis. Non habet lingua alia nomen, quod Græci vocant phycos: quoniam alga herbarum magis vocabulum intelligitur: hic autem eſt frutex: folia lata colore viridi gignit, quod quidam praſon vocant, alij Zoſtera. Alterum genus eiuſdem, capillaceo folio ſimile fœniculo, in ſaxis naſcitur, ſuperius in vadis haud procul litore, verno vtrumq; & interit Autumno. Circa Cretam inſulam nato in petris purpuras quoque inficiunt. Laudatiſsimũ à parte aquilonis, aut cum ſpongijs. Tertium eſt gramini ſimile, radice geniculata & caule qualiter calami. Aliud genus fruticum bryon vocatur, folio lactucæ, rugoſiore tantum, iam hoc interius naſcens. Hactenus Plinius: in quo lector obſerua quàm variè et quàm indiſtinctè quaſi ſe reuocans iſta omnia tradiderit. Phycos algam vertit & fucum marinum: alibi in alia lingua nomen habere negat. modoque herbam vocat & ſubinde fruticem: adde quòd Bryon & phycos alicubi confundit. Sed profectò (ſi verum fateri liceat) hæc omnia errata leuis ſunt momenti, modo quid res ipſa ſit apertè intelligatur, congeneres plantæ ſunt & propemodum viribus ſimiles. Sicequidem quantum ad me attinet, tanti viri leues errores aliquot, non vt quidam faciunt capitales, accuſare nequeo: cùm tot eius benedicta vehementer ſubeat admirari. Porrò vt hæc concludamus, adhuc dicendum de alga meminiſſe Theophraſtum in hiſtoria plantar. libro iiij. Ariſtotelem lib.vij.& viij.de hiſtoria animalium. Et præter citata ſuperius, Plinium lib.xxvj.cap.12.lib.etiam xxvij.cap.7. Item libro ix. cap.26. quando dixit: phycis ſola piſcium nidificat ex alga, atq; in nido parit. Quod deſumpſit ex Ariſtotelis de hiſtor. Animal.

lib.

li.ix. quo loco etiam phycos vertit Plin. algã: & Gaza fucam vbi phycis legitur. Verum hæc omnia in alio iusto opere, & picta & descripta melius, quàm hic sunt tumultuariè & vellicatim quidem ac saltuatim vt inquit Gellius, quasi per satyram congesta, lectorum oculis subijciemus. Quod virgula diuina fiet & repræsentabitur tum otiosè, tum consideratè. Id nunc in hac lucubratione breuissima, mihi præripit librarij importuna festinatio. Quare hoc in hac alienæ messis recognitione, quod sicilire interpretor, excusabit benignus lector, & hostimenti loco à nobis accipiet in iam recepto opere, hoc superpondium & auctuarium, quòd scripturi sumus etiam de sphæra siue pila marina propositaq; pariter figura, vt Galenus intelligatur cùm de ea meminit lib.j.de composit. Medicamentorum: Et Aristoteles libro 9.de historia animalium.

DE POTAMOGETONE.

Græcè, ποταμογείτων: *Latinè*, *Potamogeton*: *Officinis fontinalis herba*, *Germa.* Lungen kraut, ſam kraut.

Potamogeton.

Enarratio CII.

Potamogetõ, vt ego opinor, ea est herba, quam officinę hodiernæ pulmonariam appellant, eo forsan quia pulmonis vitiis opituletur: quæ folio constat betæ hirsuto, notis albis emaculato, & prope fontes & aquosos locos nascitur, vnde fontinalis nomen traxit, de qua Galenus libro octauo: ita dixit: Potamogeton astringit & refrigerat similiter polygono, sed essentia eius crassior quàm polygoni est.

CONSTANTINVS.

Herbariorum duplex est pulmonaria dicta: vna folijs laciniatis, & tota similitudine pulmonem referentibus, in quercu & saxosis locis nascitur, Altera folio est Cirsij, siue borraginis, maculato albicantibus notulis, quæ locis opacis prouenit: non autem in aquis vt potamogeton, quod folium habet betæ, non admittenda igitur Amati *opinio.* Nemoque *est herbariorum qui non verum potamogeton iam cognoscat: præter notas quas illi* Dioscorides *tribuit etiam spicatum. ob id vocatur à nostris espyc* D'eau. *Est etiam aliud genus quod lagunculas profert, galli mei vocant* Burettes ou courges d'eau: *folio est plantaginis aquaticæ.*

DE STRATIOTE AQVATICO.

Græcè, στρατιώτης: Latinè, Stratiotes fluuiatilis, stratiotes aquaticus.

Enarratio CIII.

Stratiotes in aquis supernatans, sedo simile folium habet, quod vt creditur, non alibi quàm in Aegypto nascitur, de quo Plinius lib. xxiiij. cap. 18. ita inquit: Celebratur autem & à Græcis stratiotes. Est ea in Aegypto tantum, & inundatione Nili nascitur aizoo similis, ni maiora haberet folia: refrigerat mire, & vulnera sanat ex aceto illita: item ignes sacros ac suppurationes, sanguinem quoq; qui defluit à renibus pota cum thure masculo mirifice sistit.

DE STRATIOTE, MILLEFOLIA DICTA HERBA.

Græcè, στρατιώτης χιλιόφυλλος: Latinè, Stratiotes, mille folium: Hispanicè, milhoyas yerua: Italicè, mille foglio: Gallicè, mille fueille: Germanicè, Garben, schaffgarben, oder schaffripp.

Enarratio CIIII.

Millefoliũ. Haec enim herba est, quã hodie pharmacopolæ millefolium appellant, quũ ex directo descriptio illi conueniat, nec enim myriophyllon millefolium herba est, vt multi crediderunt. Nascitur autem millefolium vulgare in pratis, locis siccis, & prope vias, non verò aquaticis locis,

cis, vt myriophyllon, à cuius millefolij radice caules semicubitalis altitudinis nascūtur, numero tres, quatuorve aut quinq;, in quibus folia sunt auicularum pennis simillima, & ad ea multum accedentia, quę syluestre cyminum emittere solet. Cæterum in summitate caulium, vmbellæ albæ sunt, quæ aliquādo ruffescunt, vt iure dicendum sit, terrestre hoc millefolium officinarum millefolium esse, non verò myriophyllon. De quo Galenus lib. viij. de Facultatibus simplic. medic. ita tradit: Aquaticus stratiotes humida & frigida facultate est: terrestris verò, nonnihil habet astrictionis, proinde & vlcera glutinat.

DE VERBASCO.

Græcè, φλόμος: Latinè, phlomos, verbascum: Offici. thapsus barbatus: Hispanicè, verbasco: Italicè, tasso barbasso: Gallicè, mollaine, ou bouillon blanc: Germanicè, v vullkraut.

Verbascum 1.

Verbascum 2.

Verbascum 3.

Verbascum 4.

Enarratio C V.

Verbascũ. VErbasci, vulgò tafsibarbafsi dicti, duæ seplasiariis notifsimæ sunt species, quarum altera flores albos habet, altera verò luteos, quibus pro sedandis doloribus, tanquam medicamento anodino, & temperato sæpe vtimur. Cæterum duas alias species huius verbasci, Ruell. credidit, eas esse herbas, quas quidam herbas paralysis, alij verò herbas primi floris appellãt, alteri quarum flos albus inest, alteri verò luteus, nã folia vtriq; crispa admodũ sunt virgæ pastoris dipsaci dicti, simillima, quas quoq; herbas Fuchsius, tanquam veras verbasci species in suo depinxit Herbario: quæ dubio procul constringendi vires obtinẽt. Porro ex verbasco lychnia fieri possunt, vnde à Dioscoride lychnitis, & thryallis appellatur. Cuius flores rustici in Italia, & nõnulli in Hispania, pro coagulando lacte vsurpant, & illius semine contuso & pani vel caseo mixto, Hispani

Herba primi floris.

thryallis

spani

ſpani pro interficiendis lacuſtribus piſcibus vtuntur: de quo Galenus lib.viij.de de Facult. ſimpl.medi. ita inquit: phlomus,id eſt verbaſcum eius duæ ſunt ſpecies:quædam enim foliis eſt candida,quædam verò nigra: Rurſus,albæ quidem mas eſt,cuius folia anguſtiora,fœmina cuius maiora viſuntur: Eſt & alia phlomus agreſtis, flores habens aureos & luteos, nec non alia quam phlomida appellant: Priorum duarũ radix acerba guſtu eſt, & fluxionum affectibus prodeſt,atq; adeo dentiũ doloribus:quãquam folia digerendi vim habent,ſimiliter & aliarum folia,omnium quippe folia deſiccandi & detergendi vim poſſident.

DE AETHIOPIDE HERBA.

Græcè, αἰθιοπὶς: Latinè, Aethiopis.

Enarratio CVI.

Hæc in Aethiopia tantum naſcitur.

CONSTANTINVS.

MAthiolus antea ſcripſit incognitã, nunc verò poſtrema editione, eius inuentæ veram oſtendit effigiem.

Arctium.

DE ARCTIO.

Græcè, ἄρκτιον: Latinè, Arctium.

Enarratio CVII.

ARctium nõ eſt lappa minor, vt multi falſo credebant, quum lappa minor xanthion ſit Dioſcoridis, eſt verò arction herba vbiq; na- *Arctium.*

VV 3 ſcens

ſcens, cuius tenelli cauliculi in cibo cardorum vice vſurpantur. Folia etenim craſſa verbaſco ſimilia herba hæc habet, de cuius viribus ita tradit Galenus ſexto de Facultatibus ſimplicium medicamentorum libro, dicens: Arctium quod thapſo verbaſco eſt ſimile, radice tenera, candida, dulci, caule oblongo & molli, ſemine cymino ſimili: tenuium eſt partium, ob idq; facultatis modice exiccātis & extergentis, quamobrem radix ac ſemen eius in vino cocta, quadantenus dentium dolores mitigant. Porro ambuſta & chimethla non horum modo decoctum, ſed & caules teneriores ſanare poſſunt.

DE PERSONACIA.

Græcè, ἄρκειον: Latinè, arcium, perſonacia, philanthropos, lappa maior: Officin. bardana: Hiſp. bardana, pagamacera maior: Italicè, lappola maggiore: Gal. glouteron: Germanicè, Groſs kletten.

Enarratio CVIII.

Lappa maior duplex

NAſcitur Lappa maior vbiq; cum caule, & ſine illo: Quæ autem cum caule naſcitur folia cucurbitæ, ſimilia habet, fructum verò rotundum, hirſutum, tenaci nexu veſtibus hærentem, vnde philanthropos herba dicta eſt. Cæterum, differt planta hæc à minori lappa, tum folio tum etiam fructu, vt capite de Xanthio dicemus. Quæ autem ſine caule naſcitur lappa, folia tantum habet lata, ampla, quibus multi vice branchæ vrſinæ, non ſine ingenti errore vtuntur, hanc verò de qua agimus, lappam maiorem appellamus. At qui aparinem lappam eſſe dixerunt omnino errarunt, vt ſuo diximus loco, de hac verò lappa maiori ita tradit Galenus libro ſexto, de Facultatibus ſimplicium medicamentorum. Lappa maior digerit ſimul & deſiccat: aſtringit tamen nonnihil, vnde folia eius antiquis vlceribus proſunt.

Error multorum.

DE PETASITE.

Græcè, πετασίτης: Latinè, petaſites: Germanicè, Peſtilentz vvurtz.

Enar

Petasites.

Enarratio CIX.

NIsi Fungorum genus aliquod Petasites sit, quid nam sit ignoramus, in Gallia porro eam nasci Ruellius tradit, pro qua Fuchsius lappam maiorem à nobis descriptam capite superiori, in suo depinxit Herbario.

DE EPIPACTIDE SIVE elleborine.

Græcè, ἐπιπακτὶς: Latinè, epipactis, elleborine.

Epipactis.

Enarratio CX.

SImilis nigro helleboro, elleborines herba est, minutiori tamen folio vestita, quam Ferrariæ in hortu Magnifici Azaioli nobilis Ferrariēsis vidimus. Quum igitur Dioscorides dicat, elleborines folia habet minima, intellige comparatione ad folia nigri veratri, ellebori dicti.

DE FVMARIA HERBA.

Græcè, καπνὸς: *Latinè, capnos, fumaria: Hiſpanicè, palomilha: Arabicè, ſaheteregi: Italicè, fumus terræ: Gallicè, fume terre: Germ.* Erdtrauch, oder tauben kropff. Enarratio cxi.

Capnos, ſeu fumaria.

FVmaria herba, officinis fumus terrę dicitur, quæ ideo à fumo denominationẽ traxit, quia eius ſuccus oculos clarificat, & in eo iniectus, veluti acutiſsimus fumus, multas euocat lachrymas, præclara enim & multis encomiis, ob raras eius dotes, digna eſt herba, quæ flauam bilem purgat, & aduſtos depellit humores, ac puriorem & mundiorem ſanguinem reddit, mirifice enim morbis bilioſis opitulatur, & iis qui ex ſanguine aduſto originem trahũt, vt morbo Gallico, pruritui, ſcabiei, ſerpigini, lepræ, pſoræ, elephantiaſi, quartanæ, & aliis variis, pro quibus, ex ea ſyrupus, ac per campanam deſtillata aqua, in officinis parantur. Cæterum ventriculum, iecur, & inteſtina, herba hæc roborat, & vnice obſtructiones aperit, vt ex Galeno percipitur, qui lib. vij. de Facult. ſimpl. med. ita tradit: Capnios, id eſt fumaria, acris, amarę, & acerbæ qualitatis eſt particeps, quamobrẽ vrinam bilioſam multamq; prouocat: ſanatq; tũ obſtructiones, tum imbecillitates iecinoris: Succus eius oculorũ aciẽ acuit, non parũ trahens lachrymarũ, veluti ipſe fumus, hactenus Gal. recentiores verò, vt Meſue, Serapio, & alij, nonnihil malignitatis huic herbę tribuunt, quam facile corrigi, aut cocco, aut paſſulis enucleatis, vel carũ melle contendunt,

vt ve

vt verò illius vires debiles efficaciores fiant, illi myrobalani,ſene,& aqua caſei,adiungēda ſunt.Porro, ex floribus fumi terræ conditũ ſaccharo paratur,prædictis cõueniens affectionibus,quod curioſi pharmacopolæ paratũ in officinis habeant ſemper,velim. At huius ſucci doſis,in potu vt teſtatur Meſue ab vncia media ad duas vſq; propinari debet,decocti verò ab vnciis decem ad quindecim,pulueris verò à drachmis tribus ad quinq; : parum enim calida herba hæc eſt,ſicca verò in ſecundo gradu.

DE SATIVA LOTO

Græcè, λωτὸς ἥμερος : *Latinè*, *Lotos domeſtica.*

Enarratio CXII.

Lotus ſatiua, vt ego opinor, acetoſum trifolium eſt, cuius folia cordis figuram imitantur, & eum Plinius oxyn, lib.xxvij.cap.12.appellat : recentiores vero panem cuculi, vel panem cuniculi, aut alleluyam vocant, quod ad reſtinguendã ſitim, & ſtomachum diſſolutũ à caliditate,recreandum multũ valere creditur : in hortis autē ſatum plerũq; reperitur,& vt tradit Gal.vt mediocriter concoquendi,ita etiam exiccandi vim poſsidet: demum in caliditatis frigiditatisq; cõiugio, media quodammodo lotos ſatiua hæc exiſtit.

Syluestris lotus.

DE SYLVESTRI LOTO.

Græcè,λωτὸς ἄγριος: *Latinè*, *Lotus ſylueſtris*, *trifoliũ ſylueſtre*: *Offi. melilotũ* : *Hiſp. Luſit. melgas* : *Ital. Gall. melilot* : *Ger.* Guldē klee oder ſteinklee.

Enarratio CXIII.

Sylueſtris Lotos, ſiue trifolium ſylueſtre, ea

est herba, quam, hodie vniuersa fere Italia, Germania, ac Gallia, pro vero meliloto vsurpant, De quo Galenus citato loco ita dixit: Semen agrestis loti, secundi est ordinis calfacientium, habetq; nõnihil abstersorium: porro Aegyptiæ loti semen etiam in panes fingitur.

CONSTANTINVS.

Lotos arbor est & herba: arbor est Celtis, siue faba Græca Plinio, Ruellio agrifolium. Sed de hac Dioscorides li.j.cap.135. Theophrastus de histor.plan.lib.iiij. Plinius lib.13.cap.17. Ac Galenus 7.simpli.celebrauitq; Lotophagos Homerus Odyss. 9. Lotos vero herba & terrestris & palustris est, quod Homeri interpres videtur ignorasse, qui tantum aquaticam agnoscit, cùm Lotos illa roscida quã Homerus (vt etiam recte citauit Plinius lib.xxij. cap.21.) inter herbas subnascentes deorum voluptati primum nominauit, campestris herba sit. Locus est Iliad.ξ.

Τοῖσι δ' ὑπὸ χθὼν δῖα φύεν νεοθηλέα ποίην,
Λωτόν θ' ἑρσήεντα ἰδὲ κρόκον ἠδ' ὑάκινθον.

Huius generis loti, herbarij nouem species obseruant, inter quas reponunt sertulam Campanam quæ melilotus est Dioscoridis: in floribus differentia est, lutei & albi. Tertium & quartum genus Tragus refert ad Meliloton Serapionis. Est etiam Lotus trifolia quam idem Siliciæ, id est fœnigræci, syluestre genus esse voluit. Ea est flore puniceo ex candidi & purpurei mixtura. Sexta Lotus est Syluestris, Fuchsio saxiphraga lutea, Trago Medica Dioscoridis. Reliquæ sunt, Melilotus vulgaris alijs lotus syluestris, alijs lotus vrbana, quam Gesnerus Oxyn esse Plinij existimauit, cuius opinionem improbat Mathiolus: Et lagopi duplex species inter quas est herba trinitas dicta. Iam sequitur Lotos aquatica, de qua præter Theophr.lib.iiij.de historia plantarum, & Plin.lib. 13.cap.17.copiose meminit Herodotus lib.ij. Homerus etiã ipsam equorum pabulum facit lib.ij.Iliad.

ἵπποι δὲ παρ' ἅρμασιν οἷσιν ἕκαστος
Λωτὸν ἐρεπτόμενοι ἐλεόθρεπτόν τε σέλινον.

DE CYTISO.

Græcè, κύτισος *Latinè*, *Cytisus*.

Enarratio CXIIII.

IN dignoscenda Cytiso herba, multi decepti sunt, ignorantes quòd vera cytisus, ea sit herba, quam vulgus trifolium odoratum appellat, vt eius figura & odor attestan-

tur,

tur, & qua equi & iumenta multum in esu oblectantur. Cuius causa Itali eam trifolium caballinum nominant, imo ita ea beluæ delectantur, vt hordeum illius loco respuant, quod doctissime à Mathiolo Senensi primo animaduersum fuit, & non immerito Hispani, herbam, & Itali fœnum maxime laudant, in quibus cytisum maximè abundare vident: de qua Plinius merito libr.xiij.cap.22. ita tradit: Frutex est & cytisus ab Aristomacho Atheniensi miris laudibus prædicatus, pabulo ouium: aridus vero etiam suum: Spondetq; iugero eius annuos perpluris vel mediocri solo redditus. Vtilitas herbosa, ergo & eo lætior satietas quod perquàm modico pinguescunt, & quadrupedia, ita vt iumenta hordeum spernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia, aut melior, super omnia pecorum medicina à morbis omni vsu præstante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atq; in aqua decoctum potui cum vino dari iubet, & firmiores celsioresq; infantes fore, & cætera: De quo Galenus lib. vij. de Facul. simpl. medic. ita tradit: Cytisi folia digerendi facultatem obtinent, aqueæ & temperatæ mistam, vt malua.

Mathiolus Senensis.

Cytisus lac euocat.

CONSTANTINVS.

Errantem Mathiolum hoc in loco, vt ipse se retractans sapienter confessus est, Amatus Lusitanus pace sua dixerim, incautè & inconsideratè sequitur, laudatq; intempestiuè in errorem incidens, in quem ille prius impegerat. Cytisus enim trifolium odoratum esse non potest, quia trifolium odoratum herbarijs, vt Lonicero, nihil aliud est quàm Asphaltion Plinij, & trifolium Dioscoridis, quod singulis annis emoritur. Cytisus verò Dioscoridi frutex est, quem Plinius lib.xvj.cap.40. Et lib.xvj.cap.38. nec non Columella lib.v.cap.8. inter arbores adnumerant. Equidē ipsum vidi in hortis Abbatiæ sancti Germani Lutetiæ Parisiorum, omnibus Dioscoridis notis congruentem. Luculentus etiam accedit testis veram Cytisū iam inuentam esse, Iacobus Dalechampius omnium quos vnquam mihi videre contigit doctissimus, atque amantissimus, ob hocq; animæ dimidium meæ. Is ita hanc plantam depingit: Cytisus in hortis Franciscanorum Lugduni visitur, frutex vlnam altus, ramis multis, canis, folio perpetuo fœnigræci, flore pisi, luteo, nigris maculis compuncto, semine genistæ in corniculatis siliquis: floret hyeme tota vsq; ad Aequinoctium: Aestate siliquatur, fructum Autumno perficit: folia Erucam olent, & gustata Cicer

recens

recens sapiũt. hæc ille omnia curiosissima obseruatione, vt est homo admirabilis industriæ, atq; diligentiæ. Sed etiam præter hæc quæ verissimè descripsit, radicis, quam erutam item aspexi, notas appingam, vt completa sit descriptio. ipsam pro fruticis proceritate, crassissimam habet, albam in profundũ actam obliquando, omniumq; huiuscemodi generis tenerrimam: quæ pro comperto euidens est ratio, cur tota hyeme floreat: tunc temporis videlicet, vegetali calore adaucto, & vberiore alimento, fructuosam alioqui plantam, maximeq; obedientem præ teneritate radicis, proliciente ad fruticandum cùm minime sit alsiosa. Namq; vti & testatur Plinius lib. xvj. cap. 38. tota ossea Cytisus, sicuti item Ilex, Cornus, Robur, Ebenus, Morus, Lotos & quæ sine medulla esse dixit. At è contrario, totum è carne corpus fico. Idem author fruticosam esse testatur, vt alterum genus Ebeni quod tota India dispersum est: Atq; hoc lib. xij. cap. 3. sed lib. xvj. cap. 40. post loton, & robur exalburnatum, siccissima ab ipso statuitur Cytisus, cui nigricans color, & quæ proximè ad Ebenum accedere videatur. Cytiso item non secus ac vlmo ramulosa esse folia, ex eodẽ authore ostendi potest lib. xvj. cap. 24. Quàm procera autem sit probari quoque potest ex Galeno libro j. de Antidotis, ipso siquidem authore, Cytisus non plus se subijcit, vel altius assurgit quàm est myrti magnitudo. A rei Rusticæ scriptoribus, Cytiso & ipsi principatus datur in pabulis, non minus quàm Ocymum boum causa seri consueto, vt mihi quoque testis est Plin. lib. xviij. cap. 16. Qui similiter de hac planta affatim dixit inter frutices lib. xiij. cap. 24. Sed omnium auidissimè Cytisum consectantur capræ, quod & Theocritum non latuit: inquit enim is scienter & appositè:

Αἶξ τὸν κύτισον, ὁ λύκος τὸν αἶγα διώκει.

Quem imitatus non minus conuenienter, scientius etiam paulò, duabus notis appositis, Virgilius expressit: Florentem Cytisum sequitur lasciua capella. Expetitur item ab apibus, nõ aliter quàm melissophyllon, aut casiæ, aut ceryntha ignobile gramen. Quæ causa est, cur propter apum aluearia Cytisum seri iubeat Plinius lib. xxj. cap. 12. Columella lib. ix. cap. 4. satiuum ponit & qui sua spontis. hæc quæ sponte prouenit species, est ea quam describit Marcellus empeiricus. Eius hæc est dictio: herba est vel frutetum, quod maxime circa sepes vinearum nascitur, Latinè Cytisus dicitur, virgultis est subtortis vel curuis: folijs oblongis bene virentibus, floribus conclusis, oblongis, albis, vel galbineis, bene olẽtibus, id est mellito odore. frutetum ipsum semper virens æstate atque hyeme. Pi-

ctura

ctura quam profert Tragus pro Cytiso Dioscoridis, nisi quid me fallit, hoc Cytisi genus exprimit. In summa locis adductis concludi potest Cytisum & inter arbores, & inter frutices siue herbas censeri: generisq; differentia à Plinio distingui, vt in arbore fœmineo vtatur in frutice masculino: quod mihi obseruatione indignum visum non est.

DE LOTO AEGYPTIA.

Græcè, λῶτος ὁ ἐν αἰγύπτῳ: *Lat. Lotus Aegyptia.*

Enarratio CXV.

HAnc hucusq; non vidimus, eam tamen speciem fabæ Aegyptiæ ignami dicti, esse, pro re certa teneo, cuius quoq; radices, in victus vsu, hominibus sunt, & de ea Theophrastus lib. iiij. de Historia plantarum, cap. 10. sermonem habet: Galenus quoq; vbi de loto agit, ita tradit: Porro Aegyptiæ loti semen etiam in panes fingitur: cæterum lotus hæc Aegyptia, proprie Andacocha est, non vero quæuis altera loti species, vt multi putant. *Lotus Aegyptia. Andacocha lotus Aegyptia est.*

DE MYRIOPHYLLO.

Græcè, μυριόφυλλον: *Latinè, Myriophyllon, mille folium aquaticum: Germanicè,* Vvasserfenchel, oder vuassergarb.

Enarratio CXVI.

MYriophillon nō est millefolium vulgare, vt abunde capite de Stratiote terrestri, mille folio dicto diximus. Hæc herba in palustribus nascitur locis, nō multum vulgari millefolio absimilis. *Myriophillon.*

DE MYRRHIDE HERBA.

Græcè, μύῤῥις, *Latinè, Myrrhis: Vulgo cicutaria: Gallicè, persil d'Asne: Germanicè,* Vvildkoerblin kraut.

Enarratio CXVII.

NOn est cerefolium myrrhis, vt iam diximus. Est vero Myrrhis herba cicutaria dicta, cerefolio admodum similis, & vbiq; obuia, qua Salmanticenses abundant, & de illius viribus, ita meminit Galenus lib. vij. de Facul. simpl. medic. Radix eius est odorata & dulcis, men- *Myrrhis cicutaria herba est.*

sesque

ſeſque mouet, necnon thoracem atq; pulmones purgat, calfacit itaq; ſecundo ordine, cum partium tenuitate.

DE MYAGRO.

Græcè, μύαγρ☉, *Latinè*, Myagros, *melampyron, triticum nigrum*: *Gallicè*, *Cameline*, *camamine*.

Enarratio CXVIII.

Myagros. REfert Ruellius libr.iij.de Natura ſtirpium, cap.126. myagrum in Gallia naſci, & in cãpis ſeri, à Galliſq; camelinam, vel camemínam appellari. Cæterum dicitur quoq; melampyron, id eſt nigrum triticum, herba hæc, ex cuius ſemine oleum exprimitur non ſolũ lucernarum luminibus, ſed pauperũ condimentis conueniens. In Belgica quoq; regione nouimus nos plantam ſeri ramoſam folio hederaceo, gallinis, & alitibus dicatam, quia eius ſemine maxime gallinæ oblectantur, & ex eo quoque promiſcue cum aliisſeminibus, oleum exprimunt, de quo Galenus lib.vij.de Facult.ſimpli.medic.ita tradit: Oleum quod ex ſemine ipſius funditur, emplaſticam facultatem obtinet.

DE OENAGRA,

Græcè, ὀνάγρα: *Latinè*, *Onagra*.

Enarratio CXIX.

Oenagra. Onagra. NEc in Hiſpania aut Germania, Italiâue, vnquam herbam hanc videre potui, quæ ad domandos equos & alia cicuranda animalia optima procul dubio eſſet. De qua Galenus lib. viij.de Facul.ſimpl.medic ita tradit; Onagri radix areſacta vinoſum quiddam redolet, maximeque ad vini facultatem accedit.

DE CIRSIO.

Græcè, κίρσιον: *Latinè*, *Cirſion*.

Enarratio CXX.

Bugloſſa. ADeo Cirſion noſtræ vulgatæ bugloſſæ reſpondet, vt omnino fatendum ſit, eandam eſſe herbam, cui ſententiæ Ruellius quoque patrocinatur, & merito: quia videmus bugloſſam aliquando triquetrum habere caulem, ſpinoſum, ex cuius floribus neſcio quid euaneſcit, vt animaduertenti notum euadet: nam in cæteris ita inter ſe

reſpon

Cirsium.

respondent, vt ſpectanti nulla dubitandi maneat occaſio. Proinde Mathiolum in hac re, minus bene dixiſſe crediderim, quum cirſium alteram herbam à bugloſſa eſſe contendat. Dicitur vero cirſion, quia varicibus conueniat: Nam vt tradit Andreas Herbarius, eius radix vbicunque varices infeſtant, religata, dolores finit. Hodie vero ex ea cum ſyrupus, tum ſtillatitia aqua, in officinis habentur, febribus, & in aduſtionē inclinatis humoribus cōducentes: nō minus quoque ex huius herbæ floribus cordialibus, conditum ex ſaccharo paratur, conſerua cordialis dicta. *Mathiolus errat.*

CONSTANTINVS.

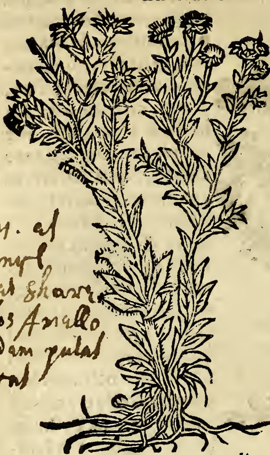
Officinarum bugloſſum ſpecies eſt Echij, etiam Fuchſio teſte, cui caulis rotundus, cùm in Cirſio triangularis ſit, habetq; Cirſion ab imò folia roſea, & in ſummo capitula in pappos abeuntia: quæ etiam duo in bugloſſo vulgari deſyderātur. Nimis pertinaciter igitur, Luſitanus Mathiolo et rationi reſfragatur: dum ſequitur Ruellium. De Cirſio egit Plinius lib. xxvij. cap. 8. à quo lib. xxv. cap. 8. Bugloſſos boum linguæ ſimilis: cui præcipuum quod in vinum deiecta animi voluptates auget, vocatur Euphroſynon quod officinarum eſt borrago. hanc adhuc Angli in conuiuiis vino ſemper admiſcent conciliandi ſaporis gratia, & animi exhilarandi cauſa: quod vtrumq; ſæpè præſtare compertum ſit.

DE ASTERE ATTICO.

Græcæ, ἀςὴρ ἀττικὸς: Lat. Aſter Atticus, inguinalis herba, inguinaria, buboniū: Vulgò ſtellaria herba, alibi o herba: Ara. aſtaraticon Ger. Sternkarut.

Enarra

Enarratio CXXI.

Aſter Atticus Inguinalis.

NAſcitur vbiq; herba iſta, quam nonnulli pharmacopolarũ, filium ante patrem vocant, & eam alibiũ vulgares appellant, vt Leonicenus doctiſsimus vir, in eo libello, quẽ de morbo Gallico edidit, indicauit. Aduertendum tamen, quòd Serapio, herbam iſtam inguinariam, cum eryngio confundit, quanquam tamen non ſine errore ingenti. Dicitur vero aſter Atticus ſtellaria herba, quòd foliola ſtellarum modo diſpoſita habeat, de qua Galenus lib. vj. de Facultat. ſimpli. medicamento. ita tradit: Aſter Atticus, partim quidem digerens eſt, partim autem refrigerans, verum id non adſtringit. Eſt & alia herba ſtellaria quoq; dicta, quam multi Alchimillam, alij vero pedem leonis appellant, quæ maluæ folia habet, ſed duriora, neruoſiora, ac magis criſpa, in quibus per circumferentiam extremitates octo dentatæ ſunt, & ita diſpoſitæ, vt cùm folia ex toto aperta ſunt, ſtellæ modo eradiare videantur: nam huic caulis in altum creſcit, ex quo ramuli pluresenaſcuntur, in quorum ſummitatibus, flores quidam ſtellæ modo diſpoſiti ſunt, qui ex luteo vireſcunt: Porrò illius radix digitalis craſsitudinis eſt, longitudinis vero dodrantalis & amplioris. Naſcitur autem herba hæc Maio menſe, floret vero Iunio. Multis dotata viribus herba hæc eſt, de qua Author ille qui ad Pandectas additiones adiecit, ita inquit: Stellaria herba naſcitur in montibus Appennini, quæ folia maluæ gerit, & mirabilem habet proprietatem, ſcilicet ad reddendas ſteriles mulieres, fœcundas: illis quolibet mane coclear vnum prædictæ

herbæ,

herbæ, in puluerem redactæ, cum brodio capi, vel vino generoso, per viginti dies, in potu propinando, Quibus nos addimus, modo mulieres steriles fiant & non concipiant, quia ob lubricitatem humorum, semen genitale non retinent. Est enim herba hæc constrictoria, & ea de causa, eius siccæ herbæ puluis, iis qui ex alto cadunt, securissimo iuuamento conceditur, modo in decocto eiusdem herbæ, vel aqua stillaticia detur, non minus quoque contra enterocelas valet, & muliebres menses cõstringit, imò ita mulierum genitalia cõstringit huius herbæ decoctum, aut stillaticia aqua, vt corruptas æque ac virgines reddat, modo super decocto ad aliquot insedeant dies, non minus quoq; pendentes mamillas, rotundas, ac duras, contractásue reddit.

DE ISOPYRO.

Græcè, ἰσόπυρον: *Latinè*, *Isopyron*.

Enarratio CXXII.

Ignoratur hodie, quæ Isopyron herba sit.

DE VIOLA PVRPVREA.

Græcè, ἴον πορφυροῦν: *Lati. Viola purpurea*: *Hispanicè*, *Violetas*: *Italicè*, *viole mamole*: *Gal. violette de Mars*: *Arab. sonofrig*: *Germanicè*, Blauu viol, oder Mertzenviole.

Viola purpurea.

Enar. CXXIII.

NOn minus ornamentum violæ, quàm rosæ Officinis hodie præbent, quæ non solũ purpureæ, sed etiam albæ, & inodoræ frigidioribus quibusdam locis nascuntur: Ex violis multoties *Viola purpurea.* *Syrupus uiolatus solutiuus.*

in infusione repetitis, syrupus violaceus solutiuus, non minoris vis, ac syrupus rosaceus solutiuus, siue multarum infusionum dictus, conficitur, quo in pleuritide, ac pectoris vitiis, pro expurganda aluo, ad quatuorvsq; vncias, vtimur. De viola ita meminit Gal. li. vj. de Facul. simpl. med. Ios, id est, viola, eius folia aqueam & subfrigidam substantiam superantem possident, proinde tum per se, tum cum polenta illita, calidas phlegmonas mitigant, imponũtur, & ori ventriculi æstuanti, & oculis. Plura vero de violis apud Mesuen legito.

DE CACALIA HERBA.

Græcè, κακαλία; Latinè, Cacalia.

Enarratio CXXIIII.

Cacalia herba.

Cacalia.

QVæ Acacali conueniunt, Cacaliæ Plinium tribuisse deprehendimus: nouimus autem nos, acacalim fruticem ericę non absimilem, fructum rotundum, album, margaritis simillimum ferre, vt primo libro diximus. Quæ omnia Plinius cacaliæ libro XXV. cap. II. tribuit, dicens: Cacalia siue leonticę vocatur semen margaritis minutis simile, dependens inter folia grandia, in montibus ferè, huius grana quindecim in oleo macerantur, atq; ita aduerso capillo caput inungitur: porro Galenus de cacalia ita sub çançano tradit, libro septimo, de Facultatibus simplicium medicamentorum, Radix cancani, crassam emplasticamque & exiccantem habet essentiam, sed mordacitatis expertem, quare macerata vino sicuti tragacãtha, & lincta, aut commansa, arteriæ asperitates sanat.

Cançanus Galeni, cacalia est.

DE

DE BVNIO.

Græcè, βούνιον: *Latinè*, *bunion*, *napum*, *ſcopa regia*.

Enarratio cxxv.

NOn vbique vt multi autumant bunion naſcitur, quod ex Argenta, quum apud Ferrarienſes agebamus, ad nos delatũ eſt, caule quadrangulo ſubtili, folio verò apij, nam radicem omnes prætermiſerunt, quam ipſe hucusq; non vidi, ob cuius forſan cum rapis & napis ſimilitudinem, multi raporum ſimul genus eſſe dixerunt. cæterùm huius decoctum purgationibus fœminarũ, veſicæ & vrinæ, vtile eſſe, certum eſt, & vt tradit Galenus libro vj. de Facultat. ſimplic. medicam. adeo excalfacit, & vt vrinas moueat, & menſes prouocet. *Bunion.*

DE PSEVDOBVNIO.

Græcè, ψευδοβούνιον: *Latinè*, *pſeudobunion*, *falſum bunium*.

Enarratio cxxvi.

HAec herba, ab Italiæ herbariis viſa non eſt, naſcitur autem in Creta tantum, cuius ſemen contra venena efficaciſsimum medicamen eſt, & ea de cauſa Antidotis miſcetur. *Falſum Bunium.*

DE CHAMAECYSSO.

Græcè, χαμαίκισσος: *Latinè*, *chamæcyſſos*, *terreſtris hedera*, *Vulgo hedera terreſtris*: *German.* Grund reb, oder Gundelreb.

Enarratio cxxvii.

HAec niſi illa ſit herba, quam terreſtrẽ herbam, & terreſtrem hederam appellant, quæ illa ſit ignoratur, de qua Galenus lib. viij. de Facult. ſimplic. medic. ita tradit: Chamæcyſſos, flos eius admodum amarus quum ſit, iecur obſtructum aperit, daturque & coxendice laborantibus: Cæterum Ruellius, hanc à ſe in Gallia viſam, longe à terreſtri & viticoſa illa dicta herba differente teſtatur. *Chamæcyſſos. Hedera terreſtris.*

DE CHAMAELEVCE.

Græcè, χαμαιλεύκη: *Latinè*, *chamæleuce*, *chamæpeuce*: *Germanicè*, Sevvdannen.

Enarratio CXXVIII.

Chamæleuce.

TAmetsi indifferenter caput hoc, de chamæleuce vel chamæpeuce legatur, Plinius tamẽ tanquam de rebus diuersis sermonem habet, libro xxiiij. cap. 15. de Chamæleuce sic dicens: Chamæleucen apud nos farranũ, siue farfugium vocant, nascitur secus fluuios, folio populi, sed ampliore, Radix eius imponitur carbonibus cupresi, atq; is nidor per infundibulum imbibitur, in vetere tussi. De Chamæpeuce verò, ita inquit: Chamæpeuce laricis foliis similis, lumborum, & spinæ doloribus propitia est. Quæ herba, cum iis quæ à Dioscoride dicuntur, multum conueniunt, vt iure dicendum sit, chamæpeucen Plinij, herbam esse de qua Dioscorides in præsenti agit. Galenus tamen sub Chamæleuce, lib. viij. de Facultatibus simplic. medicamentorum ita tradit: Chamæleuce, calfacit quodammodo tertio ordine, siccat primo.

Chamæpeuce Plinij chamæleuce Dioscoridis est.

DE BVGLOSSO.

Græcè, βέγλωσσον : *Latinè*, *buglossus*, *borrago*: *Hispanicè*, *borraienes*, *borraies*: *Italicè*, *borragine*: *Gallicè*, *bourrache*, *ou bourroche*: *Germ.* Borretsch.

Buglossum.

Enarratio CXXIX.

Borrago.

DIoscoridis & Græcorum buglossus, nostratum est borrago, De qua carmina ita feruntur:

Ego sum borrago quæ tria dona ago,
Gaudia semper ago, semper viresco, & in omni tempore cresco.

Ex ea

EX ea syrupus paratus habetur, non minus aqua per campanam elicita, ac ex floribus conditum cum succharo, inter cordiales dictas conseruas primatũ obtinens. Cæterum, ob id quòd lætitiam buglossus inferat, multi Græcorũ nepenthen buglossum esse dixerunt, inter quos Erasmus Roterodamus in sua Moria, nominandus venit. Galenus verò de buglosso, lib. vj. de Facut. simplic. medic. ita tradit: Humidæ calidæq; temperiei est, vinisque iniectum hilaritatis causa esse creditur, sed gutturis etiam lenit aspredinem, si melicrato coctum sumatur. *Buglossus nepenthes.*

DE CYNOGLOSSA.

Græcè, κυνόγλωσσον: Latinè, cynoglossa, canis lingua, Hispanicè, viniebla, lenguoa de perro: Italicè, lingua di cane: Gallicè, langue de chien: Germanicè, Hundszung.

Enarratio cxxx.

VEra cynoglossa, omnes Hispaniarũ seplasiarij vtuntur, quam sua voce, viniebla vocant: secus autem Italiæ mangones, qui cynoglossam alteram lata folia habentem pro vera vsurpant. Est autem vera cynoglossa herba folia oblonga, crassa, & hirsuta habens, quæ rotæ modo, instar Solis depicti, absque caule, flore, & semine apparet, ex qua pillulæ de cinoglossa dictæ, pro euocando somno parari debent: frigida autem natura herba hæc est: de qua Galenus nullam quod sciam mentionem fecit, libris suorum Simplicium. *Cynoglossa. Vera Cynoglossa.*

DE PHYTEVMATE.

Græcè, φύτευμα: Latinè, Phyteuma.

Enarratio cxxxi.

HOdie hæc ignoratur, quæ apud Venerem deam forsan reperiri posset, quum amori tantum conueniat.

DE LEONTOPODIO.

Græcè, λεοντοπόδιον: Latinè, leontopodion.

Enarratio cxxxii.

ET hanc quoque Venus sibi seruatam occultatamq; habet, quia amorum veneficiis valere tantum dicitur.

DE HIPPOGLOSSO.

Græcè, ἱπποόγλωσσον: Lat. hippoglossum, Ital. bonifacia, bislingua: Hispani. lengoa de caualho: Gallicè, langue de cheual, ou boniface: Germanicè: Zepflin kraut. Enarratio CXXXIII.

Hippoglossus.

Hippoglosson.

Hippoglossum differentē esse herbam, à lauro Alexandrina, satis ex Dioscoride percipi potest, qui vtriusque historias differentes facit, tum etiam quia viribus, dispares eas quoque constituit. Est enim hippoglossus siue hippoglossidion, eadem cum lauro Alexandrina, nisi quòd plerunq; in hippoglosso ex maiori & vero folio, minus folium ex medio nō oriatur: quod si illi inesse aut nasci contigerit, nunquam inter illa duo folia, fructum rubrum illum gigni videbitur, qualem in lauro Alexandrina oriri percipimus: & ea de causa, laurus Alexandrina à Theophrasto epiphyllocarpos nominatur, quia intra duo folia fructum rubrum ciceris magnitudine fert, quàm nonnulli masculum, hanc verò Hippoglossum de qua agimus fœminam appellitant, cuius foliorum vel radicis puluis, drachmæ pondere in potu, contra matricis præfocationes valet, veluti contra intestinalem ramicem, quanquam in initio potius obesse quàm prodesse appareat: & ea de causa, primis diebus brachiali ligatura optime fasciandus est æger, vt suæ renitatur potentiæ, sed postea paucis interpositis diebus, mirum in modum agglutinat, consolidatve.

Laurus Alexandrina.

Epiphyllocarpos.

DE

DE ANTIRRHINO.

Græcè, ἀντίρρινον: *Latinè, antirrhinon, anarrhinon, bucranion: Hispanicè, cabeza de ternera: Italicè, antirrhino: Gallicè, moron violet, ou oeil de chat:* *Germanicè*, orant.

Enarratio CXXXIIII.

NAſcitur variis in locis antirrhinon, herba folio maiori anagallidis, fructu verò paruo, ſed vituli capiti perquam ſimile, vnde nomen traxit, quam apud Belgas primo mihi monſtrauit Simon Soſienſis pharmacopola diligentiſsimus. Qui antirrhinon, apparine ſimilem faciunt, omnino errant, in qua re non minus Plinius taxandus venit, quũ antirrhinon lino aſsimilat, eamq; lychnim agriam appellat. Nam etſi antirrhinon flore purpureo lychnidi ſimillimo inſigniatur, non ea tamen de cauſa, antirrhinon lychnis ſylueſtris dicenda eſt herba: quum tantum inter ſe differant, quantum penicillum ab arca. De qua Galenus lib. vj. de Facultatibus ſimplicium medicamentorum ita inquit: Semen habet inutile, eſtque cum bubonio ſimilis facultatis herba.

DE CATANANCE.

Græcè, κατανάγκη: *Latinè, catanance: Hispanicè, unhas de gato: Italicè, vnge de gatto herba.*

Enarratio CXXXV.

NAſcitur catanance in maceriis, & prope vineas, ſiliculis aduncis, paruis, quæ quum exiccantur, tanquam milui aut cati vngues apparent, qua de cauſa, Hiſpani, herbam hanc cati vngues appellant: ſecundam vero, hactenus non vidi, non eſt tamen biſtorta vt Ruellius falſo credidit, vtramque verò ad amorũ veneficia valere, illiſque ad eundẽ effectum, Theſſalas mulieres vti Dioſcor. teſtatur.

CONSTANTINVS.

CAtanancen theſſalam herbam quam Plinius *libro xxvij. cap. 8. deſcribere ſuperuacuum putat, cùm ſit vſus eius ad amatoria tantum, in pratis de* Gentily Lutetiæ Pariſiorum *agri atque territorij ſæpe vidi: cantabricam ipſam vocant herbarij: Cuius alibi picturam & deſcriptionẽ proferemus ex diligentia do-*

ctißimi & mihi amicißimi viri Iacobi Dalechampij. Nam quam Lonicerus pro Catanance ostendit, est species Isatidis.

DE TRIPOLIO.

Græcè, τριπόλιον: Latinè, tripolium, Serapionis turbit.

Enarratio CXXXVI.

VOcat Serapio tripolium turbit, quod hodiernum non esse turbit tam album quàm nigrum, officinis commune, vel ex hoc satis probari potest, quia radix à Barbaris & Mauritanis hominibus turbit dicta, & hodie seplasiariis vulgaris, absq; odore est, nec in ea feruidus aliquis sapor percipitur: imò si Actuario viro Græco, & doctissimo fides habenda sit, à quo Mesue multa mutuatus est, & suo inseruit operi: fatendum proculdubio est, turbit album radicem esse alypi herbæ, nigrum verò turbit, pityusæ, vt propriis capitibus abunde diximus. Cæterum Plinium confudisse tripolium cum polio, ac quæ tripolio debebantur, polio non sine ingenti errore tribuisse, certum est. De tripolij verò viribus ita tradit Galenus libro viij. de Facultat. simplic. medica. Tripolij radix gustanti acris est, & facultate calida in tertio excessu.

DE ADIANTO.

Græcè, ἀδίαντον: Latinè, adianton, capillus Veneris: Hispanicè, culantrilho de pozo: Lusitanicè, auenqua: Italicè, capel Venere: Gallicè, capilli Veneris: Germanicè, vuidertod, fravuenhar.

Enarratio CXXXVII.

ADiantum officinis hodie capillus Veneris dicitur: cuius duę species habētur, & de illis Plinius lib. xxij. cap. 21. sermonem habet, dicens: Aliud adiāto miraculum, æstate viret, bruma nō marcescit, aquas respuit, perfusum mersumque sicco simile est, tanta dissociatio deprehenditur. Vnde & nomen à Græcis, alioqui frutici topiario. Quidam callitrichon vocant, alij polytrichon, vtrunq; est ab effectu. Tingit enim capillum, & ad hoc decoquitur in vino cum semine apij adiecto oleo copiose, vt crispum densumq; faciat: defluere autem prohibet. Duo eius genera, candidius & nigrum breuiusque. Id quod maius est

polytr

Adiantum.

Politrychon.

polytrichon, aliud trichomanes vocant. Vtriq; ramuli nigro colore nitent, foliis filicis, ex quibus inferiora aspera ac fusca sunt. Omnia autem è contrariis pediculis densa inter se ex aduerso: radix nulla, vmbrosas petras, parietũq; aspergines, ac fontium maximè specus sequitur, & saxa manantia, quòd miremur, cum aquas nõ sentiat, calculos è corpore mire pellit, frangítque, vtiq; nigrum. Qua de causa potius quàm quòd in saxis nasceretur, & à nostris saxifragum appellatũ crediderim, &c. Ex quibus videtis, Plinium dixisse, adiantum ideo appellari, quoniam etiam aqua aspersum non madefiat, quem tamẽ effectum, harum rerum maximus experimentator Antonius Musa Brasauola, falsum esse depræhẽdit, cui & nos quoq; assentimus, qua de re, adiantum potius dici ex puteis quos coronat, & propter id madida nõ est, vel quia nunquã attingat aquas, credendum est: pectoralis enim herba hæc est, & vt refert Galenus in calore & frigore adiantum symmetrum est, siccat tamen & extenuat, & digerit, caput ex alopecia glabrum

Adianton cur dicatur.

Adianti tẽperatura-

xx 5

brum capillis veſtit, ſtrumas & abſceſſus digerit, potum lapides frangit, viſcidorum craſſorumque è pectore pulmoneque excreationibus non mediocriter confert, ac denique ventris profluuium ſiſtit.

DE TRICHOMANE.

Græcè, τριχομανὲς: *Latinè, trichomanes, polytrichum, callitrichum: Hiſpanicè, politrico: Italicè, politrico: Gallicè, polytricon: Germanicè,* Vvidertodt, abthon, oder ſteinfeder.

Enarratio CXXXVIII.

HAec altera adianti ſpecies eſt, trichomanes dicta, quam quoq; polytrichum, quia multas trichas, hoc eſt capillos faciat, appellant: vel potius, callitrichũ, quia pulchras trichas emittat. Falluntur quidam, qui callitrichum, polytrichum, ac trichomanem tanquam tres differentes herbas faciant, inter quas ſaluiam quandam tranſmarinam, herbam folia lata habentem oſtendunt: quum tamen, callytrichum, polytrichum ac trichomanes vna tantum ſit herba, hodie officinis, polytrichum dicta. Porro ſi quis trichomanem capillum Veneris eſſe contenderit, adiantum vero officinarum polytrichum, non multum reſiſtemus, quum vt dixi vtraque eaſdẽ habeat vires: vt teſtatur Galenus lib. viij. de Faculta. ſimpl. med. dicens: Trichomanes eadem præſtat quæ adiantum.

DE XANTHIO.

Græcè, ξάνθιον: *Latinè, xanthium, lappa minor: Hiſpanicè, lappa menor: Italicè, grapellas, lappola menor: Gallicè, gloutteron, ou grapelee: Germani.* bettlers leuſs, oder klein kletten.

Enarratio CXXXIX.

NAſcitur lappa hæc minor paſsim, prope vias, & exiccatos lacus, folio atriplicis, fructu verò hirſuto, oliuæ

Xanthium.

oliuæ magnitudinis, qui quum exiccatur tenaciter hæret, non adeo tamen potenter, vt fructus perſonaciæ: nam fructus perſonaciæ rotundus vmbilici figura eſt: Xanthij vero oblongus, oliuæ æqualis: item, perſonacia folia habet ampla: Xanthion vero circinata tanquam atriplicis, naſturtium odore referentia, de quo Galenus libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum: ita breuiter tradit: Xanthij ſemen digerendi vim obtinet.

DE AEGILOPE.

Græcè, αἰγίλοψ: Latinè, ægilops, feſtuca: Italicè, ſquala: Hiſpanicè, vna ſuerte d'auena monteſina: Gallicè, coquiole: Arabicè, danſir: Germanicè, Dauber habern.

Enarratio CXL.

QVi ægilopem auenam eſſe credunt, omnino falluntur. Eſt enim ægilops herba frequenter inter hordeum & auenam conſpecta, folia hordei habens, caulem auenæ, in cuius ſummo grana multa gerit, colore rubra, inter quæ ariſtæ veluti capilli exeunt, & de ea Galen. lib. ſexto, de Facultat. ſimplic. medicam. ita tradit: Digerendi vim obtinet, exiſtens leuiter acris, vnde phlegmonas induratas, & ægilopas ſanat. Aegiplops.

DE BROMO.

Græcè, βρῶμος: Latinè, bromos, auena ſylueſtris: Hiſpanicè,

Hiſpanicè, auea monteſinha : Italicè, auena ſaluatica : Gallicè , balle , & haueron : Germanicè , Vvild habern.

Enarratio CXLI.

PRæfixit Dioſcorides lib.ij.caput de auena domeſtica, ſiue ſatiua:nunc verò de ea quæ ſua ſponte in aruis naſcitur agit. Eſt enim bromos aliud nihil quàm auena , de qua quoq; hic egit, vt cautos nos redderet,quòd Aegilops alia ſit herba,à bromo auena dicta. Naſcitur igitur auena ſterilis,in campis ſimilis ſatiuæ,ſed grano maiori,nigriori, ac hirſuto , de qua quoque Plinius libro xxij. cap.25. memoriam fecit.

DE GLAVCE.

Græcè , γλάυξ : Latinè , glaux.

Enarratio CXLII.

Glaux. COntendit Ruellius Gallus, in eo libro quem de herbarum & ſtirpium natura edidit , quòd glaux ea ſit herba quam rutam caprariam , galeguam , ſiue giarcam multi appellant : ſed re vera falſo , quum giarca polemonium ſit, vt ſuo diximus capite. Quæ verò glaux herba ſit, non ſatis conſtat , de qua Galenus lib.vj.de Facultatibus ſimplic. medicam. ita tradit : Glaux herba ex lacticiniis quum ſit, calida quodammodo humidaque fuerit. *Polemonium giarca eſt.*

DE POLYGALO.

Græcè , πολύγαλον : Latinè , polygalum : Hiſpanicè, Luſitanicè , piorno.

Enarratio CXLIII.

Polygalū. POlygali tametſi Dioſcorides perbreuè fecerit hiſtoriam vt coniecturis tamen aſſequi poſſum : frutex ille eſt, plures à ſe virgas geniſtæ perſimiles emittens, in quarum ſummitate flos aurei coloris cernitur : optimi ſane odoris. Vocant autem fruticem iſtum Hiſpani piornum, ſapore amariſsimum,ex quo magna pars Italię ſcopas parat : nec enim dubitandum eſt huius florem lactis abundantiam facere,tam enim ſuauis odoris eſt,& gratus.

DE

DE OSYRIDE.

Græcè, ὄσυρις: Latinè, linaria.

Enarratio CXLIIII.

OSyris multorum consensu linaria herba est, de qua officinarum seplasiarij cantant, Esula lactescit, sine lacte linaria crescit. Hæc verò, vrinalis alio dicitur nomine, de qua Plinius lib. xxvij. cap. 12. ita inquit: Osyris ramulos fert nigros, tenues, lentos, & in iis folia nigra ceu lini, semenq; in ramusculis nigrũ initio, dein colore mutato rubescens, &c. In quibus verbis, Plinium aberrasse satis constat: quum quæ foliis Dioscorides tribuit, ille potius ad semen referat, vt consideranti notum erit. De Osyride verò ita meminit Galenus lib. viij. de Facultatib. simplicium medicamentorum. Amara est, & aperiendi vim obtinet, quare iecur obstructum adiuuat.

Osyris linaria.
Vrinalis.
Plinius errat.

DE SMILACE ASPERA.

Græcè, σμῖλαξ τραχεῖα: Latinè, smilax aspera, hedera Cilissa: Hispanicè, Lusitanicè, biguorda: Italicè, hedera spinosa, rouo ceruino: Germanicè, Scharpffe vuind.

Enarratio CXLV.

SMilax aspera, proprie hedera est, horrida tamen spinis, & ea de causa eam Theophrastus lib. iij. de Plantarum historia, capite vltimo hederam Cilissam, vel Ciliciam appellat, dicens: Hedera ita se habet, Smilax, id est hedera Cilicia amplexi caulis, ipsa quoque assurgit, fructus aculeatus, & velut præhorridus, folium hederæ paruum sine angulo, iuxta pediculi retinaculum, humectum, peculiare, quod medium illum callum qui instar spinæ animantium secat, prætenuem habet & interualla staminea, non ex eo porrecta, vt cætera, sed circa eum in orbem circumacta, ab annexu pediculi ducit, ad caulem vero foliorum internodia consumantem. Villus ab eisdem pediculis, atq; folia tenuis, seq; conuoluens dependet: flos candidus, suauiter olens, verno proueniens tempore: fructus proximus herbæ solano, atque melothro, & maxime vuæ labruscę vocitatę: racemi pensiles vt hederæ sunt, verum

Smilax aſpera.

ad labruſcam potius accedunt: nam de eodem puncto pediculi acinorum exeunt, colore fructus rutilus eſt, nucleos invniuerſum quidem binos continet, quanquam grandior ternos, & paruulus vnum. Nucleus durus admodum eſt, & colore forinſecus niger, peculiare racemis, quod per latera caulium ſepiunt, poſtremoque caulis, racemus omnium maximus propendet, ſicut in rhamno, & rubo, vnde fit, vt extremo fructifera, & latere large fructifera iſta ſpectetur. Hæc Theophraſtus de ſmilace aſpera, quæ proculdubio, vbiq; folio volubilis ſed aſpero, & ſpinis horrido, arboribus circumvoluitur, vnde ab Italis ſtracia brague appellatur, ex cuius floribus albis odoriferis mulieres Hiſpaniarum aquam per campanam eliciunt, inter odoriferas aquas non poſtremas laudes habentem, & eius aſparagos Itali in continuo victu habent. De cuius viribus Galenus lib, vij. de Facultat. ſimplicium medic. ſub Smilace trachea, id eſt aſpera, ita inquit: Variis clauiculis ſuis, arboribus circumuoluitur, folia eius & acria guſtanti, & vtenti calida exiſtunt.

DE SMILACE LENI.

Græcè, σμίλαξ λεῖα: Latinè, ſmilax lænis, conuoluolus, volubilis: Hiſpanicè, la campanella corriola maior, correguela maior: Italicè, voluchio maggiore: Gallicè, liſet: Germanicè, Vvind.

Enarratio CXLVI.

LEnis Smilax, ea eſt herba quam officinæ hodie volubilem maiorem appellant: cuius quoq; recentiores plures

plures alias faciunt ſpecies, præter illam alteram cuius capite de ciſſampelo meminimus, inter quas lupulus nominandus venit, quē Plin. ſalitarium lupulũ vel repticium lupum, ob id quòd ſalices, & alias ſcãdat arbores appellat, de quo nos plura aliàs diximus, & ex eo ſyrupus in officinis concinnatus habetur. Cæterũ ſmilax lenis, eaſdem fere cum aſpera vires obtinet, vt teſtatur Galenus citato loco.

DE RVSCO.

Græcè, ὀξυμυρσίνη, μυρσίνη ἀγρία: Latinè, oxymyrſine, ruſcus, ſylueſtris myrtus: Hiſpanicè, ius barba, gil barbera: Luſitanicè, ſſolinhadeiro: Italicè, pongi topi: Gallicè, freſionc, & houſſon.

Enarratio CXLVII.

RVſcus à ſeplaſiariis & pharmacopolis hoc tempore, bruſcus dicitur, frutex folia myrti habens, ſed acuta, ſpinoſáve, fructum verò rubrum: cuius radices in vſu medico quotidie veniunt, & illis pro obſtructionibus aperiendis merito vtuntur. Cæterum, fruticem iſtum Græci ſylueſtrem myrtum appellant, à quo cubeba carpeſium vocatum, longe vt dixi abeſt, cuius inaduertentia Arabes hallucinati ſunt, vt Ferrarienſes primo indicarunt.

DE LAVRO ALEXANDRINA.

Græcè, δάφνη ἀλεξάνδρεια: Latinè, laurus Idæa, laurus Alexandrina: Ara. gar Alexandriæ: Hiſpanicè, lauro Alexandrino: Italicè, lauro Aleſſandrino: Gallicè, laurier Alexandrin: Germanicè, Halſs kaut, haucklatt.

Enarratio CXLVIII.

DIffert Laurus Alexandrina, ſiue Idæa laurus, ab hippoglosſo, quia laurus Alexandrina, fructum in medio folij, altero foliculo coopertum, rubrum ciceris magnitudine fert: hippogloſſus verò ſterilis eſt, nec fructum emittit, vt ſuo diximus loco. De daphne verò Alexandrina, ſiue lauro Alexandrina, ita Galenus prodit, libro vj, de Facultat. ſimplic. medic. Daphne herba quam Alexandrinam appellant, euidenter eſt calida, acris, & ſubamara, **Laurus Alexandrina.** **Hippogloſſus.**

potaq;

potaq; tum vrinas, tum menses prolicit, Hactenus Galenus. Cæterum herbæ huius folia, longe quàm rusci sunt maiora, quod propter hoc dictũ velim, quia in nonnullis exemplaribus per Marcellum versis, minora folia quàm rusci, herbã istam habere legitur, non sine menda tamen.

Emẽdatur Marcellus.

DE DAPHNOIDE.

Græcè, δαφνοειδὲς : *Latinè*, *Daphnoides*, *laureola*: *Hispanicè*, *laureola* : *Italicè*, *laureola* : *Gallicè*, *Laureolle* : *Arabicè*, *daphnides* : *Germanicè*, Zeilant, vnd seidelpast.

DE CHAMAEDAPHNE

Græcè, χαμαιδάφνη : *Latinè*, *chamædaphne* : *Italicè*, *chamedaphne*: *Hispanicè*, *laurel baxo*, *laureoleta*, *Arabicè*, *Chamedaphnes*.

Enarratio CXLIX. CL.

SVb eodem capite de daphnoide, & chamędaphne, quasi herbis similibus, & easdem fere vires habentibus, Galenus sermonem fecit, vt apud ipsum est legere lib. vj. de Facult. simplic. medic. sub sequenti ordine: Chamædaphne, persimilis quidem est viribus daphne Alexandrinæ: Sicuti & quod daphnoides vocant; verum qui daphnoidem laureolam dictam, mezereon esse credũt, omnino falluntur, quũ mezereon longe alia sit res, vt capite de chamælæa dicemus. Est enim laureola, herba siue frutex cubitalis altitudinis folia laurina habens, quæ linguam & fauces feruido quodam sapore erodunt vrúntve, cui flores albi purpurascentes insunt, & eam pharmacopolæ ferę omnes satis cognitam habent. Huic affinis chamædaphne est, quæ vinca peruinca nõ est, vt multi falsò rẽtur, quia vinca peruinca, vt diximus clematis est: Vocat tamen Plinius libro xxj. cap. 11. vincam, chamædaphnem, hac tantum de causa, quia folia laurina habet, Sed re vera, Chamædaphne alia est herba, scilicet cubitalis altitudinis, ramulo singulari crescens, folio tenui, lauri similitudine, vt ipsemet Plinius describit lib. xxiiij. cap. 15. Quæ omnia vt nostis, à peruinca absunt, vt liquido constet, chamædaphnẽ non esse peruincam, quum potius clematis peruinca sit.

Mezereon chamælea est.

DE

DE HELLEBORO ALBO.

Græcè, ἐλλέβορος λευκός: *Latinè*, *Helleborus albus*, *veratrum album*: *Hispanicè*, *verdegambre blanquo*: *Italicè*, *elleboro bianco*: *Gallicè*, *ellebore blanc*, & *veraire*: *Arabicè*, *Cherbachem*: *Germanicè*, Vveiſs nieſs vvurtz.

DE HELLEBORO NIGRO.

Græcè, ἐλλέβορος μέλας: *Latinè*, *Helleborus niger*, *veratrum nigrum*, *melampodium*: *Hispanicè*, *verdegambre negro*, *elleboro negro*: *Italicè*, *elleboro negro*: *Gallicè*, *ellebore noir*: *Germ.* Chriſtvurts.

Enarratio CLI. CLII.

Helleborum album I.

SCribitur Helleborus & Eleborus, ſed Horatius cū duplici l. ſcribere videtur, cùm dicat, Expulit helleboro morbum, bilemque meraco. Cuius duo genera ſunt, album & nigrum, vtrunque ſatis notum. Album folia plãtaginis, lata ad albedinem inclinata habet: nigrum vero folia nigra herbacei coloris, ſtricta, quibuſdam partita diuiſionibus, qđ non ſolum floribus purpuraſcentibus reperitur, ſed etiam albicantibus, & ſubluteis. Sed animaduertẽdum eſt, quòd genera hęc hellebori nigri, habentia flores albicantes, vel ſubluteos, viribus impotentiora ſunt, & minus obnoxia, quàm illius flores purpuraſcentes poſsidentis: vtcunq; tamen, albi & nigri

Helleborum album 2.

Helleborum nigrum.

Hellebori radices, in vsu medico frequenter veniunt, quibus prisci indiscriminatim vtebantur, non plus albi radices quam nigri ægrotis dando, Sed albi potius pro euocando vomitu: nigri vero pro aluo subducenda. At recentiores & medici ab hinc trecentis annis, nigrum exhibent helleborum, album tanquam venenum formidantes, quo factum est, vt Mesue in suis Simplicibus dicat, Albus corporibus nostri temporis est molestus, imo est eis sicut venenum proprie præfocans: nigri autem vsq; ad tempora nostra virtus tolerabilis est, licet adhuc difficilis. Ex Iunioribus quoq; Mathiolus Senensis, nigrum albo periculosiorem facit, quia ita experientia deprahenditur, quum tamen hodie boni practici nigro correcto tanquam diagridio continuo vtantur: Cuius correctio hæc est, ex pulueris elebori nigri, drach. 1. cinnamomi, fœniculi, anisi, mastichis ana ℈ ß. puluerizentur omnia subtiliter, & fiat puluis. Alij vero Mesue patrocinantur: quia ita quoque experientia venarunt, quæ sane diuersitas nõ aliunde orta

est,

est, quàm ex regionum diuersitate, vna enim in regione albus potentior nigro est, altera vero niger, albo. Plures autem nouimus herbas, quæ vno in loco suas exacte seruant naturas, alibi vero ab illis degenerarunt, vt in cicuta videre est: quinimo in animalibus quoq; id euenire certi sumus, vt de serpentibus, araneis, & aliis variis animalculis, quæ regionibus frigidis venenosa non sunt, alibi vero veneno non carent, vtcunq; tamen, ab eorum substantiis, tanquam ab exitiali veneno fugiẽdum suaderem, quum vterque periculosus sit, & naturæ infestissimus. Solet tamen multis parari modis helleborus, quos ego nunc prætermitto, modo recitem id quod à nonnullis factitatum iri animaduerti: pomum enim accipiunt, quod multis hellebori nigri radicibus trãsfigunt, ac sub cineribus coquunt, à quo postea radicibus detractis, in hieme post longam syruporum propinationẽ, quartana rebelli affectis, comẽdendum tribuunt, quod valentissime purgat: & breui omnes fere quartana, & morbis eradicatu difficillimis, vexati liberantur. Compleri autẽ hoc opus posset, non tantum in pomo, quantum raphano, aut citonio, vt de scamonea Galenus lib. j. de Alimentorum facultatibus suadet agendum, vbi iubet excauata interiori cotonei parte, scammoneam imponi, & assari: postea vero concedit ipsum pomum mandi & nõ scammonium: nam & in pane in furno excocto, hoc quoq; fieri potest, vt cæteros plures alios prætercam parandi modos. Cæterum dicitur helleborus, vel helleborum, ab Helleboro fluuio prope Anticyram vbi optimus reperitur: niger tamen helleborus vt testatur in præsenti Dioscorides, melampodion à Græcis appellatur, ob id quòd credatur, Melampum pastorem illum inuenisse, ac furentes Prœti filias curasse, cui subscribit Plin. lib. xxv. cap. 5. vbi adamussim de vtroq; helleboro sermonem habet, Coturnices ali helleboro, veluti sturnos cicuta, Galenus memoriæ commendauit, quod prius ab Aristotele dictum fuisse legimus, & à Theophrasto eius discipulo receptum, & ea de causa, coturnices in cœnis suis antiqui prætermiserunt: Cætera vero de helleboro prætermittimus, de quo Hippoc. libellum scripsit, & multa libris Aphoris. & de Morbis populariter vagantibus, dixit: & de eorum viribus ita dixit

Galenus, libro ſexto de Facultat.ſimpli.medicamen.tam albus quàm niger helleborus, extergentis calfacientisq́; eſt potentiæ, quamobrem ad alphos, lichenas, pſoras, leprasq́;, accommodi ſunt, Quin etiam niger ſi in fiſtulam callo induratam infundatur duobus tribúsue diebus, callum detrahit, dentibus prodeſt cum aceto colluentibus: Sunt autem in tertio ordine excalfacientium & deſiccantium: porro niger guſtu calidior eſt, Candidus amarior. Ex helleboro, ſyrupus hodie in nonnullis paratur officinis, qui contra morbum Gallicum difficilem & rebellem multum valet.

DE SESAMOIDE MAGNO.

Græcè, σησαμοειδὲς μέγα; *Latinè*, *ſeſamoides magnum*: *Germanicè*, leüſs kraut.

DE SESAMOIDE MINORI.

Græcè, σησαμοειδὲς μικρὸν: *Latinè*, *ſeſamoides minus*.

Enarratio CLIII. CLIIII.

VT verum fateamur, hucuſq; à nobis herbæ iſtæ viſæ non ſunt, Patauij tamen reperiri olim mihi dixit Gaſpar de Gabrielis, nobilis Patauinus, vir ſingulari doctrina præditus, & herbarum ac ſimplicium maximus indagator, cui fides ampla tribuenda eſt: hodie verò ibidem quoque reperiri certus ſum, præſertim in eo horto quem Illuſtriſsima Reſpublica Venetorum, Herbis & fruticibus dicauit, vt in eo tanquam in promptuario quodam, omnes quoad fieri poſsit, plantæ ſatę, ab omnibus videantur, & temporis neceſsitate, contra quemuis morbum, eas carpere poſsint.

DE SYLVESTRI CVCVMERE.

Græcè, σίκυς ἄγριος: *Latinè*, *cucumis agreſtis*, *cucumis anguinus*: *Arabicè*, *Cheſe allimar*: *Hiſpanicè*, *cogonbrilhos amargos*: *Luſitanicè*, *pipinos de ſancto Grigorio*: *Italicè*, *cocomeri ſaluatici*: *Gallicè*, *concombre ſauuage*, *courge d'Aſne*: *Germanicè*, vuild cucumer.

DE

DE SVCCO CVCVMERIS SYLVESTRIS.

Græcè, ἐλατήριον: *Latinè*, *elaterium*: *Vulgò*, *elaterio*.

Enarratio CLV.

Cucumer syluestris.

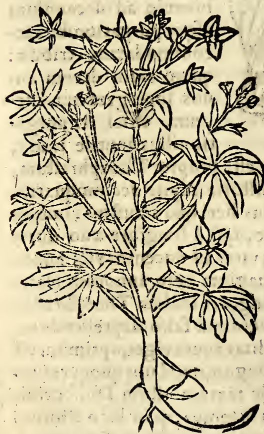
NAscuntur Cucumeres agrestes, vbique simili in planta, quâ nasci solent cucumeres magnitudine glandis, qui facillime quum tanguntur, exiliunt, saltantúe, ex quorum succo elaterium paratur medicamentum massæ modo concretum, officinis familiare, præcipuè pro exoneranda aluo, cui ætatem Dioscorides à biennio ad decennium vsque purgationibus accommodatam tribuit: quum enim decem annos supergreditur ineptum effici & purgationibus inutile tradit, quod adnotasse credendum est, propter Theophrastum, qui libr.ix.de Plantarum historia capite decimoquarto, inquit: elaterium eo melius fieri quo vetustius, imò ex medicamentis nullum stare, quod longiore æuo duret quàm elaterium, ita vt eius vires ad ducentos vsq; annos vigeant, contendit, quinquaginta vero annorum elaterium lucernas ardentes extinguere ibidem Theophrastus tradit, quo experimento verum à falso deprehenditur. Interdum enim in eo humiditas aquea viget, optimum est elaterium, quà lucernas extinguit, quod nos quoq; verum esse experti sumus. Proinde textum istum Dioscoridis corruptum esse pro re certa tenemus, quia loco illorum verborum, quum eius prosequitur probitatis signa: quod- *Dioscorides emaculatur.*

que lucernis admotum, facile eas extinguit: dicit facile accenditur: vt iure quis errorem istum in Dioscoride esse dicat. De qua Galenus lib. viij. de Facul. simpl. medicamē. ita tradit: Tum ipse, tum eius succus quem elaterium vocant, aut ex foliis & radicibus pressus, perutilis ad medicationes existit. Elaterium itaq; menses ciet, fœtumq; perimit applicatum, ceu alia omnia amara & tenuium partiū: Summe siquidem est amarum, calfacitq; in secundo ordine, ac proinde etiam digerit, Sic enim eo angina laborantes inungunt quidam cum melle aut oleo veteri: bonum item est regio morbo affectis infusum cū lacte in nares: similiter dolores capitis sanat. Radicis atq; foliorū succus similem, sed imbecilliorem facultatē sortitur. Radix etiā abstergit, digerit, emollitq;. Cortex potentius desiccat: cætera vero de elaterio apud Mesuen legito.

DE STAPHIDE AGRIA.

Græcè, σαφὶς ἀγρία: Latinè, staphis agria, herba pedicularis, pituitaria, vua syluestris: Hispanicè, fabaz, paparraz: Italicè, staphusaria, semence de frati: Arabicè, Alberas: Gallicè, staphisagrie, ou l'herbe aux poulx: German. Bissmüntz, oder leüss somen.

Staphis agria. Pedicularis herba. Vua tamini nia.

Staphis agria.

Enarratio CLVI.

Dicitur Staphisagria pedicularis herba, quoniam eius commune semen & officinis familiare pediculos enecet. Hanc Cornelius Celsus libr. iij. capite xxj. & alij nonnulli medici, vuam taminiam vocant, sed falsò, quia vua taminia, vitis est nigra, de qua sermo in hoc libro haben-

dus est, de hac vero staphidagria, sub agresti vua, Galen. lib. vj. sermonem fecit, quum dicat: At agrestis, vehementer acris existit, adeo vt ex capite purget, abstergatque valenter. Itaq; ad psoram accommoda est, sed & vrendi vim habet.

DE THAPSIA.

Græcè, θαψία: Latinè, thapsia: Hispanicè, Lusitanicè, otom: Italicè, Gallicè, thapsie.

Enarratio CLVII.

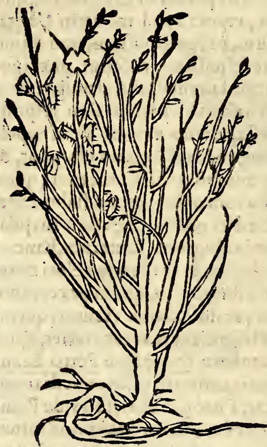
Dicitur Thapsia quia in Thapsio insula prope Siciliã abunde proueniat, & in ea primo inuenta fuerit, quæ variis aliis in locis crescit, vtpote apud montem Garganum, Sancti Angeli dictum, prope Apuliam, non minus in Hispania, Lusitaniaque felicissime nascitur, præcipue apud Conimbricenses, prope fanum diui Antonij, vt alios sileam locos, Dioscoridis historiæ in vniuersum respondens, quam ibidem à thapsia, corrupta voce, Tom appellant mulieres, & eam ad fugandos dæmones vsurpant, & ea de causa de ea quoq; prouerbium circumferunt, quod sic nostra lingua sonat, Eu som otom, quæ odiabo fuge, donde eusom, & Latine ita dici potest, Ego sum thapsia, ex qua præsente, dæmones aufugiunt: Cæterum, hanc omnes scholasticos Conimbricensis academię, veluti cæteras cognouisse herbas, non dubitarim, quum præceptore Reinosio viro grauissimo, ac doctissimo vtantur, quem, quum primũ ex Italia in Hispaniam reuocatus esset, apud Almediam oppidũ, interueniente fratre meo Petro Brandano, inuisi, vt tanti hominis amicitiã mihi conciliarem. Sed vt ad thapsiam reuertar, Theophrastus lib. ix. de Plantarum historia, cap. 22. de ea sermonem habet: non minus Plinius lib. xiij. cap. 20. ita quoq; de ea tradit: Nero Cæsar, inquiens, claritatem thapsiæ dedit, initio sui Imperij, quia nocturnis grassationibus, emaculatam faciem trahens, illam thapsia, thure & cera illinebat, & contra famam sequenti die cutem synceram circunferebat. Porro ex thapsia Galenus libris Methodi medendi, initio destillationum, à capite in pectus, & subiectas partes cadentiũ, emplastrum ad cutem materias reuocans describit. Est enim Thapsia.

thapſiæ pars præcipua radix, de qua Galenus libro vj. de Facultat.ſimplic.medic.ita tradit: Thapſia acrem habet ac valenter excalfacientem facultatem cum humiditate coniunctam:quare ex alto violenter extrahit,& quod extraxit,digerit,celeriter tamen corrumpitur.

DE SPARTO.

Græcè, σπάρτιον: *Latinè, ſpartum, geniſta: Hiſpanicè, geneſtra, gieſta, gieſteira: Italicè, geneſtra: Gallicè, geneſt, & geneſt d'Eſpaigne: Germanicè,* Pfrimmen.

Enarratio CLVIII.

Sparton.

GEniſtam hic deſcribit Dioſcorides, aureos flores producentem quam priſci ſpartũ ſiue ſpartiũ appellabant:Cuius virgæ natiuo lentore infragiles ſunt,& illis ruſtici vites, & faſciculos ligant, imò Itali ex illis aqua maceratis, fila pro ſaccis & chordis conficiendis parãt. Inſunt enim geniſtę phaſelorum modo ſiliquæ, in quibus ſemen lentis modo clauditur: gallinis admodum infeſtum: Nam flos vt dixi, aureo quodam fulgore à longinquis apparens eſt, tametſi albus quoq; videatur, qui mirum in modum aluum exoluit, & de illius natura, ita tradit Galenus lib. viij. de Facul.ſimpl. medic. Sparti (quo & vites alligant) tum fructus, tum ſuccus virgarum valentem trahendi vim poſsidet, reliqua vero de geniſta apud Meſuen legito.

Spartum. Eſt ſpartum ſiue ſpartium, hodie longe aliud à geniſta, quod

quod in Betica regione Hiſpaniæ parte, præcipuè regno Morſienſi naſcitur: veluti in Algarbia apud Luſitanos, Aphricæ contermina, frutex iunci aculeati modo, in aceruis ſponte ſua naſcens, abſq; folio, ſemine, & flore: nam virgæ huic ad ſummum cubitales ſunt, ſolidæ, ad frangendum difficiles, vinculorum vſui præcipuè, ex quibus cordæ, funes, cameli, & nauium ornamenta parantur: nec minus in ipſa Algarbia & Bætica regione, ex iſto ſparto, infinitus ſportularum, & corbium, calaſthicorúmue numerus, pro deferendis ficubus, & paſsis, aliiſúe mercibus, ad vniuerſam Germaniam, Pruſsiam, & Boëmiam, Galliam & Scythiam fiunt, hodie verò ſpartũ hamato ligno conuolutũ, eradicatus, veluti quoq; Plinij tempore, oſſeis ſiue ligneis conamentis, euellebatur, vt cap. .lib.xix. vbi exactè ſparti huius hiſtoriam proſequitur, meminit: fuit enim ſpartum hoc poſt Theophraſtum, Græcis notum, vt ibidem Plin. teſtatur, & lib. xxiiij. cap. 9. in quo quæſitum proponit, num geniſta Gręcorum ſpartum ſit, de quo Homerus dixit, nauium ſparta diſſoluta, Cui breuiter reſpondet, certum eſſe, nondum eo tempore Africanum vel Hiſpanum ſpartũ in vſu fuiſſe, vt credendũ ſit, geniſtam, Græcorum ſpartum eſſe, noſtrũ verò ſpartum, illis ignotum eſſe, nec de eo vllã poſteritati reliquiſſe memoriam.

DE SILYBO.

Græcè, σίλυβον: Latinè, ſilybum.

Enarratio CLIX.

Silybon quæ ſit ſpina ignoratur hodie.

DE GLANDE VNGVENTARIA.

Græcè, βάλανος μυρεψική: Latinè, balanos myrepſica, myrobalanus, glans vnguentaria, Ben Arabum: Hiſpanicè, auellana de la India: Vulgò, ben.

Enarratio CLX.

NAſcitur glans vnguentaria quam Græci balanon myrepſicam, ſiue myrobalanon appellant, frequentiſſime, non quod equidem nouerim in Hiſpania, ſed potius in India, vnde ad nos adfertur, fructus perſimilis auella-

nis agrestibus triangulatis, vel potius pistaciis, aut integro cappari triangulari, ex cuius nucleo, oleum de Ben dictum, vnguentarij hodie ad priscorum imitationem parant, vt libro secundo diximus: vocant enim oleum de ben, quia Arabes & Mauritani, vt Serapio & Mesue glandem istam vnguentariam ben appellat. Fieri enim oleum hoc debet, ex nucleis, vt diximus, minime vero ex corticibus aut putaminibus, vt Theophrastus contendit. Cæterum, medici qui in India degunt glandem istam vnguentariam, in potu, ad subducendam aluum, & prouocandum vomitum, ægrotantibus propinant, simul enim glans hæc opus istud complet, & vt tradit Galenus lib. vj. de Faculta. simpli. medicamen. succo eius qui calidus est, vnguentarij vtuntur. Reliquiæ autem vnde expressus est succus, vincentem habent qualitatem amaram, cui admista est quædam astrictio, proinde extergentem, incidentem, contrahentem & stipantem effectum possident. Quod si quis carnem eius drachmæ pondere, cum melicrato bibat, medicamen experietur vomitorium. Sæpe etiam per infernam aluum subducit largiter, sed lienes liquat, iecurque indurescentia: ad quorum viscerum expurgationem, ex oxycrato ipsam exhibere consueuimus. Ex aceto etiam lepras, psoras, lentes, vitiligines, ionthos, ephelim, exanthemata, achoras, aliosque id genus cutis affectus exterit. Abstergentem itaq; & incidentem cum astrictione obtinet facultatem. Cortex autem eius, admodum astrictorius existit.

DE NARCISSO.

Græcè, νάρκισσος: Latinè, narcissus, lirion: Vulgò, narciso: Arabicè, narces: Gallicè, porrion: Germanicè, narcissen rœsslin.

Enarratio CLXI.

Narcissus. PLinius lib. xxj. cap. 19. Narcissi inquit duo genera in vsu medici recipiunt, vnum purpureo flore, & alterum herbaceum, hunc stomacho inutilem, & ideo vomitorium, aluos quoque soluente, neruis inimicum, caput grauantem, & à narce narcissum dictum, non à fabuloso puero. Hæc Plinius. In quibus animaduertitis, narcisso flores

purpur

Narcissi 2. genera. *Narcissus luteus.*

purpureos, vel herbaceos tribuisse, quum tamen Dioscorides in præsenti, candido flore suum narcissum cum aliquantulo medio croceo ornari tradat, ex quo satis constat, narcisi plures & varias species esse, vt nos quoque re ipsa experti sumus, videntes Ferrariæ, ac Venetiis narcissos variis insignitos coloribus. Theophrastus porro libro vj. eiusdem numeri capite, tradit, narcissum solum in autumnali æquinoctio florere: quod falsum esse experientia indicat, quum in æquinoctio vernali florere quoq; deprehendamus, imò ter aliquando in anno flores emittere narcissum, compertum est, de quo Galenus lib. viij. de Facult. simplic. medic. ita tradit: Eius radix deficcat adeo vt vel maxima tendonum vulnera glutinet, habet verò quiddam abstersorium, & attractorium: plura verò alia, & illa quidam fabulosa apud Ouidiũ legito, qui narcissum croceo flore nitere, candido verò ambiri iis carminibus cecinit.

Nusquam corpus erat, croceum pro corpore florem
Inueniunt, folijs medium cingentibus albis.

Quę proculdubio ad Dioscoridis mentem scripta sunt.

DE

DE HIPPOPHAE.

Græcè, ἱπποφαὲς: *Latinè, hippophaes.*

Enarratio CLXII.

TAmetsi hippophaës exactè à Dioscoride delineetur, hactenus tamen quæ illa sit herba, ab omnibus ignoratur.

DE HIPPOPHAESTO.

Græcè, ἱππόφαιστον: *Latinè, hippophæston.*

Enaratio CLXIII.

Et hæc quoque quæ sit herba ignoratur.

CONSTANTINVS.

HIppophaes & Hippophæston plantæ non sunt incognitæ, vt credit Amatus Lusitanus: nam vtraq; omnibus Dioscoridis notis congruens in Angliæ & Scotiæ litoribus inuenitur: multisq; alijs in locis maritimis, vt existimo, si quis perquirat diligenter. Nam & in Italia inuentum hippophaes testatur Mathiolus vir grauissimus: sicuti & hippophæston in littore Monpessulano frequentissimum esse, obseruauit Iacobus Dalechampius Cadomensis medicus, Lugduni medicinam faciens maxima cum celebritate nominis et gloria: quique, propter eruditionem in eo viro commemorabilem, mihi pernecessarius atque coniunctissimus existit. his testimonijs vtor, ne quis maliciosior rem commentitiam esse suspicetur. Rufus medicus etiam de hippophae & hippophæsto meminit libello de purgantibus medicamentis, quem de Græco conuertimus. Sed aduertendum quòd hippophæsto in purgando valentiores vires tribuat: E diuerso Dioscorides hippophaes fortius existimet. Plinius lib. xxvj. cap. 8. hippopheon etiam epithymon vocat. Ab eodem lib. xxj. cap. 15. hippophaes dicitur hippophyes, spinis geniculatum, cui tributa proprietas, quòd & fructum spinosum habet. Galenus in vocibus Hippocratis hippophaes καὶ κνάφον ἢ στύβον dici adnotat. sed hippopheon & styphon legit Phauorinus. Plin. lib. xvj. cap. 44. hippophaes etiam hippophæstum vocat, spinam fulloniam, calyculis inanibus, folijs paruis, radice alba, cuius succus ad detractiones in comitiali morbo sit vtilissimus. Libro tamen xxvij. capite 10. ita scripsit: Hypophæston (legendum Hippophæston) nascitur in spinis ex quibus fiunt æneæ (locus corruptus. Cornarius legit pilæ) fulloniæ, sine cauliculo, sine flore, capitulis tantum inanibus, & folijs paruis, multis, herbacei coloris, ra-

diculas habens albas, molles. Succus earum exprimitur Aestate ad soluendam aluum, tribus obolis, maxime in comitialibus morbis, & tremulis hydropicis. contra vertigines, orthopneas, paralyseis incipientes. Idem author libro xxij. cap. 12. hippophaes & hippophaeston, sub his nominibus Hippophyes & Hippope, mihi videtur descripsisse addita etiam vocabulorum notatione. Eius haec verba: hippophyes in sabulosis maritimisq; nascitur, spinis albis. Hederae modo racemosa est, candidis & ex parte rubentibus acinis. Radix succo madet, qui aut per se conditur, aut pastillis farinae: haec bilem detrahit obolo ponderis, saluberrimè cum mulso. Et altera hippope, sine caule, sine flore, folijs tantum minutis, huius quoq; succus hydropicis mire prodest. Debent accommodatae esse equorum naturae, neque ex alia causa nomen accepisse &c. Apud Theophrastum libro sexto, de historia plantarum legitur hippophyon quod interpretes vertunt lappaginem. lib. autem nono, hippophaos vocatur ab ipso spissatus succus tithymali: sed legitur in exemplari Graeco hippomanes, quod etiam plantam esse cecinit Theocritus in Pharmaceutria, cui se opponunt interpres ex Aristotelis decreto libro vj. de histor. animal. Plinius lib. xxviij. cap. 11. & libr. viij. cap. 42. Virgiliusq; Aeneidos 4. & 3. Georgicôn.

DE RICINO.

Graecè, κίκι: Latinè, cici, ricinus, croton: Officin. catapustia maior, cherua maior, granum regum, palma Christi: Arabicè, cherua: Hispanicè, figueira de l'inferno: Italicè, girasole, fagiuolo Romano, fagiuolo Turchesco, mirasole: Gallicè, palma Christi: Germanicè, Vvunderbaum.

Enarratio CLXIIII.

DIcitur ricinus planta haec, ob similitudinem quam eius fructus cum ricino animali sordido habet, quod canes, asinos, equos, boues, ac potissimum capras & hircos infestat, & sua voce Hispani carrapatum, Itali verò zeccam, appellant. Est enim planta haec in altum crescens, vt saepe arborescat, caule arundineo, folio ficus,

Ricinus.

cus, qua de causa Hispani eam, ficum inferni vocant, veluti Arabes cheruam maiorem, aut cataputiam maiorem. Mesue porro, inter sua simplicia abbemesuch, id est granum regis vocat, & ex eo libro secundo, oleum ricininũ fieri tradidimus, & vt inquit Galenus libro septimo, de Facultatibus simplicium medicamẽtorum: vt fructus eius expurgat, detergit, & digerit, sic etiam folium, sed vndequaque debilius, oleum quod ex semine conficitur, calidius atque tenuius est, quàm commune oleum, aç proinde potentius digerit.

CONSTANTINVS.

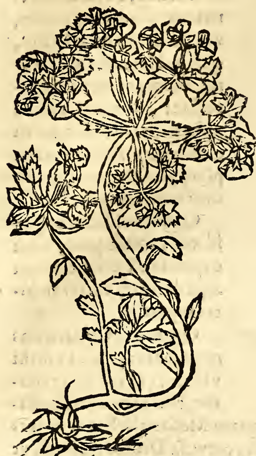
COmplures sunt causæ quas alibi exponam, cur vix persuaderi possum Cici Dioscoridis *plantam esse, quam vulgò vocamus palmam christi.* Cici *vt refert* Herodotus *libro ij, vocant* Aegyptij, *&* Græci Συλλικύπρια. *arbor ipsa ricinus, &* Græcis *croton dicitur, à similitudine animalis canibus infesti, nos vocamus* Tiques, *fortè à* Græco *vocabulo (nam & crotonem & tixin siue trixin vocant græci)* Homerus κυνοραιστὰς *appellat, & interpres* κρότωνας *&* τερβίνια. De Ricino *vide* Plinium *libro* 15. *cap.* 7. *& lib.* xxiij. *cap.* 4. Theophrastum *lib.* j. *de historia & lib.* xx. *de causis plantarum.* Galenum *in glossis* Hippocratis. *& adhuc* Plinium *libro.* xvj. *capite* 22.

DE SEPTEM TITHYMALI GENERIBVS.

Græcè, τιθύμαλος: *Latinè, tithymalus, esula: Hispanicè, leche tresna: Lusitanicè, aleitaria hierua:*

Arabicè,

Arabicè, xauser: Italicè, lactaria herba: Gallicè, reueille matin: Germanicè, Vvolffsmilch.

Tithymalus 1.

Tithymalus 2.

Enarratio CLXV.

SEptem connumerantur tithymalorum genera, vltra plura alia à nobis cognita quæ ordine recensebimus. Est igitur primum eorum genus sequens, Charatis, siue Cometes, aut Amygdaloides, à foliis amygdalarum dictus, quod alij cobion appellitant, & eum nos multoties vidimus, & vbiq; reperitur, folio lathyris, minoris cataputiæ dictæ.

Secundus tithymalus, myrtites, quasi myrtaceus vocatur, quia foliis myrti pungentibus tamen ornetur, vnde melius myrsinites vel caryites quoque appellari solet, & quem Manardus, Leonardus Fuchsius, & alij non pauci, vulgare officinarum turbit esse putant, quia vt referunt herbarij, & circulatores, ac radicisecæ, turbit hoc, ex planta folia myrto simillima habente excauant, potissimum apud

Tithymalus 3.

apud mōtem Garganum prope Apuliam.

Tertius, Paralius maritimus, siue tithymalus, vel lactariolus dicitur, quem Hetrusci piscatores, Mauram herbam appellant, & illius radice pisces interficiunt, ex ea escam parantes, veluti ex platyphyllo, septimo nominando tithymalo.

Quartus Helioscopos id est, solisequus, quia capitula cū Sole circum agit dicitur, variis in locis repertus.

Quintus, Cyparissias nominatur, qui, vt mihi videtur, & res ipsa testatur, esula minor est, officinis satis familiaris herba, quam Mesue alsebram minus vocat, porro alsebram maius, pityusa Dioscoridis est, vt sequenti dicemus capite.

Sextus, dendrodes, quasi arborescens tithymalus est.

Septimus, platyphyllos, id est latifolia habens, dicitur, verbasco similis herba & qua Hispani hodie quoq; pro interficiendis piscibus vtuntur: & eam Itali torum tagliium sua voce appellant. Cæterum de horum tithymalorum viribus, ac natura, legito Mesuem capite de Alsebram, & Galenū lib. viij. de Facultat. simplic. medic. qui sequenti modo tradit: Tithymali omnes, vincētem habent acrem, calidamque potentiam, cum amaritudine quadam, validissimus eorum est liquor, dein fructus, & folia, postremo radix: Hæc aceto incocta, sanat erosorum dentium dolores: liquor in ipsa foramina inditur. Cæterū si aliam partam contingat, continuo adurit vlceratque illam, ex quarta existens calfacientium ordine, qui ad exurentia pertinet. Sic pilos quoque & verrucas, & myrmecias, & pterygia, & thymos, cum oleo inunctus succus euellit,

deter

detergitque lichenas & psoras, propter amaritudinẽ, nec non vlcerum phagedænica, anthracode, & gangrænode, quia valenter calfacit, & desiccat, aliquando iuuare poterit. Ad hæc, fistularum callos eximit, prædicta omnia folia & fructus præstare possunt, sed imbecillius, quibus sane & ad pisces in aqua stagnali capiendos, vti assolent, celerrime enim ab illis ad vertiginem acti, ac semimortui redditi, ad aquæ superficiem feruntur. Porrò quũ septem sint tithymalorum genera valentissimus est quem characiam maremq; nominant, & fœmina nuncupata myrsinites: & qui in petris nascitur arborescens: deinceps qui phlomo assimilis est, & cyparissias, dein marinus, ac denique helioscopius proportione autem facultatis ipsorum, & cinis & lixiuium existet.

DE PITYVSA.

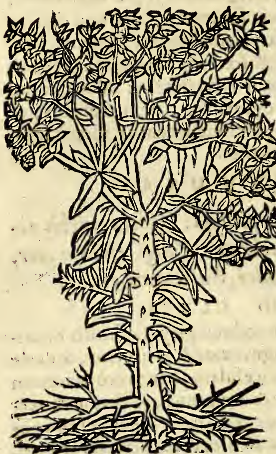
Græcè, πιτυοῦσα: *Latinè*, *pituysa*: *Officin. turbit nigrum*: *Arabicè*, *scebran*: *Vulgò esula maior, turbit negro*: *Germanicè*, düffelsmilch.

Enarratio CLXVI.

NAscitur pluribus & variis locis pityusa, similis omnino cyparissiæ, sed longe maior & procerior, & ea de causa, cyparissim minorem esulam, hanc verò maiorem appellamus, quam Mesue & Auicenna, alsebram & scebram maius appellant, vt ex Serapione facile percipi potest, qui ad verbum ea quæ Dioscorides pityusæ tribuit, ille suo scebram condonat. Huius verò radix vt placet Actuario, turbit nigrum est, quod hodie ex monte Gargano apud Apuliam, multis & variis abundante herbis aduehitur, intus aliquantulũ album: exterius verò ex subruffo nigrum, natura pessimum, & omnino aspernendũ. Album verò turbit, vt idem Actuarius in eodem libro de Compositis medicamentis testatur, radix alypi est, quod ex orientali regione Turcæ & Hebræi, hodie ad nos portant, natura optimum, & quod seplasiarii vt habeant soliciti esse debent, pityusæ radice, vt infestissima relicta: de qua Galenus lib. viij. de Facultat. simplic. medic. inquit: Viribus est similis tithymalo, succumque sortitur similem, & similiter purgat.

DE LATHYRI.

Græcè, λαθυρὶς: *Latinè, lathyris, cataputia minor: Arabicè, mendana: Hiſpanicè, tartago: Italicè, cacapuzza: Gallicè, eſpurge: Germanicè*, Spring kraut, ſpring kœrner.

Lathyris.

Enarratio CLXVII.

NOta lathyris eſt herba, officinis cataputia minor dicta, cuius grana viginti potentiſſime pituitam purgant, & illis ruſtici pro ſubducenda aluo frequentiſſime in Hiſpania & Italia vtuntur: & de illius natura, Galenus libro ſeptimo, de Facultatibus ſimplicium medicamentorum, ita dixit: Et ſucco & purgatoria vi tithymalum refert, niſi quòd ſemen appareat dulce, licet maximè ſit purgatorium.

DE PEPLO.

Græcè, πέπλος: *Latinè, peplus, eſula rotunda: Hiſpanicè, mala leche yerua: Luſitanicè, maleitas herua: Italicè, eſola ritonda: Gallicè, reueille matin des vignes: Germanicè*, Klein hundsmilch.

Enarratio CLXVIII.

NAſcitur peplos ſiue peplum, in vineis, prope vias, & in hortis folio paruo, ſimili rutæ, ex quo lac emanat apprime purgans, & ea de cauſa, Luſitani & alij Hiſpani, herbam iſtam malum lac appellant, quam pharmacopolę rotundam

fundam esulam vocant,& de ea Galenus lib.viij.de Facultatibus simplic.medicam.ita tradit: Succum habet similem tithymalis,quum in aliis,tum quia purgat ceu illi.

DE PEPLIO.

Græcè,πεπλὶς: Latinè, peplion, peplis.

Enarratio CLXIX.

NAscitur peplion non multum absimile à peplo, prope mare, & alia varia loca, folio rotundo aliquantulum circinnato: caule verò subruffo, lactis liquore pleno, de cuius viribus, Galenus citato loco,ita inquit:Etiam fruticulus hic succũ habet vt tithymali,validumq;, non tamen admodum vtilem,radix eius videtur superuacanea,semen vtile est,& flatulentum pepli semini similiter purgans.

DE CHAMAESYCE.

Græcè,χαμαισύκη:Latinè,chamæsyce, peplum minus: ficus terrestris.

Enarratio CLXX.

Chamæsyce.

NAscitur Chamæsyce vbiq; herba parum à peplo, præterquam paruitate differens, qua de causa, minus peplum appellari meretur, de qua Galen.libro octauo, de Facultatibus simplicium medicament. ita inquit: Chamæsyce abstergendi simul & acrem vim possidet, itaq; acrochordonas & myrmecias caules eius teneriores intriti, quique ex eis profluit liquor, auferũt, cum melle crassas oculorum cicatrices detergũt: hebetudinẽ visus à crassitie ortam, adiuuant: sicuti & suffusionũ principia. Hæc Galenus. Verum caue

tu lector candide ne decipiaris, quia chamæcissos longe alia est herba, quàm chamæsyce, vt ex capite 127. depræhendere potes.

DE SCAMMONIA.

Græcè, σκαμμωνία: Latinè, sammonion, scammonia: Arabicè, sachmunia: Vulgò scammonee.

Enarratio CLXXI.

Scãmonia. Satis nota scammonia est, basis & calcar omnium soluentium medicamentorum, quæ cotoneo cocta, diagridium dicitur. Est enim scammonia, siue scammoniũ, succus siue liquor radicis volubilis cuiusdam, quę in Asia, Mysia, & Syria, ac Iudæa nascitur, quanquam in Apulia, non postremæ notæ proueniat; quæ verò ex Asia affertur scammonia primatum obtinet: Syriaca verò non ita bona est. Cæterum, bona scammonia vt dicatur, has notas habeat necesse est. Leuis sit scammonia oportet, pellucida, fungosa, taurino glutini colore similis: vt tenues habeat discurrentes lineas linguæ admota lactescat: vltimo loco signum hoc collocandum est, scilicet vt admota linguæ albescat, lactescátve, quia & adulterinæ permixtæ liquori lactariæ herbæ. Illud quoq; eueniat, vt testatur Dioscorides, quod in præsenti animaduertant pharmacopolæ velim, ne sic hoc tantum contenti signo, in bona eligenda scammonia decipiantur: nam quum eam sputo madefaciunt, & in lac verti vident, illico optimam esse asserant, quum tamen per se signum hoc solum fallax sit; cæteris verò notis adiunctum, verissimũ. Proinde hoc ante oculos habeant decet, quum nullum hodie sit medicamẽtum quo frequentius vtantur, quàm scammonia, cuius optimę & Asiaticæ Dioscorides, ad scriptulos quatuor concedit, imò ipsius drachmam vnam simul cum duobus scriptulis nigri veratri, & integra aloës drachma, ad optimam obtinendam purgationem tribuit. Hodiernæ verò & communioris scammoniæ, decem vel ad summum quindecim grana, efficacissimè purgant: vnde satis percipitur hanc adulterinam, & lacte liquoréve tithymali permixtã esse: sed scammoniam & alia similia medicamenta per se absq; correctione vlla ægrotantibus dare peritus medicus cauere debet, qualia sunt helleborus, colocynthis, euphorbium

bium, esula laureola, tithymalorum septem genera, & alia plura, quæ non solum homines, sed etiam bruta enecant, de quibus Galenus semper quum loquitur, inquit: Purgātium omnium medicamentorum naturam corporū quæ purgantur naturis contrariam esse, quod minime benedictis medicaminibus euenire certum est, vt cassię fistulari, mannæ, thamarindis, passulis Corinthiacis, myrobalanis, rhabarbaro, syrupo rosarum solutiuo, syrupo violaceo solutiuo, sene, & aliis similibus, quæ impropriæ medicinæ dicuntur. Cæterum, vnū in præsenti non præteribo, quod Actuarius memoriæ cōmendauit, dignum sane vt omnes medici præ oculis habeant, scilicet quòd scammonia iuribus & brodiis miscenda non sit: ita enim inquit ille: Scammonium non censeo iuribus inferendum, quod experientia compertum est, id cum ipsis conciliari non posse, quod hodierni medici animaduertant suadeo, vt non scammonium aut pilulas iuribus eliquatas in potu tradant, quum inde multis mors subsequatur: vt Venetiis vidimus & Ferrariæ in Samuelo Abarbanelio, qui ob epotas sic pilulas vitam cum morte commutauit.

magis Grsun... grecum huma... mas media

Scāmonia in iure lethalis.

DE CHAMAELAEA.

Græcè, χαμαιλέα: Latinè, oleastellum, chamælæa: Arabicè, mezerion: Vulgò, mezereon: Gal. boys gentil.

Chamælaa.

Enarratio CLXXII.

CHamælæa officinarum mezereon est, planta circulatoribus, & pseudomedicis familiaris, qua corpora exsoluendo excarnificant, ex ea verò pharmacopolæ pilulas parant, quibus medici

medici ascitē morbum propulsant. Caueat tamen lector, ne pro chamælæa chamæleontam intelligat: de chamælæa vero ita tradit Galenus lib. viij. de Facultatibus simplic. medic. Chamælæa vincentem habet qualitatē amaram, quare admodum sordida vlcera, & quæ maximis inducta sunt crustis, purgare cum melle est potens.

DE THYMELAEA.

Græcè, θυμελαία: Latinè, thymelæa: Hispanicè, thoruisco: Italicè, pepe montano: Gallicè, lin sauuage: Germanicè, Rellers halss.

Enarratio CLXXIII.

Thymelæa.

EST thymelæa planta nobis satis cognita, virgas singulares, & plures, cubitales, à radice mittens, quarum cortices pro ligandis scopis & fasciculis deseruiunt, in quibus folia chamælææ sunt, sed minora, lentiscei figurā imitantia: nam huic fructus piperis magnitudine inest primo viridis, postea, vero quum ad maturitatem peruenit, ruber euadit, & quo perdices & auiculę auidissimè vescuntur: & ea de causa, rustici Hispaniarum, singulis annis, prope infinitas dixerim auiculas hoc semine, curuatis virgis & quibusdam lineis dispositis venantur: Ob magnam enim quam thymelæa cum chamælæa siue mezereone habet similitudinem, multi chamælæam mezereon minus appellant. Est enim huius semen apprime soluens, vt testatur Dioscorides, quod granū cnidion dici, latius lib. ij. adnotauimus.

DE SAMBVCO.

Græcè, ἀκτῆ : *Latinè*, *ſambucus* : *Arabicè*, *Tafacti* : *Hiſpanicè*, *ſabugo*, *ſabugueiro*, *caninero* : *Italicè*, *ſambuco* : *Gallicè*, *ſuc*, & *ſuſeau* : *Germanicè*, Holder.

DE EBVLO.

Græcè, χαμαιάκτη : *Latinè*, *ebulus*, *humilis ſambucus* : *Hiſpanicè*, *hiezguos*, *indios* : *Italicè*, *ebulo* : *Gallicè*, *hyeble* : *Germ.* Attich, oder nilderer, holder.

Sambucus.

Enarratio CLXXIIII.

ARboreſcit ſambucus vbique ex vmbella flore albo & odorato, ex quo aqua per campanam extracta, ac fronti applicita, capitis dolores mitigat, non minus quoque ſuccus ex cortice radicis expreſſus potentiſsime vomitum prorritat, ab hydropicis aquam depellit. Ebulus vero chamęactæ id eſt humilis ſambucus herbæ modo, bicubitalis altitudinis, ad ſummum creſcit, folio amygdalino, planta in vniuerſum vſui medico conuenientiſsima, cuius radicis ſuccus eadem præſtat quæ ſambuci, vltra quæ pituitam quoque iuncturis adhærentem craſſam & viſcidam purgat, decoctum quoq; totius herbæ pedum œdemata à longinquis morbis contracta reſoluit. Cæterum, in dubium

vertitur cuius temperaturæ sambucus & ebulus sint: cui quæsito Dioscorides ita primo respondet, eadem sambuco & ebulo uis est, siccant, adstringunt, refrigerantque & aquas è corpore pellunt. Actuarius quoque libro de Compositis medicamentis, ita cum Dioscoride tradit: Sambucus & ebulus refrigerant, aquas trahunt, stomacho aduersantur: horum folia olerum more igni decocta eduntur: ad pituitam bilemq; detrahendam, radicis in vino decoctæ vsus, hydropicis cōfert. Ex quibus satis percipitur, quòd sambucus & ebulus, frigidā sortiantur tēperaturā,
Auicenna. Quibus Auicenna in oppositum est, qui lib. ij. sui Canonis, cap. 619. sambucum calidum & siccum in tertio gradu potius constituit. Nos vero ne in hac re à testibus contra testes discurramus, Galeni regiam viam sequentes, quantum ab harum plantarum odore, sapore, & ipsis operationibus venire possumus, inuenimus eas potius ad caliditatem declinare, quàm frigiditatem. At quia caliditas, primum ordinem non superat, pro quo inueniendo opus est ratiocinatione, nonnulli frigidas esse dixerunt, sed quòd ita se res habeat, attestatur Galenus lib. 6. de Facult. simpl. medic. dicens: Vtraque potentiam habet & desiccandi & conglutinandi, nec non digerendi modicum: in iis enim vltimis verbis, Galenum illis modicam tribuisse caliditatem, quum dicat digerendi modicum potētiam habet, satis claret. Nec enim Auicenna nobis in hac re contrariatur: quū citato loco (vt mea fert sententia) nō de sambuco hoc agit, sed potius de sambac: hoc est hiasmino, vel vt verius dicā, de violis, quas Keiri Arabes appellant, vt ex suis verbis, facile percipere quis poterit, In passiuis vero qualitatibus, potenter plantas istas exiccandi facultatem habere omnes concedunt.

DE PYCNOCOMO.

Græcè, πυκνόκομον: Latinè, pycnocomum.

Enarratio CLXXV.

PIcnocomon & si suis lineamentis & coloribus exactè Dioscorides depingat, quæ tā illa sit herba ignoratur.

Apios.

DE APIO HERBA.

Græcè, ἄπιος: *Latinè, raphanus ſylueſtris, apios: Hiſpanicè, vna ſuerte de rauano ſylueſtre: Gall. raue ſauuage: Germa.* Erdnuſs.

Enarratio CLXXVI.

Apios herba ſic dicitur, quia ſimilẽ pyro radicem habet, naſcitur autem inter hordeum exacte Dioſcoridis hiſtoriæ reſpondens, qua in Gallia ruſtici famis tempore, vt teſtatur Ruellius, veſcuntur.

Colocynthis.

DE COLOCYNTHIDE.

Græcè, κολοκυνθὶς: *Latinè, colocynthis, cucurbita ſylueſtris: Arabice, chandel: Hiſpanicè, Italicè, coloquintida: Gallicè, colloquinte, & courge ſauuage: Ger.* Vvilder kürbſs, coloquint.

Enarratio CLXXVII.

Colocynthis, corrupte coloquintida hodie appellatur, officinis ſatis familiaris, cuius vires ac earum correctio-

nem legito apud Mesuem in suis Simplicibus, Ex illa tamen trochisci parati in officinis habētur, quos Alandach appellamus, quibus in clysteribus, cōtra colicos affectus, & rebelles dolores passim vtimur, magno profectò iuuamento. De colocynthide ita refert Galenus libro septimo de Facultatibus simplicium medicament. Gustu amara est, vehementerque purgatoria facultate prædita: Ipsius virentis succus intritus ischiadicis prodest.

DE EPITHYMO.

Græcè, ἐπίθυμον: Latinè, epithymum, flos thymi: Hispanicè, cabelhos, flores del thomilho: Italicè, epithimo: Gallicè, teigne de thyn.

DE ALTERO EPITHYMO.

Græcè, ἐπίθυμον ἕτερον: Latinè, cuscuta, cassuta, podagra lini: Hispanicè, sirgo de raposa, rabo de raposa: Italicè, cuscuta: Gallicè, barbuette. Germanicè, Filtzkraut oder flachss seiden.

Enarratio CLXXVIII.

Solent hic herbarum inquisitores, longas componere disceptationes: quas nos prætermittimus, rem paucis, vt solemus, absoluentes. Est igitur epithymon, siue epithymus, crinis tanquam palliolum, thymum ambiens, vel potius flores thymi. Nascuntur autem potissimū capilli isti, tanquam inuolucrum super thymo qui easdem cum floribus thymi vires habent, & ea de causa, authores nonnunquam per epithymum flores thymi intelligunt, nonnunquam verò crines supercrescentes in thymo cū suis floribus. Nascitur epithymus iste Salmanticæ (vt cæteros sileā locos) ad ripas fluminis Thormidis, & si rectè memini, prope sacellum Sanctæ Mariæ dicatum: Verum, & si potissimum epithymus super thymo nascatur, & ea de causa epithymus quasi in thymo dicatur: super aliis tamē herbis nascitur, vt tradit Actuarius vir Græcus doctissimus: nascitur autē in satureia, & stœba herbis, epithymbrū inde dictum, cum reliquo easdem facultates habens, infirmiores tamen, de quo Galenus, lib. vj. de Facult. simp. med. inquit.

quit: Epithymum thymi facultatem habet ad omnia efficacius: exiccat & calfacit in tertio gradu. Mesue verò tractatu suo de Simplicibus, postquam de eo multa secũdum Galeni doctrinam dixit, ita quoq; de illius viribus tradidit, inquiens: Prærogatiuam habet educere super omnibus solutione educentibus melancholiam, educit enim sine molestia & facile, curat melãcholiam morbum, epilepsiam, & timorem, imo omnes morbos à melancholia ortum trahentes depellit, vt cancrũ, lepras, scabies, quartanas, splenis oppilationes, & huius generis alios. Dosis eius in decoctione, est in potu à drachmis quinq;, vsq; ad xx. & pulueris eius à drachmis tribus, vsq; ad vij. eius tamẽ vsus in æstate, non adeo securus, vt in hieme est. Est & alius epithymus rubens, qui capillorum modo absq; radicibus crescit, & aliis obuoluitur circunligaturve plantis, præcipue lino, & ea de causa, podagra lini appellatur, quam Plinius cassutam aliquando nominare non dubitauit, quanquam lib. xxvj. cap. 8. illum quoq; inter epithymi genera cõmemorat. Cæterum falluntur Eurit. Cordus, Otho Brunphelsius, ac Manardus, credentes cuscutam androsacem esse. Est enim androsaces herbula super saxis & lapidibus nascens, quam semel apud Antonium Musam Brasauolam, anno millesimo quingentesimo, quadragesimo quinto, die verò xx. Octobris vidi, quæ à cuscuta multum abest, & albissima ac tenuissima fila, veluti capillos, super saxo habebat, vt suo diximus loco: Habet autem cuscuta easdẽ cum primo epithymo vires, quę quoq; iecoris obstructiones aperit, & sanguinem mundificat.

DE ALYPO.

Græcè, ἄλυπον: *Latinè*, *alypon*, *alypia*, *turbit album*, *turbit Orientale*: *Vulgo*, *turbit di Leuante*.

Enarratio CLXXIX.

Actuarius libro de Compositis medicamentis vbi de triphera minori agit, inquit Alypũm turbit album esse, quod ex Oriẽtali plaga ad nos aduehitur, habet enim huius semen vim bilem atram purgandi, radix verò pituitam, de qua Paulus Aegineta, lib. vij suæ medicinæ, ita dixit: Alypi semen bilem atram per inferiora purgat, pari

epithy

epithymo mensura sumptum cum sale & aceto, verum tamen intestina leniter exulcerat. Item capite eo quo medicamenta atram bilem purgantia describit, inquit: Alipi semen inferius atram purgare bilem, pari epithymo mensura cum sale & aceto, dictum est, intestina verò, si fidē Dioscoridi accommodamus, leuiter exulcerat. Est verò meo iudicio, quę nūc alypias vocatur: exhiberi debet in mulsa.

DE EMPETRO.

Græcè, ἔμπετρον: *Latinè*, *empetron*, *calcifraga*: *Gallicè*, *percepierre*: *Germanicè*, Stein raut.

Enarratio CLXXX.

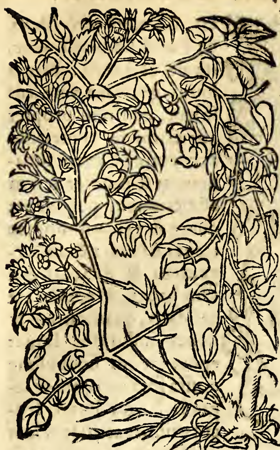
EMpetri historiam tam succinctè narrauit Dioscorides, vt quæ illa sit herba, difficile sit addiuinare: olim verò quum apud Anthuerpiēses agebam, apud quos, magna diligentia, simplicia medicaméta inuestigabam, Cornelius medicus Anthuerpiensis mihi herbam cespitosam, sapore salsam, prope mare nascentem, obtulit, quam empetrum esse contendebat: Nam & pastor qui illam ad eum attulerat, iureiurando affirmabat, oues quum male haberent, ad illam tanquam ad certum salutis asylum confugere: cuius esū munitæ, morbum propulsabant, & immunes manebant: Interpositis verò postea nonnullis annis, eundē Cornelium huius herbæ memoriam fecisse comperi, præcipue, in quadam epistola quam commentariis Hieremiæ Triuerij, Louaniēsis medici, viri doctissimi super Aphor. affixit, & de ea ita dixit Galenus, Ad solas purgationes esse videtur commodum, bilem ac pituitam educēs, iuuat tamen ad alia gustu salsum existens.

DE SYLVESTRI VITE.

Græcè, ἄμπελος ἀγρία: *Latinè*, *vitis syluestris*, *Officinis viburnum*: *Italicè*, *dafne*, *Lienen*: *Gallicè viorne*, *ou hardie*. *Germanicè*, Speckreben lienen.

Enarratio CLXXXI.

DIcitur Vitis agrestis planta hæc, ob id tantum quia racemosum fructum rubrum, vitis instar gerit, quum tamen figura & viribus multum ab agresti vite differat: folia

Vitis syluestris.

folia enim huic non vitis sed solani potius sunt, vires verò calidissimæ caustica ac depilatoriæ, quibus de causis mulieres Italiæ, & Hispaniarum huius plantæ fructu, pro rubricandis genis maxime vtuntur. At vera vitis syluestris, tantum abest, vt solani folia habeat, vt ea potius vitis sint, quibus non caustica aut adurens, depilatoriáve vis inest: sed frigida potius & constringens: de hac vero de qua agimus, ita refert Galenus lib. vj. de Facultat. simplicium medicamentorum: Racemi eius extergendi vim possident, ac proinde cutis extimæ vlcera purgare possunt, sed astrictionem quandam sortiuntur extrema germina, quæ & sale condiri assolent, Hæc Galenus. Hodie verò Itali, presertim Anconitani, eius asparagis turionibus dictis, maxime vtuntur.

Vera vitis sylvestris

DE VITE ALBA.

Græcè, ἄμπελος λευκή: *Latinè*, *ampelos leuce*, *vitis alba*, *bryonia*: *Hispanicè*, *Nueza*, *anorca*: *Italicè*, *zucca saluatica*: *Gallicè*, *feu ardant*, *couleuuree*: *Arabicè*, *festre*: *Germanicè*, Schmervvurtz.

Enarratio CLXXXII.

Dicitur Vitis alba, à seplasiariis hodiernis, bryonia, cuius radix crassa alba in vsu medico est, de qua Mesue tractatu de Simplicibus, sub alfescera mentionem fecit,

Vitis alba.

cit, Galenus verò lib.vj. de Facul.simplic.medic. ita de ea tradit: Prima huius germina vere edi solent, edulium propter astrictionem ventriculo acceptum; Cæterũ subamaram & modice acrem astrictionem possident: quare & vrinam modice cient: At radix & abstergentem & desiccantem vim habet, & moderate calidam, quamobrem & lienes induratos liquat epota, cum ficubusque posita foris, psoram & lepram sanat: Porro fructus eius, racemi speciem præferens, iis qui coria depsant est vtilis.

DE VITE NIGRA.

Græcè, ἄμπελος μέλαινα: *Latinè*, *Vitis nigra*, *Hispanicè*, *Lusitanicè*, *congorca* : *Italicè*, *tamaro*: *Gallicè*, *espece de coleuuree*, *Arabicè*, *Faserfin*: *Germanicè*. Vvald reben, lynen, oder lenen.

Enarratio CLXXXIII.

HAec illa planta est, cuius fructum, vuã tamminiam appellamus, & ex qua quoq; cauliculi asparagorum modo, pro victus vsu colliguntur, quam Lusitani reliquiq; Hispani sua voce, congorcam, id est quasi vitem albam appellant, vocant enim vt dixi, vitem albam, norcam, hanc vero conorcam, & corrupte congorcam, quæ omnia ad Galeni mentẽ nominata sunt, vt mirer Lusitanos hucusq; rerum nomina tam incorrupta & ad Græcorum &

Rom

Romanorum mentem, reseruata habeant, ita enim Galenus citato loco tradit: Vocatur autem hæc vitis nigra, proprie bryonia, prædictæ ad omnia similis, nisi quòd imbecillior.

CONSTANTINVS.

ERrat Mathiolus Senensis vir alioqui meo iudicio maximus, quem sequitur Amatus Lusitanus, & ipse de literis optime meritus. Non enim, vt eorum vterq; falsò censet, vitis nigra quæ bryonia propriè dicta Galeno, est latinorum vua taminia. Sed aut labruscæ genus Plinio, aut staphis agria (id est pedicularis Scribonio largo, & Plinio etiam pituitaria dicta) Cornelio Celso est vua taminia, hic siquidem lib. iij. cap. 21. σταφίδα ἀγρίαν exponit vuam taminiam. Sic namq; legendum, non tyminiam. Plinius verò lib. xxiij. cap. 1. astaphidem siue staphidem agriam, vuam taminiam falsò vocari asserit: cùm tamen vuæ taminiæ lib. xxvj. cap. 13. tribuat, quæ Galenus agriæ staphidi libro de Compos. Medic. secundum locos. Idem Plinius lib. xxiij. cap. 1. labruscam ampelon videlicet agriam, vuam taminiam nominat: quo loco etiam lapsus deprehenditur, nam ampelon agriam de qua agit hoc capite Dioscorides, confudit cũ ampelo agria quæ propriè est labrusca, œnanthem ferens: de qua peculiariter egit ipse Dioscorides, lib. v. cap. 2.

DE FILICE.

Græcè, πτέρις: *Latinè*, *Filix*, *Hispanicè*, *fechos*: *Lusitanicè*, *feitos*: *Italicè*, *felce*, *Gallice*, *feugere*: *Arabice*, *Sarax*: *Germanicè*, Vvaldtfarn mennlin.

DE FILICE FOEMINA.

Græcè, θηλυπτέρις: *Latinè*, *fœmina filix*: *Hispanicè*, *fechos hiembra*: *Italicè*, *felce femina*: *Gallicè*, *Osmonde*: *Germanicè*, Vvaldfarn vueiblin.

Enar

Filix Mas.

Fœmina.

Enarratio CLXXXIIII. CLXXXV.

FIlix tam maſculus, quàm fœmina, vbiq; creſcunt, De quibus Galenus lib. viij. de Facultatib. ſimplic. medic. ita tradit: Radix eius latum lumbricum perimit, ſi in melicrato pondere drachmarum quatuor bibatur, Quare ipſam partum viuum necare, mortuum autem expellere, non eſt mirum, ſiquidem amara exiſtit, paulumque aſtrictionis obtinet, vnde validè vlcera deſiccat, citra morſum tamen, cui ſimilem vim habet Thelypteris.

DE POLYPODIO.

Græcè, πολυπόδιον : *Latinè*, *Polypodium*, *filicula*: *Hiſpanicè*, *filipodio*, *polypodio*; *Italicè*, *polipodio*: *Gallicè*, *polypode* : *Arabicè*, *Bisberg*: *Germanicè*, Engelſueſs.

Enarratio CLXXXVI.

NOta Polypodij radix officinis est, cuius folia pennata filicis modo sunt, & ea de causa, à Romanis Filicula dicitur: nascitur autem optimum polypodium in quercubus, qua de causa, à medicis continuo quercinum in suis compositionibus describitur: quod vero super lapides nascitur, non ita bonum est, humiditatem enim superfluam indigestam (vt Mesue tradit) gignentem in corpore ventositatem, & subuersionem, ac nauseam possidet: Imò de omni polypodio tradit idem Mesuæ, corpora maxime extenuare, desiccare, ac ea ad nauseam & subuersionem trahere: quæ Manardus Ferrariensis non ferens, contra Mesuem insurgit, dicens magis credendum esse Auerrhoi dicenti polypodium esse securam medicinam, & epithymo meliorem, quàm Mesue vel Plinio, qui ab eo stomachum offendi affirmant. Est enim Polypodium calidum in primo gradu, vt eius indicat sapor. Cuius dosis ad integram vnciam est, de quo Galenus lib. viij. de facultatib. simplic. medicamen. ita inquit: Dulcem simul & austeram vincentem obtinet qualitatem, vt facultatis sit citra morsum admodum exiccantis, & vt tradit Mesue, solutione educit choleram nigram, cum facilitate, & phlegma grossum, & mucilaginosum, & materias iuncturarum, & confert colicæ secundum omnem modum administrationis eius, & duriciei splenis, & proprie cum epithymo, & sale Indico, & cōfert ad melancholicas febres, & proprie cum aqua mellis, & sanat scissuras quæ fiunt in manibus. *Mesue.* *Manardus*

DE DRYOPTERI.

Græcè, δρυοπτερίς: Latinè, Dryopteris, filix quercina: Hispanicè, fechos de sobre, el robre: Italicè, felce di quercia: Gallicè: Feugere de chesne: Germanicè, Eich farn.

Enarratio CLXXXVII.

DRyopteris, filix in quercubus nascens est, folio parum inciso, radicibus implexis, hirsutis, dulcibus cum quadam acerbitate, vel vt tradit Galenus, dulcis, acris, amara, & in radice etiam acerba existit: habet autem facultatem putrefaciēdi, proinde pilis glabrã cutim efficit.

DE CNICO.

Græcè, κνίκος: *Latinè, cnicus, cartamus, crocus syluestris* : *Hispanicè, alacor, semente de papagaios*: Italicè, *cartamo, saffarano Saracinesco* : *Gallicè, saffran bastard, ou sauuage* : *Arabicè, Chartom, Germanicè*, Vvilder garten saffran.

Enarratio CLXXXVIII.

Cnicus.

CArtami semen, in vsu medico habetur, & ex eo conditum quoddam in rotulis ad mentẽ Guidonis, pharmacopoliorum seplasiarij componunt, de quo Galenus libro vij.de Facultat.simplic.medic.ita inquit: Cnici semine duntaxat ad purgationes vtimur, estque tertij ordinis excalfacientium, si quis foris eo vti volet. Mesue verò illum potius calidum in primo ordine cõstituit, siccum vero in secũdo, & vt tradit solutione educit phlegma per ventrẽ & vomitum, & similiter aquositates, & valet ad ægritudines ex eis, sicut est colica, & clysterizatus valet similiter, & mundificat pectus & pulmonem, & proprie lohoc prædictum, & alij modi administrationis eius, & clarificat vocem, & similiter oleum ipsius, & vsus ipsius in spermate augmentum efficit; flos vero eius cum aqua mellis remouet icteritiam, dosis eius à drachmis quatuor, vsque ad aureos quinque, & floris eius, à drachma vna, vsque ad aureos duos.

DE

DE MERCVRIALI.

Græcè, λινόζωστις : *Latinè*, *Linozoſtis*, *Mercurialis*: *Hiſpanicè*, *mercuriales*, *vrtigua muerta* : *Italicè*, *mercorella* : *Gallicè*, *Mercuriale* : *Germanicè*, Bengel kraut.

Mas. *Fœmina.*

Enarratio CLXXXIX.

FRequenti in vſu clyſteriorum, Mercurialis tam maſcu- *Mercurialis.*
la quàm fœmina hodie venit, de qua Plinius abunde
lib. xxv. cap. 5. dixit. Cæterum à nobis ſyrupus de ſucco *Syrupus*
mercurialis excogitatus eſt, quo bilem & aquoſos humo- *de ſucco.*
res abſq; noxa vlla, quatuor vnciarum pondere, euacua- *Mercurialis.*
mus. Fit quoq; ex tenellis mercurialis cauliculis, peſſu-
lus, qui oris matrici admotus menſes & ſecundas prouo-
cat: familiare enim apud Hippocratem remedium eſt, vt
libro de Natura muliebri, & de morbis muliebribus com-
præhenditur. Galenus porro libro ſeptimo, de Facultat.

ſimplic.medicamen.ita inquit de linozoſtide: Ea vtuntur omnes ad ſubductiones alui duntaxat, quanquam etiam admota, valenter digerit.

DE CYNOCRAMBE.

Græcè, κυνοκράμβη: *Latinè, cynocrambe, canina braſsica, mercurialis canina: Hiſpanicè, verca perruna: Italicè, mercorella canina: Gallicè, mercurialle noire: Germanicè*, Vvildbengelkraut.

Enarratio CXC.

Cynocrambe.

Ruellius errat.

CYnocrambe, id eſt canina braſsica, ea eſt herba, quæ mercurialis folia habet, & prope foſſas, muros, & vias naſcitur, altitudine duorũ & trium cubitorũ. Quapropter errat Ruellius, quum cynocrambẽ atriplicem ſylueſtrẽ eſſe credidit, quum Dioſcorides capite de Atriplice, de domeſtica & ſylueſtri ſermonem habuit. Eſt præterea alia herba atriplici ſylueſtri æqualis quę fricata ſemen genitale redolet, & ea de cauſa, ſpermaria herba appellatur. Huic quoq; altera ſimilis eſt herba, Vuluaria dicta, quæ fricata ac manibus tractata, fœtidum & putidum ex ſe expirat odorem, qualem ex putidis piſcibus ſalitis & inueteratis attolli nouimus. Soluunt autem omnes iſtæ herbæ, & matrici auxiliantur male affectæ.

DE

DE HELIOTROPIO MAIORE.

Græcè, ἡλιοτρόπιον μέγα: Latinè, Scorpiurus, heliotropium maius, Officinis Herba cancri, ſolaris herba, verrucaria maior: Hiſpanicè, tornaſol, yerua de las verrugas: Italicè, herba dei porri: Gallicè, Tourneſol, herbe au chancre.

DE HELIOTROPIO MINORE.

Græcè, ἡλιοτρόπιον μικρὸν: Latinè, Heliotropium minus: Officinis ſolaris minor, verrucaria minor: Gallicè, vernette, ou herbe aux porreaulx.

Enarratio CXCI. CXCII.

QVi Chalendulam heliotropium hoc eſſe credunt, miro comprehenduntur errore, quum chalendula (vt dixi) chryſanthemum eſt, cuius flores caudæ ſcorpionis minime reſpondent. Dicitur vero heliotropium, herba cancri, ob duo: Primo, quia florem ſimilem caudæ cancri poſsidet: Secundo quia mirum in modum cancris, & vlceribus malignis, cancroſisúe auxilium præſtet: minor vero verrucaria, ita dicta, quia ſemen verrucarum ſimilitudine habet. Prope lacus, & ſtagnantes aquas naſcitur: quam ſimul cum prima, Antuerpiæ mihi monſtrauit Chriſtiernus Morcienſis, ſingularis doctrinæ vir, & qui Pariſiis publice Matheſin profitebatur: quem nos, quum Antuerpiam veniret, vt inde in Daniam nauigaret, per quatuor menſes remorati ſumus, à quo multa & præclara didicimus, vna cum Iodoco Valareo viro Antuerpienſi, trium linguarum peritiſsimo, & cuius induſtria hodie Quintus Calaber Latinus legitur, vt plura alia taceam opera, per hunc doctiſsimum virum compoſita: aderat quoque eo tempore nobiſcum Hieronymus Luſitanus medicus, qui hodie apud Indos, regis Luſitaniæ mandato, magna cum gloria artem medicam exercet,

Christiernus

Iodoco valareo viro peritiſsimo

ſimul enim præclaro viro illi Chriſtierno, diſcipuli factì ſumus.

DE SCORPIOIDE.

Græcè, σκορπιοειδὲς: *Latinè*, *Scorpioides*: *Gallicè*, *Souuenez vous de moy*.

Enarratio CXCIII.

SCorpioidem quoq; apud Belgas vidimus, folio minoris heliotropij, ſemine ſcorpionũ caudæ perſimili, vnde nomen traxit. Non eſt ſcorpioides chalendula, vt multi putarunt, ſed de Scorpioide ita tradit Galenus, libro octauo de Facult.ſimplic.medic. excalfacit ordine tertio, deſiccat ſecundo.

Finis Libri Quarti.

IN DIOSCORIDIS ANAZARBEI DE MEDICA MATERIA, LIBRVM QVINTVM,

Enarrationes Doctoris Amati Lusitani
Medici in Italia præ-
stantissimi.

*

De Vite vinifera: Germanicè, Vveinreben.

Enarratio Primi Capitis.

Vitis vinifera.

ITIS planta Baccho, siue Libero, Noe patri dicto, dicata, vbique vulgatissima est, ex qua vuæ pendent, & ex illis diuinus ille liquor, vinũ dictum paratur: frigida enim omni ex parte vitis est, cuius capreoli comesti stomacho calido magnũ præbent oblectamentũ; & ex illis, nos ante agrestæ ortum, succum cum aqua rosacea extrahere facimus, quo pullos gallinaceos, vice agrestæ, principibus & dominis, comedant consulimus. Vitis.
Porro, aqua ex vite amputata, destillans, veluti quoq; concretum gummi, vrinam cit, & faciem pulchram reddit. Vitem quoq; siccam, sarmentum practici appellant, quo ignito, cauterij vice, verrucas extirpare solemus, & illius

cinis, vnguentis præcipuè ad morbum Gallicum facientibus, non minus ác thamarisci miscetur.

De *Labrusca.*

Enarratio II.

Oenanthe Capite quinto sequenti lege de Oenanthe.

De Vuis: Germanicè, Vveintraub, vüeinbeer.

Enarratio III.

Vua. RECens vua collecta, ac roscido humore madefacta, & comesta, stomachum turbat, & aluum subducit, pensilis verò, in qua maior humoris sui pars exaruit, optima est, & in optimum vertitur nutrimentum: ab vua tamen nutrimentum acquisitum, facile euanescit, vt recte admodum meminit Galenus, exemplum à pinguibus vinearum custodibus desumens. Cæterum inter horæos fructus, vua primatũ obtinet, secundum locum, ficus habet.

De Vua passa: Germanicè, meertreüblin.

Enarratio IIII.

Vua passa VVa passa, siue sole exiccata, magnopere à Galeno laudatur, præcipuè pro pectoris ac iecoris affectionibus, modo absque seminibus in cibo detur: nam semina siue interna grana sua pectus constringunt, & obstructiones parant, qua de causa Galen. libro septimo, de Compositione medicament. secundum locos, cap.2. in suis arteriacis, ad thoracis morbos, compositis, passas exacinari iubet, suadetque earum carnem tantum comedendam, id quod libro octauo sequenti prædicti voluminis, corroborat dicens: vuas passas ad thoracis & iecinoris affectus, specifica virtute quadam, vel vt aiunt à tota substantia, valere modo à granis & seminibus suis exacinata patiens comedat. Quibus Gale. verbis Alexander Trallianus subscribit, veluti Aëtius, qui passas vuas seminibus repurgatas, peculiare iecinoris alimentum esse tradunt, à quibus Auicenna sumens Fen decima libri tertij, inquit: Vua passa à tota substantia iecori conuenit, suple tu, seminibus munda, exacinata dicta. Quo factum est, vt medici hoc tempore, summo consilio, vuam passam Corinthiacam, absque

absque semine natam ægrotis concedant, quæ ieiuno stomacho sumpta, prius aqua vel vino mersa, trium vnciarum pondere, aluum mouet, & purgat: quæ verò seminibus ornatur vua passa, stomachum roborat, vt testatur Galenus libro de Facile parabilibus, eo præcipuè capite, quo de capitis dolore ob vini potum orto, agit, vbi animaduertendum est, quòd vua passa ante cibum, vt corpus moueat, absque seminibus comedi debet, vt verò stomachum roboret, cum illis: à cibo verò, cum granis & semine integra edi debet, nam & stomachum roborat, & aluum subducit: vt de cotoneis & pyris, austerisque fructibus Galenus historiam enarrat.

De Oenanthe: Germanicè: Vvildreben.

Enarratio v.

EST œnanthe, vt alibi diximus, & Secretarius Florentinus ignorauit, ea herba, quam filipendulam pharmacopolæ appellant, nunc verò, œnãthe fructus est vitis syluestris florescentis, quem officinæ labruscam vocant, sua natura, constringentem, stomacho conducibilem: qua de causa inter medicamenta stomachica persæpe miscemus.

De Omphacio, id est agresta: Germanicè, Agrest.

Enarratio vi.

OMphacium, id est succus vuæ acerbæ, vbiq; paratur: in æreo porro vase ad Solem concretus, magno iuuamento contra oculorum nebulas, ac scabricies paratur, quo sæpe ipse vsus sum. Videant tamen iuniores medici, quum agrestæ succum febricitantibus concedunt, ne plus iusto salitus sit, nam sic salitus, vt plerunque paratur, febres acuit, & corpora plus iusto sicca reddit.

De Vino.

Enarratio vii.

VInum vbique suas habet laudes, quod odore, sapore, colore, dignoscitur, & vt Erasmus Roterodamus, olim viua voce superaddebat, fama: bonum enim & generosum vinum suspensa hedera non habet opus, quòd contra cicutam & alia frigida venena, meracum ac po-

tens præstantissimum antidotũ est, vt olim Angelus Politianus ad medicorum mentem exacte exposuit. Non minus quoq; vinum vinosum œnodes siue polyphorum dictum, id est multam ferens aquam, & multiferum dictum, post esum melonum, & fructuum frigidorum bibi debet, vt ex Hippocrate clare percipitur, libro de Affectionibus quum dicat: Quicunque cibi aut flatum, aut æstum, aut morsum, aut repletionem, aut tormen faciunt, à talibus liberat vinum meracum insuper potatum, proinde videant iuniores medici, Auicennæ & Arabum sectatores, qui contendunt, super similes fructus aquam potius bibi, quàm vinum debere. Cæterum hic Dioscor. de Vetustis vinis primo sermonem facit, pro quo scire licet, quòd vetusta vina ea dicũtur ad Dioscoridis & Græcorum mentẽ, quæ quindecim vel viginti excedunt ætatis annos. Mediæ autẽ ætatis vinum apud illos dicitur, quod septem ad decem vsque annos continet, vt hic ex Dioscoride percipitur, quum dicat: quæ media ætate sunt tutissime bibuntur, qualia ferè septimo anno sunt. Quibus verbis Galenus subscribit libro vij. Methodi medendi, vbi vinum sex annorum tanquam medium inter nouum & vetus laudat, quod idem fecit libro quarto, de Compositione medicamentorũ, per genera: vbi de epulotico medicamento ex collectaneis Primionis agit, quum dicat: Etenim recens vinum penitiora corporis non permeat, vetus acre & mordax est, ergo ætate medium potius est, quod plurimum intra quinque & decem annos consistit. Hæc Galen. In quibus clarissime inquit, vinũ mediæ ætatis ad decennium vsque protendi. Cuius axioma, non sic superficietenus ab omnibus intelligatur, velim, quum illud veritatem teneat in vinis potentissimis, & diu perdurantibus, qualia Hispaniarũ sunt, quæ ad triginta & quadraginta annos, perdurant, & vires suas potentissimas, ac valentissimas, seruant, veluti duo illa vina, quæ nobis Magnificus Ant. Musa Brasauola gustanda dedit, è cellario siue cella vinaria, illustriss. ducis Herculis Estensis, quorum alterum 150. annorum erat, alterum verò ducentorum. Nam de vinis debilibus & oligophoris, id est pauciferis, nullam in dilutione aquam ferentibus, falsum esse dictum putarem, qualia sunt Galliç vina, aut Ferrariensia

aliáve,

aliáve Hiſpaniæ ſuſpenſa, ſic dicta, quia in alto enaſcũtur, quæ per duos ad ſummum perdurant annos, hanc noſtram ſententiam veram eſſe confirmat Galenus comment. tertio in librum Hippocratis, de Ratione victus acutorum morborum, enarratione prima, vbi inquit, quòd ætas & tempus in vinis non ſunt attendenda, ſub iis ſequẽtibus verbis: Non enim ob tempus, inquit: vina vel iuuãt, vel lædunt, ſed ex propriarum differentiarum mutatione id habent, ergo quum de vinorũ agimus differentiis, temporis mentionem facimus per accidens, & non proprie nec primum. Vina igitur vetuſta ſanitati aduerſantur, modo diluta non ſumantur: noua verò & recentia, corpus inflant, ægrè concoquuntur, ac grauia, & tumultuoſa faciunt inſomnia. Nec eſt quòd aliquis mihi obiiciat, Teuthonas, & inferiores omnes Germanos, aſſuetos potu vini noui, & recentis, muſti dicti, eſſe, quum illi non ſine noxa, & corporum ſuorum iactura, vinum illud Rhenenſe recens ebibant, facillimè enim à quouis morbo moriuntur, nec ad ſenectutem, eorum vllus immunis aut ſanus peruenit, quod millies illis obieci, Hiſpanos noſtros, & Italos aliosque exteros mercatores, cùm quibus Anthuerpiæ magnam contrahunt familiaritatem, à tali vſu præcauendo. Porro vinum Cretenſe, quod ex vuis ſole ſiccatis conficitur, hodie Maluaticum ab inſula vnde primo fortaſsis afferebatur, dicitur, potens, & generoſum, quod ſtomachum diſſolutum reficit, & vires amiſſas facile recuperat. At Albanum, non quòd equidem putem Antiquorum, ſed ſic apud Ferrarienſes nominatum vinum, colore album, natura frigidum, quod (mea ſententia) potentius quàm aqua infrigidat: Nam aqua ſuis qualitatibus tantum infrigidat. Albanum vero vinum ſua ſubſtantia, & præter hoc, auſteritate quadam, quod vinum Galenus intelligit, quum vinum continuo febricitantibus cõcedat, vt Centuriis curationum noſtrarum abunde diximus, ad quem locum lectorem relegamus, vt cætera quæ de vino deſiderantur, ibi legat.

Nouum vinum. *Vinum Cretenſe.* *Albanum.*

De Vino melitite.

Enarratio VIII.

Hodie vinum hoc non paratur, facile tamẽ parari poſſet.

Vinum melitites.

De Mul

De Mulso.

Enarratio IX.

Mulsum. NEc hoc quoq; paratur hodie, quod à melitite parum differt, vt meminit Dioscorides capite superiori.

De mulsa siue melicrato: Germanicè, honigvuasser.

Enarratio X.

MVlsam aquam, melicratum, siue hydromel, hodie aquam mellis vocamus, quæ ex octo aquæ partibus, vna verò mellis paratur: quanquam & fortior & leuior parari potest, vt libro de Ratione victus in morbis acutis legitur.

De Aqua.

Enarratio XI.

Aqua non debet ponderari. *Aqua fontana an pluuiatili sit melior.* AQua fontana, vel fluuiatilis, pondere, vt bona sit, considerari non debet, vt rectè admodum Plinius adnotat, quæ vt corpus nostrum ingreditur, inter cæteras aquas primatum obtinet. Si vero vt elementum, ac frigida, & tenuis consideretur, pluuialis præcipua est: proinde multi quum aquam tanquam potum considerant eam fontanam vel fluuiatilem, summis laudibus extollunt, pluuiatilem vituperantes, vt Plinius, & alij celebres viri, quum vero aquam tanquam elementum considerant, pluuialem maxime laudant, vt Hippocrates & Paulus. Cæterum, de aqua & eius facultatibus, legito Galenum, li.j.Simpl.cap.quarto, quinto, sexto & septimo.

De Aqua maris.

Enarratio XII.

Aqua marina. AQua marina, dulci grauior est, & ea de causa, naues in mari securius nauigant, quàm in fluuiis, vt Galenum quoque adnotasse legimus libris de Facultatibus simplicium medicamentorum. Verum, aqua marina clysteri iniecta, aluum expurgat, & dolores coxendicos curat, ac serpentia vlcera remoratur. Sed in præsenti, vnum non prætereundum est, quod Dioscorides in fine huius

capitis

capitis attingit, videlicet, quum dicat: Verum tamen post purgationem, gallinaceorum, pisciumue esculentum ius dandum est, ad infringendam erosionis eius acrimoniam: quæ verba intelligatis velim, ad Hippocratis & Galeni mentem lib. ij. de Ratione victus in morbis acutis; & libro, Quos purgare, qualibus medicamentis, & quando oporteat, vt illico post epotum pharmacum, ius gallinaceorum, vel piscium, ptisanamue, æger absorbeat, vt eius pharmaci vis acrimoniaue infringatur debilitetúrue, & consequens oris ventriculi læsio ab eodem pharmaco euitetur, vel vt tradit Galenus citato libello: Assumpto pharmaco conducit mox super sorbere cremorem ptisanæ, vt qui id quod in transitu affixum, applicitumq; est, abstergere, & deorsum trahere, qualitatem vero medicamenti, particulis insidentem, contemperare & inalterare possit. Est hæc ratio O viri prudentissimi, propter quam prisci illi medici, tam fortia medicamenta dare ægrotantibus audebant, quia pharmaco ab ægrotante ebibito, illico cremorem ptisanæ sorbendum illi dabant, ob quem medicamentorum acredo, venenositasúe obtundebantur, & à membris superioribus & nobilibus, ad inferiora descendebant, non vero vt hodie inscij putant, & conciliator monet, quia antiquitus aureo illo seculo, homines robustiores & maioribus viribus præditi quàm nunc sunt, erant: quum idem nunc sit mundus qui antea erat, nec vllus immutatus stellarum ordo, vt meminit Galenus libello illo, Quòd optimus medicus sit & philosophus. Sed hoc nostro tempore medici, nacti meliora & securiora medicamenta, tantum abest, vt illico post epota illa, ptisanam aut ius aliquod ebibendum propinent, vt potius absoluta purgatione, ius simplex pulli gallinacei, aut ptisanam concedant, quod opus summopere laudamus, quia quum licebit comedere, licebit prius abluere, interim dum tamen pharmacum operatur, ptisanam vel alium potum amplius non dabimus, ne actio medicamenti exoluatur: vt quoq; Auicenna subscribit dicens: Oportet vt potionatus nõ comedat vel bibat, donec medicamentum suam conficiat operationem.

Exponitur Hippo. & Galenus.

Cur medici prisci tã fortibus medicamẽtis vtebantur.

De Thalassomelle.

Enarratio XIII.

Thalaſſomel. THalaſſomel hodie non conficitur: facile tamen & paucis nummis parari poſſet.

De Aceto.

Enarratio XIIII.

Acetum. ACetum natura ſua tenue, refrigeratorium, exiccatoriumque eſt, ac conſtringens, vt Galenus tradit libro primo Simplic. cap. 18. 19. 20. 22. 23. 24. tenues enim & ſubtiles partes obtinet, quas aliquando calidas eſſe inquit, quum tamen cap. xxiij. prædicti libri, non calidas, ſed potius ſubtiles, acutas & frigidas eſſe, innuere videatur, quum dicat: Acetum non proinde quòd mordax eſt, calidum iudicandum eſt, ſed tenue vt aêr borealis. In quibus verbis, dicere videtur, quòd ſubtiliores aceti partes, quibus fit penetratio, calidæ non ſunt, ſed potius illis ſimiles, quas boreas ventus poſsidet ſiccas & acutas, ac penetrantes, minime verò calidas, ob id verò ſequẽti cap. 24. dicit: Sed igitur fuerit, tenue, refrigeratorium, exiccatoriumque acetum dixiſſe, omiſsis ſuper illis rationibus nimis phyſicis, quæque magis ad naturam rerum ſcrutantes attinent. Quòd verò maxime conſtringat cap. 18. prædixerat, in quo eorum redarguit inſcitiã, qui credebant acetum inſtar cauterij calidum eſſe, quia ſanguinis fluxus ſiſtere videbant, non aduertentes, illud non vi cauſtica agere, ſed aſtrictione potius & refrigeratione, vt eius indicant verba.

Galen (handwritten margin note)

Acetũ conſtringit.

De Oxymelite. Oximel.

Enarratio XV.

ET ſimplex & compoſitum Oxymel hodie in officinis paratur: non tamen ad Dioſcoridis citatum modum.

Oxymel.

Oxalme.

De Oxalme. Germanicè, Lack.

Enarratio XVI.

Oxalme, ſalmuria acetoſa hodie dicitur.

De Thymoxalme.

Enarratio XVII.

Thymoxalme. Ex thymo herba & aceto, thymoxalme conficitur.

De Ace

De Aceto scillitico.

Enarratio XVIII.

ACetum scillinum, siue scilliticum dictum, in officinis hodie paratur non minus ac oxymel scilliticum quoque nominatum. *Acetũ scillinum.*

De Vino scillitico.

Enarratio XIX.

Hodie non paratur: parari tamen posset facillime. *Vinum scilliticum.*

De Vinis aqua marina concinnatis.

Enarratio XX.

NVllibi vina hæc nostro hoc æuo parantur, ne à quoquam concinnari, nec audiui.

De Vino cotoneorum. Rütten vvein.

Enarratio XXI.

EX cotoneis, cytoniis, siue cydoniis dictis, hodie conditum sacch aro vel melle concinnatur: & sine illis, quod caro cydoniorum vocatur: Vinum vero facile ex illis parari posset, non minus ac miua dicta ex illis vbiq; parata.

De Hydromalo.

Enarratio XXII.

Non paratur, sed paucis expensis parari posſit.

De Omphacomele.

Enarratio XXIII.

LOco huius, syrupus de agresta cum succharo paratus, in officinis habetur, quo frequentisſimè contra febres tertianas vtimur. *Omphacomel.*

De Vino ex pyris.

Enarratio XXIIII.

VInũ ex pyris & pomis, hodie in Gallia apud Hispanos conficitur: veluti pluribus aliis locis, ex pyris porro conditum cum saccharo, cordialisſimum, adiecto pauco moscho & ambaro, nobiles Hispaniarum parant. *Vinum ex pyris. Conditum ex pyris.*

De Vino œnanthino.

Enarratio XXV.

Non paratur.

DE

De Vino malorum granatorum. granaten vuein.

Enarratio XXVI.

Vinũ granatorũ acidorum. *Oxysacchara.*

HOdie succus ex acidis pomis granatis, vinum dicitur granatorum, quod ad arcendam sitim febricitantium in continuo vsu est: Nam & succharo succus iste ad ignem inspissatus, Oxysacchara appellatur, quę simplex & composita quoq; ornatur.

De Vino rosaceo. rosen vuein.

Enarratio XXVII.

Vinum rosaceum.

EX vino & rosis, balaustiis, & pomis cupressi, ac rosmarino, adiectis aliis constringentibus, vt myrto, galla, summitatibus rubi, lentisco, absinthio, & aliis similibus, vinum roborans membra debilia & vlceribus affecta, quotidie paratur.

De Vino ex baccis myrti.

Enarratio XXVIII.

Vinum ex baccis myrti.

HOdie non paratur, parari tamen consonum esset, quum magnum pluribus ægritudinibus afferat commodum.

De Vino myrteo.

Enarratio XXIX.

Nec hoc quoq; paratur.

De Lentiscino, & terebinthino vino.

Enarratio XXX.

Non parantur, imò multi terebinthum non norunt.

De Palmeo vino.

Enarratio XXXI.

Palmeum vinum.

PAlmeo quodam vino Indici homines, in potu vtuntur. At turcæ quoq; ex dactylis, & passis vuis aliisque rebus, potum parant, quod vini vice accipiunt, & eo non raro inebriantur.

Do vino ex caricis confecto.

De vino resinato.

Enarratio XXXII. XXXIII.

REgionibus frigidis, & vbi vina debilia sunt, & facile acescunt, vinum hoc paratur.

DE

De vino ex pineis nucibus condito.
De vino ex cedro, ac aliis fructibus confecto.
De vino picato.

Enarratio XXXIIII. XXXV. XXXVI.

VAsis picatis, id est pice illitis, vinum in Hispania reconditur, quod easdem vires ac à Dioscoride citatùm, habere, certò crediderim.

De vino absinthite: *Germanicè*, Vvermuot vveyn.

Enarratio XXXVII.

IN vniuersa Germania vinum ex absinthio nunc paratur, præcipue Mechliniæ prope Louanium, vbi sæpius illud pitissauimus.

De vino hyssopite: *Germanicè*, Ysop vveyn.

Enarratio XXXVIII.

Non paratur.

De pluribus & ex diuersis plantis conditis vinis.

Enarratio XXXIX.

EX pluribus quoque, & aliis variis nobis cognitis herbis, quarum prisci nullam habuerunt cognitionem, Vina similiter parari possunt, vt ex euphragia contra oculorum vitia; ex sena, contra atrabiliarios affectus: ex ligno Indico Guaiaco dicto, contra morbum Gallicum: ex radice cinarum contra destillationes, veluti ex altera radice, nunc demum in lucem aduecta, salsa pirrilha dicta, ad prædictas affectiones.

De vino aromatite: *Germanicè*, Hippocras.

Enarratio XL.

AD huius imitationem, Hippocraticum dictum vinum, vel claream, Officinæ parant.

De vinis, pluribus diuersisque odoramentis conditis.

Enarratio XLI.

MVlta huiusmodi vina parturientes mulieres præparant.

De varijs vinis ex variis herbis confectis.

Enarratio XLII.

FAcillime omnia hæc vini genera parari possent, quæ dubio procul rei medicæ magnum afferrent ornamentum: Multa tamen hodie, vt audio parari incipiunt, de quibus omnibus Arnaldum Villanouanum consulito, in eo præcipue tractatu, quem vinis dicauit.

Arnald de Villa nouanus. alii medicinae insequi deductur graeci ante alios

De varijs lapidibus metallicis, & primo de Cadmia: Germanicè, Gravver hutten rauch.

Enarratio XLIII.

Cadmia Tutia vulgaris est.

CAdmia, genus illud metallicum est, quod hodie Tutiam siue pompholygem omnes medici appellant: nec est quod quis miretur, quũ res ita se habeat, vt ab hinc quindecim annis monstrauimus, quanquam hodie quidam maxime sibi aroget, quod primo ita se rem habere inuenerit. Est igitur cadmia botryitis, id est acinosa, granulosáve, ac cerulei coloris, communis tutia, quæ in æris fornacibus fit, quum enim æris fauilla sursum fertur, & ferreis trabibus, quas acestides vocari Dioscorides tradit, insideat, fit inde vt in dies magis & magis augescat, & in corpus euadat, cuius infima pars, ob insessum super illis ferreis virgis, concaua efficitur & fistulosa: nam pars superior illius, cerulei est coloris, granulosa, siue acinosa, vnde Græci botryitim appellarunt, nam tota ipsa ponderosa, grauis, ac metallica percipitur: Cæterum hucusque cadmia ista in officinis pro tutia, & pompholyge, habita & recepta est, hac forsan de causa, quia facilius eius habebatur copia, quã veræ tutiæ: aut pompholygis, Sed quod pompholyx aut officinarum vulgata tutia, Græcorum pompholyx aut spodium non sit, vel ex hoc tantum satis percipitur, quia Græcorum pompholyx & spodium puluisculi sunt, qui facillime volant, non verò corpus æneũ, graue, quale cadmia est, & officinarum tutia. Est igitur vt receptui canamus, Tutia aromatariorum, apud Græcos cadmia dicta. De qua Galenus lib. ix. de Facultat. simplic. medic. ita tradit: Cadmia fit, vbi in fornacibus æs paratur, nempe tota terra, aut lapide ex quo æs gignitur, in sublimem partem fornacis egerente veluti fuliginem aut fauillam quandam, In argenteis etiam metallis simili secretione efficitur. Quin & ex pyrite lapide in fornacibus

Tutia vulgaris nõ est põpholix.

vsto

vsto fit cadmia. Cæterũ absque fornace in Cypro cadmia inuenitur, quam iure quispiam lapidem vocet, At eius quę combusta est, aliam botryitin, aliam placitin medici nuncupant, Botryitin quidem, quæ in æditioribus ipsius fornacis muris colligitur: placitin verò, quæ in humilioribus: Ac liquet sane botryitin partium esse tenuiorum, crassiorum verò placitin, vtranq; autem vi desiccandi, ac mediocriter digerendi præditam, Quæ autem colligitur in fornacibus, igneæ qualitatis necessario etiam aliquid habet: Merito itaque eam abluentes, medicamen efficiunt mediocriter tum desiccans, tum extergens absque mordicatione, vtile ad caua vlcera præhumida, & putrescentia, quæ in oculis & in toto corpore habētur. Igitur respicientes ad temperatam & mediam inter omnes excessus naturam, leuiter desiccatoriam absterforiamque cadmiæ inesse facultatem dicimus: In caliditatis autem & frigiditatis differentia cadmia quodammodo temperata existit. Galenus libro quarto de compositione medicamentorum secundum genus, ita quoque tradit: Reuocanda (inquiēs) ad memoriam sunt ea quæ citra morsum exiccant: cuiusmodi complura metallica existunt. Meminisse etiam oportet, combusta, & lota, acrimoniam, quam prius habebant, amittere, ac proinde ipsis vtēdum esse, in ijs qui molli carne sunt præditi, admodumque ad sentiendum prompti, nec nō cacochymi. Nā in alijs corporibus illita etiam vsurpare licebit, siccam igitur modice, Lemnia sphragis, Cadmiaque pręsertim quæ sponte nascitur, quam sub æstiuo Sole pluribus diebus ex aceto, aut vino giluo pellucidoque interea exiccantiorem reddo.

Combusta lota acrimoniam amittunt.

De Pompholyde, & Spodio: Germanicè.
VVeysser hüttenrauch.
Enarratio xxxx.

POmpholyx, vt diximus nō est tutia, nam tutia cadmia est, vt capite superiori adnotauimus. Est igitur pōpholyx puluisculus duorũ modorũ, alter albissimus, qui pompholyx id est bulla dicitur: Alter vero subalbidus, Spodiũ vero puluisculus quoque est in prædictis æris fornacibus inuentus, ponderosior tamen ac cineritij coloris, qua de causa cinerula vocatur, de quibus dicere solebat Galenus,

Pōpholyx bulla est.
Spodium cinerula dicitur.

ſe nũquam vſum fuiſſe ſpodio, quũ large illi ſemper pompholyx ſuppeteret. Vidimus enim nos, tres iſtos pulueres Ferrariæ, quos, vnuſquiſque hodie quoque apud Antoniũ Muſam Braſauolam videre poterit, quum omnia ſimplicia varijs ſcriniolis diſpoſita apud ſe reſeruata habeat, & ea omnibus magna animi liberalitate videnda promat: Cæterum, ſcire licet, quòd ſpodium Græcorum, ab Auicennæ & Arabum ſpodio differt: nam ſpodium Græcorũ, vt dixi in æris fodinis repertus puluiſculus cineritij coloris eſt, qui veneni naturam habet, & per exteriora tantum admoueri debet: ſpodium verò Auicennæ, ex radicibus quarundam cannarum combuſtis tantum fit, quod per os tuto exhiberi poteſt. Ex quibus prædictis radicibus Turcæ, & homines qui è Græcia ad nos veniunt, vaſa quædam confecta pro deferendo vino & aqua portant. Naſcitur autem canna iſta potiſsimum apud Vuandalos, à quibus hodie verum Auicennæ ſpodium ad nos adducitur. Proinde non putent pharmacopolæ quòd ſpodium Arabum ex omni harundinis radice parari poſsit, quum ex ampliſſima quadam harundinis radice, quæ apud Vuandalos potiſsimum vt dixi naſcitur, conficiatur. Eſt enim Vuandalorum regio, olim Romania dicta, in Thracia contenta, quæ hodie Turcarũ Imperatori Solymanno paret, & Regem proprium Chriſtianum habet. Qui quum hæc ſcriberemus, nos per literas hortatur, vt ad eum accedere dignemur, vt apud eũ medici officio fungeremur: cui obedire difficillimum eſt, quia regio illa, diſpar complexioni meæ eſt, vt pote frigidiſsima, nam trigeſimum octauum ætatis meæ annum perago, pro qua tuenda, vt pote declinante, calidam regionem incolere neceſſum mihi eſt. Item quia rex ille vitæ diſcrimini quotidie expoſitus ſit: quibus adde populi ruditatem, ac barbariem fœdiſsimam quæ omnia homini politico, difficillima, & quaſi mors altera, reputanda ſunt, & tanto magis quum ibidem homo ex libero ſeruus efficitur. Ob horum enim plurima, quum à Rege Poloniæ, interueniente probo viro Iacobo Thebaldo, Illuſtriſsimi Ducis Ferrariæ, apud Venetos vigilantiſsimo Oratore, vocatus etiam eſſem, à profectione tali me retraxi, tenui mea fortuna contentus. Cæterum de pompholyge, & ſpodio, ita tradit Galc. libr. ix. de

Spodium Auicennæ.

Vuandalorum regio.

de Facul.simp.med. Pompholyx fit & in æris fornace, veluti & cadmia, fitq; & dum in fornacibus cadmia vritur, nimirum ab ipsa cadmia in tectum fornacis quadam fauilla ascendente, quæ dum colligitur est pompholyx. Nam quod reflectens in pauimentum recidit, nominatur spodium; cui videtur similem habere facultatem, quod antispodium appellant. At ego illo vsus sum nunquam, quum large mihi semper pōpholyx suppeteret. Nec enim quisquam vbi hæc adsit, spodio vti velit, nedum antispodio: Est autē pompholyx medicamentum prope omnium quæ citra morsum desiccant, si elota fuerit, præstantissimum, Quamobrem ad vlcera cancrosa idonea est, & ad omnia maligna. Itaq; inditur collyriis quæ ad oculorum imponuntur fluxiones; quæque bullas in eis natas curant, præterea ad pudendorum & sedis vlcera, optimum est remedium.

Spodium Galeni.

De Antispodio.

Enarratio XLV.

ANtispodium, ac dixeris pro spodio, vel vice spodij: Quia igitur antiquitus, spodium nō sic facile habebatur, illius loco multa antiqui excogitarunt, quæ cum spodio vires pares haberent, qualia sunt à Dioscoride hic citata, quæ tu per ocium cognosces, quibus tu addas, ex harundinis cuiusdam radice, ad Auicennæ mentem confectum, vt præcedente capite dixi, non minusque ex elephanti osse combusto concinnatum, vt alia præteream.

Antispodium.

De Aere cremato: *Germanicè*, Gebrant ertz, oder kupffer stein.

Enarratio XLVI.

AEs Vstum vbique paratum habetur, de quo Galenus libro nono de Facultat.simpl.medicamen. ita tradit: Chalcos cecaumenos, id est, æs vstum, habet & acrimoniam quandam, sed & astrictionis est particeps, proinde si lauetur, pulcherrimum est medicamen cicatrici inducendæ, quæ quoq; idem Galenus libro quinto eiusdem voluminis prædixerat, capite 14. prope finem.

Aes vstum

De Flore æris: *Germanicè*, kupfferbraun.

Enarratio. XLVII.

Flos æris non est viride æris. FLos Aeris, non est vt multi putant, viride æris: est igitur flos æris, pars quædam subtilis granulosa, quæ ex ære ignito, & aqua resperso, in ferreo coopertorio ascendit, quum enim æs feruentissimo illo ardore ebullit, aqua frigida extinguitur: Cuius vapor in ferreo coopertorio ascendit, & ibi frigiditate condensatur, ac granulosus & subrutilus euadit, qui flos æris nuncupatur: & de eo Galenus libro nono de Faculta. simpli. medicamen. ita dicit: Chalcuanthos, id est flos æris, tenuioris essentiæ est quàm aut æs vstum, aut squama: quare ex eo factis collyriis extergunt, auferuntque superciliorum magnas asperitates.

De Squama æris: Germanicè, Kupfferschlag.

Enarratio XLVIII.

Squama æris. SQuama æris, pars illa æris est, quæ cum percutitur exilit, & illius lauaturam exacte Dioscorides docet.

De Squama chalybis, dicta Stomoma: Germanicè, Stahel hamerschlag.

Enarratio XLIX.

Stomoma. STomoma Græcis, idem est Latinis, quod ensis vel cultri acies quo scinditur, vnde credendum est, quòd Squama Stomomatis, squama chalybis sit, hodie Azzali dicti: Nec est quòd quis obiiciat Dioscoridem: quum Dioscoridis historia per Marcellum descripta corrupte legatur, vbi inquit: Habet & squama æris, quam stomoma dicunt, easdem vires, nam reuera squama stomomatis, chalybis squama est, vt ex Galeno quoq; percipi potest libro nono de Facultatib. simplic. medicamentorum, quum dicat: Squama, alia est æris, medicamen multo vtilissimum: Alia ferri, & stomomatis, alia deniq; quam nonnulli vocant Helitin: Atque omnes sane vehementer siccant: cæterum, helites principem in desiccando locum obtinet, nam subtilissimæ omnium substantiæ est, nimirum quæ æruginis nonnihil assumpserit: maiorem obtinet astrictionem squama ferri, & hac etiam maiorem stomomatis, quamobrem ad contumacia vlcera meliores sunt, quàm squama æris, & hac etiam valentius helitis. Omnes

autem

autem squamæ non instrenue mordaces sunt, quare essentia ipsarum non est admodum tenuis, siquidem inter ea quæ parem vim possident, minus est mordax quod est tenuius, hæc Galenus. Ex quibus satis claré percipitur, quòd squama stomomatis squama æris non sit: sed potius vt diximus chalybis, quæ ex chalybe in incude percussa, vel in mola quum acuitur, cadit.

CONSTANTINVS.

Stomoma Aristoteli libro iiij. Meteor. nihil aliud est quàm purissimum ferrum, defecatum & recoctum, Idemq; quod acies Plinio libro xxxviij. cap. 15. & 16. hoc vulgò vocamus acier. sed multi falsò putant (inter quos etiam doctissimus Mathiolus & eius interpres Amatus Lusitanus) id per chalybem significari: vt Stomoma & chalybs idem significent, in quo vulgarem opinionem sequi, mihi potius videntur, quàm doctorum. Nam inter ferrum & chalybem authores nullam ponunt differentiam: vt ex Virgilio liquet. 8. Aeneid. vulnificusq; chalybs vasta fornace liquescit: Et Ouid. 4. Fast. Aes erat in pretio, chalybis iam forma placebat. Chalybes enim populi erant quos Alizonas vocat Homerus, quique postea Chaldæi dicti sunt teste Strabone Geographiæ lib. xij. à quibus ferrum etiam chalybs vocatum est, quia apud eos magnæ erant ferrariæ: propterea q; dixit Virgil. At Chalybes nudi ferrum: &c. Et Cratinus apud Pollucem à loco χαλυβικὸν στόμωμα dixit: & ἐν χερσὶ χαλύβδιον στόμωμα. Daimachus etiam in Obsidionalibus, stomomatis genera statuit Sinopicon, Chalybdicon ad fabrilia opera idoneum, Laconicon ad limas, terebras, stylos, & ad latomorum instrumenta: Lydion verò & ipsum ad limas vtile, & cultros, & nouaculas, & scalpella. Plinius stomoma esse voluit lib. xxxiiij. cap. 11. squamæ alterum genus subtilius, ex summa scilicet lanugine decussum: sed melius dixisse videtur, cùm ait lib. xxxiiij. capite 15. squama ferri in vsu est ex acie aut mucronibus maxime simili. Nam hæc squama decussa ex acie, propriè est stomomatis squama de qua loquitur Dioscorides, Galenus libro ix. Simplicium, atque Aetius lib. ix. cap. 48. & lib. x. cap. 11. & libro xiiij. cap. 24. Pollux præterea lib. x. vocat στόμωμα σιδήρου ipsum stomoma. sed Plinium in errorem pertraxit Cornelij Celsi authoritas, qui lib. vj. cap. 6. in Cleonis collyrio ita posuit: squamæ æris quod στόμωμα appellant. &c. φολίδα τοῦ χαλκοῦ cum Hippocrate, aut λεπίδα τοῦ χαλκοῦ cum Dioscoride dixisse oportuit. Castigandus etiam obiter error summi philosophi Hieronymi Cardani, qui

libro quinto de ſubtilitate, ſquamam ferri cum ſtomomate confundit. tradit enim ſquamam ferri ſtomoma appellari.

De Raſili ærugine, quam Viride æris vocant: *Germanicè*, Spongruen.

De Aerugine ſcoletia, id eſt vermiculari ærugine. Enarratio L. LI.

Viride æris.

RAſa, ſiue raſilis ærugo, hodie officinis Viride æris appellatur, quod Hiſpani Verdete, quaſi dixeris viride, vel cardanilium, aut æris orin vocant. Itali vero ſua voce, Verde rame vocitant, ex quo Lanphrancus inſignis Chirurgus aquam parare docet, pro virgæ curandis vlceribus. Scoletia vero ærugo ſiue vermicularis dicta, hactenus à me non eſt viſa, de cuius viribus Galenus libr. ix. de Facultat. ſimpli. medic. ita tradit: Guſtantibus acrem exhibet qualitatem digerens, detrahens, & liquans non teneram modo, ſed & duram carnem. Hallucinantur igitur qui talia medicamenta Epulotica appellant: hoc eſt, quæ cicatricem inducant, quum nimirum epulotica pharmaca contrahant, conſtipent, & in calli morem ipſam carnem indurent, Quin & guſtam mordicat ærugo, non tantum vlcera, quod ſi pauculum eius cerato non pauco admiſceas, id quod ex ambobus miſtum eſt, citra morſum exterget.

Epulotica medicamēta quæ ſint

CONSTANTINVS.

QVod Dioſcorides ἰὸν *vocat & æruginem Plinius, Vitruuius ærucam nominat, atque etiam æruginem: nos Galli verd de gris, quæ vox eſt ſeplaſiæ. nam viride æris dicunt medicamentarij. parandi modum docet Plinius libro xxxiij. cap. xj. Vitruuius 7. cap. libri xij. Et Cardanus libro v. de ſubtilitate. Paratur item æruca lamellis æreis defoßis intra vinacea, ſuper affuſo vino aliquo fugiente & vapido.*

De Ferri rubigine: Germanicè, Eiſen roſt.

De Scoria ferri, Germanicè, Sinckelſtein. Enarratio LII. LIII.

Ferri rubigo.

INeſt ferro veteri rubigo, de qua hic agit Dioſcorides: cæterum ferrum igne candens, in aqua vel vino extinguitur, & contra ventris profluuium, ac choleram morbum,

bum,& lienis affectiones, vtiliter aqua vel vinum ipsum conceditur: Verum scoria ferri nota est, quæ sic ab Hispanis Scoria quoq; appellatur, ab Italis verò loppa, vel ferri spuma, aut stercus ferri, Latiniores verò ferri recrementum eam dicunt: manet enim scoria ferri hæc, in fabrorum ferrariorum fornacibus tanquã spongia, quæ postea nullatenus ferruminari aut in ferrum verti potest: De qua Galenus libro ix. de Facultatibus simpliciũ medicament. ita dixit: Scoria omnis resiccatorium est medicamen, potissimum autem ferri: Siquidem ad leuorem redigens ipsam in aceto quàm acerrimo, posteaque decoquens, ad aures iampridem fluentes pure, ea vtor pro medicamento maxime exiccatorio. Cæterum hodie ex scoria ferri, electuarium quoddam in officinis paratur, apprime constringens & desiccans.

Scoria ferri.

Electuarium de scoria ferri.

De Lotura plumbi, & eloto plumbo: Ger. Blei. *De Coctura plumbi, & cremato plumbo.*

Enarratio LIIII. LV.

VRitur & lauatur plumbum hodie frequentissime in officinis, quod & in laminas subtilissimas redactũ, pharmacopolæ quoque habent, quas medici, pluribus foraminibus perforatas, supra calidos renes apponi iubent, non minus quoque erysipelatis, ac membris nimio feruore accensis, eas superponunt, pro quibus complendis rebus, ac vlceribus curandis, vnguentum quoque ex plumbo dictum myropolæ paratum habent. Vocant autem Hispani plumbum vstum, Barbarorum Maurorum voce, azarcon.

Plumbum.

unguentum e plumbo

De Scoria, siue recremento plumbi: Germanicè, Bleischack.

Enarratio LVI.

TAmetsi pars hæc plumbi, scoria siue plumbi recrementum vocetur: non est tamen pars subsidens, vt in ferro, sed potius tanquàm spuma, quum percolatur manens, densa, dura, & tanquam vitrum translucens, ad

Plumbi recrementũ.

ruborem inclinans. De natura plumbi ita refert Galenus lib.ix.de Facultat. simplic.medicamen. Molibdos, id est plumbum, facultatis est refrigeratoriæ: Siquidem non modo multam habet substantiam humidam, à frigore congelatam, sed & aëriam, paucam autem terream. Igitur quod plurimũ habeat essentiæ humidæ coactæ à frigore, indicium tibi esto, quòd vbi admotum est igni celeriter funditur, fluitque. Quod verò & aëriæ sit particeps, hoc habeto signum, Omnium quæ nouimus vnicum plumbum tum mole ipsa, tum pondere augetur, si condatur in ædibus subterraneis, aërem habentibus turbidum, ita vt quæcunq; illic ponantur, celeriter situm contrahant. Iam verò si in mortario plumbeo liquorem quemlibet plumbeo pistillo contriueris, ita vt ex pistillo ipso, atque etiam mortario exprimatur etiam aliquis succus, id quod ex vtroque conflabitur, multo erit frigidius, quàm liquor infusus fuerat: cæterũ, si vis magis refrigeratorium medicamen efficere, oleum omphacinum, aut rosaceum, aut mellinum, aut myrtinum, sit liquor is quem infundes, eritque remedium optimum ad sedis phlegmonas cum vlcere aut rugis, & ad eas quæ in pudendis, testibus, vberibusque consistunt, similiter aduersus cæteras alias fluxiones quæ articulis accidunt, sed & vlceribus rebellibus etiam vtile est: Nam ad cancros eo vtens, virtutem medicamẽti miraberis. Quòd si celeriter multum succi plumbei velis colligere, conare in Sole terere, aut quocunque certe modo aëre excalfacto, Multo autem vtilissimum habebis medicamentum, si affuso refrigerantium succorum aliquo teras, vt semperuiui, cotyledonis, intybi, lactucæ, codrilles, psillij, omphacis, portulacæ. In laminam etiam diductum plumbum, lumbisque admotum, pollutionem per insomnia coërcet, nimirum haud obscurè refrigerans, sed & bractea tenuis probe ganglio illigata, ipsum dissipat. Illigabit autem probe quisquis ab Hippocrate didicerit in ipsam noxam potius firmandum, quam hinc vel inde, porrò plumbum vstum, ac dein ablutum, refrigerat, confertq; ad implenda vlcera, eademque cicatrice obducenda, Conuenit & chironiis dictis, & omnibus cancrosis vlceribus, Ante lotionem autem, vlceribus pertinacibus etiam auxilio est.

De Lap

De Lapide plumbario : Germanicè, Glantz.

Enarratio LVII.

MOlibdoides, id est, lapis plumbarius, in fodinis plũbi reperitur, quem aliqui plumbi matrem, aliqui verò venam plumbi, vel lapidem plumbi appellant, nonnulli verò marchasite genus plumbarium lapidem esse dictitant, qui à prioribus in nihilo differunt. **Lapis plumbarius.**

De Stimmio : Germanicè, Spiess glass.

Enarratio LVIII.

STimmi, vel stibium, à seplasiariis hoc tempore, antimonium dicitur, ab Arabibus verò & Hispanis alcohol, quod mulieribus & chymicis satis notum est, Ex eo enim chymistæ oleum parant, quo argentum ad auri colorem redigere conantur, & ex illo quoque multi oleum pro malignis curãdis vlceribus præstantissimum parant. Verum, qui antimonium non fundi contendunt, omnino errant, quum revera, nõ minus antimonium quàm plumbum fundi nouerimus, vt quisque conscius euadet, si quærat ab iis qui stannũ tractant, & æs pro cymbalis & bombardis fundunt eliquantve, de quo Plinius libr. xxxiij. capite sexto sermonem habet, dicens: Vis eius astringere ac refrigerare, principalis autem citra oculos, nanq; ideo etiam platyophthalmum id appellauere, quoniam in collyriis mulierumq; epiphoris dilatet oculos, & fluxiones inhibeat oculorum, exulcerationesque, &c. & vt tradit Galenus libro nono de Facultatibus simplicium medic. cum facultate desiccatoria habet astrictionẽ adiunctam, quamobrem & ocularibus modicamentis miscetur. **Stibium Antimoniũ est, vel alcohol.**

De Molybdæna artificiali, Galena dicta: Germanicè, Test.

De Molybdæna fossili, siue naturali dicta: Germanicè, Bley ertz, odertzvuitter.

Enarratio LIX. LX.

FActitiam & fossilem molybdænam in præsenti Dioscorides describit, factitiam Plinius galenam vocat, quę aliud nihil est, quàm plumbum nigrum in fundo fornacis **Molybdæna factitia Galena est**

nacis vbi excoctum fuit aurum, vel argentum, subsidens, vt facile quis molybdænam hanc lythargyrium appellare possit. Solent enim metallarij artifices, quum glebas auri, aut argenti fundere volunt, in quibus non tantũ plũbi, vt fundi possint, reperitur, illis plumbum, vel venam plumbi adiungere, ex qua mixtione plumbum post aurum vel argentum excolatum, in ima fornacis parte manens molybdæna hæc factitia dicitur, Quæ easdem cum lythargyrio vires obtinet, vt quoque meminit Galenus. De hac verò Plinius libro xxxiiij. capite 16. ita dixit: Plũbi nigri origo duplex est, aut enim sua prouenit vena, nec quicquam aliud ex se parit, aut cum argento nascitur, mixtisque venis conflatur. Eius qui primus fluit in fornacibus liquor, stannum appellatur: qui secundus, argentum: qui remansit in fornacibus, galena, quæ portio est tertia addita venæ: hæc rursus conflata dat nigrum plumbum deductis partibus duabus. Naturalis vero siue fossilis molybdæna, plumbi est vena, siue plumbarius lapis, quanquam tamen proprie, colore, à lapide plumbario differat, quum molybdæna flauescit & splendet, molybdoides verò, id est lapis plumbarius, plumbeum insequitur colorem: nec enim de hoc mirari est, quia vt recte adnotat Georgius Agricola, in suo dialogo de Metallicis, cui titulus est Bermanus, Vena ista & si frequenter plumbei quasi, & splendidi sit coloris, reperitur interdum quoque nigra, interdum cærulea, interdum etiam iocinoris colore infecta, quam ad Plinij mentem idem Agricola, in vniuersum, galenam vocat, ita enim de ea Plinius memoriam facit, lib. xxxiiij. capite 18. dicens: Est & molibdæna, quam alibi galenam vocauimus, plumbi & argenti vena communis: & vt tradit, capite 6. eiusdem libri, Vena siue terra argenti excoqui nõ potest, nisi cum plumbo nigro, aut cum vena plumbi, quam Galenam vocant. Cæterum, hic non est immorari, cur Galena dicatur. Nam Marcellus Virgilius, galenam à Galitia, Hispaniarum prouincia denominationem traxisse, vbi multa reperitur, contendit: quem merito Georgius Agricola, vir doctissimus, & eloquentissimus, redarguit. Dicitur igitur, vt ipse puto, terra siue vena ista, Galena, corrupte à voce Hispanica Galana quæ vox pulchritudinem refert. Quia igitur vena ista

Galena quid. *Molybdæna naturalis.* *Georgius Agricola.* *Galena cur dicatur.*

aspectu

aſpectu pulchra eſt,ea de cauſa Hiſpani apud quos in copia reperitur, Galenam ſiue Galanam appellarunt.Porro vtcunq; ſe res habet, ita de molybdæna tradit Galenus libro nono de Facultatib.ſimpl.medicamen.Molybdæna id eſt plumbago, ſimilem lithargyro vim poſsidet, tantum à media temperie ad frigidiuspaulum quid recedens, ſed neq; abſtergentis facultatis eſt particeps: vtrunque autem medicamentum liquari poteſt, celerrimeque, vbi oleo nonnihil aceti eſt additum, liquantur tamen etiam admiſta aqua, ſed coctione longiſsima. Vidi equidem molybdænam proiectam plurimum cum multis aliis lapidibus in ea via quę ad ergaſteria ducit à Pergamo. *Molibdæna Galeni.*

De Argenti ſcoria: Germanicè, Silberſchlacken.

Enarratio LXI.

HElcyſma Græcis, Romanis argenti retrimentum dicitur:quod vbi argentum funditur in magna cernitur copia, & Itali argenti loppam, Hiſpani vero argenti ſcoriam vocant ,quam varij coloris cernunt, præcipue nigri ad cyaneum inclinantis:de qua Galenus libro nono prædicto, capite de Scoria ita inquit: Porro argenti ſcoriam proprie helcyſma appellant, verum emplaſtris quibuſdam reſiccatoriæ facultatis commiſcetur. *Argenti ſcoria.*

De Lithargyro, id eſt ſpuma argenti: Germanicè, Glet, oder ſilber glett.

Enarratio LXII.

LIthargyrum auri & argenti hodię pharmacopolę indicant, quum tamen ex argento ſolum colligatur. Eſt enim lithargyros, ſpuma quædam, ex plumbo ære & argento conflata, quæ in argento quum purificatur ſupernatat: Si enim ſpuma hęc,plūbi magis habeat,vt inde argenti colorem ducat,argenti lithargyrum dicitur:Si vero plus æris dominetur, lythargyrum auri, vel chryſitis appellabitur, de cuius viribus ita tradit Galenus lib.ix.de Facult.ſimpli.medica. Lithargyros deſiccat quidem, ſed omnium moderatiſsime: & ſecundum alias tum qualitates, tum facultates, quodammodo in medio conſiſtit, modica tamen aſtringēdi,abſtergendiq; facultas ei ineſt. *Lithargyrũ auri & argẽti cur dicatur.* *Chryſitis.*

Cæterum

Cæterum ad intertrigines femorũ vtilis medela eſt, iure itaq; medij ordinis in metallicis habebitur, proinde frequenter vtimur lithargyro ceu aliorum materia: ſicut in liqueſcentibus ad pleraq; medicamenta adhibemus ceram tanquam materiam mediam eorum quæ valentem poſsident facultatem.

DE CERVSSA.

Græcè, ψιμμίθιον: *Latinè, pſimmithium, ceruſſa: Hiſpanicè, aluayalde: Italicè, biacca: Gallicè, ceruſe, Arabicè, Aſſidegi: Germanicè*, Pleivveiſs.

Enarratio LXIII.

Ceruſſa. ſandyx ceruſſa vſta eſt.

CEruſſa vbique paratur, præcipue ex aceto & plumbo, At Sandyx ceruſſa vſta eſt, quam ſandaracham, nonnulli verò minium appellant, de quibus Galen. lib. ix. de Facult. ſimplic. medic. ita inquit: Ceruſſa ſi ex acri aceto ſoluatur, guſtu tamen neq; acre erit neq; mordax, ſed emplaſticum, & refrigeratorium. Ceruſſa aduſta in ſandyca tranſit, medicamentum ſe ipſo tenuius, non tamen excalfaciens, phycos autem ſeruata ceruſſæ frigiditate, tenuitatem aſſumpſit.

CONSTANTINVS.

COnficiendæ ceruſſæ modum etiam docet Plinius lib. xxxiiij. cap. vltimo. Item Vitruuius libro vij. cap. 12. Ceruſſa verò cùm in fornace coquitur vt ibidem hic author inquit, mutato colore ad ignis incendium, efficitur ſandaracha. Id autem incendio didicerunt homines, & ea multo meliorem vſum præſtat, quàm quæ de metallis per ſe nata foditur. cui ſententiæ aſtipulatur Plinius libro xxxv. cap. vj. vbi inquit: Caruſſa vſta, ſandaracha, ſandix, ſyricum. vſta caſu reperta incendio Piræi, ceruſſa in orcis cremata. Et Ibidem Sandaracha fit adulterina ex ceruſſa in fornace coƈta (malè legitur, non in fornace) Colos debet eſſe flammeus, &c. Quæ non legiſſe mihi videtur Mathiolus Senenſis cùm reprehenderet Fuchſium immeritò, quòd libro de Compoſitione medicamentorum dixerit ceruſſam vſtam etiam ſandaracham appellari, Eſt enim ſandaracha duplex foßitia & adulterina ſiue faƈtitia. Natiuam vocant officinæ arſenicum rubrum: Adulterinam verò ex ceruſſa vſtulata, pro verò minio vendunt. Et pigmentarij noſtri veram ſandaracham vocant maßicot, adulterinam verò mine.

Tametsi hæc parata industria sandaracha, verum minium minimè sit, quo quidem destituimur, nec vt errans voluit Fuchsius latinorum minium secundarium: quod aperte ostendunt hæc verba Plinij lib. xxxiij. cap. 7. Steriles etiam plumbi deprehenduntur suo colore, nec nisi in fornacibus rubescentes, exustiq; tunduntur in farinam. Et hoc secundarium minium perquã paucis notum. &c. Nec solum cerussa vsta sandaracha dicitur, sed etiam sandyx vt Dioscoridi & Galeno. 9. libro simplicium. Aetius lib. ij. Sericum vt legit Hermolaus, vel Syricum vocat. Plinius tamen sic distinguit libro xxxv. cap. 6. vt sandaracha adulterina siue cerussa vsta, si torreatur, æqua parte rubrica admixta, sandycem faciat. Quanquam animaduerto inquit, Virgilium existimasse herbam id esse, illo versu: Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos. De syrico verò ita subijcit: Inter factitios verò est & syricum quo minium sublini diximus. fit autem sinopide & sandyce mixtis. Quo loco corrigitur Erratum in Pliniano codice, libro præcedenti xxxiij. cap. 7. vbi loquitur de secundario minio. Hoc ergo ait, adulteratur in officinis sociorum, Item scyrico. Quonam modo autem fiat scyricum suo loco dicemus. Sublini autem scyrico minium compendij ratio demonstrat. Quibus locis syricum et syrico legendũ sine c. At scyricum aliud est, Silis nempe genus de quo idem Plinius libro xxxiij. capite 12. Dicendum item est syricum, aut sandycem per phycos apud Græcos non significari, vt falsò censuit Fuchsius loco superius adducto. Nam phycos à sandyce apertè videtur distinxisse Galenus lib. ix. simplicium. Sed phycos meo iudicio, nihil aliud est quàm cerussæ elotæ compositio quædam ad fucum mulierum, siue vt Plautus vocat offuciam. Plinio enim teste, Leuissima omnium cerussa ad candorem mulierum adhibetur. Atque hinc fucatæ mulieres dicuntur, & Martialis Sabellam vocat cerussatam. Nec tamen ignoro Dioscoridem lib. iiij. cap. 100. longè aliter iudicasse, qui phycos quo pro fuco mulieres vtuntur, radiculam esse prodidit. Sed contra tanti viri authoritatem à me est Galenus, qui phycos ad cerussam retulit libro nono Simplicium.

DE CHRYSOCOLLA.

Græcè, χρυσοκόλλα: Latinè, chrysocolla, Offic. borax: Hispanicè, attincar: Italicè, borace: Arabicè, tincar. Gallicè, Bourrache: Germanicè, Borras.

Enarra

Enarratio LXIIII.

Chryso-colla. *Borax.* *Attincar.*

CHrysocolla, id est auricolla, hodie officinis borax dicitur, Hispanis verò, Arabica, vt plerunq; fieri solet, voce, attincar, quæ & naturalis & artificialis comperitur: vtraque vero mulieribus pro decoranda facie, & auri fabris, ac pannorum infectoribus, nota est. ex India autem fossilis hodie in Lusitaniam optima vtpote viridis coloris aduehitur, de cuius viribus ita tradit Gal. lib. ix. de Facultat. simplic. medic. Chrysocolla carnem liquat, non tamen valenter mordicat, quanquam sit facultate admodum digerente, exiccanteque: præparare autẽ hanc chrysocollam debes tempore æstiuo, aut aëre prorsus calido: vrinam pueri, mortario & pistillo, vtroque ex rubro ære, contundens: hoc medicamentum aptissimũ est vlceribus contumacibus, tum per se, tum aliis mistum. Nam quanto plus quam chrysocolla metallica desiccat citra morsum, tanto etiam ipsam excellit tenuitate. Hæc Gal. Hanc verò fictitiam chrysocollam quidam mercatores Olyssipponenses, Olyssipponæ pararunt, longe alio ordine ab hoc Dioscor. citato, ex qua, incomparabilẽ quæstũ sibi compararunt, vt perfecte nouit Manuel Reinelius, vir medicus doctus, qui hodie apud Anthuerpienses agit.

Manuel Reinelius medicus.

De Armenio lapide.

Enarratio LXV.

Lapis Armenius.

QVia ex Armenia lapis iste aduehi solebat, Armenius dicitur: hodie tamen ex Germania non minoris notæ quàm Armeniacus, & eiusdem fere coloris cum chrysocolla ad nos affertur, ex quo color viridis, ad cæruleum tendens paratur. Lapis hic atram bilem vnice purgat, vt Alexander Trallianus vir Græcus doctissimus, primo dixit, & Arabes omnes affirmarũt, quibus nunc practici ferè omnes fidem habent, imò Manardus Ferrariensis hoc lapide Armenio, morbos ab atra bile ortos, magna cũ gloria curasse testatur: Lauatur autem lapis iste vt cæteri lapides, de quo Gal. lib. ix. de Facult. simplic. medic. ita tradit: Armeniacum vim habet extergentem cum leuicula tum acrimonia, tum astrictione, vnde merito miscetur ocularibus facultatibus: præterea ipso per se redacto in pollinem, atque sicco, vtuntur ad pilorum in superciliis incremen

Alexãder Trallianus.

incrementum, vbi prę humorum acrimonia partim excidunt, partim nec crescunt, nec nutricantur. Cæterum huius purgatoriam vim Galen. non nouit, nec Dioscorides, quia vt dixi, ex Græcis Alexander Trallianus, primo lapidem istum purgatorium esse, expertus fuit.

DE LAPIDE CYANEO.

Græcè, κυανὸς λίθος: Latinè, lapis cyaneus, lapis cæruleus: Officinis, lapis lazuli: Vulgo lapis lazuli: Arabicè, azul & laziuard. Germ. Lasurstein.

Enaratio LXVI.

Lapis cyaneus, Romanis cæruleus dicitur, quem hodie seplasiarij lapide lazuli appellant, & illum optimum dicunt, quem multis auri scintillis ornari vident, ex quo hodiernæ officinæ, pilulas pro depellenda atra bile componunt. Abluitur verò lapis iste veluti Armeniacus, cui Galen. vires detrahendi siue deponendi concedit, & vt Arabes addunt, atram bilem, quod verum esse, experientia indicat: nec Fuchsius in suis Paradoxis audiendus est, qui contra Arabas insulse admodum contendit quòd lapis cyaneus atram bilem non deponat, argumentũ desumens mere ficulneum, quod nec Dioscorides, nec Galenus, aut Paulus, viri Græci, vnquam illi facultatem deponendi atram bilem dederunt, ignorans ille, vir alioqui doctus, multa Arabas post Galenum & Græcos, inuenisse, quorum Græci nullam prorsus notitiam habuerunt, & eo magis, quia Galenus huic lapidi facultatem detrahendi tribuit, & vt experientia indicat, atram bilem. Cæterum, ex lapide isto cyaneo siue lazulo dicto, color paratur cæruleus, quem vltra marinum pictores appellant, quia forsan, maris aquæ colorem superat, illum verò hodie tam purissimum, ac saturum, Nicolaus Nicolutius pharmacopola Ferrariensis, parat, vt aliquando vnciam, centum aureis scutatis vendat. De hoc verò lapide ita tradit Galenus lib. nono de Facultat. simplic. medic. Cyanos, id est, cæruleus lapis, acrem possidet facultatem, ac tum detrahendi, tum digerendi quàm cinnabari potentiorem: inest quoque ei nonnulla astrictio.

Lapis cyaneus.

Cæruleus lapis lazuli.

Fuchsius errat.

Vltra marinum.

DE INDICO LAPIDE.

Græcè, ἰνδικὸν: Latinè, Indicum.

Enarratio LXVII.

Indicum. IMproprie lapis dicitur: propterea Indicum appellari, melius est, quo infectores lanarum potisſimum vtuntur, & eum in lotio disſoluunt. Est enim indicum hoc, ſuccus defecatisſimus iſſatidis herbæ, concretus, ac inſpiſſatus, nam naturale indicum tanquam ſpuma ex harundinibus erumpens hucuſq; à noſtris compertum non eſt; Plinius vero vtriuſq; nullam fecit notitiam, vt ex illo facile comprehendi poteſt lib. xxxv. cap. 6.

DE OCHRA.

Græcè, ὤχρα: Latinè, Ochra: Hiſpanicè, terra roya, Italicè, terra gialla: Gallicè, Ochre: Germanicè, Ochergel, oder berggel.

Enarratio LXVIII.

Ochra terra rubra. OChra, terra rubra & lapidis modo concreta eſt, quia pigmentariæ officinæ fere omnes abũdant, & ea pictores pro colore vtuntur, veluti ſarcinatores pro ſignandis pannorum inciſionibus.

DE CINNABARI.

Græcè, κιννάβαρι: Latinè, cinnabaris, Officinis ſanguis draconis, Hiſpanicè, ſangue de drago: Italicè, Sangue di dracone: Gallicè, Sang de dragon: Germanicè, Bluot farb.

DE CINNABRIO FOSSILI, ET ARTIFICIALI.

Cinnabrium foſſile, minium naturale: Hiſpanicè, bermelhon de minera: Italicè, cinnabrio naturale: Germanicè, Berg cinober.

Cinnabrium artificiale, minium artificiale: Hiſpanicè, bremelhon artificial: Italicè, minio: Gallicè, Cinnabre & vermeillon: Germanicè, Cinober, ode minien.

Enarra

Enarratio LXIX.

Cinnabaris sanguis draconis.

LOngas hic moliuntur authores digreſsiones, quas nos ſubticebimus, rem paucis concludentes, & eo magis quum de re clara & nobis obuia, ſermonem habeamus. Ait igitur in præſenti Dioſcorides de Cinnabari, id eſt ſanguine draconis, pro quo ſcire licet, quòd arbor quædam procera apud Hiſpanos, pręcipue in inſulis Maderiæ & Cannariæ naſcitur, quam illi præcipuè Luſitani draconem, ſiue draconarium vocant, ex qua lachrymæ quædam lucida & rubricans defluit, quam ſi fricueris & ea lineas duxeris, colorem profundiſsimũ ac ſanguinis oriri conſpicies. Qua de cauſa, nomen huic lachrymæ ſanguis draconis inditum eſt. Ridiculoſum profectò eſt aſſerere: vt teſtatur Dioſcorides, cinnabarim draconis animalis ſanguinem eſſe, in quem errorem Plinium labi animaduertimus, vt apud ipſum videre eſt, libro trigeſimotertio, capite ſeptimo. Cæterum, exploſæ ſunt iam hodie rotulæ quædam, in officinis pendentes, quas ſanguinem draconis appellabant, & eas pro eo vendebant: componebant vero eas fallaces pharmacopolæ, qui nihil præter nigrum pro albo vendere ſemper ſolent, ex ſanguine hircino, ſorbis, ac laterum puluere, in vnum redactis, vel potius ex rubia tinctorum, bolo armeno, reſino, ac dragacantho ſimul mixtis.

Sanguis draconis.

Eſt porro in officinis cinnabrium, minium dictum, quod naturale & artificiale comperitur: naturale Hiſpanis & Germanis frequens, apud quos vomica argenti viui ſcaturit, quum in argenti viui fodinis potiſsimum naſcatur: lapis rubricans, grauiſsimus, non admodum durus, qui plerunque argento viuo plenus conſpicitur, corroſiuus, putrefactiuus, ac lethalis. Artificiale vero, ex argento viuo & ſulphure in igne conflatur: magni valoris & pretij apud Indos, & ea de cauſa, ex Luſitania in Indiam non niſi regis conſenſu portari poteſt, paratur vero apud Antuerpienſes magna copia, ex quo ceram rubram inficiunt, qua literas ſigillamus, & de illis Plinius citato loco loquutus eſt, quem legere ne pigeat.

Cinnabrium.

DE ARGENTO VIVO.

Græcè, ὑδράργυρος: *Latinè*, *Hydrargyros*, *argen-*

tum viuum: Hispanicè, azogne: Italicè, argento viuo, mercurio: Gallicè, vif argent; Arabicè, Zeibar: Germanicè, Queckfilber.

Enarratio LXX.

MIssum facimus, quod à Philosophis & chymicis de argento viuo, Mercurio dicto, circunfertur. Est igitur hydrargyrum Græcis: Romanis aqueum argentum, vel ex suo cōtinuo motu, viuum argentum dictum, quod naturale & artificiale inuenitur, ex quo vnctiones pro Gallica scabie incredibili iuuamento parantur: quas inscij veram praxim ignorantes, vituperant, ignorantes argentum viuum suo pondere tantum lethale esse non verò qualitatibus, vt testatur in præsenti Dioscorides, quum dicat: lethale potum argentum viuum est: pondere suo interanea disrumpēs, à quo Plinius si quis interius animaduertat verba, libro xxxiij. cap. 6. non dissidet, quin potius illius verbis vt plerunque solet subscribit. Ita verò se rem habere, & argentum viuum venenum non esse quotidiana indicat experientia, quum tantum abest, vt venenum sit, vt potius pro præstantissimo antidoto, puerulis fascinatis, & vermibus infectis, omnes medici Hispaniarū pondere semunciæ, optimo successu, in potu concedant, nec ex eo symptoma aliquod, per tam longum tempus oriri hucusq; perceperunt. Vidimus enim nos, si mihi visa referre liceat, puerum quendam decem annorum, plus libra vna argenti viui ebibisse, ex quo præter pondus nullum inde symptoma contraxit, clysteribus tandē adiutus, totum cacauit, & liber absque noxa vlla permansit: occludebatur enim argentum viuum in quodam stricti orificij vase, in quo vinū antea recondi solebat, & ex eo puer sæpe ebiberat, vnde semel vini vice integram librā, & plus argenti viui vt dixi deglutiuit. Hoc verò sciens doctissimus Brasauolus, examine suorum Simpl. dixit, nos argentum viuum infantibus in vermiū semimortuis exhibuimus, & illico sanati sunt: nec Mundellę Brixiensi, qui contra illum inuehitur fides vlla habenda est, quum absq; ratione & experimento loquatur: crederem tamen ipse, argentum viuum arte paratum, quod Hermolaus proprie hydrar

Historia de argento viuo.

Mundella fallitur.

hydrargyrum vocari contendit, corrodens, ac exulcerans esse, quod Galenus tantum nouit, & illius nullum habuit experimentum, vt lib. ix. de Facultat. simplic. medic. fatetur, ad istum modum dicens: Hydrargyros, non est ex sponte nascentibus medicamentis, sed ex iis quæ parantur, veluti psimmithium, ærugo, psoricum, lithargyros. Cæterum, interimatne deuoratum aut admotum extrinsecus, nondum feci periculũ: lib. tamen iiij. eiusdem dicti voluminis, cap. 18. illud inter medicamenta erosione interimentia adnumerauit: facile enim credere est, arte factum viuum argentum, non eam nancisci benignitatem, quam sua sponte in fodinis fluens possidet, imò naturale hoc argentũ viuum, quum ignem persentit, ex benigno, corrodens efficitur, quod in sublimato, ex eo parato, vel argento sublimato dicto, abundans argumentum habemus, quod ad hominum perniciẽ excogitatum fuit, Cæterum, cuius temperaturæ argentum viuum sit, sub iudice lis est, à testibus enim cõtra testes res agitur, & à rationibus contra rationes. Ego vero frigidũ & siccum esse, pro firmo crediderim: At Dioscorides hic tradit, minutissima autem ramenta epota, auxiliari nocumentis ab argento viuo derelictis: tametsi in nonnullis exemplaribus verba hæc non legantur, quæ annotata velim, vt animaduertant nonnulli recentiorum, qui cùm nihil præter calumnias norint, vt multa, ita auri vsum detestantur, quum tamen ipsi magis vituperio digni sint, quòd eo careant, ignorantes aurum rem nobilissimam ac cordialissimam esse, præcipue si candens igne, iuribus aut destillatis, vinóue demergatur: Opitulatur enim vt Serapio & Auicenna credunt, morbis melancholicis, cordis palpitationi, non solum sic paratum, sed etiam in puluerem redactum. Sunt enim variis in locis aurifodinæ ex quibus aurum foditur, sed purissimum obrizum dictum, raro inuenitur, quod nostri Hispani à tibar, aurum defecatissimum ac purissimum è regione sic Tibar dicta, appellant. Non eo inficias tamen, nos Hispanos plurimo abundare auro, præsertim eo inter Tagi fluminis arenas reperto, merito enim aurifer Tagus appellatur fluuius hic, quia inter suas arenas multum & prope infinitum dixerim aurum, trahat, vt abunde expertus sum, apud Ferrariam oppidum, quòd

Temperatura.

Aurum optimũ medicamẽtũ.

Tagus aurifer.

Tagus præterlabitur quatuor leucis à Castello albo, propria mea patria distans, imò vt verum fatear, pauca extant flumina apud Lusitanos, quorum arenis aurum mixtum non sit, non adeo tamen purum, vt à Tibar dictum, nec ita infimum, vt quod ex Peru, terra paucis ante annis inuenta, aduehitur, ex quo cauterium paratum candens, minus mordicat, & fistulas facilius sanat, vt ex Plinio prius didicimus, libro trigesimo tertio, capite quarto.

De Rubrica sinopide: Germanicè, Bergroetel.

Enarratio LXXI.

Rubrica sinopis. *Georgius Agricola.*

RVbrica sinopis, quam milton Græci vocant, ea est terra quam hodie multi vice boli Armenici vsurpant, & eam Ioannes Manardus epistola prima, libri quarti suarum epistolarum à se Venetiis visam pastillorum forma testatur, veluti Georgius Agricola, quam sibi Baptista Opizo ibidem Byzantio aduectã ostenderat: Terra enim est rubrica sinopis, densa, grauis, Iocinoris colore, non calculosa, sibi concolor, & copiose cùm diluitur se diffundit, quam Lusitani nostri in maxima habent copia, præcipue apud Stremozium oppidum, ex qua vasa pulcherrima fiunt, quæ quum labiis admouentur, ita hærent, vt difficulter nisi aqua madefiant auelli possint, desiccandi enim ac astringendi vires terra ista habet, vt vice boli Armenici merito vsurpari possit. Cæterum, Mathiolus Senensis immerito Manardum vellicat, quòd rubricam albam, id est exiguo rubore ornatam describat, quũ tamen Theophrastus exalbidam quandam rubricam describat, quam Plinius quoq; minus rubentem vocat.

De Rubrica fabrili, quam Hispani almagri dicunt: Germanicè, Rœtel.

Enarratio LXXII.

Rubrica fabrilis.

HAec in Hispania abunde reperitur, quæ tanquam sanguis inficit, & sua voce Hispani almagre appellant, picturis admodum terra hæc deseruit, parum ab ochra differens, imo vt inquit Dioscorides, ex vsta ochra, rubrica fabrilis fit, ex qua mimi & personati, rubricati

sæpe

sæpe incedunt, & pictores multa leuiter minimo sumptu depingunt.

De terra Lemnia.

Enarratio LXXIII.

DE terra Lemnia, sphragide, id est sigillo insignita, pauca dicturi sumus, quia Galenus abundantissime libro nono Simplic. de ea dixit: Quam rubricã Lemniam quoque appellat, ob quod Plinius à Leoniceno facile defendi potest, quum terra Lemnia rubrica quoq; dicatur: tametsi rubrica proprie alia sit terra, vt capite superiori dictum est. Est igitur terra Lemnia vera: quæ à Lemno insula, Stalimene hodie dicta aduehitur, non quidem in orbiculos ex albo rubentes, & characteribus Turcicis insignitos, sed illa potius quam sub nomine boli armenici in quædam frusta aut glebas, inde ad nos portant. Nam orbiculi illi effigiati ex eadem terra formantur: adiecta tamen arenosa quadam argilla, ob quam orbiculi siue pastilli illi albescunt, quos sub terræ Lemniæ, vel terræ sigillatæ nomine, hodierni mercatores vendunt: At ne bolo Armeno nos carere dicamur: imo quòd eo abundemus terram illam sic glebosam quam veram Lemniam esse diximus non sub terra Lemnia, sed potius sub bolo armeniaco, vt inde quæstum alterum faciant, sed quòd terra ista rubricans, bolus armenus hodie dictus butyrosus, vera terra Lemnia sit, ipsa attestãtur signa, ob quæ omnes nunc doctissimi viri in hanc condescendunt opinionem: Quum igitur viri prudentissimi, ac vos boni pharmacopolæ terra Lemnia vti volueritis non quidem pastillos literis Turcicis sigillatos, accipere debetis, sed potius glebas illas, quas sub bolo Armeniaco Orientali, ementibus indicant venditores. Nam bolo Armeno vero nos carere certum est, quem easdem cum terra Lemnia vires habere, Gal. testatur, quum dicat, in illa magna peste, quæ similis fuit ei quæ Thucydidis tempore grassata est, omnes qui hoc medicamẽ biberunt, breui curati sunt, quibus autem nihil profuit, omnes mortui sunt, nec aliquo alio medicamine curari potuerunt: ex quo perspicuum est, quòd solum his qui incurabiles erãt, nihil profuit. Bibitur verò cum vino tenui modice mixto si sine febre æger fuerit,

Terra Lemnia.

Bolus Armenus.

vel saltem parum febrierit, cum aquoso autem si multum febrierit, nec tamen pestilentes ipsæ febres vehementer calent, Hæc Galenus. Qui in eo loco Armeniam terram colore pallidam esse tradit. Cæterum de terræ Lemniæ viribus, Galenum consulit citato à nobis loco, vbi ob eam nauigasse, & falsum deprehendisse, quòd sanguis hircinus illi miscebatur legimus. Cæterum, vt vera terra Lemnia abundamus, ita breui speramus, veram armeniacam habere, ab iis præsertim mercatoribus qui ex Ancona in Armeniam petunt, vt inde ex oppido Angoræ, vndulatis vestes siue symballoticas aduehant.

DE CHALCANTHO.

Græcè, χάλκανθον: Latinè, chalcanthũ, atramentum sutorium: Officin. vitriolum: Arabicè, alcalcadis: Hispanicè, capa rosa: Italicè, copa rosa: Gallicè, vitriol, & couperose: Germanicè, kupffervuasser, oder victriol.

Enarratio LXXIIII.

QVi Galeni libros de Compositione medicamentorum, secundum genera scire exactè desiderat, atq; in illis emplastra, cerotã, vnguenta, & quæ sunt alia, ibidem descripta, vt decet componere exoptat, in iis primo exercitatum iri, necesse est, ex quibus chalcanthum, id est atramentum sutoriũ se offert, vulgò vitriolum dictum, quod naturale, & artificiale est: naturale vbiq; cupa rosam, vel caparrossam, tam Hispani, quàm Itali & Galli appellant, & variis conspicitur coloribus. Nam alterum ex Germania aduehitur oculis gratum, coloris cærulei: Alterum verò Romanum est, non adeo tamen intensi, & grati coloris: Tertium verò ex Cypro adfertur, quod quũ friatur aureas scintillas emittit. Ex omnibus verò, Romanũ Vitriolum, primas obtinet, secundas Cypricum, minus verò validum Germanicum, tam pro conficienda aqua forti argentariorum, quàm pro tingendis lanis, artifices experiuntur. Cæterum, monet Galenus, quòd post longum tempus chalcanthum chalcitis efficitur. quod experiẽtia deprehendimus, chalcanthum in chalcitem mutatum aliqua ex parte esse. Videmus enim partẽ exteriorem chal-

Vitriolum

canthi

canthi id eſt Vitrioli dealbeſcere, & cum albedine ad aliquam craſsitié peruenire, interiori eius parte in ſuo proprio perſeuerante colore. De quo Galenus in epitomen redactus, per doctiſsimum Andręam Lacunam Secobienſem, olim apud Salmanticenſes condiſcipulum noſtrum, ita tradit Chalcanthos (qui in Cypro ex viridi quadam aqua concreſcit) extima ſui parte in chalcitim temporis proceſſu degenerat, habet auté cum aſtrictione maxima, caliditatem non vulgarem coniunctam: Vnde omnium maxime condire ſeruareque carnes humidas poteſt, nimirum caliditate humiditatem abſumente, aſtrictioneq; ſubſtantiam contrahente atque conſtipante, conſtringit itaq;, ſiccat, & contrahit in ſeſe totius ſubſtantiam carnis. Ex vitriolo, oleum hodie cõficitur, apud chymiſtas, quod potens cauterium eſt, cuius vna vel altera gutta, in aquis cordialibus merſa, multum cõtra peſtilentes febres valet, eas enim acetoſas cum quadam ſtypticitate reddit.

De chalcitide: Germanicè, Rot atrament.

Enarratio LXXV.

CHalcitis in ærariis fodinis comperitur: quæ vt diximus, ex chalcantho quoque efficitur: Exterior enim chalcanthi pars in chalcitidem vertitur, quum tamen interior illæſa permanet, & chalcanthum exiſtit. Dicitur autem chalcitis ab Arabibus colchotar quęquoq; in miſy transformatur: non eſt ergo colchotar vitriolum combuſtum, vt multi putant, quum potius vt dixi, chalcitis colchotar eſt: de qua Galenus libro nono de Facultatibus ſimplicium medicament. ita tradit: Miſtas habet aſtringentem acremq; facultates: cæterum, vincit acris, vtpote adeo vehemens, vt carnem vrat, nec non inducat eſcharam. Vſtum hoc medicamen minus mordicat, non tamen minus deſiccat, verum non parum aſtrictionis remittit: Itaq; melior eſt vndequaq; chalcitis tum aduſta, tum lota, quum euadat ſic minus mordax. *Chalcitis, colchotar.*

De Pſorico: Germanicè, Grindtruckne.

Enarratio LXXVI.

PSoricum medicamentum quoddam eſt, quod contra ſcabrities, & cutis aſperitates valet, nam & ſcabiem mirifice ſanat. *Pſoricum.*

De Misy: Arabicè, zagi: Germanicè, Gel atrament.

Enarratio LXXVII.

Misy.

CONtendunt nonnulli quòd vitriolum Romanum, misy sit,quod falsum esse, paucis indicatur: primo ex chalcitide misy fit, non verò ex misy chalcitis, vt ex Galeno didicimus:nouimus enim nos ex vitriolo Romano chalcitim fieri,proinde Misy vitriolum Romanorum non esse certum est,quum si misy vitriolum Romanorum esset, ex eo chalcitis fieri posset, quod impossibile esse, Galenus tradit. Faciunt ad hæc, quòd vitriolum Romanorum misy non sit, quia misy durum est, auri speciem præ se ferens, quod quum friatur aut eas scintillas ex se mittit,& stellarum modo splendet,quæ omnia minimè in vitriolo Romano comperiuntur, proinde vitriolum Romanum non esse misy certum est: consultius autem mea sententia esset asserere, quòd sori vitriolum Romanum est,quum vt chalcitis in misy trāsformatur,ita sori facile in chalcitim vertitur. Vtcunque tamen sit, sori, chalcitis, & misy,tametsi figura,& compositione differāt,quia sori crassior est materia,subtilior verò misy,media autē chalcitis: viribus tamen & natura eadem sunt, vt ex Galeno libro nono de Facultatibus simpliciū medicament.comprehenditur,quum dicat:In metallis ipsis,super chalcitim nascitur misy, vt ærugo super æs, Ac suspicor etiam sori longo tempore mutationem in chalcitim posse accipere. Quare mirum non est,tria hæc medicamina eiusdem generе facultatis esse, sori dico,& chalcitim,& misy:tenuitate & crassitudine inter se diuersa: crassissimum enim est inter ipsa sori, tenuissimum misy, mediam vtriusque facultatem habet chalcitis. Adurunt vniuersa hæc tria, & scharas efficiunt: attamen nonnihil etiam astringunt. Verum,misy admotū corporibus duris minus chalcitide mordicat, tametsi ea non minus sit calidum, id quod beneficio tenuitatis sortitur. Porro quum vtraq; hæc in decoctionibus fundātur,& magis chalcitis, quàm misy,sori tamen non liquescit, nimirum quod lapidosius sit, & vehementius compactum: sicuti rursus misy quia à congenito

nito calore elaboratius est, ac proinde siccius chalcitide, iccirco merito quoq; liquescit ægrius: libro verò quarto, de composit. medicament. secundum genera ita quoque de illis tradit: Misy autem & sori, chalcitidi sunt cognata: tenuius tamen misy apparet, minusq; mordax & vrens: crassius sori: & vtriusq; siccat imbecillius, quemadmodum & stimmi maiorem astringendi siccandique vim, ac sori possidet. Porro diphryges vlceribus ægre humoris vitio ad cicatricem venientibus, aptissimum medicamen existit, valide namque siccat, etsi sit mordax modice, ad hæc præter acrem tum qualitatem, tum potentiam, vim astrictoriam possidet.

DE MELANTERIA.

Græcè, μελαντηρία: *Latinè*, *melanteria*: *Arabicè*, *maltina*: *Hispanicè*, *aziche*: *Germanicè*, Gravu atrament.

Enarratio LXXVIII.

Nigerrima terra Melanteria est, quæ sæpe in se aliquid continet argenti, porro sulphurei coloris in Hispania frequens est, quam pro conficiendo atramento librario scribæ vsurpant, & eam Mauritanica voce azige, vel aziche, vocant, tametsi vox hæc Arabica, azige, omne genus atramenti sub se comprehendat, de qua Galenus lib. nonò citato, ita inquit: Valde quidem astringit astringentiaque omnia propemodum tenuitate superat. *Melanteria.*

DE SORY.

Græcè, σῶρυ: *Latinè*, *sory*: *Arabicè*, *alsuri*.

Enarratio LXXIX.

Sory, vt dixi vitriolum Romanum est, de quo capite de Mysi legito. *Sory.*

CONSTANTINVS.

Sory de quo etiam tractauit Plin. lib. xxxiij. cap. 12. natiuum & fossile est, ac Melanteriæ cognatū, colore fusco subrufo, quod dum frangitur pinguiter nigrescit. At verò quod seplasiæ vitriolum Romanum vocant, Calchanti concreti genus est factitium, colore quidem prasio, aut cæsio. Ex hac vtriusq; collatione euidenter apparet, quàm tota erret via Amatus Lusitanus, qui sory vitriolum

triolum Romanum esse credat. Sed ipse errandi occasionem arripuit ex verbis Mathioli Senensis, ex quibus perperam intellectis suum dogma construxit: rectius fortasse dicere potuisset Brasauolus vitriolum Romanum Soreos naturam magis referre, quàm Mysios, sic enim sonant ipsius Mathioli verba ex idiomate Italo conuersa (commentario in Dioscorid. cap. huius Lemmatis & argumenti) vnde largiter hausit hic author, sed tamen illius bona interuertens, ne furtum agnosci posset.

De Diphrige: Arab. diphrigis: Germ. Ofenbruch. Enarratio LXXX.

Diphriges. PAssim & frequenter diphriges, in ærariis fodinis apud Germanos conspicitur: quum enim æs funditur in ima fornacis parte residens pars quædam conspicitur, quam diphrigem esse certi sumus. Ex Cypro verò diphriges antiqua illa, ad nos hodie non portatur: De qua Galenus summatim lib. ix. de Facult. simplic. medic. ita inquit: Mistam habet tum qualitatem, tum facultatẽ, habet enim in sese quiddam & mediocriter astringens & mediocriter acre: vnde vlcerum rebellium optimum medicamen est, Eo siquidem ad putrescentia oris vlcera, siue per se siue cum melle, cùm detracta erat spuma, tum ad anginam, vbi iam per astringentia medica consistit: quod influebat, ac breuiter ad columellam præcisam, pudendiq; & ani vlcera cicatrice obducenda, sum quàm felicissime vsus. Porro, quo pacto adulterentur dictorum medicamentorum singula, non videtur pretium operæ scribere, quum talia posse discere homines sceleratissimi in lucro ponant.

DE ARSENICO.

Græcè, ἀρσενικόν: Latinè, arsenicum, auripigmentum: Arabicè, arneth: Gallicè, arsenic, orpin, reagal: Hispanicè, oropimente: Italicè, orpimento: Germanicè, oporment.

DE SANDARACHA.

Græcè, σανδαράχη: Latinè, sandaracha, arsenicum rubeum: Arabicè, zarnich: Gallice, massicot: Hispanicè, fezes de oro: Germ. Reuſch geel.

Enar

Enarratio LXXXI. LXXXII.

ARsenicum, vagum nomen est, nam quoddã coctum arsenicum est, quod auripigmentũ vocamus, Aliud verò rubeum dicitur, quod sandarachã fossilem, siue Græcorum sandarachã dixerimus, appellamus, vt tandem differentiam faciamus inter sandaracham Græcorũ, & eam quam Arabes gummi iuniperi nominant, vt capite de Iunipero diximus, Tertiũ verò arsenicũ cristallinum album est, risalgalum dictum, quod naturale siue fossile dictum, in eisdem fodinis auripigmenti & sandarachæ nascitur, quanquam artificiale quoq; reperiatur ex auripigmento conflatum. Cæterum, Sandaracha hæc de qua agimus, eadem cum arsenico auripigmento dicto est, nisi quòd illa magis cocta & à natura elaborata videatur, ad quod arte quoq; ita esse deprehendimus, quia si auripigmentũ igni in catino admoueris, ita rubrũ euadet, vt sandarachã esse dices, Hanc verò Græci per infundibulum super prunas ignitas, in fumum redactam, contra pectoris vitia exhibent, vt capite de Iunipero diximus, sed instabit aliquis, Mesue, & alij practici, inter præcedentes siue procatarcticas asthmatis causas hanc vnam connumerant, fumorum eleuationem à sulphure, auripigmento, & aliis metallis, quomodo igitur Sandarachã asthmaticis cõuenire Græci dicant? Nos huic dubio dupliciter respondemus: primo quòd difficultas anhelitus duplex est, altera materialis, altera verò sine materia: materiali Sandaracha conueniens est, crassas lentas & tenaces materias, subtiliando & diuidendo, & hac de causa, recentiores, vt Nicolaus, ad Græcorum imitationem ex sulphure cõpositionem asthmaticis conuenientem præparant: in materiali verò, metallorum fumi maximè obsunt, imò ita obesse nouimus, vt metallarij, qui in fodinis metallum excauãt, inquiruntve, asthmatici ferè omnes breui moriantur, ita vt apud fodinas illas Galliciæ, & Germaniæ, mulierem inuenire non sit difficile quæ sex & octo nupserit viris.

Arsenicũ sandaracha.

DE ALVMINE.

Græcè, στυπτηρία: Latinè, alumen: Arabicè, seb: Gallicè, alun: Hispanicè, alumbre, ahume: Italicè,

alume

alume: *Germanicè*, Alun.

Enarratio LXXXIII.

Alumen.

ALuminis multa & varia genera nouit Dioſcorides, quorum tria tantum deſcribit, ſciſsile, rotundum, & liquidum, hodie verò, ſex potius connumerantur, ſcilicet alumen roche, alumen plume, alumen fecis vini, alumen catini, alumen ſcaliole, & alumen zuccharinum: inter hæc autem hodie ſex habita aluminis genera, vnum tantum Dioſcoridis genus deſcribitur, quod plume dicimus, & ſciſsile eſt, Alumen porro roche, quod non procul à Roma excauatur, non ſic vt videtis effoditur, lapides enim primo ſunt duriſsimi rubri, & nonnulli ad albedinē tendentes, non adeo tamen duri, qui tanquam lapides communes: ex quibus parietes fiunt, ex vena ſiue fodina extrahūtur, quos poſtea tanquam calx in fornacibus, per duodecim vel tredecim tantum horas ardentiſsimo igne coquunt, nec longiori tempore ibidem permanere illos ſinunt, quum ex toto comburerentur, & inepta materia ad futurum alumen euaderent. Deinde vero ſequenti die quum frigidi lapides iam facti ſunt, ex fornacibus extrahuntur, & in acies quaſdam debito quodam ordine reponuntur, vbi per quadraginta longos dies adaquantur: tanquam viuæ calcis lapides, vbi quater vel quinquies, ſingulis diebus irrigantur, adeo vt intra tempus quadraginta dierum, vt diximus lapides in terram vertantur. Hanc poſtea terram, ſiue lapides in terram verſos, magnis æris cortinis, in aqua artifices ad ignem excoquunt, qui quum dextre terræ ſubſtantificam partem, ex qua alumen conflari debet, in aquam verſam eſſe norunt, terram ligneis inſtrumentis ad hoc paratis extrahunt, de nouo aliam terram predictæ aquæ addunt, ac ſic vt primo facientes, ter & quater, terram innouant, quouſque aquam in alumen verti pronam vident, quam poſtea per canales quoſdam fluere permittūt, & capſis ligneis excipiūt, vbi intra octo dies gelaſcit, & concreta efficitur, ac denſatur, & alumen roche dictum reſultat. Cæterum ex lapidibus rubris, alumen fortius efficitur, ex albis vero, minus forte, & magis lucidum, pro quo inficiendo ſerico, ac optimis & pretioſsimis lanis tingendis vſurpatur. Hoc verò alumen roche

Alumen quomodo paratur.

roche Græcorum esse alumen nonnulli crediderunt, sed mea sententia alumen liquidum longe alia res est, Ex alumine roche, albumine oui, ac aqua rosacea, alumen zuccharinum paratur, quo mulieres pro dealbanda facie vtuntur, quod Græcorum rotundum non esse certum est, quum ex alumine roche zuccharinum fieri dixi, alumen vero catinum, ex herba alcali, Græcorũ vero dicta traho conficitur: vt libro quarto diximus. Porro alumen fecis ex vini fecibus continuatur, de quorum generum facultatibus, & natura, Galenus ita tradit libro nono de Facul. simp. medic. Alumen vehementissime adstringit: cæterũ, quum sit crassarum partium, tenuius quodammodo est quod vocatur fissile, proximum est rotundum, & astragalotum: admodum crassum est tum liquidum, tum platites, & plinthites dictum. *Alumen zuccharinum.*

CONSTANTINVS.

Qvod vocamus Alun *de plume, non est, vt vult* Lusitanus, *Alumen* Scissile Dioscoridis: *Sed est potius* Amiantus *lapis, de quo præter* Dioscoridem *lib.v.cap. 113. egit etiam* Plinius *libr. xxxvj.cap.19. Alumen* Scissile *astringit admodum & grauiter olet authore* Dioscoride. *Alumen plumæ non est astringens, sed gustu acre: nec igne consumitur, quæ nota Amianto, ab ipso* Dioscoride *peculiariter tribuitur.*

DE SVLPHVRE.

Græcè, θεῖον: *Latinè*, *Sulphur*: *Hispanicè*, *piedra suffre*: *Italicè*, *solfo*: *Gallicè*, *Soufre*: *Arabicè*, *Rabric*: *Germanicè*, Schuuefel.

Enarratio LXXXIIII.

SVlphur & viuum, id est ignem non attingens, & vulgare id est igne paratum, reperitur, ex quo oleum chymistæ ad multos frigidos morbos curandos, mirificum parant, & vt tradit Galenus libro nono citato, theon, id est sulphur, omne trahendi vim possidet, estque temperamenti calidi, atq; essentiæ tenuis, adeo vt ad multa venenatorum animalium resistat, si siccum ictui inspergatur, aut cum saliua, aut vrina, aut oleo veteri, aut melle, aut resina terebinthina illinatur: Quin & psoras, & lichenas, & lepras non raro hoc medicamento cum resina *Sulphur.*

terebinth

terebinthina sanaui, Extergit enim omnes id genus affectus, absq; hoc vt in profundum repellat.

DE PVMICE LAPIDE.

Græcè, κίσσηρις: Pumex: Hispanicè, piedra pomez: Italicè, pomice pietra: Gallicè, pierre ponce: Arabicè, fanech: Germanicè, Bimbs.

Enarratio LXXXV.

PVmex leuis, exustus, ac corrosus lapis est, quem ignes ardentissimi sulphurei, ex profundissimis cauernis euomere solent, veluti in Aethna ac Vesceuo montibus fieri percipitur, hodie vero variis in locis lapilli ij repeуriuntur: quibus cerdones pro poliendis pellibus præcipue vtuntur, & Plinius varia de illis tradidit. Galenus porro nono citato libro, de pumice ita inquit: In sarcotica medicamenta inditur, & ea quæ dentes extergunt, partim vstionem non expertus, partim etiam exustus: quandoquidem aliis omnibus combustis similiter, substantiæ tenuioris efficitur: cæterũ, vstione quiddam acquirit acrimonię, quam rursum lotione exuit. Videri autem poterit, & conciliare splendorem, non tantum facultate, sed etiam asperitate, veluti si smyrin, aut testam tritam admoueas: Eundem in modum cornua deusta dentes reddunt splendidos.

CONSTANTINVS.

PVmicem, Dioscoridi κίσσηριν, Spongiam etiã vocauit Vitruuius lib. ij. cap. 6. quia vt spongia pumicosa dicitur, sic etiam pumex spongiosus: quod vt Virgilius dixit, hic sit latebrosus, vel vt Ouidius, multicauus: fistulosum diceret Plinius, vel pumicis fistulantem vice. De pumice præter ea quæ scripsit Dioscorides vide apud Theophrastum lib. ix. de Historia. Pliniũ lib. xxxvj. cap. 21. Et Galenum lib. ix. simplicium.

De Sale: Germanicè, Saltz.
De Spuma salis.
De muria: Germanicè, Saltz lack.
De Flore salis.

Enarra

Enarratio LXXXVI. LXXXVII. LXXXVIII. LXXXIX.

SAl & marinus & fossilis reperitur: Marinus in salinis ex aqua maris conficitur, & familiarissimus victui hominum est, fossilis vero siue mineralis, variis quoq; in regionibus nascitur, qui lapis albus, densus, grauis, cristalli modo lucidus est, quem pharmacopolæ salem gemam appellant, nec enim sal gema, alia res à sale fossili est, quo vniuersa Turchia, ac magna pars Germaniæ, & Vngariæ, veluti Calabria, vtuntur. Cæterum, Ormusium insulam apud Persas, regi nostro Lusitanorum hodie subditam, salis fodinis vberrimis scatere, norunt Lusitani nostri, id quod Plinius quoque scriptum reliquit, libro trigesimo primo naturalis suę historię cap. 7. vbi Ormusium, vt mea fert opinio Oromenũ appellat: ita enim eo loco Plinius legitur: Sunt & montes natiui salis, vt in Indis Oromenus, in quo lapidicinarum modo cæditur renascens, maiusque regum vectigal ex eo est, quàm ex auro atque margaritis, &c. Est præterea sal Hammoniacus, qui ex Cyrenaica regione vbi Hammonis oraculum olim erat, aduehebatur: nascitur enim ibi sub arenis, Luna illi multum fauente, quo vero hodie caremus, & illius vice adulteratum turbinatis quibusdam massis exterius nigris ad nos afferunt, sed præcipuè ex Germania. Corrupte enim pharmacopolæ armoniacum salem pronunciant, quum Hammoniacum ob Hammonis oraculum, vnde vehitur appellari debeat. Falsum quoq; est, quod illorum multi dictitant, ex vrina camelina salem istum hammoniacum parari, vt ex Plinio vnusquisq; latius diiudicare poterit. Est quoq; sal Alkali, de quo libro quarto capite de Traho, abũde diximus. Dicitur quoq; in officinis sal Indicus, qui dubio procul zuccharum candum, vel zuccharum in harundinibus concretum est, iis adiungere est salem nitrum hodiernum, ex quo puluis bombardarum, & aqua fortis argentariorum, & aurificum conficitur: qui ab antiquorum sale nitro abest, vt capite sequenti dicemus. Spuma salis sequitur, quæ ad ripas maris, sæpe post tempestatem, nocte subsequente frigida, ac concreta, reperitur. At muriam non aliam esse dicam quàm aquam copiose salitam,

Hammoniacus sal.

Sal alkali.

Sal Indicus.

Spuma salis.

ormuz insula

ex Cyrenaica

qua carnes & piſces longo tempore ſeruantur, vt ſecundo libro quoq; dixi. Florem vero ſalis, qui ſalinas frequentant, norunt. Porro de ſalis facultatibus, ac natura, ita tradit Galenus libro vndecimo de Facultat.ſimpl. medic. Sal eiuſdem genere facultatis eſt, ſiue foſsilis ſit, ſiue marinus, verum hoc differunt, quòd ſalis è terra effoſsi ſubſtantia magis compacta ſit, ac proinde in eo maior partium craſsities, & aſtringendi potentia. Marinus itaque affuſa aqua liqueſcit protinus, id quod non accidit foſsili. Eiuſdem ſpeciei cũ marino eſt, qui in ſtagnis quibuſdam ſalſuginoſis naſcitur:æſtate videlicet aquis ex iis æſtu abſumptis:cuiuſmodi eſt Tragaſius, non procul à Sminthio. Igitur quum qualitas ſalſa digerat ſimul & cõtrahat contractam ab ipſa ſubſtantiam Aphronitrum in hoc differt, quòd in ipſo vnum ſaporem exuperãtem ſit videre, quem vocant amarum, vim habentem digerendi : haud item contrahendi, vti ſal : Nam hic quicquid in corporibus humidum eſt, id totum abſumit, & quod reliquum eſt ſubſtantiæ ſolidæ, aſtrictione contrahit;ac proinde etiam conditura ſua carnes ſeruat, à putredineq; tuetur : Quippe quæ putreſcunt, excrementitium humorem continent, ſubſtantiamq; tum diſſolutam, tum minime compactam, Quibus ergo corporibus nulla prorſum ineſt ſuperflua humiditas, ceu melli optimo, & ſubſtantia ſolida & compacta eſt, vt lapidibus ea vt putreſcant eſt impoſsibile: Quare in iis ſalis non probatur vſus; ſed in illis tantum, in quibus ſuſpecta eſt putredo.

Flos ſalis.

De Nitro : *Germanicè*, Salniter.

De Spuma nitri.

Enarratio XC. XCI.

Græcorum Nitrũ vulgare.

GRæcorum verum nitrum album, Ferrariæ Gaſpar de Gabrielis vir nobilis Patauinus, & Philoſophus inſignis, nobis dedit, quod hodie doctiſsimus Braſauola apud ſe reſeruatum habet, & omnes illuc veniẽtes vident, quod antiquis frequens fuit, & rei medicæ vtile. Cæterum nitrum hoc Græcorum à noſtro hodierno ſale nitro differt, quo bombardarum & ſclopettorum puluerem, veluti aquam fortem argentariorum, conficiunt: nitri vero ſpumam hactenus nunquam vidi, de quibus vos per

otium

otium legite Plinium lib.xxxj.cap.10. Non minus quoq; Augustinum Ricchum Lucensem, medicum longe doctissimum, in ea præcipue annotatione quam sectioni secundæ operum Galeni indidit, quæ ipse, & doctissimus iuxta ac grauissimus Trinchauelius, medicus Venetus, formula octaua Venetiis excudi curarunt: in qua annotatione Galeni textum ad hanc rem facientem, restituere, & à mendis liberare conatur: quem postea Andreas Lacuna Secobiensis, vir acri ingenio præditus, & qui Galenum felicissime in epitomen redegit, ita in pristinum nitorem reddidit, dicens libr.ix. de Facultatib. simplic. medicament.: Aphronitrum ab aphro nitri differt: nitri enim spuma medicamentum exiccatorium existit, aspectu triticeæ farinæ similis, etenim alba est, non vt Asiæ petræ flos cinericea: Aphronitrum vero farinæ speciem non habet, neq; solutum est, sed concretum & congelatum, quod quidem adeo extergit, vt non modo sordes expurget, sed etiam pruritum sanet: At spuma nitri eiusdem cum nitro est tum naturæ, tum facultatis, licet essentiæ tenuioris. Dictum autem est paulo ante in medio aphronitri & salis, facultatem nitri cõsistere. Aphronitro enim sola inest vis detergendi: sali vero etiam astringendi, sed multo magis, quàm detergendi. libro vero xj. eiusdem voluminis, ita quoq; de litro id est nitro, inquit: Ostensum est hoc medicamen in medio salis & aphronitri vires habere: qua versione vniuersam diremit dubitationem, vt cuiq; sapienti notum euadet. *Aphronitrum.* *Nitri spu-*

De fece vini: Germanicè, Vveynhefen.

Enarratio XCII.

Ex fece vini combusta, aluminis quoddam genus conficitur, vt capite de Alumine meminimus: At credendum est, per fecẽ vini, quoq; Dioscoridem fabulosam siue terream illam partem, vasis vinariis præsertim cuppis adhærentem, intellexisse: quam Tartarum hodie appellamus, & multi ad ciendam aluum iuribus infundunt, semiunciæ pondere plus & minus. *Fex vini.*

De Calce viua: Germanicè, Kalck, oder vngeleschter kalck.

Enarratio XCIII.

Calx. viua Titanos ger. durant

CONficitur hodie calx, apud omnes fere Europæos, ex lapillo quodam fornacibus excocto, quæ tãtisper dum aqua non irrigatur: viua calx, siue aqua nõ restincta calx dicitur, ex qua sæpe lauata vnguentum contra ignis combustiones, & vlcera nonnulla, pharmacopolæ paratum habent. In India verò, hodie calcẽ ex ostreis, & buccinorum, ac crustaceorum testis fieri certo scimus, quod Dioscorides olim quoq; fieri non siluit. Cæterum, de calcis viribus, ita tradit Galenus libro ix. de Facultat. simpl. medicament. Titanos, id est calx viua quidem vehementer vrit, adeo vt crustas efficiat: extincta vero protinus etiam crustam molitur & ipsa: At post diem vnum & alterum minus vrit, minusque inducere crustam potest: at verò temporis progressu prorsum nec crustam quidem gignere valet, tametsi etiamnum calfaciat, carnemque liquefaciat, porro si lauetur in aqua, suam mordacitatem exuit, efficitque nuncupatum lixiuium, at ipsa absque morsu desiccat.

Indorum

De Gypso: Germanicè, Gybss.

Enarratio XCIIII.

Gypsum.

GYpsum oui albumine exceptum, mirabiliter sanguinem vndecunq; fluentem sistit, potum tamen gypsum strangulando perimit: proinde animaduertant hoc tempore homines, qui vino gypsum vt clarius reddant, ac potentius faciant, miscent. Cæterum ne Galenum prætereamus, ita de gypsi viribus refert, libro ix. de Facultat. simplic. medicament. Gypsum quidem tum desiccat, tum vires habet emplasticas, quare siccis medicamentis quæ ad sanguinis eruptiones accommodantur, vtiliter commiscetur, nam ipsum per sese lapidosum fit, coactum & congelatum. Ac proinde diluendum est, oui tenui & candida albugine, quæ & ad ophtalmias est vtilis, admisto illi tenuissimo farinæ triticeæ polline, qui residet in molarum parietibus, excipere vero quod sic maceratum est, tenellis leporis pilis, aut qui perinde sint molles, expedit.

De Sarmentorum vitium cinere: Germanicè, Reb eschen.

Enar

Enarratio xcv.

SArmentorum vitium cinis, ad morbi Gallici vnguenta componenda vsurpatur: de quo Gal.lib.viij. de Facult. simplic.medic.in vniuersali, ita tradit: Ex partibus cum terrenis, tum etiam fuliginosis (quæ & tenues sunt, & cum aqua in qua macerati prius fuerint cineres excolantur) constat, pro materiæ tamen combustæ differentia, cineris temperies variatur: Quare haud scio, qua ratione Dioscorides, astringere cineres omnes prodiderit: quum ficulneus cinis eius modi omnis qualitatis sit expers: nimirum ipsa arbore nulla parte sui acerbam qualitatem reddente: At ex acerbis lignis confectus cinis nō parum quidem astringit, meminiq; me eo aliquando sanguinis suppressisse eruptionem, Verum nullus vnquam ad tale vti ficulneo audeat, siquidem hic acrimoniæ plurimum, vrentisque facultatis obtinet, mistæ abstersioni. Est & calx cineris quædam species. Cæterum tenuioris essentiæ quam qui ex lignis fit. Porro elota, medicamen est citra morsum desiccans, magisq; si bis terue lauetur. Cæterum si marina aqua abluta sit, admodum digerit. Canis sarmentorum

DE HALCYONIO.

Græcè, ἁλκυόνιον: *Latinè*, *Halcyonium*, *spuma maris*: *Hispanicè*, *spuma della mar*: *Italicè*, *alcionio*: *Gallicè*, *escume de Mer*, *merde de Cormarin*: *Arabicè*, *Zebd albhar*: *Germanicè*, meer schuuam.

Enarratio xcvi.

HAlcionium, hodierni seplasiarij spumam maris appellant, nec immerito, quia Dioscorides ita à nonnullis appellari meminit, cuius quinque genera in flexuoso Anconitano mari isto reperiuntur: præter quæ, & sextum nouimus, globi modo rotundum, sparti colore, molle, ac spongiosum: de quibus omnibus, ita Galenus lib. xj. de Faculta. simplic. medicamen. tradit: Halcyonia omnia detergunt, ac digerunt, qualitatem habentia calidam & acrem. Est autem eorum vnum densum & graue odoris praui, olet enim pisces putridos, spongiæ in specie simile: Alterum vero figura longiuscula, leue, & rarum, Halcinii

odorem habens similem phyciis: Aliud tertium vermi simile specie existit, colore purpureo, consistentia molli, vocant id milesium: post quæ quartum secundo quidem iam posito similiter & leue & rarum, verum lanis succidis simile. Denique & quintum extima superficie leui. Cæterum interna substantia asperum, nullius odoris, gustu tamen apparens acre. Quod sane omnium halcyoniorum est calidissimum, adeo vt pilos deurere possit. Itaq; quum duo prima lichenas, alphos, psoras, leprasque adiuuent, præterea cutem splendidiorem efficiant, idem præstare non potest hoc vltimo loco positum: nec enim proinde vt illa cutem duntaxat summam extergit, sed etiam excoriat, ita vt vlcera inducat, porro quod tertio ordine recensuimus, omnium tenuissimum est. Quare vstum alopecias curat illitum cum vino, colore quidem fuluo, tenui tamen essentia: Quartum autem eiusdem cum hoc speciei vires obtinet, verum haud parum imbecilliores.

Milesium.

CONSTANTINVS.

Constantinus, norm andus Gallus

Est etiam de genere Halcyonij pila marina, quam Northmani mei vocant vulgò pelote de Mer. Conglobata enim pilula est fluctuum agitatione continua, subhirta item & quasi echinato inuolucro obducta, sed capillaceis villis rufescentibus. in algosis reperitur, atque etiam algæ odorem refert. Hanc ipsam, σφαῖραν θαλασσίαν vocat Aristoteles libro ix. de historia animalium quo loco nidos Alcedinum pilis marinis & spumis maris assimilat. ἡ δὲ νεοττία παρομοία ταῖς σφαίραις θαλαττίαις ἐστὶ, καὶ ταῖς καλουμέναις ἁλὸς ἄχναις. Meminit & Galenus, lib. j. de Comp. Medic. secund. loc. Nicolaus quoque Myrepsus in vnguenti Comp. ad ventris tineas. Ex recentioribus Fuchsius, Mathiolus, Cornarius, Dalechampius & ipse literatissimus.

De adarce: Arabicè, adaraca.

Enarratio XCVII.

Conspicitur adarcion in multis Hispaniæ paludibus, quod sua voce Hispani Fluminis stercus appellare solent, siue fluminis lixum, & ad multos vsus seruāt, circa mare porro potentius inuenitur, quod vt tradit Galenus libro vndecimo, de Facult. simpliciū medicamentorum: Essentia sua veluti spuma est aquæ salsæ concreta, idque circa arundines & sarragines. Est autem acerrimū simulq;

calidissi

calidissimum pharmacum, proinde & per se inutile. Verum commisceri solet iis quæ vim eius retendunt, sicque fit multo vtilissimum in iis affectibus, qui excalfieri postulant, foris impositum: nam id intra corpus sumi impossibile est. Cætera verò apud Plinium legito, & illius defensorem Collenutium: qui (mea sententia) nugatur, quum duas ponat adarces.

De spongijs: Germanicè, Bad schvuamm.

Enarratio XCVIII.

NOtæ sunt spongiæ, quibus præparatis, pro dilatādis & aperiendis fistulis, ac præclusis vlceribus, passim vtimur, nō minusq; pro admouendis fomentis, in quibus lapillus inuenitur, vt suo dicemus loco: At de spongia ita Galenus meminit in fine libri vndecimi de Facultatibus simplicium medicamentorum: Spongia vsta, aeris est, & digerentis potētiæ, vtebatur ea præceptorum meorum quidam ad sanguinis eruptiones, quæ manuali opera indigent: porro admouebat eam partibus sanguine profluentibus etiamnum ardentem, vt & crusta parti induceretur, & ipsum spōgiæ corpus, ceu operculum adhæreret: At verò spongia noua, non sicut lana aut lanimentum, materia duntaxat est, quæ humores irrigandos excipiat, sed etiam manifeste deficcat: quare vulnera glutinat, si aqua aut oxycrato, aut vino admoueatur imbuta, à qua sane, quæ antiqua est, longo spatio relinquatur. Spongiæ.

De Corallio: Germanicè, Corallen.

Enarratio XCIX.

ALbum & rubrum corallium, omnes norunt, nigrum verò antiphates à Græcis dictū, superioribus diebus Ferrariæ & hic Anconæ vidimus, Astringēdi autem & refrigerandi, omne coralli genus habet. Album tamen potentius: & ea de causa vbi refrigerare, ac magis constringere volumus albo vtimur. Cæterum Plinius capite secundo, libri trigesimi secundi, ita de Corallio tradit. Quantum apud nos, Indicis margaritis pretium est, de quibus suo loco satis diximus, tantum apud Indos in corallio, nanq; ista persuasione gentium constat. Gignitur quidem & in Rubro mari, sed nigrius, Item in Persico

vocatur iace, laudatissimum in Gallico sinu circa Orchadas insulas, & in Siculo circa Heliam & Drepanum. Nascitur & apud Grauiscas, & ante Neapolim Campaniæ, maximeque rubens, sed molle: & ideo vilissimum. erythris forma est ei fruticis, color viridis, baccæ eius candidæ sub aqua ac molles: exemptæ confestim durantur & rubescunt, quasi corna satiua specie atque magnitudine. Hæc Plinius. In quibus supinus quidam error depræhenditur, quum dicat Coralliũ baccas quasdam rubras emittit, veluti arbor cornus: norunt enim omnes qui corallium viderunt, in mari tanquam fruticem, & arborem nasci, in quo nullus gignitur fructus, sed postea artifices baccas illas rubras parant, quas in coronas redactas, monilium, & torquium vice, mulieres gestant. Cæterum, corallium vsui medico quotidie venit, quod Auicenna, inter medicamenta cordialia connumerat, & ea quæ gaudium, & lætitiam causare solent.

De Lapide phrygio.

Enarratio C.

Lapis phrygius. PHrygio lapide isto, hodie caremus, quo Galenus sæpe vti solebat, vt tradit libro nono de Facultatibus simplicium medicament. dicens: Hoc semper vtor combusto quidem ad vlcera putrida, idque ipso aut per se, aut ex aceto, aut œnomelite, aut oxycrato: Ad oculos verò ex eo permisto aliis medicamẽ siccum efficio: Valide enim desiccat, habens quiddam astrictionis simul & mordicationis. Lapis hic potissimum ad vestium tincturam vsurpari solebat, vt ex Plinio colligitur, libro xxxvij. cap. 19. quod & Dioscorides non siluit.

CONSTANTINVS.

IGnorarem cum Mathiolo Senensi, Cornario, ac Lusitano, *quis esset Phrygius lapis, nisi didicissem ex familiaris mei* Iacobi, Dalechampij *doctissimis in* Dioscoridem *commẽtarijs, in quibus sane plurima continentur, hactenus à nemine prodita: quaque alio in opere nostro, tanti viri extremam diligentiam testabuntur, & iuuandæ mortalitatis potius, quàm suæ ad posteritatem memoriæ prorogandæ desyderium coarguent. soleo enim iocosè ac familiariter, ho*

ter, hominem alioquin in facienda medicina occupatißimum, tanquam immortalitatis nominis minime candidatum accusare. Sed satis habebo eius verba tantum ascribere: Officinæ duos lapides lyncis monstrant, alterum oblongum, teretem, mucronatum, qui Belemnites est. Alterum terreum, media natura inter lapidem & terram, pallidum, vel subfuscum, candidis maculis & lineis notatum, aspectu velut mucidum, qui Phrygius lapis est. Inepte autem cum Diphryge, lapidem Phrygium Pandectarius confudit. vnde verò lapidis lyncis appellationem traxerint officinæ, haud dum scio. Succinum quidem à veteribus, qui vrinam id esse lyncis concretam falsò arbitrabantur, lyncurium nominatum fuisse, cuiuis notißimũ est. Hactenus, summus amicus noster Dalechampius. Hunc lyncis lapidem Officinarum, Amatus Lusitanus absurdè statuit Electri speciem esse. Vide superius lib. j. Enarr. centesima: meritoq; reprehensus est à doctißimo Fuchsio lib. j. de Compositione medicament. Qui in eo libro Phrygium lapidem Dioscoridis, Officinarum lyncis lapidem esse confirmat: sed ex cuius verbis, etiam si attentè & intelligenter audiatur, nihilo doctior euadas: quia nec finitè nec distinctè loquitur. Sic enim indistinctus & implexus eius est sermo: Non est autẽ lyncis lapis dictus, nisi Phrygius Dioscoridis nominatus, quòd illi omnes lyncurij notæ conueniant. Sed ne sibi contradicere videatur Fuchsius, intelligendum est de lyncurio Officinarum, nec tamen de prima (cui obelisci siue vt loquitur Plinius, veruculi figura) specie, Sed de secunda quã vnam, lyncis lapidẽ in Officinis videtur agnouisse, pro earundem lyncurio & Dioscoridis lapide Phrygio. Nam alibi idem Belemnitem, quæ in Officinis lapidis lyncis prima est species & magis vsurpata, à lyncis lapide distinguit his verbis: Quum lapis lyncis Officinarum non sit, nisi Phrygius Dioscoridis nominatus lapis, non debet ad præsentis Antidoti constructionem adhiberi, quod nullam in atterendis calculis vim habeat. Pro eo autem vtendum erit lyncurio Dioscoridis & aliorum Græcorum, quod non est nisi succinum: vel vt hodie vocant Officinæ Charabe. Nam illud mirificam in atterendo calculo vim obtinet, vt veteres testantur, & experientia recentiorum confirmat. Aut loco lapidis lyncis Belemnites vsurpandus erit, quem Saxones Alpschos nominant. Siquidem & is non aliter ac Iudaicus lapis, quo etiam vice lapidis Lyncis vti licebit, lapidem frangit. Tantum cauendum, ne vulgarem, & vsitatum Officinis lapidem lyncis in eum vsum accommodemus. Hactenus doctißimus Fuchsius, in Nicolai Myrepsi Nephrocatharticum

Antidotum. Equidem scio ex Galeno geoden lapidem, quia Belemnite: harenam continet, Belemnitem etiam dictum. Sed euidens ratio ex facultatum vtriusq; differentia, de hoc genere cur minime loqui Fuchsius putandus sit, sed de lyncurij Officinarum priore specie, tametsi eam tantum agnoscat pro lyncis lapide, quæ Dioscoridis est lapis Phrygius. De quo etiam lege Plinium lib. xxxvj. cap. 19. quo loco Phrygium tantum tingendis lanis vtilem dicit, quum multos eius vsus & in medicina Galenus proferat libro ix. Simplicium, & libro iiij. de Compositione Medicamen. Loc.

De Lapide Asio.

Enarratio CI.

Lapis Asius.

LApis hic ad nos hodie non affertur, si tamen haberi posset, has dotes habet, quas Galenus describit, libro citato nono, quum dicat: Asius lapis, colore & consistentia est topho similis, friabilis, laxusque, innascitur ei quiddam instar farinæ tenuissimæ, qualis in molarum parietibus adhærescit, appellant hoc medicamen petræ Asiæ florem. Est verò tenuium partium, vt sine morsu nimis fluidas carnes eliquet. At petra ipsa in qua nascitur, actionis vehementia est inferior, habet etiã & salsedinẽ quandam ipse Asiæ petræ flos, ita vt inde videatur ducere originem, quòd eos ex mari in petrã residẽs, à sole postea exiccetur.

CONSTANTINVS.

ASius vel Assius lapis ab Asso oppido Troadis, vel ab Asia, idem esse videtur qui & sarcophagus. De quo Plinius lib. xxvj. cap. 17. & lib. ij. cap. 96. Galenus libro ix. simplicium, Cornelius Celsus lib. iiij. cap. vltimo in cura podagræ: Aetius lib. vij. cap. 39. Oribasius synopseos lib. ij. Cardanus lib. v. de varietate rerum, Cornarius medicus maximi nominis lib. iiij. Comment. Med. cap. 4. Qui etiam in Emblematibus in Dioscoridem, Asium lapidem ignotum esse, magis confidenter, quàm verè, pronunciat. Nam & verum non semel vidi, & mecum nunc agnoscit (cui in Simplicium cognitione, principem locum iustis vindicijs possumus adiudicare) Mathiolus Senensis, tametsi antea sibi necdum cognitum ingenue professus. Florem autem Asij lapidis halinitrum esse, quod vulgò dicitur salpetre, quàm falsa credulitate sibi persuaserit libris de Compos. Medic. Fuchsius, vir alioqui de bonis literis tam benè meritus, quàm qui maxime, quiuis doctus vel ipsemet omnium optime recognoscet, si modo laudatos scriptores consulere & relegere

non

non dedignetur, quorum integra testimonia producere, nec mihi otium fuit, nec opinor necesse.

De Pyrite lapide, Marchasita dicto: *Germanicè*, Kiss, oder ertzstuoff.

Enarratio CII.

PYrites sine dubio, Arabum Marchasita est, quia quæ Græci de Pyrite dixerunt Arabes in suam linguam, sub marchasitę nomine trāstulerunt. Animaduertendum tamen, quòd pyritarum plures sunt species, quæ omnes percussæ scintillas edunt, & ea de causa, communes quoq; lapilli, quibus quotidie ignis excutitur, sub pyrite reponi merentur. Cæterum, vt Auicenna doctissime nouit, marchasita auri, argenti, æris & ferri, reperitur. Quæ verò hodie officinis vulgarior cernitur argentea est, deinde aurea, quæ studiosis necessariæ sunt, quum ferro percussæ scintillas edunt, & sulphuratis cannulis ignem accendunt, nos verò marchasitam in emplastris resoluendi, ac excutiendi vim habentibus miscemus, & vt tradit Galen. lib. ix. tam sæpe repetito, calidam possidet facultatē, eoq; vtimur digerenti emplastro admisto: adiicitur etiam ei & schistos: Ab hoc medicamine & pus sæpenumero, & consistentia grumosa in spatiis intermediis musculorum, nata, per halitum sunt digesta, nisi autem dum in vsum veniunt, pollinis instar comminuantur hi omnes lapides, vt profundum corporum quibus applicātur subeant, assimiles manent istis marinis fluuiatilibusque arenis, quæ & ipsæ communem omnium lapidum vim possident. Siquidem exiccant tumentem ab aqua inter cutem carnem, si in ipsis excalfactis decumbat æger: non tamen ad aliud quippiam eis vtimur. *Pyrites Marchasita.*

De Hæmatite, lapide sanguinario dicto: *Germanicè*, Bluot stein.

Enarratio CIII.

FRequens apud Hispanos & Italos lapis hic est, qui sanguinarius Romanis dicitur: nam Hispani, illū albim, vel aluim sua lingua vocant, Itali verò vt audio absolute, lapidem nominant, de cuius viribus ita tradit Galenus lib. ix. *Lapis hæmatites sanguinarius.*

lib.ix.de Facultatibus simplic. medicament. Hæmatites & galactites lapides, à colorum similitudine, quos repræsentant, sic nominantur, ille siquidem sanguinis, hic in succum solutus, lacti videtur similis: At melitites non à colore sed à sapore mellis talem nomenclaturam sortitur. Quum igitur succus omnis dulcis à temperato calore proficiscatur, astringens verò à frigore, habebit sane hæmatites lapis tantum frigiditatis, quantũ & astrictionis: Melitites verò tẽperatam caliditatem, ac mediã vtriusque temperiem galactites. Merito itaq; ocularibus medicamentis lapis hæmatites miscetur, ac solo eo vti possis superciliis exasperatis: siquidem cũ phlegmone sint aspera reddita, ex ouo ipsum diluens. ac si mauis, etiam per decoctum fœnigræci: sin verò citra phlegmonem, ex aqua. Hic idem lapis similiter in cote contritus, sanguinem expuentibus conducit, vlceribusq; vniuersis. Porro succus, redactusq; in tenuissimum pollinem, reprimit excrescentia: ipsaq; oculorum vlcera solus per se cicatrice includit attritus, cæterum aut affusus, aut inunctus.

De Schisto lapide.

Enarratio CIIII.

Lapis schistos.

QVum lapis hic apud Hispanos nascitur, non difficile esset illum hodie habere & illius proprium nomen capiti indere: sed quum iam diu extra Hispaniam voluntarij exules simus, nõ sic facile illius notitiam habere possumus. Doctissimus tamen Oroscius, olim apud Salmanticenses condiscipulus noster, hoc supplere poterit, qui vt audio, de hac re non nihil molitur, interim tamen dum eo caremus, eius loco hæmatite vti necessario est, quia easdem fere cum illo vires possidet, vt adnotat Galenus capite proprio, de Schisto lapide.

De Gagate: Germanicè, Schuuartzer augustein.

Enarratio C V.

Lapis Gagates.

VVlgatissimus Gagates lapis est, quem Hispani Azauache appellitant, & ex eo pauperes, & mendici, Sanctum Iacobum petentes, sanctorum quasdam imagunculas, pileis & galeris suis affixas, inde portant. Lapis est enim niger, crustaceus, leuis, qui igne facillime accenditur, & ex se odorem bituminosum expirat. Dicitur

autem

autem Gagas, à flumine sic dicto in Lycia, prope cuius ostia, lapis hic inuenitur. De quo ita tradit Galen. lib. ix. de Facultat. simpl. medic. Colore gagates est atro, qui vbi igni fuerit admotus, persimilem bitumini odorem exhibet, confert autem ad discutiendos flatulentos tumores consistentes in genu: diuturnosque & ægre curabiles: ac præterea cruenta vulnera glutinat.

CONSTANTINVS.

Gagates lapis quem vulgò vocamus gayet, niger est planus, pumicosus, non multum à ligno differens, leuis, fragilis, odore si teratur grauis, fictilia ex eo inscripta non delentur. Quum vritur, odorem sulphureum reddit. Mirumq; accenditur aqua, inquit Plinius libro xxxvj. cap. 19. oleo restinguitur. In quo confundit ipse Plinius cum Thracio lapide, cui hoc peculiare cum bitumine tribuit Dioscorides, & etiam Nicander, cuius versus citat Galenus lib. ix. simplicium. Gagati enim similis, non autem idem est Thracias siue thracius lapis, quem & Samothraciam gemmam dixit Plinius lib. xxxvij. cap. 10. & Nicander θρηίσσαν λᾶαν. Cum verò cecinit in Theriacis ἄλλοτ᾽ δ᾽ ἀζαλέην καίων ἐγγάγιδα πέτρην, Complures docti, vt Philander & Lonicerus, non alium lapidem quàm Gagatem intelligunt: & rectè quidem mea sententia. Nam & scholiastes, Gagatis notis omnibus engangida (a quo, & gangitis dicitur, vt etiam à Strabone) describit, excepto quod, & vt arbitror errans, huic lapidi herbaceum colorem attribuit: cùm sit Gagates coracinus atq; nigerrimus, vt obsidianus lapis, cui admodum similis existit, nec tamen vnus atq; idem est, sed ab eo diuersus & alter omnino. Errantq; profectò qui secus existimant: ex quorum numero nec possum eximere Fuchsium: in alijs infinitis locis licet rectè sentientem, quia hoc ipsum libris de Med. Comp. minus cogitatè scripsit & astruxit. Sed inter hos lapides, hæc intercedit differentia. Obsidianus lapis tametsi nigerrimus, proditur aliquando translucidus & ad vitri nigri naturam quam proximè accedere: quia vitro aßimulabatur antiquitus: & ad eius similitudinem in genere vitri, etiam obsidiana numerata. Gagates verò quamquam polituram patitur & nitet, non tamen translucidus vel perspicuus vnquam visus est: nec ipsum ementitur vitrum similitudine. Adi Plinium libro xxxvj. cap. 26. quo loco legitur: Obsidianus lapis quem in Aethiopia inuenit Obsidius, nigerrimi coloris, aliquando translucidi, craßiore visu, atque in speculis parietum pro imagine vmbras reddentem. &c. Sed rectè sensit Georgius Agricola Gagatem

tem ſuccinum nigrum eſſe affirmans, & hoc nihil aliud quàm Bitumen foßile, quod concretu lapideſcit. Hoc priuſquam induruit terra eſt ampelitis, ſiue pharmacitis: de qua Dioſcorides *&* Galenus *agunt ſeparatim. Sed indiſtinctè atque promiſcuè, hanc pro* Gagate *vſurpat* Fuchſius, *quod errore non vacat. Atque apud* Theophraſtum γεώδεις ἄνθρακας, *hoc eſt terreſtres carbones,* Philander *vir limati & politi iudicij, in* Vitruuium *Comment. hanc* Glebam *denotare contendit. Huic opinioni ſi quis reffragetur, fautorem & conſortem habet* Cornarium *conſummatæ lectionis authorem, Commentarijs in* Dioſcoridem: *Cuius item emaculandus eſt codex, in hoc capite de* Gagate *deprauatus, & correctus adhuc à nemine quod ſciam. Nam ex authoritate* Galeni, Plinij *&* Nicandri, *expoſitoris* Diphili, *legendum pro* Cilicia, Lycia. *Nam* Lyciæ, *non* Ciliciæ, *oppidum eſt* Gagas, *vt habet* Dioſcorides, Plinius Gagæ, *ſcholiaſtes* Theocriti *gangis & gangæ. Sed fluuius etiam* Gagas Dioſcoridi, Galeno Gagates, Plinio Gagis *dicitur.*

De Lapide Thracio.

Enarratio CVI.

Lapis Thracius.

THracius lapis hodie ignoratur, de quo Galenus cum Nicandro ita inquit, capite ſuperiori de Gagate.

Si lapis vratur candenti Thracius igne,
Et poſt madefiat aqua, flagrabit totus ad idem.
Mox oleo affuſo penitus reſtinguitur, &c.

Nullius tamen eius in medicina vſus, niſi quòd ſuffitu abigit feras.

De Magnete lapide: Germanicè, Magnet.

Enarratio CVII.

Magnes lapis.

VEl nautis, & tonſoribus magnes lapis, notus eſt, quem Hiſpani petram iman: Itali vero, calamintam appellare ſolent, qui optimus eſt quum ferrum facile trahit, & vt tradit Galenus, hæmatiti aſsimilem vim obtinet. Cæterum, Fracaſtorius Veronenſis vir doctiſsimus, quum rerum multarum abditas cauſas libello quodam inquirat, hanc vnam proponit, quare magnes, polũ aſtrum ſemper reſpiciat, quo mediante, nautæ nunc nauigant: cui reſpondet, id in cauſa eſſe, ſub polo montes magnetis altiſsimos, quorum ſpecies per incredibilem diſtantiam vſq; ad maria noſtra, propagata, ad perpendiculum vſq,

vbi

vbi est magnes, consuetam attractionem facit. Vult igitur doctissimus vir hic, quòd magnes in perpendiculo nauigatoriæ pyxidis, ad polum stellam vertatur, quia attrahitur à potentia maiori montium magnetis, ita vt similia omnia per se, se inuicem trahere dicat, sed hoc in polo arctico, quod verum sit dicatur: in antarctico vero falsum esse quis opinabitur.

CONSTANTINVS.

QVod Heraclius lapis, sideritis, Magnesq; dictus ferrum ad se alliciat & trahat, tam certa & indubitata est experientia, quàm hactenus incomperta ratio, & incomprehensibilis vt arbitror. Tametsi in perquirenda & huiuscemodi effectus aßignanda causa, non parum multi, multùm diuq; laborarint. Quibus omnibus irritus ceßit labor, vt Lucretio, Marsilio Ficino, Fracastorio, & Cardano magnis alioqui philosophis & secretioris naturæ indagatoribus. Nam quòd Magnes solum ferrum vt voluit Aphrodiseus, aut vt Plinius, in se liquorem vitri quoque vt ferrum trahat: Quod ipsum ferrũ contrarius lapis Theamedes, à sese abigat: Quòd Adamas cum Magnete lapide in tantum dißideat, vt iuxta positus ferrum non patiatur abstrahi, aut si admotus Magnes apprehenderit rapiat, atque abstrahat, pendet hoc totum ex rerum surdarum, ac sensu carentium consensu & concentu, aut odio & repugnantia, quam concordiam & discordiam in omnibus id genus, Sympathiam & antipathiam appellauere Græci. Causam horum indictam, vt omnium quæ agunt à forma præcipua siue vt inquit Galenus, à tota substantia, quæque nulla præceptione & methodo tradi queunt, solus, vt verißimè loquar, nouit, sibique vni reseruauit ille quod dixit Cicero, mundi effector molitorque Deus, & vt addo, optimus Maximus: non inuidentia quidem quæ in diuinitatem non cadit, sed vt humana mens captus sui imbecillitate diffisa, ipsum vniuersitatis authorem in quo omnis scientiæ immensitas infinitasq; continetur, agnosceret, ipsumq; vti par est reuerenter coleret, & singulariter admiraretur. Quod vt ab ipso domino exigitur, Sic ab vnoquoque obsequentißimè præstandum sit. Aptè igitur & congruenter vt illa ferebat ætas, hæc dixit Plinius: Numinum profectò muneris talis inuentio omnis est. Nec quærenda in vlla parte naturæ ratio, sed voluntas: Quod nos qui Christiani sumus, parua correctione adhibita, totũ ad vnius Dei gloriam transferemus. De Magnete autem si plura nosse cupies, consule Theophrastum de lapidibus, Lucretium lib. vj. Cice-

ronem

ronem j. de Diuinatione, Lucianum in Iconibus, Alexandrum Aphrodiseum in problemata, Nicandrum, Plinium libr. xxxvj. cap. 16. & 26. libro etiam 20. cap. 7. & libr. xxxiiij. cap. 14. Item lib. xxxvij. cap. 4. Celebratq; hūc inter gemmas Orpheus. Dixitq; Claudianus: Venerem Magnetica gemma figurat. Recentiores vt Albertum ante cuius tempora magnetis vsus in pixide nautica innotuit, consultò omitto, ne omnes percēsere infinitum sit. Dignum tamen scitu magnetis etiam genus esse quod argentum trahat. De quo Fracastorius: Et esse aliud quod semper vergat ad Austrū: Aliudq; quo ferrum illitū absq; dolore vulneret. Cardanus lib. vij. de subtilitate.

De lapide Arabico.

Enarratio CVIII.

Lapis Arabicus.

QVum de lapillis sermonem habere statueram, hinc inde omni data opera, eos inquirere, ac propriis oculis prius videre decreui, in qua inuestigatione, ecce occurrit mercator quidam Ragusinus, harum rerum curiosissimus, ac indagator maximus, qui ducentos fere varios lapillos, apud se reconditos, & ex variis mundi partibus conquisitos, pro thesauro habet, inter quos Arabicus lapis est, ensis manubrij forma, quem ille albam corniolam appellabat: albus enim lapillus hic est, intus maculis, non adeo tamen albis infectus; de quo Galenus libro nono de Faculta. simpl. medicamen. ita tradit: Lapis est elephanto similis, desiccantis abstergentisq; potentiæ.

De Galactite, id est lactario lapide.

De Melitite.

Enarratio CIX. CX.

Lapis lactarius. Alectorius Melitites.

LApidem lactarium hucusq; non vidi, alectorium tamen in quo caput Herculis effigiatum erat, inter plures illos lapillos notaui: Melitites quoq; lapis à paucis visus est, de quorum natura Galenus capite de Hæmatite abunde dixit.

De Morochtho lapide.

Enarratio CXI.

Morochthus lapis. pantaurus

ET hic quoq; hodie ignoratur, pantaurū tamen lapidem in quo depicta erat charitas, inter illos lapillos vidi.

De Onyche, id est alabastrite lapide:

Germanicè,

Germanicè, Onychel.

Enarratio CXII.

ALabastrites notus est lapis, cuius plures species videntur, & de eo ita tradit Plinius libro xxxvj. cap. 8. hunc aliqui lapidem alabastriten vocant quem cauant ad vasa vnguentaria, quoniam optime ea incorrupta seruare dicitur: Idemque etiam exustus emplastris conuenit &c. Galenus porro libro nono huic dicato negotio, ita de alabastrite tradit: combustus in medicinæ vsum ingreditur, quidam eum bibendum dant stomachicis. *Onix Alabastrites.*

De Thyite lapide.

Enarratio CXIII.

QVum annis superioribus Venetiis apud illustrem & magnificum dominum Didacum Mendozam Hortadum, in ea republica vigilantissimum oratorem Cæsareum agerem, frater eius Prorex apud Nouum orbem, ad eum nonullos lapillos misit, inter quos idolum quoddam erat ex thyite lapide fabrefactum, quod incolæ illi pro Deo adorabant, sunt enim gentes idolorum cultores illæ, erat enim idolum illud fere cubitalis altitudinis, colore viridi, in cuius medio foramen profundum erat, nam latitudinem palmarem non excedebat, de quo lapide Galenus lib. ix. citato, eadem quę Dioscorides dixit, tradidit. *Thyites lapis.*

De Lapide Iudaico: Germanicè, Iudenstein.

Enarratio CXIIII.

NVlla hodie extat officina pharmacopolia, in qua pyxicula particularis, pro hoc seruando lapide iudaico non habeatur: tam enim omnibus familiaris lapis hic est, glandis magnitudine, candidus, & multis discurrentibus lineis ornatus, quo pro minuendo renum calculo medici hodierni vtuntur, & vt tradit Galenus citato loco, colore est candido, specie concinna, lineas habens ceu torno ductas: vtuntur ad vesicæ lapides in cote soluentes, & ex aquæ calidæ tribus cyathis potui præbentes, præcipue vero ad eos qui in renibus hærent, est efficax. *Lapis Iudaicus.*

De Amiantho lapide: Germanicè, stein flachs.

Enarratio CXV.

Lapis amianthus. AFfertur hodie lapis amianthus ex Cypro Insula, scissili alumini similis, quem sæpe in ignem oleo prius inunctum iniecimus, & comburi vidimus, nulla prorsus illius parte amissa, qua de causa, multi lapidem hunc, lignum crucis, in qua Christus pependit, esse aliis inculcant, de quo Plinium consulito, libro trigesimo sexto, capite decimo nono.

De Sapphiro lapide, Germanicè, Saphir.

Enarratio CXVI.

Sapphirus lapis. SAphiri lapidis, duæ species hodie habentur, & cyanei, & albi coloris, album autem, sapphirum aquæ appellant: Cyaneum vero, potissimum inter gemmas reponunt, sed vtrunq; auro alligatum, collo mulieres appensum gestant, veluti in digitis ex eisdem ornatos annulos. Cæterum Plinius lapidem cyaneum auri punctis ornatum, sapphirum vocare videtur, vt apud ipsum est legere libro trigesimo septimo, capite nono. Nostri vero temporis medici cum Arabibus, inter fragmenta cordialia sapphirum quoq; reponunt, nec sane immerito, quia Galenus libro nono de Facul. simplic. medicamen. eius potum scorpionum ictibus mederi tradit. Ex vena siue minera sapphiri, mercator ille Raguseus, vas quoddam habebat oculis gratissimum quod vt Gennacius quidam Lusitanus, qui mecum bis, vt tantam lapillorum varietatem dignosceret, iuerat, duobus millibus ducatorum emi poterat, affirmabat. Erat enim lapis ille, ex quo vas componebatur durissimus, non nisi adamantis cuspide elaboratus, coloris varij, quod ex vasis Caroli Magni imperatoris esse, nonnulli contendebant.

De Memphite lapide.

Enarratio CXVII.

Lapis memphitis. HOc hodie caremus lapide, qui vtinam notus esset, vt eo chirurgici vterentur.

De Selenite: id est Lunari lapide.

Enarratio CXVIII.

Selenites, lapis lunaris. INter eos lapillos, quos diligens ille Raguseus seruabat vnum rotundum, album, lucentem, in tenebris clari-

tatem

tatem emittentem vidimus, quem ille carbunculum verum & ex draconis capite extractum, nominabat: nam verum carbunculum gemmam, album esse, non vero rubinum rubricantem multi dictitant, veluti Morbodeus qui de lapidibus scripsit, & ante eũ plures alij. Erat enim lapillus hic mirus aspectu, magnitudine vitelli oui gallinæ primiparæ, qui vt dixi albissimus erat, in tenebris ex se lucem emittens, nõ adeo tamen ingentem, vt cataphracti homines trecenti, coram eo illuminari possint, vt rudes putant. Cæterum, quòd lapillus hic, carbunculus sit, ex draconis capite extractus, non crederem, quum magis inclinet animus, illum selenitem esse, candidum, pellucidum, minime ponderosum, in Arabia nascentem. Erat quoq; lapillus alter albus, vnguis humani magnitudine, qui ex se igneas quasdam flammas emittebat, in tenebris quoq; lucens, quem ille orfanum appellabat, & de eo Albertus Magnus mentionem fecit, quanquam alij adamantis quoddam genus esse contendebant: vtcunque tamen sit, ipse inter præcipuas gemmas lapillum illum collocandum esse crediderim. De quibus, & pluribus aliis, à nobis visis lapillis, libellum edere & in lucem emittere decreuimus, modo Deus nostris faueat votis.

Lapillus mirus.

Orfanum lapillus.

De Iaspide: Germanicè, Ein Iaspis.

Enarratio cxix.

IAspidis plures, & variorum colorum species communissimæ sunt, ex quarum altera pellucida, inter lapides illos, quos Dominus Didacus Mendocius Hurtadus, à fratre Prorege acceperat, speculum erat, quod non aliud quàm Iaspis lapis erat, & ille quidem crassus, quem ob id generosissimus vir ille bis per medium secari iubebat, vt ex vno lapide, tria euaderent specula, non nisi clariora, ac magis pellucida. Erat enim lapis ille, si recte teneo communioris Iaspidis colore, substantia durissimus: qua de causa, lapidicida eum secare, nisi magna pecunia esset donatus, recusabat: plures enim serras in eo rumpi, inculcabat. Cæterum, ex Iaspide terebinthizo, ob colorem ita dicto, clauam paratam vidi, quam Raguseus ille, inter tanta lapidorum genera habebat. Porro balai gemma, cui Dioscorides iaspidis prædictã speciem similem facit, hodie

Didacus Medocius.

Balai gemma.

hodie balaxum dicitur, infimum quoddam rubinorum genus. Sed quum de Iaſpide loquimur, non decet hinc diſcedere, quin genus eius quoddam deſcribamus, quod apud Salatium oppidum iuxta Luſitaniam præcipue naſcitur, interdum coloris cyanei, nonnunquam vero viridis, oculis gratum, quod Luſitani ſua voce Azuleios appellant. Sunt enim lapilli iſti ædificiorum magnum ornamentum: & de quibus omnibus, ita tradit Gal. libr. ix. de Facultat. ſimplic. medicament. Ventriculum adhæſit, ipſiusq; os adiuuat. Porro Ophitem lapidem ſuſpenſum iuuare morſos à vipera tradunt, ſed eiuſmodi facultates non conſtant methodo. Veluti etiam quum hieracites & Indicus profluẽtem ex hæmorrhoidibus ſanguinẽ ſiſtunt.

Azuleium

ad salatium lusitaniae opp

De Aëtite: Lapide aquilæ dicto, Germanicè, Adler ſtein.

Enarratio cxx.

Aëtites, lapis aquilis.

AEtites lapillus, vbique vulgaris eſt, ſub aquilæ lapide quem prægnantem lapidem nõnulli appellant, ob id quod intus lapillum alterum incluſum habeat, vt eo concuſſo facile audiatur, vel potius quod prægnantibus proſit. Aduehuntur vero hodie lapides iſti ex Apulia, magni parui & mediocres, diuerſorum colorum. De quibus Plinium legito, libro trigeſimo ſexto, capite vigeſimo primo, & Eraſmum Roterodamum in Chiliadibus, vbi de ſcarabæo & aquila doctiſsime ſermonem habet. An vero lapis iſte brachio alligatus fœtum ſubſtineat, genu vero ſuppoſitus illũ prouocet, omnes priſci fatentur: nos vero ſuperioribus diebus periculum in parturiente facientes, nihil iuuamenti obtinuimus, vt teſtis fuit Franciſcus Barboſius, vir Auicenniſta, magna præditus experientia, & qui apud Indos per octodecim annos artem medicam exercuit, non ſine magno quæſtu & honore.

Eraſmus Roterodamus.

Franciſcus Barboſius.

De Ophite, id eſt Serpentario lapide: Germanicè, Schlangen ſtein.

Enarratio cxxi.

PLures ſerpentini lapides hodie cernuntur, colore virides, duriſsimi, multis punctis maſculati. Sed quòd odorem qualem Dioſcorides ait, ſpirent, pauci hucuſque viderunt:

viderunt: Ego vero vasculum quoddam vidi, ex lapide ophite isto fabrefactum, quod quum fabricabatur, non insuauem ex se spirabat odorem: contendebant verò nonnulli, vasculum hoc ex illis esse, in quibus Imperatores Romani theriacam seruabant: nam & lapidem istum contra serpentium morsus, & venenum valere Dioscorides testatur: de quo & Galenum legito libro nono citato.

De Lapide spongiarum: *Ger.* Schuuammen stein.

Enarratio CXXII.

Perpaucæ sunt spongiæ, in quibus lapilli nõ reperiantur: de quibus ita tradit Galenus libro nono de Facul. simplic. medica. Frangendi vim obtinent, non tamen ita validam, vt lapides in vesica comminuant: Rumpunt eos tamen qui coguntur in renibus: veluti qui aduehuntur ex Cappadocia, cæterum lapillum ex rana terrestri, bufone dicta, extractum, inter illos varios lapides, apud Raguseum illum seruatos vidimus, quem nonnulli boracem lapidem appellant, quum tamen borax vt dixi, chrysocolla sit. *Lapis spongiorum.* *Lapillus ex bufone.*

Bo rax lapis

Borax chrysocolla

De Lithocolla: *Germanicè*, Steinleim.

Enarratio CXXIII.

Ex marmore, aut Pario lapide, admixto tauri glutino lithocolla fit. Est enim Parius lapis, marmor album ex Paro insula è Cycladibus vna apud Aegeum mare, hodie Pario dicta. *Lithocolla.* *Parius lapis.*

De Ostracite lapide: *Germanicè*, Topffstein.

Enarratio. CXXIIII.

Ostracitem lapidem non vidi, illius tamen vice, plures à me visos enarrare possum, præcipue lapidem prasinum, quem smaragdi matrem, vel venam smaragdi, appellant, lapidem eutropium, lapidem ametistum, coloris floris stœchades Arabicę, lapidem phœnicis, nisi corniola erat, plasma, album & nigrum, Chalcidonium, quem Hispani Leitor appellitant, & rotundum mulieres collo suspensum gestant, nam lac generare credunt, lapidem felis basilici, tanquam capparim coloris viridis, & plures alios quos subticeo ad præsens. *Ostracites lapis.*

De Smyre lapide: *Germanicè*, Schmergel.

Enarratio CXXV.

Smyris. SMyris lapis, aurificibus, & Gemmariis, ac iis qui arma poliunt Smyrillus hodie dicitur: quo vitrum ab adamante discernunt, & vt tradit Galenus, vehementer quidem abstergit. Quare ipso ad annulos exsculpendos vtuntur: & ad dentes purificandos. Cæterum, lapis beryllus, albissimus lapis est, tanquam chrystallus, quo multi tanquam speculario vtuntur.

De Arena marina: Germanicè, Meer sand.

Enarratio CXXVI.

Arena marina. ET hodie quoq; hydropici, arena marina obruti, vigente æstu curantur.

De Naxio lapide.

Enarratio CXXVII.

NIsi naxius lapis is est quem artifices passim pro acuendis securibus, & aliis incisoriis ferreis instrumentis habent, quis ille sit ignoro, quid tamen de eo senserit Galenus capite sequenti legito.

De Lapide geode.

Enarratio CXXVIII.

LApis geodes hodie ignoratur, de quo Galenus, simul & ramento cotis naxiæ, capite de Ostracite, sermonem habet, libro nono de Facul.simpl.medic.

De omni terra. 129.

De Eretria terra. 130.

De terra Samia.

Latinè astrum Samium, talchum: Hispanicè, Sclari mente.

Enarrio CXXXI.

TErra Samia duplex à Dioscoride in præsenti describitur: cui postea subscripsit Galenus libro nono de Facultatibus simpl.medi.& Plinius libro trigesimo quinto, cap.6.quorum altera Collyrion in præsenti nominatur: à Plinio Syropicon dicta: altera aster Samius appellatur, quam Plinius astrum Samium vocat. Et eam vt nos opinamur officinæ talchum, Hispani vero sclarimente vocitant:

tant: crustæ albæ ſimile, & quod nõ indigere lotione Gal. dixit, è longinquo enim vt ſtella ſplendeſcit, vnde ſtella terra vulgo, & græce aſter appellatur: ad poliendas autem facies mulieres ſępe alba hac cruſta vtuntur, & varios alios affectus complendos.

De lapide Samio. 132.
De terra Chia. 133.
De terra Selenuſia. 134.
De terra Cimolia. 135.
De terra Pnigite. 136.
De Cinere marinarum teſtarum. 137.
De *terra rubra ex fornacibus.* 138.
De *Melia terra.* 139.
De Ampelite terra. 140.

Enarratio.

OLim medici variis iis terræ generibus vtebantur: nunc vero hominum negligentia factum eſt, vt ea omnia ignoremus, & illis minime vti poſsimus.

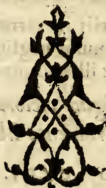
De Fuligine pictorum.
De Atramento librario.

Enarratio CXLI. CXLII.

DE iis libro ſecundo abunde diximus: proinde nunc ſuperſedemus huic quinto & vltimo libro finem imponentes.

Finis Quinti & Vltimi Libri.

Lugduni,
Excudebat Vidua Balthazaris Arnolleti.

CHALCOGRAPHVS
Lectori. S.

N tibi Lector, plantarum quasdam Icones, numero triginta, quas vltra priores omnes, ad natiuam effigiem proximè accedentes, summa fide ac diligentia, denuo cælauimus. Earum exemplar nacti sumus opera Iacobi Dalechampij, Lugdunensis medici doctissimi, qui non segnem in ea re operam dudum nauauit. Hæc te ideo monitum volumus, vt si quid ex his cõmodi retuleris, ei soli gratias agas, nosq; tui studiosos esse cognoscas, Vale.

ICONES, NVMERO TRIGINTA, STIRPIVM NONDVM

deliniatarum, quarum vires in hoc Dioscoridis libro expressæ sunt, vt ex libris & Enarrationibus annotatis patebit.

*

MEVM.

Libro primo.

Enarratione III.

TEREBINTHVS.

Libro primo.

Enar. LXXXII.

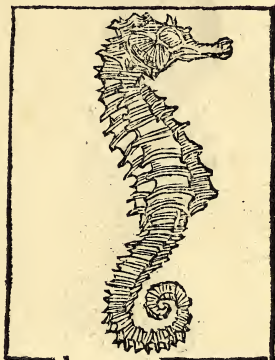
CISTVS.

Libro primo.

Enarratione CXVI.

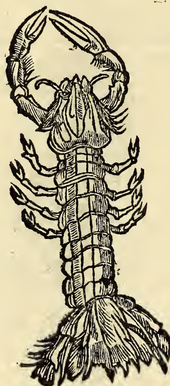
HYPPOCAMPVS.

Libro secundo.

Enarratione III.

ASTACVS MARINVS.

Libro secundo.

Enarratione X.

ORNITHOGALON.

Libro secundo.

Enar. CXXXVIII.

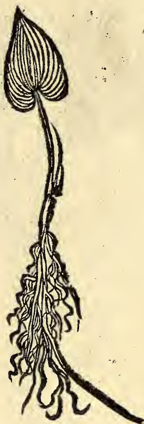
PTARMI-
CA.

Libro secundo.

Enarratione CLVI.

CYCLAMINON
vnico folio.

Libro secundo.

Enarra. CLIX.

TRAGACANTHA.

Libro tertio.

RVTA SYLVESTRIS.

Libro tertio.

PVLEGIVM.

Libro tertio.

Enar. XXXIIII.

SESELI AEthiopicum.

Libro tertio.

Enar. LIX.

AMBROSIA.

Libro tertio.

Enar. CXXVI.

HEMEROCALLES.

Libro tertio.

Enar. CXXXIIII.

PHYLON Thelygonon.

Libro tertio

Enar. CXXXVII.

HEMIONITIS.

Libro tertio.

Enar. CXLIX.

LIBANOTIS STERILIS.

Libro tertio.

Enar. LXXXIIII.

LONCHITIS PRIOR.

Libro tertio.

Enar. CLVIII.

CHRYSOCOME.

Libro quarto.

Enarratio LVIII.

ARCTION.

Libro quarto.

Enarratio CVII.

HELLEBO-
RINE.

Libro quarto.

Enarratio C X.

CACALIA.

Libro quarto.

Enar. CXXIIII.

NARCISSI duo genera.

Libro quarto.

NARCISSVS. Luteus.

Libro quarto.

Enarratione CLXI.

CHAMAESICE. CHAMAELEA.

Libro quarto.
Enar. CLXX.

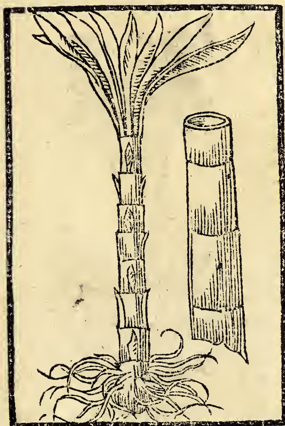

Libro quarto.
Enar. CLXXII.

THYMELAEA.

ARVNDO SACCHARATA.

Libro quarto.

Enarratione CLXXIII.

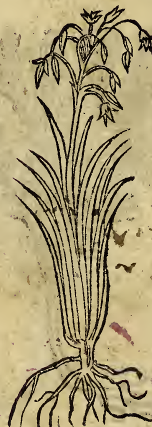
16-219

GRAMINIS
1. genus.

Libro quarto.

GRAMINIS
2. genus.

Libro quarto.

Enarratione XXXII.

1664

Ingenium nostri [illegible] est candoris [illegible]
Justinum. lustrans omnia judicio
[illegible] probatus
[illegible] urbis [illegible]
Post habuit patriam [illegible]
Germanos. [illegible] Consedit. in Latiis [illegible]
[illegible]
[illegible]
sedulitate [illegible]:

cancrhrys fructus libanotidis. —

GRAMINIS
1. genus.

GRAMINIS
2. genus.

